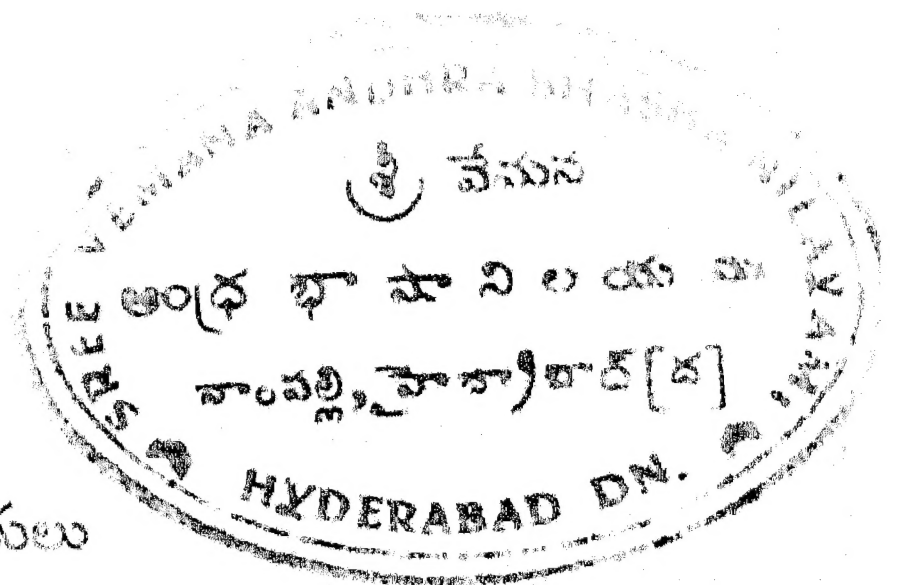

ఆంధ్ర సర్వస్వము

శ్వేతకళాపరిషదుచిత్రకళామండలమున జాత్యర్థ సర్వ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి ముద్రా
విద్యాధిమల వ్యాసములతోను వందలకొలది చిత్రములతోను అలరారు గ్రంథం
ఆంధ్రదేశమునను, ఆంధ్రులకును సంబంధించిన విషయములన్నీ ఇందు గలవు.

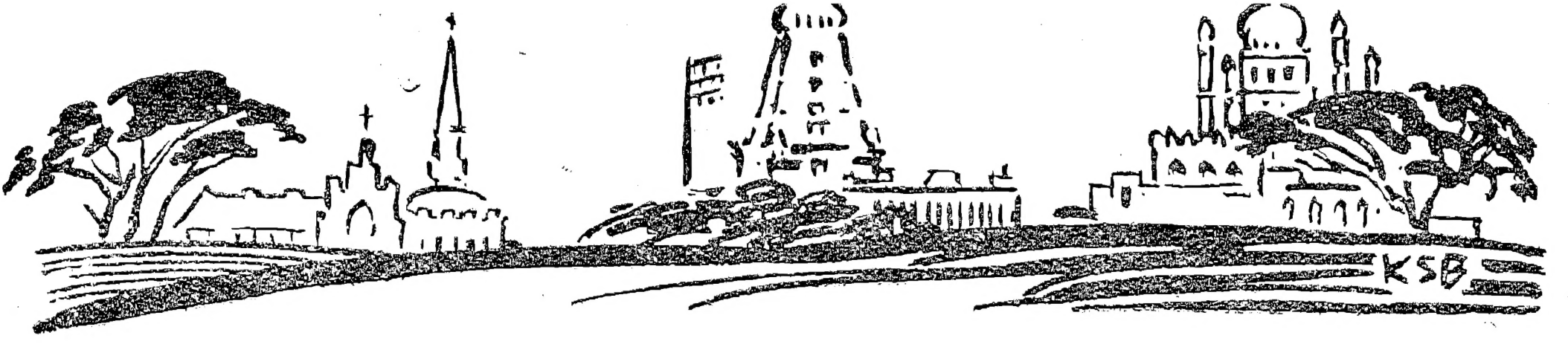
సంపాదకులు

మా గంటి బాపినీడు

ఓ. ఎస్.సి., (కార్మిక్), ఎమ్. ఎస్.సి., (కార్మిక్), ఎమ్. ఎస్. సి.
ఎస్. బి.సి. మండలి స్టేట్స్ డి. వి.సి.సి. ఆఫ్ పబ్లిక్ ఇన్ఫర్మేషన్.

గౌతమ బుద్ధుడు

రెండవ భాగము

నాల్గవ అధ్యాయము

హిందూ, మహమ్మదీయ, క్రైస్తవమతములు

“మతం వేరైతేను ఏమోయ్ ?
మనసు లొకటై మనుషులుంటే
జాతమన్నది లేచిపెరిగి
లోకమున రాణించునోయా” ॥

—గురజాడ.

విషయ సంగ్రహము : హిందూ మతము ఆర్యుల వైదికమతము. బ్రాహ్మణ నిరంకుశాధికారమును ప్రతిఘటించుటకును, యజ్ఞ యాగాది కర్మకాండకష్టము తొలగించుటకును వెలసిన బౌద్ధ జైనమతములు ఆంధ్రులలో వైతము వ్యాపించినవి. శాతవాహన కోసల రాజులు బౌద్ధులు. పిమ్మట ఆంధ్ర దేశము నేలిన రాజులు వైదికధర్మావలంబులగుటచేతను, శంకరాచార్యుల వైదికధర్మప్రచారమువల్లను వైదికమతము ప్రబలి, బౌద్ధజైనమతములు నశించినవి. వీరశైవ, వైష్ణవ మతములు భక్తి ప్రధానములయిన వగుటచేత కొంత వరకు ఆంధ్రులలో వ్యాపించినను, శంకరుని స్మార్తమతము ఎక్కువగా నిలిచినది. ఇస్లాం మతము 14 వ శతాబ్దమునుండి ఆంధ్ర దేశమందు ప్రవేశించినను వ్యాప్తి తక్కువ. హిందూ ముసల్మానులకు ఆంధ్ర దేశములో మత వైషమ్యము తక్కువ; పరస్పర సౌహార్ద మెక్కువ. క్రైస్తవ మతము బ్రిటిషు యుగములో ప్రవేశించినను వ్యాప్తి ఎక్కువ కాలేదు. క్రైస్తవ మత ప్రచారము ఎక్కువగా గల వంగదేశమందు దాని వ్యాప్తి నరికట్టుటకు రాజారామమోహనరాయ స్థాపించిన బ్రహ్మసమాజ మతము, కేశవ చంద్రసేను, బిపిన్ చంద్రపాల్.

హేమచంద్ర సర్కారు మొదలయిన ప్రచారకుల ప్రబోధము వల్లను, సర్. ఆర్. వెంకట రత్నం నాయడు, వీరేశలింగంగార్ల కృషివల్లను ఆంధ్రదేశమందు కొద్దిగా ప్రవేశించినను ఎక్కువగా వ్యాప్తి చెందలేదు; గాని, సంఘ సంస్కరణమునకు తోడుపడినది. ఉత్తర హిందూస్థానమందు ప్రబలియున్న ఇస్లాం మతవ్యాప్తి నరికట్టుటకు పంజాబులో దయానందస్వామి స్థాపించిన ఆర్య సమాజమతము ఆంధ్రులలో కొద్దిగా ప్రవేశించినను, ఆంధ్ర దేశమందు వ్యాప్తిచెందుటకు అవసరము లేకపోయినది. నూతన వైజ్ఞానిక మార్గము ననుసరించి వైదిక మతమును పునరుద్ధరించిన దివ్యజ్ఞానసమాజమతము ఆంధ్రదేశమందు వ్యాపించినది. రామకృష్ణపరమహంసుని ప్రబోధము స్వామివివేకానందుని ప్రచారమువల్ల ఆంధ్రులను కొంతవరకు ఆకర్షించినది. అరవింద మహర్షి ఆంధ్రుల ఆదరమునకు పాత్రుడయ్యెను. శ్రీ రమణ మహర్షి, కుసుమహరినాథబాబా, రాధాస్వామి, సాయిబాబాల ఆధ్యాత్మికప్రబోధములు ఆంధ్రులలో వ్యాపించినవి. బాల గంగాధరతిలకు గీతారహస్యము ఆంధ్రులకు నూతన ప్రబోధ మును కలిగించెను, నైతిక విద్యా ప్రబోధకుడైన రవీంద్రనాథ ఠాకురు మహాకవి రచించిన గ్రంథములు ఆంధ్రులకు ఆదరణీయ ము లయినవి. మహాత్మాగాంధీ రాజకీయ వ్యవహారమండేకాక ఆధ్యాత్మిక నైతిక విషయములందును ఆంధ్రుల నవీన మనో వికాసములకు తోడుపడెను. కార్ల్ మార్క్సు ఆర్థిక నైతిక విషయములందును, లెనిన్ రాజకీయ సామ్య విషయములందును ఆంధ్ర యువకులకు ఆచార్యులు ఆదర్శప్రాయులు నయిరి.

హిందూమతము

[శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు]

అర్చనా కాలమున వైదిక జాతియు ఎప్పుడు ప్రవేశించి యిదియేగా వ్యాప్తి కెరిగిరి, తత్పూర్వ మే మత ముం దికి, విద్యయు జేయుట కవకాశము లేదు. పూర్వ మున్నట్లే వాద్యములలో ఆంధ్రులు అనాగరక జనులుగా వ్యవహరించుచున్నాడు.

ప్రాచీనమునకు అగ్ర్యవాసమునకు వచ్చి, గౌతమిని వాటి కడగియును వచ్చియును ఇచ్చట నివసించు ఋషులు గలయును తమకు గలుగుచున్న ఇక్కట్లులను, రామ కర్మములకు కన్నబించుకొనినట్లు రామాయణము నందున్నది. ఇట్లు ప్రాచీనువాడగు మానవంతుడు, సంస్కృత భాషా విద్యయు నుండి కేవలమత మవలంబించినవాడు. ఆంధ్ర వాడులలో భాగమైన కికింగును ఎక్కువ నాగరికత కలిగి యుండుట భారతమునందు వర్ణింపబడియున్నది. చాణూ ర్మము ఆంధ్ర వాడుడు శ్రీ కృష్ణునితో మల్లయుద్ధము చేసి, కీర్తిని గడించినాడు. మెగాస్తసీసు ఆంధ్రులను ప్రశంసించి వాడు. ఫాహియానసు చైనా యాత్రికుడు శ్రీ. కె. 400 లలో ఆంధ్రులు పెద్ద కోటలు, వైద్యము గలవారనియు, బౌద్ధమత మిచ్చట విరివిగా వ్యాపించి యున్నదనియు, కృష్ణా తీరమున సుద్రునికడమైన విశ్వ విద్యాలయము గలదనియు వ్రాసి యున్నాడు.

విశ్వవిద్యాలయము సంస్కృత నాటకములలో ఆంధ్రుల జాతి వైకృతమున వలంబించిన నాగరిక జాతిగా వర్ణింపబడి యున్నది. ఆంధ్రజాతియొక్క శైశవ చరిత్ర మనకు తెలియదు. వాల్యు చరిత్ర కూడా తెలియదు. చారిత్రక కాలములో ప్రవేశించు చప్పటికి, సిముఖుడను ఆంధ్రవీరుడు మౌర్య దేశ సింహాసనమును ఆక్రమించుకొని శ్రీ. పూ. 225 ముందు శ్రీ. కె. 225 వరకు, 450 సం॥ అవిచ్ఛిన్నముగా ఉత్తర దక్షిణ హిందూస్థానములను ఏకము చేసి, కృష్ణా తీరమునకు భరతుకమును రాజధానిగా నేర్పరచుకొని పాలించిన శాలివాహన రాజవంశమును స్థాపించినట్లు పురాణ ములలో చెబుచున్నాము. ఈ చక్రవర్తులలో నొకడగు శాలివాహనుడు శ్రీ. కె. 78 లో పురాణము దేశముపై కుండెత్తి రాగా వాటిని నోడించి, దేశ స్వాతంత్ర్యమును గాపాడి తిరిగియేయుమొక్క భావకార్యముగ శాలివాహన శకమును

స్థాపించినాడు. ఈ చక్రవర్తులలో మరియొకడు యజ్ఞ శ్రీ శాతకర్ణి; ఆసేతుహిమాచలమును జయించి, ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యమును నెలకొల్పి, అశ్వమేధ మొనర్చిన వీరాధి పీరుడు. గ్రీకు యాత్రికుని సాత్యమునుబట్టి ఆంధ్ర కీర్తిని దిగంతముల వరకును వ్యాపింప జేసినవాడు సుందరశాతకర్ణి.

“ఏలుమోయి ఆంధ్ర వీరుడ-

ఏలుమోయి దిగంతములను

ఏలుమా నా ఆంధ్ర దేశము

ఏడు సంద్రములూ.”

అను వాక్యములు సార్థకమగునట్లు, ఆంధ్రులు తమ నాణె ములపై నౌకా ప్రతిమల చెక్కించి, తమ నౌకా వైద్యముల సాహాయ్యముతో తమ ఓడల వ్యాపారమును దిగంతముల వరకు వ్యాపింప జేసిరి.

శాలివాహనుల ప్రభుత్వము ప్రారంభింపక పూర్వమే అశోక చక్రవర్తి బౌద్ధమత సందేశమును ఆంధ్రులకు వినిపించి, అమరావతి మున్నగు స్థలములలో స్థూపముల స్థాపించియుం డెను. ఈ మౌర్యచక్రవర్తులలో కొందరు వైదిక ధర్మా వలంబులును, కొందరు బౌద్ధ ధర్మా వలంబులును గలరు. బౌద్ధ మతము ఆంధ్ర దేశములలో వ్యాపించిన తరువాత, పండితులు సామాన్యముగా వైదిక ధర్మమే యవలంబించుచు వచ్చినను, జన సామాన్యము మాత్రము, బౌద్ధ జైన ధర్మ ములలో చేరిపోయిరి. కృష్ణానది కిరువంకలను ఎచ్చట జూచినను బౌద్ధారామములును, స్థూపములును, జై నాలయము లును నిర్మింపబడియుం డెను. నాగార్జున కొండలో నాగార్జుని అధ్యక్షతను, విశ్వ విద్యాలయ మొకటి స్థాపించ బడి విశ్వవిఖ్యాతి గాంచి యుం డెను. తరువాత టిబెట్టు లోని లాసానగరమున స్థాపింపబడిన విశ్వవిద్యాలయ భవ నము, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ భవనము ననుసరించినట్లు శాసనమొకటి అచ్చట చెక్కబడి యున్నదట. హిందూదేశ మంతటను వ్యాపించిన మహాయాన బౌద్ధ మత మును స్థాపించినవాడు నాగార్జునుడు. ప్రపంచమున మొట్ట మొదటి రసవాద శాస్త్రము (Chemistry) రచించినవా డితడే! బౌద్ధము రాజమతము. వైదిక మతమునకు నిషేధములేదు. వేద పండితులును బౌద్ధ పండి

తులతోపాటు సమాన గౌరవమునే పొందుచుండిరి. కాని, వైదిక మతమునకు జన సామాన్యములో ఆదరణము పోయినది. మతగ్రంథము లన్నియును అప్పటి రాజభాషయు, జనసామాన్యభాషయునైన పైశాచి యను ప్రాకృత భాషలో వ్రాయబడినవి. తెలుగు అనాగరక జాతులలో వాడుక భాషగా మాత్ర ముపయోగ పడుచుండెను. గుణాధ్యపండితుడు కథాసరిత్సాగరమును ప్రాకృత భాషలోనే రచించెను. ఆ భాషలోని 200 కవుల గ్రంథములనుండి, 700 పద్యములను ఏరించి, శాలివాహన సప్తశతీ యను పేర హాలుడు సంపుటము గావించెను. ఈ సప్తశతీలోని భాష తప్ప మిగిలిన భాష యంతయు, నేటికి సంపూర్ణముగా అంతరించి క్రమముగ తెలుగు పైకి వచ్చినది.

ఈ చక్రవర్తుల కాలముననే ఎల్లోరా, అజంతా, ఉండవల్లి గుహాలయములు బౌద్ధ భిక్షువుల నివాసమునకై నిర్మింపబడినవి. గుహాకుడ్యములమీద బౌద్ధ గ్రంథములన్నియు చిత్రంపబడినవి. ఆంధ్ర సామ్రాజ్య స్థాపనముతో పాటు, వారి వాఙ్మయ విభూతి, శిల్ప చిత్ర కళాకాశలము, బౌద్ధమత వ్యాప్తి, శాస్త్రజ్ఞాన వైభవము మిన్ను ముట్టినవి.

శాతవాహనుల తరువాత, నాగార్జునకొండ రాజధానిగా నేర్పరచుకొనిన కోసలులు గూడ బౌద్ధులే. వారి తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిన సాలంకాయన, విష్ణు కుండినులు వైదిక మత ప్రవిష్టులు. వీరి కాలమున ప్రాకృతము మూలబడి, సంస్కృతము రాజభాష యైనది. శాసనములు సంస్కృతములోనే రచింపబడినవి.

తరువాత 7 వ శతాబ్ద ప్రారంభమున రాజ్యమునకు వచ్చిన వారు చాళుక్యులు. వీరికి వేంగి నగరము రాజధాని. వీరు వైదిక మతమును సంస్కృతమును అభిమానించుటయేకాక, బౌద్ధ రాజుల కాలములో రాజభాషగా నున్న ప్రాకృతము నశించుటచే, దానికి బదులు సామాన్య జనులచే మాట్లాడబడుచు, ఆదరములేకయున్న తెలుగు నుద్ధరింప మొదలిడిరి. అందుకు మొదటి మెట్టుగా శాసనములు తెలుగున రచించిరి.

ఆసేతుహిమాచలము, బౌద్ధజైనమతములు క్షీణింప మొదలిడినవి. రెండును దేవుని అంగీకరింపని మతములు. దేశమున నెక్కడ చూచినను సన్న్యాసుల ఆశ్రమములు ప్రబలినవి. వేలకొలది స్త్రీ పురుషులు సన్న్యాసులై,

ఆశ్రమములలో నివసింప ప్రారంభించిరి. నీతి పూర్తిగా నశించినది. ఈ మతములు నశించినను అవియుండిన స్థలములన్నియు నిప్పటికిని నిల్చియున్నవి.

బౌద్ధ మతము నశించుటకు దానిలోని లోపము మాత్రమే కారణముగాదు. కుమారీలభట్టు, శ్రీ శంకరాచార్యులు ప్రబలి వైదిక ధర్మమును పునరుద్ధరించిరి. శంకరులు ఆసేతు హిమాచలమును తిరిగి వాదములో బౌద్ధులనెల్ల నోడించి, భాష్య గ్రంథములను రచించి వైదిక మతమునకు స్థిరమయిన పునాదులను వేసిరి.

శంకరాచార్యులు

బౌద్ధమతము ఆంధ్రదేశమున వ్యాపించక పూర్వము ఇచ్చట ఎట్టి మతముండెనో ఏయే జాతులు ఏయే ధర్మములవలంబించుచుండినో నిర్ధారణ చేయుట కష్టము. వైదిక మత గ్రంథములు దేశభాషలోనికి పరివర్తనము గాలేదు. కన్నడములో పంప భారతమును, పొన్న రామాయణమును వ్రాసిరిగాని యవి ఏ మూలగ్రంథములను అనుసరింపక, బౌద్ధమత ధర్మముల బోధించుటకు మాత్రము క్లుప్తముగ వ్రాయబడినవి. సంస్కృత గ్రంథములయినను, భాష్యములు లేనందున పలువురు బ్రాహ్మణుల కందికలో యుండి యుండవు. బ్రాహ్మణేతరులును ఇప్పటికంటె విరివిగా సంస్కృతమును జదువుచుండియుందురు. జైనలు, బౌద్ధులు

మార్గము పెక్కుడు కష్టములందును, సాహిత్యమునందును
ఉద్బవించుచున్నది, స్వతంత్రగ్రంథములను నైతము
కలిపించుచుండిగాని, జనసామాన్యమునకు మాత్రము
సంబంధిత వ్రత గ్రంథము లందికలో లేవు. జన సామాన్య
మునైన వాద్య వ్రతములు క్షీణించినను, వేదమతము మాత్రము
వ్యాపించ లేదు. శంకరులవారి భాష్యగ్రంథములు జన
సామాన్యమున కవకరించునవిగావు. అప్పటికే ఉత్తర
దేశములో మహమ్మదీయమతమును, దక్షిణదేశములో
క్రైస్తవమతమును ప్రవేశించినవి. జైనమతములో
వర్ణాశ్రమధర్మములు చెడకుండ నిలిచినవి; గాని,
వాద్యవ్రతములో ఆ కట్టుబాట్లన్నియు శిథిలములయినవి.
వర్ణాశ్రమధర్మము క్షయించిన వేదమతమును పునస్థాపిత
ము చేయవలయునని శంకరాచార్యులవారి ప్రయత్నము.
మహావంశములో నెక్కువ తక్కువలకు కారణమగు
వర్ణాశ్రమధర్మములను, జ్ఞానకర్మకాండలను నిర్మూలించి,
వాటిని నష్టపాదించునట్టి వేదములను, తక్కిన సంస్కృత
వాద్యమును త్రోసివేసి, జనసామాన్యమునకు అందికలో
నుంగునట్టి భక్తిమార్గమును ప్రతిపాదించి, అందరికిని అంది
కలో నుండులాగున తమ వేదములను దేశభాషలలో వ్రాయ
వలయు నను మహోద్యమ మొకటి బయలుదేరినది. వర్ణభేద
ములు, సంస్కృతవాఙ్మయము, జ్ఞాన కర్మకాండలు త్యజించి,
సర్వసమభావముతో గూడిన భక్తి మతమును స్థాపించవల
యునని ఈ ఉద్యమముయొక్క ఆశయము.

ఇట్టి భక్తి మతములు ఉత్తర హిందూ స్థానమునను,
మహారాష్ట్ర దేశమునను 15, 16 శతాబ్దములలో తలలెత్తి
నవి; గాని, అంతకుముందే ఆంధ్రకర్నాటదేశములలో జైన
వాద్యములు నశించిన వెంటనే పొడనూపి, విస్తరించి, వైదిక
మతమును ప్రతిఘటించి, మూడు శతాబ్దములు వీరవిహారము
గావించినవి.

శివుని పరమైశ్వర్యముగా భావించుచు, వేద ప్రమాణము గల
మతము ఆదేశము. శివుని దైవముగా భా
వించుచు వేదశాస్త్ర పురాణముల ప్రమాణ
మంగీకరింపక, సర్వ శైవ సమభావమును ప్రతి
పాదించిన భక్తి మతము వీరశైవము. వీరశైవులు జందెము
లకు బదులు, లింగమును గట్టుకొందురు. పాల్కురికి సోమ
నాథాధ్యుడు కలిపించిన, బసవపురాణము వీరి వేదము.

ఈ నూతన మత స్థాపకుడు బసవేశ్వరుడు. చెన్న బసవయ్య;
ఏకాంత రామయ్య, బసవేశ్వరునికి మిక్కిలి తోడ్పడిరి
వీరు ముగ్గురును బ్రాహ్మణులే. బసవేశ్వరుడు తన సర్వ
సమభావమును ప్రకటించుటకు, మాదిగె కక్కయ్యను గుర
వుగా భావించినాడు; కుమ్మరి గుడ్డవ్వయొక్క ఆతిథ్యము
శివుడు అంగీకరించినట్లు చెప్పెను.

వారు మహాభక్తా గ్రేసురలని బసవపురాణము ప్రశంసించు
చున్నది. వైదిక మతస్థులనుగాని, జైనులనుగాని చంపిన
యెడల పాపములేదని బసవపురాణము వీరశైవులకు బోధిం
చును. జంగాలు వీరి గురువులు. బ్రాహ్మణులను భూదే
వత లన్నట్టుగనే, వీరి గురువులను జంగమ దేవర (నడచునట్టి
దేవత) లందురు. ఈ జంగములలో వేద ప్రామాణ్యమును,
వర్ణాశ్రమ ధర్మములను విడువని బ్రాహ్మణులు గలరు.
వీరిని ఆరాధ్యు లందురు. వీరు జందెములుంచుకొని లింగమును
కట్టుకొందురు. ఈ తెగకు జంగమ మల్లికార్జునుడుముఖ్యుడు.
భక్తిని బ్రాహ్మణ్యమునుగూడ వీరు స్వీకరింతురు.

కల్యాణములో పాలించునట్టియు, పశ్చిమ చాళుక్యుడును,
జైనమతావలంబుడును అయిన బిజ్జలునకు బసవేశ్వరుడు ప్రధా
నమంత్రి. ఈ కాలమున వీరశైవులకు జైనులతోడను, వైదిక
ధర్మావలంబుల తోడను, పెక్కు మతయుద్ధములు జరిగినవి.
అనేకులు బలవంతముగా శైవ మతములోనికి జేర్పబడినట్లు,
తెలియుచున్నది. కొందరు మహమ్మదీయులను గూడా
జేర్చుకొనిరట. వీరిలో స్త్రీలకు పురుషులతోపాటు మత
హక్కులు గలవు. స్త్రీలకు పునర్వివాహములుగూడా
అంగీకరింపబడినవి.

వరంగల్ రాజ్యస్థాపకుడగు ప్రోలరాజు జైను జైనను
తరువాతి వారగు గణపతి దేవుడు, ప్రతాపరుద్రుడు, రుద్రమ
దేవి శైవమత ప్రవిష్టులు. వీరికడ ప్రధాన మంత్రిగనున్న
శివదేవయ్య మిక్కిలి సమర్థుడు; శైవమత వ్యాప్తికిని,
జైనమత వినాశమునకున్ను, మిక్కిలి తోడ్పడినాడు.
ఈతడు తిక్కనకు సమకాలికుడై వైదికమతోద్ధారణకు
మిగుల పాటు పడినవాడు. ఈతడు రెండవ ప్రతాపరుద్రు
నకు దీక్ష నిప్పించి, ఆరాధ్యబ్రాహ్మణత్వ మిప్పించినట్లు
చెప్పుదురు. ప్రతాపరుద్రుని సేనాధిపతులలో నొకడును,
ఆరాధ్య శైవుడును అగు రాజవంశజునితో ఇతడు వియ్య
మందినాడు. శైవము కర్నాట దేశములో ఉన్నంత విరివిగా

ఆంధ్రదేశములో లేకున్నను, బ్రాహ్మణులనేకులు శైవులగుటఆంధ్ర దేశములోనే జరిగినది. 64 బ్రాహ్మణ కుటుంబములు మొదట జంగములై యజ్ఞోపవీతమును, బ్రాహ్మణ్యమును విడిచి పెట్టినారు. బ్రాహ్మణ్యమును విడువక లింగధారణము జేసుకొని, ఆరాధ్యులైనవారు పెక్కువేలున్నారు. వీరిలో లౌక్యులుగా నుండువారికి లింగధారి బ్రాహ్మణులని పేరు. కాశీనాథుని వారు లింగధారులు.

జైన బౌద్ధ మతములు తీగించిన తరువాత వైదికమత వ్యాప్తికి వీరశైవము కర్నాటదేశములో బయలుదేరినట్లు వైష్ణవము అరవదేశములో బయలు దేరినది. శ్రీరామానుజాచార్యులవారు శైవులవలె పూర్వవిజ్ఞానమును విడువక, శ్రీ శంకరాచార్యులవారివలెనే వేదప్రమాణమును స్వీకరించి, భాష్యములు వ్రాసి భక్తి ప్రధానమైన వైష్ణవ మతమును స్థాపించినారు; సంస్కృతము సామాన్య జనులకు అందికలో నుండదని గ్రహించి, అరవ భాషలో భక్తి ప్రబోధకములయిన గ్రంథములకు ఉపనిషత్తులతో సమమయిన స్థానము నిచ్చి, ఉభయ వేదాంత ప్రవక్తక బిరుదమును వహించినారు. శైవులవలె జ్ఞానకర్మకాండలను నిరసింపక, అవి రెండును భక్తికి సాధనము వైష్ణవము లన్నారు. మొత్తముమీద వైష్ణవము భక్తి ప్రధానమైన మతమగుటచే, జన సామాన్యములో వ్యాపించి, ఆంధ్ర దేశములో జైన బౌద్ధ మతములను రూపు మాపుటకు మిక్కిలి తోడ్పడినది. వేద ప్రామాణ్యమును, వర్ణాశ్రమ ధర్మములను అంగీకరించుచు భక్తి ప్రధానముగా నుండుటచేతను, దేశ భాషా గ్రంథములకు ప్రామాణ్యము నిచ్చుట చేతను, పూర్వము ద్విజేతరులకు నిషేధింపబడిన తిరుమంత్రపఠనమునకు సర్వమానవులును అధికారులని ప్రకటించుట చేతను, ఈ మతము సర్వులు అంగీకరించిరి. శ్రీ వచనభూషణ మను అరవ వేద గ్రంథము పంచములు నిరహంకారులగుటచేత, స్వాభావికముగా చతుర్వర్ణముల వారికంటె ఎక్కువ అర్హులనియు, ఈ సత్యమును శంకించు బ్రాహ్మణుడు పతితుడనియు శాసించుచున్నది. ఈ గ్రంథమును రచించినది పిళ్లలోకాచార్యుడను బ్రాహ్మణుడు. ఇది భగవద్గీతతో సమానమైన ప్రమాణ గ్రంథము. వైష్ణవులు సర్వసామాన్యోత్సాహమును ప్రదర్శించి, నియమరహితముగా దిగువ జాతులను తమ

గోష్ఠులలోనికి రానిచ్చుటచేత, బహుమంది వైష్ణవమతములో జేరుటకు అవకాశము గలిగినను, వారు తమ దురాచారముల విడువక రామానుజ (రా=రక్తము, మా=మద్యము ను=నురుగు, జ=జల పుష్పములు) మతములో మద్య మాంస నిషేధమునందును అపార్థములకు తావిచ్చి, కొన్ని చోట్ల గోష్ఠులలో వీటిని నియమముగ ప్రవేశింప జేయుటచే అందు చేరు బ్రాహ్మణులకు గూడా అవి అలవాటు కాజొచ్చినవి.

రామానుజాచార్యులు

11వ శతాబ్దమున వైష్ణవ మతోద్ధారకుడు

ఈ ముప్పను గ్రహించి, శైవు లందరికిని మద్య మాంసములను నిషేధించి, చివరకు తాటి చాపల మీదనైనా పడుకొన కూడదని శైవులు కట్టడి చేసిరి. అందుచే జన సామాన్యము విరివిగా శైవమతములో జేరకున్నను, చేరినవారు మాత్రము ఇప్పటివరకు పరిశుద్ధులుగా నున్నారు.

ఆంధ్ర దేశములో వైష్ణవము విరివిగా వ్యాపించినది. రాజులు, సామంతులు, మంత్రులు, పురోహితులు, సేనాపతులు, ఉద్యోగులు, బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులు, పంచములు, ఎరుకలు, ఏనాదులు, సమస్త జాతులు వైష్ణవము స్వీకరించిరి. ఆంధ్ర దేశములో వైష్ణవము వ్యాపింప జేసినది అద్దంకి పీఠము. ఇది కర్మకంటె భక్తి ఎక్కువయినదిగా వాదించు తెంగల శాఖకు చెంది, శ్రీరామానుజుని

అంతానీక ప్రాంతము, ప్రాంత పాఠములు నశించిన మీదట
అంతానీక ప్రాంత పాఠమును శ్రీ ఆదిశంకరులు వేసిన
పాఠముల మీద గాఢవివేచనలయనను నిర్ధారణ చేయబడినది.
అది ఆంధ్ర ప్రదేశ్ము. శైవశైష్ణవములు ఆంధ్ర వేశ
ములో బుట్టివి కావు. పదమఱినుండి శైవమును, దక్షిణ
మునుండి శైష్ణవమును ఆంధ్రవేశమును ఆక్రమింప జూచినవి.
ప్రపంచమున ఈ యాశ్వుములు ఆంధ్రజాతి హృదయమును
కొనిపోయి నిండి వేసినను, వారి తత్వమున కివి సరిపడలేదు.
అంతానీక పర్యవ్రాసము క్షతైవ శాంకర వలెనే ఆంధ్రులది.
ప్రపంచము ఆంధ్రవేశములో నున్న శైష్ణవ మాధ్వలలో
కానిది. ఇందు అంతము పన్నుదలు అనియే చెప్పవలయును.
ప్రపంచము, శైష్ణవమును స్వీకరించిన ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులు

ఈ తెలుగు లేక ఆంధ్ర జాతియొక్క ప్రస్తుత మత స్వరూపము శ్రీ ఆది శంకరులు వైచిన పునాదులపై మోప బడినదని చెప్పియున్నాము. శ్రీ శంకరులు వైదిక ధర్మమును స్థాపించి, పండితులను తమ మతమునకు త్రిప్పకొన గలిగిరి. కాని, వారు వేసిన పునాదులపై ఆంధ్ర జాతిని నిర్మింప వలసియున్నది. సంస్కృతవాఙ్మయము జన సామాన్య

మున కందికలో లేదు. అందుకై కొందరు దేశభాషలో మత వాఙ్మయము సృష్టింప బూనిరి. చాళుక్యులు తెలుగు భాషను, వైదిక మతమును అభిమానించినవారు; తెలుగు భాషను రాజ భాషగా జేసి గౌరవించిరి. దానిలో మత వాఙ్మయమును సృష్టించుటకు ప్రారంభము చేయబడినది. వేదములు తెలిగింప జేయుటకు తగు సాహసము 11 వ శతాబ్దములో కలుగ లేదు. ఆ పని 20 వ శతాబ్దములో గొల్లపూడి సీతారామశాస్త్రిగారికి వదలి వేయబడినది. గాని, పంచమవేదమయిన భారతము మాత్రము తెలిగించుటకు నిశ్చయింపబడినది. ఈ కృతి కర్తలును భర్తలును, నన్నయబుద్ధి రాజరాజులై గౌతమీ తీరమున విలసిల్లిరి. ఈ పనిని టక్కన మహర్షియు, ఎఱ్ఱా ప్రగడయు పూర్తి చేసిరి. కొన బద్దెన రెడ్డియు, రంగనాథుడును రామాయణమును తెనిగించిరి. భాగవతమునకు ద్రష్ట పోతనామాత్యుడు. సామవేదమునకు ద్రష్టత్యాగమహర్షి. పలువురు మహాకవులు స్వాంగ సుందరమయిన వాఙ్మయమును సృష్టింపగలిగి, సంస్కృత వేదములను నిరసించిరి. వీరశైవకవులు బసవ పురాణాది, శైవ వేదములను సృష్టించిరిగాని, వైష్ణవులు తెలుగు వేదములను సృష్టించలేదు. శివాలయములలో నిప్పటికిని అరవ పాశురములనే ఏకరువు పెట్టుచున్నారు. ఈ విధముగా వైదిక మత ధర్మములను తెలుగులో చదువు కొనుటకు అవసరమైన వాఙ్మయ మంతయు తెలుగులో సృష్టించబడినది. మొత్తము మీద వర్ణాశ్రమధర్మప్రయుక్తమైన వైదికమతము ఆంధ్రదేశములో స్థిరపడినది. వర్ణ వైషమ్యములు భారత దేశమందలి యితర భాగములలో నుండునంతగ ఆంధ్రదేశమున లేకున్నను, సంస్కృతగ్రంథములలో నున్నంత భావ వైశాల్యము మాత్రము తెలుగులో లేదు. అనులోమ ప్రతిలోమ వివాహములు అంతరించినవి. గాంధర్వ వివాహములు అంతరించి, బ్రాహ్మణ వివాహములు మాత్రమే అన్ని కులములకును, ఆదర్శ ప్రాయములైనవి. నాలుగు జాతుల మధ్యగూడ, అస్పృశ్యతయును, దృష్టి దోషమును అపలుకులోనికి వచ్చినవి. శాస్త్రములో నాలుగు జాతులు మాత్రమే అంగీకరింపబడినను, శూద్ర జాతిగా పరిగణింపబడవలసిన అనేకులు పంచములుగా విడదీయబడిరి. నాలుగు జాతుల మధ్యగూడ శాస్త్రీయములు గానట్టి, భోజనప్రతిభోజనములు, పరస్పర వివాహములు పనికిరాని అంతశ్శాఖాబేధములు వందల

కొలది బయలు దేరినవి. శూద్రులలో వృత్తులను బట్టి కూడా పెక్కు అంతశ్శాఖలు ఏర్పడుటచేత చాతుర్వర్ణములు అష్టాదశ వర్ణములు ఏర్పడి, వీరిలో పరస్పర సంబంధములను నిర్ణయించుటకు మంత్రి మహానాటి కట్టడు లేర్పడినవి. శూద్రులలో బ్రాహ్మణలక్షణము లున్నయెడల వారిని బ్రాహ్మణులుగా పరిగణింపవచ్చునని సంస్కృత భారతము చెప్పుచుండగా, అట్టివారు సచ్చాద్రులనబడుదురుగాని, బ్రాహ్మణులనబడ రని తెలుగు భారతము మార్చినది. చాతుర్వర్ణము గుణ కర్మలచే నేర్పడునని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. సాధారణముగా కుమారుడు తండ్రి వృత్తి నవలంబించును; గనుక, గుణ కర్మలచే నేర్పడు వర్ణధర్మము క్రమముగ, వంశపారంపర్యపద్ధతిగా స్థిరపడి, చివరకు, జాతికి జన్మయే ప్రధాన మను సిద్ధాంతమును, ఒకవేళ ఆపద్ధర్మముగా వృత్తి మారినను, కులము మారదను సిద్ధాంతమును అపలుకులోనికి వచ్చినవి. ఇప్పటికి కులమునకు జన్మయే ప్రధానము; గుణకర్మలప్రధాన మను సిద్ధాంతమేర్పడినది. వర్ణధర్మముయొక్క ప్రారంభ దశలో ఒక వర్ణమువారు, ఇతర వర్ణములయొక్క గుణ కర్మలను కొన్ని తరములవలంబించి, అలవరచుకున్నయెడల వారికి క్రొత్తకులము వచ్చుచుండెను. పై వర్ణములలో చేరుటకు ఈ అవకాశము రాజసమృతమై యుండుటచే, పై తరగతులవారు ఏ విధమయిన అసంతృప్తినిపొందక, విప్లవమునకు పూనుకొనక, సదాచారము లలవరచుకొని, ఉత్తమ వర్ణములజేరుచుండిరి. కృషివాణిజ్యపశుపాలనములు వైశ్య వృత్తులు; గాని, రానురాను కృషి పశుపాలనములను విడిచి, ఎక్కువ లాభకారియగు వాణిజ్యవృత్తిని మాత్రమేవైశ్యులవలంబించుటచే, కృషిపశుపాలనము లితరుల చేతులకు జిక్కినవి. కమ్మ, రెడ్డి, వెలమ, తెలగ మున్నగు శాఖలవారి రెండు వైశ్యవృత్తుల నవలంబించిరి. వీరికి జాతాశౌచ, మృతాశౌచములు శూద్రులకువలె 30 రోజులుగాక, వైశ్యులకువలె 15 రోజులే నిర్ధారణ చేయబడినవి. మరియు దక్షిణదేశమున క్షత్రియసంఘము తక్కువగుటచే అవకాశము గలిగినప్పుడెల్లను వీరు క్షత్రియ వృత్తి నవలంబించి, క్షత్రియ వేషభాషల నలవరచుకొని, రాజ్యముల స్థాపించి క్షత్రియజాతులుగా మారిపోయిరి. అందు చేతనే వీరిలో కొందరికి వైదిక గోత్రములును, నూర్యచంద్ర వంశములును సిద్ధించినవి. చాళుక్య ప్రభువులు రాజ్యము పాలించిన మొదటి రాజులలో శూద్రులమని శాసనములో నుదాహరించుకొనిరిగాని, కొన్ని తరములుగడచిన తరువాత

రామకృష్ణ పరమహంస

11 వ శతాబ్దములోని నందంబూడి శాసనము నాటినుండియు పండితకళాక్షేత్రములను వ్రాసికొనిరి. ఈ క్షేత్రయత్నము లుండిన తరువాత, అనులోమ పద్ధతి ననుసరించి వైశ్యుడగు కరుమనెట్టి కుమార్తె కన్యకా దేవిని, చాళుక్యవిష్ణువర్ధనుడు వివాహమాడ కోరెను. వైశ్యులు చాళుక్యుల వైశ్యత్వమును, క్షేత్రయత్నమును గూడ నంగీకరింపక, 101 నాగేశ్వరముల వారు తిరుగుబాటు చేయుటయు, విష్ణువర్ధనుడు బలవంత పెట్టుటయు జరిగినది. కన్యక యొక్క అగ్ని ప్రదేశములో ఆ తిగాదా అంత మయినది.

వైశ్యవృత్తి నవలంబించుచు తెలికలెసాలెకులస్థులు వైశ్యా వాదము లవలంబించి, యజ్ఞోప వీత ధారణ మొనర్చు కొనిరి. భావమున సాలెకులోధారకుడు. ఆంధ్రదేశములోని యొక సాలెకుస్కర్త టిప్పు సుల్తాను పాలించు నుండిన మైసూరురాజ్యమునకు బోయి అచ్చటి సాలెకులములలో ప్రబోధము కలిగించి, వారిచే జందెముల ధరింప జేయును, దేశములో విప్లవము గావించి, కలహముల బుట్టించుచుండెని మైసూరు రాజ్యములోని శృంగేరి వీరమువారు కల్తానుకు దిగ్విజయము చేయుటయు, అందుపై దివాను కొల్లెయ్యగాన, ఆసాలెకుస్కర్తను దేశమునుండి, వెడల పెట్టుటయు జరిగినది. ఈ విషయములను తెలియజేయు త్తర మీ మధ్య శృంగేరి వీరము రికార్డులలో దొరికినది.

ఆంధ్ర దేశములో కొత్త క్షేత్రయత్నము జాతు లేర్పడిన రోజులలో ఉత్తర దేశమునుండి దక్షిణమునకు మహమ్మదీయుల దాడుల ఒత్తిడి బలమయినది. దాని నెదుర్కొనుటకై దేశములో పాలనవిషయమునను, వైదికధర్మస్థాపన విషయమునను, దేశభాషాభివృద్ధివిషయమునను, ప్రభువులకు దోడ్పడుటకు కొందరు బ్రాహ్మణులు నియోగులన పేరితో క్షేత్రయత్నము నవలంబించి, మంత్రులుగను, సేనాపతులుగను, సామంత ప్రభువులుగను, పనిచేసి, వర్ణాశ్రమ సాధనిర్యాణమునకు పాల్పడిరి. అందుచే వీరిలోను, వాణిజ్య తత్పరత్వముచే వైశ్యులలోను, కొంత వైదికాచార సంపత్తి కొరవడి నందున, ఇటీవల నియోగులలో నందిరాజులక్ష్మీ నారాయణ దీక్షితులు గారును, ఆత్మకూరి వైశ్యులలో లక్ష్మీ నరసింహ దీక్షితులుగారును, బయలుదేరి తమ కులములలో స్మార్తాచారములు పునరుద్ధరించిరి. సరస్వతీ స్వాములవారు ఈ కాలమున వైదికాచార ప్రచారకులలో ప్రముఖులు. వీరు ముఖ్యముగా కమ్మవారిలో ఉపనయనాది వైదిక కర్మల నెల కొల్పి, వారి క్షేత్రయత్నమును పూర్తి చేయుటకు మిక్కిలి కృషి సల్పిరి. ఈ యుద్యమము రెడ్డలోను వ్యాపించినది.

అచలబోధ :—జైన బౌద్ధములు నశించి, వైదిక సంస్థాపన జరిగిన కాలములో, జ్ఞాన కర్మకాండలను సామాన్య జనులలో వ్యాపింప జేయుటకు, ప్రయత్నము జరుగ లేదు; గాని, చైతన్యము, కబీరు, నానకు, వల్లభాచార్యులు తుకారాము, బసవేశ్వరులు, రామానుజాచార్యులు మున్నగువారు ఉదార భావములతో గూడిన భక్తి మతముల స్థాపించి, జన సామాన్యమునకు వ్యాపింప చేసిరి. వీటి గాలి కొంత ఆంధ్రదేశమునకును సోకినదిగాని, ఇవి ఆంధ్రదేశ జనితములు గాకుండుటచే నిచ్చట వీటికి నిలకడ కుదర లేదు. పైసంస్కర్తలు ఆయా భాగములలో భక్తి యోగమును మాత్రమే వ్యాపింప జేయుటచే, జ్ఞానయోగ ప్రధామగు శంకరా ద్వైతము, అచ్చటి సామాన్యజనులలో వ్యాపించలేదు. భక్తి యోగ మలవడి నంత సులభముగా జ్ఞానయోగ మలవడదు. ఆంధ్రదేశములో మాత్రము కప్పపిల్లలు నీటిలో ఈడుటకై యలవాటు పడినట్లు, అచ్చల బోధ యను పేరితో అద్వైతమతము ఆంధ్ర దేశములో జనసామాన్యమున సుళువుగా వ్యాపించినది. మహమ్మదీయుల

దీయులలోని నూఢీమతము దీనికికొంత చేరికగా నుండును. అందుచే కొందరు మహమ్మదీయ వేత్తలును వీరితో కలిసిరి. దీనిని నెలకొల్పి వ్యాపింప జేసినవారు పోతులూరి వీరబ్రహ్మంగారు, దూడేకుల సిద్ధయ్యగారు, వేమన్నగారు, సాలెకులజులు యాగంటివారు, బొందిలి వీరయ్యగారు, గుమిళ్ల కాల్య కోటయ్యగారు, బెల్లంకొండ మస్తానుగారు, భాగవతుల శివరామ దీక్షితులుగారు, వున్నవ నందయ్యగారు, పాకల శేషచల నాయుడుగారు మున్నగువారు పెక్కులున్నారు.

బ్రహ్మ సత్యం జగన్మిత్రా అనే వాదము వీరిమతమునకు మూల కందము. అందులోను బ్రహ్మ సత్యమును తత్వము కంటె జగన్మిత్రా అను తత్వమే ఎక్కువయినది. భక్తి యందును వైదిక కర్మలయందును వీరికి ఆదరము తక్కువ. శంకరాచార్యులవారు గారడీ విద్యయని నిరసించిన హత యోగమునందు వీరికి ఆదర మెక్కువ. గురువు వద్దను ఉపదేశము పొందుటను కారణమగుటయని చెప్పుదురు. కారణమును పొంది, ఈ శాఖకుచెందిన స్త్రీ పురుషులు కొందరయినను, లేని గ్రామము ఆంధ్ర దేశములో నుండుటరుదు. బిచ్చగా శ్లనేకులు వీరి తత్వములను రైళ్లలో బాడుచుందురు. వైదిక కర్మలను వీరు నిరసింతురు ; గనుక, శాంకరాద్వైతులు వీరిని ఆదరింపరు. అద్వైత వాద మనగా వితండ వాదమని యర్థములోనికి దిగినది.

ఇది ఇట్లు జరుగు చుండగానే దేశములోనికి మహమ్మదీయ మతము వచ్చినది. గోలకొండనవాబులకడ హైందవ మంత్రుల ప్రాబల్య మెక్కువ. ఢిల్లీ చక్రవర్తులకు వెరచి గోలకొండ నవాబులు తమస్వాతంత్ర్యమునకై జనుల మీద నాధార పడవలసి వచ్చుటచే, జనుల నెప్పుడును తమ మతములో గలియు డని నిర్బంధింపలేదు. మసీదులతోపాటు హిందూ దేవాలయములను గూడా ఈ నాములిచ్చి పోషించు చుండిరి. అందుచేత, ఆంధ్రదేశములో హిందూ మహమ్మదీయులకు అన్యోన్య ద్వేషము తక్కువ. మహమ్మదీయులతో సంస్కరమువలన, ప్రజలలో పౌరుష మెక్కువగుట తప్ప, మహమ్మదీయమతము ఆంధ్రుల భావములలో ఎక్కువ మార్పులను గలిగించ లేదు. మహమ్మదీయ భక్తుల ఉరుసులు మున్నగు పండుగలలో హిందువులు పాల్గొనుటయును గలదు.

ఇటీవల క్రైస్తవ మతము ఆంధ్రదేశములోనికి వచ్చినది. వాని మిషనరీలు ఇంగ్లీషు విద్యాలయములను, ఆస్పత్రులను బెట్టి అందుజేరువారికి బైబిలు నిర్బంధముగా బోధించుచుండిరి. ఇంగ్లీషు విద్యయును, ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞానము ఎక్కువయిన కొలదిని, హిందూ శాస్త్రములయందును, మతమందును, ఆచారములందును విశ్వాసము పోయినది. విద్యాధికులలో కొందరు క్రీస్తుయొక్క శుద్ధజీవితముచే ఆకర్షింపబడియు, కొందరు మిషనరీల ప్రజాసేవా శక్తికి హర్షించియు, మరికొందరు ఐహిక లాభముల కొరకును క్రైస్తవ మతములో ప్రవేశింపజొచ్చిరి. క్రైస్తవుల సంఖ్య కరువు సంవత్సరములలో హెచ్చుటయు మరుసటేడు తగ్గుటయు సంభవించుచున్నది. హరిజనులలో కొందరు ఈ మతములో చేరుటచే అన్ని విధములా బాధ పడినది సత్యమే. విద్యాధికులలో బహుమంది ప్రకృతి శాస్త్రముల తాకుడునకు తట్టుకొనలేక ఏ మతమునందును విశ్వాసము గుడరక, ఐహిక జీవితతత్పరత్వము మాత్రమే మిగిలి ఏమతములోనైనను జేరుట తటస్థించినది.

ఈ స్థితిలో బ్రహ్మసమాజము బంగాళమునుండి ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చినది. కీ. శే. వెంకటరత్నం నాయుడు

స్వామి వివేకానంద

రామకృష్ణ పరమహంసుని మతమును ప్రపంచమంతటను వ్యాప్తిచేసెను.

జము, పితృదేవతలను ఆంధ్రదేశములో బ్రహ్మ
సంఘమును, సంఘసంస్కరణమును వ్యాపింపజేయు
టకు మిక్కిలి తోడ్పడిరి. విద్యాలయములలో వాటితో
సంబంధము గలిగినవారి సహాయభావములను పూర్తిగా మార్చి
జేయజేసిరి. హిందూ సంఘములో వారికి దురాచారము
లని తోచినవారి కెల్లను, వ్యాసములు వ్రాసియు, ఉపన్యా
సము లిచ్చియు, నిర్మూలించసాగిరి. ఆత్రేయతో కలుపు
చేయు కృషిచేసి, చెడు మొక్కలతోపాటు పైరుమొక్క
లను కైతము వీకజేయవట్లు సహచారముల సైతము
కల్పించిరి. వారు పుట్టించిన అలజడికి
హిందూ సంఘము తట్టుకొని, యధాస్థితి కింకను రాలేదు.

ప్రజాసమాజము నాస్తికములో మును
గవన్న కొందరు యువకులను ఆస్తి
కులను కుడవత్తులను మాత్రము జేసి
రి. ప్రజా మతము కేవలము
అక్షయముగాదు.

ఇంక, దివ్యజ్ఞాన సమాజము ఆంగ్ల
విద్యార్థుల పాశ్చాత్య వ్యామోహ
మున కడ్డకట్టయై నిలిచినది ; అనేకులు
శ్రద్ధవలు గాకుండా జేయ గలిగి
నది ; హిందూమతమొక్కటియే ప్ర
కృతకాస్త్రసిద్ధమయినది యని వాదం
చినది. హిందువులు పాశ్చాత్యులవలన

జేర్చుకొనదగిన దేదియు లేదనియు, వైదికాచారము లన్నియు
ప్రకృతి కాస్త్రముచే సమర్థింపవచ్చుననియు, చాటినది.
విద్యార్థుల వ్యామోహము పూర్తిగా నశించుటయేకాక,
హిందూసంఘములోని సహచార దురాచారముల రెండింటికిని
గూడా బలము గలిగినది. సంఘసంస్కర్తలకు చెడు
తోబాటు వచ్చినట్లు తోచినది. జనులు తమ పూర్వ గ్రంథ
ములను చదివి, హర్షించుటకు ప్రారంభించిరి. మాక్సు
ముల్లర్ యొక్క పరివర్తన గ్రంథము లెంతయు, ఇందుకు
తోడ్పడినది. హిందువులకు తాము అనాగరికులు కారని
స్పష్టమైనది. ఇది దివ్యజ్ఞానసమాజము కలిగించిన గొప్ప
మాన్యము.

ఆర్యసమాజము పంజాబులో ఉద్భవించినది. హిందు
వులు మహమ్మదీయులలో జేరుట అపగలిగినది. ఆర్యసమా

సాయిబాబా

జము రానియెడల పశ్చిమోత్తర భాగములలో వైదిక మెట్లే
స్థితియందుండెడిదో ఊహింప జాలకున్నాము. వేదము
హైందవు లందరికిని వారసత్వపు హక్కుని నిర్ధారణ చేసి
నది. భారత దేశములో మొట్టమొదట ఈ సిద్ధాంతమును
పైకి దెచ్చినది దయానందసరస్వతియే. శంకరాచార్యులు
ఉపనిషత్తులకు, భగవద్గీతలకు వేదాంతనూత్రములకే ప్రాము
ఖ్యమునిచ్చి, వేదసంహితలను వెనుకకు త్రోసిరి. దయా
నందుడు ఈ హిందూ విజ్ఞానమున కంతటికీ వేదమే మాత
యనియు, జ్ఞానమంతయు దానిలో ఇమిడియున్నదనియు,
ప్రపంచమంతయు దానివలన తరించుననియు చాటినాడు.
హైందవమతకర్తలలో ఈ విషయమున ఇత డెద్దితీయుడు.

విద్యారణ్యుల వైదికభాష్యములు
ఆంధ్రదేశములో వైదికధర్మ వ్యాప్తికి
మిక్కిలి తోడ్పడినవిగాని, దయా
నందుడిచ్చిన విశ్వమానవసందేశమును,
అవి యివ్వజాలక పోయినవి. దయా
నందుని సందేశము ఆంధ్రులకెంతయు
నచ్చినది.

రామకృష్ణ పరమహంస, అరవిం
దుల సందేశములును ఆంధ్రుల చెవిని
బడినవి. హరనాథబాబా, రాధా
స్వామి, స్వామి రామతీర్థ, రమణ
మహర్షి, సాయిబాబాలును ఆంధ్రుల

దృష్టిని కొంతవరకు ఆకర్షింపగలిగిరి. దీని ఫలితము భావి
కాలమున చూడవలసియున్నది. ఆంధ్రదేశములో మొదటి
నుండి యిప్పటివరకును మతోద్ధారకులు ప్రజలభావముల
నేయేవిధముల మార్చ ప్రయత్నించిరో మనము కొంత
వరకు పరిశీలించితిమి. వీటన్నిటి ఫలితముగా తేలిన హిందూ
మత ప్రస్తుత స్వరూపమును పరిశీలించుట కొంతవరకు అవ
సరము. వేదములకు అతిప్రాచీనమైన నిఘంటువు యాస్కా
చార్యుల నిరుక్తము. వేదముయొక్క సారము వ్యాసశిష్యు
డయిన శైమిని మహర్షి రచించిన పూర్వ మీమాంస
నూత్రములయందును, వేదాంతముల అనగా ఉపనిషత్తుల
సారము వ్యాసరచితమైన ఉత్తరమీమాంస అనగా
వేదాంతనూత్రములయందును కలదు. వేదములును,
పూర్వ మీమాంసయును ధర్మార్థకామములను బోధిం

శ్రీ అరవిందయోగి

చును. వీటి ప్రకారము సంసారము కర్మక్షేత్రము. ఇందు కర్మ సన్నాహమునకు చోటులేదు. మానవుడు ఈ లోకమున తన్నెదుర్కొను సమస్యలతోపాటి విజయము గాంచ వలసియుండును. ప్రపంచము బంధముగాదు; స్వర్గమునకు మార్గము. వేదాంత సూత్రముల ప్రకారము సంసారము బంధము; కర్మ బంధహేతువు; సన్నాహము ముక్తిమార్గము. ఇది బౌద్ధమునకు చాలా చేరిక. శంకరాద్వైతమును విరోధులు ప్రచ్ఛన్న బౌద్ధమని కూడ అన్నారు. ఈ రెండు శాఖలను సమన్వయము చేయుటకు గీత ప్రయత్నించినది. కర్మసన్నాహము పనికిరాదనియు, కర్మ బంధహేతువే కాని, నిష్కామకర్మ బంధహేతువు కాదనియు; కనుక, మానవుడు నిష్కామ కర్మను జేయుచు ముక్తిని బొంద వలయుననియు చెప్పినది. మరియు గీత మానవ ప్రకృతిపై ఆధారపడి మతసాధనలను నిర్ణయించినది. జీవాత్మ యొక్క స్వభావధర్మములు మూడు: వ్యక్తిత్వము లేక అహంతత్వము లేక ఇచ్ఛాశక్తి (Will) మొదటిది; జ్ఞానము లేక మంత్ర శక్తి (Intellect) రెండవది; భక్తి, ప్రేమ, లేక దయా దాక్షిణ్యాది గుణములు, లేక ఉత్సాహశక్తి (Emotion) మూడవది. ఈ మూడింటిని పాశ్చాత్య తత్వశాస్త్రములున్ను, గీతయు అంగీకరించినవి. పరమాత్మ

స్వరూపము గూడ నిదియే. ఈ మూడింటి ద్వారా జీవ పరమాత్మలకు స్వర్గ యోగము. మానవేచ్ఛను, భగవదేచ్ఛను వికృతపరచి నిష్కామ కర్మచేయుట కర్మయోగము. బుద్ధిని ద్రియముద్వారా నిది ధ్యాసవలన సర్వజ్ఞత్వము నొందుట జ్ఞాన యోగము. వివిధభక్తిమార్గములద్వారా విశ్వమానవ ప్రేమను అలవర్చుకొని, భగవదైక్యమును సంపాదించుట భక్తి యోగము. ఈ మూడు యోగములద్వారా ఆత్మోపలబ్ధిని పొందవలయునని గీతా సిద్ధాంతము. ఈ మూటి లోను శంకరులు జ్ఞానయోగమును, రామానుజులు భక్తి యోగమును, తిలకు కర్మయోగమును ఉత్తమమని, తమ అభిప్రాయముల కనుగుణముగా ధర్మసాధనలను చూపించిరి. కాని అరవిందుడు ఈ సాధనములలో ఉత్తమ ఊహలు లేవనియు, ఇందులో ఏదేని ఒక యోగమును అవలంబించినంత మాత్రమున సంపూర్ణముగా ఆత్మోపలబ్ధి గలుగదనియు, మానవ సంపూర్ణ వికాసమునకు ఒక జన్మలోగాని, అనేక జన్మలలోగాని, ఈ మూడు యోగములను సాధింపక తప్పదనియు, ఈ మూడు యోగములను అవలంబించుట చేతనే, మనోమయ, విజ్ఞానమయ, ఆనందమయ కోశములు వికాసము పొందుననియు, అట్లు పొందిననేకాని జీవ పరమాత్మల కైక్యము గలుగదనియు చెప్పుచు అన్నింటిని చేర్చిన యోగమునకు పూర్ణయోగమని పేరిడినారు. దీనివలన అంతః కలహములు పోయి గీతాబోధకును, మానవ ప్రకృతికిని సమగ్రమయిన సమన్వయము కుదురగలదు.

వల్లభాచార్యులు

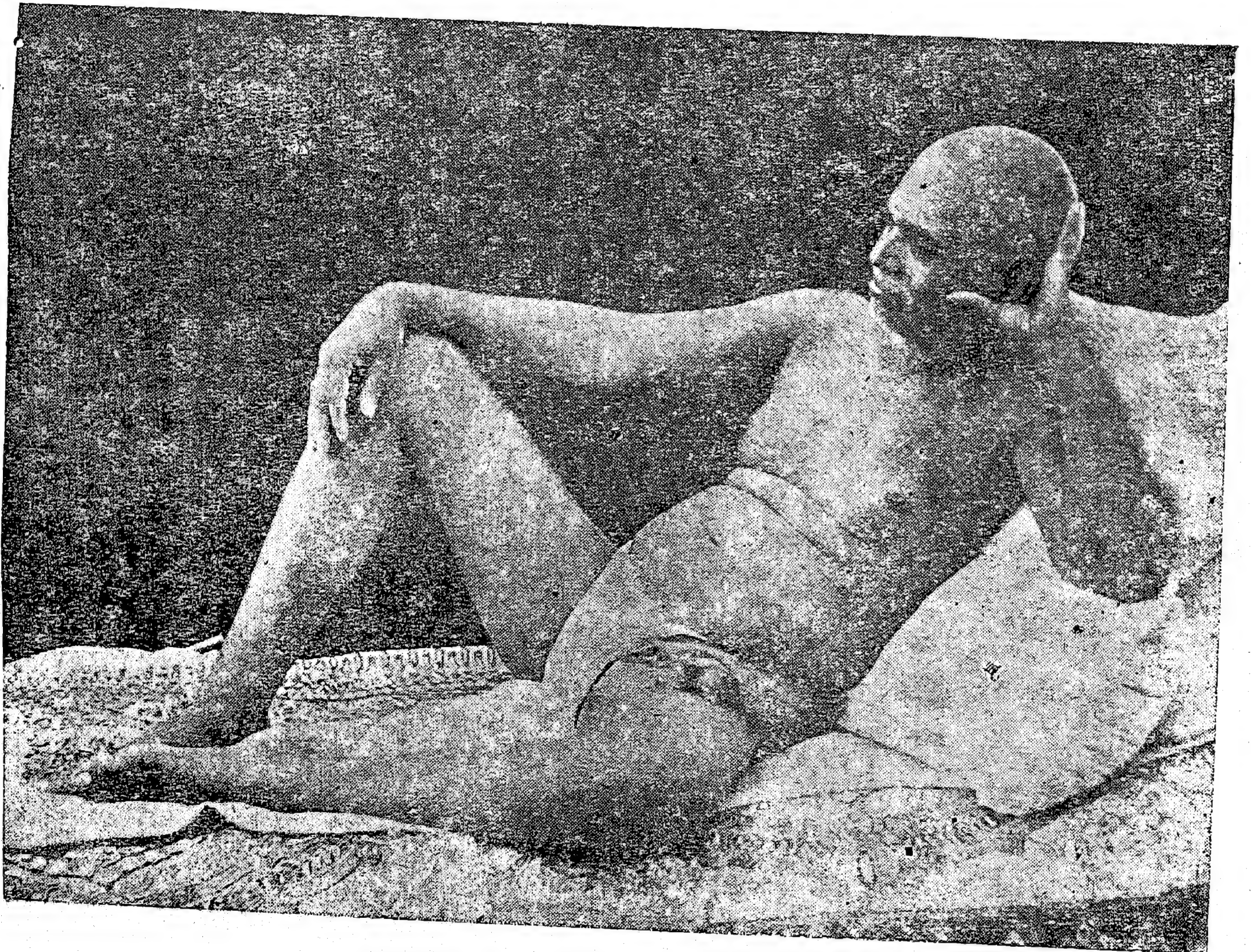
శుద్ధాద్వైత
మతప్రచారము
చేసిన ఆంధ్రు
డు, వీరి మత
ము గుఱరాల్
లో వ్యాప్తిచెం
దినది.

అరవిందుడు మఱికొంత జీజ్ఞాసయును గావించినాడు. మానవ వ్యక్తి మనోమయ, విజ్ఞానమయ, ఆనందమయ కోశములు మూడును మాత్రమే కలిగియున్నదా? అన్న మయ ప్రాణమయ కోశములు మాత్రము వ్యక్తిలో భాగములు కావా? విశ్వరూపుడయిన పరమాత్మకు మాత్రము ఈ అయిదు కోశములు లేనా? జీవపరమాత్మలకు ఈ అయిదు కోశముల ద్వారా పరస్పరస్పర్శ కలుగుటయే పరిపూర్ణ యోగ మనదగదా? యని సమగ్రమైన మీమాంస గావించెను.

ప్రకృతి శాస్త్రమును, దీని కనుగుణముగానే యున్నది. ఎలక్ట్రాను, ప్రోటాను, న్యూట్రానులు గలిసి ఏర్పడిన రేణువు (atom) మొట్టమొదటి ఉపాధిసహితమయిన వ్యక్తి. ఈ వ్యక్తి వికసించి జీవ చర్యలు ప్రకటించే (Protoplasmic) కణము (cell) ఏర్పడును. ఈ ఏక కణ జీవులు బహుకణసంఘాతమగు జీవులగును. ఇవి

వృక్షములుగను, జంతువులుగను, పక్షులుగను, మానవులుగను (evolve) పరిణమించును. ఈ పరిణామ వికాసమంతయు జీవుని మనోమయ, విజ్ఞానమయ కోశములను, వాని ఆచరణకు దగిన అంతరింద్రియ, జ్ఞానేంద్రియ, కర్మేంద్రియములు గల స్థూల దేహమును వికసింప జేయుట కొరకే. ఈ సిద్ధాంతమునకును, పైనిచెప్పిన అరవిందుని పూర్ణయోగమునకును, సమన్వయము కుదురుచున్నది.

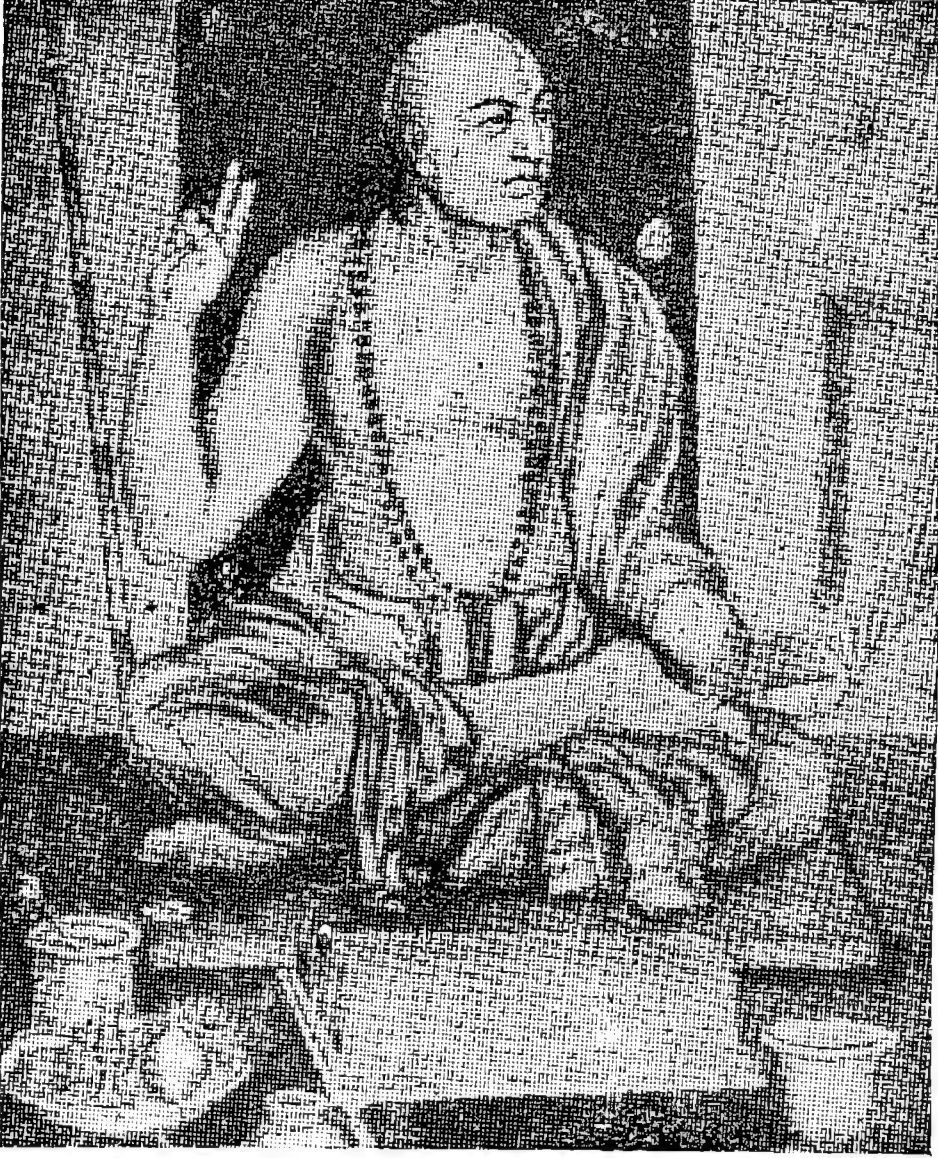
ఈ వికాస (evolution) సిద్ధాంతమును వేదవేదాంత మతములు ఆంగీకరించునా? ఈ సృష్టి లేక సంసారము బంధము. జీవుడు ఈ బంధములో తగుల్కొని నిరంతరము పుట్టుచు చచ్చుచు ఉండును. ఈ సంసారము దుఃఖ భూయిష్టము; దీనిలోనుండి బయటపడుటయే ముక్తి; బయటపడుటకే మానవుడు ప్రయత్నించవలయును. ఇది బౌద్ధ సిద్ధాంతము. వేదాంత నూత్రములపై ఆధారపడిన ద్వైతా ద్వైత విశిష్టా ద్వైతములు స్వల్ప బేధములతో నీ

రమణ మహర్షి

దారినే పోవుచున్నవి. వీరి దృష్టిలో సృష్టి కర్మక్షేత్రము గాదు. సృష్టి అనిమిత్తము. దీనిలో మానవుడు పొంద వలసిన గమ్యస్థానము లేదు. అందుకై అతడిచ్చటికి రాలేదు. ఇది వేదాంత మతము.

- వేదమతము ఇట్టిదిగా గన్పట్టదు. వేదమును, పూర్వమి
- మాంసయు సృష్టిని కర్మక్షేత్రముగా భావించును. ప్రకృతి శాస్త్రములు బోధించు పరిణామసిద్ధాంతములను సమగ్రముగ

మధ్వాచార్యులు. ద్వైతమతస్థాపకుడు.

బోధించుచున్నను, వికాసపరిణామము మన దర్శనములకు క్రొత్తది కాదు. కొన్ని పురాణములు దీనిని స్పష్టముగా బోధించుచున్నవి. జీవుడు ప్రపంచయాత్రలో 84 లక్షల జీవరాసులుగా జన్మ లెత్తును. ఇందులో 16 లక్షల జన్మలు, ప్రాణ పదార్థపు (Protoplasm) స్థితి యింకను రాని నిర్జీవ ధాతు పదార్థములో గలుగును. వృక్ష వర్గములో 12 లక్షల జన్మలు, ఇటులనే జంతు వర్గములోను, మానవ వర్గములోను జన్మ లెత్తి, 84 లక్షల జన్మలను గడప వలయును. డార్విన్ మొదలగువారికన్న మనవారే ఈ సిద్ధాంతమును ఎక్కువ వివరముగా చెప్పినారు.

దివ్యజ్ఞాన సమాజము, వారు మన మత సిద్ధాంతములను ప్రకృతి శాస్త్రముతో సమన్వయించు ప్రయత్నములో మన యీ పూర్వసిద్ధాంతములను వెల్లడికి దెచ్చినారు. వీరి దృష్టి

లో ప్రపంచము కర్మక్షేత్రము. ఇప్పుడు పొరపాటున బంధములుగా భావింపబడునవి జీవుని పూర్ణ వికాసమునకై యేర్పడిన నియమావళి. సృష్టిలోని నైతాను, బాధుల కామము, అరిష్టద్వర్గములు, ఈషణత్రయములు మొదలగు న వన్నియు మానవులు బాధపడుటకును, తప్పుదారిని బోవుటకును, భగవంతుడు చేసిన పన్నాగములుగావు. భగవంతునిశక్తికి మించిన మరియొకరి ఏర్పాట్లును గావు. అన్నియును ఒక విధానములోని భాగములు. భగవద్గుణానుభవమునకై ఏర్పరచబడిన సాధనలు. వీరి దృష్టిలో సృష్టి గమ్య స్థానములేనట్టియు అనిమిత్తమైనట్టియు పాడుగుంట గాదు. తిని త్రాగి నశించే నాస్తిక గమ్యస్థాన రహితమును, విధాన రహితమును అగు శుష్క మార్గమును గాదు. ఇదియొక మహా విద్యాలయము. మెట్లన్నియు ఎక్కవలయును. తర గతులన్నిటిలో ఊత్తిర్లుడు గావలయును. బంధము లన్నియు గమ్యస్థానమును జేర్చుట కేర్పడిన నిబంధనలు.

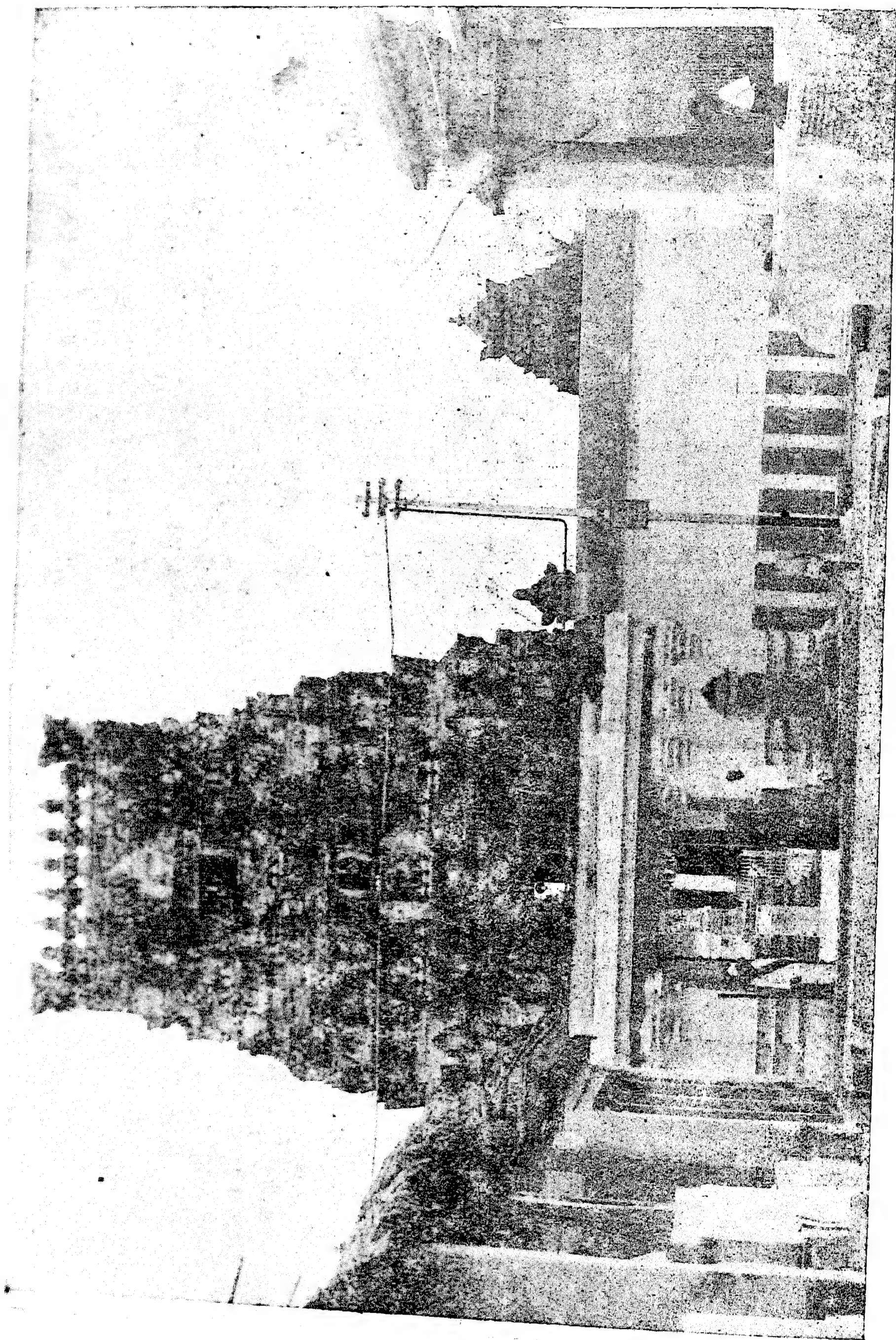
మతముయొక్క గమ్యస్థానము అమృతత్వ మని అన్ని మతముల వారును అందురు. కాని అమృతత్వము ఆనగా పుట్టుక లేకుండా చేసుకొనుటయని వేదాంతులందురు. స్వర్గములో ప్రవేశించుట యని ఇతరమతస్థు లందురు. ఇవి డొంక తిరుగుడు అర్థములు.

హిందువుల మంత్రరాజమగు గాయత్రి గమ్యస్థానమును చక్కగా సూచించుచున్నది.

“ఓం భూర్ భువ స్వః । ఓం తత్ సవితుర్వరేణ్యం । భర్గో దేవస్య ధీమహి ।”

భూలోక భువర్లోక స్వర్లోకములలో, అజ్ఞానములను పాపములను దహింపజేయునట్టియు, తేజస్వరూపపుడయిన భగవానుడు మన అంతరింద్రియములను, జ్ఞానేంద్రియములను, కర్మేంద్రియములను ప్రవేశించి వికసింపజేయుటకు ప్రార్థించు చున్నాను, అని దీని యర్థము.

సత్య, నిత్య, అమృత, ఆరోగ్య, ఆనంద, సుందర, రూపమును అనుగ్రహించుమని ప్రార్థించుటయే దీని సారాంశము. ఇది ఇప్పటికిని ఆంధ్రులు వికసింప జేసిన మతము యొక్క స్వరూపము.

శ్రీ తిరుపతి దేవాలయం.

దేవాలయములు

దేవాలయముల యొక్క స్థితి, సమృద్ధి దేశమందలి ప్రజల మతపరాయణత్వదృక్పథానికి చిహ్నములని చెప్పవచ్చును. ఆంధ్ర దేశములో ప్రతి గ్రామములోను ఆలయములున్నవి. ఈ ఆలయములు ఉత్తమధార్మికమార్గములకు వినోదమును ఉన్ముఖులను చేయుచున్నవి. హైందవ దేవాలయములలో ఆనందము, వినోదము, జిహ్వాత్పత్తి కూడా సంప్రాప్తములగు చున్నవి. దేవాలయములు మతమునకు ప్రధానావాసములు;

మతము యొక్క సింహాసనాస్థానములుగాను, తత్త్వజిజ్ఞాసాచోదకములుగాను, ఉండుటయే కాక, సౌందర్యవంతములై, కవిత్వం, శిల్పం మొదలైన వాటికి సమావేశస్థానములుగా కనుపించుచున్నవి, శ్రీ, లక్ష్మీ అను నామములతో ప్రాపంచక సర్వసమృద్ధి, కమనీయత మన ఆలయములలో ఆరాధించబడుచున్నవి.

ఈ దేవాలయములను గురించి పండిత శ్రీ ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు, తమ పల్నాటి వీరచరిత్ర ద్వితీయభూమికలో ఇట్లు వ్రాయుచున్నారు “దేవు డొకడున్నాడని ప్రత్యయం లేని తత్త్వ జిజ్ఞాసువులు కొందరుండ వచ్చును. వారు సాధారణంగా శమదమాది సంపత్తి గలవారై, ఆత్మవంతులై వుంటారు గనుక, వారివల్లలోక ధర్మవిప్లవం సంభవించజాలదు. అయితే, అట్లాటి స్పృహనీయగుణసంపద మామూలు ప్రజల్లో వుండ గలగడం అరుదు కనుక, నాస్తికత యేదేశంలోగాని సాధారణ జనులకు మతంగా వుండడానికి అర్హమయినది గాదు. తత్త్వ జిజ్ఞాస లే తీరుగా ప్రవర్తించినా, రష్యా మొదలైన దేశాల్లో నాస్తికత యేమార్గాల్లో నడుస్తున్నా, దైవ భక్తి ముఖ్య లక్షణంగాగల మతం

శ్రీ శైలదేవాలయము
శైవులకు గొప్ప క్షేత్రము.

సాకృత క్రీడా సుఖాలకోసం చేరే సాశ్చాత్యుల క్లబ్బుల వలెగాక, మన దేవాలయాలు నిర్ధనులకు నైతం నిరవధికంగా ప్రవేశం ప్రసాదిస్తున్నవి. పద్మపురాణ కర్త దుఃఖించినట్లు ఆశ్రమాలు యవనధ్వస్తాలు కాగా, మీమాంసకుల కర్మవాద పాటవం దేశంలో క్షీణించగా, విజ్ఞాన పీఠం అరణ్యాలను వదిలి, ఆలయాలకు మరలినట్లు కనబడు తున్నది. ఇంతేకాక, భారతవర్ష మందలి మత సంరక్షకు లెందరో దేవాలయాలతో సంబంధించి వున్నారు.”

యొక్క ఆవశ్యకత, లోక సంగ్రహానికి అనివార్యమగు చున్నది. మానవులయందలి హేయగుణాలను చంపి అభ్యుదయప్రదమైన కల్యాణగుణాలు వర్ధిల్లజేసి, అందు గుప్తమయి వున్న దైవత్వాన్ని ప్రస్ఫుటం జేయడమే మతం యొక్క ప్రకృష్టప్రయోజనం. చిహ్నధారణాది బాహ్యలక్షణాలే మతం కావుగానీ, యేమీ లేకుండా వుండటం కంటే అవి కొంతమేలన వచ్చును. యేదేశమందైనా యెప్పటికైనా అవి వాటి సమీపాన వున్న శ్రేయః పథాన్ని చూపించ వచ్చును. కొందరు తమ దుష్ట చిత్త వృత్తులను కప్పిపుచ్చి, లోకాన్ని వంచించడానికి బాహ్యలక్షణాలను ధరిస్తుండడం సత్యం. అయితే, అది మతం యొక్క మిథ్యా యోగం. అంత మాత్రంచేత మతం దుష్టం కాజాలదు. మిథ్యా యోగం యొక్క నింద్యతను వస్తువునకు ఆరోపించడం అనుచితంగా! ఈ దేవాలయాలు ప్రజలకు సమాగమస్థానాలని నేను భావిస్తున్నాను. ధనాదులచేత ప్రవేశం నియమితమైన

నా యెప్పటికైనా అవి వాటి సమీపాన వున్న శ్రేయః పథాన్ని చూపించ వచ్చును. కొందరు తమ దుష్ట చిత్త వృత్తులను కప్పిపుచ్చి, లోకాన్ని వంచించడానికి బాహ్యలక్షణాలను ధరిస్తుండడం సత్యం. అయితే, అది మతం యొక్క మిథ్యా యోగం. అంత మాత్రంచేత మతం దుష్టం కాజాలదు. మిథ్యా యోగం యొక్క నింద్యతను వస్తువునకు ఆరోపించడం అనుచితంగా! ఈ దేవాలయాలు ప్రజలకు సమాగమస్థానాలని నేను భావిస్తున్నాను. ధనాదులచేత ప్రవేశం నియమితమైన

సాకృత క్రీడా సుఖాలకోసం చేరే సాశ్చాత్యుల క్లబ్బుల వలెగాక, మన దేవాలయాలు నిర్ధనులకు నైతం నిరవధికంగా ప్రవేశం ప్రసాదిస్తున్నవి. పద్మపురాణ కర్త దుఃఖించినట్లు ఆశ్రమాలు యవనధ్వస్తాలు కాగా, మీమాంసకుల కర్మవాద పాటవం దేశంలో క్షీణించగా, విజ్ఞాన పీఠం అరణ్యాలను వదిలి, ఆలయాలకు మరలినట్లు కనబడు తున్నది. ఇంతేకాక, భారతవర్ష మందలి మత సంరక్షకు లెందరో దేవాలయాలతో సంబంధించి వున్నారు.”

దేవాలయములు వైదికయగములో నిర్మితములైనట్లు కనబడదు. దేవతాస్వరూపము, దేవతల వాహనములు

ప్రజాస్వామ్యము మొదలైన విషయములకు సంబంధించిన వాక్యములు, వేదములకు కొన్ని గలవు; గాని, విగ్రహారాధనకు సంబంధించిన వాక్యములు లేవు. విగ్రహారాధనము అజ్ఞానమునకు వచ్చిన రేఖవారేగాని, దేవాలయ నిర్మాణము కు అవకాశములేదు. వాద్యమలేములో మహాయాన కృత్తి యాదులు ప్రభుత్వ రేఖవారే వాద్యులు బుద్ధుని దేవునిగా పిలిచింది, బుద్ధ విగ్రహమును ఆరాధించుటకు మొదలు పెట్టిరి. కానియు చూచి కైరీ భర్మావలంబులును, తమ దేవతలకు దేవములో గలవత్సనము ననుసరించి విగ్రహము లను నిర్మించి ఆరాధించుటకు మొదలు పెట్టిరి. విగ్రహారాధన విగ్రహము నెందుకే దేవాలయ నిర్మాణము సైతము ప్రారంభమైంది.

ప్రజాస్వామ్యమునకు అడ్డుకు దేశము నిలయమైనట్లు గాని విగ్రహమునకు దేవాలయము నిలయముగా భావిం

చి, దేవాలయనిర్మాణము శరీరనిర్మాణము ననుసరించి కావించినారు. ఈ విషయమే ఈ క్రింది శ్లోకార్థములో గలదు. “దేహో దేవాలయః ప్రోక్తో జీవో దేవస్సదాశివః”. కొంతవరకు దేవాలయ నిర్మాణమునకును, వాద్యుల చైత్ర్య విహారనిర్మాణమునకును పోలిక గలదు. మనకు తెలిసినంత వరకు ఆంధ్రదేశమందు పల్లవులు మొదటి దేవాలయనిర్మాణ లని చెప్పవచ్చును.

ఆంధ్ర దేశములో ప్రసిద్ధికెక్కిన దేవాలయములలో శ్రీ ముఖలింగ మధుకేశ్వరాలయము, శ్రీ కూర్మమువద్ద నరసింహేశ్వరాలయము, సింహాచల నరసింహాలయము, అన్నవరపు సత్యనారాయణ స్వామిఆలయము, భవలేశ్వర మునందలి జనార్దన స్వామి ఆలయము, భద్రాచల రామాలయము, భీమేశ్వరాలయము, ద్వారకా తిరుమల వెంకటేశ్వరాలయము, పెనుగొండ కన్యకా పరమే

తిరుమల కొంత ఎక్కువప్పుడు యాత్రికులు దోలీలలో ప్రయాణం చేయు దృశ్యం.

శ్వరీ ఆలయము, బెజవాడ దుర్గగుడి; పురాణల్లోనేకాక, భవభూతి, బాణుడు, శ్రీహర్షుడు మొదలయిన ప్రాచీన భారతీయ విజ్ఞానకృతులలో సైతం ప్రస్తావించబడిన శ్రీశైలక్షేత్రములోని మల్లికార్జునాలయము, మాచెర్ల చెన్నకేశ్వర స్వామి ఆలయము, మహానంది చెన్నకేశ్వర స్వామి ఆలయము, కోటప్పకొండ కోటిశ్వరాలయము, మంగళగిరి పానకాల రాయుని ఆలయము, నెల్లూరి రంగనాయక స్వామి ఆలయము, పుష్పగిరి చెన్నకేశ్వర స్వామి ఆలయము, కాశహస్తీశ్వరుని గుడి, లేపాక్షి బసవేశ్వరాలయము, కదిరి లక్ష్మీనృసింహ స్వామిఆలయము, హంపీ విరూపాక్షాలయము మొదలైనవి గలవు.

తెలుగు జిల్లాలలోని దేవాలయములు

ఆదాయము.

జిల్లాపేరు.	2000 రూ. గాని అంతకువైనిగాని సం. ఆదాయము గల దే. సంఖ్య.	రెండువేలకు తక్కువ సం. అ. గల దే. సంఖ్య.
విశాఖపట్నం	40	142
తూ. గోదావరి	32	281
ప. గోదావరి	23	275
కృష్ణా	33	183
గుంటూరు	58	114
నెల్లూరు	18	16
కడప	4	8
కర్నూలు	12	23
బళ్లారి	9	10
అనంతపురం	8	9
చిత్తూరు	11	10

విశాఖపట్నం జిల్లా

గ్రామము పేరు.	ఆలయము పేరు.	ఆదాయము.
అనకాపల్లి	కన్యకాపరమేశ్వరి	6,457
పద్మనాభం	ఆనంద పద్మనాభ	6,964
బొబ్బిలి	వేణుగోపాల	14,870
పాలకొండ	జగన్నాథం (మ)	6,000
రాజాం	రాజగోపాలరామలింగేశ్వర సీతారామ	17,260

గ్రామము పేరు.
సింహాచలం
విశాఖపట్నం
రామతీర్థం
విజయనగరం
బలగ
శ్రీకాకుళం
సరియాపల్లి
మందసా
కంచిలి

ఆలయము పేరు.
వరలక్ష్మీ నరసింహ
కోదండరామ
రామస్వామి
కన్యకాపరమేశ్వరి
జగన్నాథ
కోదండరామ
లక్ష్మీనారాయణస్వామి (మ)
వాసుదేవస్వామి
జగన్నాథ

ఆదాయము.
1,12,395
6,000
13,840
6,500
26,000
5,000
9,604
9,000
7,760

తూర్పు గోదావరి జిల్లా

అన్నవరం	వీర వేంకట సత్యనారాయణ	31,041
పిఠాపురం	కుంటిమాధవ	6,177
ద్రాక్షారామ	భీమేశ్వర	8,000
అంతర్వేది	లక్ష్మీ నరసింహ	5,000
వాడపల్లి	వెంకటేశ్వర, వేణుగోపాల	5,000

పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా

ఏలూరు	జనార్ధన కన్యకాపరమేశ్వరి	5,910
ద్వారకా తిరుమల	వెంకటేశ్వర	30,000
పాలకొల్లు	క్షీరరామలింగేశ్వర	5,250
పెంటపాడు	బైరాగిమఠం	6,5000

కృష్ణా జిల్లా

బెజవాడ	కనకదుర్గ	8,066
లింగరాయపాలెం	బావాజీమఠం	6,712
వడాలి	జగన్నాథ	19,428
ఆగరపల్లి	శోభనాచల	12,134

గుంటూరు జిల్లా

పొన్నూరు	భావనారాయణ	9,216
మంగళగిరి	లక్ష్మీనరసింహ	14,000
వైకుంఠపురం	వెంకటేశ్వర	7,710
కోటప్పకొండ	కోటేశ్వర	11,736
మారుతోట	ముక్తిశ్వర	5,461
పెదపులివర్రు	వరదరాజు	6,071
అమరావతి	అమరేశ్వరస్వామి	9,312

అచార్యుల వ్యయము

గ్రామము నేమ.	అలయము నేమ.	అదాయము.
సోమేశ్వరాది	సోమేశ్వర	10,442
సంగమేశ్వరాది	సంగమేశ్వర	7,613
నల్లూరు జిల్లా		
కన్యకాపరమేశ్వరి	కన్యకాపరమేశ్వరి	6,410
వేణుగోపాల	వేణుగోపాల	7,000
బొదండరామ	బొదండరామ	9,045
లక్ష్మీనరసింహ	లక్ష్మీనరసింహ	5,925
మల్లికార్జున	మల్లికార్జున	11,430
వరలక్ష్మీ నరసింహ	వరలక్ష్మీ నరసింహ	9,787
కాశీవేశ్వరాధి	కాశీవేశ్వరాధి	15,000
కడప జిల్లా		
చంద్రమాళేశ్వర	చంద్రమాళేశ్వర	19,580
కన్యకాపరమేశ్వరి	కన్యకాపరమేశ్వరి	5,000
చిత్తూరు జిల్లా		
హరిరాంజీ మఠము	హరిరాంజీ మఠము	57,698
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము	తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము	9,81,854
కాశవాస్తీశ్వర	కాశవాస్తీశ్వర	9,400
కల్యాణ వెంకటేశ్వర	కల్యాణ వెంకటేశ్వర	5,741
నాదేశ్వర	నాదేశ్వర	9,289
సుబ్రహ్మణ్యం	సుబ్రహ్మణ్యం	20,525
అనంతపురం జిల్లా		
కోటబసవేశ్వర	కోటబసవేశ్వర	20,000
లక్ష్మీ నరసింహ	లక్ష్మీ నరసింహ	5,400
బళ్లారి జిల్లా		
చింతామణిస్వామి	చింతామణిస్వామి	5,000
శంకరభక్తిస్వామి	శంకరభక్తిస్వామి	10,000
మాదుల్ల సిద్ధేశ్వరస్వామి	మాదుల్ల సిద్ధేశ్వరస్వామి	11,095
కర్నూలు జిల్లా		
మాధవస్వామి	మాధవస్వామి	6,150
మల్లికార్జున	మల్లికార్జున	16,225
నారసింహ	నారసింహ	7,150

అయిదువేల రూపాయలకు మైబడిన సంవత్సరాదాయము గల దేవాలయములు మాత్రమే చూపబడినవి.

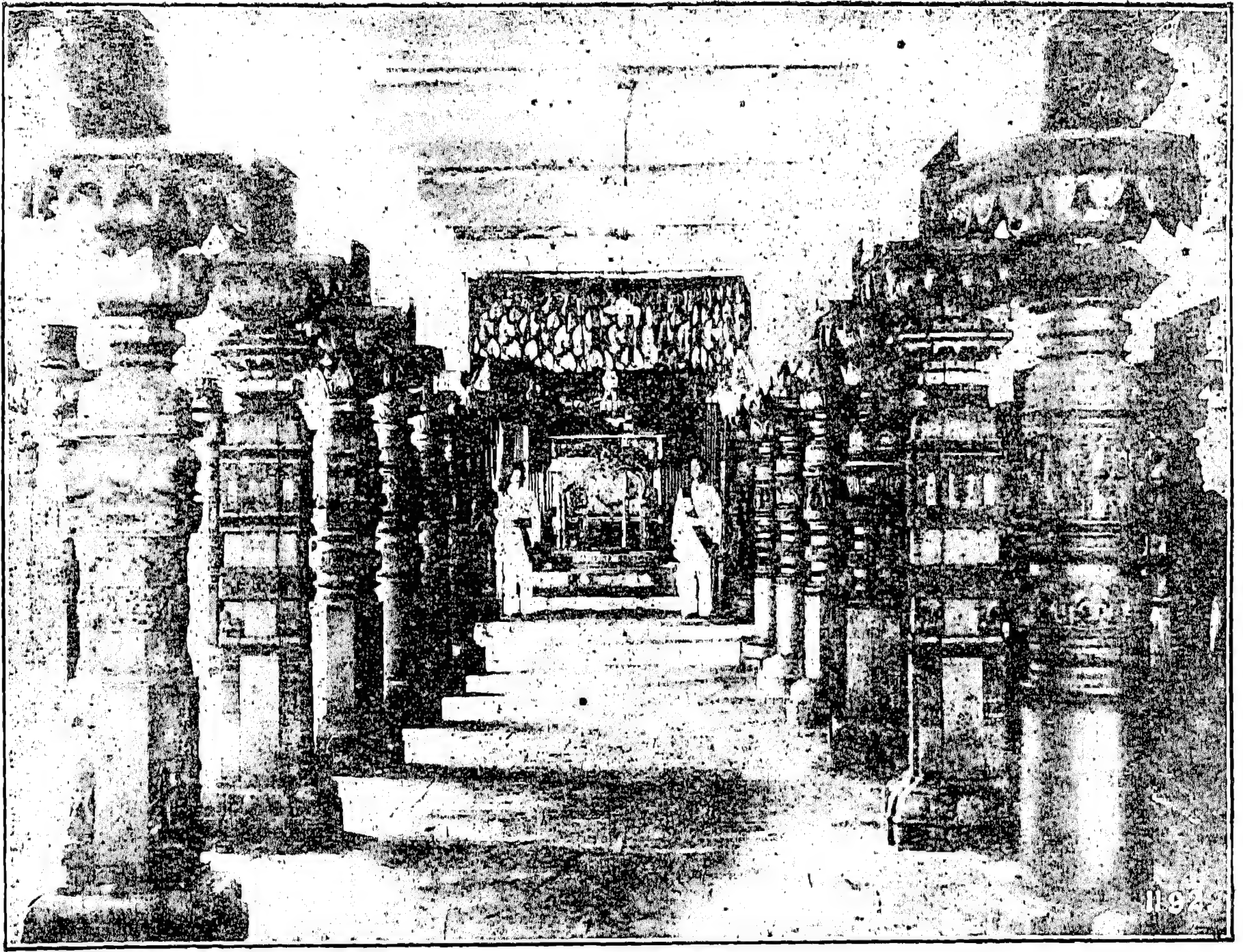
మఠములు

మఠాచార్యులును, సన్యాసులును నివసించు ప్రదేశమునకు మఠమని పేరు. “మఠశ్చ త్రాదినిలయో” అని అమర కోశకారుడు నిర్వచించుటచేత, విద్యార్థులు వాసంచేసే ప్రదేశమునకు గూడా మఠమని చెప్పవచ్చును. ధర్మార్థ కామ మోక్షములను, చతుర్విధ పురుషార్థములను ఆర్జించుటకు సన్న్యాసాశ్రమ మొక ఉపకరణము. ఈ మఠాచార్యులలో గృహస్థులు కొందరుండుటచే గృహస్థమఠములును గలవు. శైవ, వైష్ణవ నిర్మితములైన కొన్ని మఠములలో గృహస్థులు నివసించుట పరిపాటిగా లేకపో లేదు. మఠములు వంటివి ఆదిలో బౌద్ధుల ద్వారా వ్యాప్తమైనవి. వాటికి సంఘా రామములు, విహారములు అని పేరు. పారమేశ్వరాది శివాగమములలోను, నారద పాంచరాత్రాది వైష్ణవాగమములలోను సూతసంహితాది పురణాలలోను, కొన్ని స్మృతులలోను, మఠముల చర్చ స్పష్టముగా నున్నందున భారత వర్షమున ఇవి మిక్కిలి ప్రాచీన కాలముననే ఏర్పడి యుండునని చెప్పవచ్చును. ఆదిశంకరాచార్యులు మఠామ్నాయమును గ్రంథమును రచించినట్లు ప్రతీతి కలదు. వీరు ముఖ్యమైన సాల్లు మఠములను స్థాపించిరి. శైవ, వీరశైవ వైష్ణవ, శ్రీవైష్ణవ, మాధ్వమఠాచార్యులును, అనేక మఠములను, పీఠములను స్థాపించిరి. ఇంకను కబీరు, రామదాసు, గోరఖ్ నాథ్, రాధాస్వామి, రామకృష్ణ పరమహంసలకు సంబంధించిన మఠములు నెలకొనినవి. ఉత్తరదేశమున మఠముల సంఖ్య అధికము. అందు ఉదాసీన సన్న్యాస మఠములు సంపన్నములైనవి; ఇందు నాగాలు (నంగాదిగంబరులు) కొందరుండురు.

ప్రాచీనభద్రకలో మఠములు కేవలము నివసించు ఉద్దేశముతోనే కట్టబడి యున్నవి. నివసించు వారికి కావలసిన యోగా భ్యాసము, శాస్త్రాధ్యయనము కూడా ఈ మఠములలో రాసురాను నేర్పబడుచుండిరి. కొంతమంది ఆచార్యులు మతస్థాపనాదుల గావించి, తమ మఠములను సింహాసనములనియు, పీఠములనియు వ్యవహరించుచు, సంస్థానాధిపతులవలె తమ శిష్యులను స్వమతీయులను దండనమండనాదులు ధరించి పాలించు చుండిరి. ధర్మప్రచారమున్ను, మత ప్రబోధమున్ను ఈ మఠముల ద్వారా ముఖ్యముగా జరుగుచున్నట్లు నిదర్శనములున్నవి. మఠాచార్య మఠాధిపతుల

తపః ప్రాబల్యము
వల్లను, విద్యత్తు
వల్లను మతములు
ప్రాశస్త్యమునకు
వచ్చెను. ఇప్పటి
కిని కొన్ని మత
ముల అధిపతులు
ఉన్నత స్థితిలో
నున్నారు. కాని,
కొందరు మతాధి
పతుల జీవితములు
ఆదర్శ ప్రాయము
లుగా లేవు.

ఆంధ్రదేశమున
పలువురు సంప్ర
దాయాచార్యులు
న్నారు. ఓరుగల్లు
ప్రతాప రుద్రుని
కాలమున శివదేవు

సింహాచలం దేవాలయం మండపం.

డు మున్నగు శైవులును, గోళకి మతములును ఉన్నట్లు తెలి
యుచున్నవి. గుంటూరు జిల్లా సత్తెనపల్లి తాలూకాలో
శ్రీ శంకరాచార్యుల శాఖగా పుష్పగిరి పీఠపు మత మొకటి
గలదు. గుంటూరులో శ్రీ కళ్యాణంద భారతీస్వాముల
వారి శృంగేరి పీఠమున్నది. వానమామల, అహోబలము,
తోతాద్రి, ప్రతివాది భయంకరము మున్నగు పేళ్లతో అనేక
వైష్ణవ మతములును, తచ్చాఖా మతములును గలవు. ఇట్లే
కొంత కాలమునుండి శంకరమతములనియు, రామానుజ
కూటములనియు చెప్పబడు సంస్థల నేకము బయలు దేరినవి.
కొలను పాక (నిజాము) లో మిక్కిలి ప్రాచీన కాలమున
రేణుకాచార్యులు పదునెనిమిది వీరశైవ మతములను స్థా
పించినారు. శ్రీ శైలమునను, ఆత్మకూరులోను, గుంతకల్లు
లోను, పండితారాధ్యుల మతములు కలవు. ఉత్తర దేశ
యుల సంపర్కము వలన బావాజీల (సాధువుల) మతములు
ను, బ్రహ్మంగారి మతములును, వివిధసంప్రదాయకుల సంస్థ
లును ఆంధ్ర దేశమున గలవు.

వీటిలో కొన్ని సార్వ జనీన మైనవి, కొన్ని స్వతంత్ర

మైనవి. ఉత్తర దేశము, బొంబాయి ప్రాంతముల కం
టెను మద్రాసు రాజధానిలో మతముల సంఖ్య మిక్కిలి
తక్కువైన దని స్పష్టముగా తెలిసికొన వచ్చును. మత
విషయికములైన వ్యవహారములకు సంబంధించిన హిందూ
ధర్మాదాయ సంస్థ గలదు.

ఆంధ్ర దేశములోని మతములు

ఈ పట్టికలో 250 రూ, గాని దానికి పై బడిగాని

సంవత్సరాదాయము కలిగినవి మాత్రమే సూచించబడినవి.

పరుస సంఖ్య.	పేరు	ఆదాయము,
విశాఖ జిల్లా.		రూపాయలు
1.	శ్రీ గోకర్ణమఠం, పాలకొండ	803
2.	శ్రీ గోడూడు బావాజీ మఠం, గంగు మఠము.	...
3.	శ్రీ లక్ష్మీనారాయణ బాలాజీ మఠం, నన్నపాడు	1,000

9. కొత్తకోట గవిమతం	520
10. కుమారగుంట, కుమారగుంట మతం	800
11. పుంగనూరు వెద్ద మతం-నెక్కబంద మతం	1,130
12. పుంగనూరు మహాంతు మతం	300
13. పుంగనూరు చిత్తారి మతం	320
13. రామ సముద్రం, రామ సముద్ర మతం	640
15. జంగాలపల్లి, జంగాలపల్లి మతం	600

(హిందూ రెలిజియన్ ఎండ్ డౌమెంటు బోర్డువారి పట్టికలను బట్టి తయారు చేయబడినది.)

బ్రహ్మ సమాజము.

సంఘములో దుర్భరమైన దురాచారములు, మూఢ విశ్వాసములు ప్రబలమై, జాతి మత ద్వేష ఫలితమైన ఐకమత్యాభావము, క్రీస్తుమత ప్రచారము అధికంగా వున్న సమయంలో దేశ సముద్ధరణానికి వెలిగిన జగజ్జ్వాల శ్రీ రాజారామ మోహనరాయలు.

శ్రీ రాజారామ మోహనరాయ.

(ఆధునిక ధారత వికాసానికి మూలపురుషుడు).

బ్రహ్మసమాజ మతస్థాపకుడు (1827-32)

దేశాభివృద్ధికి ప్రతిబంధకంగా, కంటక ప్రాయముగా వున్న మూఢాచారములు, హైందవ మతములో వేళ్లు క్రమేపి పాతుకొని, ప్రజా జీవితమును భయంకరముగా మార్పుచుండుటచే నరహత్యలు, శిశుహత్యలు, సహగమనము మొదలైన దురాచారములుగల హిందూ మతమును సంస్కరించి, పరిశుద్ధాస్తిక మతమును రామమోహనరాయలు నెలకొల్పుటకు రామమోహనులు బ్రహ్మసమాజమును బ్రహ్మ సమాజమును 1828 వ 1828 లో స్థాపించుట. సం. న స్థాపించెను ఆనాటి నుండి వర్ధమానమగుచు, దేవేంద్ర నాథతాకురు, కేశవ చంద్రసేనులుగార్లు కృషి ఈ సమాజమునకు ఒక కొత్త స్వరూపము నిచ్చెను. మతనాదగ్గములతో ప్రత్యేక సంఘముగా ఏర్పడిన ఈ సమాజము వంగ రాష్ట్రమునకేకాక దేశమంతటా శాఖోపశాఖలుగా విరాజిల్లినది.

మొదట మద్రాసు రాజధానిలో కేశవచంద్రసేనుని యుపన్యాసములవలన బ్రహ్మ సమాజ మతానురక్తి హెచ్చి, చెన్నపట్నములో వేద సమాజము, అక్కడక్కడ ప్రార్థన

సమాజములు, బ్రహ్మ సమాజములు వెలసెను. ఈ సమాజ కార్యక్రమానికంతకున్నూ, మన ఆంధ్రదేశమున రాజమహేంద్రవరము, మచిలీపట్నము, కాకినాడ కేంద్ర గ్రంథములు.

రాజమహేంద్రవరమున దీనికి నాయకులు శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారున్ను, బందరులో శ్రీ రఘుపతి వెంకటరత్నం నాయుడుగారున్ను. బ్రహ్మసమాజ వెంకటరత్నం నాయుడుగారు కాకినాడ పితాపురం రాజాగారి కళాశాల ప్రధానాధ్యాపకులుగా వెళ్లుటతో, కాకినాడకూడా ఈ మతమునకు కేంద్రగ్రంథమయ్యెను.

వంగరాష్ట్రోద్యమము, స్వాతంత్ర్యోద్యమం మొదలైన సంచలనములు ఈ సమాజమునకు, ఆంధ్రదేశమున దాని వ్యాప్తికి బలమిచ్చినవి. బిపిఠ్చంద్రపాలుని ఆంధ్రదేశాగమనానంతరం, మనకున్నూ, ఈ సమాజమునకున్నూ సంబంధములు సన్నిహితములైనవి. రాజమహేంద్రవరమున బ్రహ్మసమాజ వ్యాప్తికి తోడ్పడిన వారు పంతులుగారు గాక, దేశిరాజు పెదబాపయ్యగారు,

ప్రజాభిరుచికి పాత్రమైనది. సభ్యులందరును ప్రతిభావంతులు, ప్రజాసేవా ధురంధరులు.

కందుకూరు వీరేశలింగం పంతులుగారు, నాయుడుగారు దీనిని వ్యాపింప జేసిరని చెప్పియుంటిమి. 1893-94 నాటికే ఈ సమాజము చాలావరకు వ్యాప్తి చెందినది. పర్లా కిమిడిలో, బరంపురంలోగూడా ఈ ప్రార్థన సమాజములు ఏర్పడినవి. దానికి మూలకారులు పర్లాకిమిడిలో పైడి ఘంటం వెంకట కృష్ణారావుగారు, బరంపురంలో, ఎ.వి. పాత్రో, జయంతి వెంకటనారాయణ మొదలైనవారు.

జాతిమతకులభేదములు బ్రహ్మసమాజమునందు పాటింపబడవు. వివిధవర్ణములవారున్ను, కులభేదములు పాటింపక భోజనప్రతిభోజనములును వైవాహికాది సంబంధములును కలిగియుందురు. వీరు వినాశ బ్రహ్మసమాజ మత హేతువులగు కార్యములు సలుపక, ఫలితములు. స్నేహభావమునే అభివృద్ధి చేతురు. బ్రహ్మసమాజమున స్త్రీలకు పురుషులతో సమానస్వాతంత్ర్యము గలిగియుండుటచేత, విద్యావిజ్ఞాన కృషులలో స్త్రీలు పాల్గొని ముందంజవేసిరి. నారీమణులలో పెద్ద పెద్ద పరీక్షలలో ఉత్తీర్ణలైనవారు, శాస్త్రములలో పాండిత్యము సంపాదించుకున్నవారు బ్రహ్మసమాజములో అనేకులు గలరు. సముద్రయాన, విధవా వివాహముల నిషేధమును వీరు తొలగించుటకు ప్రయత్నించిరి.

మతసాంఘిక జీవనసోపానమున బ్రహ్మసమాజము పెట్టిన పూల దీపాలు అనేకమున్నవి !

దివ్యజ్ఞాన సమాజము

అమెరికాలో న్యూయార్కు నగరమందు 1875 సం॥ న నవంబరు 17 వ తేదీని దివ్యజ్ఞాన సమాజము స్థాపించబడెను. కర్నల్ స్టీవ్, ఆల్కాటు, మదాంబ్లావట్ స్కి గార్లు సంస్థాపకులు. బొంబాయి నగరంలో 1879 సం. దీని ప్రధాన కార్యాలయము (హిందూ దేశమున) స్థాపించ బడినది.

ఈ కార్యాలయము 1882 సం॥ మున చెన్నపట్నమునకు సామీప్యమున నున్న అడయారుకు మార్చిరి. అప్పుడు ఈ సమాజములో జేరిన ఆంధ్రులలో ముఖ్యులు: శ్రీస్వామి

ఈ కృత్తితో బిచ్చములు గలిగి యుండుటచే, ఈ మతము

ఆనిబిసెంట్—దివ్యజ్ఞాన సమాజ ప్రవర్తకు
రాలు; కలకత్తా కాంగ్రెస్ అధ్యక్షురాలు.

తల్లా ప్రగడ
సు బ్హారావు
గారు, రావు
సాహెబ్ జి.
సుబ్బయ్య చెట్టి
గారు, శ్రీ పి.
అయ్యార్లు నా
యండు గారు.
వీరు సమాజ
వ్యాప్తికి అనేక
విధముల తో
డ్పడిరి. 1882
సం, మే నెల
లో నెల్లూరి
లోను, గుం
టూరు లోను,
సమాజ శాఖ

లేర్పరచ బడినవి. తరువాత, విరివిగా సమాజ శాఖలు దేశ
మంతటా అల్లు కొన్నవి. ఇందుకు ఆనిబిసెంట్ అమ్మగారి
ప్రాభవము ముఖ్య కారణము.

అప్పుడు సమాజ శాఖల పరిపాలన సౌకర్యము కొరకు,
ఒక ఫెడరేషన్ ఏర్పడి, కొంత కాలమునకు గంజాం,
విశాఖ, తూర్పు పశ్చిమ గోదావరి, కృష్ణ, గుంటూరు,
నెల్లూరు జిల్లాలను దాని యజమాన్యము క్రిందికి దెచ్చు
కొనెను. రాయలసీమకును, నైజాము రాష్ట్రమున
కున్న ఇదే విధముగా ఫెడరేషనులు ఏర్పడి పనిచేయు
చున్నవి. ఇప్పటికి ఈ సభ్యులు దాదాపు 1000 మందికి
పైగానుందరని అంచనా వేయబడినది.

ఇది స్వమాతాభి మానమునే తిరిగి ప్రసరుజ్జీవింప జేసి
హిందువులు క్రైస్తవ మతములో కలియకుండా నిరోధించి
నది. స్వమాతా చారముల పైగల తిరస్కృతిని ఆదరణగా
వీరు మార్చ గలిగిరి. నెల్లూరిలో ఈ సంఘమువారు ఒక
వేద పాఠశాలనుగూడా స్థాపించిరి. రాజమహేంద్రవరంలో
న్యాయపతి సుబ్బారావుగారు దీనికి మూల విరాట్టు. వారు
గీతాధ్యయనమును వృద్ధి చేయుటకు పరీక్షలను గీతా తరగ
తులను ఏర్పరచిరి.

ఈ సమాజము వారు, ప్రజలలో విద్యా వ్యాప్తికి అనేక
పాఠశాలలు స్థాపించిరి. వీరిచే నిర్వహింప బడుచున్న
మదనపల్లి కళాశాల బాల బాలికలకు ఆత్మవికాసమును
గలిగించు శిక్షణ మిచ్చుచున్నది. సర్కారులలో అనేక
కార్యాలయములు గలవు. అందు గుడివాడలోరూ. 25000 లు,
విలువగల మందిరమున్ను, గ్రంథాలయమున్ను ఉన్నవి.

జాతిమత శ్రీ పురుష వ్యత్యాసములు సాటింపక సర్వమత
సోదరత్వమును ప్రతిష్ఠించుట, ఆ ఉద్దేశమును సాధించుటకు
సర్వమతములు పరిశోధించుట, మానవాభ్యున్నతికి, తగిన
దేశీయమతమును అందచేయుట పరిణామరూపకమయిన
ఈశ్వరసంకల్పమును మానవునకు బోధించుట, ఆసంకల్ప
మును నెరవేర్చగల సోదరులతో (యుగూలతో) సహకా
రముగ పనిచేయుట, జ్ఞానముతో గూడ, భక్తివిశ్వాసము
లను కలిగించుట, విహిక జీవితమునకును పునరావృత్త జీవిత
మునకును గల సంబంధము నిర్ణయించుట మొదలైనవి

శ్రీ జిద్దు కృష్ణమూర్తి.

(దివ్యజ్ఞాన సమాజంలో ప్రధాన పురుషుడు.)

ఈ సమాజము అశ్రమములు. వీరు అనేక గ్రంథములను వ్రాసి విద్యార్థులకు అభివృద్ధి చేసిరి.

వీరున్న, జాతిసంస్కారమునకు, బాల్యవివాహ నిర్మూలమునకు, స్త్రీలకు తోడ్పడిరి. హిందూమత మునకు కట్టించిన లాన్ని కళంకములను శాస్త్రరీత్యా పరిశోధించి, వాటిని తొలగించి, హైందవమతము అను నుపేక్షయు గావించిరి.

ఈ సమాజము నందలి మహాపురుషులలో ఎన్నదగిన శ్రీశ్రీ కృష్ణమూర్తిగారు ఆంధ్రులే! ఏమతమువారు ఆ మత దృక్పథములను అనుష్ఠించి పురుషార్థమును పొంద వచ్చును; ఒక మతము నుండి మరొక మతమునకు మార నక్కరలేదని ఈ సమాజమువారు వాదించురు. ఈ సభ్యులలో ప్రముఖులు అల్లాడి మహాదేవ శాస్త్రిగారు, శ్రీ వావిలాల శివావధాన్లు గారు, శ్రీతల్లాపల్లి శివశంకర శాస్త్రిగారు, తూములచెర్ల రామచంద్ర రావుగారు, శ్రీజంగమకోట శ్రీనివాస రావు గారు, శ్రీగుంటూరు వెంకట సుబ్బారావు గారు, కాకర పల్లి సత్యనారాయణ గారు, కుటుంబశాస్త్రిగారు, తుమ్మలపల్లి గోపాల కృష్ణమూర్తి గారు మొదలైన వారు.

ఈ సమాజము “ప్రాణులను వికృత మొందించు పరమ శ్రేయః; భూతకోటిని దీపించుజ్యోతిరేఖ” వంటిది. “సత్యాన్నాస్తిపరోదర్శక” అనే సిద్ధాంతము ఈ సమాజకులకు మూలసూత్రము!

రాధాస్వామి మతము

రాధాస్వామి మతస్థులను సత్సంగులందురు. దేశము లోని సత్సంగములకు దయాల్పాగు కేంద్ర సత్సంగము, రాధా స్వామి సంఘము యొక్క ఆశ్రమమునకు దయాల్పాగు అని పేరు. ఈ పదమునకు దయాళునితోట అని అర్థము. ఈ తోట ఆగ్రా నగరమునకు ఒక మైలు దూర ములో వున్నది. సంఘ వికృతకు, అభివృద్ధికి అవసర మయిన వివిధసంస్థలను నెలకొల్పి ప్రధానాశ్రమము నుండి రాధాస్వామి దయాళుని సందేశమును దిశదిశలకూ అందించుచున్నారు.

సంఘస్థాపకులు స్వామిజీ మహారాజువారు. రాధా స్వామి మతప్రవర్తకులలో అయిదవవారు, సాహస్రీ మహా రాజుగారు. వీరి ఉద్యమవ్యాపకమునకై అనల్పమైన కృషిచేసిరి. ఈ మతస్థులకును పారమార్థికచింత

ప్రధానము. అది వినా వారు జాతి, మత, కుల వివక్షతలను గూడా పాటించరు. దయాస్వరూపుడైన పరమాత్మ మోక్షమార్గము ఏర్పరచి, ముముక్షువులకు అనంతమైన తోడ్పాటు నిచ్చుచున్న పారమార్థికోపకృతికి కృతజ్ఞత సూచించుచు వీరు సత్సంగము చేయుదురు. దానిని బట్టి వీరికి సత్సంగులని పేరు.

ఈశ్వర రాస్తిక్యము, మరణానంతరము జీవుని అవినాశస్థితి, జీవేశ్వరైక్యములలో భక్తుల కాచరణపూర్వక విశ్వాసము లుండుట ప్రధాన విషయములు.

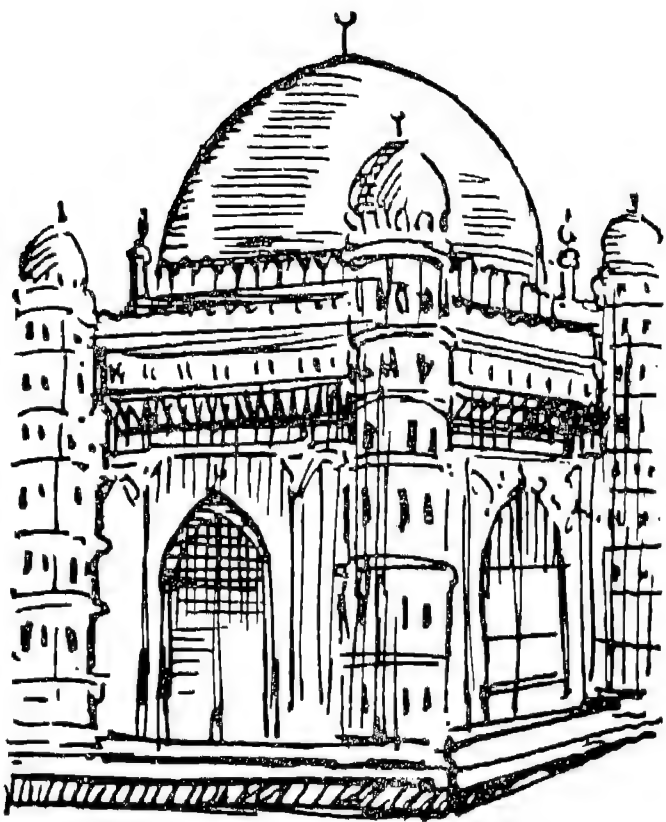
సృష్ట్యాది యందు చైతన్యశక్తి యందు గలిగిన సంచలనము చైతన్య ధారారూపమున నిర్గమించెననియు, ఆప్రచండ ధారనుండి చైతన్య శబ్దము బుద్ధ్యాతములైన వనియు, అవి మానవోచ్ఛారణలో “రాధా” “స్వామి” రూపమున నుండుటచే రాధా స్వామి నామము ఆదిశబ్దము, సర్వేశ్వరుని నిజనామ మని ఈ మతస్థుల నమ్మకము.

భక్తుడు చైతన్య శక్తికి భంగము కలుగకుండా, మానసిక సమత చెడ కుండా అంత రంగికముగా బహిరంగముగా తన కోరికలను నియమబద్ధము చేసికొని, శ్రమచేసి జీవించవలెన నెడి సామాన్య సూత్రమును అవలంబించుచు జీవించ వలెను. గురువును జ్యేష్ఠ సోదరునిగా భావించుచు, పారమార్థికము గా పరిణితుడైన క్రమమునకు అనుగుణముగా, పరమాత్మ కును, గురువునకును, తనకును స్వరూప బేధము లేదని ప్రత్యక్షానుభవములోనికి తెచ్చుకొనవలెనని వారందురు.

ఈ మతస్థులు రాజమండ్రి, తుని, అమలాపురం, శంఖ వరం, సామర్లకోట, కొవ్వూరు, తణుకు, భీమవరం, పాల కొల్లు, బెజవాడ, గుంటూరు, నర్సరావు పేట, గుడిపాడు, బొగ్గరం, తెనాలి, గిద్దలూరు, జోకు, ద్రోణాచలం, వెల్దుర్తి, గుంట కల్లు, చోడవరం, అనకాపల్లి, విశాఖపట్నం, విజయ నగరం, బొబ్బిలి, సాలూరు, శ్రీకాకుళము, ఆస్కా, బరంపురం, హైదరాబాదు, హనుమకొండ మొదలైన ప్రాంతములందలి ఆంధ్రులలో అనేకులు గలరు.

నేడు మన ఆంధ్రదేశములో తక్కిన ప్రదేశములం దున్నట్లే సనాతనులును గలరు, సంఘ సంస్కర్తలును గలరు; తమ తమ మతములందు పట్టుదల గలవారును గలరు, ఉదాసీనులును గలరు. అయితే, జాతిమత వైషమ్యులవల్ల దేశస్థుల వికృతమునకు భంగము కలుగరాదనుభారి సంఖ్య ఎక్కువగుతున్నది.

మ హా మృ దీ య మ త ము

మహామృదు ప్రవక్త బోధించిన మతమగుటచే, దీనికి మహామృదీయమత మనే పేరు వచ్చినది. కాని, దీని వాస్తవమైన పేరు ఇస్లాం మతము. ఇస్లాం అనగా “శాంతి” అని అర్థము. సలాము అనే పదము ఈ ఇస్లాం అనే పదమునుండి వచ్చినది.

క్రీ. శ. 570 లో మహామృదు ప్రవక్త అరేబియా దేశములో జన్మించెను. అప్పుడు అరేబియాదేశము నాగరికతలో ఇతర దేశములకన్న ఎక్కువ వెనుకబడి, ప్రజలు దురాచారములకు లోనై, కలహప్రియులుగా నుండిరి. ఈ దుస్థితి చూచి

మహామృదు ప్రవక్త మహామృదు తన దేశస్థులను సన్మార్గమునందు పెట్టవలెనన్న కాంక్షతో ఈ సూతనమతమును ఉపదేశించెను. మహామృదు చాలా మృదుస్వభావుడు; దయార్థిహృదయుడు. వానినిగూర్చి “పర్వా వెనుకనున్న కన్యకకంటెను వినమ్ర స్వభావు”డని చెప్పబడెను.

“దేవుడు ఒక్కడే; నక్షత్రములు, గ్రహములు మొదలయినవాటిని దేవతలని అరబ్బులు పూజిస్తున్నారు; ఇవన్నియు దేవుడు పుట్టించినవి; ఆ దేవుడు రూపరహితుడు, అతనిని విగ్రహముగా చేయుట పాపము; విగ్రహారాధన చేయరాదు; దేవుని భక్తులైన జనులందరు, కలహింపక అన్యోన్యముగా మెలుగుచుండ వలెను.” అని తన మతమును మక్కాలో బోధించెను.

ఈ మతము అతడు బోధించినప్పుడు చాలా కొద్ది

మందికే నచ్చినది. పెక్కుమంది దీనిని విపరీతముగా నున్నదని భావించి, పూర్వమునుంచీ వస్తున్న ఆచారములను విడిచిపెట్టుటకు ఇష్టపడక, కొందరు అతనిని హత్య చేయుటకే ప్రయత్నించిరి. మక్కాలో శత్రువులధికమగుటచే అతడు క్రీ. శ. 622 లో మక్కానుండి మదీనాకు పారిపోయెను. ఈ పారిపోవుటకే హిజరా అని పేరు. ఇదే మహామృదీయ శకారంభముగా పరిగణింతురు. మదీనాలోనివారు చాలామంది అతని మతమును అవలంబించిరి. తరువాత, మక్కాలోనివారుగూడ ఈ మతములో చేరిరి. పిమ్మట, ఈ మతము ఆదేశమునందుండి తక్కిన దేశములకు వ్యాపించినది. ఈ మతావలంబులనే మహామృదీయులనిన్ని, ముసల్మానులనిన్ని అందురు. క్రీ. శ. 632 లో మహామృదు చనిపోయెను. అతని మరణానంతరము, ఈ మతము అరేబియా, పెర్షియా, సిరియా, తుర్కీస్థానము, ఈజిప్టు, స్పెయిన్, సింధు దేశములకు వ్యాపించినది.

కురానుగురించి ఉమర్ అలీషాగారు వ్రాస్తూ, “ఈశ్వర దత్తమై ఇస్లాము మతమును శాసించు పవిత్ర గ్రంథము కురాను; అకార, లకార, మకారాత్మకమైన యీ గ్రంథము నిస్సందేహముగ ముముక్షువులకు ధర్మమార్గ మగపర్చుచున్నది” అని ప్రారంభమై, “ఇస్లాము మత ధర్మము అమ్మతోపముగ ముగించితిమి” అని ముగింపబడినది” అనిన్ని “ఈ కురాను కిప్పటి కెవరును నిజమైన టీకా తాత్పర్యములు వ్రాయలేదు. కావున దీని యథార్థము ప్రపంచమునకు గోచరమగుట లేదు. ఇదిపరి వర్తకులు పురాణమువలె వ్రాయుచున్నారు. ఇది గొప్పప్రమాదము. దీని సరియైన యర్థమే లోకమునకు నివేదించిన మహామృదీయమతముపై గల ప్రవాదములంతరించు ననుట నిస్సంసయము. నేను దీనికి మూడువేల పేజీలలో ప్రతిపదార్థ వ్యాఖ్యానము వ్రాసినాడను గాని నేటివర కది ముద్రింపబడలేదు” అనిన్ని 1933-4 శ్రీముఖ సంవత్సరాని ఆంధ్ర పత్రిక సంచికలో తెలియజేసిరి.

డాక్టరు యం. హెచ్. సయ్యద్ గారు “ఇస్లాం మతస్థులైన యోగులు కొందరు ఎన్నడును జంతువుల వధించు ఆచారమునకు చేయూత నీయలేదు. ప్రపంచమునందలి యావన్ముంది మహామృదీయులును, భగవదారాధన నిమిత్తము సమావేశమగు, “హాజ్” రోజులలో అహింసాధర్మ

మన మహాత్ములుగా పాలింతురు. నమస్తమానవులకు నమస్తమానవులకు భగవంతుడు, “మేము మహాత్ములమై వారినే మూలమే నిన్ను పంపు ముడివి (మూర్తి XXI 107)” అని ఆదేశించినప్పుడు అహింసా సిద్ధాంతము తప్ప మరెవరికీ సిద్ధాంతమును వారు పట్టు బోధించరాదు! కొన్ని చారిత్రక కారణముల వలన మహాత్ముడియే మతము హిందూ మహాత్ముడియేగా పరిగణించబడుచున్నది. మహాత్ముడియే ప్రభువులు ఒక చేత కురానును, మరొకచేత కత్తిని భరించి, శత్రువులకు జయించి కర్ణింపబడియున్నది. కాని కురానున మూలము ‘మతమున నిర్బంధము లేదు’ అని స్పష్టముగా తెప్పబడినది. (మూర్తి II అయత్ 257)

ఈ వాక్యమును వారు తమ ప్రభుత్వ కార్యాలయలో కొందరు తమ కుమారులనుగూడ బలవంతముగా మహాత్ముడియే మతమున చేర్చుటకు ప్రయత్నించుచుండినప్పుడు చెప్పిరి. తండ్రియే తన కుమారుని బలవంతముగా మహాత్ముడియే మతమున చేర్చుకొనకాదని చెప్పియున్నప్పుడు, ఇతరులపై బల ప్రయోగముచేసి వారికి మహాత్ముడియే మతమిప్పించుట, మహాత్ముడు మతమునకు వ్యతిరేకముకాదా? ముమిన్ అగువాడు, ‘ఎవడు వ్యభిచరించడో, ఎవడు అపహరించడో, ఎవడు మద్యపానము చేయడో, ఎవడు దోపిడి చేయడో, ఎవడు మోసము చేయడో వాడే. అతడు దయావిశ్వాసాది సుగుణములకు నిరయము. దయలేనివాడు విశ్వాసముకూడా లేనివాడు. సకలవైఖరినిగూడ చంపకము (యిబ్నీ అబాస్) హింసించకము’ అని బోధించినాడు. అహింసయే దీని ప్రాతిపదిక” అని చెప్పియున్నారు. భరతభండము సుల్తానుల

డాక్టరు ఉమర్ అలీషా
(తెలుగు) కవి, ఎమ్. ఎల్. ఏ. (కేంద్ర)

పాలన క్రిందికి వచ్చిన తరువాత ఈ మతమున్ను మన దేశమున నెలకొన్నది.

మన ఆంధ్ర దేశమున గోలకొండ నవాబులకడ, హైందవ మంత్రుల ప్రాబల్య మెక్కువనియు; ఢిల్లీ చక్రవర్తులకు వెరచి, గోలకొండ నవాబులు తమ స్వాతంత్ర్యమునకై జనులపై నాధారపడియుండవలసి వచ్చుటచే, జనుల నెప్పు

డును తమ మతములో గలియుడని నిర్బంధింపలేదు. మసీదులతోపాటు హిందూ దేవాలయములనుగూడ ఈనాములిచ్చి పోషించుచుండిరి. అందుచేత ఆంధ్ర దేశములో హిందూ మహాత్ముడియులకు అన్యోన్య ద్వేషము తక్కువ. మహాత్ముడియే మతసంస్కరమువలన హిందువులలో పొరుష మెక్కువగుట తప్ప మరే మార్పులు రాలేదనియు; మహాత్ముడియే భక్తుల ఉరుసులు, పండుగలు మున్నగు వాటిలో హిందువులు పాల్గొనుట కద్దనియు పూర్వ ఖండమున చదివియే యున్నాము గదా!

అసలు ఆంధ్ర దేశమునకు ఈ మతము ఎప్పుడు ఎట్లు వచ్చినదన్న విషయమును పరిశీలించవలెను. దీనినిగూర్చి సుప్రసిద్ధులు డాక్టర్ ఉమర్ అలీషా కవి

గారు ఇట్లు వ్రాయుచున్నారు.

“ఆంధ్ర దేశమున ముస్లిములు రి వ శతాబ్దమునుండియు ఉన్నట్లు చరిత్రలు చెప్పుచున్నవి. ఖాజాహిందర్ వలి, ఆతాయెరనూల్ అనే ఒక బలీయమైన జ్ఞాన సిద్ధుడు అజ్మీర్ ప్రవేశించి, ముస్లిం మతాంతర్గత యోగ మార్గమును (నమాజ్), ఏకేశ్వర తత్వ ప్రతిపాదకమైన ఆధ్యాత్మికతత్వ నిగూఢములు పాడ నారంభించెను. ఆతని మహామహిమానిత దివ్య ప్రచారమున కేంద్రో భారతీయులు ఇస్లాము

మత మవలంబించిరి. ఆ విధానము ఆంధ్రదేశమున వివిధ రాష్ట్రముల వ్యాపించినది. పెక్కు ఘోష మహమ్మదీయ రులు సూఫీలయి వచ్చిరి. అందు కొందరు మతవ్యాప్తి. ఈ తెలుగు దేశమునకు వచ్చిరి. వారిలో షాబాబందే నవాజ్, గుల్బర్గా; షాహు స్నేక్, కర్నూలు; హిసమత్ మదీనా, విశాఖపట్నము; అఖిల్ అలీషా, పితాపురము; మిరాసాహెబ్, నాగూరు వచ్చిరి.

“ఖాదర్ వలీ మున్నగు ప్రతిభావంతు లెందరో సూఫీలు తెగలు తెగలుగా వచ్చుచు, మత ప్రచారము చేయుచుండిరి. వారి గోరిల దగ్గరకు నేటికిని యాత్రకులు పోయి దర్శించు చుందురు.

చరిత్రలో సంఘటిల్లిన అనంతాధిక సంక్షుభిత మహా సంగ్రామములలో పెక్కు ముస్లిం సైనిక కుటుంబములు ఈ తెలింగాణ దేశమునకు వచ్చి, నివసించి స్థిరనివాసము లేర్పరచుకొన్నారు. వారికి పెద్ద జాగీరులు ఇయ్య బడినవి. మసీదులు, పంజాలు నిర్మించబడినవి. నేటికిని వీరి మాతృభాష ఉరుదు. ఆంధ్రులకును ముస్లిములకును ఇక్కడేనాడును భేదభావములు లేవు. తెలుగు మాట్లాడు వారున్నా అక్కడక్కడ ఆనేకు లున్నారు. వారు పూర్వోక్త ఘోషలచే మత పరివర్తనము చేయబడిన వారు. తెలుగు దేశమున మహమ్మదీయుల జనసంఖ్య చాలా తక్కువ. నూటికి నలుగురైదుగురు ఉండును.”

సాంఘికముగా, మహమ్మదీయులు, ఇప్పుడు మంచి స్థితిలో లేక పోలేదు. కొన్ని చోట్ల అత్తరులు చేయుట, చాపలు, గుడ్డలు నేయుట, కాగితములు చేయుట మొదలైన పారిశ్రామిక వృత్తులలో నున్నారు. నర్సరావు పేటలో చాలామంది మహమ్మదీయులకు వృత్తి క్యాంపు ఫర్నిచర్ చేయుట, ఏలూరులోను బందరులోను కొందరికి తివాసీల నేత వృత్తి. ఆదవానిలో కొందరు చక్కని జముఖానాలు నేయుదురు. కొందరు కూలీ నాలీ చేసుకొందురు.

వీరిలో ఉరుదూ, పారశీ భాషా పాండిత్యముగల వారున్ను, కవులున్ను, ఆనేకులున్నారు. స్త్రీలలోను

చదువు కొన్నవారు లేక పోలేదు. పండుగలలో తప్పక కురాన్ చదువు కొనుట కుటుంబీకుల ఆచారము, ఉరుదూ మహాకవులలో ఒక డగు “వలీ” ఆంధ్రుడు.

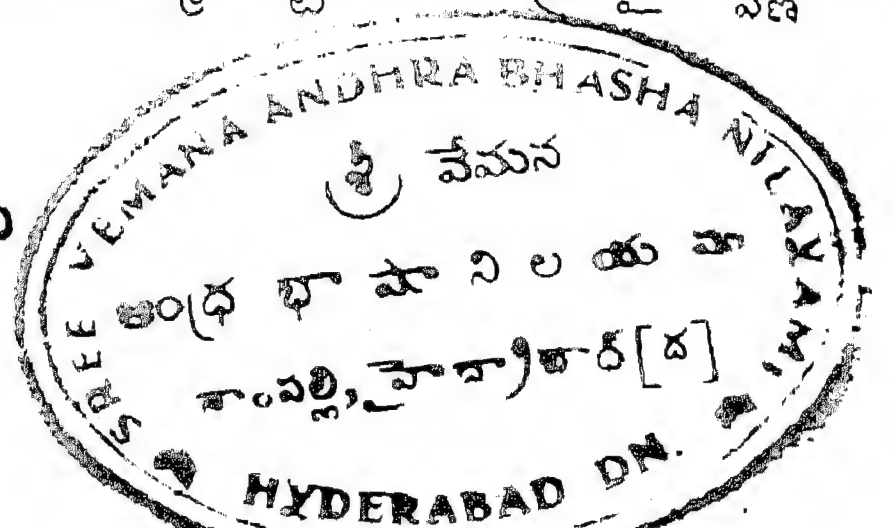
డా॥ ఆలమ్ గారు (పెర్సనల్ అసిస్టెంట్ టు ది సర్జన్ జనరల్), జహూద్దీన్ గారు (రిటైర్డ్ జిల్లా జడ్జి), అతని సోదరులైన షెహబుద్దీన్ గారు (ఐ. సి. ఎస్. జిల్లా జడ్జి), జయశంకర్ దీనుగారు (పోలీసు డెప్టీ కమిషనరు), కరమ్తుల్లా గారు (ఐ. సి. ఎస్. జిల్లా కలెక్టరు), హుమాయూన్ సాహెబ్ గారు (రిటైర్డ్, జిల్లా కలెక్టరు), జావాద్ హుసేన్ గారు (ఐ. సి. ఎస్., జిల్లా కలెక్టరు), యాహయాలీగారు (జిల్లా జడ్జి), అజమ్తుల్లాఖాన్ గారు (జిల్లా కలెక్టరు) మొదలయిన వారు మహమ్మదీయులలో ఉన్న తోడ్పాటులు.

ఆంధ్ర దేశమున హిందువులకు ముస్లిములకు ఉన్న సామరస్యమును జూచి, షాకతాలీగారు ఏలూరు వచ్చి నప్పుడు, “ఇక్కడ ఈ ఇరు తెగల మధ్య వైషమ్యములు ఈ షమ్మాత్రము లేనప్పుడు నేను ఇక్కడికి దేనికి రావలసి వచ్చినదో నాకు భోధపడుట లేదనిరి. వారి వాక్యము ఆశ్చర్య జనకము గాదు; గానీ, ఇటీవల నెల్లూరులో జరిగిన కలహములు లాంటివి మాత్రము ఆశ్చర్యసంతాపకరములు.

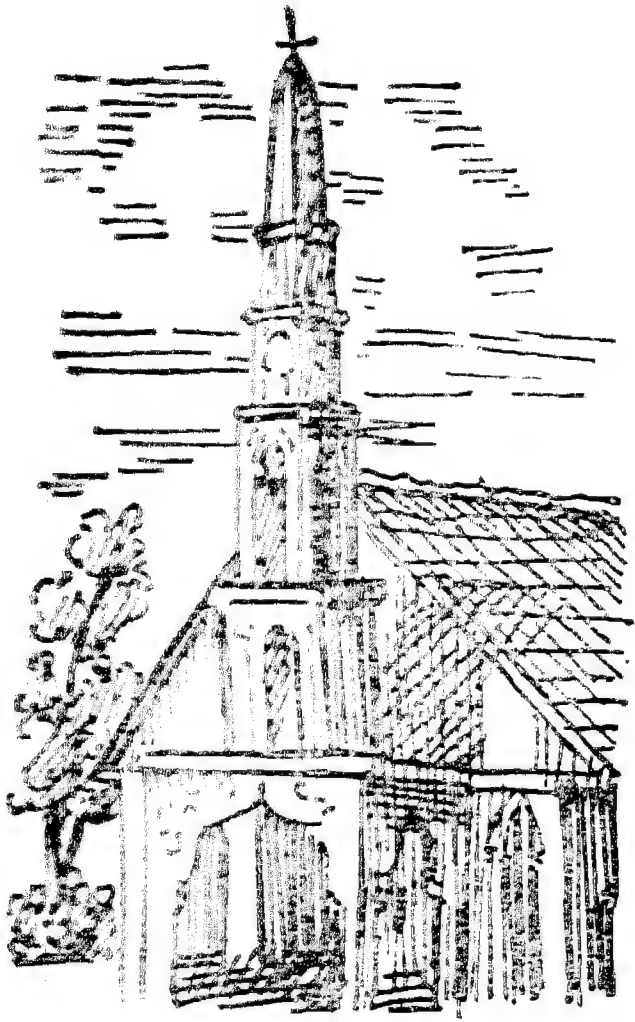
హిందువులు మహమ్మదీయ పండుగలకు పులి వేషములను వేసి, స్వీర్లకు మ్రొక్కుదురు. గోల్కొండ నవాబులు ఆంధ్ర సారస్వత పోషకులు. గుంటూరులో మస్తాను సాహెబు ఉరుసు, ఏలూరులో ఉరుసు, నర్సరావు పేటలో మదార్ సాహెబు ఉరుసులలోను, ఇంకా ఇతర ప్రాంతముల స్వీర్ల పండుగలలోను హిందువులు పాల్గొందురు. ఉమర్ అలీషా గారి తండ్రి మతప్రవక్త. వారికి హిందువులలో ఆనేకులు శిష్యులు గలరు.

కబీరు, రామదాసు, మొదలైన భక్తులు, వారి జీవితములు, హిందూ మహమ్మదీయ జాతీయ జీవన వికాసానికి స్వర్ణ రేఖలు. హిందూ మహమ్మదీయ సఖ్యత మన దేశపు కోట కొమ్ముల కట్టిన కాంతి ప్రదమైన స్వర్ణ తోరణము.

అందు

క్రైస్తవ మతము

ఈశ్వరవాక్తారముగా క్రైస్తవులు భావించు ఏసుక్రీస్తు జూడియాలో జన్మించెను. క్రీస్తు ప్రవక్త బోధలను బైబిలు లోని సువార్తలు తెలియజేయును. పతితమానవ జనోద్ధరణ మునకై, ఈశ్వరుని విశ్వజనీత, పరలోక రాజ్య ప్రాప్తి అను నూతన సిద్ధాంతములను క్రీస్తు బోధించెను. ఆయన ప్రధాన బోధయైన పరలోక రాజ్య ప్రాప్తి సిద్ధాంతము మనవుల మనస్సుల కుత్తేజకమై పరిణామకరమయ్యెను. క్రైస్తవ సిద్ధాంతములను ప్రచారము చేసినవారిలో “పాల్” అను ప్రవక్త ముఖ్యుడు. క్రీ. త. మొదటి రెండు శతాబ్దము లలో ఆ మతము అనేక దేశములకు పరివ్యాప్తమై శోమక సామ్రాజ్య మతమయ్యెను. తరువాత ఈ మతము కొన్ని ప్రాంతముల తీగించినను; క్రమముగా బల పడి విరోహదేశమత మయ్యెను.

క్రీ. త. 3. 4. శతాబ్దముల కాలముననే కొందరు రోము సామ్రాజ్యపు క్రైస్తవులు కర్తకులతో దక్షిణ భారత దేశపు తీర ప్రాంతములకు వచ్చి, అచ్చట వాసములేర్పరచు కొని, క్రైస్తవ మతము బోధించినట్లు నిదర్శనములు కలవు. సిరియను క్రైస్తవులను ఆగుద్రాయపు క్రైస్తవులు తిరువా మ్మూరు, ఇతర నగరయోగ ప్రదేశములలో ఇప్పటికిని

గలరు. వీరి కృషి ఆ మతము యొక్క వ్యాప్తి కే మాత్రమ తోడ్పడ లేదు.

తరువాత, 15 వ. శతాబ్దపు కడపటి భాగములో పోర్చుగీజువారు హిందూ దేశమునకు వచ్చి, కార్తా నాలు ఏర్పరచుకొని వాణిజ్యము సాగించు చుండిరి. వీరిని జూచి డచ్చివారు, ఫ్రెంచివారు, ఇంగ్లీషువారు హిందూ దేశపు ఆగ్నేయ మూలనున్న ద్వీపములతో తమ వాణిజ్యము సాగించుకొన వలెనని ఉద్దేశించి, సంఘము లేర్పరచుకొని వర్తకము చేయు చుండిరి. ఈ విదేశస్థులలో వ్యాపార విషయికములైన కలహములు పుట్టి, వారిలో ఆంగ్లేయులు విజేతలై, తుదకు, హిందూ దేశమునకు పాలకులైరి. ఆరంభములో పోర్చుగీజులతో వచ్చిన క్రైస్తవ మతము, దాక్షిణాత్య ప్రదేశములకు వచ్చి ఆంగ్లేయుల పాలనలో ప్రాబల్యము వహించినది. వారి మతము క్రైస్తవ మగుటచే “యథారాజా, తథా ప్రజాః” అనే లోకోక్తి ననుసరించి అనేకులు ఆ మతమును స్వీకరించు చున్నారు.

క్రైస్తవ మతాధికారి “పోపు.” అతని వీరము “రోము” నగరమున నుండును. 1485 లో ఐరోపాలో వచ్చిన నూతన వికాసము వలన కలిగిన మార్పులు, జర్మ నీలో “లూథర్” అను నతడు కలిగించిన సంచలనము, ఇంగ్లండులో హెన్రీ VIII అను ప్రభువు ‘పోపు’ అధికారమును నిరసించి చేసిన మార్పులు, ఎలిజెబ్త్ రాణి స్థిర పరచిన ‘చర్చి విధానము’ క్రైస్తవ మతమున నూతన పరిణామములకు కారణభూతమై, కాలిక్యులు, జెసూట్లు, ప్రొటెస్టెంట్లు, కాల్వెనిస్టులు, మొదలైన నూతన మత శాఖలవారు, వారి పద్ధతులు, ప్రచారములోనికి వచ్చినవి. కాలిక్ మతమువారు క్రీస్తును దేవాంశ సంభూతునిగా భావించి, ఆయనకు పూజలచేయుచు, క్రీస్తు ప్రోక్తమైన మత విధానమును అనుసరింతురు. కాలిక్ మతా చార్యుల శిరోముండనము, మతస్థుల మ్రొక్కుబడులు, యజ్ఞ వేదికలు, క్రొవ్వువత్తుల హారతులు, మంత్ర జపములు, విగ్రహములు, మొదలైన విషయములలో

కాతలిక్ మతాచార్యులకు హిందూ మతాచార్యులకు అనేక పోలికలున్నవి. అందుచేత ఈ కాతలిక్ మతము మొదట కొంత త్వరగా వ్యాప్తమయినది. మన ఆంధ్ర దేశమున గూడా ఈ కాతలిక్, ప్రాటెస్టెంటు చర్చీలకు సంబంధించిన మతస్థులు ఉన్నారు.

మన ఆంధ్ర దేశములోనికి కాతలిక్ మత మెట్లు వచ్చినది? అది ఇప్పుడు ఎట్టి స్థితియందున్నది? అన్న అంశమును పరిశోధించ వలసియున్నది. 18 వ. శతాబ్దములో జెనూట్ ఫాదరీలు 'కర్నాటక మిషన్' స్థాపన జేసి, ఆంధ్ర దేశపు దక్షిణ జిల్లాలలో ప్రచారముచేయ సాగిరి. జింజి, వేలూరు, చిత్తూరు, జిల్లాలోని పుంగనూరు, మైసూరు రాష్ట్రమందలి చిన్న బలిపురములో కొంత భాగములోను, అనంతపురము జిల్లాలోను, వారు మత బోధ సాగించు చుండిరి. ఫాదర్ మాడ్విట్ అను నతడు పుంగనూరులో వెలమ వంశజురాలైన ఒక వితంతువునకు, ఆమె పిల్లలకు 'బాప్టిజము' నిచ్చెను. (1701) తర్వాత అనంతపురం జిల్లాలలో రెడ్లు, తోటీలు, కమ్మలు క్రైస్తవ మతము స్వీకరించిరి. కడప జిల్లాలోని కృష్ణాపురం, మాడిగుబ్బ, కంబలదిన్నెలలో (1533) చర్చీలు వెలసినవి. అక్కడ మొత్తము 16 కాతలిక్కుల స్థావరములు ఏర్పడినవి. 18 వ. శతాబ్ద ప్రథమార్థమున, నెల్లూరు జిల్లా కాతలిక్ మత రంగములో ప్రధాన స్థానము పొందియుండెను. వెంకటగిరిలో అనేకులు రాజబంధువులు, పురవాసులు అప్పటిలో ఆ మతమును స్వీకరించినట్లు తెలియుచున్నది. గండికోట సీమలో సాలెలు, కరుబలు, కమ్మలు గూడా అనేకులు ఈ మతమును స్వీకరించిరి.

కానీ, 1743 లో కంబలదిన్నె చర్చీని నైజాము నవాబులు పడ కొట్టించిరి. తర్వాత, మాడిగుబ్బ మొదలైన ప్రదేశములలోని క్రైస్తవాలయములను ఆప్రదేశపు పాళి గారులు విధ్వంసము చేసిరి. ఈ విధముగా క్రైస్తవ మత వ్యాపకమునకు ఆదిలో ఆటంకములు ఏర్పడినవి. దీనికి 1773 లో 'జీసస్ సొసైటీ'ని అణగ ద్రొక్కుట తోడైనది. విమ్మట 'ఫ్రాన్సు ఫారిన్ మిషన్ సొసైటీ' వారు 1853 వరకు తెలుగు నాటి క్రైస్తవ మతానుయాయుల నైతిక ఆధ్యాత్మికాభివృద్ధికై కృషి సలిపిరి.

ఇటీవల స్థాపితములైన 'విశాఖపట్నం మిషన్'

(1845); 'హైదరాబాదు మిషన్' (1851) లు తెలుగు నాటను, నిజాంమండలమునను కాతలిక్ మత వ్యాప్తిచేయుచుండెను.

ప్రారంభమునుండియు మత విషయకముగా మద్రాసులో కలపబడియున్న నెల్లూరు, గుంటూరు, కర్నూలు, కడప, అనంతపురం, చిత్తూరు జిల్లాలు ప్రత్యేకింపబడి ఒక 'Diocese' మతమండలము క్రిందికి తేబడినవి. బళ్లారి, రాయచూరు జిల్లాలు ఒక ప్రత్యేక కర్మక్రిందికి తేబడినవి. కృష్ణా, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలు 1938 లో ఒక ప్రత్యేక 'Diocese' మతమండలముగా ఏర్పరచబడినవి.

1940 లో గుంటూరు జిల్లా నెల్లూరు నుండి విభక్తమయి ఒక ప్రధానమైన మతమండలమైనది. దీనికి ప్రథమ ఆంధ్ర బిషప్ రైట్ రెవ. పొతకమూరి తామస్. డి. డి. గారు అధికారము వహించి, మత బోధ గావించుచున్నారు.

విశాఖ, తూర్పు గోదావరి జిల్లాలలో 11,0900; కృష్ణా జిల్లాలో 29,000; గుంటూరు జిల్లాలో 31,000; నెల్లూరి జిల్లాలో 5,500; కర్నూలు జిల్లాలో 4,500; కడప జిల్లాలో 4,400; అనంతపురం జిల్లాలో 1800; బళ్లారి జిల్లాలో 2,500; చిత్తూరు జిల్లాలో 1,000;

రైట్ రెవరెండ్ పొతకమూరి తామస్ డి. డి. ప్రథమాంధ్ర బిషప్ గౌరవమును పొందిన ఆంధ్రులు.

అంధాదర్శనము

మరి కాలిక్ మిషన్ వారి యాజమాన్యము క్రింద, మారు ప్రాథమిక పాఠశాలలు కలవు. దెజువాడలో చాలికా-ఉన్నత పాఠశాల, స్త్రీలకు రెండు ట్రెయినింగ్ పాఠశాలలు, పురుషులకొక ట్రెయినింగ్ స్కూలున్నది; నెల్లూరిలో పురుషుల కొక ట్రెయినింగ్ స్కూలున్నది; గుంటూరులో ఒక ఉన్నత పాఠశాల, స్త్రీలకు ఒక ట్రెయినింగ్ స్కూలున్నది; ఖిరంగి పురములో ఒక ఉన్నత పాఠశాల; బళ్లారిలో ఒక ఉన్నత పాఠశాల నిర్వహించ బడుచున్నది.

ఇంక ఆంధ్రదేశమున మత ప్రచారము చేయుచున్న ఇతర క్రైస్తవ సంస్థలగురించి తెలిసికొనవలసి యున్నది. లండన్ మిషన్ సొసైటీ వారు 1805 సం. మున విశాఖ పట్నము కార్యస్థానముగా ఏర్పరచుకొని పనిచేయు మొదలుపెట్టిరి. వీరిలో చేర్కొనదగిన వారు బాక్ హో. ఆయన ఇచ్చుట ఒక 'ఆంగ్లో వెర్నాక్యులర్ స్కూలు' నుగూడా స్థాపించెను. అదే వర్షే ల్లి ఇప్పటి L.M. School అయినది. 1847 సం. క్రైస్తవమతము స్వీకరించిన పులిసాక జగన్నాథముగారు క్రీశాకుళ ప్రాంతమున మతప్రచారము చేసిరి. ఈ మిషన్ వారి 1822 లో కడపలో, తరువాత సం

వ్యాల, గుత్తి, అనంతపురం, బళ్లారిలలో మత ప్రచారము చేసిరి. అనేకులు ఈ ప్రదేశములలోని నిమ్మజాతులవారి క్రైస్తవ మతములో చేరిరి. వీరు ఆరోజులలో బళ్లారిలో ఒక కళాశాల గూడా ఉన్నత విధ్య బోధించుటకై స్థాపించిరి.

1836 సం॥మున నర్సాపురమున గోదావరి డెల్టా మిషన్ ప్రారంభింపబడినది. ఇక్కడ మతవ్యాప్తి చేయుచున్నది

ఏసుక్రీస్తు.

గోదావరి డెల్టా మిషన్. ఈ మిషన్ లో మొదటివారు బాడెక్, బీర్ దొరలు. ఈ మిషన్ కు సంబంధించిన బోధకులలో సుప్రసిద్ధులు హీతిస్ దొరగారు.

1840 సం॥న రెవరెండు ఎక్. ఎస్. డి. దొరగారు ఆంధ్రదేశమునకువచ్చి, నెల్లూరిలో అమెరికన్ బాప్టిస్టు మిషన్ ను స్థాపించిరి. ఈ మిషన్ వారు నెల్లూరిలో, వొంగోలులో, రామాయపట్నములో ఉన్నత పాఠశాలలు, స్థాపించి విద్యాబోధ, క్రైస్తవమత ప్రచారము గావించుచుండిరి.

అసలు మచిలీపట్నము తూర్పు ఇండియా వర్తక సంఘ చరిత్రలోనేకాదు బహుముఖ ప్రజ్ఞావంతులకు నిలయమై ఆంధ్రదేశమున కొక పీఠములాగు ఉన్నది. ఈ క్రైస్తవమత చరిత్రలోనూ బందరుదే ప్రధాన భూమిక.

1843 సం॥న నోబుల్ దొరగారు ఒక పాఠశాలను స్థాపించి, మతబోధ చేసిరి. తరువాత అది ప్రసిద్ధమైన నోబుల్ కళాశాలగా మారినది; ఇప్పుడు గుంటూరు ఆంధ్ర క్రైస్తవ కళాశాలతో కలుపబడినది. నోబుల్ దొరగారి శిష్యులలో అనేకులు క్రైస్తవమతము స్వీకరించిరి. వారిలో గానుగపాటి కృష్ణయ్యగారు, మంచాల గత్తముగారు ముఖ్యులు. ఈ నోబుల్ కళాశాల, పాఠశాలలు అన్ని సి. యమ్. యస్. తెలుగుమిషనుకు చెందినవి. ఈ మిషన్ వారే బెజవాడ, ఏలూరులలోగూడా హైస్కూళ్ల స్థాపించిరి. 1857 సం॥నుంచీ చాలాకాలము ఏలూరిలో పనిచేసిన కానక్ యఫ్. యస్. అలెగ్జాండరుగారు, దుమ్మగూడెములో పనిచేసిన జాన్ కెయిన్ దొరగారు ముఖ్యముగా వారి కేంద్రములలో మతప్రచారము చేసిరి.

రెవ. హోయను అనే జర్మనుదేశస్థుడు 1842 సం॥న అమెరికానుండి గుంటూరుకువచ్చి, అచ్చట అమెరికన్ లూతరెన్ సొసైటీవారి తరపున ఒక మిషన్ ను స్థాపించెను. తరువాత ఈ మిషన్ వారి బోధకులుగా డాక్టరు హార్వెస్టర్ దొరగారువచ్చి మతప్రచారము విస్తారముగా చేసిరి.

ఈ మిషన్ వారి యాజమాన్యమున ఇప్పటికిని నిర్వహింపబడుచున్న గుంటూరు కళాశాల; కుట్టుపని, వడ్రంగము, నేర్పు ఒక పాఠశాల; బోధనాభ్యసన పాఠశాల ఒకటి; ఆంధ్ర దేశమున మిక్కిలి ప్రసిద్ధిగాంచిన కుగ్లర్ స్త్రీల

వైద్యశాలయున్న, నిర్వహింపబడుచున్నవి. వీరు సత్తెనపల్లి పల్నాడు, రెంటుచింతల మొదలైన కేంద్రములలో, గుంటూరు పరిసరములలో, మత ప్రచారము చేయుచున్నారు. ఈ మిషన్ వారి ముఖ్యస్థానములలో రాజమహేంద్రవరము ఒకటి.

కనేడియన్ బాప్టిస్టు మిషన్ వారి కార్యరంగములో దక్షిణమున వుయ్యూరునుండి, ఉత్తరమున ఇచ్ఛాపురమువరకు గల ప్రదేశము చేరియున్నది. మిథునపుర ప్రాంతీయవాసి అయిన పురుషోత్తమ చౌదరిగారు క్రైస్తవమతమును స్వీకరించి ఒరిస్సారాష్ట్రమున, దాని సామీప్య ప్రాంతముల 27 సం॥లు క్రైస్తవమత ప్రచారము చేసిరి.

మొత్తముమీద దేశములో విజృంభించిన ప్రథమ స్వాతంత్ర్యసమరకాలమునాటికే (1857) దేశమంతటా ఈ మతప్రచార కేంద్రము లేర్పడి, దేశమున నెలకొన్నవి.

1700 నాటికే మంగళగిరి ఆనందకవి 'వేదాంత రసాయన' మనే ప్రబంధమును రచించెను. దీని వస్తువు క్రీస్తు పవిత్రకథ. పురుషోత్తమచౌదరిగారున్నా అనేక గ్రంథముల వ్రాసిరి. బైబిలు ఆంధ్రీకృతమైనది. అప్పటి నుంచీ ఈ సారస్వతముగూడ అభివృద్ధిపొందుచున్నది.

కొన్నికొన్ని చోట్ల మత బోధకుల ప్రచారము హిందువులకు సమ్మతము కానప్పుడు కలహములు సైతము జరిగినవి. మొత్తముమీద ప్రచారకుల లోపములను పరిహరించినచో వారు ప్రజాదరణ పొంది కొన్ని ప్రయోజనకరములైన పనులను చేయగలిగిరిని చెప్పవచ్చును.

ఈ మిషనరీలు తమ నాగరికత, ఆచారములను మన దేశమున పెంపొందింపజేసిరి. వారి నాగరికత కొంత మనకు విశాలదృష్టి, ఉన్నతాదర్శములకు దోహదము ఇచ్చినదని చెప్పవచ్చును. దీనికి నిదర్శనములు విశ్వ విద్యాలయములు, రాజకీయ సిద్ధాంతములు, వైజ్ఞానిక సంస్థలు మొదలైనవి. ఇవి ప్రత్యక్షముగా గాక పోయినను పరోక్షముగా వైనా, ఆ విజ్ఞానవ్యాప్తికి ఆధార భూతములైనవి. ఈ మిషనరీలే ఆంగ్లోవెర్నాకులర్ పాఠశాలను, ముద్రణాలయములను, వార్తాపత్రికలను, వైద్యశాలను, అనాభశరణాలయములను, కుష్టురోగ నివారణాలయములను దేశమున నెలకొల్పి, ప్రజలకు ఆధ్యాత్మికముగానే కాకుండా విహికముగా సైతము అనేక విషయ

ఆంధ్రప్రదేశ్ స్వయం సహాయక బృందాలు

ములలో తోడ్పడిరి ; ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని ముఖ్యమంత్రిగారి ఆదేశములను నిర్వహించుటకు ఎక్కువగా సహాయపడ్డారు.

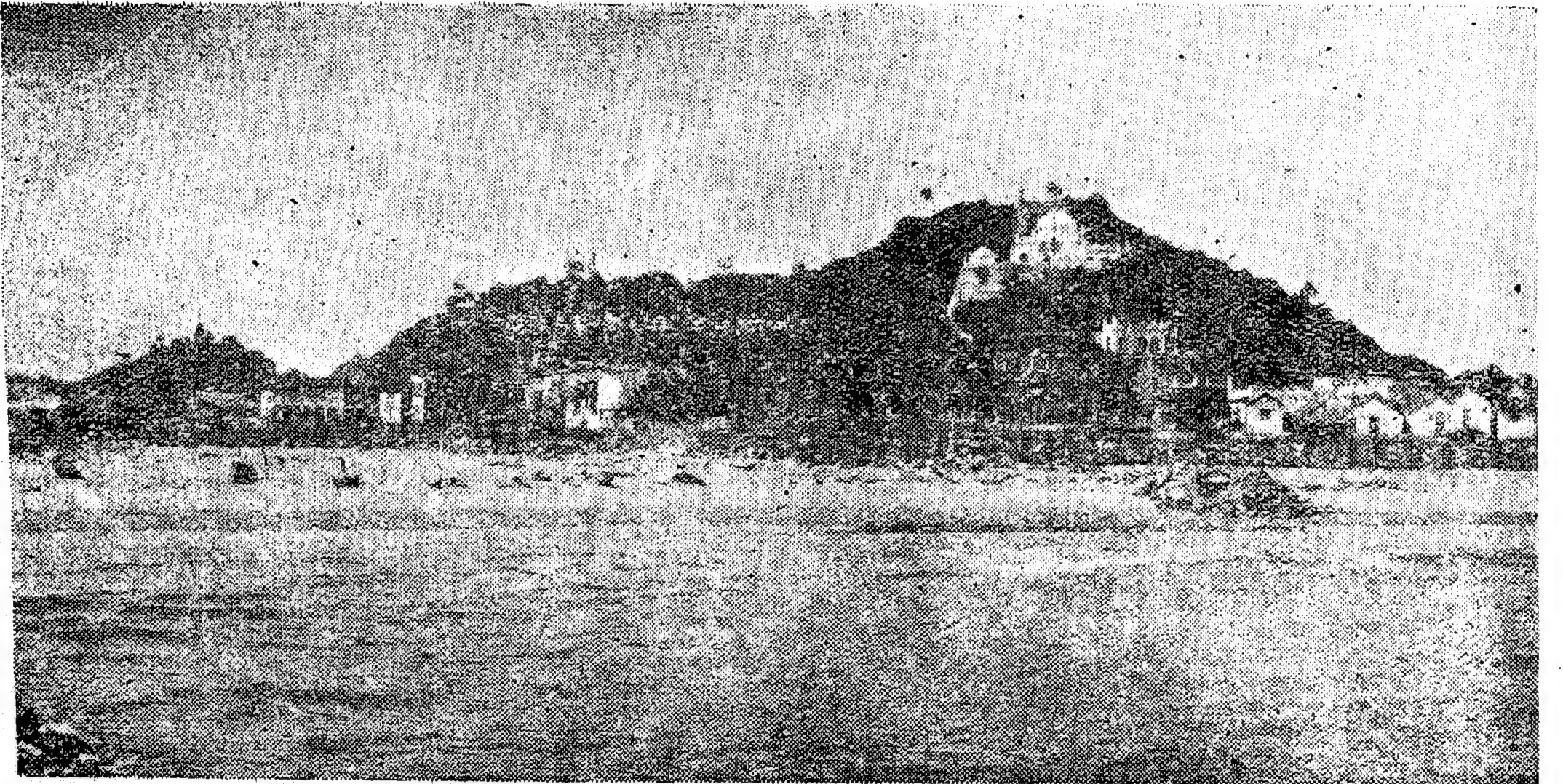
శ్రీరామనాథమి, వైశాఖ శ్రావణ పూర్ణిమలు, కృష్ణాష్టమి, వినాయకచతుర్థి, దీపావళి, నాగులచవితి, కార్తిక పూర్ణిమ, ముక్కోటి యేకాదశి, మకర సంక్రాంతి, శివరాత్రి మున్నగు పండుగలు తమ ధర్మములను స్మరించుకొనుటకై హిందువులు

బయటచున్నట్లుగానే మహమ్మదీయులు మిలాదున్నబీ, బక్రీదు, రంజాన్, మొహరం మొదలైన పండుగలను జరుపుదురు. క్రైస్తవులు “క్రిస్మస్” పండుగలను, డిసెంబరు ఆఖరువారములో ప్రవక్తయగు క్రీస్తు పేరట ఉత్సవములను జరుపుదురు. ఇవిగాక ఈస్టరు మేకల్మన్, మొదలగు పండుగలనుగూడా జరుపుదురు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ మండలి కై సవరణ సంస్థలు

క్ర. సం.	మిషన్ పేరు	వారివారి కై సవరణ సంఖ్య	పాఠశాలల సంఖ్య	ప్రధాన కార్యస్థానము
1	యూనైటెడ్ లూథర్న్, చర్చి మిషన్	1,89,057	908	గుంటూరు
2	అమెరికన్ బాప్టిస్టు మిషన్	2,57,012	756	వొంగోలు
3	అమెరికన్ లూథర్న్ చర్చి మిషన్	10,033	124	గూడూరు
4	అమెరికన్ ఆర్కాటు మిషన్	29,439	82	వెల్లూరు
5	చర్చి మిషనరీ సొసైటీ	1,31,219	418	బెజవాడ
6	సొసైటీ ఆఫ్ గాస్పెల్ ప్రాపగేషన్	42,309	251	నంద్యాల
7	కనెడియన్ బాప్టిస్టు మిషన్	67,675	458	కాకినాడ
8	లండన్ మిషనరీ సొసైటీ	46,595	206	జమ్మలమడుగు
9	సెనెంట్ డే అడ్వాన్సిడ్ మిషన్	1350	16	బెజవాడ
10	శాల్వేషన్ ఆర్మీ	17,356	137	మద్రాసు
11	గోదావరి డెల్టా మిషన్	—	—	నర్సపూరు

(డా. జె. బి. విలియమ్స్ ఎమ్. ఏ. పి. ఎచ్. డి. గారి లెక్కల ననుసరించి)

విశాఖపట్టణంలో ఏరాడ కొండపై దేవాలయమున్ను, క్రైస్తవుల గుడిన్ని; మన మత సామరస్యమునకు నిదర్శనము

అంధుల ఆధ్యాత్మిక నైతిక మనోవికాస

పరిణామములకు కారకులు.

కారకులు	కాలము	ఎట్లుకారకులయిరి ?
గౌతమబుద్ధుడు	క్రీ. పూ. 6-5 వ శతాబ్దం.	అశోకునికాలమునుండిన్ని బౌద్ధమతము ఆంధ్రులలో వ్యాపించినది.
మహావీరుడు	,, ,,	చంద్రగుప్తునికాలమునుండిన్ని జైనమతము ,, ,,
యేసుక్రీస్తు	(క్రీస్తు శకకర్త)	18 వ శతాబ్దమునుండిన్ని క్రైస్తవ మతము ,, ,,
నాగార్జునుడు	క్రీ. శ. 3 వ శతాబ్దం	మహాయాన బౌద్ధమతోద్ధారకుడు
మహమ్మదు	,, 6 వ శతాబ్దం	13 వ శతాబ్దమునుండిన్ని ఇస్లాం మతము ,, ,,
బసవేశ్వరుడు	,, 8 వ శతాబ్దం	వీరశైవమతము ,, ,,
శంకరాచార్యులు	,,	అద్వైత వైదికమతము, బౌదరాయణ సూత్రములు, భగవద్గీత ఆంధ్రదేశమున వ్యాప్తిచెందినవి.
రామానుజాచార్యులు	,, 11 వ ,,	వైష్ణవ విశిష్టాద్వైతమతము ,, ,,
ఆనందతీర్థులు	,, 13 వ ,,	ద్వైతమతము (మాధ్వమతము) ,, ,,
రాజారామమోహనరాయి	,, 19 వ ,, (మొదటి భాగం)	బ్రాహ్మసమాజ సంఘసంస్కార స్థాపకుడు
(కేశవచంద్రసేన్,	,, రెండవ భాగం	బ్రాహ్మసమాజ మత వ్యాపకుడు
బిపిన్ చంద్రసాల్	} 19-20 వ ,,	,, రాజకీయాశయ ప్రబోధకుడు
హేమచంద్రసర్కారు)		
రామకృష్ణపరమహంస	,, 19 వ శతాబ్దం	ఆధ్యాత్మిక నైతిక మత ప్రబోధకుడు
స్వామి వివేకానంద	,,	,, ప్రచారకుడు
ఆనిబిసెంటు	,, 19-20 వ ,,	దివ్యజ్ఞానసమాజ మతోద్ధారకురాలు
జిడ్డు కృష్ణమూర్తి	,, 20 వ ,,	,, మత ప్రచారకుడు
దయానందస్వామి	,, ,,	ఆర్యసమాజ మతోద్ధారకుడు
శ్రీ రమణమహర్షి	,, ,,	నూతన భక్తిమార్గ ప్రబోధకుడు
అరవిందమహర్షి	,, ,,	పూర్ణయోగ సంయుక్తమైన ఆధ్యాత్మిక విద్యావ్యాపకుడు
కుసుమ హరనాథబాబా	,, ,,	నూతన భక్తిమార్గోప దేశకులు
రాధాస్వామి	,, ,,	,,
సాయిబాబా	,, ,,	,,
బాల గంగాధరతిలక్	,, ,,	రాజకీయవేత్త; గీతా రహస్య ప్రబోధకుడు
రవీంద్రనాథథాకురు	,, ,,	నైతిక విద్యా ప్రబోధకుడైన మహాకవి
మహాత్మాగాంధీ	,, ,,	,, రాజకీయ దేశనాయకుడు
కార్లమార్క్సు	,, ,,	సామ్యవాద స్థాపకుడు
లెనిను	,, ,,	సామ్యవాద ప్రచారకుడు

గౌతమయ్యని నైతిక ధర్మము, మహావీరుని అహింసా తత్వము, నాగార్జునుని మహాయానభక్తి స్వరూపము, బాదరాయణుని బ్రహ్మ విద్య, శంకరుని అద్వైత సిద్ధాంతము, బసవేశ్వరుని వీరశైవము, రామానుజుని వైష్ణవ ప్రపత్తి, నూకేల తత్వము, యేసు క్రీస్తుని క్రేమ దయాస్వరూపము ఆంధ్రుల ఆధ్యాత్మిక విజ్ఞానమునకు తోడ్పడి మనోవికాసమును కలిగించినవి. పిమ్మట, కొంత కాలము నూతన ధర్మ ప్రబోధము లేక, సనాతన ధర్మమును షేర నిర్లక్ష్యదురాచారములు జనులలో ప్రబలినప్పుడు, రాజారామ మోహనుడు బోధించిన బ్రాహ్మ మతమున్ను, ఆనిబినెంటు ప్రచారములోనికి తెచ్చిన దివ్యజ్ఞానసమాజమతమున్ను, కామకృష్ణపరమహంస, దయానందస్వామి మొదలయిన మహాత్ముల ఉపదేశములున్న ఆంధ్రుల నూతన మనోవికాసములకు సాధనములయినవి. బాలగంగాధరతీలకు బోధించిన గీతారహస్యము ఆంధ్రులు కొందరు కర్మవీరులగుటకు కారణ మయినది.

మానవ సంస్థలందును, ప్రపంచరాజకీయవాతావరణమందున్న గల హింస, స్వర్థ, స్వార్థత్యాగము, పరస్పర ద్వేషము మొదలగు దుర్గుణములు తన హృదయమునకు రోత గలిగిన వెంటనే, గాంధీమహాత్ముడు పరభాషావేషములను డాంబిక జీవనమును పూర్తిగా పరిత్యజించి, వినీతవేషమును వినయశీలమును అవలంబించి భారతీయులకును, లోకమునకును ఆదర్శప్రాయమైన జీవితమును స్వీకరించెను. ఈ మహాత్ముడు అహింసావ్రతపరాయణుడు, శాంతి ప్రేయుడు, క్రేమపూరితుడు, త్యాగశీలుడు. ఇతని సందేశములు రాజకీయరంగమందే కాక, అంతకంటె ఎక్కువగా ఆధ్యాత్మిక సాంఘిక నైతిక జీవనమందు మానవధర్మ పరిణామమునకు ప్రబలమైన సాధనములు. ధనవంతుల కంటె షేదలున్ను, డాంబిక వేషధారుల కంటె వినీత వేషధారులున్ను, ఉన్నతజాతివారి కంటె హరిజనులున్ను, రాజుల కంటె ప్రజలున్ను ఎక్కువ ఆదరమునకును, గౌరవమునకును పాత్రులగు నట్లు చేసిన మహనీయుడు ; నిత్య జీవితమందు భగవద్గీతోప దేశము ఎట్లు ఆచరణీయమో బోధించిన ఆచార్యుడు ; అహింసావ్రతమునకు భంగము

రానీయకుండా విజయుడు గాదలచిన మహావీరుడు—ఈ గాంధీ మహాత్ముడు. ఇతని ఉపదేశములు ఆంధ్రులలో వ్యాపించి, ఆత్మ ప్రత్యయము, ఆత్మోద్ధరణము కలుగజేసి ఆంధ్రుల మనోవికాస పరిణామమునకు ఎక్కువగా సహకారములగు చున్నవి.

కార్లమార్క్సు 1818 లో జర్మనీలో జన్మించి, మొట్టమొదట అర్థశాస్త్ర వేత్తగా పేరుపొంది, 1842 నుండిన్ని జర్మనీ, ఇంగ్లండ్, ఫ్రాన్సు మొదలయిన దేశములలో తన సామ్యవాద సిద్ధాంతములను బోధించి, కొన్ని గ్రంథములు నైతము రచించి 1883 లో చని పోయెను. లెనిన్ రష్యాకు మొదటి అధ్యక్షుడయి మార్క్సు సిద్ధాంతములను తన దేశమున అమలులోనికి తెచ్చెను.

సంస్థలందు యజమానులున్ను, రాజ్యమందు పాలకులున్న స్వార్థపరులై కార్మికులను ప్రజలను నీడించుట ఎక్కువగు నప్పుడు; విప్లవము కలుగక మానదు. యజమానులున్న పాలకులున్న అల్ప సంఖ్యాకులున్న, కార్మికులున్న ప్రజలున్న అధిక సంఖ్యాకులున్న గనుక, సంఘబలము, సమిష్టి బలము అధికమయి తుదకు సామ్యవాదిరాజ్య మేర్పడునని మార్క్సు చెప్పెను. ఆస్తి హక్కులందు సంఘ స్వామ్యసిద్ధాంత మంగీకరించవలెనని సామ్యవాదు లందురు. సామ్యవాదము రపింద్ర నాథ ఠాకూరు మహాకవికి సమ్మతము కాకపోయినా, సార్వ జనీన సర్వమానవ సౌభ్రాత్రమును బోధించు అతని నైతిక ప్రబోధమునకు అనుగుణముగానే ఉన్నదనవచ్చును. ప్రాచీనకాలములో మన దేశమున గల సంఘస్వామ్య బీజములు—ఇటీవల హిందూ యుగము నాటినండిన్ని స్వార్థపరులయిన యేలికల ప్రాబల్యమువల్ల చెడిపోయినా, ఇంకను జీవించియున్నవని చెప్పవచ్చును. అందుచే, మత విషయములలో సార్వజనీన మత సిద్ధాంతముల వలెనే సంఘస్వామ్యమును బోధించే సామ్యవాదుల సిద్ధాంతములు నైతము మన ఆంధ్రులలో నేటి విద్యార్థులు కార్మికులు మొదలయినవారి హృదయములను కలత పెట్టి విప్లవమునకు పురికొల్పుతున్నవి.

తెలుగు జిల్లాలలోని వివిధ మతస్థులు

(1931 జనభా లెక్కలు.)

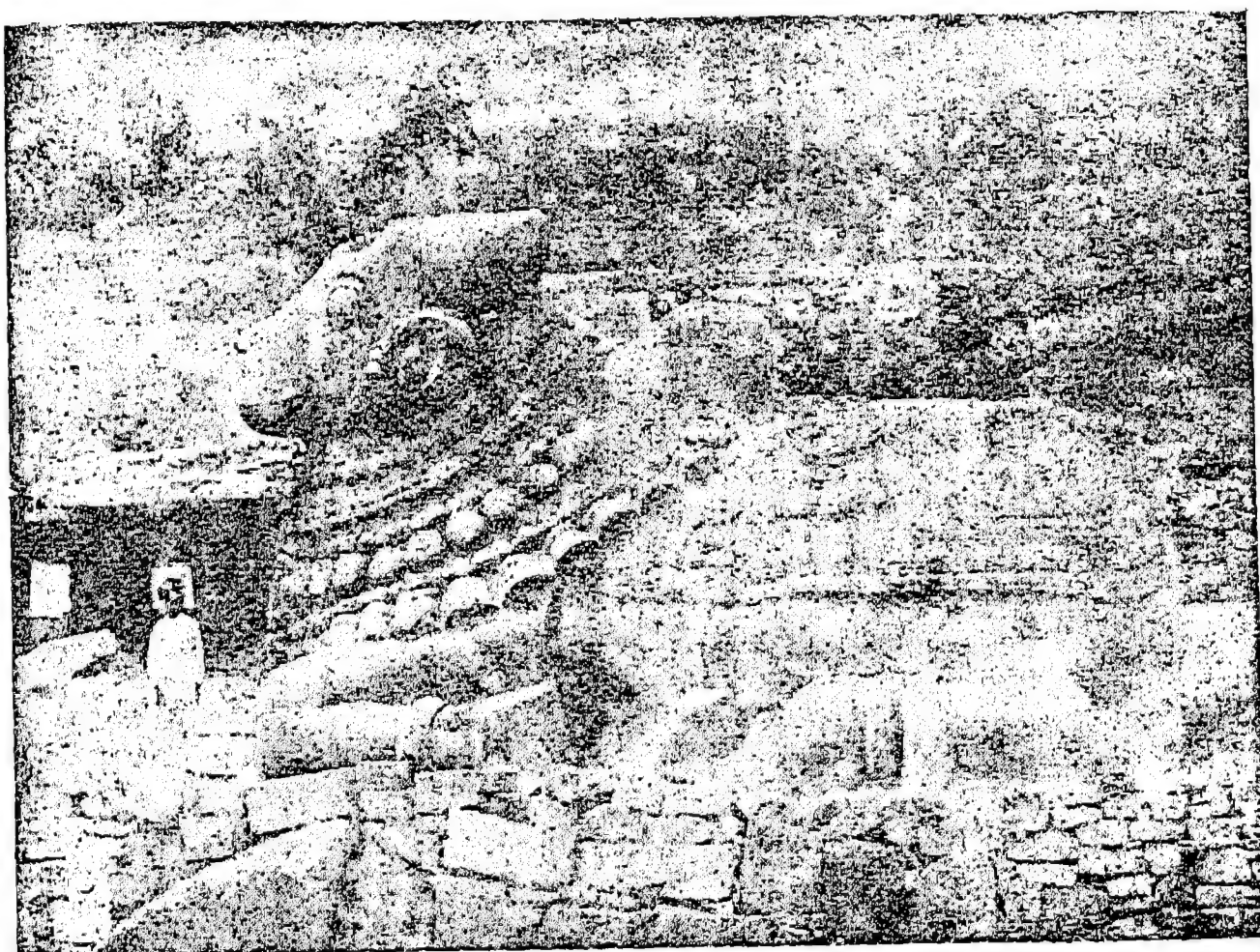
జిల్లా పేరు	మొత్తము జన సంఖ్య	హిందువులు	మహమ్మదీయులు	క్రైస్తవ మతస్థులు	ఇతరులు
* విశాఖ పట్నము	3,607,948	3,400,922	25,934	34,124	146,968
తూ. గోదావరి	1,920,582	1,855,439	29,842	29,577	5,724
ప. గోదావరి	1,223,056	1,134,560	25,602	62,661	233
కృష్ణా	1,254,208	1,089,523	63,007	1,01,289	389
గుంటూరు	2,035,660	1,639,834	1,57,646	2,37,772	408
నెల్లూరు	1,486,222	1,317,420	1,03,192	65,593	17
కడప	949,397	788,192	1,24,481	36,667	57
కర్నూలు	1,024,961	805,032	1,45,561	74,255	113
బళ్లారి	969,774	857,425	1,03,804	7,113	1,432
అనంతపురం	1,950,411	943,768	98,954	6,546	1,143,
చిత్తూరు	1,447,103	1,356,384	80,048	10,645	26
	*	*	*	*	*
మద్రాసు	647,230	520,161	70,031	54,114	2,924

మానవులందరూ

దేవుని

బిడ్డలే

—యేసు

మానవుని

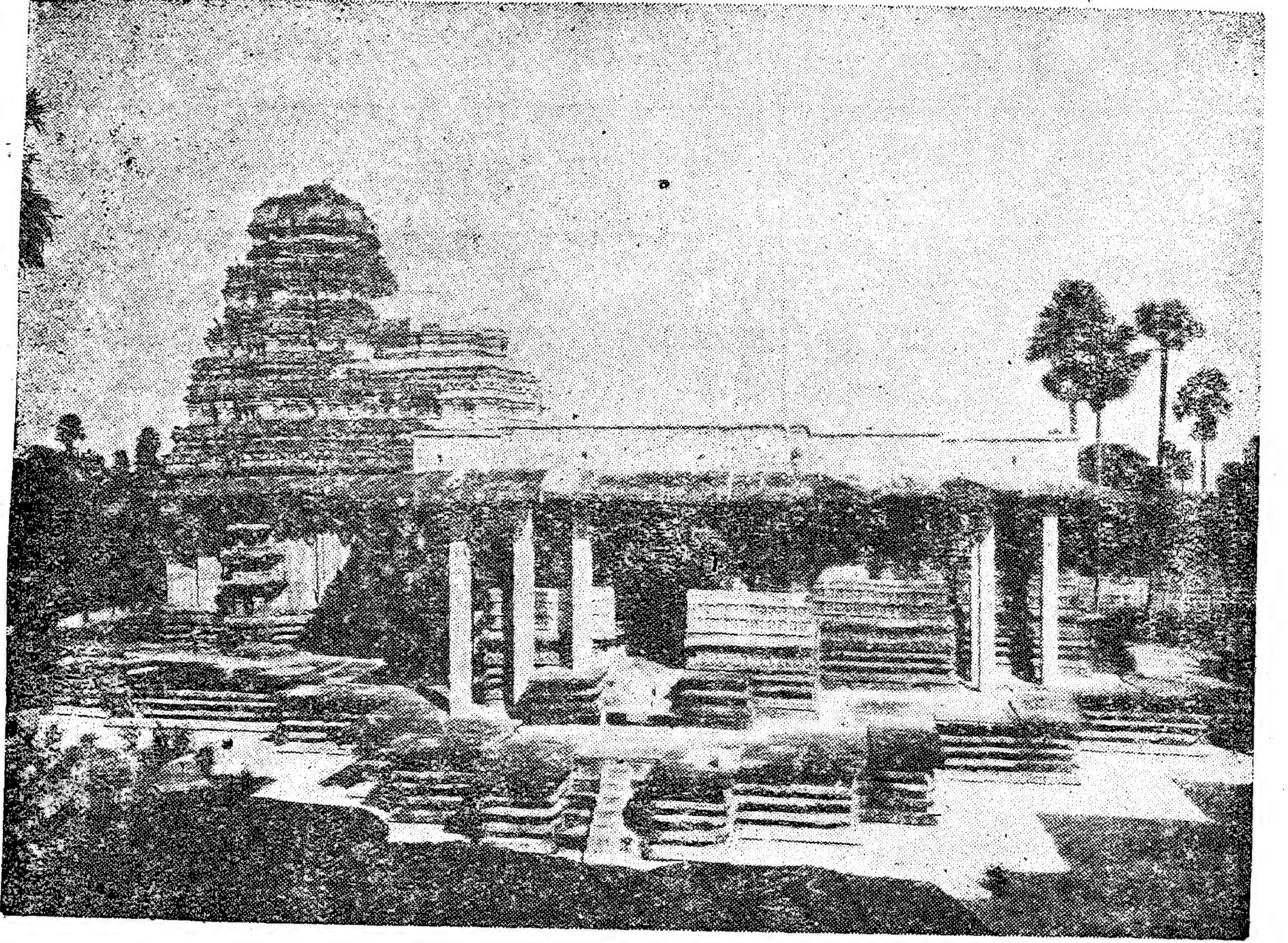
వెలిపెట్టినచో

భగవంతుని

వెలిపెట్టినట్లే

—గాంధీ

నందికేశ్వరుడు, లేపాక్షి (అనంతపురం జిల్లా)

12వ శతాబ్దము నాటి కాకతిరాజుల రామప్ప దేవాలయము, పాలంపేట, ములగతాలూకా, వరంగల్ జిల్లా.
(నైజాం ప్రభుత్వమువారి అనుమతిని).

స మ తా ధ ర్మ ము

ఆదికాలమున అందరు జనులూ అన్నదమ్ము లండి

* * * * *

కృతయుగమందలి ధర్మము లెల్ల క్రిందు మీదుగాగ

పాపముతోడ కలియుగ మెల్ల మండిపోయెనండి

* * * * *

శంకలు దక్కిమీర లెల్లరును శపథముచేయండి

పమతాధర్మం ప్రపంచమందున స్థాపింతురుగాని.

—ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ.

మూడవ భాగము

ఐదవ అధ్యాయము

సంఘ సంస్కరణము

చెట్టపట్టాల్ పట్టుకొని దే
శస్త్రు లంతా నడవవలెనోయ్ ;
అన్నదమ్ముల వలెను జాతులు
మతము లన్నీ మెలగవలెనోయ్ !
—గురుజాడ.

విషయ సంగ్రహము : ఆంధ్రులు ఆదినుండిన్నీ సంస్కరణ ప్రియులు—హరిజనులకు ఆలయ ప్రవేశము, బౌద్ధ దీక్ష పొందుట కర్హత—రామానుజ బసవేశ్వరాది మత కర్తల సంఘ సంస్కరణ ప్రబోధము—చోడవాళుక్య గంగ వంశరాజ కుటుంబములలో వివాహ సంబంధములు—బ్రహ్మనాయని సంఘ సంస్కరణ నేవ—శాఖాంతర వివాహములు, కులభేదములు పాటింపని సహపంక్తి భోజనము—విమ్మట కొంత కాలము సంఘమునందు ప్రబలిన సంకుచిత భావము, దురాచారములు; నేటికాలమున పీఠేశలింగం, వెంకటరత్నం నాయుడుగార్లతో సంఘ సంస్కరణోద్యమ ప్రారంభము—అతిబాల్య వివాహముల నిరోధము—వితంతు వివాహోద్యమము—అస్పృశ్యతా నివారణ, శాఖాంతర వివాహములు—సకలజన పంక్తిభోజనములు—బ్రహ్మణేతరోద్యమము : వేదాధ్యయనము ; స్వకుల పౌరోహిత్యము—గాంధీ మహాత్ముని జాతీయోద్యమమువల్ల కలిగిన తీవ్ర సంఘసంస్కరణము.

ఆంధ్రులు సహజముగా విశాలదృష్టిగలవారు. వారి హృదయము ఉదారమయినది. కొత్త మార్పులను, కొత్త పద్ధతులను స్వీకరించుటలో వీరు వెనుదీయరు. ఆంధ్ర దేశము ఇటుద్రవిడ ప్రాంతమునకును, అటు ఆర్యప్రాంతమున

కును నడుమ నుండుట వల్లనో, లేక వందలకొలది సంవత్సరములుగా వేరువేరు మతములకును, పంథాలకును తావరముగ నుండుట వల్లనో ఆంధ్రులు మొదటనుండిన్ని సంస్కరణ ప్రియులుగానే ఉన్నారు. మతసంస్కారములలో వీరు కనబరచిన జౌదార్యమున్ను, సంఘ సంస్కారము ఆచరణలో పెట్టుటకు వీరికిగల సంసిద్ధతయున్ను, విచ్ఛలవిడిగా ఇతర ప్రాంతములవాటితో కలిసిమెలిసి ఉండగలిగే సౌజన్యమున్ను వీరి కెప్పుడును ఉన్నతాశయములనే కలిగించుచు వచ్చినవి.

హిందూమతము అతిప్రాచీనమైన మతము. ప్రాచీనతమములైన మతములందున్న, సంఘములందున్నగల ఆచారములు ఆదిని ఉత్కృష్టములే అయినా, కొంత కాలానికి నిర్లక్ష్యములయి, అనర్థదాయకములు కాక తప్పదు. అందుచేత, కాలానుక్రమముగా వస్తూఉన్న ఎన్నో దురాచారాలు ఆంధ్రులలో నైతము లేక పోలేదు. ఇవి మతమును ఆశ్రయించుకొని కాని, కులాచారములను ఆశ్రయించుకొనికాని, శుద్ధ దేవతా రాధనను ఆశ్రయించుకొని కాని పెరుగుతూ వచ్చినవి. ఈ దురాచారాలను ఖండించడానికిన్ని, సంఘ సంస్కరణమును ఆచరణలోనికి తీసుకొని రావడానికిన్ని ఆంధ్రులు ఇతర రాష్ట్రముల వాటికంటె ఎక్కువగా ముందంజ వేస్తూనే వస్తున్నారు. ఇది ఆంధ్రుల జౌదార్యమునకు, వికాసపూరితమైన జీవితాశయమునకు ప్రబలమైన నిదర్శనము.

భారతదేశములో జరిగిన సంఘమతసంస్కరణములకు

కీర్తిశేఖరగు నరాలశెట్టి దేవేంద్రుడు
హరిజన నాయకుడు, వర్తకుడు, ఏలూరు.

అనేక సంవత్సరములు స్థానిక సంస్థలలోను, మదరాసు
శాసనసభలోను సభ్యులుగా నుండిరి.

పునాది రెండు వేల సంవత్సరములకు పూర్వమే బౌద్ధయుగం
లోనే జేయబడినది. బౌద్ధమతము జాతికులభేదములను
పోటింప లేదు. బ్రాహ్మణుడు మొదలు పంచముని వర
కును అందరును బౌద్ధ దీక్షపొందుటకుగాని, అర్చనాదులందు
పాల్గొనుటకుగాని సమానమైన అధికారము గలవారని
ధౌన్యకటక స్తూపము లందలి శాసనములను బట్టి రుజువయి
నది.

పిమ్మట, శంకర, రామానుజ, మాధ్వమతములను నైతము
ఆంధ్రు లాదరించి సంస్కృతి వికాసప్రియులు, సంఘ సం
స్కారాభి మానులు అని అనిపించుకొన్నారు. పిమ్మట,
బ్రహ్మసమాజము, ఆర్యసమాజము, దివ్యజ్ఞానసమాజము
మొదలయిన నూతనమతసంస్థల ధార్మిక సాంఘిక సం
స్కారములకు ఆంధ్ర దేశములో తగిన ప్రోత్సాహము కలిగి
నది; అనేకముగా ఆశ్రయములు నెలకొన్నవి. ఆంధ్రులనే
కులు రామానుజ మతము నవలంబించి సంఘములోగల భేద
భావములను నిర్మూలించుటకు ప్రయత్నించిరి. క్షత్రియుడైన
అనుమరాజు, తన మంత్రియైన దొడ్డనాయుని పుత్రుడైన
బారన్నను పెంచుకొని, అతనికి క్షత్రియ కన్యనిచ్చి వివా

హము చేసెను. తూర్పరాజుకృష్ణరాజులలో వీమలూ
త్యుడు చోళరాజు కూతురిని పెండ్లియాడెను. వారి కుమ
రుడు రాజరాజనరేంద్రుడును, అతని కుమారుడు కుల
త్తుంగ చోడదేవుడును మేనరికములు చేసుకొనిరి; అనగా
చోళరాజుల కన్యలనే పెండ్లి యాడిరి. కళింగదేశపు రా
యిన అనంతవర్మచోడగంగ దేవుని తల్లి చోళవంశపు రా
యిన రాజేంద్రుని కూతురు. ఈ విధముగా, పరిపాలకు
లోనే కాక ప్రజలలో నైతము, ప్రాచీనసంప్రదాయము
లకు విరుద్ధముగా శాఖాంతరవివాహములు జరుగుతూ
ఉండేవి.

విజయనగరసామ్రాజ్యపతనానంతరము, ఆంధ్రదేశమందలి
వికృతము చెడిపోయినది. పిమ్మట, చిన్నచిన్న రాజ్యము
లేర్పడినవే కాని, ఆంధ్రదేశమంతా ఏకముఖముగా
నడపించి సామ్రాజ్యమును మరల ఉద్ధరించగల పరిపాలకులు
లేక పోయిరి. రాజ్యైక్యము పోయినట్లే సంఘైక్యము
నైతము పోయినది. కులభేదములు మరల ఎక్కువ తీవ్ర

శ్రీ వేముల కార్మయ్య, బి.ఏ., ఎల్.ఎల్.బి., ఎం.ఎల్.ఏ.
(హరిజన నాయకుడు)

ఆంధ్ర రాష్ట్రీయ హరిజన సేవాసంఘ సహాయ కార్యదర్శి.

హిందూ మహమ్మదీయ సమ్మేళనము.

రెలిజియన్ ఎండోమెంటు బోర్డు ఆధ్యక్షుడై యుండిన రావు సూర్యారావుగారి కుమార్తె లక్ష్మిదేవిగారు, వారి భర్త పోలీసు డిప్యూటీ కమిషనరుగా ఉన్న జియా ఉద్దీన్ గారు.

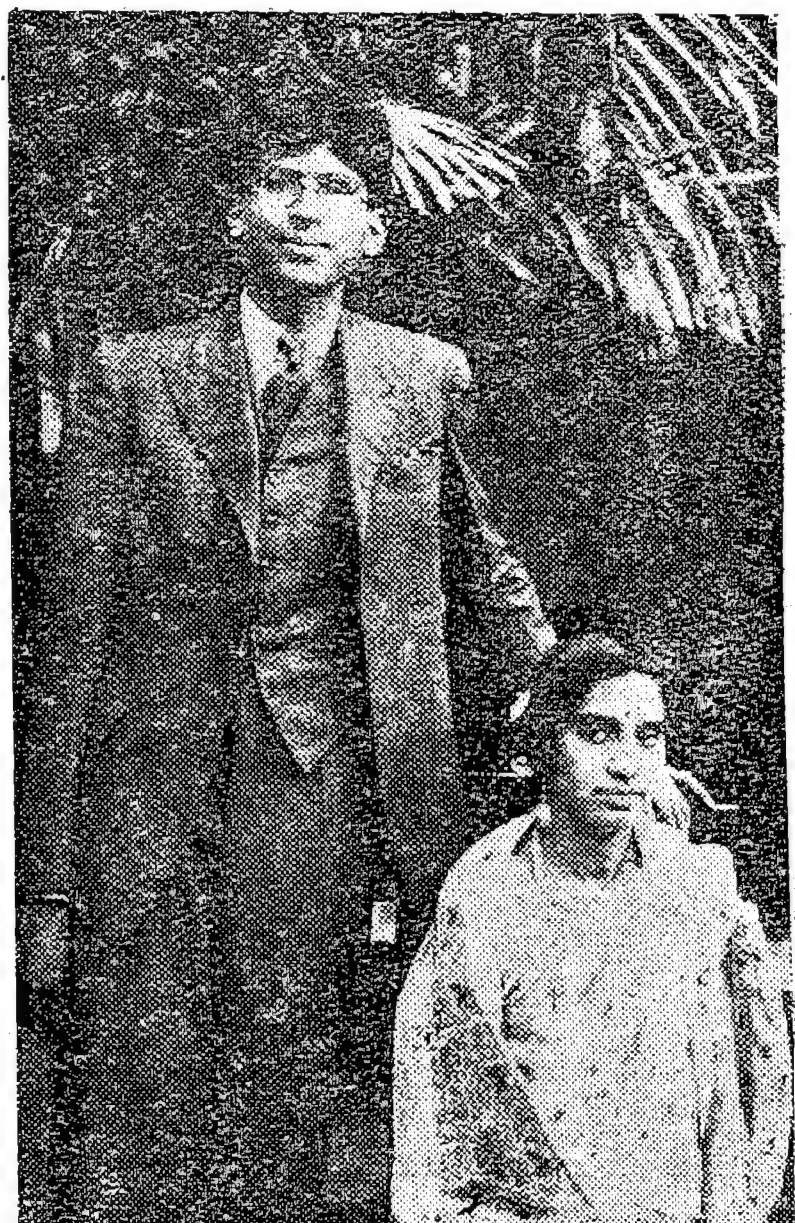
ముగా విజృంభించినవి. పసిపిల్లల పెండ్లిళ్లు, తత్ఫలితముగా వేలకొలది బాలవితంతువుల దుర్భరజీవనము, అంటరాని తనము, స్త్రీలకు దుస్సహమైన దాస్యము, కులకక్ష్యలు పెచ్చుపెరిగి పోయినవి. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము స్థిరముగా ఏర్పడి, దేశమందు శాంతి నెలకొన్న వరకును సంఘమందలి దురాచారములను నిర్మూలించ వలె నన్న తలంపు గాని, అందుకు తగిన సంస్కర్తలుగాని పుట్టుటకు అవకాశమే లేక పోయినది. ఆరువందల సంవత్సరములకు పైగా సనాతన ధర్మమును కేర సంఘ మత దురాచారములు ప్రబలి యుండెను.

అరేబియాలోని జనులు అజ్ఞానకూపములోబడి దుర్మార్గ సంచారులైయున్నప్పుడు వారిని ఉద్ధరించుటకు మహమ్మదు పుట్టినట్లును, జుడియాలో పిచ్చినమ్మకములతో దుర్జనులయిన

వారిని సన్మార్గవర్తనులను చేయుటకు యేసుక్రీస్తు అవతరించి నట్లును, మన దేశమందున్న ప్రవక్తలు, మహాత్ములు, మహానుభావులు జన్మిస్తూ ఉన్నారు. ఆరు శతాబ్దములకుపైగా అశాంతివల్ల దురాచారములలో మునిగి సారస్వత, విజ్ఞాన, నైతిక ధైర్యశైల్యాది విషయములలో వెనుకబడియున్న ఆంధ్రుల అభ్యున్నతికి పూనుకొన్న కందుకూరి వీరేశలింగం గారు మన ఆంధ్రదేశములో జన్మించడము ఆంధ్రుల భాగ్యము. అతడు నవీనాంధ్ర సారస్వత సృష్టికర్త; సంఘ సంస్కర్త, కార్యదీక్షా తత్పరుడు, అకుంతిత ధైర్య సాహసములు గల వీరుడు, సర్వతోముఖమైన ఆంధ్ర వికాసమునకు పాటుపడి కృతార్థుడైన మహనీయుడు. అతడు నాటి పోషించిన సంఘ సంస్కరణ బీజము అనతికాలములో మహావృక్షమై ఫలించినది. నవ్యాంధ్రారామమునకు దోహదమొసగిన వనమాలి క్రీ. శే. వీరేశలింగముగారు.

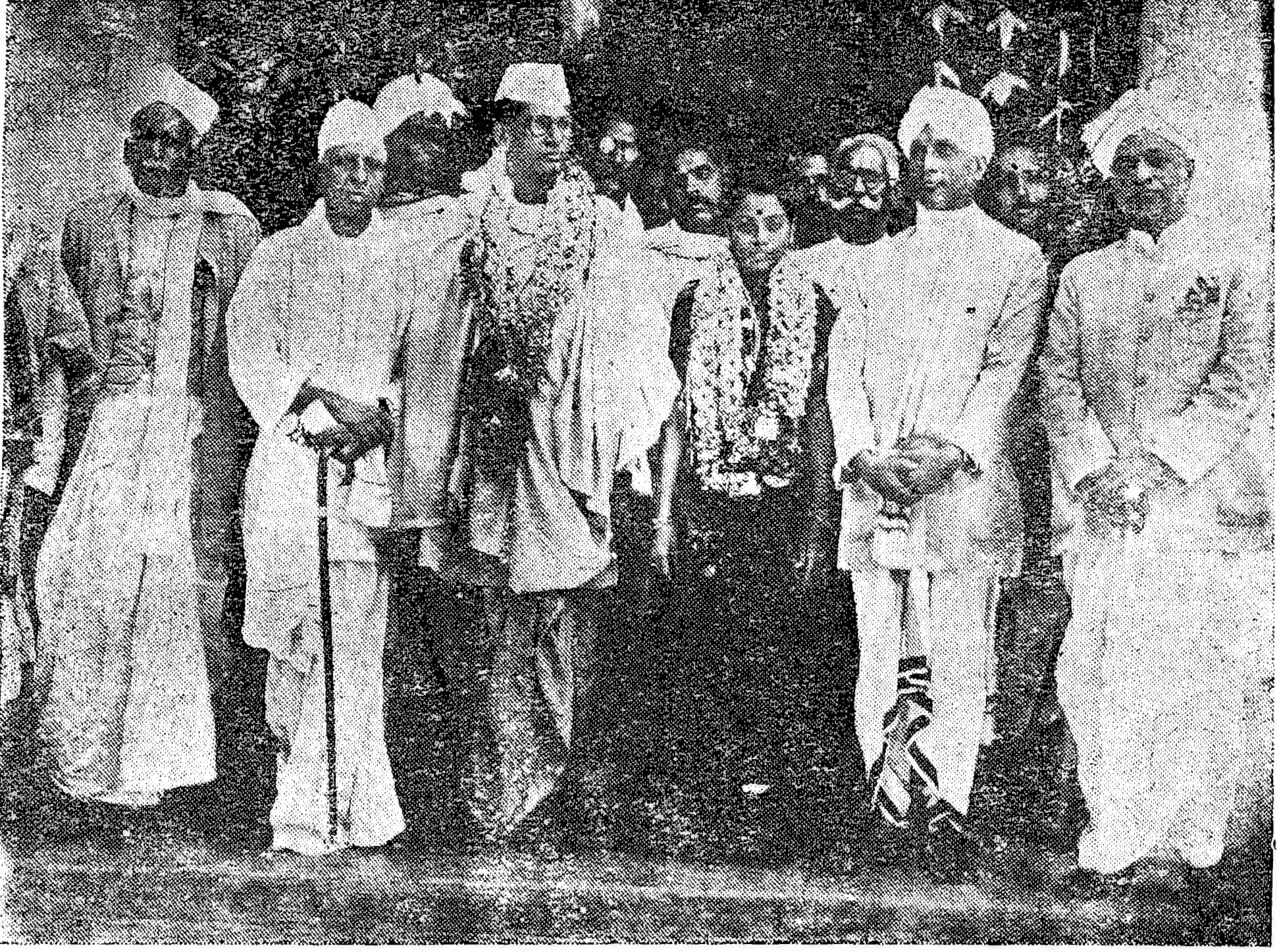
ఈ నవీనయుగమందు సంఘసంస్కరణమునకై బయలుదేరిన ఉద్యమములలో బ్రహ్మసమాజోద్యమము ముఖ్యమైనది. వంగప్రాంతమునుండి తరుచుగా మతప్రచారమునకై మన ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చిన కేశవచంద్రసేను,

కేరళ, ఆంధ్ర సమ్మేళనము.

తిరుచునావల్లి కలెక్టరు ఎన్. కె. చెట్టూర్ ఐ.సి.ఎస్.

వారి సతీమణి (రావుసూర్యారావుగారి రెండవ కుమార్తె.)

శ్రీ దావినీడు-శకుంతలాదేవి వివాహము.

విశ్వదాత కీ. శే. కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు పౌరోహిత్యము వహించిరి.

హేమచంద్రసర్కారు, బిషప్ చంద్రపాలు మొదలయిన బ్రాహ్మ మత ప్రచారకుల ప్రబోధమువల్ల ఆ మతము అవలంబించినవారి సంఖ్య ఆంధ్రులలో అత్యల్పమే అయినా, ఆ మతముతోపాటు వచ్చిన సంఘసంస్కరణము మాత్రము కందుకూరి వీరేశలింగంగారున్న, వేంకటరత్నంనాయుడు గారున్న, వారి శిష్యులున్న గావించిన కృషివల్ల ఆంధ్రదేశమందు ఎక్కువగా వ్యాపించినది. ఆ కృషిఫలితముగానే వితంతువివాహములు, శాఖాంతర వివాహములు, కులభేదములు దృష్టిదోషము పాటింపని పంక్తి భోజనములు, అనాథ శరణాలయములు, వివిధ సంస్కృతిసంస్థలు దేశమందు వ్యాపించినవి. పత్రికలద్వారా, పుస్తకములద్వారా, ఉపన్యాసములద్వారా కలిగిన ప్రబోధమువల్లను, సనాతన ధర్మమనుషేర ప్రబలియుండిన దురాచారములపై జరిగిన దండయాత్రలవల్లను ఆంధ్ర సంఘాభివృద్ధి తీవ్రగతిని సాగుతూ వచ్చినది.

బ్రహ్మసమాజముతోపాటు దివ్యజ్ఞాన సమాజమతవ్యాప్తి గావించిన ఆనిబిసెంట్ అమ్మగారి ప్రబోధము నైతము ఆంధ్రుల సార్వజనీన సంఘాభివృద్ధికి సహాయమైనది. తిలక్, ఆనిబిసెంట్ గార్లు గావించిన రాజకీయసంచలనము నైతము సంమైక్యమునకు తోడుపడినది.

అన్నిటికంటెను అధికముగా గత 25 సంవత్సరములలోను దినదినాభివృద్ధిపొందుతూ ఉన్న జాతీయోద్యమము వల్ల కలిగిన సంఘ సంస్కరణముతో నవీనయుగము ప్రారంభమైనదని చెప్పవచ్చును. ఈ ఉద్యమమునకు గాంధీమహాత్ముడు సారథి. ఈ మహాత్ముడు నడుపుతూ ఉన్న ఉద్యమము సర్వతోముఖమయినది.

రాజకీయరంగమందేకాక, ఆర్థిక, సాంఘిక, ఆధ్యాత్మిక రంగములందును మహాత్ముడు తీవ్రమైన కృషిసల్పి దేశస్థుల మనోవికాసమునకు, సంస్కృతికి కారకుడైయున్నాడు.

ఆయన తేజస్సు, బుద్ధి, ప్రతిభ, ఆయన జీవితము మన దేశస్థులనేకాక లోకమంతటినీ ఆకర్షించినవి. ఆయన కార్యదీక్ష, ప్రబోధము, వ్యాసములు, ఉపన్యాసములు ఝంఝామారుతమువలె ప్రతివాదిభయంకరములై చెలరేగినవి. అనేకసంవత్సరములనుండి ప్రయత్నిస్తూ ఉన్న సంఘసంస్కరణసభలు, ఉద్యమములు నెరవేర్చలేక పోయిన అస్పృశ్యతానివారణము, గాంధీమహాత్మునివలన కార్యసిద్ధిపొందినది.

గాంధీమహాత్ముని ఆశయములను ఆమోదించి ఆంధ్ర నాయకులు ఆ మహాత్ముని ఉద్యమములను ఆంధ్రదేశములో వ్యాపింపజేసిరి. అందు ముఖ్యమైనది అస్పృశ్యతానివారణము. ఈ సంఘసంస్కరణమువల్ల హరిజనులలో ఎంతో మంది విద్యావంతులై మంచి సంస్కృతినిపొంది ఉన్నతని పొందియున్నారు. మహాత్మునికి పూర్వమే కీ. శే. వెంకట రత్నంనాయుడుగారు హరిజన బాలికలను చేరదీసి పెంచి, పెద్దవారినిచేసి, విద్య చెప్పించి, వారికి పెండ్లిళ్లు చేయించినారు. ఇటీవల తెలుగునాయకులు చాలమంది హరిజనులను తమ ఇంట్లలో ప్రవేశింపజేసి ఆదరిస్తున్నారు. ప్రస్తుత హరిజననాయకులగు వేముల కూర్మయ్యగారు బి. ఏ. ఎల్. ఎల్. బి. అభివృద్ధికిరావడమునకు కీ. శే. శాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు, శ్రీఅయ్యదేవర కాశేశ్వరరావుగారు ఎంతోపాటుపడ్డారు. గుడివాడలో శ్రీ గూడూరు రామచంద్రరావుగారు, బందరు లో శ్రీ వేమూరి రామాజీ రావుగారు, గుంటూరులో శ్రీ నల్లపాటి హనుమంతరావుగారు, ఏలూరి లో శ్రీ వెల్లంకి కృష్ణమూర్తిగారు హరిజనులకు చేసినసేవ చాలాగొప్పది.

అస్పృశ్యతా నివారణమునకు 12 వ శతాబ్దములో వ్యాప్తి చెందియున్న వైష్ణవమతము నైతము ఎక్కువగా తోడుపడియుండెనిన చెప్పవచ్చును. శుచిశుభ్రతకు సవర్ణహిందువుల కేమాత్ర

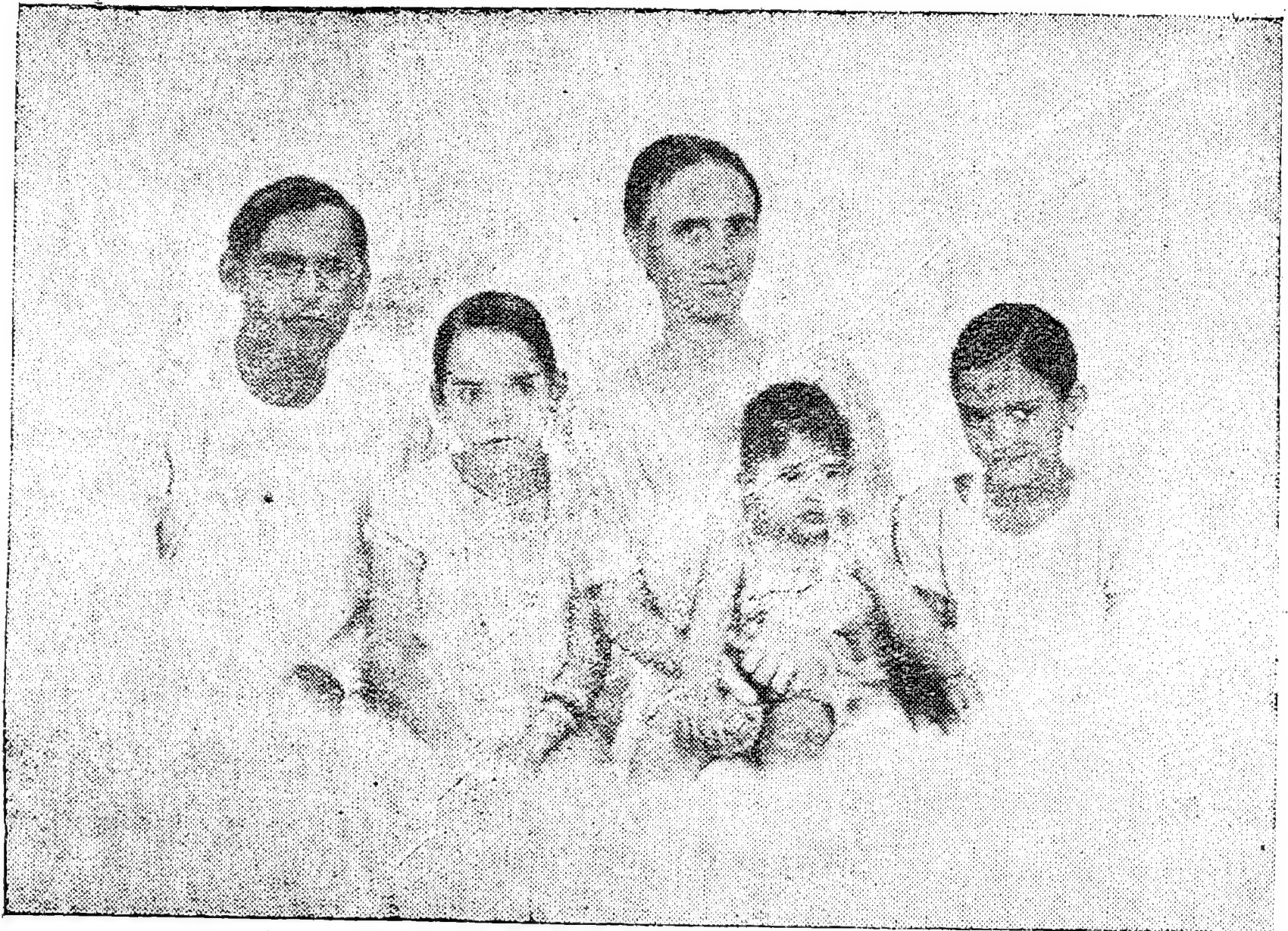
ము తీసిపోవని మాలదాసరుల కుటుంబములు సంస్కృతి పొందిన కుటుంబము లన వచ్చును. భీమవరం తాలూకాలో ఉప్పలూరు అనే గ్రామములో హరిజనులు దేవాలయములో అర్చకులుగా పనిచేయుచున్నారు. సాంఘికముగా హరిజనులకు కలిగే యిబ్బందులే, వారి అభివృద్ధికి అడ్డువచ్చుననికదా చెప్పవలెను? గాంధీగారి హరిజనోద్యమము హరిజనులకు కొన్ని దేవాలయములలోను, స్కూళ్లలోను పఠనమందిరములలోను ప్రవేశమిప్పించి సర్వజన సమభావానికి స్థావరమైన పునాది వేసినది. తత్ఫలముగా విరివిగా సాగిన వివిధ రాజకీయ విద్యా విషయక-ఉద్యమములలోగూడ హరిజనులు వెనుకబడక ఉండుటయేకాక నాయకత్వమునుగూడా వహించియున్నారని చెప్పవచ్చును. ఆంధ్రదేశమునందు 12 గురు చట్టనిర్మాణ సభ్యులుగాను, ఒకరు పార్లమెంటరీ కార్యదర్శిగాను పనిచేసిరి.

మన దేశములోనున్న సంఘభేదములు అధికముగా వృత్తి వలననే ఏర్పడినవని చెప్పవచ్చును. అంతేకాదు, మనకున్న కులములన్నీ వారివారి వృత్తుల ననుసరించి ఏర్పడినవే. వృత్తియొక్క గౌరవాగౌరవాలనుబట్టి జాతులకుకూడా హెచ్చు తగ్గులేర్పడినవని చెప్పవచ్చును. తమతమ కులవృత్తులను పురస్కరించుకొని, తమ గౌరవాన్ని ఏర్పరచుకొన్న

డాక్టర్. పి. కోదండరావు ఎమ్. ఏ. (ఆనర్సు) సర్వెన్స్ ఆఫ్ ఇండియా సొసైటీ కార్యదర్శి, కొంతకాలము సర్వెన్స్ ఆఫ్ ఇండియా పత్రికా సంపాదకులు. వారి సతీమణి అమెరికాకన్య, మేరీ కోదండరావు (ఓహియో).

ప్రతి జాతిని ఇతర జాతులను తక్కువగా చూడటము సహజమై పోయినది. అంతేకాక, ఒకే కులవృత్తికలిగిన జాతులలోకూడ, చారి త్రకములైనట్టిని ఆచార పరములైనట్టిని కారణ ములవల్ల భేదా లేర్పడి నవి. ఈ భేదములను నిర్ణయించువారెవరు? దేశములో పెచ్చు పెరిగి యున్న జాతీయ భావ రుంగురూపారూతము కుల భేదములను, సంఘ భేదములను, వర్గ భేదములను పెకలించి వైచుట కెంత

డాక్టర్ వి. ఎన్. శర్మగారు. వారి కుటుంబము, వారి సతీమణి జర్మన్ కన్య, మదరాసులో బాల బాలికలకు ఉద్యానవన విద్యాలయము నడుపుచున్నారు.

యో సహాయమగుచున్న

దని చెప్పవచ్చును. పాశ్చాత్య విద్యానాగరికతల సంస్కరమువల్లను, తత్ఫలితంగా నవీనాశయముల ప్రభావమువల్లను మనలో కలిగిన మార్పు మన సంకుచితత్వమును పోగొట్టి మనకు విశాలదృష్టిని, దూర దృష్టిని కలుగజేసినవి. ప్రస్తుత మాంధ్రదేశములో కులభేదములలోను, శాఖా భేదములలోను, మతభేదములలోను పోరాడిన వీరు లెంతోమంది లేక పోలేదు. అయినా, మన కులాభిమానము మన శరీరములలో జీర్ణించి శల్యగతములై యున్నవి. మన రాజకీయ జీవితములోను, సాంఘిక జీవితములోను, వ్యాపారములోను, నిత్య జీవనములోను కులాభిమానము పెనుభూతమువలె కనబడుతూనే ఉన్నది. కొన్నికొన్నిచోట్ల మతము మారినను కులాభిమానము మారలేదు. జాతీయోద్యమమునకున్న, సంకుచితమైన కులాభిమానమునకున్న ఉత్తర దక్షిణ ధ్రువముల కున్నంతభేదమున్నది. ఇప్పుడు సఖిఖిపర్యంతము జాతీయోద్యమములో మునిగి తేలుతూఉన్న ఆంధ్రులలో ఎందుకింకను ఈ కులాభిమానాలు? ఇందుకు కారణము అజ్ఞానం, వంశ పరంపరాగతమైన ఆచారం, స్వార్థపరత తప్ప మరొకటి కనబడదు. అయినప్పటికీ, ఈ విషయ

ములోకూడ మనము పొందిన జయము, ఆంధ్రోద్యమము ద్వారా మనము సాధించిన ఆంధ్రజాతీయసాక్షాత్కారము గర్వించదగిన విషయాలే! మన ఈ విశాలాంధ్రత్వం విశాలభారతీయత్వమునకు సహకారముగానే అభివృద్ధి పొందవలె నని నాయకుల ఆశయము. కులాభిమానములతోను, మతాభిమానములతోను, శాఖాభిమానములతోను పోట్లాడి జయించిన ఆంధ్రయువకులను అభినందించవలెను.

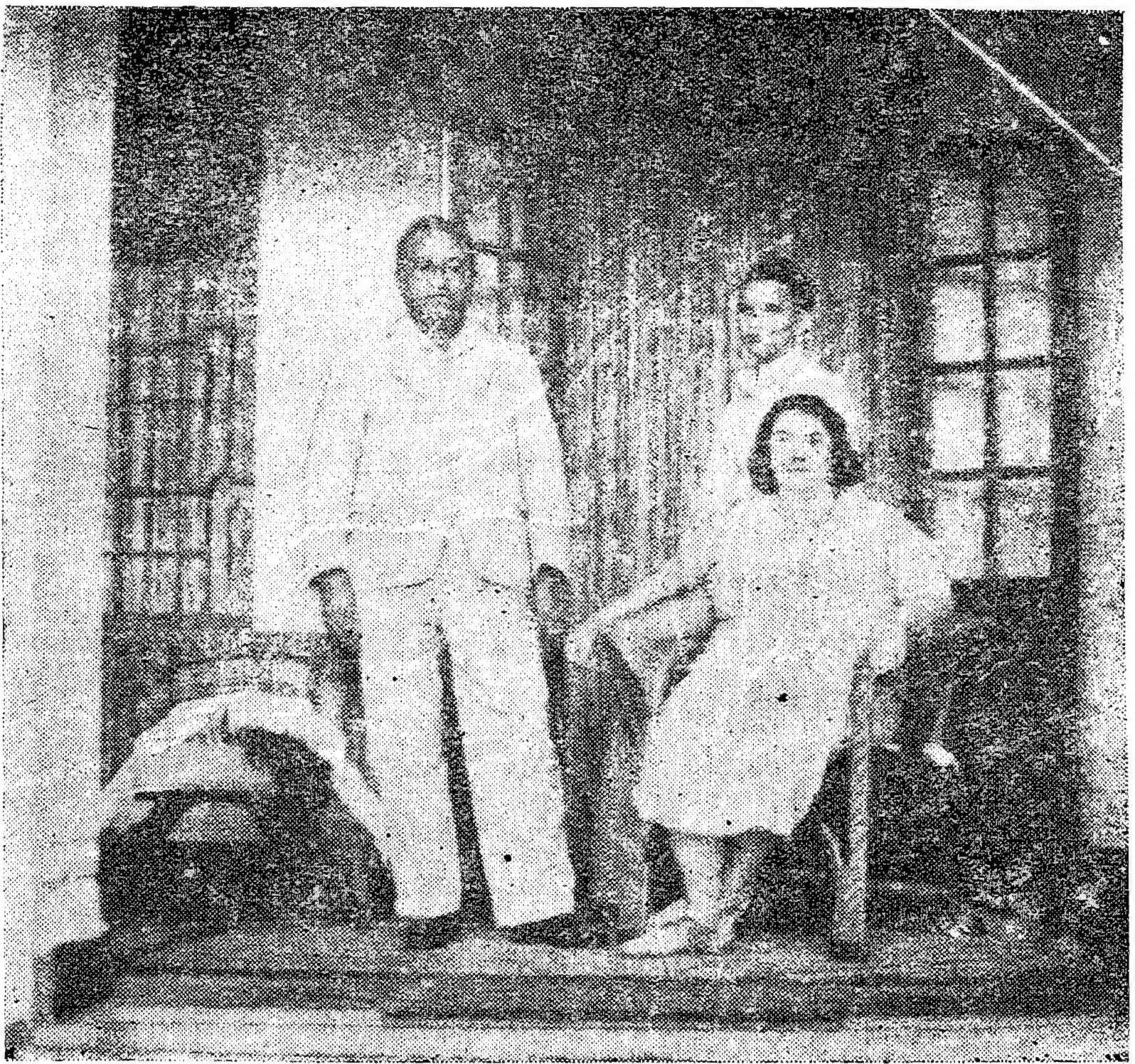
శాఖాంతర జాతీయ వివాహములు లోగడ జరిగినవి నూచించినాము. ఇక మన కాలములో జరిగిన వివాహములలో కొన్ని పేర్కొనదగినవి కలవు. ఇంజనీరు గంటి, ఇప్పగంటి సుబ్బుకృష్ణయ్య, ఆకురాతి చలమయ్య, భానోజీ రావు, ధన్వాడ ఆనందరావుగార్లు బంగాళా కన్యలను పెండ్లియాడిరి. డా॥ కృష్ణమూర్తిగారు (నాగపూర్ రసాయన శాస్త్ర పండితులు) మహారాష్ట్ర కన్యను, డా॥ పుచ్చలపల్లి రామచంద్రారెడ్డి (సుందరయ్యగారి తమ్ముడు) డా॥ పురుషోత్తంగార్లు కర్నాటక కన్యలను పెండ్లియాడిరి. శ్రీ జి. వి. రావుగారు (రిటైర్డ్ శానిటరీ ఇంజనీరు) స్కాచి కన్యను, డా॥ ఉప్పల లక్ష్మణరావుగారు స్విస్ కన్యను, డా॥ వి.

యక. శర్మగారు (మద్రాసు ఉద్యానవన బాలబాలికా పాఠశాల ప్రిన్సిపాలు) జర్మనీ కన్యను, డా॥ పంగులూరి సుబ్బారావుగారు ఇంగ్లీషు కన్యను, డా॥ భద్రప్పగారు కర్నాటక కన్యను, బి. హనుమయ్య గుప్తాగారు నాయుడు కన్యను పెండ్లియాడిరి.

మన సంఘసంస్కరణోద్యమములలో బ్రాహ్మణేతరోద్యమము రాజకీయముగా పరిణితి నొందినను, మూలములో అది సాంఘికమైనదనే చెప్ప వచ్చును. దీనికి వందల కొలది సంవత్సరములుగా విద్యాగ్రంథము లేక, స్వభాషలో పాండిత్యము లేక, మత భాషయైన సంస్కృతముతో పరిచయము లేక, భౌతికముగా వెనుక బడియున్న బ్రాహ్మణేతరుల దుస్థితియే ప్రధాన కారణము. పాశ్చాత్య విద్యా సంపర్కమువల్లను, క్రైస్తవ, బ్రహ్మ సమాజ మత ప్రేరణము వల్లను, బ్రాహ్మణేతర సంఘములలో కూడ వేరు వేరు క్షేత్రములలో ఉన్నతికి రావలెనన్న ఆశ సహజముగా జనించినది. చరిత్రాత్మకమైన అనేక కారణములవల్లను, స్వతస్సిద్ధముగా తమకున్న ప్రతిభవల్లను, బ్రాహ్మణసంఘముపొందిన అభివృద్ధి లేక, వెనుక బడియున్న బ్రాహ్మణేతర జాతులవారు తమ దుస్థితిని తెలుసుకొనుటకు ఈ నవీన విద్యా విజ్ఞానములు మరింత తోడ్పడినవని చెప్పవలెను. బ్రాహ్మణేతరోద్యమమునకు ముఖ్య కారణములు:—

(1) శూద్రులు వేద మంత్రములు చ్చరించరాదు, వినరాదు, చదువరాదు అని బ్రాహ్మణులు పెట్టిన నిషేధము; (2) మత గ్రంథములను (అనగావేదోపనిషదాదిగ్రంథములు, కర్మకాండలకు సంబంధించిన శ్లోకములు, మంత్ర శాస్త్రములు) చదివి బోధించి, అనుష్ఠించే అధికారము తమకే కలదని వాదించిన పిడివాదము; (3) తమ

ప్రతిభవల్లను, సౌకర్యముల వల్లను, సంఘటనము వల్లను ఆర్థికముగాను, సాంఘికముగాను, రాజకీయముగాను, వారు పొందిన ప్రఖ్యాతి, పురోభివృద్ధి, సాంఘిక విషయములందును, తమ సంఘ ప్రవృత్తులందును ఇతరుల కెడమియక, తమ ఆధిక్యమును, శ్రేష్ఠత్వమును, నిరూపింప జేయడానికి చేసిన ప్రయత్నాలు; (4) వంశ పరంపరాగతంగా బ్రాహ్మణులలో గల మతప్రభావము వలన వారి యెడల బ్రాహ్మణేతరులకు ఏర్పడిన బ్రాహ్మణ భక్తిని, స్వలాభమునకై ఉపయోగించుకొన గోరే కొందరి ప్రముఖుల నిరంకుశాధికార తత్పరత; బ్రాహ్మణేతరోద్యమమునకు ఇవి ముఖ్య కారణములుగా కనబడును. ఈ అన్ని కారణములను ఎదుర్కొనుటకై బ్రాహ్మణేతరోద్యమము జయప్రదముగా పని చేసినది. దీనికి ఫలితముగా అనేక బ్రాహ్మణేతర సంఘములలో స్వకులపారోహిత్యము, సంస్కృత భాషాధ్యయన మేకాక వేదాధ్యయనము, వేదోక్తముగా కర్మకాండలను జరుపు కొనడంకూడా ఏర్పడినది. ప్రజాహితోద్యమములు

జి. వి. రావుగారు (రిటైర్డ్ సానిటరీ ఇంజనీరు.)

సతీమణి స్కాట్లెండ్ దేశస్థురాలు.

A black and white portrait of a man, likely a scholar or religious leader, standing in front of a bookshelf. He is wearing a turban and a long, dark robe with a light-colored shawl draped over his shoulders. He has a serious expression and is looking directly at the camera. The background shows a bookshelf filled with books.

82

తుహింస
భేదములు
శాఖాం
అనేక
మిత్తమై
ల మూల
న వివేక
ఈ దురా
కాని,
విద్యా
వరకట్టు
పుటికిని
నవంతు
పాం
నుటకు
ములు.
బ్రములు
గౌలింప

తగ్గి పోయినను, పూర్తిగా పోలేదు. అతి బాల్య వివాహములు లేక పోవుటకు చాల వరకు శారదాచట్టమే కారణము గావచ్చును. అయినను, అన్ని సంఘములలోను వేల కొలది వితంతువులు సంఘనిరంకుశాధికారమును సహింప లేక మ్రగ్గుచునే యున్నారు. వితంతు వివాహోద్యమము ఆంధ్రదేశమున ఈ నాటిది కాదు. దీనికి ప్రాతిపదిక, సంఘ సేవాధురంధరుడన దగు కందుకూరి వీరేశలింగంగారి రోజులలో పడినది. నరసాపురములో వారు మొదటి వితంతు వివాహమును జరిపిరి. ఆపుడు ప్రజలలో వారిపట్ల రగుల్కొనిన కోధాన్ని, తత్ఫలితంగా వారు పడిన యమయాతనలు, ఇప్పటికిని తలచుకొనిన ధైర్యవంతుల గుండెలు కూడా ఆవియును. ఆయన చూపిన ధైర్యము, ఎంతోమంది సంస్కారులకు మార్గదర్శకమైనది. ఆంధ్రదేశములోని వితంతువివాహోద్యమ ప్రథమదశనుగూర్చి వీరేశలింగముగారి స్వీయచరిత్రలో చక్కగా వివరింపబడినది. వితంతువివాహ శాసనకారకుడైన విద్యాసాగరుని ఉద్యమము వంగదేశమునకంటె ఆంధ్రదేశమున ఎక్కువగా కొనసాగుటకు వీరేశలింగముగారి కృషిన్ని,

రాజమహేంద్రవరములో వీరు స్థాపించిన వితంతుశరణాలయమున్న కారణములు. ఈ ఉద్యమము ఈ రాజమహేంద్రవర కేంద్రమునుండి తక్కిన జిల్లాలకున్న వ్యాపించినది. ఇప్పుడు తెనాలి, నరసాపురము, కాకినాడ మున్నగుచోట్ల నైతము వితంతు వివాహసంఘము లేర్పడి పనిచేయుచున్నవి. శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు, వెల్లంకి కృష్ణమూర్తిగారు, బంతుపల్లి మల్లయ్యశాస్త్రిగారు మొదలయినవారు ఎక్కువగా వితంతు వివాహోద్యమములో సాల్కానిరి. కమ్య సంఘములో కలగరరామస్వామి పిచ్చయ్య దంపతులు, డా॥ మూల్పూరి రంగయ్యగారు; వైశ్య సంఘములో మోతే నారాయణరావు, మాజీటి రామచంద్రరావు, దర్శి చెంచయ్య, తూంపూడి భగవంతుల గుప్తగార్లు; విశ్వ బ్రాహ్మణులలో పట్నాల గోపాలస్వామి, పెదప్రోలు సూర్యనారాయణరావుగారు పేర్కొనదగిన ఉద్యమనాయకులు. ఈ ఉద్యమము బాగుగా వ్యాప్తిచెంది సాగుచుండుట ముదావహము. ఈ ఉద్యమ పరిణామమునకు పంతులు గారే కారకులని ప్రత్యేకించి చెప్ప నవసరములేదు.

ఆధునిక భారత ప్రవక్త; మహాత్మా గాంధీ.

కొల్లాయి గట్టితే నేమీ చూగాంది “చూలదై మెట్టితే” నేమీ ?
వెన్నపూసా మనసు; కన్నతల్లిప్రేమ; వండంటి మోముపై బ్రహ్మరేఖన్న

— బసవరాజు.

నంట
వరకు

రు.

సాంఘిక నేవ, దానములు

విద్య యిచ్చుట సత్పాత్ర విషయమైన
నన్యాయానంద పదముఁజేయంగఁజాలుఁ
దగఁగ దక్షిణయిచ్చి పేదలకు విద్య
యా నియోగించుటయుఁదత్సమాన కృత్యము
—భారతము.

విషయ సంగ్రహము : ఆరంభములో నాగార్జున బసవేశ్వరాది మత కర్తల సంఘసేవ—ఈ కాలమందలి సాంఘిక సేవ—ఆంధ్రుల దానశీలము—పూర్వకాలమందలి ఇష్టములు, పూర్తములు—రాజుల దానశాసనములు—నేటి సత్రములు, దేవాలయములు, గ్రంథాలయములు—పురమందిరములు మొదలైన సంస్థలకు ఇచ్చిన విరాళములు—వల్లారి సూర్యనారాయణరావు, మల్లాది సత్యలింగం నాయకరు గార్ల మరణశాసనములు—దానధర్మములు.

మన సంఘమునుగూర్చిన్ని, దాని పరిణామమునుగూర్చిన్ని పూర్వభాగమున చదివియున్నారగుదా! మానవునియొక్క అభ్యున్నతి సంఘముయొక్క అభ్యున్నతిపై ఆధారపడియుండును. సంఘముయొక్క అభ్యున్నతి ఆదేశమందలి ప్రకృతి సిద్ధమైన సంపదనుబట్టిన్నీ, శీతోష్ణస్థితినిబట్టిన్నీ తదితరమైన పరిస్థితినిబట్టిన్నీ ఉండును. వికసించు సంఘము-పరిణామము చున్న సంఘమునకు ఆ సంఘము లోని మానవుల మానసిక పరిణామమునకుగానీ, భౌతిక, ఆర్థిక, నైతిక, జీవనపరిణామమునకుగానీ; పరతంత్రతవల్లనో, మరియే యితర కారణములవల్లనో, ప్రబలమైన నిరోధములు కల్గినచో ఆ సంఘము వికసించదు.

సంఘముయొక్క అభ్యుదయమునకై కృషిసల్పుటయే సంఘసేవ.

హిందూమతమునందలి వైవిధ్యమువల్లను, హిందూదేశము అనేకజాతులకు ఆవాసమగుటవల్లను, సంఘభివృద్ధికి తర్వాత, మహమ్మదీయ పాలనలో అంతరాయములు హిందూ మహమ్మదీయ సంస్కృతుల సంఘర్షణమువల్లను మన సంఘైక్యమునకు, అభివృద్ధికి అంతరాయము లేర్పడినవి.

సుషుప్త్యవస్థలోనున్న మన సంఘము, వీరేశలింగం, నాగేశ్వరరావులాంటి వైతాళికుల ప్రబోధమువల్ల మేలుకొని, ఉత్కృష్టతనందుచున్నది. పరోపకారబుద్ధితో, స్వార్థరహితులై సర్వజనక్షేమమును, లోకసంగ్రహ కల్యాణములను వాంఛించుచు, సాంఘికులు చేయు కృషియే స్తవనీయమైన సంఘసేవ!

మన ఆంధ్రదేశమున మతవిషయములందును, రాజకీయ విషయములందును సంఘము నుద్ధరింప ప్రయత్నించిన వీరులు పెక్కురు గలరు.

మత విషయికమైన సంఘసేవ చేసినవారు నాగార్జునుడు, శంకరుడు, బసవేశ్వరుడు మొదలైనవారు. సాంఘికాభ్యున్నతికి సర్వవిధములా కృషిచేసిన కందు సంఘసేవా తత్పరులు కూరి వీరేశలింగం, వెంకటరత్నం నాయుడుగార్లు మొదలైనవారి నెరుగని వారెవరు? జనుల మనోవికాసమునకు కారకులైన రచయితలను, కవులను సారస్వత విషయమైన కృషి చేసిన వారినిగా పేర్కొనవలెను. రాజకీయముగా ప్రజాస్వామ్యమునకై కృషి సలుపుతూ, దేశమునకై ప్రాణములిచ్చిన దేశభక్తులు, నాయక శిఖామణులు అనేకులు మన తెలుగునీమను

దానకర్ణ, నాశం రామలింగయ్యగారు.
వైశ్య సేవాసదన స్థాపకులు.

పుట్టిరి. అన్నివిధములూ సంఘ శ్రేయస్సును వాంఛించుచు సంఘజీవియై మానవుడు ముందడుగు వేయుచుండవలెను.

దానశీలము-దానములు.

మన దేశమతవాఙ్మయములకు దానశీలమే కొలికిపూసగా నున్న విషయము మీరెరుగుదురు. ప్రాచీన సంస్కృత వాఙ్మయమున కంతటికీ దానశీలమే ప్రధానభావము. బలి చక్రవర్తి, కర్ణుడు మొదలైన ఐతిహాసికవీరులు దాన తత్పరతకు ప్రసిద్ధిచెందినవారు. స్మృతులలోను, అవి నిర్దేశించిన ఆచారకాండలలోను, సంఘక్షేమము, లోక సంగ్రహము పరోపకారతత్పరత, ప్రస్ఫుటము చేయబడినవి. పురాణములు, భారతరామాయణాది సద్గ్రంథములన్నీ దానశీలము, సత్ప్రవర్తనము మొదలైన ఉన్నతాదర్శములను, విశ్వశ్రేయస్సును వాంఛించి, ప్రబోధించిన వాఙ్మయం; ధము చేయుట కేర్పడినవి. దాన మున్నతాశయం బౌద్ధయుగమున చిత్రలేఖనాది శిల్పకళలు, బౌద్ధధార్మిక గాధలను, వాటినీతులను సులభముగా ప్రజలకు వ్యక్తపరచుటకే రచితములగుచుండెను. అట్లే దశావతారాది కథలు, రామాయణగాధలు మన పూర్వులు చిత్రించినవి.

వ్యక్తులకిచ్చు దానములను, జనులందరికీ సమిష్టగానిచ్చు

దానములను పూర్వులు రెండు వర్గములుగా విభజించిరి. వానిలో వ్యక్తులకు, యజ్ఞయాగాది సత్కర్మల నిర్వహించుటకై యిచ్చిన దానములకు “ఇష్టము” అని పేరిడిరి.

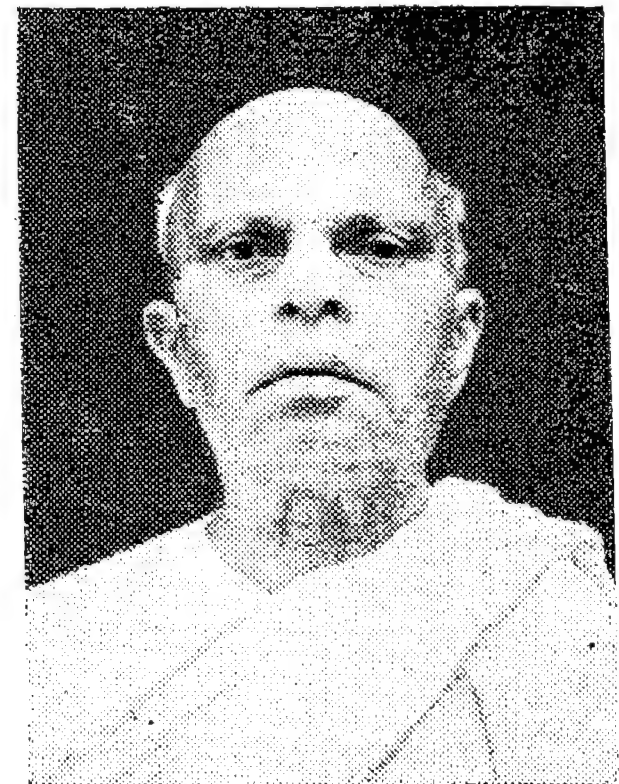
జనోపయోగార్థమై నిర్మితములైన ఇష్టము, పూర్తము చెరువులు, బావులు, ఆలయ నిర్మాణములు, రోగచికిత్సా సౌకర్యములు మొదలైన దానములకు “పూర్తము” అని పేరిడిరి. మానవుడు లోకులందరిక్షేమమును అర్థించుచు, తన్ను సంఘజీవిగా భావించుకొని ఉన్నత దృక్పథము గలిగి చేయు సత్కర్మలైన పూర్తములకు ప్రత్యేక స్థానముగలదు. ఈ విషయమునే విష్ణు పురాణమునందు “ఇష్టేన లభ్యతే స్వర్గం, పూర్తే మోక్షం సమశ్నుతే” అనే శ్లోకము ఉద్ఘాటించుచున్నది.

సత్కార్యములు చేసి, పరోపకార తత్పరత, ఔదార్యము కలిగియుండుట సర్వజనాదరణీయమైన విషయము.

ఆంధ్రరాజులు అనేక ఆలయములకు, సంస్థలకు అనల్పమైన దానముల నిచ్చుచు రచించిన శాసనములూ

నేటికిని మన చరిత్రలో నిలిచియున్నవి. అనేకచోట్ల దేవాలయములు కట్టించి, పలుసంస్థల పోషించి, ప్రబోధయోగకరములైన పనులను చేసిన ఉదారులు అనేకులు గలరు. కాశీ నాథుని నాగేశ్వరరావుగారు తాముచేసిన దానధర్మముల వల్లనే విశ్వదాత అన్న సార్థక నామమును పొందిరి.

పెద్ద సంస్థలను పోషించి, తమ ఔదార్యమును బహుముఖ మొనరించిన ప్రజ్ఞావంతులలో జయపురం, పానగల్లు,

శ్రీ దుగ్గిరాల సూర్యప్రకాశరావుగారు, కాకినాడ.
(సంఘ సేవకుడు).

వీరభద్రం, వయ్యూరు, వెంకటగిరి, మైలవరం మొదలైన జమీందారులను పరిగణించవలెను. వీరుగాక, మల్లాడి సత్యలింగం నాయకరు, వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు, మోతే గంగరాజు, నాథం రామలింగయ్య, వైడా వెంకటాచలపతి, రేబా లక్ష్మీ నరసింహరెడ్డి, సుద్దపల్లి రామచంద్రారెడ్డి, మాడపాటి వెంకటేశ్వరరావు, కొత్త లక్ష్మయ్యనాయుడుగారు మొదలైన దాన కీలుకనేకులుగలరు.

వెంకటేశ, ప్రతి పట్టణములోను వర్తకులు “ధర్మఫండు” మూలుచేసి అనేక సత్కార్యములుచేయుచున్నారు. గాని, కొన్ని ప్రదేశములలో ఈ ధనము సద్వినియోగమగుటలేదు. కొన్ని సత్రములలో ఆసత్రములు ధర్మనిధి-సద్వినియోగ కట్టించిన దాతల వంశపరంపరలోని గం కాకపోవుట వారు ఆర్థికముగా పతనముపొందుట చేతనో, తమకు ఇష్టము లేక పోవుటచేతనో వాటిని సక్రమముగా నిర్వహించుటలేదు. ఒక చట్టముద్వారా వీటిని ధర్మబద్ధము చేయుటమంచిది. ఈ విషయమున వల్లూరి సూర్యనారాయణరావుగారు కొంత ఆందోళనము జరిపిరి. ప్రజాహితైకకార్యనిర్వహణములో లోపములు, కృత్రిమములు ఉండిన, సంస్థలగుల ఆదర్శము కల్గించును.

ప్రతి పట్టణములోను, పల్లెలోను ఆలయములు, సత్రములు గలవు. ఇప్పుడు అనేక చోట్ల సత్రములు పశుసంరక్షణశాలలను, అన్నదాన సమాజములను నిర్మించు చున్నారు.

ఆంధ్రదేశ వాసులలోని దానశీలము, ఔదార్యము అవగాహన చేసుకొనుటకు ఈ క్రింద ఉద్ధరింపబడిన కొన్ని అంశములు ఆధారభూతములు కాగలవు. దానశీలము మన సంఘోన్నతికీ, సంస్కృతికీ గీటురాయి.

వల్లూరు సూర్యనారాయణరావుగారి ధర్మములు

సూర్యనారాయణరావుగారు ఆరువేల నియోగి బ్రాహ్మణులు; వంగవోలు దగ్గర వల్లూరు గ్రామస్థులు. పాండిత్యము, సంగీతము, మొదలైన విద్యలు బాగుగా అభ్యసించినవారు వీరియింటగలరు. వీరు బీదకుటుంబమున పుట్టియు బి.ఏ. వర

కును కష్టపడి చదివి, బందరులో కొంత కాలము న్యాయవాదవృత్తిలో నుండి, ఎక్కువగా ధనము ఆర్జించి, ఆర్జించిన దనమంతయు దాన ధర్మములకు వినియోగించిరి. విద్యార్థిదశయందు గూడా, వీరు పేదలకు తమ కున్న దానిలో కొంత దానముచేసి తోడ్పడుచుండెడి వారు. వీరి జీవిత చరిత్ర ప్రశంసాపాత్రమై, పఠనార్హమైనది. వీరి విశాల హృదయము, ఔదార్యము వేరొకచోట చూపబడిన వీరి మరణ శాసనమే చాటు చున్నది.

వీరు బందరు జాతీయ కళాశాల, కోపల్లి హనుమంత రావుగారి స్మారకనిధికి రూ 1000 లున్న, తీలకు ఫండుకు రూ 1600 లును, బందరు కళాశాలకు 8 వేల రూపాయలు విలువగల వారి కవతవరములోని ఆస్తిన్ని, బెజవాడ రామ మోహన ఆయుర్వేద ధర్మ వైద్య కళాశాల సంఘమువారికి సాలీన రూ. 500 లు వచ్చు ఆస్తిన్ని, పెద మద్దాలి గ్రామ దేవాలయములకు కొంత ధనమున్ను, అనేక విద్యార్థులకు, విద్యానిలయములకు దానములున్ను చేసిరి.

కొవ్వూరున విద్యా పీఠమును ఒక సంస్థను స్థాపించిన ధీరుడు, స్వార్థత్యాగి, కవి, గ్రంథకర్త అయిన తల్లా ప్రగడ సూర్య నారాయణరావు గారి తర్వాత, ఆ సంస్థను పోషించే భారము వీరే నిర్వహించిరి. అసలు వీరి సర్వస్వమును దానికే వినియోగించి నారు. 1931 సం॥ ఏప్రిల్ 9 వ తారీఖున ఆసంస్థకు 12 వేల రూపాయల విలువగల తమ ఆస్తి స్వాధీనపరచి బ్రహ్మ దస్తావేజు వ్రాసి యిచ్చినారు; పలు ధర్మ సంస్థలు సక్రమముగా నడచునట్లు చేసి, వాటి వ్యవహారములు పరిష్కరించిరి. వీరు చేసిన కొన్ని దాన ధర్మముల వివరణములు మరణ శాసనములో నున్నవి.

మల్లాడి సత్యలింగం నాయకరుగారి ధర్మములు

గోదావరి జిల్లా కోరంగి గ్రామము కీ. శే. మల్లాడి సత్యలింగం నాయకరుగారి జన్మస్థలము. వీరు అగ్నికుల క్షత్రియులు; మొదట సామాన్య కుటుంబీకులు; 1868 సం॥లో రంగూర్ వెళ్లి, అచ్చట మూడు సంవత్సరములకు ఒక పడవను సంపాదించి, పిమ్మట స్త్రీమర్లలోను పడవలలోను వ్యాపారము చేసి, కొన్నిలక్షల నార్జించిరి. వీరు దివి 29 జనవరి, 1915 సం॥న దివంగతులైరి. నాయకరుగారు నెల కొల్పిన దాన సంస్థకు సుమారు 7 లక్షల రూపాయలు విలు

వగల భూములు కాకినాడ చుట్టుపట్ల గ్రామములలో ఉన్నవి. ఒక లక్ష యాభై వేల రూపాయలతో జగన్నాథ పురమున పాఠశాల, సత్రము మొదలైనవి కట్టినారు. ఈ సంస్థయొక్క ధర్మములలో నొకటియగు ఉచిత పాఠశాలలో 350 మంది బాలురు మొదటి తరగతి నుండి మూడవ ఫారమువరకు చదువు చున్నారు. సత్రములో విద్యార్థులకు, అనాథులకు దరిదాపు 100 మందికిపైగా ప్రతి పూటా భోజనము పెట్టుదురు. సంగమేశ్వరస్వామివారి ఆలయము చొల్లంగిలోనిది ఈ సంస్థవారి నిర్వహణములో నున్నది.

ఈ సంస్థచేసిన సాహాయ్యమువల్ల విదేశములకుపోయి, అక్కడ పలువిధములగు విద్యల నభ్యసించి, ఉన్నత పదవుల నున్నవారిలో అవుటుపల్లి నారాయణరావు ; వై. వి. కృష్ణారావు (వ్యవసాయ శాఖా డిప్యూటీ డైరెక్టరు); బి. శంకరరావు నికోడి (మద్రాసు గవర్నమెంటు కన్నడ ట్రాన్సులేటరు); యల్లాప్రగడ సుబ్బారావు (వైద్యులు); లంక సుందరం (ప్రతికావిలేఖరి); చావలి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి (ఆడిటరు); కె. పి. సత్య నారాయణ (ఫ్యాక్టరీ ఇన్స్పెక్టరు); సి. ఆర్. కులశేఖరం నాయకరు; కె. యస్. మూర్తి; మాగంటి బాపినీడు (మాజీపార్లమెంటరీ ప్రచురణ శాఖా కార్యదర్శి) గార్లు.

ఈ సత్యలింగం నాయకరుగారు చేసిన ఇతర దానధర్మముల వివరణములు వీరి మరణశాసనములో గలవు.

మాడపాటి వెంకటేశ్వరరావుగారి ధర్మములు

మాడపాటి వెంకటేశ్వర రావుగారు, నిజాము రాజ్యము లోని పరిటాల గ్రామ కాపురస్థులు. పిత్రార్జిత మేమియు లేదు. తాత తండ్రులవలెనే నూజివీటి సంస్థానమును కనిపెట్టుకొని, తన బుద్ధి కుశలత, చాకచక్యములవలన నెలకు 15 రూ. జీతమునుండి 300 ల రూ. వరకు జీతము తీసికొనుచు, ఉయ్యూరు నిడదవోలుజమీనులకు దివానుగా వీరు పని చేసిరి ; 1917 లో పరమపదించిరి. వీరు బెజవాడ, నూజివీడు మొదలైనచోట్ల అనేక దాన ధర్మములను చేసిరి.

ఏకా దండయ్యగారి ధర్మములు

వీరు గుంటూరులో ప్రసిద్ధికెక్కిన స్త్రీడరు; అనేక సత్రములను కట్టించి, బావులను త్రవ్వించి, బీద విద్యార్థులకు

భోజన సౌకర్యములు, జీతముల సదుపాయములు, మత గ్రంథముల ముద్రణ మొదలైన ఉత్కృష్ట కార్యములు చేసిరి.

గుంటూరు హిందూ కళాశాలకు వీరు 20 వేల రూపాయలకు పైగా విలువగల నొక భవనమును కట్టించి యిచ్చిరి.

దివాన్ బహదూర్ మోతే గంగరాజు జమీందారుగారు, ఏలూరు.

నర్సారావుపేట తాలూకా లోని జి. శే. చింతల చెరువు కోటేశ్వర రావుగారు, బి.ఏ., బి.యల్. కోటప్ప కొండవద్ద అన్న సత్రమును పూర్వము పెట్టించి, అనేక ఆలయములకు దాన ధర్మముల జేసి తోడ్పడిరి. శ్రీమంచి కంటి వెంకట్రామయ్యగారు నర్సారావు పేటలోను, కోటప్ప కొండవద్దను నిర్మించిన సత్రములును, కాకుమాను శాంతయ్య గారు కట్టించిన సత్రమును గలవు.

సుద్దవల్లి రామచంద్రా రెడ్డిగారి ధర్మములు

వీరుకర్నూలు జిల్లా ఆర్లగడ్డ గ్రామములో 30 వేల రూపాయలకు పైగా కర్చుపెట్టి శివాలయము ఒక దానిని నీర్మించి, అందలి నిత్య ఖర్చులకును, కర్నూలు జిల్లా అహోబిల దేవాలయములో తిరునాళ్ల సమయమున అన్న సత్రం జరుపుటకుగాను, రూ. ఏడువేలుచేయు 60 ఎకరముల భూమిని కొని దానము చేసినారు; చిత్తూరు జిల్లా మదన పల్లి తాలూకాలో కళాశాల భవనములు కట్టినప్పుడు, 15 వేల రూపాయలతో ఒక భవనమును కట్టించి యిచ్చిరి.

కడప జిల్లాలో అనేక మంది బీద విద్యార్థులకు వీరు ధన సహాయము చేసిరి.

బైసాని మాధవ చెట్టి ధర్మనిధి

1920 సం॥లో శ్రీ బైసాని మాధవ చెట్టిగారు, చిత్తూరు జిల్లాలోని ఒక పేద కుటుంబములో జన్మించిరి. సంపాద నార్థము, మద్రాసుకు వచ్చి, స్వసామర్థ్యముతో వర్తక శ్రేణిలో ఉన్నతస్థానము సంపాదించుకొని, సంపన్ను లయిరి. వీ రానాటి వైశ్య ప్రముఖులలో అగ్రగణ్యులు. రామానుజ మతాభిమానులు. పరమహంస ఎంబార్ జియ్యరు స్వామి గారి సమకాలికులు. గ్రంథాలయములు, సంస్కృత గ్రంథములు, దేశీయ గ్రంథములు వ్యాపకముచేసి గ్రంథ కర్తలను పోషించుట; విద్యార్థులకు సర్వవిధముల సాయ పడుట, సంగీత సాహిత్య ఆదరణ, హైందవ మత, విజ్ఞానముల వ్యాపకత మొదలైన ఉన్నతాశయముల నెర వేర్చుటకు 1891 లో కొంత ధనము దానము చేసిరి. ఆ నాటిట్రస్టు, వాటి మొత్తము రు. 1,35,000 లు ఇప్పుడు నెక్యూరిటీల క్రింద, కొన్ని పెద్దపెద్ద భవనములు కలిగి యు న్నది. వీరు కొన్ని పాఠశాలలను, గ్రంథాలయములను పోషించు చున్నారు.

రాజమహేంద్ర వరమున నాళం నారి

ధర్మములు

గోదావరి జిల్లా రామచంద్ర పురం తాలూకా మరుపేట యను గ్రామమునందు నాళము భీమయ్యగారి వంశీకులు, రాజమహేంద్ర వరమున అన్నసత్రము ధర్మార్థముగా స్థాపించుటకు రు. 25,000 దానము చేసిరి.

మోతే గంగరాజు గారి ధర్మములు

ఏలూరు సత్రమునకు	రు. 50,000
బ్రాహ్మణ గృహదానములకు	రు. 5,000
మెకానిక్ సభకు	రు. 1,000
శ్రీగాంధీ విద్యాలయమునకు	రు. 25,000
హైందవ యువతీ సంఘమునకు	రు. 30,000
ఉత్తర వైశ్య మహాసభకు	రు. 4,000
బెజవాడ హిందూ హైస్కూలునకు	రు. 3,000

పైడా వెంకటాచలపతి శ్రేష్ఠిగారి ధర్మములు

కాకినాడ విక్టోరియా వాటర్ వర్క్స్	రు. 42,500
కాకినాడ లేడీస్ రిక్రియేషన్ భవనము	రు. 6,000
పైడా వెంకటాచలపతి బౌక్షహాల్	రు. 30,000
పిఠాపురం మహారాజా కళాశాల భవనములకు	రు. 3,000

మద్రాసు వైశ్య ప్రముఖుల ధర్మములు.

(i) శ్రీ కన్యకాపరమేశ్వరి ధర్మ ప్రతిష్ఠాపనము.

శ్రీ కన్యకాపరమేశ్వరి దేవాలయ ఆవరణలోనుండు స్థలము కోమట్లతోట, కూరగాయలతోట, కొత్వాల్ చావడి అని మూడు పేళ్లు కలిగియున్నది. సుమారు 200 సం॥ల క్రిందట వైశ్య సంఘమునకు ఈ స్థలము లభ్యపడినది. మూలధనము ప్రస్తుత స్థిరాస్తులు చేరి దరిదాపు రు 23 లక్షలు. దేవాలయమునకు, పాఠశాల విద్యార్థుల ఉచిత వేతనములకును, బీద వైశ్యులకు అన్నదానము, రోగచికిత్స సహాయ మొనర్చుటకును, ఇంగ్లాండున విద్య నభ్యసించుటకు బోవు బీదవైశ్య విద్యార్థులకు ధన సహాయమిచ్చుటకును ఈ ధర్మ ప్రతిష్ఠాపనము వెలసినది.

(ii) పప్పిశెట్టి రాఘవయ్య శ్రేష్ఠిగారి ధర్మ ప్రతిష్ఠాపనము.

పప్పిశెట్టి రాఘవయ్య శ్రేష్ఠిగారు తమ విశేష ధర్మ సంపత్తిని ధర్మకార్యముల వినియోగార్థము, ది 24-7-1912 న ఒక ట్రస్టు స్థాపించిరి. వీరి ధనము వైశ్యజన సంఘోద్ధరణ మునకు, జీర్ణ దేవాలయోద్ధరణమునకు, ద్రవిడ సంస్కృత జ్ఞానముగల పండితులకు, బ్రాహ్మణోత్తములకు తమ మత విషయిక గ్రంథములకు ధన విరాళముల నేర్పాటు చేసి యున్నారు. మూల ధనము రు 5 లక్షలు.

(iii) కలవల కణ్ణశ్రేష్ఠిగారి ధర్మ ప్రతిష్ఠాపనము.

కలవలకణ్ణశ్రేష్ఠిగారు ధర్మదాతలని, ప్రతిభాశాలురని పాసికెక్కిరి.

వారి ధర్మములు.	రూపాయిలు.
ఆయుర్వేద ధర్మవైద్యశాల తిరువల్లిక్కేణి	9,000
ఆయుర్వేద ధర్మవైద్యశాల నుంగంబాకం	45,000
ఆయుర్వేద ధర్మశాల నెల్లూరు	3,000
హైస్కూలు పెరంబూదూరు	6,000
,, పురశువాకం	5,000
,, తిరువల్లూరు	3,000
చింతాద్రిపేట బాలికా పాఠశాల	2,500
సంస్కృత కళాశాల తిరువల్లిక్కేణి	6,000
మాంబలము పాఠశాల	1,200

శిశువులకు పాలకొరకు తిరువల్లిక్కేణి 7,009

శిశు సంరక్షణకొరకు 1,080

కృష్ణప్పనాయుని అగ్రహారమున ప్రతివారమున

జరుగు బీదల భోజనములకు 600

వీరి ఆధిపత్యముక్రింద జరుగు రాత్రి బడులకు 3,500

ఎగ్మూరు సత్రమునకు 1,500

కంజీవరమున వరదరాజస్వామి ఉత్సవమునకు 350

(iv) ఓలేటి రంగనాయకమ్మగారి ధర్మములు. (1904)

ముఖ్యముగా వైశ్యులలో విద్యా విషయకాభివృద్ధికిన్ని, అన్నదానములకు, ఆలయములకు మొదలైన సత్కార్య నిర్వహణములకు ఈ ధర్మబుద్ధిగల ఆంధ్ర నారీయణి ఈ ధర్మ ప్రతిష్ఠాపనముచేసినది. ట్రస్టు మొత్తము ధనము రు. 90,847.

మ ర ణ శా స న ము లు

మన ఆంధ్రులలో త్యాగబుద్ధి, ధర్మచింత గల ప్రజా హితైక జీవులు, ప్రజాసంస్థలకు దానము చేయుచు వ్రాసిన మరణశాసనములలో వారి చిత్తవృత్తి, విశాలహృదయము, పరోపకారపరాయణత ప్రతిబింబించును.

అట్టి మహనీయులలో శ్రీ వల్లూరి సూర్యనారాయణ రావు, శ్రీ మల్లాడి సత్యలింగం నాయకరుగార్ల మరణ శాసనములలో ముఖ్యమైన భాగములు ప్రకటించు చున్నాము.

వల్లూరి సూర్యనారాయణ రావు బి. ఏ., బి. యల్., యల్. టి., గారి మరణశాసనము

* * * * *

iv నా కొమాళ్లు

నా స్వకాయ కష్టమువలన పితురార్జిత సహాయ మేమియు లేక ** సంపాదించు (కొన్న ఆస్తిలో) మూడవ వంతు యిదివరకే దాన ధర్మములు చేసికొంటిని. మిగిలిన రెండు వంతులునుకూడ నాకు యుక్తమని తోచిన ధర్మకార్యము నకు వినియోగించుటయే నా విధ్యుక్త ధర్మమని ** యెంచి

యుంటిని. నా కొమాళ్లు నాకంటె అదృష్టవంతులై, నా సహాయమువలన ఉన్నత విద్య గడించి, తమ సన్మార్గ ప్రవర్తనచేతను, ప్రయోజకత్వముచేతను నాకుకూడా మంచి పేరు తేగలిగిరి. వారి కుటుంబములను వారే పోషించు కొనగలరు ; గనుక వారియెడల నా బాధ్యత తప్పిపోయినది. వీరి నింకను ధనవంతులను చేయుట నా కిష్టములేదు. అట్లు నేను చేయదలచుకొనినను వారు సంపాదించుకొన కుండ వచ్చిన ధనము వారి కుటుంబములో యెన్నటికిని నిలువ నేరదు. ఒకవేళ ఒకటి రెండు తరములు కొద్దిగా నిలిచినను, అది తరువాత పూర్ణముగ నశించి తీరును ** నా కొమాళ్లుకూడ తమ సంతతివారియెడల నా మార్గమునే అనుసరించెదరని నమ్ముచున్నాను.

v నాకు ప్రస్తుతమున్న స్థిరాస్తి.

కొవ్వూరు గ్రామములో నా బంగళాయున్న, దాని కాంపౌండులోని తోటయున్న, కొవ్వూరు ఆంధ్రగీర్వాణ విద్యాపీఠ సంఘమువారు తమ మేనేజిమెంటు క్రిందకు తీసుకొని ట్రస్టీలుగా వ్యవహరించ వలెను. ఈ యింటి లోను, తోటలోను మొదట నాభార్య తన జీవితాంతము వరకును, ఆమె చని పోయిన తరువాత నాయుద్ధరు కొమాళ్లు

కృష్ణమోహన్ M. A. Bt., జగన్మోహన్ B. A. L. E. E. గార్లు, జీవితాంతము వరకు, వీరిద్దరు చనిపోయిన తరువాత పై రెండవ వారి కుమార్తెల సూర్యమోహన్, శివరామ్ కృష్ణ మోహన్, రామ్ మోహన్లు తమ జీవితాంతము వరకున్న Right of residence (నివసించు హక్కు) మాత్రము కలిగి యుందురు. వీరెవ్వరును కొవ్వూరు గ్రామములో స్థిరముగా నుండక, గ్రామాంతరములందు నివసించు కాలములో యీ

కీర్తిశేషులగు శ్రీ వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు
బి. ఏ., బి. ఎల్., యల్. టి.

యింటి ఉత్తర సగభాగము అంతలోగాని, కొంతలోగాని, సామాను పెట్టుకొని తాళము వేసుకొని, తాము తిరిగి వచ్చి నప్పుడెల్లను, యీ భాగములో నివసించ వచ్చును; లేక బ్రహ్మీలగు విద్యాపీఠ సంఘమువారికే స్వాధీనము చేయుచుండ వచ్చును. పై వారిలో ఎవరైన ఈ కొవ్వూరును స్థిర నివాసముగా చేసుకొన్న యెడల, యిల్లంతయు వారి స్వాధీనములోనే యుంచుకొన వచ్చును. విద్యాపీఠ సంఘము వారు యీ బిల్డింగులోనున్న బీరువాలను, కుర్చీలను, డెస్కులను, యింటి దక్షిణ భాగములోనే యుంచి వానిని వారే స్వయముగా గాని, నాసంతతి వారిక్కడ స్థిరనివాస మేర్పరచుకొన్న యెడల వీరి గుండాగానీ, నాట్రుష్ట కార్య

ములకు వాడు చుండవలెను. వీరెవరును ఏ ఆస్తిగాని అద్దెలకు, పబ్లిక్ మీటింగులకు యీయగూడదు. ఈ గృహము దీని కాంపౌండు, తోట “మన స్వాతంత్ర్య మందిరము” అను పేరుతో వాడబడు చుండ వలెను. మత, సాంఘిక, రాజకీయార్థిక, విద్యా విషయములలో పరిశోధన, విమర్శన గ్రంథకర్తలకును, వారి కుపయోగించు గ్రంథాలయమునకును, విద్యా సంఘమువారు ప్రతిసాలున ప్రకటించు గ్రంథములను నిలువ చేయుటకును, పండితబృంద సమావేశములకును యీ ప్రశాంతమైన స్థలమును, నాసంతతి వారు, విద్యాపీఠ సంఘమువారు ఉపయోగించవలసినదేగాని, పబ్లిక్ మీటింగులకుగాని, మరియే యితర పనులకుగాని యెన్నడు నీయ గూడదు. నాసంతతి వారిక్కడ లేని యెడల, యీయింటి వెనుక భాగమున తూర్పు దిశనున్న రెండు వసారాకొట్టు, స్నానముల కొట్టు, తోట మొదలగునవన్నియు గూడ, విద్యాపీఠ సంఘమువారి మేనేజి మెంటులో నుండ వలయును. యీ యాస్తి అంతమీద యీయ వలసిన పన్నులు, దీనికగు మరమ్మతులు నాకర్ల జీతములు, నూతనముగా కొనవలసిన బీరువాలు మొదలగు సామానులు, దీపములు, మొదలగు వాని ఖర్చులక్రింద నెలకు ఏబది రూపాయలకు మించ కుండా విద్యాపీఠ సంఘము వారే యెల్లప్పుడు భరించు చుండవలెను.

కొవ్వూరులోని ఖాళీ స్థలము

నేను, కొవ్వూరు గ్రామములో ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యా పీఠమున కెదురుగా, రైల్వే ఫీడరుకోడ్డు పశ్చిమమున, రీసర్వే నెం 687 రు. 78 నెంట్లు విస్తీర్ణముగల ఖాళీస్థలమును కొని, దానిలో ఒక నూతిని గూడా త్రవ్వించితిని; దీనిని వినియోగ పరచవలసిన పద్ధతిని గురించి పై రెండవ షేరాలోని చివరి భాగములో వ్రాసి యున్నాను.

vi నాకు ప్రస్తుతమున్న నిలవ రొక్కము.

నాకు కృష్ణా జిల్లా గుడ్లవల్లేరు కోఆపరేటివు ల్యాండు మార్ట్ గేజి బ్యాంకులో 54 వేల రూ. ల డిబెంచర్లు మాత్రమున్నవి. దీనిమీద సాలుకు 23 వందల రూ. ల వడ్డీ రాగలదు. దీనిని నాజీవితాంతము నాఖర్చుల కొర కుంచుకొంటిని. నాతదనంతరము యిదివరకు నేను ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాపీఠ సంఘమువారి షేర 9-4-31 తారీఖున 12 వేల రూపాయలకు వ్రాసి యిచ్చిన బ్రష్టు ఫండులో

దీనిని గూడా జేర్చి, కానిలోని నాయుద్దేశ్యములను నెరవేర్చుటకు మాత్రమే దీనిని సదరు సంఘము వారు ఉపయోగించ వలెను. ఆ దస్తావేజులో వ్రాసిన ప్రకారమే యీ సొమ్మును Invest చేయుచుండ వలెను. కాని యీక్రింది ఖర్చులు పోను, మిగిలిన మొత్తమునే ట్రస్టీలు నాయుద్దేశ నిర్వహణమునకు ఖర్చుపరచు చుండవలెను.

(a) నావితంతు కోడలు వల్లూరి చంద్రమతి యే కళాశాలలో నైనను విద్య నభ్యసించు చున్నంత కాలము మాత్రమే సాలుకు రు. 360 యిచ్చు చుండవలెను.

(b) నాభార్యమేనకోడలును, సంతానహీనురాలైన వితంతువును నగు మానాప్రగడ వెంకాయమ్మకు, ఆమె జీవించి యున్నంత కాలము సాలుకు రు. 60 లు యిచ్చు చుండవలెను.

(c) నాకు కొవ్వూరులోవున్న యిల్లు, దాని కాంపౌండు లోని తోటల మరమ్మతులకును, నౌకర్ల జీతములకును, పన్నులకును, నూతన Furniture కును, దీపములు మొదలగు ఖర్చులకును సాలుకు 600 రూ. మించకుండా ఖర్చు పెట్టవచ్చును.

vii పండిత బృందము

నేను 9-4-31 తారీఖున కొవ్వూరు ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాపీఠ సంఘమువారి పేర వ్రాసిన ట్రస్టు దస్తావేజు లోని నాయుద్దేశ్యములను నెరవేర్చుటకు ఒక పండిత బృందమును ఏర్పాటు చేసెదనని వ్రాసియుంటిని. దాని నిర్మాణమును, అధికారములును ఈ విధముగా నుండ వలెను.

(1) నాకొమ్మల్లిద్దరు, జటావల్లభుల పురుషోత్తము M. A. గారును దీనిలో జీవితకాలపు మెంబర్లుగా నుండి, వీరు ప్రతిసాలుకు ఏర్పరచుకొను మరియుద్దరు విద్యాధికులతో గలసి, మొదటి పండిత బృందముగా ఏర్పాటు కావలెను. వీరిలో యేకారణము చేతనైనను ఖాళీలు సంభవించినపుడు, తక్కినవారు ఆఖాళీలను పూర్తి చేసుకొను చుండవలెను. దీనిలో చేరు మెంబర్లందరు, యేమత గ్రంథము గూడ దైవ దత్తమనిగాని, దానిలోని విషయముల నుల్లంఘనీయములని గాని నమ్మమని ప్రమాణ పత్రము ముందుగా దాఖలుచేయ వలెను.

(2) ఈ పండిత బృందమువారు నాట్రస్టు డీడ్డులో నుదహరించిన విషయములను గురించి, విమర్శన గ్రంథములను ఆంధ్రములో వ్రాయించి, అచ్చొత్తించి, ఆంధ్ర దేశములోని ముఖ్య గ్రంథాలయముల కన్నింటికి ఉచితముగా పంపించుట, వ్యక్తులకు విక్రయించుట మొదలగు పనులు నెరవేర్చుచుండ వలెను. ఈ పండిత బృందము కలసి పనిచేయ జాలనపుడు, నేను పై వ్రాసిన యోగ్యత గల మెంబర్లను, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము నారు యేర్పరచ వచ్చును.

(3) గ్రంథముల నచ్చొత్తించుటకును, పోస్టేజికిని విద్యాపీఠ సంఘమువారు దీనికొరకేర్పడిన ట్రస్టు ఫండు మీదవచ్చు వడ్డీలోనుండి కావలసిన సొమ్ము వెచ్చించు చుండవలెను.

(4) అచ్చొత్తించబోవు ప్రతి గ్రంథమును, విద్యాపీఠ సంఘములో శాశ్వత సభ్యుల మెజారిటీవలన అంగీకరింప బడుచుండవలెను.

(5) ఏకారణము చేతనైనా, ప్రస్తుత కళాశాలాధ్యక్షులగు జటావల్లభుల పురుషోత్తంగారు యీ విద్యా పీఠములో నుండుట తటస్థించకపోయినను, కళాశాలలోని ఏ ఉపాధ్యాయుడును, పరిశోధనా కార్యమునకు తగినవాడు కాడని పండితబృందమువారు తలచినను, అప్పటినుండియు విద్యా పీఠ సంఘమువారు, నేనట్టి ఉపాధ్యాయుని కొఱకే ది. 9-4-31 తేదీ ట్రస్టు దస్తావేజులో యేర్పరచిన నెల 1కి రు. 20 లు. కళాశాల నిమిత్తము ఖర్చు పెట్టగూడదు. ఆ మొత్తము విమర్శన గ్రంథకర్తలకు పారితోషికముగ నొసగ వలెను.

(6) ఈ పండితబృందమునకు విద్యాపీఠ సంఘమువారి కిని, అచ్చువేయబోవు గ్రంథ ప్రాశస్త్యమునుగురించి భేదాభిప్రాయములు కలిగినప్పుడు, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారి Academic Council వారి నిర్బంధ మధ్యవర్తిత్వమునకు ఉభయులు ఒప్పకొని, వారి తీర్మానములబట్టి నడచుకొని తీరవలెను.

(7) నా ట్రస్టుఫండును బట్టి వెలువడు ప్రతి గ్రంథమును, నా చిరకాలమిత్రుడగు అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామి

అంధ్రసర్వస్వము

నాయుడుగారి, రాజమండ్రిలోని సరస్వతీ Power Press లోనే అచ్చొత్తించుచుండవలెను.

(8) నూతన పరిశోధన గ్రంథములతోబాటు, సమస్త భౌతిక శాస్త్రములలో ప్రైమర్లు మొదలు స్టాండర్డు గ్రంథములవరకు యీ పండిత బృందమువారు వ్రాయించవచ్చును.

viii బ్రష్టు మేనేజిమెంటు.

కొవ్వూరు ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాపీఠ సంఘమువారు, నేనిందుమూలముగా నిచ్చిన చర స్థిరాస్థులకు Executors & Trustees గా నుండి, సరిగా, ఆచంద్రార్కముగా నా ధర్మమును పాలింతురని నమ్ముచున్నాను. ఈ బ్రష్టు మొత్తమంతయు, యెల్లప్పుడు, ఎంతవడ్డీవచ్చినను, కోపరేటివ్ ల్యాండు మార్బ్ గేజిబ్యాంకు డిబెంచర్లలోనే నుండవలెను. ఈ ధర్మమునందు అభిమానముగల ఆంధ్రసోదరులలో నెవరైనను, పైసంఘమువారి యెద్దనుండి లెక్క కాపీని, తడవకు రెండేసి రూపాయలిచ్చి పొందవచ్చును. అట్లు వారీయనియెడల Act XIV of 1920 ప్రకారం, ఏలూరు జిల్లా కోర్టులో పిటిషన్ బెట్టి, కావలసిన సముజాయిషీని పొందగలరు. ఈ సంఘమువారు, ఈ ధర్మమును సరిగా పాలించుటలేదని తెలిసినపుడు, ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయమువారు ఈ ఆస్తి యంతయు కోర్టుద్వారా స్వాధీనము చేసికొని, నాయు డ్దేశ్యములను యీ కొవ్వూరు ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాపీఠము లోనే నెరవేర్చుచుండుటకు, వారి కిష్టమైన యేర్పాట్లు చేయవచ్చును.

పై కొద్దియాస్తిలోకూడ, యెంత మిగులునో నేని ప్పడు చెప్పజాలను. ధర్మ సంరక్షణకు ప్రజలు ఉదాసీనులై యుండుటవలన, నా చిరకాలానుభవమును బట్టి మనన్యాయ స్థానములు తరచుగా జూదపుటిండ్లని నేను తెలుసుకొని యున్నను, ప్రకృతి యంతటిలోవలెనే, మానవ సంస్థ లన్నియు అపరిపూర్ణ స్థితిలోనే యుండక తప్పవని గ్రహించి, సదరు న్యాయస్థానములే, న్యాయసిద్ధికి కొంతవరకు మనకు శరణ్యములని నమ్ముతున్నాను. కాబట్టి ధర్మ సంరక్షణోద్యమ ములో నేను వెచ్చించగా మిగిలిన ఆస్తియే కొవ్వూరు ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాపీఠమునుండి వెలువడు గ్రంథములకు ఉప యోగపడగలదు.

ఈ ఉయిలుమీది సాక్షి దస్కత్తులను నేను స్వయముగా వెళ్లి చేయించుకొంటిని.

కొవ్వూరు } వల్లూరి సూర్యనారాయణ
ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాపీఠము } రావు దివి 1-1-36.

మల్లాడి సత్యలింగం నాయకరుగారి కడపటి

మరణ శాసనము.

1. రంగూన్ 82 వీధి నెం 32 రు యింట్లో నివసించు మల్లాడి సత్యలింగం నాయకరుగారు నేను వ్రాసిన మరణశాసనము కడపటిదై యున్నది.

2. ఇంతకు పూర్వము నేను వ్రాసియుండు మరణ శాసనములను ఇందుమూలముగా రద్దు పరచి, యిదియే నా ఆఖరి మరణశాసనమై యున్నదని తెలియజేయుచున్నాను.

3. దీనిని అమలు జరిపించుటకు నా దత్తకుమారుడైన సుబ్రహ్మణ్యము, నా వ్యవహారము చూచే గుమాస్తా పెను పోతు గోవిందరాజులును యజ్ఞిక్యూటరులుగా నేర్పరచడమయినది.

4. ప్రస్తుతము నా అధీనమునందున్న, చరస్థిర రూపక మగు యావదాస్థియు నా స్వార్జితముగాన, నా బంధువులు గాని, మరియే యితరులుగాని నా యాస్థిలో నెట్టి భాగమున్ను కలిగియుండరని తెలియజేయుచున్నాను.

5. నా అవసానకాలమందు నా హక్కు భుక్తములు గలిగిన చరస్థిర రూపకమగు యావదాస్థియు పై నుదహరించబడిన యజ్ఞిక్యూటర్లకు, ఈ క్రింది పద్ధతులతో మరణ శాసన పూర్వకముగా వశపరచుచున్నాను.

మొదటిది :—నేనితరుల కివ్వవలసిన సొమ్ము, గుమాస్తా నౌకర్లు వగయిరా జనముల కివ్వవలసిన జీతముల నిచ్చి వేయుట.

రెండవది :—ప్రాబేటు (వీలు ఋజువుగాబడి, తగిన ఆఫీసరుచేత పుట్టబడిన సర్టిఫికేటుతోగూడిన పబ్లికు కాపీ) పుట్టిన వెంటనే నా వ్యవహారమును జూచు గుమాస్తా పెనుబోతు గోవిందరాజులకు పదివేల రూపాయల నిచ్చి వేయుట. చాలా కాలమునుండి నమ్మకముగా పని చేసినందుకుగాను యీ సొమ్ము అతని కీయబడినది. ఈ దిగువ

స్వయం

యణ
-36.

పటి

వసించు
రణశాస

మరణ
మీ నా
న్నను.

యడైన
పెను
ర్వరచడ

యాపక
ధువులు
టి భాగ

క్రములు
హరించ
మరణ

గుమా
ల నిచ్చి

, తగిన
కాశీ)

గుమాస్తా

, నిచ్చి

పని చేసి

ఈ దిగువ

నుదహరించిన రీతిగా ధర్మకర్తృత్వపు పని నంగీకరించినను, లేకపోయినను, నా యనంతరము నాయెట్టేట సంబంధమైన పనులుచేయుట మానినను, యీపీలు ప్రకారము అమలుజరుపుట విషయములో తా నంగీకరించకపోయినను, ప్రాజేటు పుట్టిన రెండు మాసములలో ఆతని సొమ్ము ఆతనికీయవలయును.

మూడవది :- “మల్లాడి సత్యలింగం నాయకరు ధర్మము” లను పేర, నీ దిగువ నుదహరింపబడు ధర్మములకొరకు 8 లక్షల రూపాయల మొత్తము నిచ్చుట. ధర్మపనులకొరకు ఈ దిగువ నుదహరించినవారిని ధర్మకర్తలుగా నేర్పరచుచున్నాను.

(1) నా దత్తపుత్రుడు మల్లాడి సుబ్రహ్మణ్యం

(2) నా వ్యవహారములగుమాస్తా పెనుబోతు గోవిందరాజు.

(3) ప్రస్తుతము కాకినాడ మునిసిపాలిటీలోనున్న దురిశేటి శేషగిరిరావు పంతులుగారు.

(4) కొవ్వారి బసివిరెడ్డిగారి కుమారుడైన ఆదెయ్యరెడ్డిగారు.

ఈ దిగువ నుదహరింపబడు కట్టడములకున్న, వాటి నిమిత్తము సంపాదించబడు నివేశనముల నిమిత్తమున్న రూ. 1 లక్షకు ఎక్కువగాని మొత్తమును ధర్మకర్తలు సాధ్యమయినంత త్వరలో ఖర్చుచేయవలెను.

(a) విశాలమగు ఆటస్థలములతోటి, నవీన ఏర్పాటులగుల జమీన్షియములతోటి, మద్రాసు యిలాకా కాకినాడ జగన్నాధపురంలో యిటుకలతో నొక స్కూలు కట్టుట.

(b) కాకినాడ సమీపమునందు చొల్లంగి గ్రామములో దేవస్థానముకంటి రాళ్లతో కట్టుట, దైవప్రతిష్ఠ ధర్మకర్తల మూలముగా జరుగవలయును. వారందరూ ఏకీభవించనియెడల దురిశేటి శేషగిరిరావు పంతులుగారి యభిప్రాయము ప్రకారము జరుగవలెను. దేవస్థానము చుట్టు పెరడున్న, ఒక నూయిన్ను ఉండవలెను.

(c) బీదలకు అన్నము పెట్టుటకు స్కూలుకు సమీపముగ జగన్నాధపురంలో నిటుకలతో నొక సత్రము కట్టుట, పై నుదహరింపబడిన కట్టడములకు నొక లక్ష రూపాయలు చాలనియెడల, కొడువ 7 లక్షల సొమ్మువల్ల వచ్చు వడ్డీవల్ల

గాని, రాబడివల్లగాని సదరు పనులు పూర్తి కాబడవలెను. అసలు సొమ్ములు ఏ భాగమునైనను యేకారణముచేతనైనను తగ్గించకూడదు. స్కూలు, సత్రము, ఆలయము, ఉన్నత విద్యాభివృద్ధి ధర్మములకు, 1 లక్ష రూ. ల మూల ధనముగా నుండవలెను. పై చెప్పబడిన ధర్మములు, పై నుదహరించిన 7 లక్షల ధనమునుండి ఆర్జన కాబడు వడ్డీవల్లగాని, మరి యితర రాబడివల్లగాని పోషింపబడవలెను.

కీ. శే. శ్రీ మల్లాడి సత్యలింగం నాయకర్, కాకినాడ.

మదరాసు యూనివర్సిటీ సంబంధముగా ప్రైవేటు తరగతివరకు పిల్లవాళ్లకు, ఆడు పిల్లలకు విద్యనిమిత్తము స్కూలు ఏర్పాటు కాబడవలయును. జాతిమత భేదములు లేకుండా అన్ని జాతులపిల్లలకు స్కూలు తెరువబడవలసినది. వడ్రంగి, చేతిపనులు, నేత, కుండలు చేయుట, మొదలగు పనులను నేర్పుట కొరకు, నేర్పేడు క్లాసులు స్కూలుకు చేర్చవలెను. అందరికి సొమ్ము పుచ్చుకొనకనే విద్య నేర్పవలెను.

నానా జాతుల సంబంధముగు రెండువందల జనము భోజనము చేయుటకు తగిన వసతిగల సత్రము కట్టవలెను. భోజనమునకు జనము దొరికినయెడల, అధమం నూరుమందికి తక్కువకాకుండానుండు జనమునకు, రోజుకు ఒక పర్యాయము భోజనము పెట్టవలెను. సదరు నూటిలో 25 మంది బీద స్కూలు పిల్లలుండవచ్చును. ప్రతిరోజు కొంతమంది బ్రాహ్మణ పిల్లలకుకూడా భోజనము పెట్టవలెను. బ్రాహ్మ

ఆంధ్రసర్వస్వము

ఋల చేతనే వంట చేయింపబడవలెను. కాయగూరలతో గాని ఆహారము సత్రములో ఉపయోగించకూడదు. పై నుదహరించిన 20 మందికిగాక, యికనొక 12 గురు బ్రాహ్మ ఋలకు, రోజు వకటింటికి అధమం రెండుగంటలకాలము వేదపాఠమునందుపయోగించినయెడల అన్నము పెట్టవచ్చును.

దేవాలయములో రోజువారీకటింటికి రెండు పర్యాయములు పూజ జరుగుచుండవలెను. కావలసినంతమంది నౌఖరులును, అర్చకులు, గాయకులు, దేవాలయమునకుండవలెను.

పై ధర్మములుగాక మా ధర్మకర్తలు ఒక మదరాసు హిందువును, ఉన్నత విద్యకొరకుగాని, పారిశ్రామిక విద్యకొరకుగాని, యూరప్, అమెరికా, జపాన్ లేక మరి యే యితర దేశమునకైనను ప్రతి సంవత్సరము పంపుచుండవలెను. అట్టి విద్యార్థివల్ల లాయున్న, సాధారణవిద్యగాక మరియొక విద్యను ఎంచుకొవచ్చును. సయిన్సు, కెమిస్ట్రీ, ఫిజిక్సు, మొదలగు విషయములు కొరకు విద్యార్థి గ్రాడ్యుయేటుగా నుండవలెను. ఇందు నిమిత్తం ప్రతిసంవత్సరము 4 వేల రూపాయలు వ్యయపర్చవలయును. ఒక విద్యార్థికొరకు యంత సొమ్ము ఖర్చు కాబడని యెడల, తగినంతమందిని పంపి, సదరు సొమ్ము ఖర్చుపరపించవలెను. న్యూసు షేపర్లలో ప్రచురము చేసినమీదట వచ్చిన దరఖాస్తులలో తగిన వారి నెంచవలయును. మదరాసు ప్రెసిడెన్సీలోని మొదటి తరగతి కాలేజీ ప్రిన్సిపలుకును, ఖనిజములలో పనిచేయు విద్యార్థులను సిఫార్సుచేయు సమర్థతగలవారికిని, నోటీసు ప్రాముఖ్యముగా జారీచేయవలయును. అట్టి విద్యార్థులు, విద్యార్థులుగా దూరదేశములందున్నంతకాలము రాజద్రోహ సంబంధమెంత మాత్రము కలుగజేసుకొనకూడదు. వారు ఆలాగు కలుగజేసుకొనినయెడల, ఫండునుండి అంతటనుంచి పోషణ పొందుట కనర్హులగుదురు. కాని వెంటనే వారు యింటికి తిరిగి వచ్చిన యెడల దోష ఖర్చుకుమాత్రము సొమ్ము యివ్వబడుటకు హక్కు కలిగియుందురు. విద్యార్థులు తాము యిండియాకు వెళ్లిన పిమ్మట, తమకు తగినస్థితి కలిగియున్న సమయమందు తమ వంతుకు మరియొక విద్యార్థిని అట్టిపనిని నేర్చుకొను నిమిత్తము పంపించుటకు తన గౌరవసాక్షిగా స్నేహితుల యెదుట వాగ్దానము చేయవలెను.

ధర్మకర్తృత్వపు సొమ్ము ఈ దిగువ నుదహరింపబడు ఏ ఆస్తులమీదనయినను, వినియోగింపవచ్చును.

1. ఇండియా గవర్న మెంటు బాండులమీదను.
2. రైల్వే డిబెంఛెరిల (తాకట్టుల) మీదను, పోస్టు ట్రస్టులమీదను, ఇండియా బర్మాలోని మునిసిపాలిటీల మీదను.

3. రంగూను, కలకత్తా, బొంబాయి, మదరాసులలోని ఫ్రీహోల్డ్ల యిల్ల ఆస్తులమీదను.

4. మదరాసు ప్రెసిడెన్సీలోను, బర్మా ప్రావిన్సులోను ఉన్న వ్యవసాయపు భూములమీదను, ఫలములనిచ్చు తోటలమీదను, బర్మాలోని వ్యయసాయపు భూములు కొనునెడల గయాళు గ్రాంటు భూములు మున్ముందుగా నెన్నబడవలయును.

వ్యవసాయపు భూములమీద అయిదులక్షల రూప్యములను, కొదువ రెండులక్షల నితరాస్తులమీదను, వినియోగ పరుపబడవలయును. ఏ కారణముచేతనయిన భూముల మీద పెట్టుబడి అయిదు లక్షల నెన్నడు తీసుకొనకూడదు. అట్టి సొమ్ము యితరాస్థిమీద వినియోగింప బడకూడదు.

పై నుదహరింపబడిన ధర్మములు, దిగువ కనపరచిన రీతిగా తరగతు లేర్పరుపబడును.

1. స్కూలు పెట్టుట.
2. విద్యార్థులను ఉన్నత విద్యలకుగాని, పారిశ్రామిక విద్య నిమిత్తముగాని పంపుట.
3. దేవాలయము నిర్మించుట, అనగా ద్వైవప్రతిష్ఠ.
4. బీదజనులకు అన్నము పెట్టుట.

అన్ని ధర్మములు జరుపుటకు తగినంత రాబడి, ధర్మాస్థి వల్ల రానియెడల రోజువారీకటింటికి 40 మంది జనమున కన్న మిడుచు, పై నుదహరింపబడిన వరుసను ధర్మములు నడుపబడవలయును. ఆ మాత్రపు సంఖ్యకైన అన్నమిడుటకు ఫండు చాలదని తోచినయెడల, పారిశ్రామిక విద్యకొరకు విద్యార్థులను పయికి పంపుటకు మాన్పుటగాని, మరియొక మార్పునుగాని చేయవలెను.

నాలుగవ భాగము-చరిత్ర

వీడవ అధ్యాయము

ఆదిమనివాసులు

డా. గిడుగు వేంకటసీతాపతి.

“ఒక్కయెఱుకుతేఁడు నక్కకొమ్మును నిట్టి
గోఱజంబు జున్నఁ జాఱపప్పుఁ
బీలిగఱులయంప కోలలు నెలవిండ్లుఁ
గానుకిచ్చికర యుగంబు మొగిచి”

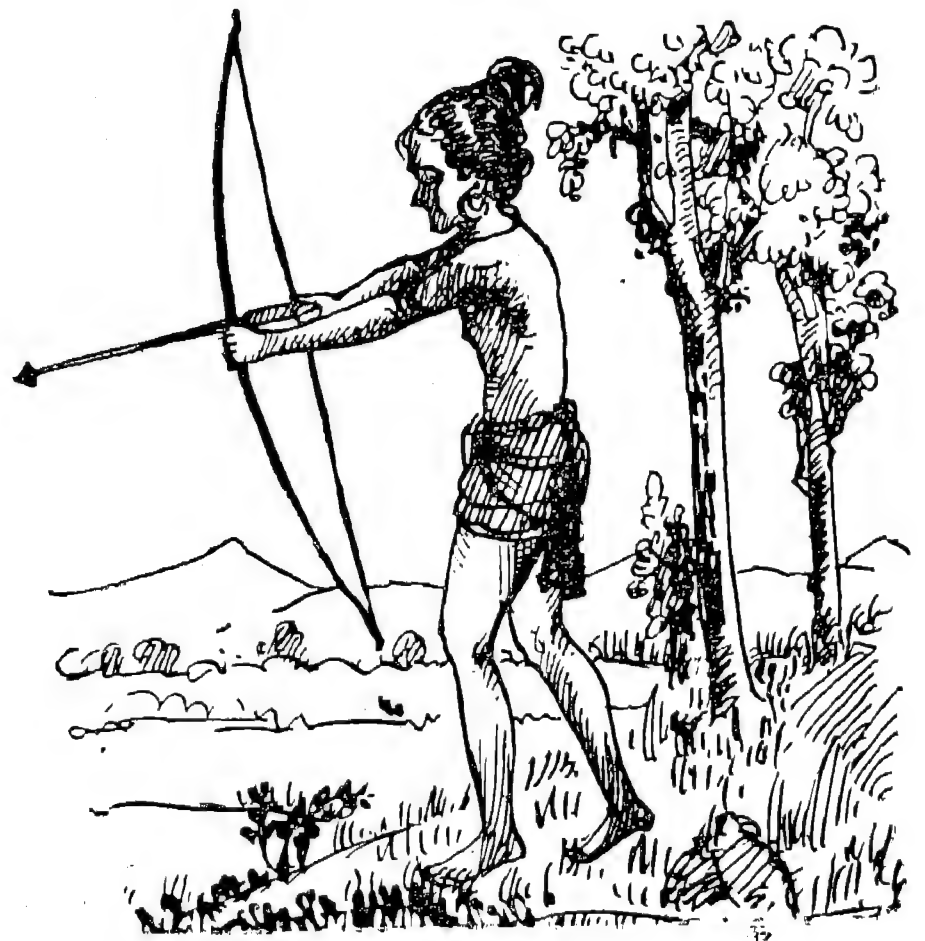
(మనుచరిత్ర ఆ. 4.)

విషయ సంగ్రహము : ఆదిమనివాసులు ఆర్యులకును ద్రావిడులకును పూర్వము దేశములో నుండినవారు. సవరలు (శబరులు) గంజాం, విశాఖపట్నం జిల్లాల మధ్య ప్రదేశముల వారు ; ప్రాచీన శబరజాతి వ్యాప్తి ఆఫ్రికానుండి ఆస్ట్రేలియా వరకు; మన దేశంలో పూర్వము శబరరాజు లేనిన రాజ్యములు; సవరల మతము, ఆచార వ్యవహారములు ; కోదులు అందులో భద్రాచలం కోయలు ద్రావిడ భాషలలో చేరిన కోదు. కోయభాష మాటలాడువారు; కోదులభాషకు ఓడ్ర ప్రాంతాలలో ఓడ్ర భాషా సంపర్కము, తెలుగు ప్రాంతాలలో తెలుగు భాషా సంపర్కము. జాతపులు పాలకొండ, హీరమండలం కొండలలోనివారు; దొమ్మరులు కడప, నెల్లూరు జిల్లాలలో ఎక్కువగా నున్నారు; చెంచులు హైదరాబాదులోను, కర్నూలులోను ఎక్కువగా నున్నారు ; దొమ్మరులు, చెంచులు చాలా చోట్ల చెదరియున్నారు. కొరవలు (ఎఱుకులు) ఎఱ్ఱ గొల్లలు; ఏనాదులు నెల్లూరు జిల్లాలో ఎక్కువ; లంబాడీలు బిడారు వర్తకంచేసి తిరుగుతూ ఉండేవారు.

మన దేశమునకు ఆర్యులు ఆసియా మధ్య భాగమునుండి రాక పూర్వము ద్రావిడులు వచ్చియుండిరనిన్ని, ఆ ద్రావి

డులును రాక పూర్వము దేశములో కొందరుండిరనిన్ని చరిత్రకారులు కొన్ని విషయములు పరిశీలించి సిద్ధాంతము చేసి యున్నారు. ఆర్యులును, ద్రావిడులును రాక పూర్వము దేశములో ఉండినవారిని ఆదిమనివాసులు అని అంటు

న్నాము. గాని వీరిలో సైతము కొం ఆదిమనివాసులెవరు? దరు పై దేశములనుండి వచ్చినవారే కావచ్చును. ఇప్పుడు దేశములో కన బడుతున్నవారిలో ఎవరెవరిని ఆదిమనివాసులుగా పరిగణింప వచ్చునో సరిగా నిర్ణయించి చెప్పట సాధ్యముకాదు.

అందరినర్వస్వము

అందుకు నిదర్శనముగా శబరల విషయము ఎత్తుకొందాము. భాషలోను ఆచార వ్యవహారములలోను ఇంకా మరికొన్ని విషయములలోను శబరలను పోలినవారు దక్షిణ ఆఫ్రికా తూర్పు దరిగల మెడగాస్కర్ ద్వీపమందును, సుమత్రా, జావా, బోర్నియో మొదలయిన ద్వీపములందును కనబడుతున్నారు. హిమాలయపర్వతములు పుట్టక పూర్వము వాటిస్థలమున సముద్రమున్ను; అరేబియా సముద్రము, బంగాళాఖాతము, హిందూమహా సముద్రము పుట్టక పూర్వము వాటి స్థలమున భూభాగమున్ను ఉండిన కడు ప్రాచీనకాలములో శబరజాతి జనులు ఆఫ్రికా శబరజాతి వ్యాప్తి ఖండము మొదలుకొని ఆస్ట్రేలియా వరకును గల పెద్ద భూఖండమందు సంచరిస్తూ ఉండేవారేమో అని ఊహించుటకు అవకాశము లేకపోలేదు. ఈ విషయము ఇంత చిక్కుగా ఉన్నప్పుడు మన ఆంధ్రదేశమందుగల ఆదిమనివాసులు ఎంతకాలము ఇప్పుడు వారున్న చోటనే స్థిర నివాసము లేర్పరచుకొని యున్నారో చెప్పడం మరీ కష్టమయిన విషయం. గనుక మనుష్యకాస్త్రమునుబట్టి ఊహించి చెప్పటకు అవకాశమున్నంతవరకు మన ఆంధ్రదేశమం దిప్పుడున్న ఆదిమ నివాసులలో ముఖ్యమైన వారిని గురించి ముఖ్యమైన విషయములుమాత్రము కొన్ని తెలియజేస్తున్నాము.

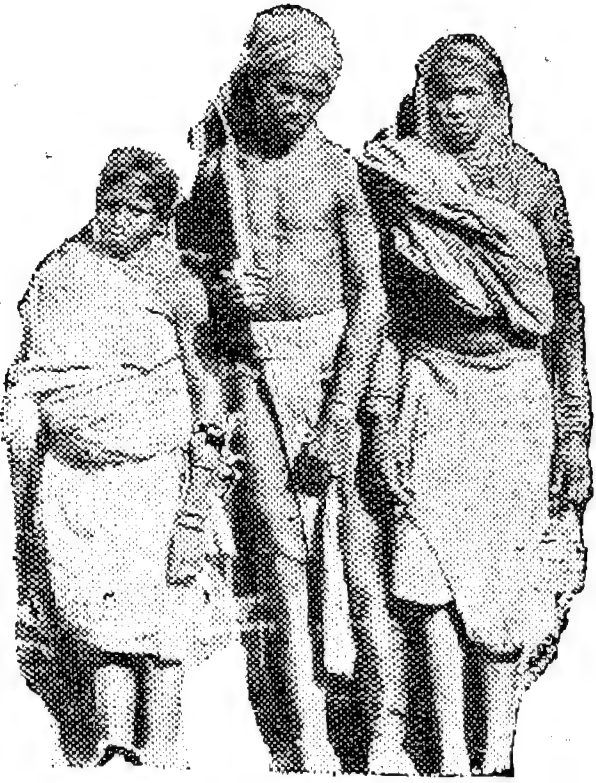
సవరలు

ప్రాచీన సంస్కృత సారస్వతములో అవగా విలే రేయ బ్రాహ్మణము, రామాయణము, మహాభారతము, పురాణములు, కథాసరిత్సాగరము మొదలయిన గ్రంథాలలో చెప్పబడిన శబర వంశము వారే ఈనాటి సవరలు. ప్రాచీనకాలపు శాసనములలో నైలము, ఈ శబరలకు సంబంధించిన వాక్యములు కనబడుతున్నవి. వాటినిబట్టి చూడగా ఆనాటి శబరలు ఈనాటి సవరలవలెనే అడవులలోను, కొండలలోను గాక, పల్లపు భూములలో స్థిరనివాసము లేర్పరచుకొని రాజ్యము లేలుతూ, తక్కిన రాజులతో యుద్ధములు శబర రాజ్యములు నైలము చేస్తూ, మంచి దేశాలో ఉన్నట్లు కనబడుతుంది. కలింగ దేశమందు గంగవంశ రాజ్యమును స్థాపించిన కామార్జును సుమారు క్రీ. శ. 730లో దంతాపురము వద్ద (విశాఖపట్టణము జిల్లాలో శ్రీకాకుళం రైల్వే స్టేషనుకు సుమారు 10 మైళ్ల

దూరాన) అక్కడి ప్రదేశమునకు రాజుగా ఉండిన శబరా దిక్కుని ఓడించి, ఆ రాజ్య సూక్రమించుకొన్నట్లు నేను సంప్రతించి ప్రకటించిన 'కొర్ని' శాసనములో ఉన్నది.

శబరలు ఆర్యులకంటెను, ద్రావిడుల కంటెను పూర్వమే మన దేశములో ఉండినట్లు కనబడుతుంది. ఇప్పుడు మన దేశములో ఆదిమనివాసు లన దగిన ఆదిజబరలు వారిలో మధ్య పరగణాలలోగల ముండ, సంతాల్, బీర్ హోర్, జూఆంగ్, హో మొదలయిన జాతులవారున్ను, విశాఖపట్టణము జిల్లాకు వాయవ్య దిక్కున మాళువా ప్రదేశములోగల నుతోచ్ (గడబు), పరేంగ్, రేమో జాతులవారున్ను, సవరలున్ను మాటలాడే భాషలన్నీ ఒకేభాషనుండి వేరువేరు భాషలుగా ఏర్పడినవని చెప్పవచ్చును. గనుక, వీరందరున్న ప్రాచీన కాలమందలి శబరలకు సంబంధించినజాతులవారే అననచ్చును. ప్రాచీనకాలమందలి శబరలు గంగానదీ దక్షిణ తీరమందును, వింధ్య పర్వత ప్రాంతములందును, మరికొంత కాలము నకు మధ్య పరగణాలలోను, మరికొంత కాలమునకు గంజాం విశాఖపట్టణం జిల్లాల వాయవ్య భాగములందును వ్యాపించి నట్లు కనబడుతుంది.

ఈ కాలములో సవరల దేశము గంజాం జిల్లాలోగల పల్లాకిమిడికి ఉత్తరమున ఉన్నది; తూర్పున మందసా (బి. ఎస్. ఆర్. రైల్వేస్టేషను) మొదలుకొని పడమట గుణు పురము వరకును, దక్షిణమున పల్లాకిమిడి మొదలుకొని ఉత్తరమున ఇరవై మైళ్లవరకును వ్యాపించి యున్నది. ఇది గాక, చిలుక సముద్రమునకు పడ శబరదేశము మట్టి కొండలలోను, పార్వతీపురము, పాలకొండ, తెక్కలి, పల్లాకిమిడి తాలూకాలలో నైలము సవరలు ఎక్కువగా ఉన్నారు. పల్లపు ప్రదేశములందలి సవరలు అక్కడి నాగరికుల సహ నాసమువల్ల లేమ ఆచార వ్యవహారముల సంప్రదాయములను విడిచి మన్యప్రదేశములందలి సవరలకు భిన్నముగా ఉన్నారు. భాషలో నైలము మాట్టలు కలిగినవి. ఉత్తర భాగములందు ఓడ్ర భాషా ప్రాధవము, దక్షిణ భాగములందు ఆంధ్ర భాషా ప్రాధవము ఎక్కువగుటవల్ల పల్లపు నేలలోగల సవరలు లేమ భాష నైలము విడిచిపెట్టి ఓడ్రమో, తెలుగో మాటలాడు తున్నారు. ఆంధ్రదేశ మందున్న సవరలు

సవరలు.

కాపు సవరలు. కాపు శబ్దమును కాంపు అని ప్రాచీనాంధ్రులు ఉచ్చరిస్తూ ఉండిన కాలము లో సవరలకు తెలుగు వారితో పరిచయము కలిగినది ; గనుక నే, తెలుగు అనే అర్థములో సవరలు నేటికిని కాంపు అంటున్నారు.

ఈ కాలములో సవ

రలు అడవులలోను కొండలపైని పండించిన పసుపు, కందులు, పొలగుండ మొదలయినవిన్ని, కట్టెలున్న అమ్మకొని జీవిస్తూ ఉన్న మొరకలవలె కనబడుదురుగాని, వీరికి కొంత విజ్ఞానము లేకపోలేదు. శాబర మంత్రాల ప్రసిద్ధి ప్రాచీన సంస్కృత సారస్వతములో కనబడుతుంది. వేదముక్కులవలెనే వీరి పాటలు నైతము మూడు నాలుగు స్వరములతోనే ఉన్నవి.

ఇప్పటి సవరల
విజ్ఞానము

వైద్యమునకున్న, ఓషధులకున్న సంబంధించిన విజ్ఞానము సవరలలో నేటికిని కొంతవరకు నిలిచియున్నది.

పల్లపు నేలలోగల తెలుగువారు,

ఓధ్రులు కొందరు సవరల మంత్రాలు, సవరల మందులు ఉపయోగిస్తున్నారు. సవరలు 30 నక్షత్ర మండలములను గుర్తించి పేర్కొందురు ; నక్షత్రములనుబట్టి ముహూర్తములు పెట్టుకొందురు. ఎక్కడ బావులు, నూతులు త్రవ్వినయెడల నీరు పుష్కలముగా పడునో సవరలకు బాగుగా తెలుసునన్న నమ్మకము మన తెలుగు వారిలో నైతము చాలామందికి కలదు. ఆధ్యాత్మిక విషయాలలో నైతము సవరలకు కొంత పరిజ్ఞానమున్నది. ప్రతిదేహంలోను జీవుడు, ఆత్మ అని రెండు కలవనిన్ని జీవుడు దేహముతో పుట్టి దేహముతో నశిస్తుందిగాని ఆత్మ చావులేక నిత్యంగా ఉండేదనిన్ని వీరి నమ్మకము. దేహము నశించిన తర్వాత, దానిలో ఉండిన ఆత్మ, కర్మజరిగిన వరకును ప్రేతగా ఉండి, కర్మ జరిగిన తర్వాత పితృలోకమునకు పోవుననిన్ని, కావలసిన యెడల మరియొక జన్మ మెత్తుననిన్ని అందురు. చనిపోయినవారి ఆత్మలతో సంభాషించుటకుగాను వారి ఆత్మలను తమ కాయములలోనికి ప్రవేశింప జేసుకోగల శక్తి

సవరలలో కొందరికి కలదు. అప్పుడు వారు మాటలాడుతూ దెల్ల ఆ యాత్మలు మాటలాడుతూ ఉన్నట్లే భాసింది ఆ చనిపోయినవారి ఆత్మలతో ఇతరులు కొంతసేపు ప్రసంగించి తెలుసుకోవలసిన విషయములు తెలుసుకొంటూ ఉందురు.

సవరలలో యువతీయువకులు పరిష్కరముగా ముందు ప్రేమించుకొని తల్లిదండ్రుల సమ్మతిపడని వివాహములు చేసుకోవడము కద్దు ; పెద్దలు తమ పిల్లలకు సంబంధము లేంచి వివాహములు చేయడమున్ను కద్దు. సంబంధము లేర్పడుటకుగాను ముందుగా పెండ్లికోడుకువంకవారు పిల్లనిమ్మని పిల్ల తల్లిదండ్రుల నడుగవలెను. కన్యాశుల్కము వారి

సవరల సాంఘిక ఆచారములు వారి స్థితిగతులనుబట్టి మారుతూ ఉంటుంది ; కాని, ఎంతో కొంత శుల్కము పెండ్లికోడుకు పెండ్లి కూతురి తల్లిదండ్రులకు పెండ్లికి

పూర్వమే పూర్తిగా చెల్లించవలసి ఉంటుంది. ఇన్ని కుండలకట్లు, ఇన్ని రూపాయలు అని ముందుగా శుల్కం నిర్ణయం చేసుకోవలెను. అలిమగలకు పొత్తు చెడినప్పుడు వారు విడాకులిచ్చి వేరుపడవచ్చును. మగవారిని లేవ దీసుకొని పోయి పెండ్లియాడినవాడు గానీ, విడాకులవల్ల వెడలివచ్చిన ఆడుదానిని పెండ్లియాడినవాడు గానీ ఆస్త్రీని మొదట పెండ్లియాడినవానికి అతడు పెండ్లికిగాను పెట్టిన పైకమంతా ఇచ్చుకో వలెను. విధవా వివాహము లున్నవి. దేవరన్యాయములో ఉన్నట్లు విధవయైన తన వదిలెను మరది పెండ్లియాడుట ఉచితమని సవరలు భావిస్తారు. తనను పెండ్లియాడగల మరది లేనప్పుడే విధవ ఇతరుని పెండ్లియాడు తుంది.

సవరలు పూజించే దేవతల సంఖ్య రెండువందలకుపైగా ఉన్నది. కొందరి మతమున సూర్యుడు ముఖ్యదేవత ; సృష్టికర్త ; మరికొందరి మతమున సూర్యుని మించిన సృష్టికర్త మరి యొకడు కలడు. వ్యాధులన్నీ దేవతల వల్లనే—అందులో ఎక్కువగా తుండ్ర దేవతలవల్ల కలుగునన్న నమ్మకము సవరలకు పూర్తిగా కలదు, గనుక, ఆ దేవతలను పూజిస్తూ వారికి బలి సమర్పిస్తూ ఉందురు.

సవరభాష కోడు భాషకంటెను మిన్నయైన భాష.

అంధ్రసర్వస్వము

అందు 7000 శబ్దములకు పైగా కలవు. సవరపాటలు, కథలు వేలకొలది ఉన్నవి.

వీరి కవితా నైపుణ్యమును చూపించడానికి వీరి పాటలలో ఒకటి ప్రదర్శిస్తున్నాను. సవర భాషలోనే ఆ పాట మొదట కనబరచి, దాని అర్థము తెలియజేయడానికి నేను ఆంధ్రీకరించిన పాట నైతము ప్రకటిస్తున్నాను.

భర్త తనయెడల ప్రేమలేనివాడయి, తనను చూడనైనా చూడక బయట తిరుగుతూ ఉంటే భార్య తన అత్తమామల యెదుట ఎట్లు విలపిస్తుందో చూడండి :

ఒత్తె మోడెజ్జె కొన్నె మోడెజ్జె దంగడా ఓన్నమ్.

ఉరున్తా నమ్ పోజ్ గిగ్గిలె డకోనాయ్ ?

పనోర్నమ్ పోజ్ గిగ్గిలె డకోనాయ్ ?

సుడిబ్బమ్ పోజ్ డెడేలె డకోనాయ్ ?

కరుబ్బమ్ పోజ్ తనజ్జె డకోనాయ్ ?

ఇరై కు ఇూర్ ఇరై పనుడికోల్ డెసా ఇన్ ఎరై ;

కుదూబెన్ పోజ్ మల్లాడా ఇళ్ ? ఉఆబ్బెన్ పోజ్ మల్లాడా ఇళ్ ?

డకోనా కుఇూర్ ! డకోనా కినార్ !

సెప్పిల్లిళ్ నా సెప్పిల్లిళ్ ; ఇన్ నా సెప్పిల్లిళ్.

కయెత్తిళ్ నా కయెత్తిళ్ ; ఇన్ నా కయెత్తిళ్.

అటువైపుమెడత్రిప్ప-ఇటువైపుమెడత్రిప్ప ,

నన్నుజూడడు నీదు-మిండకొడుకు

మియింటివాసాలు-మియింటిదూలాలు

చూచుటకుమాత్రమే-నుండవలెనె ?

మియిల్లువాకిళ్లు-మిపెరడుపాకలూ

కాచుకొనియుంటకే-నుండవలెనె ?

వెల్తాను మామయా-వెల్తాను పనులు

వెల్తాను మావూరు-వెల్తాను నేను.

వెల్తాను అత్తయా-వెల్తాను మావూరు

కన్నవారింటికే-వెడలిపోతాను.

మియింటి కూటికై వాచిపోయితి నె ?

మియింటికూర్కై-దేవులాడితి నె ?

ఉండండి మామయా-ఉండండి మీరు

ఉండండి అత్తయా-ఉండిండి మీరు.

చెడిపోతి చెడిపోతి-నేనెచెడిపోతి

చనిపోతి చనిపోతి-నేనెచనిపోతి.

కోదులు (కోయలు)

ఈ జాతివారి పేరు అనేక రూపములు దాల్చియున్నది. ఒక్కొక్క ప్రదేశములో ఒక్కొక్కపేరు వ్యవహారములో ఉన్నది. మీ జాతి పేరేమి ? మీ భాష పేరేమి ? అని అడిగినప్పుడు అన్ని ప్రదేశములవారున్న మేము కుయ్ గల్ మాభాష కుయ్ అని అంటారు ; గనుక, “కుయ్” అన్నదే.

భాషకున్న, జాతికిన్ని మొదటి కుయ్ పేరు, “గల్” ప్రాచీన ద్రావిడ భాషలందు—తమిళ భాషలో నేటి

కిన్ని బహువచన ప్రత్యయము. గల్ ప్రత్యయమునకు పూర్వమందున్న అనుస్వారము కుయ్ శబ్దముయొక్క మహాదర్ధక ప్రత్యయము. ఈ కుయ్ శబ్దమునుండే కోయ, కోయలు, కోదులు, కోంధులు, గోంధులు, గోండ్ మొదలయిన రూపములు పుట్టినవి.

ఒరిస్సా దేశమందున్న, గంజాం, విశాఖపట్నం జిల్లా లలో వాయవ్య భాగములందున్న గల కోంధులకు ఓడ్రుల సంపర్కము ఎక్కువగా ఉండుటవల్ల అక్కడి కోదు భాషలో ఓడ్రభాషా పదములు ఎక్కువగా ఉన్నవి. మధ్య

పరగణాలలోను, ఉత్తర హిందూ

భాష

స్థానమందు మరికొన్ని చోట్లనుగల గోంధుల భాషలో హిందీ మాటలు

కలిసి పోయినవి. ఆంధ్రదేశములో భద్రాచలము మొదలయిన మన్యపు ప్రదేశములందు గల కోదుల భాషలో తెలుగు మాటలు ఎక్కువగా ఉన్నవి. ఏ సంపర్కములేని అసలు కుయ్ భాష ప్రాచీన ద్రావిడ భాషలలో చేరియుండిన భాష. అందుచేత అందులో నేటి అరవమాటలను, కన్నడ మాటలను, తెలుగు మాటలను పోలియున్న మాటలు అనేక ముగా కనబడుతూ ఉంటవి.

సవరలలో వలెనే కోదులలో నైతము దేవతలకు జంతువులను (కోడి, మేక, ఎనుబోతు మొదలయిన జంతువులను) బలి ఇచ్చే ఆచారమున్నది. అంతేకాక, మారేండ్ల క్రిందటి వరకున్న, నరబలి ఇచ్చే ఆచారము నైతము ఎక్కువగా గంజాం జిల్లా మాళువా ప్రదేశములందలి కోదులలో ఉండేది. క్రీ. శ. 1840 మొదలు క్రీ. శ. 1850 వరకును బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు అధికారులద్వారా ఆజ్ఞలు పంపి ఎంతో కష్టపడి ఈ దురాచారమును మాన్పింప గలిగిరి.

అప్పటికిని మరి పదియేండ్లు దొంగతనముగా అక్కడక్కడ నరబలులు జరుగుతూ వచ్చినవి. ఇప్పుడు మనుష్యునికి మారు దున్నపోతును బలిగా వేస్తున్నారు. ఈ కోదుల నరబలి యాచారమే జయపుర సంస్థాన రాజులు నైతము నరబలి, శ్రీ శిశు ఉత్సవములలో దుర్గకు నరబలి యిచ్చే ఆచారముండేది. అదికూడా ప్రభుత్వము వారి రాజశాసనమువల్ల అంత రించినది. నరబలి మాత్రమే కాక, శ్రీ శిశుహత్యలు నైతము జయపుర సంస్థాన ప్రదేశములలో జరుగుతూ ఉండేవి. ఇదిన్నీ కోదుల యాచారమునుబట్టి వచ్చినట్లే కనబడుతుంది. శ్రీ శిశుహత్య చేయవలసిన అగత్యమెందుకు వచ్చినదో తెలియ జేస్తూ కోదులు చెప్పేదేమంటే “ప్రపంచమందలి దేవతలలో ముఖ్యమైనవి రెండు: సూర్యుడు, భూమి. సూర్యుడు పురుషుడు, సృష్టికర్త; అందరికిని మేలు చేసేవాడు; భూమి శ్రీ; ప్రపంచమందలి దోషములకు, పాపములకు కారకురాలు గనుక శ్రీ లెక్కువయిన కొలదిన్ని పాపమెక్కువగుతూ ఉంటుంది. అందుచేత, సంతతికి కావలసిన శ్రీలు మాత్రమే తగుమాత్రముగా ఉండవలెను.” ఈ విధముగా చెప్పి కోదులు శ్రీ శిశుహత్య సమర్థించుకొంటూ ఉండేవారట.

శ్రీని నిరసన భావముతో చూడడము మరికొన్ని విషయములలో నైతము కనబడుతుంది. యువకులు వేటకు బయలుదేరునప్పుడు శ్రీ (కన్యకానీ, పుణ్య శ్రీ కానీ, విధవకానీ) ఎదురుగా వస్తే దుశ్శకునముగా భావించి మరి వెడలక వచ్చివేస్తారు. అటువంటి శ్రీయెడ నిరసన సమయాలలో శ్రీ లెవరూ ఎదురుగా రాకుండా ఉండే ఏర్పాట్లు ముందుగానే చేసుకొంటారు. ఋతు మతియైన శ్రీ ఇంట్లో ఉన్నప్పుడు ఆ యింటివారు వేటకు బయలు దేరురు.

సవరలలో లేని యాచారము మరియొకటి కోదులలో కనబడుతుంది. సవరలలోవలెనే కోదులలో నైతము యువతీ యువకులు పరస్పరము ప్రేమించుకొని వివాహములు చేసుకొనుటకు అవకాశమున్నది. పరస్పర ప్రేమకుగల అవకాశము సవరల విషయములో అడవులలోను నిర్జన ప్రదేశములలోను

మాత్రమే ఉన్నది. కోదులలోగల విశేష మేమంటే ప్రతి గ్రామమందున్న పెండ్లికాని కన్యల ప్రేమిక సదనములు కొక ఇల్లున్న, పెండ్లికాని యువకుల కొక ఇల్లున్న ప్రత్యేకించి ఏర్పరుస్తారు. ఎవరికి నియమించిన యిండ్లలో వారు రాత్రులందు పడుకోవలెను. కన్యల కోసం ఏర్పరచిన యింట్లో ఒక ముసలిది కన్యలకు తోడుగా ఉంటుంది. ఆ ముసలిదాని ద్వారా యువకులకు కన్యలతో పరిచయ మేర్పడుతుంది; నియమాన్ని అనుసరించి ప్రేమబంధము బలపడుతుంది. అది తెలుసుకొని పెద్దలు పెండ్లి చేస్తారు.

జాతవులు

తెలుగు సంపర్కముగల సవరలు కాపుసవర లయినట్లు తెలుగు సంపర్కముగల కోదులు జాతవు లయినారు. వీరు ఎక్కువగా పాలకొండ తాలూకాలోను, హీరమండలమునకు పడమటనున్న కొండల దిగువను గలరు. కోదులవలెనే వీరున్న చనిపోయినవారిని దహనపరచక పాతి పెడతారు. జాకర దేవత వీరి దేవతలలో ప్రధానమయినది. ఆ దేవతకు కోడి, మేక, పోతు బలి ఇస్తారు. ప్రతి సంవత్సరము కొత్తపంట ఆ దేవతకు నైవేద్యం పెట్టకుండా తినరు.

కొండదొరలు అనేజాతివారు నైతము జాతవుల వంశమువారే. వీరు విశాఖపట్టణము జిల్లాలో పార్వతీపురం, సాలూరు, పాచిపెంట మొదలయిన తాలూకాల కొండల దిగువ నున్నారు.

దొమ్మరులు

దొమ్మరులు ఆదిమనివాసులలో చేరగల వారో కాకో నిశ్చయముగా చెప్పలేముగాని, వారి ఆచార వ్యవహారములను బట్టి చేరదగిన వారనవచ్చును. బందిపోటు, దొంగతనము, హత్య మొదలయిన నేరములకు పేరుపొందిన జాతులలో వీరిని పేర్కొనవలెను. వీరు ఒక చోట స్థిర నివాసము చేసే వారుకారు; దేశ దిమ్మరులు: అయినా మైసూరు, ఉత్తరార్కాడు, మధుర మొదలయిన ఇతర జిల్లాలలోనేకాక ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో కడప, నెల్లూరు మొదలయిన జిల్లాలలో ఎక్కువగా కనబడుదురు. దొమ్మరవిద్యలు (అనగా మొగ్గలు వేయడం, తాడుపై నడవడం, గడ్డపైని తిరగడం మొదలయిన పనులు) ప్రదర్శించి వీరు జీవనం చేస్తూ

ఉంటారు. కొందరు బుట్టలల్లి, ఈత చాపలు నేసి పొట్ట పోషించు కొంటున్నారు.

చెంచులు

నిజాం పరగణాలలో మహబూబ్ నగరము జిల్లాకు దక్షిణమున, కర్నూల్ జిల్లాకు ఉత్తరమున, నల్లమలై కొండల పీఠభూములందు చెంచులు నివసించి యున్నారు. వారి పల్లెలకు పెంటలని పేరు. అట్టి పెంటలు ఆ పీఠ భూము లలో సుమారు 50 గలవు. ఒక్కొక్క పెంటలో 15 మొదలు 25 గుడిసెలుండును. దుంపలు, కాయలు, పండ్లు, పిట్టలు, జంతువులు, తేనె మొదలయినవి వారికి ఆహార పదార్థములు.

కొండల దిగువనున్న చెంచుల కంటె కొండలపై నున్న చెంచులు ఎక్కువకాయ పుష్టి గలవారు. చక్కదనమన్న మాట మగవారికి లేదు ఆడువారికి లేదు. ఆడువారి వలెనే మగవారు సైతము తలజుట్టు నిండుగా పెంచుకొందురు. తలకు నూనె అయినా రాచుకోక వేళ్లతో ఎగదువ్వి, కొప్పు ముడి బిగించు కొంటారు. ఇప్పుడిప్పుడు మగవారు గడ్డ ములు గొరిగించు కొనుటయున్న ఆడువారు తలకు నూనె రాచుకొని కర్ర దువ్వెనలతో తల దువ్వకొనుటయున్న నేర్చుకొన్నారు. కొద్దికాలము క్రిందటి వరకున్న ఆడు వారు టేకాకుల తోరణాలు మొలకు చుట్టుకొనేవారు మగవారు అరటినార మొలకు కట్టుకొని పట్ట గోచీలు పెట్టుకొనేవారు. ఇప్పుడిప్పుడు మగవారు లంగోటీలు, గోచీలు ధరిస్తున్నారు; ఆడువారు మూరెడు వెడల్పుగల గుడ్డలు మోకాళ్లవరకైనా రానీయకుండా చుట్టబెట్టు కొంటున్నారు. పైని మరియొక పెద్ద గుడ్డ, దుప్పటివంటిది మగవారూ ఆడువారూ ధరిస్తారు; గాని, అది చలిగా ఉన్న ప్పుడు కప్పుకోడానికి మాత్రమే ఉపయోగిస్తారు. ఇప్పు డిప్పుడు కొందరాడువారు రవికెలో కబ్బాలో తొడగడం నేర్చుకొంటున్నారు. ఎడమచేవిమీది అంచున మధ్య నొక పూసగల కొనగాడ, ఎడమ చేతికొక దండ కడియము మెడకొక పెద్ద పూసలపేరు—ఇవి మగవారి ఆభరణాలు; ఆడువారు మెడచుట్టు మెండుగా పూసల పేర్లు ధరిస్తారు. బిల్లమ్మలే చెంచువారికి ముఖ్యమైన ఆయుధములు. కడుపు నిండా తిండి లేకపోయినా, చురుకుగా

పని చేయ గలరు. బరువులు మోచి కొండ లేక్కిదిగుటలో మంచి నేర్పుగలవారు.

సవరల వలెనే చెంచులు సైతము అమాయకులు; అసత్య మాడుటగాని మోసము చేయుటగాని ఎరుగనివారు; తమ దేశము చూడడానికి వచ్చినవారిని ఆదరించి తమ శక్తి కొలది మగ్గాద చేస్తారు. ఉండడానికొక ఇల్లు ఏర్పాటు చేస్తారు.

నేలదున్ని పంటలు పండించుకొనే నేర్పు చెంచుల కింకా అలవడలేదు. దొరల పశువులను పచ్చిక బీడులలో మేపించు కొని కొందరు జీవిస్తున్నారు. సాధారణముగా వారికంద రికి మేకలు, కోళ్లు ఉంటవి; కుక్కలను పెంచని చెంచు ఉండడు. ఉడుతలను, ఎలుకలను, చుంచులను, పాము సైతము కాల్చుకొనికాని వండుకొనికాని చెంచులు తింటారు. సవరలవలెనే వీరున్న ఇప్పసారాయి చేసుకొని ఎక్కువగా త్రాగుతూ ఉంటారు. తేనె, అడవి దినుసులు అమ్మి పొగాకు కొని ఉపయోగిస్తారు. పొగ చుట్టలు త్రాగడం తక్కువ; పొగాకు ముక్కలు నములుతూ బుగ్గను పెట్టు కొని ఉమ్ముతూ ఉంటారు.

సవరలవలెనే పండుగలలోను, పెండ్లి సమయాలలోను ఆడువారూ మగవారూ కలిసి నాట్యమాడుతూ ఉంటారు. గొబ్బి తట్టుతూ నాట్య చేయడం సవరలలో వలెనే వీరిలో సైతము ఉంది.

ఆకాశమ్మ, భూమి అమ్మ, అమ్మతల్లి (అమ్మవారు) వీరికి ముఖ్యమైన దేవతలు. అందులో ఆకాశ దేవత అన్ని దేవతలకు పైదేవత అని వీరి నమ్మకము. సూర్యుని సైతము కొందరు ఆరాధిస్తారు. ఇటీవల రాతిలింగమో, కర్రలింగమో పెట్టుకొని పూజించుట సైతము కొందరు అలవరచుకొన్నారు. చెంచులలో పూజలు చేయించుటకుగాని పెండ్లి చేయించుటకుగాని జన్ని (పూజారి) అని చెప్పదగిన వాడెవడూ లేడు. ఇటీవల కొందరు కర్నూలు జిల్లాలో ఉన్న చెంచులు బ్రాహ్మణ పురోహితులను పెండ్లిళ్లు జరిపించడానికి పిలుస్తున్నారు. ఎదిగిన పిల్లలకే పెండ్లి చేస్తారు. ఒక పిల్లను పెండ్లి చేసుకోదలచిన యువకుడు స్వయంగాగాని బంధువుల ద్వారాగాని పిల్ల తలిదండ్రులకు తన కోరిక తెలియ జేస్తాడు. వారు సమ్మతిస్తే పెండ్లి జరుగుతుంది. పెండ్లికొడుకు తన బంధువులతో పిల్లడికి వచ్చి పాలిమేర

అగుతాడు. పెండ్లికూతురు బంధువులు ఎదురుగా వచ్చి ఉరిలోనికి తీసుకొని వెళ్తారు. పెండ్లికూతురికి బట్టలు, పూసల పేర్లు; బంధువులకు, పూరివారికి ఇప్పు సారాయి పెండ్లి కొడుకు ఇస్తాడు. అందరి యెదుట వధూవరుల చేతులు కలిపి పెండ్లి అయినదంటారు. ఆ మధ్యాహ్నమే పెండ్లి కూతురిని పెండ్లికొడుకు తనఊరు తీసుకొని వెళ్తాడు. అక్కడ ఈ సూతన దంపతులకు వేరే ఒక గుడిసె కట్టినవరకు పెండ్లికూతురు తన అత్తగారి పక్కను పడుకోవలెను. పెండ్లి కొడుకు మరియొకచోట పడుకోవలెను. అయితే, పగటి పూట ఇద్దరూ కలిసి అడవిలోనికిపోయి విహరించడం తప్ప కాదు; సాధారణముగా జరుగుతూ ఉంటుంది. యువకుడు కన్యను లేవదీసుకొని పోయి రెండు దినాలు వేరే రహస్య స్థలములో ఆమెతో నివసించి, తర్వాత ఆమె తలిదండ్రుల సమ్మతిపొంది పెండ్లి చేసుకొనే ఆచారము సైతము కలదు.

అహోబిలనరసింహస్వామి చెంచితను పెండ్లియాడిన కథ చెంచులు సైతము చెప్పుకొని, ఆ స్వామి ఉత్సవానికి చెంచులు సైతము పోయి ఆ స్వామికి, చెంచితకు, బట్టలు, పండ్లు సమర్పిస్తారు. చెంచులు చెప్పుకొనే చెంచిత కథలు రెండు కలవు. చెంచులు మొట్టమొదట ఎర్ర గొల్లజాతివారేనట. నల్లమలై కొండలలో ఓబలకొండ గుడిలోనున్న ఓబలేశ్వరుడు ఆ ఎర్ర గొల్లజాతి కన్యను చెంచితగా నెంచి పెండ్లి చేసుకొని బిడ్డలను కనెనట. ఆ బిడ్డల వంశమువారు గనుక తాము చెంచు లయినట్లు చెంచులు చెప్పుకొంటారు. మరి యొక కథ చెంచులలో అందమైన స్త్రీలు లేక పోవుటకు కారణముగా చెప్పు కొంటారు. చెంచిత చాలా అందమయినది. చెంచితను ఓబలేశ్వరుడు బలాత్కారముగాబట్టి పెండ్లి చేసుకొన్నప్పుడు తన కులములో మరి యెవరికిని ఇట్టి సంఘటన కలుగకుండునట్లు అందమైన స్త్రీలు మరి పుట్టకుండురుగాక అని కట్టడి చేసినదట. అందుచేతనే అందమైనవారు చెంచులలో మగవారిలోగాని ఆడువారిలోగాని మరి కనబడరట.

కొరవలు (ఎరుకలు)

కొరవలు దక్షిణ దేశ మంతటను వ్యాపించి యున్నారు. దక్షిణాగ్రమునుండి ఉత్తరార్కాడు జిల్లా వరకు వ్యాపించి యున్నవారికి కొరవలని పేరు. ఉత్తరార్కాడు జిల్లాలో

వీరిని కొరచలు, కొర్చలు అని అంటారు. రాయలసీమలో వీరినే ఎరుకులు ఎరకలు అని అంటారు. ఎఱుక చెప్పుటలో నేర్పుగలవారు గనుక వీరికి ఎఱుకులను పేరు వచ్చినది. తెలుగు కావ్యములలో ఎఱుకులకు సంబంధించిన పద్యము లనేకముగా కలవు. ఈ ఎఱుకు శబ్దమే యెరుకు, యెరుక, యెరకు, యెరకగా మారినది. ఈ జాతివారు కొందరు రైళ్లు పడ్డ తర్వాత ఉత్తరమున కలకత్తా వరకు పడమట బొంబాయి వరకు పోయినారు. కలకత్తా, మిడ్నపూరు (మిథునపురం), కటకము, పూరి, అహ్మదాబాద్, బొంబాయి మొదలయిన స్థలములలో కనబడుతున్నారు.

డాక్టరు గిడుగు వేంకట సీతావతి.

మిరజాతివారిని అడిగినప్పుడు మేము కుర్రులము అనిగాని కుర్రలము అనిగాని అంటారు. ఎక్కడివారు అక్కడ ప్రబలముగా ఉన్న భాషతో సంక్రమించిన తమ భాష మాటలాడుకొంటారు. తమ సొంత భాష ద్రావిడ భాషలతో సంబంధము గలదే కాని, అదియేదో నిర్ణయించి చెప్పడము కష్టముగా ఉన్నది. మందులు అమ్ముకొని, బుట్టలల్లి, ఎఱుక చెప్పి, బిచ్చమెత్తి ఎరుకులు జీవనము చేస్తున్నారు. వీరి కెక్కడా స్థిరమైన నివాసము లేదు. కొన్ని కుటుంబములవారు ఊరూర తిరుగుతూ ఒక్కొక్క ఊళ్లో కొన్ని మాసములు నివాసము చేస్తూ ఉంటారు. వీరిలో చిల్లర వ్యాపారములు అనేకంగా చేసి జీవించేవారు సైతము కలరు. సముద్రతీరాలనుండి లోపలి ప్రదేశాలకు

ఉప్పు తీసుకొనిపోయి అమ్మే ఉప్పు యెరుకులు, అడవులలో దొరికే వెదురు బద్దలతో అల్లిన బట్టలు, కురువేళ్లు మొదలయిన వేళ్లతో చేసిన కుంచెలు అమ్మే కుంచుకొరవలు ఉన్నారు. పిట్టల వేట, దుప్పి మొదలయిన జంతువుల వేట చేయుటలో మంచి నేర్పుగలవారు సైతము కలరు. పాముల నాడించి జీవించే యెరుకులు కొందరున్నారు.

విశాఖపట్టణం జిల్లాలో యెరుకమ్మ గుడి ఉన్నది. ఆ ఎరుకమ్మ నొక దేవతగా ఎంచి అక్కడి జనులు పూజిస్తూ ఉంటారు. పూర్వము అక్కడ ఉండే దాసర్లకు ఎరుక చెప్తూ ఒక ఇంట్లో ఉన్నవారికి కీర్తి తెచ్చే బిడ్డ పుడుతుంది అనిన్ని దానికి దివ్యదృష్టి ఉంటుందనిన్ని ఎరుకసాని చెప్పినదట. ఆమె చెప్పినట్లే ఆ యింట నొక బిడ్డ పుట్టింది. దానికి రాబోవు సంగతులు తెలుసుకొనే శక్తి అలవడిందట. అందుచేత, ఆమెకు యెరుకమ్మ అను పేరు వచ్చినది. పెండ్లి అయిన తర్వాత ఒక దినము ఆమె మగడు వేటకు వెళ్లడానికి సిద్ధమవుతూ ఉంటే నేడు వెళ్లవద్దు రేపు వెళ్లుదురుగాని అన్నదట. ఏమి అని భర్త అడగగా, నేడు మీరు వేటకు వెళ్తే పులి మిమ్ము చంపి వేస్తుంది అని చెప్పినదట. సరే చూతాము నీ ఎరుక ఎట్టిదో అని అతడు వెళ్లి ఆమె చెప్పినట్లే పులి నోటబడి చచ్చిపోయెనట. అప్పుడామె సహగమనం చేసినది. ఆమె భర్తతో కాలిపోయిన చోటనే ఎరుకమ్మ దేవత కొక గుడి వెలసినది.

యెరుకులు, ఎర్ర గొల్లలవలెనే బందిపోటు, దొంగతనము, హత్య మొదలయిన నేరములు చేసే జాతివారుగా పేరు పొందినవారు. శకునాలు చూచుకొని, మంచిరోజు ముహూర్తము పెట్టుకొని దోచుకోడానికి బయలుదేరుతూ ఉంటారు. దొంగిలించిన వస్తువులలో చిన్నవి నోటిలోను, గొంతుకలోను, కడుపులోను, మర్మ స్థలములోను దాచే శక్తి మగవారికి ఆడువారికి సైతము కలదు. తమ కార్యము నెగ్గించుకోడానికి ఆడువారు సిగ్గువిడిచి ఏ పనికైనా పూనుకొంటారు. తమలో తాము మాటలాడుకొనే సంకేత పదములు వీరి భాషలో చాలా కలవు.

పెండ్లికిముందు ప్రధానం జరుగుతుంది. వరుడు కన్య యొక్క మేనమామకు 101 మాడలు (అనగా 202 రూపాయలు) ఇచ్చుకోవలెనన్న షరతు ఏర్పడుతుంది. అంతా ఒక్కసారిగా ఇవ్వడం జరగదు. వాయిదాల పైని ఇచ్చిన

తర్వాత, పెండ్లి ముహూర్తము పెట్టించుకొని పెండ్లిచేస్తారు. బ్రాహ్మణ పురోహితుని పిలిచి అతని చేతను శుభకార్యం జరిపించు కొంటారు. మేనరికము జరగవలెనన్న కట్టడి ఉన్నది. ఒక పిల్లదానిని దాని మేనత్త కొడుకుకివ్వక పైవారి కిచ్చినప్పుడు, పెండ్లి కొడుకు ఆ పిల్ల దాని మేనత్త కొడుకుకు దండుగ ఇచ్చుకోవలెను. డబ్బుకోసము పెండ్లాన్ని కుదువపెట్టి అప్పు తెచ్చుకొనే ఆచారము వీరిలో కలదు. అప్పు తీర్చిన తర్వాత తిరిగి పెండ్లాన్ని తెచ్చుకోవచ్చు. మారు మనువులున్నవి. ఏడుమనువులు చేసిన ముత్తైదువు పెద్ద ముత్తైదువు. శుభకార్యాలలో ఆమె నెక్కువగా గౌరవిస్తారు.

యెరుకుల పేళ్లు వినోదకరంగా ఉంటవి. మగవాళ్లను పుంజు లంటారు. ఆడువాళ్లను పెట్ట లంటారు. మగవాళ్లలో నల్లవాడు, పొట్టివాడు, నెట్టకాలాడు, కుంటాడు, గూనోడు, మూగడు మొదలయిన పేళ్లు కలవు. కొందరికి దేవతల పేళ్లు—రాముడు, లచ్చిగాడు, వెంకటిగాడు, సుబ్బాడు మొదలయిన పేళ్లు—సైతము ఉంటవి.

యెరుకులు తమ మగపిల్లలకు దొంగతనము చేసే విధము, ఎవరేమడిగినా నాకు తెలియదనడము, ఎంత కొట్టినా నిజము చెప్పక పోవడము నేర్పుతారు; ఆడు పిల్లలకు ఎరుక చెప్పడము నేర్పుతారు. ఎరుకులలో దొమ్మరులు సైతము కలరు; వెదురు గడ్డపై ఈటె విద్యలుచేసే నేర్పు పిల్లలకు అలవడ జేస్తారు.

యేనాదులు

యేనాది శబ్దము అనాది శబ్దమునుండి వచ్చినదేమో అని కొందరి ఊహ. పులికట్టు సరస్సు పరిసరములందున్న, నెల్లూరు జిల్లాలోను-అందు ఎక్కువగా శ్రీహరికోట పరిసరము లందున్న యేనాదు లెక్కువగా స్థిరనివాసము లేర్పరచుకొని యున్నారు. ఆదిమనివాసులకు సాధారణముగా గల లక్షణములలో కొన్ని వీరిలో సైతము కనబడుతున్నవి. గనుక, వీరున్న ఆదిమనివాసులయి యుండవచ్చునని కొందరభిప్రాయపడుతున్నారు. తక్కిన ఆదిమనివాసులవలెనే వీరున్న ప్రకృతి విచిత్రములను, ప్రకృతి శక్తులను దేవతలని భావించి పూజిస్తూ ఉన్నారు. రోగములన్నీ ట్సుద్ర దేవతల కోపమువల్లనే కలుగుతున్నవని, చిల్లంగి ప్రయోగాల వల్లను కూడా రోగములు, చావులు కలుగుతున్నవని పూర్తిగా

నమ్ముతారు. తక్కిన ఆదిమనివాసులవలెనే వీరున్న నేటి కిని కర్ర తరచి నిప్పు చేసుకొంటున్నారు; వేటాడి, చేపలు పట్టి పొట్ట పోషించు కొంటున్నారు; కొందరు పచ్చి మాంసము కొంచెము కాల్చిగాని వెచ్చబెట్టిగాని తింటున్నారు. అయితే, వీరిలో కొందరు నాగరికతపొంది హిందువులలోని శూద్రజాతులవారి ఆచారవ్యవహారముల ననుసరించి జీవనము చేస్తున్నవారు లేక పోలేదు.

యేనాదులలో కొండరాగి యేనాదులు, తడయేనాదులు, రెడ్డి యేనాదులు, మంచి యేనాదులు, చెంచు యేనాదులు, అడవి యేనాదులు, చల్ల యేనాదులు, కప్పల యేనాదులు అని భిన్న జాతులవారు గలరు. పంట రెడ్లు రెడ్డి యేనాదులను తమ యిండ్లలో వంటపనులు చేయుటకు పెట్టుకొంటున్నారు. వేంకటగిరి జమిందారీ గ్రామాలయందు ఈ ఏనాదులలో కొందరు బొగ్గులమ్ముకొని జీవిస్తున్నారు. కృష్ణా గోదావరి జిల్లాలలో కొందరు కావలివాండ్లుగా పనిచేస్తున్నారు. కప్పల యేనాదులు అధమజాతి యేనాదులు. కొందరు కావలి తాలూకాలో పాకీపని నైతము చేస్తున్నారు; పెంటపై పొరవేసిన పుల్లకులలోని అన్నము నైతము తిని జీవిస్తున్నారు. వీరిని సోమారి యేనాదులంటారు. యేనాదులందరును తాబేలు, పందికొక్కు, ఎలుక, బల్లి, ముంగి మొదలయిన చిన్న జంతువులను నైతము తింటారు.

యేనాదులు సాధారణముగా తమ గుడిసెలు నెదురు తోను, తాటి కమ్మలతోను కట్టుకొంటున్నారు. మీదికి కొన దేరిన పెద్ద పిట్ట గూడువలె గుడిసె కనబడుతుంది. లోపలికి పోవడానికి ఒకటే ద్వారము; అదై నా కడు చిన్నది. అందులోదూరి ప్రాకుతూ పోవలెను.

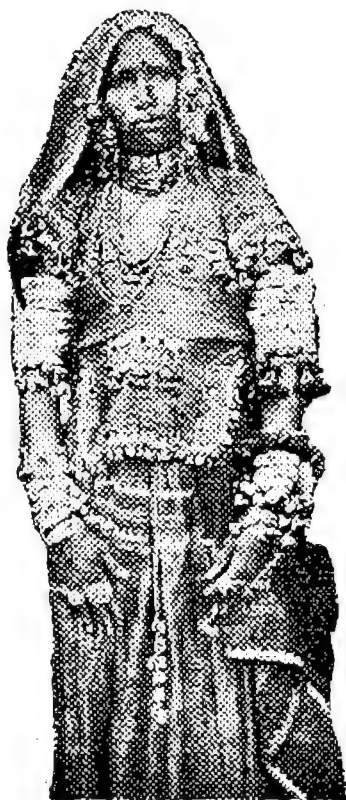
స్త్రీలలో వ్యభిచారము పెద్ద దోషముగా పరిగణింపరు. వివాహమునకు పూర్వము కన్యకు గర్భము కలిగినా పెద్ద తప్పుకాదు. ఏ స్త్రీయైనా ఏడు మనువులవరకును మారు మనువులు చేసుకో వచ్చును. దొంగతనము, బందిపోటు, హత్య మొదలయినవి తమ వృత్తి ధర్మములుగానే వా రెంచు కొంటారు.

వేటచేయుటలోను, పాములను పట్టుకొని ఆడించుటలోను, మందులమారి పనులలోను యేనాదులు పేరు పొందినవారు. నాగరికులయిన యేనాదులు కావలివాండ్లుగాను, పంట

కాపులుగాను, రాతి కట్టడపుపనులు చేసేవారుగాను, వడ్లు దంచేవారుగాను, ఇంటి సేవకులుగాను జీవనం చేస్తున్నారు.

లంబాడీలు

వీరు వాస్తవముగా ఆదిమనివాసులలో కాకో చెప్పలేము. వీరి మొజకు జీవనము, అడవుల నివాసము మొదలయిన కొన్ని లక్షణములను చూచి ఆదిమనివాసులై ఉందొన వచ్చును. భాష, ఆచార వ్యవహారములు, పెండ్లి యాచారము, మతము మొదలయిన లక్షణములను చూచి సంకర జాతివారేమో అని చెప్పవచ్చును. వీరు మన దేశములో పడమటి భాగమున కాశ్మీర దేశమునుండి బల్లారి జిల్లా వరకున్న తూర్పు భాగమందు విశాఖపట్నం జిల్లా మన్యపు అడవులందును తూర్పు కనుమల పడమటి భాగములందును ఎక్కువగా కలరు. కొందరు కడప, కర్నూలు, బల్లారి, అనంతపురము, నెల్లూరు జిల్లాలలోను, మైసూరు అడవి ప్రదేశము

లంబాడీ స్త్రీ.

లందును, కోయంబత్తూరు జిల్లాలలో నైతము కనబడుచున్నారు. వీరికి లంబాడీలన్న పేరు సర్వ సామాన్యముగా ఉన్నది గాని వీరు ఇంకా అనేక నామములతో ఉన్నారు. బ్రంజారీ, బంజారీ, బొయిపారీ, సుగాళీ, సుకాలీ మొదలయిన పేళ్లతో కూడా కొందరు కనబడుతున్నారు. బ్రంజారీ, బంజారీ, వంజారీ అనే పేళ్లకు సంస్కృత భాషలో ఉన్న కారి, వాణిజ్య

ప్రాకృత భాషలో ఉన్న వాణిజ్జ ఆరాధితనే పదములనుండి వచ్చియుండవచ్చునని కొందరి అభిప్రాయము. లంబాడీ, లభానీ, లబానీ మొదలయిన పేళ్లు లవణ (=ఉప్పు) శబ్దమునుండి వచ్చినవేమో అని కొందరి అభిప్రాయము. సుగాళీ, సుకాలి అనే పేళ్లు సుపారి (=వక్ర) అనే పదమునుండి వచ్చియుండునని కొందరి అభిప్రాయము. ఈ అభిప్రాయములకు ఆధార మేమంటే, ఈ లంబాడీలు వాణిజ్య వ్యాపారము అందులో బిడారి వర్తకము చేస్తూ ఉండేవారు. ఉప్పు, పోక చెక్కలు ఎడ్లపైని వేసుకొని అవి ఉత్పత్తియైన స్థలములనుండి కావలసిన చోట్లకు తీసుకొని పోవుచుండేవారు.

వీరు మోగల్ చక్రవర్తుల కాలములో మోగల్ సైన్యములతో ఉత్తర దేశమునుండి దక్కను దేశమునకు వచ్చినట్లును, సైనికులకు కావలసిన సామానులు, యుద్ధ సామగ్రి ఎడ్లపై వేసుకొని తెచ్చినట్లును, ఆ వచ్చినవారు చాలామంది బళ్లారి మొదలయిన ప్రదేశములందు స్థిర నివాసము లేర్పరచుకొని ఉండిపోయినట్లును బళ్లారిలో ఉన్న లంబాడీలు చెప్పుకొంటూ ఉంటారు.

ఇప్పుడు మనకు కనబడుతూఉన్న లంబాడీలు కొందరు వ్యవసాయము చేసు కొంటున్నారు; కొందరు పశుల మందలను పెట్టుకొని జీవించుచున్నారు; కొందరు కోలార్ బంగారు గనులలో పనిచేస్తున్నారు.

లంబాడీల దుస్తులు ఉత్తర దేశములో తక్కువ జాతుల దుస్తుల వలెనే నిండుగా ఉన్నవిగాని, సవరలు, కోదులు మొదలయినవారి దుస్తులవలె స్వల్పముగా నుండవు. స్త్రీల దుస్తులు, అలంకారములు ఎట్లుండునో ఇందలి చిత్రము చూచి తెలుసుకొన వచ్చును. లంబాడీ స్త్రీలకు తక్కిన అడవిజాతి స్త్రీలకున్నట్లే ముఖమునకు, వక్షమునకు, చేతులకు, కాళ్లకు పచ్చబొట్లు మెండుగా నుండును; అంతేకాక, ముక్కుపైని నైతము ఉంటవి.

ఈ కాలపు లంబాడీలు తిరుపతి బాలాజీకి, హనుమంతునికి, మల్లాలమ్మ, అంకాలమ్మ, పెద్దమ్మ, మారియమ్మ మొదలయిన దేవతలకు మొక్కుబట్లు చెల్లిస్తున్నారు. హోళి పండుగ-కామదహనము పండుగ చేస్తారు. కొందరు వైష్ణవ మతమును అవలంబించినట్లున్నారు. వీరు కృష్ణుని, రాధను ఆరాధిస్తారు. ఈ హిందూమతావలంబనము మొదట నుండినదో దరిమిలా వచ్చినదో చెప్పలేము. ప్రాచీన కాలములో దుర్గ మొదలయిన శక్తులకు నరబలియిస్తూ ఉండేవారు.

వారి సుగ్రీవులనుండి ఉద్భవించిన వారమని చెప్పకొనే లంబాడీలు నైతము కొందరు బళ్లారిలో గలరు. వీరికి సుగాళి అనేపేరు తెలియదు.

ఈ లంబాడీలలో మంత్రాలు వచ్చునని చెప్పకొనేవారు నైతము కలరు. పులులు తమ జోలికి రాకుండ కాపాడుకొన గలరట, చిల్లంగి పెట్టగలరట. ఇతరులు పెట్టిన చిల్లంగికి విరుగుడు చేయగలరట.

పెండ్లిండ్లు సులువుగా చేసుకొందురు. సన్నికల్లు చుట్టును ఏడుసారులు తిరగడం, వధూవరులు పసుపు త్రాళ్లు ఒకరికొకరు వేసుకొని ఏడుముళ్లు బిగించడం ముఖ్యం. బ్రాహ్మణ పురోహితుని పెట్టుకొందురుగాని అతడు చేయవలసిన పని అంతా “శోభన శోభన” అనడము మాత్రమే. చనిపోయినవారిలో పెండ్లి అయినవారికి దహనమున్ను, కానివారికి పాతిపెట్టడమున్ను ఆచారము.

ఆదిమనివాసుల విజ్ఞానము.

పైని చెప్పిన సవరలు, కోదులు, చెంచులు, ఎరుకలు, ఏనాదులు, లంబాడీలు మొదలయిన ఆదిమనివాసులు నాగరికత, విజ్ఞానములేని పశుప్రాయులవలె మనకు కనబడుతున్నారు; గాని, మనకు కనబడినంత అనాగరికులు, అజ్ఞానులు కారు. ప్రాచీనకాలమందు శబరులు, ఆర్యులకు చేరువగానే ఉండి, ఆర్యుల విజ్ఞానమును కొంతవరకు అన్ని విషయములలోను గ్రహించినవారని చెప్పగలము. అందులో చాలా భాగము నేటివరకున్న సవరలలో నిలిచియున్నది. ఈ విషయము పైపైగా సవరలను చూచినంత మాత్రాన బయలుపడదు. వారి భాషలో వాటితో ప్రసంగించి, వారికి మన సద్భావముయెడల పూర్తిగా నమ్మకము కలిగించి, తీరుబడిగా కూర్చుండి ప్రతి విషయము ప్రశ్నిస్తూ తెలుసుకోవలెను. వైద్య విషయములో సవరలు, చెంచులు, ఎరుకలు కొంత జ్ఞానము, అనుభవముగలవారు. నాగరికులయిన మనవారు కొందరు వారి మందులు పుచ్చుకొంటున్నారు; వారి మంత్రాలవల్ల రోగములు కుదుర్చుకొనుటకున్ను, భూత పిశాచముల బాధ తొలగించుకొనుటకున్ను ప్రయత్నిస్తున్నారు. వేట విషయములో ఈ ఆదిమనివాసులు ప్రజ్ఞానంతులన్నవిషయము సంస్కృతాంధ్ర కావ్యములందు పెక్కుచోట్ల వర్ణించడము కనబడుతుంది. అందులో కిరాత, బోయ, ఎరుకు మొదలయిన పేళ్లు ఆదిమనివాసులయిన అడవిజాతులవారిని తెలియజేస్తవి. సత్యము పలుకుటలోను, పాతివ్రత్యవిషయములోను సవరలు మొదలయిన ఆదిమనివాసులు మంచి పేరుపొందినవారు. ఇప్పుడిప్పుడు పల్లపు దేశ నాగరికుల సంపర్కమువల్ల పైనిచెప్పిన సద్గుణములు వారిలో తగ్గిపోతున్నవి!

ఎనిమిదవ అధ్యాయము

అంధ్రుల చరిత్ర

డాక్టరు పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచారి, ఎం. ఏ., పి. ఎచ్. డి.,
ప్రిన్సిపాల్, ఎన్. ఆర్. ఆర్. కాలేజి, బెజవాడ.

అమరావతీ పట్టణమున బౌద్ధులు విశ్వ
విద్యాలయములు స్థాపించు నాడు,
ఓరుగల్లున రాజ వీరలాంఛనముగాఁ
బలు శస్త్రశాలలు నిలుపు నాడు,
విద్యానగర రాజవీధులఁ గవితకు
పెండ్లి పందిళ్లు కప్పించు నాడు,

పొట్నూరికి సమీపమున నాంధ్ర సామ్రాజ్య
దిగ్గయ స్తంభ మెత్తించు నాడు,
ఆంధ్ర సంతతి కే మహితాభిమాన
దివ్యదీక్ష సుఖస్ఫూర్తి తీవరించె.
నా మహావేశ మర్థించి యాంధ్రులారః
చల్లుఁ డాంధ్రలోకమున నక్షతలునేడు !

—రాయప్రోలు

విషయ సంగ్రహము :

చరిత్రకు సంబంధించిన ఈ భాగములో ఆర్య ద్రావిడు లకు పూర్వము నుండిన్ని ఆంధ్ర దేశమందుగల అది మనివాసులగురించి క్రిందటి అధ్యాయములో చెప్పడమయి నది. దేశచరిత్రలో ఆదినుండి ఆంధ్రుల వరకునుగలచరిత్ర గ్రంథారంభమున తెలియజేసి నాము. ఈ అధ్యాయములో

ఆంధ్రుల చరిత్ర విషయములు గలవు: రాబోవు అధ్యాయ ములలో రాష్ట్రీతర, దేశాంతర, ఖండాంతర - ఆంధ్రుల చరిత్ర: జమీందారీల చరిత్ర తెలియుజేస్తున్నాము.

ఆంధ్రుల ప్రసక్తి ఐతరేయ బ్రాహ్మణ కాలమునుండి ప్రారం భము: ఆంధ్రులు దక్షిణాపథ దేశస్థులు: మౌర్యుల కాలములో ఆంధ్రరాజ్య ప్రసక్తి: ఆంధ్రులు బౌద్ధులు: ఆంధ్ర శాతవాహన రాజ్యము: అశోకుని తరువాత కొద్దికాలమునకు మగధ దేశము నకు విస్తరించుట: పిమ్మట పడమటినుండి సముద్రతీరము వర కున్న వ్యాపించుట: మొదట శ్రీకాకుళము, పిమ్మట ధాన్యకటక నగరము ఆంధ్ర రాజధాని నగరములు: ఆంధ్ర రాజ్యము క్రీ॥ పూ॥ 225—క్రీ॥శ॥ 225 వరకు: ఆంధ్రశిల్పము: గౌతమీపుత్ర

శాతకర్ణి, నల్గివ పులమాయి:—పల్లవరాజులు 225-340: బిల్గారి, కంచి, అమరావతుల నడుమనున్న రాజ్యమును పాలిం చినవారు: శివస్కందవర్మ కాంచీపుర శాసనములు: విష్ణు గోపుడు 340: సముద్రగుప్తుని జైత్ర యాత్ర:—ఇక్ష్వాకు రాజ్యము 250-340: స్థాపకుడు సిరిదాంతమూల: శ్రీ పర్వ తమునందలి విజయపురము రాజధాని: ఇక్ష్వాకులలో కొందరు బ్రాహ్మణ మతమును, కొందరు బౌద్ధమతమునూ అవలంబించిరి: బృహత్పాలాయనులు 275: కొండమాడి తామ్ర శాసన ములు: సాలంకాయన రాజ్యము 275-450: విజయ నందివర్మ ఏలూరి శాసనము: నందివర్మ చంద్రవర్మ, మూడవ విజయనంది వర్మలు ముఖ్యమైన రాజులు: వేంగీరాజ్యాధిపతులు: విష్ణుకుండినులు 350-610: మాధవశర్మ రామతీర్థ శాసన కర్త: మరి అయిదుగురు రాజులు: తూర్పుతీరమున వంశ ధారా కృష్ణా నదులు మధ్య భాగమునేలిరి: లెందులూరు ముఖ్య పురము: శిల్పాభివృద్ధి:—రెండవ పల్లవ రాజ్యము 340-640: కుమార విష్ణునితో ప్రబలినది: ఇందులో ఉత్తర శాఖవారు తెలుగు జిల్లాలలో అధిపతులు: తెలుగునాటి మహేంద్ర వర్మను రెండవ పులకేశి ఓడించెను 630—కళింగ రాజులు క్రీ॥ పూ॥ 160-1530: కళింగదేశము మహానదినుండి గోదావరి వరకు: ఖరవేలుడు ఉత్కళింగరాజు క్రీ॥ పూ॥ 2 వ శతా

బిము : సముద్రగుప్తుని అలహాబాదు శాసనములోని విష్ణుపుర మహేంద్ర, గిరికొత్తూరుస్వామి దత్త పేళ్లు ; వాసిష్ఠీపుత్ర శక్తి వర్మ రాగోలు శాసనము ; శ్రీకాకుళమువద్దనున్న సింహపురము రాజధానిగా చంద్రవర్మ, ఉమావర్మలున్న, సరియాపల్లి రాజ ధానిగా నంద ప్రభంజనవర్మయున్న;—గంగవంశపు రాజు లలో రెండుకోవలు-మొదటికోవ 500-900 ; రెండవకోవ కామార్జునుతో ప్రారంభము 720-1430 ; రెండవ కామార్జుడు 8 వ శతాబ్దిమున ముఖలింగ నగరమున మధుకేశ్వరాలయమును నిర్మించినవాడు. ఎక్కువ ప్రఖ్యాతి చెందినవాడు; అనంతవర్మ చోళ గంగదేవు 1078-1142 ; 1130 లో ఇతడు కటకపురిని జయించి ఉత్కళ రాజ్యమును ఆక్రమించుట ; నాటసుండి ముఖ లింగమునుండి కటకమునకు రాజధాని మారుట ; ఈ వంశములో కడపటిరాజు నల్లవ భానుదేవు 1430 లో అతనిని, అతని మంత్రి కపిలేంద్రదేవు తొలగించి, గంగవంశ రాజ్య మంతరింపజేసి, తన గజపతి వంశరాజ్యమును (1430-1530) స్థాపిం చుట ; ఇతడు, ఇతని కుమారుడు పురుషోత్తముడు, మనుమడు ప్రతాప రుద్ర గజపతి క్రమక్రమముగా నెల్లూరి వరకును తమ అధికారమును వ్యాపింప జేసికొనుట ; తుదకు 1520 లో కృష్ణ దేవరాయలు తెలుగు దేశమునుండి ప్రతాపరుద్రుని వెడలగొట్టుట; పశ్చిమచాళుక్యుల ప్రళంస క్రీ॥ శ॥ 6-7 వ శతాబ్ది— కుబ్జ విష్ణువర్ధనుడు వేంగీ రాజ్యమున స్వతంత్ర పరిపాలకుడయి తూర్పు చాళుక్యవంశరాజులకు మూలపురుషుడగుట ; తూర్పు చాళుక్యరాజులు క్రీ॥ శ॥ 630-1127 ; వేంగీపురము 920 వరకును రాజధాని; అమ్మరాజు 918-925, రాజమహేంద్ర విరుడు గలవాడు; రాజమహేంద్రవరము రాజధాని యగుట ; ఈ రాజులలో విమలాదిత్యుని కుమారుడు రాజరాజ నరేంద్రుడు గొప్పరాజు 1022-1063, నన్నయ రచిత భారతాండ్ర కృతిభర్త; ఇతని కుమారుడు రాజేంద్రుడు ; మాతామహాని చోళ రాజ్యము నకు రాజై, కులోత్తుంగ చోళ దేవుడని పేరుపొందిన చోళ చాళుక్య రాజాధిరాజు (1076-1118) ; అతని తర్వాతి రాజులు 1232 వరకు ; తరువాత, వెలనాటి చోళులు ; కోనమండలము నేలిన మైహయులు; వారి శాసనములు 1112, 1206; నెల్లూరిలో చోళ తిక్కరాజు; మనుమసిద్ది, మనుమసిద్ది అస్థానకవి తిక్కన; కాకతీయ రాజ్యము 1089-1823; మొదటిరాజులు పశ్చిమ చాళుక్య రాజులకు సామంతులు ; ప్రోలరాజు స్వతంత్రుడగుట ; ఓరుగల్లు రాజధాని ; రుద్రుడు 1159-1195 తూర్పున సముద్రము వరకును దక్షిణమును శ్రీశైలము వరకును రాజ్యము చేసెను ; గజపతిరాజు దక్షిణమున కంచి, తిరుచనాపల్లి జిల్లాలోని జంబై వరకును కాకతి రాజ్యమున విస్తరింపజేసెను ; అతని తర్వాత

రాజ్యమునకు వచ్చిన ఆతని కుమార్తె రుద్రమదేవి ; వీర వనిత; పిమ్మట ఆమె మనుమడు ప్రతాపరుద్ర మహారాజు ; 1323 లో ఢిల్లీ సుల్తానుల వశమై చనిపోవుట ; పిమ్మట 1323-1450 వరకు రెడ్డి రాజ్యములు విస్తరిల్లినవి ; మంచికంటి కూనపనాయుడు రాజమహేంద్రవర దుర్గమునుండి మహమ్మదీయులను తరుముట —మహమ్మద్ తుఘ్లక్ కొలువులో నేనాధిపతిగానున్న హుసన్ గంగూ 1358 లో కుల్బర్గలో భామినీ రాజ్యస్థాపనము ; 1489-1518 లో 5 చిన్న రాజ్యములుగా విడబడుట ; అందు గోల్కొండ రాజ్యము తెలుగు దేశములో వ్యాపించుట. మొదట నుండిన్నీ భామినీ విజయనగరముల రాజులకు యుద్ధములు.

విజయనగర రాజ్యము (1336-1675)

హిందూ స్వాతంత్ర్యమునకున్న, మత ధర్మములకున్న మహమ్మదీయ దండయాత్రలవల్ల హాని కలుగుతున్నదని హరి హర బుక్కరాయలు 1336 లో విజయనగర రాజ్యము స్థాపిం చుట ; వారికి తోడుపడిన విద్యారణ్యులపేరు వారు నిర్మించిన నగరమునకు వచ్చి, విజయనగరముగా మారుట ; 1345 నాటి బుక్కరాయల శాసనము ; ప్రౌఢ దేవరాయల కాలములో (1421-1448) నికోలోకాంతై, అబ్దుల్ రజాక్ అను విదేశయాత్రి కులు విజయనగరముచూచి వర్ణించుట ; పిమ్మట సాళువ, తుళువ వంశరాజులు ; అందు ప్రఖ్యాతిపొందిన కృష్ణదేవరాయల (1509 -1530) రాజ్యపాలనము, సారస్వతసేవ, కళాపోషణము, -1565 తల్లికోట యుద్ధము ; విజయనగర సామ్రాజ్య విచ్ఛిత్తి; అరీవీటి వంశ వేంకటపతిరాయలు జీర్ణ విజయనగరరాజ్యమును ఉద్ధరిం చుట ; కడపటి రాజు శ్రీరంగరాయలు. (1675) విజయనగర రాజుల అధికారమునకు లోబడి ఉదయించి, స్వతంత్రతపొందిన తంజావూరి ఆంధ్రనాయకులు ; మధురనాయకులు, ఆంధ్ర సారస్వతాభివృద్ధి.

బ్రిటిష్ యుగమునాటి ఆంధ్రుల చరిత్ర

1600-1942

తూర్పు ఇండియా సంఘము 1600 లో పుట్టి, ఇండియాలో వర్తకము సాగించుకొంటూ 1752 నుండిన్ని ఎక్కువ పలుకు బడి సంపాదించుట. 1764 నాటికి ఆంగ్లేయుల విజయము, ఫ్రెంచివారి అపజయము. 1801 నాటికి తెలుగు జిల్లాలు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము లోనికి వచ్చుట. 1884 స్థానిక ప్రభుత్వము ; 1919-20 మాతెంగ్యు షెర్మిట్ ఫర్డ్ సంస్కరణములు; ద్వంద్వ ప్రభుత్వము ; జస్టిస్ పార్టీవారు మంత్రి పదవులనుండుట ; సహాయనిరాకర బోధ్యమము; 1935 ఇండియాచట్టము; రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యము; కాంగ్రెస్ పార్టీ విజయము; 1939 యుద్ధము. కాంగ్రెస్ వారు రాజీనామాచిచ్చుట; 1942 జపాను యుద్ధము; విషమ పరిస్థితులు.

ఆంధ్రుల ప్రశంస అతి ప్రాచీనమైన ఐతరేయ బ్రాహ్మణమునందు గలదు. ఐతరేయ బ్రాహ్మణము సరిగా ఏకాలము నాటిదో నిర్ణయింప శక్యము కాదు; గాని, క్రీ॥ పూ॥ 1000 సం॥ ల॥ ఈవలనాటి గ్రంథము మాత్రము గాజాల దనవచ్చును. అప్పటికి ఆంధ్రులు వింధ్య పర్వతములకు దక్షిణ పరిసర ప్రదేశము

లందు నివసించు చుండిరని

ఉపక్రమణ తెలియు చున్నది. ఈ

ఆంధ్రుల పుట్టు పూర్వోత్తరములు తెలుసుకొనుట చాలా కష్టము. అసలు ఆంధ్రులు ఏజాతి వారు? అనేక సంవత్సరముల నుండియు, ఇప్పుడు మనము ఆంధ్రదేశమని వ్యవహరించు ప్రదేశమున నుండిరా? లేక యితర ప్రదేశముల నుండి యిచ్చటకు వచ్చిరా? అను విషయములు దుర్గ్రాహములుగా నున్నవి. అది అట్లుండ, 'ఆంధ్ర' * 'అంధ్ర' అను పదముల అర్థమే సంశయాస్పదమైనవి. ఆంధ్ర యను పదము ప్రథమమున దేశపరముగా ప్రయోగింప బడినదా? లేక జాతి పరము గనా? ఈ పదములు ఆదిలో ఒక రాచకుటుంబము యొక్క పేళ్లేకాని, భాషకును, జాతికిని దేశమునకును సంబంధించినవి మాత్రము గావని పెక్కుమంది అభిప్రాయము. దీనికి తోడు, తెలుగు, తెనుగు అను పదములు గూడా కొంత చర్చకు అవకాశ మిచ్చినవి. అదిగాక, ఆంధ్రులు ఆర్యులని కొందరును, ద్రావిడు లని మరి కొందరును అను చున్నారు, ఈ చర్చ

* ఐతరేయబ్రాహ్మణములో "ఏతేంద్రా" అనుట వల్ల ఆంధ్రశబ్దమే సాధువు; ఆంధ్ర శబ్దముకాదు; గాని వాడుకలోనికి వచ్చియున్నది.

లన్నియుసమగ్రముగా సశాస్త్రీయమైన దృష్టితో పరిశీలింపబడ లేదు గావున వీటిని వదలి ప్రస్తుతము అధిక సంఖ్యాకుల ఆమోదమును బడసిన ఒకటి రెండు చారిత్రకాంశముల మాత్రమే పరిగణింతము.

కీ. శ్రీ. శ్రీ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు, ఏమ్. ఏ., చరిత్ర పరిశోధకోద్యమము, విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథ మండలి స్థాపకులు, ఆంధ్ర విజ్ఞాన సర్వస్వ ప్రధాన సంపాదకులు.

మూర్య చంద్ర గుప్తునికాలమువరకు ఆంధ్రుల చరిత్ర తెలుసుకొనుట కను వైన ఆధారములు మనకు లభ్యపడుట లేదు. ప్రబలమైన ప్రమాణములు గనిపించు వఱకు ఆంధ్రులు దక్షిణాపథ వాసు లనినీ, వారి దేశము దక్షి

ణాపథ దేశ మనిన్నీ నిశ్చయముగా చెప్ప గలము. మెగస్తనీసు వ్రాతలబట్టి చంద్రగుప్తుని కాలమున వీరు ఒక స్వతంత్ర రాజ్యమును ఏర్ప రచుకొని ; 30 కోటలతోను, ఒక లక్ష కాల్బల ముతోను, రెండు వేల అశ్వదళముతోను, ఒక వెయ్యి గజదళముతోను, వైభవోపేతముగా నున్నట్లు తెలియుచున్నది.

చారిత్రక కీర్తి వహించిన అశోకుడు చంద్ర గుప్తుని అనంతరము మౌర్యసామ్రాజ్యాధినాథు డయ్యెను. ఆసామ్రాట్టు చెక్కిన శాసనములలో ఆంధ్రులు బౌద్ధమతావలంబులలో అగ్రగేసరులు. కాని, ఆంధ్రులు అశోకుని పరిపాలనకు లోబడి నట్లు స్పష్టముగా లేదు. వారు స్వతంత్రులైన ఒక ప్రజాస్వామిక గణముగా నుండి యుందురు.

అశోకుని అనంతరము మౌర్యుల ప్రాభవము అడుగంటి, మౌర్యసామ్రాజ్యము క్షీణింపగా, సామంత పాలకులు స్వతంత్రులైరి. మరికొంత కాలమునకు మగధ సామ్రాజ్యము ఆంధ్ర రాజు లకు వశపడినది. దీనితో ఆంధ్రుల చరిత్ర యందు ఒక నూతనాధ్యాయము ప్రారంభమై నది. శాతవాహన సామ్రాజ్యము నెలకొనినది.

ఈ శాతవాహనులు ఎవరు? ఏ వంశము వారు? అను విషయములు చర్చించ వలసి యున్నది. * 'శాతవాహన' 'శాతకర్ణి' పద

*దక్షిణాపథ రాజైన దీపకర్ణి అను నాయనకు, పుత్ర సంతతి లేకపోయెను. అంతకుముందే అతని భార్య పాము కరచి మరణించెను. పుత్రులు లేరని విచారించుచున్న ఆ రాజునకు ఈశ్వరుడు "ఓ రాజా! నీవు శేటకు బోయి నప్పుడు, అడవిలో సింహముమీద సవారిచేయు బాలు డొకడు గనుపడును. వాని నింటికి తెచ్చుకొనుము, వాడే నీకు పుత్రుడని" చెప్పెను. రాజుట్లే శేటకుబోయి సింహవాహనారూఢుడైయున్న బాలునిచూచి, సింహమును

ముల అర్థము దుర్గ్రాహము. శత కర్ణములు (నూరు చెవులకు గానీ) శాత వాహనము (సాత వాహనము) నకుగానీ ఏమైనా సంబంధ మున్న దేమో! అశోకుని శాసనములలో ఆంధ్రుల పిదప సతీయ పుత్రుల ప్రస్తావన కలదు. శాత వాహనులా? వీరికినీ మార్కండేయ పురాణ ములో చెప్పబడిన శాతకులకును ఏమైన సంబం ధముగలదా? చారిత్రక పరిశోధనలుచేసి నిర్ణ యింప వలసిన సమస్య లిట్టివి ఎన్నియో కలవు.

ఈ శాతవాహన వంశజులలో ఆదిపురుషు డనదగినవాడు సిముఖుడు. వీనినే పురాణములు సిప్రకు డనియు, సింధుకు డనియు, గూడా వక్తా ణించు చున్నవి. ఇతనితో క్రీ॥ పూ॥ సుమారు 225 లో ఆంధ్ర శాతవాహన సామ్రా జ్యము ప్రారంభమైనదని యనుకొన వచ్చును. అప్పటినుండియు ఈ వంశము దాదాపు 450 సంవత్సరములు అఖండ వైభవముతో రాజ్య

చంపెను. వెంటనే సింహము మనుష్యుడయ్యెను. పిమ్మటా మనుష్యుడు "నేను కుశేరుని మిత్రుడను, యక్షుడను; నాపేరు సాతుడు; నేను భూర్వము గంగాస్నానము చేయుచు ఒక ముని కన్యకను గాంధర్వవిధిచే వివాహమాడగా 'సింహములగురురుగాక' అని ఇద్దరమును శపింపబడితిమి" అని చెప్పెను. దీపకర్ణి ఆ బాలుని ఇంటికితెచ్చి, సాతు డతనికి వాహన మైనందున సాతవాహనుడని పేరుపెట్టి, కాలక్రమ మున పట్టాభిషిక్తునిజేసి, తపస్సుకై అరణ్యమునకు బోయెను. అది మొదలుకొని ఆ వీరుడు సాతవాహనుడై, సాతవాహన వంశమునకు మూలపురుషుడయ్యెనని బృహత్కథలో చెప్ప బడినది.

కర్ణి అను పదమునకు "చుక్కాను" అని అర్థమున్నది. చుక్కాను పడవ కుండును. నూరు చుక్కానులు (శత కర్ణములు) గలిగిన వాడనగా, నూరు పడవలు గలిగినవాడని ఊహించ వచ్చును. నూరు పడవలు గలిగినవాడగుటచే శాతకర్ణి, అయి ఉండవచ్చును.

చక్రవర్తి చూపాడు;
సాతవాహన శిల్పము,
శ్రీ. పూ. 2వ శతాబ్దము;
జగ్గయ్యపేట, కృష్ణా జిల్లా.

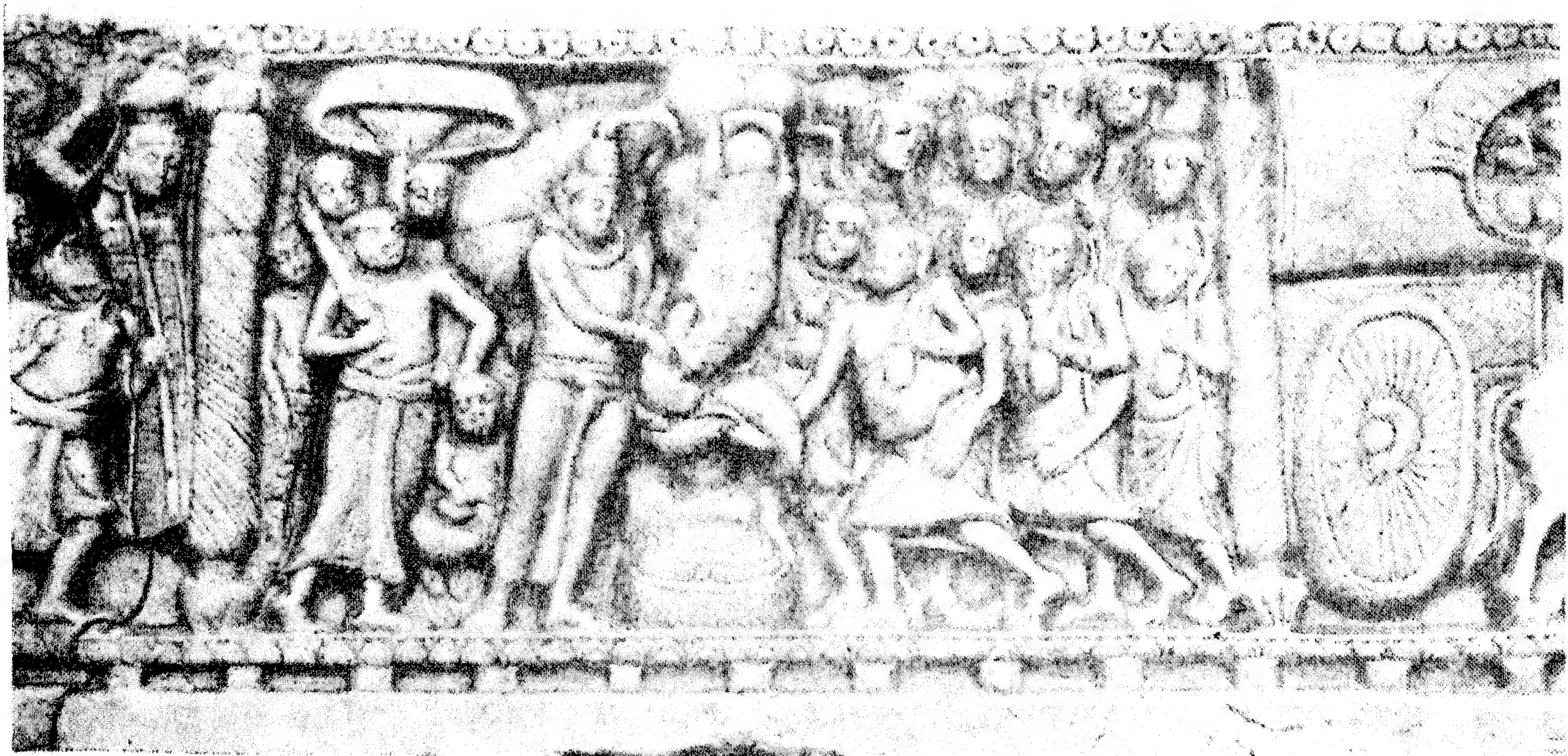
బుద్ధ పాదసేవ ; అమరావతి స్తూప
వేదికనుండి, సాతవాహనుల నాటి
శిల్పము ; అమరావతి, గుంటూరుజిల్లా.

[వెనుక పేజీ, ఈ పేజీలోని బొమ్మలు 4, మద్రాసు గవర్నమెంట్ మ్యూజియము వారి అనుమతిని.]

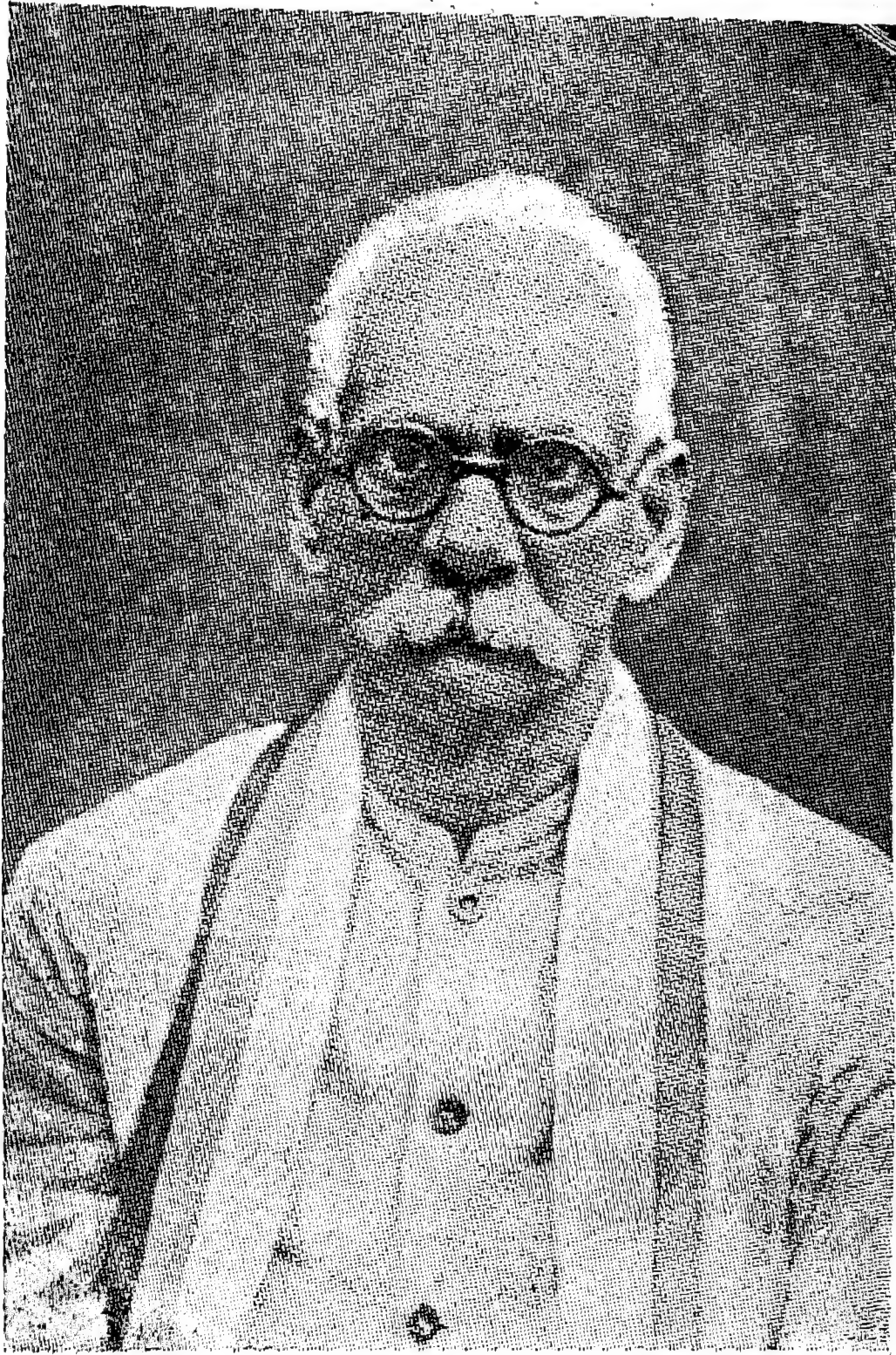

1. శ్రీరామచంద్రుని : నానాబాద్ గుహలో కనబడిన దేవార్కానందిన రాతి; శ్రీ. పూ. 2వ శతాబ్దము; హర్షిను హిందూదేశమునుండి తీసినది. 2. గౌతమీ పుత్రుడు; 2వ శతాబ్దము; హర్షిను హిందూదేశమునుండి. 3. వాసిష్ఠీపుత్ర పులుమాది; 2వ శతాబ్దము; కృష్ణా, గోదావరి జిల్లాలనుండి. 4. వాసిష్ఠీపుత్ర పులుమాది; 2వ శతాబ్దము; వడవముద్రగల నాణెము, కృష్ణా జిల్లానుండి. 5. 6. గౌతమీ పుత్ర శ్రీయజ్ఞ కాతర్క; 2వ శతాబ్దము; కృష్ణా, గోదావరి జిల్లాలనుండి. 7. గౌతమీపుత్ర శ్రీయజ్ఞ కాతర్క; 2వ శతాబ్దము మద్య హిందూదేశము, చందా జిల్లానుండి.

వెస్సంతర రాజకుమారుడు గొప్పవీరుగును దానముచేయుట : ఇక్ష్వాకులనాటి శిల్పము. 2వ శతాబ్దము; గోరి, గుంటూరు జిల్లా.

మేలెను. ఇతని తమ్ముడు కృష్ణుడు పశ్చిమమున
దాదాపు అరేబియా సము
శాతవాహన ద్రము వరకు ఆంధ్ర సామ్రా
వంశము జ్యమును వ్యాపింప జేసెను.
త్వరలో విదర్భ (నేటి బేరా
రు) హైదరాబాదు మొదలైన ప్రదేశములు
ఆంధ్ర సామ్రాజ్యాంతర్గతములై పోయెను.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ. చిలుకూరి వీరభద్రరావు, సుప్రసిద్ధ ఆంధ్రచరిత్రకారులు.

దినదిన ప్రవర్ధమానమగుచున్న ఈ ఆంధ్ర
సమ్రాట్టులకున్న ఉత్తమ ఖ్యాతి గడించిన
మగధాధీశులకున్న సంఘర్షణము తప్పినది
కాదు. క్రీ॥ పూ॥ 170 ప్రాంతమున మగధ చక్ర
వర్తియగు పుష్యమిత్రసుంగుని పుత్రుడైన అగ్ని
మిత్రునికీ, ఆంధ్ర శాతవాహనుల సామంత
మాండలికుడైన యజ్ఞసేనునికీ యుద్ధము జరి

గెను. దీని ప్రస్తావనయే కాళిదాసుని 'మాళ
వికాగ్ని మిత్రము' నందు గలదు. ఈ యుద్ధము
నందు జయము సుంగులకే గలిగినట్లు కాళిదాసు
సూచించియున్ననూ, కడకు ఆంధ్రులే ఈ
భాగము నంతటినీ జయించి, తమ సామ్రాజ్య
మున గలుపు కొనిరని తెలియు చున్నది.

తూర్పు మాల్య దేశమునందున్న విదిశా
నగరము నందు మూడవ శతాబ్దినాటి వీరి చరి
త్రకు సంబంధించిన శాసన మొకటి గాన్పించు
చున్నది. రెండవ శతాబ్ద మధ్యకాలము నాటికే
పశ్చిమ మాల్య దేశము
రాజ్య నందున్న ఉజ్జయిని నగర
క్రమణ ములో, ఆంధ్ర శాత వాహ
నుల నాణెములు చెలామ
ణిలో నున్నట్లు తెలియు చున్నది. సుంగుల
తరువాత ఆంధ్ర శాతవాహనులు ఈ భాగముల
ఆక్రమించిరనుటకు పై రెండు ఆధారములే
చాలును.

క్రీస్తు శకారంభమున యవనులు, శకులు,
పహ్లావులు అను విదేశీయులు మన దేశముపైకి
దండెత్తివచ్చి, ఉత్తర హిందూదేశమును స్వాధీన
పరచుకొని, పిమ్మట దక్షిణాపథమునకు వచ్చిరి.
ఆంధ్రులకు మొదట శ్రీకాకుళము రాజధాని
యన్న ప్రతీతి గలదు. వారి ముఖ్యపట్నము
చారిత్ర కాధారములబట్టి * ధాన్యకటకమని
చెప్పవలెను.

పూనా నగరమువద్ద నాసికలో కొన్ని
గుహలున్నవి. వీటిలో ఈ శాతవాహన రాజుల
ప్రతిమలున్నా, శాసనములున్నా గలవు.

*ధనకటకము, గుంటూరు మండలములో నున్నది.
యిప్పుడు ధరణికోటయని వ్యవహరింపబడుచున్నది.

డాక్టరు కె. సుబ్రహ్మణ్యం, ఎమ్.ఎ.,
పి. ఎచ్. డి., విజయనగర కళా
శాలా చాద్యులు, బొద్దులగూడెం నాటి
అందరినీ కలవరించు వ్రాసిరి.
మును చేసినది తెలియుచున్నది.

వాటిలో సిముఖ, కృష్ణుల ప్రస్తావన కొంత యున్నప్పటికీ ముఖ్యముగా శాత కర్ణిని గూర్చిని అతని రాణి 'నాగ సిక' ను గూర్చి ప్రశంసింప బడినది.

ఈ శాసనము నను సరించి శాత కర్ణి అశ్వమేధ యాగ మును చేసినది తెలియుచున్నది.

క్రమముగా శాతవాహనులు బలాధ్యులై, మగధపైకి దండెత్తి సుంగులను, సుంగుల తర్వాత మగధ పాలకులైన కాణ్వాయులును జయించి పాటలిపుత్రమును గూడా తమ వశ మొనర్చు కొనిరి. కాని, ఆనాటి చరిత్ర అంత స్ఫుటముగా తెలియుట లేదు. ఈ వంశజులైన కుంతల శాతకర్ణి, హలాయుధుల ప్రసక్తి కొంతవరకు; కుంతల శాతకర్ణి మదన క్షీడయందు కర్తవీ ప్రయోగ మును గావించి, దురదృష్ట వశమున తన రాణిని చంపెనని 'నాత్స్యాయనము'లో కలదు. హల శాతకర్ణి 'గాధాసప్తతి' యనుపేర ప్రాకృత పద్యసమీకరణము గావించెనని ఆగ్రంథములోనే ఉన్నది. ఇట్టి అంశములు ఒకటి రెండు సూచించుట కవకాశము లున్ననూ, శాతవాహన వికాసము మాత్రము ఆగిపోయినదన నచ్చును. శక వంశజుల శత్రుత్వము వీరి అధికారమునకు కొంత ఆటంకమైనది.

ఈ వంశజులలో గౌతమీ పుత్ర శాతకర్ణి యను రాజు దిగ్విజయము చేసి, పతనోన్ముఖ

మైన తన సామ్రాజ్య ప్రాభవమును పునరుజ్జీ వింప జేసెను. ఇతని తల్లి నాసికలో వేయించిన శాసనమునందు, ఇతని ప్రభావ మభివర్ణిత మైనది.

దీనిని బట్టి శాతకర్ణి తమ శాతవాహన శత్రువులైన శకులను, యవ అభ్యుదయము నులను, పహ్లావులను నిర్జించి, బహురథ వంశము నుక్క

డంచెనని నిర్ణయింప నచ్చును. ఇతని తల్లి శాసనమున ఇతడు, శత్రుయుల గర్వమును, మాత్సర్యమును అణచిన విశిష్ట బ్రాహ్మణుడని చెప్పిన అంశము పై విషయమునే ధృవ పరచుచున్నది. మహారాష్ట్రము, ఉత్తర కొంకణము, బేరార్, గుజరాత్, కథియవాడ్, మాలవ మొదలగు ప్రదేశము లన్నియు ఈ ప్రభువు పరిపాలనలోని వేనని ఈ శాసనము ఉద్ఘాటించు చున్నది. శత్రువుల కజేయుడైన ఈ రాజు, లోక విఖ్యాతి గాంచిన ఈ విజేత, ధాన్యకటకమున సింహాసనాసీనుడై, తన జ్యేష్ఠ కుమారుడైన పులమాయిని యవరాజుగా జేసి, గోదావరీ తీర ప్రాంతమున నున్న ప్రతిష్ఠాన పురాధికారమిచ్చి, ఏ

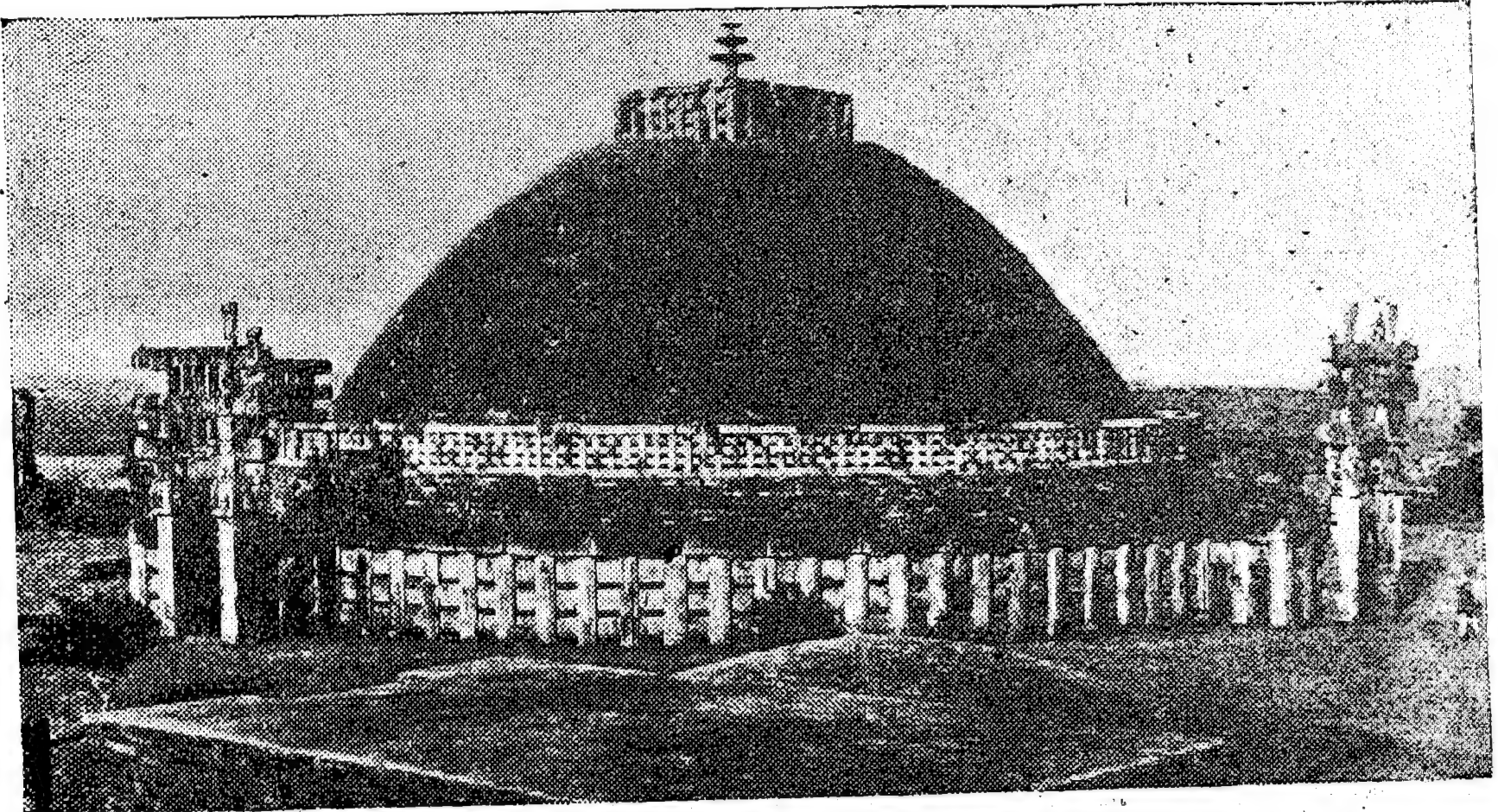

కచ్ఛత్రముగా క్రీ. వె. 130 వరకును రాజ్య మేలెను. ఇతని పాలనములో ఆంధ్ర కేతనము మరియొకసారి దివ్యముగా విహరించి నది.

ప్రొఫెసర్ శ్రీ రాళ్లబండి సుబ్బారావు, ఎమ్.ఎ., ఎల్.టి., అంధ్రప్రదేశ్ పరిశోధకమండలి కార్యదర్శిగాను, పత్రికా సంపాదకులుగాను, కళింగచరిత్ర ప్రత్యేక పరిశోధకులుగాను ఉండిరి. ము, అతనిపుత్రుడు

పులమాయి రాజ్యమునకు వచ్చెను. యితడు శకులతో జరిగిన యుద్ధములలో పరాజితుడయ్యెను. శకుల రాజైన రుద్రదమనుడు ఇతనిని రెండుసారు లోడించి, పశ్చిమ భాగమునంతా ఆక్రమించి, తనకు పులమాయి సన్నిహిత బంధు వగుటచేత, సమూలముగా నాశనము చేయక గౌతమీ పుత్ర శాతకర్ణి తరువాతి వారు విడిచిపెట్టినట్లు తన శాసనములో చెప్పి యున్నాడు. రుద్రదమనుని కుమార్తెను 'పులమాయి' యో లేక పులమాయి

కనుపించు చున్నందున ఇతడు పశ్చిమ ట్రాతపులను జయించినట్లు తెలియు చున్నది. ఇతనికి ప్రతిష్ఠానము రాజధాని. ఈ శాతవాహన రాజులలో నాల్గవ పులమాయి చివరివాడు. ఇతని పరిపాలన క్రీ॥ వె॥ 225 తో అంతమై యుండ వచ్చును. మొత్తము క్రీ॥ శ॥ 3-వ శతాబ్ది ప్రథమ పాదము నందు ఆంధ్ర శాతవాహన సామ్రాజ్యము నశించెను. ఆంధ్ర సామ్రాజ్య ప్రాభవ కాలములో చీనా, జపాన్, బృహ, దేశములతో ఆంధ్రులు వర్తక వ్యాపారములు చేయుచుండెడి వారనుటకు

సాంచీస్తూపము. హిందూదేశమందుగల బౌద్ధస్తూపములన్నిటను శిల్ప నైపుణ్యమునకు ప్రఖ్యాతిపొందినది. గోళాకృతి నున్న కట్టడమునకు వ్యాసము 103 అడుగులు; ఎత్తు 42 అడుగులు. దాని చుట్టును జాతకాది కథల చిత్రములు చెక్కియున్నవి.

తమ్ముడో పరిణయమాడి యుండవలెను. పులమాయి క్రీ॥ వె॥ 130 నుండి - క్రీ॥ వె॥ 158 వరకు రాజ్యమేలెనని తెలియు చున్నది. పులమాయి అనంతరము పది సంవత్సరములకు, యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి, క్రీ॥ వె॥ 168 లో రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఇతని శాసనములు మహారాష్ట్రము లోను, ఉత్తర కొంకణములోను

నిదర్శనము లున్నవి. ఇంతేకాక, ఆంధ్ర రాజుల ప్రశంస చీనా దేశపు చరిత్రలలో గూడా వుండుటజేత, వీరి కీర్తి ఆ ప్రాంతములకు నైతము వ్యాప్తమై యుండవచ్చునని ఊహించ వచ్చును. చీనా చరిత్రకారులు ఈ యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణిని 'యజ్ఞాయ్' అని పేర్కొని, అతడు హిందూ దేశపు చక్రవర్తి అని చెప్పియున్నారు. ఆంధ్ర

శాతవాహనరాజులలో చివరివాడైన పులమా యిని పోలోమియా అని పేర్కొనిరి. ఈ శాత వాహన రాజులలో కొందరు బ్రాహ్మణ మత మును, కొందరు బౌద్ధమతమును అభిమానించిరి. నాటి ఆంధ్రులు నాగరికులై ప్రజ్ఞా విశేషముల వలన ఉన్నతికి వచ్చిరి.

ఆంధ్ర శాతవాహన సామ్రాజ్య విచ్ఛిత్తితో వారి సామంత మాండలికులుగా నుండిన పల్ల వులు, సాలంకాయనులు, బృహత్పాలాయనులు, విష్ణుకుండినులు మొద లైనవారు స్వతంత్రుల యిరి. వారి రాజ్యము నందలి పడమటి భాగ మున్నూ, మధ్య భాగ మున్నూ శత్రువులకు హస్తంగతమాయెను.

ఆంధ్ర సామ్రాజ్య ము విచ్ఛిన్నమైన తరు వాత, ప్రబలినవారిలో పల్లవులొకరని చెప్పి యుంటిమి. ఈ పల్ల

వుల వంశమునుగూర్చి అనేక వాదోప వాదములున్నవి. పల్లవ శబ్దము పహ్లావ శబ్ద భవమని కొంద రనుచున్నారు, పహ్లావుల జన్మ స్థానముపారశీక దేశమై యుండుటచేత, వీరిని విదేశీ

శస్థులందురు. వీరే జాతివారై

పల్లవులు-వారి రాజ్య నను బల్లారి, కంచి, అమరా పాలనము నతి మధ్యగల భాగముల పై

క్రీ॥ ౩౩ (225-340) స్వతంత్రాధికారమును కలిగి యుండిరి. వీరు తెలుగు

దేశపు మతాచారములను వేషభాషలను అను

సరించిరి. వీరు మొదట తెలుగు ప్రదేశములలో తమ రాజ్యమును సుస్థిరము చేసుకొని, తర్వాత బల్లారి, కంచి వరకును తమ రాజ్యమును విస్తరింపజేసుకొనిరి. వీరి వంశము ఇది, అది అని చెప్పుటకు తగిన ఆధారములు లేవు. ఇప్పటికి లభించిన శాసనములను బట్టి పరిశీలించగా మొదటి పల్లవరాజు, శివస్కందవర్మ తండ్రియని తెలియుచున్నది (క్రీ॥ ౩౩ 225). ఈ శివస్కంద వర్మ తండ్రి పేరు బప్పదేవుడు.

మంటపాలలో దొరకిన రోమనుదేశపు నాణెములు.

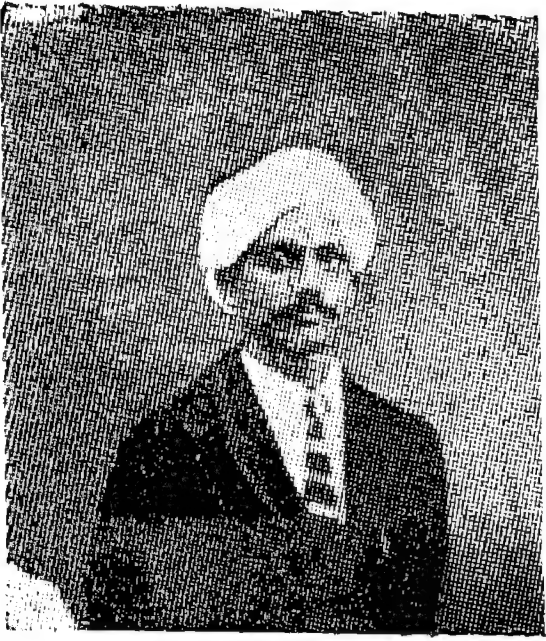
క్రీ॥ ౩౩ 2వ శతాబ్దము

లోను, మూడవది నెల్లూరు జిల్లాలోని కందుకూరు గ్రామములోను దొరికినవి.

శివస్కందవర్మ తరువాత, మహారాజా శివ స్కందవర్మ లేక విజయస్కందవర్మ, అతని తరువాత, యువరాజు బుద్ధ వర్మ, ఆ తరువాత బుద్ధాయనుడు వరుసగా ఈ వంశజులలో రాజ్య మునకు వచ్చిరి.

మొదటి పల్లవ రాజైన శివస్కంద వర్మ మొదట బల్లారి జిల్లాలోని 'అదోని' పరిసర ప్రదేశమును ఏలెను. ఇతడు బ్రాహ్మణ మత

ఈ శివస్కందవర్మ కాంచీపురము నుండి మూడు తామ్ర శాసన ములను ప్రకటించి యున్నాడు. అందులో ఒకటి బల్లారి జిల్లాలోని 'హిరహడగల్లి' (హర్షణ హల్లి తాలూకా) లోను, రెండవది నర్సారావు పేటకు సమీపమున నున్న మైదవోలు గ్రామము

శ్రీ భవరాజు వెంకటకృష్ణరావు.
ఎమ్. ఏ., బి. ఎల్., ఆంధ్రేతిహాస
పరిశోధకమండలి పత్రికా సంపాదకులు, కార్యదర్శి, చాళుక్యచరిత్ర పరిశోధకులు.

వ్యాపకమునకు అనేక విధముల తోడ్పడెను. ఈయన కాలమున, కాంచీ, బల్లారి, కృష్ణానదుల మధ్యస్థ భాగములన్నియు ఆయన అధీనములో నుండెను. కృష్ణా

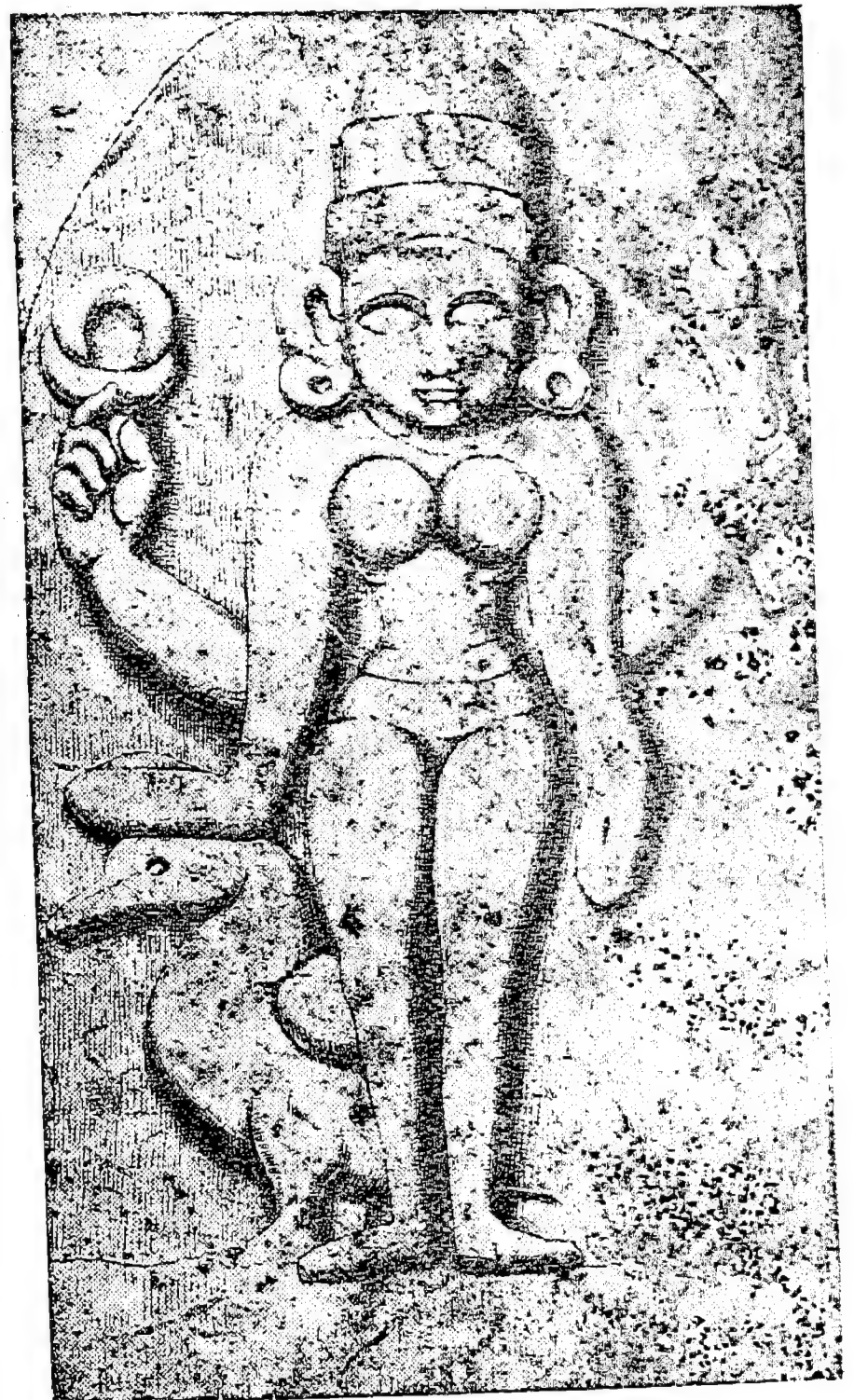
నదికి సమీపమున వున్న సామంత రాజ్యమున్నట్లు మైద

వోలు శాసనమును బట్టి తెలియుచున్నది. తండ్రి మరణానంతరము, యువరాజైన శివస్కందవర్మ పట్టాభిషిక్తుడాయెను. ఇతనికి ధర్మమహారాజను బిరుదమున్నట్లున్నా, ఇతడు అగ్నిష్టోమము, వాజపేయము, అశ్వమేధము మొదలైన క్రతువులు చేసినట్లున్నా తెలియుచున్నది. వీటిని బట్టి తండ్రి కన్న ఇతడు బలవంతుడై యుండినట్లు ఊహించవచ్చును. గాని, ఇతడు జయించిన రాజ్యముల విషయములు తెలుసుకొనుట కాధారములు లేవు. క్రీ. వె. 3-వ శతాబ్దపు మధ్యభాగములో ఈ ప్రభువు పరిపాలన చేయుచున్న సమయములో వేంగీ మండలమున బృహత్పాలాయనులున్న, గుంటూరు, కృష్ణా పరిసరముల ఇత్యాదులున్న ఏలుచుండిరి.

శివస్కంద వర్మ తరువాత వచ్చిన పాలకుల చరిత్ర బహిర్గతము కాలేదు. ఈ పల్లవులలో మనకు శివస్కంద వర్మ తరువాత తెలిసిన పల్లవుడు కాంచీపుర విష్ణుగోపుడు. విష్ణుగోపుడు దిగ్విజయ యాత్రలు చేయుచున్న సముద్రగుప్తునిచే ఓడింపబడెనని ప్రతీతి. వర్ధ

మాన మగుచున్న విష్ణుగోపుని అధికారమునకు సముద్రగుప్తుని జైత్రయాత్ర భంగము కలిగించుటచే, విష్ణుగోపుడు కాంచీపురమును వదిలి తెలుగు నాటికి వచ్చి యుండవచ్చును. ఇంతలో కాంచీపురము చోళుల వశమయ్యెను. ఇతని తరువాత ఏలిక కుమార విష్ణు. ఇతని సంతతి వాడైన బుద్ధవర్మ చోళ రాజుల నిరంకుశాధికారమును ప్రతిఘటించి, కాంచీ పురములో మరల పల్లవ సింహాసనమున ఆసీనుడయ్యెను. తరువాత, పల్లవులకున్నా కదంబులకున్నా అనేక సంగ్రామములు జరిగినవి.

శాతవాహనుల తరువాత, ఉన్నతికి వచ్చిన ఇత్యాదులు, శాతవాహనుల సామంత రాజులు!

కృష్ణాజిల్లా ఘంటసాలలోని, క్రీ. పూ. మూడవ శతాబ్దినాటి ఆంధ్రుల శిల్పచాతుర్యమును కనబరచు ఘంటసాల సరస్వతి.

వీరికిన్ని ఆంధ్ర శాతనాహనులకున్నా వైనా హిక సంబంధ శాంధన్యములు గూడా ఉండి నట్లు తోచు చున్నది.

ఇట్వౌక సామ్రాజ్యమును స్థాపించినది 'నిలిచాంతమూల' యను రాజు. ఇట్వౌకులకున్నా అయోధ్య చక్రవర్తులకున్నా ఏమైనా సారాధము గలదేమో తెలియదు. వీరును కహళము

క్రీ. శ. 250 ప్రాంతము లందు రాజ్యమును స్థాపించి కలి తెలియు చున్నది. నిలిచాంతమూల శాసనములు ఏవిన్నో దొరకలేదు. విజయ

పురము వీరికి రాజధాని. నిలిచాంతమూల పుత్ర పౌత్రుల శాసనములచూచి, మితను అగ్ని ధోమము, అవ్వేమేధము, వాజపేయము మొదలైన యాగముల చేసెనని తెలియు చున్నది. వాజపేయమును చేసి యుండుట గొప్ప విషయము. వాజపేయమును చేసిన యెడల రాజుకన్న అధికపదవి బట్టించి, సమ్రాట్ట అగునని శతపథ బ్రాహ్మణము నందును, కాయాన శ్రోత సూత్రములందును చెప్ప బడియున్నది. అందుకే, శాతనాహనులలో నొకడగు నిలిశాతకర్ణి, పల్లవరాజగు శివస్కంద వర్మ గూడా వాజపేయమును చేసెను. ఇతడు గోహరణ్యాది దానములను అధికముగా చేసి నట్లు శాసనములవల్ల తెలియుటగూడ గాక, అట్టి సందర్భమున చిత్రించిన శిలాశిలకము గూడా ఒకటి మనకు దొరకినది.

ఇతడిట్టి సనాతన మతావలంబుడైనను ఇతని సోదరులగు హమ్మసిరిగిక, చాంతసిరులు బొద్దులె యుండుట విచిత్రము!

చాంతమూల యనంతరము నిలిచివచ్చినద త్తను రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఇతడు శేకమహా రాజు మాతునిని పరిణయ సూడెను. ఆమె పేరు మహాదేవి దువ్రభట్టాచిక. ఇతని చెల్లెలిని, చూలనాతకర్ణులనడి వైజయంతీ ప్రాంత రాజున కచ్చి వివాహము చేసి, తన పలుకు బడిన, అధికారమును బలపరచు కొనెను. ఇతని కాలముననే చాంతసిరి, మిద్దపి అస్తికలపైని విజయపురమును* ఒక మహావైత్యమును నిర్మించి, మట్టచు విహారములు, ఇతర వైత్య ములను క్రమముగా నిర్మించెను. కాలక్రమ మున ఇది ఒక మహాదొడ్డి కేంద్ర మయ్యెను.

నాథకి పుత్ర నిలిచివచ్చినదత్తను తన యువ విహారపు చాంతమూల ను వారము వారము కడపటి రాజు. ఇతని చెల్లెలు ఇచ్చిన కొడవలిపూరి శాసనము నుండి ఇతడు 11 సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెనని తెలియు చున్నది. ఇతని కాలమున గూడా చాలా విహారములు, వైత్యములు నిర్మించ బడెను; వీరిలో ముఖ్య ఘోషణ దేవి విహారము. వీరిని ఇతనికాగి భట్టి దేవి అర్పించినది. కొడవలిసిరి గూడా ఒక విహారమును నిర్మించెను. కడపలులు, సాలూ కాయములు విజృంభించుటచే వీరి ప్రాధాన్యము క్షీణించినది.

మొత్తము పూర్వ కృష్ణా, గోదావరి నదీ ప్రాంత భూములన్నియు, ఇట్వౌకుల రాజ్యాంతర్యాగములే!

పల్లవులు, ఇట్వౌకుల తరువాత చెప్పవలసిన నాడు సాలూకాయములు. వేటి కృష్ణా, గోదా

* ఈ విజయపురి శ్రీ పద్మతము నందుగలదు.

నరీ మండలము ఆనాటి సాలంకాయనుల పరి
పాలనములో నుండెను. బృహత్పాలాయనులు సాలంకాయనులు బృహ
(క్రీ. వె. 275) త్పాలాయనుల తరువాత
సాలంకాయనులు క్రీ॥ వె॥ 275 ఆ ప్రాంతముల
(క్రీ. వె. 275-450) రాజ్య స్థాపనము గావించి
వారి రాజ్య ప్రశంస యుందురు.

బృహత్పాలాయనుల చరి
త్రకు సంబంధించిన ఆధారములలో మనకు
లభించినవి ఒక్క కొండమూడి శాసనములు
మాత్రమే. కొండమూడి తామ్ర శాసన
ముల బట్టి బృహత్పాలాయనులు మచిలీ
పట్నము, దాని పరిసర. ప్రదేశములలో పరి
పాలన చేసి నట్లున్నా ; ఆ శాసనము లందలి
ప్రాకృతలిపి శివస్కందవర్మ శాసనములలోని
లిపిని పోలియుండుటచేతను, మహారాజ జయవర్మ
బృహత్పాలాయనుడు (క్రీ. వె. 275) శివస్కంద
వర్మకు సమకాలికుడై యుండ వచ్చునని
యున్నా ఊహించుట కవకాశమున్నది. ఇంతకు
మించి బృహత్పాలాయనులను గురించి చెప్ప
లేము.

బృహత్పాలాయనుల తరువాత ప్రబలులైన
సాలంకాయనులు వేదములందు పేర్కొనబడిన
సాలంకాయన ఋషి సంప్రదాయము వారని
చెప్పి కొనిరి. సాలంకాయన చరిత్ర కాధార
ములు విజయనందివర్మ యొక్క ఏలూరి ప్రాకృ
తశాసనము, విజయనందివర్మ, అతని కుమారుడు
బుద్ధవర్మల ప్రాకృతశాసనము, పెద వేగి
తామ్ర శాసనములు, కొల్లేరు శాసనములు;
ఇవి గాక సముద్రగుప్తుడు, హస్తివర్మల వ్రస
గల అలహాబాదు స్తంభ శాసనము.

చరిత్రకు తెలిసి నంతవరకు సాలంకాయను
లలో ప్రథముడు, ఈ వంశస్థాపకుడు మహా
రాజా విజయదేవవర్మ. ఈయన నేటి ఏలూ
రికి ఆరుమైళ్లు దూరములో నున్న వేంగి పుర
మున రాజ్య స్థాపనజేసి, అశ్వమేధ యాగమును
చేసెను. ఈ విజయదేవుడు బ్రాహ్మణ మతా
వలంబి. శివ సూర్యుల భక్తుడు. పెద వేగివద్ద
సాలంకాయనులచే కట్టించబడిన సూర్య
దేవాలయము శిథిలమై, నేటికిని వారి కీర్తికి కిరణ
ముగా శేషించి యున్నది.

విజయదేవుని తరువాత మొదటి విజయ
నందివర్మ, అతని తరువాత అతని కుమారుడు
విజయబుద్ధవర్మ, అతని తరువాత హస్తివర్మ
మహారాజు (క్రీ. వె. 340), పిమ్మట హస్తివర్మ
తనయుడు నందివర్మ, నందివర్మ పుత్రుడు చంద్ర
వర్మ యున్నా, చంద్రవర్మ పుత్రుడు మూడవ
విజయనందివర్మలు వరుసగా సాలంకాయన
రాజ్య చక్రమును త్రిప్పిరి.

హస్తివర్మ అనేక యుద్ధములలో విజయ
డైనట్లు చెప్పబడి యున్నదే కాని వాటి వివరణ
ములు తెలియుట లేదు. హస్తివర్మకున్నా,
సముద్ర గుప్తునికీన్నీ యుద్ధములు జరిగినట్లు అల
హాబాదు శాసనమును బట్టి తెలియు చున్నది.
విజయనందివర్మను గురించి పెద వేగి శాసన
ములవల్ల సూర్య, విష్ణు భక్తుడనీ, విష్ణు దేవాల
యమునకు దానముల జేసెనని మాత్రమే
తెలియు చున్నది.

కుమార విష్ణువనే పల్లవ రాజు గుంటూరు
మండలమునుండి కంచివరకును పోయి, అచ్చట
చోళుల నోడించి, మరల కాంచీ పురాధీశు
డయ్యెనని పల్లవ చరిత్రలో చెప్పితిమి. కుమార

విష్ణు తనయుడు నాల్గవ శతాబ్దాంతమగునప్పటికి, చోళుల నిర్మించి, వారిని కాంచీపుర పరిసరములనుండి తరిమి వేసెను. అప్పటి నుండియు పల్లవులు మరల విజృంభించిరి. అప్పుడు పల్లవులు సాలంకాయనుల జయించిరేమో! సాలంకాయనుల అనంతరము విష్ణు కుండినుల ప్రాబల్యము అధిక మయ్యెను.

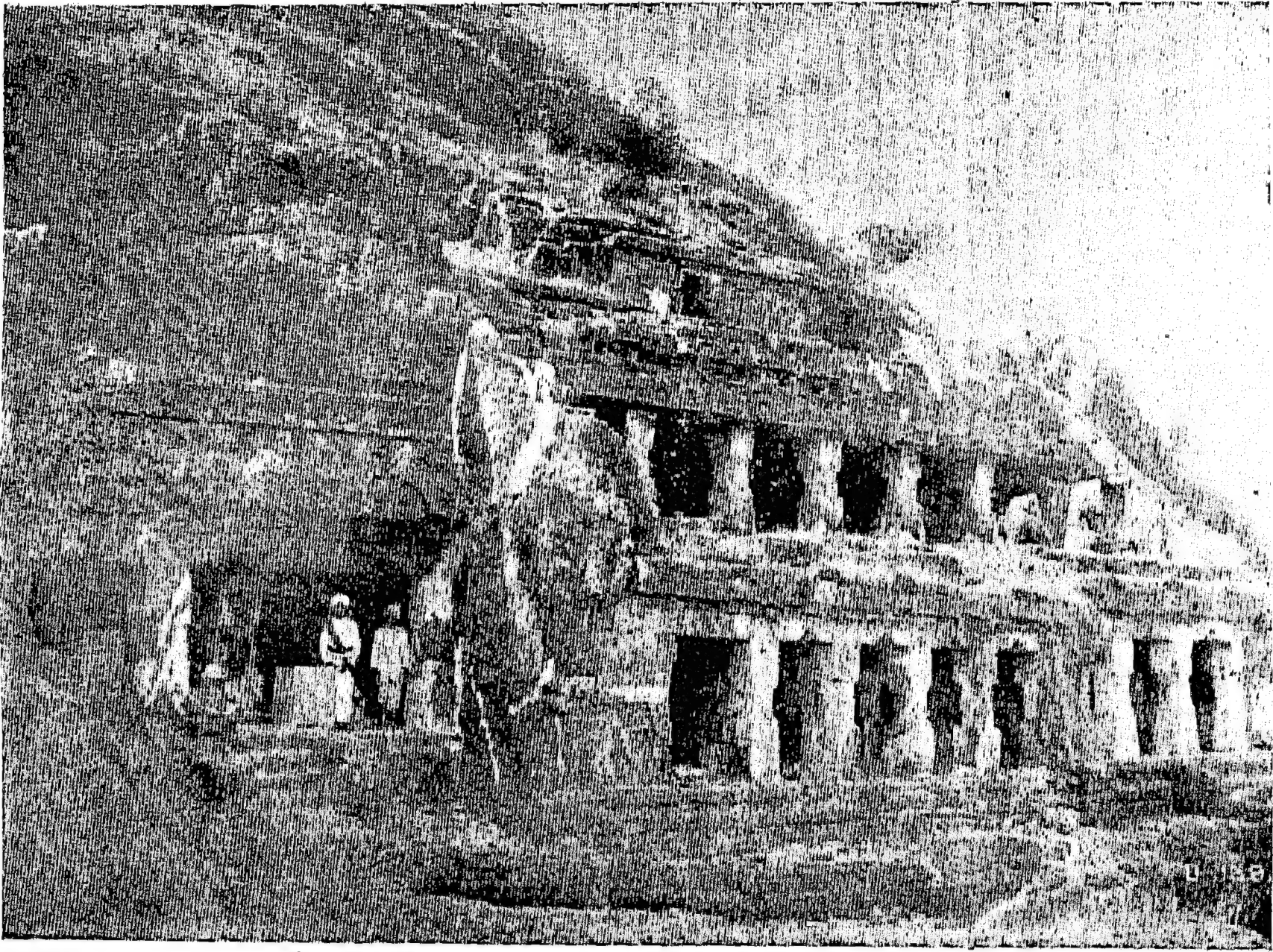
సాలంకాయనుల పాలనా కాలమున బ్రాహ్మణ మతము ప్రబలమై, సంస్కృత

విష్ణు కుండినులు ఆ రాజ్యాధికారమును వహించిరి. ఈ విష్ణుకుండినులు వేంగీ పురాధీశులగుట క్రొత్త, గానీ వీరు తెలుగు దేశమునకు క్రొత్త వారుగారు. వీరు శ్రీశైల ప్రాంతీయులు. ఈ విష్ణు

కుండినుల శాసనము లన్నియున్నా తెలుగు జిల్లాలలో దొరికినవి. విష్ణు కుండినులు వేంగీలో రాజ్య స్థాపన గావించు నప్పటికి (క్రీ. శ.

విష్ణు కుండినులు
క్రీ. శ. 350—610

వాకాటక ప్రశంస

బెజవాడదగ్గరి, విష్ణుకుండినుల శిల్ప సంపదకు నిలయమైన 5వ శతాబ్దిపు ఉండవల్లి గుహాలయము.

వాఙ్మయమునకు ఆధిక్యము హెచ్చెను ; బౌద్ధ, జైన మతముల ఆధిక్యము అడుగంటెను. సాలంకాయన రాజులు యజ్ఞయాగాదు లనేకము చేసి, పెక్కు హిందూ దేవాలయములకు దానముల నిచ్చిరి. సాలంకాయనులు క్రీ. వె. 275 మొదలు 450 వరకూ పరిపాలించిరి.

సాలంకాయనుల తర్వాత బలవంతులై,

460) వాకాటకు*ల అధికారము ఉన్నతి నందుచుండెను. ఈ వాకాటకుల ప్రసక్తి క్రీ. వె. 2 శ. నాటి అమరావతి శాసనములలో నున్నది. వీరు మన హిందూ దేశము నందలి ఇప్పటి మధ్య రాష్ట్రములలో పాలకులుగా నుండియుందురు.

* నేటి బేరారు నుండి కృష్ణవరకునుగల ప్రాంతము వాకాటకులది.

విష్ణు కుండినులు త్రికూట మలయ పర్వత ములకు సంబంధించిన వారమని చెప్పి కొనిరి. అమరపురము వారి ముఖ్య పట్నము. విష్ణు కుండినుల చరిత్రకు సంబంధించిన శాసనములు కొన్ని గుంటూరు మండలములోని ఈపూరు లోను, విజయనగరం తాలూకా లోని రామ తీర్థములోను దొరికినవి. విష్ణు కుండినుల కున్నా వినుకొండకు*న్నా సంబంధమున్నదని కూడ వ్రాయబడినది.

† రామతీర్థ శాసనమును ప్రకటించిన మాధవవర్మ, ఈపూరు తామ్ర శాసన కర్తయైన మాధవవర్మ ఒకడై యుండవచ్చును. ఈ రాజు విష్ణు కుండినులలో ఎక్కువ ప్రఖ్యాతి గలవాడు. ఈయన వాకాటక రాజకన్యను పరిణయమాడి, సముద్ర తీర ప్రాంతమంతయు తన అధికారము లోనికి తెచ్చుకొనెను. ఈ వంశజులలో నాల్గవ మాధవవర్మ లిఖించిన గోదావరి శాసనమునుబట్టి, ఆయన రాచనగరు వదలి గోదావరీ పరిసరప్రదేశముల నాక్రమించు కొనుటకు పోయినట్లు తెలియును. చరిత్రాధారముల బట్టి ఆర్కురా రాజులు ఈ వంశజులలో రాజ్య మేలిరని చెప్పవచ్చును. వీరిలో మొదటివాడు పైని చెప్పిన మాధవవర్మ. అతని అనంతరము దేవవర్మ, రెండవ మాధవవర్మ, మొదటి గోవిందవర్మ, మూడవ మాధవవర్మ, మొదటి విక్రమ దేవ

వర్మ, ఇంద్ర భట్టారక, రెండవ విక్రమ దేవ వర్మ, రెండవ గోవిందవర్మ, జనాశ్రయ బిరుదు వహించిన నాల్గవ మాధవవర్మ వరుసగా 260 సంవత్సరములు రాజ్యము చేసిరి. మూడవ మాధవవర్మ వేంగీలో పరిపాలన చేసిన మొదటి రాజు. నాల్గవ మాధవవర్మ విజయశీలుడు. ఈ రాజు పదకొండు పర్యాయములు అశ్వమేధ యాగములను, అనేక క్రతువులను చేసెను. నాల్గవ మాధవవర్మ కుమారుడైన దేవవర్మ తండ్రిని మించిన తనయుడు. అశేషశేముషీధు రంధరుడు. ఈయన శివభక్తుడు. ఇంద్ర భట్టార కుని కాలము నుండియు విష్ణు కుండినులకు కౌళింగులకు పోరాటములు జరుగు చుండెను. మలయ పర్వతములు ఉత్తరమునను, దక్షిణ మున త్రికూట పర్వతములున్న, వీరి రాజ్యము నకు హద్దులుగా నుండెను.

విష్ణుకుండినుల ముఖ్య పట్నము లెందు లూరు (దెందులూరు). ఈ గ్రామము చారిత్రక కీర్తికెక్కిన వేంగికి సమీపమున నున్నది. సింహ ముఖ చిహ్నములు గల నాణెములు విష్ణుకుండి నులు ముద్రించినవని తెలియు చున్నది. వీరి నాణెములు ఎక్కువగా విశాఖ జిల్లాలో దొరికి నవి. వీరి కాలమున శైవము ప్రబలినది. ఈ రాజులకు శ్రీ శైలస్వామి కులదేవత, నేటి బెజ వాడ పరిసరములలో నున్న ఉండవల్లి, మొగల్ రాజపురం, సీతానగరముల గుహాలయ నిర్మాణము వీరి శిల్పచాతురికి నిదర్శనములుగా నున్నవి.

సాలంకాయనుల తరువాత మరియొక సారి

పల్లవ రాజ్య జ్యోతి జాజ్వల్యమానముగా భాసిల్లినది! కుమారవిష్ణు కంచి కథినాథుడు

* I. A. Vol. xii. P. 239 Vishnu is also a recognised gōtra. Vishnukudin is not in the extant gōtra list. The town of Vinukonda (Guntur District) is connected by some with Vishnukundins.

† Rāmathirtham C. P. (Vizayanagaram Taluk) M. E. R. 1909, P. 110; E. I. vol xii, P. 134; M. E. R. 1913-4, P. 102.

కాగానే అశ్వమేధ యాగమును గూడా చేసెను. ఈ రాజు కంచిలో పరిపాలన చేయుచున్న సమయములో మరియొక పల్లవ (క్రీ. శ. 340—615) శాఖయులు తెలుగు దేశమున నాటి పల్లవ చరిత్ర పరిపాలన జేయుచుండిరి (ఉత్తర జిల్లాలలో). ఈరెండు శాఖలవారున్నూ పల్లవులే! వీరు తమ శత్రువులైన కదంబులతో పోరి, తమ సంయుక్తశక్తితో వారి నెదిరించు చుండిరి. కుమార విష్ణువు తరువాత కంచిలో పట్టాభిషిక్తుడైన బుద్ధవర్మ పల్లవ రాజ్యము నంతటిని ఏకచ్ఛత్రముగా ఏలెను. చందలూరు శాసనములో ఈ కుమార విష్ణు గుంటూరు జిల్లాలో చేసిన దానములను బట్టి పైరీతిగా ఉహించుట కవకాశము కలిగినది. రెండవ కుమార విష్ణువు తరువాత, వీరవర్మ కుమారుడు స్కందవర్మ, తెలుగు దేశములోని పల్లవ రాజ్యాధికారమును స్వీకరించెను. ఈ స్కందవర్మ అనేక యుద్ధములుచేసిన యోధ! ఇతని చిన్న కుమారుడు విష్ణు గోపుడున్నూ చెప్పదగిన శౌర్య సంపత్తి గలవాడు. స్కందవర్మ పెద్ద కుమారుడు సింహవిష్ణు వర్మ కాంచీపురమున రాజయెను. ఉత్తర జిల్లాలలో, ఒకప్పుడు ఆ ప్రాంతపు పల్లవ ప్రభువున్నూ, స్కందవర్మ మనుమడు అయిన సింహవర్మ, అతని పుత్రుడు స్కందవర్మ యున్నూ అకలంక ధీరులు. వీరికి, మైసూరు ప్రాంతములలో రాజ్యము జేసిన పశ్చిమ గాంగులు సామంత రాజులు. వీరిరువురన్నూ కదంబులతో అనేక ఘోర సంగ్రామములు చేసిరి. క్రీ. శ. 610 ప్రాంతమున పశ్చిమమున బాదామి నగరము రాజధానిగా చాళుక్యరాజ్యము నేలు చుండిన వీరవరుడు, రెండవ పులకేశి తూర్పు-ఆంధ్ర దేశము

నకు దండెత్తి వచ్చి, కృష్ణ వరకునూ గలభూమిని జయించి, అప్పుడు తెలుగు నాటి పల్లవ రాజ్యాధి నాథుడైయుండిన మహేంద్రవర్మను ఓడించెను. అంతటితో మహేంద్రవర్మ తెలుగు దేశము విడిచి కంచికి పోయి, అచ్చట నివాస మేర్పరచు కొనెను. ఈ సంతతి వారైన ఆంధ్ర పల్లవ రాజులు క్రమక్రమముగా దక్షిణ ప్రాంతముల జయించి, అనేక విధముల ఆ ప్రాంతములను ఉన్నతికి తెచ్చిరి! ఇప్పుడు ప్రస్తావించినది క్రీ. శ. 340—615 వరకుగల పల్లవుల సంక్షిప్త చరిత్ర.

రెండవ పులకేశియొక్క ఆంధ్ర దేశ విజయము (క్రీ. శ. 615) ఆంధ్రుల చరిత్రలో ఒక నూతనాధ్యాయమునకు ఆరంభ మన వచ్చును! గాని, ఇంతటితో పల్లవ రాజ్యాధి పత్య మస్తమించినదని చెప్ప వీలు లేదు. వీరిలో కడపటి వాడైన నందివర్మ 8 వ. శతాబ్దాంతము వరకున్నూ ఈ రాజ్యమును పరిపాలించెను.

ఇంక చాళుక్య ప్రశంస పూర్వము కళింగ దేశ చరిత్ర చూడవలసి యున్నది. కళింగ దేశము ప్రాచీన కాలములో మహానది నుండి గోదావరి వరకునూ వ్యాపించి యుండెను. ఇది మూడు భాగములుగా విభక్తమైనది. ఉత్కళింగము, మధ్య కళింగము, దక్షిణ కళింగము. ఉత్కళింగము నుండి కళింగ రాజులు ఉత్కళ మని పేరు వచ్చినది. క్రీ. పూ. 160 ఈ కళింగ దేశము నేలిన క్రీ. శ. 1530 రాజులలో మనకు తెలిసిన నంత వరకు, ఖారవేలుడు మొదటి రాజు. ఇతడు క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్దపు మధ్య కాలము నాటి వాడు. ఆంధ్ర

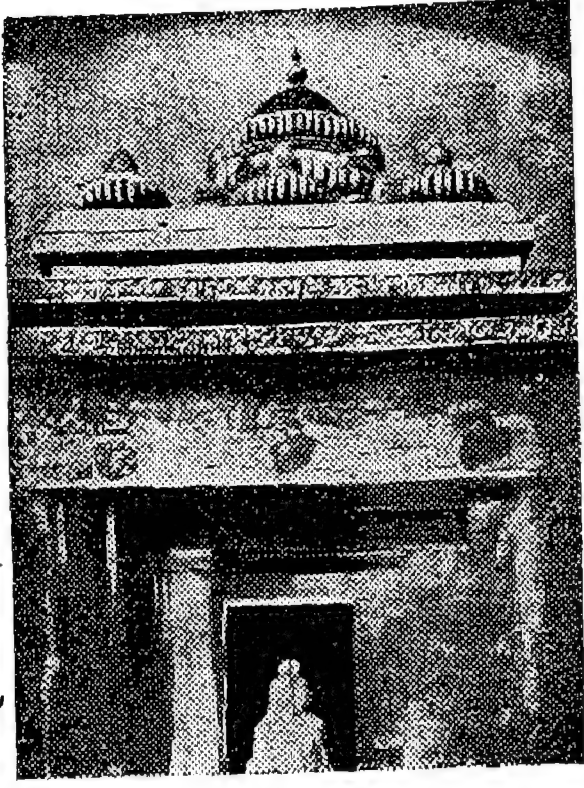
రాజులు తమ సామ్రాజ్యము నెంత వరకు కళింగ దేశములో సైతము వ్యాపింప జేసి కొనిరో నిశ్చయముగా చెప్ప లేము. ఆంధ్ర శాతవాహన సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైన తరువాత ఇక్ష్వాకులు, సాలంకాయనులు ప్రబలి యుండిరి గదా ! వీరిలో ఎవరెవరు ఎంత కాలము ఈ కళింగ దేశమును పాలించిరో నిశ్చయించుట కాధారములు లేవు. సముద్ర గుప్తుడు దక్షిణ జైత్రయాత్ర గావించి నప్పుడు కళింగ దేశములో సైతము అతని యాత్ర సాగి నట్లున్నది. అతని అలహాబాదు శిలా శాసనమునందు పిష్టపురము (నేటి పిఠాపురము) నందలి మహేంద్రుడున్నా, గిరికొత్తూరు స్వామిదత్తుడున్నా కళింగ దేశము నందలి రాజ్యముల నేలు చుండిన వారుగా కనబడు చున్నారు ; అంతే కాక దేవరాష్ట్రము ఏరండపల్లి (ఆముదాలవలస), మొదలైన గంజాం, విశాఖపట్నం, జిల్లాలలో నున్న స్థలములు సైతము నూచింప బడినవి. వీటిని బట్టి ఆకాలములో కళింగ దేశమందు కొన్ని రాజ్యములు వెలసి యుండెనని చెప్ప గలము ; గాని, కళింగ దేశమంతయు ఒక సామ్రాజ్యముగా నుండెనని మాత్రము చెప్పలేము. పర్లాకిమిడికి చేరువగా నున్న గిరి కొత్తూరు నకు మహేంద్రుడు రాజుని చెప్పి నప్పుడు ఏరండపల్లి, దేవ రాష్ట్రము, పిఠాపుర రాజ్యములు ఎంత మేర వ్యాపించి యుండెనో, ఆరాజు లలో ఎవరు అధిరాజులో, ఎవరు సామంతులో చెప్పుట సైతము కష్టము.

మరి కొద్ది కాలమునకు సంబంధించిన రాగోలు శాసనమును బట్టి వాసిష్ఠీ పుత్ర శక్తి వర్మ కళింగ దేశమునకు అధిపతి యైనట్లు

తోచును. పిఠాపురము నుండి ప్రకటితమైన ఇతని శాసనము, కళింగ విషయమునకు సంబంధించినది ఒకటి గలదు. ఈ శక్తివర్మ మగధ వంశ వతంసుడని చెప్పుట చేత గుప్తులకు సంబంధించిన వాడేమోనని అనుమానించవలసి యున్నది. మరి కొద్ది కాలమునకే శ్రీ. వె. 5 వ. శ. లోనే చంద్రవర్మ, ఉమావర్మ, నంద ప్రభంజన వర్మలు కళింగ దేశము నేలినట్లు తెలియు చున్నది. గాని పైని చెప్పిన శక్తి వర్మకుగానీ, ఇటు తరువాత కళింగము నేలిన గాంగవంశపు రాజులకు గానీ ఎట్టి సంబంధము లుండెనో తెలియవు. నందప్రభంజనవర్మకు సరియాపల్లి రాజధాని నగరము. ఈ సరియా పల్లి పర్లాకిమిడి తాలూకా లోని సరియా పల్లియో, లేక విజయ నగరమునకు చేరువగా నున్న సరియాపల్లియో చెప్పుట కష్టము. చంద్రవర్మ, ఉమావర్మ రాజులకు సింహ పురము (సింగుపురము) రాజధాని. ఇది శ్రీకాకు శమునకు నాల్గు మైళ్లు దూరమున నున్నది.

పిమ్మట, కళింగదేశ చరిత్రమందు ఏవం శమో తెలియని మరియొక రాజు పాలించినట్లు తెలియు చున్నది. అతని పేరు ఇంద్రరాజు. అతని సామంత రాజు పృథ్వీమల్ల.

అటు పిమ్మట 450 నుండి 700 వరకున్న 720 నుండి 1450 వరకున్న కళింగ దేశమును చాలా కాలము పాలించిన రాజులు గంగ వంశము వారు. ఈ గంగ వంశము వారిలో రెండు కోవలు కనబడు చున్నవి. పూర్వ గంగ వంశపు కోవవారి రాజ్యము ఎప్పుడు ప్రారంభ మైనదో నిశ్చయించుట కష్టము. శాసనాధారముల బట్టి చరిత్రకారు లొక్కొక్క

విశాఖపట్టణం జిల్లా, ముఖలింగ క్షేత్ర
మందలి మధుకేశ్వరాలయ ముఖ
ద్వారము, క్రీ. శ. 8వ శతాబ్దము.

క్కరు ఒక్కొక్క విధముగా నిశ్చయించినారు. బహుశః వీరి పాలన నాలుగవ శతాబ్దములోనే ప్రారంభమై యుండ వచ్చును. రెండవ కోవ వారి రాజ్యము కామార్ణవునితో 8 వ. శ. ఆరంభమున ప్రా

రంభ మైనది. ఈ రెండవ గంగ వంశపు రాజుల వంశావళి అనంతవర్మ చోళ గంగ దేవుని కొన్ని శాసనములలోను, విశాఖ శాసనములలోను విపులముగా నున్నది. ఈ రాజులలో రాజరాజు (క్రీ. శ. 1030), చోళ రాజకన్యయగు రాజ సుందరిని వివాహ మాడెను. అతని కుమారుడు అనంతవర్మ చోడ గంగదేవుడు, క్రీ. శ. 1078 మొదలు 60 సంవత్సరములు పైగా కళింగ సామ్రాజ్యమును ఏలియొండెను.

క్రీ. శ. 1130 లో యితడు ఉత్కళ రాజ్యమును పై తము జయించి, తన రాజధానిని కటక పురమునకు మార్చుకొనెను. అంత వరకును అతనికి రాజధానిగా ఉండిన నగరము ముఖలింగము (పల్లాకిమిడికి 20 మైళ్ల దూరముగా నున్నది). కళింగ పట్నము రేవు పట్టణము. ముఖలింగ నగరమునకు చేరువగా నగరి కటకమునందు రాజుల సిబ్బంది యుండెడిది. ముఖలింగ నగరము నందలి మధుకేశ్వరాలయము ఈ రెండవ కోవ రాజులలో రెండవ కామార్ణవుడు 8 వ. శతాబ్దమున కట్టించెను. అనంతవర్మ చోడ గంగ దేవుడు ఉత్కళ

మును జయించిన నాటి నుండిన్నీ ఈ గంగ వంశ మహారాజులు కటకపురి నుండియే తమ రాజ్యము నేలు చుండిరి. అంత వరకునూ వారి మాతృభాష ఆంధ్రము. వారి శాసనములు ఆంధ్రములోనే ఉండెను. కటకము రాజధాని నగరమైన తరువాత ఓధ్రము వారి మాతృభాష, రాజ భాషయు నైనది. వీరిలో నాల్గవ భానుదేవుని తరువాత అతని ప్రధానిగా నుండిన కపిలేంద్రదేవు రాజయ్యెను (క్రీ. శ. 1430). కళింగ దేశము అంతయు ఈ కపిలేంద్ర దేవునిపించిన సూర్య వంశపు రాజుల అధికారము లోనికి వచ్చినది. ఇతని కుమారుడు పురుషోత్తముడు, మనుమడు ప్రతాప రుద్ర గజపతి తమ రాజ్యాధికారములను గోదావరి దాటి నెల్లూరు వరకున్న వ్యాపింప జేసుకొనిరి. ఈ ప్రతాప రుద్ర గజపతి, కృష్ణ దేవరాయల సమ కాలికుడు.

పశ్చిమ చాళుక్య వంశజుడైన రెండవ పులకేశి విజయముతో (క్రీ. శ. 615) వేగినాట చాళుక్యుల పాలకవంశము సుప్రతిష్ఠితమయ్యెను. మూడవ శతాబ్దము నాటి నాగార్జున కొండ శాసనములలో 'చాళికిరమణులు' అని చెప్పబడి యుండుటచేత వీరి చరిత్ర 615 కి పూర్వమే ఆరంభమై యుండునని ఊహించవలసి యున్నది. ఏది ఎట్లైనను, చాళుక్యులు మొదటి పులకేశి కాలములో (క్రీ. శ. 543) ఉచ్ఛస్థితికి వచ్చియుందురు. పులకేశి రాజధాని వాతాపిలేక బాదామి. (ప్రస్తుతము

పశ్చిమ చాళుక్యుల బిజాపూరు జిల్లాలోనున్నది) ప్రశంస క్రీ. శ. మొదటి పులకేశి తరువాత 6—7 వ శతాబ్దము. పాలకులైన అతని కుమారులు కీర్తివర్మ, మంగళేశులు

(క్రీ. శ. 566) తమ రాజ్యాధికారముల పెంపొందించు కొనిరి. మంగళేశుడు చేడి దేశమును పాలించు చుండిన కాలచూర్యులను జయించెను. మంగళేశుని తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిన వాడు పైన పేర్కొనబడిన రెండవ పులకేశి. రెండవ పులకేశి, తన దండ యాత్రలలో కుడి భుజమువలె పని చేసిన తన తమ్ముని కుబ్జవిష్ణు వర్ధనుని, తాను జయించిన *వేంగి దేశమునకు ప్రతినిధిగా నియమించి దేశ పాలనము కావించు కొను చుండెను. త్వరలో ఈ కుబ్జ విష్ణు వర్ధనుడు స్వతంత్రుడై (క్రీ. శ. 630) తూర్పు చాళుక్య వంశమునకు మూల పురుషుడయ్యెను.

ఈ కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని శాసనములు దిమిలి సీమలో గానవచ్చుచున్నందున, ఇతని రాజధాని, విశాఖ జిల్లాలోని సర్వసిద్ధి తాలూకా వరకూ వ్యాపించి యుండెనని ఊహించుట కవకాశమున్నది !

కుబ్జ విష్ణు వర్ధనుని తరువాత జయసింహుడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. అతని రాజ్యము సింహాచలము మొదలుకొని నెల్లూరి మండలము వర

కున్నా వ్యాపించెను. ఇతని

తూర్పు తరువాత ఇంద్ర భట్టారకుడు,

చాళుక్యులు విష్ణు వర్ధనుడు, మంగి యవ

క్రీ. శ. 630—1232 రాజు, జయసింహుడు, కొక్కిలి

రాజు, విష్ణు వర్ధనుడు, విజయా

దిత్యుడు అను ఏడుగురు వరుసగా పరిపాలించిరి.

వీరి తరువాత విష్ణువర్ధనుడు (క్రీ. శ. 764—796),

విజయాదిత్యుడు (క్రీ. శ. 799-843) పరిపాలి

ంచిరి. విజయాదిత్యుడు గంగ దేశము నేలిన రాష్ట్ర

* వేగినాడు కృష్ణ గోదావరి నదులకు, పూర్వ సముద్ర మహేంద్ర పర్వతములకును మధ్యనున్న ప్రదేశము.

కూట రాజులను నిర్జించెను. విజయాదిత్యుని తరువాత అతని కుమారుడు విష్ణువర్ధనుడు (843—844) రాజయెను. తరువాత క్రీ. శ. 844 మొదలు 888 వరకు పరిపాలించిన రాజు గణకవిజయాదిత్యుడు.

ఈ రాజులలో పదునాల్గవ వాడు చాళుక్య భీముడు. ఈయన 888 లో రాజ్యమునకు వచ్చి 30 సంవత్సరములు పరిపాలించెను. ఇతని పుత్రుడు విజయాదిత్యుడు కళింగము నేలుచుండిన రాజులను జయించెను. 918 లో రాజైన అమ్రరాజ విష్ణు వర్ధనుడు, 925 వరకు పరిపాలించెను.

ఈ రాజ్యమునకు సుమారు 300 సంవత్సరములనుండియు ముఖ్య పట్నముగా యుండిన వేంగి పురమును ఇతడు వదలి, గోదావరి యొడ్డున నొక పురము*నిర్మించుకొని, తన రాజధానిగా చేసి కొనెను. ఇతని తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిన వారిలో విమలాదిత్యుడు, రాజరాజ నరేంద్రుడు మొదలైన వారు చెప్పు దగినవారు.

విమలాదిత్యుడు క్రీ. శ. 1015-1022 వరకు రాజ్యము చేసెను. ఈ విమలాదిత్యుడు, చోళ రాజైన రాజేంద్రచోళుని సోదరి కుందమాంబా దేవిని పరిణయ నన్నయాంధ్ర భారత మాడెను. ఈ దంపతులకు కృతిభర్త రాజరాజ జనించిన వాడే ఆంధ్ర భార నరేంద్రుడు. తము కృతినందిన రాజరాజ క్రీ. శ. 1022 - 1063. నరేంద్రుడు. కోరుమల్లి, నందంపూడి శాసనముల బట్టి, రాజరాజ 1022 లో రాజ్యమునకు వచ్చినట్లు

* ఇతనికి రాజమహేంద్రుడను బిరుదు కలదు గనుక ఈ పురమునకు రాజమహేంద్రవరమను పేరు వచ్చినది.

విస్పష్ట మగుచున్నది. ఈయన కాన్యగీతి ప్రియుడు, వీర వతంసుడు.

రాజ మహేంద్రవరము వేగీ రాజ్య మధ్య స్థమై యున్నది. ఇది, ఇతని రాజధాని. రాజ మహేంద్రవరము అమరాజవిష్ణువర్ధనుని కాల ముననో, రాజరాజు కాలముననో కట్టబడి యుండును. రాజరాజునకు, ధారానగరము రాజ ధానిగా మాళన దేశము నేలిన భోజమహా రాజు సమకాలికుడు. ఈ రాజరాజు తన మేన మామ రాజేంద్ర చోళుని కుమార్తె అమ్మగి దేవిని వివాహ మాడెను. రాజరాజు తరువాత అతని కుమారుడు కులోత్తుంగచోళదేవుడు పట్టాభిషిక్తు డయ్యెను.

ఈ కులోత్తుంగచోళదేవుడు రాజేంద్ర చోళుని గూతురైన మధురాంతకదేవిని పరిణయమాడెను. ఇతడు వేగీదేశ పాలకు డైన మొదటి సంవత్సర ముననే చోళ రాజ్యము కూడా ఇతనికి సంక్ర మించెను. తరువాత, తన రాజధానిని ఇతడు చోళ దేశమునకు మార్చుకొని, తూర్పు చాళుక్య రా జ్యాధికారము తన పినతండ్రియైన విజయాదిత్యు నికి బప్పగించెను. ఈ విజయాదిత్యుడు వేగి దేశ మున 15 సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెను. అటు తరువాత కులోత్తుంగుని రెండవ కుమారుడు రాజరాజున్నూ, పిమ్మట రాజరాజు తమ్ముడు వీరచోళదేవుడున్నూ (1078-1100) వేగి దేశాధి పత్యము వహించిరి. ఈ కులోత్తుంగచోళ దేవుని కుమార్తెయే, ఇదివరలో చెప్పిన కళింగ రాజైన రాజరాజ భార్య రాజసుందరి.

చోళ - చాళుక్య రాజ్యముల కథనా ధుడయిన కులోత్తుంగచోళదేవుని (క్రీ. శ. 1076-1118) తరువాత రాజ్యము చేసినది

విక్రమ చోళుడు. తరువాత అతని కుమారుడు రెండవ కులోత్తుంగచోళదేవుడు రాజ్యము చేసెను. పిమ్మట చాళుక్యచోళుల అధికారము క్రింద గుంటూరు మండలములోని చందవోలు ప్రాంత ప్రదేశములలో పాలకులు గానుండి, వేంగి దేశమును నూడ తమ అధికారము లోనికి తెచ్చుకొని, చతుర్థావ్యయ కులజులమని చెప్పు కొని ఒక చోళ శాఖయును కొంతకాలము పరిపాలించిరి. చాళీ తెలనాటి చోళులు. చాళుక్య చోడులమన్న, తెలనాటిచోళులమన్న లోబడి, కోనమండలము నేలిన రాజవంశమునకు హూహ యవంశమని పేరు. ఈ కోన పేరు రాశాల శాసనములు క్రీ. శ. 1112 మొదలు 1206 వరకును కనిపించు చున్నవి.

ఈ మధ్య కాలములో, చోళ తిక్కరాజు స్వల్పాదు సగిరమున పాలించు చుండెను. ఈ సగి భూపతి ద్రవిడ కర్నాటక సేనల నునియి, కాంచీ పురి కేలికయై, ఆంధ్ర, చోళ ప్రదేశములను పాలిం చెను. ఈ రాజు తరువాత, ఇతని కుమారుడు మనుమసిద్ధి చాళుక్యపత్యము వహించెను. ఈ మనుమసిద్ధి అష్టాదశముచు ఉధయసిమిత్రుడని వాసి కర్ణాట తిక్కనామాత్యుడు అలంకరిం చెను.

1278 లో కృష్ణా, గోదావరి నదుల మధ్య దేశమంతయు కాకతీ రాజుల వశమైనది.

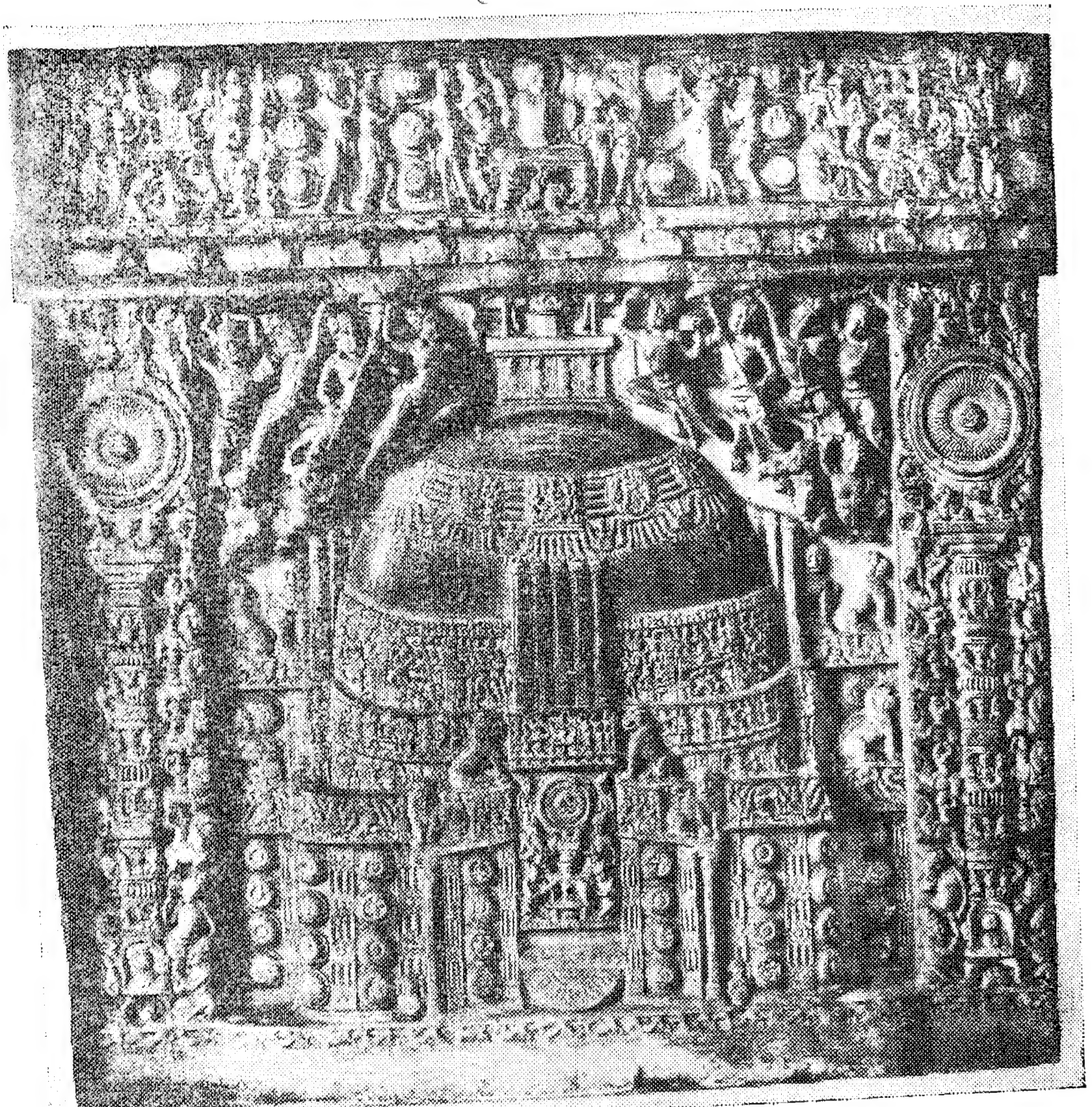
చాళుక్య సామ్రాజ్య పతనానంతరము, వారి సామంత మాండలిక రాజులు ప్రభులులైరి. అట్టి వారిలో కాకతీయులు అగ్రగణ్యులు. వీరికి నేటి వైజాం మండలము నందలి కిరుగిల్లు తోడ మరల గిల్లు రాజధాని. చరిత్ర ప్రసిద్ధమగు ఈ కాకతీయ రాజవంశము 10 వ. శతాబ్దముననే నెలకొన్నది.

దేవదత్తుడు బుద్ధుని చంపబూనుట ;
 2వ శతాబ్దము, సాతవాహనులనాటి
 శిల్పము; గుంటూరు జిల్లా, అమరావతి
 వేదికనుండి.

[ఈ తెగను బోహ్మలు
 వక్ర్రాసు గిహర్న మొంటు
 మ్యాబియసువారి అను
 వత్తి.]

అమరావతి స్తూపము; 3వ
 శతాబ్దము, సాతవాహనుల
 నాటి శిల్పము; అమరావతి,
 గుంటూరు జిల్లా.

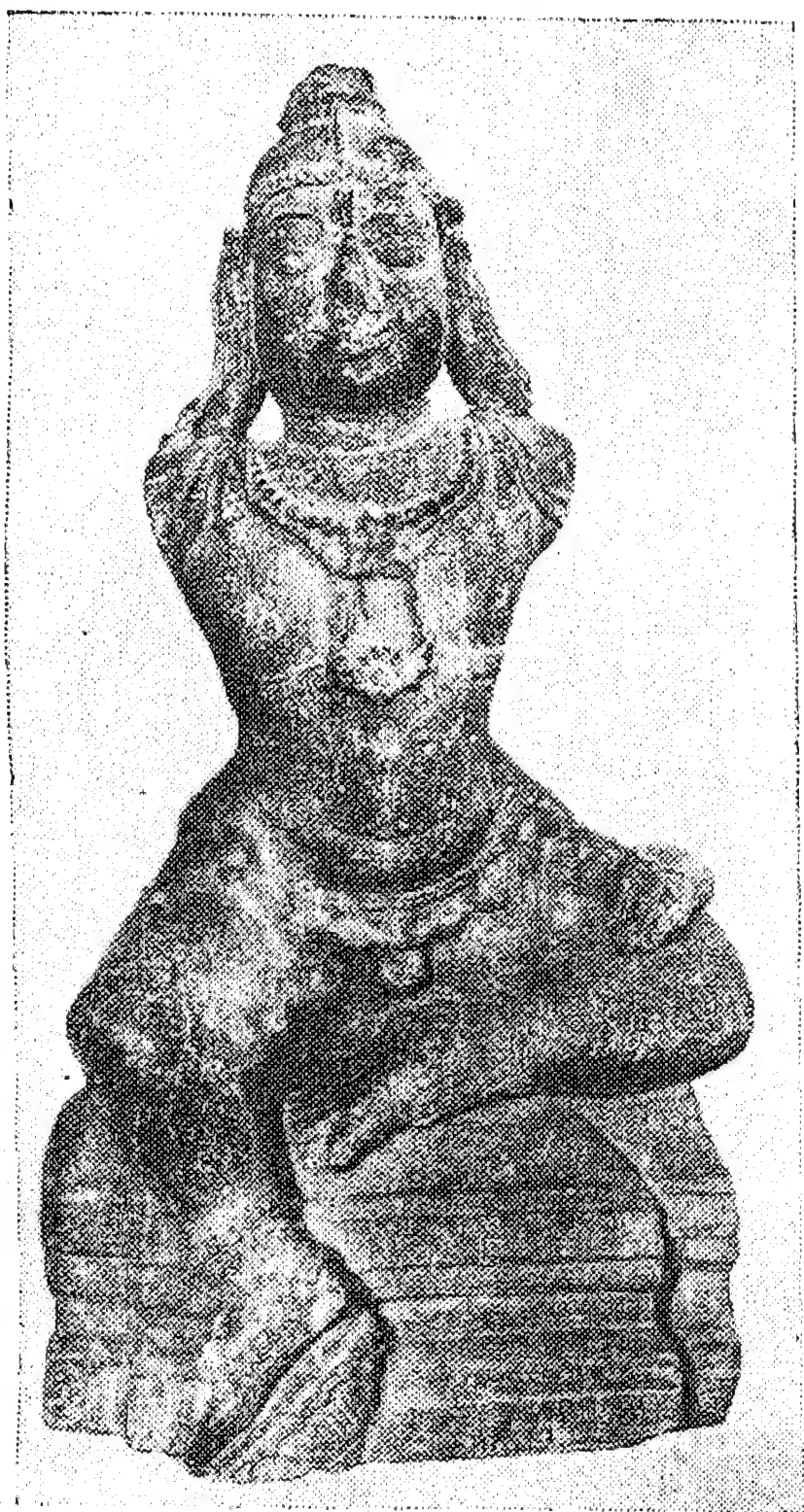

1

2

3

1. ద్వారపాలకుడు; తూర్పు చాళుక్యుల నాటి శిల్పము; వేగిరాజు శిల్పిచే చేయబడినదని దీని వెనుకనుండు శాసనము తెల్పుచున్నది.

7వ శతాబ్దము; బెజవాడ, కృష్ణా జిల్లా.

2. మహిషాసుగమర్థిని; కాకతీయుల నాటి శిల్పము, 12వ శతాబ్దము;

త్రిపురాంతకము, కర్నూలు జిల్లా.

3. బాలకృష్ణుడు. ఈ విగ్రహమును కృష్ణదేవరాయలు ఉదయగిరి నుండి విజయముతో గొనివచ్చి, దీనికి హంపియందు దేవాలయము కట్టి, ఆ మహోత్సవమున బాలకృష్ణాంకిత నాణెములు జేయించి వెల్లడిజేసెను. విజయనగరరాజుల నాటి శిల్పము, 16వ శతాబ్దము; హంపి, బళ్లారి జిల్లా.

[ఈ బొమ్మలు మద్రాసు గవర్న మెంటు మ్యూజియము వారి అనుమతిని.]

ఈ ఓరుగంటి రాజులు సుమారు ఒకటిన్నర శతాబ్దముల కాలము పశ్చిమ చాళుక్యులకు సామంతులుగా నుండిరి. అయిననూ, ఈ వంశ జలలో కాకతి ప్రోలరాజు విజృంభించి, పశ్చిమ చాళుక్య వంశజుడైన తైలపదేవు నోడించి, స్వతంత్రుడయ్యెను. ప్రోలుని

కాకతీయ పరిపాలనా కాలముననే కాక ప్రభువులు-వారి తీయులు స్వతంత్రులై, తమ పరిపాలన రాజ్యాధి కారము విస్తరింప క్రీ. శ. 1089—1323 జేసికొని యుందురు.

ఈ ప్రోలరాజునకు పూర్వము మొదటి బేటరాజు, ప్రోలరాజు, రెండవ త్రిభువన మల్లబేటరాజులు రాజ్యము చేసిరి. త్రిభువన మల్లుడు ప్రోలరాజు తండ్రి. కాకతీయ చరిత్రకు సంబంధించిన ప్రథమ శాసనా కాలము క్రీ॥ శ॥ 1089 అని నిర్ణయించబడినది. వీరు రెండున్నర శతాబ్దముల కాలము నిరాతంకముగా పరిపాలించిరి.

మొదటి కాకతి రాజులు ఒరంగల్లు పరిసరములలో పరిపాలించిరి. రెండవ ప్రోలుని కాలములో, నేటి నైజాం మండలములోని తెలింగాణము నంతయూ తమ అధికారము లోనికి తెచ్చుకొనిరి. ప్రోలుని తరువాత అతని రెండవ కుమారుడైన రుద్రుడు క్రీ॥ శ॥ 1159-1195 వఱకు పరిపాలించెను. ఈయన రాజ్యపు తెల్లలు తూర్పున సముద్రము వరకున్నూ, దక్షిణమున శ్రీశైలము వరకున్నూ వ్యాపించెను. దేవగిరి యాదవులకు ఉత్తరముననూ, పశ్చిమముననూ ఒక చాళుక్య మాండలిక వంశమువారు పరిపాలించు చుండిరి. వీరు కాకతీయ రాజ్య విస్తరణమునకు ప్రత్యర్థులుగా నుండిరి. రుద్రుని తరు

వాత మహాదేవుడు రాజాయెను. ఈయన నాల్గు సంవత్సరములు పరిపాలించెను. తరువాత యాదవ యుద్ధములలో విజయుడైన కాకతి గణపతి రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఇతని రాజ్యాధికారము చెంగల్పట్టు జిల్లాలోని కంజీవరము వరకున్నూ, తిరుచునాపల్లి జిల్లాలోని జాంబై వరకున్నూ వ్యాపించి యుండెను. ఈ కాలమున దక్షిణ హిందూ దేశమున అనేకులు చిన్నచిన్న రాజులు పరిపాలనము చేయు చుండిరి. విక్రమ సింహపురము లేక నెల్లూరి రాజైన మనుమ సిద్ధికిన్నీ, అతని వంశజులలో కొందరికిన్నీ వచ్చిన తగాదాలలో గణపతి దేవుడు జోక్యము కలిగించుకొని, మనుమసిద్ధికి తోడ్పడెను. గణపతి రుద్రుని తరువాత, ఆయన చేతిక్రింద రాచకార్య నిర్వహణములో సుశిక్షితురాలైన ఆయన కుమార్తె రుద్రమదేవి రాజ్యాధికారము స్వీకరించెను. గణపతి రుద్రుని కాలమున ఢిల్లీలో సుల్తానా రజియా పరిపాలించు చుండెను. అట్లే తన కుమార్తె రుద్రమ కూడా రాజ్యపాలన జేయునని గణపతి దేవుడు భావించెనేమో! రుద్రమ అసమాన ప్రజ్ఞాధురీణ, వీర వనిత! పురుష వేషధారియై రాచకార్యముల నిర్వర్తించు చుండెను. రుద్రమతో, యాదవ రాజున్నూ, స్త్రీ పరిపాలన నంగీకరించని ఒకరిద్దరు మాండలిక రాజులున్నూ, విరోధము వహించి యున్నప్పటికీ ఆమె, రాజ్యమున శాంతి భద్రతలు కాపాడ గలిగెను. రుద్రమ తరువాత, ఆమె మనుమడు ప్రతాపరుద్రుడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఈ ప్రతాపరుద్రుడే కాకతి రాజులలో కడపటి స్వతంత్ర పాలకుడు. ఈ రాజన్య చూడామణికి ఢిల్లీ సామ్రాజ్యము ప్రతిస్పర్థియై

నది. ఈయన దక్షిణమున అనేక రాజులను జయించి కీర్తి వంతుడైనప్పటికీ, ఉత్తరమున ఢిల్లీ సమ్రాట్టుల నణచ లేక పోయెను. సురక్షితమైన ఒరంగల్లు దుర్గ ప్రాకారాంతర్భాగములనుండి వీరు మహమ్మదీయ దండయాత్రల కొంతకాల మెదుర్కొనిరి. కానీ, తుదకు దైవదుర్విపాక మువలన విజయశీలుడైన ప్రతాపరుద్రుడు క్రీ॥ శ॥ 1323 లో మహమ్మదీయులకు బందీయై ఢిల్లీకి కొనిపోబడుచుండగా, ఓటమి భరింపజాలక ఆత్మహత్య గావించుకొని పారతంత్ర్యాగ్నికి ప్రాణాహుతి నిచ్చెను. ఈ కాకతి రాజులు 11 వ. శతాబ్దము నుండి 14 వ శతాబ్దము వరకును ఏలిరి. వీర లేలినకాలము మన దేశ చరిత్రలో 'క్రొత్త ప్రాతల మేలి కలయిక'; నవోదయమునకు తొలిరేక దిద్దినది వీరి రాచరికమే!

కాకతీయుల పరిపాలనములో అనేక విధములైన మార్పులు వచ్చెను. లింగాయత, వీర శైవ మతములు విస్తరిల్లెను. జైన బౌద్ధములు గూడా ప్రజాదరణము కలిగి యుండెను. ప్రజాసాహిత్యము అభివృద్ధి చెందెను. ప్రతాపరుద్రుని కాలములో కావ్యనాటకాఖ్యాయికాది రచయితలు వెలసిరి. విద్యానాథుని, 'ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణ,' మానాటిదే! ప్రభుత్వ సాధమునకు మూలస్తంభము సమ్రాట్టు! గ్రామ పంచాయితీలు కుద్యములుగానుండెను. దేశమున వర్తక వ్యాపారములు బాగుగా జరుగుచుండెను.

అంతేగాక తెలుగువర్తకులు, అరబ్బులు మొదలైన పాశ్చాత్య వర్తకులతో పోటీచేసి విదేశములతో వర్తక వాణిజ్యముల సాగించుచుండిరి. 'చౌ—జూ—క్యూ' (Chau-ju-

kua) అను చైనా గ్రంథమున, తెలుగు దేశపు తూర్పు కోస్తాలో విస్తారముగా వర్తకము జరుగుచుండెనని వ్రాయబడి యున్నది. గుంటూరు జిల్లాలోని మోటుపల్లి, తూర్పు తీరపు రేవు పట్నము. వర్తక సంఘములు గూడా యున్నట్లు ఆనాటి శాసనములందు సూచింపబడి యుండుటచే ఆకాలపు ఆంధ్ర దేశ ప్రాభవము ఊహించుకొన వచ్చును.

సహస్ర కిరణములతో విరాజిల్లిన కాకతి ప్రభ అంతరించి, రెడ్డి గాథలలో విద్యా రణ్యుని తపోదీప్తిలో మరల ప్రభవించినది.

క్రీ. శ. 1323 తరువాత కాకతి సామ్రాజ్య మస్తమించి మహమ్మదీయులు విజృంభించిరి. తరువాత మహమ్మదీయులు ఓరుగల్లు మొదలు, రాజమహేంద్రవరము వరకును గల ప్రదేశమును కొల్లగొట్టుచు, దండయాత్రల గావించుచుండిరి. చివరకు వీరు రాజమహేంద్రవర దుర్గమును గూడా ముట్టడించిరి. ఈ రాజమహేంద్రవర దుర్గము మహమ్మదీయుల చేతిలో ఎంత కాలమో యుండ లేదు. మంచికొండ కూనపనాయకుడను వీరనరుడు ప్రోలయ నాయని సాయముతో రాజమహేంద్రవర దుర్గమును మహమ్మదీయుల నుండి లాగికొనెను. కూనప నాయకుడు కోరుకొండ వద్ద ఒక దుర్గమును నిర్మించి, ప్రజాపరిపాలన చేయుచుండెను. విజయ వాటికకును,

రెడ్డి రాజులు రాజమహేంద్ర వరమునకును క్రీ. శ. 1323-1450 మధ్యస్థమైయున్న దేశము వరకు కాకతిరాజ వంశస్థులు పాలించుచుండిరి. ప్రతాప రుద్ర చక్రవర్తి సేనానిగానుండిన దొడ్డారెడ్డి బంధువు

ప్రాలయ వేమారెడ్డి, కృష్ణానదికి దక్షిణ భాగము నందున్న కొండవీడు, వినుకొండ రాజ్యముల కధినాథుడై, అద్దంకి ముఖ్య పట్నముగా ఏలుచుండెను. ఓరుగల్లునకున్నా శ్రీ శైలమునకున్నా నడుమనుండు ప్రదేశమును దేవరకొండ, రాచకొండ, దుర్గములలో నివసించుచు రేచెర్ల సింగమ నాయడు పరిపాలించుచుండెను. రెడ్డి రాజుల అధికారము మొత్తము మీద నెల్లూరు జిల్లాలోని కందుకూరు మొదలు, చిలక సముద్రము వరకున్నా, పడమట కర్నూలు, శ్రీశైల ప్రాంత మంతయున్నా, కృష్ణకు దక్షిణ భాగ మంతయున్నా, వ్యాపించియుండెను.

పిమ్మట, క్రీ॥ శ॥ 1347 లో మహమ్మద్-బీన్-తుఘ్లక్ కొలువులో సేనాధిపతిగా యుండిన హసన్ భామన్ అను తురుష్కుడు కల్బర్గులో ఒక రాజ్యమును స్థాపించి దానికి భామినీ*

రాజ్యమని పేరు పెట్టెను.

దక్షిణ దేశమందలి ఈ రాజ్య స్థాపకుడు

భామినీ రాజ్యము 1358 లో చనిపోయి నప్పు

క్రీ. శ. 1347-1556 టికి, ఉత్తరమున పె్గంగ

మొదలు కొని దక్షిణమున

కృష్ణానది వరకును, తూర్పున భువనగిరి మొదలు

కొని, పడమట సముద్ర తీరము వరకున్నా

భామినీ రాజ్యము విస్తరించెను. కృష్ణానదికి

దక్షిణ భాగమున ఈ కాలముననే వెలసిన విజ

యనగర సమ్రాట్టులకున్నా, 1360 తరువాత

ఏలిన భామినీ సుల్తానులకున్నా అనేక ఘోర యుద్ధములు జరిగినవి. విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపన, వికాసములలో స్వర్ణపుటలను లిఖించుకొన్న ఆంధ్ర దేశ చరిత్రము తెలుసుకొన దగినది!

మహమ్మదీయులు దక్షిణహిందూ దేశము నాక్రమించుట ప్రారంభించినది మొదలు, దక్షిణ హిందూ దేశమునందలి ప్రజా సామాన్యము నందు నూతన ఆశయములు ఉదయింప నారంభించెను. అసలు, దక్షిణ హిందూ దేశస్థులు విదేశీయుల దండయాత్రలకు అంత అధికముగా గురి కాలేదు. ఆంధ్ర శాతవాహనుల కాలమున, శాతవాహన సామ్రాజ్యము యొక్క పశ్చిమోత్తర భాగములను శకులు జయించి ఆక్రమించు కొన్నప్పటికినీ, వారి పాలన క్రింద ఆంధ్రులు ఎంత కాలమో యుండ లేదు. మహమ్మదీయులు దక్షిణ హిందూ దేశము నందు విజేతలై రాజ్యాధి కారము నిర్వహింప బూనుకొనుటలో, తమ ఆచార వ్యవహారములకు, అభిప్రాయములకు విముఖులైన హిందువులతో వైరమేర్పడినది. మహమ్మదీయులు రాక పూర్వము దక్షిణ హిందూ దేశమున యుద్ధములు జరుగక పోలేదు. యుద్ధములు జరిగినవి; అనేక కష్టనష్టములు వాటిల్లినవి. కానీ, ఆ యుద్ధములలో పాల్గొనిన ఇరు కక్ష్యముల వారున్నా హిందూ ధర్మావలంబకులే! కొన్నికొన్ని స్వల్ప హిందూ మహమ్మదీయ భేదములుండిననూ, అంద

సంఘర్షణము రునూ వేదములందు పరి

పూర్ణనమ్మకము, గోబ్రాహ్మ

ణులందు గౌరవము, సనాతన ధర్మమునందు

* 1489-1518 లలో ఈ భామినీ రాజ్యము 5 వేరు వేరు చిన్న రాజ్యములుగా విభక్తమై పోయినది. అవి విజాపూర్, బీదర్, అహమ్మద్ నగర్, గోల్కొండ, బేరారులు. గోల్కొండ రాజ్యము తెలుగునాట విస్తరించెను.

అభిరుచి, భూతదయాది సద్గుణసంపత్తియందు ఆకాంక్ష కలవారే! కానీ, మహమ్మదీయులన్న వేరు. వీరి అభిప్రాయములకున్నా పై చెప్పినట్లు హిందువుల యభిప్రాయములకున్నా హస్తమసి కాంతరము గలదు. మహమ్మదీయ దండయాత్ర కేవలము రాజకీయ దండయాత్రయే కాదు; హిందూ మతముపైనను, ధర్మముపైనను, సంస్కృతి పైనను గావించబడిన దండయాత్ర. ఎట్టి నూతనా భిప్రాయములనో, ఎట్టి దురవగాహ విశేషములనో, అవగాహనము చేసుకొని, తనయందు లీనమొనర్చుకొన్న హైందవ ప్రపంచము ఇప్పుడు ఈ చంద్రధ్వజలఢాటి నెదుర్కొన లేక పోయెను.

ఈ అంశము జన సామాన్యమునకు బోధపడు నంతలోనే అనల్పదేశము మహమ్మదీయుల వశమాయెను. దేవగిరి రాజ్యము మొదట సామంత రాజ్యముగను, క్రమక్రమముగా అంతకంతకు మహమ్మదీయ అధికారము అధికమై, చివరకు మహమ్మదీయ సామ్రాజ్యాంతర్యాగముగాను మారిపోయెను. కాకతీయుల ఒరంగల్లు కూడా క్రీ॥ శ॥ 1326 నాటికి మహమ్మదీయుల సంపూర్ణాధికారము క్రిందికి వచ్చెను. మహమ్మద్ తుఘ్లక్ ఈ భాగము నంతటినీ మండలద్వయముగా విభజించి, తూర్పు మండలమగు ఆంధ్ర దేశమునకు మలిక్ మక్బల్ అను రాజప్రతినిధిని నియమించెను.

ఇట్టి స్థితికి ఆంధ్ర వీరులు వచ్చుటకు పరస్పర వైమనస్యములు, అంతఃకలహములే కారణము. హిందూధర్మ సేవానిరతులైన కాకతీయులు, వారి అనుయాయులు అంతరించి పోయిరి. హిందూధర్మ మడుగంటి పోకుండా సంరక్షించు

టకు, హైందవప్రభ పునరుజ్జీవింప జేయుటకు, ఆంధ్ర యోధులు, నాయకులు-హిందూ ధర్మ ప్రతిష్ఠాపకులనిపించు కొనుటకు తరుణము వచ్చినది! ప్రోలయ నాయకుడు, కాపయ నాయకుడు, ప్రోలయ వేమారెడ్డి, హరిహరుడు, సంగముడు మొదలైన ఆంధ్ర వీరులు అనేకులు విజృంభించి నడుములు కట్టి, కార్యమునకు గడంగిరి. దేశమున ఆందోళన బయలు దేరెను. కత్తిపట్ట గలిగిన మగవారందరున్నా హిందూ మతోద్ధరణమునకు బయలు దేరిరి. కర్క భూమి యనిపించుకున్న భరత ఖండమంతటికిన్నీ ఆంధ్ర దేశమే హిందూ మతోద్ధరణమునకు పూనుకొనవలసి వచ్చెను. కర్నాటక రాజైన హొయి సలబల్లాలుడు కూడా హిందూ ధర్మ స్థాపనమునకు బద్ధకంకణుడై యుండినది వాస్తవమేగాని, అతనియందు ధార్మిక దీక్షకన్న రాజ్య కాంక్ష అధికముగా నుండెను. హిందూ ధర్మ ప్రతిష్ఠాపనమునందలి ఆకాంక్షకన్న స్వాతంత్ర్య ప్రతిపాదనాభిరతి మెండు. ఆంధ్రుల దృష్టి యది కాదు. వారిని రాజకీయముల కన్న ధార్మిక చింతనయే పురి కొల్పినది. హిందూదేశపు మహమ్మదీయ రాజప్రతినిధి ఈ వీరవిజయని నాదములకు త్రుళ్లిపడి పలాయన మంత్రము పఠించెను. ఢిల్లీ సుల్తానుల కాశ్చర్యము కల్గినది. అయిననూ మహమ్మద్ తుఘ్లక్ ఈ వీర పరాక్రమ మెరుగనివాడు కాదు. యవరాజుగా నున్నప్పుడు స్వయముగనే ఆంధ్రుల పైకిదాడి వెడలి, ఆంధ్రుల ధాటికి తన సేనలు తాళ లేక వెనుకకు మరలి నప్పుడు ఎన్నిమారులు విస్మయము చెంద లేదు! చివరకెట్లో తెలింగాణమును జయించి నప్పటికిన్నీ, సామ్రాజ్యమున

కేకచ్చత్రాధిపతి యైనప్పటికీ, ఉత్తర హిందూ
స్థానమును వదలి, పారంపర్యముగా వచ్చు
చున్న ఢిల్లీ రాజ నివాసమును వదలి దేవగిరి
కేలవచ్చెను? ఇందలి అంతరార్థమంతయు
మహమ్మదు చక్కగా నెరిగినదే! అతను స్వయ
ముగా సంకల్పించుకొని, ఆంధ్రుల నెదిరింప
యత్నించినను జయము కలుగునన్న నమ్మక
మతనికి లేకుండెను. దీనికితోడు అతనికి రాజకీ
యముగా అనేక చిక్కులు ఏర్పడెను. అతనికి
ఉత్తర దేశమును విడుచుటకు వీలు లేకుండెను.
అందుకై అతడొక యుక్తిని పన్నెను. 'దొంగ
గు దొంగయే పట్టవలెను' అను నానుడిని
బట్టి, ఈ కార్యమున కొక ఆంధ్రుని నియోగిం
చుటే ఉచిత మనుకొనెను. అంతకన్న ఉత్తమ
మార్గమతనికి తోచలేదు.

అందుకై తనకు ఖైదీలుగా నుండిన హరి
హర బుక్కరాయల పిలపించి, వారి నీ కార్యము
న నియుక్తుల చేసెను. ఈ యిరువురు సోద
రులు రాజనీతి ననుసరించి మహమ్మదుకు
తాత్కాలికముగా లోబడిననూ, తమ జీవిత పర
మావధిని విడువలేదు. వీరు హిందూ ధర్మ ప్రతి
ష్ఠాపనాతత్పరులై సమయమునకు వెదకు
చుండిరి! అందు వలననే, వీరు మహమ్మదు
తలచిన విధముగా ఆంధ్ర దేశమును స్వాధీన
పరచుకొన గలిగి నప్పటికిన్నీ, మహమ్మదునకు
లోబడి యుండనందున వీరిని కృతఘ్నులనీ,
ద్రోహులనీ మహమ్మదీయ చరిత్ర కారులు
నిందించుచున్నారు.

ఆంధ్రదేశ పునర్విజృంభణమున్నూ,
దక్షిణ దేశమున హిందూ ధర్మమును సుస్థి
రము చేయుటయున్నూ పరమావధిగా నెంచి,

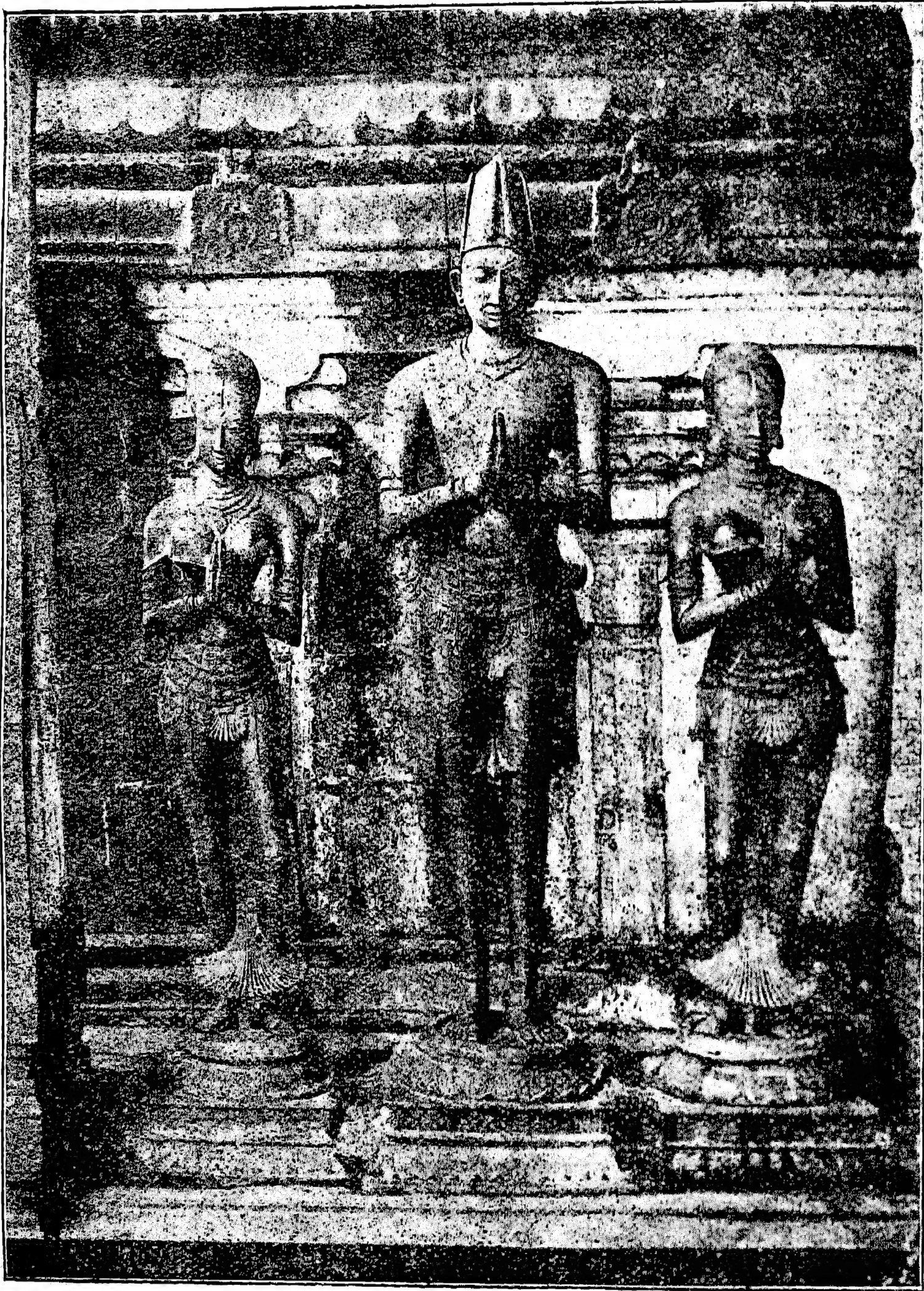
అఖండ వైభవోపేతముగా మూడు శతాబ్దముల
కన్న అధికముగా వర్ధిల్లిన విజయనగర సామ్రా
జ్యమును స్థాపించి, దాని
విజయనగర నాసోదరులు ప్రతిష్ఠించిరి.
సామ్రాజ్య స్థాపన హరిహరుడు, బుక్కడే గాక
క్రీ. శ. 1336 వీరికి ముగ్గురు తమ్ములు
గలరు. ఈ అయిదుగురును

రాజ్యమునకు, దాని అభివృద్ధికి పాటుబడిరి. గాని,
వారిలో జ్యేష్ఠులైన హరి హరుడు, అతని
తర్వాత బుక్కడు మాత్రమే సింహాసన మధిష్ఠిం
చిరి.

హరిహరరాయలుకు, బుక్కరాయలుకు,
కుడి భుజములవలె మాధవాచార్యులు,
సాయనాచార్యులు మంత్రాంగము వహించి
రాచకార్యముల నిర్వహించు చుండిరి. మాధవా
చార్యులకు విద్యారణ్యులని మరియొక పేరు
గలదు. హరిహరరాయలు విద్యారణ్యుని పేర
విద్యానగరమును కట్టించెను. ఆ పేరు క్రమ
ముగా విజయనగరమైనది. ఇంతే కాక బుక్క
రాయల కాలములో క్రీ. శ. 1344-45 సం॥
లిఖింపబడిన శాసనములో "విద్యాభిధాన నగరీ
విజయోన్నతశాలినీ, విద్యారణ్య కృతాతస్యాం
రత్నసింహాసనేస్థితః" అను వాక్యములు కను
పించు చున్నందున, విద్యా నగరము విద్యా
రణ్య కృతమని స్పష్టమగు చున్నది. హరిహర
రాయల తరువాత బుక్కరాయలు రాజ్యము
నకు వచ్చెను. బుక్కరాయలు కృష్ణానదికి దక్షిణ
మందుగల దేశము నేలెను. క్రీ. శ. 1399-

1406 వరకునూ రెండవ బుక్కరాయలు రాజ్య
మేలెను. క్రీ. శ. 1421—1448 లో రాజ్య
మేలు చుండిన ప్రౌఢదేవరాయల కాలములో

నికోలై కోంటీ (ఇటలీ యాత్రికుడు), అబ్దుర్ చున్నది. హరిహర బుక్క-రాయల వంశపు
రజాక్ (హీరట్ దేశస్థుడు) లు విజయ నగరము రాజులలో కడపటి వానిని, చంద్రగిరి మండ
నకు వచ్చి, వారు చూచిన విషయములను గ్రంథ లాధి పతియైన సాళువ నరసింహ రాయలు
స్థము చేసిరి. వారి వర్ణనముల బట్టి, విజయ నగ క్రీ॥ శ॥ 1486 లో రాజ్యమునుండి తొలగించి,

విజయనగర సమ్రాట్ట శ్రీకృష్ణదేవరాయలు—అతని సతులు. (1509-1530).

రము 60 మైళ్ల చుట్టు కొలత, ఉత్తర ద్వారము తాను సింహాసన మెక్కి, సాళువ వంశమునకు
నుండి దక్షిణ ద్వారమునకు 8 మైళ్లు పొడవు మూల పురుషు డయ్యెను. క్రీ॥ శ॥ 1505 లో
గలిగి యుండెననియు, నగరము మహా వైభవో సాళువ వంశము వారిలో కడపటి రాజును తొల
సేతముగా నలరారుచుండెననియు తెలియు గించి, తుళువ వంశపు నరసనాయకుడు రాజు

య్యెను. ఈ తుళువ వంశపు రాజులలో ప్రబలుడై, క్రీ. శ. 1509 నుండి 1530 వరకు రాజ్య

మేలిన శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు శ్రీకృష్ణ దేవ ప్రఖ్యాత పురుషుడు. కృష్ణ రాయలు దేవరాయలు, అతని రాజ్య క్రీ. శ. 1509-1530 మును గురించి అనేకులు వ్రాసియున్నారు. ఈ కృష్ణ

దేవరాయల పాలన విజయనగరసామ్రాజ్య చరిత్రలోనే కాదు, దక్షిణ హిందూ దేశ చరిత్రకే స్వర్ణ తోరణమై అలరారినది. కృష్ణ దేవరాయలకు మంత్రి ప్రజ్ఞావంతుడు తిమ్మరుసు. ఇతడు విజేత. ఈతని ఆస్థానమున అష్టదిగ్గజములని పేరొందిన ఆంధ్ర కవిశేఖరులున్నా, సంస్కృత, ద్రవిడ, కర్నాట భాషా కోవిదులున్నా అలంకరించి యుండిరి. కృష్ణ దేవరాయలు పండితుడు, కవి. సుప్రసిద్ధ ప్రబంధము ఆముక్తమాల్యద ఆయన విరచించినదే! కృష్ణదేవరాయలు ఉత్కళ రాజైన ప్రతాపరుద్ర గజపతి అధికారములోనున్న ఉదయగిరిని ముట్టడించి, దానిని తన అధీనము లోనికి తెచ్చుకొనెను. పిమ్మట కొండవీటి దుర్గమును ముట్టడించెను. తరువాత కొండపల్లిని స్వాధీన పరచు కొనెను. తరువాత ఉత్కళ రాజు సేనలను వెన్నంటి ప్రతాపరుద్రగజపతి నోడించి, సింహాచలము దగ్గరనున్న పోట్నూరికి సమీపమున తన జయ స్తంభమును నాటించెను. అప్పుడు ఉత్కళ ప్రభువు గజపతి క్రీ. శ. 1518 లో కృష్ణ దేవరాయలతో సంధి చేసుకొని, తన కుమార్తెయైన అన్నపూర్ణాదేవిని కృష్ణదేవరాయల కిచ్చి వివాహము చేసెను.

బిజాపూరు సుల్తానులకున్నా, విజయనగర రాజులకున్నా కృష్ణా తుంగభద్రా నదుల మధ్య సమై యుండిన రాయచూరును గురించి యుద్ధములు జరుగు చుండెను. ఈ కాలములో రాయచూరు దుర్గమును, ఇస్మాయిల్ ఆదిల్ షా ముట్ట

డించి యుండుటచేత కృష్ణ దేవరాయలు క్రీ. శ. 1520 లో యుద్ధమునకు పోయి విజయుడై, కృష్ణా, తుంగభద్రా నదుల మధ్యనున్న రాజ్యమును తన అధికారము క్రిందికి తెచ్చుకొనెను. ఈ విధముగా యుద్ధములు చేసి, తన విజయనగర సామ్రాజ్యమును, గోదావరి, కృష్ణా, జల్లాల లోను; కృష్ణా నదికి దక్షిణమునగల దేశము నందున్నా వ్యాపింప జేసెను. కృష్ణదేవరాయలు గొప్ప శూరుడే కాక, కళాపోషకుడు, రాజ్యతంత్రప్రవీణుడు. క్రీ. శ. 1530 లో కృష్ణదేవరాయలు చనిపోయెను. 15-16 శతాబ్దములయందు ఆంధ్ర సామ్రాజ్యలక్ష్మి నర్తించినది. కృష్ణదేవరాయల పరిపాలనా కాలమున, ఆంధ్ర నాయకులు దక్షిణ ప్రదేశములకు పోయి, చోళ, పాండ్య రాజుల నోడించి, తంజావూరు, మధురలలో తమ పరిపాలన ఏర్పరచిరి. ఈ దక్షిణ నాయక పాలకులు విజయనగరేంద్రులకు సామంతులుగా నుండి, చాలాకాలము పరిపాలనము గావించిరి.

తరువాత అతని తమ్ముడైన అచ్యుతరాయలు రాజయ్యెను. ఇతని కాలములో రాయచూరు ప్రదేశమును బిజాపూరు సుల్తానులు స్వాధీనము చేసుకొనిరి. తరువాత అచ్యుతరాయల అన్నకుమారుడు సదాశివ రాయలు 1542 లో రాజ్యమునకు వచ్చెను. అతనికి రామరాజు, తిరుమల రాయలు, వేంకటాద్రి మంత్రులుగా నుండిరి. వీరిలో రామరాజే వాస్తవమైన మంత్రిగా వ్యవహరించు చుండెను. ఇతడు దక్కన్ దేశ సుల్తానులలో ఒకరితో నొకరికి పోరాటముల కల్పించి, అందరిపైన తన అధికారము చలాయించు కొను చుండెను. కానీ, ఈ పన్ను గడలెంత కాలమో సాగలేదు! ఈ సుల్తానులందరు ఏకమై క్రీ. శ. 1565 లో తల్లికోట, లేక రాక్షసతంగడి యని ప్రసిద్ధిచెందిన యుద్ధములో రామరాయల నోడించిరి. మహమ్మదీయుల

ధాటికి తాళలేక బలిష్ఠమైన విజయనగర సామ్రాజ్య స్తంభము ఈ నాటికి తల్లికోట ఛిన్నభిన్నములై పోయినది. యుద్ధము యుద్ధమునందు పట్టుబడిన క్రీ. శ. 1565 రామరాజుకు శిరచ్ఛేదనము గావించి, తురక లాతని తలను జెండాకొయ్యకు తగిలించిరి. యుద్ధమైన వెంటనే విజయనగర విధ్వంసము గావించిరి.

ఈ విజయనగర సామ్రాజ్య ప్రాభవము ఈ యుద్ధానంతరము క్షీణింప ప్రారంభించినది. తల్లికోట యుద్ధము తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిన రాజులు, తమ రాజధానిని పెనుగొండకు మార్చుకొనిరి.

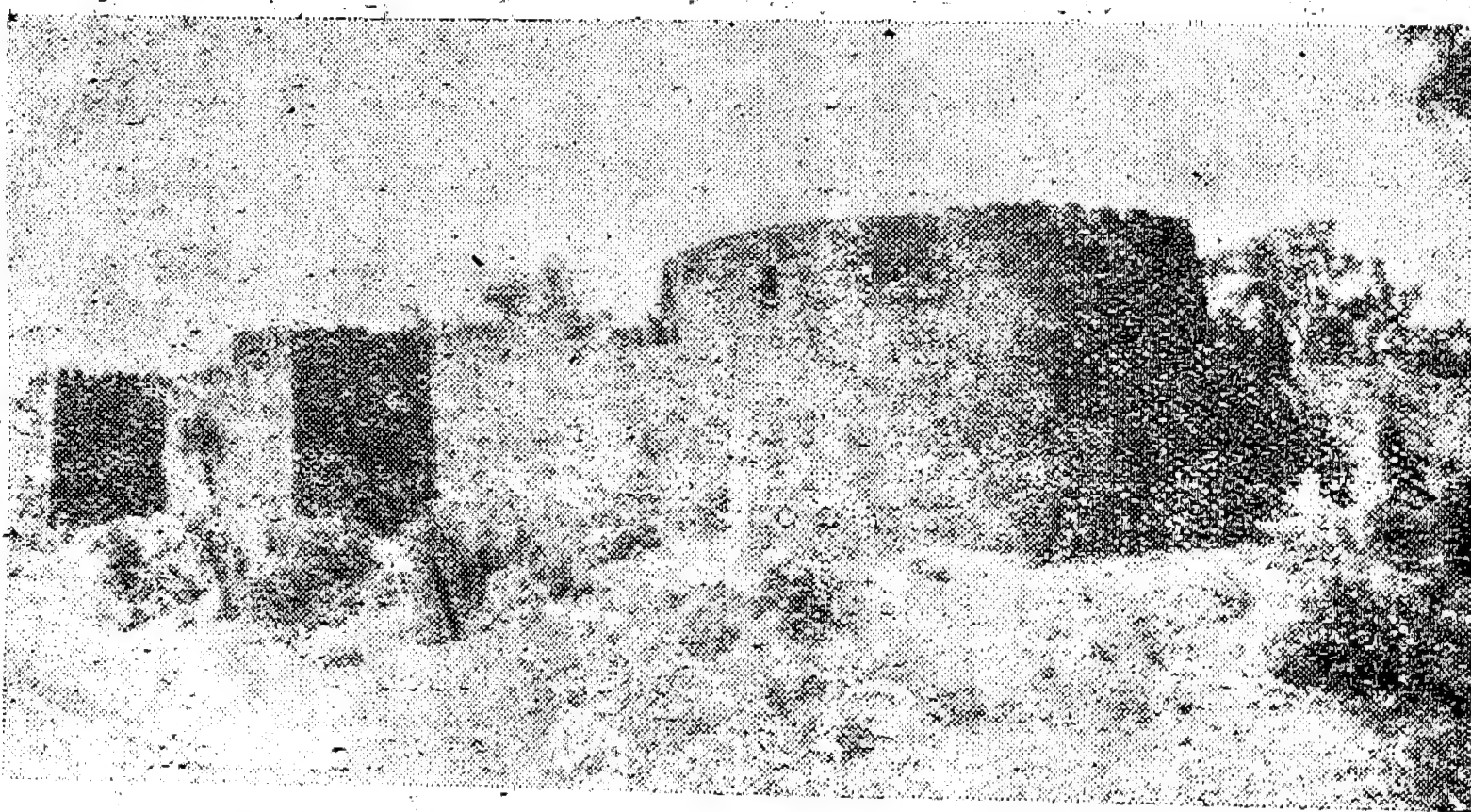
1565 తరువాత విజయనగర సామ్రాజ్యమును ఉన్నతికి తెచ్చినది, ఆర్యటి వంశస్థులు తిరుమల రాయలు, శ్రీరంగరాయలు, వెంకటపతి రాయలు మొదలైనవారు. తిరుమల రాయలు తన రాజ్యమును పరిపాలనా సౌకర్యమునకై 3 భాగములుగా విభజించెను. తిరుమల రాయల

తరువాతి చరిత్ర తరువాత వెంకటపతి రాయల క్రీ. శ. 1465-1675 లొక భాగమునకున్నా, రామరాయలొక భాగము

నకున్నా, శ్రీరంగరాయలు ఒక భాగమునకున్నా అధిపతులైరి.

వెంకటపతి రాయలు చంద్రగిరిని, శ్రీరామ రాయలు శ్రీరంగ పట్టణమును, శ్రీరంగ రాయలు పెనుగొండ పట్టణమును రాజధానులుగా ఏర్పరచుకొని పరిపాలించిరి. కానీ, శ్రీరంగ రాయలు, రామ రాయలు మృతిజెందిన పిదప వెంకటపతి ఈ 3 భాగముల అధికారమును వహించెను. ఒకరిద్దరు సామంతమాండలికులు వెంకటపతి అధికారము నొప్పుకొనక ప్రతిఘటించినను, సమర్థుడగు వెంకటపతి వారిని పరాజితుల గావించెను. అట్టి వారిలో ఒకడు లింగమ నాయకుడు. లింగమ నాయకుని జయించుటకే వెంకటపతి యితని ముఖ్యస్థలమగు వెల్లూరునకు వచ్చి 17 వ శ. లో కొన్ని సంవత్సరము లక్కడ నివసించుటచేత, ఇతనిని వెల్లూరి రాజుని గూడా విదేశస్థులు పిలుచుచుండిరి. యితనికి మొదటి నుండియు చంద్రగిరి ముఖ్యపట్న మగుటచేత యితనిని చంద్రగిరి రాజందురు.

దురహంకృతులై, స్వామిద్రోహము చేసిన పాళిగార్లను వెంకటపతి లోబరచుకొని, మహమ్మదీయులతో విజయనంతముగా పోరాడి,

16వ శతాబ్దమున జీర్ణ విజయనగర సామ్రాజ్యమునెలిన చంద్రగిరి రాజుల దుర్గము.

తన సామ్రాజ్య విభవమును పునఃప్రతిష్ఠితము చేసెను. ఇతని కాలమున న్యాయము, శాంతి నెలకొనెను. మహమ్మదీయ దాడుల వలన, యుద్ధములవలన ఖైద్యము పొందిన వ్యవసాయమును, సిరిసంపదలను పెంపొందింప చేసెను. ఇతడు వీరవరుడే కాక, ప్రజానురంజకము

గాపాలించిన మేటి! ఇతని కాలమున జీవచ్ఛవముల వలెనున్న గ్రామ పంచాయితీ సంఘములు మరల పని చేయ నారంభించెను.

వెంకటపతి ఈ రీతిగా రాజ్యపాలనము నిర్వహించుచున్నను, తన తదనంతర మేమగునో యని యోచించుచునే యుండెను. వెంకటపతికి సంతానము లేకుండుటచేత అన్న కుమారుడైన శ్రీరంగ రాయని రాజుగా నియామకము చేసెను. కాని, గొబ్బూరి వంశమున జన్మించిన వెంకటపతి రాణియు, ఆమె సోదరుడు జగ్గరాయడును శ్రీరంగనికి దాసోహమనుట కొప్పుకొనలేదు. ఈ జగ్గరాయడు శ్రీరంగని తొలంగిప అందరిని కూడ గట్టుకొనెను. కాని, వెంకటగిరి ప్రభువంశ పూర్వీకుడైన వెలుగోటియాచమనాయడు దీనికి ప్రతిఘటించెను. దురదృష్టము! జగ్గరాయడు ఒక రోజున హఠాత్తుగా వచ్చి, రాయని సకుటుంబసపరివార సమేతముగా బంధించెను. యాచమనాయడు రాజకుమారులలో ఒకరి నైనను కారాగార విముక్తుని జేసి రక్షింప ప్రయత్నించి, తుదకు ఒక బాలిక సహాయము చేత శ్రీరంగని పది సంవత్సరములు వయస్సుగల 'రామరాయడు' రెండవ కుమారుని తన వశము చేసికొన గలిగెను. జగ్గరాయడు యాచమ నాయని ప్రయత్నములకు వెరచి రాజ కుటుంబమును సంహరించెను! తరువాత జగ్గ రాయడు తన మాతులుని చక్రవర్తిగా ప్రకటించి నందున, యాచమనాయడు శ్రీరంగని పుత్రుడైన రామరాయని చక్రవర్తిగా ప్రకటించి, జగ్గ రాయనితో యుద్ధమునకు గడంగెను. ఈ యుద్ధము కావేరికి దక్షిణమునను, ఆనకట్టకు సమీపములోను ఉన్న తోపూరు వద్ద రెండు సంవత్సరములు జరిగినది. ఇందు జగ్గరాయడు మృతి నొందెను. రామ రాయనికి సహాయము చేసిన వారిలో తంజావూరికి అధినాథుడైన రఘునాథరాయడును సామంత మాం

డలికుడు ఒకడు. యాచమనాయడు రామరాయనికి కుంభకోణమునందు పట్టాభిషిక్తుని జేసెను. ఈ రామ రాయలు 1617 మొదలు 1638 వరకును రాజ్యమేలెను.

రామరాయడు సింహాసన మెక్కినప్పుడు తంజావూరి నాయకుడు, యాచమ నాయడు, ఇంకొకరిద్దరు తప్ప, అందరును శత్రు పక్షవలంబులుగా నుండిరి. రామ రాయడు వారందరినీ వశీకృతము జేసికొనుటకు తన రాజ్యావసానము వరకు ప్రయత్నించుచునే యుండెను. మధుర నాయకుడును, జింజి నాయకుడును యితని నెదిరించిన వారిలో అగ్రేసరులు. జగ్గ రాయని తమ్ముడగు యతిరాజు కూడా రామ రాయనికి శత్రువుగానే యుండెను.

రామరాయడు కడువేర్పరి. యతిరాజుతో మైత్రిగల్పించుకొని, అతని కుమార్తెను తన ద్వితీయ పత్నిగా పరిగ్రహించి, క్రమముగా తన అధికారమును వ్యాపింప జేసి కొనుచు, క్రీ. శ. 1629 నాటికి విచ్చిన్నమై పోయిన తన సామ్రాజ్యములోని చాల ప్రదేశము నాక్రమించు కొనెను. 1624 లో బిజాపూర సుల్తానులకు స్వాధీనమై పోయిన కర్నూలును మరల రాబట్టు కొనవలసి యుండెను. కానీ 1630 లో ఇతని మృతి సంభవించుటచేత ఈపని నెరవేర లేదు.

రామరాయలకు గూడా సంతానము లేక పోవుటచేత అతనిచే నియోగింపబడిన పెదవెంకటపతి రాయలు రాజయ్యెను. గానీ, ఈ పెదవెంకటపతి రాయలకున్నా, రామ రాయలకు పినతండ్రయగు తిమ్మరాజుకున్నా రాజ్యాధికారమునకై పోరాటము జరిగెను. క్రీ. శ. 1635 లో తిమ్మరాజు మృతినొందగా, వెంకటరాయలు నిరాటంకముగా వెల్లూరు ముఖ్య పట్నముగా రాజ్యము చేయసాగెను.

కానీ, తన అన్న కుమారుడగు శ్రీరంగరాయలకున్నా తనకున్నా వైరము లేర్పడుటచేత

వెంకటపతిరాయల కాలములో బిజాపూరు సుల్తానులు 1638 లోను, 1641 లోను అతని రాజ్యము పైకి దండెత్తి వచ్చుటకు కారణమయ్యెను. వెంకటపతిరాయలు వారికి అధికముగా ధనమిచ్చి, చేయునది లేక మొదటి సారి సంధి గావించు కొనెను (1638). రెండవమారు దక్షిణదేశ నాయకులు ఇతనికి సహాయము చేసినందున శత్రువును పారద్రోల గల్గెను. కానీ, నానాటికి కష్టములు వెంకటపతి రాయల కధికములగు చుండెను. ఈ తరుణముననే, గోల్కొండ నవాబు ఆంధ్ర దేశమందలి కోస్తా ప్రాంతమంతయు ఆక్రమించు కొనెను. తుదకు విసుగుచెంది, తన సిరిసంపద లన్నింటినీ కోల్పోయి, పరాజితుడై దుఃఖించి, చిత్తూరు ప్రాంత అరణ్యములందు ప్రాణముల గోల్పోయెను (అక్టోబరు 1642).

తరువాత, ఇదివరలో చెప్పబడిన వెంకటపతి అన్న కుమారుడు శ్రీరంగుడు రాజ్యాధికారము వహించెను. ఈ శ్రీరంగుడే ప్రోత్సహించిన మహమ్మదీయ దండయాత్రలను, అత డాపుటకు వీలు లేక పోయినది! పిమ్మట కొంత కాలమునకు మహమ్మదీయులలో కలిగిన వైషమ్యములవలన వారు బలహీనులైనప్పుడు శ్రీరంగ రాయలు వారల నెదిరించు చుండెను. క్రీ. శ. 1643-44 లలో గోల్కొండ నవాబు దండెత్తగా, శ్రీరంగ రాయలు బిజాపూరు సుల్తానుల సైన్య సహాయముతో గోల్కొండ నవాబును ఎదిరించి తరిమి వేసెను. కానీ, దేశమున అంతకంతకు శాంతి లేక పోయెను. దక్షిణ దేశ నాయకులు సామంతులైననూ, ఎప్పుడునూ ఢిక్కరించుచునే యుండిరి. గోల్కొండ నవాబులు తరచుగా దాడులు సాగించుచునే యుండిరి.

బిజాపూరు, గోల్కొండ సుల్తాను లేకమై, తుదకు హిందూసామ్రాజ్యము నాక్రమించుకొనుటకు పూనుకొనిరి. శ్రీరంగరాయలు చేయునది లేక విహ్వలుడై, దక్షిణ నాయకులగు సామంతుల శరణు జొచ్చెను. ఈ దక్షిణ నాయకులు కూడా ఒకరి తర్వాత నొకరు మహమ్మదీయులకు లోబడిరి. శ్రీరంగ రాయలు వెల్లూరినుండి జంజిన్ని, జింజినుండి తంజావూరునకున్నా, తంజావూరి నుండి మైసూరునకున్నా పారిపోయెను. మైసూరున శ్రీరంగ రాయడు కొంత మంది నాయకుల సాయముతో తేజో విహీనమైన తన రాచరికమును నిల్పుకొనుటకు ప్రయత్నించుచు 1675 లో మరణించెను.

మొత్తము మీద విజయనగర సామ్రాజ్య కాలమున మత వాఙ్మయములు ఉన్నత స్థితికి వచ్చెను. సాయనుడు వేద వ్యాఖ్య రచించెను. కృష్ణ రాయల కాలమున, పాలన శాంతియు తమై, కళాకలితమై, ప్రజానురంజకముగా నుండెను. హంపిలోని రామస్వామి ఆలయము, తాడిపత్రి దేవాలయములు, లేపాక్షి, సోంపల్లి తిరుపతి, కుంద్రం మొదలైన ప్రదేశముల శిథిలమై యున్న వారి కళాప్రతిభ దర్శింప దగినది! విజయనగర రాజుల కాలమున సేచ్చ, కీర్తి, సూర్య చంద్రులవలె ధగధగద్ధావశ్యముతో భాసించినవి !!

వ్యాపింప చేసుకొనిరి. డ్రెంచి వారున్న, ఆరీతిగానే పుదుచ్చేరీ మొదలయిన స్థలములందు తమ పలుకుబడిని మరింత ఎక్కువగా వ్యాపింప జేసుకొనిరి. 1748 లో నైజాం, ఆర్కాట్

బ్రిటిష్ యుగమునాటి ఆంధ్రుల చరిత్ర 1600-1942 :-

1600 లో ఏర్పడిన ఆంగ్లేయుల తూర్పు-ఇండియా సంఘమువారు ఇండియాలో వర్తక వ్యాపారము చేసుకొంటూ 1639 లో చెన్నపురిని సంపాదించి, కోటకట్టుకొని, తమ పలుకుబడి

వ్యాపింప చేసుకొనిరి. డ్రెంచి వారున్న, ఆరీతిగానే పుదుచ్చేరీ మొదలయిన స్థలములందు తమ పలుకుబడిని మరింత ఎక్కువగా వ్యాపింప జేసుకొనిరి. 1748 లో నైజాం, ఆర్కాట్

అనుభవ జ్ఞానము

సరస్వతి - మూర్తి

భవించిన వాక్ విజ్ఞాన
విద్యాధిదేవత ; ప్రాచీన
వేదమత, ప్రాచ్య విజ్ఞాన
స్వరూపిణి.

శతాబ్దుల తరబడి
అనుభవానంతరము
గూడ చందన వృక్ష
ముల పెంచు సం
పూర్ణవిధానము ఇప్ప
టికిని మైసూరు సం
స్థానమునకుతప్ప ఇ
తరులకు తెలియదు.
మైసూరు ప్రభుత్వ
కర్మాగారములలో
తీయబడిన పరిమళ
యుతమైన చందన
తైలము ప్రపంచమం
తటిలోను పరిశుభ్ర
మైనది. వారు ఎప్పటి
కప్పుడు చందనపు
చెక్కలను నరికి, ఆద
ర్శపద్ధతులపై భద్రప
రచెదరు; కనుక పీటి
నుండి తయారు చేయ
బడిన తైలము, చెట్టు
నందున్నప్పటివలె సే
పరిమళ భరితముగ
నుండి, ప్రపంచమం
దంతటను ఉత్తమ
మైన సబ్బులును,
పరిమళ వస్తువులును
తయారగుచున్నవి.

మైసూరు చందన తైలము

గవర్నమెంటు శాండల్వుడ్ ఆయిల్ ఫ్యాక్టరీ - మైసూరు.

ఫ్యాక్టరీనుండి గాని, ఏజెంట్లు ద్వారాగాని ఈ తైలమును తెప్పించుకొన వచ్చును.

దక్షిణ ఇండియా, బొంబాయి రాజధాని, బర్మాలకు ఏజెంట్లు :—

మెస్సర్స్ ఎం. ఏ. టి. ఆచార్య అండ్ కంపెనీ,

“శ్రీ కృష్ణా బిల్డింగ్స్,” ఎవెన్యూ రోడ్డు, బెంగళూరు సిటీ.

మరియు—

ది మైసూరు ప్రోడక్ట్స్ లిమిటెడ్, ప్రిన్ సెస్ స్ట్రీట్, బొంబాయి.

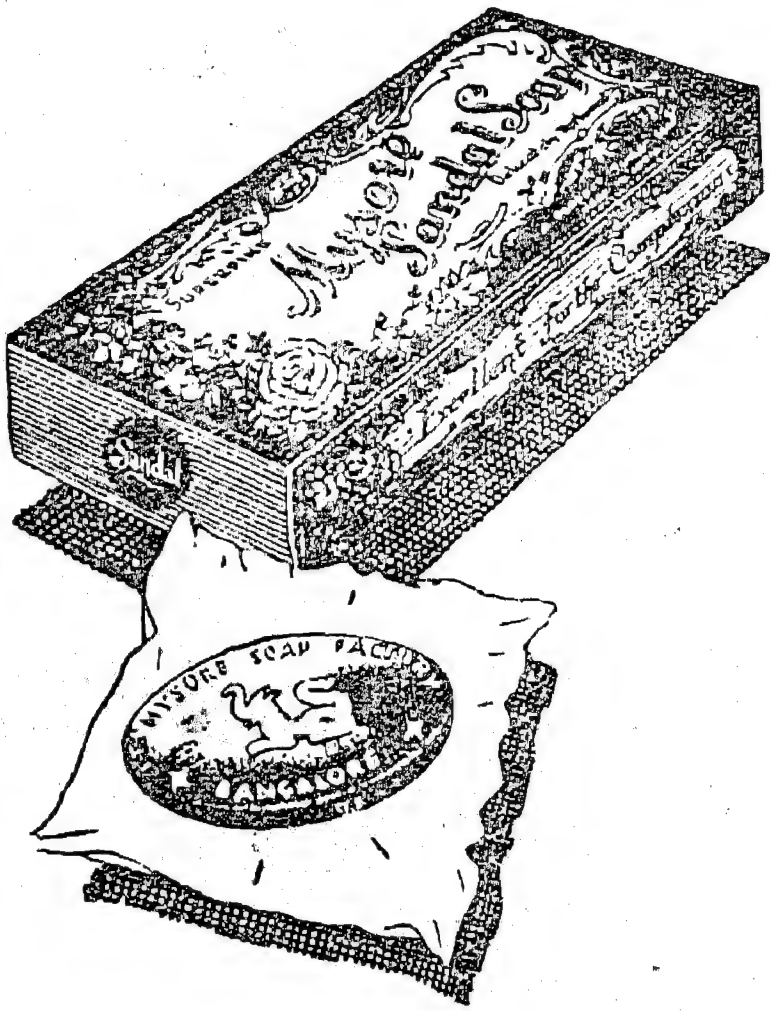

ఆరాధనీయము!

భారత ప్రాచీన భాగ్యపథమున

“మైసూరు శాండల్ సబ్బు”

యశోదీపికవలెనున్నది. సౌందర్య సమారాధనయందు సుఖసంతోషములను కలిగించుటలో ఇది ప్రఖ్యాతిగాంచినది. పరిమళములోను, శరీరకాంతి రక్షణ పోషణల విషయములోను దీనిని మించినది మరొకటి లేదు!

మైసూరు శాండల్ సబ్బు

నవాబులు పదవులకై వారసులలో తగవులు పుట్టి నప్పుడు ఫ్రెంచి వారున్న ఆంగ్లేయులున్న యుద్ధములలో పాల్గొని, నైజాం రాజ్యమున ఫ్రెంచి వారున్న, ఆర్కాట్ రాజ్యమున ఆంగ్లేయులున్న ప్రాభవము సంపాదించిరి. తత్ఫలితముగా ఫ్రెంచివారు నైజామునుండి ఉత్తర సర్కారులు పొందిరి. 1757 లో శిస్తులు వసూలు చేసుకొనుటకున్న, తన పలుకుబడి వ్యాపింప జేసుకొనుటకున్న బుస్సీ, విశాఖపట్టణము జిల్లాకు పోయి, బొబ్బిలి కోట ముట్టడించి నాశనము చేసెను.

1764 నాటికి ఆంగ్లేయుల ప్రాభవము ఎక్కువయినది. ఫ్రెంచివారి పలుకుబడి, అధికారము పోయినవి. ఉత్తర సర్కారులు ఆంగ్లేయులకు నైజా మిచ్చెను. 1800 సరికి అవి ఆంగ్లేయులకు వశపడినవి. మైసూరు యుద్ధములలో ఆంగ్లేయులకు కలిగిన విజయమువల్ల టిప్పననుండి వారికి వచ్చిన ప్రదేశములలో బళ్లారి, అనంతపురము, కడప జిల్లాలను, 1799లో ఆంగ్లేయులు తమకు తోడ్పడిన నైజాము కిచ్చి వేసిరి ; గాని, ఆ వెంటనే ఏర్పడిన సైన్య సహకార పద్ధతి ననుసరించి నైజాము ఆంగ్లేయ సైన్య సహకారము పొంది, 1801 లో కర్నూల నిమిత్తము పై జిల్లాలను ఆంగ్లేయుల కిచ్చి వేసెను. ఈ విధముగా తెలుగు దేశము, ఇంచుమించుగా అంతయు ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వమునకు వశమయినది.

1858 నాటికి బ్రిటిష్-ఇండియా సామ్రాజ్య మేర్పడినది. 1884 లో స్థానిక ప్రభుత్వ చట్టము వచ్చుటవల్ల, అంధ్ర దేశములో సైతము మ్యూనిసిపాలిటీలు, తాలూకా బోర్డులు, జిల్లా బోర్డులు స్థాపించడమయినది. గాని, అప్పటికింకా కేంద్ర ప్రభుత్వమునందుగాని, రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునందుగాని మన దేశస్థులకేమీ అధికారము లేక పోయినది. అప్పుడు అఖిలభారత దేశీయ మహాజనసభ (కాంగ్రెస్) ఉదయించినది. నాలు

నుండిన్ని స్వదేశీ, స్వరాజ్య ఉద్యమములు దినదినాభివృద్ధిని పొందుతున్నవి. వాటిననుసరించి ప్రభుత్వము వారున్న దేశస్థులకు కొద్దికొద్దిగా పరిపాలనాధికారము ఇస్తూ ఉండడము జరుగుతున్నది.

1919-1920 లో మాంటెగ్యు పెల్జ్ ఫర్డు సంస్కరణల ఫలితముగా కేంద్ర ప్రభుత్వమునందును, రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునందును ప్రజాప్రతినిధులకు కొంతవరకు ప్రభుత్వాధికారము వచ్చినది. గాని, కాంగ్రెస్ వారికి ఈ సంస్కరణలు తృప్తికరములు కాకపోయెను. అందుచేత వారు సహాయనిరాకరణోద్యమము లేవదీసి, ఛెరసాలలకు సైతము అనేకులు పోయిరి. అప్పటికి మన రాష్ట్రములో కాంగ్రెస్ పార్టీతో స్పర్థగా ఏర్పడిన బ్రాహ్మణేతర, జస్టిస్ పార్టీలవారు ప్రభుత్వము వారికి తోడ్పడి, ఈ సంస్కరణల ఫలమనుభవించుటకు సమ్మతించిరి. రాష్ట్ర పరిపాలనమందు కొన్ని శాఖలు గవర్నరు చేతిలోనుంచుకొని, కొన్ని శాఖలు మాత్రమే ప్రజాప్రతినిధులయిన మంత్రులకిచ్చుట జరిగినది. మన చెన్నపురి రాజధానిలో ప్రధానమంత్రి పదవి నలంకరించిన వారు పానగల్, బొబ్బిలి రాజా గార్లు.

కాంగ్రెస్ వారి ఉద్యమము దేశములో ఎక్కువగా వ్యాపించి అధిక సంఖ్యాకుల ఆదరము పొందినది. తత్ ఫలితముగా 1935 సంవత్సరపు ఇండియా చట్టము ననుసరించి ఎన్నికలు జరిగినప్పుడు, దేశమందు గల 11 రాష్ట్రములలోను, మన చెన్నపురి రాష్ట్ర మందును మరి 7 రాష్ట్రములందును కాంగ్రెస్ పార్టీ వారికి విజయము కలిగి కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వములు ఏర్పడినవి. ప్రారంభములో కొన్ని మాసాలు నడుమంత్రపు మంత్రివర్గ మేర్పడి నప్పుడు సర్ కూర్మా వెంకటరెడ్డి నాయుడుగారు ప్రధాన మంత్రియైరి. పిమ్మట కాంగ్రెస్ విజయము కలిగిన రాష్ట్రములలో కాంగ్రెస్ వారు మంత్రి పదవులు స్వీకరించినప్పుడు,

సి. రాజగోపాలాచారిగారు ప్రధాన మంత్రి అయినారు. మంత్రి వర్గములో 3 రున్ను, కార్య దర్శులలో 4 రున్ను తెలుగు వారు. స్పీకరు పదవినలకరించిన వారు. బులుసు సాంబమూర్తి గారు. ఈ సంస్కరణలవల్ల రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యమువచ్చినది. కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వము చక్కగా సాగుచుండెను. గాని, కొద్ది కాలమునకే ప్రతి కూల పరిస్థితులు సంభవించినవి.

1939 లో ప్రారంభమైన యుద్ధములో మన దేశము వారు ఆంగ్లేయులకు తోడుపడ వలెనన్న విషయము వచ్చి నప్పుడు, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము నకు గల యుద్ధోద్దేశముల స్పష్టపరచి, హిందూ దేశ స్వరాజ్యాశయమునకు ప్రభుత్వము వారు

సుముఖులన్న నిశ్చయము లేని యెడల తాము తోడ్పడమని కాంగ్రెసు వారు తెలియ జేయుట యున్ను, అందుకు ప్రభుత్వము వారి సమాధానము తృప్తికరము కాక పోవుటయున్ను, కాంగ్రెస్ వారు తమ మంత్రి మొదలయిన పదవులకు రాజీనామా లిచ్చుటయున్ను, గవర్నరు రాష్ట్రపరిపాలనా భారమంతయు వహించుటయు, కాంగ్రెస్ వాదులు చెరసాలలకు పోవుటయున్ను సంభవించినవి.

1942 లో జపాను యుద్ధములోనికి దిగి మన దేశమునకు దండయాత్ర భీతి కలిగించినప్పటి నుండియు విషమ పరిస్థితు లేర్పడినవి. ఎట్లు పరిణమించునో!

మ న చ రి త్ర ర చ న

లోకమంతకు కాక పెట్టిన-కాకతీసతి కదనపాండితి

నీకి పోవని చేప పదముల-చేర్చి పాదర తమ్ముడా !

—రాయప్రోలు

“దేశము యొక్క పురోభివృద్ధికి ప్రబల శత్రువై, జనసామాన్యము నావహించి యుండిన దురభిమాన పిశాచమును బోధించి, ప్రజలను నీతి వర్ధిష్టులనుగాను, విజ్ఞా చరిత్ర ప్రాముఖ్యము న వంతులుగాను చేసి, భావి కాల పరంపరాభివృద్ధి భవన మునకు మూల బంధమై యొప్పునది దేశ చరిత్ర” అని శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు తమ ఆంధ్రుల చరిత్ర ప్రథమ భాగపు అవతారికలో వ్రాసియున్నారు.

మన ఆంధ్ర దేశమున ఇట్టి ఉత్తమచారిత్రక రచన చేసిన వారలెవరను విషయము తెలుసుకొన వలెను.

ఆంధ్ర దేశమున చరిత్ర రచన భరత ఖండములోని ఇతర ప్రాంతములకన్న పూర్వమే ప్రారంభమైనది ; దీనికి కారణము కొన్ని అను

కూలమైన పరిస్థితులు, కొంత చారిత్రక వాతావరణము ఈ దేశమున ఏర్పడుటయే ! తూర్పు ఇండియా వర్తక సంఘమువారి కొలువులో నియోజితుడైన ‘మెకంజీ’ అనునాయన దాక్షి

ణాత్య ప్రజా జీవితములోను, వారి భాషలలోను, సాహిత్యములోను, సంప్రదాయములలోను, ఆర్థిక విషయముల

లోను అభిరుచిగలిగి, దక్షిణ హిందూదేశీయుల చరిత్ర సమగ్రముగా వ్రాయవలయునను ధృఢ సంకల్పముతో, ఈ కార్యమునకై అనేక పండితులను నియోగించి, వారిని అనేక చరిత్ర ప్రసిద్ధములైన గ్రామములకు పంపి, తన చరిత్ర రచనకు కావలసిన సామగ్రి వారిద్వారా సేకరించెను. ఈ పండితులు పలు ప్రాంతములకు పోయి, సంస్కృత గ్రంథములను, తెలుగు, తమిళము, కన్నడము మొదలైన దేశీయ గ్రంథములను ; పరంపరాగతములై అప్పటికి వాడుకలోనుండిన గ్రామకవితలు, దండ కవితలలోను

సూచింపబడిన గ్రామముల చరిత్రలను సేకరించి, ప్రతులు వ్రాసి తెచ్చిరి. ఆ గ్రంథ సముదాయము అంతయు, మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారమునందు భద్రపరచబడినది. ఈ గ్రంథ సంచయము 19 వ శతాబ్దపు చరిత్ర పరిశోధకులకు, వారి పరిశోధనలకు ఆలంబనమైనది. అప్పటిలో, ప్రప్రథమమున చరిత్ర పరిశోధనలు ఆంధ్రులలో ఆరంభించినది కావలి వెంకటబుర్రయ్య, వారి సోదరులు రామస్వామిగార్లు. వెంకటబుర్రయ్యగారు పూర్వపు తెనుగు కన్నడ శాసనములలోని లిపి చదువుటకు మార్గమున నేర్పించి, చారిత్రక వీధులలో ఒక రాచబాటను చూపి మహాప కృతి యొనరించిరి. వీరి ఈ అన్వేషణము, ఒక్క ఆంధ్రులకే కాదు, దాక్షిణాత్యులందరికీ ఫలవంతమై సుమియించినది. ఈ సోదరు లిద్దరున్నూ, ఇంతటితో తృప్తి పడక, అనేక శాసనముల ప్రతుల వ్రాసిరి. అనేక చరిత్ర ఆధారములను పరిశోధించి, అన్నిటిని ఒక చోట క్రమ విభజనము చేసి క్రోడీకరించి, ఆంధ్ర దేశము నందలి వివిధ ప్రదేశములకు సంబంధించిన చరిత్రల వ్రాయుటకు ఒక క్రమమైన, ఉన్నతమైన ప్రయత్నము చేసిరి. ఈ మెకంజీ సేకరించిన వస్తువు, అతని కార్యము యొక్క జాతకృష్ట్యత ఇతర ఆంగ్లేయ కుంపిసి ఉద్యోగులకు కూడ, ఆదర్శప్రాయమై భాసించినది. ఈ చరిత్ర వస్తు సమీకరణోద్యమమునందు కుతూహలముగలిగిన మరియొక కుంభిణి ఉన్నతోద్యోగి, 'ఉన్నలే,' అనునాయన, బుక్క పట్నం రాఘవాచార్యులుగారను కంపెనీరివిన్యూ ఉద్యోగిని తెనుగు దేశ చరిత్ర వ్రాయుటకు ప్రోత్సహించెను. ఈ రాఘవాచార్యులు గారు రచించిన భాగములు సంపూర్ణముగా మనకు లభ్యపడలేదు. శిథిలము పొందిన కొన్ని ఖండములు మాత్రము దొరకినవి. ఈ రాఘవాచార్యులు

గారు చరిత్ర నూతన పద్ధతులపై రచించి, నేటి చరిత్ర రచనా పద్ధతికి పునాది వేసిరి. యిటీవల మన చరిత్రకారులకు అధికముగాలభించిన క్రొత్త సామగ్రివల్ల, దాని పరిశోధనా ఫలితములవల్ల రాఘవాచార్యులుగారి సిద్ధయములు మనకిప్పుడు స్వీకరణ యోగ్యములుగాక పోయినను, వారి రచనా పద్ధతి మాత్రము ప్రశంసనీయమైనదని చెప్పవలెను.

తరువాత మెకంజీ గ్రంథములను పరిశోధించి, మరల చరిత్రకు వన్నెదిద్దినది కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారిని చెప్పవలెను. పంతులు గారు తమ ఆంధ్ర కవుల చరిత్రమునకు, కవులకాలమును నిర్ణయించుటకు చారిత్రక వస్తు పరిశోధనము చేసిరి. కానీ పంతులుగారు ప్రత్యేకముగా చరిత్ర రచనకు పూనుకొనలేదు. కానీ, పంతులుగారి ఈ కృషి, వారి తర్వాత కీ॥ శే॥ శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారికి ప్రాతిపదికయైనది. వీరభద్రరావుగారు ఆంధ్రులకు సరియైన చరిత్ర రచనమునకు బద్ధకంకణులై పూనుకొనిరి. వీరభద్రరావుగారు అనేక శాసనములను, సారస్వత గ్రంథ వీరేశలింగం పంతులు, ములలో చెప్పబడిన చారిత్ర వీరభద్రరావుగార్ల కాంశములను, అనేక చరిత్రక కృషి త్రలను పరిశోధించి ఆంధ్రుల చరిత్రము వ్రాసిరి. “పూర్వ మొకప్పుడు రాజ్య విస్తారము నందును, ఉన్నత నాగరకత యందును, బుద్ధి వైభవ మందును, ఆంధ్రులు హిందూ దేశమునందలి అన్య రాష్ట్రముల వారికిఁ దీసిపోయినవారు కారు”ని వీరి చరిత్రమున స్పష్టపడుచున్నది. వీరభద్రరావుగారి చరిత్ర, అందలి రచనా పటిమ, శైలి గాంభీర్యము, విషయ చిత్రణము అనేకుల నాకర్షించినది. కానీ, వీరి ఊహా చిత్రములు ఒక్కొక్కప్పుడు వాస్తవికతను దాటిపోవుచుండుట చేత, వీరి చారిత్రకాంశములు కొన్ని

చోట్ల సత్యదూరములైనవని చరిత్రకారులందురు. అయిననూ, ఆంధ్ర చరిత్రకారులైన వీరభద్ర రావుగారు, వారి కృషి చిరస్మరణీయములు.

ఈ 20 వ శతాబ్దములో చరిత్ర పరిశోధన కొక సాధము నిర్మించిన ప్రజ్ఞావంతులు కొమ ట్టాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు. లక్ష్మణరావు గారిని ప్రోత్సహించినది భండార్కారు, తిలక్ మొదలైన మహా రాష్ట్ర పండితుల చారిత్రక రచనలు, ఆంధ్ర దేశాభిమానము. వీరు తెలుగు చరిత్ర పరిశోధనలో అనేక క్రొత్త మార్గముల వెతకిరి. 'హిందూ మహాయుగము'ని మన దేశ

చరిత్రమును తెనుగులో కొమట్టాజు లక్ష్మణ రావుగారి శాసన పరిశోధనము. వ్రాసిరి. కానీ, వీరీ రచన సంపూర్ణముగాక పూర్వమే కీర్తి శేషులైరి. ఈ చరిత్ర ఆ సంపూర్ణమైనను, వారి చక్క

నిభాష, వస్తువును చిత్రించు పద్ధతి, విషయ ములు, నిర్ణయములు చరిత్ర శ్రేణిలో వెలుగు దివ్యలలాగా అనేకులకు అభిగామినులైనవి. లక్ష్మణరావుగారు గ్రంథకర్తలేగాక, అనేక శాసనముల పరిష్కర్తలు గుడాను. వీరే అసలు శాసన పరిశోధనము విస్తారముగా జేసి దానిని పరివ్యాప్త మొనరించిరి. కళాప్రపూర్ణ కీ. శే. గిడుగు రామమూర్తి పంతులు, జయంతి రామయ్య పంతులుగార్ల పంటిమేధావులు, పండి తులు గూడా శాసన పరిశోధనారంగమున కృషి చేసిరి. కానీ వారు లక్ష్మణరావు పంతులు గారి వలె తమ దృష్టినిండే కేంద్రీకరింప లేదు. లక్ష్మణరావుగారు అనేకులు యువకులను, చరిత్ర రచనము చేయ ప్రోత్సహించిరి. వారిలో ప్రస్తా వింప దగిన మేటి శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ (రెడ్డి చరిత్ర పరిశోధనలు చేసినవారు) గారు. శర్మగారు అనేక శాసనముల పరిశో ధించి, పరిష్కరించిరి. శాసన పరిశోధనారంగ మున కుళాగ్రబుద్ధి గలిగి, ఉత్తమ రచయిత

లైనశర్మగారిక ప్రత్యేక పీఠాధిపతులు.

ఇంక, మన శాసన పరిశోధకులు, చరిత్రకారు లలో డాక్టరు నేలటూరి వెంకటరమణయ్య, ఎమ్.ఎ., పిహెచ్.డి., (మద్రాసు విశ్వవిద్యాల యము రీడరు, విజయనగర చరిత్ర పరిశోధ కులు)గారు; శ్రీ భావరాజు వెంకట కృష్ణా రావు ఎమ్.ఎ.,బి.ఎల్. (తూర్పు చాళుక్య చరిత్ర పరి శోధకులు, రాజమహేంద్రవరము వకీలు) గారు; రాళ్లబండి సుబ్బారావు ఎమ్.ఎ.,ఎల్.టి., (కళింగ గాంగ చరిత్ర పరిశోధకులు రాజమండ్రి ఆర్టు కళాశాల) గారు; డాక్టరు మారేమండ రామా రావు ఎమ్.ఎ.,పిహెచ్.డి., (కాక తీయ చరిత్ర పరిశోధకులు గుంటూరు హిందూ కళాశాల) గారు ; డాక్టరు పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు ఎమ్.ఎ.,పిహెచ్.డి. (కాకతీయ, విజయనగర చరి త్రపరిశోధకులు న్యూయార్కు

సుప్రసిద్ధ నవీన చరిత్ర రాజ కళాశాల ప్రెస్సిపాల్ పరిశోధకులు, రచయితలు బెజవాడ) గారు ; శ్రీ ముట్నూరి వెంకట్రామయ్య (తెలుగు చోళుల చరిత్ర పరిశోధకులు) గారు ; చెప్పవలసిన వారు. డాక్టరు గిడుగు సీతాపతి పంతులు, డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణ రావుగార్లు కొన్ని శాసనముల పరిశోధించి కొన్ని చారిత్ర కాంశముల పరిష్కరించిరి. కీ. శే. శ్రీనడింపల్లి జగన్నాథరావు పంతులుగారు ఆంధ్ర సామ్రాజ్య చరిత్రమునురచించిరి. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ కళాశాలా ప్రధానాధ్యాపకులు గానుండిన పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగారు పల్లవ చరిత్రకు సంబంధించిన రచనలు అనేకము చేసిరి. డాక్టరు కే. సుబ్రహ్మణ్యంగారు (విజయనగరం కళాశాలాధ్యాపకులు) బౌద్ధయుగమునాటి ఆంధ్రుల చరిత్రను రచించినారు.

ఆంధ్ర దేశ సేవా పరతంత్రులు, విజ్ఞానోన్మేష నాభిలాషులు మన చారిత్రక రంగమున ఇంకన చేయవలసిన కృషి అశేషముగావున్నది!!

తొమ్మిదవ అధ్యాయము

రాష్ట్రేతర, ఖండారంతర ఆంధ్రులు

ఏదేశ మేగినా ఎందుగాలిదిన
ఏవీత మెక్కినా ఎవరెదురయిన
.....
నిలువరా నీజాతి నిండుగర్వము
.....
లేదురా మనవంటి ధీరు లింకెందు ।

—రాయప్రోలు

విషయ సంగ్రహము : రాష్ట్రేతరాంధ్రులనగా మన చెన్నపురి రాష్ట్రము గాక తక్కిన రాష్ట్రములలో గల ఆంధ్రులు; అక్కడి సంస్థానములందలి ఆంధ్రులు. దేశాంతర ఆంధ్రులు అనగా ఆశియాఖండములోని ఇండియామందు గాక తక్కిన దేశములోని ఆంధ్రులు—సంస్థానాంధ్రులు నైజాము, మైసూరు, పుదుక్కోట, మొదలయిన సంస్థానములయందలి యాంధ్రులు. ఇందులో నైజాము సంస్థానమందు 80 లక్షలకుపైగా ఆంధ్రులు కలరు. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు మొదలయినవారు ఆంధ్ర జాత్యభివృద్ధికి తోడ్పడుచున్నారు. ఇక్కడి ఆంధ్ర గ్రంథాలయములు, ఆంధ్ర సంస్థలు, ఆంధ్ర నాయకులు మొదలగునవి తెలుసుకోదగిన విషయములు. మైసూరు సంస్థానాంధ్రులు 11 లక్షలకు పైగా నున్నారు. అనేకులు కర్మాగారములలో పనిచేయువారు. గొప్ప గొప్ప పదవులలో నున్నవారు సర్. ఎమ్. విశ్వేశ్వరయ్య మొదలగువారు. బెంగళూరులో ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధిసమాజము. పుదుక్కోట సంస్థానాంధ్రులు 13250 మంది. రాజపురోహితులు నేటికిని ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులు. కాపు, కమ్మ, వెలమ; కమ్మరి, కుమ్మరి, వడ్డె మొదలయిన తెలుగు జాతులవారున్నారు. ఉద్యోగులలోకూడ కొందరు ఆంధ్రులు కలరు.

రాష్ట్రేతరాంధ్రులు—దక్షిణదేశమందలి అన్ని జిల్లాలలోను మొత్తముమీద 30 లక్షల ఆంధ్రులు కలరు. బొంబాయి రాష్ట్ర

ములో 163000 మంది ఆంధ్రులున్నారు. అన్నిటను ఆంధ్ర నాయకులు, ఆంధ్ర సంస్థలు పనిచేయుచున్నవి. చెన్నపురి ఆంధ్రులు—చెన్నపురము చెన్నప్ప పేరునుండి వచ్చినది. యితడు విజయనగర రాజ్యపు ఆర్యవీరి వంశమువాడు. వర్తకమునకై వచ్చిన యింగ్లీషు కంపెనీవారికి 1639లో ఇతని కుమారుడు ఆశ్రయమిచ్చెను. నాటినుండి పట్నము వెలసి వృద్ధిలోనికి వచ్చినది. మొదటినుండిన్నీ ఇది ఆంధ్రుల పట్నముగానే పెరిగినది. 100 సం॥ల క్రిందట దుబాష్ ఏనుగుల వీరాస్వామయ్యగారు రచించిన కాశీ యాత్ర చరిత్రలో చెన్నపట్న వర్తనము కలదు. అప్పటికాంధ్రులు ప్రబలియుండిరి. ఆంధ్ర వర్తక శ్రేష్టులలో పెక్కెండ్రుచేసిన దానములు; ఆంధ్ర ప్రముఖులలో పూర్వకాలమందలి వారు నేటివారు. ఆంధ్ర సంస్థలు అందు ప్రధానమయినది చెన్నపురి ఆంధ్ర మహా సభ.

“కృష్ణా తరంగ పంక్తిక్ ద్రొక్కి త్రుళ్ళింత నాంధ్ర నాకలు నాట్యమాడు” నాడే, ఆంధ్రులు దళదళలకూ వ్యాపించియుండిరి. నేటికిని అన్యరాష్ట్రములలోను, దేశాంతరములలోను తెలుగువారు విస్తారముగా గలరు. దక్షిణాంధ్రులకంటెను మైసూరు, బొంబాయి, మధ్యరాష్ట్రములలోని ఆంధ్రుల కంటెను నైజామాంధ్రుల సంఖ్య హెచ్చు!

నైజాము రాష్ట్రమున, మైసూరు సంస్థానమున, బొంబాయి సంస్థానములలోను, బరోడా, అస్సాము మొదలైన సంస్థానములలోను, నివసించుచున్న ఆంధ్రులగురించి ‘సంస్థానాంధ్రులు’ అనే ప్రత్యేక శీర్షిక క్రింద వివరింతుము. సంస్థానాంధ్రులేకాక, వంగ, ఉత్కళ, ఢిల్లీ, బొంబాయి మొదలగు అన్య రాష్ట్రములలోను, బర్మా, దక్షిణాఫ్రికా, ఇంగ్లండు అమెరికా మొదలగు ఇతర దేశములలోను గల తెలుగువారిని గురించి తెలుసుకొనవలసియున్నది.

శ్రీ రాజాబహదూర్ వెంకట్రామరెడ్డి, ఓ.బి.ఇ.,
హైదరాబాదు నగరమునకు కొత్తలుగా నుండిన
ఆంధ్ర నాయకులు.

సంస్థానాంధ్రులు

ఆంగ్లేయులు మనకు పాలకులగునప్పటికి, ఆయా ప్రాంతములను వేర్వేరు రాజులు పాలించుచుండిరి. అట్టి రాజుల పాలనలోని కొన్ని ప్రదేశములను బ్రిటిష్ వారు స్వాధీనముగా వశపరచుకొనిరి. డల్ హౌజీ కాలములో బ్రిటిష్ వారు సాకు దొరికినప్పుడెల్ల స్వదేశ రాజ్యాక్రమణము జేయుచుండిరి. క్రమముగా వారు ఒక్కొక్క రాజ్యమునే స్వాధీనముచేసికొనిరి. తరువాత, కొంతకాలమునకు తమ పాలనను మరిచి మార్చుకొని, కొన్ని రాజ్యముల స్వాధీనపరచుకొని వాటిపై కొంత కరోడామాత్రము పెట్టు కొన్నారు. ఇందు హిందూదేశములో 562 స్వతంత్ర రాజ్యములున్నవి. వీటిలో అనేక సంస్థానములు గలవు.

ఈ దేశీయ రాజ్యములన్నింటిలోను ప్రధానమైనవీ, అంధ్రుల కెక్కువ సంబంధించినవీ నైజాము, మైసూరు నుండలైన సంస్థానములు.

నైజాం సంస్థానము

నైజాము సంస్థానము పరిమితి 82,698 చ॥ మైళ్లు. సంస్థాన ప్రజలలో హొచ్చుమంది హైదరాబాదు, అందులోను భారత దేశపు టాంధ్ర జనాభా యంతటిలోను మూడవ వంతు తెలుగువారు నైజాం రాష్ట్రమున నివసించియున్నారు. ఇది తెలుగు ప్రదేశము. తెలుగువారు విశేషముగా నివసించుచున్న ప్రదేశమునే 'తెలింగానా' అని వ్యవహరింతురు. ఈ రాష్ట్రపు జనాభా 1,61,94,313 మందిలో ఆంధ్రులు ఇంచుమించు 81 లక్షలు.

ఈ రాష్ట్రము ప్రాచీనకాలము నందు శాలివాహన ప్రభువులచేతను; పిమ్మట చాళుక్య, రాష్ట్రకూటపాలకులచేతను; ఓరుగంటిలో ప్రసిద్ధి కెక్కిన కాకతిరాజులచేతను పరిపాలించబడెను. వీరి తర్వాత

తెలుగుకోడలు

శ్రీమతి ముత్యాల సరోజిని నాయుడు, హైదరాబాదు.

శ్రీ సురవరము ప్రతాపరెడ్డి
బి. ఏ., బి. ఎల్.
గోల్కొండ పత్రికాధిపతులు.
నిజామాంధ్ర నాయకులు.

కుతుబుషాహీ నవాబులు
గోల్కొండ రాజ్యమును
స్థాపించి పాలించుచుండ
గా, ఈ నవాబులను
ఔరంగజేబు ఓడించి,
వారిని తన సామంతులను
గా జేసుకొని ఆసఫ్ జా
అను సుబేదారుని నియ
మించెను. ఔరంగజేబు
అనంతరము ఆసఫ్ జా
స్వతంత్రరాజయ్యెను. ఆస
ఫ్ జా క్రీ. శ. 1748 లో
మరణించెను. ఈ రాష్ట్ర
మునకు నేటివరకు ఈ

ఆసఫ్ జా వంశజులే పాలకులు.

ఇప్పుడు నైజాము రాజ్యమున క్రొత్త చట్టములు చేయు
టకున్న ఉన్నవాటిలో మార్పులుచేయుటకున్న, ఫర్మానా
లిచ్చుటకున్న, ఇతరకార్యములలో తమ ఇష్టానుసారము
అజ్ఞలు జారీచేయుటకున్న నవాబు స్వతంత్రులు. శాసన
ములు చేయుటకు శాసనసభయు, తదితర ప్రభుత్వ శాఖ
లను నడుపుటకున్న, ముఖ్యరాజకీయ సమస్యలను పరిష్క
రించుటకున్న 'బాబెహుకూమత్' అను కార్యనిర్వాహక
సభ కలదు. ఈ రెండు సభలకు ప్రభువు అధికారము
వహించును.

శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు
బి. ఏ., బి. ఎల్.
నైజాము ఆంధ్రనాయకులు.

ఈ నైజాము రా
ష్ట్రము ముఖ్యముగా
రెండు పెద్ద భాగము
లుగా విభజింపబడి
నది. (౧) తెలింగా
నా (౨) మరాట్వా
డా. ఈ రెండును ర
భాగములుగా విభజిం
పబడినవి. ఈ పై
చెప్పబడిన తెలింగా
నా వైశాల్యము
41,502 చ. మైళ్లు.

అది 8 జిల్లాలుగా
విభజింపబడినది. ఆ
ఎనిమిది జిల్లాలు మె
దకు, మహబూబ్
నగర్, నల్లకొండ,
నైజామాబాద్, ఒరం
గల్, ఆదిలాబాద్,
కరీంనగర్, ఆత్రఫి
బల్లాలు. ఈ మండ
ములలోనే కాకుం
డా బీదర్, గుల్బర్గా,
రాయచూరులలో
గూడా తెలుగువారు
వ్యాపించిన భాగము
లున్నవి. రెడ్డి సామ్రా

జ్యమునాటి సంస్థానములు గద్వాల, వనపర్తి, గోపాల
పేట, పాపన్నపేటలే కాకుండా దోమకొండ, సిర్సేపల్లి,
ఆత్మకూరు సంస్థానములునుగలవు. దోమకొండ రాజావాఠు
ఇటీవల తమ పూర్వవిరచిత కావ్య సముచ్చయములను
ప్రకటించిరి. గద్వాల వనపర్తి పూర్వరాజులు సంస్కృత

డాక్టరు వల్లెంపాటి గోపాలకృష్ణ,
పి. హెచ్. డి., (కార్పెల్)
రష్యా, అమెరికాలు వెళ్లి విద్య నభ్య
సించి, నైజాము వ్యవసాయ శాఖ
డిప్యూటీ డైరెక్టరుగా పనిచేయు
చున్నారు.

శ్రీ ముందుముల నరసింగ రావు, వకీలు,
రైతు (ఉర్దూ) దినపత్రిక సంపాదకులు.

శ్రీ రాజాబహదూర్ వెంకట్రామరెడ్డి, ఓ.బి.ఇ.,
హైదరాబాదు నగరమునకు కొత్తలుగా నుండిన
ఆంధ్ర నాయకులు.

సంస్థానాంధ్రులు

ఆంగ్లేయులు మనకు పాలకులగునప్పటికి, ఆయా ప్రాంతములను వేర్వేరు రాజులు పాలించుచుండిరి. అట్టి రాజుల పాలనలోని కొన్ని ప్రదేశములను బ్రిటిష్ వారు పూర్తిగా వశపరచుకొనిరి. డల్ హౌజీ కాలములో బ్రిటిష్ వారు, సాకు దొరికినప్పుడెల్ల స్వదేశ రాజ్యాక్రమణము జేయుచుండిరి. క్రమముగా వారు ఒక్కొక్క రాజ్యమునే ఆక్రమించుకొనిరి. తరువాత, కొంతకాలమునకు తమ రాజనీతిని మార్చుకొని, కొన్ని రాజ్యముల స్వాధీనపరచుకొనక వాటిపై కొంత కరోడామాత్రము పెట్టుకొన్నారు. ఇప్పుడు హిందూదేశములో 562 స్వతంత్ర రాజ్యములున్నవి. వీటిలో అనేక సంస్థానములు గలవు.

ఈ దేశీయ రాజ్యములన్నింటిలోను ప్రధానమైనవి, ఆంధ్రుల కెక్కువ సంబంధించినవీ నైజాము, మైసూరు మొదలైన సంస్థానములు.

నైజాం సంస్థానము

నైజాము సంస్థానము పరిమితి 82,698 చ॥ మైళ్లు. సంస్థాన ప్రజలలో హొచ్చుమంది హైదరాబాదు, అందులోను భారత దేశపు టాంధ్రు జనాభా యంతటిలోను మూడవ వంతు తెలుగువారు నైజాం రాష్ట్రమున నివసించియున్నారు. ఇది తెలుగు ప్రదేశము. తెలుగువారు విశేషముగా నివసించుచున్న ప్రదేశమునే 'తెలింగానా' అని వ్యవహరింతురు. ఎనభై లక్షలకు పైగానున్న నైజాము-ఆంగ్లములు 81 లక్షలు.

ఈ రాష్ట్రము ప్రాచీనకాలము నందు శాలివాహన ప్రభువులచేతను; పిమ్మట చాళుక్య రాష్ట్రకూటపాలకులచేతను; ఓరుగంటిలో ప్రసిద్ధి కెక్కిన కాకతిరాజులచేతను పరిపాలించబడెను. వీరి తర్వాత

తెలుగుకోడలు

శ్రీమతి ముత్యాల సరోజిని నాయుడు, హైదరాబాదు.

శ్రీ మైత్రు.
చుప్పమంది
టంధ్ర
మూడవ
రాష్ట్ర
ప్రదేశము.
ప్రదేశమునే
హరించును.
61,94,313
నుమించు

చివరకాలము
చాళుక్య
పనిచేసి కక్కిన
తర్వాత

శ్రీ నువ్వరము ప్రతాపరెడ్డి
బి. ఏ., బి. ఎల్.
గోల్కొండ పత్రికాధిపతులు,
నిజామాంధ్ర నాయకులు.

ఆసఫ్ జా వంశజులే పాలకులు.

ఇప్పుడు నైజాము రాజ్యమున క్రొత్త చట్టములు చేయుటకున్న ఉన్నవాటిలో మార్పులుచేయుటకున్న, ఫర్మానా లిచ్చుటకున్న, ఇతరకార్యములలో తమ ఇష్టానుసారము ఆజ్ఞలు బారీచేయుటకున్న నవాబు స్వతంత్రులు. శాసనములు చేయుటకు శాసనసభయు, తదితర ప్రభుత్వ శాఖలను నడుపుటకున్న, ముఖ్యరాజకీయ సమస్యలను పరిష్కరించుటకున్న 'బాబెహుకూమత్' అను కార్యనిర్వాహక సభ కలదు. ఈ రెండు సభలకు ప్రభువు అధికారము వహించును.

శ్రీ మాదపాటి హనుమంతరావు
బి. ఏ., బి. ఎల్.
నైజాము ఆంధ్రనాయకులు.

కుతుబుషాహీ నవాబులు గోల్కొండ రాజ్యమును స్థాపించి పాలించుచుండగా, ఈ నవాబులను ఔరంగజేబు ఓడించి, వారిని తన సామంతులనుగా జేసుకొని ఆసఫ్ జా అను సుబేదారుని నియమించెను. ఔరంగజేబు అనంతరము ఆసఫ్ జా స్వతంత్రరాజయ్యెను. ఆసఫ్ జా క్రీ. శ. 1748 లో మరణించెను. ఈ రాష్ట్రమునకు నేటివరకు ఈ

అది 8 జిల్లాలుగా విభజింపబడినది. ఆ ఎనిమిది జిల్లాలు మెదక్, మహబూబ్ నగర్, నల్లకొండ, నైజామాబాద్, ఒరంగల్, ఆదిలాబాద్, కరీంనగర్, ఆత్రేఫి బల్లాలు. ఈ మండములలోనే కాకుండా బీదర్, గుల్బర్గా, రాయచూరులలో గూడా తెలుగువారు వ్యాపించిన భాగములున్నవి. రెడ్డి సామ్రాజ్యమునాటి సంస్థానములు పేట, పాపన్నపేటలే కాకుండా ఆత్మకూరు సంస్థానములునుగలవు. ఇటీవల తమ పూర్వవిరచిత ప్రకటించిరి. గద్వాల వనపర్తి

కర ఐందాంకర ఆంధ్రులు

ది. రాబోవు సుతన మాట్లాడువాని అందరిని (రించి ఏక రాష్ట్రీయుల ఇక్కడి ఆంధ్రులకును

ప్రముఖులలో శేరెన్నిక వీరిందరాజులు నాయకులు

శాస్త్రజ్ఞులు పి. కె.

గారు, ఉస్మానియా

లు సుబ్బారావుగారు,

కారామయ్యగార్లు, కావ్య

6; రాబా బహూమార్

సింగి, బ్రహ్మ

6. వెంకట్రామ రెడ్డిగారు

సి హైదరాబాదు నగర

, ఉపకార వేతనము

గలి వెంకట్రామ రెడ్డి

, నాయకులు. నైజా

ముచుకమైన నైతన్యము,

ముందుముల నువ్వరము బి. ఏ., బి. ఎల్.
క (ఉర్దూ) వివరములు నాయకులు.

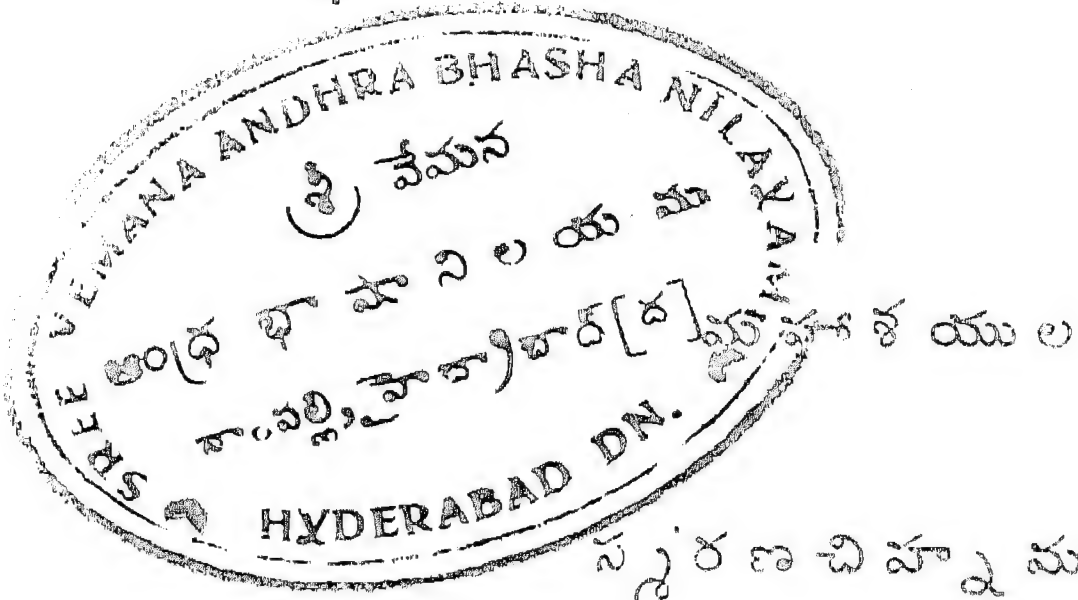
హిందీ ప్రచార్ ప్రెస్,
త్యాగరాయనగర్ :: మద్రాస్.

ఆంధ్ర వికాస ప్రవర్తకులై

కోరి శేషులయిన

రా. బ. కందుకూరి వీరేశలింగం

దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు

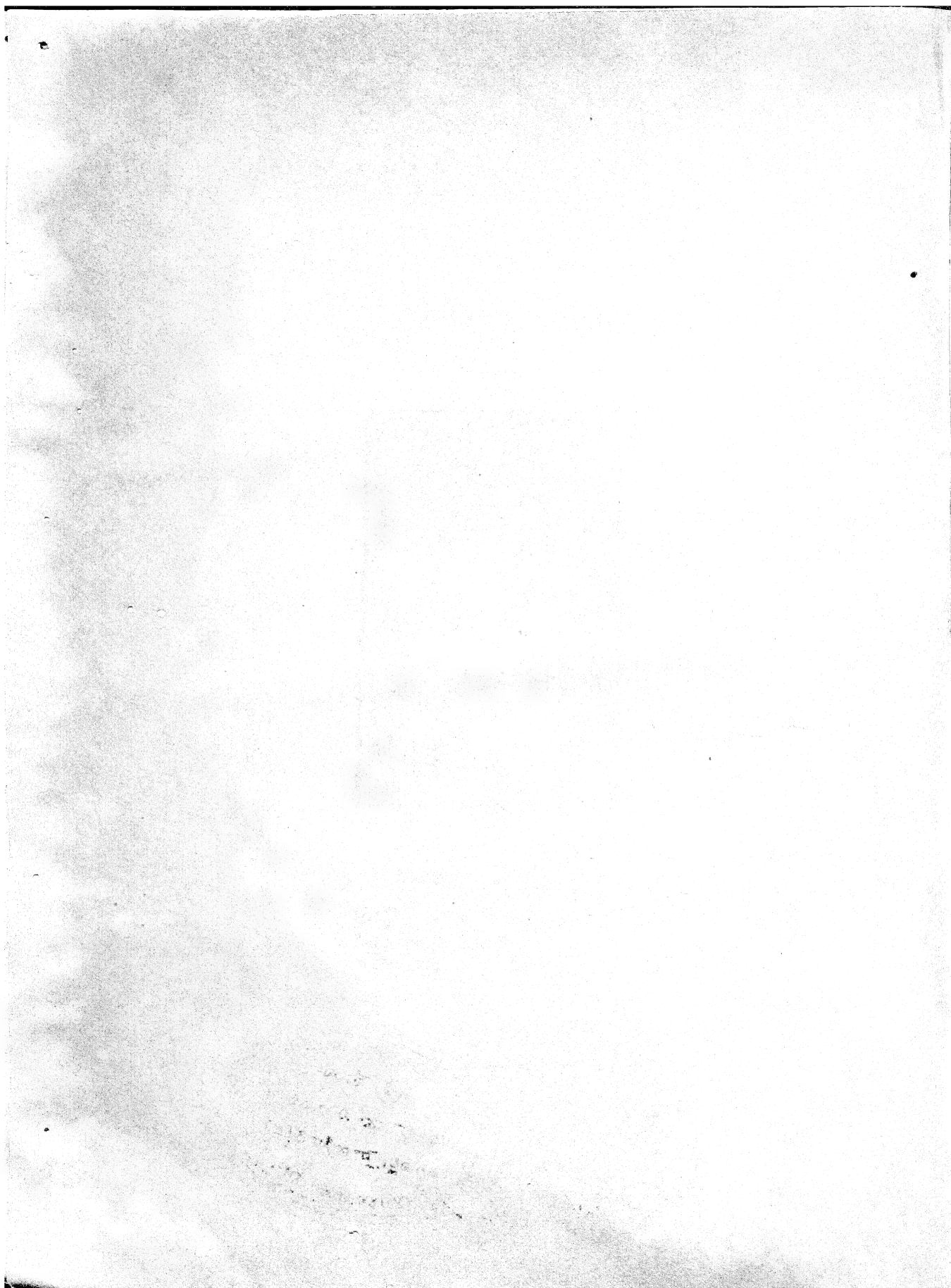
ఆంధ్రదేశమునకు

సమర్పితము
THE ANDHRA BOOK HOUSE,
SULTAN BAZAR, HYDERABAD-DN.

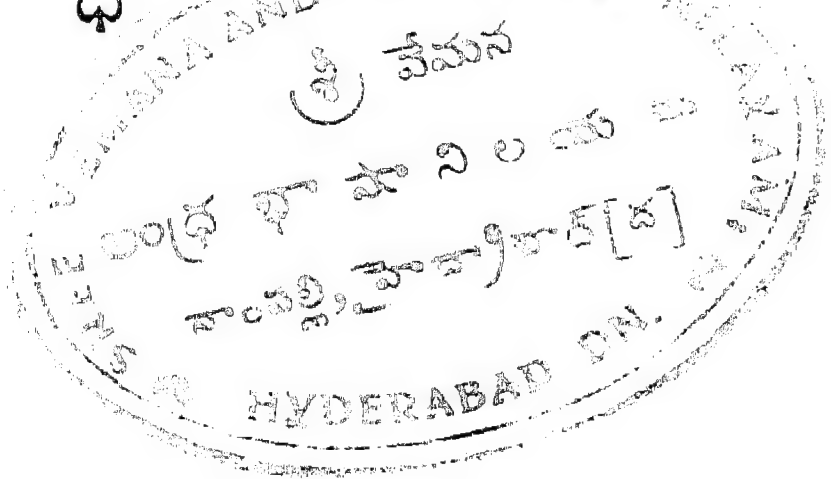
కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగముగారు.

(శ్రీ దేవోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు

శ్రీ శివలెంక శంభుప్రసాదుగారి
ఆదరానుమతిని ప్రకటితము.

100

100

100

ఎందుకీ గ్రంథము?

విజ్ఞానము, సంస్కృతి సర్వతోముఖముగా వ్యాపించియున్న దేశములందు ఇప్పుడు సకల విషయముల గురించిన్ని కూలంకషంగా కాకపోయినా సంగ్రహముగానైనా ప్రస్తావిస్తూ రచించిన వ్యాసములుగల సంపుటి గ్రంథములు వెల్వడుతూ ఉన్నవి. ఆంగ్లభాషలో ఎన్ సైక్లోపీడియా అనే పేరను 24 వాలములుగల గ్రంథము 14 సార్లు ముద్రితమయినది. ప్రతి క్రొత్త ముద్రణ మందును గ్రంథము నూతన వికాసమును పొందుతూ పెద్దదిగా పెరుగుతూ వస్తున్నది. దీనితో పాటు ఇంకా అనేకముగా చిన్న చిన్న ఎన్ సైక్లోపీడియా, సైక్లోపీడియా అనే గ్రంథములు సైతము ఆంగ్లభాషలో ప్రకటితము లగుతూ ఉన్నవి. మన దక్షిణదేశమున కన్నడభాషలో కూడా బాల ప్రపంచ 4 వాలములుగా ప్రకటితమైనది. ఇట్టి గ్రంథములు ప్రతిభాషలోను ఉండనగిన గ్రంథము లనుట నిర్వివాదాంశము గనుక ఎందుకీగ్రంథము? అని ప్రశ్నించుట కవకాశమే లేదు. ఇట్టి గ్రంథము మన ఆంగ్లభాషలో లేనందుకు చింతిలనలేనేకాని ఉన్నందుకు ఆశ్చర్యపడ నక్కరలేదు.

ఆంగ్లవిజ్ఞానసర్వస్వ మనే పేర నొక ఉత్కృష్ట గ్రంథమును—అందలి విషయములను అకారాదిగా ఏర్పరచి, ప్రకటించుటకు ఉద్యమించిన కీ. శే. కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారి సంకల్పము అత్యల్పముగా మాత్రమే నెరవేరినది. అకారాదిగానున్న విషయములుగల మొదటి సంపుటము మాత్రమే ముద్రితమైనది. వారి నిర్యాణముతో వారు సంకల్పించిన గ్రంథముకూడా నిలిచిపోయినది. పిమ్మట మరికొంతకాలమునకు దేశోద్ధారకులయిన కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు ఈ గ్రంథమును పునరుద్ధరించవలసి మొట్టమొదట లక్ష్మణరావుగారు ప్రకటించిన భాగమును అనేక విధముల సంస్కరించి, మరికొద్దిగా వృద్ధిపొందించి ప్రకటించినారు అంతే; అంతకంటె ఎక్కువగా వారి సంకల్పమైనా నెరవేరినదికాదు. వారి నిర్యాణముతో ఆ పని సాగింపగలనశ్శులును కనబడలేదు. ఆంధ్రుల దురదృష్టమువల్ల ఆ దేశోద్ధారకుడు మరి కొంతకాలము జీవించియుండ లేదు; ఆ మహానుభావుడు లేని లోపము పూర్తిచేయగలవారు మరి కనబడలేదు. ఇట్టి పరిస్థితు లలో లక్ష్మణరావు నాగేశ్వరరావుగార్లు సంకల్పించినంత గ్రంథము సాధ్యముకాదని తలచి కొలది పాటి ఆశయములతో ఈ చిన్న గ్రంథమును ప్రకటింప నుద్దేశించినాను. ఇంక ఆంధ్రులగురించి అన్ని విషయములును గలవు.

ఈ ఉద్దేశము 1941లో తిరుచునాపల్లి జెలుసందుండగా నాకు కలిగినది. వెంటనే నాతో పాటు బండి కృతులయిన నా మిత్రులను నా సంకల్పము తెలియజేసి గ్రంథస్వరూపము, గ్రంథము దుండవలసిన విషయములు చర్చించినాను. విముక్తుడైన వెంటనే పని ప్రారంభించినాను. నాకు సహాయుడైనవారిలో డిప్యూ థారర హిందీ ప్రచార సభా కార్యదర్శులయిన శ్రీయుత మోటూరి సత్యనారాయణగారు ప్రధానులు. నా ఉద్యమము కొనసాగించుటలో వారు అన్నివిధములా సమర్థులు గనుక వారి యాజుహాస్యమున ఉన్న వారి సభా ముద్రణాలయముందే ఈ గ్రంథము ముద్రింపించుటకు నిశ్చయించి పని ప్రారంభించినాను. తే 16-4-1942 దీని ప్రారంభోత్సవము జరిపి మిత్రులను పత్రికా ప్రతినిధులను రచయితలను కొందరిని ఆహ్వానించినాను.

పిమ్మట ఏయే విషయములగురించి ఎవరెవరు వ్యాసములు రచించుటకు తగిన సమర్థత, అవకాశముగలవారో ఆలోచించి ఆయా రచయితలను ముఖ్యముగానో లేఖల ద్వారానో ప్రార్థించి వ్యాసములను తెప్పించుకొన్నాను. అనేక మిత్రులు, సంస్థలవారు నాకు వ్యాసములు పంపించిగాని చిత్రములు బ్లాకులు పంపించిగాని నాకు సహాయులైనారు. వారి అందరికిని నేను కృతజ్ఞుడను.

600 పుటలుగల గ్రంథము ఈ కరువుకాలములో కాగితము దొరుకుట కష్టముగానున్న సమయమందు ప్రకటించుట నా కసాధ్యమైనపని. అయినా సద్గ్రంథము తలపెట్టినపుడు సాహాయ్యము చేయగల ఉదారులు ఆంధ్రదేశమందు లేకపోవుదురా అనే నిండు నమ్మకముతో ప్రారంభించి చాలవరకు కృతకృత్యుడనైతిని. ఇందులో కొన్ని గుప్త దానములగుటచేత గ్రంథపోషకుల నామములు పేర్కొనలేదు. వారందరికిని కృతజ్ఞతా పూర్వక నమస్కారము లర్పిస్తున్నాను. కొందరు తమ కంపెనీల ప్రకటనలు ఈ గ్రంథములో ప్రకటించుటకు ఇచ్చి ఆ రూపముగా సాహాయ్యముచేసిరి. వారియెడలను నేను కృతజ్ఞుడను.

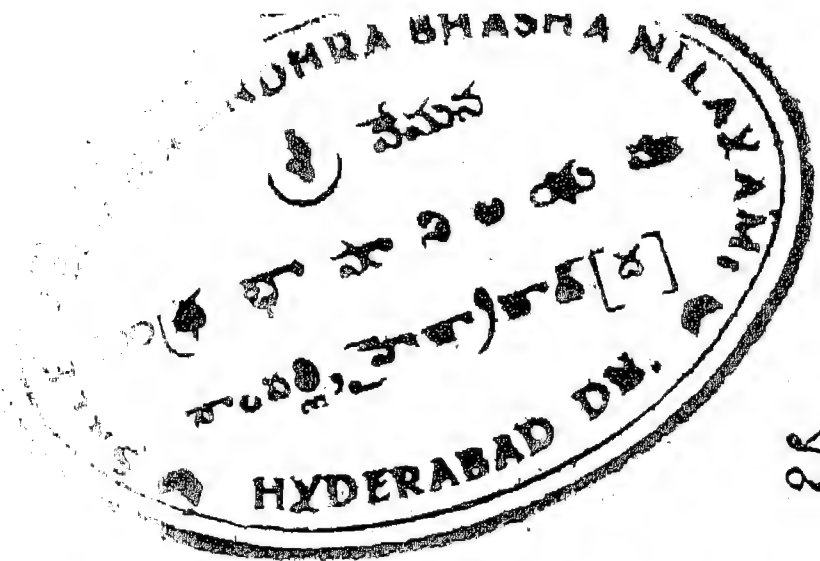
ఏయే పెద్దవిషయములు ఏయే విద్యావంతులు రచించినారో గ్రంథములో తెలియజేసినాను. అందలి అభిప్రాయములకు తద్రచయితలే కాని నేను బాధ్యుడనుకాను. తక్కిన విషయములు సంపాదకీయవర్గమువారము రచించినవి. నాకు సహాయులుగా ఈ సంపాదకీయవర్గమందు పనిచేసి నా యత్నము సఫలముగావించినవారందరును నా కృతజ్ఞతకు పాత్రులు.

తే 9-8-1942 దీని రాజకీయబంధీనై నేను చెన్నపట్టణమునుండి వెడలిపోవునప్పటికి గ్రంథము సగమైనను పూర్తికాలేదు. నా కుమారుడు అప్పటికి నెలబాలుడు. నా భార్యను పిల్లలను ఆ బాలుని విడిచిపెట్టుటకంటె ముద్రితమగుతూ ఉన్న నా ఆంధ్రసర్వస్వమును విడిచిపెట్టి పోవుట నాకు ఎక్కువ విషాదకరముగా నుండెను. దైవ సంకల్పితము గదా అని ధైర్యము తెచ్చుకొని నా గ్రంథము ఎంత వేగముగా ప్రకటితమగునా అని నిరీక్షిస్తూవచ్చినాను. ఆ పిమ్మట జరిగిన విషయములగురించి నా అర్ధాంగి తన “మనవి”లో తెలియజేసినది. ఆమె తోడ్పాటు నా అదృష్టఫలము. ఆంధ్ర విశ్వ కళాపరిషత్తుకు మూడవసారి ఉపాధ్యక్షులయి మన విద్యా సంస్థ నడుపుచున్న పండితులు శ్రీ కట్టమంచి రామలింగరెడ్డిగారు, కోరిన వెంటనే ఈ గ్రంథమునకు ముఖబంధము రచించి పంపినందుకు ఆమెతో పాటు నేనును వారికి కృతజ్ఞుడను.

తలపెట్టిన గ్రంథము పెద్దదగుటచేతను కొద్దిమంది విద్యావంతుల తోడ్పాటుతోనే గ్రంథము సాగించవలసి వచ్చుటచేతను గ్రంథములో అనేక లోపములున్నవి ; ఉండక తప్పదు. అంతేకాక, ఇట్టి గ్రంథము తరుచుగా దేశ కాలపరిస్థితులనుబట్టి సంస్కరిస్తూ అభివృద్ధిపరచవలసిన గ్రంథము ; గనుక, ఈసారి రాబోవు ముద్రణములో ఇందలి లోపములను సవరించి ప్రకటింపనగును. అందుకు ఉదారులయిన ఆంధ్రుల సహజ సాహాయ్యము ఆపేర్చించుచున్నాను. రాబోవు ముద్రణము ప్రజాదరణము పై ఆధారపడియుండును.

—మూగంటి బాపినీడు.

బి. ఎస్.సి., (కార్నల్), ఎమ్. ఎస్.సి., (కాలిఫో.), ఎమ్. ఎల్. ఏ.

మ న వి

తా నొకటి తలచిన దైవ మొకటి తలచు నన్నట్లే అయినది. ఈ గ్రంథ ముద్రణము సగము సాగినవరకూ దీనితో నాకు సంబంధము ఏ మాత్ర మయినా ఉంటుందని నేను అనుకోలేదు, సంబంధము కలిగినందుకు సంతోషమే కాని, కలుగుటకుగల కారణము మాత్రము శోచనీయ మయినది. గ్రంథము సగమైన పూర్తికాక మునుపే దీనిని సంకల్పించి ముద్రణము ప్రారంభించిన నా భర్త శ్రీయుత మాగంటి బాపినీడుగారు రాజకీయ పరిస్థితులవల్ల ప్రభుత్వమువారి నిర్బంధములో నుండుటకు వెడలవలసివచ్చినది. మరియుక మాసమునకే ఈ ఉద్యమమందు వీరికి ప్రధాన సహాయులుగా నుండిన శ్రీయుత మోటూరి సత్యనారాయణగారున్న ప్రభుత్వమువారి నిర్బంధములో నుండుటకే వెడలవలసి వచ్చినది. అందుచేత ఈ కార్యభారము నేను నిర్వహించవలసివచ్చినది.

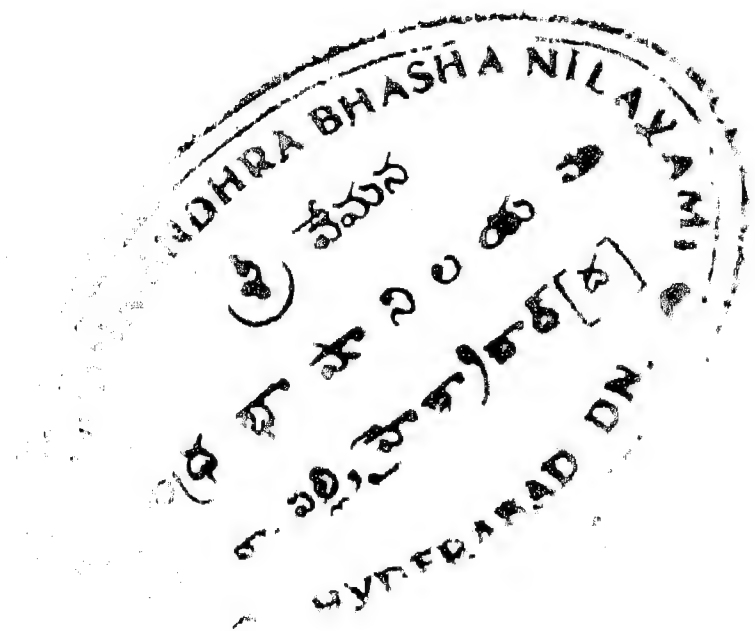
ఇట్టి పనికి నే నలవాటుపడినదానను కాను గదా నే నేమి చేయగల నన్న భీతితో పని ప్రారంభించినాను. నా భర్తగారికి తోడ్పడిన మిత్రుల తోడ్పాటు నాకును గలుగుటవల్ల నాపని సులువై నాకు కొంత అనుభవము కలిగిన దని సంతోషించు నంతటిలో కాగితములేక గ్రంథ ముద్రణము రెండుమాసములకు పైగా ఆగిపోయినది. గ్రంథము 500 పుటలకు మించదన్న అంచనాతో అందుకు కావలసినకాగితము మాత్రమే నా భర్తగారు సేకరించియుంచిరి. 500 పుటలును అచ్చుపడినవి. గాని సుమారు మరి 150 పుటలు పట్టే గ్రంథము అచ్చుకావలసియుండెను. ఎట్టకేలకు హిందీ ప్రచార సభవారే ప్రయాసపడి కొద్దిగా కాగితము సంపాదించి ఇవ్వగలిగిరి. సంకల్పించిన గ్రంథమంతా అచ్చువేయుటకు తగినంత కాగితము లేనందున కడపటి 5 అధ్యాయముల గ్రంథమున్ను చాలవరకు క్లుప్తపరచవలసి వచ్చినది. ఎవరెవరు? అనే అధ్యాయములో కొందరి జీవితాంశములను విడిచిపెట్టవలసి వచ్చినది. అవీ-ఇవీ అనే అధ్యాయములోని విషయము లనేకము విడిచిపెట్టుకోవలసి వచ్చినది. ఎట్లయినా చివరకు ఈ గ్రంథము పూర్తిగా ముద్రితమై ప్రకటింపజేయగల భాగ్యము నాకు కలిగినందుకు నేను ధన్యురాలను. నా భర్త సంకల్పము నెరవేర్చిన నా యిష్ట దేవతకు నా కృతజ్ఞతాభివందనములు. ఇట్టి పెద్ద గ్రంథములో లోపములు కొన్ని అనివార్యములే అయినా కొన్నిమాత్రము నా భర్తగారు ఇక్కడ ఉండిఉంటే కలుగకపోను. అందుకు నేనే బాధ్యురాలను. గ్రంథ సంకల్పము, విధానము, రచన మొదలయిన విషయములన్నీ నా భర్తగారు సంకల్పించినవిన్ని, వివిధ రచయితలు రచించినవిన్ని గనుక అందలి సుగుణములన్నీ వారివే. భర్తగారు దగ్గర లేకపోయినా ఏదోవిధముగా గ్రంథ ముద్రణము కొనసాగించినా నన్న సంతోషమే నాది.

ఈ గ్రంథమునకు ముఖబంధము రచించవలసినదని నాభర్తగారి తరపున నేను కోరిన వెంటనే నా మాట మన్నించి, ఇతర కార్యము లెన్నియున్నా అవకాశము చూచుకొని హెచ్చరిక నాక్యము లతో తమ ప్రస్తావన రచించి దయతో పంపించిన సర్ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞురాలను. ఈ గ్రంథము ప్రారంభించినది మొదలు నా భర్తగారికి సహాయులుగా నుండి ఇందలి ప్రసంగములు కొన్ని రచించి, గ్రంథము పూర్తిగావించి, ప్రకటించుటలో నాకు తోడ్పడిన డా॥ గిడుగు వేంకటసీతాపతిగారికిని, గ్రంథము చక్కగా ముద్రించి, అనేకవిధముల మారు సహాయులై ఈ గ్రంథము తమ గ్రంథమే అను ఆదరముతో ముద్రణము ఆకర్షణీయము గావించిన హిందీ ప్రచార సభా ముద్రణాలయ శాఖవారికిని, వారిలో ముఖ్యముగా శ్రీయుత గోవింద అవస్థిగారికిని, కాగితము దొరకక పని ఆగిపోయినప్పుడు ప్రయాసపడి కాగితము తెప్పించి ఇచ్చి పని పూర్తయగుటలో తోడ్పడినందుకు హిందీ ప్రచార సభా కార్యదర్శిగా ఇప్పుడు పనిచేయుచున్న పండిత రఘువరదయాలు మిశ్రగారికిని నా కృతజ్ఞతాభివందనములు.

ఈ గ్రంథ ముద్రణకార్యమందు పనిచేసినవారందరిని చేర్చి ఛాయాపటము తీయించి ఈ గ్రంథమందు ప్రకటించవలసినదని నా భర్తగారు తెలియజేసిరి. గాని, ఈ గ్రంథ ప్రకటనకు ప్రధానులైన నా భర్తగారును, సహాయులలో ముఖ్యులయిన శ్రీయుత మోటూరు సత్యనారాయణ గారును లేని ఛాయా చిత్రము తీయించుకొనుటకు ఇక్కడనున్న తక్కినవారందరును సమ్మతించి పోవుటచేత ఆ సంకల్పము విడిచిపెట్టినాము.

మకర సంక్రాంతి, }
మద్రాసు. }

—డా. మాగంటి శేకుంతల, ఎల్. వి. ఎమ్.

ముఖబంధము

నా ముఖ్య స్నేహితులలో నొక్కడగు మాగంటి బాపినీడు తన కర్తృత్వ సంపాదకత్వముల మూలముగ సంఘటించిన యీ 'ఆంధ్ర సర్వస్వము' అను సంహితకుఁ దిలకాయ మాన వచనమును రచింపుమని కోరినందున నామంగళ కార్యమున కసమర్థుడనయ్యుఁ బ్రేమచాపల్యమున నంగీకరించితిని. సర్వంకష మయిన యిట్టి గ్రంథముయొక్క ముఖబంధ రచనకు సర్వకళా నిపుణులు తక్క నావంటి యల్పజ్ఞుఁడు సాహసించుట హాస్యాస్పదమగునేమో! అయినను నా మీదఁ దనకున్న ప్రీతి నిట్లు బాపినీడు చూపినందున ధన్యుడనగుటయేకాక వాని యిష్టానుసారము ప్రవర్తింపవలసినవాడ నయితిని.

ఈ ఆంధ్ర సర్వస్వము మన భాషలలో నపూర్వమార్గములంగూర్పబడి యగ్రగణ్యములయిన గ్రంథములతో నొక్కటి. ఇంటింటనుండఁదగినది. ఎల్లరును జదువవలసినది. ఆంధ్రుల భూమి, దాని వర్ణనము, వారి చరిత్రము, వాఙ్మయము, సంస్కారోద్యమములు, ఆర్థిక స్థితిగతులు, జాతీయతా భావ పరిణామము, రాజకీయ ప్రయత్నములు, చిత్రకళా నైపుణ్యము, విద్యా విభానములు తదవ్యప్తి మొదలగు సర్వవిషయములను అదినుండి యాధునికము వఱకును వివరించి ప్రాచీన విషయ విజ్ఞానముతో పాటు వర్తమాన కర్తవ్యములను, భవిష్యత్తును భద్రపఱుచు కీతులను దెలిపి, జ్ఞానముతో శీలము, శీలమునకు నావశ్యకమయిన జ్ఞానము, పరస్పరవర్ధకము లగు నీరొట్టిని మన హృదయములను నాటునట్లు చేసి దేశోపకారము నమోఘముగా సల్పినా రీ గ్రంథకారకులు. ఇట్టి బృహద్గ్రంథమీవఱలో రచింపఁబడి యుండలేదు. ఇతముందుఁ గ్రొత్తగ రచింప నవసరమును లేదు. ఏలన దీనినే నాలుగైదేడ్ల కొక పర్యాయము లోపములంబూరించుచు నూత్నములను సమకూర్చుచు నవరించి సంస్కరించి ప్రచురించినయెడల నద్దయే నిత్యప్రమాణ గ్రంథమగును.

సకల విషయ సంశోభితమయిన యిట్టి సమగ్ర గ్రంథమును సర్వజ్ఞుడయినను నిస్సహాయముగ రచింపఁజాలఁడు. అనేకులయొక్క సాహాయ్యమావశ్యకము. ఆంధ్రదేశములో నయ్యయి విషయములఁ బోకీలులయి ప్రామాణిక కర్తలనఁదగు విద్యద్వర్షులు బాపినీడునకుఁ దోడ్పడియుండుట యెంతయుఁ గొనియాడఁదగిన సంగతి. ఎల్లరును బ్రత్యేకముగఁ బేర్కొనఁదగినవారయ్యుచు స్థలము చాలనందున దృష్టాంత రూపముగఁ గొన్ని వ్యాసములను దత్కర్తలను మాత్రము పేర్కొందును :—

1. అదమ నివాసులు—గిడుగు వేంకట సీతాపతిగారు.
2. ఆంధ్రుల చరిత్ర—పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచారిగారు.

3. హిందూ మతము—ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు.
4. ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర—పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు.
5. జాతీయోద్యమములు—భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారు.
6. శిల్పము—అడవి బాపిరాజుగారు.

ఉపాహరణముల నింతటితో జాలించి యీ గ్రంథ శ్రుతి ఫలముల నా మనస్సునకుందట్టి కట్టు నివేదించెదను. ఆంధ్రుల సర్వతోముఖమాహాత్మ్యము గ్రుడ్డివానికయినను గోచరింపక పోదు. ఆంధ్రాభిమానము విజృంభించును. రిత్తికోరికలతో వట్టియాసలతో, బోక యా యభి మానమునకు ననురూపమయిన రీతిని నడచి కడతేరుదమను శ్రద్ధయు జనించును. వర్తమానమున కును భావికిని ననువగు రీతులఁ బ్రవర్తింపవలయునను నుత్సాహముతోగూడ నా రీతుల తెలుగును విశదపఱుచును. వర్తనలేని జ్ఞానము నిష్ఫలము. జ్ఞానములేని వర్తన దుష్ఫలము. ఈ రెంటిని సమన్వయింప వలయునన్నఁ బ్రాచీన చరిత్ర జ్ఞానముతోపాటు ఆధునిక విషయ విమర్శన శక్తిని భవిష్య దృష్టిని గలిగియుండవలయును. దేశాభివృద్ధి కాధారములయిన యిట్టి క్రియలకును సిద్ధులకు నీ సంహిత యనేకవిధములందోడ్పడగలదు.

ఇది మంచి శైలిని వ్రాయంబడియున్నది. కొన్ని వ్యాసములు వ్యావహారిక భాషయందును మఱికొన్ని సలక్షణమైన గ్రాంథిక భాషయందును వ్రాయంబడి యుండుటలో వీనియొక్క తారతమ్యమును గ్రహించుట కవకాశము గలిగియుండుటయు నొక విశేషము. లక్షణ సమన్వితమో, లక్షణాతీతమో, ప్రతివ్యాసమును విస్పష్టార్థవంతము. ఇది రసప్రధానము గాదు; విషయ ప్రధానము. కావున నర్థవైశద్యమునకే ప్రాముఖ్యము. అది యందున్నది గావున నే కొదువయును లేని పరిపూర్ణత్వము గల్గినది.

ఈ సంహితను సృష్టికేదెచ్చిన మాగంటి బాపినీడునకు భాషయొక్కయు దేశముయొక్కయు బరముగాఁ గృతజ్ఞతాభివందనములను సమర్పించుచు నాతని ధన్యత్వముంగొనియాడుచున్నాను. ఆంధ్రదేశమున నూరూరను నింటింటను నీ గ్రంథమునకు సాంద్రమయిన వ్యాప్తి సమకూడును గాక!

బద్వరభాగ, చిత్తూరు.
క్రైస్తవ వున్నవ, 1942. }

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి.

జన్మభూమి

ఏదేశ మేఁగినా ఎందుఁ గాలిడిన
ఏ పీఠ మెక్కినా యెవరెదురయిన
పొగడరా నీతల్లి భూమి భారతిని
నిలుపరా నీజాతి నిండు గర్వమ్ము
లేదురా యిటువంటి భూదేవి యెందు
లేదురా మనవంటి ధీరు లింకెందు !

ఏ పూర్వపుణ్యమో ఏ యోగబలమో
జనియించి నాఁడ వీ స్వర్గలోకమున !
ఏ మంచి పూవులన్ ప్రేమించినావో
నిను మోచె నీతల్లి కనకగర్భమున !
... ..
... ..
అవమాన మేలరా అనుమాన మేల
భరతపుత్రుఁడ నంచు భక్తితోఁ బలుక !

—రాయప్రోలు

ప్రబోధము

అమరావతీపట్టణమున బౌద్ధులు విశ్వ
 విద్యాలయములు స్థాపించు నాడు,
 ఓరుగల్లున రాజవీరలాంఛనముగాఁ
 బలు శస్త్రశాలలు నిలుపు నాడు,
 విద్యానగర రాజవీధులఁ గవితకు
 పెండ్లి పందిళ్లు కప్పించు నాడు,
 పొట్నూరికి సమీపమున నాంధ్ర సామ్రాజ్య
 దిగ్విజయ స్తంభ మెత్తించు నాడు,
 ఆంధ్ర సంతతి కే మహితాభిమాన
 దిన్య దీక్షా సుఖస్ఫూర్తి తీవరించె
 నామహావేశ మర్థించి యాంధ్రులార
 చల్లుఁ డాంధ్రలోకమున నక్షతలు నేడు !

కృష్ణా తరంగపంక్తి ద్రోక్కి త్రుళ్లంత
 నాంధ్ర నౌకలు నాట్యమాడు నాడు,
 ఇంటింట దేశసాహిత్య దీపములతో
 నాంధ్ర తేజస్సు రాపాడు నాడు,
 సుకుమార శిల్పవస్తుప్రపంచము నందు
 నాంధ్ర నైపుణి పంత మాడు నాడు
 సమర సేనావ్యూహ జయపతాకల క్రింద
 నాంధ్ర పౌరుషము చెండాడు నాడు,
 చూచి సంశోషమున తలలూచి, గర్వ
 మాచి, ఆంధ్ర పుత్రీపుత్రు లందఁగలరు
 శాంతి, నందాక లేడు విశ్రాంతి మనకు
 కంకణ విసర్జనల కిది కాలమగునె !!

—రాయప్రోలు

విషయ సూచిక

అధ్యాయము.

పుటలు.

మొదటి భాగము

1.	ఆదినుండి ఆంధ్రులవరకు
ఋగ్వేదయుగం 3, ఊత్ర 4, సూత్ర 5, బౌద్ధ 6, ఆల్బిస్టాండరు దండయాత్ర 7.		1-38
2.	ఆంధ్రభూమి
ఋతువులు, అయనములు 15, తెలుగు జిల్లాలు, తాలూకాలు 16.		10-20
3.	కాలానుక్రమణిక
ఆర్యద్రావిడాది భాషలు మాటలాడువారి సంఖ్యలు 22, జగత్కాల పరిమాణము, ప్రాథమిక విద్యావ్యాప్తికై ఆయా దేశములవారు చేయు వ్యయము, జనుల వృత్తులు, ఆయుర్దాయం, అక్షరాస్యుల సంఖ్యలు 23, మనదేశ వైశాల్యం, జనసంఖ్య 24, ముఖ్య మతస్థుల సంఖ్య 25, భాషల ననుసరించి జనసంఖ్యలు, పల్లెలలోను పట్టణములలోను గల జనసంఖ్య, నదులపొడవు, దేశసంపద, ప్రభుత్వోద్యోగుల వేతనములు 26, ఇతర దేశములలోని ఉన్నతోద్యోగుల వేతనములు, ప్రధాన నగరములు, జనసంఖ్యలు, ప్రపంచ చరిత్రలోని ముఖ్య ఘట్టములు 27, హిందూదేశచరిత్ర ఘట్టములు 28, ఆంధ్రదేశ చరిత్ర ఘట్టములు 32, ఆంధ్ర దేశము, విద్య, ఘట్టములు 34, ఆర్థిక పరిస్థితులు 35, నవయుగ నిర్మాణములు, పరిశోధనలు 36, గాంధీ మహాత్ముని ఆంధ్రదేశ సంచారము 37.		21-38

రెండవ భాగము — మతము

4.	హిందూ మహమ్మదీయ క్రైస్తవ మతములు —
హిందూమతము — ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ 40, దేవాలయములు 53, మతములు 56, బ్రహ్మసమాజము 59, దివ్యజ్ఞాన సమాజము 60, రాధాస్వామిమతము 62, మహమ్మదీయ మతము 63, క్రైస్తవమతము 66, ఆంధ్రుల ఆధ్యాత్మిక నైతిక మనోవికాస పరిణామములకు కారకులు 71, తెలుగు జిల్లాలలోని వివిధ మతస్థులు 73. | | 39-74 |
|----|--|------|-------|

మూడవ భాగము

5.	సంఘ సంస్కరణము		75-83
6.	సాంఘిక నేవ ; దానములు, మరణశాసనములు		84-94

అధ్యాయము.

పుటలు.

నాలుగవ భాగము—చరిత్ర

.... 95-176

7. ఆరీనునివాసులు డా॥ గిడుగు వేంకట సీతాపతి

.... 95-104

నమలు 96, కోడులు 98, జాతపులు, దొమ్మరులు 99, చెంచులు 100, కొరవలు 101, వీనాదులు 102, లంబాడీలు 103.

8. ఆంధ్రుల చరిత్ర డా॥ పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచారి

.... 105-136

మాద్యులనాటి ఆంధ్ర ప్రశంస 107, శాతవాహనులు 109, ఇక్ష్వాకులు 114, బృహత్పల్లవా
యనులు, సాలంకాయనులు 115, విష్ణు కుండినులు 116, పల్లవులు 118, కళింగరాజులు
118, చాళుక్యులు 120, తూర్పు చాళుక్యులు 121, కాకతీయులు 123, కర్ణాటక రాజులు 124,
భామిరరాజ్యము 125, విజయనగర రాజ్యము 127, బ్రిటిష్ యుగంనాటి ఆంధ్రుల చరిత్ర
132, మన చరిత్రరచన, పరిశోధకులు 134.

9. రాష్ట్రేతర, ఖండాంతర-ఆంధ్రులు

.... 137-161

సంస్థానాంధ్రులు 138, రాష్ట్రేతరాంధ్రులు 144, దేశాంతరాంధ్రులు 152, ఇన్నీమరి
ఆంధ్రులు 155.

10. జమిందారులు

.... 162-172

జమిందారుల ఆలయము, ప్రభుత్వమునకు చెల్లించు పేషంకసు 165, రైత్వారీ వ్యవస్థ,
పన్నుల వసూలు విధానము 168, రైతు-జమిందారీ సమస్య 169, జమిందారులు ఆంధ్ర
దేశమునకు చేసిన మేలు 172.

అయిదవ భాగము—ఆర్థిక సంపద

.... 173-250

11. వ్యవసాయము

.... 175-182

జాతి సంపద వృక్షము (చిత్రము) 174, పంటల వివరములు, పరిమితి, విలువ 177, తిరు
జిందారములు, ఇతర దినుసులు, వస్తువులు 179, సామెతలు 180, తెలుగుతోట 182.

12. పశుసంపద

.... 183-190

గోవులు 183, గొర్రెలు, కుక్కలు 185, సామెతలు 186, పశుసంపద పట్టికలు 187,
మత్స్యమాంసములు, గ్రుడ్లు, పక్షులు 188.

13. నీటివనరులు

.... 191-198

గోదావరి డెల్టా 192, కృష్ణ డెల్టా 192, కర్నూలు-కడపకాలువ 195, హిలవరము లంక
ప్రాజెక్టు 196, క్రొత్త ప్రాజెక్టులు 197, ఇరిగేషన్ నివేదికలు, సాగుబడి వివరములు
198.

14. అడవులు

.... 199-202

అధ్యాయము.

పుటలు.

15. ఖనిజ సంపద 203-206
16. విద్యుచ్ఛక్తి 207-209
17. పరిశ్రమలు 210-231
భారతదేశ పరిశ్రమలు 213, చెన్నరాజధాని పరిశ్రమలు 217, గృహ పరిశ్రమలు 223, సినీమా పరిశ్రమ 228.
18. సరకుల విడుదల 232-238
విడుదల మార్గములు 233, సంతస్థలములు 235, ఎగుమతి దిగుమతులు 236, రేవు స్థలములు 237.
19. ఆస్తి, బ్యాంకులు, కంపెనీలు 239-250
వ్యవసాయసంపద 241, రైతుల అప్పులు 243, ఋణ విమోచన చట్టము 244, పారిశ్రామిక సంస్థలు 245, సహకారోద్యమము 247.
- ఆరవ భాగము—ఆరోగ్యము, ఆటలు 251-274
20. వైద్యము 251-266
ఆంధ్రులు-ఆయుర్వేదము 252, యునానీ, అలోపతి వైద్యము 256, విదేశములలో ఉన్నత పరీక్షలలో కృతార్థులయిన ఆంధ్రులు 259, వైద్యములో పెద్ద పరీక్ష లిచ్చిన ఆంధ్ర స్త్రీలు 260, ఆంధ్రదేశమందలి వైద్యాలయములు, వైద్య సంస్థలు 261, ప్రకృతి వైద్యము 262, హోమియోపతి 264, పశువైద్యము 265.
21. ఆరోగ్యము, ఆటలు 267-274
విద్యార్థులకు వైద్యపరీక్ష 268, పుష్టినిచ్చు ఆహారము 269, ఆటలు-పాటలు 270, మల్లులు, వస్త్రాదులు మొ. 271.
- ఏడవ భాగము—తెలుగుభాష 275-397
22. మొదటి ప్రకరణము-ఆంధ్ర వాఙ్మయచరిత్ర శ్రీ పింగళ లక్ష్మీకాంతము 275-302
ప్రారంభదశ 277, నన్నయయుగము 279, 12వ శతాబ్ది 281, తిక్కనయుగము 13వ శతాబ్ది 283, ఎఱ్ఱనయుగము 285, శ్రీనాథునియుగము 287, కృష్ణరాయల యుగము 290, దక్షిణాంధ్ర యుగము 295, తీగయ్యయుగము 298, ఆధునికయుగము 300.
- రెండవ ప్రకరణము-సాహిత్యానుబంధములు (1-6) డా॥ గిడుగు వేంకట సీతాపతి 303-333
(1) నవ్యసాహిత్యము 303, (2) శతకవాఙ్మయము 316, (3) ప్రజావాఙ్మయము 318, (4) స్త్రీలవాఙ్మయము 319, (5) బాలవాఙ్మయము 324, (6) లిపి భాషా పరిణామములు 325.

విద్యావంశము

విద్యావంశము—7 వట్టికలు

.... 334-339

విద్యావంశము—8 వట్టికలు 331, కలకముల పట్టిక 336, గ్రంథ ప్రచురణములు, విద్యావంశము 339.

విద్యావంశము—8 తెలుగునాట వంగసాహిత్య ప్రాభవము

.... 340-342

—శ్రీ జోన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి

విద్యావంశము—9 తెలుగునాట హిందీ భాషా ప్రాభవము

.... 343-345

విద్యావంశము

.... 346-356

1. విద్యావంశముల స్థాపక బాధ్యతాద్యములకు వాటి తోడ్పాటు 348, శ్రీలక్ష్మి 349, విద్యావంశములు, గ్రంథ వర్గీకరణము 350, ఆంధ్ర గ్రంథాలయము 351, విద్యావంశము 352, తెలుగు జిల్లాలలోని గ్రంథాలయముల పట్టిక 353.

2. గ్రంథ కలకము-ముద్రాముద్రిత గ్రంథములు 354.

విద్యా

.... 357-379

విద్యావంశము—విద్యా సంస్థలు-పుటికాస్థానములు, అగ్రహారములు, దేవాలయములు, విద్యావంశము 358-360, శ్రీలక్ష్మి యుగమునది విద్యా సంస్థలు 360, ప్రాథమిక విద్య 362, విద్య 363, ఆంధ్ర విద్య కళాపరిషత్తు 365, సర్వకళాశాలలు 369, సంస్కృత విద్యాసంస్థలు 371, బాతీయ విద్యాలయములు 372, శ్రీ విద్య 374, వృత్తి విద్య 377, విద్యావంశములను ప్రతిభాగించిన ఆంధ్ర విద్యాధికులు 378.

విద్యావంశము

.... 380-397

విద్యావంశము, మొదటి తెలుగు వార్తాపత్రికలు 381, మొదటి తెలుగు మాసపత్రికలు, విద్యావంశము పట్టిక ఆవిష్కరణవి 383, ప్రస్తుతమున్నవి 384, రాష్ట్రేతరాంధ్ర పత్రికలు 385, విద్యావంశము 387, పత్రికలు ఆంధ్రదేశమునకు చేసిన సేవ, ఆంగ్లపత్రికా ప్రపంచమున ఆంధ్రం ప్రతిభ 388, ఆంధ్రదేశ పత్రికా కవయితల సంఘము 392, సంపాదకుల సంఘము 393, పత్రికల పట్టికలు 394.

విద్యావంశము—కళ శ్రీ ఆడవి బాపిరాజు

.... 398-440

విద్యావంశము—చిత్రలేఖనము

.... 398-419

విద్యావంశములు 398, విద్యావంశము 399, శాతవాహన శిల్పము 401, ఇక్ష్వాకుల శిల్పము 401, విజయ శిల్పము 406, రెండవ కళింగగాంగుల శిల్పము ఆంధ్రవలస రాజ్యముల శిల్పము, బాతీయాల శిల్పము 408, రాయలయ్యగ శిల్పము 409, నాయకరాజులనాటి శిల్పము 410, చిత్రలేఖనము 411, శాతవాహన చిత్రలేఖనము 411, పల్లవనాటిది 413, రాయలనాటిది 414, గృహనిర్మాణము 414, ఆలయ నిర్మాణము, గుహలు, విహారములు, చిత్రలేఖనములు 415, విద్యావంశములు, గ్రంథములు 417, గోపురములు 419.

అధ్యాయము.

పుటలు.

27. సంగీతము, నాట్యము, ఉపకళలు 420-440
 సంగీతము 420, నాట్యము 426, ఉపకళలు—తోలుబొమ్మల నాటకములు 429, నాటకములు 430, హరికథలు-పురాణములు 433, సినీమాకళ 434.

తోమ్మిదవ భాగము—జాతీయోద్యమములు 441-507

28. (1) కాంగ్రెసు ఉద్యమము శ్రీ డా॥ భో. పట్టాభి సీతారామయ్య 441-451
 (2) ఆంగ్లోద్యమము శ్రీ కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులు 452-458
 (3) స్త్రీ ఉద్యమము 459-466
 (4) రైతు ఉద్యమము 467-474
 (5) కార్మికోద్యమము 475-480
 (6) విద్యార్థి ఉద్యమము 481-485
 (7) యువజన సంఘములు 485-
 (8) కులసంఘములు 486-487
 (9) నిర్మాణ కార్యక్రమము— 488-504
 (అ) హరిజనోద్యమము (ఆ) ఖద్దరు ఉద్యమము (ఇ) వయోజన విద్య
 (10) హిందీ ప్రచారోద్యమము 505-506
 (11) జస్టిస్ పార్టీ 506-507
 (12) పీపిల్స్ పార్టీ 507-

పదియవ భాగము

29. ఆంధ్ర జిల్లాల చరిత్ర—డా॥ గిడుగు వేంకటసీతాపతి 508-537
 నూతన విశాఖపట్టణ జిల్లా చరిత్ర 508, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 511, తూర్పు గోదావరి జిల్లా చరిత్ర 512, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 514, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా చరిత్ర, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 518, కృష్ణ జిల్లా చరిత్ర 519, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 520, గుంటూరు జిల్లా చరిత్ర 521, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 522, నెల్లూరు జిల్లా చరిత్ర 523, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 524, కడప జిల్లా చరిత్ర 525, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 526, కర్నూలు జిల్లా చరిత్ర 527, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 528, అనంతపురం జిల్లా చరిత్ర 530, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 531, బళ్లారి జిల్లా చరిత్ర 532, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 533, చిత్తూరు జిల్లా చరిత్ర 534, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 534, ఓరుగల్లు (వరంగల్) జిల్లా చరిత్ర 536, జిల్లాలోని ప్రసిద్ధ స్థలములు 537, ఇంటి పేళ్ల కాధార ములైన గ్రామనామములు 537.

అధ్యాయము.

పుటలు.

పదుకొండవ భాగము

30. ఆంధ్ర దేశాభివృద్ధి ఎట్లు చేయనగును ? — డా॥ భో. పట్టాభి సీతారామయ్య 538-541

పండ్లెండవ భాగము

31. ఎవరెవరు ? 542-559

పదుమూడవ భాగము

32. అవీ-ఇవీ 560-572
- (1) ఉన్నత పదవులలోని ఆంధ్రులు 560-
- (2) భావి ఆంధ్ర రాష్ట్రము 566-
- (3) ఊళ్ల పేళ్లు ఉచ్చారణలో మార్పు 566-
- (4) ఆంధ్రులు, అప్పుడు-ఇప్పుడు — జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి 567-572

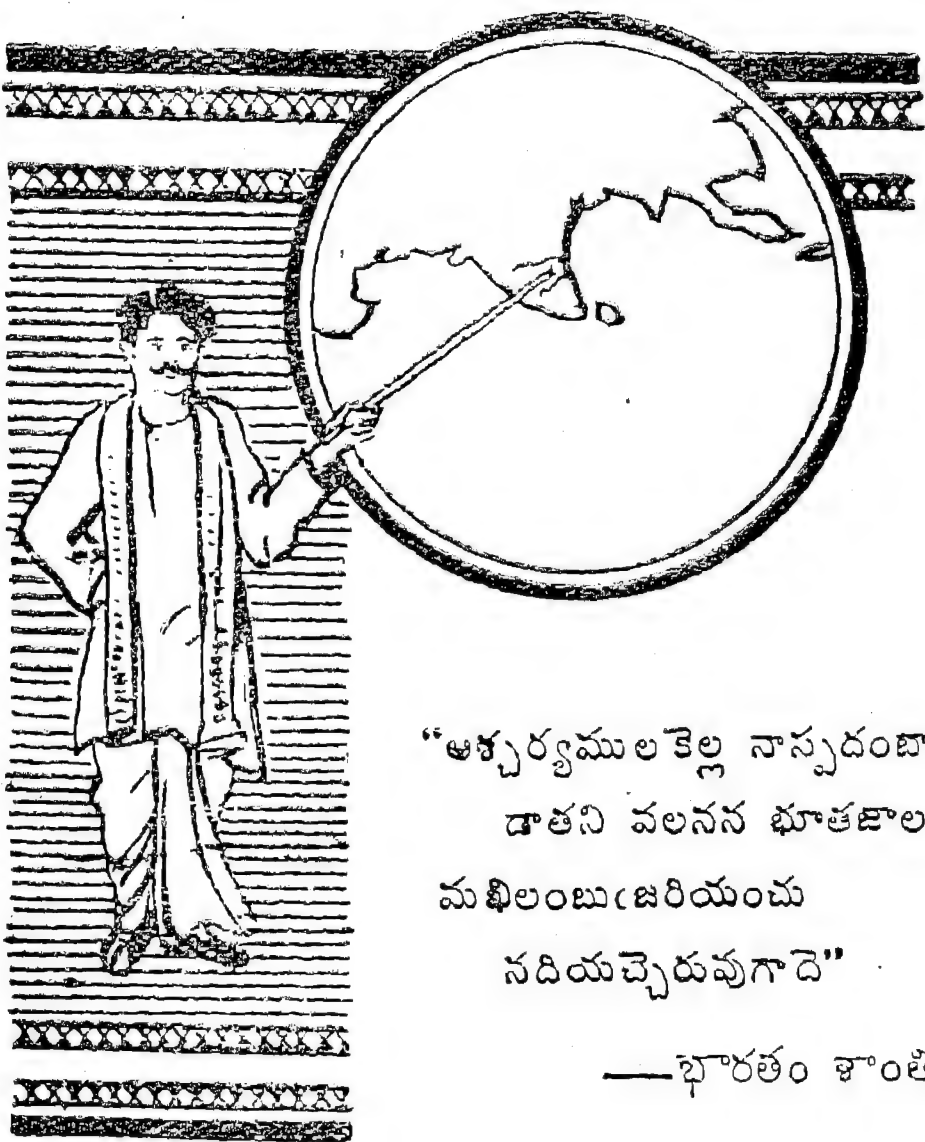
పదునాల్గవ భాగము

33. ఆధార గ్రంథముల పట్టిక 573-574
- గ్రంథ సంపాదకీయ వర్గము 574
- కీ. శే. గురజాడ అప్పారావుగారి దేశభక్తి గీతము 575
- మంగళం (జాతీయగీతి) 576

ఆంధ్రనర్మస్వము

మొదటి భాగము

1. ఆదినుండి ఆంధ్రులవరకు

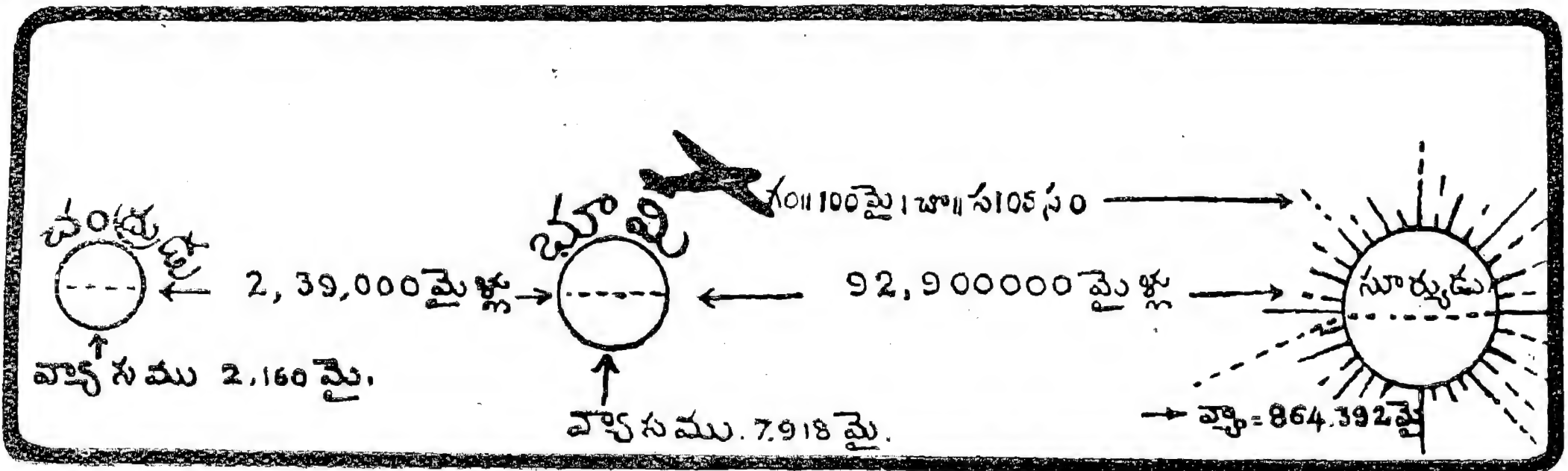
“ఆశ్చర్యములకెల్ల నాస్పదంబాదిత్యుఁ
డాతని వలనన భూతజాల
మఖిలంబుఁజరియంచు
నదియచ్చెరువుగాదె”

—భారతం శాంతి ఆ. 6

విషయసంగ్రహము : భూమి పుట్టి 200 కోట్ల సంవత్సరాలు; మానవుడు పుట్టి లక్ష సంవత్సరాలు; కాస్త నాగరికత పొంది పదివేల సంవత్సరాలు; మొట్ట మొదటి నాగరిక సంతతులు మూడు : నైలునదీ తీరాన హెమెట్, యూఫ్రటిస్-తైగ్రిస్ తీరాల సెమైట్, సింధుతీరాన ఆర్యసంతతులు (క్రీ. పూ. 3000) భారతదేశమందు ఆదిమవాసులు, ద్రావిడులు, ఆర్యులు; చరిత్రలో మొదటిది హిందూ మహాయుగము (క్రీ. పూ. 2500 క్రీ. శ. 1200) అందు ఋగ్వేదయుగం (క్రీ. పూ. 2500-1400), ఔశ్రయుగం (క్రీ. పూ. 1400-1000), సూత్రయుగం (క్రీ. పూ. 1000-567), బౌద్ధయుగం (క్రీ. పూ. 567-క్రీ. శ. 500), పౌరాణికయుగం (క్రీ. శ. 500-1200), ఆంధ్రుల చరిత్ర ప్రారంభము.

ఓహో! మనభూమి ఎంత పెద్దదో! సుమారు 8000 మైళ్లు అడ్డకొలత, 24,000 మైళ్లు చుట్టుకొలత, 19,69,50,000 చదరపుమైళ్లు వైశాల్యముగల భూమి పెద్దది కాదనగలమా? చాలా పెద్దదే; కాని, విశాలమైన ఈ విశ్వములో—అనేక కోట్ల లోకాలుగల ఈ బ్రహ్మాండములో ఇంత పెద్ద భూమిన్నీ ఒక చిన్న బిందువువంటిదన్న విషయము గుర్తించారా? సూర్య కుటుంబములో సూర్యుని చుట్టును తిరుగుతూ ఉన్న గ్రహాలలో భూమి నైతము ఒక గ్రహము. కొన్ని గ్రహాలకంటె పెద్దదే అయినా, కొన్ని గ్రహాలకంటె చిన్నది. గురుని అడ్డకొలత సుమారు 88,640 మైళ్లు, అనగా భూమి అడ్డకొలతకు 11 రెట్లు అధికము. సూర్యుని అడ్డకొలత 109 రెట్లు అధికము. అయితే, సూర్యుడు మనకు ఒక చిన్న బింబమువలె కనబడుతున్నాడేమి? మన భూమికి 9,29,00,000 మైళ్లు దూరంగా ఉన్నాడు గనుక. మన భూమి సూర్యునికి ఒక చిన్న చుక్కవలె కనబడుతుంది.

తక్కిన గ్రహముల వలనే మన భూమిన్నీ సూర్యుని చుట్టూ తిరుగుతూ ఉంటుంది. సూర్యుని చుట్టూ ఒక్కసారి తిరిగి రావడానికి 365 దినముల 5 గంటల 49 మినిట్లు 46 సెకండ్లు పడుతున్నది. అంటే భూమి సెకండుకు 18 $\frac{1}{2}$ మైళ్లు అనగా గంటకు 66,600 మైళ్లు పరుగెత్తుతూ తిరుగుతున్నదన్నమాట. అన్ని రైళ్లకంటె ఎక్కువ వేగంగా పోతుందనే పంజాబుమెయిలు వడి దీనిలో ఎన్నోవంతు? ఇంత వడిగా పరుగెత్తుతున్నదిగనుకనే దీని ఉత్తర-దక్షిణాల అడ్డకొలత దీని నడుమను తూర్పు-పడమరలుగా తీసే అడ్డ కొలతకంటె కొంచెము తక్కువ. అంటే, ఉత్తర-దక్షిణాల భాగాలు కొంచెము అదిమినట్లుంటున్న మాట.

భూమికిని సూర్యునికి చంద్రునికిగల దూరము

అందుచేతనే భూమి మొత్తముమీద గుండ్రంగా ఉన్నదన వచ్చును గాని సరిగా బంతివలె గుండ్రంగా ఉన్నదని చెప్పలేము. గుండ్రంగా ఉన్నదంటే, నున్నగా నైతము ఉంటుందనరాదు. ఎత్తుపల్లాలు భూతలమున మనకు కనబడుతూనే ఉన్నవి. కొన్ని చోట్ల ఎత్తైన పర్వతాలు మరికొన్నిచోట్ల లోతైన సముద్రాలు కలవు. గాని, ఎంత ఎత్తైన పర్వతమైనా 5 మైళ్లకంటే ఎక్కువ ఎత్తుగా ఉండదు; ఎంత లోతైన సముద్రమైనా 8 మైళ్లకంటే ఎక్కువ లోతుగా ఉండదు. 19,69,50,000 చదరపు మైళ్లు వైశాల్యంగల భూగోళమందు ఈమాత్రపు ఎత్తు పల్లాలు వడలిన వంకాయ మీది ముడతల వంటివి; అంతగా పరిగణింప దగినవి కావు.

మహావిశ్వములో భూమి చిన్న చుక్కవంటిదే అయినా మన దృష్టికి భూతలము విపులముగా వ్యాపించి యున్నది గనుక, ఈ మహాప్రపంచములో మానవుడెప్పుడేవిధమున ఉద్భవించాడు? మన భరతవర్షము ఎక్కడ ఉన్నది? అందులో మన ఆంధ్రదేశము, మన జిల్లా, మన ఊరు ఎక్కడ ఉన్నవి? మనదేశ చరిత్ర ఎట్లు పరిణమించినది? మన దేశభాగ్య మెట్లున్నది? మన విజ్ఞానము ఎంతవరకు వికసించినది? ఈ విధముగ అనేక విషయములు మనము తెలుసుకోవలసి యున్నది. అందుకే మనవారు ప్రాచీన కాలమునుండి ప్రతిదినము మూడు వేళలను సంధ్యవార్చి నప్పుడును, శుభమేకానీ అశుభమే కానీ కర్మలనుష్ఠించి నప్పుడును చెప్పే సంకల్పములో “శ్వేత వరాహ కల్పే వైవస్వత మన్వంతరే...కలియుగే ప్రథమపాదే జంబూద్వీపే భరతవర్షే భరతఖండే మేరోః దక్షిణ దిగ్భాగే గంగాకావేరీ మధ్యభాగే...” అని తామున్న దేశము తిథివారనక్షత్రాల లెక్కతో కాలము నిర్ణయించు కొంటూ ఉంటారు.

ఆరంభములో కొన్ని యుగాలవరకు ఉష్ణాధిక్యము వల భూతలము ఏ ప్రాణికిని వాసయోగ్యముగా ఉండేదికాదు. పిమ్మట కొంతకాలానికి భూమి చల్లపడిన తర్వాత, స్థావరజంగమజీవకోటి వివిధరూపములు దాల్చి ఉద్భవించినది. అందులో కొన్ని జలచరాలుగాను, కొన్ని భూచరాలుగాను పరిణమించినవి. జంతుపరిణామములో నరజన్మ వానరదశదాటి నేటికి ఉత్కృష్టమైనదిగా కనబడుతున్నది.

ఈ మానవకోటికి సంబంధించిన జగన్నాటకములో మన దేశమాక్రమించియున్న రంగస్థలమున్ను మన భారతీయులు—అందులో ముఖ్యముగా మన ఆంధ్రులు ధరించిన పాత్రస్వరూపమున్న తెలుసుకొందాము.

ఈ విశ్వములో మన భూమి పుట్టి సుమారు 200 కోట్ల సంవత్సరాలు అని పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞులును 400 కోట్ల సంవత్సరాలని మనవారున్ను అంటారు. ఈ భూమిపై గల సకల స్థావర జంగమ ప్రాణికోటిలోను, మానవజాతి పుట్టి సుమారు లక్షసంవత్సరము లయి ఉండవచ్చును. అందులో సుమారు పండ్రెండువేల సంవత్సరముల క్రిందటివరకును, మానవుడు అడవిజాతి జంతువులవలనే నిలకడలేక తిరుగుతూ, వేటచేసి మృగములను, పక్షులను, నీటిలో దొరకు చేపలను తింటూ జీవించినాడు. కాస్త నాగరికత పొంది, పశువులను పెంచి నాగలితో భూమిదున్నుటకు మొదలుపెట్టి పదివేల సంవత్సరములయినను కాలేదు. అయితే, మానవుడెప్పుడును తనతోడివారలతో సంఘచారియై జీవించేనే కాని ఏకాకియై జీవించలేదు. భూమి దున్ని పంటలు పండించుకొంటూ, స్థిరనివాసము లేర్పరచుకొనే స్థితిలోనికి మానవుడు వచ్చేసరికి మూడు నదీతీర ప్రదేశములందు, మూడు మానవజాతిసంఘములవారు, పల్లెలు, నగరములు నిర్మించుకొని చెప్పదగిన నాగరికత, విజ్ఞానసంపత్తి గలిగి అభివృద్ధిపొందుచుండిరి.

నైలునదీతీరములందు హెమెట్ సంతతివారున్ను, యూ-
ఫ్రేటిస్-టైగ్రిస్ నదీతీరములందు సెమెట్ సంతతివారున్ను,
సింధునదీతీరములందు ఆర్యసంతతివారున్ను.

ఆర్యులు మనదేశమునకు వచ్చేసరికి దేశములో అడవి
జాతులవారున్ను, ద్రావిడులున్ను ఉండేవారు. వీరిలో అడవి
జాతులవారు దేశములో అనాదిగా ఉన్నవారే అనిన్ని,
ద్రావిడులు ఆర్యులవలనే ఆర్యులకు పూర్వము చాలాకాలము
క్రిందట వచ్చియున్నవారనిన్ని చరిత్రకారుల అభిప్రాయము.
అడవి జాతులవారనగా నేటి సంతాలులు, గదబలు,
ముండాలు, సవరలు, మొదలయినవారి పూర్వులు. వీరి
చరిత్ర తెలుసుకొనుటకు ఆధారములు కడుతక్కువ. ఋగ్వే
దములలోను, ఆ తర్వాతి ప్రాచీన గ్రంథములలోను శబరులకు
సంబంధించిన వాక్యములున్నవి. ద్రావిడులు, ఆర్యుల
సంపర్కము కలిగిననాటికే, నాగరికులయి ఉండిరి; పల్లెలు,
పట్టణములు, నగరములు నిర్మించుకొనియుండిరి; వ్యవ
సాయము సాగించుకొనుచుండిరి; రాగి, ఇనుము, మొద
లయిన లోహములతో పనిముట్లు, గృహోపకరణములు
చేసుకొని వాడుకొనుచుండిరి; రవసెల్లాలు, గంధపు చెక్కలు,
ఏనుగు దంతములు, బియ్యము, ఎగుమతిచేసి ధనమార్జించు
కొనుచుండిరి; ఆర్యులు మనదేశమునకు వచ్చిన సరికి ఉత్తర
హిందూస్థానమునందు వ్యాపించియుండిరి. ఈ నడుమ కొద్ది
కాలము క్రిందట సింధునదికి కుడివైపుతీరమునందు (అనగా
వాయవ్యపు రైలుదారికి శాఖగానున్న, కోటి-దాదు-
లార్కానా-రైలుదారిలోగల డోక్రిస్టేషనుకు 8½ మైళ్ల
దూరాన) మహేష్ జొదారోవద్ద ఒక ప్రాచీననగరముయొక్క
శిథిలభాగములు బయలు పడినవి. అక్కడ త్రవ్విచూడగా
ప్రాచీనకాలమునందు ఒక నగరము వెలసియుండినట్లు స్పష్ట
మయినది. అక్కడ కనబడిన వస్తువుల ప్రాచీనతను బట్టిన్ని,
అక్కడి భూతలస్వభావమును బట్టిన్ని, ఆ ప్రాచీన నగరము
నేటికి అయిదువేలసంవత్సరముల క్రిందటిదై ఉండవలెనని
శాస్త్రజ్ఞు లూహించినారు. అనగా ఋగ్వేద కాలమునకు
పూర్వమందు వెలసియుండిన నగరమని ఊహించవలసి
యున్నది. ఆ నగరముయొక్క విస్తీర్ణత; అక్కడి వీధుల
పొడవు, వెడల్పు; అక్కడి గృహనిర్మాణము; అక్కడి
గొప్పమందిరముల శిథిలభాగములు; అక్కడి పెద్ద పెద్ద
ఛాడీలు, అందమయిన నగిషీపనులుగల కుండలు, గోలెములు;
స్త్రీలు ఆభరణముగా ధరించు పూసలపేర్లు; రాగిలోను,

రాతిలోను చేసిన విగ్రహములు, పాత్రలు, దంతపు వస్తు
వులు, వివిధములైన పనిముట్లు, మొదలయిన వస్తువులు ఆ
నాడు ఆ ప్రాంతముందుగల జనుల నాగరికతను తెలియజేయు
గలవు. అంతకంటెను ఎక్కువ ముఖ్యమయిన వింతవస్తువు
లే వనగా పోతపోసిన చిత్రములున్ను, రేఖాగణిత శాస్త్ర
సంబంధముగల గీతలున్ను గల వ్రాతలు. ఈ వ్రాతలు
త్పష్టికరముగా చదివి అర్థము చేసుకొనడము నేటికింకా ఎవ
రికిని సాధ్యముకాలేదు. చిత్రములలో ఎద్దు, ఖడ్గమృగము,
ఏనుగు, ఎనుబోతు, పులి మొదలైన జంతువుల బొమ్మలు
గలవు. ఈ నగరమందుండినవారు ద్రావిడులో ఆర్యులో
స్పష్టముగా తెలియదు; గాని, ఈ నగరము మనదేశమందలి
ప్రాచీననగరము లన్నిటను ప్రాచీనతమమైన నగరమని
మాత్రము చెప్పగలము.

మనదేశచరిత్రలో హిందూమహాయుగము మొట్ట మొద
టిది. అది క్రీ. పూ. 2500 మొదలుకొని క్రీ. శ. 1200
వరకును వ్యాపించియున్నది. ఈ మహాయుగమును చరిత్ర
కారులు అయిదుభాగములుగా విభజింతురు.

- (1) ఋగ్వేదయుగము క్రీ. పూ. 2500— 1400 •
- (2) తౌత్రయుగము ,, 1400— 1000
- (3) సూత్రయుగము ,, 1000— 567
- (4) జాద్ధయుగము ,, 567—క్రీ.శ. 500
- (5) పౌరాణికయుగము క్రీ. శ. 500— 1200

ఋగ్వేద యుగము

క్రీ. పూ. 2500—1400

సుమారు ఆరువేల సంవత్సరములకు పూర్వమే ఆర్యులు,
ఆసియా మధ్యభాగమునుండి కొందరు యూరపు దేశము
నకును, కొందరు పారశీకదేశమునకును చెదరిపోయిరి.
పారశీకదేశమునకు పోయినవారిలో కొందరు పారశీకదేశ
మున నిలచిపోయిరి; కొందరు హిందూదేశమునకు వచ్చిరి.
యూరప్ ఖండమునందు వెలసిన భాషలలో గ్రీక్, లాటిన్,
భాషలున్ను, ఆసియాలో వెలసిన భాషలలో పార్సీ భాషయు
వేదకాలమునాటి సంస్కృత భాషయు, ఆనాటి ఆర్యుల
భాషకు సంబంధించినవే!

హిందూదేశమునకు వచ్చిన ఆర్యులు, మొట్టమొదట
సింధునదీ తీరమునందు వసతులేర్పరచుకొని, క్రమక్రమముగా
తూర్పు, దక్షిణములకు వ్యాపించినారు. ‘సింధు’ శబ్దమును

ఇతర దేశస్థులు 'హిందు' అని ఉచ్చరించడంచేత, సింధు దేశమునకు హిందూదేశమును పేరు వచ్చినది. ఈ పేరే ఆర్యులు వ్యాపించుతూ వచ్చిన దేశమంతటికిని వర్తిస్తూ వచ్చినది. తుదకు ఆసేతుహిమాచలము వ్యాపించిన మన దేశమంతటికిని వర్తించియున్నది. సింధుశబ్దము పాశ్చాత్యులు 'ఇండస్' అని ఉచ్చరించుటచేత, ఇండియా అని పేరు వచ్చినది. హిందూదేశము, ఇండియా అనుపేర్లు రెండున్న ఇతర దేశస్థుల ఉచ్చారణమును బట్టి వచ్చినవే. మనదేశమునకు ఆర్యులుపెట్టిన పేరు భరతఖండము. దానిని బట్టియే భారతదేశమును పేరు నైతము వచ్చినది.

ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అధర్వ వేదము, అను నాలుగు వేదములలోను ఋగ్వేదము మొదటిది గనుక, ఈ యుగమునకు ఋగ్వేదయుగమును పేరు పెట్టినాము. ఈ యుగమందలి మనదేశచరిత్ర తెలుసుకొనుటకు ముఖ్యమైన ఆధారము ఋగ్వేదములోనే ఎక్కువగా కలదు.

మనదేశమునకు క్రొత్తగావచ్చిన ఈ ఆర్యులకున్న, అది వరకే వ్యాపించియున్న ద్రావిడులకున్న, అడవజాతి వారి కిన్ని, యుద్ధములు జరుగుతూ వచ్చినవి. ద్రావిడులు ఎక్కువగా నాగరికతగలవారే అయినను, ఆర్యులతో జరిగిన యుద్ధములలో ఓడిపోయి, తూర్పుదక్షిణములకు పోవుచుండిరి. ఆర్యులు కొంతకాలమునకు పంజాబు దేశమందలి సింధూనదీ తీరములందే. కాక, సింధుయమునా నదుల నడుమనున్న ప్రదేశములందు నైతము, రాజ్యములు స్థాపించుకొనిరి. ఈ ప్రదేశమునకు బ్రహ్మవర్తమని పేరు.

ఈ యుగమందు ఆర్యుల నాగరికత ఎట్లుండెనో వేదముల నుండియే మనము తెలుసుకోగలము. పల్లెలు, నగరములు అందులో రాతి కట్టడములు, మందిరములు; పెద్దపెద్ద బావులు, అందుండి నీరుతోడి కాలువలగుండా పారించుటకు ఘట యంత్రములు, వ్యవసాయము; ఆవులు, మేకలు, గొర్రెలు, బ్రెలు, గుర్రములు మొదలయిన పెంపుడు జంతువులు; దారమువడకుట, బట్టలు నేయుట, రంగులు వేయుట; కర్రతోను, లోహములతోను పనిముట్లు గృహోపకరణములు, ఆయుధములు చేయుట; కవచము, శిరస్త్రాణము, డాలు, కత్తి, గండ్రగొడ్డలి, విల్లు, అమ్ములు, మొదలయిన ఆయుధ సామగ్రి; వెండి బంగారములతో చేసిన ఆభరణములు—ఇట్టి విషయములకు సంబంధించిన వాక్యము లెన్నియో ఋగ్వేదములో కలవు.

ఈ యుగములో ఆర్య, అనార్య భేదములేకాని, జాతి మత భేదములు ఏర్పడలేదు. ఋగ్వేదకాలములో స్త్రీలు కొందరు ఋషులతో కలిసి యజ్ఞములు చేస్తూఉండే వారు; మంత్రములు రచిస్తూ ఉండేవారు; యుద్ధములలో పురుషులకు తోడుగా నిలిచి పనిచేస్తూ ఉండేవారు. అతి బాల్య వివాహములుగాని, సహగమనములు గాని లేవు. స్త్రీలు స్వయంవర పద్ధతిని వివాహమాడుతూ ఉండేవారు. తగిన వరుడు దొరకక పోవుట చేతగాని, బ్రహ్మచర్య వ్రతము పూనుకొనుట చేతగాని, కొందరు స్త్రీలు వివాహనూడకుండా ఉండి పోవడము నైతము జరుగుతూ ఉండేది. ఋగ్వేదము నాటి ఆర్యులు అనేక దేవతలను కొలుస్తూ ఉండేవారు. అందులో ముఖ్యమయిన దేవతలు ముగ్గురు: అగ్ని, యింద్రుడు, సూర్యుడు. యజ్ఞములు చేయుట ముఖ్యమైన ధర్మకర్మగా ఆర్యులు చూచుకొనుచుండేవారు. జంతువులను బలిగా దేవతలకు సమర్పిస్తూ ఉండేవారు. మాంసము తినేవారు; మత్తు కలుగజేసే సోమరసము త్రాగుతూ ఉండేవారు.

క్షాత్ర యుగము

క్రీ. పూ. 1400—1000

ఈ యుగమునందు యజుస్సామాధర్వ వేదములున్న వేదములకు సంబంధించిన బ్రాహ్మణములున్న, ఆరణ్యకములున్న, ఉపనిషత్తులున్న, రామాయణ మహాభారతములున్న రచితము లైనవి. ఈ గ్రంథముల ఆధారమును బట్టి ఈ యుగమందలి దేశచరిత్ర తెలుసుకోవచ్చును. ఈ యుగములో అనేక రాజ్యములు వెలసియుండుట చేతను, క్షాత్ర ధర్మము ఎక్కువ ప్రాముఖ్యమును వహించి యుండుటచేతను, ఈ యుగమునకు క్షాత్రయుగమని పేరు వచ్చినది. ఈ యుగములో ఆర్యులు యమునానదీ తీరమును దాటి, గంగానదీ తీరము ననుసరించి, తూర్పుదేశము వరకును వ్యాపించి, రాజ్యము లేర్పరచుకొనిరి. ఆ రాజ్యములలో ముఖ్యమైనవి కురు, పాంచాల, కోసల, విదేహ రాజ్యములు. కురు రాజ్యమునకు హస్తినాపురము రాజధాని. హస్తినాపురము నేటి ఢిల్లీనగరమునకు చేరువగా నుండెను. అక్కడి కురు క్షేత్రమునందే కౌరవులకును పాండవులకును ఘోరమైన యుద్ధము జరిగినది. కురు రాజ్యమునకు ఆగ్నేయముగా పాంచాలరాజ్యముండెను. ఇది హిమాలయ పర్వతములనుండి చంబల్ (చర్మద్వతీ) నది వరకును వ్యాపించినది. ఈ దేశము

నందలి నగరముతో కనోజ్ (కన్యాకుబ్జము), కాశాంబీ, మధుర ముఖ్యమైనవి. పంచపాండవులకు భార్యయైన ద్రౌపది ఈ పాంచాలరాజు కూతురే. నేడు ఔద్ అను పేరుగల ఈ రాజ్యమునకు, ఆనాడు కోసలరాజ్యమని పేరు. దీనికి అయోధ్య రాజధాని. శ్రీరామచంద్రునిది ఈ రాజ్యమే. దీనికి ఆగ్నేయ దిక్కుగా విదేహరాజ్యముండెను. కోసల, విదేహరాజ్యములకు సరిహద్దు గండక్ నది. శ్రీరాముని భార్యయైన సీత, ఈ విదేహరాజ్యము నేలుచుండిన జనక మహారాజు కూతురు; గనుక, ఆమెకు నైదేహి అను పేరు సైతముండెను.

పైనిచెప్పిన నాలుగు ముఖ్యమైన రాజ్యములేకాక, ఇంకా చిన్న రాజ్యములుండెను. పంజాబ్ మొదలుకొని వంగ దేశము వరకును, హిమాలయ పర్వతములు మొదలుకొని వింధ్యపర్వతముల వరకును, వ్యాపించియుండిన ఉత్తర హిందూస్థానమంతయు ఆర్యవంశీయుల రాజ్యములతో నిండియుండెను. ఆర్యులుగల ఈ ఉత్తర హిందూస్థానమునకు ఆర్యావర్తమని పేరు. “ఆర్యావర్తః పుణ్యభూమిర్మధ్యం విన్ధ్య హిమాలయోః” అని అమరకోశమందు ఆర్యావర్తశబ్ద నిర్వచనము గలదు.

ఈ యుగములో రాజులు పరిపాలించే రాజ్యములేకాక నాయకులు పరిపాలించే రాజ్యములు సైతముండెను. ఆ నాయకులకు విరాట్టులని పేరు. విరాట్ అనగా రాజు కానివాడని అర్థము. విరాట్టుల పరిపాలనమందున్న రాజ్యములకు ప్రజాసత్తాక రాజ్యములని పేరు. రాజులు పరిపాలిస్తూ ఉండే రాజ్యములలోనైనా రాజులు నిరంకుశాధికారులుగారు. బహుజనములు గల సభలు, కార్యలోచనమందు తోడ్పడు సమితివర్గములు, మంత్రీవర్గములు ఉండేవి. రాజుల ఆస్థానములలో కవులు, గాయకులు, పండితులు, పురోహితులు ఉండేవారు. పరిషత్తులను పేర విద్యాసీతము లుండేవి. ఆ పరిషత్తులలో విద్యార్థులు శాస్త్రములున్న, కళలున్న, అభ్యసిస్తూ ఉండేవారు. స్త్రీలు, పురుషులు కలిసి విద్యాసీతములందు విద్యాగోష్ఠి జరుపుతూ ఉండేవారు.

రామాయణమందు, రాముడు అయోధ్యను విడిచి లంకకు పోయినవరకును గల కథాభాగములో దేశస్థితికి సంబంధించిన ఘట్టములు ఎక్కువగా గలవు. మహాభారతములో కౌరవులకును, పాండవులకును, తోడ్పడిన రాజ్యముల పేర్లు రాజుల పేర్లు కలవు.

సూత్ర యుగము

క్రీ. పూ. 1000—500

ఈ యుగములో ఆర్యుల నాగరికతకును, విజ్ఞానమునకును, సంబంధించిన అభివృద్ధి ఎక్కువగా కనబడును. అందులో కల్పసూత్రములు, వ్యాకరణసూత్రములు, షడ్వర్ణములకును, సంబంధించిన సూత్రములు పుట్టియుండుటచేత, ఈ యుగమునకు సూత్రయుగమని పేరు తగియున్నది. శ్రౌత సూత్రములందు, యజ్ఞములు మొదలైన శ్రౌత కర్మలుచేసే విధమంతా చెప్పినారు. గృహ్య సూత్రములలో ప్రతి గృహస్థున్ను చేయవలసిన 16 కర్మలకును సంబంధించిన నిబంధనలున్నవి. వేదములలోనిభాష ఈ యుగమునాటికే ప్రాచీనము కావడముచేత, నలుగురికీ స్పష్టముగా తెలియకుండేది. అందుచేత శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, జ్యోతిషము, నిరుక్తము, కల్పసూత్రము అనే షడంగములును పుట్టినవి.

పిమ్మట షడ్వర్ణములుఅనగా (1) కపిలుడు రచించిన సాంఖ్యము (2) పతంజలి రచించిన యోగము (3) గౌతముడు రచించిన న్యాయధర్మము (4) కణాదుడు రచించిన వైశేషికము (5) జైమిని రచించిన రాజ్యమీమాంస (దీనినే కర్మమీమాంస అని సైతము అందురు) (6) బాదరాయణుడు రచించిన ఉత్తరమీమాంస (బ్రహ్మసూత్రములు). ఈ షడ్వర్ణములును ఆధ్యాత్మిక విషయములకు సంబంధించినవి. ఇందులో ఉత్తరమీమాంస జీవునకు, పరమాత్మకు, సంబంధముగల ఉపనిషద్వాక్యములను ప్రమాణవాక్యములుగా చూపిస్తూ, జీవ బ్రహ్మలకుగల సంబంధమును నిరూపించును; బ్రహ్మ విద్య కలదు; గనుక, బ్రహ్మమీమాంస యనుపేరు సైతము దీనికి కలదు. ఈ బ్రహ్మసూత్రములకు ఇటీవల శంకరాచార్యులు అద్వైతపరముగాను, రామానుజాచార్యులు విశిష్టాద్వైతపరముగాను, మధ్వాచార్యులు ద్వైతపరంగాను, వల్లభాచార్యులు శుద్ధాద్వైతపరముగాను, భాష్యములు రచించి తమతమ మతము లుద్ధరించినారు.

సూత్రయుగము పూర్తియగుసరికి బ్రాహ్మణుల అధికారము ప్రబలమైనది. బ్రాహ్మణులు స్వార్థపరులై తక్కిన వర్ణముల వారిని స్వాధీనపరచుకొనుటకు ధర్మశాస్త్రములు, నిబంధనలు తమ పక్షముగాను, తమ యధికారము నిరంకుశముగా సాగునట్లుగాను, రచించినారు. వారితో డ్పాటులేక క్షత్రియులు గాని, వైశ్యులుగాని యజ్ఞయాగాదికర్మలు చేయు

టకు విలులేకపోయినది. శూద్రుల దురవస్థ దుర్భరముగా నుండెను. వేదములు, మంత్రములు ఉచ్చరించుటకేకాదు, వినుటకైనా శూద్రుల కర్హతలేదనిన్ని, వేదమంత్రములను వినే శూద్రులచెవులలో సీసము కరగించి పోయవలసినదనిన్ని, బ్రాహ్మణులు శాసిస్తూ ఉండుటచేత, బ్రాహ్మణులపై తక్కిన వర్ణములవారికి క్రోధము అధికమగుతూ వచ్చినది. అట్టి పరిస్థితులలో జాతి భేదము పాటించక, అందరికిని సమానమైన మతమును భోధింపవలెనన్న కోరిక కొందరికి పుట్టినది. వారిలో మహావీరుడు జైనమతమును, గౌతమబుద్ధుడు బౌద్ధ మతమును బోధించిరి.

మహావీరుడు క్రీ. పూ. 550 లో వైశాలి నగరమున పుట్టెను. ఈ నగరము నేటి పాట్నానగరమునకు ముప్పది మైళ్ల దూరమున ఉండెను. అక్కడి ప్రజా సత్తాక రాజ్య మందలి నాయకులలో, ఒకనాయకుని చిన్నకుమారు డీమహా వీరుడు. ఇతడు 30 యేండ్ల ఈడువాడు కాగానే, సర్వ మును త్యజించి సన్యాసియై తనమతమును బోధించెను. వేద ములు ఋషులు చెప్పినవేకాని అపౌరుషేయములు కావు ; సర్వేశ్వరుడు తటస్థుడై యుండును ; రక్షించుటగాని, దండెంచుటగాని చేయడు ; జీవులందరును ఎవరికర్మకు తగినట్లు వారు ఫలమును పొందగలరు ; అహింస ధర్మములన్నిటను పరమధర్మము అని బోధించెను. రాత్రి చీకటిలో భోజనము చేసిన యెడల చిన్నచిన్న పురుగులకు జీవహింస కలుగవచ్చు నని జైనులు సాయంకాలము చీకటిపడకమునుపే భోజన ములు ముగింతురు ; నీరు వడియకట్టి త్రాగుదురు.

బౌద్ధయుగము

క్రీ. పూ. 567-క్రీ. శ. 500

కోసల దేశమునకు ఈశాన్యదిక్కునగల, ఒక చిన్న రాజ్యమును పాలించిన శాక్యవంశపు నాయకులలో ముఖ్యుడయిన శుద్ధోదనుని కుమారుడు బుద్ధుడు. ఇతడు నవయావను డుగా నున్నప్పుడే విరాగియై అరణ్యములకు పోయి, రోగ జరా మరణాది బాధలుగాని, దుఃఖములుగాని లేని నిర్వాణమార్గమును కనుగొనగోరి తుదకు గయవద్ద నొక రావిచెట్టుక్రింద కూర్చుండి ఆలోచింపగా కొంత కాలమునకు అతనికి జ్ఞానము కలిగినది. దానితో అతనికి నిర్వాణమార్గము కనపడినది. పిమ్మట అతడు తనమతమును ఇతరులకు బోధింప మొదలుపెట్టెను. గయ, కాశీకి చేరువనున్న సారనాథు, మగధరాజ్యమునకు రాజధాని

యైన రాజగృహము, శ్రావస్తీ, తనస్వస్థలమైన కపిలవస్తు మొదలయిన స్థలములయందు అతడు తనమతమును బోధించెను. అనేకులు అతని మతమును స్వీకరించి, అతని ననుసరించినారు.

బౌద్ధమతము—దేహము నశించునుగాని ఆత్మ నశించదు ; అది కర్మఫలమును అనుభవించుచు నిర్వాణము కలిగినవరకును మరల మరల జన్మ ఎత్తుచుండును ; నిర్వాణము కలుగుటకు జ్ఞానము, మంచినడవడి ఉండవలెను ; వేదములు అపౌరుషేయములు కావు ; వేదములవలనగాని, యజ్ఞముల వలనగాని, ప్రయోజనములేదు ; దానిని పొందుటకు అందరును సమానమైన అర్హతగలవారే ; దుఃఖము కలుగుటకు కారణము తెలుసుకొన్నయెడల మరి దుఃఖము కలుగదు ; అజ్ఞానమే దుఃఖమునకు కారణము గనుక, జ్ఞానమువలన దుఃఖము పోయి నిర్వాణము కలుగును అని అతడు బోధించెను.

ఈ మతము వేదములను, యజ్ఞయాగాది కర్మలను నిరసిం చినదని, దీనిని నాస్తిక మతముగా బ్రాహ్మణులు తిరస్కరిస్తూఉండేవారు ; గాని, బ్రాహ్మణేతరులు మాత్రము అంత కంతకెక్కువగా దీనిని ఆదరిస్తూ వచ్చిరి. అందులోను శూద్రుల కీ మతము ఆనందదాయకముగా నుండెను. వేద ములు వినుటకైనా, యజ్ఞయాగాది కర్మలు చూచుటకైనా అర్హతలేక, బ్రాహ్మణులకు దాసులై యుండవలసినదని బోధించే బ్రాహ్మణ మతముకంటె, ఆబాధలేవీ లేక అందరును జ్ఞానము పొందుటకర్హులేననిన్ని, జాతిమతవ్యత్యాసము లేక అందరును సమానులుగా నుండవచ్చుననిన్ని బోధించు బౌద్ధమతము వారికి ఎక్కువ ఆదరణీయముగా నుండెను.

ఈ బౌద్ధయుగమందు ఉత్తర హిందూస్థానమున అంగ, మగధ, కాశీ, కోసల, వంశ, కురు, పాంచాల, మత్స్య, శూరసేన, అస్సక, అనంత, గాంధార, కాంభోజ యను రాజ్యములు పదుమూడున్న, శాక్య, మల్ల, వజ్జియను సత్తాకరాజ్య ములు మూడున్న, మొత్తము 16 రాజ్యములుండేవి. ఈ రాజ్యములందలి నగరములలో కొన్ని కడుప్రసిద్ధికెక్కినవి.

తక్షశిల—ఇది గాంధారదేశమునకు రాజధాని. కొంత కాలమునకు ఇక్కడ విశ్వవిద్యాపీఠము ఏర్పడినది. క్రీ. పూ. 327లో ఆలిగ్నాండరు మనదేశమునకు దండెత్తి వచ్చినప్పుడు, ఇక్కడ అంభియను రాజు రాజ్యమేలుచుండెను.

వారణాసి—దీనికే కాశీయనిపేరు, వారణాసియను శబ్దము ఆంగ్లేయుల ఉచ్చారణలో బెనారస్ అయినది. ఉన్నత

క కపిలవస్తు
ను బోధిం
తని ననుస

నశించదు ;
లిగినవరకును
కలుగుటకు
పొరుషేయ
వలనగాని,
రు సమాన
కారణము
అజ్ఞానమే
ము పోయి

ను నిరసిం
తిరస్క
త్తము అంత
ందులోను
ు. వేద
చుటకై నా
సనదని బో
అందరును
త్వైసము
బోధించు
డెను.

న అంగ,
మత్స్య,
యను రా
త్తాకరాజ్య
. ఈ రా
నవి.

కొంత
ఏర్పడినది.
ండెత్తి వ
చుండెను.
ను శబ్దము
ఉన్నత

దశలో నున్నప్పుడు ఈనగరము 80 మైళ్లు చుట్టుకొలత కలది. ప్రాచీన కాలమునందు ఇక్కడ సభలు విద్యా పీఠములు నెలకొనియుండెను.

మధురానగరము—ఇది నూతన రాజ్యమునకు రాజధాని. బుద్ధుడు పెక్కు సారులీనగరమునకు పోయి ఉండెను. బుద్ధుని శిష్యులలో మహాక్కాణుడనువాడు ఇక్కడ నివాస మేర్పరచుకొని యుండెను. ఇతడు సాలీభావకు వ్యాకరణము రచించిన వాడట.

రాజ్యహము—ఇది మగధరాజ్యమునకు రాజధాని ; బింబిసారుడు కట్టిన నగరము. ఇంతకు పూర్వము గిరివ్రజయను నగరము మగధకురాజధానిగా ఉండెడిది. అదియొక పర్వత దుర్గము; మహాగోవిందుడనే శిల్పి నిర్మించినది. ఈ గిరివ్రజము యొక్క రాతిగోడలు నేటికిని నిల్చియున్నవి. మనకు తెలిసి నంతవరకు మన దేశమందలి ప్రాచీన శిల్పమునందు మహేంజోదారో శిల్పము తర్వాత ఇదియే ప్రాచీనతమ శిల్పము.

శోరుక—ఇది సౌమీర రాజ్యమునకు రాజధాని. సముద్రతీరమున గొప్ప వాణిజ్య వ్యాపారమునకు ప్రసిద్ధికెక్కిన రేవుపట్టణముగా నుండెను. దీనిలో ఒకభాగమే నేటి నూతన పట్టణము.

ఉజ్జయిని-అనంత రాజ్యమునకు రాజధాని. ఇటీవల దీని ప్రఖ్యాతి ఎక్కువయినది.

ఈ యుగములోనే ఉత్తర హిందూస్థానమునందు రాజమార్గములేర్పడి యుండెను.

ఆలిష్టాండరు దండయాత్ర

క్రీ. పూ. 327లో గ్రీకుదేశపు రాజయిన ఆలిష్టాండరు జైత్రయాత్ర తలపెట్టి ఆసియామైనరుసారాశిక దేశములను జయించి, హిందూదేశమును నైతము జయింప దలచి దండెత్తి వచ్చెను. ఇతడు సింధునదిదాటి తక్షశిలకు రాగానే అక్కడి రాజ్యమేలుచుండిన అంభి ఇతనికి లొంగి, సైన్యసాహాయ్యము చేసి, ఇరుగు పొరుగుల గల తన శత్రురాజులపై తనకున్న పగ సాధించుకొన జూచెను. పిమ్మట జీలమ్ నదియొడ్డున, అక్కడి రాజ్యమేలుచుండిన పురుషోత్తముడు మాత్రము అంభి వలె గాక ఆలిష్టాండరు నెదిరించెను. వారిరువురకును ఘోరమైన యుద్ధము జరిగినది. తుదకు పురుషోత్తముడు ఓడిపోయెను. బందీకృతుడై అతడు ఆలిష్టాండరువద్ద నిలబడి “నీవు నన్నెదిరించి యుద్ధములో పరాజితుడవై యున్నావు

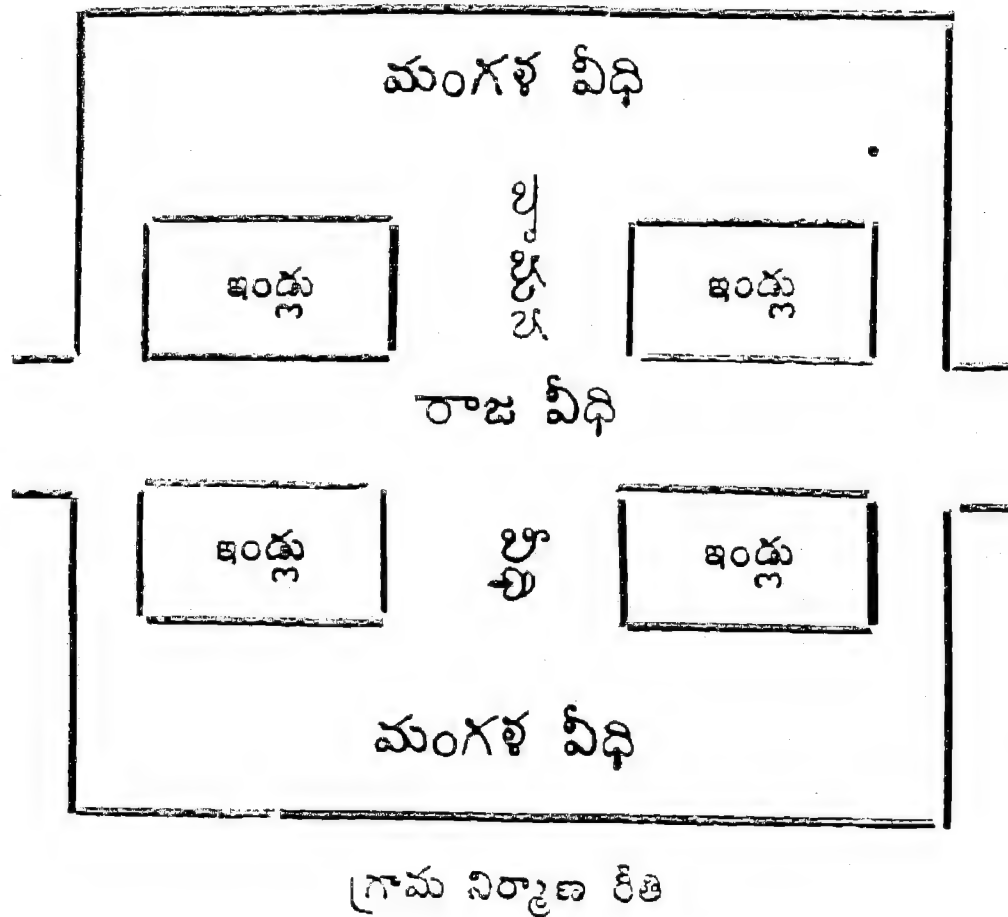
గదా నీయెడల నేనెట్లు ప్రవర్తింపవలనని కోరెదవో చెప్పు” మని ఆలిష్టాండ రడిగినప్పుడు, “ఒక రాజునెడల నొక రాజెట్లు ప్రవర్తింపవలెనో అట్లు ప్రవర్తింపు” మని పురుషోత్తముడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అందుకు ఆలిష్టాండరు మెచ్చుకొని, అతనితో మైత్ర చేసుకొని, అతని రాజ్యమతని కిచ్చి వేసెను. ఆలిష్టాండరు జైత్రయాత్ర బియాన్ నదివరకును సాగినది. అంతలో చంద్రగుప్తుడు ఆలిష్టాండరువద్దకు వచ్చెను. ఇతడు మగధ రాజునకు శూద్రశ్రీ కడుపున పుట్టిన వాడు. ఆరాజు చనిపోగానే ఆరాజునకు కులశ్రీ కడుపున పుట్టిన నందుకు రాజయి, చంద్రగుప్తుని రాజ్యమునుండి వెడలగొట్టెను. మగధరాజ్య మెట్లయినను జయించి, నందుని వెడలగొట్టి రాజగుటకు ప్రయత్నిస్తూఉన్న చంద్రగుప్తుడు ఆలిష్టాండరు సాహాయ్యము గోరుటకై అతనివద్దకు వచ్చెను. అందుకు ఆలిష్టాండరు సమ్మతించెను. గాని, అయినా నందరిరములయి, యిల్లు విడిచివచ్చిన అతనినై నికలు, విసిగిపోయి యిల్లు చేరుకోగోరి అతని జైత్రయాత్ర ఇంకను సాగించుటకు సమ్మతించలేదు. అందుచేత, ఆలిష్టాండరు బియాన్ నదీతీర్ముదాటి, మరి ముందుకు పోవక వెనుకకు మరలెను.

చంద్రగుప్తుడు తన పరాక్రమముతోనే సైన్యములను చేరదీసి, చాణక్యుని సాహాయ్యమున క్రీ. పూ. 320 లో మగధ రాజ్యము జయించి, నందుని జంపి, రాజాయెను. ఇన్ని తల్లిపేరు ముర; గనుక, ఇతడు స్థాపించిన రాజవంశముకు మార్కవంశమని పేరు వచ్చినది.

చంద్రగుప్తుడు తన మగధరాజ్యాధికారమును నానుగునై పులను విస్తరింప జేసుకొనెను. ఆతని సామ్రాజ్యమును 7 లక్షల కాల్బలము, 9 వేల ఏనుగులు, 30 వేల గుర్రపుదళము, 8 వేలకు మించిన రథములు ఉండెను. సామ్రాజ్యమందలి మండలములలో సరిహద్దు మండలములకు తన కుటుంబమువారి నే మండలాధిపతులుగా నిలబెట్టి సామ్రాజ్యము పాలనమంతా నెమ్మదిగా సాగించెను.

మగధ సామ్రాజ్యమునకు రాజధాని నుండి మైసూరుకు పుత్ర నగరము (నేటిపాట్నా) 25 మైళ్లు చుట్టుకొలత కలది. దీనిచుట్టును ఎత్తైన ప్రాకారములున్న, బాటిచుట్టును లోతైన అగడ్తయున్న ఉండెను. ప్రాకారములకు 578 గోపురములున్న, 64 ద్వారములున్న కలవు. మగధ పరిపాలనము నేటి పురపాలకసంఘములకంటె ఎక్కువ స్వాతంత్ర్యము అధికారముగల సంఘములద్వారా సాగినది.

గ్రామపరిపాలనము సూత్రయుగమునాటి నుండిని సప్రదాయ సిద్ధముగానున్న పద్ధతి ననుసరించియే యుండెను. ఈ క్రింద నిరూపించిన చిత్రములో నున్నట్లు, ఆధర్వప్రాయ మైన గ్రామనిర్మాణము ఆర్యుల రాజ్యములన్నిటను ఉండెనని చెప్పవచ్చును.

రాజవీధిని వామనవీధిని కలసినచోటను ఒక పెద్ద వృక్ష మున్ను, ఆ వృక్షముక్రింద ఒక పెద్ద మండపమున్ను ఉండేవి. అక్కడ గ్రామస్థులు కూడి సభలు చేయుచుండేవారు. పంచాయితీ పరిపాలనము ప్రతి గ్రామమందును ఉండేది. పంచాయితీవారి నెన్నుకొను యధికారము గ్రామస్థులలో ప్రతియింటి పెద్దకున్ను ఉండేది. గ్రామము చుట్టును, మంగళవీధి ననుసరించి, గ్రామస్థులు మంగళగీతములున్ను, స్తోత్రములున్ను పాడుకొంటూ గ్రామముచుట్టును ప్రతి ఉదయమున్ను, ప్రతి సాయంకాలమున్ను తిరుగుచుండుట ఆచారము. రాజవీధి గ్రామమును చేరు స్థలమునందు గ్రామము వెలుపలను కొన్ని ఇండ్లు ఉండేవి. అంటుగోగములు గలి వారిని గ్రామములోనికి రానీయక ఆ వెలుపలి యిండ్లలో ఉంచేవారు.

చంద్రగుప్తుడు రాజ్యము చేయుచుండిన కాలములో నెల్యూకస్ అను యవనుడు (గ్రీస్ దేశస్థుడు) దండెత్తివచ్చెను. ఇతడు ఆల్బిగ్నాండరు కొలువులో సైన్యాధ్యక్షుడుగా నుండెను. ఆల్బిగ్నాండరు ఇండియానుండి మరలి పోయిన కొద్ది సంవత్సరములలోనే చనిపోయెను. అతనికి పుత్రులులేక పోవుట చేత, అతని సామ్రాజ్యములో చీలికలు పుట్టినవి. తూర్పు భాగముపైగల అధికారము నెల్యూకసుకు వచ్చినది. అందు

చేత, నెల్యూకసు దండెత్తివచ్చి, ఆల్బిగ్నాండరు ఇండియాలో జయించిన ప్రదేశములను స్వాధీనపరచుకొనుటకు ప్రయత్నించెను; గాని, చంద్రగుప్తుని సైన్యములు అతనిని ఓడించినవి అప్పుడు చంద్రగుప్తునికిన్ని నెల్యూకసునకున్ను సంధి జరిగినది. దాని ప్రకారము నెల్యూకసు తనకుమార్తెను, చంద్రగుప్తుని కిచ్చి వివాహము చేసెను; హిందూదేశములో ఆల్బిగ్నాండరు జయించిన భాగములను చంద్రగుప్తునికిచ్చివేసెను. ఆ సమయమునందే మెగస్తనీస్ అను యవన రాయబారి పాట లీపుత్రమందు కొన్ని సంవత్సరములుండి, మన దేశమునందలి యానాటి విశేషములను అనేకము వ్రాసి పెట్టుకొనెను. అతడు వ్రాసిన గ్రంథమంతా మనకు చిక్కలేదుగాని, చిక్కిన భాగములను బట్టి చరిత్రకారులు అనేక విషయములను తెలుసుకోగలిగిరి. చంద్రగుప్తునికి తోడుగా నిలిచి సచివుడుగా పనిచేసిన చాణక్యుడు అర్థశాస్త్రమును రచించెను. అది ఇటీవల కొద్ది సంవత్సరముల క్రిందటనే దొరికినది. దీనినిబట్టి సైతము అనేక విషయములు తెలియవచ్చినవి.

మెగస్తనీస్ వ్రాసిన దానినిబట్టి ఆనాటి మన ఆంధ్రుల విషయము కొంతవరకు మనకు తెలిసినది. ఇది ఆంధ్రుల చరిత్రలో తెలియజేసినాము.

చంద్రగుప్తుడు క్రీ. పూ. 297లో చనిపోయెను. పిమ్మట, అతని కుమారుడు బిందుసారుడు క్రీ. పూ. 273 వరకును రాజ్యమేలి, మగధ సామ్రాజ్యమును దక్షిణమున నెల్లూరు వరకును వ్యాపింపజేసెను. ఆ పిమ్మట, అతని కుమారుడైన అశోక చక్రవర్తి క్రీ. శ. 241 వరకును రాజ్యము చేసెను. ఇతడు తన తండ్రి తాతలకంటెను ఎక్కువ ప్రఖ్యాతి పొందుటయేకాక, ప్రపంచమందలి చక్రవర్తులలో సైతము, ఒక గొప్ప చక్రవర్తిగా ఘనత వహించిన మహాపురుషుడు. అయితే, యితని ఘనత యుద్ధములలో విజయము పొందుట వల్లను గాని, క్రొత్తదేశములను జయించుట వల్లనుగాని, వచ్చినదిగాదు. ప్రజల ఔషమము, భాగ్యము అభివృద్ధిపొందుటకు అనుకూల రాజ్యపరిపాలనము సాగించుటవల్లను, బౌద్ధ మతమును అవలంబించి, హిందూదేశమునందే కాక తక్కినదేశములందు సైతము వ్యాపించునట్లు చేయుటవల్లను, ఇతని ఘనత హెచ్చినది. ఆరంభములో ఇతడు తన తండ్రి తాతలవలెనే క్రొత్తదేశములను జయింపదలచి, కళింగదేశమునకు దండెత్తి పోయెను. విజయముపొంది కళింగదేశమును తన సామ్రాజ్యములో చేర్చుకొనెను. గాని, ఆ సమయమునందే ఆ యుద్ధ

ములో అనేకులు మరణించి దేశము యుద్ధములవల్ల పాడగుట జూచి, మిక్కిలి దుఃఖించెను. అప్పుడే అతనికి వైరాగ్యము కలిగినది; జీవహింసచేయుట పాపమని తోచినది. అప్పటి నుండిన్ని మరియుద్ధములు చేయక, ఉన్న సామ్రాజ్యముతో తృప్తిపొంది, పరిపాలనము ఆదర్శప్రాయముగా సాగించుటకు మొదలుపెట్టెను. అతడు దేశభాషలలో రచించిన శిలా శాసనములను సామ్రాజ్యమునందు పెక్కుచోట్ల నిలబెట్టించెను. కొన్ని శాసనములందు అతడు భోధించిన ధర్మోపదేశములు కలవు. కొన్నిచోట్ల మండలాధికారులు ప్రజల యెడల నెట్లు ప్రవర్తించవలెనో తెలియజేయు శాసనములు కలవు. కొన్నిచోట్ల ప్రజల ఆరోగ్యమునకు, క్షేమమునకు, అనుకూలించునట్లుగా అతడు స్థాపించిన వైద్యశాలలకున్న త్రవ్వించిన బావులకున్న, ఇంకా ఇతర సదుపాయములకున్న సంబంధించిన వాక్యములు కలవు.

అశోకుని తర్వాత మగధ సామ్రాజ్యము అంతకంతకు ఎక్కువగా క్షీణించినది. మండలాధిపతులు స్వతంత్రరాజులయినారు. మౌర్యవంశపు రాజులలో కడపటివానిని అతని సైన్యాధ్యక్షుడైన పుష్యమిత్రుడు క్రీ. పూ. 185లో చంపి రాజయ్యెను. అతనితో శుంగవంశరాజుల పరిపాలనము ప్రారంభమయినది. ఇతని కాలములో మినాండర్ అను యవనుడు మన దేశమునకు దండెత్తివచ్చి సాకేతమును, మధ్య రాష్ట్రములను (అనగా రాజపుత్రస్థానము నందలి ప్రదేశములను) ముట్టడించి, మధురానగరమును, సౌరాష్ట్రమును (కాథియవార్డ్) ఆక్రమించెను; గాని, తుదకు పుష్యమిత్రుడు

అతనిని దేశమునుండి పారదోలెను. కలింగదేశ రాజయిన ఖారవేలుడు స్వంతంత్రుడై, పుష్యమిత్రుని కొన్ని యుద్ధములలో ఓడించెను. కాని పుష్యమిత్రుడు తుదకు విజయుడై ఖారవేలునివలన బాధలేకుండా చేసుకోగలిగెను. పుష్యమిత్రుని కుమారుడు అగ్నిమిత్రుడు విదిశానగరమందు రాజప్రతినిధిగా నిలిచి, మగధ సామ్రాజ్యమందలి పడమటి భాగమును, పాలించు చుండెను. అగ్నిమిత్రుని కుమారుడు వసుమిత్రుడు, తాతగారి కొలువులో సైన్యాధ్యక్షుడై, పనిచేయుచుండెను. ఇట్లు కుమారుడున్న, మనుమడున్న తనకు సహాయులుగా నుండుటచే పుష్యమిత్రుడు పూర్వల సంప్రదాయమును అనుసరించి, అశ్వమేధయాగము చేసెను. మగధరాజ్యమందు బౌద్ధమతమంతరించి, బ్రాహ్మణమతము మరల ప్రబలినదనుటకు ఇదిగొప్ప నిదర్శనము. ఈ వంశపు రాజులలో కడపటివాడైన దేవభూతిని అతని మంత్రియైన వసుదేవుడు క్రీ. పూ. 63లో చంపి, రాజ్యమక్రమించుకొనెను. అతడు బ్రాహ్మణుడును, కణ్వ గోత్రుడును గనుక ఇతనితో కాణ్వవంశ రాజుల (కాన్వాయనుల) పరిపాలనము ప్రారంభమయినది. ఈ వంశపు రాజులలో కడపటివానిని క్రీ. పూ. 27లో ఆంధ్రులు చంపిరి. అప్పటినుండిన్ని మగధ రాజ్యము ఆంధ్రుల వశమయినది.

హిందూదేశ చరిత్రలో ఆంధ్రులచరిత్ర ఎప్పుడెట్లు ప్రారంభమైనదో ఈ ప్రస్తావన చదివి గ్రహించినారు గదా ఇక స్థలాంతరమున వివరించి రచించిన ఆంధ్రులచరిత్ర చదివి యానందింతురు గాక !

2. ఆంధ్రభూమి

“సూర్యుని వెలుతురు సోకునందాఁక
ఓడల జెండాలు ఆడునందాఁక
నరుఁడు ప్రాణాలతో నడచునందాఁక
మనభూమివంటి కమ్మని భూమిలేదు.

(రాయప్రోలు-జన్మభూమి)

విషయసూచిక : ఆంధ్రభూమి చెన్నపురి రాజధానిలో నున్నది ; ఇందు 11 జిల్లాలు కలవు ; విశాఖపట్టణము అన్నిటి కన్న పెద్ద జిల్లా ; ఉత్కళమునుండి తమిళనాడువరకును తూర్పుతీరమునుండి బొంబాయి రాజధానివరకును ఆంధ్ర భూమి వ్యాపించియున్నది ; 67,500 చదరపుమైళ్లు వైశాల్యముగలది. కొండలలో తూర్పు కనమలందలి మహేంద్రగిరి, నదులలో గోదావరీ కృష్ణానదులు, సరస్సులలో పులికట్టు సరస్సు పెద్దవి. వర్షపాతము తూర్పు గోదావరిలో అధికము (55 అం.) అనంతపురం జిల్లాలో తక్కువ (21 అం.) కడప జిల్లాలలో మధ్యస్థము ; శీతోష్ణస్థితి ఋతుధర్మము ననుసరించియుండును ; గాని ఉత్తర హిందూస్థానములోవలె ఏదిన్ని ఎక్కువ తీవ్రముగానుండదు ; చల్లదనమునకు, ఆరోగ్యమునకు చెప్పదగిన స్థలములలో వాల్తేరు, మదనపల్లి ముఖ్యమైనవి. పట్టికలు : తెలుగుదేశమునకు సంబంధించినవి.

బహుజనసంకులమై సస్యలక్ష్మీకి కల్యాణనిలయమై, సౌఖ్య ప్రదమైఉన్న మన ఆంధ్రావనియందు గల విశాఖపట్నము, తూర్పుగోదావరి, పశ్చిమ గోదావరి, కృష్ణా, గుంటూరు, నెల్లూరు, బళ్లారి, అనంతపురం, కడప, కర్నూలు, చిత్తూరు, అను పదకొండు జిల్లాలున్న ఇప్పుడు చెన్నరాజధానిలో చేరియున్నవి.

ఉత్తరమున ఉత్కళదేశము, తూర్పున ఆంధ్ర సముద్ర మనదగిన బంగాళాఖాతము, దక్షిణమున తమిళనాడు (చెన్న పట్నమునుండి), నైర్వతిని మైసూరు, పడమట ఎల్లలు బొంబాయిరాజధాని, వాయవ్యమున హైదరాబాదు, బస్తరు, ఉత్కళరాష్ట్రములోని మన్య ప్రదేశములు మధ్యరాష్ట్రములునుగలవు. ఈ ఆంధ్ర సముద్ర తీరము గోపాలపురము మొదలు చెన్నపట్నమువరకు దాదాపు

ఆరువందల మైళ్లు వ్యాపించియున్నది. తీరసామీప్యమున తూర్పుకనుమలు అను పేరుగల పర్వతపంక్తి ఉత్తరమునుండి దక్షిణమునకు వ్యాపించియున్నది. ఇందు సస్యవంతముల యన పీఠభూములు మెండుగా కలవు. మూడువేల సంవత్సరములకు పూర్వము ఈ ప్రదేశము ఘోరకిరాతావృత దండ కారణ్యమయమై, చీమలుదూరని చిట్టడవిగాను, కాకులు దూరని కారడవిగాను ఉండెనని మన పూర్వులు గ్రంథములలో వ్రాసియుండిరి.

నూతన-ఉత్కళరాష్ట్రములో చేర్చిన ఆస్కా శత్రువుల సరిహద్దువరకును గల ప్రదేశమున్ను, మైసూరు రాజ్యములోని కోలారు జిల్లా, బెంగుళూరు జిల్లాలో కొంత భాగమున్ను, దక్షిణమున చిత్తూరు సరిహద్దుదాటి కాంచీ పురమువరకును, నెల్లూరు సరిహద్దులుదాటి చెన్నపట్నము వరకును వ్యాపించిన ప్రదేశమున్ను, నైజామురాష్ట్రమున తెలింగానా అని వ్యవహరింపబడు తెలుగు జిల్లాలున్ను, మధ్య మాగాణములో ఆంధ్రజనసంఖ్య ఎక్కువగాగల చాందా, బస్తరు, జిల్లాలున్ను, నూతనరాజ్యాంగ వ్యవస్థలో భాషా ప్రయుక్తరాష్ట్ర విభజనము ననుసరించి రాబోవు ఆంధ్ర రాష్ట్రమునకు చేరవలసియున్నవి. [ఆం. రా. సరిహద్దులు, విస్తీర్ణము సూచిస్తూ ప్రజామిత్రవారు ప్రకటించిన పటము చూడండి.] సరిహద్దు సమస్య మనమందరము కలసి ఒక సరిహద్దు నిర్ణాయిక సంఘమేర్పరచి పరిష్కరించుకొనవచ్చును.

పైని పేర్కొన్న పదకొండుజిల్లాల విస్తీర్ణము 67,500 చదరపు మైళ్లు ! ఇంత విస్తీర్ణముగల ఆంధ్రరాష్ట్రము, యూరప్ లోని బెల్జియము, హాలెండ్, డెన్మార్కుదేశ విస్తీర్ణము మొదలకన్న నాలుగురెట్లున్ను, స్కాట్లాండు, ఐర్లాండు, బల్గేరియా, గ్రీసులకు రెండేసిరెట్లున్ను, అధికముగానుండును. 64 వేల చదరపుమైళ్ల వైశాల్యముగల అస్సాము 46 వేల చదరపుమైళ్ల వైశాల్యముగల ఒరిస్సా, 32 వేల చదరపుమైళ్ల వైశాల్యముగల సింధు రాష్ట్రములకన్న నిస్సంశయముగా పెద్దదిగదా ! 17222 చదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణము గల మన విశాఖపట్నముమండలమంత విస్తీర్ణమైన మండలము భారతదేశమున మరెయొకటిలేదు !

వాయువిమానమునుండి ఆంధ్రదేశమును ఒకసారి చూచినచో, తూర్పుతీరమున ప్రవహించు నదులు, రేవులు, మధ్యమధ్య కొన్ని జిల్లాలలోగల అడవులు, కొండలు, ఇంపుగా కనబడుతూ ఉంటవి. దేశమధ్యముగా బోవు రైలుమార్గమునకు తూర్పుభాగమున ఫలవంతములయిన భూములు, కాలువలు కలవు. ఈ ప్రాంతమున వాణిజ్యవ్యాపారములు, సమృద్ధిగా జరుగుచుండును. రైలుమార్గమున కిరువైపులను మెట్టభూములు, తోటలు, రాతినేలలు ఉన్నవి. విశాఖపట్నముయొక్క పడమటిభాగము తూర్పుకనుమల కొండలతో నిండియున్నది; తూర్పుభాగమున సముద్రమట్టమునకు సమానమగు భూమిగలదు. అందుచేత ఈ జిల్లా పడమర ఎత్తుగాను, తూర్పు పల్లముగాను ఉండును.

తూర్పు కనుమలు ఈశాన్యమునుండి నైరతి కొండలు మూలకు వ్యాపించుటచేత ఈ జిల్లా రెండు అరణ్యములు భాగములుగా విభక్తమయినది. ఈ కనుమలకు పడమటివైపు మిక్కిలి ఎత్తైన ప్రదేశము గలదు. దీనిని పీఠభూమి అందురు. ఇవి సముద్రమట్టమునకు 3000 అడుగులు ఎత్తుగానున్నది. ఈ జిల్లాలోని నదులన్నియు ఈ పీఠభూమిగుండా ప్రవహించి బంగాళాఖాతమున గలియును. పీఠభూమి తూర్పుననుండు భూమికి పల్లపు నేలయని పేరు. మిగిలినదంతయు మన్యము. మందసా చేరువను మహేంద్రగిరి (5000 అ. ఎ.) పాల కొండతాలూకాలో పాలకొండలు, (4000 అ. ఎ.) విజయనగరమువద్ద వెలగాడ కొండ, శృంగవరపు కోట తాలూకాలో గాలికొండలు, విశాఖపట్నమునకు ఆరుమైళ్ల దూరమున పుణ్యక్షేత్రమగు సింహాచలము, భీముని పట్నములో నరసింహకొండ, గోల్కొండ తాలూకాలో గోల్కొండలు కలవు. సముద్రతీరముననే విశాఖపట్నము ఓడరేవుకు ప్రక్కకోణమువలె సముద్రములోనికి చొచ్చుకొనియున్న “డాల్ఫిన్స్ నోజ్” అను కొండయున్నది. దీనిలో రమణీయములయిన ప్రకృతి దృశ్యములు కలవు; వీటికి లోవతోటలనిపేరు. అనంతగిరి కొండలలో విజయనగరం మహారాజుగారి కాఫీతోటగలదు. ఈ అనంతగిరి చుట్టునుగల ప్రదేశములోను, ఉత్తరమున పాతపట్నం టెక్కిలి మొదలు దక్షిణమున గూడెమువరకును గల తాలూకాలలోను అడవులున్నవి. ఈ అడవులలో నల్లమద్ది, ఏగిస, గుగ్గిలము, తేకు, వెదురు, లక్క, మైనము, తేనె

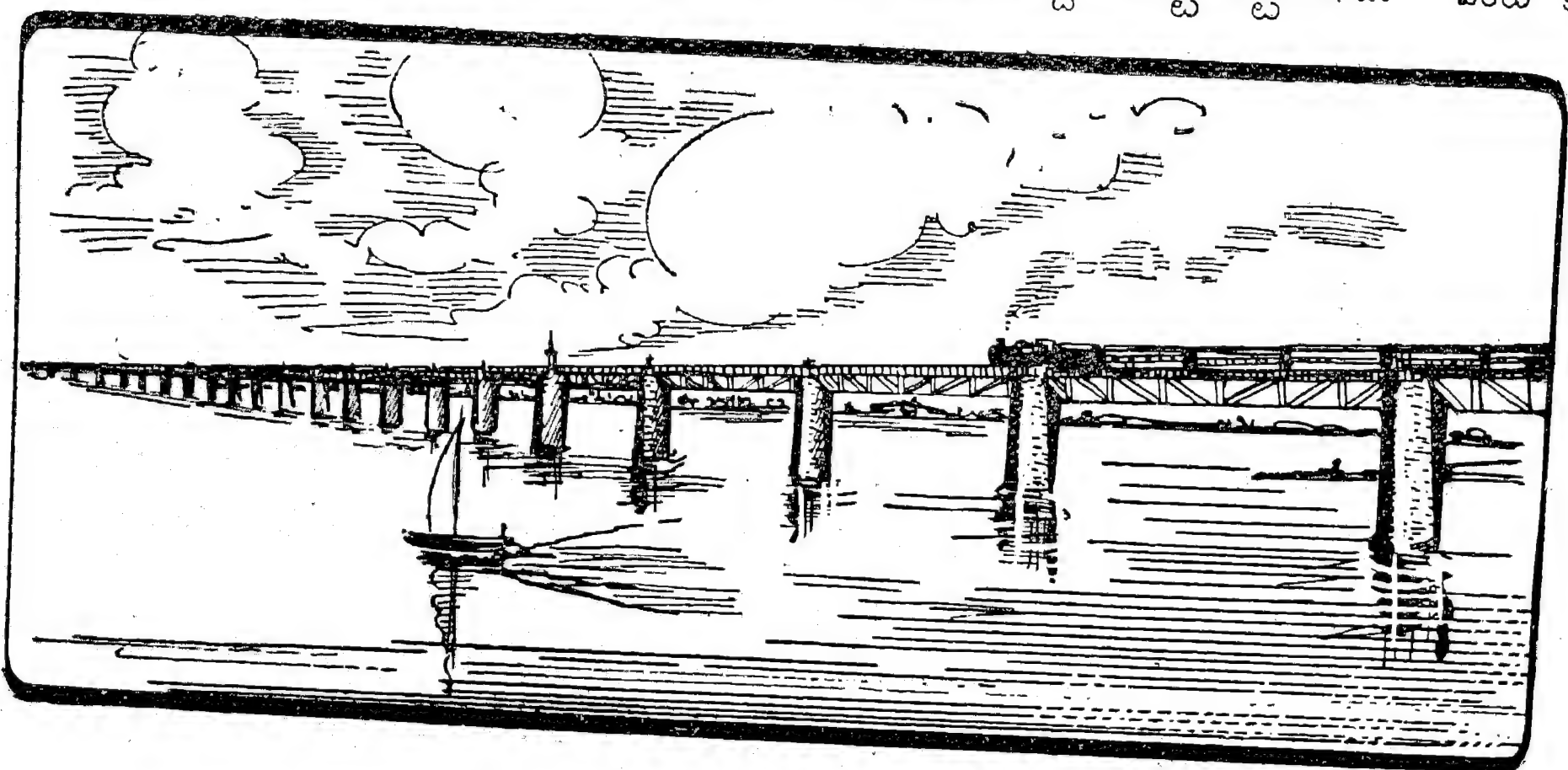
మొదలైనవి లభించును. ఈ అరణ్యములందు కోదులు, సవరలు, గదబలు మొదలయిన అడవిజాతులవారు నివసించియున్నారు. వీరు, కొండలలో పోడు పద్ధతినిచేయు వ్యవసాయము చాలా అనర్థదాయకము. తూర్పుగోదావరి జిల్లాలోని అన్నవరపు సత్యనారాయణకొండ అందరు ఎరిగినదే! ఈ జిల్లాలోని కొండలలో దూమ్కొండ, పాపికొండ, ఎత్తైన శిఖరములు. ఈ కొండలు 2000 మొదలు 4000 అడుగులవరకు ఎత్తైనవి. ఇక్కడి అడవులలో కుంకుళ్లు, తేనె, చింతపండు, మొదలైనవి ఎక్కువగా దొరకును. రామచంద్రపురం, అమలాపురం, కాకినాడ, తాలూకాలలో మెట్టలుగాని, కొండలుగాని లేవు. రామచంద్రపురం తాలూకాలో సాగుకాని నేల జేనెడైనా లేదు. ఇంటిగోడలదాకా పంటపొలమే! పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా ఉత్తరమున మెరికదక్షిణమున పల్లముకలది. కొవ్వూరు సమీపమున, ద్వారకా తిరుమలయొద్ద మాత్రమే గుట్టలున్నవి. చింతలపూడి, కొవ్వూరు తాలూకాలలో మెట్టభూములున్నవి. మిగిలిన తాలూకాలు తణుకు, భీమవరం, నర్సాపురం, ఏలూరు పల్లపు తాలూకాలు. పల్లపుతాలూకాలలో ముఖ్యమైన పంట వరిపంట. కృష్ణాజిల్లాలో బెజవాడలోను, మొగలరాజపురములోను కొండలున్నవి. బెజవాడ కొండమీద కనకదుర్గగుడి గలదు. గుంటూరు జిల్లాలో పల్నాడుతాలూకాలో గని కొండ, నాగార్జునకొండలు, బెల్లంకొండ, మంగళగిరి, సీతానగరం, ఉండవల్లి, కొండవీడు, కోటప్పకొండ, వినుకొండ, చీమకుర్తి కొండలు గలవు. కడపజిల్లాలో పాలకొండ, శేనాచలము అనే కొండలున్నవి. కర్నూలు జిల్లాలో నల్లమలలు ఈ ప్రాంతములోని కొండలన్నింటను ఎత్తైనవి. వీనిపొడవు 70 మైళ్లు; వెడల్పు 25 మైళ్లు; ఎత్తు సుమారు 3000 అడుగులు. ఈ కొండలలో ఎత్తైన శిఖరము బైరేనికొండ. దీనిఎత్తు 3150 అడుగులు. ఇచ్చట మద్రాసురాజధానిలోని తూర్పుభాగపు అడవులలోనికెల్ల, అతిసుందరమైనదని చెప్పదగు నల్లమల అడవి ఉన్నది. వెలిగొండలు కర్నూలుజిల్లాకు, నెల్లూరు జిల్లాకు, సరిహద్దుగా వ్యాపించినవి. నెల్లూరులోని వెలిగొండలలో చిట్టడవులు కలవు. ఈ కొండప్రదేశమునకు తూర్పుననున్న మైదానములో రైలురోడ్లు, ట్రంకురోడ్లు వేయబడినవి. ఇవిగాక ఎర్రమల కొండలుకూడా కలవు. అనంతపురం జిల్లాలో మధ్యగా పెనుగొండ లున్నవి. వీని ఎత్తు 3091 అడుగులు. ఇవిగాక మడకసిర, మల్లప్పకొండలుగలవు.

పెనుగొండ బెంగుళూరు ఎత్తుకు సమమైన ఎత్తుమీదఉన్నది. బళ్లారిజిల్లాలో శాందూర్ కొండలు గలవు. చిత్తూరు జిల్లాలో కుప్పండివిజన్, పలమనేరు తాలూకా, పుంగనూరు డివిజన్, మదనపల్లి, వాయల్పాడు తాలూకాలు పీఠభూమిలో జేరినవి. ఈ జిల్లాలోని కొండలలో ముఖ్యమైనవి, మదన పల్లికి వాయవ్యముగా నుండిన హల్లకొండలు; సగటున 4100 అడుగుల ఎత్తుగలవి. పూర్వము దీనికి ఏనుగు ఎల్లమ్మ కొండయని పేరు. ఇక్కడ నివసించు ఎల్లమ్మయను పుణ్యాత్మురాలు ఏనుగులకు ఆహారము తెచ్చియచ్చినటుల కథ గలదు. పీఠభూమిని ఆనుకొని ఉన్న ఆవులపల్లి కొండలు, చిత్తూరుజిల్లాకు ఉత్తరమున చంద్రగిరి తాలూకాలో ఉన్న తిరుపతి వెంకటేశ్వరస్వామి కొండలతో కలిసియున్నవి. కాశహస్తి, కార్వేటి నగరములలోను కొండలుగలవు. ఈ భాగము పర్వతమయము. గొప్ప గొప్ప పర్వతము లన్నింటి లోను, కనుమలున్నవి. ఈ కనుమలలోనివే మామండూరు, కల్లూరు, మొగలి నై నగుంట కనుమలు. ఆవులపల్లి, తిరుపతి కొండలలో అడవులున్నవి. ఇక్కడినుండి విశేషముగా కరక్కాయలు, సారెపప్పు ఎగుమతి యగును. కొండ ప్రదేశములలో సామాన్యముగా చిరుతపులి, పెద్దపులి, మొదలైన అడవి మృగము లుండును!

ఆంధ్రదేశపు పెద్ద నదులలో మన గోదావరి మొదటిది. పడమటి కనుమలలో త్రయంబకమనుచోట ఈ నది ఉద్భవించినది. దీని పొడవు 900 మైళ్లు. గోదావరీనది. దీనిలో అనేక ఉపనదులువచ్చి చేరుచున్నవి. ఈనది తూర్పు కనుమలను చీల్చుకొని,

తూర్పు గోదావరి జిల్లాకు సరిహద్దుగా, పారుచున్నది. కూనవరము దగ్గర శబరి అనే ఉపనది గోదావరిలో కలియుచున్నది. ఈ శబరిలంకపొగాకు చాలా ప్రశస్తమైనది! ఈ నది హైదరాబాదు సంస్థానముగుండా ప్రవహించుచు, మదరాసు రాజధానికి, ఆ సంస్థానమునకు సరిహద్దుగా ఏర్పడినది. ఈ నదికి దుమ్మిగూడెమువద్ద ఆనకట్ట కట్టినారు. పాపికొండల చేదించుకొని పారునపుడు ఈ నది యరుకైన కోనగుండా ప్రవహించును. వాటినిదాటిన వెనుక ఈ నది విస్తరించి, మందమై ఒండు మట్టిలో దిగబడినప్పుడు లంక లేర్పడుచున్నది. 1852 లో ధవళేశ్వరమువద్ద ఈ నదికి ఆనకట్ట కట్టినారు. ముఖ్యముగా ఈ నది రెండు పాయలై, ఏడు చీలికలుగాసముద్రములో గలియుచున్నది. ఇచ్చట ఒండుమట్టి విస్తారముగా పేరుకొని, డెబ్బాగా మారినది. దీనినే గోదావరి డెబ్బా యందురు. రాజమహేంద్రవరము ఈ నదీతీరపు రేవు పట్నము; అదికవి నన్నయనాటినుండి ప్రసిద్ధి కెక్కిన నగరము; వాణిజ్య వ్యాపారములకిది మూలకేంద్రముగా నున్నది. ఇక్కడనున్న గోదావరివంతెన చూడదగినది.

కృష్ణానది హైదరాబాదు సంస్థానమున మహాబలేశ్వరము అనుచోట ఉద్భవించి, కర్నూలు జిల్లాలోని సంగమేశ్వరమును పుణ్యక్షేత్రమునుండి, నల్లమలలగుండా కృష్ణానది. ప్రవహించి, శ్రీశైలమును సమీపించి, గుంటూరు కృష్ణా జిల్లాలగుండా ప్రవహించి మచిలీపట్నముసామిర్యమున హంసలదీవి యనుచోట, బంగాళాఖాతములో గలియుచున్నది. దీని పొడవు 800 మైళ్లు. ఈ నదికి బెజవాడవద్ద ఆనకట్ట కట్టబడినది. పంట కాలువలు,

గోదావరివంతెన

బెజవాడ — కృష్ణానది

పొలముల కనువగు నీటి వసతి ఏర్పాటులు, జరుగుటచేత దీని క్రింద భూమిసాగుబడి బాగుగా నున్నది. మద్రాసు నుండి కాకినాడ వరకు బకింగుహామ్ కాలువ త్రవ్వించి. రోజుకు అయిదు చరదపు మైళ్ల ప్రదేశముమీద, అడుగు ఎత్తున ఘేటవేయగల ఒండుమట్టిని తెచ్చే ఈ నదీమతల్లివల్ల కృష్ణాజిల్లా సారవంతమగుచున్నది! ఈనది దాదాపు 200 మైళ్ల మేర గుంటూరు జిల్లాలో ప్రవహిస్తూ ఉన్నది. బెజవాడవద్ద నీ కృష్ణానది ఎంత రమణీయముగా కనబడునో చూచినారా?

మైసూరు జిల్లాలోని నందిదుర్గమున బుట్టి, బళ్లారిగుండా కర్నూలు జిల్లాకు ఉత్తరసరిహద్దుగా ప్రవహించి, సంగ మేశ్వరమును పుణ్యస్థలమున, కృష్ణా నది తుంగభద్రానది. తో గలియుచున్నది. ఇది కృష్ణానది యొక్క ఉపనదులలో ముఖ్యమైనది. దీనికి హాస్పేటవద్ద, కర్నూలునుండి హైదరాబాదుకు పోవు రైలు మార్గమున పెద్ద వంతెన కలదు.

పినాకిని నదికి పెన్నాయను పేరు నైతము కలదు. ఇది మైసూరు రాజ్యములోని నందిదుర్గమును కొండలలో బుట్టి

అనంతపురం, కడప, కర్నూలు జిల్లాలగుండా పినాకిని. ప్రవహించి, పడమటి వెలిగొండలయందు సోమ శిలయను కనుమద్వారా నెల్లూరుజిల్లాలో ప్రవేశిస్తున్నది. ఆత్మకూరుతాలూకా పొడవునను ఈ నది పారుతున్నది; అక్కడ బొగ్గరు, బీరాపేరు కలసి కొంతదూరము ఈశాన్యముగను, కొంతదూరము తూర్పుగను ప్రవహించును; నెల్లూరు, కొవ్వూరు తాలూకాల మధ్య సరిహద్దుగా ప్రవహించి సముద్రమును జేరును. ఈ నదీ సంగమము వద్ద ఒక ఆనకట్ట కట్టినారు. దీనికిని డెల్టా ఏర్పడినది. దీని పంటకాలువలు వరిపంటకు ఆధార భూతములు.

ఇవిగాక విశాఖపట్నం జిల్లాలో మరికొన్ని నదులున్నవి. వాటిలో బాహుదా, మహేంద్రతనయ, వంశధార, నాగా వలీ నదులు ముఖ్యమయినవి.

బాహుదానది పెద్దకిమిడి మాళువాలలో పుట్టి, ఇచ్చాపురమునకు కొంత దూరమున సముద్రములో గలియుచున్నది.

మన రాజధానిలోని పదకొండు తెలుగు జిల్లాలలోని వర్ష పాతమును ఈ పట్టిక చూపును.

వర్ష పాతము

1939-40 సంవత్సరమున

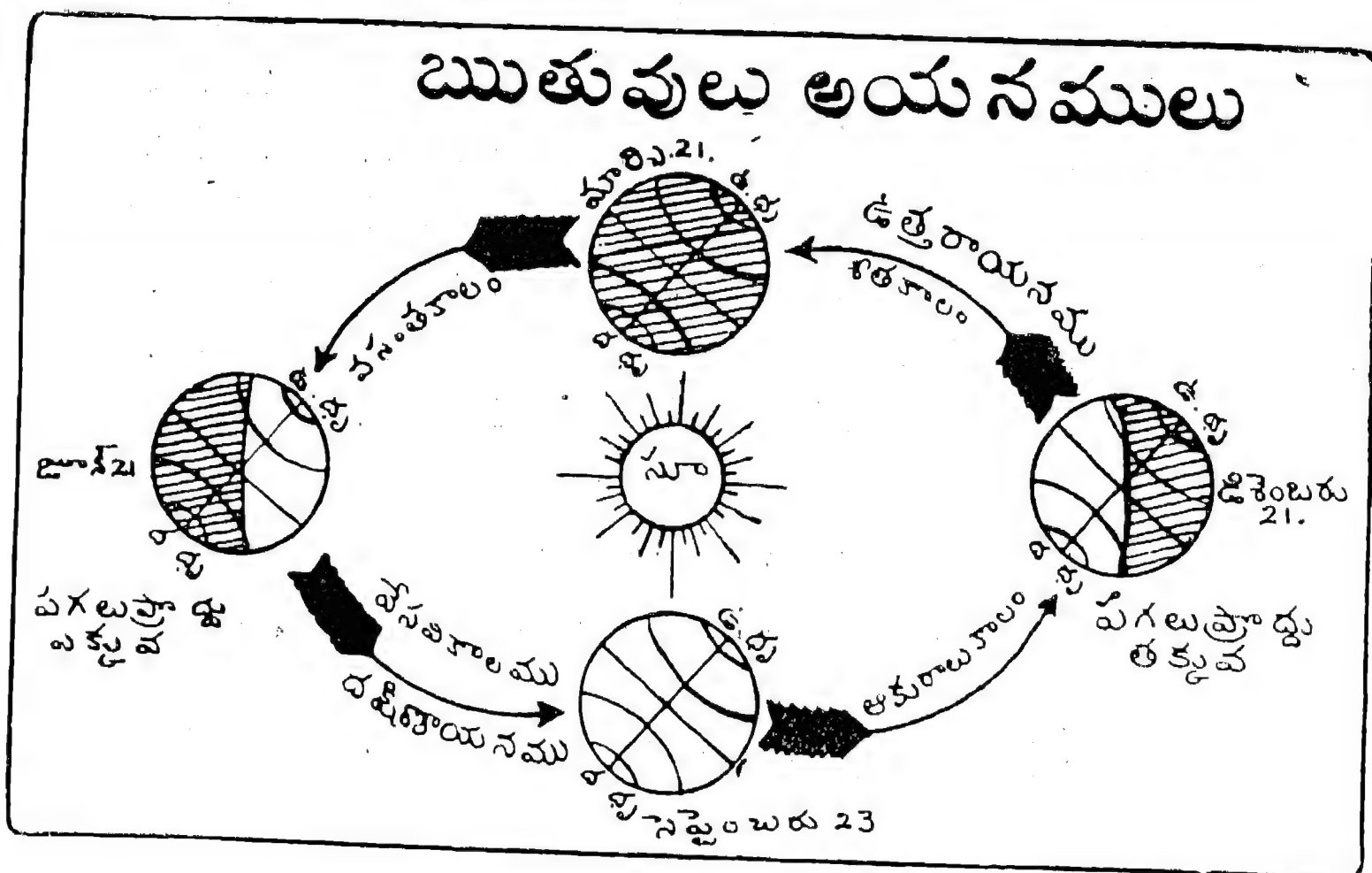
అంగుళములు.

విశాఖపట్నము	35.38
తూర్పు గోదావరి	55. 1
పశ్చిమ గోదావరి	51.39
కృష్ణా జిల్లా	45.42
గుంటూరు జిల్లా	44. 1
నెల్లూరు	44.86
కర్నూలు	25.33
బళ్లారి	22.88
అనంతపురం	20. 9
కడప	26.48
చిత్తూరు	39.06

మన తెలుగు జిల్లా లన్నిటికినీ, నైర్వతి వానగాలుల యే కారణము.

వల్లనే వర్షములు వచ్చును. నై సర్గిక పరిస్థితులనుబట్టి, కొన్ని జిల్లాల కెక్కువగాను, కొన్ని జిల్లాలకు తక్కువగాను ఉండును. నైర్వతి వానగాలులు పడమటి కనుమలను దాటి, నూటిగాపోయి, మరల ఎత్తైన కొండలను తాకునప్పుడే వర్షించును గనుక, తూర్పు కనుమల పడమటి భాగములు గల జిల్లాలలో వర్షములు మెండుగాను, అట్టి సౌకర్యములు లేని బళ్లారి, అనంతపురం, కర్నూలు, కడప జిల్లాలలో తక్కువగాను ఉండును. ఈశాన్యపు వానగాలులెక్కువగా నెల్లూరు జిల్లాల దక్షిణమున నున్న దక్షిణదేశపు సముద్ర తీరమున ఎక్కువగా తగులుటచే చెన్నపట్న ప్రాంతపు ప్రదేశమున వర్షములు పడును.

సూర్యుని వైపు భూమి ఏభాగమున వాలియుండునో ఆ భాగమున ఉష్ణమెక్కువ; తక్కిన భాగమున ఉష్ణము తక్కువ. మనకు ఎండకాలము, వర్షకాలము, చలికాల మేర్పడుటకు భూమి ఒరిగి సూర్యుని చుట్టు తిరుగుచుండుట

మరియు ముతువులు.

వసంతముతువు	శరదృతువు
గ్రీష్మముతువు	హేమంతముతువు
వర్షముతువు	శిశిరముతువు

అయినములు

భూమి ఒక సంవత్సరములో సూర్యునిచుట్టి వచ్చు పన్నెది. ఇట్లు మనభూమి సూర్యుని చుట్టివచ్చునపుడు సూర్యుని పై నుండువారికి సూర్యుడే ఆరు మాసములు దక్షిణమునకు పోవుచున్నట్లు కనుపించును. దీనినే దక్షిణాయన

మందురు. ఉత్తరమునకు పోవునట్లు కనిపించు ఆరు మాసములకు ఉత్తరాయణమని పేరు.

తెనుగు నెలలు

ఇంగ్లీషు నెలలు

చైత్రము	=	మార్చి, ఏప్రిల్
వైశాఖము	=	ఏప్రిల్, మే
జ్యేష్ఠము	=	మే, జూన్
అషాఢము	=	జూన్, జూలై
శ్రావణము	=	జూలై, ఆగష్టు

అంధ్రదేశము

అగస్త్యు	=	అగస్త్యు, నెట్టెంబరు
అగస్త్యు	=	నెట్టెంబరు, అక్టోబరు
అగస్త్యు	=	అక్టోబరు, నవంబరు
అగస్త్యు	=	నవంబరు, డిశంబరు
అగస్త్యు	=	డిశంబరు, జనవరి
అగస్త్యు	=	జనవరి, ఫిబ్రవరి
అగస్త్యు	=	ఫిబ్రవరి, మార్చి

ఉత్తర హిందూస్థానములోవలె, వేసవిలో వేడి, శీతాకాలములో చలి, ఎక్కువ తీవ్రముగా ఉండదు. బెజవాడ, గుంటూరు మున్నగు స్థలములలో వేడి 110°లవరకు శీతోష్ణస్థితి వెళ్లును. విశాఖపట్టణములో వాల్తేరులోను, భీముని పట్నములోను వేసంగిలో చల్లగా నుండును. ఇక్కడ ఉష్ణోగ్రత ఓడరేవులు, మదనపల్లి, రాయలసీమలోని పెనుగొండయున్న వేసంగిలో చల్లగానుండును.

తెలుగు జిల్లాలు.

విస్తీర్ణము—జన సంఖ్య—రోడ్లు—శిస్తులు వగైరా.

జిల్లా	విస్తీర్ణము చ. మై.	జనసంఖ్య.	గ్రామముల సంఖ్య.	భూమిపన్ను రూపాయలలో.	డిస్ట్రిక్టు బోర్డుల రెవిన్యూ ఆదాయము.	చదువుకున్న వారి సంఖ్య నూటికి.	మైళ్లు. రోడ్ల పొడవు.
1. విశాఖపట్నం	17186	3846000	11547	3848103	1411236	6	1154
2. తూర్పు గోదావరి	6220	2163000	1920	6490635	1229365	11	1920
3. పశ్చిమ గోదావరి	2361	1379000	716	5268715	830389	14	716
4. కృష్ణా	3547	1446000	981	5015477	1128851	13	981
5. గుంటూరు	5757	2277000	926	6831976	1263604	15	926
6. నెల్లూరు	7949	1617000	1621	3717583	721931	8	1621
7. కడప	5919	1057000	889	1915346	415013	9	889
8. కర్నూలు	7581	1144000	796	2151767	548197	8	796
9. జిల్లా	5713	1081000	908	1357681	486767	8	908
10. ఆనంతపురం	6741	1172000	853	1683074	507327	8	853
11. చిత్తూరు	5901	1632000	2254	1676916	608190	8	2254

ఆంధ్ర దేశము.

తాలూకావారి జనాభా—విస్తీర్ణము—గ్రామములు.

జిల్లా, తాలూకా.	విస్తీర్ణము చ. మై.	జనాభా.	పట్టణములు.	పల్లెలు.	ఒక్కొక్క చ. మై. జన సంఖ్య.
1 విశాఖపట్నం.					
1. ఇచ్ఛాపురం	221	80,300	—	269	363
2. సోంపేట	274	120,635	1	152	440
3. పాతపట్నం	412	86,546	1	446	211
4. తెక్కిలి	239	152,236	1	331	637
5. క్రీకాకుళం	460	291,827	2	353	634
6. పార్వతీపురం	401	132,581	2	207	331
7. పాల్కొండ	334	242,618	3	323	726
8. సాలూరు	180	99,621	1	125	553
9. బొప్పిలి	268	172,097	1	173	642
10. నీపురుపల్లి	535	207,391	—	267	388

జిల్లా, తాలూకా.	విస్తీర్ణము చ. మై.	జనాభా.	పట్టణములు.	పల్లెలు.	ఒక్కొక్క చ. మై. జన సంఖ్య.
11. విజయనగరం	319	221,917	1	191	696
12. భీమునిపట్నం	255	141,987	1	118	557
13. శృంగవరపుకోట	278	160,053	1	177	576
14. విశాఖపట్నం	175	134,287	1	73	767
15. అనకాపల్లి	301	182,546	1	144	606
16. సర్వసిద్ధి	341	192,063	1	142	563
17. వీరవల్లి	386	234,848	2	241	608
18. గోల్కొండ	500	159,944	1	154	314
19. గూడెం	738	—	—	278	32
2 తూర్పు గోదావరి.					
1. భద్రాచలము	911	12,673	—	326	69
2. చోడవరము	710	7,074	—	230	46
3. నూగూరు	593	4,976	—	134	43
4. పోలవరము	543	16,205	—	120	136
5. ఎల్లవరము	919	9,643	—	304	48
6. అమలాపురము	367	50,909	1	104	706
7. కాకినాడ	297	50,867	2	104	887
8. పెద్దాపురము	604	46,538	1	201	354
9. పిఠాపురము	193	21,903	1	48	557
10. రాజమండ్రి	376	40,912	2	80	582
11. రామచంద్రపురము	291	53,127	3	114	953
12. రాజోలు	291	48,939	—	107	886
13. తుని	126	18,049	1	48	654
3 పశ్చిమ గోదావరి.					
1. భీమవరం	282	174,083	1	89	617
2. చింతలపూడి	527	97,458	—	127	185
3. ఏలూరు	377	184,975	1	118	491
4. కొవ్వూరు	354	155,883	2	100	440
5. నర్సాపురము	278	233,736	3	87	841
6. తాడేపల్లి గూడెం	342	163,721	—	107	479
7. తణుకు	200	213,200	3	88	1,066
4 కృష్ణా.					
1. బందరు	281	155,962	2	104	555
2. బెజవాడ	423	190,007	3	106	449
3. దివి	459	163,398	—	97	356
4. గన్నవరము	290	120,158	1	95	414
5. గుడివాడ	313	202,217	1	159	646
6. కైకలూరు	381	85,368	—	89	224

అంధ్రసర్వస్వము

బిల్లా. తాలూకా.	విస్తీర్ణము చ. మై.	జనాభా.	పట్టణములు.	వల్లెలు.	ఒక్కొక్క చ. జన సంఖ్య.
7. నందిగామ	678	173,608	1	168	256
8. నూజివీడు	297	73,194	1	73	246
9. తిరువూరు	425	90,296	—	90	212

5 గుంటూరు.

1. బాపట్ల	688	298,869	5	110	434
2. గుంటూరు	502	297,835	2	109	593
3. నర్సరావు పేట	716	237,261	2	106	331
4. ఒంగోలు	820	277,986	3	163	339
5. పల్నాడు	1041	167,994	1	88	161
6. శేపల్లె	345	178,824	2	68	518
7. సత్తెనపల్లి	706	215,885	1	131	306
8. తెనాలి	295	256,627	3	79	870
9. వినుకొండ	644	104,379	1	72	162

6 నెల్లూరు.

1. ఆత్మకూరు	639	112,144	—	113	175
2. దర్శి	591	99,980	—	119	169
3. గూడూరు	460	99,356	1	114	216
4. కందుకూరు	801	175,970	1	166	220
5. కనిగిరి	1,000	134,395	1	182	134
6. కావలి	548	112,038	1	78	204
7. కోవూరు	385	148,090	2	84	385
8. నెల్లూరు	505	190,534	1	119	377
9. పొదిలి	564	75,632	—	110	134
10. పోలూరు	563	89,618	1	142	159
11. రావూరు	594	72,119	—	110	121
12. ఉదయగిరి	871	101,928	—	132	117
13. వెంకటగిరి	427	74,418	1	152	174

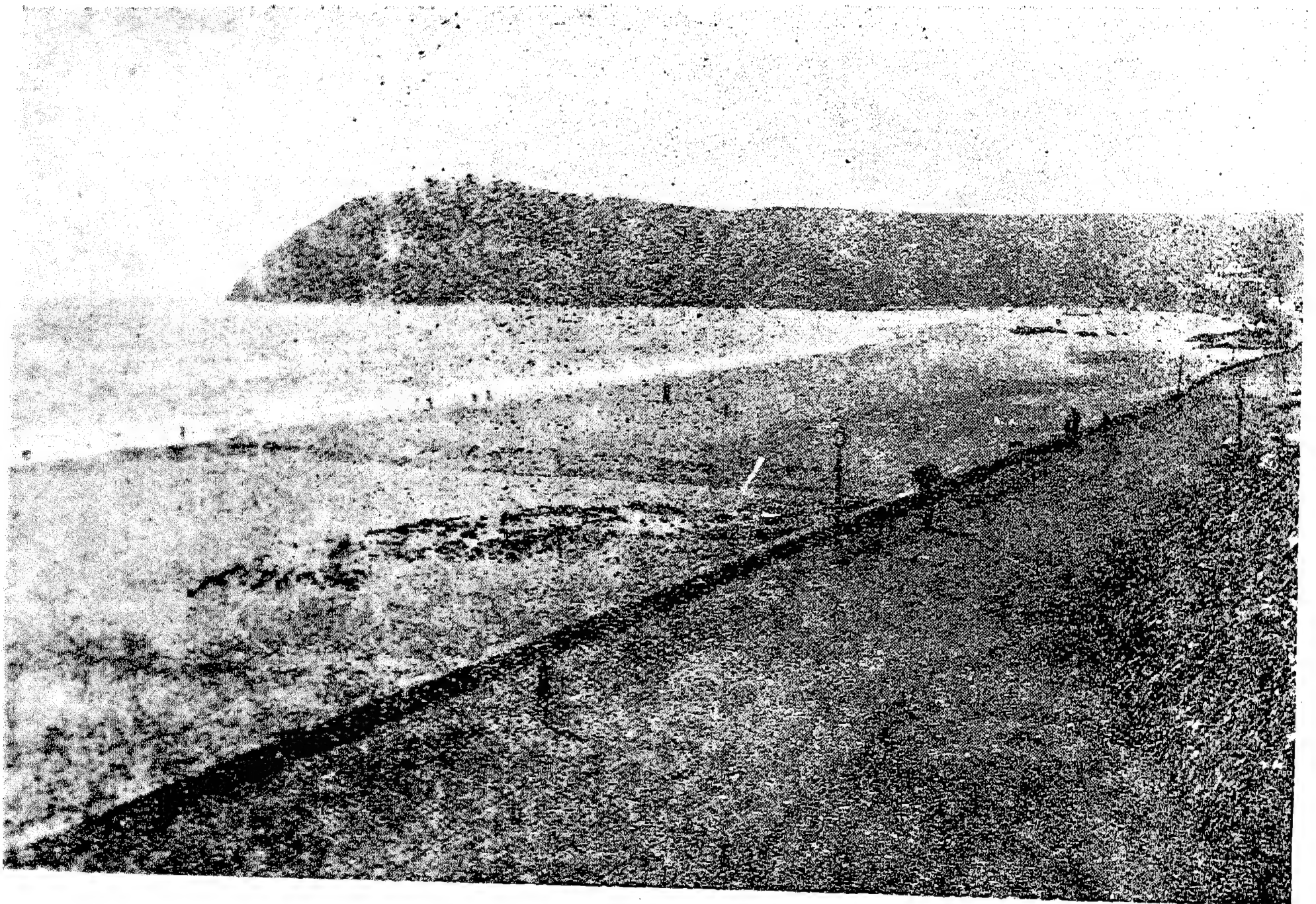
7 కడప.

1. బద్వేలు	755	93,888	1	119	124
2. కడప	509	108,035	1	93	212
3. జమ్మలమడుగు	612	102,910	1	127	168
4. కమలాపురము	303	68,275	1	62	225
5. పొద్దుటూరు	430	107,645	1	79	250
6. పులివెందుల	565	96,157	1	91	170
7. రాజంపేట	1,035	158,356	1	130	153
8. రాయచోటి	1,103	150,962	1	111	137
9. సిద్ధవట్ల	606	63,169	—	77	104

జిల్లా. తాలూకా.	విస్తీర్ణము చ. మై.	జనాభా.	వట్టణములు.	వల్లెలు.	ఒక్కొక్క చ. మై జన సంఖ్య.
8 కర్నూలు.					
1. కంభం	1,060	132,272	—	99	125
2. దోణాచలం	817	108,101	—	76	132
3. కోయలకుంట్ల	572	8,7034	—	85	152
4. కర్నూలు	640	155,528	1	95	243
5. మార్కాపురం	1,140	108,712	—	98	95
6. నందికొట్టూరు	1,308	117,007	—	99	89
7. నంద్యాల	679	101,028	1	77	149
8. పత్తికొండ	747	122,436	—	70	164
9. సిరువేల్	617	92,848	—	97	150
9 బళ్లారి.					
1. అదోని	766	193,200	3	164	252
2. అలూరు	613	105,400	—	94	172
3. బళ్లారి	652	132,133	1	102	203
4. హడగల్లి	587	86,292	—	87	147
5. హర్షణహల్లి	611	100,039	1	81	164
6. హోస్పేట	537	89,511	2	106	167
7. కూడ్లగిరి	863	108,288	1	114	125
8. రాయదుర్గము	681	92,484	1	80	136
9. సిరిగుప్ప	403	62,432	1	80	155
10 అనంతపురం.					
1. అనంతపురం	926	116,958	1	114	126
2. ధర్మవరం	736	90,024	1	63	122
3. గుత్తి	896	159,640	4	132	178
4. హిందూపురం	431	110,194	1	77	256
5. కదిరి	1,162	173,254	1	141	149
6. కళ్యాణదుర్గము	821	87,447	1	74	107
7. మడకసిర	446	97,081	1	57	218
8. పెనుగొండ	682	98,498	1	98	144
9. తాడిపత్రి	641	117,315	1	97	183
11 చిత్తూరు జిల్లా.					
1. చంద్రగిరి	548	132,499	1	222	242
2. చిత్తూరు	786	258,100	1	344	328
3. కాళహస్తి	622	118,031	1	341	190
4. కుప్పం	305	61,367	1	250	201
5. మదనపల్లి	236	105,618	1	104	184
6. పల్మనేరు	411	59,567	—	87	145

క్ర. సంఖ్య.	విస్తీర్ణము చ. మై.	జనాభా.	పట్టణములు.	వల్లెలు.	ఒక్కొక్క చ. మై. జన సంఖ్య.
7. పట్టణము	648	122,271	1	105	189
8. పట్టణము	542	196,111	—	347	362
9. పట్టణము	401	198,455	1	329	495
10. పట్టణము	802	147,124	—	125	183

[1931 జనాభా లెక్కలు.]

విశాఖపట్టణం—వీచ్—హార్బరుకు ద్వారం.

విశాఖపట్టణం నామక పట్టణముగా
విశాఖపట్టణం తెనుగు వాణి
తన పోయలు విశాఖ లెండుములకు సహిం
పరివిగా మెరిసిక తెనుగు కత్తి

తన యందములు ప్రాంత జనుల కభిరుచి వా
సన నేర్ప నలరిన తెనుగు శేఖ
తన వేణికలు వసుంధరను సస్యశ్యామ
లనుజేయఁ జెలఁగిన తెనుగు భూమి

అస్మదార్థ మనోవీధి నావహింప
శ్చిత్తి కెలయించు చున్నాడః చావలేదు
చావలేదు ఆంధ్రుల మహోజ్జ్వల చరిత్ర
హృదయముల జీల్చి చదువుఁడో సదయులార !

—రాయప్రోలు.

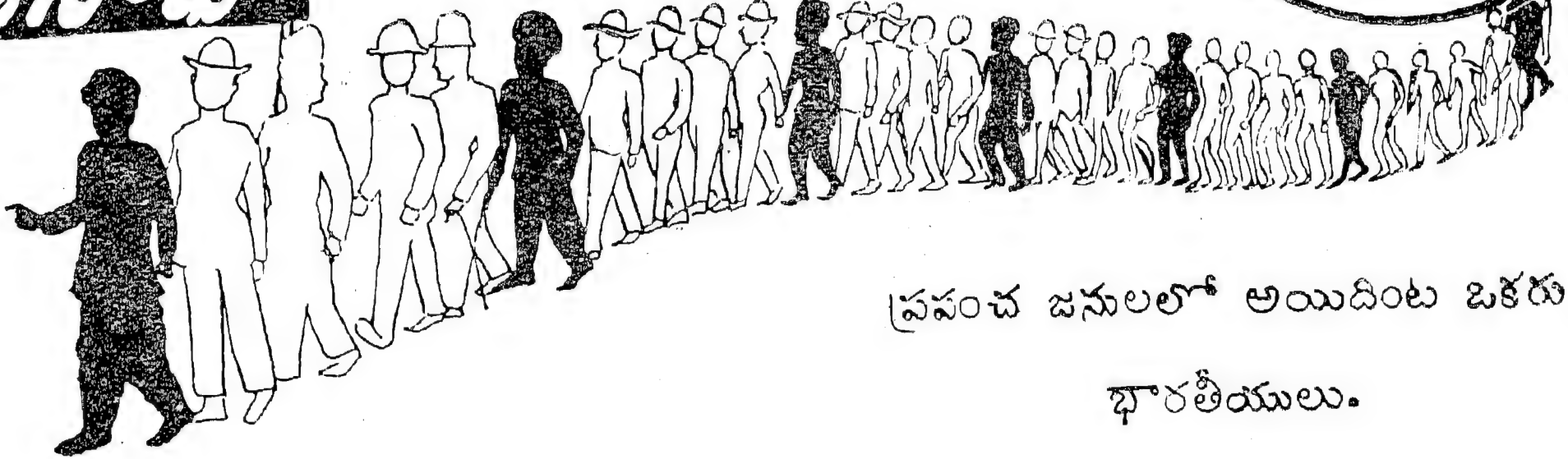
మూ డ వ అ ధ్యాయ ము

కాలానుక్రమణిక

మానవకోటికి సంబంధించిన ప్రధాన ప్రాపంచిక విషయములను హిందూదేశమునకు అందు ప్రత్యేకముగా ఆంధ్రదేశమునకు, ప్రత్యక్షముగాను, పరోక్షముగాను సంబంధించిన చారిత్రక, ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ విషయములను స్థూలముగా వత్సరక్రమమున సూచించు కాలానుక్రమణిక, తత్సంబంధమైన పట్టికలు.

జనాభా

ప్రపంచ జనులలో అయిదింట ఒకరు

భారతీయులు.

ప్రపంచపు సిరిగతులు.

(ప్రపంచపు విస్తీర్ణము

భూమి

నీటి

సముద్రములోని దీవులు

భూమిపైనున్న సరస్సులు, నదులు

ఫలప్రదమగు భూములు

ఎడారులు

19,69,50,000

5,75,10,000

13,94,40,000

19,10,000

10,00,000

3,30,00,000

50,00,000

సముద్రములు.

శాంత మహా సముద్రము

అట్లాంటిక్

6,86,34,000

4,13,21,000

హిందూ

,,

2,93,40,000

అంటార్కిటిక్

,,

60,00,000

ఆర్కిటిక్

,,

40,00,000

ఖండములు.

ఆసియా

1,70,00,000

ఆఫ్రికా

1,15,62,000

ఉత్తర అమెరికా

80,00,000

దక్షిణ అమెరికా

68,00,000

ఒషేనియా (ఆస్ట్రేలియాతో)

40,00,000

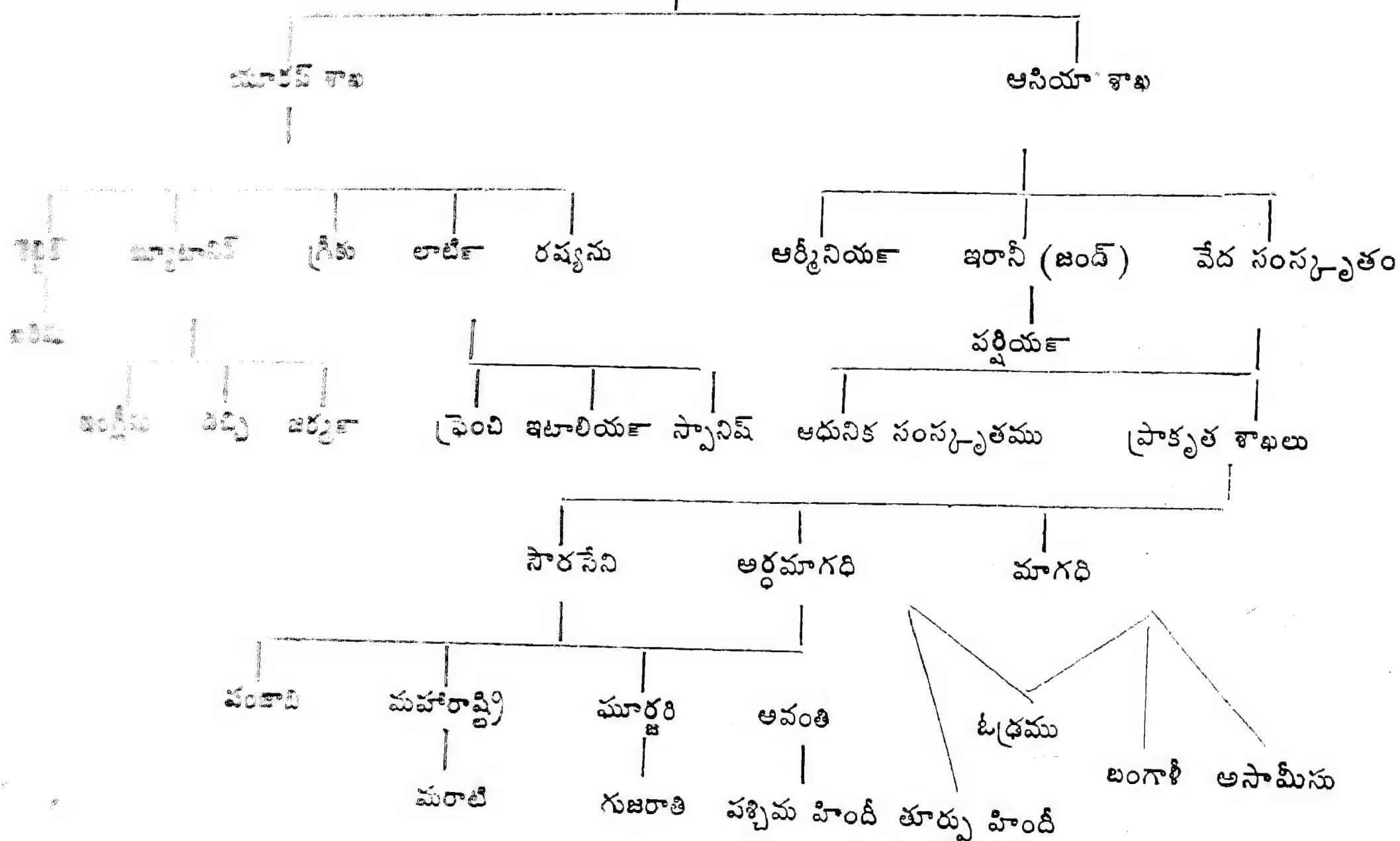
యూరప్

37,50,000

గ్రువ ప్రదేశములు

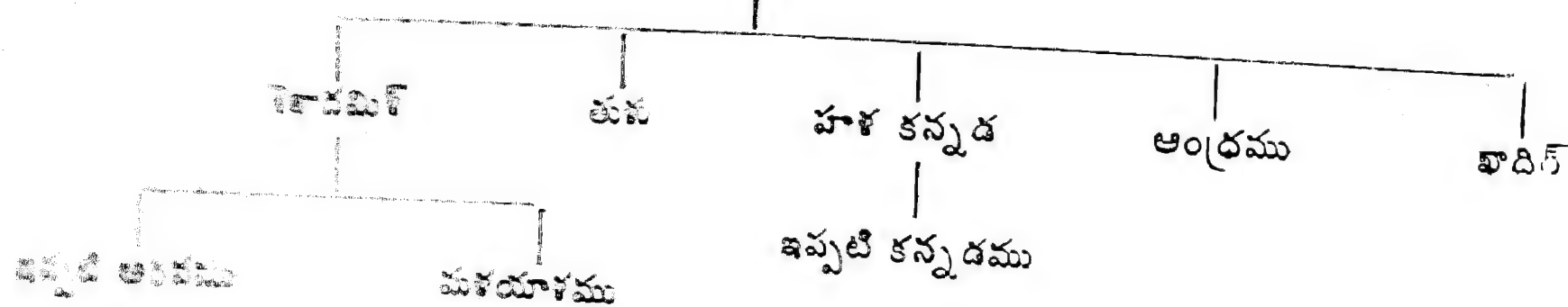
62,05,000

మూలార్థ భాష

ముఖ్య ద్రావిడభాషలు

మూల ద్రావిడము

ముఖ్య నెమిటిక్ శాఖ హిందూ, అరబ్బీ భాషలు
ముఖ్య పంక్తులు ,, తుర్కీ, చీనా, జపాను భాషలు

గొమ్మ ముక్క పాపం.

అంతా కలిసి స్వర్గావలిగా కలవారి సంక్లి.

రహస్యము 30 కోట్లు

” 20 ”

„ 20 „
„ 14 „

ప్రతిభా కేసులందు భాగ కేసులందు.

100-443887-100

అధ్యక్షులు గారి ప్రేమపూరిత ప్రసంగం వినగానే అందరి ముఖంపై సంతోషం కనిపిస్తోంది.

రష్యను	రమారమి 10 కోట్లు
జర్మన్	„ 8 „
జపాను	„ 7 „
ద్రావిడ భాషలు మొత్తం	„ 7 „
బెంగాలి	„ 5 „
ఫ్రెంచి	„ 4 „
ఇటాలియన్	„ 4 „

2

§ ఇందు ఆంధ్ర భాషీకులు 2,63,00,000 ప్రైవేటుగా ఉన్నారు.

జగత్కాలము

కొన్ని దేశములందు జనుల వృత్తులు (నూటికి)

కృతయుగము	17,28,000 ఏండ్లు
త్రేతాయుగము	12,96,000 ,,
ద్వాపరయుగము	8,64,000 ,,
కలియుగము	4,32,000 ,,
చతుర్యుగము అనగా ఒక మహా యుగము	43,20,000 ఏండ్లు
మన్వంతరము అనగా 71 మహాయుగములు	30,67,20,000 ,,

దేశము	వ్యవసాయము నూటికి	పరిశ్రమలు	వర్తకము
అమెరికా	22	29.3	15
జర్మనీ	28.9	38.1	—
ఫ్రాన్సు	38.3	31.1	12.9
కెనడా	34	26.9	13.9
ఇంగ్లాండు	6.4	40.0	14.0
భారత దేశము	*71.2	11.2	5.0

ఇప్పటికి ఆరు మన్వంతరములు గడచి, ఏడవదగు వైవస్వత మన్వంతరమున ఉన్నాము. కనుక ఆరు మన్వంతరములకు

ఈ 7వ మన్వంతరములో గడచిన 27 మహా యుగములకు } 11,66,40,000 ఏండ్లు

ఈ 28 వ మహా యుగములో కృత త్రేతా ద్వాపర యుగములకు } 3,88,80,000 ఏండ్లు

ఈ కలియుగములో ఇప్పటికైనవి 5,035 ఏండ్లు
మొత్తం ఈ కల్పంలో అయిన ఏండ్లు 1,99,58,45,035

ఇట్లు మన ప్రాచీనార్య సంప్రదాయపు లెక్కల ప్రకారము ఈ కల్పారంభకాలము, మన భూమికి ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము ఏర్పడుటకు వైజ్ఞానికులు చెప్పిన కాలము సుమారుగా సరిపోవును.

కొన్ని దేశములందు ప్రాథమిక విద్యకై తల 1కి చేయు వ్యయము.

డెన్మార్కు	రు. 17	5	0
అమెరికా	16	4	0
ఇంగ్లాండు	9	0	0
ఫ్రాన్సు	9	0	0
జపాను	7	0	0
భారత దేశము	0	2	0

ఆయుర్దాయము-అక్షరజ్ఞానము

జననమరణముల స్థితిని తెలుపు పట్టిక.

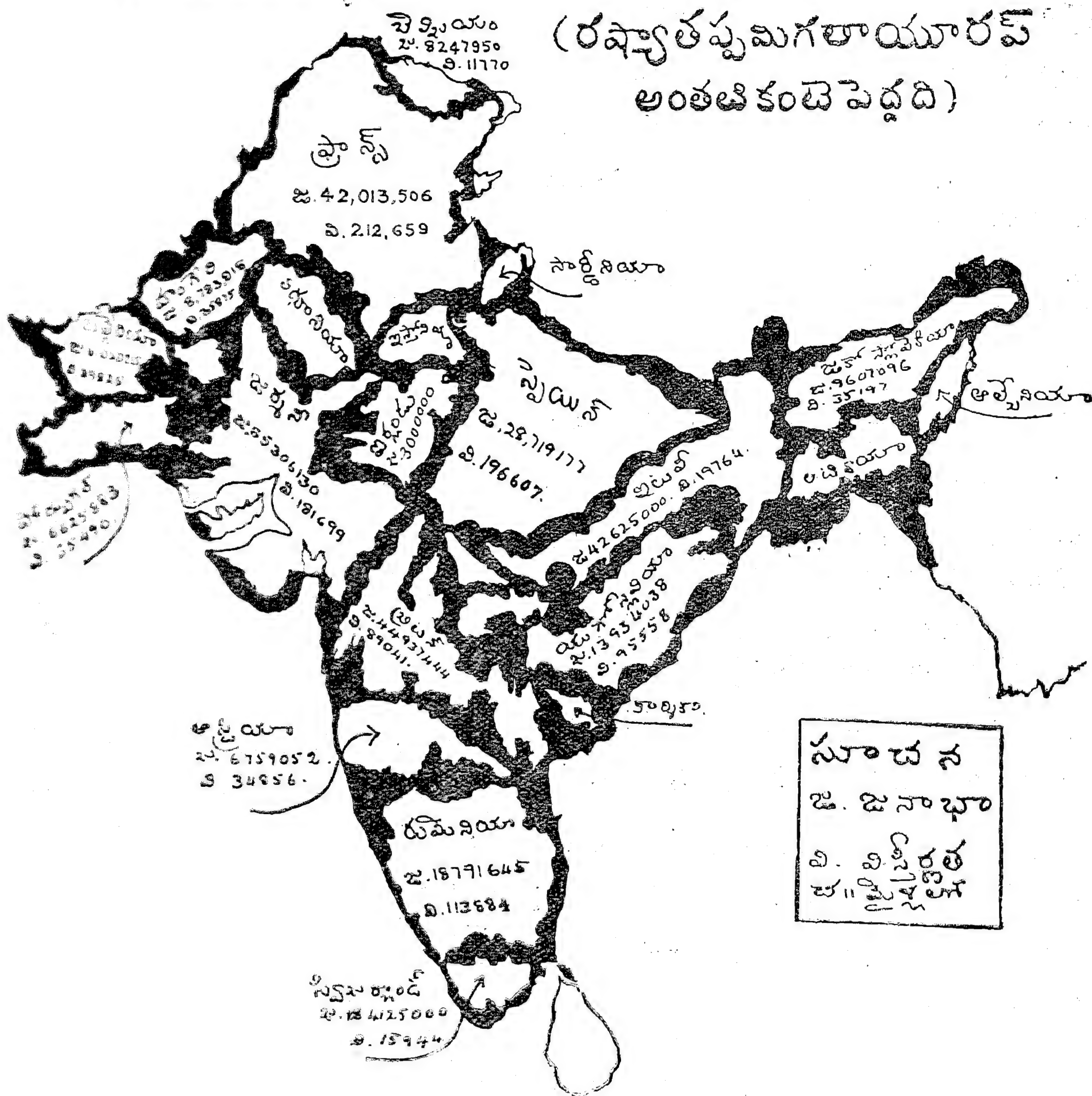
దేశము	సగటు ఆయుర్దాయము	చదువు కున్నవారు నూటికి	జననము నూటికి	మరణము నూటికి
ఇండియా	23	8	3.3	2.7
ఇటలీ	44	90	2.3	1.4
జపాను	44	99	3.0	1.8
ఫ్రాన్సు	47	94.2	1.6	1.6
గ్రేటు బ్రిటన్	50	90	1.5	1.2
స్విట్జర్లాండు	51		1.6	1.2
అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రము	51	94	1.7	1.1
హాలండు	52	92	2.0	0.8
స్వీడను	55	—	1.3	1.1
నార్వే	56	—	1.4	1.0
డెన్మార్కు	56	—	1.7	1.1
ఆస్ట్రేలియా	57	92	1.6	0.9
న్యూజిలాండ్	67	—	1.6	0.8

— ఈ గుర్తుగల భాగమునకు సరియైన లెక్కలేదు. కాని ఈ ప్రాంతముల నూటికి రమారమి 90 మంది చదివినవారే.

* చాలామంది వ్యయసాయదార్లపైన, ఈనాములపైన ఆధారపడిన నిరుద్యోగులున్నారు.

మనదేశము ఎంత పెద్దది?

(రష్యాతప్పమిగతా యూరప్ అంతటికంటె పెద్దది)

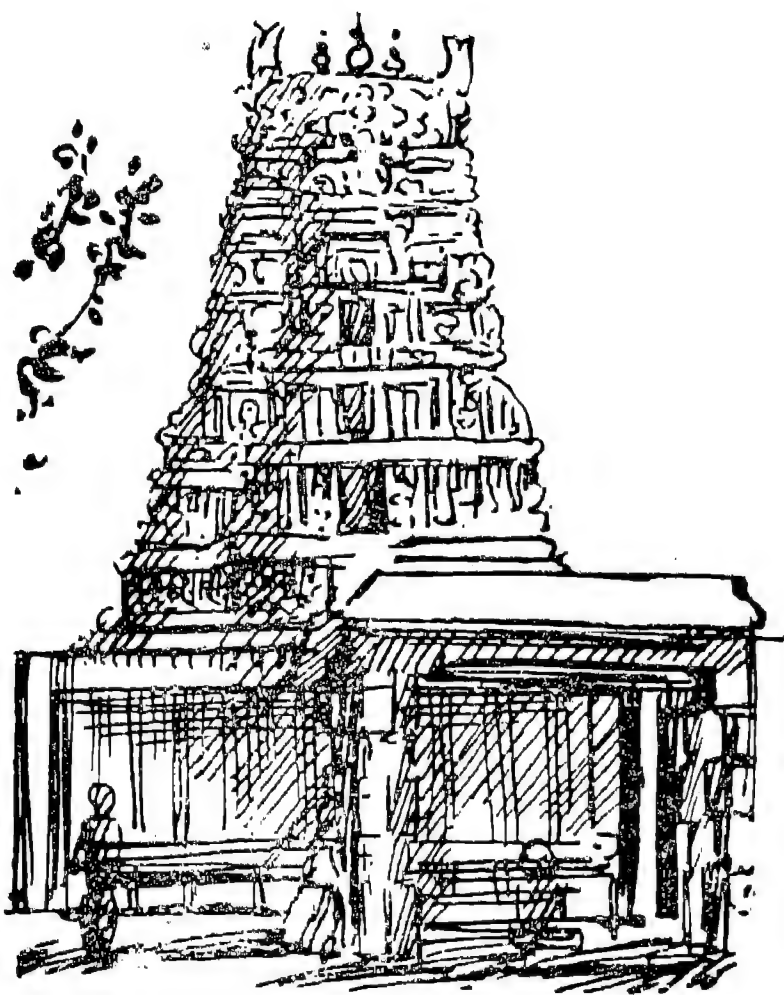

జన సంఖ్య.

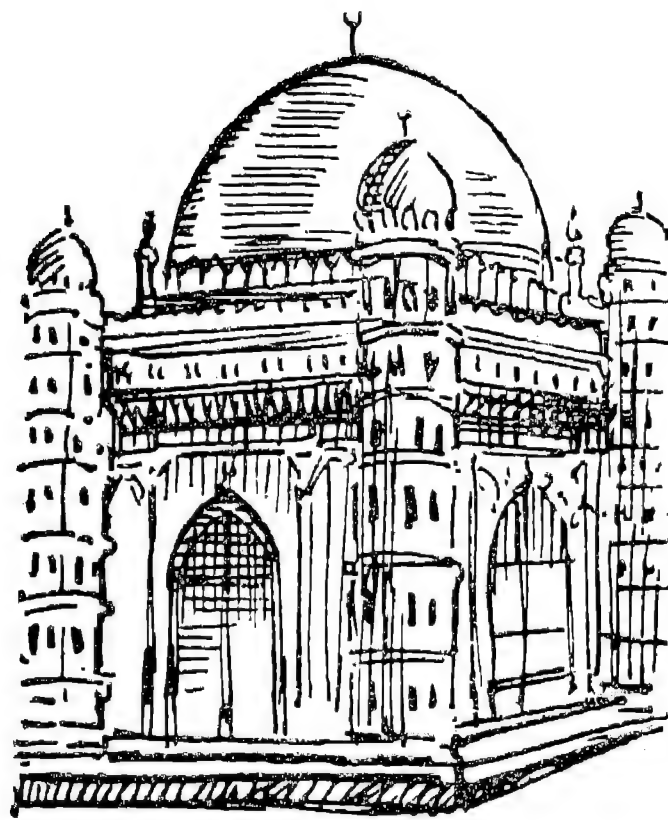
(ప్రపంచంలోని జనసంఖ్యలో అయిదవవంతు హైందవులు.

ప్రపంచపు జన సంఖ్య	...	181,91,85,359 మంది
అసియా ఖండపు జన సంఖ్య	...	104,33,88,492 మంది
హిందూదేశపు జన సంఖ్య	...	35,29,86,876 మంది
హిందూదేశ విస్తీర్ణము	...	18,09,000 చ. మైళ్లు

జన సంఖ్య మతముల ననుసరించి (నూటికి)

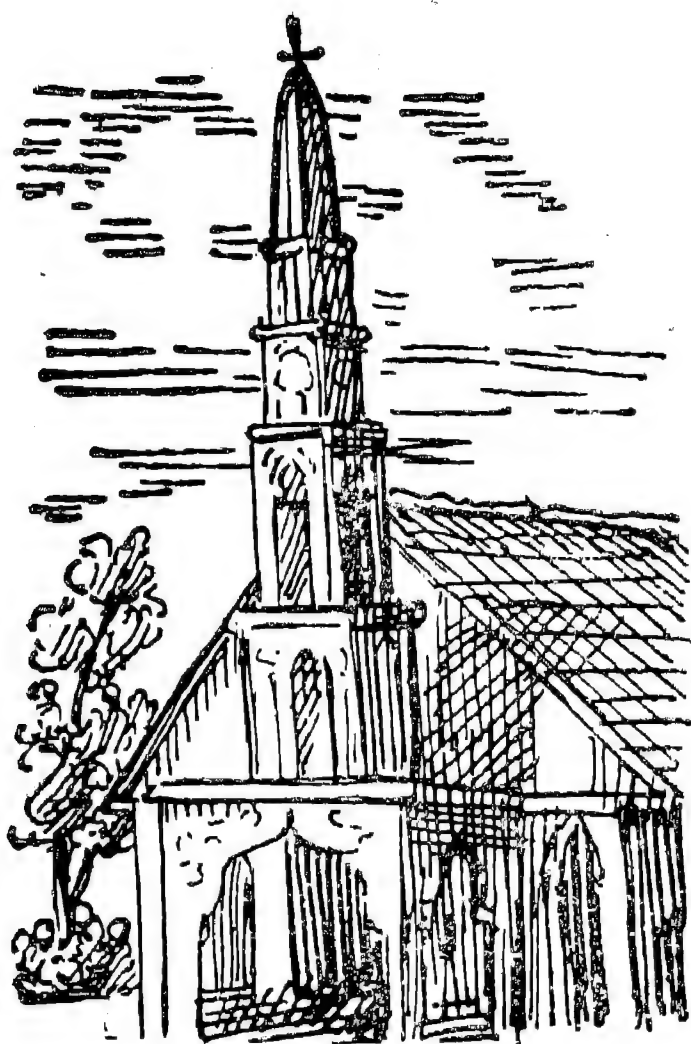
హిందువులు 68.2

ఘనామ్మదీయులు 22.16

బౌద్ధులు 3.6

క్రైస్తవులు 1.8

సిక్కులు 1.2
జైనలు .36

పారశీకులు .03
ఇతరులు 2.4

జన సంఖ్య భాషల నమనరించి (నూటికి)

బెంగాలీ	25.3
కెండా	18.9
తెలుగు	9.3
మరాఠీ	7.2
మలయాళం	5.6
రాష్ట్రీయం	4.9
చూడా	4.7
సంయుక్త	4.0
సంయుక్త	4.0
గుజరాతీ	3.8
మళయాళము	3.2
బర్మా భాష	3.1

జీలం	640
కృష్ణా	680
నర్మదా	801
తపతి	620

మన దేశ సంపద-ప్రపంచము.

	జనసంఖ్య మిలియను	సంవత్సర ఆదాయము రూ. (మి)	ధనము లేక ఆర్థిక సంపద రూ. (మి)
అమెరికా	122.77	2,053	9,356
సంయుక్త రాష్ట్రములు			
కెనడా			
ఇంగ్లీషురాజ్యము	46.18	1,092	6,371
జపాను	65.36	271	2,308
బ్రిటిష్ ఇండియా	271.73	82	441

పల్లెలలో పట్టణములలో జన సంఖ్య.

(1931 జనాభా లెక్కల ప్రకారము) (నూటికి)

రాష్ట్రము	పట్టణములు	పల్లెలు	గ్రామము యొక్క సగటు జనాభా
బెంగాలు	6.5	93.5	355
బీహారు, ఒరిస్సా	1.7	98.3	379
బొంబాయి	19.0	81.0	612
మద్రాసు	11.8	88.2	687
బర్మా	9.3	90.7	292
మధ్య రాష్ట్రములు	8.5	91.5	327
పంజాబు	11.8	88.9	521
సంయుక్త రాష్ట్రములు	10.2	89.8	400
బ్రిటిష్ ఇండియా	9.3	90.7	412

మన దేశపు ముఖ్యమైన నదులు

నది	పొడవు. మైళ్లు.
గంగా	1,960
యమునా	1,556
సింధు	870
నర్మదా	1,929

మన ప్రభుత్వోద్యోగుల వేతనములు.

కేంద్ర ప్రభుత్వము	రూ.	అ.	పై.
గవర్నరు జనరలు	21,333	5	4
కమాండర్ ఇన్-చీఫ్	8,333	0	0
ఎగ్జిక్యూటివ్ కౌన్సిలు సభ్యులు	6,666	10	8
(ఒక్కొక్కరికి)			
రాష్ట్రములు.			
బెంగాలు గవర్నరు	10,000	0	0
బీహారు ,,	8,333	5	4
బొంబాయి ,,	10,000	0	0
మధ్యరాష్ట్రములు	6,000	0	0
మద్రాసు గవర్నరు	10,000	0	0
ఉత్తరరాష్ట్ర గవర్నరు	5,500	0	0
పంజాబు ,,	8,333	5	4
సంయుక్తరాష్ట్రముల గవర్నరు	10,000	0	0
బర్మా గవర్నరు	10,000	0	0
ప్రధాన కార్యదర్శి.			
అసామ ప్రధాన కార్యదర్శి	2,250	0	0
బెంగాలు ,,	5,333	5	4
బీహారు ,,	3,000	0	0

బొంబాయి	3,000	0	0	721
మధ్యరాష్ట్రములు	2,200	0	0	
మదరాసు	*3,750	0	0	605
సంయుక్తరాష్ట్రములు	3,000	0	0	551

ఇతర దేశాలలోని పెద్ద ఉద్యోగస్థుల

వేతనములు ఎంత తక్కువ ?

బ్రిటను	మాసమునకు రూ. లు			399
ప్రధాని	11,111	1	9 $\frac{1}{3}$	356
ఇండియా ప్రధాన కార్యదర్శి	5,555	8	10 $\frac{2}{3}$	156
సింహళ				27
గవర్నరు జనరలు	8,888	14	2 $\frac{2}{3}$	4
కెనడా				క్రీస్తు తర్వాత.
గవర్నరు జనరలు	11,111	1	9 $\frac{1}{3}$	29
ప్రధాని	3,375	0	0	61
జపాన్				64
ప్రధాని	622	0	0	116
ఇతరమంత్రులు	440	9	4	569
కార్యదర్శులు	375	12	8	1206
అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములు				
అమెరికా అధ్యక్షుడు	17,062	8	0	1215
గ్రేటు బ్రిటను ప్రధాని వేతనము మన ఇండియా గవర్నరు జనరలు వేతనములో సగము మాత్రమే.				1216

కొన్ని ప్రధాన నగరముల జన సంఖ్య.

కలకత్తా	1,485,582	అలహాబాద్	183,914	1259
బొంబాయి	1,161,383	కాకి	205,315	1292
మదరాసు	647,230	పూనా	250,187	1398
హైదరాబాదు	466,894	మైసూరు	107,142	1450
బెంగళూరు	306,470			1455

ప్రపంచములోని కొన్ని ముఖ్య ఘట్టములు.

క్రీస్తు పూర్వము.				
4000	బాబిలోనియాలోని సుమేరియనులు, వారి నాగరికత.			1453
3000	ఈజిప్టు పిరమిడ్లు కట్టిన.			1476
2500				

*కాంగ్రెసు మంత్రిత్యకాలమున ప్ర. మంత్ర వేతనము నెలకు రూ. 500 మాత్రమే. 1517

మొదటి చంద్రగ్రహణము గుర్తింపబడినట్లు, టాలిమీ వ్రాసెను.

పర్షియా జొరాస్టరు.

కాన్ఫ్యూసియస్ అను పండితుడు చైనా లో జన్మించెను.

సోక్రటీస్ను చంపుట.

అలెగ్జాండరు పుట్టుక.

చైనాలో కాగితము చేయబడినది.

రోమన్ సామ్రాజ్య సంస్థాపన.

ఏసుక్రీస్తు పుట్టుక.

క్రీస్తు తర్వాత.

క్రీస్తును క్రాసుపైన చంపుట.

బొడిసియా తిరుగుబాటు-బ్రిటనులో.

రోమును తగులబెట్టుట-నీకో చక్రవర్తి

క్రైస్తవ మతమును నాశనము చేయుట.

రోమును సామ్రాజ్యము-మహాదళ.

మహమ్మదు ప్రవక్త మక్కాలో జన్మించెను.

చింగిస్ ఖాన్ మొగల్ సామ్రాజ్య స్థాపకుని

పరిపాలనము.

కింగ్ జాన్ ఇంగ్లీషురాజు మాగ్నా కార్టా జారీచేయుట.

హెన్రీ II. ఆంగ్లేయరాజు, మొదటి పార్లమెంటును సమావేశ పరచెను.

మన్ గోల్ చక్రవర్తి కుబ్లీఖాన్ చైనాలో పాలించుట.

తైమూరు హిందూ దేశమునకు దండెత్తి వచ్చుట.

గుట్టికొబర్ట్ జర్మనీలో ప్రపంచములో మొదటి పుస్తకము అచ్చు వేసెను.

ఆంగ్లేయులు రీమ్స్ నగరమున శ్రాంచి నాయకు రాలగు దేవీజోన్ ను కాల్చుట.

కాన్స్టాన్టినోపుల్ తురుష్కులు పట్టుకొనుట.

కాక్సటన్ ఇంగ్లండునకు అచ్చు యంత్రమును తెచ్చుట.

జర్మనీలో నూతన శకారంభము—మార్ట్ లూథరును బహిష్కరించుట.

అంధ్రసర్వస్వము

1564	షేక్స్పియర్ మహాకవి పుట్టుట.
1600	బ్రిటిష్ తూర్పు ఇండియా వర్తక సంఘ స్థాపన.
1609	ఈస్టిండియా కంపెనీ రాయబారము ఇంగ్లండు నుండి ఇండియాకు వచ్చుట.
1616	షేక్స్పియర్ మృతి.
1632 } 1653 }	తాజ్ మహల్ నిర్మాణము.
1649	ఛార్లిస్ స్టూఅర్టు రాజును ఆంగ్లేయులు తలగొట్టి చంపుట.
1775	అమెరికా స్వాతంత్ర్య యుద్ధారంభము.
1776	అమెరికా స్వాతంత్ర్య ప్రకటనము.
1779	నెపోలియన్ ఫ్రాన్సులో కాన్ఫలగుట.
1789	ఫ్రెంచి విప్లవ ప్రారంభము.
1792	ఫ్రాన్సు రిపబ్లిక్ అగుట.
1840	ఇంగ్లాండులో పెన్నీ పోస్టును ప్రవేశపెట్టుట.
1859	ఇంగ్లాండు ఇండియాలను తంతిద్వారా కలుపుట.
1869	సూయజ్ కాలువ తెరచుట.
1870	ఫ్రెంచి-రష్యా యుద్ధము
1881	జర్మనీ సామ్రాజ్య పునః ప్రతిష్ఠ.
1899	బోయర్ యుద్ధముల ప్రారంభము - గాంధీ మహాత్ముడు ఆంగ్లేయులకు తోడ్పడుట.
1900	చైనాలో బాక్సరు తిరుగుబాటు.
1904	రష్యా-జపాన్ యుద్ధారంభము.
1912	చైనా రిపబ్లిక్ అగుట.
1914	మొదటి ప్రపంచయుద్ధము ప్రారంభము.
1917	అమెరికా జర్మనీలు విడివడుట. రష్యా బోల్షివిక్ రిపబ్లిక్ కయ్యెను.
1918	విల్సన్ మహాోపన్యాసము - ప్రపంచ సంగ్రామ సమాప్తి.
1919	వార్సేలీస్ సంధి.
1920	నానా రాజ్యసమితి స్థాపన.
1921	ఇటలీలో ఫాసిస్టు ఉద్యమము.
1924	ఇంగ్లాండులో మొదటి లేబరు ప్రభుత్వము.
1928	సోవియట్ యూనియన్ వ్యవసాయిక, పారిశ్రామికాభివృద్ధికై పంచవర్ష ప్రణాళికను ప్రవేశపెట్టుట.

1929	ఆఫ్ఘనిస్తానమున తిరుగుబాటు.
1930	నాజీపక్ష విజృంభణము-జర్మన్ రీచ్ స్టాగులో హిట్లర్ అధికార ప్రారంభము.
1934	అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములు ఫిలిప్పైన్ దీవులకు స్వాతంత్ర్యమిచ్చుట.
1935	ఇటలీ అబిసినియా యుద్ధము.
1936	స్పెయిన్ అంతర్యుద్ధము-ఎడ్వర్డు VIII ఇంగ్లాండు సింహాసనమును త్యజించుట.
1937	చైనా-జపాను యుద్ధారంభము.
1938	జర్మన్ ఆస్ట్రియా ఆక్రమణ.
1939	ద్వితీయ ప్రపంచ మహా సంగ్రామ ప్రకటన (సెప్టెంబరు 3).
1940	నార్వే, డెన్మార్క్, హోలెండ్, బెల్జియమ్, లక్సెంబర్గులను జర్మనీ జయించుట-ఫ్రాన్సు పతనము.
1941	జర్మనీ-రష్యా యుద్ధము.
1942	జపాను జర్మనీతో కలిసి యుద్ధమునకు దిగుట.

హిందూ దేశ చరిత్రలోని కొన్ని ప్రముఖ ఘట్టములు.

క్రీ. పూ.	
4000-3500	మొహెంజోదారో నాగరికత విలసిల్లినది.
2500-2000	ఆర్యులు హిందూదేశమునకు వచ్చుట.
1500-1200	బుద్ధుడయ్యెను.
700-330	బాబిలోనియాలో హిందువులు వర్తకము చేయుట.
650-325	మగధ సామ్రాజ్య వికాసము.
642	శిశునాగులు.
550	గౌతమ బుద్ధుని జననము.
527	మహావీర వర్ణమానుని మరణము.
522-486	డెరయస్ పాలన. భారతదేశములో నొక రాజ్యమును మొదట పాలించిన విదేశీయుడు.
487	బుద్ధుని నిర్మాణము.
400-300	పురాణాలకు సంబంధించిన చారిత్రక ఘట్టములు.
326	అలెగ్జాండరు సింధునదిని దాటెను. తక్షశిలా విశ్వ విద్యాలయము.

- 325 గోరక్షపూర్ లో మొదట దొరికిన సోరా రాతి శాసనము.
- 325-184 మారుల పాలన-చాణక్యని అర్థశాస్త్రము.
- 323 (సు) మెగస్తనీసు మన దేశమునకు వచ్చుట.
- 322 మారులవంశపు ప్రథమ చక్రవర్తి చంద్రగుప్తుడు.
- 270 అశోకుడు సామ్రాజ్యాధిపత్యము వహించుట.
- 261 కళింగ యుద్ధము.
- 150-140 పతంజలి వ్యాకరణ రచనచేసి యుండును.
- క్రీ. త.
- 28-225 కుషాణ పాలన.
- 120 (సు) కనిష్క పాలన.
- 319-20 గుప్తసామ్రాజ్య ప్రారంభము.
- 330-374 సముద్రగుప్తుని పరిపాలన.
- 375-415 రెండవ చంద్రగుప్తుడు.
- 405-11 ఘోషియాన్ హిందూదేశములో నున్న కాలము.
- 587 వరాహమిహిరుని మరణము.
- 606 హర్ష వర్ధనుని పరిపాలన-హ్యన్ త్సాంగు అనే చైనా యాత్రికుడు ఇండియాకు వచ్చుట.
- 620 బాణుని హర్ష చరిత్రము.
- 700-1000 రాజపుత్ర రాజ్యములు వర్ధిల్లినవి.
- 712 సింధు రాష్ట్రమున అరబ్బుల వాసము.
- 600 అజంతా చిత్ర నిర్మాణము.
- 675-85 “కుటింగ్” అనే చైనా సంస్కృత విద్వాంసుడు, నలండాలో ఆచార్యుడుగా నుండుట.
- 730-740 వంగరాష్ట్రమున పాలవంశజుల పరిపాలన.
- 743-789 టిబెట్టులో బౌద్ధమత వ్యాపకము.
- 760 ఎల్లోరాగుహల నిర్మాణము.
- 1001 జయపాలుడు మహమ్మద్ గజ్నీతో ఓడిపోయి ఆత్మహత్య చేసుకొనెను.
- 1030 ఆల్ బెరూనీ హిందూదేశమునుగూర్చి గ్రంథము వ్రాసెను.
- 1191 స్థానేశ్వరయుద్ధమున పృథ్వీరాజు మహమ్మదీయుల నోడించుట.
- 1193 ఢిల్లీ పతనము.
- 1200-1526 ఢిల్లీ సుల్తానులపాలన.
- 1266-1290 బానిస వంశజులు.
- 1290-1320 ఖిల్జీల ప్రభుత్వము.
- 1292 ముఘల్-పోలో అనే వెన్నిస్ వర్తకుడు ఇండియాకు వచ్చుట.
- 1320-1413 తుఘ్లక్ పరిపాలన.
- 1336 విజయనగర సామ్రాజ్యాంకురార్పణ.
- 1413-51 సయ్యద్ వంశజుల పాలన.
- 1498 వాస్కోడిగామా ఇండియాకు వచ్చుట.
- 1510 పోర్చుగీసువారు గోవాను పట్టుకొనుట.
- 1525 పానిపట్ యుద్ధము. (బాబర్).
- 1526 మొగలాయి ప్రభుత్వము ఆరంభము.
- 1526-1818 హిందూదేశమున మొగలాయి ప్రభుత్వము.
- 1532-63 తులసీదాసు.
- 1540-1555 షెర్షా, సూర్ వంశము-వారిపాలన.
- 1556-1605 అక్బరు పరిపాలన.
- 1605-27 జహంగీరు ,,
- 1608 కెప్టెన్ హాకిన్సు సూరత్ కు వచ్చుట.
- 1608-49 తుకారామ్.
- 1615 సర్ థామస్ రో మొదటిజేమ్సు రాయబారిగా జహంగీరు ఆస్థానమునకు వచ్చెను.
- 1627 శినాజీ పుట్టుక.
- 1627-58 షాజహాన్.
- 1632-53 తాజ్ మహల్ నిర్మాణము.
- 1640 మద్రాసులో ఫోర్టుసెంటుజార్జి కోట కట్టుట.
- 1651 బెంగాలులో ఆంగ్లేయ కర్మాగారములు నిర్మించ పడినవి.
- 1658-1707 ఔరంగజేబ్ పరిపాలన.
- 1707-1818 మహమ్మదీయ సామ్రాజ్య విచ్ఛిత్తి. బ్రిటిష్ పరిపాలన అంకురార్పణ.
- 1712 బహదూర్ షా మృతి.
- 1720-48 మహమ్మద్ షా.
- 1736 నాదర్షా దండయాత్ర.
- 1746 మొదటి కర్నాటక యుద్ధము.
- 1748-61 ఆంగ్లేయులకు, పరాసువారికి అధికారమున్నత ఇండియాలో పోరాటములు.
- 1757 బెంగాలు ఆక్రమణము-ప్లాసీయుద్ధము.

1772	కామమోహనరామాయణ చట్టము.
1773	రాజా వేదాంత్య, ఇండియా మొదటి గవర్నరు జనరలు.
1774-1780	రాజా వేదాంత్య—అయిన కృషి.
1774	రాజా వేదాంత్య యుద్ధము.
1775-82	మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధము.
1776	సంధి.
1778	రాజా వేదాంత్య నిర్ణయము.
1780-81	రాజా వేదాంత్య యుద్ధము.
1781	1781 చట్టము. కలకత్తా, మద్రాసుల ప్రాధాన్యము.
1782	రాజా వేదాంత్య—మొదటి మరణము.
1784	మొదటి మరణము. పిల్లలు ఇండియా చట్టము.
1786	1786 చట్టము.
1790-92	మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధము.
1790	టిప్పుసుల్తాను తిరువాంకూరు ముట్టడి.
1791	రాజా వేదాంత్య సంస్కృత కళాశాల స్థాపన.
1792	ప్రభుత్వము సంధి.
1793	రాజా వేదాంత్య పర్యవేక్షణ నెటిల్ మెంటు ప్రవేశము.
1795	మహారాష్ట్రలో మొదటి ముట్టడింపబడుట.
1799	రాజా వేదాంత్య యుద్ధము.
1800	రాజా వేదాంత్య మరణము. వెల్లెస్లీ ఫోర్టు విలియమ్ కాలనీ నెలకొల్పుట.
1800-3	రాజా వేదాంత్య యుద్ధము.
1801	రాజా వేదాంత్య—సిడియర్ పద్ధతి కొప్పించుట.
1802	ఇంగ్లీషువారి, మహారాష్ట్రకు రెస్సిక్ సంధి యగుట.
1803	రాజా వేదాంత్య పిడింపబడుట.
1805	విక్టోరియా సంధి.
1811	ప్రెసిడెన్సీ డివిజన్ ఏర్పాటు ముట్టడించుట.
1813	రాజా వేదాంత్య ఆర్థిక వ్యవస్థాపన.
1814-16	రాజా వేదాంత్య యుద్ధములు.
1816-19	రాజా వేదాంత్య యుద్ధము.
1818	మహారాష్ట్రలో అంగ్లేయులచే నోడింపబడినది.
1823-26	మొదటి బర్మా యుద్ధము.

1828	రాజా . రామమోహనరామాయణ బ్రహ్మసమాజమును స్థాపించెను.
1832	సతీ సహగమనపద్ధతిపై నిషేధము.
1837	ఇండియాలో మొదటి రైలుమార్గము వచ్చుట.
1837-41	మొదటి ఆఫ్ఘాన్ యుద్ధము.
1839	రణజిత్ సింగ్ మరణము.
1843	సింధు అక్రమణ. ఇండియాలో బానిస వ్యాపార నిర్మూలము.
1845-48	మొదటి సిక్కు యుద్ధము.
1844	ప్రభుత్వోద్యోగులకు ఇంగ్లీషు అవసరమని శాసింపబడుట.
1848	లాహోరు సంధి.
1849	పంజాబు అక్రమణము. రెండవ సిక్కు యుద్ధము.
1852	రెండవ బర్మా యుద్ధము.
1854	విద్యా విషయిక సంస్కరణలు.
1857	సిపాయుల తిరుగుబాటు. — బొంబాయి, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములు నెలకొల్పుట.
1858	తూర్పు ఇండియా వర్తక సంఘమును రద్దుపరచి ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వమువారు హిందూదేశ పాలనాధికారము వహించుట. — విక్టోరియా రాణి ప్రకటన.
1859	ఇండియా ఇంగ్లండులకు తంతి సౌకర్యములు.
1861	ఇండియా ప్రభుత్వ చట్టము. — కరెన్సీ నోట్లు వచ్చుట. పీనలుకోడు, హైకోర్టులు ఏర్పరుచుట.
1864-73	వాహాబీ సంచలనము.
1866	కేశవ్ చంద్రసేక్ బ్రహ్మసమాజమును నవీనముగా మార్చుట.
1868	మైసూరు రాజు మరణము.
1869	సూర్యజిత్ కాలవ తెరచుట.
1870	ఎర్ర సముద్రము గుండా కేబిల్ గ్రాములు వెడలుట. ఆర్థిక సంక్షోభము.
1872	మొదటి జనాభా లెక్కలను ప్రకటించుట.
1875	స్వామి దయానందు ఆర్యసమాజమును స్థాపించెను. — ఆలిఫుర్ కళాశాల స్థాపన.
1877	విక్టోరియా రాణి, హిందూదేశమునకు రాణి యగుట. క్వెట్టా అక్రమణ.

1882-83	విశ్వవిద్యాలయాల సమాఖ్య.	1922	కార్మిక చట్టములు. చౌరీచౌరా దురంతములు గురుకాబాగ్ హత్య. గాంధీ అరెస్టు.
1883	క్షౌమ నివారణ సంఘము.		
1885	అఖిలభారత కాంగ్రెస్ సంఘసంస్థాపనము.	1923	స్వరాజ్యసార్వభౌమ శాసనసభలకు ఎన్నిక బడిరి.
1886	సహద్య నిర్ణాయకసంఘము. మూడవ బర్మా యుద్ధము.	1924	బెంగాలు ఆర్డినెన్సులు.
1891	మణిపుర తిరుగుబాటు.	1925	చిత్తరంజనదాసు మరణము.
1893	స్వామి వివేకానందుడు అమెరికాలో మహో పన్యాసము చేయుట. — పై నిమిషంలో హైందవుల ప్రవేశార్హత గుర్తింప బడుట.	1926	వ్యవసాయక సంబంధమైన “రాయల్ కమి షన్” నియుక్తమగుట. కలకత్తాలో హిందూ ముస్లిం అంతః కలహము.
1902-4	విశ్వ విద్యాలయ సమాఖ్య.	1927	రూపాయి మారకము 1 షి. 6 పె. లకని నిర్ణయించిరి. ఇండియన్ బ్రాడ్ కాస్టింగ్ కంపెనీ ప్రారంభము.
1906	ముస్లిం లీగ్, కలకత్తా కాంగ్రెసు స్వరాజ్య తీర్మానము.	1928	సకల రాజకీయ కక్ష్యల సమావేశము.
1907	సూరత్ కాంగ్రెసు దెబ్బలాటలు.	1929	లాహోరు కాంగ్రెసు స్వాతంత్ర్య ప్రమాణము చేసెను.
1909	మింటో-మాల్టో సంస్కరణలు.		
1910	ముద్రణ నిబంధనలు.	1930	“సివిల్ డిస్ ఒబీడియన్సు” ఉద్యమము. మొదటి రౌండ్ టేబిల్ సమావేశము లండన్ లో జరిగినది.
1911	హిందూదేశమునకు జార్జి చక్రవర్తి, రాణిగారు వచ్చుట.		
1912	శాశ్వతమైన ఆర్థిక విధానములు ఏర్పరచుట.	1931	గాంధీ ఇర్విక్ ఒడంబడిక. రెండవ రౌండ్ టేబిల్ సమావేశము.
1913	రవీంద్ర కవీంద్రుడు “నోబిల్” బహుమతి నందుట.	1932	మూడవ రౌండ్ టేబిల్ సమావేశము.
1914	“ఫార్మెంటరీసర్చి ఇన్ స్టిట్యూట్” తెరచుట. బొంబాయిలో ప్రాథమిక విద్యానిర్బంధ చట్టము.	1933	“శ్వేత పత్రముల” ప్రకటనము.
1915	ఇండియా సంరక్షణ చట్టము ఆమోదించబడి, స్వపరిపాలన సంస్థలు ఏర్పడుట.	1934	నిరుద్యోగ నివారణ సంఘము నియుక్తమగుట. రాయల్ ఇండియన్ నేవీ ప్రారంభము.
1916	హోమ్ రూల్ ఆందోళన.	1935	ఇండియా ప్రభుత్వ చట్టము.
1917	హంట్లెగ్యు ఇండియాకు వచ్చుట.	1936	బర్మా ఇండియానుండి ప్రత్యేకించబడి, రాష్ట్ర మగుట.
1918	అఖిల భారత హిందూ మహాసభ ప్రధమ సమావేశము ఢిల్లీలో జరుగుట.	1937	రాష్ట్ర స్వపరిపాలన. సప్తరాష్ట్రములలో కాంగ్రెసు అధికారము వహించుట.
1918	హంట్లెగ్యు చెక్స్ ఫర్డ్ సంస్కరణలు రౌలట్ కమిటీ నిషేధము.	1939	ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధ సంగ్రామ ప్రకటన. కాంగ్రెసువారు యుద్ధ తీర్మానము చే యుట. కాంగ్రెసు మంత్రుల రాజీ నామా. సుభాష్ బోసు ఫార్వార్డు బాకు నేర్పరచుట.
1919	రౌలట్ చట్టము. జలియన్ వాలాబాగ్ దుర్ఘ దురంతములు.		
1920	గాంధీగారి అసహాయోద్యమ ప్రారంభము. క్రొత్త శాసన సభలకు ఎన్నికలు.	1940	“కాంగ్రెసు సివిల్ డిస్ ఒబీడియన్సు మూవ్ మెంట్” యుద్ధవ్యతిరేక ప్రచారము చే యుట.
1921	కన్నాట్ ప్రభువు క్రొత్త శాసనసభలను ప్రారం భించుట. మాస్టా విప్లవము.		

1941 రాజ్యము మంత్రులు, రాజ్యవిద్యులు, కాసన
అధ్యులు కైకేయి వచ్చుట.

1942

మహామండలము లిప్పింపవచ్చుట.

1942 రాజ్యము తీర్మానము.

అంధ్రదేశమున కిట్టి కానినట్ల తరపున
గాయవాహిని నో ప్రాశస్త్య క్రిష్ణ దేశ
నాయకులతో సంప్రదించుట.

నివాసే అధ్యక్షుడు: చాన్షియాన్ హిందూ
శాసనము వచ్చుట.

అంధ్ర దేశము

ప్రధాన చారిత్రక ఘట్టములు

- 261 అశోకుడు కళింగదేశమును జయించుట.
- 230- } అంధ్రరాజులు స్వతంత్రులయిరి అందు మొదటి
220 } రాజు శాతవాహన సిముఖుడు.
- 160 భాగవతుడు కళింగ రాజుగాయం దెను.
- 73 అంధ్ర శాతవాహన శకప్రారంభము.
- 107-128 నాతవి పుత్ర శాతకర్ణి.
- 128-156 వాసిష్ఠీ పుత్ర పులమాయి (2)
- 166-195 యజ్ఞ శ్రీ శాతకర్ణి.
- 195-225 శివశ్రీ.
- 225 అంధ్ర శాతవాహన రాజ్యము అంతరించుట.
- 225-350 శ్రీ మృతకంఠపు అంధ్రరాజుల పరిపాలనము.
- 340 కమలద్రువుని దక్షిణదేశ దండయాత్ర.
- 340-360 మొదటి విష్ణుకుండిన రాజు శ్రీశైలమందు
రాజ్యమేలుట.
- కళింగ రాజ్యాధిపతి శక్తివర్మ మహారాజు పిష్ట
పురమున రాజ్యమేలుట.
- 399-414 ఘోషాయాను ఇండియాలో సంచరించుట.
- 460 వేంగిలో విష్ణుకుండినుల పరిపాలనము
ప్రారంభించుట.
- 500 కళింగ దేశమందు మొదటి గంగవంశ రాజుల
పరిపాలనము ప్రారంభించుట.
- 615 అంధ్ర చాళుక్య రాజ్యము కర్ణాటక వర్ధమనితో
ప్రారంభమగుట.
- 630-644 హ్యున్ త్సాంగ్ ఇండియాలో సంచరించుట.

668-795 ఈస్టింగ్ సంచారము.

720 మొదటి కామార్లపునితో రెండవ గంగవంశము
కళింగ దేశ మందేర్పడుట.

945 అంధ్ర చాళుక్య రాజులు వేంగివిడిచి రాజ
మహేంద్రవరమును రాజధాని నగరము
గా చేసికొనుట.

1023-1060 రాజరాజనరేంద్రుని ఆస్థానమందు నన్నయ
భట్టు అంధ్రమహాభారతమును రచిం
చుట.

1050 శ్రీశైలమందు పండిత మల్లికార్జునుని జననము.

1078-1140 రెండవ గంగ వంశపు రాజులలో ఎక్కువ ఘనత
చెందిన అనంతవర్మచోడగంగదేవుని పరి
పాలనము.

1130 అనంతవర్మచోడగంగదేవుడు కటకమును జయిం
చుట.

1199 కాకతీయగణపతి రాజగుట.

1250 గణపతి చక్రవర్తి కాంచీపురము జయించుట.

1260 తిక్కనసోమయాజి, గోపరాజురామప్రధాని
వెలయుట.

1292 రుద్రమదేవి; ఇటలీ యాత్రికుడు మార్కో
పోలో ఇండియాకు వచ్చుట.

1323 రెండవ ప్రతాపరుద్రుని ఔన్నత్య ప్రారంభము.

1328 తుగ్లక్ వరంగలు ముట్టడించుట.

1328-1424 కొండవీటి రెడ్లకాలము.

1336 విజయనగర రాజ్య స్థాపనము.

1396-1430 శ్రీనాథుని ప్రాభవకాలము.

1509-1530 శ్రీకృష్ణదేవరాయల పరిపాలనము.

1512 కతుబ్-ఉల్-ముల్క్ గోల్కొండనవాబగుట.

1549 తంజవూరిలో అంధ్ర రాజ్యమేర్పడుట.

1559 మధురలో అంధ్ర రాజ్యము స్వతంత్రత
పొందుట.

1565 తల్లికోట యుద్ధము; విజయనగర సామ్రాజ్య
ము నశించుట.

1569 ఆరవీటిలో తిరుమలరాయలు సదాశివరాయలను
చంపిరాజగుట.

1570 మధుర అంధ్రరాజు సింహళమును జయించుట.

1579 కృష్ణజిల్లా మహమ్మదీయులు జయించుట.

1639	చంద్రగిరిరాజు రంగరాయలు ఇంగ్లీషు కంపెనీ వారికి చెన్నపురములో కోటకట్టుకొనుటకు అనుజ్ఞ ఇచ్చుట.	1886	విశాఖపట్నం సరస్వతీనిలయం, మొదటి గ్రంథాలయము స్థాపించబడినది.
1674	ఆంధ్రరాజ్యమైయుండిన తంజావూరు మహారాష్ట్రలకు వశమగుట.		ప్రథమ కాంగ్రెస్ సమావేశమునకు అనంతపురమునుండి, పి. కేశవపిళ్లెగారు సభ్యులుగా వెళ్లిరి.
1739	మధురలో ఆంధ్ర రాజ్యమంతరించుట.	1887	వీరేశలింగం పంతులుగారి ఆంధ్ర కవుల చరిత్ర వ్రాయబడినది.
1757	బొబ్బిలి యుద్ధము.		శబ్దార్థచంద్రికను మహాకాళి సుబ్బారావుగారు ముద్రింపించిరి. మొదటి రైలు మార్గము వేయుట.
1764	కర్నూల్ ఫోర్టు మచిలీపట్టణమును పట్టుకొనుట.	1893	హిందూదేశసాంఘికమహాసభ కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి అధ్యక్షత క్రింద జరిగినది.
1766	సంగీత సమ్రాట్ట త్యాగరాజుగారి జననము.		సాహితీసంఘము గుంటూరులో స్థాపించబడినది.
1768	గంజాం, విశాఖపట్టణము, గోదావరి జిల్లాలను నైజాము ఆంగ్లేయులకిచ్చుట.	1898	కాకినాడలో చెన్నరాజధాని దేశీయ సాంఘిక మహాసభ జరిగెను. గుంటూరు జిల్లాలో ప్రథమ వితంతువివాహము జరిగినది.
1768	ఇంగ్లీషువారు కృష్ణ జిల్లాను ఆక్రమించుకొనుట.		కృష్ణానదీ వరదలు.
1770-1778	గంజాం, విశాఖపట్టణము, గోదావరి, కృష్ణ జిల్లా లేర్పడుట.	1900	వీరేశలింగం పుస్తక భాండాగార స్థాపనము.
1778	గుంటూరు జిల్లాలో ఇంగ్లీషువారు ప్రవేశించుట.	1902	ఆంధ్రదేశమునకు బిపిత్ చంద్రపాలు రాక.
1794	పద్మనాభ యుద్ధము.		ఆంధ్రవారపత్రికను కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు బొంబాయిలో స్థాపించుట.—
1800	కడప, కర్నూలు, అనంతపురము, బళ్లారి జిల్లాలను నైజాము ఇంగ్లీషువారికి ఇచ్చి వేయుట.	1903	వీరేశలింగంగారి వృష్టి పూర్తి మహోత్సవము జరుగుట.
1801	పైనిచెప్పిన జిల్లాలేర్పడుట.	1904	బెజవాడ రామమోహన గ్రంథాలయ స్థాపనము
	కొన్ని ముఖ్య ఘట్టములు.	1907	ఆంధ్రదేశగ్రంథాలయోద్యమాంకురార్పణ.
1806	తెలుగు అచ్చు అక్షరములు తయారు చేయబడినవి.	1908	నిడదవోలులో కృష్ణాజిల్లా సభలలో ఆంధ్ర రాష్ట్ర సమస్య బహిరంగముగా చర్చించుట.
1827	తెలుగు లిపితో అచ్చయిన ప్రథమ గ్రంథము శబ్దమంజరి.		మొదటి ఆంధ్రమహాసభ బాపట్లలో జరిగినది.
1829	బందరు ఉపేక్ష.	1911	ఆంధ్రపత్రిక దినపత్రికగా మద్రాసునుండి ప్రకటితమయ్యెను.—ఆంధ్ర గ్రంథాలయ సంఘస్థాపన.
1834	ఆంధ్ర గ్రంథములు విరివిగా అచ్చుపడుట.	1912	బిసెంటు అధ్యక్షతను కలకత్తా కాంగ్రెసు జరిగినప్పుడు, ఆంధ్ర రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ సంఘ నిర్మాణము గావించబడుట.—
1835	ఆంధ్ర నిఘంటువు ముద్రణము.		
1839	“ఏనుగుల వీరాస్వామిగారి కాశీయాత్ర” ముద్రణము.	1913	
1846	సంగీత సమ్రాట్ట త్యాగయ్యగారు పరమపదించిరి.	1914	
1848	వీరేశలింగం పంతులుగారి జననము.		
1860	చిన్నయసూరి నీతిచంద్రిక, బాలవ్యాకరణముల ముద్రణము.		
1862	సర్. ఆర్. వెంకటరత్నం నాయుడుగారు, దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగార్ల జననము.	1917	

	భాషా ప్రయుక్తరాష్ట్ర విభజన సిద్ధాంతమును కాంగ్రెస్ అంగీకరించుట.	1942
1918	బి. యె. శర్మగారు కేంద్ర శాసన సభలో భాషా ప్రయుక్తరాష్ట్ర విభజనము ప్రభుత్వము అంగీకరించునట్లు చేయుట. ఆంధ్రరాష్ట్ర ఆయుర్వేదసమ్మేళనము.	
1919	వీరేశలింగంగారి నిర్యాణము.	
1922	స్వరాజ్య పత్రిక స్థాపన.	
1923	ఆంధ్రదేశములో మొదట కాకినాడలో కాంగ్రెస్ సమావేశము జరిగినది.	1857
1926	ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయ స్థాపనము.	1859
1927	శ్రీమతి మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవిగారి మృతి.	1873
	ఆంధ్ర నాట్య కళాపరిషత్తు స్థాపనము.	1875
1931	ఆంధ్ర దేశమున మొదటి తెనుగు శబ్ద చిత్రము తయారు చేయబడినది.	1877
1933	తెలుగులో రెండవదినపత్రిక జనవాణి స్థాపన. రావుసాహెబ్ గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారి సప్తతితమ జన్మదినోత్సవము నవ్యసాహిత్య పరిషత్తువారు రాజమహేంద్రవరములో జరుపుట.	1878
		1884
1937	మద్రాసు రాష్ట్రమున కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వము అధికారము వహించుట.	1885
		1894
1938	శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు లోకా రాధ్యులైరి.	1895
1939	కాంగ్రెసు మంత్రివర్గములు రాజీనామా లిచ్చుట.	1901
1940	కళాప్రపూర్ణ గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారి నిర్యాణము.	1902
1941	విశాఖపట్నమున నాకా నిర్మాణ కేంద్రమునకు, బాబూ రాజేంద్ర ప్రసాదుగారు శంకు స్థాపన జరుపుట—విశాఖపట్నమున ఆంధ్ర మహాసభ జరుగుట—చెన్నపురి ఆంధ్రమహాసభ రజతోత్సవము—కాంగ్రెస్ నాయకులను విడుదల చేయుట—16 వ అఖిల భారత మహిళా సమావేశము కాకినాడలో జరుగుట—నాట్యకళా పరిషత్సమావేశము చెన్నపురిలో జరుగుట.	1908
		1912
		1916
		1927
		1926
		1937

కాకినాడ, విశాఖపట్టణమువద్ద జపానువారు బాంబులు వేయుట. పెద్దపాలెములో ఆంధ్రగ్రంథాలయము 23వ వార్షిక సభ. ఆంధ్ర సర్వస్వ ప్రకటనము.

ఆంధ్ర దేశము

విద్య-విద్యాలయములు.

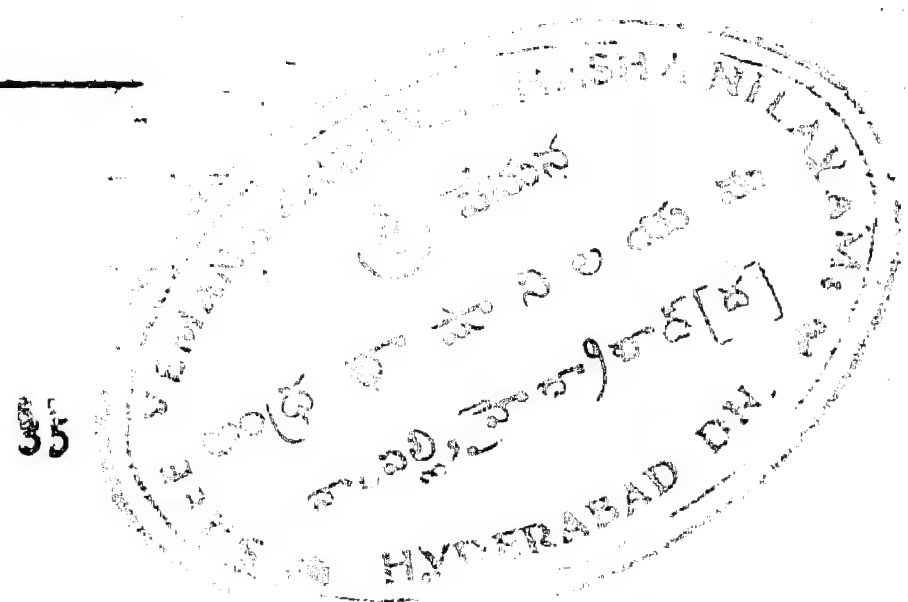
విజయనగరం మహారాజావారి సంస్కృత కళాశాల, సంగీత పాఠశాలల సంస్థాపన. ఎంజినీరింగు కళాశాల, గిండి. రాజమహేంద్రవరము కళాశాల సంస్థాపన. నెల్లూరు వేంకటగిరి రాజాగారు కళాశాల గట్టించిరి. విజయనగరము మహారాజావారి కళాశాల స్థాపన. మిస్. ఎ. వి. యె. కళాశాలను విశాఖపట్నమున స్థాపించిరి. పితాపురం రాజాగారి కళాశాల, కాకినాడ—తిరుపతి వెంకటేశ్వర విద్యాలయము. ఆంధ్ర క్రైస్తవ కళాశాల, గుంటూరు. రాజమహేంద్రవరము త్రెయినింగు కాలేజి. —మద్రాసు లా కాలేజి స్థాపన. పల్లాకిమిడి రాజావారి కాలేజీ స్థాపనము. మద్రాసులో ఆయుర్వేద కళాశాల గోపాలాచార్యుల వారు స్థాపించిరి. విశాఖపట్నం వైద్యపాఠశాల—అగ్రికల్చరల్ కాలేజి, కోయంబత్తూరు. బందరు జాతీయ కళాశాల స్థాపన. ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాలయము కొవ్వూరులో స్థాపితము. అనంతపురం సెకండరీ గ్రేడ్ కాలేజి. మద్రాసు ఆయుర్వేద కళాశాల. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ మేర్పడుట—వాల్తేరు కళాశాల—నైన్సు కాలేజి—మెడికల్ కాలేజి. శ్రీ రాజా రంగయ్యప్పరాయ కళాశాల, బెజవాడ.

ఆంధ్రదేశము.

ఆర్థిక పరిస్థితులు

1802	పెర్మనెంటు సెటిల్ మెంటు, పట్టా రెన్యూవేషన్ చట్టము.
1852	గోదావరి ఆనకట్ట కట్టబడినది.
1855	కృష్ణా, ఆనకట్ట కట్టరి.
1860	పెన్నా నీటి పారుదల విధానము నేర్పరచిరి.
1864	మచిలీపట్నపు గాలివాన.
1865	ల్యాండ్ రికవరీ ఆక్టు.
1870	కడప, కర్నూలు కాలువ త్రవ్వట.
1877	బకింగ్ హామ్ కాలువ త్రవ్వరి.
1896 } 1897 }	ఆంధ్రదేశమున పలు ప్రాంతముల కరువులు వచ్చెను.
1900	కేసరీకుటీరం మద్రాసులో స్థాపన—గుంటూరు జిల్లాలోని నర్సరావుపేట, వినుకొండ తాలూకాలు, తాడిపత్రి, కదిరి తాలూకాలు; అదోని తాలూకా, కంభం, మార్కాపురం, నందాల్య, కోయిలకుంట్ల, పత్తికొండ, బద్వేలు, ప్రొద్దుటూరు, జమ్మలమడుగు, పులివెందుల, కనిగిరి, ఉదయగిరి, దర్శి, పొదిలెలలో కరువు వచ్చుట.
1901	బద్వేలు, రాయచోటి, జమ్మలమడుగు, పులివెందుల ప్రొద్దుటూరు, గుత్తి, తాడిపత్రి చిత్తూరు, చంద్రగిరి, మదనపల్లి, వాయల్ పాడు, తాలూకాలలో డ్రా మము.
1908	ఎస్టేటుల్యాండు ఆక్టు అమలునకు వచ్చుట.
1910	ఆంధ్రా ఎస్యూరెన్సు కంపెనీ స్థాపన.
1819	శ్రీ కృష్ణా ఆయుర్వేద ఫార్మసీ, ఏలూరు.
1919	లక్ష్మీ అండ్ కోవారు కుష్టకోగ ఔషధాలయ

1921	మోపేడ్ నీటికట్ట గట్టరి.
1922	అదోని, ఆలూరు, సిరిగుప్పం, బళ్లారి తాలూకాలు; గుత్తి, పత్తికొండ, దొనకొండ, నాడి కొట్టూరులలో కరువులు.
1923	ఆంధ్రా బ్యాంకు సంస్థాపన.
1924	బళ్లారి అనంతపురం జిల్లాలలో మరల కరువులు.
1925	ఆంధ్రా ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ స్థాపించబడినది.
1927	ఆంధ్రా సైన్ టెక్నిక్ కంపెనీ స్థాపించబడుట. —నెల్లూరి జిల్లాలలో గాలివాన.
	మోతే నారాయణ రావుగారి ఆంధ్రా గ్యారం టీ ఫిల్మ్ కంపెనీ మద్రాసులో స్థాపన.
1929	పోలవరం ప్రాజెక్టు వచ్చినది.
1931	బళ్లారి, ఆలూరు తాలూకాలలో మరల కరువులు.
1934 } 1935 }	బళ్లారి, అనంతపురం జిల్లాలలో కరువులు. పులిగడ్డ ఆనకట్ట, తూర్పు కాలువ త్రవ్వట.
1936	గుంటూరు జిల్లా, నెల్లూరు జిల్లాలలో పెద్ద గాలివాన.
1937 } 1938 }	అనంతపురం కర్నూలు జిల్లాలలో కరువులు వచ్చెను.—కాంగ్రెస్ మంత్రి వర్గము వారు ఋణవిమోచన చట్టము పెట్టుట. త్రాగుడు నిషేధము సేలములో ప్రారంభించి తెలుగు జిల్లాలలో ప్రవేశ పెట్టుట—ప్రకాశం కమిటీ రిపోర్టు జమీన్ దారీ రైతు సమస్య పరిష్కారము—ఆంధ్రా ఫార్మసిటికల్ వర్కుస్ స్థాపించుట (బందరు).

మానవాభివృద్ధిక దోహదములైన నవయుగ నీర్మాణములు-పరిశోధనలు.

శాస్త్రజ్ఞుని పేరు.	దేశము.	పరిశోధించిన విషయము.	తేదీ.
ఫుల్టన్	అమెరికా	మొదటి స్టీమరు కనిపెట్టెను.	1807
కోల్ట్	"	రివాల్వరు.	1837
మోర్సు	"	విద్యుత్తంతి	1835
బెల్	"	టెలిగ్రాఫు.	1876
ఎడిసన్	"	ఫోనోగ్రాఫు.	1876
ఎడిసన్	"	ఇంజనీరింగ్ డిస్కం	1878
ఎడిసన్	"	మోషన్ పిక్చరు యంత్రము	1893
రైటు సోదరులు	"	విమానము	1903
హట్ట	"	సేఫ్ టీ పిన్ను	1849
వెస్టింగ్ హౌస్	"	ఎయిర్ బ్రేక్	1869
హియట్	"	సెల్యులాయిడ్	1870
వాట్	ఇంగ్లండు	ఆవిరి యంత్రము	1765
తిమ్మోనియన్	ఫ్రాన్సు	కుట్టు యంత్రము	1830
డాగ్యుఎర్, నీఎప్ జె	ఫ్రాన్సు	ఫోటోగ్రఫీ	1837
నోబెల్	స్వీడన్	డైనమైటు	1867
మార్కోనీ	ఇటలీ	వైర్ లెస్	1895
రోయల్స్ జెన్	జర్మనీ	X' రే యంత్రము	1895
ఈస్ట్ మన్	అమెరికా	ఫోటో ఫిల్ము	1883
ఒక చైనావాసి	చైనా	అచ్చువేయుట	593
మదమ్ కరీ	ఫ్రాన్సు	రేడియమ్	1903
బెయిర్డ్	ఇంగ్లండు	టెలివిజన్	1926
డైసెల్	జర్మనీ	డైసెల్ మోటారు	1893
స్టీవెన్సన్	ఇంగ్లండు	రైల్వే ఎంజిను	1829
టారిస్	ఇటలీ	బరామిటరు	1643
హార్ గ్రీవ్ జు	ఇంగ్లండు	స్పిన్నింగ్ జెన్నీ	1736
బుక్ సెన్	జర్మనీ	బుక్ సెన్ బర్నరు	1855
స్కూల్ట్ జ్	అమెరికా	తోళ్లకు పదును పెట్టుట	1884
హ్యూగెన్సు	నెదర్లాండు	గడియారము	1656
మర్ డెన్	ఇంగ్లండు	గ్యాసు లైటు	1792
బెర్లెనర్	అమెరికా	మైక్రోఫోను	1877
గుడ్-యియర్	అమెరికా	వల్క్మెన్ డు రబ్బరు	1849

శాస్త్రజ్ఞుని పేరు.	దేశము	పరిశోధించిన విషయము.	కాలము.
డకలస్ -	బర్లండు	రబ్బరు టైరు	1888
మాక్ మిలె	స్కాట్లండు	బైసికిలు	1840
ల్యూమియేర్	ఫ్రాన్సు	మోషన్ పిక్చరు ప్రాజెక్టరు	1805
పాస్కల్	ఫ్రాన్సు	కూడికల యంత్రము	1642
మెర్ గెత్తాలర్	అమెరికా	లిఫ్ట్ టైపు అచ్చుకూర్పు యంత్రము	1885
గలీలియో	ఇటలీ	టెలిస్కోపు	1593
బెస్సెమర్	ఇంగ్లండు	ఉక్కు	1858
వాటర్ మన్	అమెరికా	ఫోటో టెక్ కలము	1864
పోల్స్	అమెరికా	టైపు మిషన్	1873
గిలెట్	అమెరికా	నేప్ టీరేజరు	1904
లావెన్	ఫ్రాన్సు	స్టెనోగ్రాఫు	1819

గాంధీ మహాత్ముని ఆంధ్ర దేశ సంచారము.

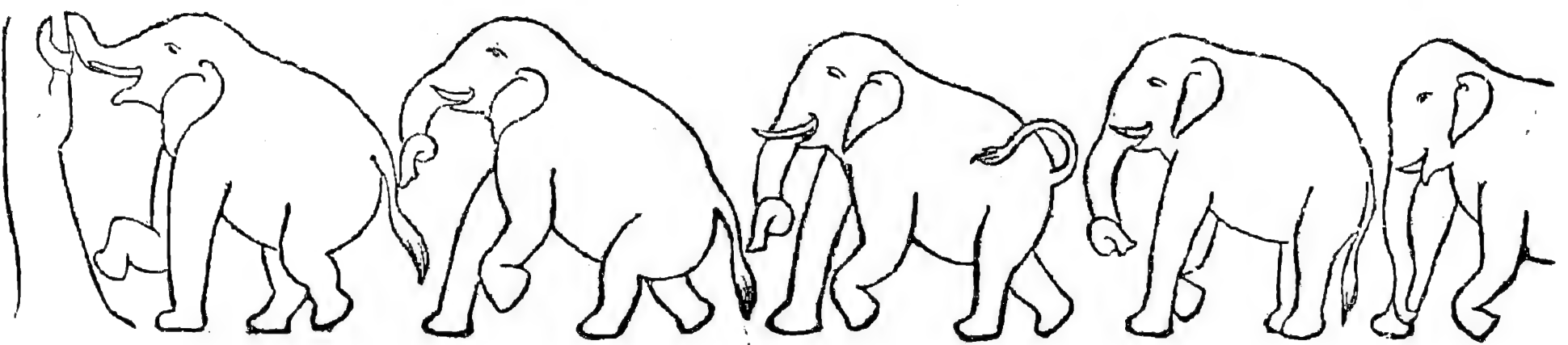
గాంధీ మహాత్ముడు తొలిసారి నెల్లూరిలో జరిగిన చెన్న రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు మహాసభా సమయమున ఆంధ్ర దేశమునకు వచ్చెను.

రెండవసారి చెన్నపురికి వచ్చి, చెన్నపురినుంచి ఉత్తర దేశమునకు బోవుచు మార్గ మధ్యమున బెజవాడలో ఒక రోజు బస చేసెను. ఆ సమయమున ఆంధ్ర ప్రముఖులతో రాజకీయములగుఱ్ఱి ముచ్చటించెను. ఆ సాయం త్రము బహిరంగ సభలో మహాత్ముడిచ్చిన ఉపన్యాసమే ఆంధ్ర దేశమున అతని ప్రథమోపన్యాసము.

1921 సం. అఖిల భారత కాంగ్రెస్ సంఘము బెజవాడలో సమావేశమైనపుడు మహాత్ముడు ఆంధ్ర రాష్ట్రము నంతటను సంచారము గావించెను.

1929 సం. మహాత్ముని రెండవ ఆంధ్రదేశ సంచారము..

అఖిల భారత హరిజన యాత్ర 1933 సం॥ నవంబరు 8 లో మొదలు పెట్టి, జూలై ఆఖరు వరకును వివిధ రాష్ట్రములలో సాగింపవలెనని మహాత్ముడు సంకల్పించుకొని, డిశంబరు 14 వ తేదీ ఆంధ్రరాష్ట్రమునకు వచ్చెను.

శ్రీ పింగళ కోదండరామరెడ్డి (హైదరాబాదు).

పండితులై, పండితపోషకులుగా వాసికెక్కి, అపారమైన సాహిత్య సేవచేసిరి.

ప్రజాబాహుళ్యపు దామాషా ప్రకారము ఆంధ్రులకు తగిన పలుకుబడి ఈ సంస్థానములో ఉన్నట్లు కనపడదు. ఈ ఆంధ్రులకు మాతృభాష నభివృద్ధిపరచుకొనుటకు తగినన్ని అవకాశములు లేవు. ఈ రాష్ట్రమున విద్యాధికుల సంఖ్య నూటికి 5-8 మధ్యయుండును. ప్రభుత్వమువారి విద్యాశాఖ చేయుచున్న కృషిచాలదు. ప్రజలు ప్రజాపక్షమున పాఠశాలల నెలకొల్పి కృషిచేయుటకు అవకాశములేదు. ఇందులకు నిదర్శనముగా 1334 ఘనలీలో 'ఖాన్' (సొంత) పాఠశాలల గస్తీ యొకటి గావించబడినప్పుడు ప్రభుత్వమువారు తమ ఉత్తరువు లేనిది బళ్లను నడపకూడదని ఆజ్ఞాపించుటచే, అనేక ప్రైవేటుబళ్లు మూసివేయబడెను. ఈ రాష్ట్రమున సన్ (1327) ఘనలీలో ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము నెలకొల్ప బడెను. తర్వాత విద్యా విషయికములైన గొప్ప మార్పులు జరిగినవి. వాటినిగూర్చి సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు ఈ క్రింది విధముగా వ్రాయుచున్నారు, "ఇంతవరకును బ్రిటిష్ యిండియాలోని మద్రాసు, బొంబాయి, కలకత్తావంటి విద్యావీరములలో ఇంగ్లీషు ద్వారా బోధ జరుగుచుండెను. ఉస్మానియా విశ్వ విద్యాలయములో అట్లుగాక ఉర్దూకు ప్రాధాన్యమిచ్చి దేశభాషలకును (ముల్కీ-జబాన్) ఇంగ్లీషు నకును ద్వితీయస్థానమిచ్చిరి. అందుచే, ఉస్మానియా విశ్వ

విద్యాలయము నెలకొలుపబడినతర్వాత ఉర్దూ ప్రాధాన్యమునకు వచ్చెను. దీనితో తెలుగు క్షీణించుచున్నది."

ప్రభుత్వమువారి గ్రంథాలయములు అనేకములున్నప్పటికీ యింకను ఇక్కడ ప్రజలు అనేక గ్రంథాలయములు స్థాపించుట కవకాశములున్నవి. ఇక్కడ ఆంధ్రులు నూరు గ్రంథాలయములకు పైగా నెలకొల్పినారు. 1901 లో శ్రీ కృష్ణదేవరాయల గ్రంథాలయమును స్థాపించిరి. హైదరాబాదులో మాడులకుల రూపాయిల విలువగల రెడ్డి విద్యార్థి వసతి గృహమున్ను, వసతి గృహమునకు 45 వేల రూపాయల విలువైన 12 వేలకు పైబడిన తెలుగు, ఉర్దూ, సంస్కృతము, పార్శీ, గ్రంథములుగల పుస్తకాలయమున్ను ఉన్నది. ఇక్కడి ఆంధ్రులు ప్రజా-ఉద్యమములలో పాల్గొని ముందంజ వేయుచున్నారు. గ్రంథాలయములేకాక హైదరాబాదులో సారస్వత సాహిత్యకృషిజేయు సంస్థలు అనేకముగాగలవు. వాటిలోనివే సారస్వతసమితి, సాధన సమితి, బూరగంపాడు సాహిత్యసమితి.

ఇచ్చటి ఆంధ్రులకు 16 సం॥లనుండి ప్రకటితమగుచున్న సురవరము ప్రతాప రెడ్డిగారి గోల్కొండ పత్రిక, ఆంధ్ర కేసరి, దివ్యవాణి, అను వారపత్రికలు, శ్రీమతి ఆర్. ఎస్. దేవిగారు సంపాదకురాలుగానున్న తెలుగుతల్లి, ముందుముల నర్సింగరావుగారు ప్రకటిస్తున్న రైతు అనే ఉర్దూ దిన

రావుసాహెబ్ అనంత పద్మనాభ స్వామి, సికింద్రాబాద్ లోని గొప్ప వర్తకులు.

శ్రీ ఎ. బాలకృష్ణయ్య అడ్వకేటు, ఎమ్. ఎల్. సి.

బెంగళూరు పురపాలక సంఘ మాజీ అధ్యక్షులు.

పత్రిక ; చిదిరెమఠంవారి మాస పత్రిక, విభూతి, ఆయుర్వేద కళ మొదలైన పత్రిక లున్నవి.

హైదరాబాదు - ఆంధ్రులు తమ సర్వతోముఖాభివృద్ధికై 'ఆంధ్ర జన సంఘమును' స్థాపించుకొనిరి. ఈ సంస్థ యిప్పటికి 9 మహాసభలు జరిపినది. దీని శాఖోపశాఖలు ఈ రాష్ట్రమున పనిచేయుచున్నవి. సంఘకార్యదర్శి, మూలపురుషులు శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు బి.ఎ., బి.ఎల్., గారు. యువకులలో నాయకులు బి. నారాయణ రెడ్డిగారు. ఆంధ్రసభ ఒక్కటేకాక రైతు సంస్థలు గూడా యిచ్చట పనిచేయుచున్నవి. ఆర్యసమాజము, హిందూమహాసభ, కిసాన్సభ శాఖలుగూడా గలవు. ఈ మధ్య జరిగిన సత్యాగ్రహ సమరంలో సంస్థానం ఆంధ్రులు ఎక్కువగా పాల్గొనిరి!

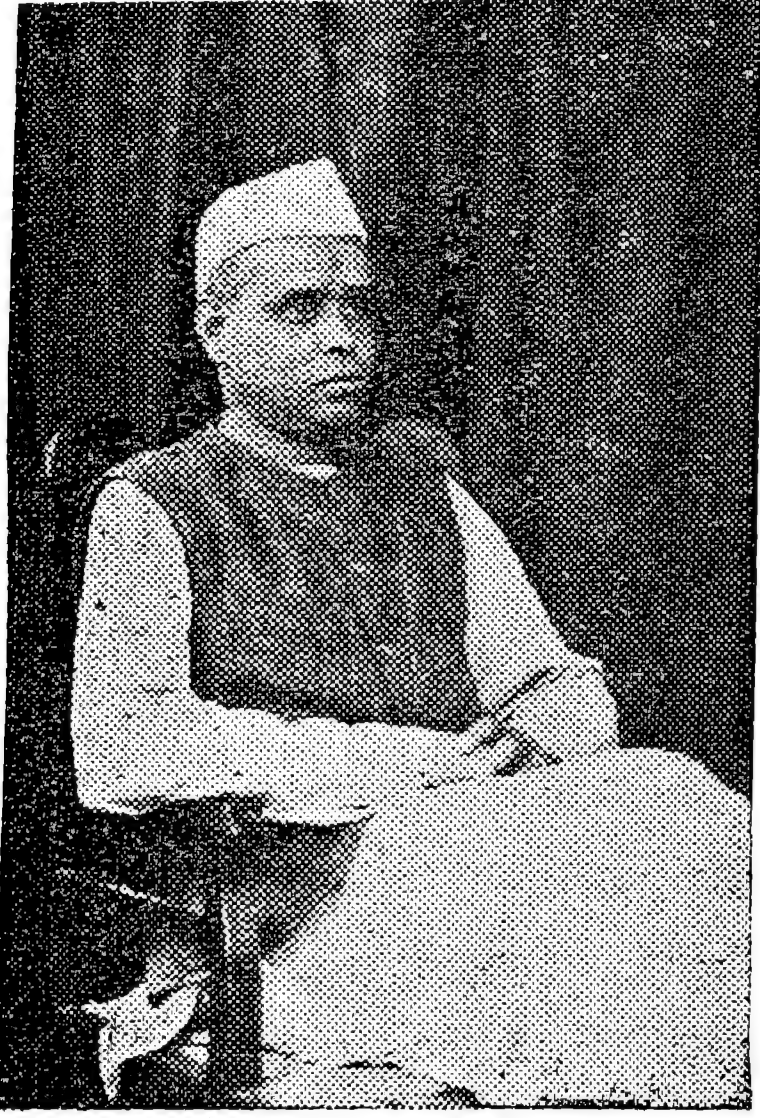
విస్తీర్ణములోను, జన సంఖ్యలోను, ఐశ్వర్యములోను హిందూదేశపు సంస్థానములందు ప్రాధాన్యము వహించిన నైజాము సంస్థానమువారు అనువైన ఓడరేవు తమకు లేకుండుటచే బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకు ఇదివరలో తామిచ్చిన కృష్ణా జిల్లాలోని మచిలీపట్నము మరల వశపరచుకొనుటకు

యత్నించుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. రాబోవు సూతన రాజ్యాంగ విధానములో తెలుగు మాట్లాడువానిని అందరినీ భాషా ప్రయుక్త విభజనము ననుసరించి ఏక రాష్ట్రీయులనుగా చేయవలయునన్న ఆంధోళన ఇక్కడి ఆంధ్రులకును గలదు.

నైజాము రాష్ట్రమునందలి ఆంధ్ర ప్రముఖులలో శేరెన్నికగన్నవారు : మేజర్ ముక్త్యాల గోవిందరాజులు నాయకుగారు, వ్యవసాయశాఖ రసాయనిక శాస్త్రజ్ఞులు పి. జె. కృష్ణ, పి. హెచ్. డి. (కార్నెల్) గారు, ఉస్మానియా విద్యాలయాచార్యులు రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు, తణికెళ్ల వీరభద్రుడు, కురుగంటి సీతారామయ్యగారు, కావ్య తీర్థ చిదిరెమఠం వీరభద్రశర్మగారు ; రాజా బహమార్ వెంకట్రామరెడ్డి ఓ. బి. ఇ. గారు. వెంకట్రామ రెడ్డిగారు 50 ఏండ్లు ప్రభుత్వోద్యోగముచేసి హైదరాబాదు నగర పోలీసు కమిషనరుగా పనిచేసి, ఉపకార వేతనము పుచ్చుకొంటున్నారు. శ్రీ పింగళి వెంకట్రామ రెడ్డి దేశముఖిగారు పెద్ద కుటుంబీకులు, నాయకులు. నైజామాంధ్రులలో ఇప్పుడు అభివృద్ధిసూచకమైన చైతన్యము, సంచలనము గలదు.

శ్రీ కె. చెంగల్వరాయరెడ్డి బి. ఏ., బి. ఎల్. మైసూరు అసెంబ్లీ కాంగ్రెస్ పార్టీ నాయకులు.

శ్రీ బైసాని నరసింహం గుప్త.
ఆంధ్రజ్యోతి (తెలుగు) ప్రజామాత (కన్నడ) వారపత్రికా
సంపాదకులు ; త్వరలో 'జనవాణి' అను కన్నడ
దినపత్రికను ప్రారంభించ నున్నారు.

మైసూరు సంస్థానము

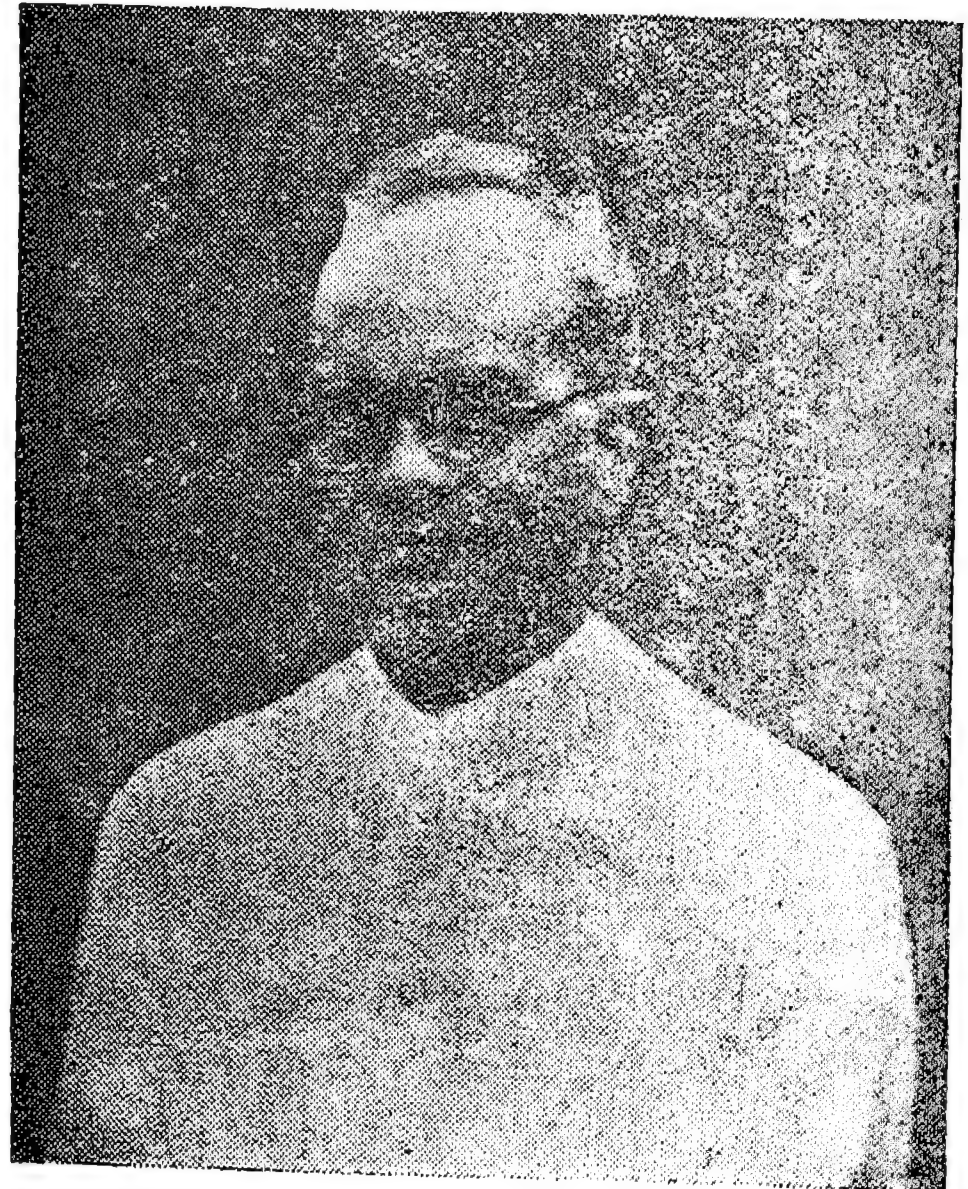
మైసూరు సంస్థానము హిందూ రాజ్యమని పైని చెప్పి
యుంటిమి. ఈ రాజ్య చరిత్ర 1399 నాటినుండి ప్రారంభ
మగుచున్నది. ఈ సంస్థానాధీశులు శ్రీ శ్రీ మహారాజా
జయచామరాజేంద్ర వుడయార్ బహదూర్.

ఆరంభమునుండియు, ఆంధ్రులు ఈ ప్రాంతమున నివ
సించియున్నారు. ఇచ్చటిఆంధ్రుల జన
మైసూరు సంఖ్య 11,15,366కు పైబడి యున్నది.
సంస్థానాంధ్రులు బెంగళూరు జిల్లాలో 1,95,530
మంది, కోలూరు జిల్లాలో 5,03,081
మంది, టుమ్కూర్ జిల్లాలో 1,16,972 మంది, మైసూరు
జిల్లాలో 15,010 మంది, మండ్యా జిల్లాలో 10,004
మంది, చిటల్ దుర్గ జిల్లాలో 1,12,573 మంది, హస్సాన్
జిల్లాలో 13,128 మంది, కోడూరు జిల్లాలో 10,600
మంది. షిమోగా జిల్లాలో 21,722 మంది తెలుగువా
రున్నారు.

ఈ ఆంధ్రులలో చాలామంది దంతపు పనులు, సబ్బులు

చేయుట, కోలూరు బంగారు గనులలో పనిచేయుట మొద
లగు పరిశ్రమలలోను; రైల్వే ఆఫీసులలోను, కాగితములు
ఉత్పత్తిచేయు కర్మాగారములలోను, నియుక్తులై యున్నారు.
పట్నవాసులు ప్రభుత్వోద్యోగులుగను, అధ్యాపకులుగను,
న్యాయవాదులుగను పనిచేయుచున్నారు. మైసూరు రాష్ట్రము
లో బట్టల నేత వృత్తి తెలుగువారి చేతులలో నున్నది. ఇక్కడ
గూడా నేతగాండ్రును పద్మసాలీలందురు. తిరువాన్కూరు,
మైసూరు, బరోడా, వగైరాలలోనున్న ఆంధ్రులకు రాజ
కీయ పరిజ్ఞానము, విద్య, నాగరికత కలదు.

మైసూరు ఆంధ్రులలో సుప్రసిద్ధులు సర్. మోక్షగుండం
విశ్వేశ్వరయ్యగారు, ఎమ్. రామచంద్రరాజుగారు (హై
కోర్టు జడ్జి), కె. చెంగల్రాయ రెడ్డి బి.ఏ., బి.ఎల్.గారు,
బెంగళూరు రెప్రిజెంటిటివ్ అసెంబ్లీ కాంగ్రెస్ పార్టీ
నాయకులు, రాజమంత్రి ప్రవీణ దివాన్ న్యాయపతి
మాధవరావు (మైసూరు దివాన్) గారు; బెంగళూరు విశ్వ
కర్నాటక పత్రికా సంపాదకులు టి. టి. శర్మగారు, చిటల్
దుర్గ జిల్లా బోర్డు అధ్యక్షులు బి. వెంకట శ్యామన్న బి.ఏ.
బి.ఎల్. గారు, కోలూరు జిల్లా బోర్డు అధ్యక్షులు ఎల్.
వేమారెడ్డిగారు, మైసూరు మహారాజ కళాశాల ఆంధ్రాధ్యాప
కులు, బహుగ్రంథకర్తలైన రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ

డాక్టరు పి. వరదరాజులు నాయుడు
అఖిల భారత హిందూ మహాసభ ఉపాధ్యక్షులు.

గారు, శ్రీ కె. ఎస్. ఆచార్యులు ఎమ్. ఏ. (మైసూరు టెక్స్టుబుక్ కమిటీ కార్యదర్శి) గారు, శృంగేరిమఠస్వామి శ్రీ జగద్గురు శంకరాచార్యులువారు, విద్వాత్ బి. ఎస్. రాజయ్యగారు, శ్రీ ఎస్. వి. శ్రీనివాస శెట్టిగారు, ఎక్. సి. తిమ్మరెడ్డిగారు, (మైసూరు కాంగ్రెస్ వర్కింగ్ కమిటీ సభ్యులు), చిటల్ దుర్గ జిల్లా నాయకులు ఎమ్. వి. గోవిందరాజుచారిగారు, మైసూరు రైల్వే అసిస్టెంట్ కంట్రాక్టరు బి. వి. నారాయణ రెడ్డిగారు, ఎక్. బాల కృష్ణయ్య (అడ్వకేటు) ఎమ్. ఎల్. సి. గారు, పత్రికాధిపతులైన బి. ఎక్. గుప్తా గారు, శ్రీమతి బి. కామేశ్వరమ్మ బి.ఎ. గారు మొదలైన వారుగలరు. వీరిందరును ఉన్నత పదవులలోనివారు, సంస్కారముగల సంపన్నులు. మైసూరు ఆంధ్రుల అభ్యుదయమునకై పాటుపడుచున్న 'ఆంధ్ర భాషాభివర్ధన సమాజ' మొకటి బెంగళూరులో గలదు.

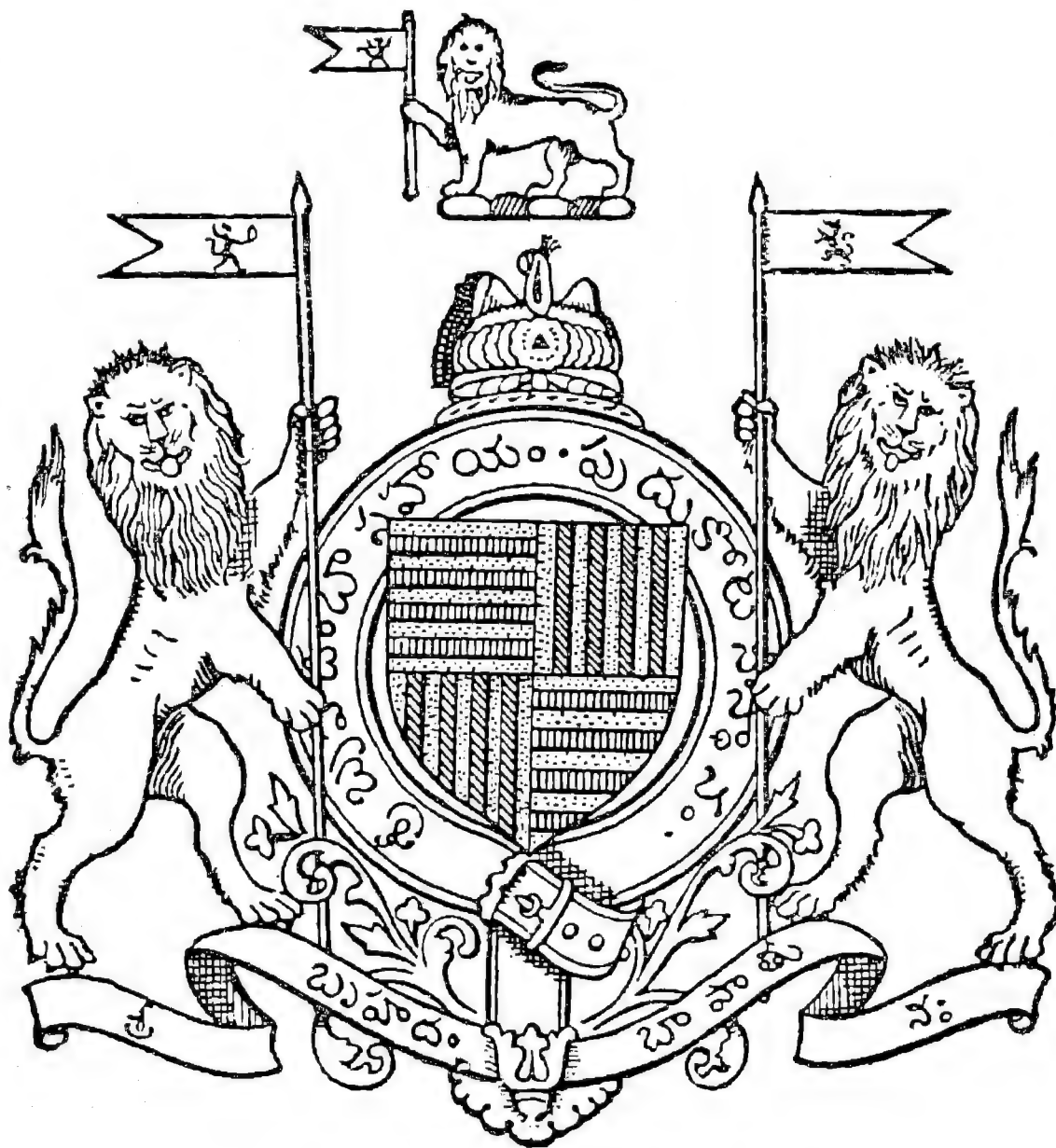
పుదుక్కోట సంస్థానము

ఇక, పుదుక్కోట సంస్థానములోని తెలుగు వారిని గురించి తెలుసు కొనవలసియున్నది. ఆ ప్రదేశమునందలి ఆంధ్రులను గురించి పుదుక్కోట రాజ్య కార్యధురంధరులైన శ్రీజనాబ్ ఖాన్ బహదూర్ పి. కలీఫుల్లా సాహెబ్ బహదూర్ ఎమ్. ఏ., బి. ఎల్., గారు ఈ దిగువ ఉదాహరించబడిన కొన్ని వివరములను తెలియజేసిరి.

1941 జనభా లెక్కల ననుస

పుదుక్కోట	రించి సంస్థానపు మొత్తము జనాభా
సంస్థానాంధ్రులు	4,38,348 మందిలో 13,250 మంది తెలుగు వారు గలరు.

విజయ నగరరాజుల సామంతులై దక్షిణదేశమందు దిగ్విజయముగావించి తమ పరిపాలనము సాగించిన మధుర, తంజా

పుదుక్కోట సంస్థాన లాంఛన చిహ్నము.

వూరి ఆంధ్రనాయకుల పాలనమందు ఈ ప్రాంతములకు తెలుగు వారు ఎక్కువగా వచ్చిరి. అట్లు వచ్చిన వారిలో రాజ కార్య నిర్వహణాధికారము వహించుటకై తెలుగు నియోగి బ్రాహ్మణులు, సత్కర్మ నిర్విఘ్నముగా కొనసాగించుటకై వైదిక బ్రాహ్మణులు గలరు. ఇక్కడ మురికినాడు, వెలనాడు, కరణకమ్మ, వేంగినాడు అను తెలుగు బ్రాహ్మణ కుటుంబము లనేకము లున్నవి. ఈ ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులు రాజాస్థానమున గౌరవ సత్కారములు పొంది, ఉన్నతాధికారములు వహించిరి. నేటికిని రాజ పురోహి

తులు ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులే!

ఇచ్చట కాపు, కమ్మ, వెలమ, తెగలకు సంబంధించిన వారిని బలిజ వంశస్థులనియు, రాజులనియు అందురు. బలిజలలో చాలా మందికి వ్యవసాయము వృత్తి. ఇచ్చటి రాజులు క్షత్రియులమని చెప్పుకొందురు. వైష్ణవ హిందూ శుభ కార్యములలో వీరు ఖడ్గ పూజజేయుదురు. ఈ రాజులు సైన్యాధికారులుగా నున్నారు. సైనిక వృత్తులలో వీరు దక్షులు. బలిజశాఖలకు జేరిన గాజుల కాపులు గూడా గలరు. కోలట్టూరు తాలూకాలో

వీరి జన సంఖ్య అధికముగా నున్నది. గాజుల కులస్థులకు గాజులు చేయుట వృత్తి. వీరుగాక, జెట్టివాండ్రు, కమ్మరి, కుమ్మరి, వడ్డె మొదలగు కుల వృత్తులు చేసుకొను వారు, వైష్ణవ మత బోధకులైన 'దాసరులున్న' గలరు. తోటీలు కొందరు జమీందారులు. వీరున్నా తెలుగువారే! వీరు జక్కమ్మ, బొమ్మక్క మొదలైన దేవతలను ఆరాధింతురు. సంస్థానమునకు సంబంధించిన భద్రాజులున్ను, రౌతులున్ను ఆంధ్రులే!

పుదుక్కోట సంస్థానమున ఆంధ్రులు అనేక ఉన్నత స్థానముల నలంకరించిరి. ఈ ప్రాంత ప్రముఖులలో; విజయరఘునాథరాయల సలహాసంఘ సభ్యులలో ప్రధాను

డైన అనంతయ్యగారు (1812-1815); దివాన్ బహదుర్ ఎస్. వెంకట్రామదాసు నాయుడుగారు (1899-1909); దివాన్ బహదుర్ టి. రాఘవయ్యపంతులు సి. ఎస్. ఐ., (కొన్ని ఆఫ్ ఎడ్ మినిస్ట్రీ) అధ్యక్షులు 1929-1931) గారు; ప్రధాన న్యాయ మూర్తులు, సలహా సంఘ సభ్యులు అయిన పి. చెంచయ్యగారు (1931) చెప్పి దగినవారు.

పుదుక్కోట సంస్థానాధీశుల వంశ వివరణము, చరిత్ర తెలుసుకొంటు పుదుక్కోట ఆస్థానకవి, ఆంధ్ర భాషార్థ వము విరచించిన (1769-89) నుదురుపాటి వెంకనార్యుని

పండిత కె. నీలకంఠ శాస్త్రి, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ములో చరిత్రశాఖ ప్రధానాచార్యుడు.

తొండైమాన్ వంశావళిన్నీ ; అతని కుమారుడు సాంబయ కవి కృతమైన తొండైమాన్ విజయమున్ను, ఆధారములు. అనేక సంస్కృతాంధ్ర పండితులు ఈ రాజాస్థానము నలంకరించి యుండిరి. శ్రీ తాగ్యరాజ స్వామి 19 వ. శతాబ్దమున ఈ ఆస్థానమునకు వచ్చి, జ్యోతిస్వరూపిణి అనే రాగమున కీర్తన యిచ్చుట రచించినట్లు ప్రతీతి గలదు.

సంస్థాలాంఛనచిహ్నము గూడా తెనుగులోనే యున్నది. ప్రథమమున తొండైమాన్ పాలకులు విజయ నగర సామంతులైన ఆంధ్రనాయక పాలకులకు సామంతులు. 18 వ. శతాబ్దిమధ్య భాగము నుండియు వీరు స్వతంత్రులై రాజ్యముపాలించ మొదలు పెట్టిరి. నేటి పాలక వంశమునకు

మూలపురుషుడైన ఆవడి రఘునాథ తొండైమానునకు శ్రీరంగ రాయలు “రాయ రాహుత్తరాయ, రాయ మన్నీడు రాయ” అను బిరుదమును ఆయన శక్తి సామర్థ్యములను మెచ్చు కొని యిచ్చెను. ఈ వంశజు లందరికిని ‘రాయ’ అను బిరుదము కలదు. ఈ వంశజులు తమకు నేతలైన విజయ నగర రాజుల గౌరవ చిహ్నముగా తమ సంస్థాలాంఛన చిహ్నమును తెనుగున వ్రాయించుకొనిరి.

ఈ సంస్థానాధీశులు, ‘అమ్మకొకాసు’ అనే నాణెము, దసరా ఉత్సవములలో బీదలకు దానముగా నిచ్చుటకై ముద్రింపించెదరు. దానిపై ‘విజయ’ అని తెలుగున వ్రాయబడి యుండును. నాణెము విలువ ఒక పైసా.

వీరు గాక బొంబాయి రాష్ట్రపు స్వదేశ రాజ్యములలో 12,977 మంది ; బీహారు, ఉత్తర రాష్ట్రములకు జేందిన స్వదేశ సంస్థానములలో 7,405 మంది ; వంగ రాష్ట్ర స్వదేశ సంస్థానములలో 368 మంది ; ఆంధ్రులుగలరు.

రాష్ట్రేతరాంధ్రులు

అన్య రాష్ట్రములలో నివసించుచున్న ఆంధ్రుల లందరి లోను తమిళ నాడులో నివసించుచున్న ఆంధ్రుల జన సంఖ్య అధికము. వీరి తరువాత బొంబాయి ఆంధ్రుల జనసంఖ్య హెచ్చు.

ఈ క్రింది పట్టికలో దక్షిణదేశపు జిల్లాలయందు తెలుగు మాతృభాషగా మాటలాడేవారి సంఖ్య, 1931 జనాభా లెక్కలను బట్టి వివరిస్తున్నాము :—

జిల్లా	తెలుగు మాటలాడు వారిసంఖ్య	జిల్లా	తెలుగు మాటలాడు వారిసంఖ్య
తిరుచనాపల్లి	9,15,460	రామనాథ్	1,97,019
కోయంబత్తూరు	5,29,640	దక్షిణఆర్కాడు	1,84,334
సేలం	4,16,224	తిరునల్ వెల్లి	1,79,960
చెంగల్పుట్టు	3,19,946	తంజావూరు	68,429
ఉత్తరార్కాడు	3,17,765	మలబారు	16,330
మధుర	3,03,689	నీలగిరి	9,482
		దక్షిణ కెనరా	1,025
		మొత్తము	34,59,303

నేటికి ఈ సంఖ్యలు ఇంకను అధికముగానుండునని ఊహించుటకు అవకాశమున్నది.

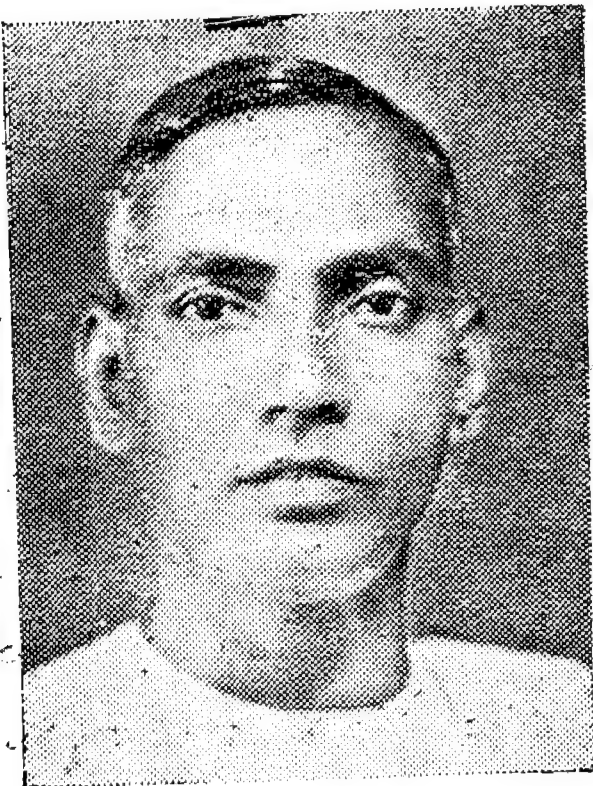
శ్రీ సాధు వరదరాజం పంతులు, తిరునల్వేల్లి.

చోళ, పాండ్య, రాజుల నోడించి అప్రతిహతముగా

ఆంధ్రనాయక రాజులు కొంత ఆంధ్రనాయకపాలకులు; కాలమీ భాగములు పాలించిరి.

30 లక్షల తమ పతాకమును ప్రతిష్ఠించి వీరు

తమిళనాటిఆంధ్రులు తెలుగు జాతినీ, తెలుగు సం

శ్రీ పెరుమాళ్ స్వామి రెడ్డి, ఎం.ఎల్.సి.

ఉ. అర్కాడు జిల్లాబోర్డు అధ్యక్షులు.

స్కూటినీ ఉన్నత స్థితికి తెచ్చిరి. ఈ నాయక వంశమున ప్రఖ్యాతి పొందిన తిరుమలనాయని ప్రతిమ మధుర మీనాక్షి ఆలయములో నున్నది. పాలనకే కాక, కళా రాధనకు కూడ వీరు నాసి కెక్కిరి. శ్రీరంగ

నాథుని ఆలయములో ని దంతపు బొమ్మలు,

మధుర విమానము, శ్రీ మీనాక్షి ఆలయ గోపురములు తంజావూరి సరస్వతీ గ్రంథ మహల్ వీరి పాలన నాటి నిదర్శనములు. సత్యభామా సాంత్వనము రచించిన కామేశ్వర కవి, రాధికా సాంత్వనము విరచించిన కృష్ణకవి, విజయ విలాస కావ్య

కర్తయైన చేమకూరి వేంకటకవి, సంస్కృత కవియైన శ్రీనివాస దీక్షితుడు ఇక్కడి వారు. మధురాంధ్రకృతులకు వీరు మార్గదర్శకులు. రాజులు, కవులు “పండు వెన్నెలల తేటకు జొక్కు” రసహృదయులు.

శ్రీ ఎన్. సి. వెంకటప్ప చెట్టి, ఎమ్. ఎల్. ఎ., నేలం

ఇచ్చట జమిందార్లందరున్న కమ్మ, రెడ్డి, బలిజ వంశజులు. ఎట్టియాపురం, కురివికుళం, ఇలయరసనేందల్, వడకరై, తేవారం, కాపత్తూరు, మొదలైన 14 తెలుగు జమిందారీలున్నవి. ఈ ప్రాంతమున మొలకనాటి వారున్ను,

శ్రీ పూసపాటి కుమారస్వామి రాజా, ఎమ్. ఎల్. ఎ.

రామనాడు జిల్లాబోర్డు అధ్యక్షులు.

శ్రీ పి. ఎన్. రంగస్వామినాయుడు,
పి. ఎన్. జి. అండ్ సన్స్ మేనేజరు, కోయంబత్తూరు.

కాసల నాటివారు, సాధువారు, టంగుటూరి వారు, న్యాయపతి వారు మొదలైన బ్రాహ్మణ కుటుంబములకు చెందినవారున్న; పూసపాటి వారు, ఆవుటుపల్లి వారు, చింతల పాటివారు, కాకర్ల వారు, గొట్టిపాటి వారు మొదలైన కమ్మ, రెడ్డి కుటుంబములకు చెందిన వారున్న; జనపవారు, దేవాంగులు, చాకలి, మంగలి, యాదవులు, కంసాలి, కుమ్మరి, వడ్రంగి, మొదలైన తెగలకు సంబంధించిన వారున్న గలరు. తమిళ నాడు కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులుగానున్న ఒమందూరు రామ

స్వామి రెడ్డిగారు మన తెలుగువారే. ఇచ్చటి క్షత్రియులు, ఉత్తమ క్షత్రియులనబడు రాచ జాతి వారు. వీరు 300 సం. ల. క్రిందట విజయనగర ప్రాంతముల నుండి వచ్చి, పుదుచ్చిరాయము, ఎలియప్పాయము, సింగ

లేబర్ నాయకుడు

రాజు కోటలను మూ శ్రీ రామస్వామి నాయుడు, ఎం.ఎల్.ఏ. డు కోటలను కట్టు కోయంబత్తూరు. కొని నివసించుటచే ఆభాగమును ఇప్పుడు రాజు పాలియ

మని అందురు. ఇచ్చట తెలుగు వారికిన్ని అరవ వారికిన్ని వైవాహికాది సంబంధము లుండవు. ఇచ్చట తెలుగువారు తెలుగు సంవత్సరాది, భోగిపండుగ, నాగుల చవితి మొదలైన పండుగలు కేవలము ఆంధ్రసంప్రదాయము ననుసరించి జరుపుదురు. దక్షిణాదిని ఎర్రనేలయంతా శెట్టు, నల్లనేలయంతా కమ్మలు ఆక్రమించి యున్నారు.

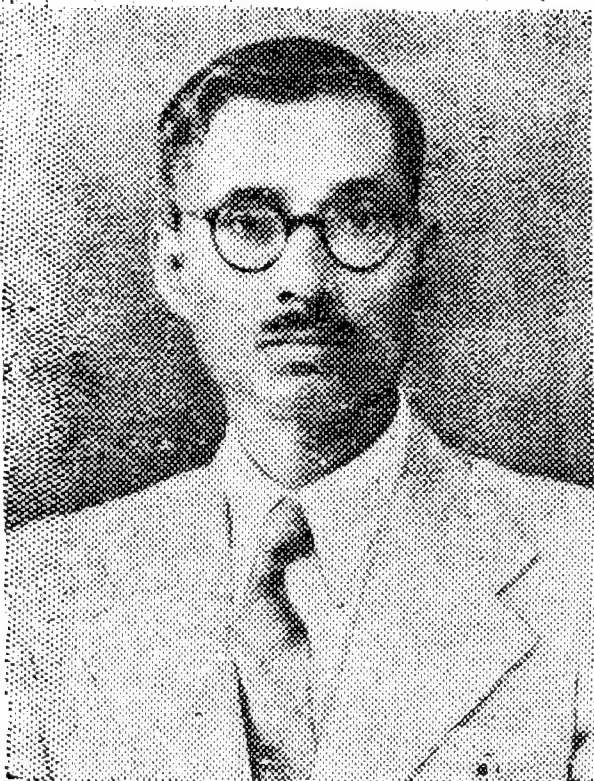
కోయంబత్తూరు జిల్లాలో గూడా అధికముగా ఆంధ్రులున్నారని చెప్పి యుంటిమి. అనేక దానములను చేసిన ఆంధ్ర ప్రముఖులలో పి. యస్. జి. వారి కుటుంబము

డాక్టర్ బి. వి. నారాయణస్వామి నాయుడు.

అన్నామలై విశ్వవిద్యాలయములో ఆర్థిక శాస్త్రాధ్యాపకుడు.

కోయంబత్తూరులో ఒక ఉన్నత పాఠశాలను పెట్టించిరి. వీరి యాజమాన్యమున అనేక కర్మాగారములు, ప్రత్తిమరలు కలవు. కోయంబత్తూరులో విదేశసంచారము చేసి, యంత్ర విషయకమైన విజ్ఞానము బడసివచ్చిన, జి. డి. నాయుడు అండ్ కంపెనీవారి విద్యుత్ యంత్రములు, రేడియోలు తయారు చేయు కర్మాగారము గలదు. కోయంబత్తూరు, తిరునల్ వెల్లి, ఉత్తర ఆర్కాడు, దక్షిణ ఆర్కాడు, మధుర, చెంగల్ పట్టు, రామనాడు జిల్లా బోర్డుల అధ్యక్షులు గను ఉపాధ్యక్షులుగను అనేకులు తెనుగు వారున్నారు. దివాన్ బహదూర్ కుమారస్వామి రెడ్డిగారు, సుబ్బారాయులు రెడ్డిగారు ఆంధ్రులే.

ప్రొఫెసర్ ప్రతాపగిరి రామమూర్తి,
ఎం. ఏ., విల్సన్ కాలేజి,
బొంబాయి.

మైన కృషిజేయు చున్నారు.

ఇచ్చటి ప్రముఖులలో చెప్పుకొన దగినవారు దివాన్ బహదూర్ నాగమయ్య; ఆంధ్ర నాయకులు సాధు వరద రాజం పంతులు గారు; మద్రాసు విశ్వ విద్యాలయ చరిత్రాధ్యాపకులు ఆచార్య కె. నీలకంఠ శాస్త్రి ఎమ్. ఏ. గారు; పూసపాటి కుమారస్వామి రాజా ఎమ్. ఎల్. ఏ గారు; రావు బహదూర్ కె. సీతారామ రెడ్డి గారు, (దక్షిణ ఆర్కాడు జిల్లా బోర్డు అధ్యక్షులు) తమిళ నాటి కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులు, మద్రాసు లెజిస్లేటివ్ కమిటీ సభ్యులు ఒమందూరి రామస్వామి రెడ్డి మొ॥ వారు.

దక్షిణాత్య సంగీతమునకు మహాసాధం నిర్మించి పెట్టిన త్యాగరాజు ప్రాచీన దక్షిణాంధ్ర వంశజుడే. ఈయనను

డాక్టరు గంటి సత్యనారాయణ,
బొంబాయి.

తమిళనాటి శాసన సభా సభ్యులలో నూటికి 50 మంది తెలుగు వారు. తమిళనాటి కాంగ్రెస్ కమిటీలో నూటికి 40 వ వంతు తెలుగు వారు.

తమిళనాటి తెలుగువారి పురోభివృద్ధికై ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధి సమాజమును స్థాపించి శ్రీసాధు వరద రాజం పంతులుగారు అనల్ప

ఓధుర్లు మాదిరిగా 30, 40, సంవత్సరముల క్రిందటమాత్రమే వచ్చి చేరినవారు కారు. మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య పతనానంతరము ఆంగ్లేయ సేనలందు నైనికులుగా చాలామంది తెలుగు వారు చేరి పనిచేసిరి. వీరి వంశ పరంపరలోని వారు పూనా ప్రాంతములోవిస్తారముగా గలరు.

కొందరు ఆ రాష్ట్రమునకు రాష్ట్ర నిర్మాతలుగా వెళ్లిరి. వీరి బొంబాయి ఆంధ్రులు సంఖ్య 1931 నాటికి 163 వేలు 163 వేలు న్నదని ప్రభుత్వపు లెక్కలవలన తెలియుచున్నది. ఇప్పుడు వీరు దరిదాపు రెండు లక్షలకు మించియుందురు. ఒక్క పోళా పూరు, పూనా ప్రాంతములందే 48 వేలదాకా తెలుగువారున్నారు. ఒక్క బొంబాయిలోనే 17 వేలమంది కలరు. ఇక్కడి పద్మసాలీలు అందరూ ఇప్పుడు మంచి పరిస్థితిలో నున్నారు.

కామాటీపురం తెలుగువారి ఆదిమనివాసం. కామాటీపుర వాసులకు తెలుగు వ్రాయను చదువను బాగావచ్చును. ఈ ప్రదేశమున తెలుగు వారు స్థాపించిన గ్రంథాలయము, మారుతీ ఆలయము లున్నవి. బొంబాయి ఆంధ్రులు 1939 సం॥లో

శ్రీ శిష్టా వెంకట్రావు,
వస్తు ప్రకటనా ప్రవీణుడు, బొంబాయి.

శ్రీ పాత్రుని వెంకటనారాయణ,
బొంబాయి.

బొంబాయి రాష్ట్రపు ఆంధ్రులు, తమిళులు

తెలుగు సేవాసంఘమును నెలకొల్పిరి. ఈ సంఘ సేవా బొంబాయి విశ్వవిద్యాలయము

స్త్రీలు బీడీలు చుట్టే కొట్లలో పనిచేసి 10 అణాలు మొదలు 12 అణాలు వరకు సంపాదించుతారు. ఇక్కడ బొంబాయి ఆంధ్రసంఘమువారు స్థాపించిన తెనుగు పాఠశాల ఒకటి ఉన్నది. ఈ ప్రాంతీయ ఆంధ్రులు పలుశాఖలలో ప్రావీణ్యము వహించియున్నారు.

వర్తక ప్రముఖులలో కీ. శే. కంచెర్ల జానకి రామయ్య
గారి కుటుంబము, శిష్టావేంకటరావు, చిత్రకారులు చావలి

గుర్తించెను. తెలుగు
 సేవాసంఘ ప్రధాన
 కార్య నిర్వాహకులు
 ఎస్. ఎల్. శీలం
 గారు ; నల్లాని
 చక్రవర్తుల నర్సింహా
 చార్యులు బి. ఏ., బి.
 ఎల్. గారు. ఇచ్చటి
 ఆంధ్రులలో చాలా
 మంది పాటకపు జను
 లు. కర్మాగారముల
 లో పనిచేయుదురు.

మొత్తముమీద ఈ
ఆంధ్రులు అధికార
ములు గలిగి ఉన్నత
స్థానము లలంకరించి
వున్నారు.

బీరారులలో మొత్తం
 1,30,343 మంది
 ఆంధ్రులున్నారు.
 విశేషముగా తెలుగు
 వారు చాందా, బస్త
 రు జిల్లాలలోను, నాగ
 పూర్, కాంప్టీ, కట్నీ,
 బిలాస్ పూరు పట్నము
 లలోను గలరు. ఈ
 ఆంధ్రులను రెండు రక
 ములుగా వర్గీకరించ
 వచ్చును. కాకతీరాజు

లు నైజాము మండలములను ఏలిన రోజులలో సామీప్యముననున్న చాందా, బస్తరు, జిల్లా నాగపూరు లకు వచ్చినవారు. బ్రిటిష్ వారు ఆంధ్రులు వచ్చిన తరువాత, బందరునుండి మిలిటరీ సామానులను కంట్రాక్టరులుగా ఎడ్ల బండ్లమీద తోలుకొనివచ్చి ఇక్కడే ఉండిపోయిన కమ్మవారు. ఈ సంతిలోనివారే సుప్రసిద్ధులు డాక్టరు ఈడ్పుగంటి రాఘవేంద్రరావుగారు ; వీరు కేంద్రప్రభుత్వ రక్షణశాఖా సలహాదారులుగా ఢిల్లీలో ఉండి మొన్న మొన్ననే స్వర్గములయిరి.

తూర్పు యిండియా వర్తక సంఘమువారి గుమాస్తాలుగా
నుచిలీపట్నము, కృష్ణాజిల్లా పరిసరములనుండి వచ్చిన

రు నారాయణస్వామి, శ్రీ దహగం లక్ష్మీనారాయణ, నాగపూర్,
 శ్రీనివాస నాయుడు, నాగపూర్ విశ్వవిద్యాలయమునకు
 కైకెట్టు ఆటలూ గొప్ప భూరివిరాళ మిచ్చినవారు.
 ఖనిజసంపన్నులు.

కమిషనర్, నాగపూర్.

నాగపూరు
ఆంధ్రులు

మునసున్న చాందా, బస్తరు, జిల్లా
లకు వచ్చినవారు. బ్రిటిష్ వారు
వచ్చిన తరువాత, బందరునుండి మిలి
టరీ సామానులను కంప్రటాక్టరులుగా

ప్రపంచ విఖ్యాతి పొందిన సి. కె. నాయుడు, సి. ఎస్. నాయుడు మొదలైనవారు. కొంతానూ నారాయణ స్వామిగారు నాగపూరు కాంగ్రెసునకు ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షులు. బందరు కాపురస్తులు శ్రీనివాసరావు నాయుడు గారు వార్ధాలో 17 సం॥ మ్యూనిసిపల్ ఛైర్మన్ గాను, పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరుగాను, 3 సం॥ మంత్రిగాను పనిచేసిరి. బ్రాహ్మణ కుటుంబములలో గణనకెక్కినవారిలో అమెరికా, జపాన్ మొదలగు విదేశములకు వెళ్లి, నాగపూర్ విశ్వ విద్యాలయమునకు వైసు చాన్సలరుగానుండిన హైకోర్టు జడ్జి మాచిరాజు భవానీ శంకర నియోగిగారు * పేర్కొనదగినవారు.

మన మదరాసు హైకోర్టు న్యాయమూర్తిగా పనిచేసి, బీరారు ఏజంటుగా ఉండిన సర్. ముత్తా వెంకట సుబ్బారావుగారు, నాల్గు జిల్లాల కఠికారియైన పెండ్యాల సత్య నారాయణగారను ఐ. సి. ఎస్. ఉద్యోగి, రాఘవేంద్రరావు గారి మేనల్లుడు, అభివృద్ధికి రానున్న బారిష్టరు కోసలేంద్రరావు, అసిస్టెంటు పోస్టుమాస్టర్ జనరల్ కాజ రామారావు గారు, సర్వెయింగ్ ఆఫ్ ఇండియా సొసైటీ కార్యదర్శి కోదండరావుగారును, నాగపూర్ నైస్సు కళాశాల ప్రధానాధ్యాపకులుగానున్న డాక్టరు కాకర్ల కృష్ణమూర్తిగారును, కార్మిక నాయకులు కేలప్పన్ గారును మొ॥ ప్రముఖులు ఉత్తమ పదవులలో నున్నారు. వీరుకాక, కమ్మరి, కమ్మరి, చాకలి, మంగలి, మొదలైన కుటుంబముల నేతములున్నవి.

ఇక్కడి ఆంధ్రుల అభివృద్ధికై ఆంధ్ర సంఘమును స్థాపించి, దాని కధ్యక్షులుగానుండి పనిచేయుచున్నవారు రేకపల్లి భుజంగంగారు. ఈ ఆంధ్రసభకు ఒక గ్రంథాలయమున్ను, స్త్రీలశాఖయున్ను ఉన్నవి. వీరు ఆంధ్ర పత్రిక, ఆంధ్రప్రభ, భారతి మొదలైన పత్రికలు తెప్పించుకొంటున్నారు. ఈ సభ ఆంధ్రుల విద్యమునకు దోహదముగా నున్నది. సాధారణ కుటుంబములవారు తెనుగు మరచిపోయి, మహారాష్ట్రభాషను మాట్లాడుచున్నారు. వీరికిని మహారాష్ట్రులకును సంబంధ బాంధవ్యములు జరుగుచున్నవి. భవానీ శంకర నియోగిగారు, డాక్టరు కృష్ణమూర్తిగారు మహారాష్ట్ర కన్యల వివాహమాడిరి.

*న్యాయమూర్తి పదవుల నలంకరించినవారి పటములను, అవి, ఇవి అధ్యాయములో చూడగలరు.

మనము కలకత్తా రైలులో ప్రయాణము చేయుచున్నప్పుడు చాలామంది స్టేషన్ మాస్టరులను, గార్డులను, టెలుగువారిని చూతుము. కిడర్ పూర్, ఖరగ్ పూర్ బి. ఎస్. ఆర్. రైల్వే ఆఫీసులలోను, కర్మాగారములలోను ఆంధ్రులు పనిచేయుచున్నారు. వంగరాష్ట్రోద్యమము, వందేమాతరోద్యమములవలన మన దేశమున గలిగిన సంచలనముతో, అనేకులు అక్కడికి వెళ్లిరి. ఆర్యసమాజము, బ్రహ్మసమాజముల సంస్కరణములవల్ల, బిపిన్

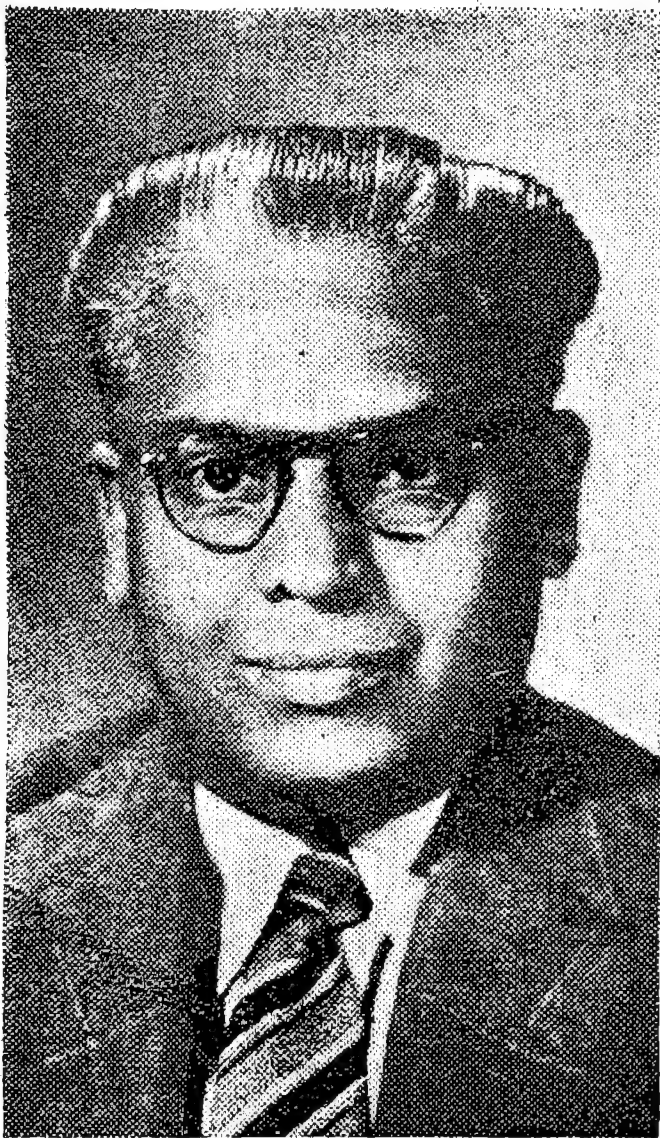

బారిష్టర్ శ్రీ ఆర్. శ్రీనివాసరావు నాయుడు.

వార్ధా మ్యూనిసిపల్ అధ్యక్షులుగా 17 సం॥లు పని చేసిరి.

చంద్రుని ఆంధ్రదేశాగమనానంతరము వారికి మనకూ సంబంధములు, వంగరాష్ట్రమునకు రాకపోకలు అధికమయ్యెను.

నేషనల్ మెడికల్ కాలేజి, శాంతి నికేతనం, కలకత్తా విశ్వ విద్యాలయములలో ఎమ్. ఏ., బి. కామ్., ఎమ్. కామ్., పరీక్షల చదువుటకు అనేక విద్యార్థులు వెళ్లేడివారు. ఇంకా ఇప్పుడు అక్కడ చాలామంది చదువుకొనుచున్నారు. వీరుకాక, అక్కడ నారమిల్లులలో కూలీలుగా వెళ్లినవారున్నారు. కలకత్తా కర్మాగారములలో ప్రభుత్వ కార్యాలయములలో చాలామంది పనిచేయుచున్నారు. స్త్రీలుకూడా కలకత్తాకు చదువుకొనుటకు వెళ్లిరి. అట్టివారిలో ముఖ్యులు డా॥ శకుంతలరావుగారు ఎమ్.ఏ., కి. శే. మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవిగార్లు.

శ్రీ పి. ఎన్. నారాయణ్, కలకత్తాలో గోపాల పేవరు మిల్సు డైరెక్టరు, మారీ టైము స్టోర్సు లిమిటెడ్ డైరెక్టరు, ఛైర్మన్ గా నున్నారు.

కలకత్తాలో బహుకాలము విశ్వవిద్యాలయమున ప్రాఫెసరుగానుండిన, సర్ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణగారు ప్రస్తుతము కాశీ విశ్వ విద్యాలయమున వైసు ఛాన్సలరుగా నున్నారు. కలకత్తా విశ్వ విద్యాలయములో కొందరు ఆంధ్రాధ్యాపకులున్నుగలరు. వర్తక వ్యాపారములు సాగించుచున్న వైశ్య ప్రముఖులున్ను, కూలీనాళీ, ఉద్యోగములు చేసుకొనువారు అనేకులున్ను ఉన్నారు.

కలకత్తాలోని ఆంధ్రులకు ఆంధ్రసంస్థ, అందు రెండు పాఠశాలలు గలవు. ఆంధ్ర విద్యార్థులు నెలకొల్పిన సంస్థ కూడా ఒకటి వున్నది. ఈ ఆంధ్ర సంఘముయొక్క 5 వ మహాసభ 25-1-42 వ తేది ఆదివారమున సంఘ భవనమున జరిగినది. శ్రీ ఎన్. ఎల్. ఆర్. నాయుడుగారు అధ్యక్షులు. ఉపాధ్యక్షులు డాక్టరు సి. సాంబశివరావు కార్యదర్శులు ఎల్. నరసింహారావు, వి. ఎల్. ఆర్. మూర్తిగారు.

వంగరాష్ట్ర ఆంధ్రులలో చెప్పదగినవారు శ్రీ పి. ఎస్. నారాయణ్ గారు; కలకత్తా ఇండస్ట్రీయల్ బ్యాంకునకు డైరెక్టరుగా కొంతకాలము పనిచేసి, అనేక లిమిటెడ్

రాయప్రాలు సుబ్బారావు, కీ. శే. కవి కొండల సాంబశివ రావు, జెజవాడ గోపాల రెడ్డి, రాయసం వెంకట శివుడు, పెద్దాడరామస్వామి తల్లావర్షుల శివ శంకరశాస్త్రి, వేమూరి రామకృష్ణారావు, అక్కిరాజు ఉమాకాంత పండితులు, జొన్నల గడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి గార్లు కలకత్తా చదువుల కై వెళ్లియుండిరి.

కంపెనీల కార్యదర్శిత్వము వహించిరి. ప్రస్తుతము వీరు లక్నోలో ఉన్నారు. ఆంధ్రసంస్థకు వీరు అమితమైన సేవజేసిరి. వీరుగాక ప్రస్తుతము కలకత్తాలో ఈస్టు ఇండియా రైల్వేకంపెనీలో చీఫ్ ఆడిటర్ గా పనిచేయుచున్న చట్టాభాస్కరయ్యగారు, బి. ఎస్. రైల్వే అసిస్టెంటు ఆడిటరు రావుసాహెబు కె. ఎస్. ఎస్. మూర్తిగారు, జర్మనీలో ఇంజనీరింగ్ చదివిన నడింపల్లి ఆంజనేయులు ఎమ్.ఎస్. సి., గారు మొదలైన ప్రముఖులు గలరు. వంగ రాష్ట్రములో 31,206, మంది అస్సామ రాష్ట్రమున 30,776 మంది, బీహారు ఒరిస్సాలలో 22,107 మంది ఆంధ్రులు వున్నారు.

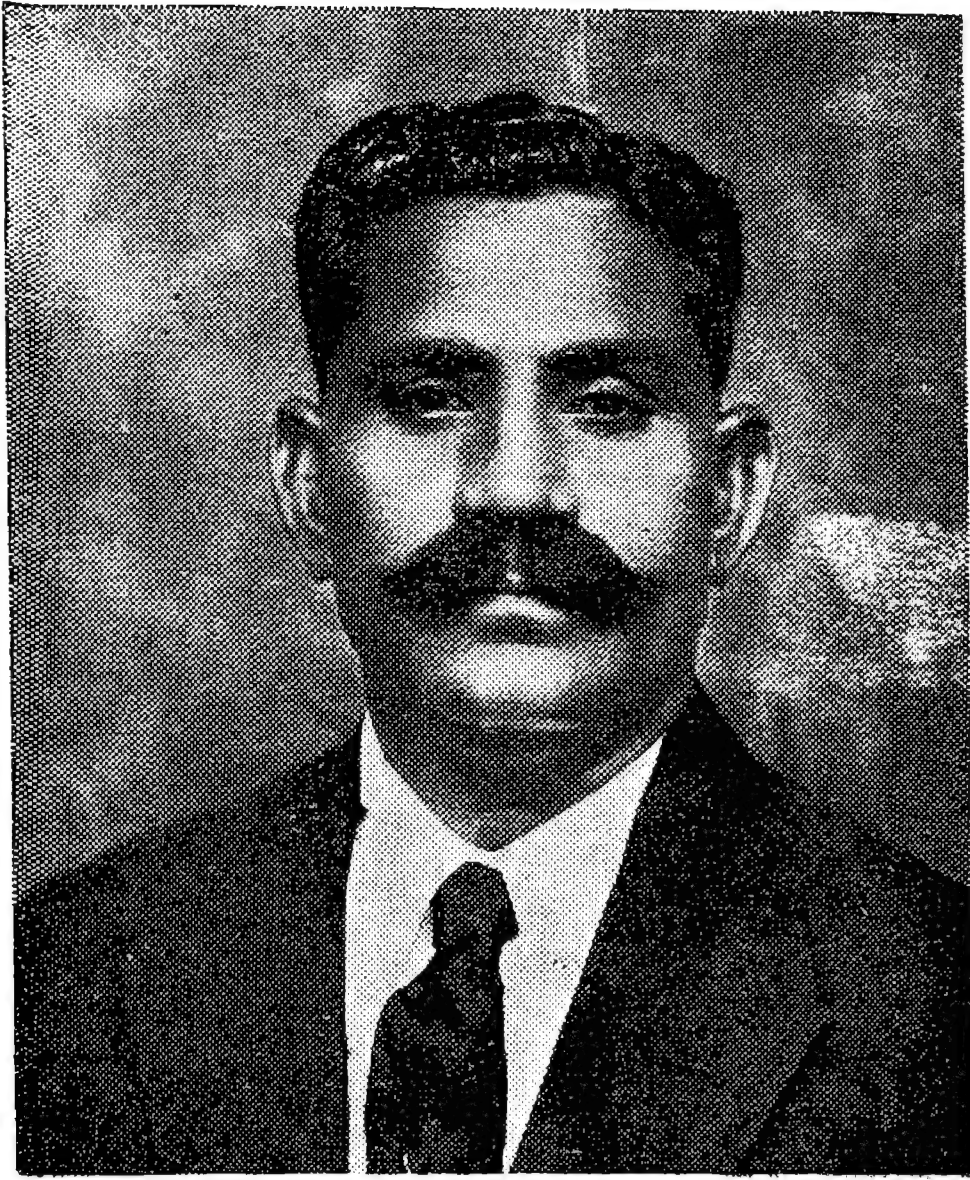
బరంపురం, ఛత్రపురం తాలూకాలు, పూర్వమునుండియు రంభవరకూ ఉన్న ప్రాంతములన్నిటిలోను, విశేషముగా ఆంధ్రులున్నారు. రసుల్ కొండ, కటకములలోనూ ఆంధ్రులున్నారు.

ఇప్పటికీ బరంపురం, ఉత్కళాంధ్రులు కల్లికోట, పర్లాకిమిడి కళాశాలలు ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయము క్రిందనే ఉన్నవి. ఇక్కడి ఆంధ్రులలో చాలామందికి వర్తక వ్యాపారములు ముఖ్యవృత్తి. జయపురంలో నూటికి 40 మంది, పర్లాకిమిడిలో నూటికి 60 మంది, ఆస్కాలో నూటికి 30 మంది ఆంధ్రులు గలరు. ఈ ప్రాంతములలో ప్రసిద్ధులైన ఆంధ్రులు కీ. శే. వరహగిరి వెంకట జోగయ్యగారు, తాడేపల్లి వెంకట కృష్ణయ్యగారు, కీ. శే. ఉన్నవ రామలింగంగారు, నాభి కృష్ణరావుగారు, పోచిరాజు రాజేశ్వరరావుగారు, పోచిరాజు వైకుంఠంగారు, గండికోట సత్య సారాయణగారు, కీ. శే. శ్రీగిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు, శ్రీ వరహగిరి వేంకటగిరిగారు, డాక్టరు గిడుగు వేంకట సీతాపతి పంతులుగారు, ఆంధ్రప్రభ సంపాదకులుగా నుండిన న్యాయపతి నారాయణమూర్తిగారు మొదలయినవారు.

డాక్టర్ వంగలశివరామ్, పి. హెచ్. డి. లక్నో విశ్వవిద్యాలయములో రాజకీయ శాస్త్రశాఖాధిపతి.

ఉత్కళ రాష్ట్రమున చేరదగిన భాగ

శ్రీ రెడ్డి సన్యాసయ్య, రంగూ

ములు, సరిహద్దుల విషయమై ఆందోళన జరిగినది. (1933). అప్పుడు సర్.కె. వి. రెడ్డి, డాక్టరు గిడుగు వేంకట సీతాపతి, కీ.శే. ఉన్నవరామలింగం, అయ్యగారి సుబ్బారావు, పాకనాటి నారాయణరావు, వరదా నారాయణరావుగార్లు ఇంగ్లండు గూడా వెళ్లి బరంపురం, ఛత్రపురం, పల్లకిమిడి తాలూకాలు ఆంధ్రులు అధికముగానున్న భాగములు కాబట్టి, ఉత్కళ రాష్ట్రములో చేర్చరాదని వాదించియున్నారు.

బరంపురములో కీ. శే. ఉన్నవరామలింగముగారు ఆంధ్ర భాషాభివృద్ధి సమాజము, తెలుగు పాఠశాల స్థాపించి, ఆంధ్రుల అభివృద్ధికి కృషిచేసిరి. ఆదుర్తి లక్ష్మీబాయిమ్మ గారు (గిరిగారి సోదరి) శ్రీల తరపునబరిస్టర్ లెజిస్లేటివ్ అసెంబ్లీ సభ్యురాలుగా నుండిరి.

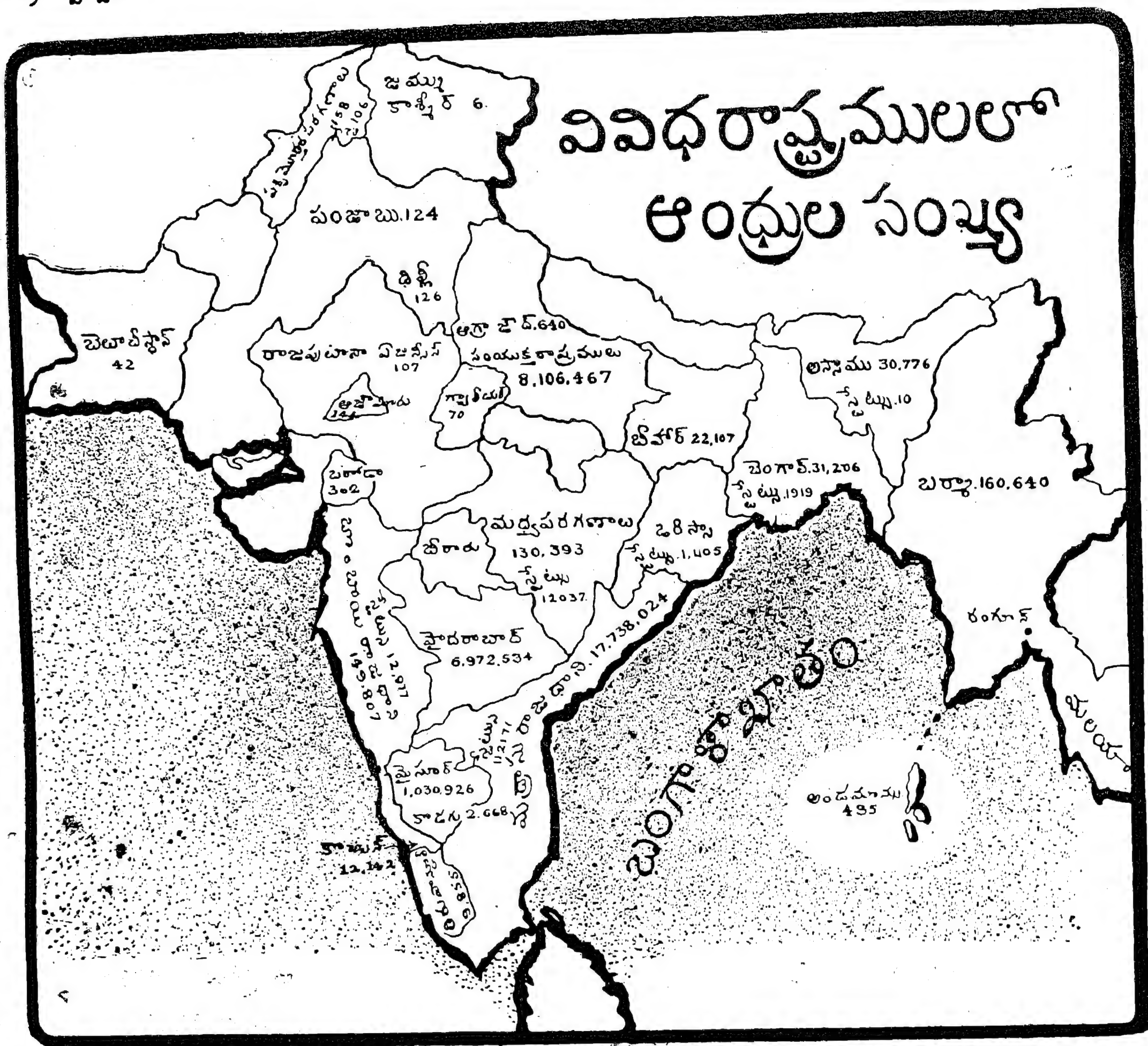
బీహారులోని జెమ్ షెడ్ పూర్, తాతానగరం కర్మాగారములలో పనిచేయువారిలో దాదాపు 15 వేలమంది తెలుగు వారున్నారు. పాట్నాలో ఇండియన్ నేషన్ పత్రికా సంపాదకులు చావలి హనుమంతరావు ఇతర రాష్ట్రముల గారు; అలహాబాదులో లీడర్ లోని ఆంధ్రులు పత్రికా సంపాదకులుగాను, మంత్రిగాను పనిచేసి, కీర్తిశేఖులైన చిర్రావూరి యశ్వేష్వర చింతామణిగారు, ప్రఖ్యాత పత్రికా రచయిత టండూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, లక్నోలోని నేషనల్ హెరాల్డ్

పత్రికా సంపాదకులు కోటంరాజు రామారావుగారు, కరాచీలోని 'సింధు అబ్జర్వరు' సంపాదకులు కోటంరాజు పున్నయ్యగారు, నర్సింగుహోమ్ నిర్వహించెడు వారిభార్య, లక్నో విశ్వవిద్యాలయాచార్యులు డాక్టరు వంగల శివరాంగారావుగారు. చదువులకై కుటుంబములతో వెళ్లిన విద్యార్థులు ఉత్తర దేశమున అనేకులున్నారు. కాశీయాత్రకు, వేదాంతము, తర్కము, మీమాంస, వ్యాకరణము మొదలైన ఉన్నత శాస్త్రములను అభ్యసించుటకు వెళ్లి, అక్కడే ఉన్నవారు కొందరు. అలిఘర్ విశ్వవిద్యాలయమున చదువుచున్న ఆంధ్ర మహమ్మదీయ విద్యార్థులూ, కాన్పూరులో పసుపు, మిర్చి, వర్తకము చేయుటకై గుంటూరునుంచి వెళ్లిన వర్తక ప్రముఖులు గలరు.

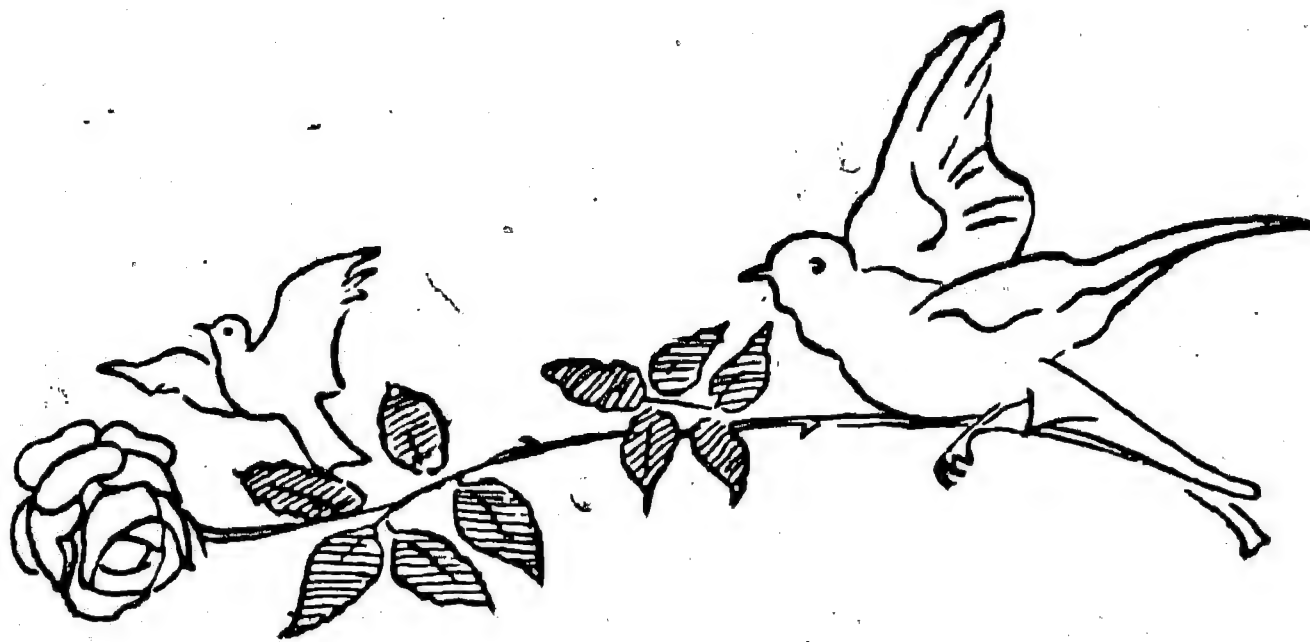
ఢిల్లీలో, ఇప్పుడు రేడియో శాఖలో పనిచేయుచున్న కపిల కాశీపతి, సోమంచి యశ్వేష్వరశాస్త్రిగార్లు, శ్రీల వైద్య కళాశాల ప్రిన్సిపల్ డాక్టరు లాజరఫ్, చింతామణిగారి వియ్యంకులును, వ్యవసాయ పరిశోధనాలయ డైరెక్టరును ఐన భాగవతుల విశ్వనాథ్ గారు, హిందూస్థాన్ టైమ్స్ పత్రికా విలేజరి జి. వి. కృపానిధి, వీనస్ ఇన్స్పెక్టర్ కంపెని వ్యవహార శరసింహం, శాసనసభాకార్యాలయంలో చివుకుల నారాయణరావుగార్లు గలరు. శ్రీ కడియాల సరోజినీదేవి ఎమ్. ఏ., ఎల్. టి. గారు శ్రీల కళాశాలకు ప్రిన్సిపాలుగా నుండిరి.

విద్యా వరదాచారి : సి. ఆర్. నాయుడుగార్లు, నేటాల్.

మద్రాసు రాజధాని జనాభా (1931) లో, గంజాం జిల్లా జనసంఖ్యగూడ కలుపబడినది.

చెన్నపురి ఆంధ్రులు

చెన్నపురి ఆంధ్రులను గురించి చర్చించ బోయేముందు చెన్నపట్నపు పుట్టు పూర్వోత్తరములను అవగతము చేసుకొనవలెను. ఈ చెన్నపట్నమునకే మద్రాసు అనే మరియొక పేరు గూడా వాడుకలో నున్నది. ఈ పట్నము పుట్టుకను గూర్చి, అంక భూపాలుని ఉపాపరిణయమనే ప్రబంధములో,

“ప్రళయ కావేరి మైలాపురంబు గల్గి
వీరమున పోర నదిమట్టు వెట్టి దండ్రీ
పేర దన్మధ్య భూమిని పృథు విభూతి
నలవరిచె చెన్నపట్టణ మయ్య నృపతి.”

అని ఉన్నది. ఈ పట్టణ పాలక వంశమునకు సంబంధించిన నాయకుల వంశ వివరణము దామెర్ల వెంకట కవి రచించిన బహుభాష్య చరిత్ర మనే గ్రంథములో కనిపించు చున్నది. అసలు ఈ పట్టణానికి ఈ పేరు చెన్నప్ప నుండి వచ్చినదని, చెన్న పట్టణమను శబ్దము వినగానే స్ఫురించు చున్నది గదా!

ఈ పట్టణ చరిత్ర ప్రారంభము క్రీ. శ. 1600 సంవత్సరము. 17 వ శతాబ్దారంభముననే తూర్పు-ఇండియా వర్తక సంఘమువారు మనదేశమునకు వచ్చి, గుజరాత్ దేశమందు మొగలాయుల కొలువు కూటమున తలదాచుకొని, సూరత్ లో వర్తకమునకై ఒక గిడ్డంగి నిర్మించు కొనిరి. కొరమాండల్ తీరమున ఆరోజులలో ఆంగ్లేయులు అతి కష్టము మీద పులికాట్టు వద్ద స్థావర మేర్పరచు కొనిరి. అప్పుడు పులికాట్టు నుండి కడలూరు వరకున్న గల ప్రదేశమును వందవాసి ముఖ్యపట్నముగా చెన్నప్పనాయని కుమారుడు వెంకటప్ప నాయకుడు, కర్నాటకాధీశుడయిన పెద వెంకటపతి నాయని పేర, అతనికి సామంతుడై ఏలు చుండెను. ఈ పెద వెంకటపతి నాయుడు జీర్ణ విజయనగర రాజ్యమేలిన ఆర్వీటి రాజ వంశమువాడు.

క్రీ. శ. 1565 లో తల్లికోట యుద్ధమందు దక్కనుసుల్తానుల విజయమువలన విజయనగర రాజ్యము అంత మొందినను, పెనుగొండలోను, చంద్రగిరిలోను, చిన్న చిన్న రాజ్యములను కృష్ణ రాయల వంశపు (తుళువ) బంధువులైన ఆర్వీటి వారు పాలించుచుండిరి.

తంజావూరు, మధురలలో రాజ్యముల ప్రతిష్ఠించి, విజయనగర సమ్రాట్టుల సామంతులుగా ఏలుచుండిన నాయక రాజులు ఆప్రాంతముల ప్రాబల్యము వహించి యుండిరి. ఈ దాక్షిణాత్యప్రదేశములైన తంజావూరు, జింజీ, పూనమల్లి, వందవాసి, వేలూరు, ప్రళయకావేరి (పులికాట్టు) వెంకటగిరి, కాళహస్తి, నాయక పాలకులు తమలో తాము అధికారమునకై పోటీ పడుచుండిరి. రమా రమి 1600 సం॥ర ప్రాంతమున వెంకటపతి నాయుడు

క్రీ. శ. సర్ పిట్టి త్యాగరాయచెట్టి, మద్రాసు కార్పరేషను ప్రథమ హైందవ అనధికారాధ్యక్షులు (1922).

చెన్నపురి ఆంధ్ర మహాసభ స్థాపకులలో నొకరు.

దామెర్ల చెన్నప్ప నాయని సహాయముతో వేలూరు, జింజీ, మున్నగు రాజుల నణచి, తాను వేలూరిలో రాజధాని నేర్పరచుకొని, దేశమున శాంతి నెలకొల్పెను. ఇంతలో మైలాపూరునందు పోర్చుగీజులును, తరువాత డచ్చివారు (ఒలందులు)ను వచ్చి, వెంకటపతిరాయల నర్థించి, అక్కడ తమ గిడ్డంగు లేర్పరచుకొనిరి. వెంకటపతి రాయల అనంతరం చంద్రగిరి రాజ్యమునకు వచ్చిన రాజులలోని వారే పై చెప్పబడిన పెద వెంకటపతి రాయలు.

వెంకటప్ప నాయుడు పులికాట్టునుండి, కడలూరు వరకు గల దేశమునకు ఏలికయని చెప్పి యుంటిమి గదా. వెంకటప్ప

అందరినర్వసవ్యము

లయిన కొన్ని గ్రామములున్నవి. పడమటిప్రక్క చూళ, పొరిశపాక, కోమలేశ్వరునిగుడి మొదలయిన కొన్ని గ్రామాదులున్నవి. ఉత్తర భాగమునందు చాకలపేట, రాయపురము తండయారువేడు మొదలయిన కొన్ని గ్రామాలు వున్నవి.” (కాశీయాత్ర చరిత్ర 320 పు. చూ.)

17 వ శతాబ్దమునుండి ఇచ్చట పాదుకొన్న కుటుంబములలో బేరీవారి కుటుంబము మొదటిది. దీని నాయకుడు బేరీ తిమ్మప్ప శెట్టి. ఈయన శ్రీరంగరాయలనుండి దాన కాస నమున్ను, స్థలమున్ను అంగ్లేయుల కిప్పించినాడు. చెన్న

సర్ అల్లాడి తృప్తస్వామయ్య, ది. పి., సి. ఎల్.
అడ్వకేటు జనరల్.

పట్నం వెలయుటకు ప్రధానకారకులలో ఈయన పేరు గూడా చెప్పవచ్చును. ఈయన అంగ్లేయుల మన్నన సత్కారములకు పాత్రుడైన ప్రముఖుడు. ఈయనకు చేదోడు వాదోడుగా కాసా వీరన్న, సుంకురామశెట్టి, తంబుచెట్టి మొదలైన ప్రసిద్ధులుండిరి. కంపెనీవారి మన్నన బొందినవారిలో బండ్ల రామస్వామిగారొకరు. వీరు కంపెనీలో వ్రాతకాదుగా జేరి, తన సామర్థ్యముచే తిరునల్ శెల్లి సిరస్తుదారుడై, చెంగల్పట్టు జిల్లాలోని సేవారం గ్రామమునకు జమిందారుడుగా నియమితుడయ్యెను. తేరీ తిమ్మప్ప శెట్టి కంపెనీవారికి మూల స్తంభము. ఈయన చెన్నమల్లేశ్వరుని గుడి, కేశవపెరుమాళ్లాలయము గట్టించెను. ఇప్పటి

కిన్నీ ఈపైచెప్పిన కుటుంబములవారు మద్రాసులో ఉన్నత స్థితిలో నున్నారు. వీరేగాక, వైసానివారు మొదలైన ఉన్నత కుటుంబములు ఆనాటినుండిన్ని ఇక్కడనే ఉన్నవి!

1780-1830 మధ్య చెన్నపట్టణములో వుండే ప్రభావవంతమైన ఆంధ్రమహాపురుషులలో ప్రముఖులు, సామయ మంత్రి పుత్రులు, ఆంధ్రవిమోచి బ్రాహ్మణులైన ఏనుగుల వీరాస్వామయ్యగారు; 1815 మొదలు 1829 వరకు చెన్నపట్టణంలో వీరు అనాలత్ కోర్టులో జ్యుజిస్టిగానున్న వెన్నెలకంటి సుబ్బారావు పంతులుగారి బంధువులు. వీరాస్వామయ్యగారు 1819 లో వీరి మైలాపూరు పూర్వము వుండిన సుప్రీము కోర్టులో తొలుతు, అరవము, ఇంగ్లీషు, తర్జుమాచేసే జ్యుజిస్ట్ ఉద్యోగములో చేరిరి. తరువాత మొదటితరగతి జ్యుజిస్ట్ వీరయ్య. అది అప్పటి ఉన్నత ఉద్యోగములలో నొకటి. ఆ కాలములో వీరలందరి ప్రేమకు, ప్రబాదకుడు పాత్రుడై 1835 లో కోరిపు చాలించు కున్నారు. వీరాస్వామయ్యగారు తొలుతు నిఘంటువు వ్రాసిన సి. పి. బ్రాక్ కోర్టునాటికి స్నేహితులు. ప్రామాణ్యము ఇంద్రాణి, వీరా, పొలిశెట్టి ఆ సి.పి.ముల అధ్యక్షులగు, వీరిని ప్రమాణుగా చేర్చొచ్చిరి.

వీరితోటి చేర్చొక్కచదివినవారు వాటి తెలుగు ప్రముఖులలో కోమలేశ్వరం ప్రసిద్ధుడని విశ్వసన, వింజనం రాఘవాచార్యులుగారు. వీళ్ళిగారు 1807 లో చెన్నపట్టణములో స్థాపించిన మహాకవి సమాఖ్య 11 వందల మంది మహాకవిలకు నియమితుడైన 9 వందల మంది భర్తృత్వములలో వీరికొకరు. రాఘవాచార్యులుగారు సి.పి.ముల కోరిపులో పేరెక్కి టుగారు, మావరం లెం దొటగాను పనిచేసిరి. ఈపై ముగ్గురు ప్రముఖులు అనేక ప్రశంసాపాత్రములైన పదులు చేసిరి. వీళ్ళిగారు సంస్కృతి, స్వయముగా ఒక బాలికా పాఠశాల వదపునూ అవకలిలగు వరుస చెప్పవలయువని ప్రోత్సహించిరి. వీరిద్దరు 70 వేల సూర్యాయలనిధితోనే ఇప్పటి హిందూచాలిరా పాఠశాల స్థాపితమైనది. ఈ ముగ్గురికి మధ్య స్నేహితుడు 1823 మొదలు 1850 వరకు మద్రాసు సుప్రీముకోర్టు అడ్వకేటుగా పనిచేసిన బాక్టివార్తకొరగారు. వార్తకొరగారిలో వీరు కలసి, చెన్నయ్యమ్మ ఆరోహణలో చేసిన భర్తృములను వారి బంధువులు దిగమింగుచుండగా, ఆ భర్తృములను బయటికిరేసి, కట్టవడి సుప్రీము కోర్టులో

ఒక స్క్రీము తయారుచేసి దానిని సర్దినియోగపరచిరి. దాని ధర్మకర్తల బోర్డులో (1832) శ్రీనివాసపిళ్లెగారు ఒక ధర్మ కర్త, రాఘవాచార్యులుగారు అధ్యక్షులు. తరువాత నార్టన్ రోరగారి ప్రోత్సాహముతో పచ్చయ్యప్ప కళాశాల స్థాపన జరిగినది. ఇంగ్లీషు విద్యావిధానం స్థాపించుటకు ఎల్ ఫిక్ స్టెక్ గారు కొందరు దొరలును, దేశీయులును గల బోర్డును (1839) ఏర్పరచిరి. దానిలో రాఘవాచార్యులుగారు, శ్రీనివాసపిళ్లెగారు సభ్యులు. తరువాత స్థాపించబడిన మద్రాసు యూనివర్సిటీ అనే ఉన్నత పాఠశాలా పరిపాలక వర్గంలో నూడా వీరిని సభ్యులుగా నియమించిరి.

ఈ మిత్రత్రయం త్రి మూర్తుల వంటి వారు. వీరు ముగ్గురు మున్న కంపెనీ పాలన లోని లోపములను సరిజేసి, ప్రజల కష్ట సుఖాలనుగుంచి యోచించెడివారు. ప్రజలు అప్పుడు అజ్ఞానులై, అనారోగ్యమున పడి, దారిద్ర్యంతో, పన్నుల భారంతో, అధికారుల నిరంకుశత్వంతో క్రుంగిపోవు చుండిరి. ప్రజలలో కొంత చైతన్యమునూ, విజ్ఞానవికాసమునూ గలిగించవలెనని, హిందూ లిటరరీ సొసైటీ అని (నార్టన్ గారి నాయకత్వము క్రింద) పెట్టి ఇంగ్లీషు విద్య అవసరమును గురించి, పౌరసత్వ హక్కులనుగురించి అనేక మహోపన్యాసములిచ్చి, ప్రజలను జ్ఞానపథములో పెట్టిరి.

వీరాస్వామయ్య ప్రభృతులు ప్రజాసేవ ప్రారంభించిన పది సంవత్సరముల కాలములోనే ఆంధ్ర వర్తక ప్రముఖులు గాజుల లక్ష్మీనర్సింహంసెట్టిగారు నాయకులై, కంపెనీ వారి పాలనలోని లోపాలు, మిషనరీలు చేస్తున్న అన్యాయము పైవారికి నివేదిస్తూ; ప్రజాభ్యుదయానికి పాటు పడే స్వదేశ సంఘం అనే ప్రజాసంఘమును, క్రినెంటు అనే

జాతీయ పత్రికను 1844 లో స్థాపించి గొప్పరాజకీయ సంచలనమునకు దారితీసిరి!

వీరి కృషి ఫలితంగా గలిగిన విద్యావికాసములను, జాతీయభ్యుదయమును ప్రశంశిస్తూ పచ్చయ్యప్పకళాశాల భవనములో 1868 లో జాక్ బ్రూన్ నార్టన్ గారు ఉపన్యసిస్తూ, ఉత్తరదేశములో రాజా రామమోహన రాయలవంటివారు ఇక్కడ మన శ్రీనివాస పిళ్లె, వీరాస్వామయ్యగార్లనిచెప్పిరి.

పిమ్మట మద్రాసు ఆంధ్ర ప్రముఖులలో కీర్తిశేఖులయిన చిన్నయనూరిగారు, శబ్దరత్నాకర కర్త బహుజనపల్లి సీతా

చెన్నపురి ఆంధ్ర మహా సభ రజతోత్సవ సద్భావదిన సందర్భమున రాజాజీ అధ్యక్షతను సభ.

రామాచార్యులుగారు, కొక్కొండ వెంకట రత్నం పంతులుగారు, వేదం వెంకటరాయ శాస్త్రిగారు, వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రిలు గారు, పి. సి. పార్థసారథి నాయుడుగారు, రెంటాల వెంకట సుబ్బారావు గారు, సర్ పిట్టి త్యాగరాజు చెట్టిగారు, పురాణం నాగభూషణం గారు, హో అండ్ కో ప్రొప్రయిటరు తిరు

వెంకట చెట్టిగారు, గడ్డిపాటి వీరయ్యనాయుడు గారు, కాశీ నాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు; ఇప్పుడున్నవారిలో సర్ కూర్మా వెంకట రెడ్డినాయుడుగారు, సర్ అల్లాడి కృష్ణ స్వామయ్యగారు, సర్ ముత్తా వెంకట సుబ్బారావుగారు, బి. సోమయ్య పంతులుగారు, సామి వెంకటాచలం చెట్టిగారు, రా|| బ|| గోపతి నారాయణస్వామి చెట్టిగారు, ది|| బ|| జె. వెంకటనారాయణం నాయుడుగారు, కెత్తే వెంకటస్వామి నాయుడుగారు, గద్దె రంగయ్య నాయుడుగారు, మోటూరి సత్యనారాయణగారు, బాలసుందరం నాయుడుగారు గాక, అనేక ఆంధ్రవైశ్య ప్రముఖులున్ను, వైద్యులు, న్యాయ వాదులున్ను గలరు.

చెన్నపురి ఆంధ్ర మహాసభ రజతోత్సవ ప్రారంభోత్సవము. ఆంధ్ర మహాసభ అధ్యక్షులు
సర్ విజయానంద గజపతిగారు జరుపుట.

చెన్నపురి ఆంధ్ర మహాసభ స్థాపించుటకై 1916
ఏప్రిల్ 17 వ తేది సాయంకాలము 6 గం|| కు, చెన్నపురి
జార్జి టౌనులోని, బ్రాడ్వేలో 14 వ గృహ సంఖ్యగల
సౌధోపరి భాగమున చెన్నపురి ఆంధ్ర
చెన్నపురి ఆంధ్ర మహాసభ స్థాపన
మహాసభ స్థాపన 1916

మహాజనుల సమావేశము కీ. శే.
సర్ పిట్టి త్యాగరాయచెట్టిగారి అధ్యక్షతను జరిగెను.

శ్రీ రాజానాయని వెంకట రంగారావు బహద్దర్, సర్ బయ్యా నరసింహేశ్వరశర్మ, దివాన్ బహద్దర్ వారణాసి సుబ్రహ్మణ్యం పంతులు, సామి వెంకటాచలం చెట్టి, తమరపాకం వరదరాజులునాయుడు, కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులు, పి. వి. రంగారావు నాయుడు గార్లు మొదలైన ప్రముఖులు సభాభ్యున్నతికి తోడ్పడిరి. దీనికిప్పుడు బులుసు సాంబమూర్తిగారు 1938 నుండిన్నీ అధ్యక్షులు. ఒక్క మద్రాసు ఆంధ్రులకు మాత్రమేకాక, ఆంధ్ర జాతి కంతటికీనీ సంబంధించి, ఆంధ్రాభ్యుదయ

మునకై పాటుపడుచున్నది. దీనికి నాటక శాఖ, క్రీడాశాఖ, విద్యాశాఖ, మొదలైన ఉపశాఖలు గలవు.

ఆంధ్రనారీజనోద్ధరణ, ఆంధ్రాభ్యుదయము, మహిళా విజ్ఞాన వ్యాప్తికి పాటుపడు స్త్రీలశాఖ గూడా యుండినది. గాని, ఇప్పుడు ఈ శాఖలోనివారు, ఆంధ్ర మహిళా సభ అనే స్వతంత్ర సంస్థగా స్థాపించినారు. ఈ సంస్థకు శ్రీమతి గుమ్మడి దల దుర్గాబాయిమ్మగారు ప్రోత్సహకురాలు.

చెన్నపురి ఆంధ్రమహాసభ రజతోత్సవము డిసెంబరు 21, (1941) నుండి జనవరి 5 (1942) వరకు జరిగినది. రజతోత్సవ ప్రారంభోత్సవమునకు అధ్యక్షులు సర్ విజయానంద గజపతిగారు. ఈ ఉత్సవములలో చిత్రకళా ప్రదర్శనము, ఆంధ్రమహిళాభ్యుదయము, తెలుగు పిల్లల పండుగ, నాట్యకళా పరిషత్తు, నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు, తెలుగు పండిత, కవుల సన్మానము, హరిజనాభ్యుదయము, వేదపండితుల సభ, పురాణ కాలక్షేపము, ఫిలిం పరిశ్రమ, గుడ్ విల్ డే

వ్యాయామ, విజ్ఞాన, గాన, దినోత్సవములు, వారములు, అత్యంత వైభవముగా జరిగినవి. అన్నిటిలోను ఆంధ్ర ప్రముఖులు పాల్గొనిరి; అదర్శానుగుణ్యమైన కార్యక్రమము నిర్వహించబడినది.

కళాశాలలు, హోటళ్లు మొదలైన పెద్ద పెద్ద కార్యాలయములు, వైద్యశాలలు, గ్రంథభాండాగారములు ఏర్పడినవి. మద్రాసు నగరము రాజధాని కంటికి ప్రధాన నగరమైనప్పటినుండియు రాష్ట్రములోని శ్రీమంతులు, మహారాజులు ఇక్కడ భవనముల గట్టుకొనిరి. ఇటీవల వృద్ధిచెందిన సినిమా పరిశ్రమకుకూడా ఇది కేంద్రమగుటచేత, ఆ పరిశ్రమకు సంబంధించినవారికి ఇది కూడలి అయినది. రైల్వే కర్మాగారములు, వైద్యశాలలు, మిల్లులు, ఆల్ ఇండియా రేడియో స్టేషను, దినవార పత్రికా కార్యాలయములు మొ॥ నవన్నిటికీ ఈ నగరము ఉనికి అగుటచేత దీని జనసంఖ్య నానాటికి పెరిగిపోవుచున్నది. మద్రాసు పాటకపు జనులలో చాలామంది తెలుగువారికి వృత్తులు రిక్షాలులాగుట, రోడ్ల నూడ్చుట మొదలైనవి. ఈ నగరము పెద్ద మద్రాసుని జనాభా లెక్కలలోనే చెప్పబడియున్నది. 1931 వ లెక్కల బట్టి ఈ నగరమున అప్పటి 647238 జనసంఖ్య మంది. ఈ నగరమున తమిళుల తరువాత జనసంఖ్యలో ఆంధ్రులు హెచ్చు.

మద్రాసు రాజధానియంతటిలోను పూర్వపు గంజాం జిల్లాలో సహా (1931. జ. ప్రకారము) 17,738024 మందికి పైబడిన ఆంధ్ర జనసంఖ్యగలదు.

మద్రాసు ప్రభుత్వములో తెలుగువారికి అనేక సంవత్సరములనుండి అధికారములున్నప్పటికీ తెలుగులో ఓటర్లలిస్టులను తయారుచేయించుటగానీ, వీధులకు తెలుగులో పేర్లను

వ్రాయించుటగానీ చేసియుండలేదు. కొన్ని తెలుగు పేర్లు వెంకట్రామయ్య వెంకట్రామన్ గాను, రాఘవయ్య రాఘవన్ గాను కొన్ని లిస్టులలో వ్రాయబడుచున్నవి. ఇటీ

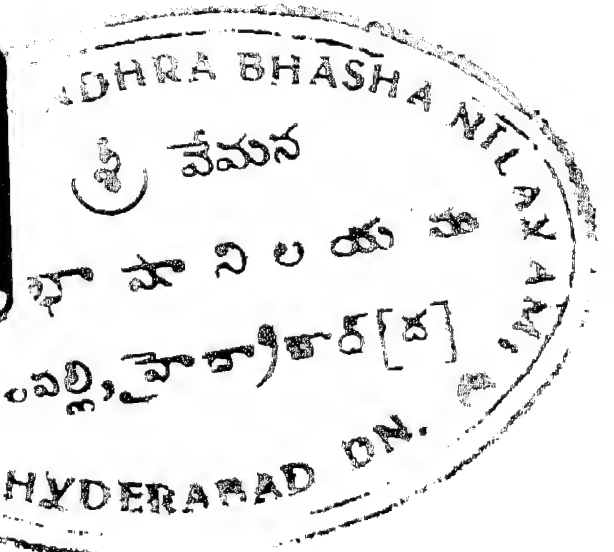
శ్రీ కె.తె. వెంకటస్వామి నాయుడు బి.ఎ., బి.ఎల్.

*మద్రాసు కార్పరేషను మాజీ అధ్యక్షులు,

మద్రాసు లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిల్ ఉపాధ్యక్షులు.

వల పుల్లారెడ్డిగారు కమిషనరుగా వచ్చినతర్వాత తెలుగులో ఓటర్ల పట్టికలను తయారుచేయించిరి. తెలుగు పాఠశాలలు కూడా నెలకొల్పబడినవి. మైలాపూరులో ఒక ప్రత్యేక తెలుగు పాఠశాలగలదు. అనేకులు న్యాయవాదులు, తెలుగు కుటుంబములవారు మైలాపూరుములోను; సినిమా పారిశ్రామికము మాంబళం, రాయపేట మొదలయిన ప్రాంతములలోను, వర్తకులు జార్జ్టౌన్ లోను, చాకలివారు మొదలైన కులస్థులు చాకలిపేటలోను నివాసముల నేర్పరచుకొని యున్నారు.

* గోపతి నారాయణస్వామి చెట్టి, కె. శ్రీరాములు నాయుడు, సామి వెంకటాచలం చెట్టి, బి. బాసుదేవు నాయుడు, గోపతి జానకిరామచెట్టి గార్లు కూడ మద్రాసు కార్పరేషను మేయరు పదవి నలంకరించి యుండిరి.

రైతులవద్దనుండి తమ తరపున శిస్తుల వసూలుచేయుటకు కొందఱుద్యోగస్థులను నియమించిరి. 16 వ శతాబ్దమున అప్పటి మహమ్మదీయ పరిపాలకులు తరువాత వచ్చిన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వముగూడ తమ శిస్తుల రాబట్టుకొనుటకు ఈ పద్ధతినే అవలంబించి, ఆ యధికారులనే మార్చుకుండ తమ తరపునగూడ నియోగించిరి. వీరే జాగీరుదారులు, మొఖాసా, హావేలీ దార్లు, యీనాం, శ్రోత్రియందార్లు, పాళీగార్లు మొదలయినవారు. వీరినే పూర్వము చాదరీ, క్రోరీ యని గూడ యనుచుండెడివారు. వీరు తమ పాలకులకు విధేయులై, భూమిపై స్వతంత్ర హక్కుగాని, శిస్తువసూళ్లు తప్ప మరియే యితర అధికారములుగాని లేక, పాలకుల క్రోధమునకు గురియైనప్పుడు సందర్భము వెంటడి బర్తరపు, శిక్షల సహితము ననుభవించుచు యుండిరి. హిందూ మహమ్మదీయ ప్రభుత్వములవారు తమకు నైనిక సహాయముచేసిన వారికి, తామెక్కువ సేవను పొందిన ప్రభుత్వోద్యోగులకు పెద్దపెద్ద భూములను-శిస్తు వసూలుచేసి తమవాటా చెల్లించి, మిగిలినది వారుంచుకొను పద్ధతిపై యీనాములుగా నిచ్చిరి; వీరినే మహమ్మదీయులు జాగీరుదార్లు, హిందువులు యీనాందార్లు అనియు అందురు. విద్యా వైజ్ఞానిక విషయములలో ఎక్కువ కృషిచేసినవారికి, దేవాలయములు, సత్రములు, తదితర ధర్మకార్య నిర్వహణమునకు కొన్ని భూములను యీనాముగా యిచ్చుచుండెడివారు. వీరినే శ్రోత్రియందార్లు, అగ్రహారీకులు యందురు. ఒక్కొక్క భూమిని కొన్నికొన్ని భాగములు జేసి, (హవేలీ లేక మొఖాసా) శిస్తులు వసూలు చేయుటకు ప్రభుత్వమువారు కొందరికి యిచ్చియుండిరి; వీరినే హవేలీదార్లు లేక హవేలీ (ప్రాప్రై) టర్లు, మొఖాసాదార్లు యందురు. కొందరు మొఖాసాదార్లు పరాసరి ప్రభుత్వమునకే శిస్తు కట్టుచుండిరి. పాళీయమనగా ప్రభుత్వము తరపున శిస్తుల వసూలు జేసినందుకు ఫలితముగా తామనుభవించు ప్రతిఫలము; ఇట్టివారు పెర్మనెంటు సెటిలెంటునకు పూర్వము చాల చిన్నస్థితిలోనుండి సెటిలెంటునకు తర్వాత, మిగిలిన జమీందారుల పద్ధతినే అవలంబించి జమీందారుల తరగతిలో జేరిరి; వీరినే పాళీగారులందురు.

ఇవిగాక, యితరధికారులతో సంబంధములేకుండ సరాసరి ప్రభుత్వము వద్దనుండియే పట్టాలనుపొంది, వారికి శిస్తులు వసూలై చెల్లించుచు, భూమిని సాగుచేయుపద్ధతిగూడ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు అవలంబించిరి. వీరినే రైత్వారి భూము

లందురు. అనగా ఇప్పుడు అనుభవములోనున్న భూమి నంతటిని 4 భాగములుగ జేయవచ్చును. (i) జమీందారీ భూములు, (ii) రైత్వారి భూములు, (iii) హోలు యీనాములు, (iv) మైనరు యీనాములు; అనునవి. మొదటి రెంటి సంగతి ముందు చెప్పియుంటిమి. మిగిలిన రెంటిలో:

శ్రీ రావు వెంకట మహీపతి సూర్యరావు బహదూర్, పితాపురం మహారాజు.

పన్నులు లేకుండ శిస్తులు వసూలు చేసికొని అనుభవించుటకు పారితోషికముగా యివ్వబడినవాటిలో, ఒక్కొక్క ప్రదేశమును ఏక మొత్తముగా నిచ్చినవాటిని హోలు యీనాములనియు, విడివిడి భాగములుగా నిచ్చినవాటిని మైనరు యీనాములనియు అందురు. మైనరు యీనాములు 100 మొదలు 120 ఎకరముల వరకును గూడ కలవు. ఇవి గ్రామములలోని వివిధ వృత్తులవారికి (చాకలి, మంగలి,

వగైరా) పన్నులులేకుండా యిచ్చిన ప్రదేశములు; వీనిలో ముఖ్యమైనవి గ్రామనాఖరీ యీనాములు. ఇవన్నియు ఎస్టేటు అను పదము క్రింద వచ్చుటచే ఎస్టేటులాండ్ ఆక్టన్ జేరినవి.

ఆంధ్రదేశములోని జిల్లాలవారీగాగల జమీందారీ హోలు యీనాము గ్రామములు, రైత్వారి, మైనరు, యీనాము గ్రామములు మొదలగునవి ఈ క్రింది పట్టికలో తెలియజేయుచున్నాము.

ఆంధ్ర జిల్లాలలోని గ్రామములు (1931 లెఖల ననుసరించి)

సంఖ్య	జిల్లా	రైత్వారి గ్రామములు	హోలు యీనాము గ్రామములు	జమీందారీ గ్రామములు	మొత్తము.
1.	విశాఖ పట్టణం	389	20	8,597	9,006
2.	తూర్పు గోదావరి	437	79	331	847
3.	పశ్చిమ గోదావరి	359	146	272	777
4.	కృష్ణా	406	207	433	1,046
5.	గుంటూరు	758	161	64	983
6.	నెల్లూరు	531	286	927	1,744
7.	కడప	758	218		976
8.	కర్నూలు	695	89		784
9.	బళ్లారి	962			962
10.	ఆనంతపురం	752	134		886
11.	చిత్తూరు	469	498	1,641	2,608
	మొత్తము	6,516	18,38	12,265	20,619

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ మేర్పరచిన పద్ధతులు.

రైత్వారి భూములయందుగాక, ప్రస్తుతమున్న జమీందారీ భూములయందు జమీందారులకు పూర్వమున్న పద్ధతిని రద్దుజేసి, 1802 సం॥రములో పెర్మనెంటు సెటిల్మెంటు పద్ధతి నేర్పఱచి, ఎల్లప్పుడు శిస్తు ఒకే విధముగ మార్పులేకుండగ నుండునట్లు ఏర్పఱచి, ఆయా భూములను ప్రస్తుతము జమీందారులనబడు అధికారులకు శిస్తు వసూలు చేయుటకు గుత్తకు నిచ్చి, ఇంకను యీ క్రింది నిబంధనల నేర్పఱచిరి. పన్నులు ఎల్లప్పుడు 1802 సం॥నాటి లెక్కప్రకారమే వసూలు చేయవలెను. ఎస్టేటులాండ్ ఆక్టన్ అను జమీందారునకు భూమి నసుభవించు హక్కునిచ్చి, రైతునకు సాగుజేసు కొను హక్కునిచ్చి, జమీందారు 20 సం॥లలోపుగ పన్నులు పెంచరాదనియు, అథవా, పెంచదలచున్నను రూపాయకు 2 అణాలవంతుకంటె ఎక్కువ హెచ్చించగూడదనియు నిర్ణయించిరి.

కాని, న్యాయస్థానములుగాని, ప్రభుత్వముగాని, వాటిని

నిక్కచ్చిగా అమలు జరుపక పోవుటవల్లను, జమీందారులు రైతులవద్దనుండి అప్పటికి వసూలుచేయు పన్నులకంటె రెండు, మూడు రెట్లధికముగా పన్నుల వసూలుచేయుచు, అమిత ధనవంతులై, రైతుల కెక్కువ బాధలకు కారకులగు చున్నారు. మందాసా, పితాపురం, కిర్లంపూడి వగైరా జమీందారీల అంకెలవల్ల అక్కడి శిస్తు రైత్వారి భూముల కన్న విశేషముగా పెరిగినట్లు తెలియుచున్నది.

మొత్తము రాజధానిలోని జమీందారులు రు 232.6 లక్షలు శిస్తులు వసూలుచేసి, ప్రభుత్వమునకు రు 41.2 లక్షలు మాత్రమే పేష్కెస్ చెల్లించుచుండిరి. ఇట్టి జమీందారులలో రు 20 వేలకుపైగా ఆదాయము వచ్చువారు 1802 సం॥ రమున ఎంత శిస్తు వసూలు చేసినది, ఎంత పేష్కెస్ కట్టినది, 1938 సం॥రములో పేష్కెస్ పెరుగక పోయినను శిస్తులను పెంచి, ఎంత ఆదాయము అభివృద్ధి చేసుకొనినది ఈ ప్రక్క పట్టికలో వివరముగా తెలియనగును.

జమీందారీలు, ఆదాయము, ప్రభుత్వమునకు చెల్లించు పేష్యన్.

[ఇరవై వేలు, అంతకు పైబడిన ఆదాయముగల జమీందారీలు మాత్రమే చూపబడినవి.]

జమీందారీ		1802 నాటి ఆదాయము	దాని పై నిర్ణీత మైన పేష్యన్	ప్రస్తుత దాయము	ప్రస్తుతపు పేష్యన్.	
విశాఖపట్నం జిల్లా		రూ.	రూ.	రూ.	రూ.	
1.	కురుపాము	...	24,991	14,500	1,31,660	17,899
2.	విజయనగరం †	...	716,708	5,00,000	23,59,541	747,617
3.	పాలకొండ	...	77,765	55,000		
4.	మందాసా	...	35,666	14,000	231,756	13,001
5.	పర్లాకిమిడి	...	1,05,742	80,000	306,299	79,483
6.	ముబగాము	...			33,961	600
7.	తిలారు	...			27,158	3,544
8.	ఉర్లాము	...		11,770	32,961	6,423
9.	తల్ల	...	15,437	4,000	106,914	3,406
10.	పాతలెక్కలి	...			44,487	9,621
11.	రఘునాథపురం	...		10,700	43,695	8,995
12.	తెంబూరు	...			22,023	4,910
13.	తలగాం	...			36,687	8,671
14.	మునగపాక	...	32,908		40,826	24,680
15.	కళింకోట	...	17,685		23,019	10,408
16.	మేలుపాక	...			49,411	18,865
17.	అనకాపల్లి	...	29,387		64,803	28,361
18.	చీకటి	...	69,285	34,000	22,300	3,078
19.	మబుడారుసింగి	...	2500	500	24,805	447
20.	జలంత్ర	...	16,232	7,000	73,445	6,403
21.	పేట	...			20,468	3,844
22.	బారువ	...	9398	7,800	20,448	3,803
23.	నందిగామ	...		16,000	43,695	8,995
24.	మునగవలస	...			24,648	3,942
25.	కరకవలస	...	11,258	11,392	{ 20,215 21,446	4,039
26.	పెదపెంకి	...			28,897	3,584
27.	బొబ్బిలి †	...	128,240	90,000	66,237	83,442
28.	తంగెడు గట్వాడ	...			55,991	1,511
29.	కోట ఉరట్ల	...	25,536		36,500	19,059

ఆంధ్రప్రదేశ్ స్వయం

జమీందారీ		1802 నాటి ఆదాయము రూ.	దానిపైనిర్మిత మైన పేషెన్స్ రూ.	ప్రస్తుత దాయము రూ.	ప్రస్తుతపు పేషెన్స్. రూ.
30.	పెదబుడ్డిడి	...		24,811	4,489
31.	లక్ష్మీపురం	...		22,297	4,096
32.	సాలూరు	...	65,865	36,800	150,195
33.	సంగంవలస	...	25,210	6,700	28,371
34.	షేర్ మహమ్మద్ పురం (తూర్పు)	...	18,098	{ 50,485 13,160	11,232
35.	షేర్ మహమ్మద్ పురం (పడమటి)	...		36,311	8,112
36.	గొడిచెర్ల	...	21,148	51,709	16,798
37.	శ్రీరాంపురం	...	22,073	56,184	17,918
38.	నక్కపల్లి	...	18,461	28,408	5,299
39.	కురుప్రోలు	...		29,474	7,609
40.	మాడ్గోలు	...	42,396	35,000	124,012
	తూర్పు గోదావరి జిల్లా				
1.	వీరవల్లిపాలెం, చింతనలంక	...		17,676	3534
2.	భద్రాచలం ప్రొప్రియటరీ	...		43,000	26,712
3.	పోలవరం బి. ఏస్టేటు, పట్టిసం	...	174,158	105,700	23,638
4.	బిల్లిమిల్లి, బయ్యనగూడెం, జంగారెడ్డి గూడెం	...		22,770	3,007
5.	గంగోలు	...		25,848	1,239
6.	కోలంక, వీరవరం	...		147,003	20,779
7.	గొల్ల ప్రోలు	...		55,017	11,236
8.	కొట్టాం	...		180,103	26,179
9.	పితాపురం †	...	392,182	258,979	877,450
10.	గోపాలపురం	...		62,627	18,141
11.	పలివెల	...		43,532	17,219
12.	వంగలపూడి	...		24,670	11,439
13.	గూటాల	...		26,049	6,720
	కృష్ణా జిల్లా				
1.	లింగగిరి	...	1,431	486	20,000
2.	మునగాల	...	13,496	4,497	80,876
3.	దేవరకోట †	...	154,049	102,690	237,451
4.	చింతలపాటివంతు	...		79,010	17,510
5.	సురవరం	...		21,410	2,871
6.	గొల్లపల్లి	...		25,000	2,500
7.	పుయ్యూరు	...		364,319	24,565

జమీందారీ		1802 నాటి ఆదాయము రూ.	దానివైనిర్మిత మైన పేష్కన్ రూ.	ప్రస్తుతా దాయము రూ.	ప్రస్తుతపు పేష్కన్ రూ.
8.	మిర్జాపూరం	...		179,283	11,446
9.	ఎలమర్రు	...		191,878	15,330
10.	తూర్పు మైలవరం	...		27,461	2,679
11.	చిన్నలపాడు, దక్షిణవంతు	...		21,706	787
12.	దక్షిణ వల్లూరు 1-భా—2-భా—	...		77,133	10,45
13.	ఉత్తర వల్లూరు	...		35,955	6,095
14.	కపిలేశ్వర పురం	...		32,502	5,485
15.	సంగంవలస	...		21,394	2,929
16.	నూజవీడు	...	497,595	308,000	
	నెల్లూరు జిల్లా				
1.	వెంకటగిరి †	...	854,906	388,703	{ 1306,204 { 323,693 159,767 { 44,916
2.	పామూరు	...			{ 39,039 { 10,919 56,652 { 17,756
3.	చుండి	...		51,120	136,114
4.	సీతారాంపురం	...		39,038	10,919
	చిత్తూరు జిల్లా				
1.	బంగారుపాలెం	...	30,007	12,003	44,868 11,647
2.	పోలచూరు	...		22,000	5,502
3.	అనకోలు	...		31,387	3,319
4.	నారాయణవరం	...		268,331	49,255
5.	కీలపూడి	...		20,480	3,089
6.	చెట్టి నాడు	...		65,000	23,500
7.	తిరుపతి దేవస్థానం	...		241,352	45,722
8.	పుంగనూరు	...		162,196	91,169

పై పట్టిక 1938 సం॥ మద్రాసు గవర్నమెంటు వారిచే ప్రచురింపబడిన ప్రకాశం కమిటీనివేదికననుసరించి తయారు చేయబడినది.
† ఇది ల్యాండు రివెన్యూ సెటిల్ మెంటు వారి, మద్రాసు రాజధాని 1347 ఫసలీ (1937-38), జిల్లాల నివేదికల ననుసరించి,

		ఆదాయము (రూపాయలు)	పేష్కన్ (రూపాయలు)
విశాఖ పట్నం జిల్లా—	విజయనగరం	2123,290	494,816
	బెబ్బిలి	633,181	83,453
తూర్పుగోదావరి జిల్లా—	పితాపురం	799,352	262,782
కృష్ణా జిల్లా—	దేవరకోట	351,230	78,676
నెల్లూరు జిల్లా—	వెంకటగిరి	1306,205	368,734
చిత్తూరు జిల్లా—	కార్యేటి నగరం	743,719	173,842
	కాళహస్తి	357,556	172,982

రైత్వారీ పద్ధతి.

ఈ పద్ధతి ప్రకారము ప్రభుత్వమువారు, భూమిని 12 రకముల క్రిందను, నీటిపారుదలనుబట్టి 24 తరముల క్రిందను విభజించి; తరమువారీని, సాగు ఖర్చుల పెట్టుబడి పోను వచ్చు ఆదాయములో సగము తామును మిగిలిన సగము రైతు నకుండునట్లు నిర్ణయించిరి. ఇదియే రైత్వారీ పద్ధతి. అయినను, అనేకచోట్ల రకములను, తరములను, రేట్లను నిర్ణయించుటలో ప్రాదేశికమైన భేదములవల్ల రైతులకు యిబ్బందులు కలుగు చుండెను. అట్లయినను, రైత్వారీ భూములయందలి శిస్తు భారము జమిందారీ భూములయందలి దానికంటె చాల తక్కువ.

మెట్ట భూములకన్న పల్లపు భూములలో పంటల భేదముల కారణముగా పన్నులు హెచ్చు. ఈ పల్లపు భూములకు ఒకటవ పంట, రెండవ పంట పన్నుల (కాంపాండు) నియమము కలదు. ఇదిగాక, నీటి సరఫరాచేయు విషయమై ప్రత్యేక పన్ను గలదు. ఈ పద్ధతి ఒకటవ ఫసలీ, రెండవ ఫసలీలయందు భేదించును. వాటి రేట్లు సాధారణ నీటివనరులకయిన ఖర్చులనుబట్టి ఎకరమున కింతయని విధింపబడును. ఈ రేట్లు రు 4/-లు మొదలు రు 14/-లు వరకునుగూడ కలవు. హోలు యీనాములలో 1908 సం॥ నాటి ఎస్టేటు లాండ్ ఆక్టును బట్టి శిస్తులు నిర్ణయింపబడినవి. మైనరు యీనాములలో సాధారణముగా సాగుదారుడు యీనాందారుడే. కొన్నిచోట్ల శిస్తు, రైతు-యీనాందారుల ఒడంబడికనుబట్టి నిర్ణయమగుచుండును. రైత్వారీ యీనాములలో పన్ను పేరునకు మాత్రముండి, స్థానికముగా శిస్తులు చెల్లించుట మాత్రముండును.

పన్నుల వసూలు విధానము.

జమిందార్ల పేష్కమ్, రైత్వారీ శిస్తులు, తదితర, వసూళ్లను రాబట్టుకొనుటకు ప్రభుత్వమువారికి 1865 సం॥రపు “రెంటు రికవరీ ఆక్టు” ద్వారా సర్వాధికారములు గలవు. న్యాయస్థానములలో వ్యాజ్యములువేయ నవసరములేకుండా, ఆశాసనాధికారములవల్ల రావలసిన పన్నులు వగైరాలువసూలు చేసుకొనుట, అట్లురానిచో, సదరు భూములనుతామే ఏలము వేయించి రాబట్టుకొనుట, తిగ్గి భూములపై అవసరము వెంబడి యితరులకు పట్టాలను జారీచేయుట ఎవరి భూములను వారికి సక్రమముగా నమోజు చేయించుట, శిస్తు వగైరా లెక్కలను సరిగా నుంచుట రెవిన్యూ డిపార్టుమెంటు యందలి కలెక్టర్లు, డిప్యూటీ కలెక్టర్లు, తహసీల్దార్లు, రివెన్యూ యినస్పెక్టర్లు, గ్రామ మునసబు, కరణములు చేయుచుందురు. సహాయ సంబంధములయిన పనులను సర్వే డిపార్టుమెంటువారు చూచుచుందురు. ఇక జమిందారులు తమ పన్నుల వసూలు జేసికొనుటకు, తగిన చర్యలు రివెన్యూ కోర్టుద్వారా జరిపించవలెనేగాని ప్రభుత్వమువారివలె స్వతంత్రించి చర్యదీసుకొనుటకు ఎట్టి హక్కును లేదు. నీటి వనరుల కలుగజేయవలసి వచ్చినప్పుడు, అనగా ఏదైన కొత్తగా ప్రాజెక్టు నిర్మింపవలసి వచ్చినప్పుడు, ఆ వనరులవల్ల సమృద్ధి కాబడే భూముల పట్టా దార్లవద్దనుండి ప్రభుత్వము నజరానాలు వసూలుచేయుట న్యాయము; గాని, కృష్ణ కాలువ ప్రాజెక్టు కట్టినప్పుడు, ఎకరమునకు రు 25/-లు వంతున నజరానాలు వసూలుచేయుట అన్యాయమనక తప్పదు. పైన వివరించిన భూములు మన ఆంధ్రదేశమందు ఎన్ని ఎకరములు యుండెనో యీ క్రింది పట్టికలో పొందుపరచుచున్నాము.

జిల్లా	జమీందారీల సంఖ్య	పేష్కమ్ లక్షలు	ఆదాయము లక్షలు	రైత్వారీ భూమి ఎకరములు	హోలు యీనాముల విస్తీర్ణము	జమీందారీ భూమి ఎకరములు
		రూ	రూ			
†విశాఖపట్నం	181	11.76	42.4	12,25,225	41718	3273616
†తూర్పు గోదావరి	74	5.39150	23.04590	939,656	93561	556340
పశ్చిమ గోదావరి	74	2.01470	7.65310	900,390	210938	399639
కృష్ణా	107	2.46180	18.26136	10,35,956	231234	1002596
†నెల్లూరు	4	4.22025	16.50583	23,32,297	426822	2130349
చిత్తూరు	8	.99647	4.67009	17,27,825	594067	1350079

† ఏజెన్సీ భాగము సూచింపబడలేదు.

రైతు-జమీందారు సమస్య.

1802 సం॥రము నాటి రెగ్యులేషనులు, పెర్మనెంటు సెటిల్ మెంటు చట్టము, 1865 సం॥రమునాటి రెంటు రికవరీ చట్టము, 1908 సం॥రమునాటి ఎస్టేటులాండు చట్టము మొదలగునవి రైతులవద్దనుండి శిస్తులు, పన్నులు వసూళ్ల స్వస్థీకరించుటకు చేయబడినవేయైనను, ప్రభుత్వమునకు రైతు జనముపైగల ఉదాసీనభావముచే నాటిని నిక్కచ్చిగా అమలు జరిపించకపోవుటవల్లను; శాసన సభ్యులచే నియమబద్ధముగా నేర్పరుపబడిన పద్ధతేమియు లేకుండుటచేతను; జమీందారులు తమ యిష్టానుసారము రేట్లు హెచ్చించి, పన్నులు వసూలు చేయుచుండుట; చెరువులకు మరమ్మతులు లేక నీటి వనరులు తగ్గిపోవుట; సర్వే లేక రైతుల భూములు అన్యాయక్రాంతములైనప్పుడు తిరిగి తమకు ఆ పట్టాలను ట్రాన్స్ఫర్ చేయించక యిబ్బందుల పెట్టుచుండుట మొదలగు కారణములవల్లను రైతులలో ఆర్థిక మాంద్యము హెచ్చి, పంటలు సమృద్ధిగా పండక ప్రజలలో దారిద్ర్యము, ఆందోళన హెచ్చి, తిరుగుబాటులు సంఘర్షణలు, కాల్పులు మొదలగునవి సంఘటిల్లుచు క్రమక్రమముగా తీవ్రమయిన రైతు-జమీందారీ సమస్యగా పరిణమించెను.

రైతుకు-భూమికి-జమీందారుకు మధ్యగల సంబంధములు; వారికిగల హక్కులు, భూమికి అసలు అధికారి ఎవరు; రైతుకూ జమీందారుకూ మధ్యగల సంబంధమెట్లు మారుతూ వచ్చెను; భూమికి అసలు అధికారి ఎవరు; ఎస్టేటులాండు ఆక్టు, పెర్మనెంటు సెటిల్మెంటులు ఎందుకు ప్రవేశ పెట్టవలసి వచ్చెను; భూమిపై స్వతంత్రముగా

పన్నులు విధించు హక్కు జమీందారులకు గలదా; రైతు లిట్టి యధోగతి యందెందుకున్నారు; రైతుల బాధలు సమసిపోయి, జమీందారీ విధానములో ఎట్టి మార్పులు, ఎట్లు రావలెను మొదలగు, ఈ సమస్యనుండి యుద్భవించిన విషయముల నన్నిటిని తప్పక తెలుసుకొనవలెను. గ్రంథ విస్తరణ భీతిచే ఇచ్చట వివరించుటకు వీలులేకపోయినను, పై విషయముల నన్నిటిని సమగ్రముగా చర్చించి, స్థిరమైన పద్ధతి నేర్పాటు చేయుటకు కాంగ్రెసు ప్రభుత్వమువారిచే నియమింపబడిన 'ప్రకాశం కమిటీ' వారియొక్క రిపోర్టును ప్రతి వ్యక్తియు చదువదగినదై యున్నది. జమీందారీ విచారణ కమిటీలో గౌ॥ టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులు (అధ్యక్షులు), తెన్నేటి విశ్వనాథం (కార్యదర్శి), మహబూబ్ ఆలీ బేగ్, ఏ. రతిగస్వామి అయ్యంగార్, యమ్. పల్లంరాజు, పి. ఎస్. కుమార స్వామి రాజా, వి. వి. జోగయ్య పంతులు, బి. వి. నారాయణస్వామి నాయుడు, బి. వెంకటాచలం పిల్లే గార్లు గలరు. ఇందు విషయమై ఇంతటి శ్రద్ధ,

జుబ్దాతుల్ అక్రూ, శ్రీమంతు రాజా యార్లగడ్డ శివరామ ప్రసాద్ బహదూర్, చల్లపల్లి జమీందారు.

పట్టుదల వహించి విచారణలు జరిపి, రిపోర్టును తయారుచేసిన ఈ కమిటీ అధ్యక్షులు, అప్పటి రివెన్యూ మంత్రిలయిన టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులుగారు, వారికి సహాయులై, కమిటీ కార్యదర్శత్వము వహించిన తెన్నేటి విశ్వనాథంగారును, సభ్యులును శాశ్వత కీర్తివంతులై, చిరస్మరణీయులై యుండగలరు.

భూఖామందు రైతా, జమీందారా ?

ఈ సమస్యవిషయములో ప్రకాశంకమిటీ రిపోర్టులోని కొన్ని సారాంశములు. "మన రాష్ట్రపు మొత్తము పరిమితి

ఆంధ్రసర్వస్వము

14,3887 చ॥ మై॥ ఇందులో 19279 చ॥ మై॥ ఏజన్సీ భాగము. జమిందారీ భూమి 15,3,18,400 ఎకరములు అందులో సగము భాగము ఆంధ్ర జిల్లాలలో వున్నవి. ఈ భూముల కధిపతులు జమిందారులా లేక నేలను దున్ని, కట్టించి పండించి, పూజించి జీవించు రైతుదా యన్న విషయము, జమిందారీ పద్ధతి, దాని యుత్పత్తులు, పరివర్తన పరిశీలించిన, సూక్ష్మముగా జమిందారు ప్రభుత్వము తరపున పన్నులు వసూలుచేయు 'ఏజంటు' అని విదితముకాగలదు. భూపతియనగా భూమిని రక్షించువాడనియేగాని, భూమికి హక్కుదారుడని మన హిందూరాజు లెన్నడును నిర్ణయించలేదను సంగతి అప్పటి గ్రామ స్వపరిపాలనము వల్లనే తెలియుచున్నది. భూమికి జమిందారే హక్కుదారను కొందఱి ముస్లింపాలకుల యభిప్రాయమును బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారు కొన్నిచోట్ల తమస్వలాభమునకై యంగీకరించిరిని సర్ హెన్రీమైన్ తన "గ్రామజాతులు" అను గ్రంథమునం దుదహరించెను. పూర్వపు మొగలాయి చక్రవర్తులుగూడ తమకు వలయు ప్రదేశములను జనులనుండియే ఖరీదునకు తీసుకొనుచుండుట చూడ, ముస్లింన్యాయానుసరణముగ గూడ జమిందారునకు భూమిపై హక్కులేదని తేలుచున్నదని "ఫీల్డు" అను న్యాయాధిపతి తన 'భూస్వామిత్వము' అను గ్రంథములో పేర్కొని యున్నాడు.

ఎస్టేటులాండు ఆక్టులోని 4 వ సెక్షను ప్రకారము రయితీ భూములలో రెంటు వసూలుచేయుట మాత్రమే భూస్వాములకుగల యధికారమని యిదివరకే నిర్ణయించబడెను. ప్రీవీ కాన్సిల్ వారి ఐ. ఎల్. ఆర్. 45 మద్రాసు 586 వ పేజీలో ప్రకటింపబడిన తీర్పునందు భూస్వామి, శిస్తు వసూలుదారు మాత్రమేననియు, రయితీభూముల స్వంతము జేసికొను హక్కు అతనికి లేదనియు నిర్ణయించిరి

ప్రాచీనకాలమునుండియు వచ్చుచున్న ఈ జమిందారులు, జాగీరుదారులు మొదలయినవారందరు విశాలమగు యాథుల ననుభవించుచు యుండినను, హిందూరాజులనుండి మహమ్మదీయ రాజులకు, వారినుండి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము వారికి యధికారము మారుట ద్వారా వీరి హక్కుల స్వభావముకూడ మారుచూవచ్చి, తుదకు వీరందరును కేవలము ప్రభుత్వమువారి తరపున శిస్తు వసూలుచేయుట కేర్పడిన ఏజంటు స్థితికి వచ్చిరి. ఇంగ్లీషు ప్రతిలో ఇట్లున్నది.

..."He (Ryot) is the owner of the soil subject to the payment of land revenue due to the government. He has not derived his title from the landholder. The amount he pays to the landholder is not rent that is paid by a tenant to a landlord, but it is only the dues to the government as assessment on land." (Report P. 25)

శ్రీ రావు శ్వేతచలపతి రామకృష్ణ రంగారావు బహదూర్, టొబ్బలి రాజా, మాజీ ప్రధాన మంత్రి.

"...the landholder is only an agent of the government to collect rents from them as laid down in section 4 of the Estates Land Act. He is not entitled even to the possession of ryoti and, as laid down by the Privy Council in I. L. R. 45 Madras, 586. (Report P. 21.)

వెనుకటి మద్రాసు గవర్నరుగారగు ఎరిస్క్విస్ ప్రభువు గారి పద్ధతి "ప్రస్తుతకాలమునకు సరిపడనిది, పాతకాలపుది, నిర్బంధకరమయినదియైన పద్ధతి" అని లండన్ కాక్స్టన్ హాలు ఉపన్యాసములో అభిప్రాయమిచ్చి యుండిరి.

ఈపై యన్ని కారణములవల్ల భూమికి హక్కుదారుడు నిస్సందేహముగా రై తేయని తేలుచున్నది.

పూర్వము పీఠెట్లు ఏ హక్కులు గలిగియున్నను 1802 సం॥రపు పెర్మనెంటు సెటిల్మెంటు ఆక్టునకు పిమ్మట పన్నులు వసూలుచేయు ఏజంట్లు లేక కలెక్టర్లుగా నిర్ధారణ చేయబడిరి. వీరు ప్రజలకు ప్రభుత్వమునకు మధ్య ఇట్టి ఏజంట్లే అయినచో ఈ కాలములో ఈ జమీందారీపద్ధతి ఎంతవరకు అవసరమో నిర్ణయించవలసి యున్నది. ఎరిస్క్విన్ ప్రభువుగారు కాక్స్ టన్ హాలులో చెప్పినట్లు ఈ పద్ధతి దౌర్జన్యయుతముగా మారినప్పుడు దీనిని మార్చుటయో, మాన్యుటయో అవసరమని ప్రజలలో అభిప్రాయము కలుగుచున్నది.

సమస్య పరిష్కారమునకు ప్రకాశం కమిటీ సిఫార్సులు.

జమీందారీ - రైతు సమస్య పరిష్కరింపబడుటకు ప్రకాశం కమిటీ చేసిన కొన్ని సిఫార్సుల నిందు ప్రకటించుచున్నాము. (i) నేలకు హక్కుదారులై తే; జమీందారు పన్నులు వసూలుచేయుట కేర్పడిన ఏజంట్లు; రైత్వారి భూములలోని రైతులవలె జమీన్ రైతుకు

గూడభూమిపై పూర్తి హక్కులు వున్నవి. ఆ భూమిని రైతు తన యిష్టము ప్రకారము దాన విక్రయాదులకు వినియోగించవచ్చును. (ii) రైతు న్యాయముగా 1802 కు ఏర్పడిన శిస్తు చెల్లించుట సబబు. 1802 నాటి కవులు ప్రకారము రొక్కపు శిస్తు వసూలుచేయవలెను. (iii) శిస్తు వసూలు నిమిత్తం జేలం, జప్తులు సర్కారు ఉద్యోగుల పరము చేయవలెను; (iv) గంజాం మొదలు గోదావరి జిల్లావరకుగల కొండ ప్రాంతము ఏజన్సీ ప్రాంతము. జిల్లా కలెక్టర్ల పాలనము క్రిందనుండి, ఈ ప్రాంతము లిప్పుడు పూర్వ

మున్నట్లు లేవు. ఏజన్సీలలో ఎల్లవరం, చోడవరం, పోలవరం, భద్రాచలం తాలూకాలను, గంజాం విశాఖపట్టణం జిల్లాలలోని కొన్ని ముందరి ప్రాంతములను వెల్లడిప్రాంతములలో జేర్చి, వాటికి రాకపోకల సేర్పాటుచే, రయితులకు తోడ్పడవలెను. భూమినిబట్టిగాక, పంటను బట్టిపన్ను వసూలు చేయుట శాసన విరుద్ధము. దారుణమగుచున్న ముతార్ల బాధల నివారించవలెను."

కీ. శే. శ్రీ రాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరావు బహదూర్, లక్కవరం జమీందారు, పత్రికాధిపతులు, ప్రసిద్ధకవులు.

ఈ సిఫార్సులు, దురదృష్టవశమున కాంగ్రెసు ప్రభుత్వము రాజీనామాయించియుండుటవల్ల ఆ మలులోనికి వచ్చుటకు వీలులేక రైతులకు చాల ఆశాభంగము కలిగెను. గాని ఎప్పటికయినను రైతులు - జమీందారులు, తాముగాగాని, ప్రభుత్వ సహాయముతోగాని తమ సమస్యను పరిష్కరించుకొనవలసియుండును. ప్రకాశం కమిటీ రిపోర్టు జమీందారులను మేల్కొల్పి, తమ బాధ్యత నెఱుంగ జేసి, తమ ఆర్థిక పరిస్థితుల చక్కపరచుకొనుటకు; రైతుల వ్యవహారముల యెడల శ్రద్ధ

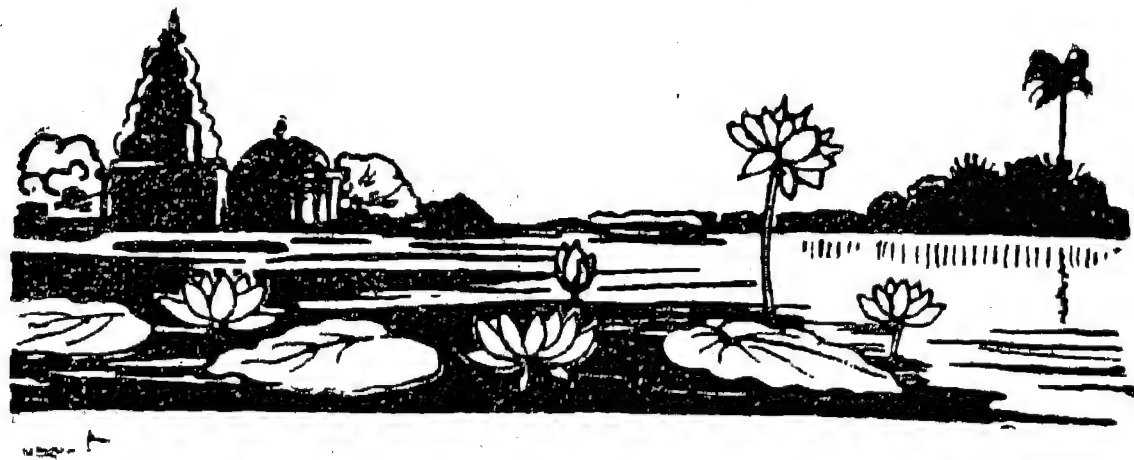
కలుగుటకు తోడ్పడినది. అంతకుముందు ఈ జమీందారులు తమతమ స్వస్థానములను విడిచి, పెద్ద పట్టణములయందు, విశేష ధనవ్యయముచేసి విలాస భవనముల నిర్మించి యందు సౌఖ్యములందుచుండిరి. రైతులకు దూరముగనుండుటచే వారి సాధారణ యవసరములను పరిశీలించుటకు అవకాశములు కలుగజేయకుండిరి. అయినను జమీందారులలో కొందరయినను ప్రకాశం కమిటీ రిపోర్టునందలి సిఫార్సుల నమలుపరచుటకు సిద్ధమై యుందురు.

జమిందారులు ఆంధ్రదేశమునకు చేసిన
మేలు.

రైతుల సందర్భములో ఎట్లున్నను, ఈ జమిందారులు ఉదారహృదయులై, ప్రజోపయోగములగు పనులుచేసి కీర్తి కెక్కిరి. విజయనగరం, పల్లకిమిడి, పితాపురం, వుయ్యూరు, వెంకటగిరి రాజులు కళాశాలలను; మందాసా, చల్లపల్లి, రామ చంద్రపురం, నూజివీడు మొదలగు జమిందారులు ఉన్నత విద్యాలయములను ఏర్పరచి, విద్యా సంస్థల పోషించి వాటి అభివృద్ధికి నెక్కువ తోడ్పడిరి. స్వయముగ కొందఱు పండితులై కవులను, నటకులను, గాయకులను ప్రోత్సహించి పురమందిరములను గట్టించి, కళలను పోషించి, విజ్ఞానాభివృద్ధికి, సంఘ సంస్కరణకు నెక్కువగా తోడ్పడిరి. జయపురం మహారాజులుంగారు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమునకు 10 లక్షల రూప్యముల భూరివిరాళమిచ్చి విశేషకీర్తివంతులైరి. పితాపురం మహారాజువారు ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తును స్థాపించి, అనేక ఉద్గ్రంథములు తెలుగున ప్రచురించిరి. సూర్య రాయాంధ్ర నిఘంటువును తయారు చేయించుచు, కాకినాడయందు తమ షేర పెద్ద కాలేజీని కట్టించి, అనాథ శరణాలయము నేర్పఱచి, బ్రహ్మ సమాజ మందిరము గూడ నేర్పఱచిరి. క్రితంసారి జరిగిన శాసన సభల ఎన్నికల సందర్భమున రాష్ట్రము నందంతటను “పీపిల్స్ పార్టీ” అను గొకదానిని స్థాపించి, విశేష ధన వ్యయముచేసి స్వయముగా

నాయకులై నడపిరి. బొబ్బిలి, విజయనగరం, వెంకటగిరి, మిర్జాపురం, చల్లపల్లి, పోలవరం, పితాపురం మొదలగు జమిందారులు రాజకీయములలో ఎక్కువ పాల్గొనుచు, చాల కాలమువరకు శాసన సభాసభ్యులుగా పాల్గొనుచు యుండిరి. పానగల్లు, బొబ్బిలి జమిందారులు ఈ రాష్ట్రపు ప్రధాన మంత్రిత్వము వహించిరి. పోలవరం, వుయ్యూరు, పానగల్లు జమిందారులు ఆంధ్ర మహాసభాధ్యక్షపీఠము నలంకరించిరి. అనేకమంది జమిందారు జిల్లా, తాలూకా బోర్డు అధ్యక్షులుగ కూడ యుండిరి. చల్లపల్లి, మిర్జాపురం జమిందారులు ఆంధ్ర చలనచిత్ర పరిశ్రమయందు విశేష ధనమును వెచ్చించి పరిశ్రమకు చేయూతనిచ్చిరి. ఇట్టివి ఇంకను జెప్పవలయునన్న చాల గలవు.

కాలము మారిపోవుచున్నది! యుద్ధానంతర ప్రపంచ పునర్నిర్మాణమెట్లుండునో, ఎట్టివిప్లవకరమగు నూతన మార్పులు రానున్నవో ఊహకందని విషయములు. కాల గర్భమున నేమున్నదో!! వ్యవసాయమునకు జీవగర్భయైన రైతుల బాధలు నివారించు పద్ధతుల నాలోచించి నమలులో పెట్టక ప్రభుత్వ ముదాసీనము వహించియుండుట విచారకరము. ప్రకాశం కమిటీ రిపోర్టు ఏనాటికయినను సార్థకమై, రైతులలో, తిరుగుబాటులు, సంఘర్షణలు, కాల్పులు మొదలగు బాధలు తొలగి రైతు జమిందారీ సమస్య సాంతముగ పరిష్కారమగు గాక!

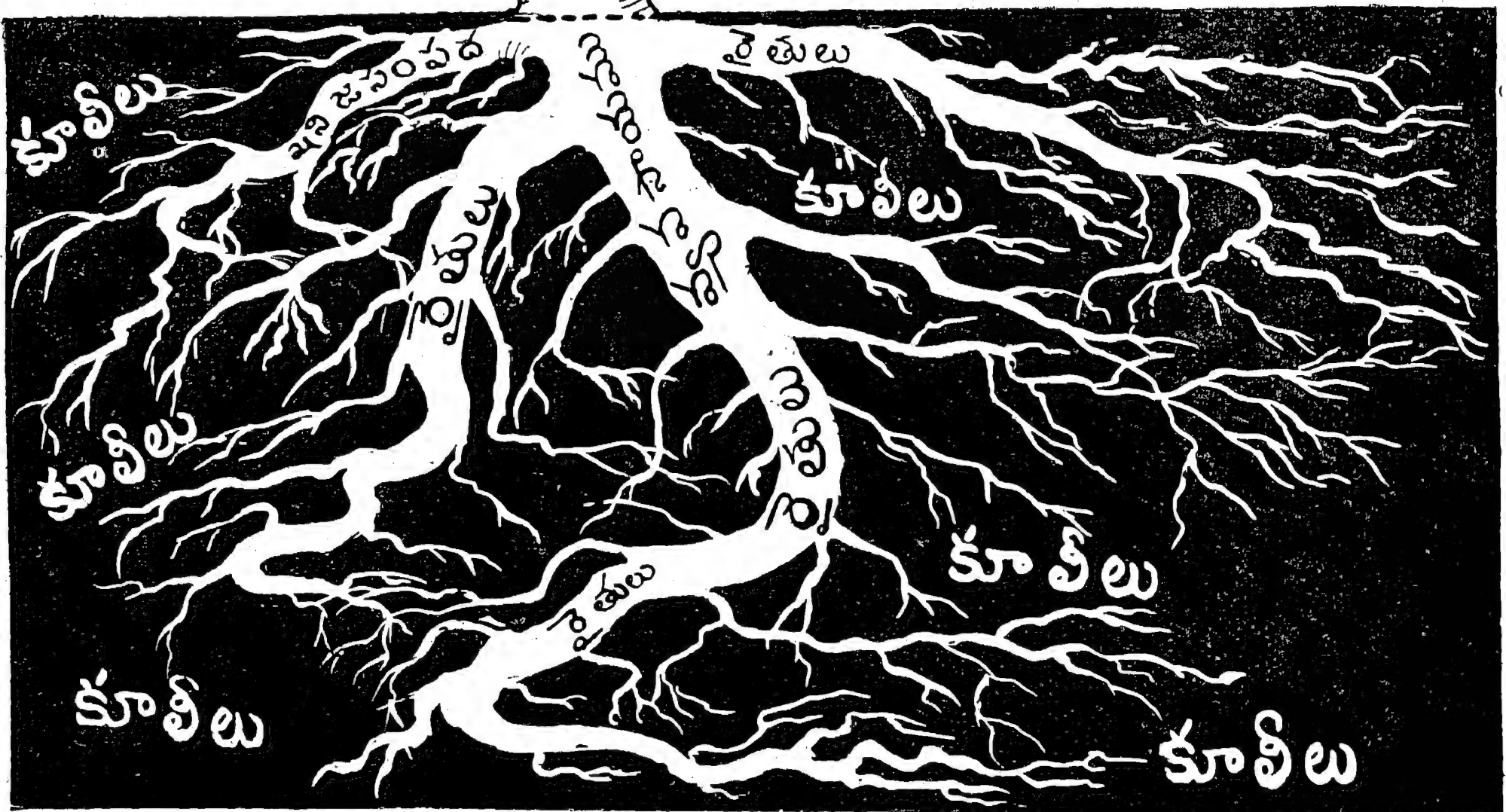
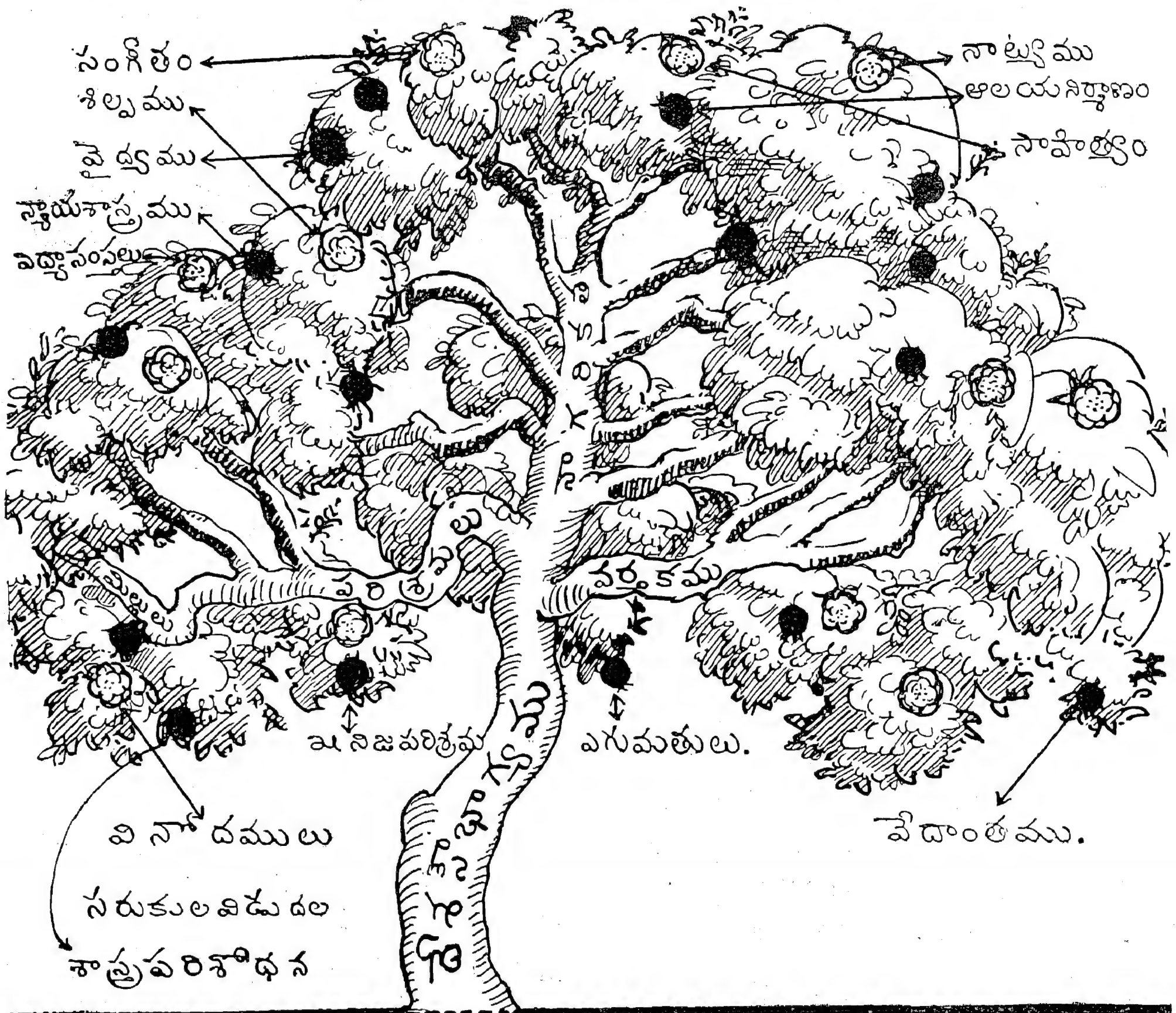

అయిదవ భాగము - ఆర్థిక సంపద

ప్రస్తావన :—దేశమందలి ఆర్థిక సంపదకు అధారములు భూమి, పరిశ్రమ, పెట్టుబడి. మానవునికి కావలసిన పదార్థములలో నూటికి 99 పాళ్లు భూమినుండే వచ్చును. పంటలకే కాక పారిశ్రామిక వృత్తులన్నిటికిని కావలసిన ముడి వస్తువులకు నైతము భూమి ముఖ్యము. వ్యవసాయమువలన ఇందనేకము లభ్యమగుతున్నవి ; గనుక, ఆర్థిక సంపదకు మొదటి విషయముగా వ్యవసాయమును పేర్కొని మన ఆంధ్రదేశమందు వ్యవసాయ పరిస్థితు లెట్లున్నవో, ఎక్కడెక్కడ ఏయే రకము భూములున్నవో, ఏయేపంటలు విరివిగా పండిస్తున్నారో వట్టికలతో నైతము వివరించి తెలియజేసినాము. వ్యవసాయపు పనులకున్న, బరువులు మోయుటకున్న, బండ్లు లాగుటకున్న, అహార పదార్థములకున్న పశువులు మొదలయిన జంతువులు పనికివచ్చును ; గనుక, వ్యవసాయము తర్వాత పశుసంపదకు సంబంధించిన అధ్యాయము ప్రకటిస్తున్నాము. పాడిపంటలకు జీవనాధారము నీరు గనుక, దేశమందలి నీటి వనరులు అనగా ఏళ్లు, చెరువులు, కాలువలు మొదలయిన నీటి వనరులు, నీటి పారుదల ఏర్పాట్లు తెలుగు జిల్లాలలో ఎట్లున్నవో, గోదావరీ కృష్ణా నదుల ఆనకట్టలు, తుంగభద్రా ప్రాజెక్టు మొదలయిన విషయములు నీటివనరులనే అధ్యాయములో తెలియజేసినాము. తర్వాత, గృహ నిర్మాణమునకు, ఉపకరణములకు, వంటచెరుకుకు మాత్రమే కాక, పంటలకు కావలసిన వర్షములను మెండుగా కురిపించుటకును ఉపచరించే కొండలు, అడవులు ఆర్థిక సంపదకు ముఖ్యమేకముకలడవులు అనే అధ్యాయములో ఎక్కడెక్కడ కొండలు, అడవులు గలవో, ఏయే రకముల కలప గలదో, ఏయే అడవి దినుసు ఎంతవరకు ఉపయోగమగుతున్నదో వివరించినాము. భూతలమునకు సంబంధించిన విషయములే గాక భూగర్భమున గల లోహములు, గని (రాక్షసి) బొగ్గు మొదలయినవి నైతము ఆర్థిక సంపదకు తోడ్పడును. గనుక మన తెలుగు జిల్లాలలోని భూనిజ సంపదను గురించి ఒక అధ్యాయము ప్రకటిస్తున్నాము.

భూతలము నుండిగాని, భూగర్భమునుండిగాని లభించేముడివస్తువులు, ముడి ఖనిజములు మానవుని పరిశ్రమ లేకున్నయెడల ఎక్కువ విలువ గలవిగాని, దేశస్థుల ఆర్థిక సంపదకు ఎక్కువగా తోడ్పడ గలవి గాని కావు గనుక దేశమందలి పరిశ్రమల స్థితి తెలియజేయవలెను. అందునుగురించి ఒక అధ్యాయము ప్రత్యేకముగారచించి, అందులో చిరకాలము నుండిన్ని మన దేశములోగల చేతి పరిశ్రమలు, పల్లె పరిశ్రమలు ఎట్లు పరిణమించి ఉన్నవో, మానవుని కాయకష్ట శ్రమ ఫలితముగా వచ్చే శక్తికి మించిన యంత్రశక్తి పరిశ్రమలకెంత ఉపచరిస్తున్నదో, ఇప్పుడు తెలుగు జిల్లాలలో ఏయే పరిశ్రమలు ఎక్కడెక్కడ నున్నవో, అవి ఎంతెంత విలువగల వస్తువులను తయారు చేయుచున్నవో తెలియజేసినాము. యంత్రములు నడపుటకున్న, వెలుతురిచ్చుటకున్న ఇంకా ఇతర కార్మికశక్తిని కలుగజేయుటకున్న కావలసిన విద్యుచ్ఛక్తి మన ఆంధ్ర దేశములో ఎట్లుపచరిస్తున్నదో, ఎక్కడెక్కడ ఈ శక్తి నుదయింప జేయుటకు అనుకూలమైన పరిస్థితులున్నవో తెలియజేస్తూ విద్యుచ్ఛక్తి అనే అధ్యాయము రచించినాము. పడించే పంట దినుసుగానీ, కార్థానాలలో తయారుచేసే వస్తువులుగానీ ఉత్పన్నములైన స్థలముల నుండి అమ్ముడుబోయే స్థలములకు సులువుగా పోయి చెల్లిన గాని వాటికి తగిన విలువలేదు ; గనుక, అవి ఎక్కడపుట్టుతున్నవో, వాటికి ఎక్కడ గిరాకీగలదో, వాటిని రవాణాచేయుటకు రాకపోకల సౌకర్యము లెట్లున్నవో సరుకుల విడుదల అనే అధ్యాయములో తెలియ జేస్తున్నాము. వ్యవసాయము చేసే రైతుకు, చేతి పరిశ్రమలే కానీ, కార్థానా పరిశ్రమలేకానీ నడపించే పెట్టుబడిదారుకుగానీ, పెట్టుబడి సంఘములకు గానీ పెట్టుబడి మూలధన ముండవలెను—ఆస్తి ఉండవలెను ; అప్పు పుట్టవలెను ; ధనవంతులో, బ్యాంకులో, పెట్టుబడి ధనము సదఫరా చేయవలెను ; గనుక ఆస్తి, బ్యాంకులు, కంపెనీలు అనే అధ్యాయములో ఈ విషయములన్ని వివరించినాము. పైని చెప్పిన అధ్యాయముల విషయసంగ్రహము ప్రతి అధ్యాయము మొదటను తెలియజేస్తున్నాము.

జాతి సంపద వృక్షము

దేశమనియెడి దొడ్డ వృక్షం ప్రేమలను పూలెత్తవలెనోయ్ ;
నరుల చెమటను తడిసి మూలం ధనం పంటలు పండవలెనోయ్.

—గురజాడ

పదునొకండవ అధ్యాయము

వ్యవసాయము

“కోటి విద్యలు కొండ్రకులోపలే”

“ఎంచిన ఎరువేదిరా అంటే యజమాని పాదము”

“ఒక నాటి అదును ఏడాది బ్రతుకు”

“అరక అరిగితే గరిసెవిరుగును”

“ప్రత్తికి పది చాళ్లు జొన్నకు ఏడు చాళ్లు.”

విషయ సంగ్రహము:-వ్యవసాయము వలన ఎక్కువ మంది జీవించేదేశాలలో హిందూ దేశము ప్రధానమైనది. నూటికి 93 రు పల్లెని వాసులు, దేశ సమస్య పల్లెల సమస్య, ఆంధ్ర దేశములోని 4 కోట్ల ఎకరాల భూమిలోను సాగుబడి భూమి $1\frac{1}{2}$ కోటిఎకరాలు. అన్ని రకముల భూములు గలవు. పర్ర భూములు, కంకర, ఎర్రనేల, డెల్టాభూములు, నల్లమట్టి నేలలు కలవు. ఇరి గేషను కాలువలవల్ల, ఏటికాలువలవల్ల, వర్షాధారమువల్ల, చెరు వులవల్ల, భూమి సాగుబడి అగుచున్నది. పల్లపు భూములలో వరి, చెరుకు పెద్దపంటలు. మెట్ట భూములలో చోళ్లు, జొన్నలు, రాగులు మొదలగు తృణధాన్యములు; ఉలవలు, కందులు మొదలగు కాయ ధాన్యములు; వేరు సెనగ, నువ్వులు మొదలగు తైల వర్గాలు, మామిడి, అరటి, నారింజ, నిమ్మ మొదలగు పండ్ల జాతులు; ప్రత్తి ప్రొగాకు మొదలగు పారిశ్రామిక పంటలు, పోపుమసాలా దినుసులు పండును. ఆంధ్ర దేశములో జిల్లాల వారిగా పండు పంటలు, వాటి విలువ తెలియజేయు పట్టిలు. వ్యవ సాయమునకు సంబంధించిన సామెతలు.

ప్రపంచములో వ్యవసాయమువల్ల జీవించే దేశాలలో మన హిందూ దేశం ముఖ్యమైనది. ఈ దేశం అంతటిలో నూటికి 93.5 గురు పల్లెలలోను, 6.5 మంది పట్టణాలలోను వసించు చున్నారు. మద్రాసు రాజధానిలో నూటికి 90.7 మంది పల్లెలలో జీవనము చేయుచున్నారు. అనగా, సగటున సు మారు, ఒక్కొక్క పల్లెకు 678 మంది చొప్పున ఉన్నారన్నమాట. అందుచేతనే, హిందూదేశ ఆర్థిక సమస్య పరిష్కారము కావలెనన్న, పల్లెటూళ్ల ఆర్థిక సమస్య పరిష్కరించవలెనన్న మాట. ఇది చూచే, మన దృష్టి పల్లెటూళ్లకు

మరల్చుట ముఖ్యమని గాంధీ మహాత్ముడు చెప్పు చున్నాడు. మద్రాసు రాజధాని 223.700 చదరపు మైళ్లు వైశాల్యముగలది. జనాభా 46,74,000. ఆంధ్ర జిల్లాల మొత్తము వైశాల్యం సుమారు 65 వేల చదరపు మైళ్లు. అనగా, 4 కోట్ల ఎకరాలు. దీనిలో సాగుబడి నున్న భూమి $1\frac{1}{2}$ కోట్ల ఎకరాలు. ఇందు 40 లక్షల ఎకరాల భూమికి నీటి వసతులున్నవి. మిగిలిన భూమి కేవలం వర్షముపై ఆధారపడి ఉన్నది.

ఆంధ్ర దేశములో సారవంతమైన నల్లనేల మొదలు కంకరతో నిండివుండే నేలలు, పర్ర భూములు, బీడు భూములు అన్నిరకముల నేలలున్నుగలవు. కృష్ణా, తూర్పు, పశ్చిమ గోదావరి, గుంటూరు, నెల్లూరు జిల్లాలలోని భూములు ఎక్కువగా కాలువల నీటివల్ల సాగుబడి అవుతున్నవి. రాయల సీమలోని భూములకు చాలవరకు ఆధారము పెద్దపెద్ద చెరువులు. ఇందును గురించిన వివరణములునీటి వనరులు అనే శీర్షిక క్రింద విపులముగా తెలియజేయడ మయినది. విశాఖపట్నం, గోదావరిజిల్లాలలోగల ఏజన్సీలోను, కర్నూలు జిల్లాలోగల అడవులలోను కలప, ఇతర అడవి సరుకులు మనకు లభిస్తున్నవి. వీటిని గురించి వివరణములు “అడవులు” అనే శీర్షికలో చూడ వచ్చును. ఆంధ్ర దేశములోని ముఖ్య పంటలు వరి, చెరుకు, జొన్న, రాగి, చోళ్లు, కొర్రలు, మొక్కజొన్న, వేరుసెనగ, ప్రత్తి మిరప, పసుపు, పొగాకు, నువ్వులు మొదలైనవి,

మన దేశపు పంటలను గురించి తెలుసుకొనుటకు ముందు ఆంధ్ర జిల్లాలలోని భూమి ఏప్రాంతంలో ఎంత సారవంతమై వున్నదో తెలుసుకోవడం చాలా ముఖ్యం.

తూర్పు కనుమలకు సమీపంగా వున్నవి ఎర్రమట్టి నేలలు. ఇవి విశాఖపట్నం తూర్పు గోదావరి, పశ్చిమ గోదావరి కృష్ణా జిల్లాలలో వున్నవి. ఈ నేలలో పై భాగాన్ని

ఎర్రమట్టి, లోతుకు త్రవ్విన కొద్దీ రాళ్లూ, తెల్లకంకరా వుండును.

గుంటూరు, నెల్లూరు, రాయల సీమ జిల్లాలలోను ఎర్ర నేలూ, నల్లరేగడి లేక ప్రత్తిరేగడి నేలలూ కలిసివున్నవి. ఈ నల్లరేగడి నేలలుండే ప్రదేశంలో వర్షం తక్కువైనా నీరు నిలవచేసుకొనే శక్తి ఈ నేలకి అధికము.

అంతేకాక, నదులతో కొట్టుకు వచ్చే వండలి లేక వండ మట్టి నేలలు తూర్పు, పశ్చిమ గోదావరి, కృష్ణా, నెల్లూరు జిల్లాలలో ఉన్నవి. ఈ భూమి పైరెండు రకాల భూముల కంటే సారవంతమైనది.

సముద్ర తీరాన్ని ఇసుకమేట వేసిన తేలిక భూములున్నవి, ఇవి సరుగుడు, తాడి, జీడిమామిడి మొదలగు తోటలకు పనికి వస్తవి. ఇవి తూర్పు తీరము నందంతటా విస్తరించి వున్నవి.

ఈ ఇసుక నేలకున్న సారవంతమైన ప్రదేశానికిన్ని మధ్య, సముద్రపు నీటి ఊటతో వుప్పు దుల్లివుండే చవిటి పరలుకూడా అక్కడక్కడ వున్నవి; కాని, ఆంధ్ర దేశంలో ఈరకం భూమి చాలా తక్కువగానే వున్నది.

ఆంధ్ర దేశంలో మిక్కిలి వేడిమిగల ప్రదేశాలున్న (120 డిగ్రీల వరకూ వేడిమిగలవి) సమశీతోష్ణస్థితిగల ప్రదేశాలున్న గలవు. అందుచేత, ఉష్ణ మండలపు పంటలు పండడానికిన్ని, సమశీతోష్ణమండలపు పంటలు పండడానికిన్ని అవకాశాలున్నవి.

రాయల సీమలో రాళ్లతో నిండిన పోరంబోకులున్న, చిన్నచిన్న అడవులుగల ప్రదేశాలున్న గలవు. కాని, కేవలము ఇసుకతో నిండి, చెట్టూచేమ కానరాని ఎడారి ప్రదేశం మాత్రం ఆంధ్ర దేశంలో ఎక్కడా కనబడదు.

మన దేశం మొత్తం మీద పండే పంటలలో కేవలము తిండికి పనికివచ్చే పంటలు నూటికి 80 పాళ్లు; అనగా, సుమారు 140 లక్షల ఎకరాల భూమి అందుకుపరిచిస్తున్న దన్నమాట. ఇందులో తృణ ధాన్యములైన వరి, జొన్న, కొర్ర, గంటి, చోడి పైరయే ప్రదేశం 110 లక్షల ఎకరాలు. ఆహారపు పైర్లలో కాయ ధాన్యాలయిన కంది, పెసర, మినుము, సెనగ వగైరాలు 16 లక్షల ఎకరాలా క్రమించుకుంటున్నవి. నూనె దినుసులైన నువ్వులు, వేరు సెనగ కొంత వరకు తిండికికూడా పనికి వచ్చును.

అరటి, మామిడి, నారింజ మొదలయిన జాతుల పళ్లూ దుంపలూ, కూరగాయలూ సాగుబడి అయే ప్రదేశం 2½ లక్షల ఎకరాలు. కొబ్బరి తినుబడి ఫలమైనా, ముఖ్యంగా చమురు జాతులలో చేరుతుంది.

మొత్తం మీద, తిండికి పనికివచ్చే ఇతర పంటలన్నీ కలిసి 42 లక్షల టన్నుల బియ్యానికి సరిపోయే ఆహార పదార్థాలవుతవి. కాని, ఆంధ్ర దేశంలో జనాభానుబట్టి సగటున తల ఒక్కంటికి రోజుకి 1½ పాను చొ॥ సంవత్సరానికి ¼ టన్ను అని అంచనా వేస్తే, 50 లక్షల టన్నుల బియ్యానికి సరిపోయే పంటపండితేనే కాని చాలదు.

కొన్ని పోపు (మసాలా), పరిమళ ద్రవాలు (మిరప, ఆవాలు, మెంతులు, ధనియాలు, పసుపు అల్లం వగైరా పదార్థాలు) వాటికి తిండి విలువ అంతగా లేక పోయినా ఆహార వస్తువులలోనే చేరును. వీటిలో మిరప ప్రత్యేకం 2 లక్షల ఎకరాల నేల సాగుబడి అవుతున్నది. మిగిలిన వన్నీ ఒక లక్ష ఎకరాల భూమిపై సాగవు తున్నవి.

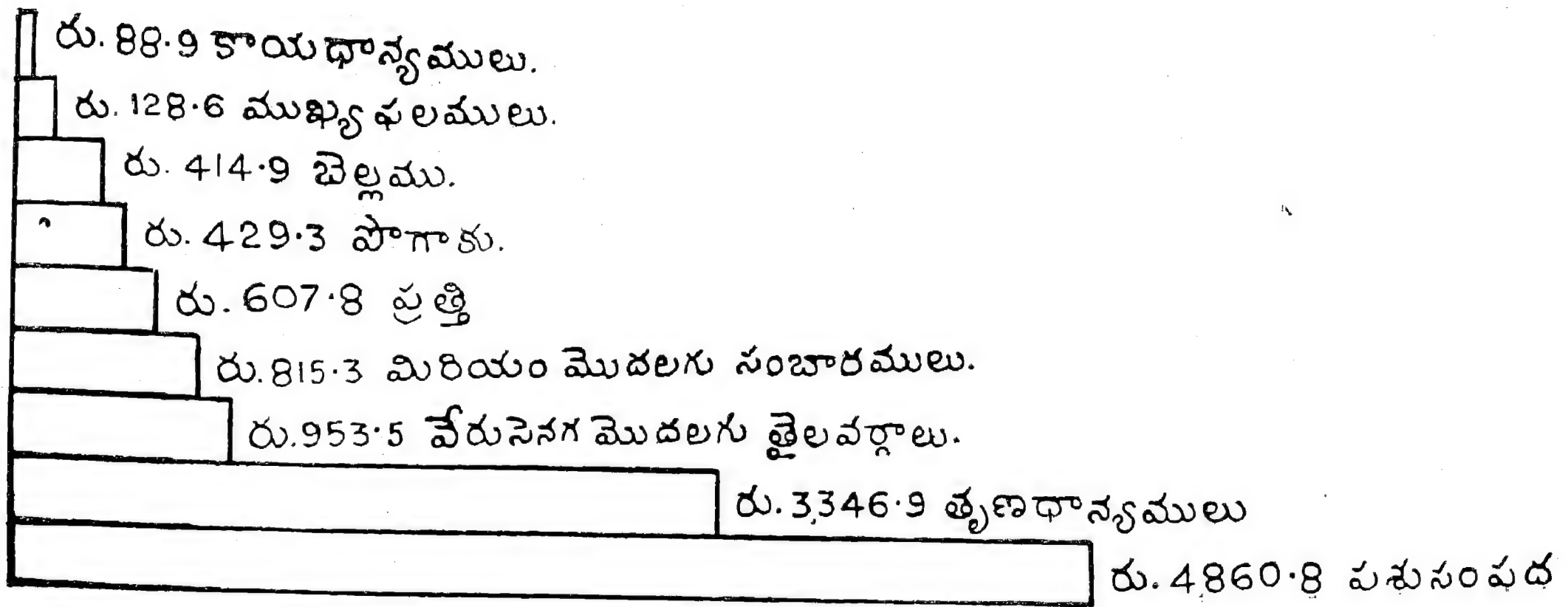
తిండికి పనికిరాని తెల పదార్థాలు ఆముదాలు, అవినె, కుసుమ మొదలైనవి కూడా ఆంధ్ర దేశంలో పండును. ఇవీ వేరుసెనగా, నువ్వులూ, కొబ్బరి కలిసి 27 లక్షల ఎకరాల నేల సాగుబడి అవుతున్నది.

పారిశ్రామికపు పంటలలో ప్రత్తి ముఖ్యస్థానాన్నా క్రమిస్తున్నది. ఇది సుమారు 13 లక్షల ఎకరాల ప్రదేశంలో సాగుబడి అవుతున్నా, యంత్రాల పై సన్ననూలు తీయడానికి తగు నాణ్యమైన రకం కాకపోవడం చేత కావలసి నంత ఎక్కువగా నూలు మిల్లులూ, నేత మిల్లులూ అభివృద్ధి కావడము లేదు.

గోగూ, జనుమూ, కొబ్బెరూ, తాటి పీచూ, నార పంట లలోనివి. వీటికి ఆంధ్ర దేశంలో 14 లక్షల ఎకరాల భూమి వినియోగ మవుతున్నది.

పొగాకు ఆంధ్ర దేశంలో 2½ లక్షల ఎకరాల భూమి సాగుబడి అవుతున్నా విదేశాలకి ఎగుమతికి పనికి వచ్చే నాణ్యమైన సరకునకు 1 లక్ష ఎకరాల భూమి మాత్రమే ఉపయోగమగుతూ ఉన్నది.

అంధ్రదేశములోని పంటలకు సంబంధించిన వివరములు ఈ క్రింది పట్టికలలో విపులముగా తెలియనగును.

* పై సంఖ్యలను లక్షలలో తెక్కించవలెను.

తెలుగు జిల్లాలలోని పంటలు ; నాటి పరిమితి, విలువ

జిల్లాపేరు	వరి	చోళ్లు	జొన్నలు	రాగులు	కొర్రలు	వరిగలు	చామలు	మొక్కజొన్న	ఇతరకాయ
								దాన్యములు	
విశాఖ పట్టణం	517	242	628	1163	56	12	45	11	67
తూర్పు గోదావరి	575	305	145	75	11	7	23	19	10
పశ్చిమ గోదావరి	590	192	24	16	2	3	2	6	1
కృష్ణా	448	656	51	22	2	15		67	3
గుంటూరు	3059	1112	522	100	157	12	.7	144	465
నెల్లూరు	2704	1216	558	616	80	259	4	.4	49
కర్నూలు	486	1656	199	148	691	19	1	.4	30
బళ్లారి	235	1478	247	75	811	4	22	.7	9
అనంతపురం	1045	694	290	564	500	90	152	.7	10
కడప	832	918	432	446	180	77	8	.4	21
చిత్తూరు	1794	185	515	869	7	58	33	.1	.4
మొత్తం టా (పందలు)	31469	8655	3612	4094	2498	564	290	249	667
మొ వెల రూ (లక్షలు)	2203	519	217	205	125	22	11	17	27
టన్ను 1కి వెల రూ	70	60	60	50	50	40	40	70	40

ఆంధ్రసర్వస్వము

జిల్లాపేరు	మామిడి పండ్లు	ఆరటి పండ్లు	నారింజ పండ్లు	నిమ్మ పండ్లు	వేరుశనగ, పొట్టుసహ	నువ్వులు	ఆము దాలు	కొబ్బరి లక్షలలో	ప్రత్తి 400 పా, బేళ్ల చా	పొగాకు
విశాఖ పట్టణం	1480	440	17		875	243	1	33.9	1670	13400
తూర్పు గోదావరి	1250	582	56	40	9	117	9	212.6	2230	10750
పశ్చిమ గోదావరి	350	475	13	94	140	93	5	39.2	130	5070
కృష్ణా	340	58	13	59	795	10	8	3.0	1700	5070
గుంటూరు	80	70	68	40	1565	2	3270	.5	14200	64800
నెల్లూరు	220	58	13	47	93	8	46	.8	6320	1480
కర్నూలు	165	29	14	47	1995	2	20		29740	3670
బళ్లారి	100	90			980	16	13	4.8	73500	1180
అనంతపురం	170	11			1800	35	45	1.1	15200	1070
కడప	570	20	69	69	1100	6	6	.4	7230	620
చిత్తూరు	800	60	12	26	690	8	5	7.2	40	220
మొ ట (వందలు)	5525	1893	265	422	10403	540	191	303.5	151960	107330
మొ వెలరూ (లక్షలు)	55	38	18	17	8030	70	19	61	67	429
టన్ను 1కి వెల రూ	10	20	70	40	80	130	100	100	400	400
								వెయ్యికి	బేలుకి	

జిల్లాపేరు	సెనగలు	ఉలవలు	కందులు	మినుములు	ఇతరకాయ ధాన్యములు	మిరప కాయలు	సుగంధ ద్రవ్యా లు, ఉల్లి, పసు పు, ధనియాలు వగైరా
విశాఖ పట్టణం	1000	10700	3400	2700	2200	8750	95800 900
తూర్పు గోదావరి	1100	7170	1850	5970	890	6200	31700 4690
పశ్చిమ గోదావరి	640	3930	1210	450	770	2430	7200 1240
కృష్ణా	910	2630	1020	1880	200	3000	7430 1980
గుంటూరు	1490	2500	4230	1660	510	14120	2610 8750
నెల్లూరు	140	9550	410	250	330	3120	160 500
కర్నూలు	2700	5440	6130	500	230	5720	1270 880
బళ్లారి	3060	8440	6000	330	3280	3120	23000 1650
అనంతపురం	1630	22990	8600		630	2600	4470 2600
కడప	380	3930	740	30	120	1580	910 2020
చిత్తూరు	10	4330	650	50	470	1620	31400 1740
మొత్తం టన్నులు	13060	81520	34240	13820	9630	52260	205950 23950
మొత్తం వెల రూ	783600	4891200	2054400	691000	481500	10452000	41190000 3592500
టన్ను 1కి వెల రూ	60	60	60	50	50	200	200 150

తెనుబండారములు

ధాన్యము	పండ్లు	కూరలు, ఆకులు
వడ్లు, జొన్నలు	మామిడి పండ్లు,	వంగ, బెండ, చిక్కు
మొక్కజొన్న,	నారింజ పండ్లు, ని	డు, దుంపలు, కంద,
రాగి, గంటలు	మృ, దబ్బ, అనా	పెండలము, చేమ,
సజ్జలు, చోళ్లు,	స, ముంతమామిడి	బంగాళాదుంప,
పెసలు, ఉల	పండ్లు, జామి, అ	ఉల్లి, బీర, పొట్ల,
వలు, కందులు,	రటి, కమలాఫలా	కాకర, దొండ, గు
మినుములు,	లు, సపోటా, పం	మ్మడి, అరటి, అల్లం,
మిరపకాయలు,	పరపనాస, నీతాఫ	ఆనబవగైరాలు;
చెరకు, శెనగలు	లం, పనస, కర్బూ	తోటకూర, గోగు
ధనియాలు,	జ, పుచ్చ, దోస,	కూర, బచ్చలి,
ఆవాలు, మెంతు	బొప్పాయి, బత్తా	చుక్కకూర, కొత్తి
లు, గోధుమలు,	యి, ద్రాక్ష, ఈ	మిర, మెంతికూర,
కాఫీగింజలు	త, చింత పండు,	పుదీనా, తమల పా
	నేరేడు, గులాబి	కులు, కరివేపాకు,
	జామ, రేగు,	అరటి ఆకులు
	ఉసిరి వగైరాలు.	వగైరాలు.

తెను బండారాల్లో పైవేగాక ఇంకా చేపలు, మాంసము గ్రుడ్లు కూడా చేరుతాయి.

ఇతర దినుసులు, వస్తువులు.

సుగంధద్రవ్యాలు	ఉపవైరులు	చమురుదినుసులు	నారపంటలు
అల్లం	పిల్లి పెసర	వేరుశనగ	ప్రత్తి
పసుపు	జనుము	జనుము	గోగునార
ఇంగువ	ఉల్లి	ఆముదాలు	జనపనార
మిరియాలు	నీరుల్లి	నువ్వులు	కిత్తనార
ఘొంతి, యా	చామలు	కొబ్బరి	కొబ్బరినార
లకులు	కుసుమలు	కుసుమలు	త్రాటిపీచు
లవంగాలు			
దాల్చిన చెక్క			
మంచిగంధము			
వగైరాలు.			

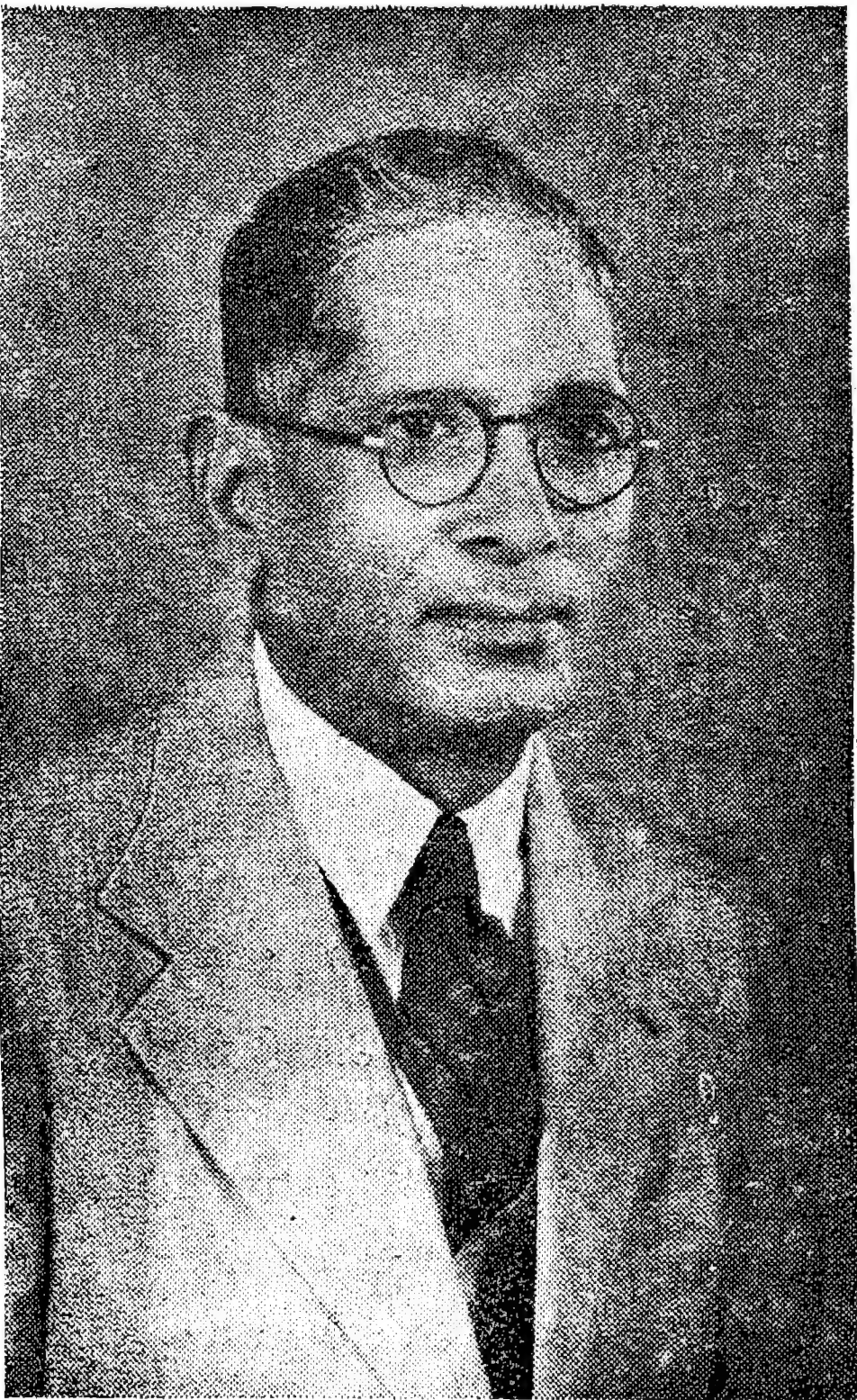
పకువులు	పక్షులు	చేపలు
ఆవులు	కోడె	బొచ్చి
ఎడ్లు	బాతు	కొరమీను
గేదెలు	పావురము	వాలుగ
దున్నలు	చిలుక	గండిమీను
గుర్రములు	గోరింక	బొమ్మిడాలు
మేకలు	గద్ద	రొయ్య
గొర్రెలు	కాకి	మట్టగిడస
లేళ్లు	నెమలి	జల్ల
దుప్పలు	కోకిల	బెత్త
కుక్కలు		తాబేలు
అడవిపందులు		ఎండ్రకాయ
పందులు		
ఎలుగొడ్లు		
చిలుతపులులు		
పెద్దపులులు		
అడవిపందులు		
కుందేళ్లు		

పైని గనపరచిన సంఖ్యలవల్ల మన ఆంధ్ర దేశంలో ఏ కొద్ది రకాలో తప్ప మిగిలినవన్నీ సర్వసమ్పృద్ధిగా సరిపోతవని చెప్పవచ్చు. ఆంధ్ర దేశం ఇంకా కొంత పంటపై దేశాలకూ, ఇతర రాష్ట్రాలకు కూడా ఎగుమతి చేస్తున్నది. ఎయే సరుకు ఏయే రాష్ట్రాలకి ఎగుమతీ అవుతున్నదో ఎంత వెలగల సరుకు ఎగుమతీ అవుతున్నదో, మనకు లేని (గోధుమలు వగైరా) పదార్థాలు విదేశాల నుండిన్ని పరరాష్ట్రాల నుండిన్ని ఎంత దిగుమతి చేసుకుంటున్నదో మొదలైన విషయాలు “విడుదల సౌకర్యములు; వాణిజ్యము” అనే శీర్షిక క్రింద వివరించడ మైనది.

అంతే కాక, మన పంటలు ఇంకా ఏవిధంగా అభివృద్ధి చేసుకోవలెనో నీటి వనరులు, ఎరువులు అనే శీర్షికలో తెలియ జేయడమయినది.

మొత్తం మీద, ఆంధ్రదేశం సస్య సమృద్ధిగల దేశమనే చెప్పవలెను. తిండికి ఇతరుల మీద ఆధారపడ కుండా సర్వ సమ్పృద్ధిగా వుండేదము నిజముగా ఎంత అదృష్టము!

వ్యవసాయాన్ని గురించిన ఈ అధ్యాయము పూర్తిచేయక ముందు వ్యవసాయమునకు, వర్షాలకు, వ్యవసాయదారుల ఊడ్పు, కోత, నూర్పువగైరా పనులకు, వ్యవసాయ భూములకూ సంబంధించిన తెలుగు సామెతలు కొన్ని ఇక్కడ పొందుపరచడం ముఖ్యం. ఇవి మన దేశములో చాలా ఉన్నవిగాని మరచిపోయినాము. వ్యవసాయ డిపార్టుమెంటు వారు ప్రోగుచేసి ప్రకటించి, మేలుచేసినారు. పశువులకు సంబంధించినవి ఆశీర్వాద క్రింద కనబరచినాము.

* శ్రీ వి. ఎచ్. రామిరెడ్డి; ఎమ్.ఏ., బి.ఎస్.సి., మద్రాసు ప్రభుత్వ వ్యవసాయ శాఖ డైరెక్టరు.

సామెతలు.

(అ) వ్యవసాయానికి సంబంధించినవి :—

1. కోటి విద్యలు కొండ్రకు లోపలే.
2. అడిగిన జీతంబియ్యని, మిడిమేలపు దొరనుగొలిచి

* వీరికి ముందు, ధన్వాద ఆనందరావుగారు ఈ పదవినందు న్న అందులు.

మిడుగుటకంటేకొ, వడిగల ఎద్దుల గట్టుక, మడిదున్నుక బ్రతుకవచ్చు మహిలో సుమతీ.

3. భూమి ఇచ్చినట్లు మనకు భూపులీగలరె ?
4. దొరలు ఇచ్చిన పాలుకన్నా ధరణి ఇచ్చిన పాలు మేలు.
5. కృషితోనాస్తి దుర్భిక్షం, జపితోనాస్తి పాతకం.
6. కరువు మానుపపంట, మిడతల మానుపపంట.
7. బడిలేని చదువు వెంబడిలేని సేద్యము కూడదు.
8. ఎంచిన ఎరువేదిరా అంటే యజమాని పాదము.
9. తల్లిదేవలపక్షము ధరణిదేవలపక్షము.
10. అన్నీ పండించిన కాపువానికి అన్నం కరవు.
11. కర్రమన్న అయితే, కాపు బ్రతుకును.
12. ఎద్దులేని సేద్యం ; చద్దిలేని పయనం.
13. చేతిలోగాని చేలోలేదు.
14. వడ్లూ గొడ్లూ ఉన్నవాడిదే వ్యవసాయం.
15. మడిదున్ని మహారాజైనవాడూ, చేనుదున్ని చెడిన వాడు లేడు.
16. తొలకరిని చెరువు నిండినా, తొలిచూలిని కొడుకు పుట్టినా లాభం.
17. పెద్దయింటి బొట్టె అయినా కావాలి, పెద్ద చెరువు నీరయినా కావాలి.
18. చేనుకు గట్టూ, ఊరికి కట్టూ ఉండాలి.
19. ఒకనాటి అదును ఏడాది బ్రతుకు.
20. రెండూళ్ల వ్యవసాయం, ఇద్దరు భార్యలూ చెరువు.

(ఆ) వానలకు, కార్తులకు సంబంధించినవి :—

1. వానతో కరువులేదు, పెనిమిటితో దారిద్ర్యం లేదు.
2. తొలకరి వానలు మొలకలకు తల్లి.
3. తులావృష్టి ర్ధరాసస్యా.
4. మబ్బు విడచిన ఎండ, మగడు విడచిన ముండ.
5. ధరణి కురిస్తే ధరణి పండును.
6. మృగశిర చిందిస్తే ముసిలెద్దు రంకెవేస్తుంది.
7. ఆరుద్ర చిందిస్తే అరవై రోజులు వరువు.
8. ఆరుద్ర కురిస్తే దారిద్ర్యం లేదు.
9. ఆరుద్రలో అడుగుకు ఒక చినుకు పడినా అడిగి నన్ని వడ్లు పండును.
10. మఘ పురిమితే మదురుమిది కర్రఅయినా పండును.

11. మఘ పుబ్బలు వెర
పిచ్చె; మహత్తైన డామం
వచ్చె, ఉత్తర చూచి ఎత్తర
గంప, హస్తమించిపోయె
నా?

12. ఉత్తర ఉరుము
దప్పినా, రాజు పాడి తప్పి
నా, చెదపురుగుకి రెక్కలు
వచ్చినా కష్టము.

13. ఉత్తర చూచి
ఎత్తర గంప, విశాఖ చూచి
విడువరకొంప.

అంధ్రభూమిని దున్ని అందరికీ
ఆహారమునిచ్చురైతు.

14. హస్తకు ఆది పంట, చిత్తకు చిరి పంట.

15. చిత్త జల్లు స్వాతి వాన.

16. స్వాతి కురిస్తే జొన్నలు చల్ల పడతలోకైనా
పండవు.

17. స్వాతి కురిస్తే మోతి (ముత్యాలు) పండును.

18. చిత్త చిత్తగించి, స్వాతి చల్లచేసి, విశాఖలో వినర
కుంటే, అనూరాధలో అడిగినంత పండుతాను.

19. విశాఖాంతాని మేఘాని, ప్రసూతాంతాని యావ
నం; లలితాంతాని గీతాని, తక్రాంతాని చభోజనం.

20. అనూరాధ కార్తిలో అనాధ కర్రయినా యీను
తుంది.

21. మూల మంచును, జ్యేష్ఠ తేల్చును.

22. పుష్య పూర్ణిమనాడు రాత్రి, పందిరమీద పెట్టిన
దూది పింజ తెల్లవారి నలిపి నప్పుడు నీళ్లు కారితే, మరుసటి
సంవత్సరంబాగా వర్షిస్తుంది.

23. మార్గశిరమాసంలో మంచుపడ్డ 190 వ నాడు మంచి
వర్షం కురుస్తుంది.

24. ఇనశశి పరివేషంబులు, ఘన రహితములగుచు వాన
కాలమునందున్; గనుపట్టిన గలలోనను, వినువానలు లేవు
నిజము (వెంకట స్మృతి).

25. కోడి రెక్క ఆరవేస్తే గొప్పవర్షం కురుస్తుంది.

26. గొర్రెలు గుంపుగూడితే గొప్పవర్షం కురుస్తుంది.

27. వట్టి నేలలో కప్ప అరుస్తే వర్షం తప్పదు.

28. నల్ల చీమ గ్రుడ్డు మోసిన వాన తప్పదు.

(ఇ) భూసారాన్ని గురించినవి:—

1. దుక్కిలేని చేను, తాలింపు లేని కూర.

2. దుక్కిచాలని చేనికి ఎరువు ఎంత పెట్టినా వట్టిదే.

3. దుక్కికొద్దీ పంట, బుద్ధికొద్దీ సుఖము.

4. అరక అరిగితే, గరిసె విరుగును.

5. దుక్కి చలవే చలవ, తల్లి పాలే పాలు.

6. ఎరువు బెట్టిన చేను, ఏలు బడియైన కోడలు వ్యర్థం
కాదు.

7. కలుపు తీస్తేనే బలుపు.

8. చేనికి ఎరువు, మడికి మంద.

9. గొల్లవాడా! గొల్లవాడా! ధాన్యం ఎక్కడున్నా
యంటే గొర్రె ముడ్డిలో ఉన్నాయంటాడు.

10. పిండికొద్దీ రొట్టే, తిండికొద్దీ పసరం, పెంటకొద్దీ
పంట.

11. క్షేత్రమెరిగి విత్తనం వెయ్యాలి; పాత్రమెరిగి
దానం చెయ్యాలి.

12. పదను తప్పినా, అదను తప్పినా పన్నుదండుగ.

13. ఒత్తు వాములు కోరును; పలచన పాతర్లు కోరును.

14. మృగశిరలో వేసినపైరు, మీసాలురావడంతోపుట్టి
న కొడుకు మేలుచేస్తారు.

15. చేలోది ముదురు; చేతిలోనిది లేత.

16. పొట్ట పైరుకు పుట్టెడు నీళ్లు.

17. మఖలో మానెడు చల్లకంటె, ఆశ్లేషలో అడ్డెడు
చల్లడం మంచిది.

18. డామాన్నిజొన్న, వర్షాన్ని వడ్లు పండును.

19. ప్రత్తికి పదిచాళ్లు, జొన్నకు ఏడుచాళ్లు.

20. ఆరికకు చిత్తగండము, ఆడవానికి పిల్లగండము.

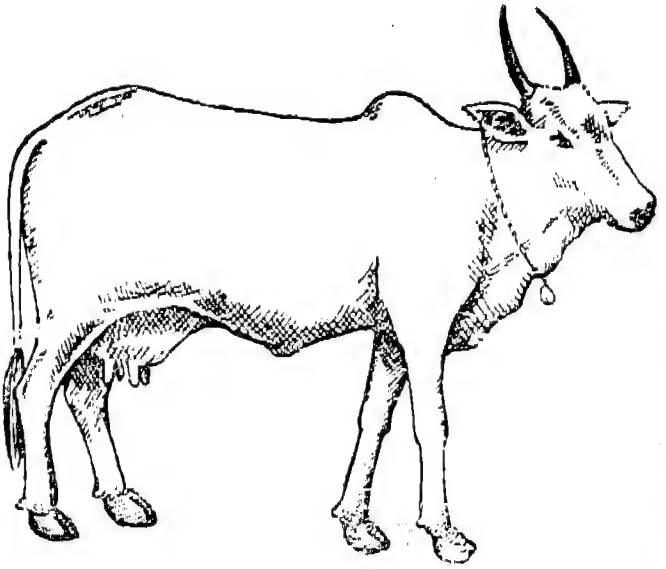
“హర్షమొదవును జగతికి హాళికుండు.”

“ నుజలాం, నుఫలాం....సస్యశ్యామలాం.... ” • తెలుగు మాతల్లికి కోటిదండాలు •.

పండ్లండ్ల అధ్యాయము

పశుసంపద

విషయసంగ్రహము : పశువు యొక్క ప్రాముఖ్యము; పశువులు, ఎరువులు; తెలుగు జిల్లాలలో అన్ని ప్రదేశాలలోనూ ఒక కోటికి మించిన పశుజాలమున్నది; ఇందులో

రెండువంతులు గోజాతి; ఒకవంతు మహిషజాతి; భారతదేశమునందు ప్రశస్తి గడించిన ఒంగోలు పశుజాతి; ఎడ్లు వాటి ఉపయోగములు; కర్నూలు జిల్లాలలోని కపిలియజాతి పశువులు; లంబాడీజాతి పశువులు; చిత్తూరు జిల్లాలలోని పొట్టి పశువులు, వాటి ప్రత్యేకత; తెలుగునాట సుమారు 64 లక్షల గొర్రెలు; 23 లక్షల మేకలు గలవు. పశువులకు సంబంధించిన సామెతలు; గుర్రములను, కోళ్లను, పొట్టేళ్లను పందెములలో ఉపయోగించుదురు; పక్షులు, వినోదమునకై పెంచు పావురాళ్లు. నెమళ్లు మొదలయినవి; ఆహారమునకు పనికి వచ్చునవి; ఆంధ్రదేశములోని ముఖ్యములైన మత్స్యములు; బొచ్చె ముత్తసంగి, సలపజెల్ల మొదలైనవి; గోరామి చేపలను దక్షిణాఫ్రికానుండి తెప్పించి మద్రాసు రాజధానిలో పెంచుట; ఫిషరీస్ డిపార్టుమెంటువారు షార్కు చేపలనుండి షార్కు లివర్ ఆయిల్ వంటితైలము తయారు చేయుదురు; పశుసంపదకు సంబంధించిన పట్టికలు.—

వ్యవసాయమునకు మూలాధారము పశువులు. అమెరికా ఇంగ్లండు, జపాను మొదలైన దేశములలో గుర్రములు, కంచర గాడిదలు ఎట్టి ప్రధాన స్థానము వహిస్తున్నవో, భారతదేశములో ఎడ్లు అట్టి స్థానాన్ని ఆక్రమిస్తున్నవి. భారతదేశం వ్యవసాయముమీదనే ముఖ్యముగా ఆధారపడివుండినది గనక ఆ వ్యవసాయమునకు ఆవశ్యకమయిన పశువులను గురించి కూడా తెలుసుకొనుట చాలా ముఖ్యము. అందుచేత భారత

దేశములో రైతుల స్థితి తెలుసుకొనుటకు ముందుగా పశువుల స్థితి తెలుసుకోవలెను.

పూర్వమునుండిన్ని భారతదేశములో గోవును కామధేనువుగాను, తల్లిగాను భావించి, పూజించుచుండెడివారు. పశువులు కేవలము భూమిని దున్నటకేకాక, భూమికి చాలా బలము కలుగజేయుఎరువులు నైతము ఇస్తున్నవి. అందుచేత ఈ పశువులకు తగినంత వసతినిచ్చి, పుష్టిగల తిండి పెట్టి పోషించిన వ్యవసాయమునకు ఎక్కువగా సహాయపడుతవి. అందుచేతనే పెద్దలు “కసవు లేనిదే పశువు లేదు, పశువులేనిదే పెంటలేదు, పెంట లేనిదే పంట లేదు” అన్నారు.

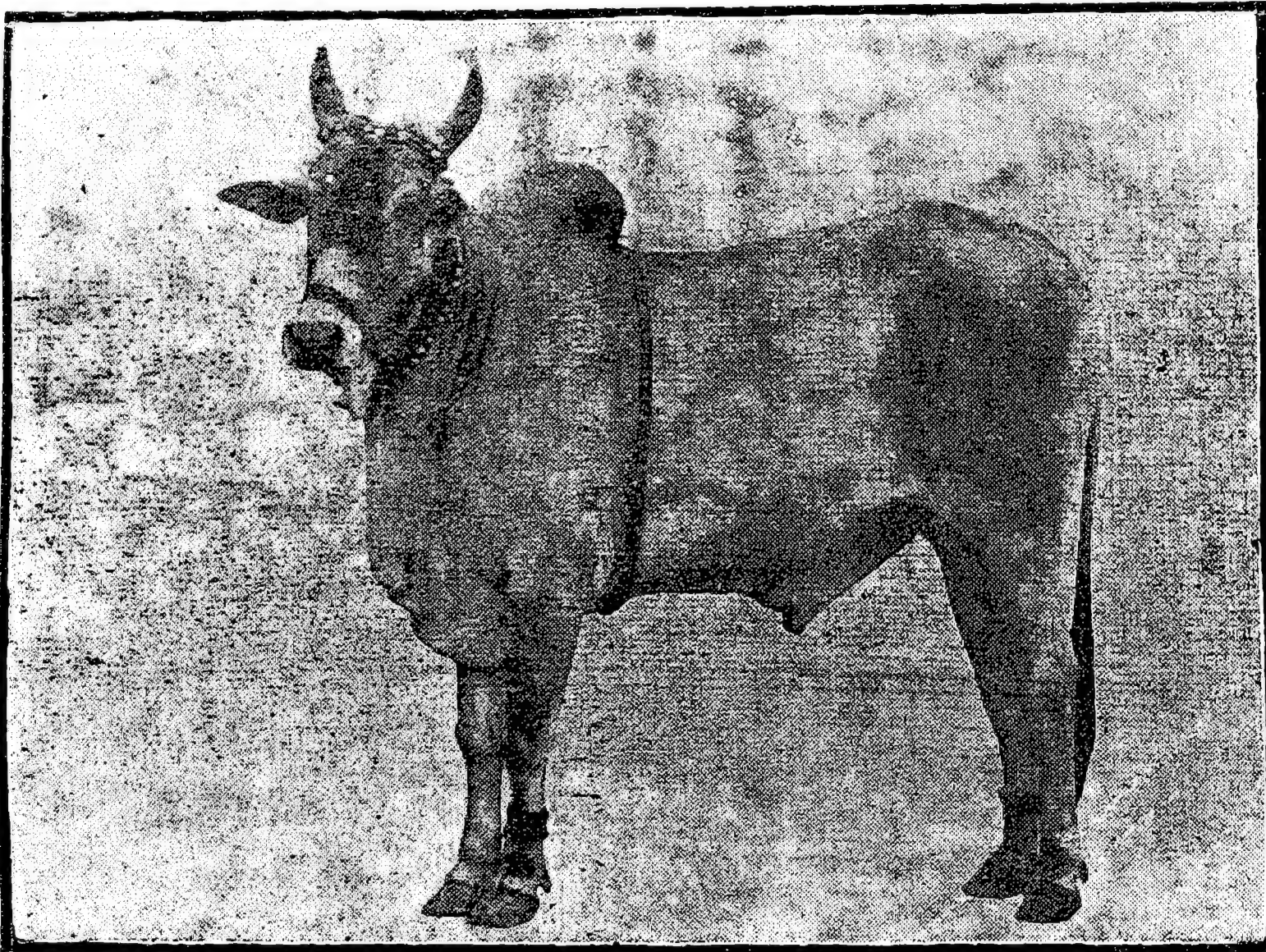
ఆంధ్ర దేశంలో అడవి ప్రదేశము, బంజరు భూమి విస్తారముగా వుండుటచేత పశువుల అభివృద్ధికి చాలా అవకాశమున్నది. తెలుగు జిల్లాలలో అన్ని ప్రదేశాలలోనూ సుమారు ఒక కోటికి మించిన పశుజాల మున్నది. ఇందులో రెండువంతులు గోజాతి, ఒకవంతు మహిషజాతి. పశువుల సంఖ్యలో విశాఖపట్టణంజిల్లా అగ్రస్థానాన్ని ఆక్రమిస్తున్నది. తరువాత క్రమముగా గుంటూరు, నెల్లూరు, తూర్పు గోదావరి జిల్లాలు పేర్కొనదగినవి. (ఆంధ్ర జిల్లాలలోని పశుసంపదనుగూర్చి తెలిపే పట్టికను చూడుడు.)

మన తెలుగు దేశములోని ఒంగోలు పశువులు అఖిల భారత పశువులందు ప్రశస్తి గడించినవి. సాడికి, పనికి కూడ ఇవి అగ్రస్థానాన్నే వహిస్తవి. ఇక్కడి ఆబోతులనూ, ఆవులనూకొని వివిధ ప్రదేశములలో పశుజాతిని వృద్ధిచేసుకొను చున్నారు. దేశవాళీ పశువులలో కూడా ఈ జాతి రక్తము మిశ్రమమై వుంటున్నది. మహిషజాతిలో దేశవాళీవే హెచ్చు; కాని ఏజన్సీ ప్రాంతములలో గొడు దున్నలూ, గేదెలూకూడా ఉపయోగములో వున్నవి.

పశువులలో ముఖ్యముగా వ్యవసాయానికి పనికివచ్చే ఎద్దు జాతిని అభివృద్ధి పరచవలెనన్న ఉత్తమ జాతి ఆబోతులను మంచి బలమైన ఆవులతో కలుపవలెను. ఇట్లు చేయడము వల్ల ఆ జాతులలో కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలు క్రొత్తగా ఏర్పడుతవి. అందుకే పూర్వము మన పెద్దలు మంచి కోడె దూడను కొని, అచ్చువేసి ఆబోతుగా వదలెడివారు.

ఆబోతులుగా వదిలి వేయబడెడి కోడె దూడలకు తప్ప మిగతా కృషికి పనికివచ్చేవాటి కన్నింటికీ పిచ్చలు తీయించి వేయవలెను.

ఒంగోలుజాతి :—ఈ జాతి పశువులు యావద్భారత దేశములోనే కాక విదేశాలలోకూడా ప్రఖ్యాతి పొందినవి. ఈ పశువులను నెల్లూరు జిల్లాలో వ్యవసాయదారులేకాక ఇతరులకూడా చాలా శ్రద్ధగా పెంచుచుండుటచేత ఈ సంతతియొక్క మంచి పశువు లిప్పటికీ విరివిగా దొరుకు చున్నవి. నెల్లూరు జిల్లాలో కారుమంచి, నిడమానూరు, పొందూరు, జయవరం, టంగుటూరు, కరవది, వెలపల పదను, నెన్నూరుపాడు, కందుకూరు మొదలైన గ్రామాల్లో ఈ సంతతి పశువులు దొరుకును. కోడెలను పసిపిల్లలకంటె

ఒంగోలు పశువు.

ఎద్దు కేవలం భూమిని దున్నుటకేగాక బండ్లు లాగు డానికీకూడా ఉపచరిస్తున్నవి. ఏజన్సీలోనూ, కర్నూలు జిల్లాలో పర్వత ప్రదేశాలలోనూ, బండ్లు నడవ వీలులేని ప్రదేశాలలోనూ ఈ ఎద్దు పైనే సామానులెక్కించి ఒక చోటి నుండి ఇంకొకచోటికి తీసుకొనివెళ్లేదరు. ఇంతేకాక పూర్వ కాలములో యుద్ధములో సైనికుల సామగ్రి, ఆహారం మోయు టకు ఈ ఎద్దు చాలా సహాయ పడుతూ ఉండెడివి.

ఆంధ్ర దేశములో ఉత్తమమైనవిగా పరిగణింపబడే ఒంగోలు జాతి, కర్నూలు జిల్లా కంభం ప్రాంతాల్లోని కపిలియక జాతి ముఖ్యమైనవి. వీటినిగురించి కొంచెము విరివిగా తెలుసు కొనుట చాలా ముఖ్యము.

ఎక్కువ గారాబముగా పెంచి, పుష్టికరమైన మేతమేపి, అవి ఎదిగిన తరువాత మంచి ఖరీదుల కమ్ముటే వృత్తిగా పెట్టు కున్నవాళ్లు అనేకులున్నారు. వీటిలో మంచి ఆవులు 11 మొదలు 14 పౌన్ల వరకు పాలనిస్తవి. చూచుటకు చాలా సుందరముగాను ఉంటవి.

ఎక్కువ వేగంగా నడవకపోయినా బరువు లాగుటలో ఈ పశువు లన్నిజాతులలోనూ అగ్రస్థానం వహిస్తున్నవి. 500 టన్నుల బరువు బండ్లనుకూడా ఇవి అవలీలగా లాగ గలవు. ఆ జిల్లాలో ఉండే ప్రశస్థమైన బీళ్లే వీటియొక్క అభివృద్ధికి కారణం. పూర్వం సాగుభూములలోకూడా నూటికి 30 వంతులు వీటి మేతకై ప్రత్యేకంగా నిడిచిపెట్టే

వారు. ఇవి అనేక విదేశ పశు ప్రదర్శనాలలోకూడా బహుమతుల నందుట మనమంతా గర్వించ దగ్గ విషయము.

కపిలియక్ జాతి :—కర్నూలు జిల్లా కంభంలో కపిలియక్ అనే ఒక జాతి కన్నడు లీపశువులను పెంచడము చేత వీటికి పేరువచ్చినది. ఈ పశువులు చిన్నవిగాను, అతి చిరుకుగాను ఉండును. వారి జాతి పశువులను అతి పవిత్రముగా కాపాడి, చనిపోయిన పిమ్మటకూడ అతి భక్తితో సమాధిచేస్తారేకాని కసాయివాని కత్తికివ్వరు. ఒక్కొక్క మందకు ఒక పల్లడు పశువు అని పశురాజాన్ని ఏర్పాటుచేసి దాన్ని “నందగోపాలస్వామి” అనే పేరుతో పిలిచెదరు. ఈ పశువు చనిపోతే దీని స్థానంలో వేరొకదాన్ని ఎంచుకుంటారు. ఈ నందగోపాలస్వామిని శ్రద్ధగా చూడడానికి ఒక ప్రత్యేక నౌకరును ఎన్నుకుని వాని కీనాములిచ్చి పోషిస్తారు. ఈ కపిలియక్ జాతివారంతా చందాలు ప్రోగుచేసి 11 వేల రూపాయలతో రాతితో గదులుగదులు గానుండే ఒక పెద్ద భవనాన్ని కంభంలో ఈ పశువులకోసం కట్టించినారు.

మద్రాసులోను, అనంతపురం, బళ్లారి జిల్లాలలోనూ మైసూరు అమృతమహల్ పశువులను, వీటి మిశ్రమ జాతులనుకూడా చాలామంది ఉపయోగించెదరు. ఇవి చాలా సుందరమైనముఖములు, సోగకండ్లు, సూటియైన కొమ్ములు కలిగి చాలా అందముగా వుండును. అతి చురుకుగా ఎంత దూరమైనా అలసటలేకుండా ప్రయాణం చేయును.

గోజాతులలో హనుమకొండ, మట్టివాడ జాతులను లంబాడీజాతులకలవు. ఇవి చాలా పొరుషమైన జాతులు.

చిత్తూరు జిల్లా పుంగనూరు జాతి, అని ఒక జాతిపొట్టి పశువు లుండేవి.

మన దేశంలో ఇతర ప్రాంతాల్లో వుండే దేశవాళీ పశువులలోకూడ మేలు రకాలు చాలా ఉన్నవి.

మన ఆంధ్ర దేశంలో పల్లాకిమిడి దున్నులకూడా చాలా ప్రసిద్ధి కెక్కినవి. నెమ్మదిగా నడిచినా; పొలాలు చెరకు తోటలు దున్నుటలోను, బరువులు లాగుటలోను ఎక్కువగా ఉపయోగిస్తవి. పల్లాకిమిడి జాతిలో “దేశి లేక మంద” “పెద్ద కిమిడి” “జిరంగి” అని మూడు రకాల దున్నులున్నవి. ఇవి ఎండవేడిమిని ఎక్కువగా భరించలేవుగాని

ఎంత బరువు వేసినా నెమ్మదిగా మోయగలవు. ఏజన్సీ ప్రాంతములో గొడు దున్నులు చాలా ప్రసిద్ధి కెక్కినవి. ఈ జాతి గేదెలుపాలు ఎక్కువగా ఇవ్వడానికి పేరుపడినవి. ఒంగోలుజాతి, లంబాడీ జాతి, వాకాడుజాతి పశువులు పని చేయుటలో ప్రసిద్ధి పొందినవి.

మన దేశంలోని ఇతర ప్రాంతాల్లోవుండే దేశవాళీ పశువులలోకూడా మేలురకాలు చాలా ప్రసిద్ధి కెక్కినవి.

దేశవాళీ దున్నులు, గేదెలు ఆంధ్ర జిల్లాలలో అన్ని ప్రాంతాలలోను దొరుకును. ఎడ్లకంటే ఇవి ఖరీదు తక్కువ. అంతేగాక ఎంత బరువు పనినైనా చేయగలవు. గనుక పేద రైతు లనేకులు ఎడ్లకంటే దున్నులనే ఎక్కువగా వాడుతారు. దున్నులు పేదరైతుపాలిటి పెన్నిధులు.

గొర్రెలు.

తెలుగు జిల్లాలలో సుమారు 64 లక్షల గొర్రె లున్నవి. ఇవి ఎక్కువగా అనంతపురం, నెల్లూరు జిల్లాలలో గలవు. వీటి బొచ్చు బిరుసుగా ఉండి, మృదువైన ఉన్నియిచ్చే రకంకాదు. వీటి చర్మాలను విదేశాల కెగుమతిచేసి, మాంసమునుఆహారముగా ఉపయోగించెదరు. పొలాలకి మంచి సత్తువనిచ్చే ఎరువు కోసము వీటిని మందలు మందలుగా పొలాలలోకి తోలి, వాటి పెంటికలను, మూత్రాన్ని ఎరువుగా ఉపయోగిస్తారు. మంచిరకం ఉన్ని నిచ్చే గొర్రెలు బళ్లారి జిల్లాలో కలవు. చలి ఎక్కువగాలేని ప్రదేశాలలో మంచి గొర్రెలు పెరగవు.

ఆంధ్ర దేశంలో 23 లక్షల వరకూ మేకలున్నవి. చిత్తూరు, నెల్లూరు, అనంతపురం జిల్లాలలో ఇవి ఎక్కువ. వీటినికూడా పొలాలకు ఎరువు నిమిత్తం మందకట్టడానికుపయోగిస్తారు. కాని ఇవి ఎక్కువ నాణ్యమైనవి కావు. రోజూ ఒక తవ్వెడు పాలిచ్చే మేకలు బహు అరుదు.

కుక్కలు.

ఆంధ్రదేశంలో దేశవాళీ మిశ్రమజాతులైన కుక్కలు ఎక్కువ—కొన్నికొన్ని ప్రాంతాలలో కొన్నికొన్ని ప్రత్యేక జాతులున్నవి; కాని, ఆంధ్రదేశంలో చెప్పకోదగ్గ ప్రత్యేక జాతిలేదు. శ్రీ పితాపురం మహారాజావారు విదేశజాతులలో కొన్నింటిని ప్రత్యేక శ్రద్ధతో పెంచుచున్నారు.

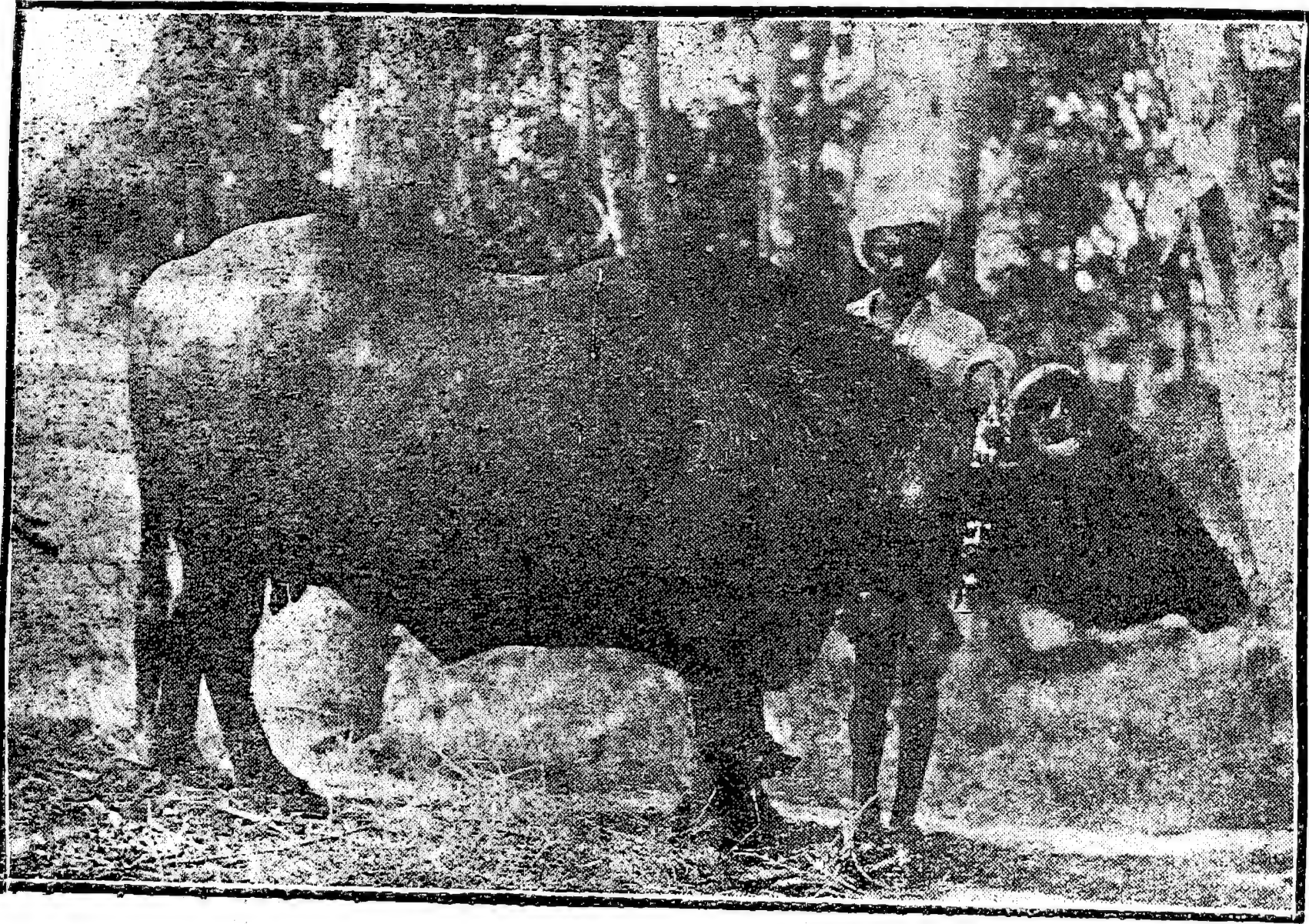
మన పశువుల్ని గురించిన ఈ ప్రకరణం ముగింపబోయే ముందు పశువులకును పాడి పంటలకును సంబంధించిన కొన్ని ముఖ్యమైన తెలుగు సామెతలను ఇక్కడ పొందుపరచడం చాలా ముఖ్యము.

సామెతలు.

1. పశువుల విరివి పంటకు తేటు
2. ఎక్కువ వెలపెట్టి గుడ్డను, తక్కువ వెలపెట్టి గొడ్డను కొనరాదు.

12. తల్లిపాలు దూడ చేదుతుంది.
13. బర్రె చస్తే పాడి బయటపడుతుంది.
14. ఎద్దు ఎండకు, ఎనుబోతు నీడకు.
15. గొర్రె కొవ్వితే, గొల్లకి లాభం.

మన పశువులు బాగుపడవలెనంటే, వ్యవసాయదారులూ ప్రభుత్వముకూడా ఎక్కువ శ్రద్ధ వహించవలెను. ప్రతి గ్రామానికీ ఒక్కొక్క బీడును ప్రత్యేకించి, దానిలో అందరి పశువులూ మేయడానికి వదలిపెట్టవలెను. ప్రతి గ్రామానికీ

కిమిడి గేదె.

3. వంశమెరిగి వనితనూ వన్నె యెరిగి పశువును సంపాదించాలి.

4. అంటు బొడ్డు ఆవుతల యెద్దుకు; జారు బొడ్డు చనుకట్టు ఆవుకు ముఖ్య లక్షణాలు.

5. ఏడు కురచలుచూచి ఎద్దును కొనమన్నారు.

6. చెప్పక పోయినా చప్పికొమ్మల ఎద్దును కొనాలి.

7. పదిదుక్కులకు తరవాత దున్నేవాడు పాపాత్ముడు.

8. మనిషికి ఉన్నది పుష్టి; పసరానికి తిన్నది పుష్టి.

9. కదురూ కవ్వమూ ఆడితే కరువులేదు.

10. అరవైయారు పిండివంటలు ఆవుచంటిలో వున్నాయి.

11. పాడి పసరాన్ని, పసిబిడ్డనీ ఒకటిగా చూడాలి.

ఒక్కొక్క మంచిరకం ఆబోతునుకూడా పెట్టుకుని దానితో కలుపుతే మంచి పశుసంతతికలుగును. వ్యవసాయదారు లెక్కువగా వుండే ప్రతి ప్రదేశంలోనూ, పశువుల సంతవున్న ప్రతి ప్రదేశంలోనూ పశువుల వైద్యశాల లుండును. పశువులకు తెగుళ్లువచ్చే కాలంలో విధిగా ప్రతి పశువుకూ టీకాలు వేయించడం చాలా ముఖ్యం. అంతేకాక అడవులకు సమీపంలోవుండే ప్రదేశాలలోని పశువులను, తక్కువ పుల్లరిపై అడవులలో మేపుకువదలి పెట్టడానికి ప్రభుత్వము వారు అనుమతినివ్వవలెను. పాల సౌకర్యానికి అన్ని ముఖ్య పట్టణాలలోనూ పాలు సరఫరాచేయు సహకార సంఘాలు స్థాపించవలెను.

ఇంతేకాక ఆంధ్రదేశములో గుర్రములు, కంచరగాడిదలు, గాడిదలుకూడా కొద్దికొద్దిగా గలవు.

ఆహారంగాను, వీటి చర్మం వివిధ పరిశ్రమలకున్న ఉపయోగిస్తున్నారు.

గుర్రాను స్వారికి, జట్కాబండ్లు లాగడానికి ఉపయోగించెదరు. కాని కార్లు వచ్చినతర్వాత వీటియొక్క ప్రాముఖ్యం తగ్గిపోయినది. మేలురకముల కాశి, అరేబియా, సింధు స్వారి గుర్రాలు మన దేశంలో ఉన్నవి. ప్రతి శివరాత్రికి తూర్పుగోదావరి జిల్లా కోటిపల్లిలో జరిగే గుర్రాల సంతకు పై వివిధ దేశాలనుంచీ చాలామేలు రకం గుర్రాలు వస్తవి.

మొత్తంమీద ఆంధ్రదేశపు పశుసంపద బాగానేవున్నదని చెప్పవచ్చును. గాని, వీటిని అభివృద్ధిచేయు విధి మనదీ ప్రభుత్వం వారిదీను.

అడవి మృగములలో, పెద్దపులి, చిరుత, సివంగి, ఎలుగు గొడ్డు, అడవిదున్న, అడవిపంది ముఖ్యమైనవి.

ఇవిగాక, విషజాతులలో పాములు, తేళ్లు, మండ్ర గబ్బలు మొదలైనవి గలవు.

కంచర గాడిదలను అడవిజాతులవారు ఏజన్సీలోను కొండలలోను బరువు మోయుటకు ఉపయోగించెదరు. గాడిదలను బట్టలు, బరువులు మోయడానికి దేశమంతటా చాకళ్లు ఉపయోగించెదరు.

గుట్టములను, కోళ్లను, పొట్టేళ్లను, కణజులను పండెముల కుపయోగింతురు.

ఇంతేకాక అన్ని జిల్లాలలోను కీళ్లు, దుప్పలు, కణజులు కుందేళ్లు, జింకలూ విరివిగా ఉన్నవి. వీటి మాంసం

మనదేశంలోని వివిధ ప్రదేశాలలోని పశుసంపద, పశువుల సంతల స్థలములున్న, వాటిలో వారానికొకప్పుడుపోయే పశువుల వెలయున్న తెలిపేపట్టికలు ఈ క్రింద కనబర్చినాము:—

పశు సంపద (వేలలో)

జిల్లా పేరు	గోజాతి			మహిషజాతి			గొర్రెలు, మేకలు		
	ఎడ్లు	అవులు	దూడలు	మొత్తం	దున్నలు	గేదెలు	మొత్తం	గొర్రెలు	మేకలు
విశాఖ పట్టణం	411	316	222	949	267	241	508	603	363
తూర్పు గోదావరి	251	242	192	685	110	214	325	62	104
పశ్చిమ గోదావరి	166	139	112	416	95	188	282	68	80
కృష్ణా	163	146	100	409	116	354	471	203	192
గుంటూరు	196	130	104	430	183	559	742	557	166
నెల్లూరు	226	242	138	607	142	356	498	1081	471
కర్నూలు	190	100	75	365	56	269	325	577	278
బళ్లారి	200	114	103	417	31	130	161	350	238
అనంతపురం	243	153	135	531	50	135	185	1171	430
కడప	155	92	55	302	70	219	289	744	303
చిత్తూరు	353	344	320	917	46	133	179	962	549
మొత్తం	2254	2018	1456	6028	1166	2798	3965	6379	3174
మొత్తం వెల రూ	178780	100900	29120	308800	58300	83940	142240	25516	9522
తల 1కి సరాసరి వెల రూ	70	50	20	51	50	30	35	4	3

ముఖ్యమైన పనుల సంకలన వివరములు.

(ప్రభుత్వ వ్యవసాయ కాళి కిర్యానీ నమగరించి)

విధానము	అంశము	అమ్మకమునకు వచ్చే పనులు	వారమునకు అమ్మకం (రూపాయలు)
కాళి	అంశము	అవులు ఎడ్లు	4,000
	కేడలు		
పట్నము	కేడలు		2,000
	నింతాద		20,000
కాళి	గాద		5,000
	కెరడివల		20,000
కాళి	కొత్తవలస		15,000
	కాళిపట్నం		4,000
కాళి	బోడం		5,000
	తాళ్ళపాలెం		5,000
కాళి	వీటికొప్పాక		2,000
	తిమిరం		3,000
కాళి	మానాపురం		10,000
	బలిజపేట		5,000
కాళి	కొండసంత		3,000
	నరసిపట్నం		3,000
కాళి	బుచ్చంపేట		5,000
	ముత్తువారి		15,000
కాళి	కొత్తకోట		10,000
	అలమాద		10,000
కాళి	వెంగరాను		17,000
	నరగం		6,000
కాళి	కొట్టివలస		6,000
	రాజం		20,000
కాళి	విజయనగరం		7,500
	మందరాడ	గొర్రెలు, మేకలు	8,000
కూర్పు గోదావరి	పితాపురం	అవులు, ఎడ్లు, కేడలు.	2,000
	ద్రాక్షరామ		4,000
కూర్పు గోదావరి	ద్వారపూడి		3,000
	తాడేపల్లిగూడెం	} "	23,000
కూర్పు గోదావరి	ఉండి,		
	పెనుగొండ		

చిత్తూరు	పాలమనేరు	,,	5,000
కడప	పులివెందల	గొర్రెలు, మేకలు	1,200
,,	సింహాద్రిపురం	,,	1,500

మత్స్య మాంసములు, గ్రుడ్లు, పక్షులు

మన దేశంలో మాంసాహారులు చాలామంది ఉన్నారు. వీరు కేవలం భూమిపై పండేపంటలే కాక జంతువుల మాంసము, పక్షుల మాంసము, గ్రుడ్లు, మత్స్యములు మొదలైన వాటిపైన ఆధారపడెదరు. అందుచే వీరి భుక్తికి కావలసిన ఈ వస్తువుల విషయమై కూడా మనం కొద్దిగా తెలుసుకొనుట ముఖ్యము.

మాంసాహారులు సాధారణముగా-మేక, గొర్రె, లేడి జింక మొదలైన వృగాల మాంసాన్ని ఉపయోగిస్తారు. మేకలు, గొర్రెలు ఆంధ్ర దేశంలో అంతటా దొరుకును. లేళ్లు, జింకలు మొదలైనవి కూడా చిన్నచిన్న చిట్టడపులు గల అన్ని ప్రాంతాల్లోనూ దొరుకును. కొందరు చెవుల పిల్లి మాంసం కూడా తినెదరు. ఇది చాలా రుచ్యమైనదని ప్రతీతి. కొందరు తక్కువ కులస్థులు పండులను పెంచి, వాటి మాంసం ఆహారంగా ఉపయోగించెదరు. గొడ్డు మాంసం పూర్వము ఆదిమాంధ్రులు తినేవారు. కాని, ఇప్పుడు వారిలో కూడా చాలామంది మాని వేస్తున్నారు.

ఆంధ్ర దేశంలో పక్షులను కేవలం మాంసమునకే గాక వినోదానికి పెంచే అలవాటు కూడా ఉన్నది. పందెములకు పెంచే పక్షులలో ముఖ్యమైనవి కోడి, పావురము; విలాసముగా పెంచే పక్షులలో చిలకా, గోరెంక, నెమల్లి, కాజు పెట్టలు ముఖ్యములు.

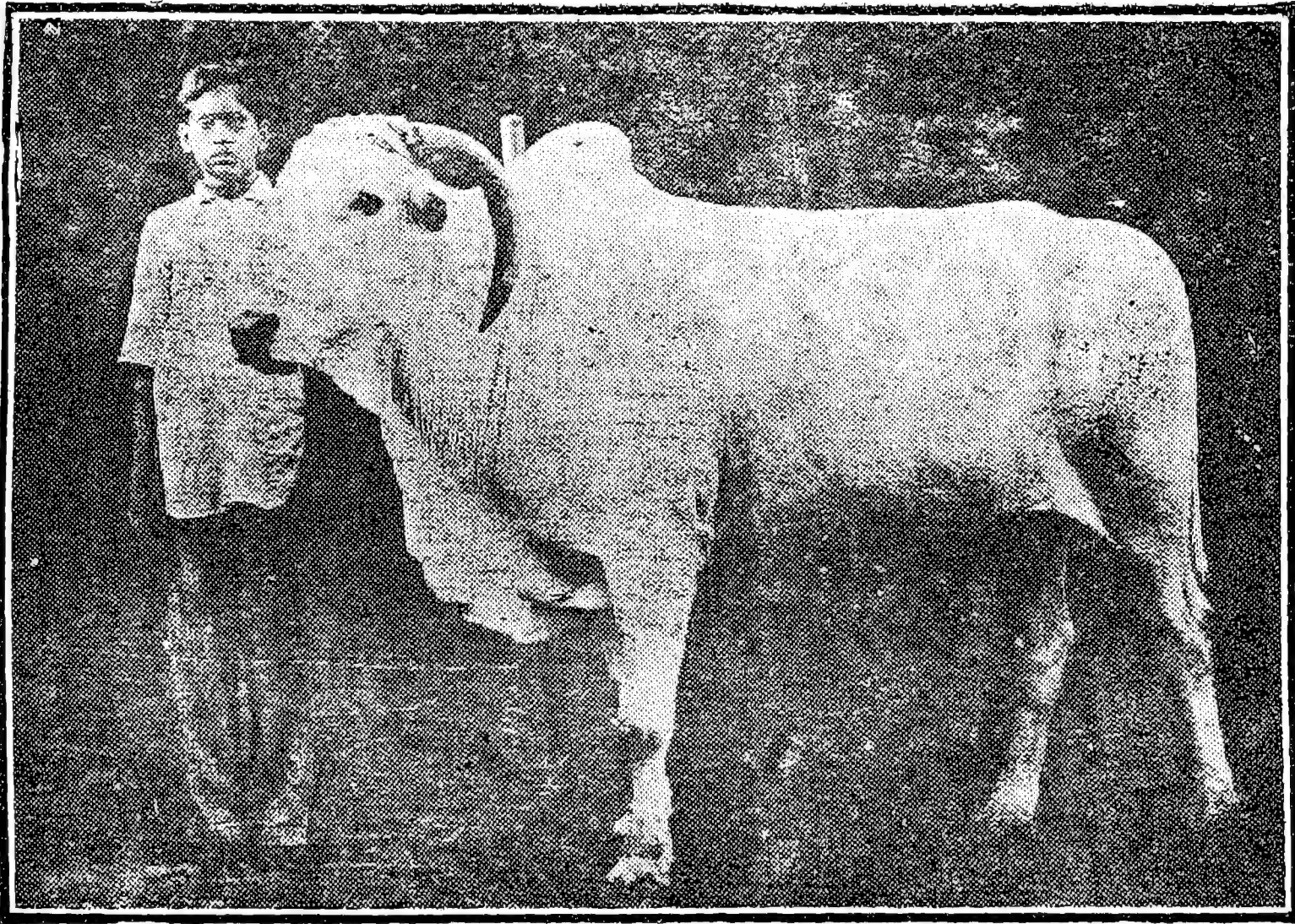
కోళ్లను ప్రతి వ్యవసాయదారుడు పెంచును. ఇతరులు కూడా వీటిని పెంచుదురు. వీటి మాంసమే కాక, గ్రుడ్లు కూడా ఆహారంగా ఉపయోగిస్తారు. మంచి మేలురకం కోడిపుంజులను బాగుగా మేపి, వాటికాలి ఆరెకు కత్తికట్టి పందెమునకు వదలెదరు. ఇట్లు పందెములకు పెంచు వానిలో పొట్టేళ్లు కూడా చాలా ముఖ్యమైనవి. ఆంధ్ర దేశంలో వుండే కోళ్లు సుమారు 75 లక్షలు. ఇందు విదవ వంతు విశాఖపట్నం జిల్లాలోనే వున్నవి. ఇటీవల గిరీ కోడి, ఎర్రకోడ, అయిల్లెండు, లెక్కారను అనే విదేశ జాతి కోళ్లను కూడా కొంత మంది పెంచుతున్నారు. కాని ఈ విదేశ జాతులకు తెగుళ్లెక్కువ.

పావురాలనుగూడా పందెములకు ఉపయోగించెదరు. పూర్వకాలపు యుద్ధ సమయాలలో, వీటిచేత దూర దేశాలకి జాబుల్ని పంపించేవారు. వైర్ లెస్, రేడియో ప్రబలిన ఈ కాలంలో గూడా, ఈ పావురములట పద్ధతి యుద్ధ సమయాల్లో ఇంకా ఉపయోగింపబడుతూనే వున్నది. పచ్చ పావురపు మాంసం బహురుచ్యమని ప్రసిద్ధి. పావురాలను, ఊరబిచ్చుకలను వైద్యంలో గూడా ఉపయోగిస్తారు. చెముడు కాకి మాంసం కూడా వైద్యాని కుపయోగిస్తారు. పావురం మాంసము పక్షవాతానికి మందుగా వాడుతారు.

చేపలు కూడా ముఖ్యమైన ఆహారంలో ఒకటి. వీటిలో ముఖ్యమైన జాతులు బొచ్చి, కొరమీను, వాలుగ, గండు మీను, బొమ్మడాలు, పులసరొయ్య, మట్టగిడస, చెత్తడెల్ల, మొదలైనవి.

ఆంధ్ర దేశంలోవుండే అనేక నదులు, చెరువులు కాలవలలో అనేక మంచినీటిచేపలు పెరగడాని కవకాశం వున్నది. గొర్రామి, బొచ్చె ముత్తసంగి, వాలుగ, పలపజెల్ల అనేవి ముఖ్యమైన మంచి నీటి చేపలు.

ఉప్పు నీటి చేపల్లో ముఖ్యమైనవి, మాగరి, చందువ సొర, పంజరం, పీత, రొయ్య, మువాలు, కర్రమీను.

బలిష్ఠమైన బండి ఎద్దు.

నెమలి అందానికి చాలా ప్రసిద్ధి. దీని తోకనుండే నెమలి కన్నులతో వినకర్రలు, తురాయిలు, కుంచెలుచేసి అమ్ముతారు. రెక్కలనున్న ఈకలు కలములుగా ఉపయోగించెదరు. భృంగాజు, డేగ మొదలైన పక్షులను మచ్చికచేసి నేటకు ఉపయోగించెరు.

బాతులు, బాతుగ్రుడ్లు కూడా ఆహారాని కుపయోగించెదరు. పెంపుడు బాతులు, పెద్ద బాతులు, మందలు మందలుగా చెరువుల్లో ఈదుచున్న చూడడానికి చాలా మనోహరంగా వుండును. అడవి బాతులను కూడా మాంసమునకు వేటాడుట కలదు. కొల్లేటిలో బాతుల్ని వందలు వందలుగా పెంచి గ్రుడ్లు రంగూను కెగుమతి చేసేవారు.

వీటిలో బొచ్చె అనేది కృష్ణానది కుత్తరంగావున్న సరస్సుల్లోను, కృష్ణలోను, కడప-కర్నూలు కాలువలోను ఉండును. నెల్లూరు జిల్లా సరస్సులలోనూ విస్తారంగా వుండును. బాగా పెరిగిన బొచ్చె చేప 5 అ|| పొడవుండి 140 పౌండు తూగును. ఫిషరీస్ డిపార్టుమెంటువారి చేపను గోదావరి నదిలోను; మోపాడు రిజర్వాయరు, నెల్లూరు బావుల్లోను మెట్టూరు రిజర్వాయరులోను బాగా పెంచుచున్నారు. ఇది కొద్దిగా చవకాలుగాఉన్న (కొద్దిఉప్పు) నీటిలో కూడా పెరుగును; గాని అలాంటి చోట్ల ఏపుగా పెరక్క పొట్టిగావుండును. మంచి వీపైన పూర్తి పొడవు పెరగాలన్న నత్తగుల్లలు, నాచువుండే మంచి నీళ్లలోనే వుండాలి. కాని

ఇది రెండవవారి పాదపు పెరిగినప్పుడు ఎముకలు కొద్దిగా ఎక్కువ గావున్నా చాలా మృదువైన ఆహారంగా వుండును. అంతకంటే ఎక్కువ పాదపు పెరిగితే నిలవచేయడానికి తగినంత మృదువుగా వుండదు.

కొత్తమీను సముద్ర ప్రాంతాల్లో కాటుగా వుండే చనక నీటిలోనే సహజంగా నివసించినా, త్వరలోనే మంచి నీటికిగూడా అలవాటువును. ఇది నాచు, పురుగుల్ని తినును. ఇది అంతగా పొడుగుండక పోవడముచేత ఏడాది పొడుగునా నీళ్ళుండే చోట్ల జాగ్రత్తగా పెంచవలెను. ఇది చాలా రుచికరమైనది. చేప పుట్టిన రెండు మూడేండ్లలో పూర్తి అయిన పైజు 2-3 అ|| పెరిగి 3 పొ|| తూగును.

గౌరామి చేపను చాలా ఎక్కువ ఖరీదు పెట్టి. ఆఫ్రికా లోని మారిషస్, జావా మొదలైన ప్రదేశాలనుంచి తీసుకు వచ్చి మద్రాసు రాజధానిలో పెంచుచున్నారు. దీని కుండే సున్నితమైన సువాసన, లావు, ఎముకలు ఎక్కువగా లేని కండపుష్టివల్ల ఇది చాలా నాణ్యమైనదిగా ఎన్నబడు తున్నది. ఇది ఏటా రెండుసార్లు ఈనును. నీటి అడుగున నాచుతో గూళ్లు కట్టి అందులో గ్రుడ్లను పొదుగును. ఇది పూర్తిగా మంచి నీళ్లలోనేగాని పెరగదు. ఇది శాఖా హారం మీదనే పెరుగును. నీటి మొక్కలు తినును. దీన్ని తెలకపిండి, వేరుశనగ పిండివేసి పెంచుతారు. ఇది అడుగున్నర లేక రెండడుగులు పాదపుకన్న ఎక్కువగా పెరగదు, కాని 20 పౌండు తూగును.

ఫిషరీస్ డిపార్టుమెంటువారు మన రాజధానిలో మార్కు చేప (వాలుగ, పలపజెల్ల జాతి) నుండి నూనె తీసిదాన్ని శుద్ధిచేసిన వేరుశనగనూనెతో కలిపి మంచి ఏ. విటమిన్లు కలిగిన కాడ్లెవర్ ఆయిల్ కంటే రెట్టింపు శక్తికల నూనెను తయారు చేయుచున్నారు. 1940 సం||లో మద్రాసు రాజధానిలోని చేపల డిపార్టుమెంటువారి ఫరమ్ములో 4460 గాలన్ల నూనెను తయారు చేసి శుద్ధిచేయడానికి కాలికట్ సోప్ కంపెనీవారికి పంపినారు. అందుచేత ముందు ముందు ఈమార్కుజాతి చేపలను హెచ్చుగా పెంచిన పారిశ్రామికముగా మన దేశములో ఎక్కువ ప్రాముఖ్యము వుండును.

అంతేకాక ఫిషరీస్ డిపార్టుమెంటువారు పలుచోట్ల అనేక ఫిషరీయర్లు ఏర్పరచి అందులో ఆయా ప్రదేశాల శీతోష్ణ స్థితికి, నీటికి అనువగు చేపల జాతులను పెంచుట

కు పరిశోధనలు చేస్తున్నారు. కొన్నిచోట్ల పెంచుచున్నారు కూడాను. అంతేకాక సముద్ర తీరాలలో గూడా ఎక్కువగా చేపలు దొరికే ప్రదేశాలలో చేపలను పట్టి, వాటిని ఉప్పుతో ఎండవేసి, నిలవచేసి ఎగుమతికి వీలుగా వుండేలాగున చేస్తున్నారు. మన దేశంలో ఈ చేపలను ఉప్పులో నిలవచేయడము కాకుండా, గాలిచొరని డబ్బాలతో బిగించి, ఎగుమతిచేసే పరిశ్రమ (Canning) కూడా ఇప్పుడు ఎక్కువగుతున్నది. దానికిగూడా ఈ చేపలు అత్యధికంగా అవసరము.

చేపల పొట్టు ద్రాక్షతోటలకు చాలా పుష్టిని కలిగించే ఆహారము. ఈ చేపపొట్టు ఎరువువేసిన తోటలలో పెద్ద పెద్ద గుత్తులు అనేకముగా దిగి ద్రాక్షపంట వృద్ధిపొందుచున్నది.

గొర్రెలమంద, కాపరి.

ఇంకా మన తెలుగు జిల్లాలలో దొరికే వివిధ రకాల చేపల పేళ్లలో కొన్నిటిని 'వ్యవసాయము' అధ్యాయములలో తెలియుపరచినాము.

ఆ చేపలరకాలన్నీగూడా గవర్నమెంటు ఫిషరీస్ డిపార్టుమెంటు వారివద్ద పెంచుకొనుటకు, చిన్నపిల్లలు వాటినిగురించి తీసుకోవలసిన జాగ్రత్త, వాటికి పెట్టే ఆహారము మొదలైన వివరములతో స్వల్ప ఖరీదులకే దొరకును. ఈ చేపల పెంపకము అభివృద్ధిఅయిన, మన దేశములోని మంచి రకాలను విదేశాలకుకూడా ఎగుమతిచేయుట కవకాశముల గలవు.

ప ద మూ డ వ అ ధ్యాయ ము

నీటి వనరులు

“వారిద్రావని వారలు లేరు భువిసి.”

విషయ సంగ్రహము :—నీటి సదుపాయములను బట్టి దేశ సంపద, నాగరికత యుండును—నీటి వనరులు సరిగా లేకుండుటచే తరచు జైమములు సంభవించును—ఆంధ్ర దేశము నందలి నీటి వనరులు—గోదావరి ఆనకట్ట, కట్టుబడి రు 190 వేలు అయినది—గోదావరి కాలువలపై సాలీనా 7 కోట్ల రూపాయల వ్యాపారము-దీని మొత్తం ఆయకట్టు 10 లక్షల ఎకరములు, పంట విలువ 5 కోట్ల రూపాయలు—కృష్ణా ఆనకట్ట(1898) మొత్తం ఆయకట్టు భూమి 968 వేల ఎకరములు-పెట్టుబడి రు 220 లక్షలు-మొత్తం వ్యాపారం 3½ కోట్ల రూపాయలు పంట విలువ 4½ కోట్ల రూపాయలు పులిగడ్డ ఆనకట్ట, పెన్నారు కాలువ, కడప-కర్నూలు కాలువ, మొదలైన ఇతర నీటి సదుపాయములు—పోలవరం ప్రాజెక్టు, దానిని కట్టినయెడల లక్ష యాభై వేల అడుగుల పరిమాణముగల నీరు నిలువ యగును—ఆనకట్టలు కట్టినను కృష్ణా, గోదావరి నదుల నీరు నూటికి 8 వంతులకన్న అధికముగా ఉపయోగపడుటలేదు—తుంగభద్రా ప్రాజెక్టు, దీని జలవ్యాప్తి 138 చ॥ మై॥ అంచనా వేయబడిన ఆయకట్టు 10,00,000 ఎకరములు. ఇతర ఇరిగేషన్ స్కీములు, ప్రాజెక్టులు వాని వివరణములు.

ప్రాచీనకాలమునుండిన్ని నీటివనరులు సమృద్ధిగా గల ప్రదేశములందే మానవసంఘములు నాగరికతపొంది విలసిల్లినవి. చీనాదేశమందలి యాంగీస్కియాంగ్ నదీ ప్రదేశములలోను, హిందూ దేశమందలి సింధు గంగా మైదానములలోను, ఆసియా మైనర్ దేశమందలి యూఫ్రటిస్, టైగ్రిస్ నదులతీరములలోను, ఈజిప్టు దేశమందలి నైలునదీ తీరములలోను, యూరప్ ఖండము నందలి రైన్ నదీ ప్రదేశములలోను నాగరికతకు కేంద్ర స్థలములనదగిన నగరములు, పురములు, పట్టణములు వెలసియుండుట జగత్కథ చదివిన వారి కందరికిని తెలిసిన విషయమేకదా.

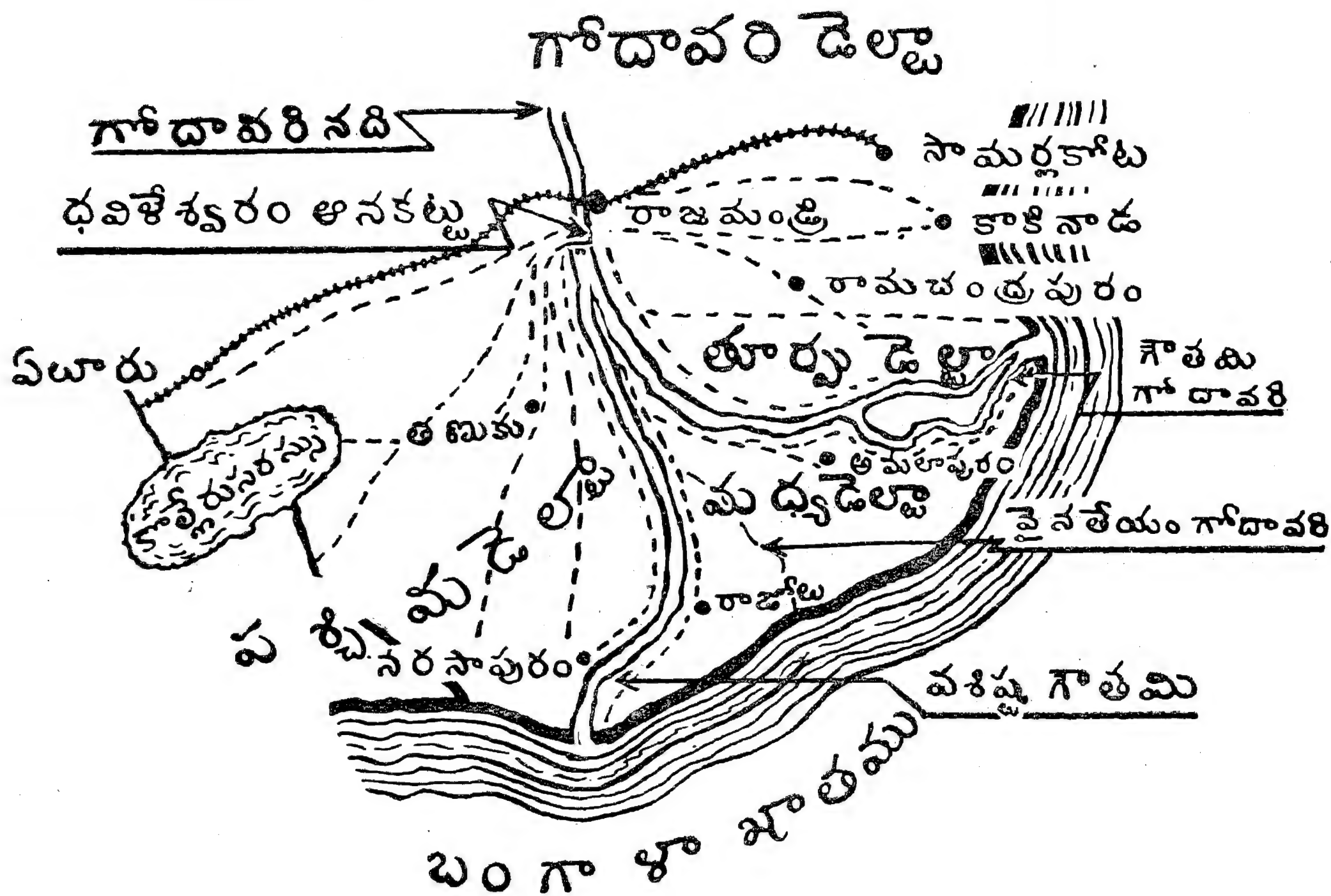
నీటి వనరులు ఏయే ప్రదేశములలో సమృద్ధిగా నుండునో ఆయా ప్రదేశములు పాడి పంటలతో సకలభాగ్య సంపన్నములై ఉండును; అక్కడి జనుల నా నీటి సదుపాయములను గరితయున్న అభివృద్ధిపొందును. బట్టి దేశ సంపద, గనుక అట్టి ప్రదేశములు మన ఆంధ్ర దేశములో ఎక్కడెక్కడ నున్నవో గుర్తించవలెను. అందుకు గోదావరి,

కృష్ణా, గుంటూరు జిల్లాలు మొట్టమొదట పేర్కొనదగినవి. ఈ జిల్లాలలో గోదావరి, కృష్ణా నదులు గొప్ప జీవనదులై, సంవత్సరము పొడవునను ప్రవహించుచుండుటచేత ఈ నదీ తీర ప్రదేశములందలి భూములు ఫలవంతములైనవి. గాని ఆనకట్టలుకట్టి, కాలువలు త్రవ్వక పూర్వము నదీతీరములకు దూరముగానుండు ప్రదేశములకు నీరు చాలక, వానలులేని సంవత్సరములందు దుర్భిక్షములు తరుచుగా కలుగుచుండేవి. ఆనకట్టలవలన, నీరు వృధాగా సముద్రములోనికి పోనీయక నిలువచేసుకొని కాలువలద్వారా దూరదేశములకు నైతము పారించుకొనుటకు మార్గమేర్పడినది. నాటినుండిన్ని ఈ జిల్లాలలో కడుపునిండ తిండి దొరుకుచుండుటచేత, ఇక్కడి జనులు నాగరికులై, సంస్కృతికి తోడ్పడు సంస్థలన్నిటను పాల్గొన గలుగుతున్నారు. అందుచేతనే, డెల్టా జిల్లాలలోని సహాయ నిరాకరణోద్యమముగురించి ప్రసంగిస్తూ సర్ కె. వి. రెడ్డినాయడుగారు “ఇందుకు ఆనకట్ట కట్టిన కాటన్ దొరగారు కారణము” అని చెప్పినారు.

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము మన దేశములో ఏర్పడక పూర్వము మన దేశమందు ఏళ్లు, పెద్ద చెరువులు గలచోట్లను మాత్రమే పంటలు మెండుగా పండుచుండేవి. తక్కిన ప్రదేశము

తెలుగు దేశమంతటా మహాకాటుకం
పూర్వకాలమందలి సంభవించినది. ఒక్కొక్క సంవత్స
కడుపుల బాధ రము వర్షము లెక్కువై చెరువుల
నట్లు తెగిపోయిగాని, ఏటివరదలు
ఎక్కువయిగాని భూములు నీటిలోమునిగి, పంటలు పాడగుట

మయినది; గాని, ఆ చెరువులు నిండుగా నుండుటకును వర్షములే ఆధారము. అందుచేత, ఇప్పటికిని ఈ జిల్లాలలోను, కొంతవరకు గుంటూరు జిల్లాలోను కరువుబాధ అమితముగానే ఉంటున్నది. 1896 లోను 1900 లోను అనంతపురం, గుంటూరు జిల్లాలందును, 1921-1922 లో బళ్లారి కడప, కర్నూలు జిల్లాలందును కరువుబాధ తీవ్రముగ నుండెను. 1830-1840 లో గోదావరి జిల్లాలో త్రామబాధ తరుచుగా కలుగుతూ ఉండడముచూచి, ప్రభుత్వమువారు త్రామ నివారణ ప్రయత్నాలు చేయడానికి పూనుకొన్నారు. అప్పుడు గోదావరి నదికి అనకట్ట కట్టించి, కాలువులు

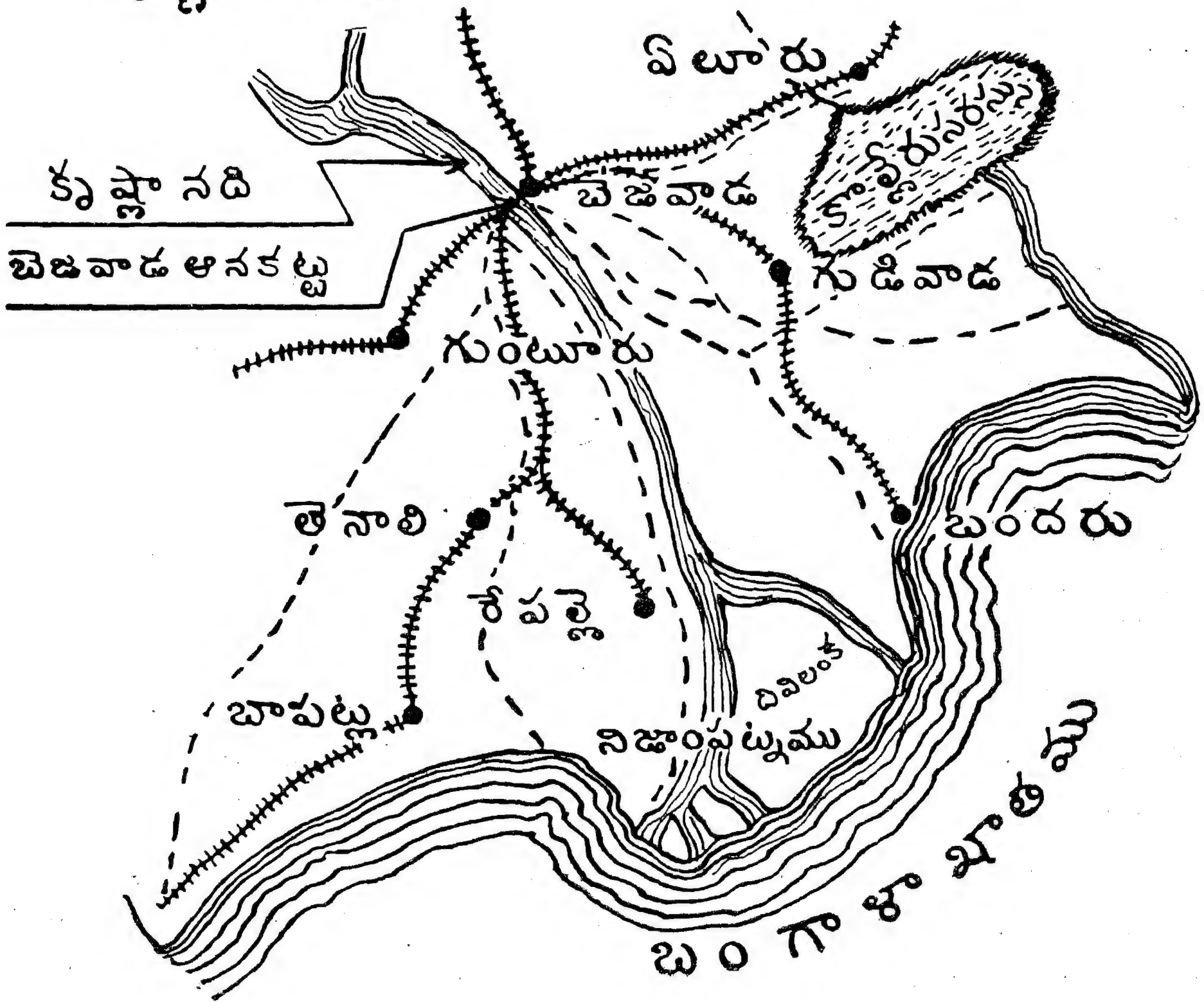
కూడా జరుగుతూ ఉండేది. ఈ విధముగా అతి వృష్టి వల్లను, అనావృష్టివల్లను పంటలు పాడయి, కరువుబాధ అధికమగుచుండేది. పెద్దపెద్ద నదులు పొంగి పొరలునప్పుడు పంటలు పోవుటయేకాక భూములు నైతము పాడగుతూ ఉండేవి; గ్రామాలు తుడుచుకు పోతూఉండేవి. దాని వల్ల ప్రభుత్వమునకు నైతము ఆదాయము తగ్గిపోతూ ఉండేది. రాయలసీమ జిల్లాలలో వర్షములు తక్కువగుట చేత, తామబాధ పూర్వకాలములో అత్యధికముగా నుండేది. కృష్ణదేవరాయలకాలములో పెద్దపెద్ద చెరువులు త్రవ్వించడ

తీయించి, నీటి పారుదల సదుపాయములు చేయించవలసిన
దని కాటన్ దొర ప్రభుత్వమువారికి సిఫార్సు చేసినాడు.
అతని సిఫార్సు ప్రభుత్వమువారు ఆమోదించి, ఆనకట్ట కట్టుట
కున్న, కాలువలు తీయించుటకును
గోదావరి ఆనకట్ట, ప్రారంభించిరి. గోదావరినది, పడ
కాలువలు: కాటన్ దొర మఱి కనుమలలో అరేబియా సము
ద్రానికి 50 మైళ్ల దూరాన పుట్టి,
తూర్పు-దక్షిణంగా ప్రవహించి బంగాళాఖాతములో పడు
తున్నది. దీని పొడవు 900 మైళ్లు. మంజీర, ప్రాణహిత,

ఇంద్రావతి, శబరి అనే ఉపనదులు దీనిలో పడుతున్నవి. శబరితో కలిసినపిమ్మట ఈ నది అతిసుందరములయిన పాపి కొండల నడుమగా ప్రవహించును. అప్పుడు దీని వెడల్పు తక్కువ; లోతు ఎక్కువ. పోలవరంవద్ద ఇది చాలా వెడల్పుగా నుండును. రాజమహేంద్రవరము దాటిన తర్వాత ధవళేశ్వరము వద్ద దీనికి 1877 లో ఆనకట్ట కట్టినారు. అక్కడనుండి ఈ నది గౌతమి, వశిష్ట

తున్నది. ఇంత గిట్టుబడి మరి దేనికి లేదని చెప్పవచ్చును. ఆనకట్ట నాలుగు భాగాలుగా ఉన్నది. ధవళేశ్వరభాగము 4839' (అడుగులు), ర్యాలి భాగము 2859', మద్దూరి భాగము 1550', విశ్వేశ్వరం భాగము 2550'. ఆనకట్టపైని 3 మట్టర్లు కలవు. వీటివల్ల గోదావరి ప్రవాహమందలి నీరు వృధా కాకుండా అదుపులో ఉంచుకోవచ్చును. తూర్పు డెల్టా 450 చ. మైళ్లు, (2,50,000) ఎకరాలు;

కృష్ణా డెల్టా

అనే రెండు పాయలుగా చీలి ప్రవహిస్తున్నది. ఈ రెండు పాయలకును నడుమనున్న అమలాపురం, రాజోలు తాలూకాలకు మధ్య డెల్టా అనిన్ని, గౌతమికి తూర్పునగల కాకినాడ, రామచంద్రపురం తాలూకాలకు తూర్పు డెల్టా అనిన్ని, వశిష్టకు పడమటను ఏలూరు వరకును గల భూమికి పడమటి డెల్టా అనిన్ని పేళ్లు. ధవళేశ్వరంవద్ద కట్టిన ఆనకట్టకు రూ 1,90,00,000 లు కర్చయినది. దీనిపై నూటికి 17 చొ॥ ఆదాయం గిట్టుబడి అవు

మధ్య డెల్టా 500 చ. మైళ్లు (1,75,500), ఎకరాలు; పడమటి డెల్టా 100 చ. మైళ్లు, 4,55,000 ఎకరాలు సాగు లోఉన్నది. ఈ ఆనకట్ట క్రింద సాగుబడి అవుతున్న భూమి మొత్తముమీద 8,80,500 ఎకరాలున్నది. ఇంతేకాక, రెండవపంటకు సాగుబడిలోగల భూమి 2,50,000 ఎకరాలు. తూర్పు డెల్టాలోని కాకినాడ-సామర్లకోట కాలువ పడమటి డెల్టాలోని ఏలూరు కాలువతో కలిసి పారును. మధ్య డెల్టాలో అందమైన కొబ్బరి తోటలు మెండుగా కలవు.

ఆనకట్టనుండి తీసిన కాలువలద్వారా ఏడాదికి 11 నెలలు నీరు పారుతూనే ఉండడంవల్ల పడవలపై సుమారు 7 కోట్ల రూపాయలు విలువగల వ్యాపారం సాగుతూ ఉన్నది. మొత్తం పంట ఆయకట్టు 10,00,000 ఎకరాలు ; పంట విలువ 5 కోట్ల రూపాయలు.

గోదావరి ఆనకట్టకట్టిన కొద్ది సంవత్సరములకే కృష్ణానది మీదను ఆనకట్ట కట్టినారు. దీనికి పెట్టుబడి రూ 1,32,00,000 లు. గోదావరి వలెనే కృష్ణానది నైతము

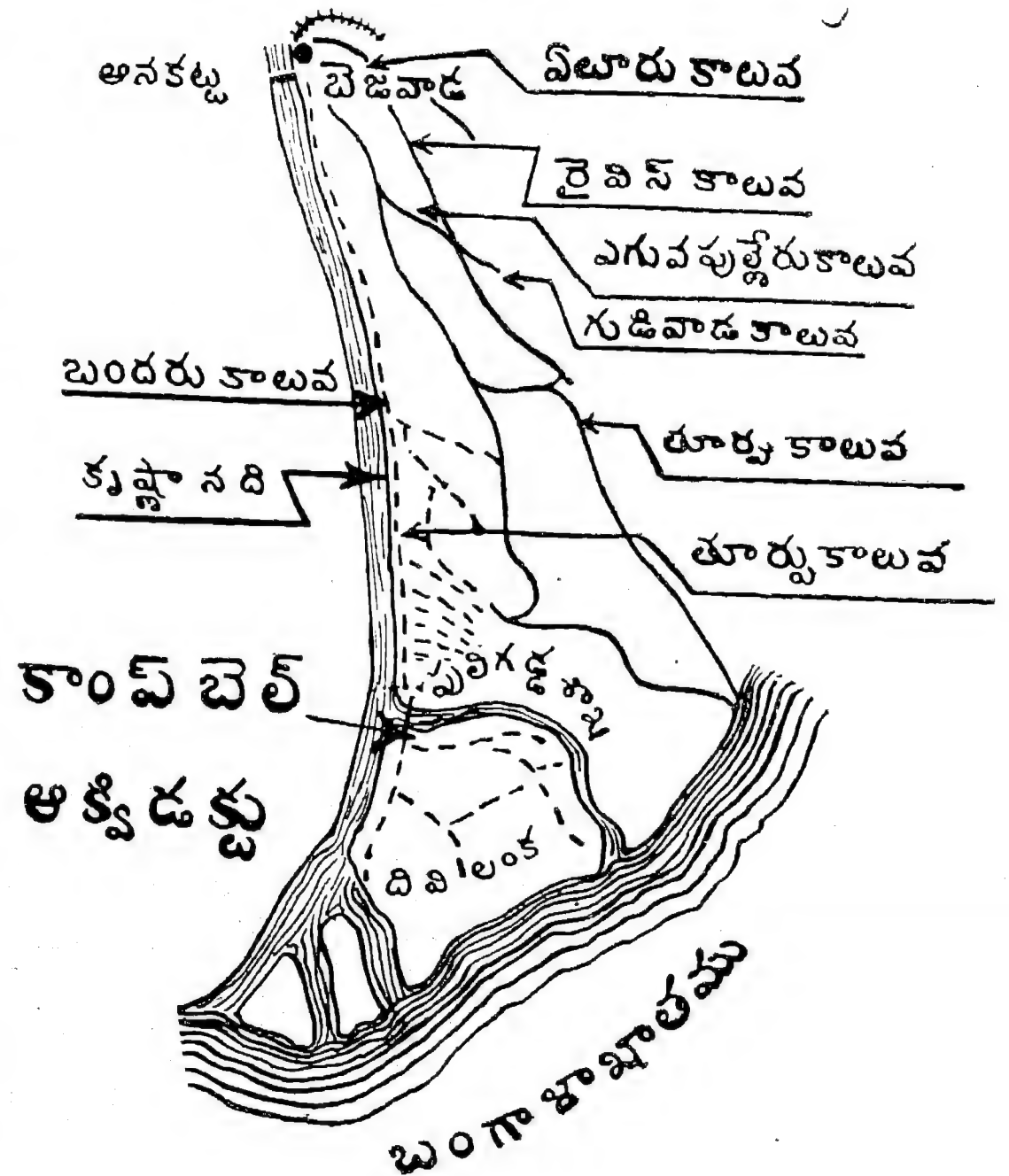
పడమటి కనుమలలోనే మహాబలేశ్వ కృష్ణా ఆనకట్ట. రము వద్ద పుట్టి, బొంబాయి రాజ కాలువలు ధానిగుండా దక్షిణము వైపు ప్రవ

హించి, హైదరాబాదులో తూర్పు వైపు తిరిగినది. అక్కడ దక్షిణ దిక్కునుండి ఉత్తర దిక్కుగా ప్రవహిస్తూ పోయే తుంగభద్రానది దానిలో పడుతున్నది. కృష్ణా నదికి తుంగభద్ర, భీమ అనేవి ఉప నదులు. నల్లమలలనే కొండలగుండా తూర్పు కనుమలను దాటి, బెజవాడ సమీపమున మరల రెండు కొండలనడుమను ఆరుఘ్లాంగుల వెడల్పున ప్రవహిస్తూ వచ్చే ఈ కృష్ణానదికి ఆనకట్ట కట్టిరి. ఆనకట్ట పొడవు ఆరు ఘ్లాంగులు దానిపై ఆరు షట్టర్లు గలవు. కృష్ణానది నీరు సుమారు 95,000 చదరపు మైళ్ల మేర వ్యాపించియున్న భూముల కుపచరిస్తున్నది. బెజవాడనుండి 40 మైళ్లు పోయిన తర్వాత ఈ నది రెండుపాయలుగా చీలినది. ఆ రెంటికిని నడు మను దివి యను ద్వీపము ఏర్పడినది. ఈ నది పాయలగు టవల్ల రెండు పెద్ద డెల్టాలు నైతము ఏర్పడినవి. తూర్పు డెల్టా కొల్లేటివరకు 1060 చ. మైళ్లమేరను, పడమటి డెల్టా 950 చ. మైళ్ల మేరను వ్యాపించినవి. తూర్పు డెల్టాలో 5,80,000 ఎకరాల భూమిన్ని, పడమటి డెల్టాలో 3,88,000 ఎకరాల భూమిన్ని మొత్తము 9,68,000 ఎకరాల భూమి సాగవుతున్నది. బెజవాడనుండి పోయే కృష్ణ కాలువ, గోదావరినుండి వచ్చే పడమటి కాలువ ఏలూరివద్దను కలి యును. గుంటూరునుండి మద్రాసు వరకున్న పోయే బకింగ్ హామ్ కాలువను, గోదావరి కాలువను ఈ కృష్ణకాలువ కలుపు తున్నది. కృష్ణానది కాలువలలో ఏడాదికి 10 నెలలు పడవలు నడుస్తూఉంటవి ; 12 లక్షల రూ॥ విలువగల కలప వ్యాపార మున్ను, 3 కోట్ల, 40 లక్షల రూ॥ విలువగల ఇతర

వ్యాపారమున్న ప్రతి సంవత్సరం సాగుతూ ఉంటుంది. ఈ కృష్ణ ఆనకట్ట కట్టడానికి 2 కోట్ల 20 లక్షల రూ॥ కర్చు అయినది. ఈ పెట్టుబడికి సాలీనా 13% గిట్టుబడి అయే లాభము ప్రభుత్వమునకు వస్తున్నది.

దివి ద్వీపములోగల భూములకు 7 సంవత్సరముల క్రిందటి వరకున్న ఎంజిన్లతో నీరు సరఫరా చేస్తు ఉండే

కృష్ణ కు తూర్పు గట్టుకాలువలు

వారు. ఇప్పుడు తూర్పు గట్టు కాలువ, 1935 లో పులిగడ్డ ఆనకట్ట కట్టిన తర్వాత త్రవ్వడ మయినది. బందరు కాలువకు 4 మైళ్ల దూరంగా కృష్ణ ఒడ్డు నను సరించిపోయి, పులిగడ్డవద్ద కాంక్రీట్ ఆనకట్ట మీదుగాసాగి, దివి ద్వీపమున కంతటికిని ఈ కాలువ కావలసినంత నీటి సరఫరా చేస్తున్నది. దీనివలన 77000 ఎకరాల భూమి సాగవుతున్నది. హిందూ దేశమందలి కాంక్రీట్ ఆనకట్ట లన్నిటను ఇది చాలా పెద్దది. దీనిని కట్టడానికి 58 లక్షల రూ॥ కర్చు అయినది. ఈ పెట్టు బడి పై లాభము 7%.

ఈ కృష్ణ, గోదావరి నదులకు ఆనకట్టలు కట్టి, నీరు

అదుపులో పెట్టుకొని కాలువలద్వారా భూములకు నీరు పారిస్తున్నా, గోదావరి నీటిలో 6% పాలున్ను, కృష్ణా నీటిలో 7% పాలున్ను మాత్రమే సాగుబడికి ఉపయోగ మగుతున్నది.

ఆంధ్రదేశములో ఇంకనుగల నీటి పారుదల

మైనరు ప్రాజెక్టులు.

పెన్నార్ కాలువ :—నెల్లూరు జిల్లాలో ప్రవహిస్తూఉన్న పెన్నరు సంగమద్వారము, నెల్లూరు వద్దను 1860 లో ఆనకట్టలు

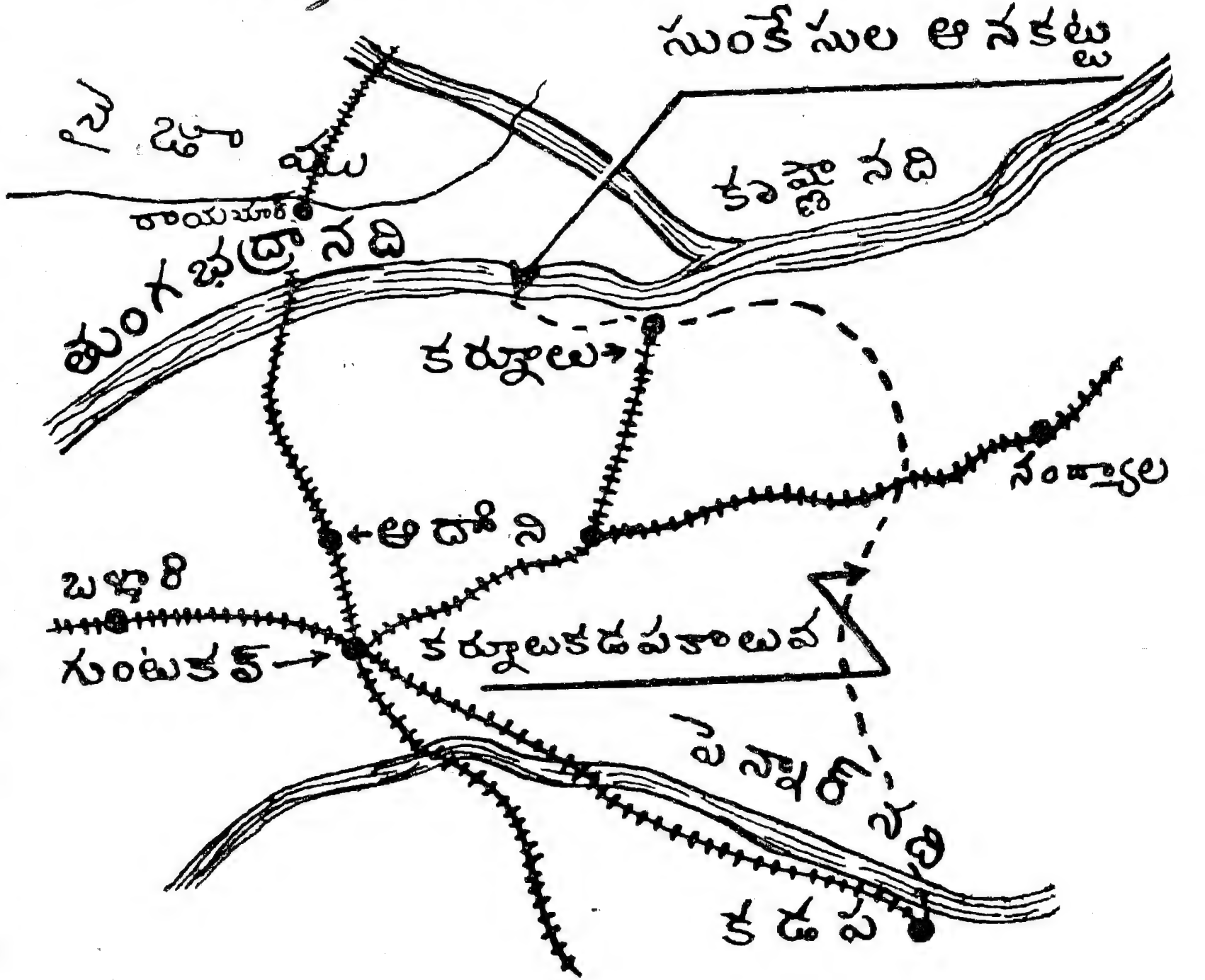
కట్టించిరి. సంగం ఆనకట్టనుండి దువ్వూరి చెరువుకును, కనిగిరి చెరువుకును కాలువలు గలవు. కనిగిరి చెరువు ఉత్తర సర్కారు లలోని చెరువులన్నిటను పెద్దది. మరియొక కాలువవల్ల నెల్లూరు చెరువుకు నీరు సరఫరా అవుతున్నది. నెల్లూరు ఆనకట్ట దిగువను 20 మైళ్ల దూరములో ఇంకొక కాలువ సర్వేపల్లి మొదలయిన చెరువులకు నీటి సరఫరా చేస్తున్నది. సంగం ఆనకట్టకు రెండు అడుగుల వట్టరు గలవు. ఈ ఆనకట్ట దిగువను సుమారు 1,65,000 ఎకరాల భూమి సాగుబడి అవుతున్నది. దీనికయిన కర్చు 70 లక్షల రూ॥ ; ఆదాయ లాభము 6%. 1921 లో మోపాడు రిజర్వాయరు షామ నివారణకై

కట్టబడినది. దీని క్రిందగల ఆయకట్టు 7000 ఎకరాలు. దీని కర్చు 23 లక్షల రూ॥ ; ఆదాయ లాభం సుమారు 10%. ఇది, తరుచుగా కరువులు వస్తూఉండిన స్థలములో కట్టడమువల్ల దీని ఉపయోగము ఎక్కువగా నున్నది.

కడప కర్నూలు కాలువ :— తుంగభద్రానదికి, కర్నూలుకు 15 మైళ్ల దూరాన సుంకేశులవద్ద ఆనకట్ట కట్టబడినది. అక్కడనుండి ఒక కాలువ తుంగభద్ర ప్రక్కనే 50 మైళ్లు వెళ్లి, కడపవైపు తిరిగి, కడప జిల్లాకు పారుచున్నది.

త్రోవలో కలికుందు నదికలియును. ఇది కుందు, పెన్నార్ నదులపై ఆనకట్టలమీదుగా ప్రవహిస్తున్నది. ఎత్తు పల్లాలు గావుండుటచేత పడవలపై వర్తకము సాగించుటకు వీలులేదు. ఈ కాలువను, ఇంగ్లాండులోని ఒక కంపెనీవారు 1875 లో త్రవ్వించి, ప్రభుత్వానికి 3 కోట్ల రూపాయలకు అమ్మిరి. కడప కర్నూలు జిల్లాలలో 80000 ఎకరాలు సాగుబడి అవుతున్నవి. వర్షములు మెండుగా వున్నప్పుడీ కాలువ నీరు అక్కరలేదు. దీని పెట్టుబడిపైని నూటికి 9 అణాలవంతున

కర్నూలు కడపకాలవ

లాభంవస్తున్నది. దీనికి ఖర్చు ఎక్కువ, ఆదాయము తక్కువ.

నాగావళి డెల్టా :—1909 లో విశాఖపట్టణం జిల్లాలో తోటపల్లివద్ద రెగ్యులేటరు కట్టబడినది. అక్కడనుండి 22 మైళ్ల పొడవు కాలువ త్రవ్వబడినది. దీని క్రింద ఆయకట్టు 28,000 ఎకరములు ; ఖర్చు రూ. 18,00,000 లు, ఆదాయం 3%.

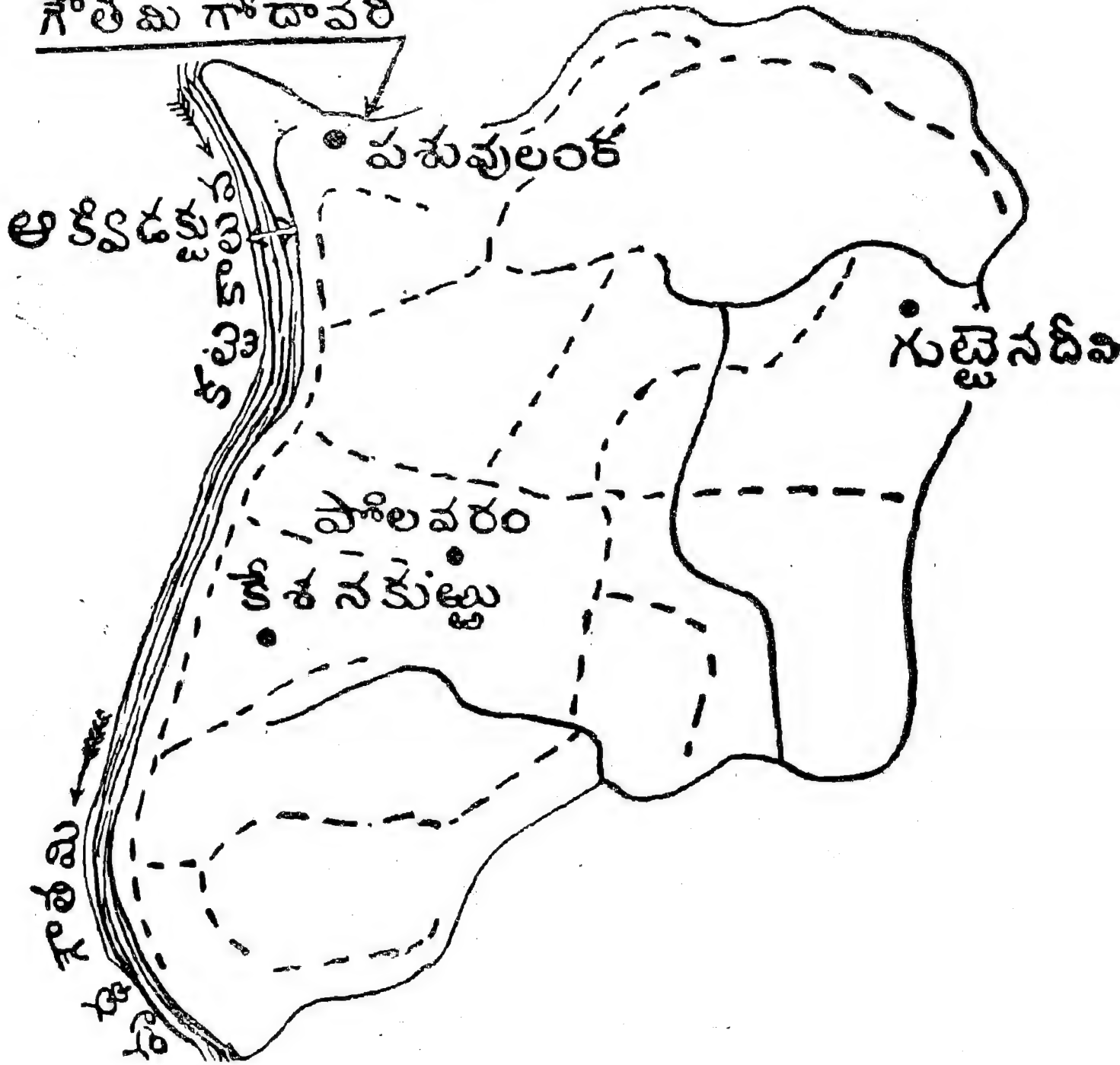
భవానీ చెరువు :—గుంటూరు జిల్లాలో భవానీ నదికి అడ్డ

ముగా ప్రాజెక్టు కట్టబడినది. దీనివల్ల 556 ఎకరాలు సాగు బడి అవుతున్నది. దీని ఖర్చు 2½ లక్షలు, ఆదాయం 1%.

పోలవరం ప్రాజెక్టు :—సెంట్రల్ డెల్టాలో అన్నంపల్లె లాకువద్ద దీనికి కాలువ వున్నది. దీని క్రింద సాగు 13,200 ఎకరాలు. ఖర్చు 17,00,000, ఆదాయం 1%.

పోలవరం లంకప్రాజెక్టు

గౌతమి గోదావరి

శ్రీకాకుళం ప్రాజెక్టు :—ఈ ప్రాజెక్టు 1900 సం॥లో పూర్తి అయినది. దీని క్రింద సాగుబడి 69,550 ఎకరాలు; ఖర్చు 2,89,000; ఆదాయం 1%.

కంభం చెరువు :—ఇది 1896 లో పూర్తి అయినది. ఆయ కట్టు 8,000 ఎకరాలు; ఖర్చు 86,000; ఆదాయం లాభము గానే వున్నది.

మార్కాపురం చెరువు :— ఈ చెరువు 1909 సం॥లో నిర్మింపబడినది. దీని క్రింద ఆయకట్టు 2,300 ఎకరాలు; దీన్ని కట్టడానికయిన ఖర్చు 1,29,000. నష్టము మీదనే సాగుతున్నది.

మునియేరు ఆనకట్ట :—ఈ ఆనకట్ట 1898 లో కట్టిరి. ఆయకట్టు 25,200 ఎకరాలు; ఖర్చులు 6,00,000; పెట్టుబడికి నష్టం కొద్దిగా కలుగుతున్నది.

బకింగుహం కాలువ :—ఇది వ్యాపారానికి ప్రసిద్ధి తూర్పు తీరాన్ని మద్రాసునుంచి కాకినాడకు పోతూ చెంగలపట్టు, నెల్లూరు, గుంటూరు, కృష్ణా, గోదావరి జిల్లాలను కలుపుతున్నది. మద్రాసునుండి రాజమహేంద్రవరమువరకు 361 మైళ్లున్నవి. దీనిపైని రూ. 90,00,000 ల వ్యాపారం జరుగుతున్నది. దీనికైన ఖర్చు రూ 91,00,000 లు; ఆదాయం 1.25%.

పైవన్నీ ప్రస్తుతం అమలులోవున్న ప్రాజెక్టులూ, నీటి వనరులూను. ఆంధ్ర దేశంలో నీటి వనరులకు ఇంకా ఎన్నో సదుపాయాలు కావలసి ఉన్నవి. వాటిలో ముఖ్యమైనవి :—

విశాఖపట్టణం జిల్లా :—నాగావళి, రెగ్యులేటరు స్కీము నాగావళి రిజర్వాయరు.

తూర్పు గోదావరి జిల్లా :—కోరిం గాలంకా ప్రాజెక్టు. శబరీ రిజర్వాయరు స్కీము. ఇది ప్రస్తుతం శాన్స్కేపన్ చేయ బడినది

ప. గోదావరి :—(1) అనుమలంక ప్రాజెక్టు, (ఎర్ర కాలువ) (2) కానూరు స్కీము (3) కొల్లేరు లంక ప్రాజెక్టు.

కృష్ణా జిల్లా :—తమ్మిలేరు, బుడమేరు స్కీములు.

గుంటూరు :—కృష్ణా రిజర్వాయరు, గుండ్లగమ్మ ప్రాజెక్టు, ప్రత్తూరు పంపింగుస్కీము.

నెల్లూరు జిల్లా :— రాళ్లపాడుస్కీము, గుండిపాలెం రిజర్వాయరు; పులికొండ, వెంగలపురం రిజర్వాయరు.

కర్నూలు :— తొక్కపల్లి, జాక్కు, వెలిగోడ రిజర్వాయర్లు.

పోలవరంస్కీము :—మన గోదావరివంటి పెద్ద నదిలోని నీరు, నూటికి ఆరుపాళ్ల ఉపయోగపడుతున్నది. మిగిలిన 94 పాళ్ల నీరున్న సముద్రములో పడి వృథా అగుతున్నది.

ఇట్లా నీరు వ్యయపడి పోకుండా నీటి స్కీములు ఆలోచిస్తున్నారు. “శబరి” వద్ద అడ్డకట్టకట్టి, నీటిని నిలువ చేయ్యడానికి ఆలోచనలు సాగుతున్నవి.

ఈ స్కీము లన్నిటికన్నా పెద్దది పోలవరం స్కీము. ధవళేశ్వరమునకు 26 మైళ్ల ఎగువను అడ్డకట్టకట్టుటకు అవకాశములున్నవి. 4,500 అడుగుల పొడవు, 120 అడుగుల ఎత్తుగల అడ్డకట్ట కట్టిన యెడల, ఇక్కడ లక్షా యాభై వేల అడుగుల పరిమాణము గల నీరు నిలువచేయవచ్చును. దీనికి తూర్పు గోదావరి, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలగుండా రెండు కాలువలు త్రవ్వినయెడల రెండు లక్షల యాభైవేల ఎకరముల భూమికి మొదటి పంటకున్న, లక్ష ఎకరాలు పైబడిన భూమికి రెండో పంటకున్న నీరు సప్లయి చేయవచ్చును. ఈ నీరు సంవత్సరం పొడుగునా వుండును. ఇంతే కాకుండా, ఇక్కడ విద్యుచ్ఛక్తికూడా తయారు చేయవచ్చును.

ఇరిగేషన్ డిపార్టుమెంటువారు ఈ స్కీముకు కావలసిన ప్రయత్నము చేయుచున్నారు. దీనికి 10 కోట్ల రూపాయలు ఖర్చు అవునని అంచనా వేసినారు. ఈ పదికోట్ల రూపాయల పెట్టుబడిమీదను 30 లక్షల రూపాయల ఆదాయం వచ్చును. అంటే, నూటికి అయిదు రూపాయలకుపైగా ఆదాయం వచ్చునన్నమాట!

ఇట్లే కృష్ణానదికికూడా పంటకాలువలు, కరకట్టలు కట్టినయెడల సాగుభూమి అధికమై, దేశం పాడిపంటలతో పచ్చగా వుండి, సుఖాస్పదంగాను, సుభిక్షంగానూ వుండును!

కడప :—పాపఘ్ని, పుల్లంపేట రిజర్వాయర్లు. ఇవి గాక బళ్లారి, అనంతపురం, కడప, కర్నూలు జిల్లా లన్నింటికి తుంగభద్ర ప్రాజెక్టున్ను, కర్నూలు, కడప, నెల్లూరు జిల్లాలకు సంగమేశ్వర ప్రాజెక్టున్ను ముఖ్యంగా అవసరము. అనంతపురం జిల్లాకు, పెన్నారు, కుముద్వతీ ప్రాజెక్టులు అవసరం.

క్రోత్త ప్రాజెక్టులు :—

తుంగభద్ర ప్రాజెక్టు :—శ్రీ బాగ్ ఒడంబడికలో ముఖ్య స్థానాన్ని వహించినది. రాయలసీమలో అందరున్న తుంగభద్ర ప్రాజెక్టుకై పలవరిస్తూ ఉన్నారు. దానిని గూర్చి కొంచెం వివరించి తెలుసుకోవలెను.

తుంగభద్రానదికి హోస్పేటపైని 3 మైళ్ల దూరంలో మలాపురంవద్ద ఆనకట్ట కట్టే స్థలము కలదు. దీని జల వ్యాప్తి 138 చ|| మైళ్లు; అంచనా వేసిన ఆయకట్టు సుమారు 10,00,000 ఎకరాలు. ఎట్లనిన,

బళ్లారి జిల్లాలో రాయదుర్గ, హోస్పేట, బళ్లారి, సిరిగుప్ప ఆలూరు, ఆదోని తాలూకాలు } 7,84,000 ఎ.

అనంతపురం జిల్లాలో గుత్తి తాలూకా 1,28,000 ఎ.

కర్నూలు జిల్లాలో పత్తికొండ, కర్నూలు తాలూకాలు } 1,60,000 ఎ.

దీని ఏర్పాటువల్ల రాయలసీమలో డామ బాధ చాల వరకు నివారణమగును. గత 80 సం|| నుండి, దీన్ని గురించి విచారణ జరుగుచునేవున్నది. తుంగభద్ర నీరువల్ల నేలలకు నష్టమని ప్రజలలో ఒక అపోహవున్నది. కాని వ్యవసాయ శాఖవారు ఇట్టి అభిప్రాయము సరియైనది కాదని ఋజువుచేసినారు.

పై ప్రాజెక్టులే కాక, చిన్నచిన్న దొరువులు, నూతుల లోని జలాన్ని తోటలకూ, మెట్ట పైర్లకూ ఉపయోగించవచ్చును. మైసూరులో వలె రైతులకు చవకగా విద్యుచ్ఛక్తి సృష్టించేస్తే, పంపులతో వీటినుండి నీళ్లుతోడి వారు లాభ సాటిగా వ్యవసాయము చేయవచ్చును.

ఆంధ్ర జిల్లాలలో వ్యవసాయాని కుపయోగించే నూతులు రెండు రకాలుగా పరిగణించవచ్చు; (1) రిక్లైజు అయిన పల్లపు ఆయకట్టు గలవి; (2) ఇతర ఆయకట్టు గలవి.

తెలుగు జిల్లాలలో ఈ రెండు రకాల బావులు, వాటి క్రింద ఆయకట్టు ప్రదేశం ఈ ప్రక్క పట్టిలో వివరించి నాము.

1939-40 ఇరిగేషన్ రిపోర్టునుండి.

జిల్లా పేరు	మొదటి రకంబావులు	ఆయకట్టు ఎకరాలు	రెండవ రకంబావులు	ఆయకట్టు ఎకరాలు
విశాఖపట్నం	3451	5728	563	311
తూ. గోదావరి	41	519	11	100
ప. గోదావరి	1	33	810	1422
కృష్ణా			872	3410
గుంటూరు	1524	3680	7593	12990
నెల్లూరు	2901	4623	9455	29543
కడప	11448	16812	28524	85502
అనంతపురం	11294	12027	23416	56662
బళ్లారి	1437	2706	6993	12522
కర్నూలు	1040	42	11709	10674
చిత్తూరు	27222	26802	14043	20684
అ. జి. మొత్తం	60359	72972	103689	233620
చెన్న రాజధాని	255503		524076	

తెలుగు జిల్లాలలో మొత్తం విస్తీర్ణములో ఎంత సాగు చేయడానికి వీలవునో, అసలు సాగు అవుతున్నదెంతో, నీటి సదుపాయముగల భూమి ఎంత వున్నదో, సాలీనా నీటి సదుపాయం ఎంత భూమికి జరుగుతున్నదో, అందులో మొదటిపంట పండేభూమి విస్తీర్ణ మెంతో, రెండోపంట పండేభూమి విస్తీర్ణమెంతో తెలిపే పట్టికకూడ ఈ దిగువ నివ్వడమయినది.

ఈ పట్టికయున్నూ, ప్రక్క పట్టికయున్నూ మద్రాసు ప్రభుత్వమువారి ఇరిగేషన్ రిపోర్టుయొక్క ఆధారముపై యివ్వబడినవి.

సాగుబడి భూమి వివరములు; జిల్లాలవారీగా

1	2	3	4	5	6	7	8	9
సెం	జిల్లా పేరు	మొత్తం విస్తీర్ణం ఎకరాలు	సాగుకు వీలగు భూమి ఎకరాలు	సాగుచేయబడిన భూమి ఎకరాలు	నీటి పారుదల సదుపాయము గల ఎకరాలు	నీటి పారుదల 1వ పంట	నీటి పారుదల 2వ పంట	మొత్తం 7, 8 ఎకరాలు
1	విశాఖపట్నం	5168262	2763736	2107931	216956	200474	25603	226074
2	తూ. గోదావరి	3980698	1993239	1354799	509763	465794	149848	615642
3	ప. గోదావరి	1581869	1292535	975806	608129	499153	175136	674289
4	కృష్ణా	2222217	1666288	1230649	656927	519084	3433	522517
5	గుంటూరు	3683824	2710850	2414310	390982	373724	2299	376023
6	నెల్లూరు	4860658	2890032	2143986	380666	85127	16574	101701
7	కడప	3643891	3069264	2584224	55406	46390	7651	54041
8	అనంతపురం	4307053	3554878	2050936	154874	149683	68369	218052
9	బళ్లారి	3790752	2144837	1156451	167799	139124	25589	164713
10	కర్నూలు	5087200	3018094	1489402	349895	283282	4180	287462
11	చిత్తూరు	3778865	1809804	892812	113903	89738	27499	117237
	అ. జి. మొత్తం	42355288	26913357	18401306	3605410	2859570	756181	3357751
	చెన్న రాజధాని మొత్తం	73016183	47579441	33600357	7277199	5796270	1185910	6982180

పదునాల్గవ అధ్యాయము

అడవులు

విషయ సంగ్రహము:—అడవులు, ప్రాచీన రాజనీతి; అడవుల పోషణకు, సంరక్షణకు తగిన కట్టుదిట్టములు ఎట్లుండెనో ప్రాచీన గ్రంథములందు కొటిల్వని అర్థ శాస్త్రము, శుక్రనీతి మొ॥నవి చదివి తెలుసుకొనవచ్చును. -అడవులు ఎక్కడ పెరుగును? ఎండవేడి వర్షములు ఎక్కువగానున్న ప్రదేశములు—ఆంధ్రదేశములో అడవులు చెన్నపురి రాజధానిలోని మొత్తం అడవులలో 40%, గాని ఆదాయము 3% మాత్రమే. మన ఆంధ్రదేశమందలి అడవులలో దొరికే పదార్థములు:—ఆహార పదార్థములకు, గృహ నిర్మాణమునకు, ఉపకరణములకు మొ॥ వాటికి పనికివచ్చే అడవి వస్తువులు—కర్ర, కలప; వాటి ఉపయోగాలు—మానవుని జీవితములో పుట్టినది మొదలు చనిపోయిన వరకును కావలసిన వస్తువులకు ఎట్లుపచరించునో—ఔషధములకు కావలసిన వనమూలికలు మొ॥ చేతి పరిశ్రమలకు, కుటీర పరిశ్రమలకు కావలసిన అడవి వస్తువులు—శ్రీ శొంఠి కామేశంగారు పరిశోధన చేసి, కర్రను ఇనుమువలె నిలువచేసుకొనే పద్ధతి కనిపెట్టిరి.—పట్టికలు—ఆంధ్ర జిల్లాలలోని అడవులు—అక్కడ దొరికే ముడి పదార్థాలు, వాటి ఉపయోగాలు. ఆంధ్రదేశమందలి రిజర్వు అడవులు—అడవి జంతువులు.

దేశముయొక్క ఆర్థిక సంపదకు అడవులు అనేక విధముల తోడ్పడు తున్నవి; గనుక, ఆంధ్ర దేశమందలి అడవులను గురించి కొన్ని ముఖ్య విషయములు తెలుకోవలెను.

ప్రాచీన కాలమునుండిన్ని అడవుల ఉపయోగము మన దేశమందలి రాజులు, ప్రజలు పొందుతూనే ఉన్నారు. భారతీయుని నాలుగు ఆశ్రమాలలోను వానప్రస్థ, సన్యాసాశ్రమములు అనే మూడవ నాల్గవ ఆశ్రమాలు రెండున్న అడవులలో సాగించవలెనన్న నియమము ప్రాచీన కాలమందలి ఆర్య ధర్మము. రాజులు వేటకోసము అడవులను

భద్రముగా కాపాడుకొను చుండిరి. యోగులు ఔషధ

ములకై వన మూలికలను తెచ్చు

అడవులు -

కొనుటకు అడవులకు పోవుచుండిరి.

ప్రాచీన రాజనీతి

అడవులలో నివసించు కిరాతులు

మంచి యోధులై, అడవి దుర్గములను

కాపాడుటలో రాజులకు ఎక్కువగా తోడ్పడుతూ ఉండిరి.

ఇంకా అనేక విధముల అడవులు ఉపచరిస్తూఉన్నవని

గుర్తించి, ప్రాచీనకాలమందలి రాజులు తమ ప్రభుత్వమందు

అటవీ శాఖను ఏర్పరచి, ఉద్యోగులను ప్రత్యేకముగా నియ

మించి అడవులను పాలించుకొనుచుండిరి. కొటిల్వని

అర్థ శాస్త్రము, శుక్రనీతి మొదలయిన ప్రాచీన రాజకీయ-

ఆర్థిక-నీతి శాస్త్రములందు అడవులగురించి ప్రత్యేకముగా

కొన్ని ప్రకరణములు గలవు.

అడవులు దట్టముగా పెరుగుటకు సూర్యరశ్మి, వర్షములు

మెండుగా నుండవలెను. ఈ రెండును ఎక్కువగాగల

ఆఫ్రికాలోను, దక్షిణ-అమెరికాలోను, మన దేశమందలి

అస్సాములోను, బర్మాలోను అడవులు ఎక్కువ దట్టముగా

నున్నవి; అందలి వృక్షములు సైతము ఏపుగా పెరిగి

యున్నవి. అడవులు దట్టముగా

అడవులు

పెరిగిన కొలదిని వర్షములు అధిక

ఎక్కడ పెరుగును? ముగా కురియుచుండును; దానిని

బట్టి శీతోష్ణస్థితి సైతము మారు

చుండును. భూమట్టమునకు ఎత్తుగా ఉండే పర్వతములను

బట్టి గూడా అడవుల అభివృద్ధి ఎక్కువగుచుండును. మన

దేశమందు ఎక్కడెక్కడ కొండలు గలవో అక్కడక్కడ

అడవులు దట్టముగా పెరిగియున్నవి. దండకారణ్య

ప్రఖ్యాతి, రామాయణాది ప్రాచీన కావ్యాలలో కనబడు

మీరు గా. ఈ కంఠాభ్యుదయ మన ఆంధ్ర దేశములో
విస్తరించుకొని యున్నది.

అందులకు కారణముగా కల కొండలు వానమేఘాలను
అడ్డుకొని ఆలకు పోనియక నిలుపుకొనుటచేత, అక్కడ
వర్షములు మెండుగా కురియుచుండును. అందుచేత,
కొండలపైనున్న అడవులను పాడుచేయగూడదు. చీనా

దేశములోని కరువు అక్కడి అడవు
అడవులతో నుండి లను మేకల మందలు పాడుచేయ
యిచ్చు కొంచెంవలన దనువల్లనే వస్తున్నదని అమెరికా
జిల్లాల లోని వ్యవసాయ శాస్త్రజ్ఞుడు
చెప్పిన మాట అక్షరాల నిజము.

అమెరికా దేశములోగూడా ఇట్టి దృష్టాంతాలు ఎన్నో
ఉన్నవి. గంబాం, వికాఖపట్టణము జిల్లాల కొండలలో
కొందరు ఆదిమనివాసులు కొండచరియలలోని చెట్లు పెల్ల
గించి, ఆకు ఆలమూ కాల్చి “పోడు” వ్యవసాయము
చేసుకొంటున్నారు; దానివల్ల భూసారములేని బోడి కొండలు
తయారవుతున్నవి. కొండ లెత్తుగా ఉన్నా చెట్లు లేని
యెడల మేఘాలను ఆకర్షించలేవు. అట్టి కొండలవలన
వర్షము కురియదు. అడవులు నశిస్తే వానలు అన్నిచోట్లను
సరిగా పడక ఒకచోట, అతివృష్టివల్ల వరదలు వచ్చి పంటలు
పెల్లగించుకొని పోవడమున్ను, మరియొక అనావృష్టివల్ల
పంటలు పండక పోవడమున్ను సంభవిస్తూ ఉంటుంది.
బెరిస్సాలోని వరదలకు ఛోటా నాగపూరులోని అడవులు
నశించడమే కారణము. ఆవిధంగానే రాంచి ప్రదేశం
లోని అడవులు కొట్టివేయడంవల్లనే బీహారులోని నీటి వన
రులు పాడైనవి. అడవులు దట్టంగా ఉండేచోట వర్షం
మెండుగా పడడమేకాక వాననీటిని అడవులు పీల్చుకొని,
నదులకు వరదలు రాకుండా నదులలోని నీరు సరిగా ప్రవ
హించేటట్లు చేయగలవు.

ఆంధ్ర దేశంలో వికాఖపట్టణము, గోదావరి జిల్లాలలోని
వీకెస్సీ ప్రాంతములందున్న, రాయలసీమలోని కడప
కర్నూలు జిల్లాలందున్న, చిత్తూరు జిల్లాయందున్న మంచి
రకం అడవులు గలవు. ఇందులో
అడవులగు
ప్రదేశములు
వికాఖపట్టణం, గోదావరి, కర్నూలు
జిల్లాలలోని అడవులు చాలా పురా
తనమైనవి. వీటిని గురించి మన

రామాయణములోను, సముద్రగుప్తుని దండయాత్రల చరిత్ర
లోను వర్ణనలు గలవు. గాని ఆంధ్ర దేశమందలి అడవుల
విలువ ఇప్పటికి అంతగాలేదు. మద్రాసు రాజధాని అంత
టను అడవులనుండి వచ్చే రాబడిలో ఆంధ్ర జిల్లాల అడ
వులనుండివచ్చే ఆదాయము 3% మాత్రమే. అడవులు ఎక్కు
వగా లేకపోలేదు. మద్రాసు రాజధాని అంతటనుగల అడ
వుల మొత్తంలో ఆంధ్ర జిల్లాల అడవుల మొత్తం 40%;
అయినా రాబడి విషయంలో రాజధానిలోగల అడవు
లన్నిటనుండి 50 లక్షల రూ॥ ఆదాయం వస్తూఉంటే,

డాక్టరు శొంతి కామేశం, బి. ఇ. (మెచ్), ఎమ్, ఇ. (అనర్పు).
అనర్పు డి. ఎన్. సి. (ఆంధ్ర), ఎమ్. ఇ. ఇ. (ఇండియా);
ఫారెస్టు డిపార్టుమెంటులో ఉన్నత పదవిలో నుండిరి.
కర్రకు చెదపట్టకుండని మందు కనిపెట్టి కీర్తి
సంపాదించినారు.

ఆంధ్ర జిల్లాల అడవులనుండి రూ 1,60,000 మాత్రమే
వస్తున్నది. అంటే, ఆంధ్ర జిల్లాల అడవులలో ఆర్థికముగా
విలువగల ముడి పదార్థాల ఉత్పత్తి కావడము లేదన్నమాట.

మన ఆంధ్ర జిల్లాల అడవులందు ఆహార పదార్థములకు,
ఔషధములకు, పరిశ్రమలకు కావలసిన ముడి పదార్థాలకు,
ఇంకా ఇతర ఉపయోగములకు పనికివచ్చే వృక్ష సంపత్తి
ఎట్లున్నదో పరిశీలింతము :—

(1) ఆహార పదార్థములకు పనికివచ్చేవి :—చింత,
నేరేడి, మామిడి, వెలగ, పనస, ఉసిరి, జీడి, చారపప్పు,

కంది, చిక్కుడు, అల్లం, పసుపు, పాలగుండ, కంద, చేమ మొ॥ దుంపలు; తేనె మొదలయిన పానీయములకు—ఈత, జీలుగు, ఇప్ప మొ॥

(2) గృహ నిర్మాణమునకు, ఉపకరణములకు, వంట చెరుకుకు పనికివచ్చేవి :—టేకు, ఇరుగుడుచేవ, ఏగిస, గుగ్గిలము, వెదురు, చందనం మొ॥; చింత, తుమ్మ మొ॥; పేము, తుంగ, జాయబద్ద మొ॥

(3) తైల వర్గాలకు :—కాగు, ఇప్ప;

(4) నారకు పనికివచ్చేవి :—అడ్డ, కిత్తల;

(5) రంగులకు పనికివచ్చేవి :—కరక్కాయ, జాబరా, రెల్ల, లక్క;

(6) జిగురు మొ॥ వాటికి పనికివచ్చేవి :—తుమ్మ;

(7) ఔషధములకు పనికివచ్చేవి :—తంగేడు, ముషిడి, రెల్ల, గచ్చ, మూలికలు; పులికొవ్వు, చీపురుపాలు; వేప చెక్క.

(8) పశువులమేతకు పనికివచ్చేవి :—గడ్డి, ఆకు, అలము, తుమ్మ మొ॥ చెట్ల కాయలు, పండ్లు మొ॥;

(9) అడవి జంతువులనుండి సంపాదించదగినవి :—ఏనుగు దంతము, దుప్పికొమ్ము, బైసన్ (అడవి పశువు), ఎనుము తా॥ కొమ్ము, చర్మములు;

(10) ఇతర వస్తువులు :—కుంకుడు, సీకాయ, బూరుగు, ప్రత్తి, మైనము, విస్తళ్లు వగైరా.

ముడివస్తువులనేవి పైని పేర్కొన్నవాటిలో ఏవేవి పరిశ్రమల కుపయోగించునో అవి అన్నీ కావచ్చును. పరిశ్రమలకు పనికివచ్చు ముడి వస్తువులే ఆర్థిక సంపదకు ఎక్కువగా తోడ్పడును; గనుక, వీటిలో ఇప్పుడు ఏవేవి పరిశ్రమలకు ఉపయోగిస్తున్నారో తెలుసుకోవలెను.

పరిశ్రమలకు పనికివచ్చే ముడివస్తువులలో ఎక్కువ ముఖ్యమైనది కర్ర, కలప. ఇది మానవజీవితంలో ఎంత వరకు ఉపయోగమగుతున్నదో ఆలోచిస్తే చాలా ఆశ్చర్యకరముగా ఉండును. మనుష్యుడు పుట్టినది మొదలుకొని చనిపోయిన వరకును కర్ర, కలపా ఉపచరిస్తూనే ఉంటువి. పసిపిల్లవాడై ఉన్నప్పుడు ఉపయోగించే ఉయ్యాల మంచము, చిన్నబండి, లక్కపిడతలు, కొయ్య బొమ్మలు, వ్రాసుకొనే పలకకు చట్రము, చదివే పుస్తకాల కుపయో

గించే కాగితము, కూర్చుండుటకు కావలసిన కుర్చీలు, బెంచీలు, పీటలు మొ॥; గృహనిర్మాణమునకు కావలసిన దూలాలు, వాసాలు, పెండెబద్ద, స్తంభాలు మొ॥; గృహో

పకరణములకు కావలసిన కర్ర తిరు కర్ర, కలప వాటి గలి, రోలు, రోకలి, కర్ర చిప్పలు, ఉపయోగాలు పెట్టెలు మొ॥; అలమరలు, బీరు వాలు, మేజాలు, మంచాలు మొ॥; అగ్గిపెట్టెలు, పుల్లలు; బొత్తాలు, దువ్వెనలు, పెన్నిళ్లు, కలాలు, పనిముట్లు మొ॥; చందనపు బొమ్మలు, గంధపు చెక్క మొ॥; చనిపోయినప్పుడు దహన సంస్కారమునకు; ఇంకా ఎన్నో వస్తువులకు కర్ర, కలపా కావలెను. ఇందులో కొన్ని చేతి పరిశ్రమలకు, పల్లె పరిశ్రమలకు సంబంధించినవి; కొన్ని కర్మాగారాలలో యంత్రములతో పనిచేయు పెద్ద పరిశ్రమలకు సంబంధించినవి.

ఔషధాలకు పనికివచ్చే ముడి పదార్థాలన్నీ మన దేశములోనే ఉంచుకొని, అందుకు తగిన పరిశ్రమలు స్థాపించి, వైద్య, చికిత్సాలయములకు కావలసిన ఆరకులు, మందులు విదేశముల నుండి తెప్పించుకోవలసిన పనిలేక ఇక్కడనే తయారు చేసుకొన్నయెడల మన దేశముయొక్క ఆర్థిక సంపదకు అడవులు ఎక్కువగా తోడ్పడునట్లు చేసిన వారము కాగలము. ఇట్టి పని మైనూరు సంస్థానమువారు చేస్తున్నారు.

పైని చెప్పిన ఔషధాలకు పనికివచ్చే ముడి పదార్థాలే కాక తక్కిన ముడి పదార్థాలు సైతము మన దేశమందే ఉంచుకొని, అందుకు తగిన పరిశ్రమలన్నీ అభివృద్ధిచేసుకోవలసియున్నది. కర్రను ఇనుమువలెనే వందలకొలది సంవత్సరములు చెడిపోనీయకుండ నిలువ చేసుకొనే పద్ధతి తిరువాన్ కూరు ప్రభుత్వపు డెవలప్ మెంటు ఆఫీసరుగాను, అడవుల శాఖకు పెద్ద అధికారిగాను పనిచేసి, ఉపకారవేతనము పుచ్చుకొంటూఉన్న శ్రీ శొంతి కామేశంగారు కనిపెట్టినారు. తత్ఫలముగా ఇనుము దుర్లభమైన దినాలలో గృహ నిర్మాణమునకు, వంటెనలు కట్టుటకు కర్ర దాక్తరు శొంతి కామేశం ఉపయోగించవచ్చును. కుటీర పరిగారి పరిశోధన ఫలము శ్రమలలో కాగితం, సబ్బులు, లక్క పిడతలు, పలకలు, చాపలు మొ॥

[illegible][illegible][illegible]

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions, both incoming and outgoing, to ensure transparency and accountability. It emphasizes the need for regular audits and the use of reliable accounting software to track every dollar spent or received.

2. The second part outlines the various methods used to collect and analyze data from different sources, including surveys, interviews, and focus groups. It details how this information is processed to identify trends, patterns, and areas for improvement, providing a comprehensive overview of the research methodology employed throughout the study.

3. The third section presents the findings of the research, highlighting key insights derived from the data analysis. It includes detailed descriptions of the results, such as the prevalence of certain behaviors or attitudes among the study population, and discusses their implications for future research and practical applications.

4. Finally, the fourth part offers conclusions and recommendations based on the research findings. It provides clear guidance on how the identified issues can be addressed through targeted interventions and policy changes, aiming to improve outcomes and inform decision-making processes at both individual and organizational levels.

Mr. J. H. [illegible] - [illegible], N.Y.

అధ్యక్షులు: (కా. 2003):-

1. DATE 12/12/2011 TIME 12:00 PM BY SALES

అంశములు :- ఈ క్రింది అంశములు :-

Wm. H. Rouse, Jr., Secy.

[illegible]

1944-1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 262

600,000, 87.

100-21633.

[illegible]

1. பெரிய கட்டை, கூடு : 100-25,
 2. பெரிய கட்டை, கூடு : 100-25.

కవిరి :— సర్కార్లు, బల్లారి, కడప, కర్నూలు
ఆనంతపురం-జిగురు, మందుగా.

మిరియాలు :—విశాఖపట్నం-మందు, సుగంధ ద్రవ్యముషణి, (ఎట్టికొట్టె) :—నెల్లూరు, కర్నూలు, కడ

గింజలు, మందుకు.

కరివేపాకు :—అంతటా-వంటుకు.

చింతపండు :—అంతటా తినుబడిని॥, వంటకు.

శేష చిత్తం :— నెల్లూరు-చేతి కర్రలు, బుట్ట వగైర

ప్రశ్న :—అంతటా—న్నా నానికి.

మంకుళ్లు :—అంతటా—న్నా నానికె.

అంధ్రదేశములోని విజయ్య ఆడవులు :—

గోదావరి (ఎగువ):—నూనూరు, వెంకటాపురం, భద్ర
చలం, దుమ్మనూడెం, రేకపల్లి.

విశాఖపట్నం :— రాజవొమ్మంగి, కృష్ణాదేవిపేట,
తొమ్మిదవ రోజు, చింతలపల్లి.

గోదావరి (దిగువ) :—బెడదవోలు, కొప్పల్లి కొవ్వొడు, తిరుమలాయపాలెం, మల్లవరం, కుంకుడుమాను లంక, కంది కుప్ప.

అనంతపురం :—వెంగలమ్మ చెరువు, తిరుమల వెల్ది
హోక్స్ కోండ, గుండ.

కర్నూలు (పశ్చిమ) :—మహానంది, బైరేణి, చెంచు
నూడెం, దొరసామి భావి, పెద్దేరుపు, ఊను, జాకు.

కర్నూలు (తూర్పు) :—పెద్దచెమ్మ.

గుంటూరు :—చెడదించి.

నెల్లూరు :—తంత్రి పండావద్ద కంబాక్కం అడవి,
ఉదయగిరి, రాఘవులు, సత్యరేడు, సిహరికోట.

కడప :—సిద్ధవటం, వెంపల్లి, శేషాచలం.

ఆంధ్ర జిల్లాలలోని ఆడవి జంతువులు :—

పెద్దపులి, చిరుతపులి, సివంగి, ఏనుగు, కారెనుము, ఎలుగు, దుమ్ముల గొండి; బైసన్ అనే అడవిపశువు, అడవి పంది మొదలగునవి.

పదునైదవ అధ్యాయము

ఖనిజ సంపద

విషయ సంగ్రహము :— ఖనిజముల ఉపయోగము అంతకంత తెక్కువగుతున్నది ; అందు కొన్ని లేకున్నయెడల నిత్యజీవనమే సాగదు ; మనకు ఏ ఖనిజములున్నవో తెలిసికొను సర్వే లేదు ; ముడి వస్తువుల ఎగుమతి, తయారైన వస్తువుల దిగుమతి ; దీనివలన నష్టము—అంద్రదేశంలో దొరికే ముఖ్య ఖనిజముల వివరణము :— మాంగనీసు, అభ్రకము, బైరైటు, స్టైటైటు, ఏస్ బెస్టాసు, రాగి, గ్రాఫైటు, చలువరాళ్లు, వజ్రములు, బంగారము, ఇనుము, నేలబొగ్గు—ఇతర ఖనిజములు, దొరికే స్థలములు ; పట్టిక,

మన దేశమందలి ఆర్థిక సంపదకు ప్రధానమైన విషయములలో ఖనిజ సంపద నైతము పేర్కొన దగినది. ఇంత వరకును భూతలమునకు సంబంధించిన వ్యవసాయము, పశు సంపద, నీటివనరులు, అడవులు ఎట్లున్నవో పరిశీలించినాము. ఇకను భూగర్భమునగల ఖనిజసంపద ఎట్లున్నదో పరిశీలించవలెను.

ఖనిజ మనగా ఖనిలో పుట్టినది అని అర్థము. ఖని అనగా గని. భూగర్భమునగల గనులలో ఇనుము, బొగ్గు, అభ్రకము, కిరసన నూనె, బొగ్గు, బంగారము, వజ్రములు మొదలయిన కొన్ని పదార్థములు గలవు. ఇవి కలవన్న విషయము మానవునికి చాలాకాలము తెలియనేలేదు. ఈ ఖనిజముల అక్కర లేకుండానే మానవుడు పెక్కు శతాబ్దములు జీవనము గడపుకో గలిగెను. గాని, వీటిని మానవుడు కని

పెట్టిన తర్వాత, వీటి ఉపయోగ ఖనిజముల ఉపయోగము మనకు అలవాటు పడిన మనము

ఎక్కువగుట

ఇప్పుడు వీటిని విడిచిపెట్టి సుఖముగా జీవనము సాగించలేని అవ

స్థలో నున్నాము. అందులోను ఇనుము, బొగ్గు, కిరసన నూనె, బంగారము లేనియెడల మన ప్రయాణము సాగదు ; వంటపనులు జరుగవు ; దీపాలుండవు ; వ్యవహారం సాగదు. యుద్ధ సమయాలలో ఈ పదార్థాలకు ఎంత విలువగలదో మన కిప్పుడు బోధపడుతున్నదిగా ! ఖనిజసంపదయొక్క విలువ, దేశస్థుల నాగరికత ఒకదానిపై నొకటి ఆధారపడి యున్నవి ; గనుక మన దేశమందలి ఖనిజములగురించి తెలుసుకోవలెను.

ఇప్పుడు మన దేశములో దొరికే ఖనిజములు : బంగారము, ఇనుము, గనిబొగ్గు, కిరసననూనె, ముచ్చి బంగారము, మాంగనీసు మొదలయినవి. ఈ ఖనిజములవల్ల సంవత్సరమునకు 28 కోట్ల రూపాయలు విలువగల పదార్థములను మన దేశమువారు సంపాదిస్తూ ఉన్నారు. 2,51,000 మంది జనులు గనులకు సంబంధించిన పనులుచేసి జీవిస్తున్నారు.

అయితే, గనులనుండి వచ్చే ముడి

ఖనిజముల ఎగుమతి

వలన నష్టము

పదార్థములను శుద్ధిచేసి, పారిశ్రామిక వృత్తుల కుపయోగించుటకు మారుగా విదేశాలకు పంపి, అక్కడ

నుండి వాటితో తయారైన వస్తువులను తెప్పించుకొంటున్నాము. దీనివల్ల మన దేశమునకు ఎంత నష్టము కలుగుతున్నదో, గనులలో మనకు మన దేశములోనే లభ్యమగు ముడి వస్తువులను మనమే ఉపయోగించుకొన్నయెడల, మన దేశము ఆర్థికముగా ఎంత బాగుపడి యుండునో ఆలోచించుడు.

గనిబొగ్గునుండి తయారయే రంగులు, మందులు, రసాయన పదార్థాలు, సంవత్సరమునకు నాలుగు కోట్ల రూపా

యలు వెల గలవి, విదేశములనుండి దిగుమతి చేయుచు న్నాము. దానికి మారుగా ఈ వస్తువులను మనమే మన దేశంలో తయారు చేసుకోవచ్చును. మన దేశంలో బెంగాల్, బీహార్, అస్సాం, పంజాబ్ దేశాలలో గని బొగ్గు దొరుకుతున్నది. బీహార్, బెంగాల్ లో గల ఇనుప

ముడివస్తువుల ఎక్కడా లేవు. ప్రపంచ మంతటను ఎగుమతి, తయారైన దొరికే ఇనుములో 9 వ పాలు వస్తువుల దిగుమతి ఇనుము మన దేశమందలి గనులలో

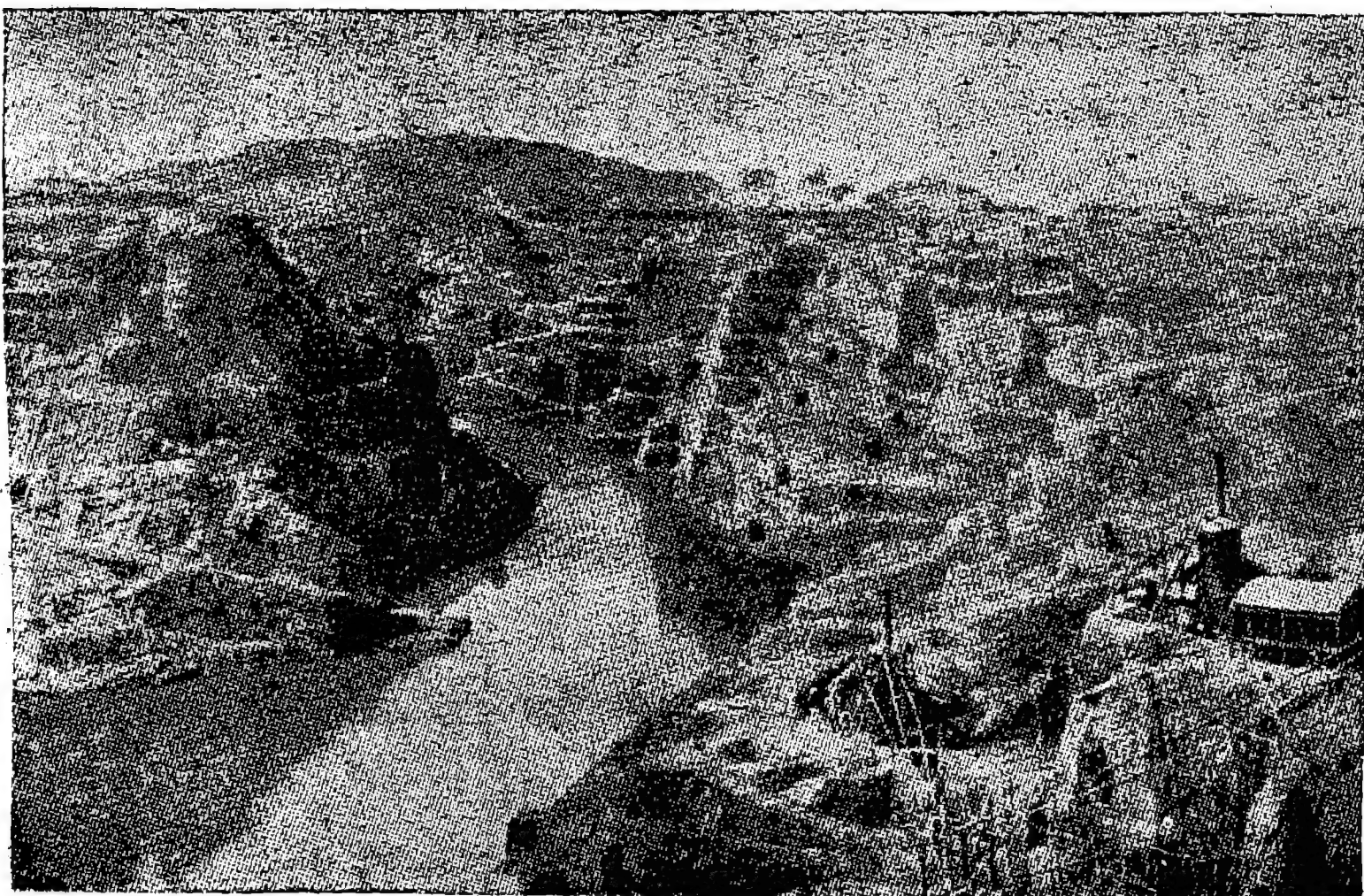
ఉత్పన్నమగుతున్నది. అయినా, అనేకంగా ఇనుప వస్తువులు, తుదకు గుండుసూదిగూడా విదేశములనుండి తెప్పించుకొనే దుస్థితిలో మనమున్నాము. ఈ దిగుమతికి సంవత్సరమునకు సుమారు 14 కోట్ల రూపాయలు వెచ్చిస్తున్నాము.

మన దేశములో దొరికే ముఖ్యమైన ఖనిజముల గురించి కొన్ని విశేషములు తెలియజేస్తున్నాము :—

1. మాంగనీసు :— ఇది నల్లగా మట్టి బెడ్డలవలె నుండు నొక విధమైన లోహము. ఇది ఇనుమును శుద్ధి చేయుట కున్న, ఉక్కు తయారు చేయుటకున్న, బ్యాటరీ సెల్స్, రసాయన ద్రవ్యాలు మొదలగునవి చేయుటకున్న పనికి వచ్చును. ఇది ఎక్కువగా బళ్లారి జిల్లా తెలిగి కొండల లోను, సాందూరు సంస్థానములోను, విశాఖపట్టణము జిల్లా యందలి కోడూరు, చీపురుపల్లి ప్రదేశములలోను, కర్నూలు

జిల్లాయందలి రుద్రవరము, బంగనపల్లి, నాగిరెడ్డిపల్లి మున్నగు చోట్లను దొరుకుతున్నది. ఒక్క విశాఖపట్టణమునుండి మాత్రమే 1938 లో 31,813 టన్నుల మాంగనీసు ఎగుమతి చేయబడెను. 1938 లో ఆంధ్ర జిల్లాలనుండి 2,56,540 టన్నుల మాంగనీసు విదేశములకు ఎగుమతి చేయబడెను. దీని విలువ 61.59 లక్షల రూపాయలుండును. విశాఖ పట్టణము జిల్లా గనులలో దొరుకుతున్న మాంగనీసునకు మన భారతదేశములోనే కాక, ప్రపంచమంతటను మేలైన రక మని ప్రఖ్యాతి గలదు.

అభ్రకము (మైకా) :—విద్యుత్ శక్తి యంత్రములకు సంబంధించిన సామగ్రికి, గ్రామాఫోను, టెలిఫోను పరికరా లకు, కాగితాలు, కొన్ని మందులు, అలంకరణములు మొద లయినవి చేయడానికి అభ్రకము పనికివచ్చును. ఇది ఎక్కు వగా నెల్లూరు జిల్లాలోని గూడూరువద్దను, విశాఖపట్టణము జిల్లాలో పెక్కు చోట్లను దొరుకును. 1930-1940 లో నెల్లూరు జిల్లా గనులనుండి 45 వేల క్వార్టర్ల అభ్రకము, సుమారు 24 లక్షల రూ॥ వెల కలది త్రవ్వి పైకి తీయడ మయినది. ప్రపంచమంతటను దొరుకుతూఉన్న అభ్రక ములో 4 వ వంతు మన దేశము సరఫరా చేస్తున్నది. ఈ లోహమునకు విదేశాలలో గిరాకీ అమితముగా కలదు. దీనిని ఎక్కువగా మన దేశములోనే ఉంచుకొని దీని సాహ య్యంతో మన పరిశ్రమలను వృద్ధి చేసుకొనే భాగ్యము ఎప్పుడు కలుగునోకదా!

విశాఖపట్టణం జిల్లాలో కోడూరువద్దనున్న మాంగనీసు గని.

బైరైటు :—దీనికే బేరి యం సల్ఫేట్ అనికూడా పేరు. ఇది తెల్లగా పలుకులు కట్టియుం డును; నెల్లూరు, కడప, కర్నూ లు, అనంతపురం జిల్లాలలో ఎక్కువగా దొరుకును. రంగులు, బట్టలు, కాగితాలు, పింగాణీ సామగ్రి, చీట్లపేక, మోటారు టైర్లు మొ॥ రబ్బరు సామగ్రి మొదలయిన వస్తువులు తయారు చేయుటకు ఉపచరించును. 1929-1933 లో కడప, కర్నూ లు, అనంతపురం జిల్లాలనుండి

రూ 2,24,207 లు వెలగల 19,946 టన్నుల ఖనిజము ఎగుమతి అయినది. తాడిపత్రి తాలూకా ముస్తకోటలో 75,000 టన్నుల బైరట్టు దొరుకునని అంచనా వేసినారు. ఈ ప్రదేశములలోనున్న బైరైట్సు గనులవంటి గనులు మన దేశంలో మరి యెక్కడా లేవు.

నైట్రేటు :—దీనికే సోప్ స్టోక్ అని వ్యవహారములో పేరు. ఇది అనంతపురం, బళ్లారి, కర్నూలు, నెల్లూరు, విశాఖపట్టణం జిల్లాలలో దొరుకును. దీనితో బొమ్మలు, గిన్నెలు మొదలయిన వస్తువులు చేస్తున్నారు. అంతేకాక, దీని పొడుము బట్టలు, కాగితాలు, సబ్బులు, రబ్బరు మొదలయిన వస్తువుల పరిశ్రమలలో ఎక్కువగా ఉపయోగిస్తున్నది.

ఎస్ బెస్టాస్ :—దీనిని సాధారణముగా రాతినార అంటున్నారు. ఇది నారవలె మెత్తగానుండే ఖనిజము. ఇది కడపజిల్లా పులివెందుల తాలూకా గనులలోను, కర్నూలు, అనంతపురం జిల్లాలలోను ఎక్కువగా దొరుకుతున్నది. 1924-1930 లో ఒక్క పులివెందుల తాలూకా గనులనుండి రూ 27,954 లు వెలగల 200 టన్నుల రాతినార ఉత్పన్నమైనది. ఈ ఖనిజము మన దేశమందు ఇంకా అనేక ప్రదేశాలలో దొరికే సూచనలు గలవు. దీనితో చేసే వస్తువులకు అగ్ని ప్రమాదము ఉండదు. దీనిని సిమెంటుతో కలిపి పెంకులు, పలకలు, ఎంజిన్ బోయిలర్లు, గొట్టాలు మొదలయినవి తయారు చేస్తున్నారు.

రాగి :—ఇది నెల్లూరు జిల్లా కావలిలోను, బళ్లారికి సమీపముగానుండే రాగి కొండ, సిద్ధప్పకొండ వద్దను, కడప జిల్లాలో జంగమ రాజపల్లిలోను, గుంటూరు జిల్లాలో అగ్ని గుండాల అనే గుంటపాలెం లోను, కర్నూలు జిల్లాలో గుమ్మనకొండ, సోమలపల్లిలోను, నెల్లూరు జిల్లా ఉదయగిరి తాలూకా నరసింహ పట్టణంలోను. కాళహస్తి జమిందారీ లోను దొరుకును. దీని ఉపయోగం ప్రాచీనకాలము నుండిన్నీ మన దేశస్థులకు తెలుసును. రాగి కలసిన లోహ ఫాత్రలు, వస్తువులు గట్టిగానుండును.

గ్రానైటు :—ఇది వజ్ర సబంధమైన రసాయన ద్రవ్యము; అమూల్యమైనది! గోదావరి జిల్లా భద్రాచలం, పోలవరం తాలూకాలలోను, విశాఖపట్టణం జిల్లాలోను, కృష్ణాజిల్లా బెజవాడ సమీపములోను దొరుకును. వేలకొలది డిగ్రీల వేడిని భరించగల మూసలు చేయడానికి, మోటార్లు, డైన

మోలు, రంగులు, పెన్సిళ్లు తయారు చేయడానికి ఉపయోగిస్తున్నారు.

చలువరాళ్లు :—కృష్ణా, గుంటూరు జిల్లాలలో చాలా నాణ్యమైన రాయి దొరుకుతున్నది. సామాన్యముగా దొరికే రాతితో సిమెంటు పింగాణీ వస్తువులు చేస్తున్నారు. బెజవాడ, మంగళగిరి సిమెంటు కర్మాగారాలకు జగ్గయ్య పేట, పల్నాడు తాలూకాలనుండి కావలసినంత చలువ రాయి సరఫరా అగుతున్నది. మేజాబల్లులు, సమాధి శిలువలు, కాగితపు టెత్తులు (పేపర్ వెయ్ట్సు) చేయడానికి నాణ్యమైన చలువరాయి ఉపయోగింతురు.

వజ్రములు :—ఆంధ్ర దేశములో దొరికిన కోహినూరు, పిట్టు, గ్రేట్ మొగల్ అనే వజ్రాలు చరిత్రలో ప్రసిద్ధికెక్కినవేకదా! అప్పుడప్పుడు వర్షము కురిసి వెలిసిన తర్వాత అనంతపురము, కడప జిల్లాలలోను, గోదావరిజిల్లా భద్రాచల ప్రాంతంలోను ఇప్పటికిని వజ్రాలు దొరుకుతునే ఉన్నవి. అమూల్యమైన వజ్రాలు ఆభరణములకున్న; తక్కువ రకం వజ్రపు తునకలు, వజ్రపు పొడి అనేక పరిశ్రమలకున్న, గాఢ, రాళ్లుకోసే పరికరాలు తయారు చేయడానికిన్ని పనికివచ్చును. ఇట్టి రకం తునకలు కర్నూలు జిల్లా విద్యా పల్లివద్ద ఎక్కువగా దొరుకుతున్నవి.

బంగారము :—అనంతపురం జిల్లా ధర్మవరం తాలూకాలోను, బళ్లారి జిల్లా హర్పనహల్లి తాలూకా జగ్గుల్ గుడాలోను, కృష్ణా గోదావరి నదుల ప్రవాహములతో కొట్టుకొని వచ్చే ఇసుకలోను రేఖలుగా బంగారము దొరుకుతున్నది. ఈ నదును, చిత్తూరు జిల్లా కుప్పం తాలూకాలో బంగారు గనులున్నట్లు తెలిసినది. అనంతపురం జిల్లాలో ధర్మవరం గనులనుండి 1919-1923 లో 44,688 షెంసుల బంగారమున్ను, గుత్తి తాలూకా గనులనుండి 1926-1927 లో 1,36,739 షెంసుల బంగారమున్ను త్రవ్వీ తీసిరి. ఈ ఖనిజం త్రవ్వీ తీసే పరిశ్రమ ఇంకా బాగా అభివృద్ధి కావలసి ఉన్నది. ప్రపంచమంతటా ఎక్కువ బంగారము దొరికే కోలారు గనులు మైసూరు రాజ్యంలో గలవు.

ఇనుము :—బళ్లారి జిల్లాలోని సాందూరు కొండలలోను; కన్నవిహల్లి వద్దను; కడప జిల్లాలోని చింతకుంట వద్దను; గోదావరి జిల్లాలోని పోలవరము, తాళ్లరేవు వద్దను;

కర్మాలు జిల్లాలోని గునిగట్టు, కంద్యాల వద్దను; కడప కృష్ణా జిల్లాలోని అక్కడక్కడను; నెల్లూరు జిల్లాలోని పొంగాయగొండ, మణి కేశవం వద్దను; విశాఖపట్నం జిల్లాలోని నాకాయగడేట, మాడుగుల మొదలయిన పలు చోట్లను ఇనుము దొరుకుతున్నది. మన దేశములోగల “తాతా ఎరన్ కంపెనీ” ప్రపంచమందుగల 12 ఇనుప కంపెనీలలోను పేర్కొనదగినదిగా ఉన్నది. జనులందరి కిని, కడుశేదవానికి నైతం ఇనుప వస్తువులలో ఏవో కొన్ని నిత్యజీవములో కావలసి యున్నవి. అందుచేత, ఇనుము లేకుండా యెడల ఇప్పుడు మానవుని జీవనమునకే ఇబ్బంది కలుగును.

నేలబొగ్గు :—ఇవిరి యంత్రాలు ఇంకా పనిచేస్తూ ఉన్నంత కాలము నేలబొగ్గు ఉండితీరాలి. అంతేకాక, నేలబొగ్గు వంట చెరుకుగా నైతము ఉపయోగ మవుతున్నది. ఇనుము కరగించి పరిశుభ్రపరచడానికి, గ్లిసరిన్, కోల్ తార్ మొదలయిన రసాయన పదార్థాలు తయారు చేయడానికి నేలబొగ్గు కావలెను. గోదావరి జిల్లా ఏజెన్సీలో భద్రాచలం తాలూకా తోటపల్లి, బెడదనూరు, చింతలపూడి మొదలయిన ప్రదేశాలలో నేలబొగ్గు ఎక్కువగా దొరుకు తున్నది.

పైని చెప్పినవి కాక ఇతర ఖనిజములు ఏవో, ఎక్కడ దొరుకునో ఇక్కడ నొక పట్టికలో కనబర్చు చున్నాము :-

ఖనిజము
ఆన్ టిమొని
బాక్ సైటు
కోరండమ్
గ్రానైట్
కార్బరైట్
జిప్సమ్
కోవలిన్
తగరము, వెండి
జింక్
మొనజైట్
ఒచైర్
ఫాస్ఫేట్స్
మినరల్ వాటర్
లిథోగ్రాఫిక్ రాయి
కట్టడపు రాళ్లు

దొరికే ప్రదేశము

బళ్లారి, కడప, విశాఖపట్టణము జిల్లాలు
విశాఖపట్టణము జి||
అనంతపురం జి||
కృష్ణా, నెల్లూరు జి||
విశాఖపట్నం జి||
నెల్లూరు జి||
గోదావరి, విశాఖపట్టణం జి||
కడప, గుంటూరు, కర్నూలు జి||
కర్నూలు జి||
విశాఖపట్నం జి||
బళ్లారి జి||
నెల్లూరు, విశాఖపట్నం జి||
బళ్లారి, గోదావరి, కర్నూలు జి||
కర్నూలు, గుంటూరు, కృష్ణ జి||
బళ్లారి, కడప, గోదావరి, గుంటూరు,
కృష్ణ, కర్నూలు, నెల్లూరు, విశాఖ
పట్టణం జి||

ఈ అధ్యాయములో పేర్కొన్న ఖనిజముల నన్నింటిని త్రవ్వి తీసి, విదేశాలకు ఎగుమతిచేసి, లాభం పొందడానికి చూడక, మన తెలుగు దేశంలోనే పరిశ్రమలను స్థాపించి వీటిని వినియోగించవలెను. అట్లు చేసినప్పుడే మన దేశం గొప్పదేశము కాగలదు ; మనం ధన్యులము కాగలము.

చిత్ర దీపాలు

“ ఒకదీప మార్చిన నున్న దీపంబులు
నప్పుడ తమకుఁ దామాటుటయును,
దాల వృంతానిల చేలాంచ లాదిక
వ్యాపారముల దీపమాటుటయును,
నాటినదీపంబు లప్రయత్నంబున
మఱిచూడఁ జూడంగ మండ్లుటయును,
మండియాటియు నాటి మండిన దీపంబు
వెలుగుజీకటియుఁ గావించుటయును
.....”

శ్రీనాథ నైషధము—

ప ద హా ర వ అ ధ్యాయము

విద్యుచ్ఛక్తి

విషయసంగ్రహము :— ఈ నవీన యుగములో విద్యుచ్ఛక్తి యొక్క ప్రాముఖ్యము—రేడియో, టెలిఫోను, వైర్లెస్, రైళ్లు, ట్రాములు నడుపుటకు విద్యుచ్ఛక్తి నుపయోగించుట—శైలేరు, మత్స్యఖండ నదీ విద్యుత్ స్కీములు—1938 లో అమెరికాలోనికి తేబడిన ధర్మల్ స్కీము—బెజవాడ, కాకి నాడ, విశాఖ పట్నములలోని విద్యుత్ స్టేషనులు ; వాటి వివరణ ములు—ఇంకా పరిశ్రమలకు విద్యుచ్ఛక్తి నుపయోగించుటవలన కలుగు లాభములు—ఆంధ్రదేశమున కొన్ని ప్రదేశములకు విద్యుచ్ఛక్తి సరఫరా చేసెడు కె. వి. సుబ్బారావుగారి యాజమాన్యమున నడుపబడుచున్న మెక్లిక్ కంపెనీ; డి. యల్. యా. రాజుగారిచే స్థాపింపబడిన ఆంధ్ర యింజనీరింగ్ కంపెనీలు—ఆంధ్ర దేశములోని ధర్మల్ స్కీములు, వాటికయిన ఖర్చు వగైరా వివరణములు—ఆంధ్రదేశమున విద్యుచ్ఛక్తి సరఫరా చేయబడుచున్న పట్టణములు, పట్టికలు.

అనుక్షణము అభివృద్ధి, మార్పులు పొందుతున్న ఈ నవీన యుగములో విద్యుచ్ఛక్తి, మానవుని నిత్యావసరములలో ఒకటిగా పరిణమిస్తున్నది. ఎంతటి పెద్దపెద్ద పనులైనా విద్యుచ్ఛక్తివల్ల చురుకుగా జరుగుటకు వీలగుచున్నవి. దీపాలకు, యంత్రములకే గాకుండా బండ్లు నడిపించుటకు సైతము విద్యుచ్ఛక్తియే ప్రధాన శక్తి అగుతున్నది. ఎప్పటికప్పుడు సమస్త వార్తలను తెలుపు రేడియోలు, ఎలక్ట్రిక్ రైళ్లు, ట్రాములు; చిన్న మిల్లులు వేగముగాను సుళువుగాను నడవడానికి విద్యుత్ ఉపయోగ పడుచున్నది. టెలిఫోన్లు, వైర్లెస్ మొదలైన నూత్న పద్ధతుల వ్యాపకమునకు విద్యుచ్ఛక్తియే ఆధారము !

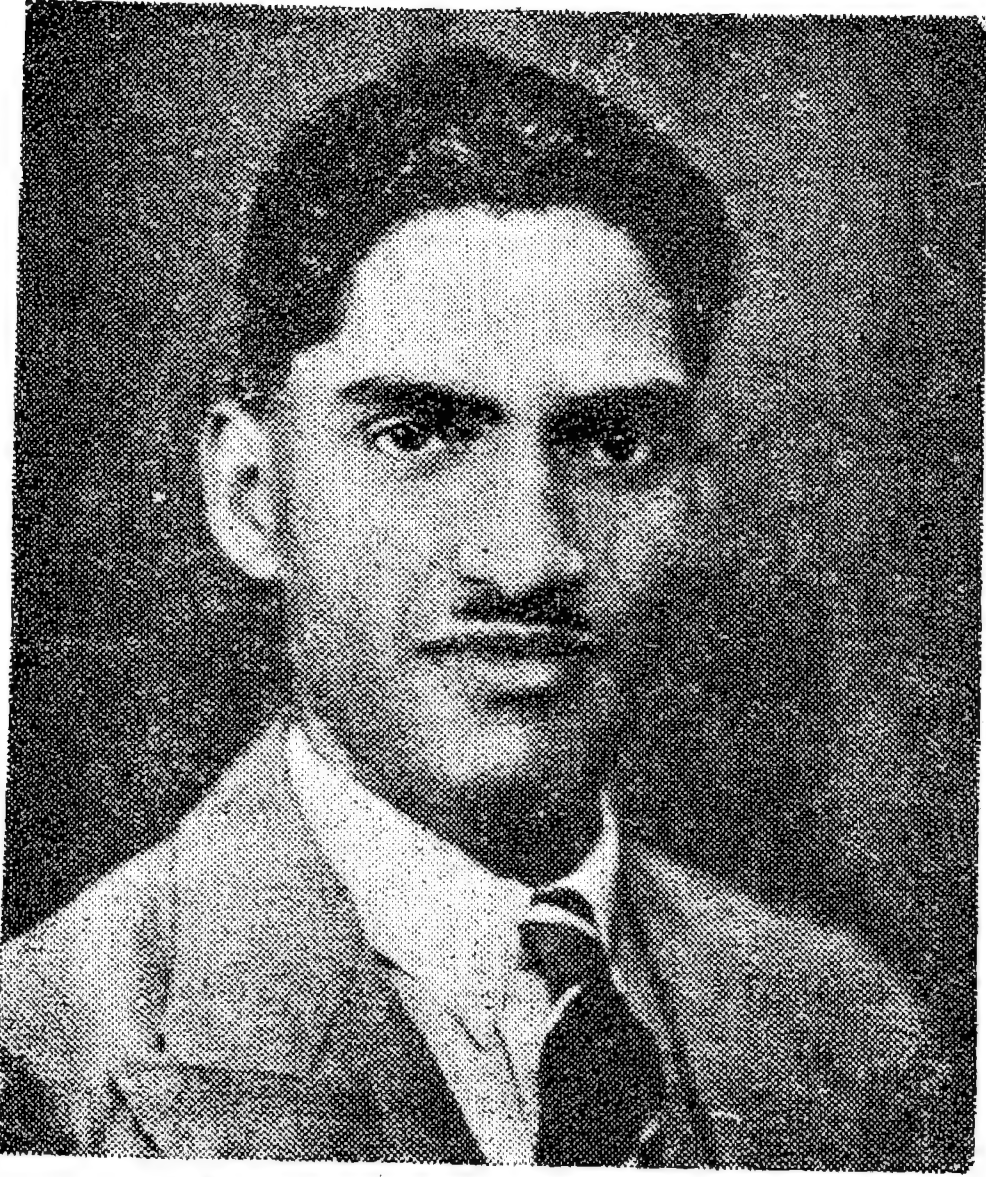
ఇతర రాష్ట్రములతో పోల్చి చూచిన ఎడల, ఆంధ్రదేశములో విద్యుచ్ఛక్తి సరఫరా శైశవావస్థలోనే ఉన్నదని చెప్పవలెను. దీనికి ముఖ్య కారణము మన దేశముయొక్క

పారిశ్రామికాభివృద్ధి తక్కువగుటయే ! అంతేగాక విద్యుచ్ఛక్తి తయారు చెయ్యడానికి కావలసిన జలపాతములు మొదలగునవి ఇక్కడ తక్కువగానే యున్నవి.

కృష్ణా, గోదావరి నదుల ఎగువ భాగములయందు, విద్యుచ్ఛక్తి నుద్భవింపజేయుటకు కొన్ని అవకాశములున్నవి. కానీ, ఇవి అధికముగా ఎక్కువ లాభదాయకములు గావు. గోదావరి కాలువలోని చిన్నచిన్న జలపాతములను విద్యుచ్ఛక్తిని ఉత్పత్తి చేయుటకై ఉపయోగించుటకు ఒక స్కీమును తయారు చేసిరి. సెప్టిపేటలో 1500 గుర్రముల శక్తిగల పవరు తయారు చేయుటకు తలపెట్టిరి. కొంత కాలమునకు ప్రస్తుతమున్న ధర్మల్ స్టేషనులకు తోడుగా, ఇచ్చట విద్యుత్ కార్యాలయములు పనిచేయగలవు.

శైలేరు, మత్స్యఖండ నదీ ప్రాంతములలో చాలా మంచి అభివృద్ధికి అవకాశములున్నవి. శైలేరుయొక్క ఎగువ భాగములోను, దిగువ భాగములోను, 4000 కిలో వాట్ల విద్యుత్ తయారుచేయు వీళ్లు గలవు. దీని దగ్గర “మోటు” అనే గ్రామములో 5000 కిలో వాట్లు విద్యుత్ తయారు చేయుటకు వీళ్లు గలవు. ఇంత కన్న అధికముగా విద్యుత్ నుద్భవింప జేయుటకు, మత్స్యఖండ నది దగ్గరను “దుడుమ” అనే గ్రామము వద్ద అనేక అవకాశములున్నవి. ఇక్కడ సుమారు 40,000 కిలో వాట్లు విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పత్తి యగునని అంచనా వేయబడినది. ప్రస్తుతం ఈ స్కీము విషయమై ప్రభుత్వము వారు ఆలోచనలు చేయుచున్నారు.

కానీ, పై ప్రదేశములు మద్రాసు, ఉత్కళ రాష్ట్ర సరిహద్దులలో నుండుటచేత, ఈ విషయములో రెండు

శ్రీ కె. వి. సుబ్బారావు, బి. ఎన్.సి..

గుడివాడ, శ్రీకాకుళము, ఉడిపి, మొదలగు ప్రదేశములలో ఎలక్ట్రిక్ కంపెనీల జయప్రదముగా సాగించుచు, మెక్లిక్ కంపెనీకి మానేజరుగానున్నారు.

రాష్ట్రములవారు ఒక సంత్సృష్టికర్తమైన ఒడంబడిక కుదుర్చుకొని పని ప్రారంభించుట శుభకరము!

నీటినుండి విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పత్తిచేయు పద్ధతి ఆంధ్రదేశమున ఏర్పరచుటకు అధికవ్యయమగునని తలచుటచేత, ధర్మల్ స్టేషన్లవల్లనే విద్యుచ్ఛక్తి పుట్టించి సరఫరా చేయుటకు ప్రభుత్వమువారు నిశ్చయించిరి.

ఈ విధానమును 1938 సంవత్సరములో ప్రభుత్వమువారు తయారుచేసి, ఆ సంవత్సరముననే కొంత అమలులోనికి తెచ్చిరి. ఆ విధానము ననుసరించి మూడు ధర్మల్ స్టేషనులు నిర్మింపబడెను.

(1) బెజవాడ :— ఇచ్చట 1500 కిలోవాట్టుల శక్తి నుత్పత్తిచేయు రెండు ఆవిరి టర్బోజనరేటరునెట్లు పనిచేయుచున్నవి. 3000 కిలోవాట్టుల శక్తిగల ఇంకొక నెట్టునుగూడా తెప్పించుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. ఈ స్టేషనునుండి విద్యుచ్ఛక్తి బెజవాడ, గుంటూరు, గుడివాడ, మచిలీపట్నం, ఏలూరు మొదలగు పట్టణములకు; గుంటూరు, కృష్ణా జిల్లాలలోని కొన్ని పల్లెలకు సరఫరాచేయబడుచున్నది. ఇక్కడ విద్యుచ్ఛక్తికి గిరాకీబాగా కలదు.

కొంత విద్యుచ్ఛక్తి కృష్ణా సిమెంటు వర్క్సువారు సరఫరా చేస్తున్నారు.

(2) కాకినాడ :—ఈ స్టేషనులో విద్యుచ్ఛక్తి నూనె యంత్రములద్వారా ఉత్పత్తి చేయబడుచున్నది. ఇక్కడ 600 కిలోవాట్టుల శక్తి ఉత్పత్తియగును. కాకినాడ, రామచంద్రపురం, సామర్లకోట, పెద్దాపురం, పిఠాపురం, వానిపరిసరములలోని పల్లెలకూ విద్యుత్ శక్తి ఇక్కడినుండి సరఫరా చేయబడుచున్నది. రాజమహేంద్రవరమున ముందు ఆవిరి టర్బోజనరేటరు స్టేషను నిర్మించి, ఎక్కువ ఖర్చు అగుచున్న కాకినాడ ఆయిల్-యింజెన్ల-ప్లాంటును మూసి వేయుటకు ఆలోచించుచున్నారు.

(3) విశాఖపట్నము :—పూర్వపు హార్బరు, ఆవిరి యంత్రములు ప్రభుత్వమువారు వశపరచుకొని, ఇక్కడ నవీనమైన యంత్ర నిర్మాణముచేసి, 1500; 700 కిలోవాట్టుల విద్యుత్ శక్తి నుత్పత్తిచేయు రెండు టర్బోజనరేటర్లు నిర్మించిరి. ఇక్కడి విద్యుత్ శక్తి విశాఖపట్నం, విజయనగరం, అనకాపల్లి, బొబ్బిలి, విశాఖపట్నం మాంగనీసు గనులకు, జిల్లాలోని ఇతర పల్లెలకు సరఫరా చేయబడుచున్నది. 2000 కిలోవాట్టుల నుత్పత్తిచేయు మరియొక యంత్రమును నిర్మింప నున్నారు. ఇక్కడ స్థాపించుచున్న నౌకా నిర్మాణ కేంద్రము మొదలైన పరిశ్రమల అభివృద్ధితో, ఈ విద్యుచ్ఛక్తి కేంద్రమునకు ఉత్తరోత్తర మంచి భవిష్యత్తు ఉండును.

పైన వ్రాసినప్రకారము మత్స్యఖండ హైడ్రో ఎలక్ట్రిక్ ప్రాజెక్టు స్థాపించు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. గనుక, సాధ్యమయినంత త్వరలో ఈ స్క్రీము అమలులోనికి వచ్చునని ఊహించుట కవకాశము లున్నవి. అప్పుడు హైడ్రో ఎలక్ట్రిక్ పవరును, ఆంధ్రదేశంలో బెజవాడ, గుంటూరు వరకూ చౌకగా సరఫరా చేయవచ్చును.

అంతేగాక, విద్యుచ్ఛక్తివల్ల వ్యవసాయము అభివృద్ధి చేసుకోవచ్చునన్న సంగతి క్రొత్తగాదు. ఆంధ్ర జిల్లాలలో చాల భాగములందు నదులు ద్వారాగాని, కాలువల ద్వారాగాని నీరువచ్చే సదుపాయములు లేని ప్రాంతములనేకము లున్నవి. ఈ రకపు ప్రదేశములలో చెరువులు, బావులు, మోటలు ద్వారా విస్తారము నీరు కట్టుకొనెదరు. దీనికి శ్రమ కూడా అధికముగా కావలెను.

ఈ పనికి విద్యుచ్ఛక్తి నుపయోగించినట్లయితే అతి చౌకగా చేసుకొనవచ్చును. మన రాజధానిలోని కోయంబత్తూరు, దక్షిణార్కాటు జిల్లాలలో విద్యుత్ సౌకర్యములు ఏర్పడిన తర్వాత, వ్యవసాయమునకుగూడా దాని నుపయోగించి, రైతులు ఫలసాయ మధికము చేసుకొనుచున్నారు. ఇక్కడ ప్రతి జిల్లాకును దరిదాపు వెయ్యి మరలు, నీరు కట్టుటకు విద్యుత్తుతో నడుపబడునవి ఉపయోగించబడుచున్నవి. ప్రతి వ్యవసాయదారు ఎలక్ట్రిక్ పంపులను సులభముగా, చౌకగా, మోటా మోల్ ఇతర సదుపాయములకన్న త్వరగా ఉపయోగించుకొనవచ్చునని గుర్తించినాడు.

పారిశ్రామిక ధృక్పథమునుంచి చూచినప్పటికీ, పరిశ్రమలకు కావలసిన పెట్టుబడిని చాలావరకు విద్యుత్తు ఉపయోగించి, తగ్గించుకొనవచ్చునని చెప్పవచ్చును.

కాటక్ మిల్లులు, రైసు మిల్లులువంటి పెద్దపెద్ద ఇంజనుల నుపయోగించు పారిశ్రామికములు తోలు పట్టాలు, గొలుసులు, గెయిర్లు అధికంగా ఉపయోగించే అవసరం లేకుండా, విద్యుత్తుతో సులభముగా వాటిని నడుపుకొన వచ్చును. కోయంబత్తూరు జిల్లాలో అనేక మిల్లులు విద్యుత్తు నుపయోగించుచున్నవి.

అనేక గృహపరిశ్రమలను, చిన్నచిన్న పరిశ్రమలను స్థాపించిన, వాటిని అభివృద్ధి చేయుటకు విద్యుత్తు ఉపకరిస్తుంది. తెలుగు నాట పెడన, పెద్దాపురం, ఉప్పాడ, శ్రీకాకుళం, పొందూరు, నరసన్న పేటలు చేనేతకు వాసి కెక్కినవి. కాని, చేనేతవల్ల అధికంగాగాని, త్వరగాగాని కావలసినంత సరుకు నుత్పత్తి వారు చేయజాలకున్నారు. సేలం జిల్లా, బెంగుళూరులలోని పారిశ్రామికములు విద్యుత్తు నుపయోగించి, సరకు విడుదల నధికముగాను, త్వరగాను చేయుచున్నారు. పైగా, విద్యుచ్ఛక్తి నుపయోగించడంవల్ల అధికంగా ఏమిన్ని ఖర్చుగాదు; సరిగదా సగటున చవుక అవుతుంది. ఇట్లే, ఈపై పేర్కొనబడిన మన ప్రాంతీయ పారిశ్రామికములగూడా విద్యుత్తు నుపయోగించి, లాభముల గడించుకొనవచ్చును. యింకా అనేకచోట్ల, ప్రాంతీయ పరిస్థితులనుబట్టి, లభ్యమయ్యే ముడిసరకులను బట్టి విద్యుచ్ఛక్తి నుపయోగించి, క్రొత్తక్రొత్త పరిశ్రమలు స్థాపించవచ్చును!

ఆంధ్ర దేశంలో విద్యుచ్ఛక్తికిన్ని, విద్యుచ్ఛక్తి నుపయోగించే యితర పరిశ్రమలకుగూడా మంచి భావిదశ వున్నదన్న సంగతి విశదమవుతున్నది!

ఆంధ్రదేశములోని ధర్మల్ స్టేషనులు, వాటికయిన ఖర్చులు వగైరా వివరణములు :—

ధర్మల్ స్కీము పేరు	సవైమొదలు పెట్టిన కాలము	పెట్టుబడి ఖరీదు 1940-41 సం॥ రు.
విశాఖపట్నం	1939 ఏప్రిల్ నుండి	21,07,928
బెజవాడ	1939 ఏప్రిల్ నుండి	23,91,492
కాకినాడ	1940 ఏప్రిల్ నుండి	5,60,136
పశ్చిమగోదావరి జిల్లా	తయారులోనున్నది	అంచనా వేయబడిన ఖరీదు రు. 7.67 లక్షలు.

పైన చెప్పిన ప్రభుత్వపు స్కీము ద్వారా సరఫరాచేయబడుచున్న విద్యుచ్ఛక్తి గాక, ఇతర కంపెనీల ద్వారా కొంత ఆంధ్ర దేశమున సవై చేయబడుతున్నది. ఆ కంపెనీలలో కె. వి. సుబ్బారావు బి. యస్. సి., (ఇంజనీరింగ్) ఎ. ఎమ్. ఐ. ఇ., గారు డైరెక్టరుగా పనిచేయుచున్న, “ది మెక్లిక్ ఇంజనీరింగ్ కంపెనీ లిమిటెడ్” యున్న; కీ. శే. డి. యల్. య్. రాజు (మేనేజింగ్ డైరెక్టరు) గారిచే స్థాపితమైన “ఆంధ్రా యింజనీరింగ్ కంపెనీ లిమిటెడ్” యున్న చెప్పదగినవి.

మెక్లిక్ కంపెనీవారు గుడివాడ, శ్రీకాకుళం నరసన్నపేట, సాలూరు, పార్వతీపురం మొదలైన పట్టణములకున్న, ఆంధ్రా యింజనీరింగ్ కంపెనీ లిమిటెడ్ వారు విశాఖపట్నం, అనకాపల్లి పట్టణములకున్న విద్యుత్తు సరఫరా చేయుచున్నారు.

ఆంధ్రదేశములోని విద్యుచ్ఛక్తి సరఫరా చేయబడుచున్న పట్టణాల పట్టిక. (విశాఖపట్నం, తూర్పు, పశ్చిమ గోదావరి కృష్ణా, గుంటూరు జిల్లాలు.)

1. బెజవాడ
2. కాకినాడ
3. బందరు
4. అనకాపల్లి
5. బొబ్బిలి
6. ఏలూరు
7. గుంటూరు
8. తెనాలి
9. గుడివాడ
10. విశాఖపట్నం
11. నూజివీడు
12. భీమునిపట్నం
13. విజయనగరం
14. రాజమండ్రి
15. ధవళేశ్వరం
16. నరసారావుపేట
17. ఒంగోలు
18. చికాకోల్ (శ్రీకాకుళం)
19. సాలూరు
20. వాల్తేరు
21. పార్వతీపురం.

పై ముఖ్యమైన పట్టణాల్లోనేగాక ఇంకను అనేక చిన్న పట్టణాలకు, ముఖ్య గ్రామాలకున్న విద్యుచ్ఛక్తి సరఫరా చేయబడుచున్నది.

పరిశ్రమలు

..అన్ని దేశాల్ క్రమ్మవలెనోయ్ దేశ సరకుల నమ్మవలెనోయ్,
బిట్టుతేలేనట్టి నరులకు కీర్తి సంపద లబ్ధవోయ్ :” —గురజాడ.

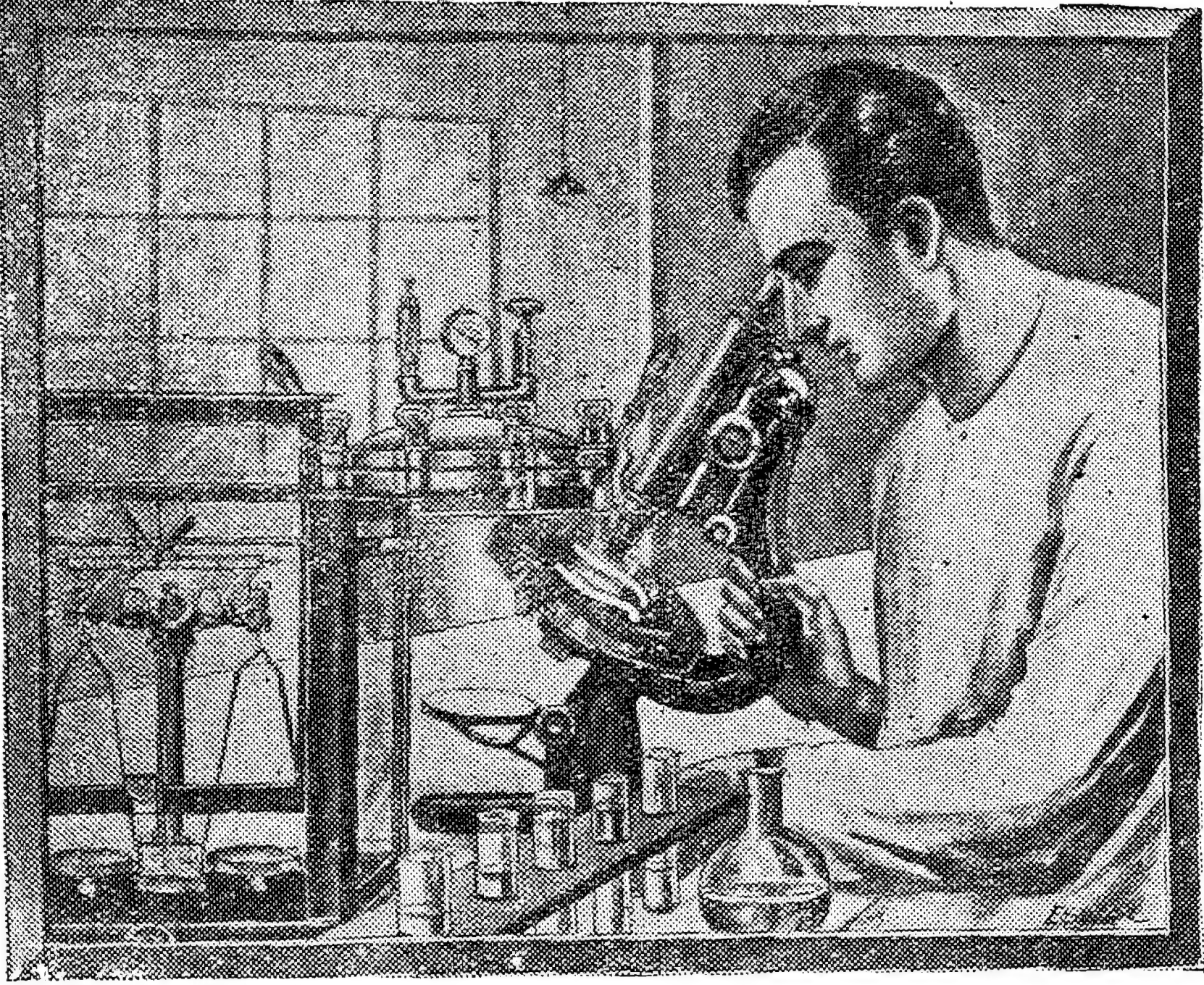
దేశమునందలి పరిశ్రమలు : — దేశముయొక్క ఆర్థికాభివృద్ధికి అనేక పరిశ్రమలమీద ఆధారపడి యుండును. పరిశ్రమలు ప్రభుత్వ పోషణమున్నచో అభివృద్ధి చెందును—బ్రిటిష్ పాలనా కాలమున దేశీయ పరిశ్రమలు పతనోన్ముఖమగుట—పరిశ్రమలు, వానిలో పెద్ద, చిన్న, గ్రామ పరిశ్రమలు—స్వదేశీ ఉత్పత్తుల వితరణగా దేశీయ పరిశ్రమల పునర్విజృంభణము—ముడి సరకుల విదేశములకు పంపి, విదేశములనుండి తయారైన వస్తువులను తెప్పించుకొనుటవల్ల మన పరిశ్రమలకు కలుగు నష్టము—హాది, నార, చక్కెర మొదలైన భారత దేశపు పరిశ్రమలు—చెన్న రాజధానిలోని పరిశ్రమలు—ఆంధ్రదేశపు పరిశ్రమలు—దేశీయలో ఆంధ్రుల ప్రత్యేకత - బెజవాడ, మంగళగిరిలలోని పరిశ్రమలు—పుయ్యూరు, బొబ్బిలి, సామర్లకోట, కామారాజు మొదలైన ప్రదేశములలోని చక్కెర ఉత్పత్తి—నెల్లి బియ్యం, పిచారు, చిట్టివలసలలో గోనెసంచులు—పొగాకు పరిశ్రమ—కొత్తూరు నదునకేయట మొదలగు పెద్ద పరిశ్రమలు—అంబేద్కర్ అండ్ సన్స్ లిమిటెడ్ కంపెనీ—బెజవాడలో పండ్లు నిలువ శ్రమలు—రత్నం టౌండ్ కలములు—భారత దేశపు నౌకావిద్యారామమునకు మన తెలుగు రేవు పట్నము, విశాఖపట్టణము కేంద్రముగను—మన గృహ పరిశ్రమలు—యంత్రయుగమున గృహ పరిశ్రమల ఆవశ్యకత—పిచారు, బందరులలో తివాసీల రేవు—అడవి బంధనాలు—బందరులో కలంకారీ ఆద్యకము—బ్యాంకీంగు, అవంతపురం, కానుమోయలలో కంబళ్ల నేత—కొంబిల్లి, కన్నుచర్ల బొమ్మలు—నర్సారావుపేట క్యాంపు బియ్యం పరిశ్రమ—విశాఖపట్టణ దంతపు సామానులు—బెజవాడ పరిశ్రమలు—మన దేశ పరిశ్రమలలో ముఖ్యమైన పనిమా పరిశ్రమ—పినిమా పరిశ్రమ ఆంధ్ర దేశమున 1927 లో మొదలైన నారాయణరావుగారు స్థాపించుట—

1931 లో మొదట ప్రహ్లాద వెలువడుట; యుద్ధమునకు పూర్వము ఒక చిత్రము తీయుటకు 50 మొదలు 75 వేల రూపాయలు వరకు ఖర్చగుచుండుట ; ఇప్పుడు ఒక లక్ష రూపాయలవరకు ఖర్చగుచుండుట; ఈ నాటికి తయారైన తెలుగు చిత్రములు 100కు పైగా—జి. రామబ్రహ్మం, బి. యశ. రెడ్డి, హెచ్. యం. రెడ్డి, వై. వి. రావుగార్లు సుప్రసిద్ధ తెలుగు దర్శకులు; హిందూ దేశమున 50 ఫిల్ము స్టూడియోలు, 150 ఫిల్ము నిర్మాణ కేంద్రములు గలవు; వీనిపై 14 కోట్ల రూపాయలకు పైగా పెట్టుబడి గలదు ; 40 వేలకు పైగా ఈ పరిశ్రమపై ఆధారపడినవారున్నారు ; ఆంధ్రదేశమునందలి సినిమా ప్రదర్శనశాలల పట్టికలు మొ॥నవి, మన దేశపు పారిశ్రామికాభివృద్ధికి తోడ్పడవలసినది ప్రజలే :

ఆర్థికాభివృద్ధి పరిశ్రమల మీద ఆధారపడియుండును. పరిశ్రమలు ప్రభుత్వపోషణయున్నచో అభివృద్ధి చెందును. వర్తకమునకై వచ్చి, గిడ్డంగులను దుర్గములుగా మార్చి, మనపై ప్రభుత్వము చేయు పరదేశీయులు, మన పరిశ్రమలనుపైకిరాని తురా ? ఆంగ్లేయులు మన దేశమున పరిపాలన ప్రారంభించక పూర్వము మన పరిశ్రమ లెట్లున్నవో చూడండి !

ప్రాచీనకాలమునుండియు ఓడలు కట్టుచు, దక్షిణ అమెరికా, చైనా, జావాలలో మన భారతీయులు వర్తకము చేయుచుండెడివారు. ఇప్పటికి సుమారు మూడువేల సంవత్సరముల క్రిందట ఈజిప్టు దేశములో శవములకు కప్పిన బట్టలు, గ్రీసు రాణులు ధరించిన సున్నితమైన వలువలు మన దేశములో ఉత్పత్తి చేయబడి, మన రేవులనుండి మన పడవలలో ఎగుమతి చేయబడెను. 17 వ శతాబ్దమున హిందూ దేశములో

Scientific Apparatus & Equipment for - - Industrial Research and Control.

We have specialised in the manufacture of Scientific Equipment for Industrial Research and Control. We shall be glad to send plans and estimates on request for any Industry.

We maintain the lead in the manufacture of Scientific apparatus, appliances, chemicals etc., for use in School, College, Clinical, Industrial laboratories etc. We solicit enquiries for any of your requirements.

THE ANDHRA SCIENTIFIC CO., LTD.,
MOUNT ROAD, MADRAS.

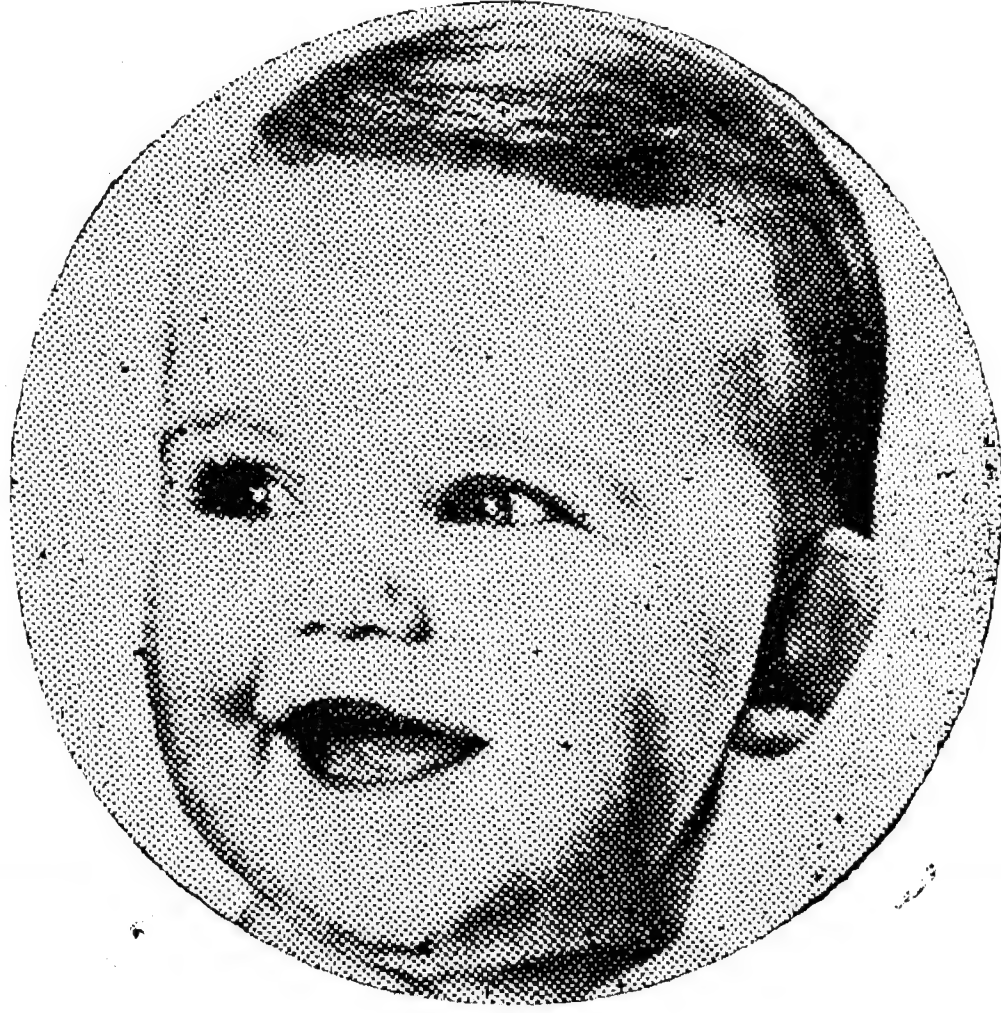
HEAD OFFICE & WORKS
MASULIPATAM.

ది ఆంధ్ర సైంటిఫిక్ కంపెనీ లిమిటెడ్, }
మాంట్ రోడ్, మద్రాసు.

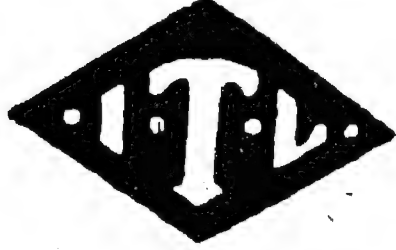
హెడ్ క్వార్టర్సు,
కర్మాగారము:
మ చి లీ పట్టణము.

బిడ్డ ఆనందంగా ఉండునట్లు చూడండి !

గ్రేవ్ సిరవ్
ఇవ్వండి

ట్రేడ్

మార్కు

బిడ్డలకు ఉత్తమమైన దోషధము

ఆహార దోషములను, ఈడ్పు నొప్పులను, పండ్లు మొలుచునప్పుడు కలుగు అనారోగ్యమును సరిపరచును. బహు రుచికరము, మత్తుకలిగించదు ; నిరపాయకరము, గుణము నిచ్చునది.

తయారు చేసినవారు :

గవర్నమెంటు ఇండస్ట్రియల్ అండు టెస్టింగ్ లేబొరేటరీ,
మల్లేశ్వరం, :: బెంగళూరు.

మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీకి సోల్ ఏజెంట్లు :

బెస్ట్ అండ్ కో, లిమిటెడ్ :

పోస్టు బాక్స్ నెం. 63, మద్రాసు.

తప్ప మరి ఎచ్చటను పెద్ద ఓడలు నిర్మించియుండలేదు. పైగా ఆ ఓడలు 30 సంవత్సరముల వరకు చెడిపోయెడివి గావు. భారతీయులు 18-వ శతాబ్దమున ఇనుప ఓడలను గూడా నిర్మించినట్లు నిదర్శనములున్నవి.

థక్కా మజిలీను, బందరు కలంకారీ గుడ్డలు విదేశీ ఘుల కెగుమతి యగుచుండెను. ఎల్లోరా, అజంతా రంగుల వాసి నేటికైననూ తరిగినది కాదు. ఢిల్లీవద్దనున్న 1500 సంవత్సరముల నాటి ఉక్కుస్తంభము ఇప్పటికిని తుప్పు, చిలుము పట్టకుండా నిలిచియున్నది. దీనికి కారణము మన లోహ శాస్త్రజ్ఞుని బుద్ధి బలము, శిల్ప చాతురియే! కొండలలోను గుహలలోను, దేవాలయములలోను, రథములకున్నూ సంగీత స్వరముల ప్రతిధ్వనించు రాళ్లు చెక్కబడినవి! అప్పటి భారతీయుల అఖండమైన శాస్త్రజ్ఞానము కొనియాడ దగినది!

యిట్టి ప్రజ్ఞాసంపన్నులకు నెలవయిన భారతదేశమున ఏనాడు విదేశీ వర్తకులకు వర్తకమునకు అనుమతు లిచ్చిరో, ఆనాడే మన దేశ పరిశ్రమలకు ముప్పువచ్చినది. ఆంగ్లేయులు మనకు పాలకులైన తరువాత మన సరకులు, మన ఓడలలో వెళ్లుట పార్లమెంటు నిషేధించెను. దీనితో క్రమముగా ఓడల కట్టడము, మన విదేశీ వ్యాపారము క్షీణించినది. లాంక్ షైరు వర్తకులు బాగుపడుటకు మన థక్కా నేతగాండ్ర వ్రేళ్లు సరుకవలసి వచ్చెను. వారి ఓడ వ్యాపారమునకు పై చెప్పినట్లు మన నౌకల నిషేధించ వలసి వచ్చెను! విదేశీయులైన మన పాలకులు ఆదినండి దేశీయ వర్తకమును ఒక నిర్ణీత విధానము ననుసరించి క్షీణింప జేసిరి. అందుకు వారికి ముఖ్యముగా తోడ్పడినది-మన పారతంత్ర్యము, వారెక్కువ మనము తక్కువను హెచ్చుతగ్గుల ప్రచారము, న్యాయముగా నున్నట్లు నటించుచు చట్టరీత్యా మన వర్తకము వారు వశము చేసుకొనుట, నాల్గవది క్రైస్తవ మత ప్రచారము. వీరి పాలనా కాలములో మన అనుదిన జీవితములో వచ్చిన మార్పులు, పాశ్చాత్య వ్యామోహము వలన ప్రొద్దన పొయ్యి రాజేసుకొను అగ్ని పెట్టి మొదలు దైవాలంకరణ వస్తువుల వరకు, విదేశీ వస్తువులనే ఉపయోగించుటగూడా మన దేశీయ వస్తు నిర్మాణములకు ఉపద్రవము కలిగించినవి.

1905 లో వచ్చిన వంగ రాష్ట్రోద్యమము, దాని తర్వాత విజృంభించిన స్వదేశీ ఉద్యమముల ఫలితముగా ప్రజలలో

ఒక నూతన ఆవేశము ఉదయించి, సుఖపూరిత నాణి యున్న జాతీయ శక్తులు వన్నెలు దిద్దుకొన్నవి. దేశీయ వస్తువులన్న ఆదరణ, అభిలాష ఏర్పడి అనేక క్రొత్త పరిశ్రమలు దేశమున స్థాపించ బడినవి. 1920 లో ఆరంభించిన గాంధీ యుగములో కలిగిన ఖద్దరు ఉద్యమము వలన అనేక పరిశ్రమలు పరోక్షముగా ఉద్ధరింప బడినవి. ఈ నాటికి విదేశీయుల వ్యాపార శక్తులను, విదేశీ వస్తువులను బహిష్కరించ గలిగిన ప్రబల శక్తి మనలో ఆవిర్భవించినది. శుద్ధ స్వదేశీ పరిశ్రమలన్న మన కిప్పుడు ప్రాణము! కాంగ్రెసు ప్రభుత్వము దేశీయ ఉద్యమములకు ప్రోత్సాహమిచ్చెను. కాంగ్రెస్ పరిపాలనా కాలమున అనేక నూతన పరిశ్రమల స్థాపనకు పునాదులు వేయబడెను. ఇంతలో స్వాతి ముసురులట్లు ముంచుకొని వచ్చిన యుద్ధము వల్ల, కాంగ్రెస్ మంత్రుల రాజీనామాలవల్ల ఈ దేశీయోద్యమ కార్యక్రమము నిరాటంకముగా సాగుటకు వీలులేక పోయినది. ఆర్థిక, పారిశ్రామిక పోరాటములు మన స్వరాజ్య పోరాటములోని అంతర్భాగములు. యుద్ధమువల్ల విదేశీ వస్తువుల దిగుమతి ఆగిపోయి, దేశీయ వస్తు ప్రచారము ప్రబలమగుట సహజముగదా! యిప్పుడు మన బట్టల మిల్లులు విరివిగా పనిచేయుచున్నవి! మన దేశమున ఓడలు, మందుగుండు సామానులు, విమానములు నిర్మించు కర్మాగారములు నెలకొల్పబడుచున్నవి.

పరిశ్రమలు, వానిలోని వివిధ రకములు, మన దేశ మందలి పరిశ్రమలు, ఆ పరిశ్రమల అభివృద్ధికి కావలసిన పరిస్థితులు, పరికరములనుగూర్చి తెలుసుకొనవలసి యున్నది.

పరిశ్రమల అభివృద్ధికి ముఖ్యముగా కావలసినవి ముడి సరకు, విద్యుచ్ఛక్తి లేక బొగ్గు, మూడవది అమృతమునకు కేంద్రములు (మాక్రెట్స్), ఇవికాక రాకపోకల సౌకర్యములు. ముఖ్యముగా సరకుల విడుదల కుపకరించునవి రైలు మార్గములు. ఇప్పుడు రైల్వే కంపెనీలు మన అధీనములో లేకుండుటచేత, ప్రయాణీకులకే సౌకర్యములులేని స్థితిలో సరకులమాటఏమని చెప్పవలెను! ఇది గొప్ప ఆటంకము. కొన్ని రైల్వేకంపెనీలు మనకున్నప్పటికినీ జాతీయాభ్యుదయమునకై తోడ్పడుట లేదు. ఇందుకు కారణము పరప్రభుత్వమే! ప్రభుత్వమువారి ఉదాసీనతయే! కృష్ణా జిల్లాలో సిమెంటు పరిశ్రమ స్థాపనకు ఎక్కువ అవకాశములున్నవి. రైల్వే సౌకర్యముల ననుసరించి ఆ పరిశ్రమకు మంగళగిరి

అక్షరములు అక్షరముల కేంద్రములు. వీహాకు రాష్ట్రమున
అక్షరములు అక్షరములు అక్షరముల కేంద్రములు. వీహాకు రాష్ట్రమున
అక్షరములు అక్షరములు అక్షరముల కేంద్రములు. వీహాకు రాష్ట్రమున
అక్షరములు అక్షరములు అక్షరముల కేంద్రములు. వీహాకు రాష్ట్రమున

దూది	—	34
నార	—	13
విత్తనములు (వేరుశనగ, ఆముదము మొదలైనవి)	}	15
ఇతరములు	—	41

181

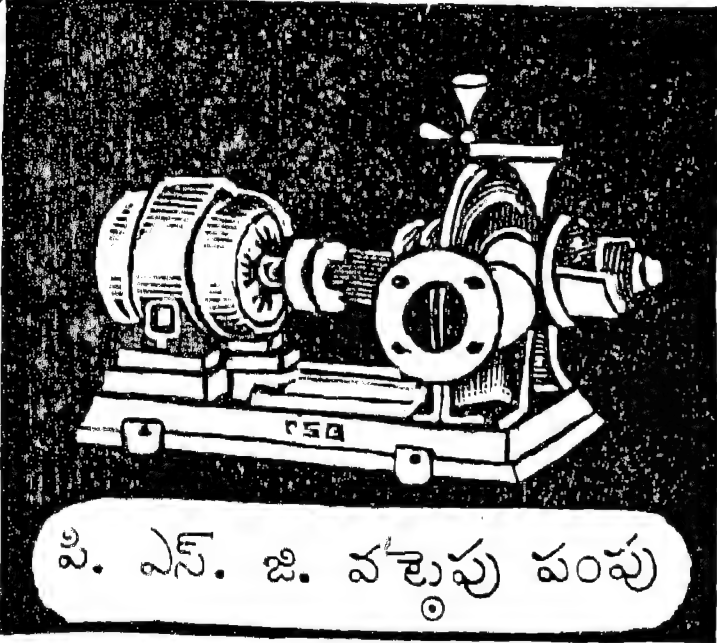
1937-38 సం॥లో దిగుమతులు

దిగుమతి చేయబడిన సరుకులు	విలువ రూపాయలు, కోట్లు
బట్టలు వస్త్రాలు	— 22
మరలు, మరసామానులు	— 19
నూనెలు	— 15
పిండి	— 13
పోగాకు చుట్టలు, సిగరెట్లు	— 1
ఇతరములు	— 104

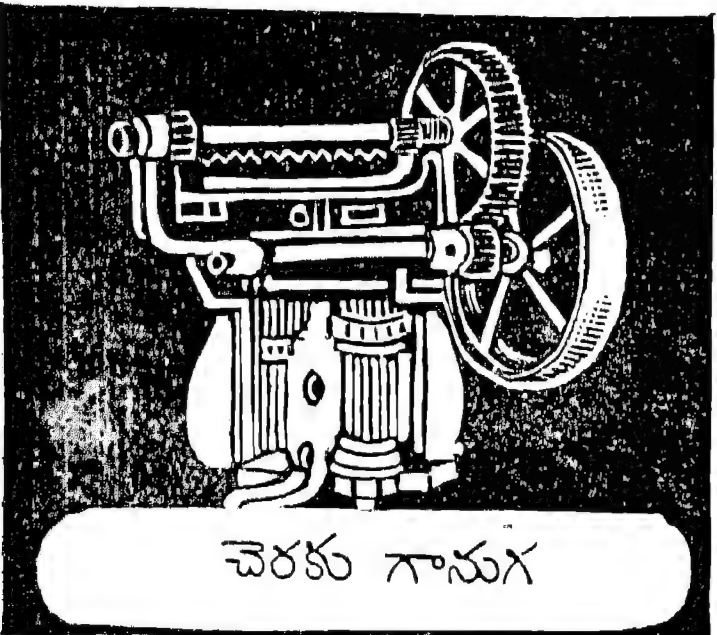
174

పై పట్టికలను బట్టి మన దేశమునుండి ముడి సరుకు
నుపయోగించుకొనుట తెలియక, ఎగుమతిచేసి, మనకుపక
రించు సరుకులుగా వానిని తయారు చేయించుకొని పరదేశ
ముల దిగుమతి ఖర్చులు, ఓడకిరాయి మొదలైన ఖర్చులను
గూడా భరించుచున్నాము. 34 కోట్ల రూపాయల దూది
నెగుమతి చేసి 22 కోట్ల రూపాయల విలువగల మిల్లు
బట్టలు తెప్పించుకొనుచుంటిమి. 1937-38 లో 84 లక్షల
రూపాయల రబ్బరు మన దేశమునుండి ఎగుమతి చేసి 189
లక్షల రూపాయల రబ్బరు వస్తువుల కొంటిమి. రానురాను
మనము 30-40-వ. నెంబరు. నూలుగూడా దిగుమతి
చేసుకొను చున్నాము. మన దేశమున దట్టమైన అడవు
లున్నవి; గొర్రె లున్నవి; నేయుటకు నేతగాండ్రున్నారు;
అయినప్పటికీ మనము విదేశములనుండి 2½ కోట్ల
రూపాయలు విలువగల ఉన్ని వస్త్రములను దిగుమతి
చేసుకొనుచున్నాము. మొత్తముమీద:—

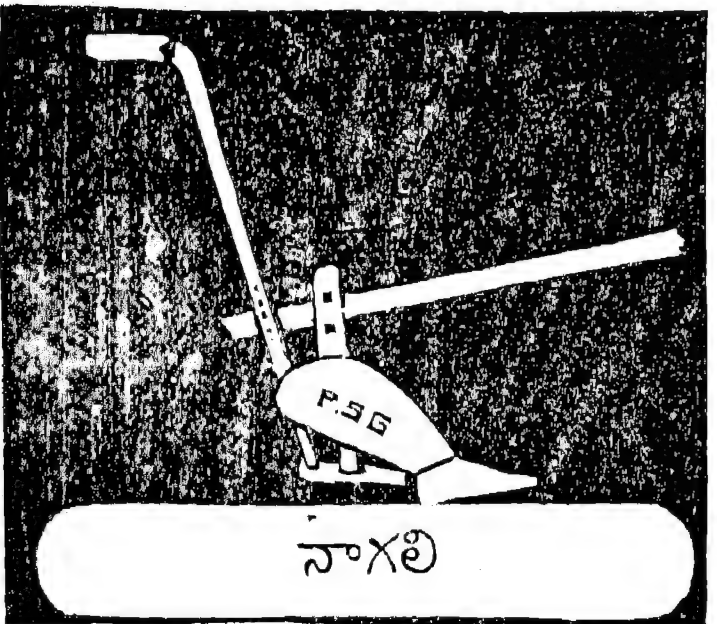
దిగుమతులు	నూటికి వంతులు
దూది వస్త్రములు	14
నూనె	10
మరసామానులు	12

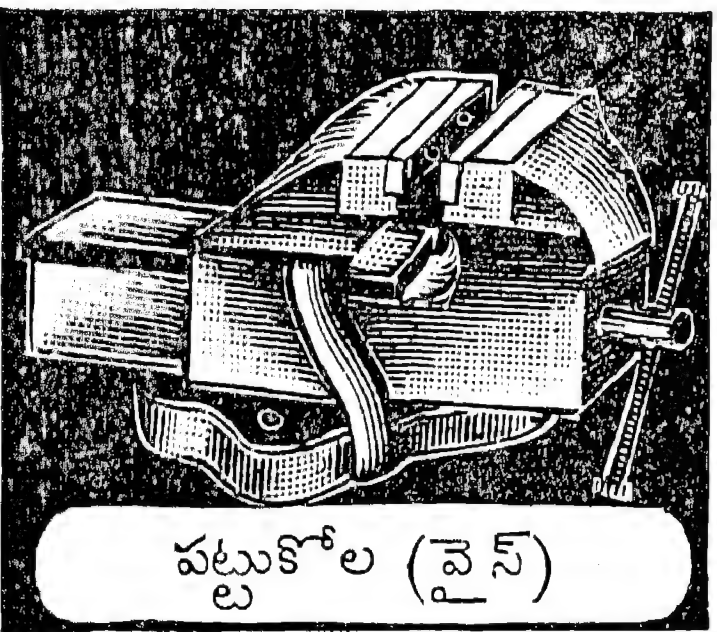
పి. ఎస్. జి. వక్రపు పంపు

చెరకు గానుగ

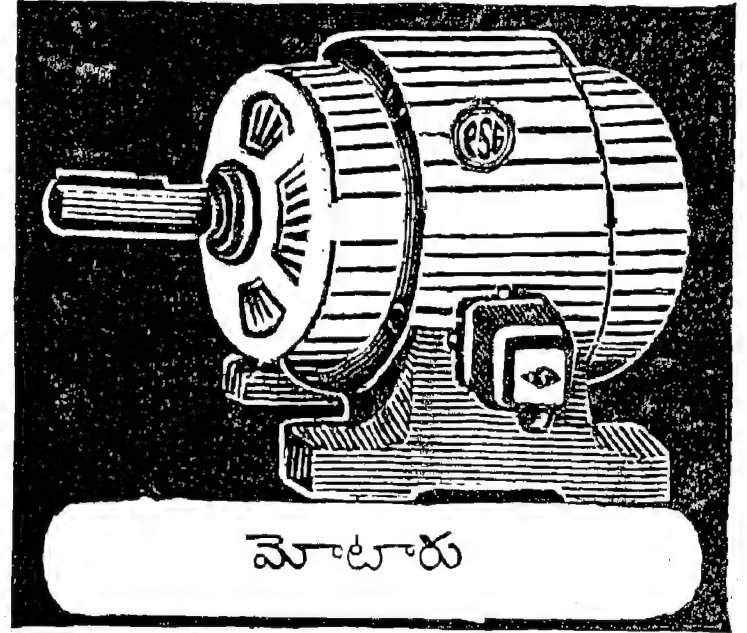
నాగలి

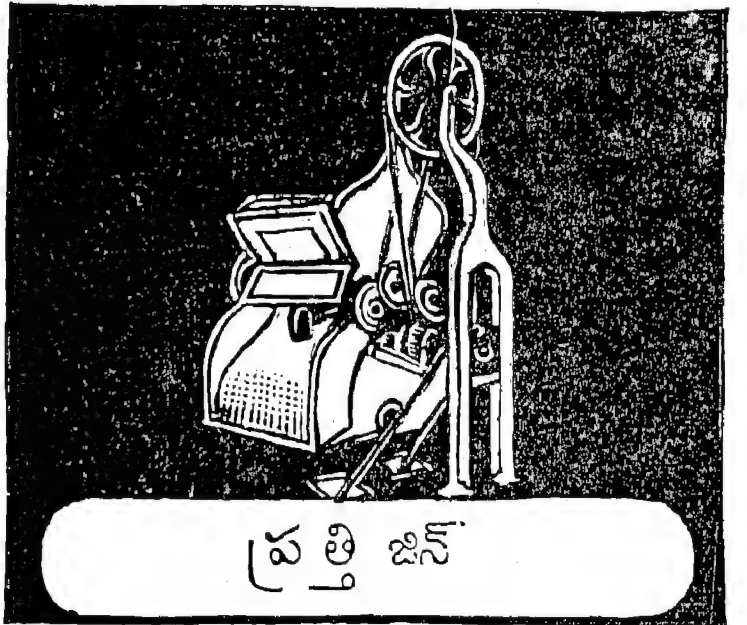
పట్టుకోల (వైన్)

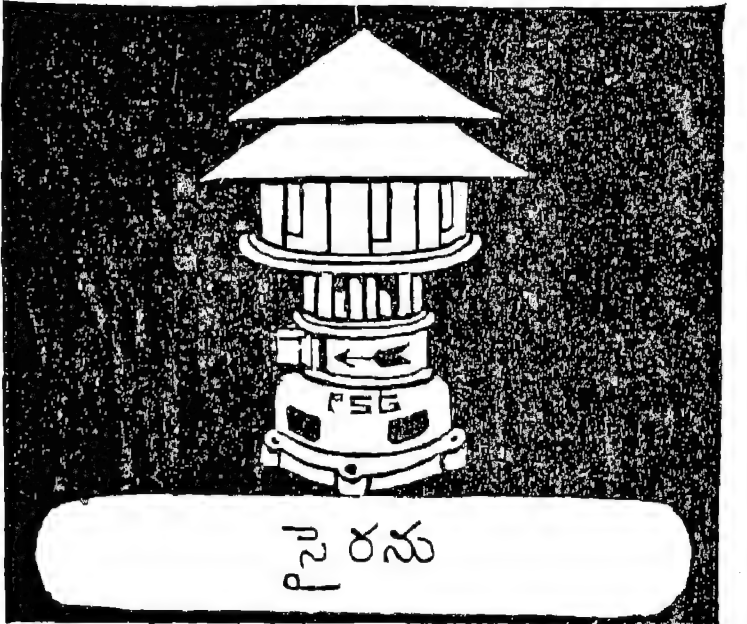
పి. ఎస్. జి. మార్కు
వస్తువును చూచిన వెంటనే
అది శుద్ధ స్వదేశీ అని
మీరు ధృఢపరచుకొన
వచ్చును. ఇక్కడ కొన్ని
పి. ఎస్. జి. వస్తువులు
పేర్కొనబడియున్నవి.
అవి వాటివాటి పనులకు
తగినట్లు చేయబడి
పి. ఎస్. జి. యొక్క గొప్ప
డిజైను,
నిర్మాణమును దెలుపును.

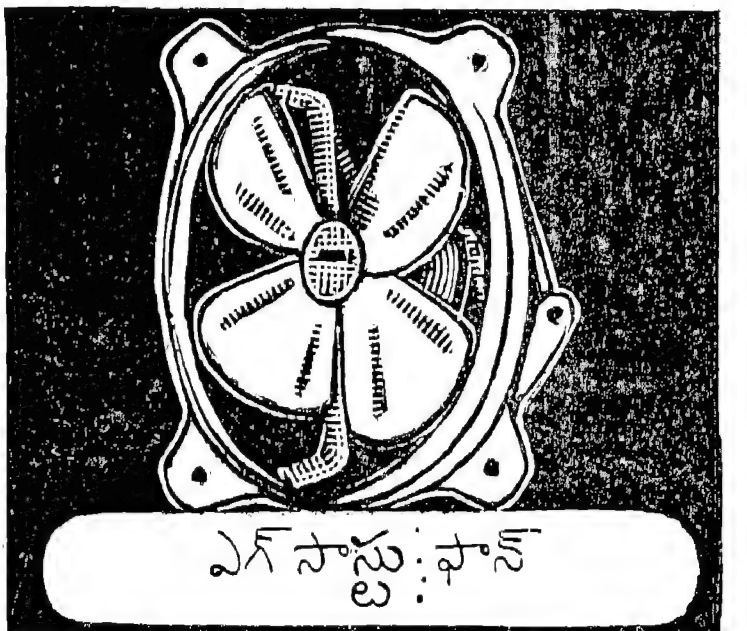
మోటారు

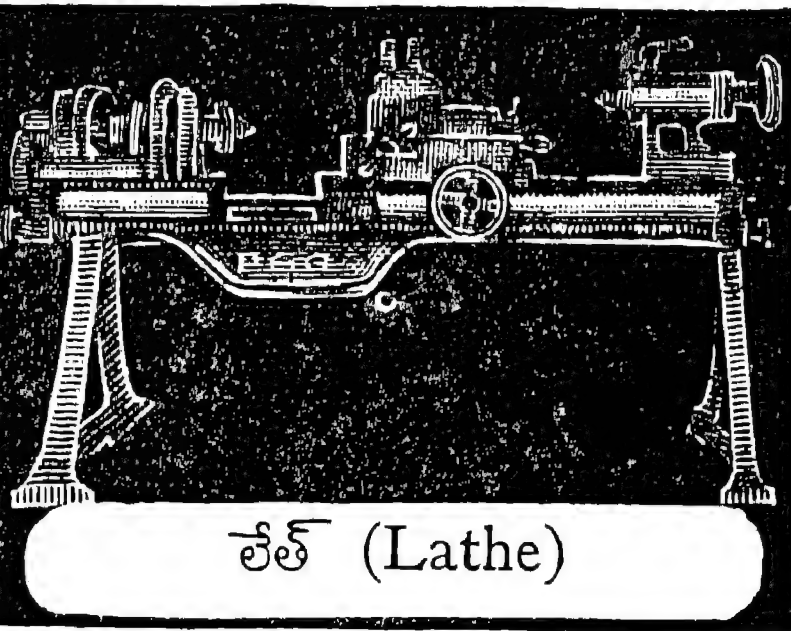
ప్రతి జిన్

సైరను

ఎగ్ సాస్ట్రు:ఫాన్

లేత్ (Lathe)

పూర్తివివరములకు :—పి. ఎస్. జి. అండు సన్ను చారిటీ ఇన్స్టిట్యూట్ ఇన్స్టిట్యూట్
పీలమేడు :: కోయంబత్తూరు. :: (సాత్ ఇండియా)

Bengal

for

BETTER
LIGHT

ఎగుమతులు	నూటికి
దూది వస్తువులు	15
నార ,,	16
తేయాకు ,,	14
గింజలు	9

వంతులు చొప్పున యున్నవి. విదేశములతో వ్యాపారము ఏయే దేశములతో ఎంతెంత జరుగుచున్నది చూచిన :—

	నూటికి
ఇంగ్లండు	— 34 వంతులు
అమెరికా	— 8 ,,
బర్మా	— 5 ,,
జర్మనీ	— 5 ,,
ఇతర దేశములు	— * * * * *

అని తెలియగలదు. ఇంగ్లండుకు మనకు ఉన్న ఈ పై చూపబడిన వర్తక సంబంధమే మన దేశదాస్య బంధము లలో ఒకపేట ముడి. మన యిష్టమువచ్చిన దేశములతో మన నౌకలలో, మనము వర్తకము చేసుకొనుట కింకను నోచుకొన లేదు.

మన ముడి సరకులు యితర దేశములకుపంపి, అది ఇతరులు మనకు ఉపయోగపడునట్లు చేసియిచ్చిన ఉపయోగించు కొనవలసిన దుర్గతి పట్టినది. ఈ దుర్గతికి కారణము మన సోమరితనము, బుద్ధిలోపము, ముఖ్యముగా పరితాపకరమైన బానిసత్వము. మన వ్యాపారసంబంధములు బ్రిటిష్ వారితో అధికముగా నుండుటచేత వారు మన పరిస్థితులకు అనుగుణ్యముగా వర్తక వ్యాపారముల సాగించుకొనుట కనుమతించరు. ఇందుకుకూడా కారణము మన పరాధీనతయేయని వేరుగా చెప్ప నక్కరలేదు.

మన పరిశ్రమలను మూడు భాగములుగా విభజింప వచ్చును. (1) గ్రామ పరిశ్రమలు, లేక గృహ పరిశ్రమలు (2) చిన్న పరిశ్రమలు (3) పెద్ద పరిశ్రమలు.

(1) గృహ పరిశ్రమలు :—ఎవరి గృహములలో వారు, పెద్ద యంత్రముల సాయ మక్కర లేకుండా, చేసుకొనుటకు వీలయిన పరిశ్రమలు. ఈ పరిశ్రమలకు సాధారణముగా పదిమందికన్న పనివారు అవసరముండరు. ఇట్టి పరిశ్రమలలో కొన్ని, సంవత్సరమంతయు చేసుకొనుటకు వీలయినవి. అట్టివానిలో చేనేత ఖద్దరు, కంబళుల నేత, తివాసీల నేత,

అద్దకము, విస్తళ్లు కుట్టుట, కంచరి పని మొదలైన పరిశ్రమలు. ఇవికాక, తరుణము ననుసరించి చేయవలసిన పట్టు పురుగు పరిశ్రమ, తేనె, బెల్లము తీయుట మొదలైన పరిశ్రమలు కలవు. ఇవన్నియు గృహ పరిశ్రమల శ్రేణికి చెందినవి !

కుమ్మరి

(2) చిన్న పరిశ్రమలు :—50 లేక 60 మందికి మించకుండా పనివాండ్లుండవలెను. సుమారు 20, 30 వేల రూపాయలు పెట్టుబడి కావలెను. ఇది పెద్ద పరిశ్రమలకు, గ్రామ, గృహ పరిశ్రమలకు మధ్య స్థానము నాక్రమించుకొనును. కార్ఖానా పరిశ్రమ, అల్యూమినియము సామానులు చేయుట, ఇటుకలు చేయు ఫ్యాక్టరీలు, సీకాయ సిగరెట్టు మరలు, బనీనులు, చిన్నచిన్న బట్టలు తయారు చేయు ఫ్యాక్టరీలు, మందులను రంగులను ఉత్పత్తిచేయు కేంద్రములు, ఈ రకపు పరిశ్రమలకు సంబంధించినవి.

(3) పెద్ద పరిశ్రమలు :—వేలకువేల పెట్టుబడితో స్థాపించి, నిరంతరము పనిచేయు యంత్రములతో, లక్షల లక్షల కూలీల కోలాహలముతో మిన్నంటు పొగ గొట్టములతో నిండియున్న పెద్దపెద్ద కర్మాగారముల కలిగి యుండిన పరిశ్రమలు. బట్టల మిల్లులు, సిమెంటు ఫ్యాక్టరీలు, బియ్యపు మరలు మొదలైనవి ఈ శ్రేణికి చెందిన పరిశ్రమలు.

భారత దేశ పరిశ్రమలు

పేర్కొనదగిన భారతదేశపరిశ్రమలలో వస్త్ర పరిశ్రమ, నార పరిశ్రమ, లోహపరిశ్రమ, కాగితపు పరిశ్రమ,

విద్యుత్తు, పరిశ్రమ, పరిశ్రమ; తేయాకు, ఉన్ని, వంటనూ, పరిశ్రమలను చెప్పవలసి వున్నది.

మీదికి వచ్చి పరిశ్రమ:—ఇది చాలా పెద్ద పరిశ్రమ. అంతా తేయాకు మా దేశములోనే దూది ఉత్పత్తి వస్తుంది. బొంబాయి, బేరారు, మధ్య రాష్ట్రములలో మా దేశములలో నున్న పంటపండును. అందులోను బొంబాయి, బేరారులలోనే హెచ్చుగా దూది పండును. ఇది మన దేశములోనే ఈ పరిశ్రమ అభివృద్ధి చెంది వుంది. మొట్టమొదట మిల్లులు 1818 లో కలకత్తాలో కట్టబడినవి. 1854 లో బొంబాయిలో కట్టరి. యిప్పుడు ఈ మిల్లుల మిల్లులు దేశమంతటనూ అలము కొన్నవి. మొత్తము మా దేశమున 389 కి పైగా మిల్లులున్నవి. అందులో అహమ్మదాబాదులో 77 మిల్లులున్నవి. ఈదిగువ పట్టికలో మా దేశములోని మిల్లుల సంఖ్య చూపబడినవి.

స్థలం	మిల్లుల సంఖ్య	కడుగుల సంఖ్య	మగ్గముల సంఖ్య
బొంబాయి, పరిశ్రమల } ప్రదేశములు	68	28,50,774	67,235
అహమ్మదాబాదు	77	19,01,872	46,853
బొంబాయి రాష్ట్రము	62	12,63,651	26,852
	207	60,16,297	1,40,490
రాజపుత్ర ప్రదేశము	6	88,524	2,137
బేరారు	4	68,312	1,434
మధ్య రాష్ట్రములు	8	3,23,502	5,759
బీహారు, ఉత్తరము	2	27,500	269
హైదరాబాదు	6	1,24,140	2,157
మధ్య హిందూస్థానము	16	3,98,118	10,972
వంగ రాష్ట్రము	30	4,44,196	9,940
పంజాబు	8	1,11,264	2,647
ఫిజీ రాష్ట్రము	6	1,08,634	3,112
సంయుక్త రాష్ట్రములు	26	7,24,668	11,532
మద్రాసు, కొచ్చిన్	58	13,68,309	6,712
తిరువాన్కూరు	1	12,000	300
మైసూరు	8	1,65,062	2,607
పుదుచ్చేరి	3	87,824	1,946
	389	1,00,59,370	2,02,464

ఈ మిల్లులలో తయారైన వస్త్రములు సగము జపానుకి పోవును. కొన్ని రకముల దూదిని అమెరికా, ఈ జిప్సు నుండి కొనుచున్నాము. మన దేశమున కావలసిన 62! కోట్ల గజముల బట్టకు, మన మిల్లులలో 400 కోట్ల గజముల బట్ట తయారుగుచున్నది. 27 కోట్ల గజముల సున్నితమైన బట్టను మనము దిగుమతి చేయుచున్నాము. అహమ్మదాబాదులో పల్చనిబట్ట తయారుగును. మనకు పోటీగా జపాన్ ఈ యుద్ధమునకు (1942) పూర్వము 40 వ. నెంబరు నూలుగుడ్డ పోటీగా పంపుచున్నది. బొంబాయి, పోర్ పూర్, అహమ్మదాబాదు, నాగపూరు, కలకత్తా, కోయంబత్తూరు, మధురలు ఈ పరిశ్రమలకు ప్రధాన కేంద్రములుగా నున్నవి.

నార, గోనెసంచుల పరిశ్రమ

బట్టల మిల్లుల తర్వాత జనపనారసంచులు తయారుచేయు జ్యూట్ మిల్లులు ప్రాముఖ్యము వహించును. ఈ పరిశ్రమ యిప్పుడిప్పుడే అభివృద్ధి చెందుచున్నది. నార వంగ రాష్ట్రమున విస్తారముగా ఉత్పత్తియగును. ఈనార మన దేశమున ఒక్క వంగ రాష్ట్రముననేగాక బీహారు, అస్సాములలో గూడా దొరుకుచున్నది. 1850-51 లలో విదేశములకు కలకత్తా రేవునుండి 21 లక్షల రూపాయల విలువగల నార ఎగుమతి చేయబడినది. మొట్ట మొదట నార 1791 లో తూర్పు యిండియా వర్తక సంఘము వారు హిందూ దేశము నుండి ఎగుమతి చేసిరి. 1859 లో బెంగాలులో మొదట మిల్లు కట్టరి. వంగ దేశములో హుగ్లీనదీ ముఖద్వారమున అనేక నార మిల్లులున్నవి. నారతో గోనెసంచులు మొదలైనవి తయారు చేయుదురు. నారపట్టాలు దూది బేళ్లు మొదలైన వాటి కుపయోగింతురు. గతవిరోధా సంగ్రామ కాలములో ఈ పరిశ్రమ అభివృద్ధి చెందెను. మన దేశపు ఎగుమతులలో ఈ సంచుల ఎగుమతి ప్రధాన స్థానమాక్రమించు చున్నది. ఈ పరిశ్రమ చాలా భాగము విదేశీయుల హస్తంగతమై యుండుటచే మనకు కావలసిన ఉపకృతి లభించుట లేదు.

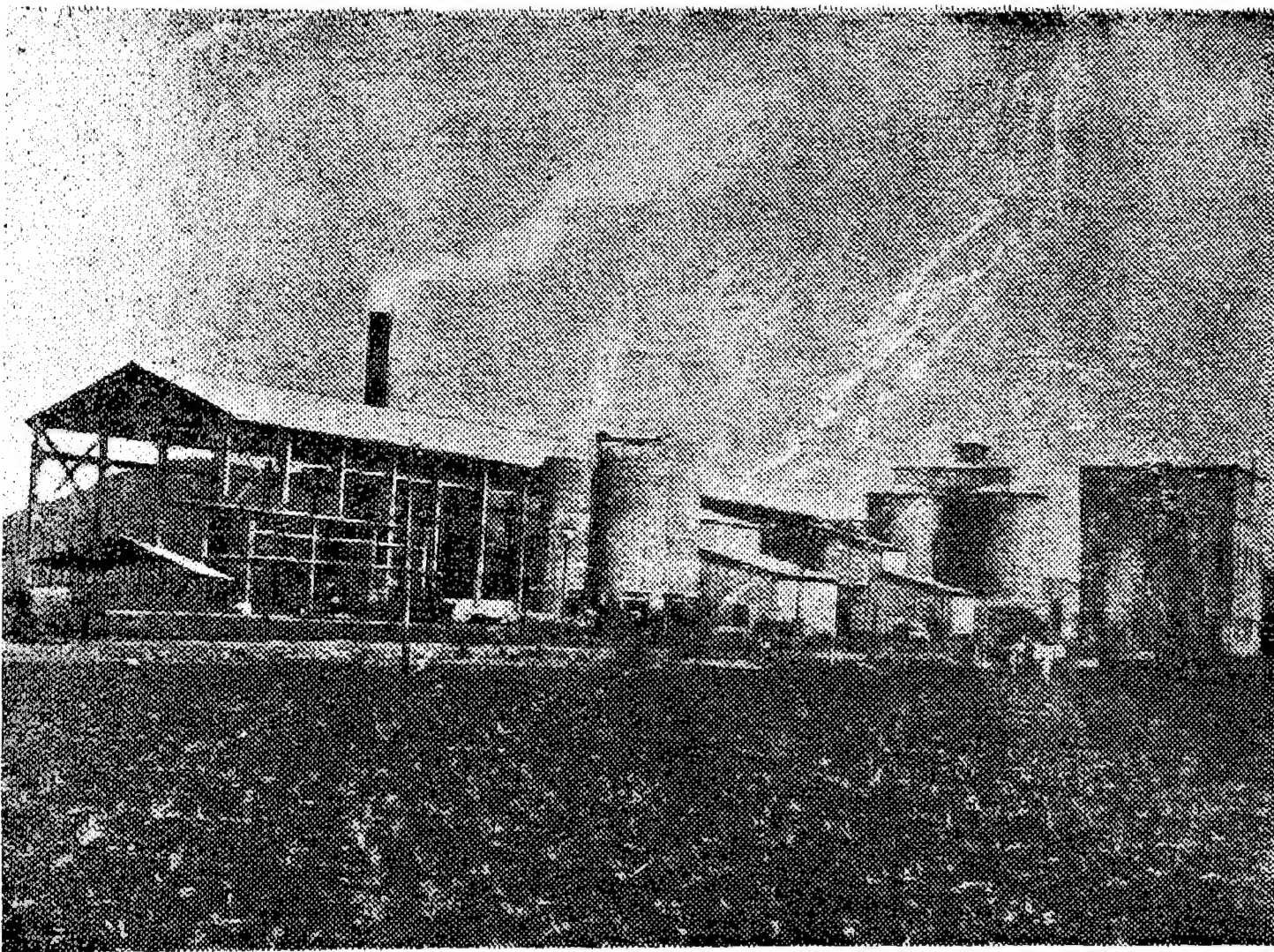
ఈ ప్రక్క పట్టికలో 1939 లో మన దేశము నుండి విదేశముల కెగుమతి యైన నార, విలువలతో నైతము చూపబడినది.

దేశము	1938—39లో నార ఎగు మతి-టన్నులు	లక్షలలో రూపాయల విలువ
ఇంగ్లండు	181,000	3,46
జర్మనీ	138,000	2,70
బెల్జియము	48,000	74
ఫ్రాన్స్	76,000	1,50
ఇటలీ	46,000	91
అమెరికా	31,000	67
జపాను	14,000	27

లోహపరిశ్రమ:— పెద్ద పరిశ్రమలలో మూడవది లోహ పరిశ్రమ 1907 లో ప్రారంభించు నంతవరకు ఏప్రాంతములోను మన దేశీయులు స్థాపించిన లోహ పరిశ్రమ స్థానము లేదు. వంగ దేశములో ఆంగ్లేయులు స్థాపించిన కొన్ని కంపెనీలున్నవి. అన్ని పరిశ్రమలకున్నా ఆధార భూతమైన ఈ లోహపరిశ్రమ అభివృద్ధి చెందక పోవుటయే మిగతా పరిశ్రమలు అభివృద్ధి చెందక పోవుటకు సైతము కారణమైనది. మన పరిశ్రమలకు కావలసిన పరికరములు, సామగ్రి విదేశమునుండి తెప్పించు కొన వలసియున్నది. అప్పుడు అసలు సామాను ఖరీదేగాక, ఇన్సూరెన్సు ఖర్చులు, రవానా ఖర్చులు, నూటికి 20 రూ॥లగు చున్నవి. దానిపైన మరమ్మతు ఖర్చులగును. బీహారులో అధికముగా

యనుము లభ్యమగు ననియు, బోగ్సగనులన్న వనియు, ఈ ఇనుము మన దేశమునకు వెయ్యి సంవత్సరముల వరకు సరిపోవు ననియు మీకు తెలియును! సాంచీ గ్రామమున, (బీహారులో) ఇప్పుడు జెమ్ ప్లెడ్ ఫూరని పిలువబడు నగరమున తాతా కంపెనీ యున్నది. ఇక్కడ ఈ పరిశ్రమ అత్యున్నత స్థితికివచ్చి, ప్రపంచములోని పెద్ద కర్మాగారములలో ఒకటిగా వాసి కెక్కినది. ఈ కంపెనీవారి కర్మాగారములలో 50 వేల మందికి పైగా పనిచేయు చున్నారు. ఇచ్చట రైలు పట్టాలు, గర్డరులు తీగలు, మొదలయిన వివిధ వస్తువులు తయారగును. మైసూరులో భద్రావతివద్ద 1930 సం॥న పెద్ద కర్మాగార మొకటి స్థాపించబడినది. మొత్తము మీద మన దేశములో 4 పెద్ద కర్మాగారముల కన్న అధికముగా లేవు. చెన్న రాజధానిలో నాగపట్టణము లోను, బెజవాడలోను యిటీవల స్టీము-రోలింగు మిల్లులు స్థాపించ బడినవి.

తోళ్ల పరిశ్రమ :—మన దేశములో తోళ్లను పరిశుభ్రము చేసి, విదేశములకు ఎక్కువగా ఎగుమతి చేయుచున్నారు. ప్రతి సంవత్సరము విదేశములకు దరిదాపు రి కోట్ల రూపాయలు విలువగల తోళ్లు ఎగుమతి యగును. బాటా అనువిదేశస్థుడు కలకత్తా వద్ద తన కంపెనీని స్థాపించి, హిందూ దేశమంతటా ఏజెన్సీల నేర్పరచి, తోలు వస్తువుల నమ్మకము చేయుచున్నాడు. ఇదేగాక, ఆగ్రాకు సమీపముననున్న దయాల్బాగులోగూడా తోలుపెట్టెలు, చెప్పులు మొదలైనవి తయారు చేయబడుచున్నవి. విదేశములనుండి ఏటేటా సుమారు 22 లక్షల రూపాయల విలువగల సామగ్రి ఎగుమతి యగుచున్నది. ఈ పరిశ్రమకు కాన్పూరు కేంద్రము.

ఆంధ్రా సిమెంటు ప్లాంట్, బెజవాడ.

సిమెంటు పరిశ్రమ :— ఇదివరలో సిమెంటు విదేశములనుండి దిగుమతి యగుచుండెను. 1904 లో మొట్టమొదట సిమెంటు ప్లాంట్ స్థాపించబడినది. భారతదేశములో ఈ కేంద్రములు అనేక చోట్ల నున్నవి. ఇప్పుడు

తండ్రిసర్వస్వము

సిమెంటు కంపెనీల సంస్థ ఏర్పడి, పోటీల తగ్గించి, సిమెంటు పరిశ్రమకు ఎక్కువగా తోడ్పడుచున్నది. కరాచీ, కట్నీ, డాల్మియా, షాబాదు మొదలగు స్థలములలో ఫ్యాక్టరీలు గలవు. మన రాజధానిలో బెజవాడలోను, తిరుచనాపల్లి, కోయంబుత్తూరు జిల్లాలలోను సిమెంటు ఫ్యాక్టరీలున్నవి. మన హిందూ దేశమునకు కావలసిన సిమెంటు మన దేశములో తయారగుచున్నది !

కాగితపు పరిశ్రమ :—చాలా కాలము నుండియు భారత దేశమున కూడా కాగితము ఉపయోగింపబడుచున్నది. మొదట ఇది గృహ పరిశ్రమగా నుండెను. 1801 సం॥ వరకు, ఇంగ్లండులో కూడా కాగితములు చేతితో తయారు చేసెడివారు. మన దేశమున 1867 సం॥ న వంగ రాష్ట్రమున మొట్ట మొదట కాగితపు మిల్లును కట్టిరి.

మొదట చింకిగుడ్డలు, ప్రాత కాగితములతోటి కాగితమును తయారు చేయుటవల్ల పరిశుభ్రమైన కాగితము రాలేదు. వెదురు యొక్క ఉపయోగము కనిపెట్టిన తర్వాత వెదురు నుపయోగించి నాణ్యమైన కాగితము తయారు చేయు చున్నారు. ఈ వెదురే కాక, ముంజ, సబ్బ, గడ్డి, జమ్మగడ్డిని ఉపయోగింతురు. గాంధీ మహాత్ముని గృహ పరిశ్రమల ఉద్యమములో, కాగితము గూడా గృహపరిశ్రమగా తలయెత్తినది ! మన దేశములో తయారగు కాగితము మనకు సరిపోకపోవుటచే విదేశములనుండి కొంత కాగితము సరఫరా యగు చున్నది. మైసూరులో కాగితము తయారు చేయు భద్రావతీ మిల్లులు గలవు. 1925 నాటికి భారతదేశపు కాగితపు పరిశ్రమ ఒకక్రమవిధానము క్రిందికి వచ్చెను. 1940 నాటికి మన దేశమున 11 మిల్లులు పనిచేయ నారంభించెను. ఇప్పుడిప్పుడీ పరిశ్రమ భారత దేశపు ప్రధాన పరిశ్రమలలో ఒకటిగా ప్రాముఖ్యము వహించుచున్నది.

పంచదార పరిశ్రమ :—ఈ పరిశ్రమకు మన భారత దేశము పుట్టినిల్లు. కానీ, ఈ పరిశ్రమ ప్రథమ ప్రపంచమహా సంగ్రామకాలము వరకూ అంతగా అభివృద్ధి పొంద లేదు. 1920 లో పంచదార పరిశ్రమకు సంబంధించిన ఒక సంఘము భారత దేశమున ఏర్పడినది. 1929 లో ప్రభుత్వపు దృష్టిని కూడా ఈ పారిశ్రామిక లాక్ష్మించిరి. 1930-31 సం॥ము ఈ పరిశ్రమ చరిత్రలో ప్రాధాన్యము వహించినది.

1931-32 నాటికి పంచదార, పారిశ్రామిక కేంద్రములలో నొకటిగ పరిగణింపబడినది. కందసారి, కథియవారులలో ఎక్కువ చక్కెర తయారగును. ఇప్పుడు భారత దేశము లో అనేక చోట్ల చక్కెర తయారు చేయు కర్మా గారము లున్నవి. భారత దేశములో వివిధ రాష్ట్రముల లోని మిల్లుల పట్టిక.

రాష్ట్రము	మిల్లుల సంఖ్య
సం. పరగణాలు	72
బీహారు	33
పంజాబ్, సింధు	3
మద్రాసు,	7
బొంబాయి	7
బెంగాలు	9
ఒరిస్సా	2
సంస్థానములు	11
మొత్తము	144

ఉన్ని పరిశ్రమ :—మన దేశములో అడవులు విశేష ముగా నున్నవనియు, అందు మేయు గొర్రెలు మనకు కావ లసినంత ఉన్ని నిచ్చుననియు, ఆ ఉన్ని నేయుట కనేకులు నేతగాండ్లు అసంఖ్యాకులుగా నున్నారనియు మీరెరిగినదే ! అయినను, పరదేశముల నుండి 2½ కోట్లు విలువగల ఉన్ని వస్తువులను దిగుమతి చేసుకొనుచున్నాము. మన కాశ్మీర దేశపు ఉన్ని మరే ప్రాంతమున వెదకినను దొరకదు. కాశ్మీర వలువలు చూచిన వారికి ఈ విషయము గ్రాహ్యమే కదా ! ఇప్పుడు అమృతసర్, కాశ్మీరు, కాన్పూరు, బెంగు శూరులలోని మిల్లులలో ఉన్ని బట్ట తయారగు చున్నది. బిక నీరు, జయపూరులలో ఈ పరిశ్రమ గలదు.

ఇతర పరిశ్రమలు :—ఇవిగాక నిప్పుపెట్టెల పరిశ్రమ, లాంతరులు, మందులు, సబ్బులు, పింగాణీ సామానులు, గాజు సామానులు, బియ్యం బల్బులు అనేక చోట్ల తయారు చేయ బడుచున్నవి. అగ్గిపెట్టెల పరిశ్రమ చాలా ప్రదేశము లలో విదేశీయుల చేతిలో నున్నది. అగ్గిపెట్టెలు చేయుట కుటీర పరిశ్రమగా మద్రాసు రాజధానిలోని దక్షిణ జిల్లాలలో గలదు. మన వస్తువులను మనము తయారు చేసుకొనుట మనపైనను, మన ప్రభుత్వము పైనను గలదు.

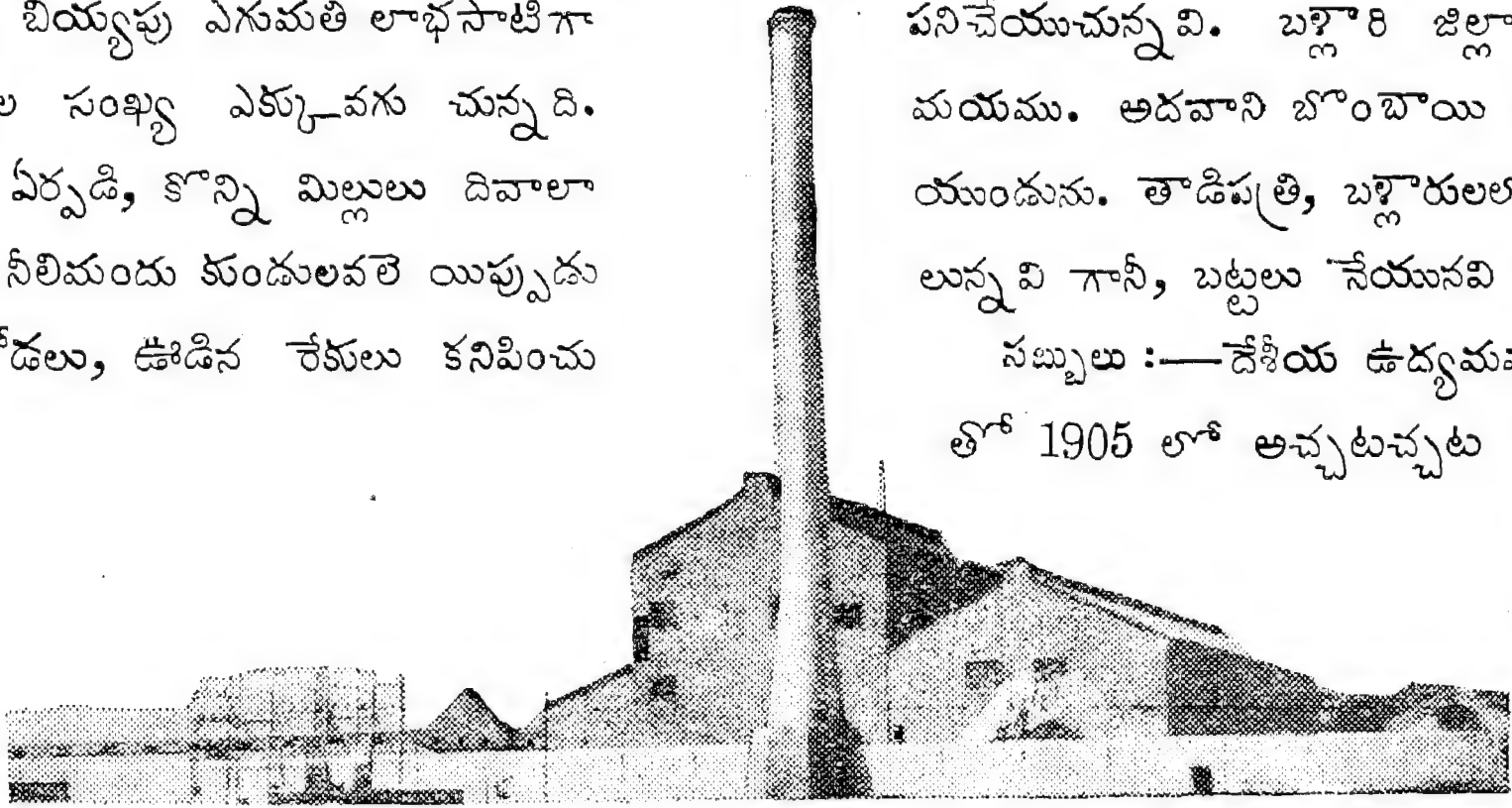
చెన్న రాజధానిలోని - పరిశ్రమలు

మన రాజధానిలో చేనేత, బట్టలు మిల్లులలో తయారు చేయుట, సబ్బులు చేయుట, పింగాణీ సామానులు తయారు చేయుట, పొగాకు పదును చేయుట, శాస్త్ర పరికరములు చేయుట మొదలైన పరిశ్రమలు ముఖ్యమైనవి.

రైసు మిల్లులు :— ఈ రాజధానిలో డెల్టా లేర్పడిన పట్టు వరిపంట వృద్ధి అయినది. దానితో పాటు ఎటు మాచినను రైసు మిల్లులు స్థాపించుట ప్రారంభమైనది. ముఖ్యముగా కృష్ణా, గోదావరి జిల్లాలలో రైసు మిల్లులు అధికముగా గలవు. బియ్యపు ఎగుమతి లాభసాటిగా కుండుటచేత మిల్లుల సంఖ్య ఎక్కువగు చున్నది. అందుచేత పోటీలు ఏర్పడి, కొన్ని మిల్లులు దివాలా తీసినవి. పూర్వము నీలిమందు కుండులవలె యిప్పుడు పాడుపడిన మిల్లుగోడలు, ఊడిన రేకులు కనిపించు చున్నవి!

నేత పరిశ్రమ :—

కృష్ణా, గుంటూరు, బళ్లారి, కోయంబుత్తూరు, తిరున

పుయ్యూరు పంచదార ఫ్యాక్టరీ.

ల్వేలి, మధుర జిల్లాలలో దూది పండును. ఆంధ్ర దేశమున గాని, మన రాజధానిలో గాని చేనేత పరిశ్రమ లేని చోటులేదు. తూత్తుకుడి, మధుర, కోయంబుత్తూరు మదరాసులలో పెద్ద బట్టల మిల్లులున్నవి. మొత్తము 1937 లో 49 మిల్లు లుండెను. 860 లక్షల గజముల బట్ట తయారైనది. 71980 మంది పనిచేయుదురు. 30 లక్షల గజముల గుడ్డ మగ్గముల మీద తయారైనది. అయినను, మనము 1600 లక్షల రూపాయల విలువగల బట్ట కొనుచున్నాము. బొంబాయిలో నేత పరిశ్రమ, బీహారులో లోహపరిశ్రమలవలె, మద్రాసు రాష్ట్రమున పెరుగవలసిన పరిశ్రమలు లేవు. వివిధ రకముల పరిశ్రమలకు సంబంధించిన 1244 ఫ్యాక్టరీలున్నవి. మెట్టూరులో నేత నేసిన గుడ్డను తెలుపుచేయు పరికరములను తయారు చేయు మరలు ఏర్పాటు చేయబడినవి. ఆంధ్ర దేశమున ఏలూరు, గుంటూరులలో జ్యూట్, కాటన్ మిల్లులు పెట్టినారు.

కానీ, బట్టలు తయారగుట లేదు. నార మాత్రము తీసెదరు. గోనెలు తయారగును. బెజవాడ దగ్గర తాడేపల్లిలో గూడూరు లక్ష్మణరావు, కుప్పుస్వామి చౌదరిగార్లు ఆంధ్ర కాటన్ మిల్సు స్థాపించి నారు. గానీ, మన దురదృష్ట వశమున అవి నడువలేదు. ఆంధ్ర దేశమున పెట్టుపడి పోయిన మిల్లులలో ఇది యొకటి. దూది దగ్గరనే దొరకును. కాని, నూలు తీయక బట్టలు నేయుటతో ప్రారంభించుట చేత ముప్పు వచ్చినది. ఇప్పుడు ఈ మిల్లు హైదరాబాదు మార్వాడీలవశమై, కోయంబుత్తూరు నాయుళ్లచేతిలోనున్నది. రెండు మిల్లులు పందలిపాకలో పెట్టిరి. ఇంతవరకు బాగా పనిచేయుచున్నవి. బళ్లారి జిల్లా అంతయు దూది మయము. అదవాని బొంబాయి వర్తకులతో నిండి యుండును. తాడేపత్రి, బళ్లారులలో ప్రత్తితీయు మరలున్నవి గానీ, బట్టలు నేయునవి లేవు.

సబ్బులు :—దేశీయ ఉద్యమముల విజృంభణము తో 1905 లో అచ్చటచ్చట సబ్బులు తయారు చేయుట ప్రారంభించినారు. ఇప్పటికినీ ఇది గృహ పరిశ్రమగా నేయున్నది. మన

రాజధానిలో క్యాలికట్టులో రెండు ఫ్యాక్టరీలు గలవు. కేరళా సబ్బులవారి కర్మాగార మొకటి చెప్ప గదగినది. ఇది ప్రభుత్వము వారి సబ్బుల ఫ్యాక్టరీ. ఇతర ప్రాంతములనుండి దిగుమతి తగ్గినది. ఇప్పుడు దిగుమతి 4 లక్షల కన్న ఎక్కువగా లేదు. మన దేశములోనే ఇప్పుడు మంచి నకపు సబ్బులు తయారగు చున్నవి.

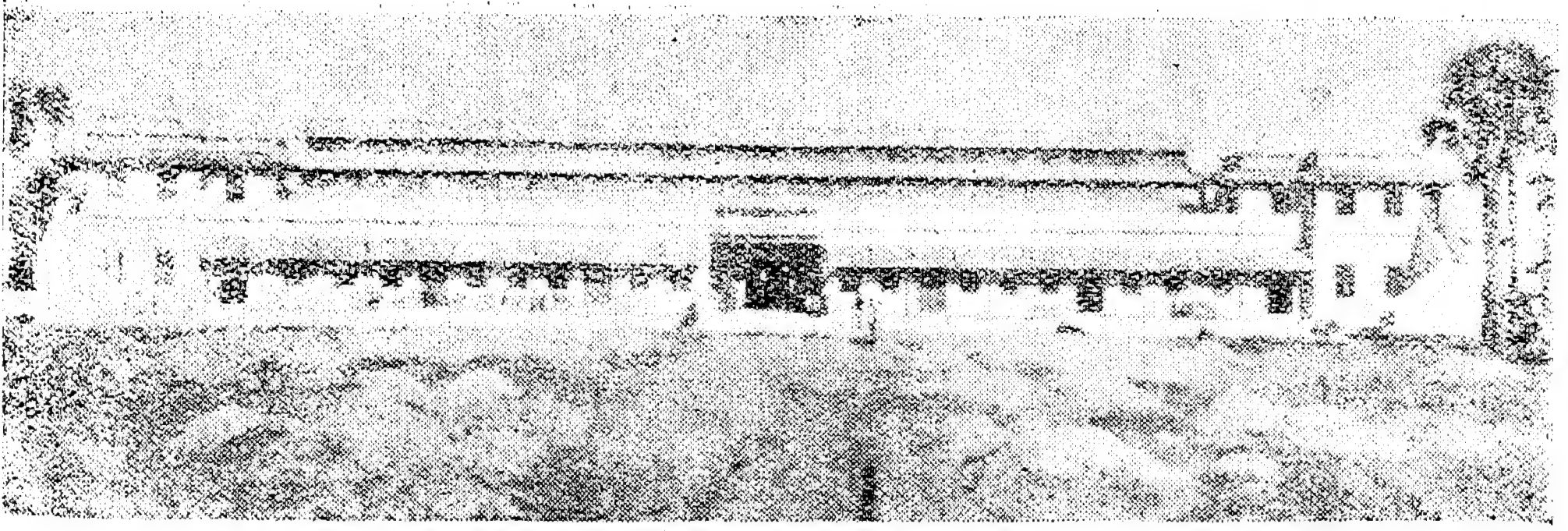
నిప్పు పెట్టెల పరిశ్రమ :— అసలు, ఈ నిప్పు పెట్టెల పరిశ్రమ ప్రపంచములో 1679 లో భాస్వరమును, బ్రాండు అనునాయన హంబర్గులో కనిపెట్టుటతో ప్రారంభమైనది. ఇప్పుడు మద్రాసులో, పెద్ద నిప్పు పెట్టెల ఫ్యాక్టరీ వెస్టరన్ ఇండియామాచ్ కంపెనీ ఒకటి కలదు. దక్షిణాదిని మలబారులో చిన్నచిన్న ఫ్యాక్టరీలున్నవి. భారత దేశమున సంవత్సరమునకు 1 కోటి 20 లక్షల రూపాయల అగ్ని పెట్టెలు ఖర్చగును. మన రాజధానిలో 5 లక్షల 26 వేల రూపాయల అగ్ని పెట్టెలు ఖర్చగును. మొత్తము 72 ఫ్యాక్టరీలు

మన రాజధానియందలి విజ్ఞులన్నియు రాజధానికి కావలసిన పంచకాలలో సగమునకుపైగా మాత్రమే ఉత్పత్తి చేయించును. మన రాజధానికి కావలసిన చక్కెర 20,000 టన్నులు. కొంత చక్కెర ఉత్తర హిందూస్థాన్మునుండి మన రాజధానికి వచ్చుచున్నది. మన ఆంధ్ర ప్రదేశమునందలి వ్యయ్యూతులో 850 టన్నులు, హోస్పేటలో 450 టన్నులు, రాయగఢ్లో 250 టన్నులు, సీతానగరములో 250 టన్నులు, బొడ్డెలిలో 150 టన్నులు, కిర్లం ప్రాంతంలో 50 టన్నులు, తుంపాకలో 50 టన్నులు, కొచ్చిగోలో 50 టన్నులు ఉత్పత్తియగుచున్నది.

కాగితమునకు — దీనిని దేశమునకు పంపిస్తామి
 1922 లో దీనిని పాపించి
 కాగితమునకు కావలసిన
 అవకాశములుగూడా
 ఈ దేశమున ఉన్నదే

లోహపరిశ్రమ :—బీహారు, మైసూరులలోవలె మన రాజధానిలో బొగ్గు, ఇనుము లేదు. చిన్నతనమున లక్ష్యణదాసుగారు చాటపట్టు గ్రామమున స్థాపించిన చిన్న కర్మాగారమును బందరుజాతీయ కళాశాలకు బహూకరించిరి. అది అభివృద్ధి చెందినది. అచ్చట మరలు పోతపోయిదురు. ఈ కర్మాగారములో విద్యార్థులకు శిక్షణయిచ్చెదరు. ఇది యిప్పుడు పురపాలక సంఘమువారి ఆధీనములో నున్నది. బెజవాడలో స్టీము రోలింగు మిల్లులు పనిచేయుచున్నవి. మన రాజధానిలోని నాగపట్నములో నెలకు 1000 టన్నుల యినుము తయారు చేయు స్టీము రోలింగు మిల్లును స్థాపించిరి. కానీ, అర్థికలోపమువల్ల ఇప్పుడు ఈ మిల్లు తాతా కంపెనీవారికి యిచ్చి వేయబడినది. కోయంబత్తూరులో, తెలుగువారి పి. యస్. జి. కంపెనీ, జి. డి. నాయుడుగారి ఎలక్ట్రిక్ కంపెనీ మొదలైన కర్మాగారములలో ఎలక్ట్రిక్ పంపులు, రేడియో సామానులు, ఇనుప పనిముట్లు విరివిగా తయారు చేయబడుచున్నవి.

నార పరిశ్రమ :—గుంటూరు, ఏలూరులలో నార మరలున్నవి. కలకత్తానుంచి నార తెప్పించుకొని, మన మిల్లులలో సంచులను తయారు చేసెదరు. ఏలూరు మిల్లుల సంస్థాపనమునకు మోతేవారు కారకులు. నెల్లిమర, చిట్టివలసలలో విదేశీయ మరలున్నవి. ఈ మిల్లుల ఉత్పత్తిని నూచించు లెక్కలు దొరకలేదు. గుంటూరు లోను, గోదావరి జిల్లా మెరక భూములలోను, ఈ మధ్య పొడవైన గోగునార వేస్తున్నారు. ఈ నార, కిత్తనార గోనెసంచులకు బాగుగా పనికొచ్చునని ఇండస్ట్రిన్ శాఖవారు యిటీవల కనిపెట్టిరి. ఈ పంట వృద్ధిచేసిన యెడల మన దేశమున ఇంకాకొన్ని మిల్లులు పెట్టవచ్చును.

ఆంధ్ర నైటిఫిక్ ఇన్స్టిట్యూట్ కంపెనీ, బందరు.

పట్టుబట్టలు :—మన దేశమునకు 30 కోట్ల రూపాయల విలువైన పట్టు బట్ట దిగుమతి యగును. 10 లక్షల రూపాయల సరుకు మన రాజధానికి దిగుమతి యగును. పెద్దాపురం ఈ పరిశ్రమకు కేంద్రము. భద్రాచలం అడవులలో పట్టు తయారగును. పట్టుపురుగులను పెంచి, జపాను వారివలె, ఖాదీపరిశ్రమవలె మన గృహములలో తయారు చేసుకొనవచ్చును. ఇది ఇప్పుడు అట్లు జరుగుట లేదు. చైనా వారు దేశముయొక్క మూలమూలకూ తిరిగి పట్టు నమ్ముచున్నారు. పెద్దాపురంలో నూలు తెప్పించి, (పవర్ బాప్) విద్యుత్ మగ్గములమీద నేసి, పట్టుగుడ్డ విరివిగా ఉత్పత్తి చేయుచున్నారు.

మందులు :—ఈ పరిశ్రమలో ఆంధ్రులది అందెవేసిన చెయ్యి! దేశమంతటా మన మందులు ప్రాకినవి. ఏ రైలు ప్లాటుఫారంమీద చూచినప్పటికినీ మన మందుల ప్రకటనలు కనిపించును. దీనికి నిదర్శనము అమృతాంజనము. ఈ అమృతాంజనం ఉత్పత్తి నభివృద్ధి చేసి, మన నాగేశ్వరరావుగారు ఆంధ్రులకు పెట్టిన అమృత భిక్ష ఆంధ్ర పత్రక. డాక్టరు కేశరిగారి లోద్ర మొదలైన మందులు, పండిత డి. గోపాలాచార్యులుగారి విఖ్యాత జీవామృతం, జమ్మి వెంకటరమణయ్యగారి పిల్లల మందులు గూర్చి నేరే వ్రాయనక్కరలేదు. ఆంధ్రాయుర్వేద ఫార్మసీ పైకి రాకపోవుట పరితాపకరము. ఏలూరు కృష్ణా ఆయుర్వేద ఫార్మసీ మందులు రాజధానిలో వ్యాప్తిచెందినవి. మన రాజధానిలో వాడబడు మందులు ఆంధ్రులు తయారు చేసినవే! ఇట్లే అభివృద్ధిలోనున్న అనేక కంపెనీలు గలవు. ఖజవాడలో ధన్వాడ రామచంద్రరావు, చాగంటి సూర్య

నారాయణమూర్తి గార్లు కలసి ప్రారంభించిన ఆంధ్రా ఫార్మటికల్ వర్క్సు బాగుగా పని చేయుచున్నది. జయ ప్రదమైన సంస్థలలో ఇది యొకటి!

ఆంధ్రా నైటిఫిక్ కంపెనీ :—1927 నుండి, ప్రైవేటు పార్సనల్ షిప్ కంపెనీగా పనిచేయుచున్నది. వేమూరి విశ్వనాథశర్మగారి మిత్రులు, విద్యార్థులు స్థాపించిరి. దిన దినప్రవర్ధమానమగుచున్న ఆంధ్ర సంస్థలలో ఇదియొకటి. విద్యా సంస్థలకు, వైద్య విద్యాలయములకు ఉపకరించు పనిముట్లను ఉత్పత్తి చేయుచున్నారు. ఈ సంస్థకు అనేక కార్యాలయములున్నవి. మన రాష్ట్రమేగాక, పరరాష్ట్రీయుల మెప్పునుగూడా పొందిన సంస్థ! 1937 లో దీనిని జాయింట్లు స్టాకు కంపెనీగా రిజిస్టరు చేసిరి. మద్రాసు, మైసూరు, ఆంధ్ర, తిరువాన్కూరు విశ్వవిద్యాలయములకు, పంచదార మిల్లులకు విరివిగా పరికరములను సరఫరా చేయుచున్నారు. గత సంవత్సరము 7% లాభాలను వాటాదారులకు పంచి పెట్టినారు. ఇంకనూ ఈ పరిశ్రమకు మంచి భవిష్యత్తు గలదని ఆశించవచ్చును!

పండ్లు, వానిని నిలువ జేయుట :— తెలుగునాడులో మామిడి, నిమ్మ, నారింజ, అనాస పండ్లు సమృద్ధిగా లభ్య పడును. తగినట్టి తగుణములో ఇవి అతి చౌకగా దొరకును. అకాలమున దొరకవు. విదేశములనుంచి డబ్బాలలో పండ్లు నిలువచేసి మనకు దిగుమతి చేయుట మిరెరుగుదురు! ఆస్ట్రేలియా ఆఫ్రికా, అమెరికాల నుండి డబ్బాలలో పండ్లను పెట్టి నిలువచేసి, మన కెగుమతి చేయుచున్నారు. ఇట్టి సరకు దాదాపు 1½ కోట్ల రూపాయల విలువకలది మనకు వచ్చును. మన రాజధానిలో

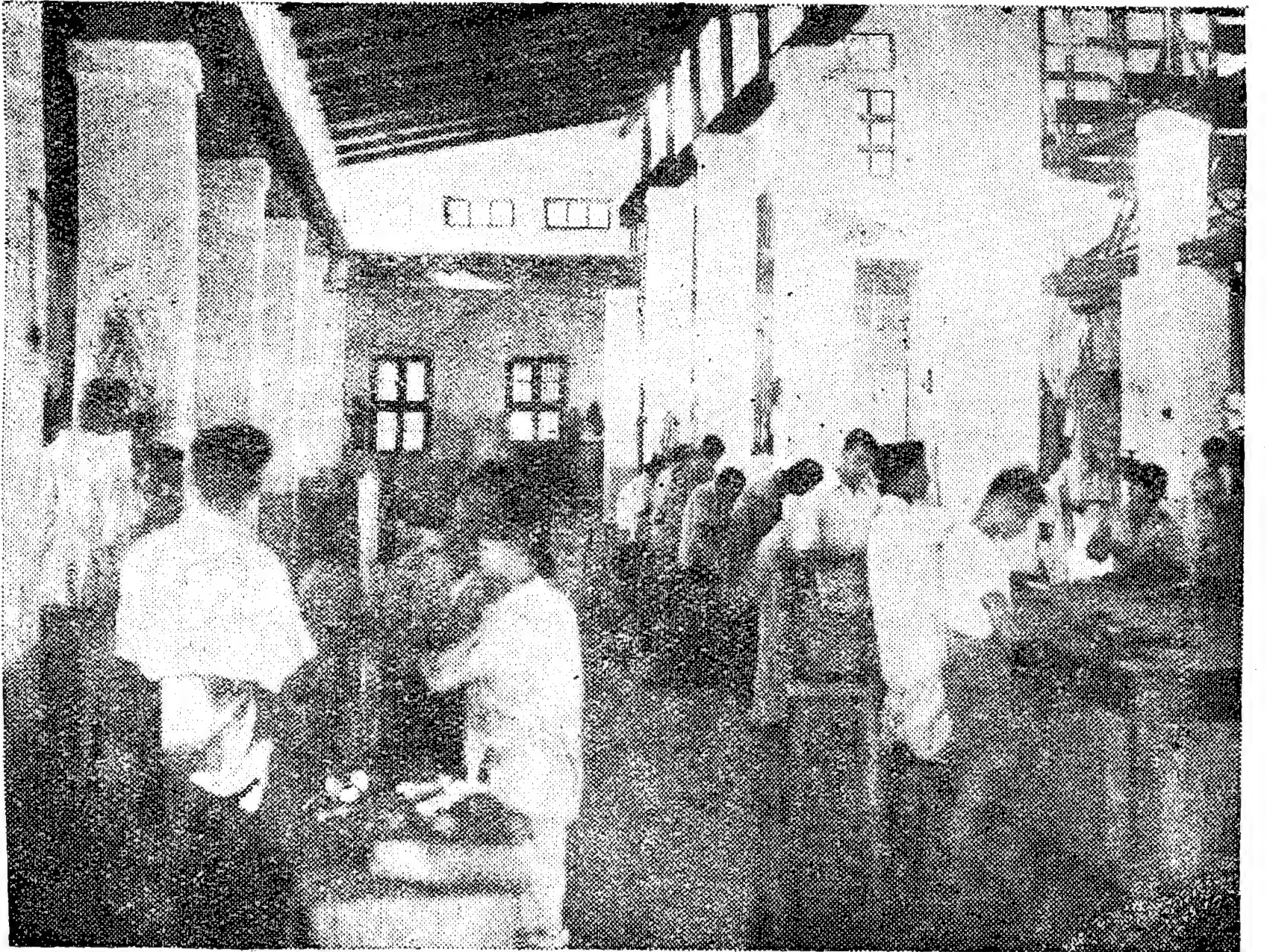
జెల్లీలకు 10 లక్షల రూపాయలు పెట్టుచున్నారు. ఈ పండ్లు నిలువజేయు పరిశ్రమను కాలిఫోర్నియాలో నాతో చదువుకొని, బొంబాయిలో అనుభవము పొందిన డి. సూజాగారి సహాయముతో పర్వత నేని రామకృష్ణయ్యగారు, మరికొందరు బెజవాడలో స్థాపించి పనిచేయుచున్నారు. పండ్ల రసములు, జాము, టామేటో రసము, రొయ్యలు నిలువజేసెదరు. మన రాజధానిలోను, హైదరాబాదు, బొంబాయిలలోను వీరు నిలువజేసిన సరకు ఖర్చుగుచున్నది. కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వము ఈ కంపెనీ వాటాలు కొన్ని కొని సహాయపడ నిశ్చయించినది. మన ప్రాంతముల ఇట్టి పరిశ్రమ మరియొకచోటలేదు. ఇది కర్నూలు జిల్లాలో గృహ పరిశ్రమగానున్నది. మున్ముందు వాల్తేరు నౌకా నిర్మాణ కేంద్రాభివృద్ధితో ఈ పరిశ్రమ అభివృద్ధి కాగలదు.

రంగులు :—మన గృహములకు, ఆఫీసులకు విదేశముల నుండి వచ్చును. కాశీవిశ్వవిద్యాలయములో శిక్షణ పొందిన ఒక యువకుడు, బ్రహ్మాండం నరసింహ్వంగారి తోడ్పాటుతో తెనాలిలో ఈ పరిశ్రమ స్థాపించెను. వీరు తయారు చేసిన రంగులు మద్రాసు పారిశ్రామిక కేంద్ర ప్రదర్శన శాలలో ప్రదర్శితమై యున్నవి. ఈ రంగులకు యింజనీరింగ్ శాఖవారు ప్రోత్సహమిచ్చిరి. మద్రాసులో యిప్పుడు ఇట్టి పరిశ్రమ నెలకొల్పబడినది. అభివృద్ధికి రాదగిన పరిశ్రమలలో ఇది యొకటి.

సిరా :—తెనాలిలో సుప్రసిద్ధ నీల్ కాల్ సిరాను తయారుచేసి, అనేకచోట్ల అమ్ముచున్నారు. కృష్ణ వేణి సిరా అను పేర ఆంధ్రులు తయారు చేయుచున్నారు. అయినను విదేశ సిరాల అమ్మకము మన ప్రాంతముల ఆగిపోలేదు! ఇంకను దిగుమతి యగుచున్నది.

పెన్నళ్లు :—ఈ పరిశ్రమను మద్రాసు ప్రభుత్వము ప్రారంభించి నష్టపడినది. మన ప్రభుత్వమువారి కర్మాగారమును హో అండు కో వారుకొని, మద్రాసు పెన్సిల్ ఫ్యాక్టరీ యను పేర నడపుచున్నారు. కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వమువారు ఈ పరిశ్రమకు కూడా ప్రోత్సహమిచ్చిరి. జిల్లా బోర్డులు మ్యునిసిపాలిటీలు మొదలైన సంస్థలు ఈ పెన్నళ్లనే ఉపయోగించునట్లు చేసిరి. మన దేశమునకు దిగుమతియగు 10 లక్షల రూపాయల విలువగల పెన్నళ్లలో మన రాజధానిలో 2 లక్షల రూపాయల పెన్నళ్లు ఖర్చుగును. అనకాపల్లిలో కాసాల నారాయణరావుగారు (1904) పెన్నళ్లు తయారు చేయుట ప్రారంభించిరి. కాని సాగలేదు. మన దేశపు పెన్నళ్లు విరివిగా మనమే ఉపయోగించవలెను.

పింగాణీ పరిశ్రమ :—విశాఖపట్నంలోను, గుంటూరు జిల్లాలోను, రాజమహేంద్రవరములోను పింగాణీ పరిశ్రమకు కావలసిన ముడి పదార్థములు విరివిగా లభించును. ఈ ప్రదేశములలో ఈ పరిశ్రమను నెలకొల్పుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. మనకు పింగాణీ సామానులు ఆస్ట్రేలియా, చైనా, జపానులనుండి ఎగుమతి చేయబడుచున్నవి. ఆంధ్రులు, పురం ప్రకాశరావుగారు మదరాసులో

ఆంధ్రా వైంటిఫిక్ కంపెనీలో విద్యాలయములకుపకరించు శాస్త్ర పరికరముల తయారుచేయుట.

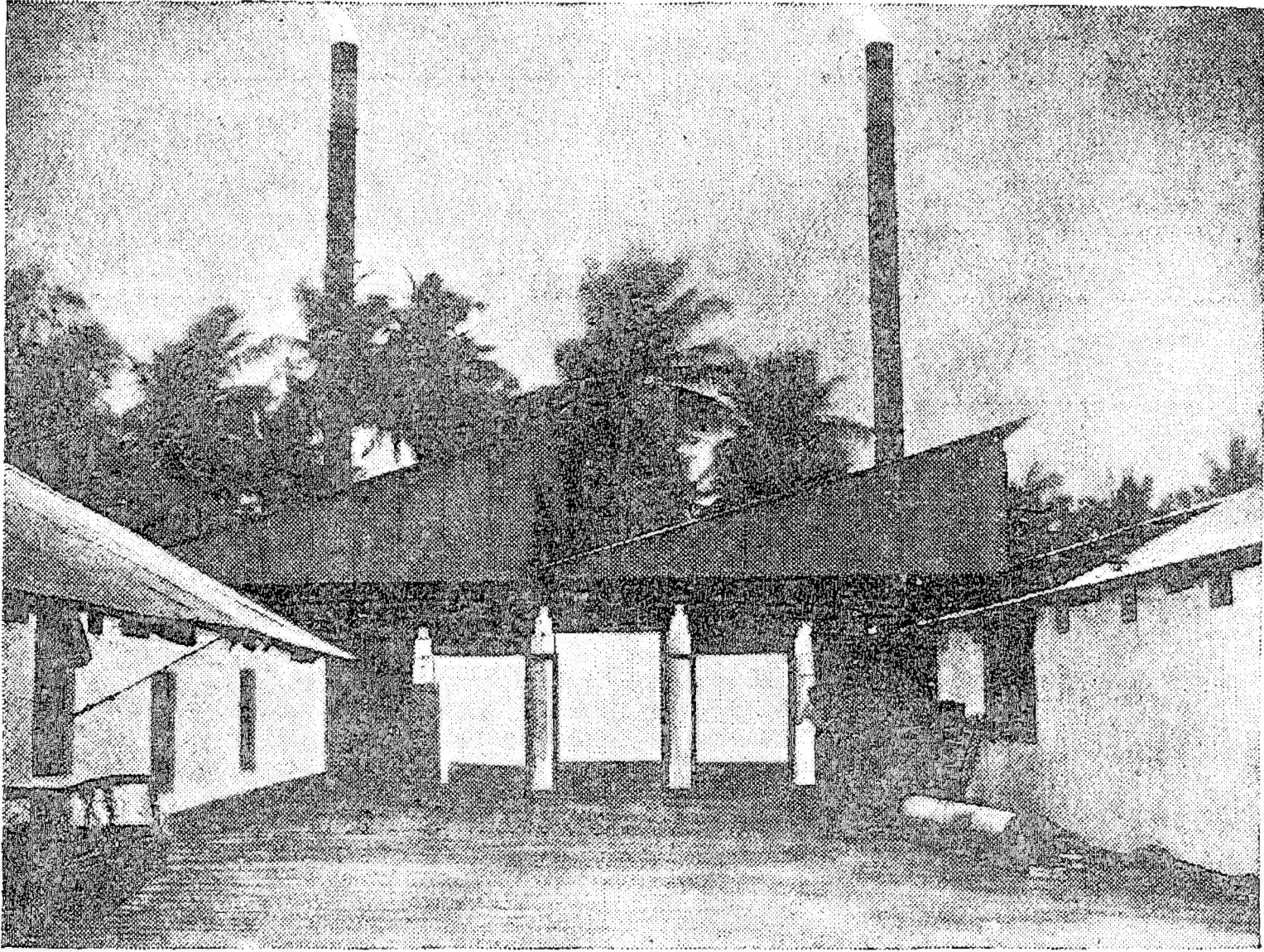
మద్రాస్ ఎనామెల్ వర్క్స్ లిమిటెడ్

65, సిడెన్ హామ్స్ రోడ్, మద్రాస్.

స్థాపితము
1934

ఆంధ్ర పరిశ్రమ

మూలధనము
రూ 2,00,000 లు

ఫ్యాక్టరీ దృశ్యము
మానేజింగ్ ఏజెంట్లు; డైరెక్టర్లు :

1. పురం ప్రకాశరావుగారు
2. కంచర్ల రామబ్రహ్మంగారు

ఇతర డైరెక్టర్లు :

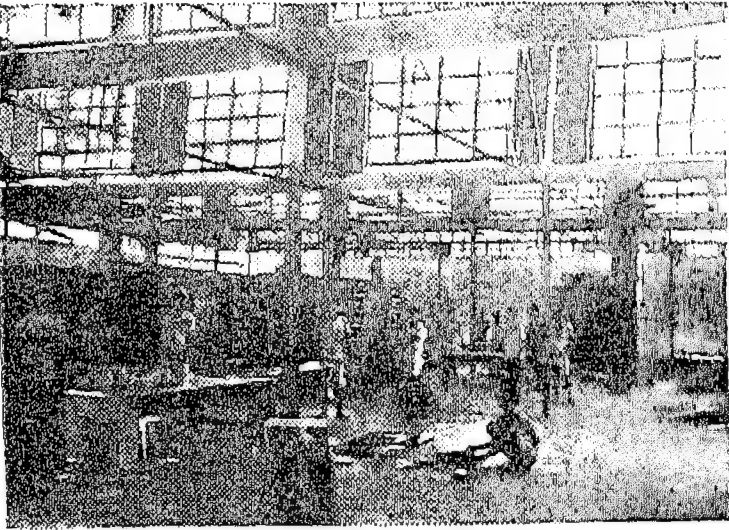
3. ఎఫ్. కె. గుహ, సెరామిక్ ఎక్స్పర్ట్.
4. సి. ఆర్. శ్రీనివాసన్ గారు, రిజర్వు బ్యాంకు ఆఫ్ ఇండియా డైరెక్టరు.
5. డాక్టర్. కె. ఎన్. కేసరిగారు, కేసరికుటీరము, రాయపేట.
6. ధారా విశ్వేశ్వరరావుగారు, వర్తకులు, ఆంధ్రా బ్యాంకు డైరెక్టరు.
7. వంకాయల భాష్కరాద్రిగారు,
8. ఎస్. బి. పి. పట్టాభి రామారావుగారు, కపిలేశ్వరపురము జమీందార్లు.
9. మాజేటి వెంకటనాగభూషణరావుగారు, ఆంధ్రా ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ డైరెక్టరు.

భారతదేశ పరిశ్రమలలో ఈ మద్రాస్
ఎనామెల్ వర్క్ కు పరిశ్రమ పెద్దపరిశ్రమ
ఇక్కడ పలు విధములయిన పింగాణి
గిన్నెలు, పల్లెములు, పాత్రలు, పైన్
బోర్డులు అందముగా తయారగుచున్నవి.

చిత్రం

ఇంత పెద్ద పింగాణి పరిశ్రమ దక్షిణ దేశమందు ఏదీ లేదు.

ఫర్నెస్ శాఖ

ఈ ఫ్యాక్టరీలో తయారగు వస్తువులు భారత

దేశమందే కాక బర్మా, సింగపూ, నామీబియా, ఇండోనేషియా

ములందును విరివిగా అమ్ముబడుచుండును.

ఈ యుద్ధసమయములో దిగుమతులు రాని కాలములో ఈ పరిశ్రమ వృద్ధి పొందినది.
అవసరములకు ఎక్కువగా పింగాణి వస్తువుల సరఫరా జరుగుచున్నది. అందువల్ల మరల
మార్కెట్ వ్యాపారము ప్రస్తుతము తక్కువచేయవలసి వచ్చినది గాని, కొద్దికాలములో ప్రాంతీయ
మరల మునుపటివలెనే చేయగలదు; ప్రజాదరణ సైతము మరల పొందగలదు.

దేశీయ మార్కెట్లో పోండ్లను పరిశ్రమ.

ప్రభుత్వమువారి అనుమతి పొందిన ఇండియన్ టెక్స్టైల్స్ కార్పొరేషన్ (కొమర్స్ ల్యాబ్) వారి పట్టికలో ఈ పరిశ్రమ చేరు చేయబడినది. అట్లనే మైసూర్, బొచ్చిపే, తిరువాన్ కూరు, మొదల రాజ్యములందును ప్రభుత్వ సమ్మతి బడిన పరిశ్రమ.

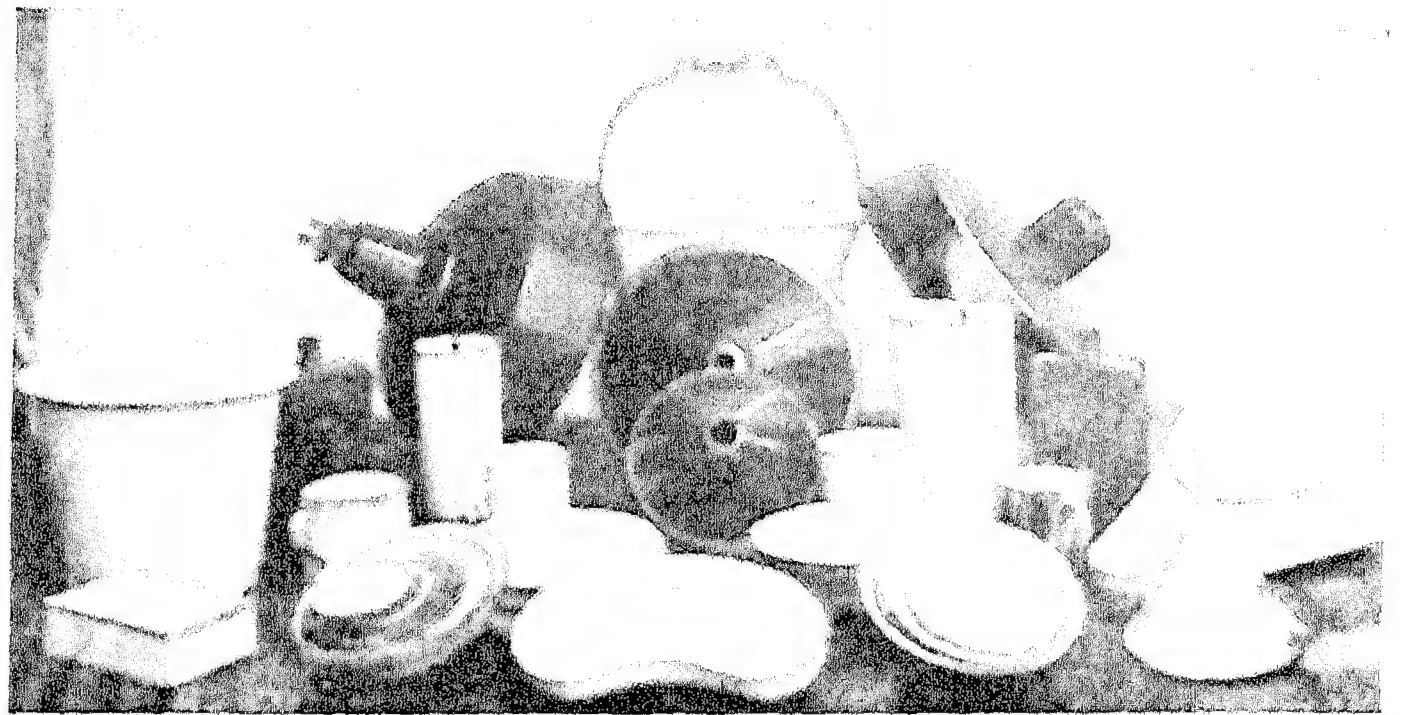
కొమర్స్ ల్యాబ్

కొమర్స్ ల్యాబ్

మొట్టమొదట నైట్ బోర్డును మాత్రమే తయారు చేయుటకు ఏర్పడిన ఈ పరిశ్రమ కేంద్రకాలములో వృద్ధి బొంది కొంతగాని స్పృహ పరిశ్రమల పరిశ్రమగా కూడ పరిణమించి ప్రతిష్ఠ పొందినది.

స్వయం సహాయములు, ఆప్తత పరిశ్రమల విద్యుత్ పాఠశాలకు ముఖ్యము, ఇంకను పరిశ్రమలను కొంతగాని వృద్ధి తయారుచేయు ఉన్నత ఆంధ్ర పరిశ్రమ.

కొమర్స్ ల్యాబ్ పరిశ్రమల విద్యుత్ పాఠశాల

మా నేజింగ్ ఏజెంటు

పురం ప్రకాశరావుగారు

జననము 1902 సం॥ బందరు, కృష్ణజిల్లా.

ఈ ఎనామెల్ వర్క్ కు పరిశ్రమకు మానేజింగ్ ఏజెంటుగా మద్రాసులోనే ఉండి పరిశ్రమవ్యవహారములను నడుపుచున్నారు. సర్వకళాశాలలో ఉన్నతవిద్య నభ్యసించి ఆంగ్ల హిందీ భాషలను నేర్చి తమబుద్ధి కుశలతతో వాణిజ్య వ్యాపారములను చేయుటలో గొప్ప చతురత, సమర్థత పొందినవారు. కళాకోవిదులు, ఆంధ్రోద్యమమునకు సహాయులు. పెద్దపలుకుబడిగలవారు, శ్రీమంతులు.

కంచర్ల రామబహంగారు

జననము 1898 సం॥ బందరు.

ఎంజినీరింగ్ కళాశాలలో విద్య నేర్చినవారు. అనేక పరిశ్రమలతో సంబంధము గలవారు. విశాఖపట్నం ఎలక్ట్రిక్ సప్లై కార్పొరేషన్ డైరెక్టరు, ఆంధ్రా బ్యాంకు డైరెక్టరు. వైశ్య యువజన సంఘాధ్యక్షులు. హరిజనులకోసం దేవాలయము కట్టించి గాంధీ మహాత్మునిచే ప్రతిష్ఠ చేయించిరి. దానధర్మములు చేయునుదారులు; శ్రీమంతులు.

‘మద్రాసు ఎనామిల్ వర్క్స్’ అను ఒక కంపెనీని స్థాపించిరి. ఈ కంపెనీని 1934 లో పురం ప్రకాశరావు, కంచెర్ల రామబ్రహ్మంగార్లు స్థాపించిరి. ప్రకటన బోర్డులు, రిఫ్లెక్టర్లు, ప్లేటు, కప్పులు మొదలైనవి తయారు చేయబడుచున్నవి. అభివృద్ధి నందుచున్న ఆంధ్ర సంస్థలలో ఇది యొకటి.

బంగాళా పెంకులు :—తూర్పుగోదావరిజిల్లా పెద్దాపురం ప్రాంతములో మేలురకపు ఎర్రని జిగురుమట్టి దొరకును. ఈ మట్టి పెంకులు, బంగాళా పెంకులు చేయుటకు పయోగించును. ఇక్కడకు దగ్గరగానున్న సామర్ల కోటలో రెండు మూడు బంగాళా పెంకులుచేయు ఫ్యాక్టరీలువున్నవి. బిళ్ల పెంకులు, మూల పెంకులు, చిమ్నీ పెంకులు కూడా తయారు చేయబడుచున్నవి.

ఫౌంటెన్ కలములు :—రాజమహేంద్రవరమున రత్నం బ్రదర్సువారు, రత్నం కలములను పేర, చక్కని కలములను తయారు చేయుచున్నారు. పాళీలు బాగా వ్రాయును. గాంధీగారుగూడ ఎక్కువ ప్రశంసించిరి. ఈ గ్రంథం ప్రారంభం, ఎక్కువ భాగము రత్నంకలముతో వ్రాయబడెను. వలయునన్ని సప్లయి చేయలేక పోతున్నారు. దీనిని పెద్ద సంస్థగా చేయుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. కలకత్తాలో గుప్తా కంపెనీ, దయాల్బాగు సంస్థ తప్ప మన దేశములో ఈ కలముల పరిశ్రమ లేదు.

పలకలు :—కర్నూలు జిల్లా మార్కాపురములో పలక రాతి గనులున్నవి. రాజధాని కంతకు యిచ్చటనుండి పలకలు స్వయే చేయబడుచున్నవి. ఈ పరిశ్రమ మన ఆంధ్రుల ప్రధాన పరిశ్రమలలో నొకటి!

కుండలు, చైనా పాత్రలు :—పెంకులు, తూములు, గిన్నెలు, కప్పులు చేయుటకు కావలసిన వస్తుజాలము గోదావరి జిల్లాలో దొరకును, రాజమహేంద్రవరమున ఈ పరిశ్రమను ప్రారంభించిరి. గుంటూరు జిల్లా తాడేపల్లి దగ్గర పెంకు, పింగాణీ పరిశ్రమకు ప్రయత్నములు చేయుచున్నారు. రాజమహేంద్రవరమున ఆంధ్రఇంజనీరింగుకంపెనీవారు జపానువానితో ప్రారంభించిరిగాని సాగలేదు.

బొమికల పొడి :—ఎరువులకు పనికివచ్చును. సామర్ల కోట, విశాఖ పట్నములలో ఎముకలపిండి తయారుచేయు కర్మాగారము లున్నవి.

రైల్వే కర్మాగారములు :—వాల్తేరు, గుంతకల్లు, బిట గుంటలలో పెద్ద పెద్ద రైల్వే కర్మాగారములున్నవి. కూలీలు అనేకులు పనిచేయుదురు. మరమ్మత్తు పనిముట్లు తయారుగును. బెజవాడ, ధవళేశ్వరములలో యింజనీరింగ్ కర్మాగారము లున్నవి.

గాజు పరిశ్రమ :—ఆంధ్ర దేశములో గృహపరిశ్రమగా గాజులను తయారు చేయుట పూర్వము అన్ని జిల్లాలలోనూ ఉండెను. ఇప్పుడు విశాఖపట్నం జిల్లా పైడిసాల, గొంపలోను ; నెల్లూరు జిల్లా ఉదయగిరిలోను ; పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా తడికలపూడి, చిక్కాల గ్రామాదులలోను ; చిత్తూరు జిల్లాలో సోమపాలెం, మద్దివేడులలోను ; అనంతపురం, గుంటూరుజిల్లాలలోను ; బళ్లారి జిల్లా ముచ్చిగేరి, నర్సన్న పురములలోను ; కర్నూలు జిల్లా ద్రోణాచలంలోను తయారు చేసెడివారు. కొన్ని ప్రదేశముల ఈ పరిశ్రమ సాగుతున్నది. తూ|| గో||జిల్లా రాగంపేటలో లింగబలిజ కుటుంబీకులు గాజు పాత్రలనుకూడా చేయుచున్నారు.

గాజు పరిశ్రమకు కావలసిన ముఖ్య పదార్థములు :—

పదార్థము	పాళ్లు
ఇసుక (మేలురకం)	23
సోడా—ఏష్	67
సున్నము లేక సున్నపు రాయి	10

100

పై పదార్థములన్నీ ఆంధ్ర దేశమున దొరకును. సోడా-ఏష్ విదేశములనుండి తెప్పించుకొనవచ్చును. ఈ గాజు సామూనులు తయారుచేయు పరిశ్రమాగారం ఆంధ్రదేశమునకు ఎక్కువ అవసరము.

నూనె మరలు :—గుంటూరు, బెజవాడ, అనకాపల్లి, బందరులలో వేరుశనగ నూనె తీయు మరలున్నవి.

సారాయి :—వాల్తేరు, తాడిపత్రులలో సారాయి తీయు మరలున్నవి. ఆంధ్ర జిల్లాలలో చెప్పకొనదగిన పరిశ్రమలలో నివి కొన్ని.

పొగాకు :—గుంటూరు జిల్లాలో వర్జీనియా పొగాకు పెంచిరి. దీనిని కంపెనీ పొగాకు అందురు. అమెరికా, ఇంగ్లండు కంపెనీలు వర్తకము చేసుకొనుచు ఈ ప్రాంత

సాలు 1-కి 18 స్త్రీమర్ల చొప్పున తయారుచేయుట కవకాశము లున్నవనినీ హిరాచందుగారు అంచనా వేసిరి. ఈ పరిశ్రమ అభ్యున్నతితో ఆంధ్రనౌకలు మరల దివ్యవిహారము చేయ గలవు. రంగూను మొదలగు రేవు పట్టణముల మన కూలీ లకు పనులు పోయిన పిమ్మట ఈ పరిశ్రమ ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చుట ఆంధ్రుల అదృష్టమే !

విశాఖపట్నం హోర్బరు :—ఈ సందర్భంలో భారత దేశాని కంతటికీ ప్రఖ్యాతిగాంచిన విశాఖపట్నం హోర్బరును గురించి, పట్నమును గురించి ప్రస్తావించవలసి యున్నది. విశాఖపట్నమునకు దక్షిణముగా సముద్రములోనికి చొచ్చు కొని ఒక కొండయున్నది. ఇక్కడ సముద్రము లోతు ఎక్కువ. పర్వతం ప్రక్కనే, విశాఖపట్టణాన్ని వేరు పరచే ఒకచిన్న ఏటిని లోతు చేసి, విశాఖ పట్నానికి పశ్చిమంగా ఆరు మైళ్ల విస్తీర్ణంగల లోతైన సరోవరం త్రవ్వి, ఆ సరోవరాన్ని ఏటిగుండా సముద్రములో గలిపిరి.

ప్రపంచములోని అన్ని దేశముల స్త్రీమర్లు ఈ ఏటిగుండా హోర్బరులోనికి వచ్చి లంగర్లు వేయును. మధ్య పరగణాల లోని రాయపూర్ తో ఈ విశాఖపట్టణాన్ని కలపడము వల్ల, (బి. యె. రైల్వేద్వారా) ఈ రేవు ప్రాముఖ్యత అధిక మైనది.

విశాఖపట్టణమునుంచి ఎగుమతి అయ్యే ముఖ్య పదార్థ ములలో మాంగనీసు, కరక్కాయలు, ఆవాలు, గానుగ పిండి ముఖ్యములైనవి.

గృహ పరిశ్రమలు :—మన గృహ పరిశ్రమలు, వాటి పూర్వ చరిత్ర, పతనము, ప్రస్తుత పరిస్థితులనుగురించి ఈ ఖండమున ముచ్చటెంతము. ఈ గృహ పరిశ్రమలనే కుటీర పరిశ్రమలందురు. ఇదివరలో చెప్పినట్లు విశేషమంది ఈ పరిశ్రమలలో పాల్గొన నవసరములేదు. ఈ చిన్న పరిశ్రమలను పట్టణములలోను, పల్లెలలోను స్థాపించవచ్చును. పట్టణములలో ఈ పరిశ్రమలపై ఆధారపడియుండువారికినీ,

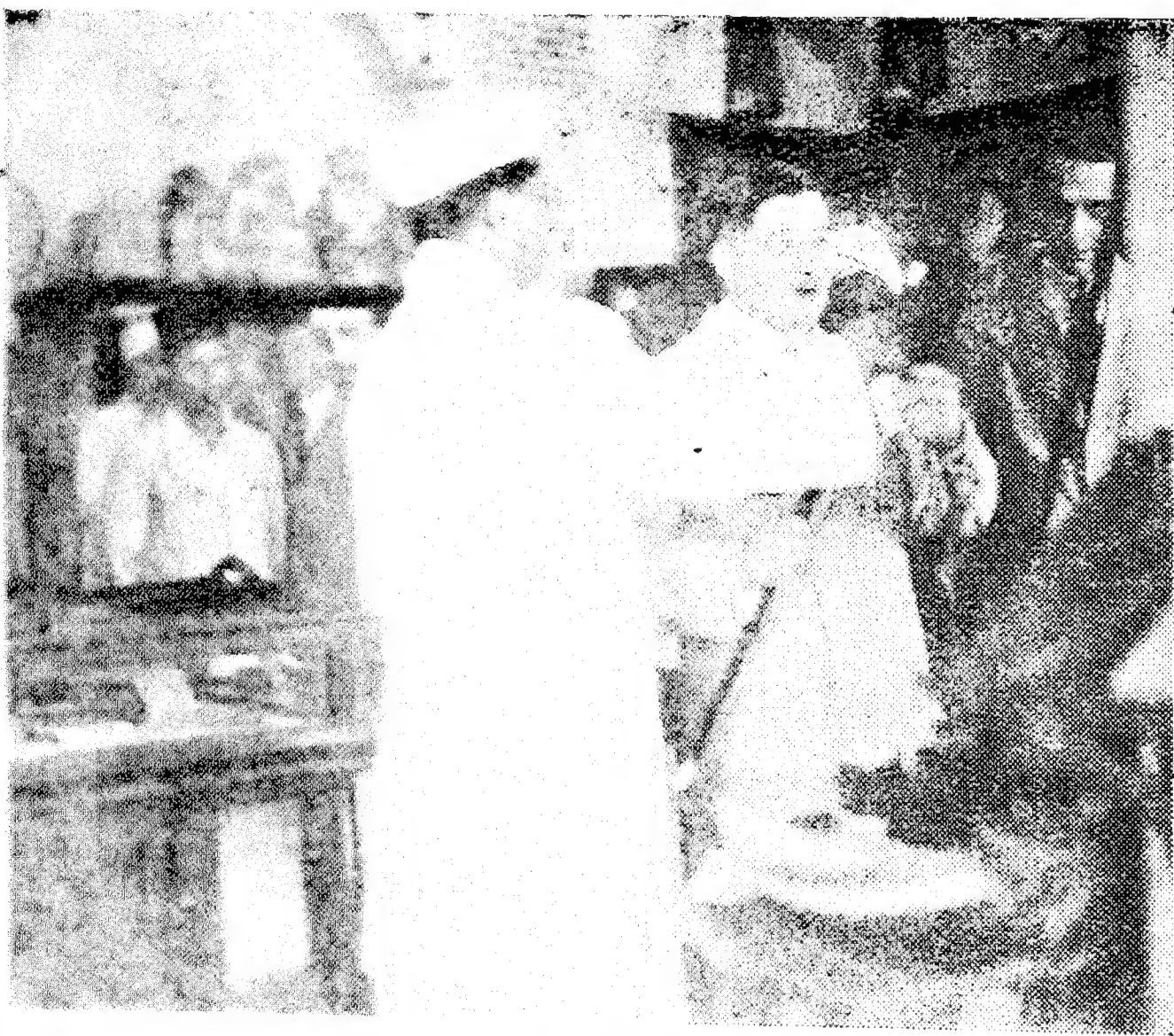

మద్రాసు ఇండస్ట్రియల్ మ్యూజియమ్ లో మాజీ మంత్రులు టి. ప్రకాశం వంతులు.

వి. ఐ. మునిస్వామి పిళ్లగార్లకు కార్యదర్శి మా. బాపినీడుగారు

కంబళ్లను చూపించుట.

అధికారపడియుండు
సాధారణముగా
వ్యవసాయము
గాబట్టి
యంత్రయుగమున
ప్రతిపవచ్చును.
అవగాహనము చేసి
అక్షయమును ఆశ్రేపింతురు.
90.7 గురు గ్రామస్థులు.
మన రాజధానిలో
అందుచేత వ్యవ
సాయమునకు 90 వందలకి పైగా పరిశ్రమ
చేయబడును. కొన్ని పెద్దపెద్ద మిల్లు
కర్మాగారములు మన మిల్లులు
మరియు గుడిమనాదా పోషించు పరిస్థితిలోలేవు.
కొంతమంది అభివృద్ధిపొందిన జనాను, జర్మనీలలో
వ్యవసాయములను ఎక్కువగా నమనించుట ఉచితము.
మరియు మిగిలిన వస్తువులు, గుండీలు, పెన్నలు మొదలగు
వస్తువులు వ్యవసాయములలో స్త్రీలు, బాలురు పాల్గొని
వినియోగము చేయుదురు. అక్కడ కుటీరములలోను పల్లెల

పాపములను పూర్తిగా వదిలివేసి, గృహపరిశ్రమయగు తాటికర్రతో చేసిన చేతికర్రను మాజీ
గవర్నరు విశ్వేశ్వరరాజుగారి పూర్వోక్త ప్రదర్శనశాలలో కార్యదర్శి బహుకరించుట.
ఇది కాల ప్రదర్శనశాలలో బహుమతులంది చాలమందికి జీవనాధారముగ నున్నది.

లోను సగము సరుకు తయారగును. ఒక్కొక్క కేంద్రమునకు 500 మంది కూలీలుగల పారిశ్రామిక ప్రదేశములలో నూటికి 30 వంతులు సరకు తయారగును. 50 మందికి తక్కువ కూలీల గలిగియుండు కర్మాగారములలో సగము సరకు తయారగుచున్నది. జర్మనీలో రి వ వంతు ప్రజలు యీ గృహ పరిశ్రమలపై ఆధారపడియున్నారు. మన దేశమున కమ్మరి, కుమ్మరులవలె సంప్రదాయముగా కుల వృత్తుల ననుసరించువారు అనేకులు గలరు.

మన దేశమునకు వ్యవసాయము తరువాత చేనేత పరిశ్రమ ముఖ్యమైనది. ఇది ఉపవృత్తిగా అనేకులు బ్రతుకు చున్నారు. మనకు కావలసిన 625 కోట్ల గజముల బట్టకు, మన మిల్లులు 400 కోట్ల గజములు మాత్రమే తయారు చేయును. 75 కోట్ల గజములు విదేశములు దిగుమతి చేయును. మిగిలినది మన మగ్గములమీద తయారగుచున్నది. ఈ ఉద్యమముతో రానురాను విదేశ వ్యాపారము వెనుక బడుచున్నది. మన గ్రామ పరిశ్రమలవల్ల పెట్టుబడిదారుని నిరంకుశత్వముగానీ, దాని దుష్టఫలితములుగానీ వ్యాప్తి చెందవు. కూలీలకు స్వేచ్ఛ, అనురాగము ఉండుటకు గృహపరిశ్రమలు తోడ్పడును. మిల్లు యజమానులు, అధికారులు తమ అధికారముల ఎట్లు పెంచుకొనుచున్నారో

చూడండి ! మనకు 480 మిల్లులు పలుకుబడిగల కంపెనీల యాజమాన్యము క్రింద నున్నవి. నార తీయుట, బొగ్గు, పంచదార మొ॥ పరిశ్రమలకు సంబంధించిన కర్మాగారములు 54 కంపెనీల ఆధీనములో నున్నవి. యీ కంపెనీలకు 1780 మంది డైరెక్టరు లున్నారు. 75 మంది, వీరిలో 1000 డైరెక్టరు పదవుల స్వీకరించిరి. కాలము మారినది. ప్రభుత్వములు ప్రజాయత్తము కావలసిన ఇట్టి తరుణములలో అధికార ప్రాబల్యము పోవలెనన్న, గ్రామ పరిశ్రమలు అభివృద్ధి చెందవలెను. పెద్ద పెద్ద మరలకు, విదేశపు ఓడలకు, కూలీలకు, ఇన్సూరెన్సు ఖర్చులు మున్నగునవి చెల్లించవలెనన్న విషయము విస్మయపరాదు !

గ్రామ పరిశ్రమలు ఎట్లు నిలువగలవు? :—పరిశ్రమలు అవసరమైనను అవి నిలుచుట ఎట్లు? అవి మరల పోటీకి ఆగుట ఎట్లు? అసలు, మన దేశ పరిస్థితులనుబట్టి పేదలు, తరతరముల నుండియు కుటుంబ సంప్రదాయానుసారముగా కులవృత్తుల జేసుకొని, జీవనము చేయుచున్నారు. బొమ్మలు చేయుట, దంతము చెక్కడములు, తివాసీల నేత మొదలైన కళావస్తునిర్మాణము యంత్రముల పనిగాదు. దీనికి శిల్పి హస్తమే సిద్ధ హస్తము! నైపుణ్యము, ప్రాణముగల చైతన్య శక్తి గావలెను. అమెరికాలోవలె పాలు పిదుకుటకు, దుంపలు కోయుటకు, బట్టలుదుకుటకు మన కిప్పుడు మరలు లేవు. అందుచేత మన దేశపు ప్రస్తుత ఆర్థిక పరిస్థితులనుబట్టి యీ గ్రామ పరిశ్రమలు నిలువగలవు. కొన్ని కొన్ని పరిశ్రమలు ప్రభుత్వ పోషణ లేక, మిల్లుల పోటీకి ఆగలేక జీర్ణించిన మాట వాస్తవము. మిల్లుల పోటీలో పడిపోకుండా వీనిని నిలుపుకొనుట మన అధీనములోనే ఉన్నది. మన గృహములలో తయారగు వస్తువులను మనము ఉపయోగించకపోవుట విచారకరమగును! యీ గృహ పరిశ్రమల అభివృద్ధి మన స్వయంపోషకశక్తికి రూపు దిద్దగలదు.

చేనేత పరిశ్రమ :—భారత దేశము చాలా కాలము నుండియు యీ చేనేత పరిశ్రమకు వాసికెక్కినది. ఎన్నో చారిత్రక కారణములవల్ల ఈ పరిశ్రమకు నష్టములు వాటిల్లి నప్పటికిన్నీ, అంతర్గతంగా మన దేశములో ఈ ప్రావీణ్యము నేటికిన్ని నిలిచియున్నది. గాంధీగారి ఖద్దరుఉద్యమ ప్రబోధము ఈ పరిశ్రమకు ప్రాణము పోసినది. చీరలలో కారెంపూడి రమాకాంతం, పేరాలలో పెండెం కేశవులుగార్లు, అనేక స్లోకములను, రామాయణ భారత కథా చిత్రములను బట్టలపైని, చీరలపైని నేసి అఖిల భారత ప్రశస్తి పొందిరి. భట్టిప్రోలులో అందె సుబ్బారాయుడు గారు కుట్టు లేకుండా నేతతో కోట్లు మొదలైన దుస్తులు నేసి, శిల్పాచార్యులనుబిరుదు పొందిరి. కడప జిల్లా మాధవరంలో మేలు వెంకయ్యగారు రామాయణ కథాది చిత్రములు వస్త్రములపై నేసిరి. పొందూరులో అల్లం సెట్టి అప్పయ్యకవిగారు ఈ నేతలో పేరుపొందిరి. పొందూరు పట్టుశాలీలని పేరుపొందిన నేతగాండ్లు అతి సన్నని నూలుతో పంచెలను, చీరలను నేసి, అగ్గిపెట్టెయంతటి

చిన్న పెట్టెలో పట్టునట్లు చేసెడివారు. ఇది గర్వింపదగిన విషయము! ఇప్పటి భారత దేశమంతటికిన్ని ఆంధ్ర దేశమే యీ పరిశ్రమకు పట్టుగొమ్మయై యున్నది. ఉత్పత్తిని పట్టి చూచిననూ ఆంధ్రులకే అగ్రతాంబూలము. అందుచేతనే మన దేశమునకు వచ్చిన బర్నియల్, ఫాహియాక్. హ్యూత్సాంగ్ మొ॥ గు విదేశీయాత్రికులు మన నేత నైపుణ్యమును స్తుతించిరి. ఇచ్చట తయారైన వలువలను ఆంగ్లేయులు అనేకవిధముల ప్రస్తుతించిరి.

మన చెన్న రాష్ట్రమున 3 లక్షల చేతి మగ్గములు గలవు. అందులో ఆంధ్రదేశమున 1,40,000 లు గలవు. వివరణములు దిగువ పట్టికలో నుదహరింపబడినవి.

జిల్లా	మగ్గముల సంఖ్య
విశాఖపట్టణం	16,000
తూర్పు గోదావరి	5,000
పశ్చిమ గోదావరి	13,000
కృష్ణా	6,000
గుంటూరు	26,000
నెల్లూరు	10,000
కడప	11,000
బళ్లారి	13,000
అనంతపురం	11,000
చిత్తూరు	8,000
కర్నూలు	12,000
మద్రాసు	2,000

ఈ మగ్గాలపై కేవలం నూలుగాక; నెల్లూరు అనంతపురం జిల్లాలలో నారబట్టలున్నూ, గుంటూరు జిల్లాలో మాయ పట్టుబట్టలున్నూ, కడప కర్నూలు జిల్లాలలో పట్టున్నూ, అనంతపురం జిల్లాలో ఉన్నిన్ని కూడా నేస్తున్నారు. ఈ వృత్తిలో అనేకులు, 22 కులములకు సంబంధించినవారు జీవిస్తున్నారు. ఈ పరిశ్రమాభివృద్ధికి ఇంకా ముందు ముందు అవకాశములు ఏర్పడవలసి యున్నది.

కలంకారీ అద్దకము :—ఆంధ్రులు, కళాకాశలాన్ని దేశ దేశాల చాటిన పరిశ్రమల్లో ఇది ఒకటి. క్రీ. శ. 13వ శం॥ నుండికూడా యీ పరిశ్రమకు మచిలీపట్నం ప్రసిద్ధి చెందినది. ఆంధ్ర దేశమున నెల్లూరు జిల్లాలోని ఆర్మోగాక్,

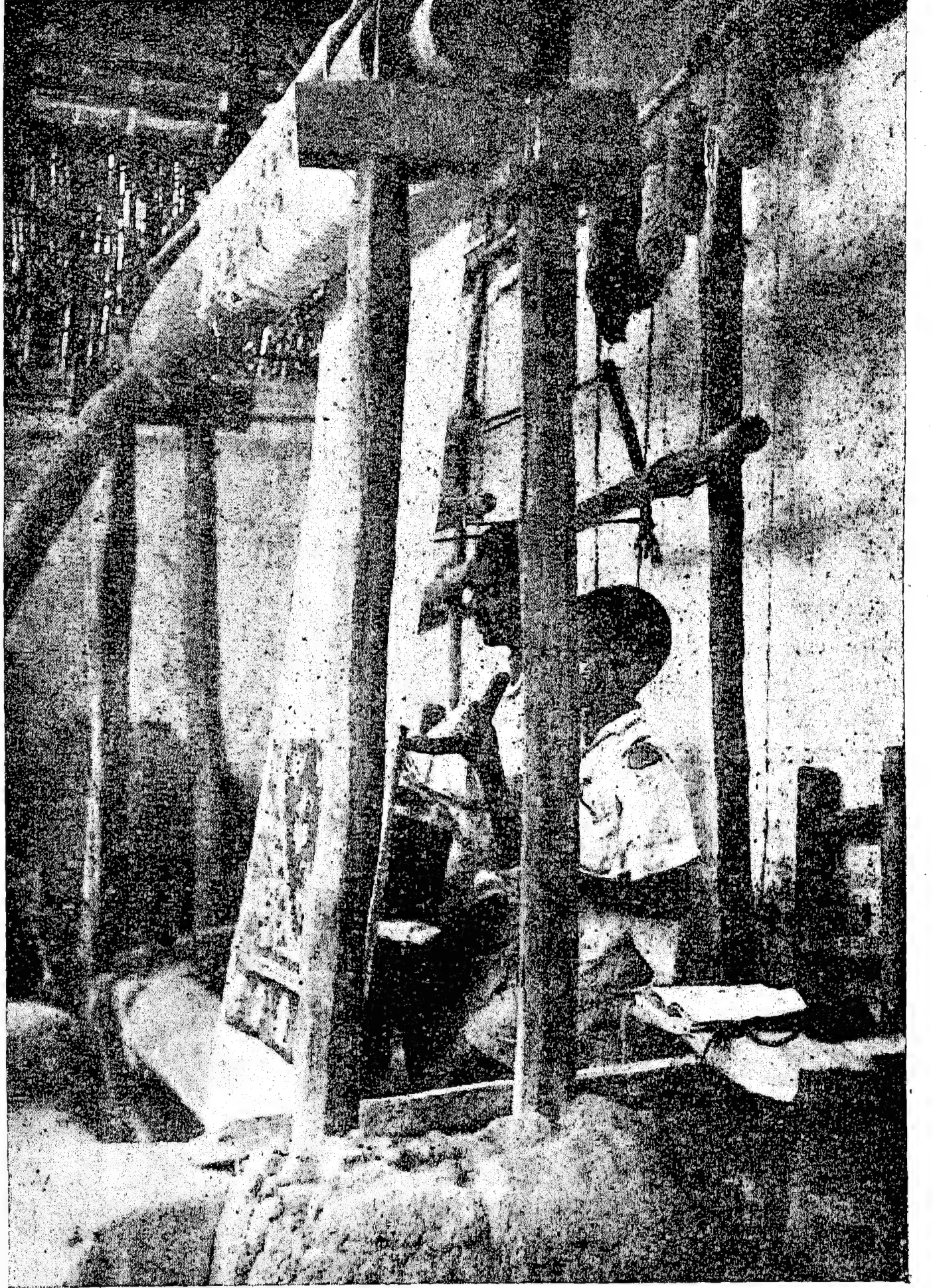
టానరీలు పెట్టి, తోళ్లను వంగదేశ మునుండి తెప్పించి పదును పెట్టుదరు.

బొమ్మలు :—విశాఖపట్నం జిల్లాలో ఏటి కొప్పాకలో చింతలపాటి నర్సింహరాజుగారి కుటుంబపు ప్రాతాహ ముతో, రంగులరంగుల నక్కపల్లి బొమ్మలు తయారు చేయు చున్నారు. తుని, రాజ మండ్రి, అనకాపల్లి స్టేషనులలో ఈ బొమ్మలను చూతుము. కొండపల్లి, శృంగ వరపు కోట, లక్కవరపు కోట ప్రాంత ములలో అంకుడు, నేరేడు, తొగర కర్ర లు, బంకమన్న, పేడలతోను బొమ్మలు చేయుదురు. ఈ పరిశ్రమ సర్వతో ముఖకృషికి పాటుపడి ఆంధ్ర కళాభిమా నులు, మన కళావైభవమును సుప్రతిష్ఠితము చేయవలెను. బెజవాడ దగ్గరి కొండపల్లి, ఈ బొమ్మల పరిశ్రమలో స్వర్ణ తాంబూ లమందు కొన్నది.

దంతపు పనులు :— విశాఖపట్టణం దంతపు పనులకు వాసి కెక్కినది. విశాఖప ట్నము సముద్రతీరమున దంతపు బొమ్మలు నేత్రపర్వముగా బారులు తీర్చియుండును. అందమైన పెట్టెలు, బొమ్మలు, పెండ్లిండ్ల లో బహుమతులకు ఉపయోగించు సామా నులు, చిత్ర విచిత్రముగా నిచ్చట చేయు దురు. పాత్ర సామానులు స్థానికముగా అనేక చోట్ల చేయు చున్నారు. పరిశ్రమ యున్నది; కాని పోషకులు లేరు.

క్యాంపు కాట్లు, కలప సామానులు :—గుంటూరు జిల్లా నర్సారావుపేటలో ఈ పరిశ్రమ చాలా కాలమునుంచి జరుగు చున్నది. ఈ వస్తువులు రాష్ట్రమంతటా వ్యాపించి నవి. ఇప్పుడు దీనికి పోటీగా క్యాలికట్టులో మరలపై ఫర్ని చరు తయారు చేయుచున్నారు. కుర్చీలు, బెంచీలు, మడత మంచములు యిచ్చట తయారగును.

కొయ్య వస్తువులు, గరిటెలు :—కొయ్యగరిటెలు నెల్లూరు జిల్లా ఉదయగిరిలో తయారగును. ఉదయగిరిలో అందమైన సామానులు చందనపు చెక్కతో తయారు చేయుదురు.

తివాళి నేత.

లేసు :—నర్సాపురం క్రైస్తవ మిషనరీలు ఈ పరిశ్రమ నారంభించిరి. ఇది గృహ పరిశ్రమగా నున్నది. ఇంటి వద్ద స్త్రీలకిది ఉపవృత్తి. లక్షల లక్షల రూపాయల విలువైన లేసు తయారు చేయు చున్నారు. రామచంద్రపురం ప్రాంతములలో లేసేకాక, అల్యూమిన్యమ్, నవారునేత, విస్తళ్లు, కత్తులు, గుండీలు, గాజులు, గోగునారసంచులు చేయు దురు. బెస్తలవలసలో కొయ్య దువ్వెనలు, కొమ్ము దువ్వె నలు, సబ్బులు, సిరాలు, బుట్టలు మొదలైనవి చేయుదురు. నవారు పరిశ్రమ వీరవల్లి తాలూకాలో గలదు. సంగంటి దొరపాలెంలో జర్మన్ సిల్వర్ తయారు చేయుదురు.

బెల్లం :—బెల్లము చేయు పరిశ్రమ రాజమండ్రి, రామ

అభివృద్ధి, విద్యార్థులు, పట్టుకోవడానికి జిల్లా తాడేపల్లి
అభివృద్ధి సంఘం. సాధారణముగా చెరుకునుంచి
కొత్తది, ముందుగా నేయడం ముగించినదే! తాటి
పూర్వం కూడా చెల్లము చేయవలసి. తాటిచెల్లపు పరి
శుభ్రత అభివృద్ధి కోవలకు జిల్లా అటవీశాఖ. ఈ జిల్లాలలో
పరిశుభ్రత కోవలకు, పరిశుభ్రత, పరిశుభ్రత, తాడేపల్లిగూడెం,
అటవీ, అభివృద్ధి తాటికాకు కేంద్రములు. ప|| గో||
జిల్లాలో ఏ అటవీ మూలముల విలువైన చెల్లము సాలీనా
చెల్లములు.

అటవీ :—తాడినాడలో, పెద్దాపురంలో, నిడద
లోని తాటికాకులో పరిశుభ్రత.

అభివృద్ధి :—అటవీ, వాణిజ్యములకు ఈ లక్క
అటవీ అటవీ. ఎలక్ట్రీక్ సామానులు, ఫౌంటెన్
అటవీ, సెల్యులాయిడ్ సామానులు మొదలైనవి
అటవీ అటవీ చేయవలసి. లక్క వీహారులోని
అటవీ అటవీగా ఉత్పత్తి అగును. నిద్రగన్నేరు

చెట్టుకు లక్క పురుగు విస్తారముగా పట్టును. ముందుముందు
అభివృద్ధిచెంద దగిన పరిశ్రమలలో ఇది యొకటి !

సినిమా పరిశ్రమ

మన దేశంలో అన్ని పరిశ్రమలలోకి అగ్ర స్థానం వహి
స్తున్నది పరిశ్రమ సినిమా పరిశ్రమ. యుద్ధంవల్ల అన్ని వస్తువు
లకు ధరలు యిబ్బడి కిబ్బడిగా పెరిగి పోవడంవల్ల, ఎగుమతి
దిగుమతులు, ధారాళంగా సాగడానికి అటంకం ఏర్పడడం

వల్ల, ఈ పరిశ్రమకు ప్రతిబంధకాలు

మన దేశంలోని అధికంగా ఏర్పడినవి. అయినప్పటికీ,

సినిమా పరిశ్రమ నీలంబరంలో నల్లటిమేఘాలచుట్టూ

మెరపుతీగ మెరిసినట్టు, ఇట్లాంటి

పరిస్థితిలోనూ చిత్రాలు యుద్ధ ప్రచారానికి, జ్ఞాన ప్రచారా
నికి సాధనంగా ఉపయోగించ బడటంవల్ల వాటికి ఉచిత
స్థానం, ప్రాధాన్యము వస్తున్నది.

హిందూదేశంలో 50 ఫిల్ముస్టుడియోలు, 150 ఫిల్ము
నిర్మాణ కేంద్రాలు పని చేస్తున్నవి. వీటిమీద సుమారు 14

కోట్ల రూ

పాయల పె

ట్టుబడి వు

న్నది. ఈ

పరిశ్రమ దా

దాపు 40 వే

లమంది నిరు

ద్యోగులకు

మనదేశంలో

పని కల్పించి

నది. అన్ని

ఫిల్ము కంపె

నీలవారుసగ

టున 15 ల

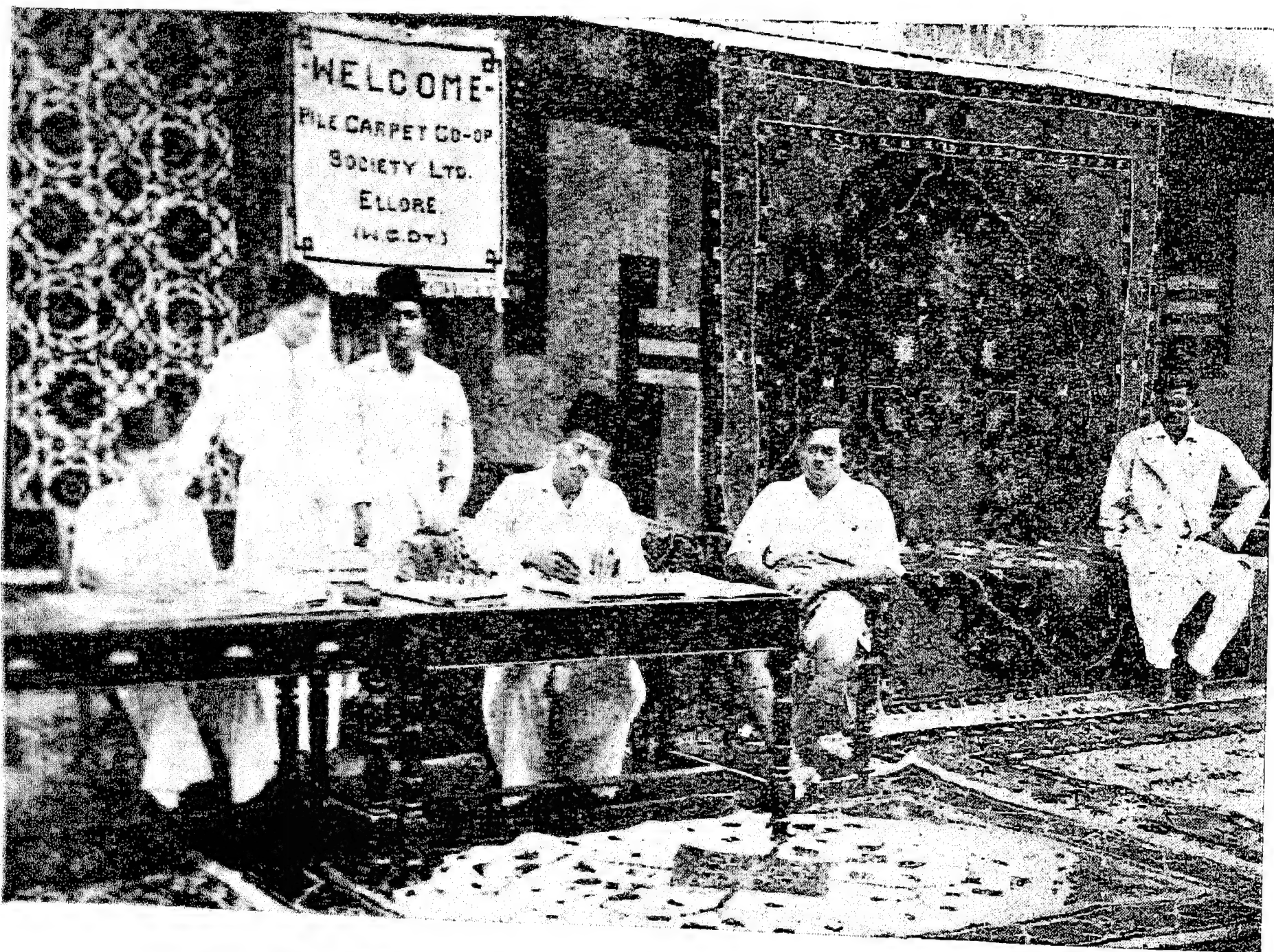
క్షుల రూపా

యలు, ఫి

ల్ములను ఒక

చోటు నుం

చి ఇంకొక

అభివృద్ధి వివిధ రకముల తివాసీలు ఉత్పత్తిచేయు నేతగాండ్రకు సహాయముచేయు
వీటారు సహకార సంఘమువారు.

జాతీయ జీవన ఆశాలతకు కలకలలాడే కాపురరంగం పట్టుకొమ్మ.

మగనిపట్ల భార్య, భార్యపట్ల మగడు

తన ధర్మాన్ని నిర్వర్తించకపోతే కాపురం కడగండ్లపాలవుతుంది.

ఆమె తన సతీత్వధర్మాన్ని నిలబెట్టుకొంది ;

ఆయన తన ధర్మాన్ని నెరవేర్చలేక పతితుడయ్యాడు.

కాపురరంగంలోని ఈ ఇద్దరు జీవుల మానసికతత్వాన్ని

ఉజ్వలసన్నివేశాలద్వారా చూపెట్టే చిత్రమే

శ్రీ రాజ రాజేశ్వరి వారి

సుమతి

DIRECTED BY K. NAGABHUSANAM

మొట్టమొదటి 'హిట్'

నుండి ఆఖరు 'ఫేడ్ అవుట్'

వరకు కథావాహిని

కమనీయభంగిమలతో

పరుగెడుంది.

సంయుక్త దర్శకుడు :

జి. ఆర్. రావు

మాటలు :

మొ. నరసింహ శాస్త్రి

గానము :

పద్మనాభ శాస్త్రి

దినకరరావు

ఛాయాగ్రహణము :

కమల్ ఘోష్

శబ్దము :

పి. రంగారావు

స్టూడియో :

జమినీ

—తారాగణము :—

కన్నాంబ

సి. ఎస్. ఆర్

బళ్ళారి లలిత

రామకృష్ణ శాస్త్రి

ఆరణి

పద్మావతిదేవి

ఇక ఆలోచన ఎందుకు?

“బొంబాయి లైఫ్” పాలిసీలు తీసుకుంటే శత్రుచర్యల మూలంగాగని, విమానదాడుల మూలంగాగని కలిగే ప్రాణ నష్టాలకు పౌరులు భయపడనవసరం లేదు, ఇండియాలోని ఏ. ఆర్. పి. వర్కర్లకు కూడా ఈ పాలిసీలు వర్తిస్తాయి.

“ది బొంబాయి లైఫ్ అప్యూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్”లో

భీమా చేయడానికి గాని, ఏజెంట్లుగా చేరడానికిగాని ఈ క్రింది విలాసానికి వివరాల నిమిత్తం దయచేసి వ్రాయండి :—

కోచికర్ బ్రదర్సు, లిమిటెడ్.,

దక్షిణ ఇండియాకు భారత సంస్థానాలలో సహా చీఫ్ ఏజెంట్లు.

మద్రాసు బ్రాంచి ఆఫీసు :—షేవాపేట ; (నేలం).

లేక ఈ క్రింది ప్రదేశాలలోని శాఖలకు వ్రాయవచ్చును :—

మంగళూరు, ఉడిపి, బెంగళూరు,
త్రివేంద్రం, కాలికట్, బొంబాయి.

**బిడ్డల
లివర్ & స్కిన్
వ్యాధులకు**

సుప్రసిద్ధ వైద్యులు, జమ్మి వెంకటరమణయ్యగారి ‘లివర్ క్యూర్’
నే సిఫార్సు చేయుచున్నారు.

జమ్మి వెంకటరమణయ్యగారి

**లివర్
క్యూర్**

నకలు మందులను చూచి మోస పోకుడు

అందరి కెమిష్టుల వద్ద దొరుకును;
లేనిచో క్రింది విలాసమునకు వ్రాయుడు.

జమ్మి వెంకటరమణయ్యగారి సన్యు.

1/1, బ్రాడిష్ రోడ్డు, మైలాపూర్, మద్రాసు.

ఇంకను : బొంబాయి, కలకత్తా, లక్నో, బెంగళూరు, ఠిరువనాంతల్, విజయనగరములందు కూడ అభిరుచు గలవు.

ప్రస్తుతపు అద్రసు : 48, బిగ్ స్క్రీట్, కుంభకోణం.

**మద్రాసు ప్రోవిన్షియల్
కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్**
జార్జి టౌను, మద్రాసు.

ఈ బ్యాంకి మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీలో వ్యవసాయ దారులకు ఋణములనిచ్చి సహాయము చేయు, పేరు పొందినగొప్ప సహకారసంస్థ. మద్రాసు కార్పొరేషను యొక్కయు, మద్రాసు, ఆంధ్ర, అన్నామలై యూనివర్సిటీల యొక్కయు, ఈ ప్రెసిడెన్సీ లోగల లోకలు బోర్డులు, మునిసిపాలిటీల యొక్కయు సొమ్ముల డిపాజిట్లకు ముఖ్య బ్యాంకి అయియున్నది.

శ్రీ టి. ఏ. రామలింగం చెట్టిగారు బి. ఏ., బి. ఎల్., యం. ఎల్. సి.
ప్రెసిడెంటు.

శ్రీ టి. రాఘవేంద్రరావు శ్రీకృపరీ.

జగదీశ్ ఫిల్మస్ డైరెక్టరు. నటకులు శ్రీ వై. వి. రావు.

చోటుకు సంపాదానికి రైళ్లకున్న; ఆదాయములో 25 వ వంతు వినోదపుపన్ను మొదలైన పన్నుల క్రింద ప్రభుత్వమున కున్న చెల్లిస్తున్నారు, మొదటి టాక్సు 'జాజ్ సింగర్' 'సింగింగ్ ఫూల్' అనేవి వార్నర్ బ్రదర్స్ వారు 1925 లో తయారుచేసిరి. 1931 వ సంవత్సరములో, శ్రీ ఎచ్. యం. రెడ్డిగారి ప్రహ్లాద మొదట విడుదలైన తెలుగు చిత్రము !

అంధ్ర) దేశములో ఈ సినిమా పరిశ్రమ ప్రారంభింపబడ్డది స్థూలముగా 1927 వ సంవత్సరము లోనే అని చెప్పవచ్చును. శ్రీ సీతా సినిమా పరిశ్రమ రామాంజనేయ నాటక సభ వ్యవస్థాపకులు, మోతే నారాయణరావు గారు ఆ రోజులలో, మద్రాసులో 'గ్యారంటీ ఫిల్మ్స్' అను కంపెనీని స్థాపించి, ఆర్. ఎన్. ప్రకాష్ గారికి చిత్ర నిర్మాణాధ్యక్షం యిచ్చిరి.

టాక్సియుగం ఆరంభించిన తర్వాత గూడా తెలుగు సినిమా కంపెనీలు పనిచేస్తూనే వున్నవి. అప్పటినుంచీ తయారైన తెలుగు చిత్రాల సంఖ్య ఈ క్రింది పథకం చూపిస్తున్నది.

సంవత్సరం	నిర్మింపబడ్డ చిత్రాలు.
1931	1
1932	2

1933	6
1934	3
1935	7
1936	11
1937	9
1938	11
1939	12
1940	12
1941	16
1942	15

1940 వ సంవత్సరంలో : మైరావణ, భోజ కాళిదాసు, మాలతీ మాధవం, చండక, సుమంగళి, కాలచక్రం, బ్యారిష్టరు పార్వతీశం, బోండాం పెళ్లి, చదువుకున్న భార్య, ఇల్లాలు, జీవనజ్యోతి, విశ్వమోహిని, మీరాబాయి, భూకైలాస్ అను చిత్రాలు విడుదలైనవి.

1939 వ సంవత్సరం వరకూ, ఒక చిత్రం తయారు చేయడానికి సుమారు 50 మొదలు 75 వేలదాకా ఖర్చయ్యేది. పైని ఉదహరించినట్లు, యుద్ధంవల్ల ముడిసరుకు ధర పెరిగి, ఒక్క చిత్ర నిర్మాణానికి లక్ష రూపాయలదాకా ఖర్చవుతున్నది. ఇప్పటికి 50, 60 లక్షల రూపాయల

రోహిణి పిక్చర్స్ డైరెక్టరు శ్రీ ఎచ్. ఎం. రెడ్డి.

వాఙ్మనీ విక్రయ దైరెక్టరు శ్రీ బి. ఎ. రెడ్డి.

పెట్టుబడి తెలుగు సినీమా పరిశ్రమలో వున్నది. ఆంధ్రుల డబ్బు, ఆంధ్రులలో నిరుద్యోగం పోగొట్టడానికి అభివృద్ధి వాయకంగా వినియోగింపబడుతున్నది ఈ పరిశ్రమలోనే. కానీ, అనుభవం లేనివారు కొందరు, లాభాలు గడించుటకై ఈ పరిశ్రమలో ప్రవేశించి, అనేక కంపెనీలు స్థాపించి, నడప లేక నష్టపడటం, కొందరు ప్రజలను నష్టపరచడం గూడా జరుగుచున్నది. 12 కంపెనీలు, ఏటేటా తెలుగు చిత్రాలు తయారు చేసేవి ఇప్పుడున్నవి.

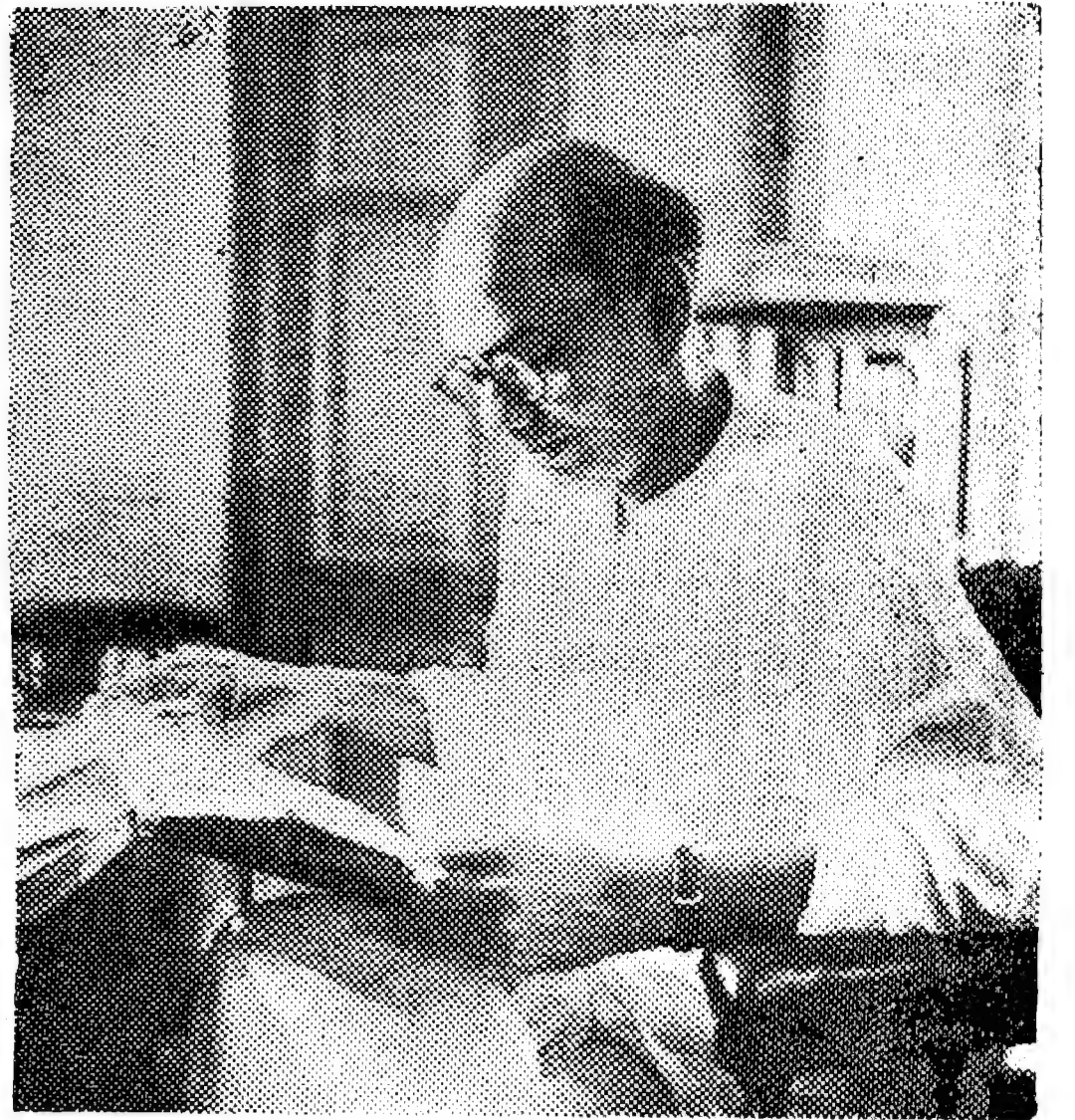
1938—39 సంవత్సరములో రెండు పెద్ద ఆంధ్రా స్టుడియోలు ఒకటి విశాఖపట్నంలోను, వేరొకటి రాజ మహేంద్రవరంలోను పని చేస్తుండేవి. వ్యాపారనిర్వహణ లోపంవల్ల వీటిని యిప్పుడు మూసివేయవలసి వచ్చినది. విశాఖ పట్నంలోని ఆంధ్రా సినీటోన్, తూర్పు కోస్తాలోని వాట నిగ్గిటిలోకి చాలా పెద్దది. ఇది పోవడము ఆంధ్రుల దురదృష్టం!

ఇంక, చిత్ర నిర్మాతలే కాకుండా, పన్నెండుకు పైగా చిత్రాలు విడుదలచేసే (డిస్ట్రిబ్యూటింగ్) కంపెనీలు స్థిరంగా నెలకొని వున్నవి. ఈ కంపెనీలకు ఎక్కువగా బెజవాడ ఉనికి.

చిత్రాలన్నీ చాలా వరకు మద్రాసులోనే ఉత్పత్తి అగును. వాటిలో కొన్నిటిని మాత్రం కలకత్తా, బొంబాయి,

కోయంబత్తూరు, కొల్హాపూర్ స్టుడియోలలో తయారు చేస్తున్నారు.

దక్షిణ దేశంలో తీయబడే దాక్షిణాత్య చిత్రాలన్నింటి లోకి తెలుగు చిత్రాలు ఉత్తమ శ్రేణికి చెందినవి. తమిళ మొదలైన ఆంధ్రీతర చిత్రాలవలె కాకుండా మన చిత్రాల విజయానికి మూల సూత్రం ఒక టేమిటంటే, మన దర్శకులు జి. రామబ్రహ్మం, బి. ఎ. రెడ్డి, ఎ. ఎం. రెడ్డి, సి. పుల్లయ్య, వై. వి. రావు గార్ల వంటివారు వాఙ్మయంతో పరిచితివున్న వైజ్ఞానికులు. ఇంకో విశేషం. మన రామ బ్రహ్మం, వై. వి. రావు, ఎ. ఎం. రెడ్డిగార్లను తమిళ చిత్రాల దర్శకత్వం వహించడానికి తీసుకోవడం అభినంద నీయమైనది.

సారథి విక్రయ దైరెక్టరు శ్రీ గూడవల్లి రామబ్రహ్మం.

84 థియేటర్లు స్థావరంగా తెలుగునాడులో వున్నవి. సంచారం చేస్తూవుండేవి 50 కి పైగా ఉన్నవి.

జిల్లా	పెర్మనెంటు థియేటర్లు టూరింగ్ వినీమాలు.	
విశాఖపట్నం	11	6
తూర్పు గోదావరి	15	—
పశ్చిమ గోదావరి	8	7
కృష్ణా	12	6
గుంటూరు	14	6

వేంకట్రామ అండ్ కో.

హిద్దాఫీసు:- బెజవాడ.

శ్రీమదాంధ్ర వాల్మీకి రామాయణము	శ్రీ ఆంధ్రవాచస్పత్యము
మందరము	(అకారాది ప్రతిపదార్థ పర్యాయపద నిఘంటువు)
[టీకాతాత్పర్య, విశేషార్థ విశిష్టవ్యాఖ్య]	కర్త:-విద్యావాచస్పతి
కర్త:-ఆంధ్రవాల్మీకి శ్రీవాసుదాసుగారు	కొట్ర శ్యామలకామశాస్త్రిగారు
బాలకాండము-మందరము ... రు. 6-8-0	2840 పుటలు :: 4 సంపుటములు :: రు. 25 లు.
అయోధ్యాకాండము ,, ... 7-8-0	కీ॥ శే॥ పి. శంకరనారాయణ
ఆరణ్యకాండము ,, ... 4-0-0	డి క్క న రీ లు
కిష్కింధాకాండము ,, ... 3-8-0	[సవరణ కూర్పు]
సుందరకాండము ,, ... 4-0-0	1250 పేజీలు 1250 పేజీలు
యుద్ధకాండము ,, ... 7-8-0	మిడియం నైజు రు. 5-0-0 జెమ్ నైజు రు. 2-0-0
ఉత్తరకాండము ,, ... 3-8-0	

— బ్రాంచెస్ —

మద్రాసు — గుంటూరు — తాడేపల్లిగూడెం — పాలకొల్లు — చిత్తూరు — కడప
తెనాలి — రాజమండ్రి — సికింద్రాబాదు — వరంగల్ — కర్నూలు — కంభం

వస్తు నిలయా కర్షణకు కేంద్రము!

దక్షిణ భారత దేశపు పురాతనమైనట్టి, మిక్కిలి అభివృద్ధిదాయక మైనట్టి
గొప్ప స్వదేశీనిలయమును, ఈసారి మీరు తిర్గి ఈ పట్టణమునకు

వచ్చినప్పుడు తప్పక దర్శించండి!

వేయిరకముల చిత్రవర్ణములతో నూతనమగు పలరకముల

వస్త్రములకు జ్ఞాపకముంచుకొనండి!

ది జనరల్ స్వదేశీస్ లిమిటెడ్

హైకోర్టు కెదురుగ - ఎన్.ప్ల.నేడ్, మద్రాసు

బ్రాంచి:-

తెలి { గ్రాములు "స్వదేశీస్"
ఫోను : 2853

క్లాక్ టవర్ కెదుట,

వే.పేరి.

సంతృప్తికి, సంతోషమునకు, సహజత్వమునకు లాంఛనము

చలన చిత్రనిర్మాణ కళాప్రపంచమున
లలిత మానసిక భావములకు, యధార్థ
జీవిత సంఘటనలకు, మధుర జీవనము పోసి
ప్రాచీన సంప్రదాయములకు, నవీన జీవితాశయములకు
జాతీయత జత పరచి, ఆంధ్రకళామతల్లిని
అఖిల భారత కళారంగమున తాండవింపజేసే

ఆశయముతో స్థాపించిన

వాహినీ పిక్చర్స్ లిమిటెడ్

(స్థాపితము) 1938.

ఇంతవరకు నిర్మించిన చిత్రములు :—వందేమాతరము, సుమంగళి, దేవత, భక్త పోతన ;
రాబోవు చిత్రములు :—స్వర్గ సీమ, వేమన యోగి.

ఆంధ్ర దేశమందు చలన చిత్ర కళాభివృద్ధికి, సర్వదా ఆంధ్రుల ఆదరమును ఆభిలషిస్తూ ఉన్న
ఆంధ్ర సంస్థ.

సంస్థాధ్యక్షులు :—ఎం. ఎల్. నారాయణ స్వామి.

::

కార్య నిర్వాహకులు :—బి. ఎన్. రెడ్డి.

వాహినీ పిక్చర్స్ లిమిటెడ్, మద్రాసు, బెజవాడ, తాడిపత్రి

7-1-1943.

నెల్లూరు	4	2
బళ్లారి	8	3
అనంతపురం	4	7
కడప	3	6
కర్నూలు	1	5
చిత్తూరు	7	2
	84	50

మద్రాసు 'ఫిల్మ్ బ్యాంక్' (1939-40) ఆరవ సంవత్సరపు ఫలితాల నమసరించి, విజయం పొందిన చిత్రాలు, నటీ నటులు :—

చిత్రములు :—వందే మాతరం, వర విక్రయము, రైతు బిడ్డ.

నటులు :—నాగయ్య, బలిజేపల్లి, రాఘవాచారిగార్లు.

తారలు :—కాంచనమాల, పుష్పవల్లి, సూర్య కుమారి.

ఆంధ్ర) పత్రికవారి, ఫిల్మ్ బ్యాంక్ నమసరించి విజయం లైన దర్శకులు, చిత్రాలు, నటీ నటులు :—

దర్శకులు :—జి. రామబ్రహ్మం.

నటుడు :—వి. నాగయ్య.

తార :—కాంచనమాల.

తమిళ చిత్రాలలో పాల్గొని, ప్రజాదరణకు పాత్రులైన ఆంధ్ర) నటీ నటులు అనేకులున్నారు. వారిలో ముఖ్యమైనవారు, శ్రీమతి. పి. కన్నాంబ, వి. నాగయ్య, వై. వి. రావుగార్లు. సురభి కమలాబాయి, లలితా దేవిగార్లు హిందీ చిత్రాలలో భూమికలను ధరించిరి !

ఇప్పటికి తయారు చేయబడిన మొత్తం చిత్రాలు 105 లో.

పౌరాణికం	75
చారిత్రకం	3
సాంఘికం	20
డాక్యుమెంటరీ	2
ఇతరములు	5

105

1940 లో తీసిన చిత్రములకు పెట్టుబడి సరిగా రాలేదు. 41 లో యుద్ధపరిస్థితులున్నూ కొంత చిత్రపరిశ్రమ సాగినది.

1942 లోమరీ, విషమవాతావరణమువల్ల ఈ పరిశ్రమ స్థిరత్వము లేక యున్నది.

మనదేశ పారిశ్రామికాభివృద్ధి పైని మనదేశ భావి భాగ్యోదయ మాధారపడి యున్నదను మాట విస్మరింప రాదు!

మేలికిన్నర - మేళవించి

రాలుకరగని - రాగమెత్తి

పాలతీయని - బాలభారత

పదము పాడవె చెల్లెలా !

—రాయప్రోలు.

పదునెనిమిదవ అధ్యాయము

సంకల విడుదల

విషయ సంగ్రహము :— మన దేశమునందు ఉత్పత్తియగు వ్యవసాయపు పంటలు, పారిశ్రామిక వస్తువులు, ముడి పదార్థములు—ఒక ప్రదేశము నుండి మరియొక ప్రదేశమునకు పంపుట కనువయిన సరకు రవాణామార్గములు—తెలుగు వాడులో సరుకుల విడుదల రైళ్లు, రోడ్లు, కాలువలు, సముద్రము ద్వారా—వాని సౌకర్యములబట్టి విలువ—ఆంధ్ర దేశమున మొత్తము మీద 2 వేల మైళ్లు పొడవైన రైలు మార్గము, తెలుగు దేశములోని వివిధ ముఖ్య ప్రదేశములకు రైలు మీదుగా నుండు దూరములు—ఆంధ్రదేశములోని మొత్తమురోడ్లపొడవు 13,194 మైళ్లు—వానిపై ప్రయాణము చేయు బస్సులు, లారీలు 3821—1182 మైళ్లు పొడవు గల కాలువల ద్వారా కొంత సరుకు విడుదల—2,01,148 పడవలు ఆ కాలువలలో ప్రయాణము చేయును—తెలుగు దేశమున ఒక ప్రదేశము నుండి మరియొక ప్రదేశమునకు ఎగుమతులు, దిగుమతులు ఎట్లు జరుగు చున్నవో చూపు పట్టిక—మన సంతలు—వాటి వివరణములు—తెలుగు రేవులలో ఎంత వ్యాపారము జరిగినది?—విశాఖపట్నము రేవు టావి టాగోదయము—.

మన దేశమునందు ఉత్పత్తియగు వ్యవసాయపు పంటలు, పారిశ్రామిక వస్తువులు, ముడి పదార్థములు రాష్ట్రములో ఒక చోటునుండి ఇంకొక ప్రదేశమునకున్న, పర రాష్ట్రములకున్న పంపుటకు విడుదల సౌకర్యములుండ వలెను. మన ఆంధ్రదేశమునకు గల రవాణా సౌకర్యములు; ఇతర ప్రదేశములతో ఎగుమతులు, దిగుమతులు ఎట్లు జరుగుచున్నవో తెలుసు కొనుట అవసరము.

ముఖ్యముగా సరుకుల రవాణా, ఇనుపదారుల ద్వారాను, రోడ్లపై కారులు, లారీలు నాటు బళ్లమీదను, కాలువలలో పడవలమీదను, విదేశములకు స్టీమర్లమీదను మన దేశములో జరుగు చున్నది.

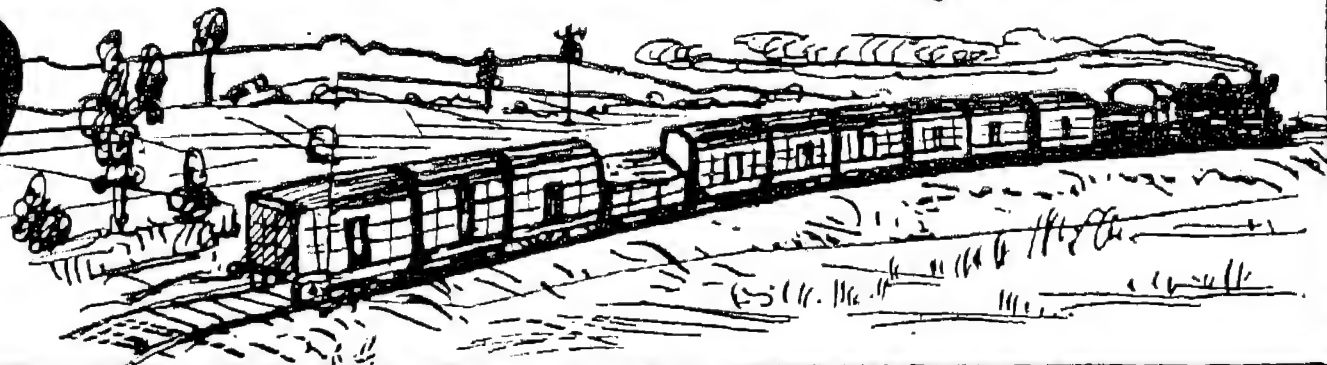
ఆంధ్ర జిల్లాలలో మొత్తము మీద 2 వేల మైళ్లు పొడవున రైలు మార్గము వున్నది. అందులో మద్రాసు దక్షిణ మహారాష్ట్ర రైల్వే కంపెనీవారిదే ఎక్కువ. ఉత్తరమున విశాఖపట్నమునుండి సాలూరు, బొబ్బిలి, విజయనగరం, ఇచ్ఛాపురం ప్రాంతములకు పోవు బెంగాల్ నాగపూర్ రైల్వే యున్నా, పశ్చిమమున ద్రోణాచలము నుండి కర్నూలుకు పోవు నైజాము స్టేటు రైల్వే యున్నా తెలుగు జిల్లాల గుండా పోవు చున్నవి!

మన తెలుగు దేశములోని వివిధ ముఖ్య ప్రదేశములకు రైల్వే మీదుగా నుండు దూరము ఈ క్రింద తెలుప బడినది.

			మైళ్లు.
మద్రాసు	నుండి	రాయచూరు	350
వాల్తేరు	,,	ఇచ్ఛాపురం	157
మద్రాసు	,,	బెజవాడ	268
,,	,,	వాల్తేరు	485
బళ్లారి	,,	మచిలీపట్నం	360
గుంతకల్లు	,,	హిందూపురం	113
కాట్వాడి	,,	గూడూరు	123
పాకాల	,,	హిందూపురం	142
నిడదవోలు	,,	నర్సాపురం	42
గుంటూరు	,,	రేపల్లె	37
డోను	,,	కర్నూలు	34
భీమవరం	,,	గుడివాడ	41
మాచెర్ల	,,	గుంటూరు	80
సామర్లకోట	,,	కాకినాడ	10

సరకుల విడుదల మార్గములు

రైలు మార్గము
2,000 మైళ్లు

కాలువలు
1255 మైళ్లు

ట్రంకు రోడ్లు
13194 మైళ్లు

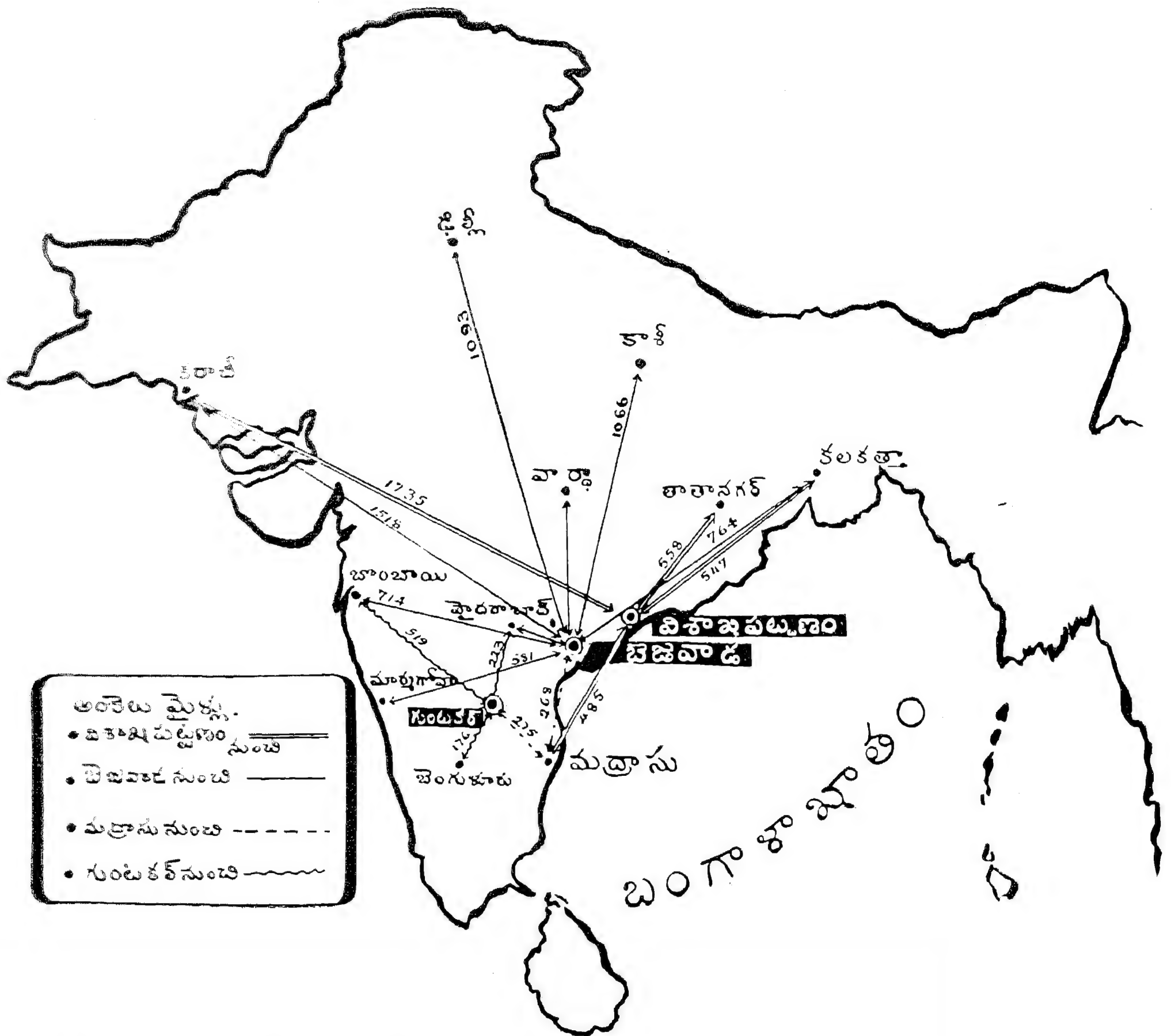

బేడ మార్గము
548 మైళ్లు

ఆంధ్ర దేశంలోని ముఖ్య రైల్వే స్టేషన్లనుండి భారత బెజవాడ దేశంలోని కొన్ని ముఖ్య నగరములకు గల దూరము.

భారత బెజవాడ	దేశంలోని కొన్ని ముఖ్య నగరములకు గల దూరము.	మైళ్లు.	వాల్తేరు	మార్మగోవా	
—	బొంబాయి	714	—	హైదరాబాదు	223
—	కలకత్తా	764	—	బొంబాయి	921
—	ఢిల్లీ	1093	—	కలకత్తా	547
—	కరాచి	1518	—	కరాచి	1735
—	మద్రాసు	268	—	మద్రాసు	485
—	వార్ధా,	—	—	తాతానగరం	558
—	నాగపూరు.	1066	—	బొంబాయి	519
—	కాశీ	—	—	బెంగళూరు	176
—	—	—	—	మద్రాసు	276
—	—	—	—	హైదరాబాదు	223

ఆంధ్రదేశపు విశాఖపట్నం, గుంటకల్లు, బెజవాడ కేంద్రములనుండి హిందూదేశమునందలి ముఖ్య పట్టణముల దూరము.

ఆంధ్ర దేశమునందలి ట్రంకు రోడ్ల పొడవు 1585 మైళ్లు. మొత్తము రోడ్ల పొడవు 13,194 మైళ్లు. వీటిపై ప్రయాణము చేయు బస్సులు, లారీల యొక్క సంఖ్య 3821.

ఈ పై మార్గముల ద్వారానే కాకుండా ఆంధ్రదేశమున కొంత వ్యాపారము, కృష్ణా, గోదావరి; బకింగ్ హామ్, కడప-కర్నూలు కాలువల ద్వారా జరుగుచున్నది. ఈ కాలువల మొత్తము పొడవు 1182 మైళ్లు. వీటిలో కడప-కర్నూలు కాలువ మాత్రము పడవలు నడుచుట కుపచరించదు. మొత్తముమీద 2,01,148 పడవలు ఈ కాలువలలో ప్రయాణము చేయుచున్నవి. వీటిమీద సాలీనా రవాణా అగు సరకుల విలువ 12 కోట్ల రూపాయలకు మించి వుండును. రాజమహేంద్రవరమునుంచి గోదావరి నది మీదుగా మధ్య పరగణాలకు కూడా ప్రయాణము చేయ

వచ్చును. ఈ దూరము 188 మైళ్లు.

ఇంతేకాక తూర్పు తీరమున, సముద్రముమీద కోస్తా వ్యాపారము గూడా జరుగుచున్నది. ఆంధ్ర దేశములోని ముఖ్యమైన రేవు పట్టణములు : మద్రాసు, మచిలీపట్నం, కాకినాడ, విశాఖపట్నం, భీమునిపట్నం, కళింగపట్నము. కాకినాడనుండి, రంగూనుకు దూరము 867 మైళ్లున్న, కలకత్తాకు 529 మైళ్లున్న వున్నది. విశాఖపట్నమునుంచి రంగూనుకు 828 మైళ్లున్న, కలకత్తాకు 462 మైళ్లున్న దూరము గలదు.

కాలువలమీద జరుగుచున్న వ్యాపారము, దాని లెక్కలు, 1939-40 ఇరిగేషను రిపోర్టు లెక్కలను బట్టి తయారు చేయబడిన ఈ ప్రక్క పట్టికలో పొందుపరచ డమయినది.

కొలువపేరు	పదవలు			
	పొడవు మైళ్లు	సరకులు తో	ప్రయాణీ కులుతో	జరిగేవ్యాప్త రం. దూ॥
గోదావరి	493	123506	52281	72891633
కృష్ణా	384	10061	2025	33187264
కృష్ణా తూర్పు ఒడ్డు	35½	237	19	667975
బకింగ్ హామ్ కాలువ	268	5339	7568	8999510
దుమ్మగుడెం	2	110	2	5041894
కడప కర్నూలు నెలువ	75			
మొత్తం	1182½	201148	120788	276

మన దేశములో ప్రతి ముఖ్యపట్టణములోను, ప్రతి వారము సంత జరుగును. ఆ సంతకు చుట్టుపట్ల గ్రామాదుల నుండి అపరాలు, ధాన్యం, మన్యపు సరుకు, బెల్లం వగైరాలు అమ్మకమునకు వచ్చును. ఈ సరుకును మారుబేరపు వర్తకులు కొని, ఇతర ప్రదేశములకు తీసుకపోయి అమ్ముదురు. దూర దేశములకు వెళ్లే సరుకులు కొనుగోలు దారులుగాని, వారి తాలూకు ఏజెంట్లుగానీ రవాణా చేసుకుంటారు. మన తెలుగు జిల్లాలలోని ముఖ్యమైన పెద్ద సంతలయొక్క పట్టిక వివరముగా ఈ క్రింద గలదు.

(ముఖ్య పశువుల సంతలకు పశు సంపద ప్రకరణములో చూడుడు).

సంతజరిగే స్థలము	అమ్మ బిడేసరకులు.
విశాఖపట్నం జిల్లా	
రూడుపూడి పండ్లు,	కూరగాయలు, కొబ్బరికాయలు, పొగాకు.
చింతాడ	ధాన్యాదులు, పొగాకు, కొబ్బరికాయలు, పశువులు.
నేరడివలస	ధాన్యాదులు, పశువులు, పొగాకు, పండ్లు-కాయలు, ఎండు చేపలు.
శ్రీకాకుళం	ధాన్యాదులు, పండ్లు-కాయలు, ఎండుచేపలు.
మకరపాలెం	ధాన్యాదులు.
సాతవరం	ధాన్యాదులు.
మాసాపురం	పండ్లు-కాయలు, పశువులు, ధాన్యాదులు.
బలిజపేట	పండ్లు-కాయలు, చింతపండు, పశువులు.
కొండసంత	పండ్లు-కాయలు, ధాన్యాదులు, పశువులు.
సాలూరు	చింతపండు, ధాన్యాదులు, పశువులు, ఆవాలు.

వీజయనగరం	కాయలు-పండ్లు, పొగాకు, ధాన్యాదులు, నూనెవిత్తులు.
అనకాపల్లి	పండ్లు, బెల్లము, ఏజెన్సీ సరుకులు ముఖ్యములు.
తూర్పు గోదావరి జిల్లా	
తుని	పండ్లు-కాయలు, కొబ్బరికాయలు, నూనె దినుసులు.
పితాపురం	పండ్లు-కాయలు, ధాన్యాదులు, పొగాకు, పశువులు.
చందుర్తి	పండ్లు-కాయలు, ధాన్యాదులు, పొగాకు,
మల్లికాపురం	పండ్లు-కాయలు.
ఏలేశ్వరం	పండ్లు-కాయలు, చింతపండు.
కాకినాడ	పండ్లు-కాయలు, ధాన్యాదులు, పొగాకు, కొబ్బరికాయలు, నూనె దినుసులు.
గోకవరం	పండ్లు-కాయలు (వనస, నారింజ, అరటి) చింతపండు, మిర్చి, పశువులు.
ద్వారపూడి	పండ్లు-కాయలు, నూనె దినుసులు, ధాన్యాదులు, పశువులు.
పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా	
పాలకొల్లు	పండ్లు-కాయలు, ధాన్యాదులు. కొబ్బరికాయలు, పశువులు.
తాడేపల్లి గూడెం	పండ్లు-కాయలు, ధాన్యాదులు, కొబ్బరికాయలు, పశువులు, నూనె దినుసులు.
పాలకొల్లు	పండ్లు-కాయలు, ధాన్యాదులు, బట్టలు, నూలు, నూనె దినుసులు, పశువులు.
పెనుగొండ	పండ్లు-కాయలు, కొబ్బరికాయలు, నూనె దినుసులు.
ఉండి	పశువులు, ధాన్యాదులు, వగైరా.
చిత్తూరు జిల్లా	
పల్లిపట్ట	పండ్లు-కాయలు, ధాన్యాదులు.
నగరి	పొగాకు, పండ్లు-కాయలు, ధాన్యాదులు, కొబ్బరికాయలు.
అనంతపురం జిల్లా	
తాడిపత్రి	కాయలు-పండ్లు, ధాన్యాదులు.
మడకసిర	ధాన్యాదులు, నెయ్యి.
కడప జిల్లా	
పులివెందల	పండ్లు-కాయలు, ధాన్యాదులు, నెయ్యి, పొగాకు, కొబ్బరికాయలు, నూనె దినుసులు, గొర్రెలు, మేకలు.

అంశములు

కేంద్ర పండ్ల-కాయలు, ధాన్యాదులు, నెయ్యి, పొగాకు, కొబ్బరికాయలు, నూనెదనుసులు, గిరికలు, మేకలు.

కర్మాలు

అమ్మక పండ్ల-కాయలు, ధాన్యాదులు, పొగాకు.

ధాన్యాల పండ్ల-కాయలు, ధాన్యాదులు.

దేవన్న కొండ ధాన్యాదులు.

(మాక్రెటింగు ఆఫీసరు లెక్కలనుండి).

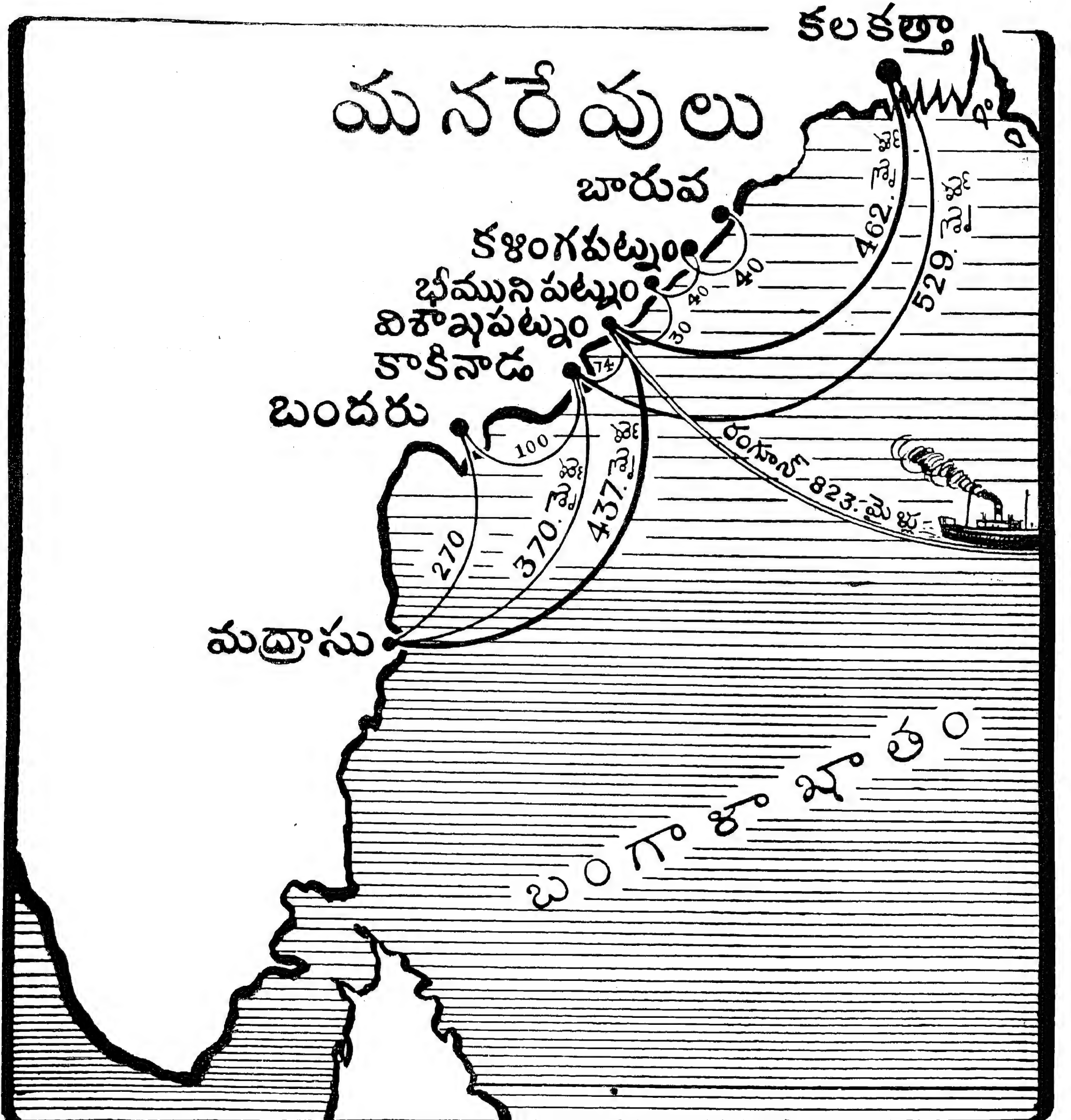
మన జిల్లాలలోని ఎగుమతులు, దిగుమతులు ఒక ప్రదేశము నుండి ఇంకొక ప్రదేశమునకు ఏ విధముగా జరుగుచున్నవో, వ్యవసాయ శాఖవారి పట్టికల ననుసరించి తయారు చేయబడిన ఈ క్రింది పట్టిక చూపును.

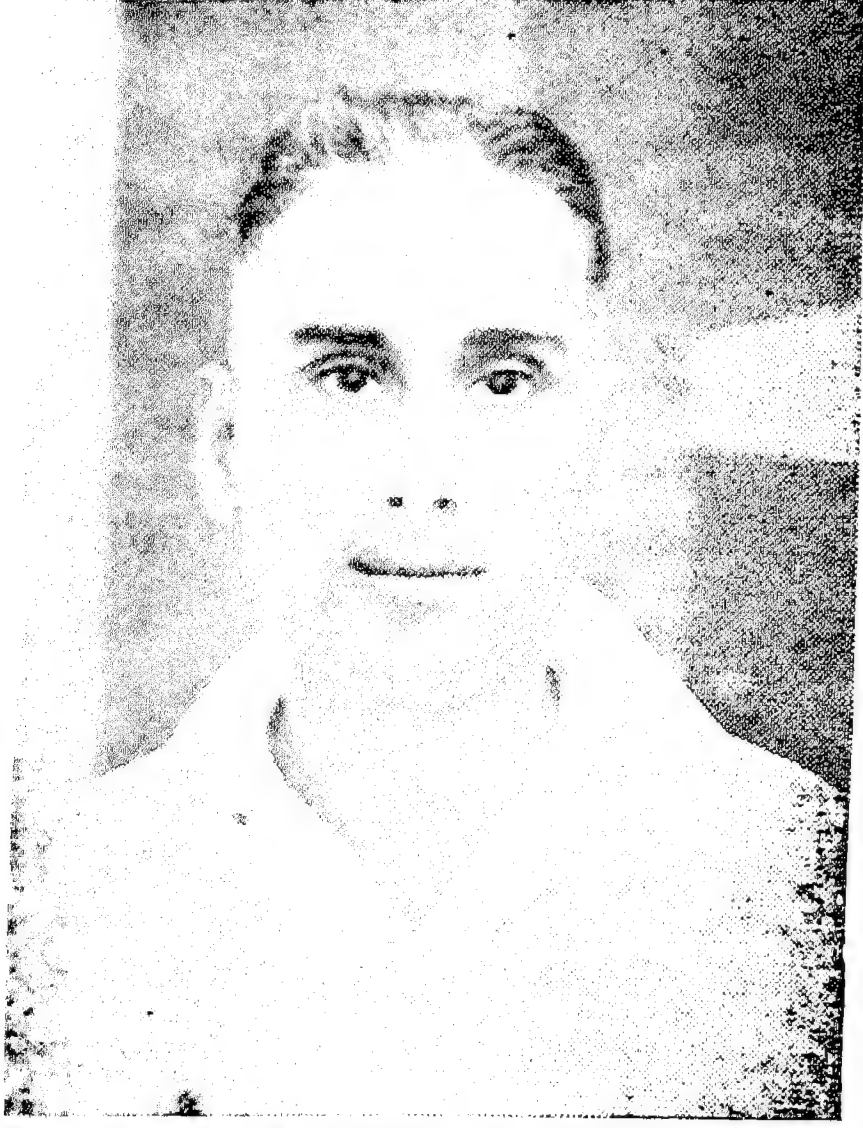
వివరము	ఎగుమతి		సరాసరి మొత్తం		దిగుమతి		సరాసరి మొత్తం
	ప్రదేశం నుంచి	ప్రదేశానికి	టన్నులు	ప్రదేశం నుంచి	ప్రదేశానికి	టన్నులు	
రేపకము	ప. గోదావరి, తూ. గోదావరి, కృష్ణా, నెల్లూరు.	మైసూరు, నిజాంరాజ్యము, బొంబాయి, మలబారు, కోయంబత్తూరు.	150,000	మధ్యపరగణాలు, గంజాము.	విశాఖపట్టణం	20,000	
కేరళ	చాలా తక్కువ మొత్తం	పంజాబు, సంయుక్త పరగణాలు	బళ్లారి, విశాఖపట్టణం, గుంటూరు, తూ. గో వ్వగైరా	50,000	
మిరిపకాయలు	తూ. గోదావరి, గుంటూరు	బెంగాలు	తెలియదు	బెంగాలు	గుంటూరు.	తెలియదు	
మామిడిపండ్లు	చిత్తూరు, తూ. గో., ప. గో., విశాఖపట్నం, కర్నూలు.	బొంబాయి, బెంగాలు, ఢిల్లీ	26,000	స్వల్పము	
అరటిపండ్లు	తూ. గోదావరి, ప. గోదావరి.	పంజాబు, ఢిల్లీ, సం. పరగణాలు	8,000	,,	
నారింజ	దేశములోపల నే వ్యాపారము	వ్వగైరా దక్షిణ జిల్లాలకి	500	మధ్యపరగణాలు	గుంటూరుకృష్ణా, విశాఖపట్నం.	400	
నిమ్మకాయలు	ప. గోదావరి, గుంటూరు, నెల్లూరు.	ముఖ్యంగా బెంగాల్ బొంబాయి,	4,000	స్వల్పము	
కొబ్బరికాయలు	తూ , ప గోదావరి, కృష్ణా.	బెంగాలు, మధ్య పరగణాలు.	270 లక్షలు కుడి 230 లక్షలు నీటి (కాయలు)				
పొగాకు ఎక్కివగా వర్తించే యా రకం	తూ , ప గోదావరి, గుంటూరు, నెల్లూరు	బ్రిటిష్ దీవులు, చైనా, బెంగాలు, మైసూరు, మధ్యపరగణాలు, నైజాము	30,000				
వేరుశనగ (హట్టుతో)	కాకినాడ, భీమునిపట్నం, బందరు, విశాఖపట్నం	ఫ్రాన్సు, బ్రిటిష్ దీవులు.	2,15,000	,,	
వేరుశనగ (హట్టుతీసికది)	కాకినాడ, భీమునిపట్నం బందరు, విశాఖపట్నం వ్వగైరా.	ఫ్రాన్సు, బ్రిటన్, నెదర్లాండు.	యుద్ధానికి పూర్వపు 3 సం లలో 315100				

మన సరకులలో ముఖ్యముగా విదేశములకు వేరుశనగ, పొగాకు, ప్రత్తి, కొబ్బరి, తాటినార, ఎముకలపొడి, ఆముదాలు మొదలైనవి ఎగుమతి యగును. ఇవన్నీ కాకినాడ, విశాఖపట్నం, భీమునిపట్నం, మచిలీపట్నం మొదలైన తెలుగు రేవులనుండి విదేశ సరకుల ఓడలపై రవాణా అగుచున్నవి.

రేవులు :—మన కోస్తా వ్యాపారము పెంపొందించు కొనుటచేత అన్యరాష్ట్రములలో మనకు వ్యాపారము జరుగుటయేకాక, ఆ రాష్ట్రీయులతో అన్యోన్య సంబంధము

కలుగును. 1939-40 లో ఆంధ్ర జిల్లాలలోని రేవు పట్టణములలో జరిగిన వ్యాపారమునుబట్టి వాటి స్థితి సూహింపవచ్చును. మద్రాసునుండి ఉత్తరముగా సముద్రమువైపు చూచినయెడల ఆంధ్ర దేశముయొక్క 540 మైళ్లు పొడవు గల సముద్రతీరము కనుపించును. కాని, మనకు అయిదారు రేవులకన్న అధికముగా రేవు. ఇంతకన్న తక్కువ సముద్రతీరముగల తమిళ జిల్లాలలో, మద్రాసునకు దక్షిణముగా 17 రేవులున్నవి. పూర్వము ఉన్నత స్థితిలో నుండిన మన ఆంధ్రదేశపు రేవులు కొన్ని పునరుద్ధరింప

* శ్రీ సి రామస్వామి నాయుడు,

మచిలీపట్నం నరకులవిడుదలకొరకు నియోజితులైన

రాజధాని మార్కెటింగు ఆఫీసరు,

చెన్నిస్, క్రికెట్ ఆటలో పేరెన్నికగనిరి.

బడవలెను. ఈ పని ప్రభుత్వమువారి చేతులలో నున్నది. కాని, ప్రజలీవిషయమున శ్రద్ధవహించి అందోళన చేయవలెను.

మన రేవులలో ఒకదానికి ఇంకొకదానికిగల దూరము ఈ క్రిందగాంచుడు.

సముద్రము మీదుగా దూరం	మైళ్లు
మద్రాసునుంచి కాకినాడ	370
,, మచిలీపట్నం	270

* వీరికిముందు కి. శే. కే. గోపాలకృష్ణ రాజుగారు ఈ పదవి యందున్న ఆంధ్రులు.

మచిలీపట్నంనుంచి	కాకినాడ	100
కాకినాడనుంచి	విశాఖపట్టణం	74
విశాఖపట్టణంనుంచి	భీమునిపట్నం	30
భీమునిపట్నంనుంచి	కళింగపట్నం	40
కళింగపట్నంనుంచి	బారువా	30

మొత్తం రాజధాని వ్యాపారంలో పై రేవులమీదుగా జరుగు వ్యాపారము నూటికి 8½ వంతులు.

1939-40 లెక్కలబట్టి ఈ రేవులలో జరిగిన వ్యాపారము.

రేవు	వ్యాపారం విలువ రూపాయలు	రాష్ట్రపు వాణిజ్యంలో నూటికి
1. కళింగపట్నం	18 లక్షలు	.23
2. భీమునిపట్నం	41 ,,	.52
3. విశాఖపట్నం	236 ,,	2.89
4. కాకినాడ	252 ,,	3.09
5. మచిలీపట్నం	133 ,,	1.63
6. మద్రాసు	3252 ,,	39.87

పై సట్టికనుబట్టి మద్రాసులో తప్ప మిగిలిన ఆంధ్ర నౌకాశ్శలములలో వ్యాపారమెట్లుండెనో తెలియగలదు. ఒకప్పుడు “నానా విదేశనౌకాశీక విపులాశ్రయంబైన రేవు”లతో అలరారిన ఆంధ్ర తీరము, తీర వర్తకము ప్రస్తుత మీస్థితికి వచ్చుట పరితాపకరము !

యావద్భారత నౌకా నిర్మాణ పరిశ్రమకు మన తెలుగు రేవుపట్నమైన విశాఖపట్నము కేంద్రమగుటచేత మున్ముందు మరల తెలుగు కోస్తాలో ఒకసారి ఓడల జండాలు దివ్య విహారము చేయగలవు !

తుంగభద్రా—భంగములతో
పొంగినింగిని—పొడిచిత్తుల్లి
భంగపడని—తెనుంగునాథుల
పాటపాడవె—చెల్లెలా !

—రాయప్రోలు.

పంథొమ్మిదవ అధ్యాయము

ఆస్తి, బ్యాంకులు

కంపెనీలు

విషయ సంగ్రహము :—దేశసంపద—దేశసంపదను నిర్ణయించుటెట్లు? —ఆంధ్రదేశ సంపద, కొన్ని వివరణములు —రాష్ట్రమునందలి వివిధ జిల్లాలలోని మోటారులు బస్సులు మొదలైనవి—మన ఆంధ్రదేశపు వ్యవసాయిక సంపద—ఒక్కొక్క వ్యవసాయదారుని ఆదాయము మన చెన్నరాజధానిలో సగటున సాలీనారు. 12-12-0లు—కొమ్మలు—వానివల్ల మన రాష్ట్ర వ్యవసాయమునకు ముఖ్యముగా రాయలసీమప్రజలకు కలుగుచున్న బాధలు—రైతులు, అప్పులు—సత్యనాథకమిటీ రిపోర్టు ప్రకారము రైతు బుణగ్రస్తత చెన్నరాజధానిలో 150 కోట్లరూపాయలు—మన పారిశ్రామిక సంపద—పరిశ్రమల అభివృద్ధికి కారణమైన ఆంధ్ర యింజనీరింగ్, ఆంధ్ర వైంటిజిక్ కంపెనీ, ఆంధ్ర చేంబర్ ఆఫ్ కామర్సు మొదలైన కంపెనీలు—దేశపు ఆర్థిక సంపదకు ఆటపట్టలైన బ్యాంకులు—ఆంధ్రులచే స్థాపింపబడిన ఆంధ్ర బ్యాంకు, భారత లక్ష్మీ బ్యాంకు మొదలైనవి—జాతీయ వికాసమునకు తోడ్పడు సహకారోద్యమము—సహకార సంఘములు—సహకార సంఘములలో ఆంధ్రుల నాయకత్వము, అఖిలభారత ఖ్యాతి—కీ. శే. దివా బహదూర్, నర్ మోచర్ల రామచంద్రరావు, శ్రీ వేమవరపు రామదాసు వంతులు, శ్రీ నర్సింహదేవర సత్యనారాయణ మొదలైన నాయకులు—రైతులకు సహకారసంఘపు ఉపకృతి—పట్టికలు—వివరణములు.

ఒక దేశముయొక్క ఆర్థికసంపదనుగూర్చి చర్చించుటకు ముందు ఆ దేశమునకు సంబంధించిన అనేక విషయము

లను అవలోకించవలెను. ఆ దేశమునందలి ప్రజల జీవితము, నిత్యజీవితములోని వారి ఆదాయవ్యయములు, దేశమునందలి ఖనిజ సంపద, పరిశ్రమలు, దేశపు వ్యవసాయిక స్థితి, వస్తు ఉత్పత్తివినిమయములు మొదలైన ఈ అంశములన్నియు ఆచర్యంలోని అంతర్భాగములే. పాశ్చాత్య దేశములలో ఈ విషయము లన్నింటిలోను పరిశోధనము చేసి లెక్కలు తయారు చేయుదురు. అందుచేత ఆదేశముల వివరణములు తెలుసుకొనుట సులభము. ముఖ్యముగా మన

భారత దేశమునకే యిట్టి లెక్కలు
విషయ తక్కువ. అందులో ఆంధ్రదేశము
పరిచయము నకు ఈ అంచనా లసలే లేవు. మన
భారత దేశమున ఒక్కొక్కనికి

సంవత్సారాదాయము 20-రూ॥ లుండునని దాదాభాయి నారోజీగారు 1870 లో అంచనా వేసిరి. సా, కాంభట్టు గార్లు అంచనావేసి, భారత దేశమున ఒక్కొక్కని సాలురాబడి రు. 67-0-6 లుండునని నిర్ణయించిరి (1921-22). ఈ విధముగా వివిధ ఆర్థికశాస్త్రవేత్తలు సూచించి యున్నారు.

అసలు ఆర్థిక సంపదను గూర్చి తెలుసుకొనుట ఎట్లు? ఒక మనుష్యుని వేషము, బాహ్య ప్రవర్తనము చూచి అతని ఆర్థికస్థితిని తెలుసు కొనుటకు వీలయినట్లే, విమానము నెక్కి దేశమును చుట్టి వచ్చిన దేశమునందలి పంటలు, పారిశ్రామిక కేంద్రములు, పట్టణములు చూచి దేశపు ఆర్థిక స్వరూపము యొక్క బాహ్య చిత్రమును చిత్రించు

కొనవచ్చును. ఇవిగాక ఆ దేశమునందలి కర్మాగారములు, పారిశ్రామిక కేంద్రములు, సాడి దేశము యొక్క పంటలు, ఖనిజసంపద, ఆ దేశములో ఆర్థిక వివిధ ప్రదేశములనుండి ప్రభుత్వము సంపద తెలుసు నకు వచ్చు ఆదాయవ్యయములు, కొనుట ఎట్లు? అక్కడి రైతుల పరిస్థితి, టౌను ములు, కంపెనీలు, బ్యాంకులు మొద

లైన విషయముల పరిశీలించి కొంత తెలుసుకొన వచ్చును. ఆ దేశస్థులకు ఇతరప్రదేశములతోను, ఇతరప్రదేశములలోను గల వ్యాపార సంబంధములు, ఆ ప్రదేశములోనున్న మోటారులు, లారీలు మొదలగునవి గూడా అక్కడి ప్రజల స్థితిని నూచించును. ఇట్లే రైలు మార్గములో నున్న పారిశ్రామిక కేంద్రములు, పెద్ద రైల్వేజంక్షన్లు మొదలగు వాటిని గూడా ఈ సందర్భమున పరిశీలించ వలెను.

మద్రాసునుండి బరంపురమునకు ప్రయాణము చేయు చున్నప్పుడు నెల్లూరు జిల్లాలో కొంత భాగము; గుంటూరు బెజవాడల మధ్య కొంత భాగము; ఏలూరు రాజమహేంద్రవరముల మధ్య కొంత భాగము; సామర్లకోట తుని అనకాపల్లెల మధ్య కొంత భాగము సస్యశ్యామలమై, కంటి కింపుగా కనుపించును. అక్కడక్కడ పెద్ద కర్మాగారములు కనపడును. మద్రాసు నుండి కోయంబుత్తూరునకు ప్రయాణము చేయు చున్నప్పుడు నల్లనేల, అనేక కర్మాగారములు కనపడును. మద్రాసు నుండి రామేశ్వరము ప్రయాణము చేయు చున్నప్పుడు విల్లుపురం, తిరుచనాపల్లి, మధుర, మొదలైన పెద్దపెద్ద రైల్వే జంక్షన్లు, ఫలవంతమైన భూములు, క్రిక్కిరిసిన పట్టణములు కనపడును. దీనిని బట్టి దక్షిణాది ఎక్కువ సంపద గల దేశమని ఊహించ వచ్చును. మనకు కృష్ణా, గోదావరి మొదలగు పెద్ద పెద్ద నదులు, అనకట్టలు ఉన్నప్పటికినీ మన నదులలోని నీరు ఇప్పుడు మనకు నూటికి రి వంతుల కన్న ఎక్కువ ఉపయోగ పడుట లేదు. గుంటూరు మొదలైన ప్రదేశములు ఎక్కువ టౌనుబాధకు గురియై

ఆంధ్ర దేశపు తైల్యము పొందు చున్నవి. మన సంపద-ప్రాంతీయులు రంగూన్, బర్మా కొన్ని వివరణములు మొదలైన ప్రదేశముల కిప్పుడు కూలి నాలిక్త పోవుచున్నారే కాని, వర్తక వాణిజ్యములకై పోవుట లేదు. దక్షిణాది వర్తకులు అనేక

ప్రదేశములకు పోయి వర్తకము చేయు చున్నారు. మన సంపద ఎట్లున్నను మన గ్రామములు చూచుట కెంతయే సంపన్నములుగా కనిపించును. ఇతర రాష్ట్రములలో, కొన్ని పల్లెటూళ్లలో చూచుటకొక పెంకుటిల్లెనను కనిపించదు. మన ఆంధ్రరాష్ట్రమున మధ్య రకపు జనసామాన్యపు సంఖ్య ఎక్కువ. మన ఆంధ్రదేశపు పాటకపుజనులు నైతమ

గౌ|| శ్రీ వేమవరపు రామదాసు పంతులు బి.ఏ., బి.ఎల్., స్టేటు కౌన్సిలు కాంగ్రెసు పార్టీ లీడరు, సహకారోద్యమములో అఖిల భారత నాయకత్వము సంపాదించిరి. రాష్ట్ర సహకార బ్యాంకు అధ్యక్షులుగా నుండిరి. అఖిల భారత సహకార పత్రికాధిపతులు.

తమిళనాడు మొదలైన ఇతర దాక్షిణాత్య ప్రదేశముల వారి కన్న వేషము, దుస్తులను ధరించుటలో కొంచెము ఉన్నత విధముగా నుందురు. మన ప్రదేశములనుండి ప్రభుత్వము నకు వచ్చు ఆదాయమును బట్టి ఏజిల్లా ఎంత సంపన్నమైనది తెలుసుకొనవచ్చును. మన తెలుగు జిల్లాలన్నింటిలోను భూమి పన్ను, గుంటూరు జిల్లా నుండి రు. 683196 లున్నా, డిస్ట్రిక్టుబోర్డు ఆదాయము రు. 1263604 లున్న

ప్రభుత్వమునకు వచ్చు చున్నది. తూర్పు గోదావరి జిల్లా నుండి రు. 6490635లు భూమి పన్ను మీదను, రు. 129365లు జిల్లాబోర్డు నుండిన్నీ ప్రభుత్వమునకు వచ్చును. ఇట్లే 16 వ పుటలో చూపిన పట్టిక ననుసరించి అన్ని జిల్లాల విషయములు తెలుసుకొన వచ్చును.

వ్యవసాయకస్థితిగతులు, ఖనిజసంపద మొదలైన విపులాంశముల గురించి చర్చింపబోవుటకు ముందు, మన దేశమునందలి మోటారులు, బస్సులు, లారీలు కూడా మన ఆర్థిక పరిస్థితిని తెలియజేయునుగాన వాటిని గురించి తెలుసుకొనవలసి యున్నది.

జిల్లా పేరు	వి క్రీ గ్	వి క్రీ గ్	వి క్రీ గ్	వి క్రీ గ్	వి క్రీ గ్	వి క్రీ గ్
విశాఖపట్టణం	43	52	19	151	412	677
తూ. గోదావరి	54	11	—	128	308	500
ప. గోదావరి	17	4	2	114	140	277
కృష్ణా	19	43	9	174	237	482
గుంటూరు	37	33	14	155	230	469
నెల్లూరు	4	5	3	121	151	284
కడప	8	11	—	68	66	153
కర్నూలు	8	19	—	83	55	165
బళ్లారి	24	18	—	89	130	270
అనంతపురం	7	10	—	68	72	157
చిత్తూరు	22	16	4	113	118	273
చంగల్పట్టు	28	28	2	45	220	323
ఉత్తరాంధ్రా	24	8	11	209	185	437
దక్షిణాంధ్రా	23	16	2	99	174	314
తంజావూరు	18	14	5	197	432	666
తిరుచనాపల్లి	51	47	16	175	500	789
మధుర	88	94	34	279	618	1113
రామనాథపురం	22	15	12	130	651	830
తిరునల్వేలి	57	42	20	192	357	668
కోయంబుత్తూరు	149	115	29	280	879	1452
నీలగిరి	82	149	40	60	758	1089
నేలం	73	42	3	197	318	633
దక్షిణ కెనరా	37	74	13	106	223	453
మలబారు	43	167	9	206	612	1037
మదరాసు	451	382	110	369	4436	5748
	1388	1415	357	3808	12291	19259

ఈ మోటారు డీలర్లు అసోసియేషన్ వారి లెక్కలను బట్టి చూచినప్పటికిన్నీ మన రాజధానిలో తెలుగు జిల్లాలకన్న దక్షిణ జిల్లాలలో ఎక్కువ బస్సులు మోటారులు మొదలైనవి ఉన్నట్లు ఊహించుట కవకాశము కలదు.

ఇందుకు మన వర్తకము పారిశ్రామిక పరిస్థితి చాలా వరకు కారణము. తెలుగు జిల్లాలలోని వ్యవసాయకస్థితి, ఖనిజసంపద, పారిశ్రామికస్థితి, రైతు వ్యవసాయక సంపద ఋణము, బ్యాంకులు, సహకారోద్యమమునుగురించి తెలుసుకొనవలసి యున్నది. వ్యవసాయము, పరిశ్రమలు, ఖనిజసంపద మొదలైన విషయములకు సంబంధించిన వివరణములు ఆయా శీర్షికలుగల భాగములలో విపులముగా వివరించితిమి.

ఇప్పటి మన ఆంధ్రదేశ జనసంఖ్యలో నూటికి 90 మంది వ్యవసాయక పరిశ్రమతో సంబంధము కలిగియున్నారు. దేశములో 3/4 వంతు జనులకు జీవాధారము వ్యవసాయమే. మన మద్రాసు రాష్ట్రములో వ్యవసాయముమీద ఆధారపడి యుండువారిలో ఒక్కొక్కనికి సాలీనా సుమారు రు. 12-12-0 లకంటే ఎక్కువ ఆదాయము వచ్చుటలేదు. మన ఆంధ్రరాష్ట్రమును ఇతర రాష్ట్రముల కొన్నింటితో పోల్చిచూచిన చాలా పేదదేశ మనిపించును. తెలుగు జిల్లాలలో చిత్తూరు, కడప, కర్నూలు, అనంతపురం, బళ్లారి జిల్లాలున్నా; నెల్లూరు, పశ్చిమ గోదావరి, తూర్పు గోదావరి, విశాఖపట్నం జిల్లాలలోని మెట్ట ప్రాంతాలలోను వ్యవసాయమునకు వర్షముమీద ఆధారపడవలసియుండును. వర్షములు లేక ఈ ప్రాంతములలో అనేక పర్యాయములు టౌమములు సంభవించుచుండును. మన ఆంధ్రదేశమున వచ్చు, టౌమములు, మన ప్రజలకు ఆర్థికముగా హాని కలిగించుచున్నవి. అందుచేత వ్యవసాయమునకు ప్రజలకు అవి ఎట్లు హానికరములుగా నున్నవో తెలుసుకొనవలసి యున్నది. ఆంధ్రదేశమునందు పండు పంటలు, వాని విలువలు వ్యవసాయమన్న శీర్షిక క్రిందగల భాగములో ప్రత్యేకముగా పట్టికలతో 177-178 పుటలలో చెప్పబడినవి. వాటినిబట్టి మన వ్యవసాయక సంపద తెలుసుకొనవచ్చును.

తెలుగు జిల్లాలలో ఒక రూపాయికి తక్కువ శిస్తు చెల్లించు పట్టాదారుల సంఖ్య, ఒక రూపాయి మొదలు 10 రూపాయిలలోపు శిస్తు చెల్లించు పట్టాదారుల సంఖ్య,

ఆంధ్రసర్వస్వము

వెయ్యి రూపాయలు శిస్తు చెల్లించు పట్టాదారుల సంఖ్యలు మాత్రము ఈ క్రింద పట్టికలో చూపబడినవి.

శిస్తు వర్గము	1900-01 సంఖ్య	1901-02 సంఖ్య	1902-03 సంఖ్య
విశాఖపట్నం	9,738	21,010	1
తూర్పు గోదావరి	11,382	39,781	15
పశ్చిమ గోదావరి	12,907	34,531	19
కృష్ణా	11,721	35,465	9
గుంటూరు	32,507	105,842	3
నెల్లూరు	10,512	43,366	6
కడప	33,721	78,648	
అనంతపురం	26,147	68,710	1
బళ్లారి	13,876	79,900	8
కర్నూలు	17,300	68,246	
చిత్తూరు	20,241	56,710	1

పై పట్టికనుబట్టి వెయ్యి రూపాయలు శిస్తు చెల్లించు పట్టాదారుల సంఖ్య అతి స్వల్పమని తెలియుచున్నదిగదా ! దీనినిబట్టి ఆంధ్రదేశమున ధనాధ్యులైన రైతులు అధికముగా లేరని తెలియును. చాలామంది వ్యవసాయపు కూలీలున్నారు. ఒక రూపాయకి తక్కువ శిస్తు చెల్లించు పట్టాదారు, ఎంత తక్కువ విస్తీర్ణము గల భూమికి అధిపతియైనది ఊహించుకొనవచ్చును. ఇంక ట్యాముల విషయము పరిశీలించుము.

1896-97 లో ఆంధ్రదేశమున పెద్ద ట్యాములు వచ్చెను. 1900 లలో మరల ట్యాములువచ్చి నర్సారావుపేట, వినకొండ తాలూకాలు నష్టపడినవి. అనంతపురం జిల్లాలోని తాడిపత్రి, కదిరి తాలూకాలు ; ట్యాములు-వాటివల్ల బళ్లారి జిల్లాలోని అదోని, తాలూకా వ్యవసాయమునకు, యున్నా ; కర్నూలు జిల్లాలోని ప్రజలకు కలుగు బాధ మార్కాపురం, నంద్యాల, కోయిలకుంట్ల, పట్టికొండ, కంభం మొదలైన ప్రదేశములున్నా ; కడప, నెల్లూరు జిల్లాలో కొన్ని

భాగములున్నా 1900 సంవత్సరమున కొంతవరకు నష్టపడినవి. 1901 వ సంవత్సరమున మరల కరువు వచ్చి కడప, అనంతపురం, చిత్తూరు మొదలైన ప్రదేశములలో కష్టములు అధికమయ్యెను. 1919 లో కృష్ణా జిల్లాలోని నందిగామతాలూకా, మునగాల పరగణాలలో ట్యాములు సంభవించినది.

1920 సం॥లో ప్రతి సంవత్సరము సగటున కురియు వర్షములలో సగమైనను కురియక బళ్లారి, అనంతపురం, కర్నూలు జిల్లాలలో కరువు వచ్చెను. బళ్లారి, అనంతపురం జిల్లాలలో మరల ట్యాముదేవత యినుప గజ్వెలతో 1924 లో తాండవమాడినది. ఆ సంవత్సరం ట్యామునివారణమునకై రు 2,21,545 వెచ్చించి పనులు చేయించిరి. 1926 లో కోయంబుత్తూరు జిల్లాలోని ధర్మపురం తాలూకాలో వానలు సకాలమున లేక కొంచెము కరవు బాధ కలిగెను. బళ్లారి జిల్లాలోని బళ్లారి, ఆలూరు తాలూకాలు 1931-32 లో ట్యామును గురియయ్యెను. 1932 లో కురిసిన వర్షములతో ఇక్కడ అప్పటి ట్యాముబాధ తగ్గెను. 1934-35 లో బళ్లారి, అనంతపురం జిల్లాలలో గొప్ప ట్యాము మరల వచ్చినది. దీనికి కారణము 1933 నుండి 1935 వరకు ఆ ప్రదేశములలో గల అనావృష్టియే. అప్పుడు ట్యామునివారణమునకై రు 17,23,452లు ఖర్చుపెట్టబడెను. అనంతపురం, కర్నూలు జిల్లాలలోని కొన్ని భాగములలో వర్షములు లేక 1937-38 లలో కరువులు వచ్చినవి.

మొత్తముమీద ఈ ప్రదేశములు అధికముగా ట్యాములకు లోనగుచున్నవిగదా ! ఇక్కడ వర్షము లేక పోయినను సరియైన నీటివనరులు ఏర్పరచక పోవుట శోచనీయము. ఈ ప్రదేశములలో నిజమునకు చాలావరకు బావులు, చెరువులు లేవని చెప్పవచ్చును. హగేరినది, సిరిగుప్ప దగ్గర తుంగభద్రసాయ కొంచెము వ్యవసాయమున కుపయోగపడుచున్నవి. ఇక్కడ వర్షములు సరిగా లేకుండుటచే భూముల విలువ పెరగదు. పైగా తక్కువ. సగటున ఇచ్చట నల్లభూమి ఖరీదు ఎకరము రు 110 లనిన్నీ ; ఎర్రభూమి ఎకరము రు 60 లనిన్నీ అంచనా వేయబడినది. తుంగభద్రాప్రాజెక్టు వీరికి చాలావరకు తోడ్పడ గలదు. ఈ ప్రదేశమున వ్యవసాయమునకు ఇంగ్లండు, అమెరికా మొదలైన దేశములలో ఉపయోగింప బడుచున్నట్టి “వర్షపు

మరలు" (Rain Makers) ఉపయోగించుటకు వీలయిన, ఉపయోగపరచుట మంచిది. ఈ ప్రదేశములలో ప్రత్తి, వేరుశనగ సాగుబడి అధికము. ప్రత్తి 10 లక్షల ఎకరముల లోను, వేరుశనగ 12 లక్షల ఎకరములలోను సాగుబడి చేయబడుచున్నది. వ్యవసాయము ముఖ్యముగా మన దేశీయుల జీవాధార మైనప్పటికినీ మన దేశమున వ్యవసాయము అభివృద్ధిపరచుకొనుటకు, యంత్రములు ఇతర నీటి సదుపాయములను ఉపయోగించుకొనుటకు ప్రయత్నములు జరుగుటలేదు. అందుచేత అభివృద్ధి లేకున్నది. ఈ విషయములు విపులముగా భావి ఆంధ్రదేశాభివృద్ధి అను శీర్షిక క్రింద చర్చించబడును. ఇట్టి కారణములవల్ల క్రమముగా రైతులు బీదస్థితికి వచ్చుచున్నారు. చాలా వరకు ఋణగ్రస్తులైపోయిరి. వ్యవసాయముచేసి, కష్టించి పండించు రైతునకు కష్టములు తప్పటలేదు. ఋతువు ఋతువునకూ తెగుచున్న బ్రతుకులంకెల నతుకుకొనుటయే మన రైతుకు మిగులుచున్నది. ఒక సుప్రసిద్ధ ఆర్థికశాస్త్రవేత్త వ్రాసినట్లు మన రైతు "He may slave all his life, but he can never free himself from the grip of the money lender. The result is "the Indian peasant is born in debt, lives in debt, dies in debt, and bequeaths debt" (జీవితకాలమంతయు

కష్టించి నప్పటికీ అప్పులవాని రైతు ఋణగ్రస్తత. దారుణ దంష్ట్రలనుండి బయట రైతుల అప్పు పడలేకున్నాడు. దీని ఫలితముగా దేశముయొక్క అప్పు: రైతు అప్పులలో పుట్టి, అప్పులలో పెరిగి, అప్పులలో మృతినందుచున్నాడు. అప్పు అతని బ్రతుకునకు లిఖించిన మరణ శాసనమై పోయినది).

భూమి తనఖా బ్యాంకులు మొదలైనవి రైతాంగము యొక్క అభివృద్ధికై పాటుపడుచు, రైతున కార్థికోపకృతి తరుణమున చేయుచున్నప్పటికినీ రైతు, తన భూమిని తాకట్టుపెట్టుటవల్ల సంఘమున తనకు పరపతి తగ్గునన్న సిగ్గుచే ఇబ్బడి కిబ్బడి వనూలు వడ్డీ పేరట చేసుకొను వడ్డీ వ్యాపారస్తులవద్దనే ప్రామిసరీనోటు పద్ధతిపై అప్పులు తెచ్చుకొని నష్టపడి పోవుచున్నాడు. దేశములో రైతు ఋణగ్రస్తతకు అనేక కారణములు చెప్పబడినవి. వానిలో ముఖ్యమైన వాటిని చర్చింతము.

(1) ప్రస్తుతము అమరకములో నున్న భూమి చిన్నచిన్న చెక్కలుగా అనేక అమరకపుదారుల చేతిక్రిందనుండుట; అందుచేత ఆచిన్న భూభాగములపై వచ్చు ఆదాయము రైతునకు చాలక, అతడు నిత్య జీవనము గడుపుకొనుటకే శక్తిచాలక అప్పులు తెచ్చుకొనుచున్నాడు.

(2) పూర్వపు మన పరిశ్రమలు గ్రామ జీవితములలో మార్పులు వచ్చి, విచ్చిన్నమై పోవుటచేత రైతు కుటుంబములయొక్క ఉపాధి తగ్గి, వారు అప్పుల పాలగుచున్నారు.

(3) మన వ్యవసాయము, "నడుమ పర్జన్య డనుగ్రహింపనినాడేమిసేతు?" వను భారతవాక్యము ప్రకారము రైతు కేవలము వర్షముపైననే ఆధారపడి యుండుటచే అనావృష్టి, అతివృష్టివల్ల నష్టపడిపోయి, అప్పులకు చేయి చాచవలసి వచ్చుచున్నది.

(4) మన వ్యవసాయదారుడు, అతని పశువులు రోగములవల్ల అధికముగా చూణించుచుండుట వల్ల, అనేక పర్యాయములు ప్రతి సంవత్సరమున్నూ నష్టపడుచున్నాడు. దీనికి మన ప్రదేశములలో, పశువులారోగ్యమునకు సంబంధించిన నిర్లక్ష్యముగూడా కొంతవరకు కారణమని చెప్పవచ్చును.

(5) ఇవిగాక మన రైతులు అధికముగా వ్యవహార పరిష్కారములకు కోర్టులకు పోయి అనేక వ్యయములకు లోనగుట, వివాహాది సమయములలో సంఘమున గౌరవ ప్రతిష్ఠ లధికమగునన్న భావముతో శక్తికి మించిన ధన వ్యయముచేసి నష్టపడుట.

ఈపై కారణములే కాక రైతుల నిరక్షరాస్యతను ఆధారము చేసుకొని వర్తకులు, వడ్డీ వ్యాపారస్తులు అధిక లాభములు తీయుచుండుటచేత రైతు ఋణభారము పెరిగి పోవుచున్నది.

మొత్తముమీద రైతు వ్యవసాయమునకు, పాడి పంటలకు ప్రత్యేకించి తెచ్చుకొను అప్పుచాలా తక్కువ అని చెప్పవచ్చును. ముఖ్యముగా పూర్వపు వ్యవసాయిక పరిస్థితుల నభివృద్ధి పరచకపోవుట రైతుల ఆర్థిక పతనమునకు చాలావరకు కారణము.

మన మద్రాసు రాష్ట్రమున 150 కోట్ల రూపాయలు రైతు ఋణముండునని (1935) డబ్ల్యూ.ఆర్. సత్యనాథక, ఐ. సి. యస్. గారి రిపోర్టునుబట్టి తెలియుచున్నది. చాలా

రాష్ట్రం క్రింద, రైతు బుణము మద్రాసు రాష్ట్రమున 40 శాతం రూపాయలకు అంచనా వేసిరి. మన భారతదేశపు, మొత్తపు రైతుబుణములో మన చెన్నరాష్ట్ర రైతు బుణము ఆరవ వంతుండును.

రైతుల బుణ విముక్తుల చేయుటకు మన చరిత్రనుబట్టి క్రి. పూ. 3 వ శతాబ్దము నాటినుండియు ప్రయత్నములు జరుగఁచుచు వచ్చినవచ్చును. నూటికి ఆరు రూపాయల కన్న వడ్డీ అధికముగా తీసుకొనుట పూర్వము నిషేధింప

బడినది. ఎట్టి పరిస్థితులలోను వడ్డీ

రైతులను అసలుకు రెట్టింపు మించరాదు.

విమోచనము చట్టము మహమ్మదీయు ప్రభుత్వకాలములో

ప్రభుత్వమువారి ఉన్నతోద్యోగు

లకు, రాజకుటుంబీకులకు “ప్రభుత్వపు - అప్పు”

(State loan) ల నిచ్చెడివారు. కరువులు, జబ్బులు,

అనావృత్తి మొదలైన కష్టకాలములలో రైతులకుకూడా

అప్పుల నిచ్చెడివారు. 1793 నుండి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ

కాలములో అనేక కరువులు, కష్టములు వచ్చుటచేత ప్రభు

త్వమువారు ఈ విషయమున జోక్యము కల్పించుకొని

చట్టముల చేయుటకు ఆరంభించిరి. చెన్నరాష్ట్రమున

“కోర్ట్ ఆఫ్ వార్డుస్” చట్టము కొంతవరకు బుణ భారము

నణకట్టినది. “1874 డక్కన్ ఎగ్రికల్చరీస్ ఆక్టు”,

“1886 ఎమెండ్ మెంటు ఆక్టు”, “1884 ఎగ్రికల్చరీస్ లోను

ఆక్టు”, “1904 కో-ఆపరేటివ్ క్రెడిట్ సొసైటీ ఆక్టు

“1931 మద్రాసు డెటర్మిన్డ్ ప్రొటెక్షన్ ఆక్టు”, “1938

బుణ నివారణ చట్టము” మొదలైనవి పెరుగుచున్న రైతు

బుణగ్రస్తతను అరికట్టుటకే ఉద్దేశించి చేయబడినవి. కాం

గ్రాన్ ప్రభుత్వమువారు అమలుపరిచిన 1938 చట్టము

రైతాంగమునకు ఎక్కువగా తోడ్పడినది. 1918 నాటి

“అన్యాయపు వడ్డీ అప్పుల చట్టము” (Usurious Loan

Act) కూడా ఈ ఉద్దేశ్యమును చాలావరకు సాధించినది.

మన భారతదేశపు రైతులు 1931—1935 ల మధ్యకాల

ములలో 544,230 ఎకరముల భూమి పోగొట్టుకొని,

41,315 ఎకరముల భూమిని సంపాదించినట్లు అంచనా

వేయబడినది. కావున మన భారతదేశ రైతాంగమునకు

వచ్చిన నష్టము 502,915 ఎకరములు అని తెలియుచున్నది.

ఈ రైతు బుణగ్రస్తతను తగ్గించుటకు ఒక్క-బుణవిమోచన

చట్టము చేసినచాలదు. ఈ కృషి బహుముఖము కావలెను. రైతునకు వ్యవసాయికాభివృద్ధికి మార్గములు చూపించవలెను. పన్నుల భారము, నజరానాల భారము, వ్యవహారముల ఖర్చులు మొదలగునవి తగ్గునట్లు చూడవలెను. అసలు ప్రభుత్వము ప్రజల ఉన్నతికి సంబంధించిన అన్ని విషయములలోను శ్రద్ధ వహించవలెను. దేశమునకు వెన్నెముక వంటి రైతు విషయము అశ్రద్ధవహించుటయన్న దేశము విషయములో అశ్రద్ధ వహించుటయే !

మన ఆంధ్ర దేశమున చాలావరకు రైతులు అప్పులను వ్యక్తి పలుకుబడివీరాదనే తెచ్చుకొనుచున్నారు. ఈ వ్యక్తుల కప్పునిచ్చు పద్ధతి లైసెన్సు పద్ధతిపై నుండుట మంచిది ! ఇంతకుముందు చచ్చించిన తొమ్ములు రైతుల స్థితిని చాలా వరకు క్రుంగదీసిన విషయము గమనింపదగినది.

పైన వ్యవసాయిక స్థితిగతులు, రైతు బుణగ్రస్తత మొదలైన వాటిని సూచించియుంటిమి. యింక పారిశ్రామిక సంపదనుగురించి చెప్పవలెను. కానీ, వస్తుత్పత్తి విచారణమునకు కావలసినంతవరకు యిచ్చట చర్చితము. మన ఆంధ్రదేశములో సంప్రదాయానుసారముగా కుండలు చేసుకొనుట, కమ్మరి, వడ్రంగము పనులు చేసుకొనుట మొదలైన కులవృత్తులు కలిగినవారనేకులున్నారు. కానీ, యిట్టివారు చేసుకొను పనులన్నియున్నా పెద్ద పరిశ్రమల క్రింద చెప్పుటకు వీలులేదు. అవి పరిశ్రమలకు తోడుగానుండు మనదేశ పారిశ్రామిక నవి. ఎక్కువ వస్తువుల నుత్పత్తి సంపద చేయుటకు ఏర్పడిన పెద్ద సంస్థలనే పరిశ్రమలందురు. ఫ్యాక్టరీ

నివేదికలను పరిశీలించినచో చెన్నరాజధానియందు ఇట్టి పరిశ్రమ లెన్ని యున్నవో, ఆంధ్ర జిల్లాలలో ఎన్ని యున్నవో విశదమగును. సాధారణముగా 15 మంది పనివారికి తక్కువగాకుండా కలసి పనిచేయుచుండు ప్రతి పరిశ్రమగూడా ఫ్యాక్టరీ చట్టముక్రింద చేర్చబడును. మొత్తము మన రాజధానిలో 1940 లో 1891 ఫ్యాక్టరీలున్నవి. వానిలో 528 ఫ్యాక్టరీలు సంవత్సరమంతయు పనిచేయవు. కారణము ఇవి బుతువుల ననుసరించి యుండు పరిశ్రమ లగుటచేతనే ! సంవత్సరమంతయు పనిచేయు ఫ్యాక్టరీలు 1363 వున్నవి. మన పారిశ్రామిక

కర్జన్ అండ్ కంపెని

మాంట్ రోడ్డు

::

మద్రాసు

గృహమునకు సాంపుగూర్పు
కుర్చీలు బల్లలు మొదలయినవి
చేయు పనులలో

ఘనతపొందిన

ఆంధ్రనంస్థ!

౫౮ 45 సం॥ లుగా ఈ కంపెనీ

ప్రజాభిమానికి పాత్రమై

దినదినాభివృద్ధి నందుచున్నది!

దక్షిణ భారత దేశములో మిక్కిలి

పెద్దదయిన

సా (రంపుపుకోత) మిల్లును

ఈ కంపెనీవారు నిర్వహించు

చున్నారు !!

ఒకసారి మాకు అవకాశం ఇవ్వండి; మీకు

కావలసినవాటిని చక్కగా తయారుచేసి

మిమ్మల్ని సంతృప్తిపరుస్తాము..

దీ నౌ త ఇండియా కో-ఆపరేటివ్ ఇన్ సూరెన్సు సొసైటీ, లిమిటెడ్,

మ ద్రాసు.

(1932 కో-ఆపరేటివ్ సొసైటీల చట్టం క్రింద రిజిస్టరైనది)

అధ్యక్షులు :

శ్రీ పి. ఎస్. కుమారస్వామి రాజు, ఎం.ఎల్.ఎ.

ఈ సొసైటీలోని ఉత్తమ లక్షణాలు :-

- సన్యమైన పెట్టుబడులు
- చక్కని యాజమాన్యం
- అత్యధిక లాభాలు
- ప్రభుత్వ పర్యవేక్షణ
- తక్కువ ప్రీమియం రేట్లు
- ఉదారమైన పాలసీ షరతులు
- ప్రసిద్ధమైన డైరెక్టర్ల వర్గం

వాటాల మూలధనం, డిబెంచర్ మూలధనములతో సంబంధం లేకుండా ఈ సంస్థ కేవలం పట్టాదారులకు చెందినదే ; దీనిలోని లాభాలు పూర్తిగా పట్టాదారులవే !

రిజిస్టర్డ్ కో-ఆపరేటివ్ సొసైటీలలోని సభ్యులకు ప్రత్యేక తగ్గింపు ప్రీమియం రేట్లు !

ఈ సొసైటీలో పాలిసీదారుగా చేరడంవలన
సంరక్షణ లభిస్తుంది.

ఈ సొసైటీలో ఏజన్సీ తీసుకోడం మిక్కిలి గౌరవమైన వృత్తి.

వి. వెంకటాచలం, ఎం.ఎ., బి.ఎల్.,
కార్యదర్శి.

సంపద కాటపట్టులయిన ఈ ఫ్యాక్టరీలు తెలుగు జిల్లాలలో ఎచ్చట ఎన్నియున్నదీ ఈ క్రింది పట్టికవల్ల తెలుసుకొన వచ్చును.

జిల్లా పేరు	సం॥ మంతయు పని చేయు ఫ్యాక్టరీలు	సం॥ములో ఋతవు లనను సరించి పని చేయునవి
విశాఖపట్నం	98	9
తూర్పు గోదావరి	69	5
పశ్చిమ గోదావరి	86	0
కృష్ణా	97	21
గుంటూరు	87	35
నెల్లూరు	25	2
కడప	14	23
అనంతపురం	19	48
బళ్లారి	23	89
కర్నూలు	27	40
చిత్తూరు	20	4
మొత్తం	565	276

ఈ తెలుగుజిల్లాలలోని ఫ్యాక్టరీలలో సంవత్సరముపొడుగు నా పనిచేయువాటిలో ప్రతిదినము సగటున 36,820 మందిని, కొన్నాళ్లు పనిచేయు ఫ్యాక్టరీలలో 14,410 మందిని పని చేయుదురు. పైగా, ఈ సంఖ్యలను బట్టి మరికొన్ని విషయ ములు తెలియుచున్నవి. రాష్ట్రమునందలి ఫ్యాక్టరీలలో సగము భాగముకంటె అధికముగా ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాంతములయందేయున్న వి. కానీ వీటిలో పనిచేయుచున్న పనివారి సంఖ్యమాత్రము, రాష్ట్రమునందలి ఫ్యాక్టరీ కార్మికుల సంఖ్యయందు అయి దవ వంతు మాత్రమే! దీనిని బట్టి తెలుగు జిల్లాలలో అనేక మంది కార్మికుల నియోగించి పనిచేయు పెద్దపెద్ద పారిశ్రా మిక కేంద్రముల సంఖ్య తక్కువనినీ, అట్టి పరిశ్రమలు ఇతర జిల్లాలలో ఎక్కువగా నున్నవనినీ చెప్పవచ్చును. తిరు పతిలోను మదనపల్లిలోను గ్రామ పరిశ్రమలున్నవి. ఈ పరి శ్రమలలో మొత్తము 15 వందల మందికి పైగా పనిచేయు చున్నారు. ఇందు పెట్టుబడి మొత్తము 17 వందల రూపాయలకు పై బడియుండును. వీటికికూడా మన సహకార సంఘములు తోడ్పడుచున్నవి. మన పారిశ్రామిక స్థితిని మనము ఇంకా అభివృద్ధి నొందించుకొనవలెను. మన

పరిశ్రమలయొక్క అభివృద్ధికి ఆధార భూతములయిన కొన్ని సంస్థలను గురించి చెప్పవలసి యున్నది.

ఆంధ్రా చీఫ్ కమర్స్ ఆఫ్ కామర్స్ :— ఆంధ్రా దేశము యొక్క ఆర్థిక వాణిజ్య పారిశ్రామిక హక్కులను, ప్రయోజనములను సంరక్షించి అభివృద్ధి నొందించు నుద్దేశ్య ముతో 1927 వ. సం॥మున దివాన్ బహదూర్ కొమ్మి రెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడు, ముఖ్యమైన కీ. శే. కాశీనాథుని నాగేశ్వర కొన్ని పరిశ్రామిక రావు పంతులు, సి. రంగనాయ సంస్థలు కులు చెట్టి, వావిళ్ల వెంకటేశ్వర శాస్త్రిలు, నారాయణ దాస్ గిరి ధరదాస్ మొదలైన ప్రముఖులచే ఇది స్థాపింపబడినది. ఆంధ్రా దేశమునందలి అన్ని జిల్లాలలోని వర్తకులు ఈ సంఘమున సభ్యత్వము వహించిరి. ఇది అఖిలభారతవాణిజ్యసమ్మేళనము (Federation of Indian Chamber of Commerce) తో అనుబంధింపబడినది. ఈ సంఘము తెలుగు జిల్లాల లోని వాణిజ్య సంస్థలకును, బ్యాంకింగ్ సంస్థలకును ప్రతి నిధిగా భారతప్రభుత్వము వారిచేత అంగీకరించబడెను. మద్రాసు కార్పరేషన్ ఎక్సైజు లైసెన్సింగ్ బోర్డు, మద్రాసు ఇండస్ట్రీస్ బోర్డు, గవర్నమెంటు హాస్పిటల్సు సలహా సంఘము, బోర్డు ఆఫ్ కమ్యూనికేషన్సు, ప్రావిన్సి యల్ కాటక్ కమిటీ, ప్రావిన్సి యల్ ఎడ్యుకేషన్ కమిటీ ఆఫ్ వార్ సప్లై, ఎక్స్ పోర్టు అడ్వయజరీ కౌన్సిలువారి మద్రాసు పోర్టు కమిటీ, మద్రాసు పోర్టుట్రస్టు బోర్డు, రైల్వే రేటు అడ్వర్టైజర్ కమిటీ మొదలైన సంస్థలలో ఈ సంఘమునకు ప్రాతినిధ్యము గలదు.

ఈ సంఘాధ్యక్షులు నారాయణదాసు గిరిధరదాసు గారు ఉపాధ్యక్షులు కె. సూర్యనారాయణరావుగారు ; గౌరవ కార్యదర్శి వి. వెంకటేశ్వర శాస్త్రిలుగారు.

ఆంధ్రా ఎంజినీరింగ్ కంపెనీ లిమిటెడ్

ఈ సంస్థను, (విశాఖ-బెజవాడ) మొదట డి. ఎల్. నర్సింహారాజుగారున్నూ, మరికొందరు భాగ స్వాములున్నూ కలసి వర్తక సంఘముగ స్థాపించిరి. 1929 వ సం॥న ఇది 3 లక్షల రూపాయల పెట్టుబడితో ప్రైవేటు లిమిటెడ్ కంపెనీగా మార్చబడెను. పిమ్మట నర్సింహారాజుగారు ఆంధ్రా

కీ. శే. శ్రీ దంతులూరి లక్ష్మీనర్సింహరాజు, బి.ఎ., బి.ఎస్.సి., ఎమ్. ఎస్.సి., ఎమ్.ఎల్.ఏ. విశాఖపట్నంలో ఆంధ్ర ఎంజి నీరింగ్ కంపెనీ స్థాపించి మానేజింగ్ డైరెక్టరుగా నుండిరి. ఆంధ్రా సిమెంటు, విశాఖపట్నం పంచదార ఫ్యాక్టరీల స్థాపకులు.

దేశమున ముడిపదార్థ సంపదను గురించి సమగ్రముగా పరిశోధనలుసల్పి, అనేక పరిశ్రమల నెలకొల్ప వచ్చునని కనుగొనిరి. అందుకుగాను విశాఖపట్టణమునందు విద్యున్నిర్మాణశాల నేర్పరచుట అవసరమని తలచి, లైసెన్సు కొరకు దరఖాస్తు చేసిరి. అధికారు లిచ్చటి అవకాశములను ఆలోచించి విశాఖపట్నం, బెజవాడలలో ధర్మల్ స్టేషనుల నిర్మించిరి. కానీ, నర్సింహరాజుగారికి అనకాపల్లి, విశాఖపట్నం ప్రాంతములలో విద్యుచ్ఛక్తిని స్వైచ్చేయుటకు అనుమతి నొసగిరి. ఇందుకుగాను రు 6 లక్షల పెట్టుబడితో, విశాఖ పట్నం ఎలక్ట్రిక్ స్వైచ్చే కార్పొరేషన్; అనకాపల్లి ఎలక్ట్రిక్ స్వైచ్చే కార్పొరేషన్ అను రెండు లిమిటెడ్ సంఘములు ఏర్పరచ బడెను. ఈ పై రెండుగాక, 3 లక్షల రూపాయల పెట్టుబడితో 'విశాఖపట్నం సుగర్ అండ్ రిఫైనరీస్' అనుపేర మరెయిక పారిశ్రామిక సంస్థ నెలకొల్పబడెను. ఈ పెట్టుబడి, తర్వాత రు 6 లక్షలకు అధికము చేయబడెను. అనకాపల్లి దగ్గర తుంపాలలో నున్న ఈ కంపెనీవారి పంచదార ఫ్యాక్టరీ రోజుకి 200 టన్నుల చెరకును ఆడగలదు.

ఆంధ్రా సిమెంటు కంపెనీ లిమిటెడ్ :— నర్సింహరాజు గారు స్థాపించిన పరిశ్రమలన్నిటి యందును ఇది పెద్దది. లక్షల పెట్టుబడితో ఇది ప్రారంభింప బడినది. ఈ కంపెనీ వారు తమ బెజవాడ ఫ్యాక్టరీలో అత్యుత్తమమైన సిమెంటు తయారు చేయుచున్నారు. భారత ప్రభుత్వము వారును, మద్రాసు ప్రభుత్వము వారును ఈ కంపెనీవారి సిమెంటు విరివిగా వాడుక చేయుచున్నారు.

ఈస్టకోస్టు సిరెమిక్ ఇండస్ట్రీస్ లిమిటెడ్ :— దీనిని 1938 లో 10 లక్షల రూపాయల పెట్టుబడితో నర్సింహరాజు గారు నెలకొల్ప ప్రయత్నముల చేసిరి. కాని నెరవేరలేదు.

ఆంధ్రా సైంటిఫిక్ కంపెనీ లిమిటెడ్ :— ఈ సంస్థ, 1927 లో మచిలీపట్నమున స్థాపించబడెను. 1939-40 సంవత్సరములో ఈ కంపెనీవారి పెట్టుబడి రు 2,44,976లు 1939-40 సం॥లో వీరు 8% డివిడెండు పంచిరి. ఇది భారతదేశమున ప్రఖ్యాతిగడించిన సంస్థలలో నొకటి. దీనికి సంబంధించిన వివరణములు పరిశ్రమలను అధ్యాయమున చూడుడు. ఇవిగాక ఈ పారిశ్రామికాభివృద్ధికి దోహదకారులై యున్న కంపెనీలలో చెప్పవలసినవి; బెజవాడ ఆంధ్రా ఫార్మక్యూటికల్ వర్క్సు, మద్రాసు ఎనామిల్ వర్క్సు. యివి రెండున్ను, ఆంధ్రులు స్థాపించి జయప్రదముగా నడుపుచున్న సంస్థలు. పరిశ్రమలన్న అధ్యాయములో వీటికి సంబంధించిన వివరణము లున్నవి.

ఆంధ్రా ఇన్నూవేషన్ కంపెనీ :— భారత దేశము నందతం టనూ ప్రఖ్యాతి గాంచిన నాయకులు డాక్టరు భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య, డాక్టరు కోకా అహోబలరావు మొదలైన ప్రముఖులచే 1925 సంవత్సరములో మచిలీపట్నమున స్థాపింపబడెను. యర్రమిల్లి మంగయ్యగారు ప్రారంభము నుండి దీనికి కార్యదర్శిగా నుండిరి. ఇది ఆంధ్రులచే నెలకొల్పబడి జయప్రదముగా నిర్వహించబడిన ప్రథమ భీమా సంస్థ. ఈ కంపెనీ సర్వరాభివృద్ధి ఆంధ్రుల కార్యదీక్షను సర్వతోముఖముగా చాటుచున్నది. భారత దేశపు ప్రధాన సంస్థలలో ఇది యొకటి. ఇందుకు దీని ఈ ప్రక్క లెక్కలే నిదర్శనములు.

సంవత్సరము	అమలులో నున్న పాలసీల సంఖ్య	భీమా మొత్తం రూపాయలు	జీవిత భీమా ని॥ రూపాయలు
1926	341	5,21,500	4761
1930	2,483	36,38,000	2,15,121
1935	8,098	98,00,700	11,15,387
1940	14,805	176,03,057	31,33,863

సంవత్సరము	ఆస్తుల మొత్తం. రూపాయలు.	ప్రీమియలు. రూపాయలు.	చెల్లించిన క్లెయిములు.
1926	42,460	23,402	1000
1929-30	2,88,110	1,92,975	22,000
1935	13,06,542	4,60,888	60,650
1940	34,34,825	8,53,505	109,746

ఈ కంపెనీ వారు మొదటి వాల్యూషన్ లో వెయ్యికి 10 రూ॥ లు; 2 వ వాల్యూషన్ లో 1000 కి—15 రూ॥ లు బోనసు పంచిపెట్టిరి. ఈ కంపెనీ యొక్క ధనము దేశీయ పరిశ్రమలలోను, రైతుల కుపయోగించు భూమి తనఖా బ్యాంకులలోను నిల్వ చేయబడుచున్నది. దీని శాఖోపశాఖలు భారత దేశమంతయు వ్యాపించి పనిచేయుచున్నవి.

ఇవిగాక, డక్కన్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ, హిందూస్థాన్ మ్యూచుయల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ, విజయలక్ష్మీ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీలు ఆంధ్రదేశమున స్థాపింపబడి పనిచేయుచున్నవి.

ఈ కంపెనీలు ఇంకా అభివృద్ధి చెందక పోవుట శోచనీయము ఇక మన దేశసంపద కాలవాలములైన బ్యాంకులను గురించి తెలుసు కొనవలెను.

ఆంధ్రదేశమున ప్రజలకు గావలసిన పరపతి సౌకర్యముల నిచ్చు వడ్డీ వ్యాపారము అధికముగా ఇంకను పాపకారుల చేతిలో నున్నది. ప్రస్తుతము

మన బ్యాంకులు- ఈ ప్రాంతమున వడ్డీ వ్యాపారము

ఆంధ్ర బ్యాంకు చేయుచున్న జాయింటు ప్లాకు

భారత లక్ష్మీ బ్యాంకు బ్యాంకులలో ముఖ్యమైనవి. (1)

ఇంపీరియల్ బ్యాంకు (2) ఆంధ్ర

బ్యాంకు (3) భారత లక్ష్మీ బ్యాంకు (4) ఇండో కమర్షియల్ బ్యాంకు (5) ఇండియన్ బ్యాంకు (6) హిందుస్థాన్

బ్యాంకులు. వీనిలో ఆంధ్ర భారత లక్ష్మీ బ్యాంకులు రెండునూ ఆంధ్ర ప్రముఖులచే నెలకొల్ప బడినవి.

ఆంధ్ర బ్యాంకు లిమిటెడ్ :— ఈ సంస్థ 1923 లో డాక్టరు పట్టాభి సీతారామయ్య మొదలగువారితో మచిలీ పట్నమున స్థాపింప బడినది. ఫిక్స్ డిపాజిట్లకు 100 కు సం॥మునకు 3½% చొ॥న వడ్డీ నిత్తురు. వీరు అన్ని ప్రాంతములలోను హుండీలు చాలా స్వల్పమైన కమిషనుతో వసూలుచేయుచున్నారు. విజయనగరం, కాకినాడ, సామర్లకోట, రాజమండ్రి, ఏలూరు, బెజవాడ, గుంటూరు, నర్సారావుపేట ఒంగోలు, నెల్లూరులలో దీని శాఖలు పనిచేయుచున్నవి.

భారత లక్ష్మీ బ్యాంకు లిమిటెడ్ :— దీనిని మచిలీపట్నమున 1929 సం॥ మున డాక్టరు భోగరాజు పట్టాభిసీతారామయ్యగారు స్థాపించిరి. దీని పెట్టుబడి ఒక లక్ష రూపాయలు. వసూలు చేసిన మూలధనం రు 39,950 లు. బ్యాంకు రిజర్వుఫండు 5646 రూపాయలు. కంటింజెంటు రిజర్వు క్రింద రు 1892 లు కలవు. 2 లక్షల రూపాయలకు పైగా డిపాజిట్లు గలవు. ఈ బ్యాంకు క్రమేణా అభివృద్ధి పొందుచున్నది. 1941 సంవత్సరము జూన్ నెలాఖరు అర్థ సంవత్సరమున నూటికి రు 6 లు చొ॥న డివిడెండు ప్రకటింప బడెను.

... సహకారోద్యమము. ...

బ్యాంకులనుగూర్చి చెప్పిన తర్వాత అన్ని పరిశ్రమలకూ, జాతీయ వికాసమునకూ అభ్యుదయకరమైన తోడ్పాటు నిచ్చు సహకారోద్యమమును గూర్చి చర్చించవలెను. దేశమునకు వెన్నెముకవంటి వ్యవసాయదారులకు, పారిశ్రామికులకు ఆర్థిక క్లిష్టపరిస్థితు లేర్పడినప్పుడు వారికి తోడ్పడుట, మన స్వయంపోషక శక్తి నభివృద్ధి పరచుట ఈ ఉద్యమపు ఉన్నతాశయములు.

సహకారోద్యమము- మద్రాసు ప్రభుత్వమువారు సహకార ఆంధ్రుల నాయకత్వము రోద్యమమును చట్టబద్ధమును చేయుచు, 1932 లో మద్రాసు సహకార సంఘ చట్టము (చట్టము 6)ను చేసిరి.

ఇతర రాష్ట్రములలోవలె చెన్నరాజధానిలో 1904 వ సంవత్సరములోనే ఈ ఉద్యమము ఆరంభించబడినది. 1938 సంవత్సరములో 13,138 సంఘములు చెన్నరాజధానిలో

బుద్ధుడు చేయబడెను. అందులో వ్యవసాయక సంఘములు 11,184. వ్యవసాయక సంఘములు గాకుండా ఉన్న సంస్థలు 1653. తక్కినవి నెంట్రులు బ్యాంకులు. వ్యవసాయక సంస్థలు చాలా భాగము మన పల్లెలలో గ్రామీణులకు లోడ్డుగాను పని చేయుచున్నవి. 1938 నాటికి ఈ సంస్థ లన్నింటిలోను 934,400 మంది సభ్యులుండిరి. అనగా ఒక్కొక్క పరపతి సంఘము సగటున 71 మంది సభ్యులకు తక్కువ లేకుండా యున్నదన్నమాట! 1941 నాటికి పెట్టుబడి ధనము 25 కోట్లు రూపాయలు పైగానుండును.

సహకారోద్యమాభివృద్ధి పట్టిక.

(ప్రతి పది సంవత్సరములకు)

సంవత్సరము	అన్ని సొసైటీల సంఖ్య.	సభ్యుల సంఖ్య	సంఘములలో పెట్టుబడి, లక్షల రూపాయలు.
1905-6	27	2,733	1.07
1915-16	1,800	137,498	168.88
1925-26	11,979	748,783	1132.80
1935-36	13,330	903,870	1763.80
1940-41	14,547	11,96,543	2,509.97

(కో-ఆపరేటివ్ ఇయర్ బుక్ నుండి)

ఈ సహకారసంస్థల క్రిందనే భూమి తనఖా బ్యాంకులు, పంటపై అప్పులనిచ్చు సంస్థలు (Crop loan Societies) చెప్పవలసియున్నది. 1938 (జూన్-30 వ తేదీ) నాటికి 18 నెంట్రులు కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకులు తెలుగు జిల్లాలలో నున్నవి. 1938 నాటికి మన రాజధానిలో ప్రధాన భూమి తనఖా బ్యాంకులు (Primary Land Mortgage Banks) 119 గలవు.

తెలుగు జిల్లాలలోని భూమి తనఖా బ్యాంకులు

	సంఖ్య		సంఖ్య
విశాఖపట్నం	9	కడప	3
తూర్పు గోదావరి	7	కర్నూలు	2
పశ్చిమ గోదావరి	6	బళ్లారి	1
కృష్ణా	7	అనంతపురం	1
గుంటూరు	6	చిత్తూరు	3
నెల్లూరు	5	ఇతర జిల్లాలు	69

మొత్తం 119

మన ఆంధ్ర రాష్ట్రములో సహకారోద్యమము ఇతర ఉద్యమములవలె చక్కగా నెలకొనినది. తూ॥ గో॥ జిల్లాలో సహకారోద్యమములు బాగుగా పనిచేయుచున్నవి. ఈ ఉద్యమాభివృద్ధికి ఆంధ్రుల కీ. శే. దివాజీబహదూర్ సర్ మోచర్ల నాయకత్వము ఎంత రామచంద్రరావు.

యో కారణ భూతమైనందుకు గర్వింపవలసియున్నది. కీ॥ శే॥ దివాజీబహదూర్ సర్ మోచర్ల రామచంద్రరావుగారు మొట్టమొదట మద్రాసు రాజధానిలో రాష్ట్ర భూమితనఖా బ్యాంకు ఉద్యమమును స్థాపించి, దానికి ప్రథమమున వారే అధ్యక్షత వహించిరి. తర్వాత వేమవరపు రామదాసుపంతులు గారు ముఖ్యముగా ప్రశంసింపదగినవారు. వీరు దీనికి సంబంధించిన గ్రంథములు, పత్రికా రచనముచేసి అనేక పరపతి సంఘముల నెలకొల్పి, అఖిల భారత కో-ఆపరేటివ్ ఇన్ స్టిట్యూట్స్ అసోసియేషన్ కు, ఇండియన్ ప్రొవిన్షియల్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకుల అసోసియేషన్ కు అధ్యక్షులై, అఖిలభారతదేశములోను ఈ ఉద్యమనిర్వాహకులుగా ఖ్యాతి కెక్కిరి.

మద్రాసు రాష్ట్ర కో-ఆపరేటివ్ యూనియన్ కు అధ్యక్షులుగా నున్నవారి పట్టిక, మన రాజధానిలోని సహకారసంస్థలు, అవి పైవేటు సొసైటీలకు 1940-41 సం॥లో ఇచ్చిన అప్పుల పట్టిక క్రింద ఇవ్వబడినవి.

కాలము అధ్యక్షులు.

1914—16	శ్రీ ఎమ్. ఆదినారాయణయ్య
1916—20	,, కె. బి. రామనాథ అయ్యర్
1920—21	,, టి. ఆర్. వెంకట్రామ శాస్త్రి
1922—24	,, రావుబహదూర్ ఎ. వేదాచలయ్యర్
1924—26	,, సర్ కె. వి. రెడ్డి
1926—40	,, వేమవరపు రామదాసుపంతులు
1940—	,, టి. పి. రామలింగ చెట్టియార్

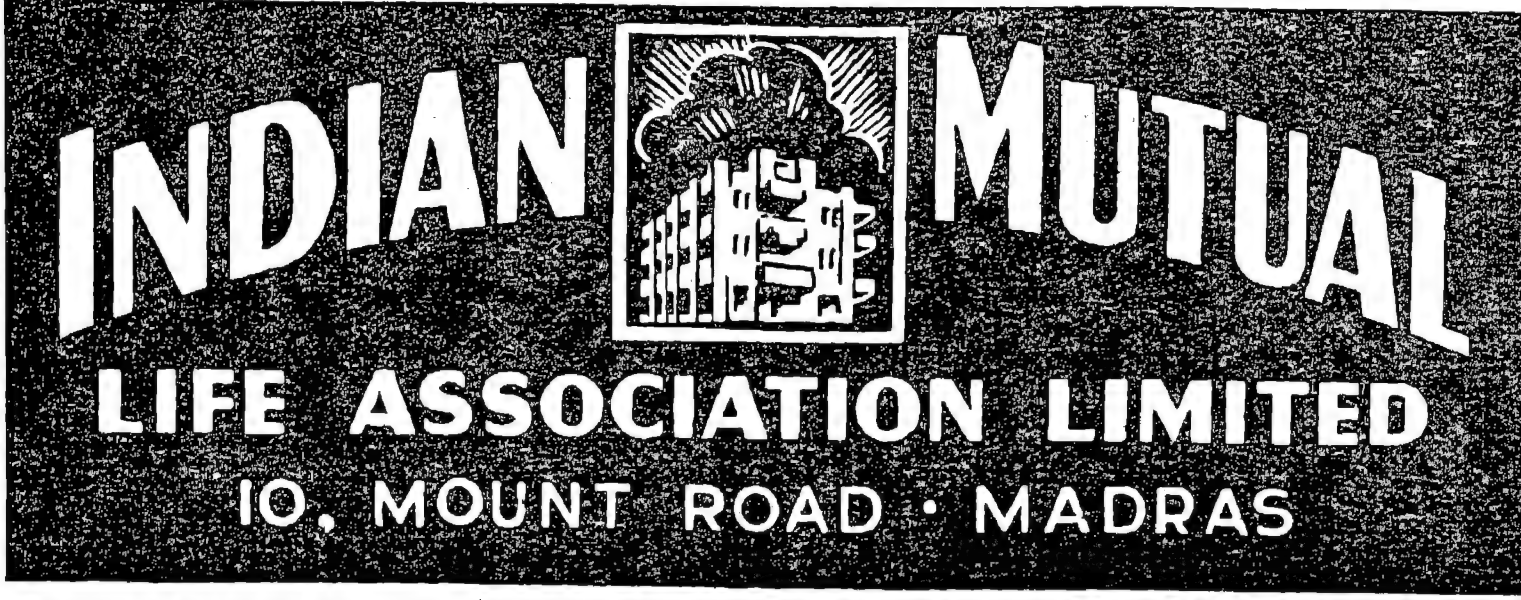
సంఖ్య.	రాజధానిలోని సహకార బ్యాంకి పేరు.	దీర్ఘవాయిదా. రూపాయలు	స్వల్పవాయిదా. రూపాయలు
1.	చికాకోల్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	7,342	137,517
2.	కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, విజయనగరం.	1,000	10,28,094
3.	డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, కాకినాడ.	972	15,60,698
4.	రాజమండ్రి కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	49,454	4,02,616
5.	రామచంద్రపురం కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	1,90,221	19,44,623
6.	కోనసీమ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, అమలాపురం.	54,890	18,81,084
7.	పచ్చిమ గోదావరి డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, ఏలూరు.	47,924	30,20,820
8.	కృష్ణా కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, మచిలీపట్నం.	960	48,31,022
9.	విజయవాడ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, బెజవాడ.	29,125	22,25,006
10.	గుంటూరు డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, తెనాలి	106,455	36,39,841
11.	నెల్లూరు డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	16,591	12,04,256
12.	కడప డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	50,302	7,52,798
13.	కర్నూలు డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	28,607	1,30,223
14.	హాస్పేట కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	8,010	1,77,915
15.	అనంతపూర్ డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	46,510	3,93,530
16.	చిత్తూరు డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	24,089	2,36,053
17.	మద్రాసు డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	3,44,637	22,18,826
18.	మద్రాసు ప్రోవిన్షియల్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	5,28,880	131,05,998
19.	కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, వేలూరు.	2,55,355	8,56,854
20.	సౌత్ ఆర్కాట్ డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, కడపూరు.	4,052	1,73,167
21.	కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, కంజీవరం.	44,990	5,61,981
22.	కోయంబత్తూరు డిస్ట్రిక్ట్ అర్బన్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	7,58,624	21,24,957
23.	మధుర-రామనాడ్ సెంట్రల్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, మధుర.	1,31,094	17,66,290
24.	ప్రెవిల్లిపుత్తూర్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు యూనియన్ లిమిటెడ్.	4,016	1,39,289
25.	సేలం డిస్ట్రిక్ట్ అర్బన్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, సేలం.	6,73,097	30,14,269
26.	కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, కుంభకోణం.	90,225	4,47,256
27.	కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, తంజావూరు.	29,398	3,97,262
28.	తిన్నవెల్లి డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, తిన్నవెల్లి.	88,595	16,29,480
29.	తిరుచునాపల్లి డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	5,93,360	8,00,670
30.	సౌత్ కనరా సెంట్రల్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, మంగుళూరు.	47,931	19,83,821
31.	మలబార్ డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, కాలికట్టు.	1,83,880	5,75,655

సంఖ్య. రాజధానిలోని సహకార బ్యాంక్ పేరు.

దీర్ఘవాయిదా.
రూపాయలుస్వల్పవాయిదా.
రూపాయలు

1.	చికాకోల్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	7,342	137,517
2.	కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, విజయనగరం.	1,000	10,28,094
3.	డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, కాకినాడ.	972	15,60,698
4.	రాజమండ్రి కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	49,454	4,02,616
5.	రామచంద్రపురం కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	1,90,221	19,44,623
6.	కోనసీమ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, అమలాపురం.	54,890	18,81,084
7.	పచ్చిమ గోదావరి డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, ఏలూరు.	47,924	30,20,820
8.	కృష్ణా కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, మచిలీపట్నం.	960	48,31,022
9.	విజయవాడ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, బెజవాడ.	29,125	22,25,006
10.	గుంటూరు డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, తెనాలి	106,455	36,39,841
11.	నెల్లూరు డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	16,591	12,04,256
12.	కడప డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	50,302	7,52,798
13.	కర్నూలు డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	28,607	1,30,223
14.	హాస్పేట కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	8,010	1,77,915
15.	అనంతపూర్ డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	46,510	3,93,530
16.	చిత్తూరు డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	24,089	2,36,053
17.	మద్రాసు డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	3,44,637	22,18,826
18.	మద్రాసు ప్రోవిన్షియల్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	5,28,880	131,05,998
19.	కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, వేలూరు.	2,55,355	8,56,854
20.	సౌత్ ఆర్కాట్ డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, కడపూరు.	4,052	1,73,167
21.	కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, కంజీవరం.	44,990	5,61,981
22.	కోయంబత్తూరు డిస్ట్రిక్ట్ అర్బన్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	7,58,624	21,24,957
23.	మధుర-రామనాడ్ సెంట్రల్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, మధుర.	1,31,094	17,66,290
24.	ప్రెవిల్లిపుత్తూర్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు యూనియన్ లిమిటెడ్.	4,016	1,39,289
25.	సేలం డిస్ట్రిక్ట్ అర్బన్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, సేలం.	6,73,097	30,14,269
26.	కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, కుంభకోణం.	90,225	4,47,256
27.	కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, తంజావూరు.	29,398	3,97,262
28.	తిన్నవెల్లి డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, తిన్నవెల్లి.	88,595	16,29,480
29.	తిరుచునాపల్లి డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్.	5,93,360	8,00,670
30.	సౌత్ కనరా సెంట్రల్ కో-ఆపరేటివ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, మంగుళూరు.	47,931	19,83,821
31.	మలబార్ డిస్ట్రిక్ట్ కో-ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు లిమిటెడ్, కాలికట్టు.	1,83,880	5,75,655

యు
ద్ధ
ము

భ
య
ము

భయపడ నేల? ఇండియన్ మ్యూచుయల్ లైఫ్ అసోసియేషను లిమిటెడ్, నెం 10.

హంటురోడ్డు మద్రాసునందు పట్టాదారు (మెంబర్లు) లయి యున్నవారికిని, కానున్న వారికి నెల్లరకును తమ పట్టాలు (జారీచేయబడినవి లేక జారీచేయబడనున్నవి) యుద్ధకాలమునకూడ పూర్తి మొత్తములకు హామీ నిచ్చున నియు, విమానదాడివలన గాని మరేవిధమగు శత్రుచర్య మూలమునగాని మరణము సంభవించెడి సందర్భమున పూర్తి మొత్తములకు క్లెయిములు చెల్లించబడుననియు, ప్రకటింప సంతసించుచున్నాము. ఏ. ఆర్. పి. సర్వీసులలోనున్న వారు సివిలియనులుగనే పరిగణింపబడెదరు. విమానదాడినహా ఏవిధమగు శత్రుచర్యచే మరణము సంభవించినను వీరి పట్టాలుకూడ పూర్తి మొత్తమునకు రక్షణనిచ్చును. మీ సమీపముననున్న మా ఏజంటునొకరిని పిలిపించి వెంటనే భీమాచేయుడు. అప్పుడే మీరు వివేకముతో వ్యవహరించినవా రగుదురు.

Business in force OVER ONE CRORE,
LIFE FUND OVER Rs. 13 LAKHS.

Chairman
Sir Vepa Ramesam, kt.

మద్రాసు కో-ఆపరేటివు నెంట్రిల్
ల్యాండ్ మార్ట్ గేజ్ బ్యాంకు లిమిటెడ్
మైలాపూరు :: మద్రాసు

అధ్యక్షులు : శ్రీ టి. ఏ. రామలింగం చెట్టియార్, బి.ఏ., బి.ఎల్., ఎమ్.ఎల్.సి.

మద్రాసు రాజధానియంతటికీ, దీర్ఘవాయిదాలపై వ్యవసాయక ఋణములను
ఇచ్చుచున్న, కో-ఆపరేటివ్ సంస్థలకు శిఖరము!

ఈ కార్యమునకై మద్రాసు ప్రభుత్వమువారిచే అసలీ ఫాయిదాలకు జామీనీయబడిన డెబంచర్లను
ఈ సంస్థ జారీ చేయుచున్నది.

మిగిలిన వివరములకు :—

ఎన్. ఎస్. కోనేటిరావు, బి.ఏ., బి.ఎల్.,

కార్యదర్శి.

రూబీ జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ

లిమిటెడ్

అధ్యక్షులు : శ్రీ బి. ఎమ్. బిర్లా.

స్వచ్ఛమైన దేశీయ సంస్థ

రూ. 14,40,000 లు
వసూలైన మూలధనము

రూ. 35,00,000 లుకు పైగా
ఆస్తి మొత్తము

పెద్దపలుకుబడి, విశాలమైన వ్యవహార బుద్ధికుశలత, అనుభవము, సమర్థతగలవారు
అధ్యక్షులై ఉండుటచేత ఈ కంపెనీ కార్యనిర్వాహణము సమర్థతతో సాగుచున్నదనుట
నిశ్చయము ; కార్యాభివృద్ధి సమర్థతనుబట్టి ఉండునుగదా !

ఇట్టి మా కంపెనీలో మీరు భీమాచేసినా, మా ఏజెంట్లుగా పనిచేసినా
మీకు లాభం కలుగుతుంది.

జీవితము, అగ్ని, మోటార్, సముద్రములకు సంబంధించిన, కార్మికుల నష్టపరిహారం
మొదలగువాటి

వివరణములకు :—

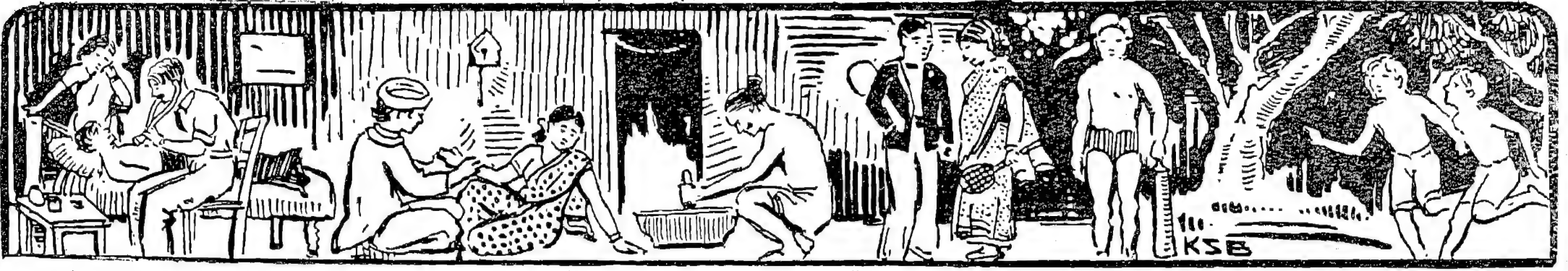
జనరల్ మానేజరు,
7, జంతర్ మంతర్ రోడ్డు,
క్రొత్త ఢిల్లీ—కె
గాని

లేదా—

బొంబాయి, కలకత్తా లాహోర్,
పాట్నా, కాన్పూర్, సిల్హట్,
రాయపూరు, అహ్మదాబాద్
నగరములందలి మా కార్యాలయములకుగాని, లేదా—

చెన్నపురి బ్రాంచి కార్యాలయము :—

1-ఏ, పెరమనూర్ రోడ్, సైలం—కు గాని వ్రాయుడు.

ఆరవ భాగము-ఆరోగ్యము, ఆటలు

ఇరువదవ అధ్యాయము

వైద్యము

విషయ సంగ్రహము :—ఆంధ్ర దేశమున ప్రచారము లోనున్న వైద్య విధానములు ; ఆయుర్వేదము, యునానీ, అలోపతి, ప్రకృతి వైద్యము, హోమియోపతి—ఆయుర్వేదము, ఆంధ్రుల ప్రావీణ్యము—నాగార్జునుడు, బసవరాజు, పేరనార్యుడు, గోపాలాచార్యులు, లక్ష్మీపతి మొదలైన సుప్రసిద్ధాంధ్ర వైద్యులు—ఆయుర్వేదమున అఖిలభారత నాయకత్వము వహించిన దాంధ్రులే—వైద్య సమ్మేళనములు, పత్రికలు, ప్రచారము, కళాశాలలు—అమృతాంజనము, జీవామృతము, లోధి, లివర్ క్యూర్, టానినాల్ మొదలైన సుప్రసిద్ధ ఆంధ్ర ఔషధములు—యునానీ వైద్యము—అలోపతి వైద్యము—ఆంధ్ర దేశమున వాటివ్యాపకము—1611 లో ఆంధ్ర దేశమునకు మొదటి అలోపతి వైద్యుని ఆగమనము—విశాఖపట్నము వైద్య కళాశాల—రూరల్ ఆస్పత్రులు—విదేశములలో ఉన్నత పరీక్షలలో కృతార్థులయిన లెఫ్టినెంటు కర్నల్ రమణరావు, తిరుమలరావు, కెప్టెను సుంకవల్లి మొదలైన వారు—స్త్రీలలో డాక్టరు లాజరస్, అచ్చమాంబ మొదలైనవారు—ఆంధ్రులు చేసిన శాస్త్ర పరిశోధనలు—వైద్య శాస్త్ర శిక్షణాలయములు—ఉన్నత పదవులలోనున్న ఆంధ్రులలో లెఫ్టినెంటు కర్నల్ శంకరశాస్త్రి, డాక్టరు లాజరస్ మొదలైనవారు—ఆంధ్ర మెడికల్ అసోసి ఏషన్—17 వ. అఖిలభారత మెడికల్ అసోసి ఏషన్ సమావేశము 1940లో విశాఖపట్నములో జరుగుట—ప్రకృతి వైద్యము—ప్రకృతి పత్రిక ప్రచారము—హోమియోపతి వైద్యము, ఆంధ్రుల స్థానము—పశు వైద్యము, డాక్టరు ఏజెండ్ల శ్రీరాములుగారి ప్రచారము—పురోభివృద్ధి—ఆంధ్ర దేశమునందలి వైద్యాలయములు, జబ్బులను చూపు పట్టికలు.

ఆర్యవిద్యలు అధోగతికి రానప్పుడు, భారత దేశం పరాధీనతకు బలికానప్పుడు, ఈ దేశం సకల కళాసంభరితమై, సర్వశాస్త్రనిష్ఠాతలకు, విద్యా సంపన్నులకు సన్నిలయమై వుండెను. సర్వశాస్త్రములతోటి వైద్యవిద్య ఆనాడే పరిణిత దశ నందినది. భారతదేశమునకు రోము, గ్రీసు, దేశస్థులు వచ్చి పరిశ్రమజేసి, ఈ శాస్త్రములను నేర్చుకొని పోయిరి. నేటికి మనము పాశ్చాత్యులపైని, వారి వైద్యరీతులపైని ఆధారపడ వలసి వచ్చినది. తర్వాత తర్వాత అరబ్బులు వచ్చి, మన శాస్త్రము అభ్యసించి వారి యునానీ

శాస్త్రము సృష్టించుకొన్నారు. పాశ్చాత్య సంపర్కము మనలో అనేక మార్పులు తెచ్చినది. వైద్యములోగూడా వారి అలోపతి విధానం ప్రాబల్యానికి నచ్చినది. ఇప్పుడు మన ప్రాంతాలలో అనాదినుంచీ వున్న ఆయుర్వేదముగాక, అలోపతి హోమియోపతి విదేశ విధానాలు, ప్రకృతివైద్యము ప్రచారములో వున్నవి. పాశ్చాత్య సంపర్కం అంతగా లేనిచోట్ల ఆయుర్వేదానికి ఆదరణ హెచ్చు. ఈ ఆయుర్వేదములో ఆంధ్రులు అనాదినుంచీ భాగస్వాములు!

పాశ్చాత్య ప్రసూతి వైద్యతంత్రాలు ఎక్కువగా కనిపించి నప్పటికీ, 'కాయ చికిత్సయందు' పాశ్చాత్య చికిత్సకుడు ఆయుర్వేద వైద్యునికి వెనుక పడుతున్నాడు. అందుచేత ప్రజలకు ఆయుర్వేదమంటే నమ్మక మేర్పడుతున్నది. అసలు ఈ శాస్త్రమున పూర్వమునుంచీ ఆంధ్రులు సిద్ధహస్తలు. పూర్వము కృష్ణామండలమున ఒక ప్రముఖవైద్యుడు సర్పపుటంగుటిలోని ముల్లుతీసి పరహితాచార్యుడను అన్వర్థనామమును పొందెను. ఆంధ్రులు తమ రాజుల మన్ననలు పొంది, పరహితకారులై దేశమున

కొల్లలుగ వైద్య శాలలు

ఆంధ్రులు స్థాపించిరి. ఉపజ్ఞాబలముతో

ఆయుర్వేదము నవీన పరిశోధనలు చేసిరి. ఈ

శ్రేణిలో నాగార్జునుడు, బసవ

రాజు అద్వితీయులు. నాగార్జునుడు అమరావతిలో

క్రీ. శ. 3 వ శతాబ్దమున నివసించి, శ్రీశైలాటవీ

ప్రాంతముల ధాతువాదపరిశోధనల జరిపెను. ఈ

యన రసవాద ప్రక్రియ ప్రారంభించిన తర్వాత,

రసాయన ప్రక్రియలయందు ఆంధ్రదేశము

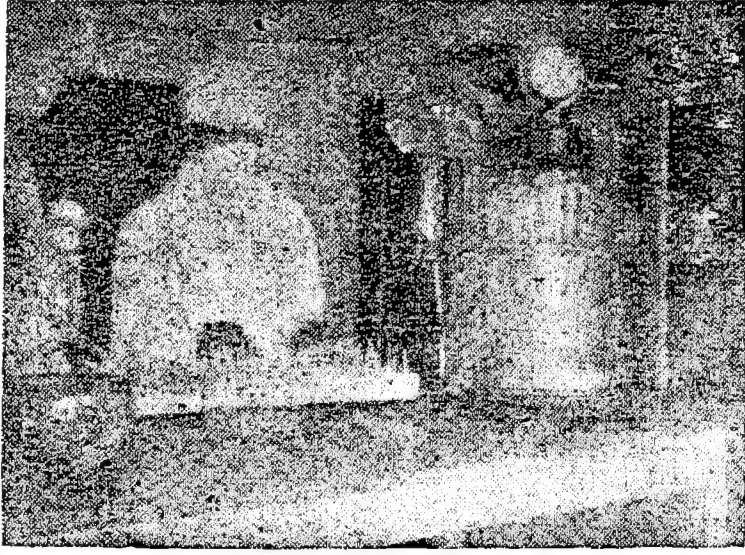
నాసికెక్కినది. కఠిన వ్యాధులు కుదర్చుటకు రసా

షధములకన్న రాజోషధములు లేవు. నాగార్జునుడే తర్వాత శ్రీశైలమున నవనాథసిద్ధు డను వైద్యభిక్షువు నివసించి, వైద్యశాస్త్రమునందు అపారమైన పరిశ్రమజేసి నవనాథసిద్ధియమను రసాయన తంత్రమును రచించెను. దాదాపు అయిదువందల ఏండ్ల క్రిందట ఇంద్రగంటి వల్లభాచార్యులను భిషగ్వరుడు ఆంధ్ర వైద్య చింతామణిని సవ్యాఖ్యానముగా వివరించెను. వల్లభాచార్యుని యనంతరము మహాప్రౌఢుడయిన వైద్యుడు బసవరాజు. ఈయన పూర్వగ్రంథములలో లేని అనేక నవీనరోగములను, యోగములను పరిశోధించి, వాటిని గూర్చి బసవరాజీయమను తన గ్రంథమున వ్రాసెను. పిమ్మట పేర్కొన దగినవాడు రాయసము పేరనార్యుడు. ఈయన వైద్య వంశములోనివాడు. వీరి ముత్తాత, గజపతి రాజుచేత, కృష్ణరాయలచేత సత్కరింపబడిన ధీశాలి. సంస్కృతసారమను వైద్యగ్రంథమును, "సంస్కృతమున నొకడైన చదువలేడు" గాన తెనిగించి, అశేషప్రజకు అభిమానియయ్యెను. ఉత్తమజ్ఞానముగల మహామహులు ఈ కోవలోనివారే! కాలక్రమమున ఈ ఆయుర్వేద వైద్యము దేవాలయములలోని పూజారుల చేత; శస్త్ర చికిత్సలు కుమ్మరి, మంగలులచేత బడి క్షీణించినవి. పైన చెప్పినట్లు పాశ్చాత్యులు, వారి అనుయాయులు దీనికి చూపిన నిరాదరణ కొంత వేరుపురుగైనది.

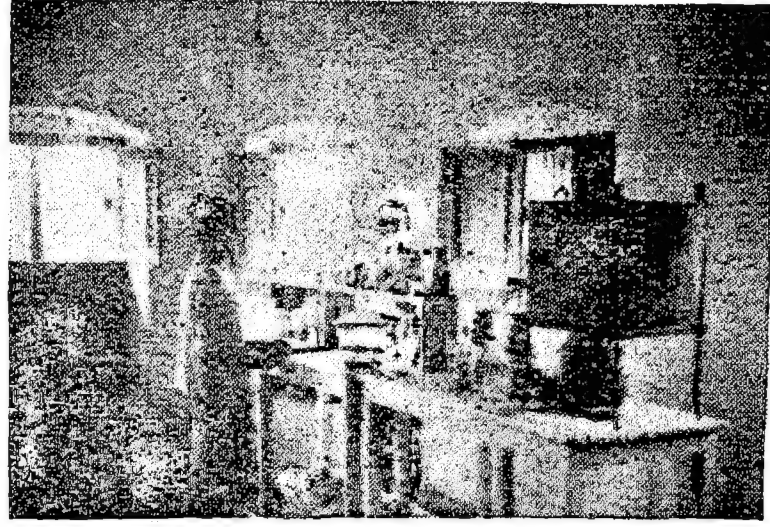
ఈ క్షీణస్థితిలో శాస్త్రజ్ఞులు పండితులు కవులు తమ శాస్త్రపునరుద్ధరణము కోసము, దేశీయ సంచలనము వలన ప్రబోధితులై అఖండ కృషి సల్పి, విచ్చిత్తిలోనున్న వాటికి జీవము పోసిరి. ఇదేకాక "కాంగ్రెస్ సంస్థ మూలము

ఆంధ్ర ఫార్మస్యూటికల్ వర్క్స్ లిమిటెడ్. బెజవాడ.

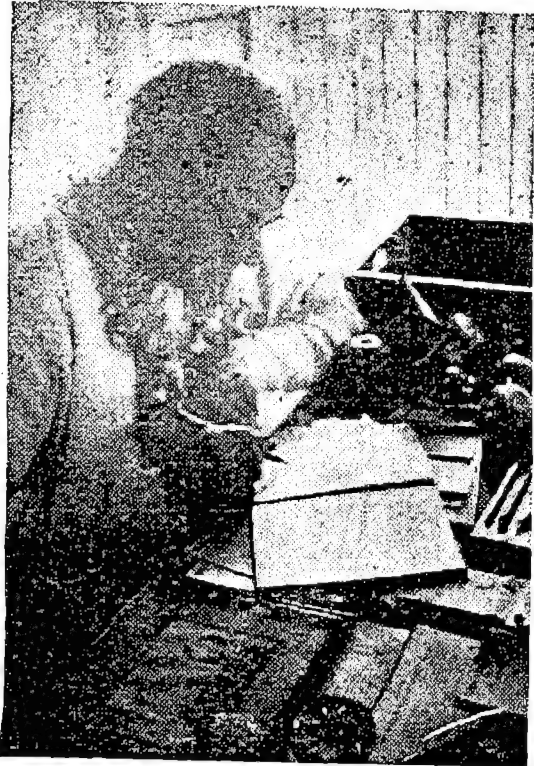
గవర్నమెంటువారి ధన సహాయమును బొందినది.

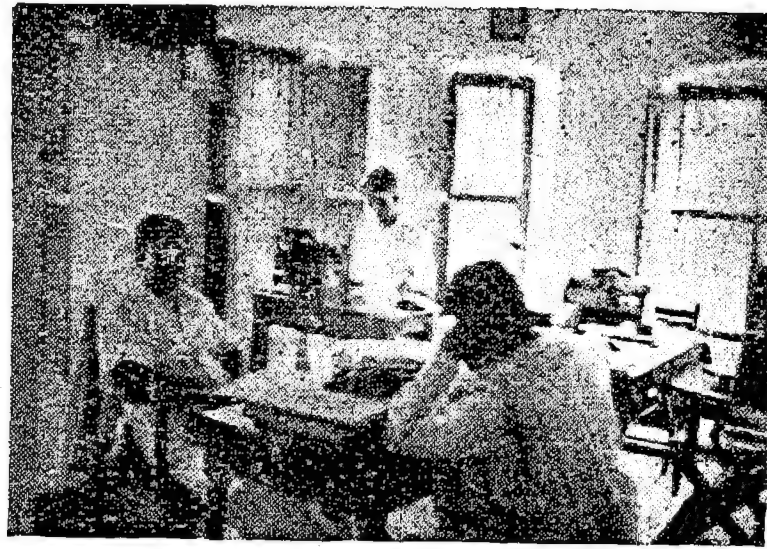
ఆంప్యూల్సును నింపుట.

లేబరేటరీలోని ఒక భాగము.

గౌ. వి. వి. గిరిగారు కార్యాలయమును పరిశీలించుట.

కార్యాలయము.

సునిశిత రసాయన యోగములు, టింబర్లు, సబ్బులు మున్నగునవి గూడ తయారు చేయబడును.

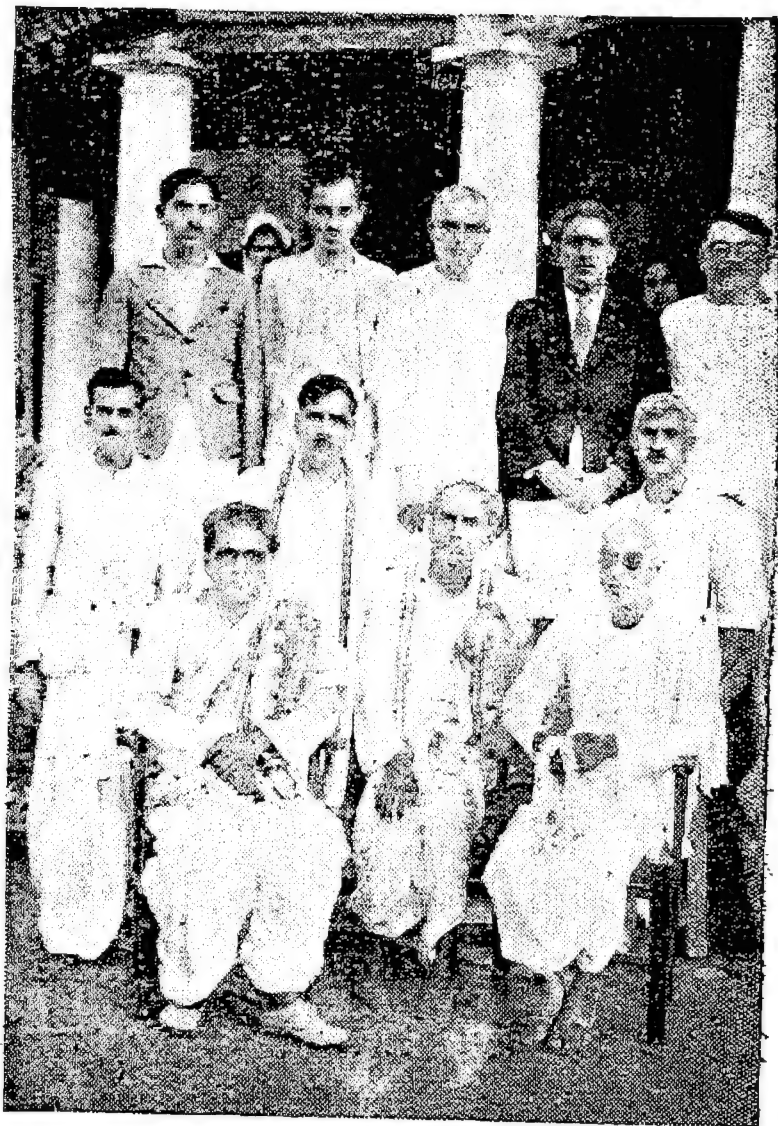
గవర్నమెంటు ఆస్పత్రులనుండికూడ ఆర్డర్లు వచ్చుచున్నవి.

ఆంధ్రదేశములో నేతజ్ఞాతీయ సంస్థలలో నిదియే శిరోభూషణము.

ఆంధ్ర ఫార్మస్యూటికల్ వర్క్సు - లిమిటెడ్, బెజవాడ.

గా॥ టి. ఎస్. రాజను, శ్రీ తిరుమూర్తి గార్లు
కర్మాగారమును దర్శించుట.

శ్రీ రాజగోపాలాచారి, శ్రీ టి. ప్రకాశంగార్లు
లేబరేటరీ కర్మాగారమునకు ప్రారంభోత్సవము
చేయుట

ఆంధ్రుల సాహసబుద్ధికి మహత్తరమైన నిదర్శనం!

ది ఆంధ్రా ఫార్మస్యూటికల్
వర్క్స్ లిమిటెడ్., బెజవాడ.

అనుమతి పొందిన మూలధనము రు. 5,00,000

వసూలు కాబడిన మూలధనము రు. 1,16,120

5 సం॥ల నిశ్చలాభివృద్ధి!

భారతదేశం అంతటాగల వైద్యులు, వైద్యసంస్థలకు ఉపయోగించు
సంపూర్ణ నమ్మకమైన శాస్త్రీయ వస్తువులు.

వారి అభిప్రాయాలు చదవండి :—

మేజర్ నాయుడు :—ఈ సంస్థలోని వారు ఎంతో ఉత్సాహ శక్తులతో పని చేయడాన్ని
చూడగా నాకు ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఈ సంస్థ దినదినాభివృద్ధి చెందాలని ఆశిస్తున్నాను.
(సం) మేజర్ నాయుడు.

డాక్టర్ భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య :—మన ఆంధ్రులు అన్నిరంగాలలోనూ ఎంతో
చురుకుగా అభివృద్ధిచెందుతున్నారంటే నాకెంతో ఆనందంగావుంది. అందులోనూ
ముఖ్యంగా ఫార్మసీలలోవాడే ఔషధాదుల ఉత్పత్తి విషయంలో ఈ సంస్థవారు
కృషి జరపడం మిక్కిలి ప్రశంసనీయం. (సం) డా. పట్టాభి సీతారామయ్య.

మేము తయారు చేసిన కొన్ని ప్రసిద్ధ ఔషధాలు :—

లివోసాక్ (లోపలికిపుచ్చుకునేది, ఇంజెక్టుచేసేది రెండు రకాలు);
థర్మోప్లాస్ట్, యుటిసాక్, సిసుసాక్ మొదలైనవి.

మేము ఇంజక్షన్లు మందులకు స్టెరిలైజుచేయబడిన పరిశుభ్రమైన ఆంపులును వాడుతాము.

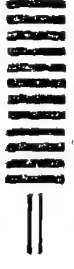
మీరు ఎల్లప్పుడూ తప్పకుండా “ది ఆంధ్రా ఫార్మస్యూటికల్

వర్క్స్ లిమిటెడ్” వారు తయారు చేసిన వస్తువులనేవాడండి.

ఈ సంస్థతాలూకు రు. 20 లు, రు. 100 విలువగల వాటాలు కొన్ని లభ్యంగావున్నాయి. మా
వాటాలు కొనడంవలన మీకు పూర్తి భద్రత, పెట్టుబడియని మీకే తెలుస్తుంది.

వైద్యరత్న పండిత డి. గోపాలాచార్య

ఈ సంస్థలో తయారైన కొన్ని
ప్రసిద్ధాపదములు

జీవామృతము

ఆరోగ్యమునకు, బలమునకు దివ్యోపదము

అరుణ

స్త్రీల ఋతుసంబంధమైన వ్యాధులను
నివారించి

శాశ్వతమైన ఆరోగ్యమును చేకూర్చును

బాలప్రాస

శిశువుల ఆరోగ్యమునకు ఉల్లాసకరమైన
బలవర్ధక ఔషధము

విశాల భారత దేశమంతటను, ఆధునిక భారతదేశంలో

ఆయుర్వేదశాస్త్రాభ్యున్నతిని చేకూర్చిన
మూలపురుషులుగా, చిరస్మరణీయులు అగు

పండిత డి. గోపాలాచార్యవారి

ఆయుర్వేదాశ్రమము

(స్థాపితము 1898)

అత్యుత్తమ ఆయుర్వేదాపదములను
పరిశోధనాగారమగు ఈ నిలయమందు, పండితునిచే
కనిపెట్టబడి తయారయి, మిక్కిలి
వ్యాప్తిలోనికి తేబడినవి.

నలుబదిమూడు సంవత్సరముల అనుభవముతో,
ఆధునికావసరములకు అనుగుణమగు ఔషధములు
ప్రత్యేక శ్రద్ధతో తయారుచేయుచు,
జయ ప్రదముగా నిర్వహింపబడుచున్నది.

మా ఔషధములన్నియు, అనుభవజ్ఞులగు నిపుణుల
పర్యవేక్షణక్రింద అతిజాగ్రత్తగా తయారుచున్నవి.
మా ఔషధములు నిశ్చయముగా మీకు ఔషమము
ఒనగూర్చగలవు

79, గోపతినారాయణస్వామి రోడ్,

త్యాగరాజనగర్, మద్రాసు.

టెలిగ్రాములు 'పండిట్'

ననే జాతీయ వికాసమునకు సంబంధించిన అనేక ఉద్యమములు వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినవి. ” ఇట్లే ఆయుర్వేదవైద్యులు, ఆయుర్వేద సమ్మేళనములు, పాఠశాలలు, బోషధాలయములు, పత్రికలు స్థాపించి, వైద్యవిద్యాప్రచారము జేసి ప్రబోధము గలిగించిరి. దీనితో సవతితల్లి ప్రాపక

మువలెనే నా దేశీయ వైద్యమునకు ప్రభుత్వము స్థానమిచ్చినది. ఆయుర్వేద వైద్యులకు ప్రభుత్వములో స్థానము లభించినది. ఆయుర్వేదము నేటికి ఉన్నతస్థితికి రావడమునకు అనల్పమైన కృషి సలిపిన మహామహులు పండిత డి. గోపాలాచార్యులవారు, ఆచంట లక్ష్మీపతిగారు.

గోపాలాచార్యులు గారిది బందరు. భారతీయ ఆయుర్వేద వైద్య సమ్మేళనము పుట్టక

పూర్వమే వీరు ఆయుర్వేద వైద్యము మదరాసులో ప్రారంభించిరి. అవి, ఆయుర్వేద మసిన ప్రభుత్వమునకు మంటగా ఉన్న రోజులు. ఆయుర్వేద వైద్యులను బజారు వైద్యులని పరిహసించేవారు. అయినను వీరు ప్రభుత్వముతో

పోరి ఆయుర్వేదమును బౌనసిపించిరి. 1901లో వీరు ఆయుర్వేదకళాశాల ప్రారంభించి, ఈ ఉద్యమానికి ఆర్థిక, శారీరక, మానసికములయిన సర్వశక్తులూ వినియోగించి పనిచేసి, పరమ పదించిరి.

ఆచార్యులవారి తర్వాత అంతవారు లక్ష్మీపతిగారు. వీరు ఇంగ్లీషు వైద్యములో సిపులులై, ఆయుర్వేదాన్ని అభ్యసించి, ఆయుర్వేదపు బౌద్ధిప్రయము గమనించి, దేశాభిమానులై ఆయుర్వేదోద్యమాన్ని నడపడానికి కంకణము కట్టుకొన్నారు. 1918 మెడికల్ రిజిస్ట్రేషన్ ఆక్టువల్ల ఆయుర్వేదానికి జరిగిన అపకారానికి కించపడి, తమ పేరు మెడికల్ లిస్టులోనుంచి తొలగించుకొన్నారు. ఆచార్యులవారి మృతితో

ఆయుర్వేదమార్తాండ, వైద్యరత్న, పండిత డి. గోపాలాచార్యులు, గించుకొన్నారు. ఆచార్యులవారి మృతితో

ఈ ఉద్యమ భారము వీరిమీద పడ్డది. వీరు ఒక కళాశాల, ఫార్మసీ, విజ్ఞాన చంద్రిక గ్రంథమండలి, ఆరోగ్య ఆశ్రమము మొదలైన వాటిని నడిపిరి. అప్పటినుంచీ వీరు ఆయుర్వేదానికి అఖండసేవ చేస్తున్నారు. వీరి కార్యక్రమము గమనించి, మహాత్ముడు వీరిని

డాక్టరు
లక్ష్మీపతిగారు

భిషగ్రత్న, ప్రాణాచార్య,
డాక్టర్ ఆచంట లక్ష్మీపతి బి. ఏ., ఎం. బి., సి. ఎం.,
అఖిలభారత వ్యాతి గాంచిన ఆయుర్వేద ప్రచారకులు.

సేవాగ్రామమునకు రప్పించి, వీరితో దేశీయ వైద్య పునరుద్ధరణపు సంప్రతింపులు ప్రారంభించిరి. లక్ష్మీపతిగారి అచంచలమైన కార్యదీక్ష, వయస్సుకులొంగని ఉత్సాహము, ఉన్నతమైన బుద్ధిసంపద ఈ ప్రవాహమును తెలుగునాడు

దాటించి సేతుశీతనగపర్యంతము తీసుకపోయెను. ఈ యిద్దరు పూయించిన పూవులు, ఫలములే ఈ నాడు ఆయుర్వేదమున పూచిన తొలిపూత !

అఖిలభారతఆయుర్వేదోద్యమములో ఆంధ్ర నాయకులది అగ్రస్థానము. అఖిలభారతఉద్యమమును 1907 లో నాసిక

ఆయుర్వేదమునందు పట్టణమున శంకరదాజీ అఖిల భారత నాయ శాస్త్రపథేగారు నెలకొల్పిరి.

కత్వము అంతకుముందే 1901 నుంచి

ఆంధ్రులదే ! ఆచార్యులవారు, వారి శిష్య

బృందము ఈ ఉద్యమమును

ఆంధ్ర దేశమున నడుపుచుండిరి. 1920 సంవ

త్సరము వరకు అఖిలభారతఆయుర్వేదవిద్యా

పీఠం మద్రాసులోనే వున్నది. అఖిలభారత

వైద్యసమ్మేళనమునకు మన గోపాలాచార్యుల

వారే అధ్యక్షులు. 1933 లో బికనీరులో

జరిగిన సమ్మేళనమునకు డాక్టరు లక్ష్మీపతి

గారు అధ్యక్షతవహించిరి. ప్రసిద్ధులైన ఈ అగ

దంకారులు, రామలక్ష్మణులవలె మన కాయుర్వే

దమున అఖిలభారతఖ్యాతి గడించిపెట్టిరి. ఇల్లు

దాటి పరరాష్ట్రములలో వీరికిగల గౌరవమే వీరి

ప్రతిభకు చిహ్నము !

1917వ సం॥రమున ఆంధ్రరాష్ట్రీయ ఆయు

ర్వేద వైద్య సమ్మేళనము ప్రారంభించబడి,

ప్రథమ సమావేశము, తెలుగ నాటి బొడ్డురాయి

బెజవాడలో జరిగినది. ఇప్పు

ప్రథమ ఆంధ్ర టికి ఈ సభవారు 19 సమా

వైద్య సమ్మేళనము వేళముల జరిపిరి. ఈ సంస్థకు

ప్రధానముగా పనిచేయు

ప్రముఖులు లక్ష్మీపతిగారు, నోరివారు, కృష్ణమా

చార్యులుగారు మొ॥వారు. ఈ వైద్య సమ్మేళ

నపు 19 వ సమావేశము లక్ష్మీపతిగారి అధ్యక్షతక్రింద ఏలూరులో జరిగెను.

ఉద్యమ ప్రచారానికి 1892వసం॥మున ఆయుర్వేద గ్రంథము లనేకము పువ్వాడవారు అచ్చు వేసిరి. ఎత్తావారు సవీన గ్రంథరచన వస్తుగుణదీపికను ఆరోజుల ఆయుర్వేద ప్రచారం లోనే అచ్చువేసిరి. విజయ నగరం మహారాజుగారి

వైదిక శబ్దసింధు, సింహారావు గజపతిగారి మహా యోగానందామృతకల్పవల్లి, కార్వేటి నగరం శాస్త్రిగారి చరకసూత్రపు ఆంధ్రీకరణము ప్రకటితము లైనవి. పిమ్మట పుయ్యూరు రాజా వారి ప్రాపున చివుకులవారు, మద్రాసు ఆయుర్వేదాశ్రమంవారు, ఆంధ్రా ఆయుర్వేద ఫార్మ సీవారు చక్రదత్త, రసరత్న మొదలైన ఉద్గ్రంథములను ప్రకటించిరి. ఇటీవలి ప్రకటనలలో శ్రీపాదవారి చరకం, ముక్కామలవారి భావ ప్రకాశ, వేటూరివారి యోగరత్నాకరం, చావలి వారి సూత్రభాగం, వేటూరి వారి వస్తుగుణ దీపికలు ప్రశంసాపాత్రములైనవి. శ్రీమాన్ సామవేదం కృష్ణమాచార్యులవారు ఆయుర్వేద సంపుటం ప్రకటించిరి. వల్లూరివారి బాలతంత్రం, మల్లాది రామమూర్తి శాస్త్రిగారి ఆహార విజ్ఞానం, ప్రతివాది భయంకర కృష్ణమాచార్యులవారు రచించిన శారీరం పాండిత్యానికి ఒరపిడి రాళ్లవంటివి !

ఆంధ్ర వైద్య సమ్మేళన పత్రిక, ధన్వంతరి, సుధ, కుమారమిత్ర, ఆయుర్వేదకళ, ఆయుర్వేద దీపిక, ఆయుర్వేద ప్రభాతం పత్రికలు- మొ॥ఆయుర్వేద ప్రచారము వైద్య సేవ నకు ఆధారభూతములగు చున్నవి. ఇంక ఈ ఉద్యమ

డాక్టరు పెద్దాడ వెంకట కృష్ణరావు, బి.ఏ., ఎమ్.బి., సి.ఎమ్., ఇండియన్ మెడికల్ స్కూలు ప్రిన్సిపాలు.

ప్రచారమునకు శిక్షణకు ఆయుర్వేద కళాశాలల నేర్పరచిరి. 1901 లో గోపాలాచార్యులుగారు చెన్నపట్నమున స్థాపించిన కళాశాలను లక్ష్మీ పతిగారు 1927 వరకు నిర్విఘ్నముగా నడిపిరి.

తర్వాత పానగల్లు రాజావారి ఆయుర్వేద కళాశాలల కృషి వల్ల, మదరాసులో స్థాపకు తెవరు ? దేశీయ వైద్యపాఠశాలను

గవర్నమెంటువారు ఏర్పరచిరి. మదరాసులోని ఈ ఆయుర్వేద కళాశాల సుశిక్షకులనేకుల తయారు చేయుచున్నది. ఈ పాఠశాలకు లక్ష్మీపతిగారు తోడ్పడు చున్నారు. బెజవాడలో నోరి రామశాస్త్రిలుగారు ఆయుర్వేద కళాశాల స్థాపించిరి. బోడపాటి వెంకట ప్పయ్య గారిచే స్థాపితమైన రామమోహన కళాశాల గుంటూరులో రంగాచార్యులుగారు నడుపుచున్నారు. అఖిలభారత విద్యా పీఠమువారి పరిక్షలను ఆంధ్ర దేశమున నోరి రామశాస్త్రిలు

గారు జరిపి ఆయుర్వేద విశారద, బిషగ్ మొదలైన పట్టప్రదానముల చేయుచున్నారు.

ఆయుర్వేద ఔషధములు తయారు చేసి అమ్ముటలో మన ఆంధ్రులు అద్వితీయులు. అసలు ఆంధ్రులకు ఔషధ విక్రయ వ్యాపార సరళిని నేర్పినది రెంటాలవారి విఠ్ఠోరియూ డిపో, దేశోద్ధారకుని అమృతాంజనము. తర్వాత శాస్త్రీయ ఔషధ విక్రేతలలో మదరాసులో కేసరి కుటీరంవారు, జమ్మివారు ప్రసిద్ధులు. వీరుకాక కోరంగిలో ఔషధ విక్రయ పొన్నాడవారు; చింతలూరలో ద్విభాష్యంవారు; బెజపెద్దవి మనవే! వాడలో శ్రీపాద, నోరివారు; ఏలూరులో శ్రీ కృష్ణా ఆయుర్వేద ఫార్మసీ; భీమవరంలో సంజీవని; ముక్త్యాలలో ఆర్ష రసాయనశాల శాస్త్రీయ ఔషధములను అపారముగా తయారు చేయుచున్నారు. ఆంధ్రాయుర్వేద ఫార్మసీ జాయింటుస్టాకు కంపెనీగా వచ్చిన తర్వాత దాని ప్రయోగములు వైద్య విద్యార్థులకు కర్మపథము చూపించినవి.

తలనొప్పికి అమృతాంజనము ; పిల్లల బల్లకాలేయములకు జమ్మివారి 'లివర్ క్యూర్' ; బలహీనతకు జీవామృతము, మన శ్రీ ల వ్యాధులకు లోద్ర, సుప్రసిద్ధ అర్క, అమృత మొదలైన ఔషధములు కేసరివారి మందులు ; టాన్ని ల్సు (గోంతులో మాంసపు కండలు) కు అప్పారావుగారి టాన్నినాల్; కుష్టుకు లక్ష్మీ అండ్ కో వారి కుష్టురోగ నివారిణి మొదలైన మందులు ప్రసిద్ధి కెక్కినవి. ఆలమూరులో పిచ్చి, వెర్రి మొదలైన మానసి

కరోగములకు చికిత్స జరుగు చున్నది. బెజవాడలో క్రొత్తగా స్థాపించబడిన ఆంధ్రా ఫార్మ క్యూటికల్ వర్కువారు క్రొత్త క్రొత్త మందుల నేకములు ఉత్పత్తి చేయుచున్నారు. ఈ మధ్య వెనుకబడిన ఆయుర్వేదము పైజెప్పిన ఉద్యమముల వల్ల అంతకంతకు ఎక్కువగా అభివృద్ధి పొంది తొల్లిటికంటె ఎక్కువగా ప్రసిద్ధి పొంద గలదని ఆశించుట కవశాశమున్నది.

యునానీ వైద్యము.

గోల్కొండ నవాబులు ఆంధ్రదేశమునందు తమ పరిపాలనము ఏర్పరచిన కాలములో వారి ప్రాపు సంపాదించుకొని, అనేకమంది యునానీ వైద్యులుండిరి. మహమ్మదీయుల వైద్యవిధానమునకు 'యునానీపద్ధతి' అని పేరు. ఈ శాస్త్రము హిందూదేశమున మొగలాయి రాజుల ప్రాభవకాలమున అత్యుత్తమ స్థితిలో నుండెను. రాయలసీమలోను, గుంటూరుజిల్లా కొండవీడులోను, బెజవాడలోను ఈ వైద్యము చేయు ప్రసిద్ధ వైద్యులున్నారు. ఆంధ్రదేశమున కొన్ని ప్రదేశములలో యునానీ వైద్యశాల లున్నవి. ఈ వైద్యపద్ధతిని తయారుచేయబడు ఔషధములు, తలనూనెలు ప్రశస్తముగా పని చేయును. చాలా కాలముబట్టి వాడుకలోనున్న వైద్యవిధానములలో యునానీ వైద్యవిధాన మొకటి.

అలోపతి వైద్యము.

ఆంగ్లేయుల పరిపాలనలో వారి వైద్య విధానములు మనదేశములో వ్యాపకమునకు వచ్చినవి. రెవిన్యూశాఖ, విద్యాశాఖ మొదలైన ప్రభుత్వపు వివిధ శాఖలవలెనే వైద్య శాఖలను స్థాపించి, వైద్యాలయములను అన్ని

జిల్లాలలోను నెలకొల్పి, పాశ్చాత్య పద్ధతులపై వైద్యసేవ చేయుచున్నారు.

అసలు పాశ్చాత్యులు, వారిలో తూర్పు ఇండియా వర్తక సంఘమువారు మన దేశము నకు రాగానే వారి వైద్యవిధానములు మన దేశమున వాడుకకు వచ్చెను. తూ. ఇం. వ. సంఘము వారు తమ ఉద్యోగులకు వైద్య సహాయము అపారముగా చేయు

అలోపతి వైద్యము- చుండెడివారు. వారు తూర్పు ఆంధ్రదేశమున దాని కోస్తాలో ప్రప్రథమమున క్రమ పరిణామము మచిలీపట్నం రేవును స్వాధీన పరచుకొన్నారు (కీ. త. 1611). ఈ ప్రాంతమున వైద్యసేవ చేయడానికి, 1621 లో వైద్యుని నియమించినట్లు చరిత్ర ఆధారమువల్ల తెలుస్తున్నది. 1630 లో కోరమాండల్ తీరమున వైద్యసేవ చేయడానికి, ఆర్మేగాన్ దుర్గమున (నెల్లూరు జిల్లాలోనిది) జాక్వార్కును నియమించిరి. కొంతకాలము ఆయన మచిలీపట్నంలోగూడా వుండివుండవచ్చును. పైంటు బరీకి వ్రాయబడిన ఒక లేఖ 1632 లో మచిలీపట్నంలో ఒక వైద్యుడున్నట్లు తెలుపుచున్నది. మరికొన్ని నిదర్శనములు 1635 లో మచిలీపట్నమున జాక్వార్కు, ఎడ్వర్డ్ ఎల్ క్లాక్ (Edward L. Clock) అనే వారు పనిచేస్తున్నట్లు తెలియజేయుచున్నవి. 17 వ శతాబ్దారంభములో పులికాట్టునుండి, భీమునిపట్నం వరకుగల ఆంధ్రకోస్తా అంతటా అనేకమంది యూరోపియనుల నివాసస్థానము లుండెను. వీటి కన్నింటికీ మచిలీపట్నము వాసికెక్కిన రేవు. తూ.ఇం. వ. సంఘపు వైద్యులుగాకుండా ఉచ్చి, ఫ్రెంచి వైద్యులుగూడా వర్తకులకు, దేశీయులకు

వైద్యసేవ చేయుచుండిరి. 18 వ శతాబ్దపు చివరిభాగంలో ఉత్తరసర్కారులు ఇంగ్లీషు వారి అధికారంలోనికి వచ్చినవి. మద్రాసు జనరల్ ఆస్పత్రిగాక యితర చోట్ల నెలకొల్పబడిన 3 ఆస్పత్రులలో ఒకటి మచిలీపట్నమున నెలకొల్పబడినది. ఆ యాసుపత్రికి ఆర్థర్ సింక్లర్ అధికారిగా నియమింపబడెను. అతని అనారోగ్యమువల్ల తిరిగి విలియమ్ థఫ్కిన్ నియమించిరి. అతనికి సహాయముగా జాన్ కాఫర్ల వచ్చెను. 18 వ శతాబ్దమున ఆంధ్రదేశమునందలి విఖ్యాత వైద్యులలో చెప్పదగినవాడు విలియమ్ రాక్స్ బర్న్ (1751-1815). ఇతని జీవితములో చాలాభాగము సామర్లకోటలో గడిచెను. మద్రాసు వైద్యులలోకల్లా అప్పటిలో అనుభవశాలి ఈయనే! వృక్షశాస్త్రంలో ప్రతిభ గలవాడు. “కోరమాండల్ వృక్ష సంతతి” అనే సుప్రసిద్ధ గ్రంథం సామర్లకోటలో ఉండగా రచించెను. 19 వ శతాబ్దము వరకూ మచిలీపట్నం ఒక సుప్రసిద్ధ వైద్య స్థానముగా ఉండెను. 1812 నుంచి హిందువులు ఈ వైద్యాలయాల్లో పని చేయడమువల్ల ఈ విద్యలో తరిఫీదు నందిరి. అప్పుడు ఆంధ్ర దేశమున తెరువబడిన ప్రభుత్వ ఆస్పత్రులు ఈ క్రింది పథకములో చూపబడినవి.

సంవత్సరము - ప్రదేశము	సంవత్సరము - ప్రదేశము
1801 అడ్డతీగల	1848 గుంటూరు
1819 ఉరవకొండ	1850 నెల్లూరు
1822 బెజవాడ	1850 శ్రీకాకుళం
1822 కైకలూరు	1854 రాజమండ్రి
1842 బళ్లారి	1856 అల్లూరు
1842 కడప	1858 అమలాపురం
1845 కర్నూలు	1864 పర్లాకిమిడి

1867 అదోని	1879 బొబ్బిలి
1874 పీకాల	1880 ఏలూరు
1875 అక్క	1869 పాలకొండ
1878 నర్సాపురం	

మునుపు పెద్దపెద్ద జబ్బులకు చాలామంది మద్రాసు జనరల్ ఆస్పత్రికి వచ్చేడివారు. విశాఖపట్నమున మెడికల్ కాలేజీని, ఆస్పత్రిని సముద్రపు తీరాన కొండపై ఏర్పరచిన తర్వాత, అక్కడ వైద్యులుగల వైద్యులు శాస్త్రజ్ఞులు ఉండడముచేత, ఆంధ్రులకు అనువైన ప్రాంతము గనుక చాలామంది యిప్పుడు విశాఖపట్నం పోవుచున్నారు. స్త్రీల జబ్బులు కుదర్చడములో డాక్టరు కుగ్గర్ గారిది పెట్టిన పేరు. వారు గుంటూరులో ఎంతోమంది రోగులను చేరదీసి వైద్య సేవ చేసిరి. కొంతకాలము గవర్నమెంటు ఆస్పత్రిలో పనిచేసిరి. ఇప్పుడు ఆంధ్ర దేశమున వైద్య సహాయము ఆసుపత్రులలోనేకాక, వైద్యేటు ప్రాక్టీషనరులద్వారా జరుగుచున్నది.

ముఖ్యముగా గ్రామములకు 1920-30 సంవత్సరముల మధ్య రూరల్ డిస్పెన్సరీలు ఏర్పరచబడినవి. వీనిని నిర్వహించుటారంభము కాగానే మద్రాసు, విశాఖ రూరల్ డిస్పెన్సరీలు పట్నములలోని శిక్షితులైన పానగల్లు రాజా వైద్యులు వీటికి వైద్యులుగా రామారాయణింగారు వెళ్ల మొదలిడిరి. ఈ వైద్యా లయములు పానగల్లు రాజా రామారాయణింగారు ప్రధానిగా నున్నప్పుడు “సబ్సిడైజ్డ్ రూరల్ మెడికల్ ప్రాక్టీస్” పద్ధతి ప్రవేశ పెట్టుబడి, దాని ననుసరించి ఏర్పరచబడినవి. గ్రామీణులకు కూడా వైద్యా లయములు అందుబాటులో నుండుటవల్ల,

కీ. శే. డాక్టరు కోకా అహోబలరావు ఎమ్.బి., సి.ఎచ్.బి..
(ఎడిన్ బరో) సుప్రసిద్ధ వైద్యులు, నారింజకాయ
చికిత్సను వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చినవారు.

యువకులు గ్రామములకు వైద్య సేవకులుగా వచ్చుటవల్ల, దేశమునకు గ్రామీణులకుగూడా ఇది మహోపకృతి అయినది.

కొందరు వైద్య విద్యార్థులు పాశ్చాత్య దేశములకు దూర ప్రాంతములకు వెళ్లి అక్కడ శిక్షణపొంది, ప్రజాసేవలో నిమగ్నులై వైద్య సహాయముచేయు చుండిరి. ఇట్టి వారిలో ప్రముఖులు : బందరులో డాక్టరు అహోబలరావు గారు. అహోబలరావుగారు పేదవారికి ఉచితము గా మందు లిచ్చుటేకాక, నారింజకాయలతోను పాలతోను రోగాలు కుదర్చుట. వారి ప్రత్యేకత

నారింజకాయ వైద్యమును ప్రచారముచేసిన ఉపస్థాపితులు. వీరుగాక, విశాఖపట్నములో కీ. శే. డాక్టరు మల్లిక్ గారు, బెజవాడలో ధన్వాడ రామచంద్రరావుగారు వైద్య సేవ చేసిరి. నంగ రాష్ట్ర వందేమాతరం ఉద్యమమువల్ల ఉద్యోగితులై అనేకమంది యువకులు, స్వాతంత్ర్య కాంక్ష ప్రజాసేవాపిపాసగలవారు కలకత్తా నేషనల్ కాలేజిలో వైద్యవిద్య సాంగముగా చదివి, ప్రజాహిత జీవనములో పాల్గొని దేశాభివృద్ధికి తోడ్పడిరి. అట్టి వారిలో డాక్టరు వేదాంతం వెంకట కృష్ణయ్యగారు కాకినాడ; డాక్టరు రామారావు, డాక్టరు సుబ్రహ్మణ్యంగార్లు రాజమండ్రి; డాక్టరు ఘంటసాల సీతారామశర్మ, డాక్టరు గోవిందరాజులు నాయుడుగార్లు బెజవాడ మున్నగువారు ముఖ్యులు.

డాక్టరు ఆచంట లక్ష్మీపతిగారు ఆవడిలో ఆరోగ్యాశ్రమము స్థాపించి, జీర్ణించిన రోగములను నశింపజేయుటలో వాసికెక్కిరి. బందరులో డాక్టరు పట్టాభిగారు వైద్యులుగాను, రోగనిర్ణయకులుగాను ప్రశస్తిగాంచిరి.

విశాఖపట్నం మెడికల్ కాలేజి పెట్టిన పిమ్మట అక్కడ శిక్షణ పొందిన విద్యార్థులు అనేకులు పాశ్చాత్య దేశములకు వెళ్లి ఉన్నత విద్య నభ్యసించి వచ్చిరి. మద్రాసు మెడికల్ కాలేజిలోకూడా పెద్దపెద్ద పరీక్షలలో ఆంధ్రులు తీర్చులైరి. ఆంధ్రులలో ఐ.ఎమ్.ఎస్., లుగా నున్నవారు చాలా కొద్దిమంది. మేజర్ సత్యనారాయణరాజు, మేజర్ రామమోహన రావు నాయుడు మొదలగువారు. వీరుగాక కెప్టెన్ డాక్టరు కె. నర్సింహారావు, కెప్టెన్ అద్దంకి శేషగిరిరావు ఎ. ఎమ్. ఎస్., సీతారామారావు,

యామర్తి హనుమంతరావు, ఎమ్. ఎస్. కృష్ణమూర్తి గార్లు. కెప్టెన్ శుంకవల్లి, డాక్టరు సత్తి రాజు (సింగపూరు), డాక్టరు వెంకట్రాయుడు (తెనాలి), కెప్టెన్ రమణరావు (కాకినాడ) గార్లు కొంత కాలము ఐ. ఎమ్. ఎస్. ఉద్యోగులుగా నుండిరి.

విదేశములలో కృతార్థులుగా ఉన్నత పరీక్షలలో వచ్చినవారిలో పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా వాసి కెప్టెన్ శుంకవల్లి గారొకరు. విదేశములలో క్క-రే ఎఫ్. ఆర్. సి. ఉన్నత పరీక్షలలో యన్., (లండన్) పరీక్షలో కృతార్థులైన ఉత్తీర్ణులయిరి. డాక్టరు తిరు ఆంధ్రులు మలరావు గారు, ఎమ్. రమణ మూర్తిగారు ఎఫ్. ఆర్. సి.

యన్., (ఎడింబరో) లోను; డాక్టరు సత్యనారాయణ రాజుగారు ఎమ్.ఆర్.సి.పి.; (లండన్) పరీక్షలోను నెగ్గిరి. డాక్టరు పి. కుంటుంబయ్యగారు ఎమ్. డి. (ఎడింబరో) డిగ్రీపొందిరి. డాక్టరు మల్లిక్ గారు గ్రేటుబ్రిటనులో ఎల్. ఆర్. సి. పి., పట్టముపొంది నేత్రవైద్యములో విశేషప్రజ్ఞ గడించిరి. డాక్టరు పి. రామచంద్రరావుగారు, డాక్టరు వెంకట్రాయుడుగార్లు (తెనాలి) ఎడింబరో పరీక్షలో ఉత్తీర్ణులైరి. ఎమ్. డి., (మద్రాసు) లో డాక్టరు ఎమ్. ఎస్. కృష్ణమూర్తిగారు, డాక్టరు నరసింహారావుగారు, డాక్టరు కె. నారాయణమూర్తిగారు విజయలైరి.

డాక్టరు కె. నారాయణమూర్తిగారు మద్రాసు ఆసుపత్రిలో ఆంధ్రులలో మొదటి గౌరవోద్యోగిగా నియోజితులైరి.

స్త్రీలలో వైద్యమందు పెద్దపెద్ద పరీక్షలిచ్చి నవారు డాక్టరు కమలాకర్ ఎమ్. డి., డాక్టరు

డాక్టరు (మిస్) ఎచ్.ఎమ్. లాజరస్, బి.ఏ., ఎమ్.బి.బి.ఎస్.,
ఎఫ్.ఆర్.సి.ఎస్., డబ్ల్యూ. ఎమ్.ఎస్.ఐ.

లాజరస్, డాక్టరు లక్ష్మీపతిగారి కుమార్తె
లక్ష్మీదేవి, డాక్టరు కొమ
వైద్యములో రాజు అచ్చమాంబగార్లు.
పెద్దపెద్ద డాక్టరు లాజరస్ గారు విదేశ
పరీక్షించిన స్త్రీలు ములకు వెళ్లి, పెద్దపెద్ద పరీక్ష
లిచ్చి, ఘోషా ఆస్పత్రిలో
సూపరింటెంటుగాను, గవర్నమెంటు స్త్రీలవైద్య
కళాశాలకు ప్రధానోపాధ్యాయునిగాను కొంత
కాలము పనిచేసి, ఇప్పుడు ఢిల్లీలో స్త్రీల మెడి
కల్ కాలేజీ ప్రిన్సిపాలుగానున్నారు. హైందవు
లలో మొదట కళాశాల ప్రధానాధ్యాపకత్వం
వహించినది వీరే!

ఆంగ్లేయ వైద్యములో ఆంధ్రులు శాస్త్ర
పరిశోధనలు చేసి, పాండిత్య
అలోపతి వైద్యము మును గణించిరి. వీరిలో
మన పరిశోధకులు డాక్టరు వై. సుబ్బారావుగారు
“ఫిజియాలజీ అండ్ మెన్సు

లర్ ఆక్టివిటీ” లోను, పి. కుటుంబయ్యగారు
అనేక క్లినికల్ పరిశోధనలను, డాక్టరు
బి. టి. కృష్ణగారు అనేక ఫిజియాలజీ పరిశో
ధనలను, డాక్టరు కె. నారాయణమూర్తిగారు
“స్ట్రోమిక్ యిన్ ఫ్లామేటరీ లివర్ డిసీజెస్”
లోను పరిశోధనలు సలిపిరి. డాక్టరు చి. నారా
యణరావుగారు, ఎమ్. వి. రాధాకృష్ణగారు
వివిధ వైద్యశాలలలో ముఖ్య పరిశోధన లొన
ర్చిరి. ఇతన్నియు ఆంధ్రులకు అలోపతి వైద్య
విధానములో గూడా అగ్రస్థాన మున్నదనుటకు
నిదర్శనములు.

మద్రాసులో 1835-36 లో మెడికల్
కాలేజీ స్థాపించబడి 1850 నాటికి అధివృద్ధికి
వచ్చెను. 1875 నుండి ఆకళాశాలలో స్త్రీలకు

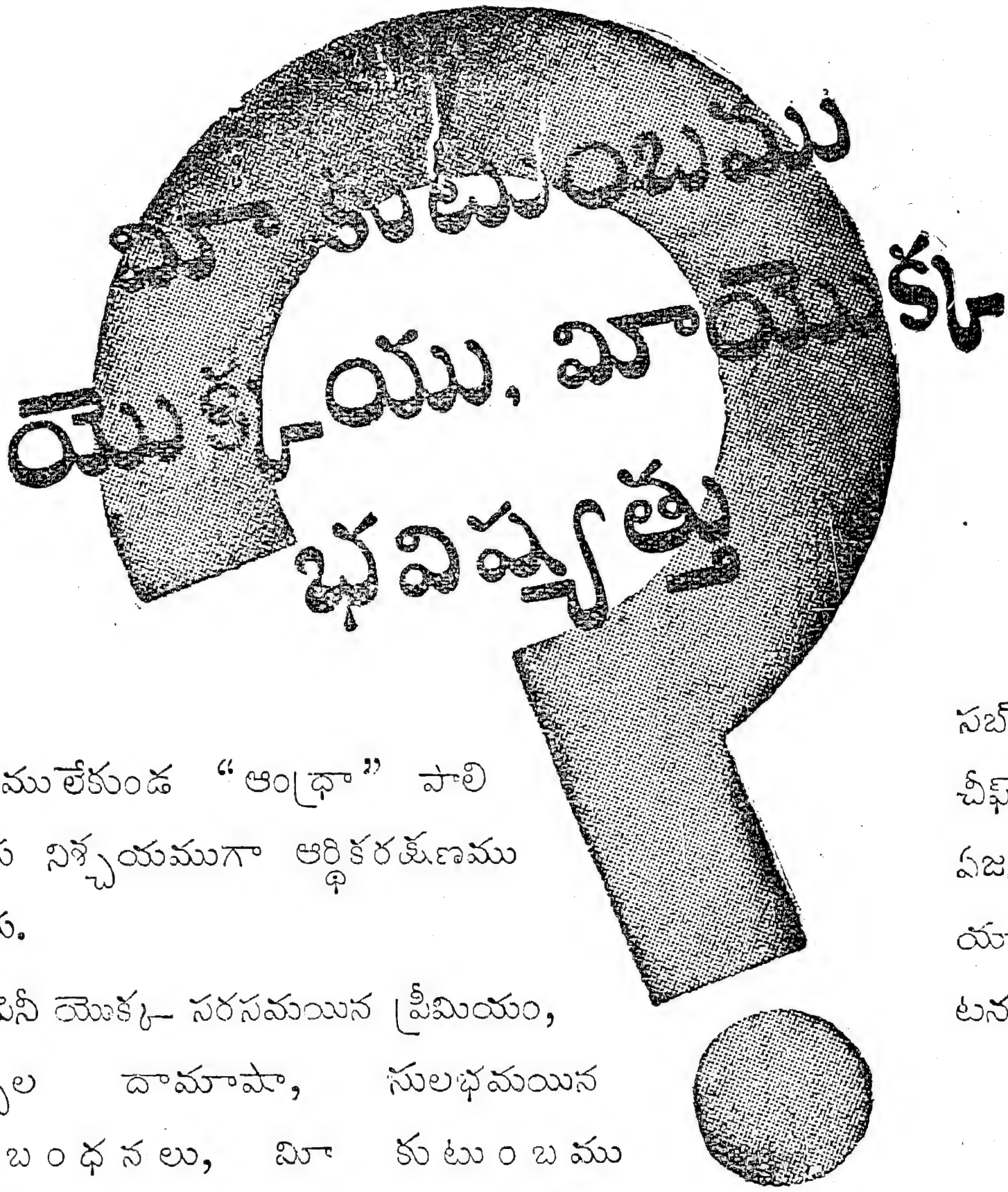
శిక్షణనిచ్చుట కేర్పాటుచేయ

వైద్య శాస్త్ర బడెను. ఇక్కడ అనేకులు

శిక్షణ—కేంద్రములు వైద్యశాస్త్ర మభ్యసించిరి.

1876-78 లలో మద్రాసు

రాజధానిలో వచ్చిన పెద్ద కరువులవలన 1876
లో నెల్లూరులో వైద్యవిద్య బోధించుటకు
ఒక పాఠశాల నేర్పరచిరి. 1897 లో ఆ పాఠ
శాల మూయబడినది. కాని అక్కడ దాదాపు
150 మందికి పైగా శిక్షణపొంది ఆంధ్రదేశ
మంతటా విరివిగా వైద్యసేవ చేసిరి. 1902 వ
సం॥న విశాఖపట్నమున వైద్య పాఠశాల
స్థాపించిరి, 1924 లో పానగల్లురాజా రామారా
యణింగారి ప్రోత్సాహమున కళాశాలగా మార్చ
బడినది. అనేకమంది ఆంధ్రవిద్యార్థులు అప్పటి
నుండి ఇప్పటివరకు సుశిక్షుతులై ప్రశంసనీయ
మైన సేవచేస్తున్నారు. రూరల్ డిస్పెన్సరీ వైద్య
లలో చాలా మంది ఇక్కడ శిక్షుతులైనవారు.

సంకోచములేకుండ “ఆంధ్రా” పాలి
స్తీతో మీరు నిశ్చయముగా ఆర్థికరక్షణము
కల్గియుందురు.

ఈ కంపెనీ యొక్క సరసమయిన ప్రీమియం,
కనీసపుఖర్చుల దామాషా, సులభమయిన
పాలిస్తీ నిబంధనలు, మీ కుటుంబము
యొక్కయు, మీయొక్కయు భవిష్యత్తును రక్షించు
టకు సమకూడుచున్నవి.

సబ్ ఆఫీసులు,
చీఫ్ ఏజన్సీలు,
ఏజన్సీలు ఇండి
యాలో అంత
టను కలవు.

రక్షణకు స్థిరత్వమే ముఖ్యము.

ఆంధ్ర ఇన్నూరెన్సు

: :

: :

కంపెనీ లిమిటెడ్,

హైడ్రాబాద్ : మచిలీపట్నము.

బ్రాంచీలు : మద్రాసు, నాగపూరు, కలకత్తా, యెర్నాకులం, అనంతపూర్, బరంపురం,
మద్రాసు బ్రాంచి : [లాహోర్.

ఆంధ్ర ఇన్నూరెన్సు భ.వనములు, తంబుచెట్టి వీధి.

శ్రీ కృష్ణ ఆయుర్వేద షార్మ శ్రీ

హెడ్డాఫీసు : : : : : ఏలూరు.

(మద్రాసు గవర్నమెంటు సెంట్రల్ ఇండియన్ మెడికల్ బోర్డుచేత

అప్రూవు చేయబడినది)

*

*

వైద్య శాస్త్రమునందు మిక్కిలి అనుభవ
ముగల వైద్యులచేత శాస్త్రీయముగా
తయారు కాబడి, గుణవంతములైన సమస్త
ఆయుర్వేద శౌషధములు దొరుకు సంస్థ !

*

అనేక జిల్లా బోర్డులకు, పురపాలక సంఘములకు, ధర్మ వైద్యశాలలకు,
వైద్యులకు, విదేశములయందుగల వైద్యులకుకూడ
శౌషధములు సప్లై జేయుచు, ఆయుర్వేద
వైద్యమునకు ప్రఖ్యాతి తెచ్చిన
సంస్థ !!

కేటలాగు, సలహా ఉచితము.

మా చికిత్సశాల యందు బీదలకు సమస్త వ్యాధులకు
ఉచితముగా చికిత్స చేయబడును.

ఈ గ్రామవైద్యశాలాధికారికి సం॥కు 500
రూపాయలు స్థావరము, మందులు ఇవ్వబడును.
ఒక కంపౌండరు, మంత్రసాని యుందురు. వీరు
పేదలకు ఉచితముగా వైద్య సహాయము చేయు
చుండవలెను.

ఆంధ్ర దేశములోని వైద్యశాలలు

శ్రీద్యశాఖ వారి రిపోర్టు ననుసరించి

జిల్లా పేరు	ఆయుర్వేద, యునానీ వైద్యశాలలు	ప్రభుత్వ వైద్యశాలలు	ప్రత్యేకముగా స్త్రీలకు పిల్లలకు
విశాఖపట్టణం	28	54	2
తూ. గోదావరి	18	41	3
ప. గోదావరి	22♦	15	—
కృష్ణా	40	19	3
గుంటూరు	41♦♦	24	1
నెల్లూరు	31	25	1
కర్నూలు	9♦	28	—
కడప	13♦	12	—
బళ్లారి	18	17	2
అనంతపురం	7	15	—
చిత్తూరు	5	16	—
మద్రాసు	7♦♦♦♦	33	5
మొత్తము	239	299	17

♦ దేశీయ వైద్య శాలలలో యునానీ వైద్య శాలలను సూచించును.

మన ఆంధ్రా మెడికల్ కాలేజీలో మాడు
నందల మందికిపైగా విద్యార్థులకు శిక్షణ యివ్వ
బడెను.

డాక్టరు జి. వి. దేశ్ముఖ్ గారి అధ్యయనమున

1928 లో. ఏర్పరచబడిన అఖిలభారత వైద్య
సమ్మేళనము, 1930 లో

అటోపతివైద్య
సమ్మేళనములు-
ఆంధ్రా) మెడికల్
అసోసిఏషన్,
17 వ అఖిలభారత

ఇండియన్ మెడికల్ అసోసి
ఏషన్” అయ్యెను. ఈసమితి
ప్రోత్సాహమునరాజమహేం
ద్రవరమున “ఆంధ్రా వైద్య
సమ్మేళము ” డాక్టరు యు.

మెడికల్ అసోసి రామారావుగారి అధ్య
 ఏషియన్ లివింగ్స్ పట్టణ యంత్రక్రింద మొదటి సమా
 సమావేశము (1940) వేళము జరిగెను. రెండవది

1929 సం॥న డాక్టరు పట్టాభి
సీతారామయ్యగారి అధ్యక్షతను ఏలూరులో జరి
గెను. 1940 సం॥న “ఆంధ్రా మెడికల్ అసోసి
ఏషన్” అను సమితి ఏర్పడినది. డాక్టరు టి.
శంకరశాస్త్రి, ఐ. ఎమ్. ఎస్., గారు అధ్య
క్షులు. డాక్టరు పి. గురుమూర్తి, బి. తిరుమల
రావు, జి. రామయ్యగార్లు ఉపాధ్యక్షులు. ఇవి
కాక నేషనల్ ట్యూబర్క్యులోసిస్ అసోసి
ఏషన్, క్లినికల్ అసోసిఏషన్లు పనిచేయు
చున్నవి. 17 వ అఖిలభారత మెడికల్ అసోసి
ఏషన్ విశాఖపట్నమున 1940 లో డాక్టరు కె.
ఎఫ్. రేగారి అధ్యక్షతను జరిగెను. డాక్టరు
పి. గురుమూర్తిగారు ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షులు !

విశాఖపట్నములో “ పిచ్చి ఆస్పత్రి ”, తుయ
రోగ నివారణచేయు వైద్యశాల ; కింగ్ జార్జి (5)
ఆస్పత్రి ప్రధానమైనవి. మదనపల్లిలో తుయ
వ్యాధి కుదర్చు కేంద్రమున్నది. విశాఖపట్న
మున జీర్ణరోగములును పెద్దపెద్ద జబ్బులును
కుదర్చబడును.

విశాఖపట్నం కళాశాలలో శిక్షుతులైన

విద్యార్థులలో 50 మందికిపైగా, “ఎమర్జెన్సీ మెడికల్ కమిషన్” లోను, ఆంధ్రం న ల భైమం ది మ ద రా సు ఉన్నత పదవులు ప్రభుత్వ వైద్య శాఖలలోను, మిగతా విద్యార్థులు గౌరవ వైద్య శాఖాధికారులుగాను, ప్రయివేటు ప్రాక్టీషన్లుగాను పనిచేయుచున్నారు.

వైద్య కళాశాలలో డాక్టరు శ్రీనివాసులు నాయుడుగారు ఫ్రోఫెసర్ ఆఫ్ మెడికల్ జూరిస్ ప్రూడెన్సులోను, డాక్టరు వి. సుందరేన్ గారు ఫ్రోఫెసర్ ఆఫ్ పేథాలజీ గను, డాక్టరు డి. గోవిందరెడ్డిగారు మద్రాసు మెడికల్ కాలేజీ పేథాలజీ ఆచార్యులుగను పనిచేయుచున్నారు, వీరుకాక కళాశాలలో అధ్యాపకులుగా డాక్టరు తిరుమలరావు, బి. టి. కృష్ణ, డాక్టరు డి. నారాయణరావు గార్లు పనిచేయుచున్నారు.

డాక్టరు తిరుమలరావు గారు ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయము తరపున సభ్యులుగా ఇండియన్ మెడికల్ కౌన్సిలునకును, డాక్టరు యమ్. రామ కృష్ణరావుగారు ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయముచే మద్రాసు మెడికల్ కౌన్సిలునకును, డాక్టరు పి. గురుమూర్తి, డాక్టరు కె. నారాయణమూర్తి గార్లు ఆంధ్రులతరపున మద్రాసు మెడికల్ కౌన్సిలునకును ఎన్నుకొనబడి ఆ స్థానముల నలంకరించిరి.

అన్ని శాఖలలోవలెనే ఆంధ్రులు ఇందులో గూడ తమ స్వసామర్థ్యమువల్ల ప్రధాన స్థానము వహించి, ముందంజ వేయుచున్నారు.

ప్రకృతి వైద్యము.

మన దేశమునకు ప్రకృతి వైద్యము క్రొత్త గాదు. తీర్థోపవాసములు, సంక్రమణమునందలి

ఏకభుక్తములు, పర్వములయందలి ఫలహారములు, వ్రతాదులయందలి అధిశయన బ్రహ్మచర్య వ్రతములు; శ్రీశైలము, భద్రాద్రి, వేదాద్రి మొదలైన పర్వత ప్రకృతి వైద్యమున ప్రాంతములకు యాత్రార్థమై ఆంధ్రుల చరిత్ర. పోవుట, పండుగ రోజులలో హంసలదీవి, అంత

రేవది, మొదలైన నదీసాగర సంగమములలో స్నానములుచేయుట, కార్తీక మాఘస్నానములు, ఏకాదశీ ఉపోష్యములు, కార్తీక సోమవారములు, మాఘపాదివారములు, కార్తీకనక్తాలు చెయ్యడమునేర్చిన తెలుగు నాటప్రకృతివైద్యము క్రొత్తయనుట అసంభవము. ఈ వైద్యవిధానమునకు ఇటీవల విస్మృతిమాత్రమే కలిగినది.

పండిత ద్రోణరాజు వెంకటాచలపతి శర్మ గారు అభినవవైద్యశాస్త్రము, ముఖవైఖరీ విద్య, రోగారోగ్య వివేకము అను పేర్లతో, జర్మనీదేశ ప్రకృతివైద్యశాస్త్రవేత్త కూనేగారిచే రచింపబడిన గ్రంథముల ననువదించి ఆంధ్రమున ప్రచురించిరి. ఆధునిక తెలుగు ప్రకృతివైద్య గ్రంథములలో ఇవే ఆదిరచనలు. అంతకు పూర్వము ఈ వైద్యము అంత ప్రచారమున లేదు. ఇంగ్లీషుగ్రంథముల చదివి దువ్వారి వీరభద్రయ్యగారు మాత్రము ఈ వైద్యము చేసెడివారు.

తెలుగుపుస్తకములు వాడుకలోనికి వచ్చిన తర్వాత ఈ వైద్యము వ్యాపకమునకు వచ్చినది. ఈ వైద్యవ్యాప్తికి పాటుబడిన కీ. శే. ఆద్రా బాలముకుంద దాసుగారు, గంధం వెంకట కృష్ణారావుగారు, బొల్లాప్రగడ సుందరగోపాల

రావుగారు, బొడ్డుపల్లి నరసింహంగారు, రావుల గోపాలకృష్ణయ్యగారు, దూర్వాసుల పార్థసారథి శర్మగారు, యోగి సిద్ధప్పగారు మొదలైన ప్రముఖులు ఆంధ్ర దేశములో వివిధభాగములలో ప్రకృతి వైద్యమును ప్రచారమునకు తెచ్చిరి. వీరిలో బొల్లా ప్రగడ సుందర గోపాలరావుగారు, గుంటూరులో భాను ప్రసాదరావు నాయుడు గారిచే స్థాపించబడిన చికిత్సాలయమును కొంతకాలము నిర్వహించిరి. వీరు అపక్వాహార ద్వైతసిద్ధాంత మనుగ్రంథమును వ్రాసి, అపక్వాహారమును వ్యాప్తికి దెచ్చిరి. వీరు జల సూర్య కిరణ చికిత్సకులు. వీటికి సంబంధించిన గ్రంథములు అనేకము వ్రాసినారు.

గంధం వెంకటకృష్ణా రావుగారు మదరాసు బొంబాయిలను కార్యస్థానములుగా పెట్టుకొని, పత్రికలు, కరపత్రములద్వారా ప్రకృతివైద్య ప్రచారము చేసిరి. 1914 వ సంవత్సరపు ఐరోపా మహాసంగ్రామ సమయమున జర్మనీకి ప్రకృతివైద్యాభ్యాసమునకై పోయిరి. జర్మనీలో కూనే చికిత్సాలయము, లాహిమన్ చికిత్సాలయము దర్శించి, ఇంగ్లాండు, అమెరికా దేశములకు పోయి ప్రకృతివైద్యమును నేర్చుకొని వచ్చిరి. వీరు ఇప్పుడు ప్రకృతివైద్యప్రచారము చేయుచున్నారు.

హిందూపురపు యోగి సిద్ధప్పగారు ప్రకృతి వైద్యులలో విఖ్యాతపురుషులు. వీరు రోగముల కుదుర్చుటలో వన్నె కెక్కిరి. గుంటూరులో మధ్వశ్రీ కృష్ణమాచార్యులుగారు, బాపట్లలో స్థానం పార్థసారథిగారు, వేమూరిలో రావుల గోపాలకృష్ణయ్యగారు ఉండి ఈ విధానవ్యాప్తికి పూనికతో పనిచేయుచున్నారు.

కీ. శే. నారిశెట్టి హనుమయ్య నాయుడు గారు 1919 వ సం॥ ఆగష్టు నెలలో 'ప్రకృతి' ప్రథమసంచికను ప్రకటించిరి.

ప్రకృతి పత్రిక సహజజీవనము, ప్రకృతివైద్య స్థాపన. ప్రచారము చేయుట ఈ పత్రిక సంకల్పము. 1932 వ

సం॥ వరకు వారే పత్రికను నడిపి, తర్వాత "ప్రకృతికార్యాలయ ట్రస్టు" వశము చేసిరి.

1922 వ సంవత్సరములోనే నారిశెట్టి హనుమయ్య నాయుడుగారు ఈ సంస్థను స్థాపించిరి.

తమ మృతివరకు సంస్థకార్యముల నిణపుతతో నిర్వహించిరి. వారి అనంతరము సంస్థ

కొందరు ట్రస్టీల ఆధిపత్యము లోకి వచ్చినది. పుచ్చా వెంకట్రామయ్యగారు దీనికి అధ్యక్షులు; అయ్యంకి వెంకటరమణయ్యగారు కార్యదర్శి. 'ప్రకృతి' పత్రికను ఇప్పటికిని ఈ సంస్థవారే వెలువరించుచున్నారు.

సునిశిత వైద్యము, తొట్టి వైద్యము, ప్రకృతి గృహ వైద్యము, యోగుల స్వీయచరిత్ర, ఆరోగ్యతత్వము, నిర్విచార నవీన ప్రకృతివైద్య భావిజీవనము అను ఉద్గ్రంథ గ్రంథ ప్రచురణ. ములును; సూర్యకిరణచికిత్స, జలచికిత్స గ్రంథములును ;

ఆహార నియమావళి, ఆరోగ్యవిషయములకు సంబంధించిన వివిధ కరపత్రములును ఈ సంస్థ యాజమాన్యమున ప్రకటింపబడెను.

ఆంధ్ర ప్రకృతి ధర్మపరిషత్తు, ది క్రోమోపతిక్ ఇన్స్టిట్యూట్లు బెజవాడలో నెలకొని ప్రకృతివైద్యాభివృద్ధికి కృషి సలుపుచు ప్రకృతి

వైద్యుల కార్యకలాపముల నేకోన్ముఖమొనర్చుచున్నవి.

బెజనాడకు తూర్పుగానున్న పడమటి లంకలో సీతారామావధూతగారిచే నడుపబడుచున్న సాధనాశ్రమ ప్రకృతి ప్రకృతివైద్య చికిత్సాలయము, పశ్చిమ చికిత్సాలయములు. గోదావరి జిల్లా కేశవరములో వేగిరాజు కృష్ణంరాజుగారి చికిత్సాలయము, గుంటూరు జిల్లా రేపల్లె తాలూకా మోర్తోట గ్రామములో రాఘవేంద్ర యోగిగారి చికిత్సాలయములు ఉన్నవి. వీరుకాక అనేకమంది ప్రకృతి చికిత్సకులు పలుప్రాంతముల నీ వైద్యము చేయుచున్నారు. ఈ ప్రకృతి చికిత్సకుల సంఖ్య 43 రికి పైబడియున్నది. పై నుదహరించినవారుగాక వీరిలో ప్రముఖులు: గొల్లకోట సత్యరాజులుగారు, గోటేటి జోగిరాజుగారు, తాతినేని శివకాంతమ్మగారు, నైషధం సీతారామమ్మగారు, మునిసుబ్రహ్మణ్యంగారు, ఒరంగల్లు అవధానిగారు, ఉమ్మెత్తాల గోపాలరావుగారు, అయ్యంకి వెంకటరత్నం ఎమ్. ఎస్.సి., గార్లు.

హోమియోపతి వైద్యము.

ఆంధ్రదేశమున హోమియోపతి వైద్య విధానము వ్యాపించి ముప్పైసంవత్సరములైనది. 1923 వ సంవత్సరములో కాకినాడలో పెద్ది భాట్ల సీతారామయ్యగారు “ఆంధ్రా హోమి

యోపతిక్ మెడికల్ కాలేజి”

హోమియోపతి ని స్థాపించి ఈ విధానమున

వైద్యము - విద్యార్థులకు శిక్షణ నిచ్చిరి.

ఆంధ్రుల స్థానము. లంకా రామారావుగారు

వీరితో కలిసి కృషిచేయ

నారంభించిరి. వీరు అమెరికానుంచి కావలసిన మందులను తెప్పించి, ఒక హోమియోపతి బౌషధ విక్రయశాలను స్థాపించిరి. రెండుసంవత్సరములు గడచిన తర్వాత సీతారామయ్యగారు కళాశాల, బౌషధ విక్రయశాల మొదలైన వన్నియు రామారావుగారి అధ్వర్యముక్రింద వదలి ఆగ్రాకు పోయిరి. ఆనాటినుండియు రామారావుగారు కార్యనిర్వహణ భారము వహించి కృషిచేయుచున్నారు. ఆ కళాశాలలో దాదాపు రెండువందలకు పైగా విద్యార్థులను ఉచితముగా శిక్షణ నిచ్చి తయారుచేసిరి. వీరు ఈ వైద్యము ననుసరించి వివిధప్రాంతములలో వైద్యసేవ చేయుచున్నారు.

హోమియోపతి వైద్యవిధానము విస్తారముగా తూర్పుగోదావరి, పశ్చిమగోదావరి, కృష్ణాజిల్లాలలో వ్యాపకములో నున్నది. విశాఖ పట్నం, గుంటూరు, కర్నూలు, అనంతపురం, బళ్లారి, నెల్లూరు, గంజాం జిల్లాలలో ఈ వైద్యపుకేంద్రము లున్నవి. కొందరు ఆయుర్వేద వైద్యులు, విద్యాధికులైన అలోపతీ వైద్యులు ఈ మందుల నుపయోగించుచున్నారు. క్రమముగా ఇది వర్ధమానమగుచు పట్నములకు పల్లెలకు ప్రాకుచున్నది.

రామారావుగారి ప్రప్రథమ ప్రియశిష్యులు వై. సుబ్రహ్మణ్యముగారు తూర్పుగోదావరి జిల్లా కోటిపల్లిలో నెలకొల్పబడిన “హోమియో డిస్పెన్సరీ”కి అధికారిగా నియోజితులైరి. ఆంధ్రదేశములో ఇది ఒక్కటే హోమియో వైద్యశాల! జీర్ణించిన రోగములను, తదితర వైద్యచికిత్సలకు లొంగనివాటిని ఈ వైద్యశాలలో కుదుర్తురు. ఇటీవల రామారావుగారు

హోమియో ఔషధములు తయారుచేయు ఫార్మసీని మద్రాసుప్రభుత్వమువారి అనుమతి పొంది కాకినాడలో స్థాపించిరి.

రామారావుగారు హోమియోపతి వైద్య శాస్త్రమునకు సంబంధించిన గ్రంథములను తెలుగులో రచించిరి. ప్రథమమున వీరి గ్రంథములే

పాఠ్యగ్రంథములు. వీరితర్వాత

హోమియోపతి ఎక్. కామేశ్వరరావుగారు

వైద్యము - (ఆలమూరు), టి. కామేశ్వర తెలుగువారి గ్రంథరచన రావుగారు (వుంగూటు), వై. గణపతి రావుగారు, ఎమ్.

ఎస్. మాధవరావుగారు (పితాపురం), బి.ఎల్. నారాయణరావుగారు, వల్లూరి హనుమంతరావు మొ॥ వారు ఈ వైద్యశాస్త్రమునకు సంబంధించిన గ్రంథములను వ్రాసిరి.

కాకినాడలో రామారావు, కీ. శే. పెద్ది భొట్ల సుబ్బారాయుడుగార్ల ధనసహాయముతో

ఈ శాస్త్రమునకు సంబంధించిన గ్రంథాలయము, చిన గ్రంథముల సంతరించి

హోమియో ఒక పుస్తకాలయము నెల

వైద్యప్రచారము, కొల్పబడెను. అంతర్వేది,

పత్రిక చోళంగి, కోటప్పకొండ ఉత్స

వములలోను, తిరునాళ్ల

లోను ఉచితముగా ఈ వైద్యసంఘమువారు

వైద్యసహాయము చేయుదురు. ప్రకటనలను,

ప్రచురణలను చేసి వైద్యప్రచారము చేయు

చున్నారు. పితాపురవాసి ఎమ్. ఎస్. మాధవ

రావుగారు, “ది ఆంధ్రా హోమియో జర్నల్”

అను పత్రికను గూడా వైద్యసంఘముతరపున

స్థాపించిరి.

“ఆంధ్రరాష్ట్ర హోమియోపతి వైద్య

సమితి” 1932 వ సంవత్సరమున అంకురార్పణ చేయబడినది. ఈ వైద్య

ఆంధ్రా హోమియో సంఘపు మొదటి సమావేశ

వైద్యసమితి ము డాక్టరు రామారావుగారి

ప్రథమ సమావేశము అధ్యక్షతను మండపేటలో

జరిగినది. ఆంధ్రదేశములోని

వివిధజిల్లాలలో ఏటేట ఈ సమావేశములు జరుగును.

కాకినాడలో పొన్నాడ వెంకట్రావుగారు, రాజమహేంద్రవరమున సోమిన కామేశ్వరరావు గారు, తణుకులో పి. శ్రీరామారావుగారు, బాపట్లలో ఎమ్. కాళిదాసుగారు, బల్లారిలో ఆర్. సభాపతిరావుగారు, నర్సారావుపేటలో టి. వి. ఎల్. నరసింహారావు బి. ఏ., ఎల్. టి., గారు ఈ వైద్యమును అభ్యసించి పరోపకృతికి వైద్య సేవ చేయుచున్నారు. వీరుకాక అనేకులు న్యాయవాదులు, అధ్యాపకులు దీనిని అభ్యసించిరి.

ఈ వైద్యవిధానమున విద్యార్థులకు శాస్త్రపద్ధతులపై శిక్షణనిచ్చు కళాశాల కాకినాడలోనిది మాత్రమే! విద్యార్థులకు 1925 నుంచి ఇక్కడ ఉచితముగా శిక్షణ నిస్తున్నారు. విశాఖపట్నంజిల్లా కోటపాడులో బి. ఎల్. నారాయణరావుగారి పాఠశాల, కర్నూలులో ఎక్. రాఘవాచార్యులుగారి పాఠశాల ఈ శాస్త్రశిక్షణ నిచ్చు చిన్నచిన్న కేంద్రములు.

పశువులుమనకు పూజనీయములైనవి. మను

ష్యులకు వలెనే పశువులకు

పశు వైద్యము వచ్చురోగములను నివారించి

వాటిని కాపాడు కొనవలెను.

“శ్లో॥ గాఢః పవిత్రమంగళ్యా దేవానామపి దేవతా ।
యస్తాః శుక్రూపతే భక్త్యా స పాపేభ్యః
ప్రముచ్యతే ॥

(పవిత్రములైన, మంగళప్రదములైన గోవులు దేవతలకు గూడా దేవతల వంటివి. కావున లక్ష్మీప్రదమైన గోసేవ సర్వపాపములను అణచును).

శ్లో॥ రక్షోఘ్న మేతస్మాంగశ్యంకలి దుఃస్వప్న నాశనం ।
రోచనాచతథాధన్యా రక్షోగద గరాపహా ॥

(మంగళప్రదమైన గోవుయొక్క మహిమ సర్వకలుషములను, రాక్షసులను నాశనము చేయును. అట్లే గోరోజనము గూడా ప్రధానమైనది. రోగ విష వికారములను పోగొట్టును.)

ఈ పై ఉదాహరణములను బట్టి గోవుయొక్క ప్రాధాన్య మవగతమైనది కదా! ఇట్లే యితర పశువులు కూడా ముఖ్యమైనవే. పల్లెటూళ్లలో పశువులకు అనుభవము మీద ఆకుమందుల తోను, పసరులతోను వైద్యముచేసి రోగ చికిత్స చేయు ఆచారము కలదు.

పల్లెటూళ్లలోను, జిల్లా ముఖ్యకేంద్రములలోను పశు వైద్య శాలలను ప్రభుత్వమువారు ఏర్పరచి పశురోగ చికిత్సచేయు చున్నారు. ఈ ప్రభుత్వమువారి వైద్యపద్ధతి పాశ్చాత్య వైద్య విధానమగుటచేత, ఆ విధానము అక్కడ పశువులు, వాటి నైజము మొదలగు

వాటిపై నెక్కువగా ఆధార
ఆంధ్ర దేశమున పడి యుండుటచేత, కొన్ని
పశువైద్యము కొన్ని మనపశు వ్యాధులకు
ఆ వైద్యరీతులు అనువుగా

లేవు. అందుచేత దేశీయ, పాశ్చాత్య పశు వైద్య విధానముల సమ్మిళితముచేసి పశు వైద్యము చేయు యువకులు ఆంధ్ర దేశములో అనేకులు బయలుదేరిరి. ఇట్టి వారిలో ఏజండ్ల శ్రీరాములుగారు ముఖ్యులు. వీరు అంగలూరు లో ఆంధ్ర జాతీయ పశువైద్య కళాశాల స్థాపించి, పశువైద్యమున విద్యార్థులకు తరిఫీదు నిచ్చి, అనేక జిల్లాలలో పశువైద్య ప్రచారము చేసిరి. వీరు ఈ వైద్యమునకు సంబంధించిన, అనుభవ వైద్య చింతామణి, ద్రవ్యజ్ఞానము, అంటువ్యాధులు, నేత్రచికిత్స, ప్రసవ చికిత్స మొదలైన గ్రంథములు దాదాపు 20 కి పైగా వ్రాసినారు. పశువుయొక్క ఆరోగ్యమును జాగ్రత్తగా కాపాడుట మనధర్మము. ఈ పశువైద్యము ఇంకా అభివృద్ధి చెందవలసి యున్నది, మద్రాసు కోయంబుత్తూరులలో ప్రభుత్వము వారు ఏర్పరచిన వెటర్నరీ కళాశాలలున్నవి.

పైన చెప్పిన హోమియోపతి, ఆయుర్వేద, అలోపతి, ప్రకృతి, యునానీ మొదలైన వైద్య విధానములకు చెందిన వైద్యులు ఆంధ్రదేశమున తృప్తికరముగానే పనిచేయుచున్నారు. పశువైద్యమునకు చికిత్సాలయములు మొత్తము మీద ఎక్కువగానున్నవనియే చెప్పవలెను. పశు వైద్యము, పశువులరోగముల విషయమై ప్రజలు ప్రభుత్వము అత్యంత శ్రద్ధ వహించవలెను.

“బౌషధము కాని దేదియు అవసరేదు” అని శేషకల్పములో చెప్పబడినది. సర్వద్రవ్యములను పరిశోధించి, ఇంకను ఈ వైద్య శాస్త్రములను, విధానములను అభివృద్ధి చేయవలెను.

21 వ ఆధ్యాత్మికము

ఆరోగ్యము, ఆటలు

ఈసురో మని మనుషు లుంటే

దేశ మేగతి బాగుపడు నోయ్ ?

—గురజాడ.

విషయ సంగ్రహము : ఆరోగ్యమే మహాభాగ్యము - మన దేశము, దానియొక్క ప్రాముఖ్యత—నిత్యజీవితములో కార్లు, సినిమాలు, ప్రయాణములు మొదలగువాటివల్ల కలుగు చున్న దైహిక మార్పులు—దేశాలోగ్యమును కాపాడుకొనుటకు ఎట్టి ఆహారమును భుజింపవలెను—వార్తా ఆహార నియమములు—విద్యార్థులకు ఆరోగ్యపరీక్ష—దేశమునకు జాతికి ఆటలు గీటురాళ్లు—ఆంధ్రదేశపు ఆటలు—ఆంధ్రదేశములో ప్రచారములో నున్న విదేశీయ ఆటలు—విదేశీయ ఆటలలోను వ్యాయామములోను ప్రఖ్యాతికెక్కిన ఆంధ్రులు—తెన్నిను ఆటలో రామస్వామి నాయుడు, క్రికెటు ఆటకాడు సి. కె. నాయుడు, జయరామ్ మున్నగు ప్రసిద్ధాంధ్రులు—ఆంధ్రదేశమున కసరత్తులు, బలప్రద ర్శనములు, కుస్తీలు—ప్రపంచవిఖ్యాతి కెక్కిన ఇండియన్ హెరిక్యూలిస్ కలియుగభీమ కోడి రామమూర్తి—కుస్తీలలో గెలుపొందిన వస్త్రాదులు పాపోలు వీరవెంకయ్య, కీ. శే. అల్లం, రంగయ్య, ఖాదుగార్లు—ధనుర్విద్యలో కలియుగార్జున అప్పారావు గారు—ఆయుషీణము—ప్రాణాయామము—యోగ మహిమ—శేషభట్టరు వీరరాఘవాచార్యులవారి గాలి యాత—ఆరోగ్యమునకు మించిన సంపద అవని లేదు.

“ఆరోగ్యమే మహాభాగ్యమున్న” లోకోక్తి మనము పరిపాటిగా వినుచున్నదే! శరీరవ్యాయామము, ఆరోగ్యరక్షణ ప్రతిమానవునికి ముఖ్య వసరములు. దీర్ఘాయువు, ఆరోగ్యం గల శరీరం వున్న నేగాని మోక్షసాధనము కుదురదని మన

ధర్మశాస్త్రం ఉద్ఘోషిస్తున్న

ఆరోగ్యమే పుటికీ అడవి గాచిన వెన్నెల

మహాభాగ్యము! లాగ వున్నది. ఆత్మశుద్ధికి

దేహశుద్ధి ఆలంబన. ఆత్మ

భగవంతుడనే నమ్మకంవున్న అతనిని ప్రతిష్ఠించు

కొను ఆలయమైన శరీరాన్ని గూడ రక్షించుకోవలసి వుండును. ఆదిలో మానవుడు బలిష్ఠుడై, పశుపక్ష్యాదులను వేటాడి, శరీరదౌర్భాగ్యం కలిగి వుండేడివాడు. తన రాజ్యరక్షణకు, తనకొరకు ప్రతియొక్కడు వ్యాయామక్రీడలు అభ్యసించి, శరీరపోషణము క్రమముగ చేసుకొనెడివాడు. మన రాజ్యపీఠం పరదేశీయులపాలయ్యేటప్పటికి, మనలను మనం రక్షించుకొనవలసిన బాధ్యత పోయినది. తర్వాత ఈ యంత్రయుగములో మానవబలప్రాతినిధ్యం కొంత తగ్గి కత్తి, కర్రలు మూలపడినవి. మన దైనందిన జీవితములో రైళ్ళు, కార్లు, ప్రయాణములు ముఖ్యములై కొంత దేహపటుత్వం, ఆరోగ్యం క్షీణింపజేసినవి. పట్నవాసాలు, మురికినీళ్లు, క్రిక్కిరిసిన జననివాసాలు, కాఫీహోటళ్ళు, సినిమాలు మొ|| వాటి కలయికవల్ల అనేక అంటువ్యాధులు, క్షయ, ఉపద్రవకరములైన కలరా, మశూచి మొదలైనవి అభివృద్ధి చెందుచున్నవి. అడవులలోనే ఉండుననుకున్న మలేరియా జ్వరం ఊళ్లలోనికి వ్యాపించినది! వేళకానివేళల ఫలహారాలు చెయ్యడం, తినుబండారాలు “దుంగనక దుట్రనక తిన్నదిరా కడుపు” అన్నట్లు, ఏ చెత్తపడిన ఆ చెత్త తిని సంతృప్తిపడటం, సరియైన ఆహారం లేకపోవడంవల్ల మన ఆరోగ్యానికి భంగ

కరంగా వున్నది. బలమునిచ్చు (వార్ధా పద్ధతుల మీద) దంపుడు బియ్యం, ఆకుకూరలు, పాలు, పెరుగు, పండ్లు, ఏకాలమున ఆకాలపు పండ్లు భుజించవలెను. ప్రత్యేకముగా పండ్లు భోజనము తో పాటు తీసుకొను అలవాటు చేసుకోవడము శ్రేయస్కరము. ఉత్తర హిందూదేశస్థుల ఆహారం పుష్టికరమైనది. దాక్షిణాత్యుల ఆహార నియమాలు, బౌత్తరాహుల పదార్థాలు సమ్మిళితం చేసిన క్రొత్త ఆహార విధులను అనుసరించడం ఉత్తమం. వేళకు ఆహారం లేకపోవడం ప్రమాదకరం. ఆంధ్రదేశంలో మెట్టదేశపు మనుష్యులను చూసిన ఒడ్డు, పొడుగూ, విశాల ఫాలం, బలమైన ఎముకలు, కండతిరిగిన కాయముతో ఆకర్షవంతంగా వుండేవారు. ఇప్పుడు రానురాను యువకులలో విశాల వక్షస్థలం, దండతిరిగిన దార్ధ్యం కలవారు అరుదుగా వున్నారు. దీనికి కారణం సరియైన ఆహారనియమాలు అనుష్ఠించకపోవుటయే !

యువకులు బలకరంగా ఉండకపోవడానికి కారణం పాఠశాల జీవితంలో తగిన శిక్షణ లేకపోవడమే ! నాగరకదేశాలన్నింటిలోను పాఠశాలలయందు నిపుణులైన వైద్యులచే పరీక్షింప

జేసి, చికిత్సాసౌకర్యములను విద్యార్థులకు వారికి కల్పింతురు. 1908 లో

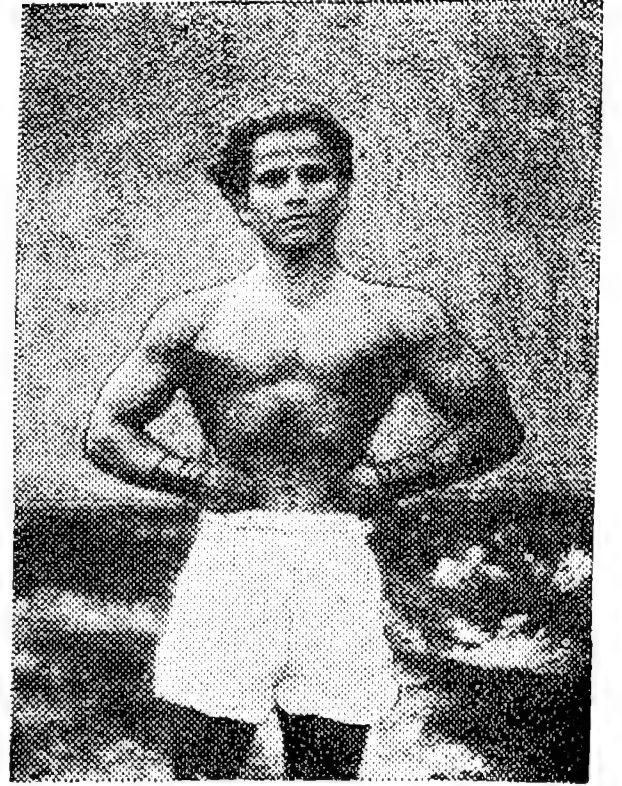
వైద్యపరీక్ష ఇంగ్లాండులో విద్యార్థులను వైద్యులు పరీక్షించి చికిత్స

చేయు ప్రణాళిక ఏర్పాటుచేయబడి, అక్కడి విద్యార్థులకు అనుక్షణం వైద్యసహాయం లభించు

నట్లు చేసిరి. వారికి ఆరోగ్య పారిశుద్ధ్య సూత్రములయందు శిక్షణ నిచ్చెదరు. పుష్టికరమైన

ఆహారము వారికి లభించునట్లు ప్రభుత్వము ప్రధా

నముగా చూచును. ప్రజల సగటు జీవిత పరిమాణము 25 ఏండ్లు మించని ఈ దేశమున ఇట్టి వసతులు ఇంకా ఏర్పరచకపోవుట విచారకరము. చెన్న శరీర వ్యాయామ విద్యలో కృషిసల్పిన ఆంధ్ర యువకుడు.

ప్పుడు వైద్యపరీక్షా విధానము లాంఛనప్రాయముగా పెట్టిరి. ఇప్పటికైనా అది క్రమముగా అమలునకు రాలేదు. నేటికైనా విద్యార్థులకు వైద్య పరీక్షలు ఏర్పరచి, చికిత్సాసౌకర్యములు కలిగించుటవసరము. ఇటీవల పాఠశాలలలో జరిగిన పరీక్షలలో నూటికి 20-25 మందియొక్క అనారోగ్యమునకు పుష్టికరమైన ఆహారము లేకపోవుటయే కారణమని వెల్లడియైనది. విద్యార్థులకు ఈ లోటును తీర్చుటకు పాఠశాలలలో సౌకర్యములు కలిగించవలెను. దేశస్థితి ననుసరించి పది గంటలకు బడిపెట్టుట మనకు వర్జనీయము. అది మన పరిస్థితికి పడదు. ప్రాతఃకాలము చదువుకొనుటకు ఆరోగ్యకరమైన, అనువైన సమయము. ప్రజారోగ్య మభివృద్ధి పొందించవలెనని పాఠశాలలలో ఈ సంస్కరణ అవసరము.

దేహపోషణార్థము పనికివచ్చు కొన్ని విషయములు మనము పట్టించుకొనుట లేదు. శరీరపోషణకు పుష్టికరమైన జీడి ? సరియైన ఆహార ముండవలెనుగదా ! రైలు నడచుటకు బొగ్గు, నీరు కావలెనుకదా ! ఇదిగాక మన ఆహార

శ్రీ దొడ్ల రంగారెడ్డి. బుచ్చిరెడ్డి పాలెం, విమాన శాఖలో పైలట్ ఆఫీసరుగా వున్నారు.

రమునకు ఒక విచిత్రమైన అందం కావలెనని, “అన్నం మల్లెపువ్వుల లాగా వుండాలి” అని బియ్యం, పొట్టు, చిట్టు మొదలైన బలవర్ధకాలను కడిగి, ఊకవండి ఒడ్డించుక తింటారు.

కొందరు “మానా

డు నిమ్మకాయంత అన్నం, ఉసిరికాయంత పచ్చడి నంజుతా” డంటారు? అది ఒక మర్యాద, నాజూకై పోతున్నది. కూరగాయల నుడికించి, నీరు పారపోసి తాళింపు వేయుదురు. ఇవి తెలియకచేసే పనులు. ఆహారవిషయముల ప్రాముఖ్యము ఇక్కడ వివరించిన మంచిచెడ్డలు తెలియగలవు. శరీరగృహమును దిట్టపరచు ఆహారమే పుష్టికరమైనది.

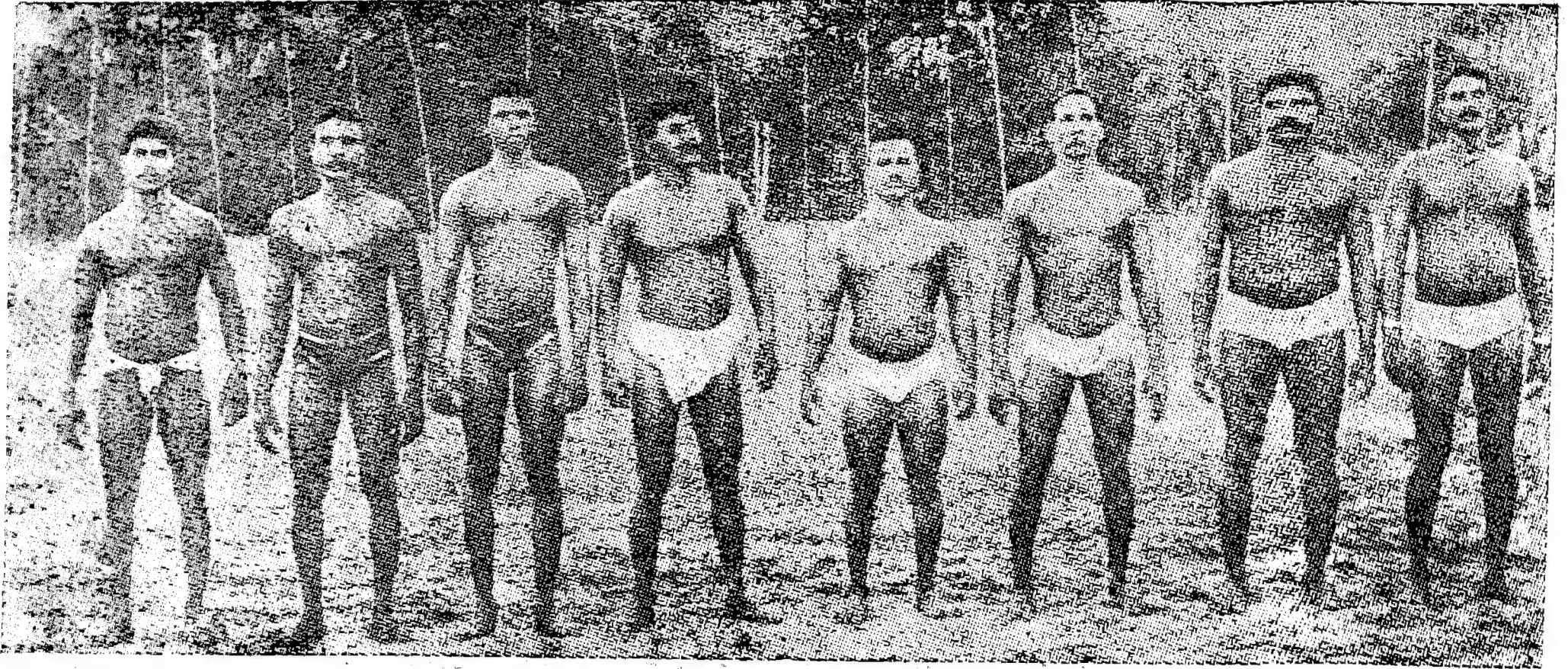
ఈ ఆహారము అయిదువిధములు (1) మాంస కృత్తులు : గ్రుడ్లు, పాలు, పెరుగు, మినుములు, మాంసము మొదలగునవి. (2) కర్చనోద జనితములు : పిండి, తేనె, బెల్లము, చక్కెర మొదలగునవి. తేనె అమిత విలువైన ఆహారం. మనకు తేనె వాడకం అనాదిసిద్ధమైనది. కానీ పంచదార తక్కువఖరీదులో రావడంచేత ఈ వాడం తగ్గిపోయినది. గత శతాబ్దంలో మానవుడు ఏడాదికి ఎనిమిదిపానుల పంచదార ఉపయోగించేవాడనీ, ఇప్పుడు ఏటా 112 పానుల పంచదారను ఉపయోగిస్తున్నాడనీ సాశాస్త్ర శాస్త్రవేత్తలు లెక్కవేశారు. నేడు మాన

వుడు ఏడాదికి 1½ పానుల తేనె నుపయోగిస్తున్నాడు. సూర్యకాంతిలో పువ్వులనుంచి తేనెటీగలు కూర్చిన తేనె, తేనెపట్టులో కొన్ని మార్పులు పొందుతుంది. అందులో ఎంజిమీస్ అని పిలువబడే రసాయనిక పదార్థం చేరుతుంది. లావ్ లోజ్, డెక్ స్ట్రోజు అనే మధురపదార్థాలు తేనెలో చేరివున్నవి. ఇవి శ్రమ లేకుండా సులభంగా జీర్ణమై, జీర్ణకోశానికి పుష్టినిస్తాయి. బలహీనమైన గుండెకు తేనె బలం ఇస్తుంది. న్యూమోసియా జ్వరం కట్టుతుంది. విరివిగా తేనె ఉపయోగించడం వేయింటికి మేలు!

(3) చమురులు : నూనె, నెయ్యి, క్రొవ్వు మొదలైనవి. (4) ఖనిజద్రవ్యములు. (5) జలము. ఈ పైన చెప్పిన పంచపదార్థాలూ ప్రతి వస్తువులోనూ ఉండవు. అందుచేతనే వివిధ ఆహారపదార్థాలతో మిశ్రభోజనం చెయ్యాలి. ఇవిగాక శాస్త్రజ్ఞులు ఇటీవల దేహపోషణకు ముఖ్యమైన కొన్ని పదార్థములను నిరూపిం

శ్రీ రామచంద్ర చౌదరి (ఒంగోలు). విమాన శాఖలో పైలట్ ఆఫీసరుగా కరాచీయందున్నారు.

ఆంధ్రదేశమునందలి మట్లులు.

చారు. అవి పిటమినులు. మనము గోధుమ, జొన్నలు, మొక్కజొన్నలు, యవలు, చామలు, బియ్యం మొదలైన రెండుమూడు రకములు మిశ్రమము జేసి భుజిస్తాము. వీటిలో కొన్ని దంపుట, విసరుట, సంస్కారము మొ॥నవి లేకుండా ఉపయోగించవచ్చును. ప్రతి ధాన్యము యొక్క ఊకకు క్రిందపొర ఉండును. బీజస్థానము నందును మంచి పుష్టిగల పదార్థమున్నది. దానిని పోకుండా దంచిన చేబియ్యం వంటకు మంచిది. మరబియ్యము ఉపయోగించిన ఈ పదార్థము లేమియు లభ్యముకావు. పచ్చికూరలు ఆకు కూరలు, పప్పుదినుసులు భుజించవలెను. కూర గాయలు భుజించని వారికి దంతరక్త స్రావము అధికము. నికృష్టాహారము భుజించు స్త్రీలకు గర్భిణీవ్యాధులు అధికముగా నుండును. ఎనా మిల్ పాత్రలు వంటకు ఉపయోగిస్తే పేగులు చెడిపోవును. మట్టిపాత్రలు ఆరోగ్యానికి మంచివి. పై మూత పెట్టకుండా ఉడికించిన పదార్థము లలో జీవశక్తి పోవును. ఆయురారోగ్యముల అభివృద్ధి పొందించుటకు ఉత్తమమైన ఆహారము భుజించవలెను.

దేశానికి, ఆజాతి ప్రాణానికి ఆటలు ముఖ్యములు. ఆటలు పుష్టిని, సౌష్ఠవాన్ని శరీరానికి సమకూర్చును. మనస్సుకు విలాసాన్ని, సంఘానికి ఐక్యతనూ ఇచ్చేవి ఇవే! ప్రతిదేశస్థులకూ, జాతికి వారివారి ఆటలు గీటురాళ్లు. ఆటలు-పాటలు గావుంటవి. పాశ్చాత్య దేశములలో యువకులు, పిన్నలు పెద్దలు, స్త్రీలు, యుద్ధములలో పాల్గొనుటకు కారణం వారికి నేర్పిన ఆటలు, సైనిక శిక్షణలే. మనకూ పూర్వం నుంచీ వచ్చే ఆటలు ఉన్నవి. అందులో చరిత్ర ప్రసిద్ధమైనవి కొన్నివున్నవి. బొంగరం-అంటే పల్నాటి వీరుడు బాలచంద్రుడు జ్ఞాపకం వస్తాడు. మన ఆటలు : చెడుగుడు, ఉప్పాట, ఆకుఆట, కోతి కొమ్మించి, ఈత, పరుగు, గోలీలు, బంతి, బొంగరము, గాలిపడగ మొదలైనవి. పెద్దలూ పిల్లలూ ఆడుకొనేవి. వ్యయంకూడా వీటికి తక్కువ. విదేశీయుల ఆటలవలె బంతులకు, బ్యాట్లకూ, టెన్నిసుకోర్టులకు వందలవందలు వెచ్చించనక్కర్లేదు. డబ్బు పోయకుండా సమిష్టిమీద అందరూ ఆడుకోవచ్చును! ఇంక ఇండ్లలో స్త్రీ పురుషులు, పిల్లలు

క్రికెట్ ఆటలో జగద్విఖ్యాతి పొందిన మేజర్
సి. కె. నాయుడు.

కలిసి ఆడుకొనేవి దశావతారాలు, చదరంగం, సోపానపటం మొదలైనవి. ఆడపిల్లలకు తొక్కుడు బిళ్ల, గొబ్బి ఆట, దాగుడుమూత, బొమ్మల పెళ్లి వున్నవి.

వీనిలో కొన్ని ఇప్పుడు పోయి, విదేశస్థులు ఆడు ఆటలు, డ్రిల్లు ప్రచారంలోకి వచ్చినవి. ఈ ఆటలలో ముఖ్యమైనవి ఫుట్ బాల్, బ్యాట్ మింటన్, టెన్నిస్, క్రికెట్, హాకీ, సోలో; ఇవికాక స్పీర్ట్స్ కొన్ని. మొత్తము మీద ఈ ఆటలు అన్ని గ్రామములకూ అల్లుకుంటున్నవి. ఇవి వ్యయప్రయాసలతో కూడిన ఆటలు. అయినను ఈ ఆటలు పట్నవాసులు ఎక్కువగా ఆడెదరు. పాఠశాల, కళాశాల విద్యార్థులు తరచు ఆడుచుందురు.

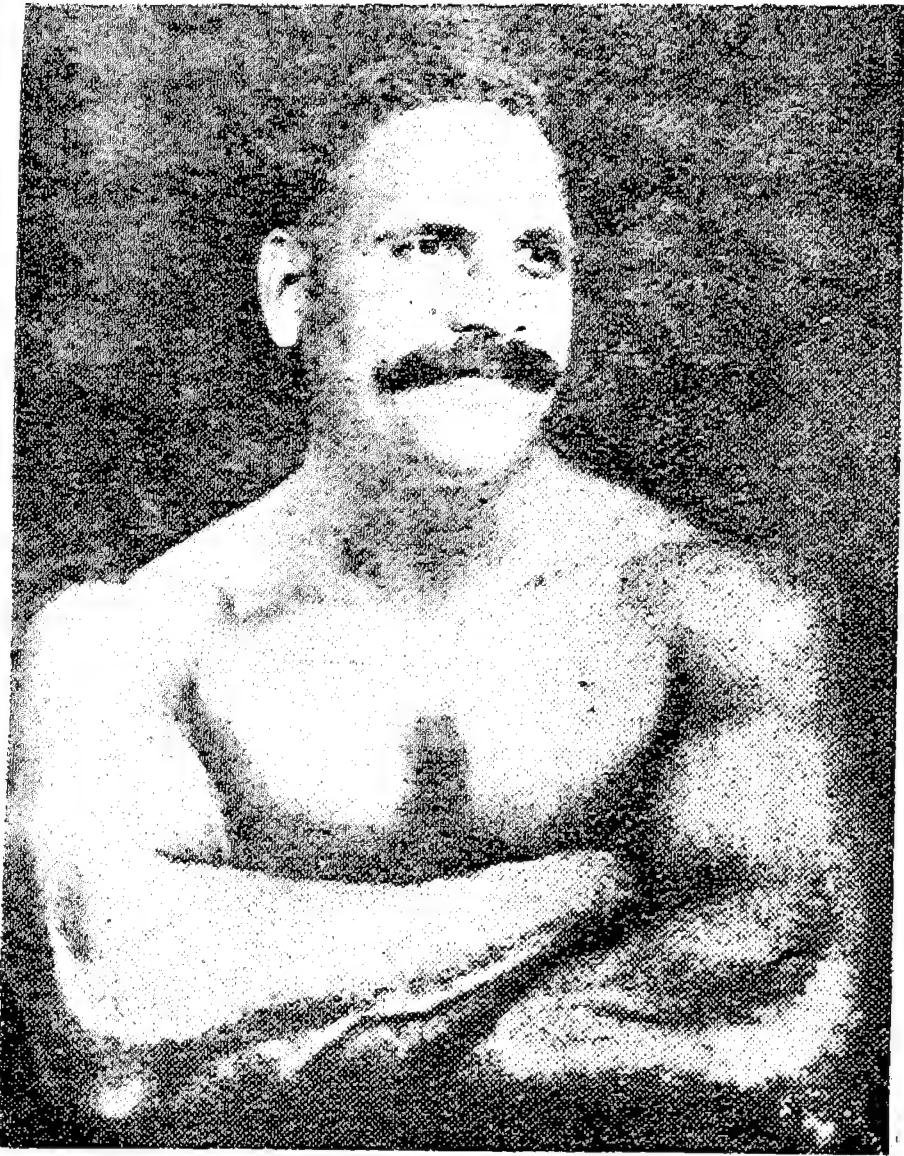
విదేశపుఆటలలో గూడా ఆంధ్రులు వన్నె కెక్కిరి. క్రికెట్ ఆటలో మేజర్ సి. కె. నాయుడు గారు ఇంగ్లాండు మొదలైన పాశ్చాత్య దేశము

లలో అశేషమైన కీర్తిని విదేశపు ఆటలయందు సంపాదించిరి. మొదటి రోజు విదేశములలో లలో ప్రశస్తమైన క్రికెట్ ఆట కీర్తిగడించిన గాడు 'జయరామ్.' 1911లో ఆంధ్రులు హిందూదేశపు ఆటగాళ్లు మొదటి పర్యాయం ఇంగ్లాండు పోయినప్పుడు జయరామ్ వారిలో ఒకడుగా ఎన్నుకొనబడెను. సి. రామస్వామిగారు ఇంకొకగొప్ప క్రికెట్ ఆటగాడు. 1936 లో విజయనగరం మహారాజకుమార్ సర్ విజయగారు, హిందూదేశపు ఆటగాడ్లను ఇంగ్లాండు పోటీలకు తీసుకుని పోయిరి. పోలోఆటలో బొబ్బిలిరాజుగారు, ఐ. వి. రామారావుగారు ఘటికులు.

ఈ కసరత్తులలో వ్యాయామాలలో అనన్యమైన కృషిజేసి పరమపదించి, ఆకాశంలో ఆంధ్రులకు వేగుచుక్కలాగ వున్నవారు అకలంక బలసంపన్నులైన కోడిరామమూర్తిగారు. చార్మల్యం, నిర్వీర్యం, నిస్తేజం నాశనంచేసి, నలభై

కలియుగ భీమ, ఇండియన్ హెర్క్యులిస్
కె. కె. శ్రీ కోడి రామమూర్తి.

ఆజాదుబాహుదైన వస్తాడు శ్రీ కోడేటి రాజు.

రెండు అంగుళాలఛాతీ, చెక్కిదిద్దిన శిలాప్రతిమ వంటి కండపుష్టితో కన్నుల పండుగచేసినట్లు నిండుగా వుండేవారు. కోడిరామమూర్తి అంటే (ఇండియన్ హెర్క్యులిస్) అని విదేశస్థులు తమ నిఘంటువులలో వ్రాసుకుంటారు. ఆంధ్రులలో గర్వించదగ్గవ్యక్తి. ఏనుగులు, పెద్ద బరువులు మోయడం, మోటారుకారు ఆపడం, మొదలైన అసమానమైన, అనన్యమైన ప్రజ్ఞలు వీరికి అలవడి నవి. వీరి సర్కసు పేరు ఆబాలగోపాలము

విన్నారు. వీరిశిష్యులు ప్రోఫె

కసరత్తులు, సర్ బులుసు రామజోగా

బలప్రదర్శనములు, రావు గారు మద్రాసులో

కుస్తీలు వ్యాయామ విద్యాలయము

స్థాపించి, ఎక్కువ కృషిజే

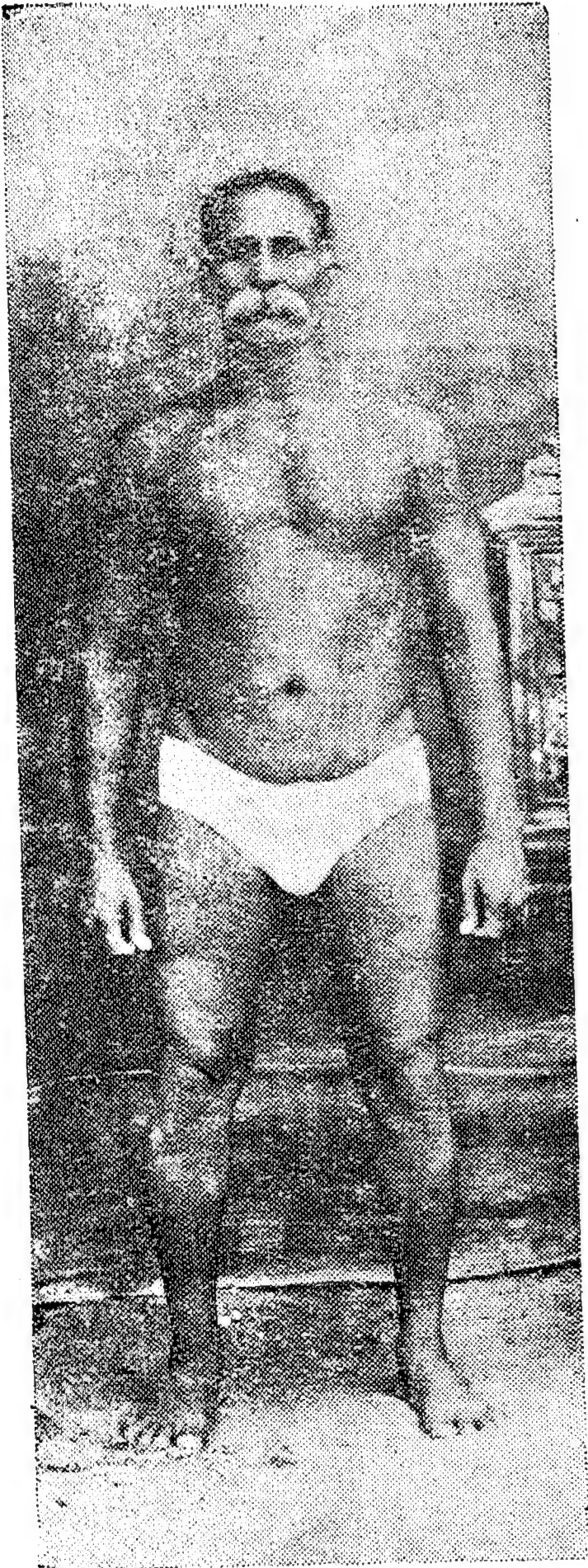
యుచు ప్రఖ్యాతి నొందిరి. ఇంకొక శిష్యులు

పిల్లారిశెట్టి నారాయణరావుగారు బందరులో

సర్కసు పెట్టిరి. వీరికిదేశ మంతటా శిష్యబృం

దమువున్నది. అనేక మందియువకులను, శాండ్

లను బయలుదేరదీసినారు. గామా కు ఇంగ్లాండు త్రోవచూపినది రామమూర్తిగారు. వీరి అంకు రార్పణతో అనేక చోట్ల బాహుబలప్రదర్శనాలూ, తాలింఖానాలువెలసినవి. ఆరోజులలో బాహుబల ప్రదర్శకులలో ప్రముఖులు వైశ్యులలో కంభం పాటి కన్నయ్యగారు (ఏలూరు), కమ్మవారిలో మాగంటి చిన సుబ్రహ్మణ్యంగారు చాటపర్రు, క్షత్రియులలో కోడేటి రాజుగారు బయలుదేరిరి. గుంటూరులో ఇంకాఇతరత్రా చాలామంది యువకులు, ఈ పంథాలో పరిశ్రమ చేసినవారు న్నారు. కుస్తీలలో కూడా వస్తాదులను కోడి రామమూర్తిగారు తయారుచేసిరి. తాలింఖా నాలు, లేక అఖాదాలు అనేక చోట్ల ఏర్పడినవి, వ్యాయామసంఘములు చిగురించినవి. కుస్తీలు గుంటూరు, బందరు, కడప, ఏలూరు, రాజమ హేంద్రవరములలో ఎక్కువగా జరుగుచుండును. ఆంధ్రదేశములో అనేక చోట్ల కుస్తీల గెలిచి విఖ్యాతి పొందిన గౌరవ కుటుంబీకులు, ఏలూరు వాసి పాపోలు వీర వెంకయ్యగారు. వీరికి అనేక మంది శిష్యులుగలరు. ఏలూరులో కొన్నాళ్లు వ్యాయామ సంఘంవారు కుస్తీలు, వ్యాయామ పోటీలు బహుమతులుపెట్టి జరుపుచుండిరి. ఆంధ్రదేశపు ఫహిల్దానులలో కొందరు: పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా వీర వెంకయ్య, రమణయ్య, కోడేటి వెంకట్రాజుగార్లు; బందరులో రంగయ్య, వీరాస్వామి, ఖాదు, సోమయ్యగార్లు; పాలకొల్లులోకొమ్మూరి సత్యంగారు; రాజమండ్రిలో పోతులూరి వీరాస్వామి, చిన స్వామిగార్లు; గుంటూరులో అల్లం, కత్తుల భావన్నారా యణ గార్లు; కడపలో నాగయ్యగారు; వీరు కాక అనేక మంది అనేక చోట్ల కుస్తీలు

శ్రీ పాపోలు వీర వెంకయ్య,
ఆంధ్రదేశ ప్రఖ్యాత వస్త్రాదు, మల్ల విద్యా
ప్రవీణులు. ఏలూరు.

డని పేరు కెక్కిరి. రాజుగారు కూడా విలు
విద్యా పారంగతులే!

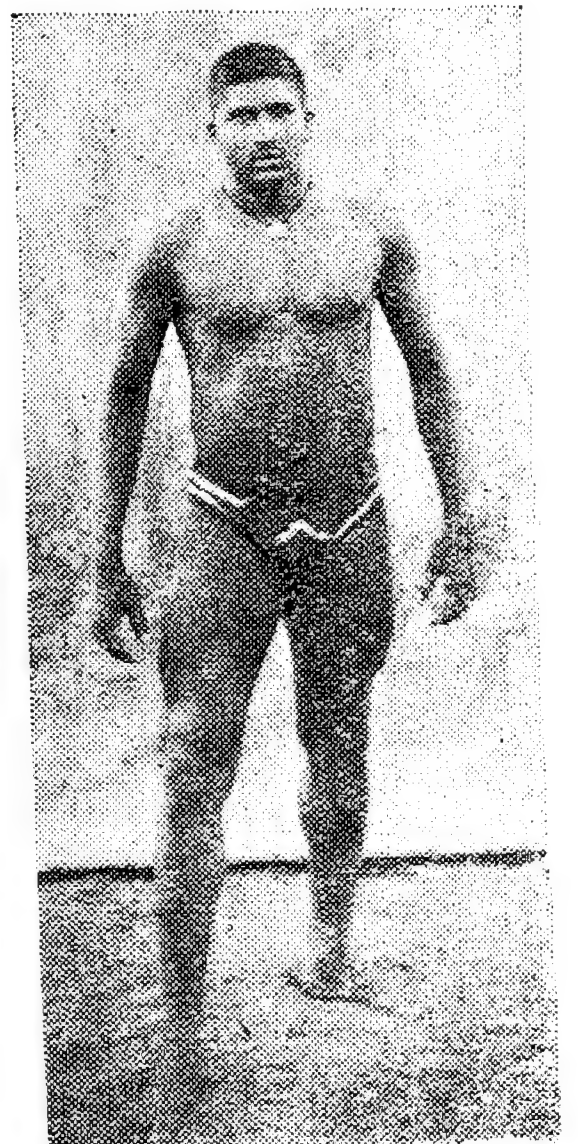
కత్తి, కర్రత్తిప్పట మొదలైన పనులు చేయు
వారు అనేకులున్నారు. ప్రతిగ్రామములోను పాఠ
శాల, గ్రంథాలయముతో పాటు వ్యాయామము
చేసికొను తాలింఖానా కూడ ఉండుట అవసరము.

సాధారణముగా యోగులు ప్రాణాయామ
ముచేసి, వేలకొలది సంవత్సరములు బ్రతికి
యున్నట్లు మనము విన్నాము. ప్రాణాయామ
ముచేసి శ్వాసను నిగ్రహించుటచే ఆయుర్వృద్ధి

గెలిచిన వారు
అనేక వర్ణము
లలో నున్నా
రు. కొంత
మంది ఇప్పుడు
బెంగళూరు
లో ఇంగ్లీషు
శాంఘోపద్ధతిని
కుస్తీ నేర్చుకొ
నుచున్నారు.

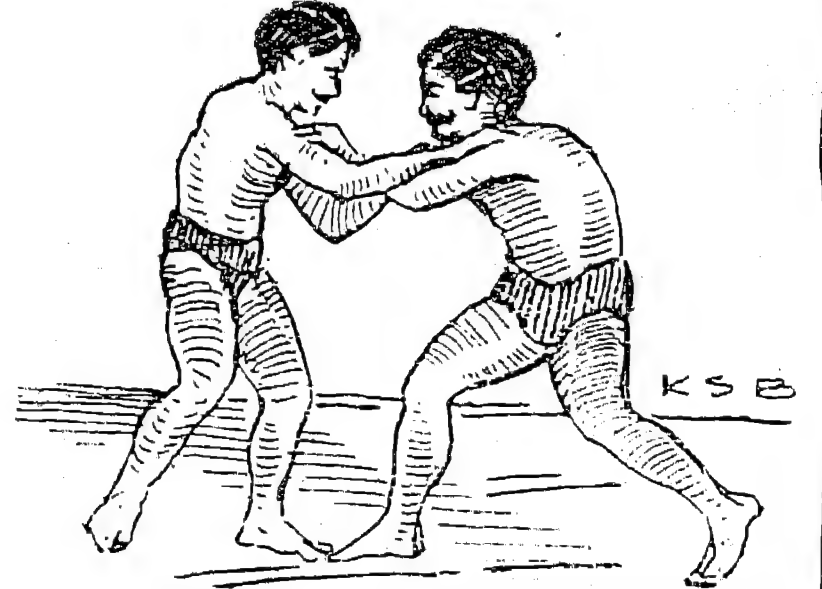
ఆంధ్ర దేశ
ము, అదిదాటి
యావత్ భార
తదేశము విలు
విద్యలో తన
ప్రతిభ చాటిన
గుండవరపు అ
ప్పారావుగారు,
ముప్పాళ్ల గ్రా
మవాసి, కలి
యు గార్జును

యగును. మనము మనోనిగ్రహముచే శ్వాస
మును వృధాచేయకున్న చా
ప్రాణాయామము- లును. సాధారణముగా మా
ఆయుష్షీణము- ట్లాడునప్పుడు 8 అం. శ్వాస
యోగమహుమ- ములోన ప్రవేశించి, 12 అం.
గాలియాత శ్వాసము బయటకు వచ్చు
చున్నది. పరుగెత్తుట యందు
27 అం. శ్వాసములోన ప్రవేశించి, 54 అం. శ్వా
సము బయటకు పోవును. నిద్రలో 18 అం. శ్వా
సమునష్టము. సంభోగ కాలమందు 64 అం. శ్వా
సము బయటకువచ్చి 24 అం. శ్వాసములోపలికి
ప్రవేశించును. ఈ విధముగా ఆయుష్షీణముకలు
గుచున్నది. శ్వాసముబంధించుటకు యోగాసనము
లుపకరించును. వస్త్రీకర్మ (ఎసీమా వంటిప్రక్రియ)
నభ్యసించుటవల్ల క్రిందకడుపుకు మంచిబలము
కలిగి, ప్రేగులు శుభ్రపడును. యోగవిద్యవల్ల
దీర్ఘవ్యాధులు కూడా కుదురును. ఇటీవల ఆసన
ప్రకరణముల విస్తరిం
చి 'గాలియాత' (నీటి
లోవలె గాలిలో ఈ
దుట) అను ఉత్కృ
ష్ట గ్రంథమును ఒం
గోలువాసి శేషభట్ట
రు వీరరాఘవాచారి
గారు వ్రాసినారు.
ఇవన్నియు యోగ
శాస్త్రమున చెప్ప
బడినవే! ప్రాణాయా
మము చేసి, ఆయు
రవృద్ధి పెంపొం
దించు కొనవచ్చును.
అన్ని సంపదలకన్న
ఆరోగ్యమును మించిన సంపద అవనిలోలేదు!

శ్రీ నాయుడు వెంకటనారాయణ,
యవకులలో గొప్ప వస్త్రాదు,
ఏలూరు.

కొన్ని తెలుగు జాతీయ ఆటలు

మ
నో
భా
ర
త్వ
ము
న
కు

*For Charm
and
Freshness*

Kerala
SANDAL SOAP

KERALA SOAP INSTITUTE, CALCUT.

ప
రి
శు
(భ)
త
కు

కేరళా శాండల్ సబు

✿
వైద్య
నంజులచే
మిక్కిలి
ప్రశంసించ
బడినది
✿

బలము కలిగి ఆరోగ్యవతియైన
తల్లివి గమ్ము

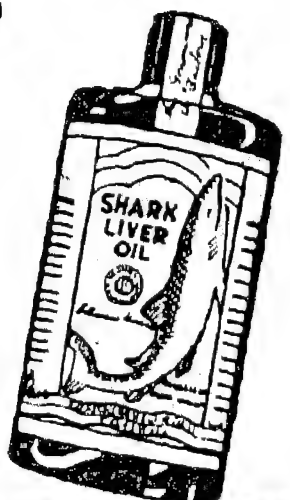
షార్క్
లివర్ ఆయిల్

**SHARK
LIVER OIL**

GOVERNMENT OIL FACTORY,

CALICUT.

ఏజెంట్లు :—మెస్సర్స్ షేరీ అండ్ కంపెనీ లిమిటెడ్, మద్రాసు.

దుర్గా బ్రాండు పోర్ట్ లేండ్ ఆంధ్రా సిమెంటు

గవర్నమెం

టుజిల్లాబో

ర్డులు, మ్యూ

నిసి పాల్వీల

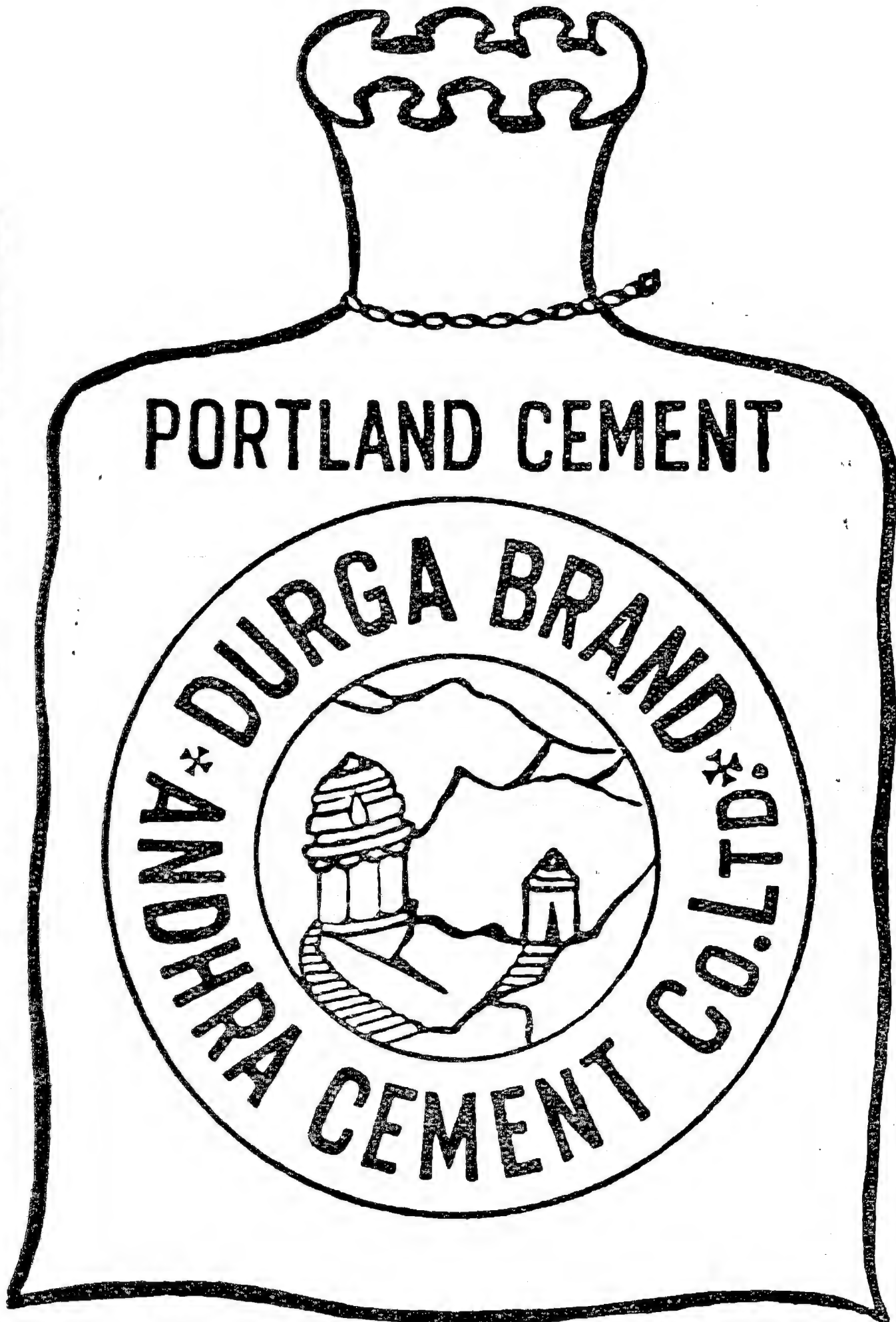
చేలన్నివిధ

ముల కట్టడ

ములకు విరి

విగానాడబ

దుచున్నది.

ఆంధ్ర దేశ

ములో ఆం

ధ్రులచే స్థా

పించబడి,

ఆంధ్రులచే

తయారుకా

బడిన ఈ

సిమెంటు అ

న్ని పట్టణ

ముల యం

దును దొరు

కును.

వాడి, ఈ ఘనమైన ఆంధ్ర పరిశ్ర
మకు తోడ్పడేదరు గాక!

దీ ఆంధ్రా సిమెంటు కంపెనీ లిమిటెడ్.

ఫ్యాక్టరీ ఆఫీసు : బెజవాడ.

హెడ్ ఆఫీసు : విశాఖపట్టణము.

ఏడవ భాగము-తెలుగుభాష

22 వ అధ్యాయము

మొదటి ప్రకరణము

ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర

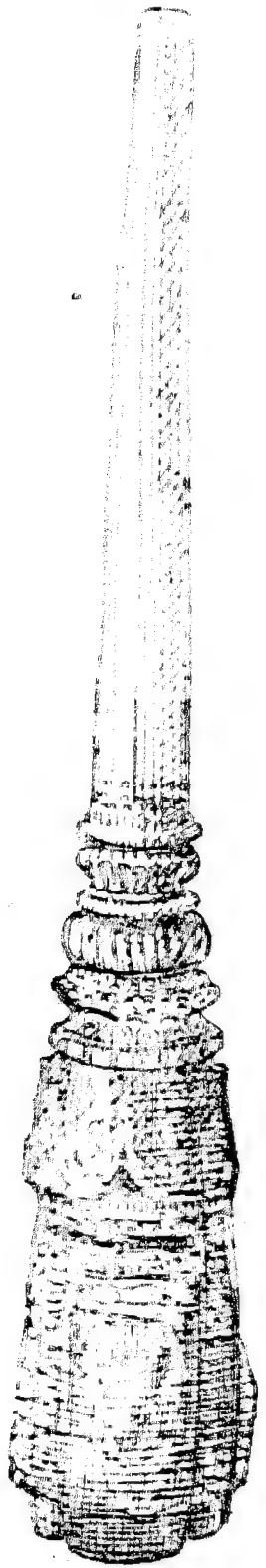
(స్థూల రూపము)

శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతం ఎం. ఏ., (ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్).

విషయ సంగ్రహము : — ఆంధ్ర-తెలుగు - తెనుగు శబ్ద విచారము ; భాషోత్పత్తి విచారము ; సంస్కృత భవమా ? ద్రావిడ భాషయా ? సంస్కృత శిక్షలో పెరిగిన ద్రావిడ భాష యని బహుపండిత సమ్మతమైన సిద్ధాంతము ; ఆంధ్ర కవిత ప్రాచీన కాలమందే పుట్టినను స్థిరమైన కవితారూపమును కల్పించిన ఆదికవి నన్నయభట్టు ; నన్నయయుగము—11 వ శతాబ్ది, వైదికయుగము ; నన్నయ భారతరచన సంస్కృత భారతమునకు యుభోచితానుసరణమేకాని యథామాతృకము కాదు ; 12 వ శతాబ్ది, శైవయుగము ; నన్నెచోడుడు, పండితరాధ్యుడు, సోమ నాథుడు ; నన్నెచోడుడు కవిరాజ శిఖామణి, అతని కుమార సంభవము ఉత్తమ కావ్యము ; పండితరాధ్యుని కావ్యములలో శివతత్త్వసారమొక్కటే దక్కినది ; పాల్కురికి సోమనాథుని కావ్యములందు కావ్యాంగములన్నియు దేశీయములే ; ద్విపద కావ్యమునకు గౌరవము తెచ్చిన మహనీయుడు ; తిక్కన యుగము-13 వ శతాబ్ది ; ఇందు మొదటి గ్రంథము కోన బుద్ధారెడ్డి రచించిన రంగనాథరామాయణము ; చరిత్రయందును, వాఙ్మయమందును ప్రసిద్ధపురుషుడు తిక్కన సోమయాజి ; ఇతని మొదటి కృతి నిర్వచనోత్తర రామాయణము ; రెండవది భారతము ; అచ్చ తెలుగునకు ప్రతిష్ఠనంపాదించినవాడు ; ఇతనికి పరోక్షముగా కేతనయు, ప్రత్యక్షముగా మారనయు శిష్యులు ;

కేతన దశకుమార చరిత్రము కవితానైపుణ్యము గలది ; మారన మార్కండేయపురాణము తర్వాతి మనుచరిత్రాది ప్రబంధములకు మూలప్రకృతి ; ఎఱ్ఱనయుగము (1300—1350) ; నన్నయ విడిచిన అరణ్యపర్వము పూర్తిచేసి భారతమునకు అనుబంధముగా హరివంశము రచించి సంస్కృతమునకును, అచ్చ తెలుగు నకును మధ్యస్థమైనశైలిని సమకూర్చుకొని నృసింహ పురాణము రచించి, ప్రబంధ రచనకు మార్గదర్శి యగుటచే, ప్రబంధకవిత్వ స్థాపనాచార్యు డనుబిరుదు పొందెను ; ఇతని సమకాలికులు భాస్కరుడు, నాచన సోముడు ; శ్రీనాథుని యుగము (1350—1500) ; తిక్కన తర్వాత పేర్కొనదగిన విద్వత్కవి శ్రీనాథుడు ; కవి సార్వభౌమడు, భీమఖండములో తన దేశవర్ణనలను పొందుపరచెను ; ఆతని క్రీడాభిరామము ఆంధ్రసారస్వత మందలి మొదటి హేళన కావ్యము ; ప్రబంధరచనకును శ్రీనాథుడే మార్గ దర్శకుడు ; పోతనామాత్యుడు ఆంధ్ర కవి ప్రవక్తలలో ద్వితీయుడు ; శ్రీకృష్ణుని తత్త్వమును గానము చేసి, ఆంధ్రుల మనోలోకమున పరివర్తనము గావించిన భాగవతకర్త ; వెనుకబడిన ద్విపదరచనను పునరుద్ధరించినవాడు గౌరన ; ప్రబంధ మహానాటకమునకు శ్రీనాథుడు నాందీశ్లోకమును పరింపగా పిల్లలమట్టి పినవీరన శృంగారశాకుంతల రూపమున ప్రస్తావన కావించెను, చారిత్రాత్మకములైన చిత్ర కథాకావ్యములను రచించినవారు జక్కన, అనంతామాత్యులు ; సంస్కృత నాటకములను ప్రబంధ

ములుగా అనువదించినవారు నంది మల్లయ, ఘంటసంగన ; వీరిలో పురాణేంద్రాచార్యులమైన సామర్పము తగ్గి అలంకారిక వైరి ఏర్పడినది ; కృష్ణరాయలయుగము (1500—1600) ; ప్రబంధంక పుష్పించి పరిచినది ; కృష్ణదేవరాయలు రాజు, పండితుడు, కవి, విద్యాపోషకుడు ; ఆస్థానకవులు అష్ట దిగ్గజములు ; ఆంధ్రకవిరాషిరామహాను అల్ల సాని పెద్దన ; అతని మనుచరిత్రము శాంతశృంగారములు సంగమించిన తీర్థము ; ఆస్థానమండే కాక ఆంతఃపురమందును చనవులందిన నంది విప్రలంభ శృంగార కావ్యములకు చూర్ణదర్శకమయినది ; అయ్య

లరాజు రామభద్రుడు, మాదయగారి మల్ల న కొంతవిశిష్టతగల కవులే ; ధూర్జటి కాళహస్తి మహాత్మ్యము అతని తొకవృత్తిపరిజ్ఞానము నకు నిదర్శనము ; అతని కాళహస్తిశ్వర శతకము అతని కీర్తి ఆజరామరము చేయ గలదు ; ఈ యుగమండలి కవివర్గమనెడి మజిహారమునకు మేరుపూస శ్రీకృష్ణరాయలు ; అతని అముక్తమాల్యద అతని సాహిత్యకీర్తికి ధ్వజప్రాయమైన కావ్యము ; సంకుపాల నృసింహకవి అష్టదిగ్గజములలో చేరవలసినవాడు ; రాధామాధవకవి చింతల పూడి ఎఱ్ఱనార్యుడును, శృంగారమల్లాణమును రచించిన ఎడపాటి ఎఱ్ఱనయు గొప్పకవులే ; పింగళ సూరన ; శ్లేషకవిత్వమునకు పరిణామరూపము అతని రాఘవపాండవీయము ; తర్వాతి ద్వ్యర్థి త్ర్యర్థి కావ్యములకు మార్గ దర్శకము ; అతని కళా పూర్వోదయము సూతన శిల్పనైపుణ్యము కలది. నాయికా ప్రధానమైనకావ్యము ; ఆంధ్ర కవుల వస్తు నిర్మాణ శక్తికి ధ్వజప్రాయ మైనది అతని ప్రభావతి ప్రద్యుమ్నము ; రామరాజభూషణుడు రచించిన వసుచరిత్ర ఆంధ్రకావ్యము తక్కువ లేఖని ఒక లన్నిటను ప్రౌఢసాహిత్యము ఎక్కువగా గల మహాకావ్యము ; తెనాలి రామకృష్ణకవి కావ్యములందు పాండురంగ మాహాత్మ్యమే అతని యశమునకు నిధానమైనది. సారంగు తమ్మయ, చదలవాడ మల్లయ శృంగార హాస్యప్రధానములుగా పరమభక్తు డగు విప్రనారాయణ చరిత్రము రచించిన సాధురచయితలు ; కందుకూరి రుద్రయ సాంఘికేతివృత్తమును ప్రబంధించిన స్వతంత్రుడు ; అతని సుగ్రీవపట్టాభిషేకము యక్షగానము, ఇదియే యక్షగానరచనకు ప్రారంభము కాబోలు ; పొన్నగంటి తెలగన్నకు గల ప్రత్యేకత అచ్చతెలుగు కావ్యరచన—దక్షిణాంధ్రయుగము (1600—1775) మూలపురు

షుడు రఘునాథరాయలు కవి, పండితుడు, కవిపండిత పోషకుడు, వాల్మీకి చరిత్రను ప్రబంధించిన కవి ; తంజావూరు ముఖ్యసాహిత్యకేంద్ర మయినది ; ఈ యుగలక్షణములు ; నీతి బోధకు సంబంధములేనికళాసౌందర్యము, విలాసతత్పరత, శృంగారప్రియత్వము, హాస్యచతురత ; చేమకూరకవి విజయవిలాసము తంజావూరు తెలుగులోని లాలిత్య మెట్టిదో చూపును ; రఘునాథుని ఆస్థానమునలంకరించిన కవయిత్రులలో మధురవాణి, రామభద్రాంబ ముఖ్యులు ; రఘునాథుని కుమారుడు విజయరాఘవుడు పెక్కు యక్షగానముల కర్త ; ఇతని కొలువుకూటమున వన్నెపెట్టిన కవయిత్రిరంగాజమ్మ ; క్షేత్రయ ఇతని మిత్రుడు. విజయరాఘవుని కుమారుడు మన్నారుదాసుకూడ యక్షగానకర్తయే ; ఇతనితర్వాతి మహారాష్ట్రరాజులును ఆంధ్రకవిపోషకులే ; వారి కాలమున యక్షగాన రచన ఎక్కువయినది ; ముద్దుపళిని రాధికాసాంత్వనము శృంగారప్రబంధములలో మిన్న ; విప్రలంభశృంగారమును వర్ణించినది ; మధురలో తిరుమలనాయని పోషణలో ఆంధ్రకావ్యరచన ప్రారంభించినది, అతనికిని అతని కుమారునికిని ఆస్థానకవియైన లింగనమఖి శ్రీరామేశ్వరకవి సత్యభామాసాంత్వనమును, వెలిదండల వేంకటపతి శృంగారరాధామాధవమును రచించిరి ; పాండ్యరాజకవి విజయరంగ చొక్కనాథుడును కవి, విద్యాపోషకుడు ; అతని సేనాపతి నముఖము వేంకటకృష్ణప్ప ఖండకావ్యమనదగు రాధామాధవసంవాదము రచించెను ; కృష్ణప్పనాయని మిత్రుడు శేషము వేంకటపతి తారాశశాంకమను కేవల శృంగార ప్రబంధమును రచించెను ; మధుర వచనరచనలకు ప్రసిద్ధికెక్కిన ; ప్రౌఢరచనలతోపాటు ప్రజాసామాన్యమునకు సులభమైన రచనలును గల వచనకావ్యములు పుట్టినవి ; పుదుకోట రఘునాథతొండమాన్ రాజకవి, పార్వతీపరిణయ కర్త ; సుదురుపాటి కవివంశమునకు ఆశ్రయమిచ్చెను ; త్యాగరాజు అపరపోతన ; సారస్వతాలయమునకు సువర్ణశిఖరము ; అతని కీర్తనలు ఆంధ్రులకే కాక అరవలకును ఆదరణీయములు. క్షీణయుగము (1775-1875) రాజ్యక్షీణలక్షణము కవిత్వమునకును పట్టినది ; కవులలో భావదాస్యము, అనుకరణేచ్ఛ ఎక్కువయినవి ; వారిలో ఏమాత్రమేని గుణముగలవారు కంకంటి పాపరాజు మొదలయిన కొలది కవులు ; పాపరాజు రచించిన ఉత్తరరామాయణము వస్తు తత్త్వమును బట్టి పురాణమే అయినను శైలినిబట్టి ప్రబంధమనవలెను ; పుష్పగిరి తిమ్మన ఈ గ్రంథరచనలో సాయముచేసినవాడే కాని ఈ గ్రంథమును రచించినవాడు కాదు ; అతని సమీరకుమారవిజయమందలి శైలి వేరు ; కూచిమంచి తిమ్మకవి శ్రీనాథునితర్వాత రెండవ కవిసార్వభౌముడు ; అచ్చతెలుగు రచనలను పునరుద్ధరించినవాడు ; ఇతని తమ్ముడు జగ్గకవి రచించిన చంద్రరేఖవిలాపము హేళనకావ్యమును పేరికి తగని మోటుగ్రంథము ; వక్కలంక వీరభద్రకవి రచించిన వాసవదత్తాపరిణయము కొంత కవితానైపుణ్యము గలది ; అడిదము సూరకవి రచించిన కవిజన

రంజనము ఇంకొక పిల్లవసుచరిత్ర; చిత్రకవి సింగనార్యుని బిల్ల
ణీయము మొదలయిన కొన్ని కావ్యములు దక్షిణాంధ్రకావ్యముల
భాయలు గలవి; శ్లేషకావ్యములు, రెండు, మూడు, నాలుగర్థములు
గల కావ్యములు ఎక్కువయినవి; అందు పిండిప్రోలు లక్ష్మణ
కవి రచించిన రావణదమ్మీయము పేరుపొందినది. ఈ యుగాంత
మున ఖ్యాతికెక్కిన కవి మండపాక పార్వతీశ్వర శాస్త్రి; అందరి
కంటెను ఎక్కువశతకములు రచించిన కవి;—శతకరచన విచా
రము; వేమనయోగి శతకములు; ఆధునికయుగము (1875-....)
ఇందు ప్రాచీనలక్షణము గలసాహిత్యము కొంత, నవీనలక్షణము
గల సాహిత్యము కొంత; గోపినాథుని వేంకటకవి ప్రాచీనపక్కిని
యథామూలముగా వాల్మీకి రామాయణమును ఆంధ్రీకరించెను.
ఇతనివలెనే దాసు శ్రీరాములు, తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు, త్రిపు
రాన తమ్మయదొర, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి, వావిలకొలను
సుబ్బారావు, జనమంచి శేషాద్రిశర్మగార్లు పురాణములే కాక
ప్రబంధములును ప్రాచీనలక్షణమును అనుసరించి రచించిరి.
పూర్వపక్కిని రచించియు తమ కృతులకు నూతనత్వమును ఆపా
దించినవారు తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు; వీరి వాక్కు ప్రాచీనసరళికి
భరతవాక్యము, నవీనసరళికి నాందీవాక్యము; క్రొత్తపోకడలలో
వచనము, నాటకము, భావకవిత్వము పేర్కొనదగినవి; వచనము
నకు చిన్నయసూరి భగీరథునివంటివాడు; కందుకూరి వీరేశలింగ
ముగారు మార్గదర్శకులయిరి. వారి రాజశేఖరచరిత్రము తెలుగులో
మొదటి నవల; అనుయాయులైన చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము
గారుకొన్ని సాంఘిక చారిత్రక నవలలను రచించిరి. ఉన్నవ లక్ష్మీ
నారాయణగారి మాలపల్లి సాంఘికనవలలలో ప్రసిద్ధిపొందినది;
ఇంకను మరికొన్ని నవలలు, కవుల చరిత్రలు, విమర్శలు మొ॥;
నాటకములు దర్వాడ కంపెనీవారి రాకతో పుట్టినవి-నాటకకర్త
లు; భావకవిత్వములో కొంత పురస్కారార్హమైనది లేకపో
లేదు. నేటి సారస్వతము బహుముఖముల వృద్ధిపొందుచున్నది;
ఇందేదినిలచునో భావికాలమున నిర్ణయమగును—

“దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స” అని శ్రీనాథాదు
లైన మన పూర్వులచేతను, “Italian of the East” అని
పాశ్చాత్య శబ్దవేత్తలచేతను ముక్తకంఠమున ప్రశంసింపబడిన
మన యీ భాషకు ఆంధ్రమనియు తెలుగునియు తెనుగు
నియు మూడు పర్యాయపదములు కలవు. వీని వ్యుత్పత్తు
లనుగూర్చి పెక్కు మీమాంసలు జరిగెనుగాని అవన్నియు
నిశ్చిత జ్ఞానదాయకములు కాకపోవుటచే యుక్తి సంపన్నము
లైన ఊహలుగా మాత్రమే పరిగణింపబడుచున్నవి. ఆ
చర్చల నన్నింటిని పునరుద్ధరించి మఱికొంత ప్రసంగము
పెంచుట అనావశ్యక మగుటయేకాక అపేక్షితముకూడ
కాదు. కాని ఒక సంగతి—ఈ మూడు పదములలో

తెనుగు తెలుగు అనునవి రూపాంతరములే అనియు, ఆ
పక్షమున మన భాషకు రెండే పర్యాయ పదములుండుననియు
నా ఊహ. ఈ రెంటిలో ఆంధ్రమనునది మొదట రాజ
పరముగా, పిమ్మట దేశపరముగా, ఆపై దేశభాషాపర
ముగా ప్రయోగింపబడగా, తెనుగునునది మొదట దేశపర
ముగా, పిమ్మట ప్రజాపరముగా, ఆపై వారి భాషాపర
ముగా వాడబడెనని అనుమానించుట కొంతేని సమంజస
ముగా తోచుచున్నది.

ఇక పేరువలెనే మనభాష పుట్టుకయు వివాదగ్రస్తము
గానే యున్నది. పూర్వ పండితులును, తన్మతానుయాయు
లైన కొందఱు ఆధునిక పండితులును మనభాష సంస్కృత
భవమైన ఒక ప్రాకృత విశేషమని నిరూపింపగా కాల్దెవ్విలో
పండితుడును ఆతని అనుయాయులైన మఱి కొందఱు ఆధు
నిక పండితులును ఇది ద్రావిడ భాషాకుటుంబములోనిదే
యని వాదించుచున్నారు. ఈ రెండు మతముల వారికిని
తమకు తమకు తగినంత యుక్తిసంపదయు కలదు. వారై
నను కేవల వివాదము కొఱకుకాక సత్యాన్వేషణ తత్పరత
చేతనే తమ సిద్ధాంతముల నిలబెట్టుకొనుటకు చూచు
చున్నారు. ఎంత పాటుపడినను భాషల యుత్పత్తిస్థాన
మును కనిపట్టుట ఏరులు పుట్టుచోటును గుర్తించుటవలె
దుర్ఘట కార్యమే యగునుగాని, నిశ్చయాత్మకమైన నిరూప

శ్రీ సింగళి లక్ష్మీకాంతం ఎం.ఎ.

ణము కాబాలను. అయినను కంటికి
చూచానినంతవఱకు తరుముకొని పో
యిపోయి, ఘోరారుంధతీ న్యాయ
మున ఏదేని ఒక నిర్దేశము చేయనిచో
ఆ పరిశోధనలన్నియు నిష్ఫలారంభ
ములేయగును. మన భాషా పరిశోధ
కులు నైతము అభూతకల్పన కాకుం
డుటకును, నిర్దేశములు స్థూలములైన
ను శాస్త్రీయములగుటకును చాల
కృషిసల్పిరి; ఇంకను సల్పుచున్నా
రు. ఇప్పటికి బహుపండితసమ్మతమైన
సిద్ధాంతము, తెలుగు ద్రావిడభాషా
వర్ణములోనిదని. ఆర్యభాషా స్వభావ
మునకు భిన్నములును, ద్రావిడ భాష
లకు సాధారణములును అగు లక్షణ
ములు మన భాషలో చాల కలవు.
పుట్టుకనుగూర్చి ఈ రహస్యము అంగీ
కరింపక తప్పదు. పోషణలో మాత్ర
ము తెలుగునకు సంస్కృతమువలని
ఉపకారమే ఎక్కువ కలిగినది. మన
భాష సర్వసంపన్నమగుట సంస్కృత
శిక్షలో పెరుగుటవలననే. సహజ
ముగా ద్రావిడ లక్షణమునుబట్టి సరళ
మును సుకుమారమును అయిన తెలు
గువాణి. కాలక్రమమున గాంధీర్య
పటుత్వములను అలవడుచుకొని తల్లికిని
అక్క సెల్లెండ్రునులేని క్రొత్త సాగ
సుదనమును కైవసము చేసికొన్నది.

పరస్పర భిన్నములైన ఆర్యద్రావిడ
భాషలను రెంటిని ఒక్కచో సమ్మే
ళనమొనర్చి సమరసభావము సాధించినది కావుననే, తెలుగు
పలుకు ఆ రెంటికినిలేని గుణాతిశయమున విలసిల్లుచున్నది.
కాకున్న “దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స”యగుట యెట్లు?

ఇట్టి ఆర్యద్రావిడ సామరస్యము మన భాషలోనేకాక
మన సభ్యతలో, మన మనోధర్మములలోగూడ విశదమగు
చున్నది. ఈ పొత్తు ఏ యితర రాష్ట్రమునందును కలుగ

కీ. శే. శ్రీ దివాకర్ల తిరుపతి శాస్త్రి (ఎడమవ్రక్క).

కళాప్రపూర్ణ శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వేంకట శాస్త్రి (కుడివ్రక్క).

లేదని చెప్పట అతిశయోక్తిగాదు. ఆర్యులైన ఔత్తరాహు
లకును, ద్రావిడులైన దాక్షిణాత్యులకును కొంత మధ్యగా
నున్న భూభాగము మనకు ఉనికిపట్టుగుటచే మన మా
యిరువురి సంప్రదాయములను చేపట్టి పదను చెడకుండ
పాకముచేసి ఆంధ్రత్వమనెడి అమృతమును సిద్ధముచేసితి
మేమో అనిపించును. అందుచే గంగా యమునా మధ్య

కీ. శే. మహాపాత్రాయ
శ్రీ వేదం వేంకటరాయ శాస్త్రి
ప్రసిద్ధాంధ్ర పండితులు,
అధ్యాపకులు, కవులు.

ప్రదేశమైన ఆర్యావర్త
ము వైదికవిజ్ఞానము
నకు కూటస్థలముగా
పరిగణింపబడినట్లు ఆ
ర్యద్రావిడ విజ్ఞానమున
కాంధ్రభూమి పవిత్ర
కూటస్థలమైనది.

ఇట్టి పవిత్రక్షేత్ర
మున పూర్వోదాహృ
తములైన ఆ భాషా
సభ్యతలకు స్థిరమైన
కవితా రూపమును
కల్పించిన ఆదికవి

నన్నయభట్టు. ఆయన భారతమే నేను పైని పేర్కొన్న
అంధ్రభాషా స్వభావమునకును ఆంధ్ర సభ్యతా స్వరూపమున
కును శాశ్వత నిదర్శనము. సుపరిష్కృతమైన అట్టిభాషలో
సుప్రతిష్ఠిత సభ్యతామయమైన ఆ భారతేతిహాసము ప్రారం
భించుటచేతనే నన్నయ ఆదికవియయ్యెను. కాని, అంత
వారు కాకున్నను కేవలము కవులనిపించుకొనదగినవారు మన
దేశములో నన్నయ నాటికే చూపున కందరానంత ప్రాచీన
కాలమునుండియు నుండి యుందురు. అసలు ఏ దేశము
నందైనను ఏ భాషయందైనను కవిత్వావిర్భావము ఏ పరిశోధ
నలకును అందని అతి దూరకాలముననే జరుగును. అది రాజ్య
ములయొక్కయు సభ్యతలయొక్కయు పుట్టుకలకుముందే
పుట్టును. చిత్ర విచిత్ర కమనీయమైన ప్రకృతి దేవతోత్సంగ
మున ఓలలాడు ప్రాక్తన మానవుడు తద్దర్శన స్పర్శనాది జన్య
మైన సుఖదుఃఖములను మనసున పట్టలేక అవశుడై వచ్చియు
రాని భాషలో ఏనాడు నోట పాటగా వ్యక్తముచేసెనో
ఆనాడే కవిత్వము పుట్టినది. ఆ పాట గాలిలోపుట్టి
గాలిలో అడగిపోవు ఆశుకవిత్వమేకాని భావికాలమునకు
అక్కఱకు రాదగిన స్థిరరూపము కలది కాదు. లిపిసాధ
నములేనిది ఆ స్థిరత్వము కలుగదు. కావున భాషకు తత్క
విత్వమునకు అక్షర రహితమైన దశ యొకటియు అక్షరబద్ధ
మైన దశ యొకటియు రెండు విధిగా ఏర్పడును. అక్షర
ములు—లిపి—ఏర్పడిన పిమ్మటగూడ వెంటనే అది కావ్య
రచనకు అక్కఱకురాదు. కొంతకాలము రాజకీయాది
లోక వ్యవహారములకు మాత్రమే వినియోగపడి పిమ్మట

సారస్వత సాధనముగా పరిణమించును. ఈ ధర్మ
లోకములోని అన్ని భాషలకును సామాన్యమే. కా
నన్నయభట్టు భారతము ప్రారంభించునాటికే మన భాష
ఈ దశలన్నియుగడచి సుస్థిరమైన రూపమేర్పడినది.

ఇప్పటికి లభించిన శాసనముల ఆధారములను
చూడగా, ఈ భాషను తొలుత 7 వ శతాబ్దిలో రా
భాషగా స్వీకరించినవారు చాళుక్యరాజులనియు, అప్పటి
తెలుగు ప్రాకృతబహుళముగా నుండెననియు, పిమ్మ
మాడు శతాబ్దుల కాలములో ఆ రాజుల పరిపాక్షణవలన
క్రమపరిణతిబొంది స్వతంత్రమై పద్యరూపమును గూ
తాలైననియు విదితమగుచున్నది. శాసనములలో కా
వచ్చు పద్యములనుబట్టి అదేకాలమున అట్టి దేశీయచ్చందః
లలో చిన్నచిన్న కావ్యములు పెక్కులు పుట్టియుండవచ్చు
ననియు, అవన్నియు ప్రాథ సాహిత్యముగా గాక పద క
త్వముగా ఎల్లెడల వ్యాపించియుండెననియు ఊహించుటకు
పెక్కు గ్రంథస్థలములైన ఆధారములు కలవు. ప్రాజ్ఞ
న్నయ యుగమునందలి ఆంధ్ర సారస్వతస్థితి యింతమాత్రమే
ఆనాటి ఆ పదకవితా వాఙ్మయమంతయు భారతముముంద
నిలువలేక తనంత అంతరించియుండును. ఆనాటి కవిత్వము
కేవలము పద కవిత్వమే అగుటచేతను, ప్రజలట్టి దానిని
భద్రపఱచుటలో అంత శ్రద్ధవహింపక పోవుటచేతను ప్రజలు
పాటగా పాడినంత కాలము నిలచియుండి కాలక్రమమున
నశించిపోయి యుండును.

నన్నయ యుగము 11వ శతాబ్ది.

గడచిన మూడు శతాబ్దులలో జరిగిన కృషివల్ల భాష
ఎక్కువగా విస్తరించినను తత్సమ తద్భవాది శబ్ద నిష్పత్తితో

ఇంకను నిష్కర్ష మైన
నియతి యేర్పడలేదు.
శాస్త్ర సమ్మతమైన
సంస్కార పూర్వక
ముగా అట్టి పదముల
కన్నిటికి సురూపత
ఏర్పఱచుటకై రాజా
శ్రయమున ఈ శతా
బ్దిలో కొన్ని పండిత
పరిషత్తులు వెలసియుం
డవచ్చును. ఆస్థాన

కళాప్రపూర్ణ, మహామహాపాత్రాయ
శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి.

కదాపూర్ణ కి. శ్రీ జయంతి రామయ్యవంతులు, ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ అధ్యక్షులు, శ్రీ సూర్య రాయాంధ్ర నిఘంటు సంపాదకులు. నలసిన బాధ్యతనుగూడ వహింపవలసి వచ్చెను.

ఆంధ్ర భారతము సంస్కృత భారతమునకు అనువాదమే అయ్యెను, అది మూలకథా మాత్ర ప్రధానముగా నడచిన స్వతంత్ర రచనయే కాని సంస్కృత శ్లోకములకు కేవలము ప్రతిబింబములైన తెలుగు పద్యముల కూర్పు మాత్రముకాదు. ఆ కథా ప్రధానతయు కొన్నిచోట్ల యథార్థముగా పాటింప బడలేదు. మూలమునుసంక్షేపించిన పట్టు కొన్ని, విస్తరించినవి మఱి కొన్నియు అందు కలవు. అనగా తెలుగు భారతము యథోచితానుసరణమేకాని యథామాతృకము కాదనుట. పురాణోపాసములను తెలిగించిన ఆంధ్ర కవులందఱును నన్నయ తీసిన ఈ దారినే నడచి తమ రచనలను అనువాదములయ్యు స్వతంత్రములుగానే చేయ గలిగిరి. నన్నయ ఉత్తమ జాతి కథకుడు. కథాగమన మునకు వక్రతగాని, సంకుచితత్వముగాని, అతి విస్తృతిగాని రాసిక సూటిగా, ప్రసన్నముగా కథను నడపగల దత్తుడు. ఈయన కవిత్వములో ముప్పాతిక వంతు సంస్కృత పద ములే ఉండునని లోకమనుట నిజమే. ఈయనకు మార్గ దర్శకము కాదగిన పూర్వాంధ్ర సాహిత్యము లేమింజేసియు, ఈయన చేసిన విద్యావ్యాసంగమంతయు సంస్కృత సంబంధియే అగుటంజేసియు అట్టి సంస్కృత పదావలంబము తప్పని సరియయ్యెను. ఎంత సంస్కృత భూయిష్టమైనను రచనమాత్రము కఠినముగా పరుషముగానుండదు. సంస్కృత పద ఘటితములైన దీర్ఘసమాసములు వైతము సుబోధముగా కర్ణపేయముగా చేయు నేర్పులో నన్నయకు నన్నయయేసాటి.

పండిత కవి గనుక నన్నయ ఆ పరిషత్తులకు అధ్యక్షుడును అయియుండవచ్చును. ఆయనకు వాగనుశాస నుడను బిరుదు వచ్చుటకీ పదవియే హేతు వైయుండును. కావుననే ఆంధ్రమున ప్రథమ మహాకావ్యము రచించుటేకాక, ఈ భాషను అనుశాసింప

ఈ సంస్కృత పద బాహుళ్యముచేతను సమాసగాంభీర్యము చేతను ఆయనవైతికి ఉదాత్తతయు, తీవ్రియు లభించినవి. ఎఱ్ఱాపెగ్గడ నన్నయను భద్రకుంజరముతో పోల్చుట ఆయన పద్యపు నడకనుబట్టియే. ఈ సంస్కృత పద జటిలత వైతము మొదటి రెండు పర్వములకంటె మూడవ దానిలో చాల తగ్గిపోయినది. గ్రంథము సాగినకొలది ఆయనవైతికి క్రొత్తవన్నెయు వచ్చినది. ఒక వైతిలోనే కాదు, కథనములో వైతము అరణ్యపర్వమే తక్కిన రెంటిని మించియుండును. ఈ కవి సాంగవేద పరిజ్ఞానసంపన్న మైన పరిశుద్ధాంతర బాహిరమూర్తి కలవాడు. భారతీయ చరిత్రమున వైదికయుగమనియు, వితిహాసికయుగ మనియు చెప్పబడు రెండు యుగవిభాగములలో మొదటి దానిని భావనచేసి చెప్పటలో నన్నయ అందెవేసినచేయి.

నన్నయకు సమకాలికులుగా చెప్పబడు కవులలో గ్రంథకర్తలుగా కానబడు వారెవరునులేరు. నారాయణ భట్టు మహాకవియేకాని ఆయన తన శక్తి అంతయు నిష్కామముగా నన్నయకే వినియోగించెను. భారత రచనలో నన్నయకు నారాయణుడు చేసిన సాయము మిక్కిలి కలదు. ఆ ప్రసంగములకు ఇది అదనుకాదు. మార్గ కవిత్వమును పేర ఆంధ్రులకు సంస్కృత కవిత్వమే శరణ్యమైయున్న రోజులలో, దేశికవిత పుట్టింపవలెనని

కీ. శ్రీ మండపాక పార్యతీశ్వర శాస్త్రి. ఉభయభాషా కోవిదులు, కవి.

మహామహోపాధ్యాయ శ్రీ తాతా సుబ్బరాయ శాస్త్రి,
సంస్కృత పండితులు, సుప్రసిద్ధ వైయాకరణి.

సంకల్పించిన చాళుక్యరాజుల తపస్సిద్ధి నన్నయ భారత
రూపమున ఫలించి, ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమునకు మూల
స్తంభముగా నిలచెను.

12 వ శతాబ్ది.

ఈ శతాబ్దిని ప్రత్యేకముగా శైవయుగమని పిలువ
వచ్చును. ఈ కాలమునందు ప్రసిద్ధులైన మువ్వురు కవులును-
నన్నెచోడుడు, పండితారాధ్యుడు, సోమనాథుడు-శివ
పారమ్యమునే ఉద్బోధించు గ్రంథములు వ్రాయుటచేతను,
వారిలో ఇరువురు (పండితుడు, సోమనాథుడు) పరమ
శైవాచారనిష్ఠాపరులగుటేకాక ఆ మతమువారిచే అవతార
పురుషులుగా మన్నింపబడిన ఆచార్యులగుట చేతను, మరల
ఈ యిరువురిలో సోమనాథుడు వీరశైవప్రచారమునకే తన
జీవితమును కవిత్వమును అంకితమొనర్చి దేహయాత్ర నడపిన
వాడగుటచేతను, ఈ శతాబ్దిలోపుట్టి ప్రసిద్ధికి వచ్చిన శైవే
తరుల రచనలేవియు లేకుండుటచేతను ఈ యుగ ప్రాధా
న్యము శైవవర్గమునకే చెంద దగినది. వీరికి మతమున
శైవము పరమ లక్ష్యమైనట్లే సారస్వతమున, దేశీ రచనయే
పరమ లక్ష్యమని చెప్పవచ్చును. చెప్పవచ్చునన నేల?
లక్ష్యమును సాధించినను లేకున్నను ఆ మాటను

వారే చెప్పుకొనిరి. ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగా వీరు దేశీ
రచనను చేపట్టుటకు రెండు ముఖ్యహేతువులు కలవు.
ఒకటి, చాళుక్యులు దేశికవితను పుట్టించి తెనుగును నిల్పి
నను, మార్గకవితనే కొనియాడుచు తెలుగును నిరసించు పండి
తులు పెక్కురుండుట. వారిని నన్నెచోడుడు తిరస్కార
పూర్వకముగా మందలించినట్లు “కుమార సంభవము”న ఒక
పద్యము కలదు. రెండవది, సుబోధమైన దేశభాషలో
పాటగా పాడుకొనుటకు వీలైన ద్విపద మతప్రచారమునకు
ఎక్కువ అక్కజకు వచ్చునను తలంపు. సోమనాథుని
ద్విపద ప్రబంధములు రెండును ఈ ఉద్దేశముతో వ్రాయ
బడినవే. మఱి ఈ శతాబ్దిలో బసవేశ్వరుడు ప్రతిపాదించి
నట్టియో పునరుద్ధరించినట్టియో వీరశైవము ఈ శైవకవితా
విజృంభణమునకు హేతువై తత్సహాయ్యమున తానును
విజృంభింపజొచ్చెను. ఆ మతావేశము వీరి సహజకవితా
వేశమునకు అగ్నికి వాయువువలె తోడైనది.

నన్నెచోడుడు:—

ఈ కవికి “కవిరాజ శిఖామణి”యని బిరుదు కలదు. ఈ
బిరుదులో ఈయన రాజభావము కొంత స్ఫురించు
చున్నను, కవితాగుణమునుబట్టి కూడ దానికి కొంత సార్థక
తయేయున్నది. ఈ రాజకవి ఆంధ్రకవులయందు ఉత్తము
లలో లెక్కింపదగినవాడేగాని సామాన్యుడు కాడు. కుమార
సంభవమున ఏ పద్యము చూచినను మిక్కిలి స్వతంత్రమును
రమణీయమును అయిన భావముండుట, ఆ భావము అపేలవ
మును మధురమును అయిన పదములలో వ్యక్తమగుట, ఆ
పదములలో ఎక్కువపాలు జానుడెనుగనిపించుకొను దేశ్య
పదజాలమే అగుట స్పష్టమగుచుండును. కొన్నిచోటుల
పూర్వకవుల భావము
లు తచ్చాయలు ఆను
కరించినను వానిని తన
సొమ్ముగా చేసికొని
ప్రపంచించుకొను నే
ర్పు ఈ కవికి చాల
కలదు.

వస్త్రైక్యమున
కొంత లోపమున్నను
ఈ కుమార సంభవమే
యథార్థముగా మన

కవిశేఖర, సూక్తి సుధానిధి. :
కీ. శ్రీ వడ్డాది సుబ్బరాయకవి.

శ్రీ వడ్డుల వినయారామ శాస్త్రి,
అంధగర్భ మైయాకరిజీ.

విద్యార్థులకు సంకమస్థానమేమో అనిపించును. ఒక వంక కాళిదాసు, తిక్కన మొదలగు ఉత్తమ సంస్కృతాంధ్ర కవుల కిల్ని లక్షణములును, ఇంకొకవంక క్షీణయుగము లోని కుద్రప్రబంధముల లక్షణములును ఈ కావ్యములో కాన్పించును.

పండితారాధ్యుడు మంచికవిత్వము చెప్పగలవాడే కాని వ్రాసిన కావ్యము మాత్రము లేదు. పెక్కు గ్రంథములు వ్రాసినట్లు సోమన యుద్ధాహరించినాడు. అవన్నియు పోయియుండ వచ్చును. పోయినవి పోగా మిగిలినది శివతత్త్వసారమొక్కటియే. ఇందు కవితా వస్తువు చాల తక్కువ. అందుచే దీనిని శైవస్మృతి యనవలయునుగాని కావ్య మనలేము. పండితులకు ఆంధ్రవాఙ్మయమునందు కంటె శైవ మతమునందు ఎక్కువ ప్రాధాన్యము కలదు. ఈ రెండిటియందు అంతకంటెను ఎక్కువ ప్రాధాన్యము కలదాదు,

సాలకుర్కి సోమనాథుడు :—

ఈయన గ్రంథములు శైవ మత ప్రచారమునకే పుట్టినను కావ్యత్వ సంశోభితములుకూడ నగుటచే ఉభయతారకము లైనవి. మఱి, సోమనాథుడే దేశికవితా వ్యపదేశమును చాలవఱకు సార్థకము చేసినకవి. ఈయన గ్రంథములలో భాష, ఇతివృత్తము, శబ్దస్సు అను మూడుకావ్యాంగములును దేశీయములే. అదిగాక, భారతమువంటి మహాశిష్ట కావ్యపథము తీర్చిన గౌరవము నన్నయకు దక్కినట్లే, ద్విపదకావ్య పథము తీర్చిన ఖ్యాతి సోమనకు దక్కినది.

పండిత కవులచే అనాదరింపబడి సామర కవుల పాఠ ప్రాధాన సారస్వతమున స్థానము లభింపక భారతాదుల ధౌత్యాశలేక తూలిపోవుచున్న ద్విపదపేరిటి గేయ కవిత్వమున సారస్వత ప్రతిష్ఠ సంపాదించిపెట్టిన పరమోపకారి సోమనాథుడు. కవిత్వమున ఈయన ఎంత ప్రజ్ఞాశాలియో పాండిత్యమున అంత ఉద్ధందుడు. వీరశైవ మతమున ఈయనయే విజ్ఞానసీతము (The Brain of the Veerasaiva Cult). ఈ మతము అవలంబించి పెక్కురు పరమ భక్తులేకాని, పరమతనిరసనమును స్వమస్థాపనయును చేయగల పండితులు కారు. శ్రుతి స్మృతి పారగుడైన సోమనాథుడు ఆ మతమునజేరి భాష్య రచనాదులుచేసి, వీరశైవ మతమనగా కేవల భక్త్యా వేశము మాత్రమే అనెడి నిందను తొలగించెను. మతము ప్రవర్తింజేసినవాడు బసవేశ్వరుడుకాగా, దాని ప్రతిష్ఠకు ఆధార భూతుడైనవాడు సోమన. ఈయనయే మన సోదర దేశీయులైన కర్ణాటకులచే గురుపూజలందిన మొదటి తెలుగు కవి. కవితకు జీవగజ్జ అయిన భావావేశము ఈయన కవిత్వమునకు ప్రాణము. మతమున భక్త్యావిష్టుడు గనుక, ఈ కవితావేశ మతావేశములు పరస్పర పోషకములైనవి. అందుచే ఏ కథ చెప్పినను, ఏ శైవాంశము వర్ణించినను శివమరులు గొన్నవానివలె పరవశుడై తాండవించునేగాని

శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం,
సంఘ సంస్కర్త, ప్రఖ్యాత రచయిత.

నిదానముగా నిలిచి అడుగువేయడు. ప్రయత్నించుచు పరుగును నిలుపుకొనలేడు. ఇంత అవశ్యమైన రచన కనుకనే కొన్నిచోట్ల అనావశ్యకములు, అనుచితములు అనిపించెడి శబ్దములు, వాక్యములు, వర్ణనలు ఉండును. ఆవేశము బుద్ధివినీతమైనపుడే కవిత్వము జౌచితీ శోభితమగునుగాని లేనిచో, అనాచిత్య కళంకితమే అగును. ఈ దాసగు సోమనకును తప్పలేదు.

త్రైక్కవ యుగము 13వ శతాబ్ది.

ఈ యుగమున పుట్టిన గ్రంథములలో మొదటిది రంగ నాథ రామాయణము. దీని కర్తయైన గోన బుద్ధారెడ్డి పూర్వ వయస్సున సోమనాథునకును ఉత్తర వయస్సున తిక్కనకును ఇంచుమించు సమకాలికుడై యుండును. బుద్ధరాజు ఈ రామాయణ రచన చేయుటలో, విద్యా స్ఫుర్తచే సోమనాథుని అతిశయించవలెననెడి కుతూహలము కలవానివలె కన్పట్టును. సోమన బసవ పురాణము సర్వ జనాదర సాత్రము కాకపోవుటకు రెండు మూడు హేతువులు కలవు. ఒకటి—వర్ణవ్యవస్థాది నియమములుగల ఆర్యమతమునకు విరుద్ధమైన వీరశైవ కథ; రెండు—అశైవులు తాకికునిగానే భావించు బసవేశ్వరుని అవతార పురుషునిగా నిరూపించుట; మూడు—కవిచేసిన చందోవ్యాకరణాది నియమాలంఘనము. ఈ లోపములను ఎత్తి చూపిన వాడువోలే బుద్ధారెడ్డి సనాతన ధర్మ సమ్మతమై విశ్వసనీయ సంభాషణగల మహాపురుషుని చరిత్రమును చందోవ్యాకరణాది నియమ పరిపాలనముతో ద్విపద కావ్యముగానే వ్రాసి, సార్వజనీనమైన భాషను ఆర్జింప దలచెను. మరియు

కీ. వీ. శ్రీ హనుగంటి లక్ష్మీ నరసింహారావు.

సోమన, తన వీరశైవ దీక్ష బాగుగా నిరూపితమైన కాలమునందు వ్రాసిన కావ్యములలో రచన శరీర చాతలగు ల్లింగద్రుల పేరైనను ఉచ్చరింపక వారికి పెంపుడు కొడుకుని చెప్పకొన్న అధర్మము నైక ఉపాలంభించు వాడువోలే బుద్ధారెడ్డి

కవీశ్వర. శతావధాని శ్రీ జనమంచి శేషాద్రి శర్మ.

తన కావ్యమును తండ్రిపేరనే వెలయించి, పితృస్థానము యొక్క పూజ్య భావమును సమర్థించెను. కవివహించిన యీ ప్రతిభటత్వము సార్థకమేయైనదిగాని ఊరక పోలేదు. ద్విపద కావ్యములలో మొదట పుట్టినది బసవ పురాణమే అయ్యు, ప్రథమ గౌరవము రంగనాథ రామాయణమునకే దక్కినది.

ఈ శతాబ్ది మన దేశ చరిత్రలో సువర్ణ యుగమని చెప్పదగిన కాలము. ఆనాడు మన జాతిని మన జాతి ధర్మమును సుప్రతిష్ఠితము చేయవలయునని మహా పురుషులు పలువురు పలు విధముల యత్నించిరి. వారిలో రాజులు మంత్రులు కవులు మతాచార్యులు కలరు. వారి కృషికి పరమలక్ష్యము ఆంధ్రత్వమునకు సుస్వరూపమును కల్పించుట. మతీయు విహితాముష్మిక ధర్మసామరస్యము వారి ఆదర్శములలో ఇంకొక భాగము. ఆముష్మిక వ్యాజమున విహితమును నిష్టేజము, నిర్వీర్యము, దరిద్రము ఒనర్చుకొనుట గాని, విహిత భోగలాలసులై పరము మిథ్య యనుకొనుట గాని వారు నిర్మంపదలచుకొన్న జాతీయతలో ఉండరానివి. ఈ అద్వైతభావమునే వారు మతమునగూడ ఆసించిరి. మతము పేర తత్సార్వ శతాబ్దిలో ఎక్కువ అలజడి కలిగినది. వీర శైవమువలె వీర వైష్ణవమును విజృంభించి అంతః కలహములకు యుద్ధములకు హేతువైనది. పల్నాటి యుద్ధ హేతువులలో ముఖ్యమైనది బ్రహ్మనాయుడు స్వీక

కీ. శ్రీ. శ్రీ నాగపూడి కృష్ణస్వామయ్య
బి.ఎ., బి.ఎల్., ఆంధ్ర సాహిత్య
విమర్శా గ్రంథాలు.

రించిన వీరవైష్ణవ
మే. ఆ యుద్ధము
నెపమున మూర్తి
భవించిన తారుణ్య
మనదగిన దేశపురు
లెందుటో నశించి
పోయిరి. అంతకు
కొంచెము పూర్వమే
ఉత్తర భారతదేశము
పరదేశీయు లాక్ర
మించిరి. ఆ వెల్లువ

దక్షిణ భారతమున గూడ ముంచు జాడలు కన్పట్టుచుండెను. ఈ
చరిత్రకంటెను నింహావలోకనముచేసి చూసిన పదమూడవ శతా
బ్దియందలి ఆంధ్రమహాపురుషులు స్వకీయ పరకీయ దేశీయో
పద్రవమునుండి జాతని రక్షింపగల ధర్మబోధను నానా
విధముల చేసిరి. ఆనాడు పుట్టిన గ్రంథములన్నిటిలో
ఈ చరిత్ర కొంతకు కొంత లీలగా గోచరించుచుండును. ఆ
వాఙ్మయ నిర్మాతలకు తిక్కన మూల పురుషుడు. ఆ చరిత్ర
యొక్క సంపూర్ణ ప్రతిఫలనదర్శనమునకు మనము తిక్కన
జీవితచరిత్రను తక్షణచిత్రభారతమును ఆశ్రయింపవలెను.

కవిబ్రహ్మ మన వాఙ్మయమునందు ఎంత ప్రసిద్ధపురు
షుడో, మన చరిత్రయందును అంతే ప్రసిద్ధపురుషుడు.
ఆయన గృహము ఒక విద్యాసంస్థ. భారతధర్మప్రతిష్ఠా
పన నిమిత్తము లేరునాతి శతాబ్దిలో విద్యారణ్యస్వామి ఎట్టి
దీక్షావహించెనో అట్టి దీక్షనే ఈ శతాబ్దిలో తిక్కనయు
చూపించెను. మఱియు మహాదాత్తమైన ఆయన జీవిత
చరిత్ర కొన్ని పోలికలచే భారతకథాసంవాదియై యుండుటం
బట్టి, తన ఆత్మచిత్రణమునకు అనువైన ఇతివృత్తముగల
భారతమును చేపట్టెను. అదిగాక మతసంబంధ మైనట్టియు
భావాసంబంధ మైనట్టియు వివాదములతోనిండి, దేశము బహు
వాయకమై జాతి శక్తి నానాముఖముల నిస్కారణముగా
విచ్ఛిన్నమై పోవుచుండగా, వివాదముల నన్నింటిని అణచి
జేరి ధర్మాద్వైతమును బోధింప సమర్థమైన ఇతి వృత్తము
భారతమున దక్క ఇంకొకటలేదని ఆయనకు గోచరించి
యుండును. మహాయోధులయు మహా మంత్రులయు
పంశిమున నన్నించి తాత తండ్రులవలె తానును యోధాగ్రేస

రునును మంత్రమాణిక్యమును అయి విజ్ఞానపూర్వకమైన
తన లాకికానుభవమును ఆధ్యాత్మికసాధనతో మేళగించి
దేశోపకారార్థము ఉపదేశపూర్వకముగా మహాకావ్యరూప
మున ఆంధ్రావళికి ప్రసాదించిన కవిబ్రహ్మతో సాటి రాదగిన
కవులు ప్రపంచమున ఎందఱో ఉండరు. లోకమున ఎల్ల
దేశములలోను కార్యదక్షులైన మహామంత్రులు, ఖడ్గ నిపు
ణులైన మహాశూరులు, కావ్యనిర్మాతలైన మహా కవులు,
ధర్మోపదేష్టులైన మహాగురువులు నుందురు. కాని ఇన్ని
శక్తులు ఒక్కచోటనే రాశిభూతమై ఆవిర్భవించిన మహా
వ్యక్తు లెందఱుందురు ?

తిక్కనమంత్ర మొదటికృతి నిర్వచనోత్తరరామాయ
ణము. బుద్ధారెడ్డి తన రామాయణమును యుద్ధకాండము
తోనే ముగించెను. ఆ పరిశిష్టభాగమును పూర్తిచేసినచో
ఆంధ్రులకు సంపూర్ణరామాయణము లభించునను ఉద్దేశ
ముతో తిక్కన ఈ కాండ రచించియుండును. ఈ
యాంధ్రీకరణములో ఆయనచూపిన స్వతంత్రత మిక్కిలి
ప్రశంసార్హము. అనుబంధరూపమైన ఈ కాండము స్వయం
సంపూర్ణమైన కావ్యముగా తీర్పుటేకాక, ఆధునిక విమర్శ
కులు ఆకాండములో ఏవేవి ప్రక్షిప్త ప్రకరణములని శంకిం
చుచున్నారో, వానిని ఆనాడే ఆయన శంకించి తెలిగింపక
విసర్జించెను. మఱియు ఆంధ్రులు భారతమున చేయనున్న
కావ్యామృతాస్వాదనయొక్క రుచినంతను ఈ ప్రథమ
కావ్యముననే కలిగించి ఆంధ్రుల రామాయణమును పూర్తి
చేసియే భారతపూర్తికి దొరకొనెను.

భారతమునకు పునాదివేసిన ఆదికవి నన్నయ. ఆ సౌధ
నిర్మాణమునంతను పూ
ర్తిచేసిన మహాశిల్పి
తిక్కన. ఈ ఆంధ్రీ
కరణ పద్ధతిని, ఇందు
సోమయాజి ప్రదర్శిం
చిన శిల్పచాతురిని
ఎంతయేని ప్రశంసింప
వచ్చునుగాని ఆ ప్రసం
గమునకిచ్చట చోటు
లేదు. కాని సూత్ర
ప్రాయముగా ఒకటి
రెండు మాటలు చెప్పె

కీ. శ్రీ. శ్రీ నాగపూడి కృష్ణస్వామయ్య
బి.ఎ., బి.ఎల్., ఆంధ్ర సాహిత్య
విమర్శా గ్రంథాలు.

శ్రీ చర్ల భాష్యకార శాస్త్రి
సంస్కృత పండితులు.

దను. అసలు భారత రచనాధికారము ఆంధ్రకవులలో తిక్కన కువలె ఇంకొక కవికి కలదనుట సందేహాస్పదము. వ్యాసభారతము ఆయనకు ధర్మాద్వైతమూర్తిగా సాక్షాత్కరించినది. దాని కా బిరుదమిచ్చినవాడునుఆయనయే. భిన్న భిన్నముగా కానవచ్చు

భారతీయ ధర్మముల కన్నిటికి వ్యాసభారతము అద్వైతభావము సాధించినట్లే కవిబ్రహ్మయు భారతకావ్యశరీరబంధమున ఈ అద్వైతభావమునే సాధించెను. భారతమంతయు నొక ప్రబంధమండలిగా, అందు ఒక్కొక్కపర్వము ఒక్కొక్క ప్రబంధముగా, పర్వాంతర్గతములగు ఉపాఖ్యానములు అవయవములైన ఖండకావ్యములుగా ఊహించి, ఏ భాగమునకును ప్రాధాన్యము చెడకుండ, అవయవముల కన్నిటికి అవయవితో పొత్తు చెడకుండ, స్వాంగ సౌష్ఠవమును ఆద్యంత సుందరమును రమణీయ భయానకమును అయిన ఈ భారతమూర్తిని శ్రీ కృష్ణుని విశ్వరూపమువలె తీర్చి దిద్దెను.

పాత్ర చిత్రణాది కావ్యకళాధర్మములు నాటకాదులయందువలె పురాణేతిహాసములయందు అంతగా పాటింపరానివి. పురాణేతిహాసములను నైతము నాటకీయముగా కథాసంధాన పాత్రనిర్మాణాదిచతురతతో రచించిన కవులున్నచో, వారు అనన్య ప్రతిభాశాలులన్నమాట. అట్టివాడు తెలుగులో కవిబ్రహ్మ ఒక్కడే.

మహాకావ్యయోగ్యమైన ఆంధ్రభాషనే దినములలో శిష్టమైనభాషను నిర్మించుకొని రచనను నిర్వహించిన సిద్ధ సంకల్పుడు నన్నయ. అది ప్రథమప్రయత్నము గనుక ఆయన చేతిలో తత్సమశబ్దజాలమువలె శుద్ధాంధ్రము వృద్ధి నొందలేదు. అచ్చతెలుగునకు ఆ ప్రతిష్ఠ సంపాదించినవాడు తిక్కన. ఒక భాషయొక్క శక్తియు సంపన్నతయు అది వ్యక్తముచేయు భావములయు అర్థములయు

గంభీరతనుబట్టి తెలియును. అచ్చతెలుగు సూక్ష్మాతి సూక్ష్మములైన మనోభావములను వ్యక్తము చేయుటకును అతి గంభీరములైన ఆధ్యాత్మికార్థములను నిష్కర్షగా వివరించుటకును సమర్థమే అని తన ప్రయోగముచే లోకమునకు చూపినవాడు కవిబ్రహ్మ. ఈ భాషమంతయు ఆయన సృష్టించుకొన్నదే. ఆ సృష్టిలో ఆనాటి వాడుక పదములు చాలవఱకు ఆయనకు బీజములుగా అక్కటకువచ్చియుండును. ఆ పదములకే క్రొత్త ప్రాణముపోసి భారతమున సుప్రతిష్ఠితము చేసెను.

ఆలంకారికులు పేర్కొన్న కావ్యగుణములను పరామర్శించి చూచితమేని అవన్నియు ముఖ్యముగా మూడు వర్గములుగా ఏర్పడును. ఒక వర్గము భావస్ఫోరకము; ఇంకొకటి బుద్ధిగమ్యము. మఱి యింకొకటి కర్ణపేయము. ఈ మూటిలో తిక్కన మొదటి రెంటినే ఎక్కువగా ఆదరించెను. జీవితములో ఎట్టి మేధావంతుడో శైలిలో కూడ అట్టి మేధావితనే చూపెను. ఆశైలి అనుకరణ సాధ్యమైనదికాదు. అనుకరింప జూచినకవులు కొంత వఱకు దేశ్యపదప్రయోగము వఱకే అనుకరింప గలిగిరి. కాని తక్కిన విశేషములను స్పృశింపలేక పోయిరి. అందుచేతనే తిక్కనశైలియు, తిక్కన మూర్తియు తిక్కన భారతమును అన్యదుర్లభములుగా నిరుపమానములుగా ఎప్పటికిని వెలుగొందుచుండును.

కవిబ్రహ్మకు కేతన పరోక్షముగాను, మారన ప్రత్యక్షముగాను శిష్యులు. కేతన దశకుమారచరిత్రము ఆంధ్రుల ఆదరాభిమానములకు పరమపాత్రమగు యోగ్యతగలది. దాని అవతారికలోను మహాదారమైన కవిబ్రహ్మ మూర్తి, శబ్దచిత్రితమై తన వర్ణచిత్రము లేనిలోటు కొంతవఱకు తీర్చుకొన్నది. మారన మార్కండేయపురాణము ఉత్తరకాలమున బుట్టిన రెండు మూడు ప్రబంధములకు మూలప్రకృతియై ఆ గ్రంథకర్తల నమస్కారములనందుకొన్నది.

ఎఱ్ఱన యుగము (1300-1350)

కవిబ్రహ్మ అస్తమయము, ప్రబంధపరమేశ్వరుని ఉదయము అయిదారు సంవత్సరముల వ్యత్యాసములో జరిగియుండును. ఆరణ్యపర్వపూర్తికి దగిన అధికారిని ఆంధ్రలోకమున పుట్టించియే, పరమేశ్వరుడు కవి బ్రహ్మను తన

లోని అంబరీషుని కవిత్వమును, ఎక్కువకుల ప్రాముఖ్యము భావి పరిశ్రమమును పూర్తిచేయుటయు, భిలపురాణ మునకు ఆ మహాతమమునకు అనుబంధమైన హరివంశ మున రచించుటయు మాత్రము చేతనేకాదు. సాంస్కృతికమునకు స్వయంతైలిని, దేశ్యమును తిక్కనకైలిని ఎక్కువ కనుకనే రచనే ఒక త్రోత్త తైలిని కలయికను. నాటినుండికే ఆంధ్రభాషకు ప్రాత భాషు పోయి అధునిక ప్రాప్తమయ్యెను. అదియుగాక, భారత రచనలో కైలయ వల్ల నాప్రాధాన్యము నెలకొల్పిన మొదటి కవియ: ఈయనయే. వల్ల నాత్మకమును, ఆధునికమును అగు ఆ కైలయో, నృసింహపురాణమనెడి ఒక ప్రబంధమునే రచించి రాబోవు ప్రబంధమహావృక్షమునకు దీజును నాటిన యుగకర్తయు ఈయనయే. ఈ విధముగా ప్రబంధకవిత్వస్థాపనాచార్యుడు గనుకనే ప్రబంధ పరమేశ్వరుడను సార్థక నామము దాల్చెను.

రెడ్డిరాజుల మొదటి యాస్థాన కవియైన ఎక్కువ రచించిన ప్రభు ప్రబంధము—రామాయణము—నశించిపోవుట మన ముదృష్టము. దాని తరువాత హరివంశమును తన ఏలి కకు అంకితమిచ్చి, ఆపై నిష్కామముగా నన్నయపేరనే భారతమును పూర్తిచేసి, తుదిని పరమేశ్వరాంకితముగా నృసింహపురాణమును రచించి తన సారస్వతసేవ ఆద్యంత ముల విహితముస్మికనుఖప్రాప్తికి సాధనగా చరితార్థము గావించుకొనెను.

ఎక్కువ సమకాలికులైన పెద్ద కవులిరువురును (భాస్కరుడు, నాచన సోముడు) దైవికముగా మరల ఎక్కువ కృతులగు రామాయణ హరివంశములనే రచించుటచేత ఆ సమకాలి కత్వము ప్రతిభటత్వముగా పరిణమించెను. అందు సోముని ప్రతిభటత్వమును పురస్కరించుకొని నేటికిని వాగ్యుద్ధ ములు జరుగుచునే యున్నవి.

వాచన సోముడు హరివంశము సంపూర్ణముగా రచించి నట్లు కన్నట్టు. ఆ పురాణములో కవిత్వమునకు అక్క జకురాని సందిర్భముల కన్నింటిని వదిలివైచి రస భావ దీక్షములుగల ఘట్టములనే స్వీకరించి తన నేర్పు కలిమి భానిని రసమయములుగా నిర్వహించి ఉత్తర హరివంశముని పేరి డెను. ఈ ఇతివృత్త మంతయు ఎక్కువ హరివంశములోని

ఉత్తర భాగములోనిదే యగుటచేత దీనికి ఉత్తర హరివంశ మని పేరి డెనేమో అని నాతలంపు. సోమనను తెలుగు కవులలో ఉత్తమోత్తమవర్గమునందు ఒకనిగా పేర్కొను విమర్శకులు చాలమంది కలరు. అందును తిక్కనతో సాటి రాగల కవి ఈయన ఒక్కడే అని చాలమంది అభి ప్రాయము. వారి యూహ సహేతుకమేమో అని భ్రమింపజేయు లక్షణములుగూడ ఈ కవితలో చాలగలవు. అది భ్రమ మాత్రమే. సోమన కవితలో తిక్కన పోలికలు కొన్ని యున్నను వారిరువురకు సాటిమాత్రము లేదు. పర పరమార్థమును విచారించినచో ఇతనికి ఎక్కువతోడి సాటియు లేదు. ఈ తారతమ్యనిర్ణయము చేయుటలో వారివారి పద్యములను పోల్చి చూచుట చాలదు. ఒకయెడ ఒకరి పద్యములు ఇంకొకయెడ ఇంకొకరి పద్యములు మేల్తర ములుగా నుండును. కావున ఆ ప్రమాణమే పనికిరాదు. కవితాసృష్టికి ఆదిభూతమగు కర్తృమనోధర్మము, సంస్కారము, దృష్టియు లోనగు ప్రమాణముల పురస్కరించుకొని విమర్శించినచో సారభూతమైన నిర్ణయము తేలును.

కవితాకళ సత్త్వరజస్సుల లీల. జగత్సృష్టికి రజో గుణమును దాని మార్యాదా రక్షణమునకు సత్త్వగుణమును కారణములైనట్లే, కవితా సృష్టికి రజస్సును, దాని మార్యాదా పరిపాలనకు సత్త్వమును కారణములగుచున్నవి. ఈ రెంటిలో రజోగుణము కవిత్వమునకు ప్రాణతుల్యము. కాని దాని రాజ్యము ప్రాణమయకోశము మాత్రమే. కవిత యందలి ఆవేశము, తీక్షణత ఔజ్వల్యము మొదలగు గుణము లన్నియు రజస్సంపాదితములై విజృంభించుచుండగా వాని మాలిన్యమును తొలగిన మొనర్చి సాత్త్వికములుగా జేసి సము చిత స్థానమును మీర నీయకుండ ప్రశాంత ముగ ఆనందమయ కోశము వఱకు నడపు భారము సత్త్వము వహించుచున్నది. ఎవని కవిత్వమున ఈ సత్త్వాధికారము న్యూన మగునో, వానిది ఎంత యుజ్వల రచనయైనను

శ్రీ వేదుల రామశాస్త్రి.

అనాచిత్యమునకు వశమగుచునే యుండును. ఈ ధర్మమును బట్టి చూచినచో ఎఱ్ఱ కవిత్వలోగల సత్త్వభుద్ధి సోముని కవిత్వలో లేదు. సోమన భావావేశము విశృంఖల విహారము చేయుచుండగా ఎఱ్ఱ భావము సత్త్వసంయమితమై గంభీర మందగమనము చేయును.

సూర్యకిరణస్పర్శచే తామరసంకరకము చలించి విక సించి మకరందమును గురియునట్లుగా, కవి వాక్కిరణస్పర్శచే భావుక హృదయము క్రమముగా స్పందించి, విప్పారి, కరిగిపోవును. ఈ తుది యవస్థలోనే కావ్యరసామృతా స్వాదనములోని యమృతసిద్ధి వడయుచును. సోమన తన వక్రోక్తి వలనను చమత్కారార్థముల వలనను సాధింప గలిగినది ఇందలి రెండవ యవస్థ నూత్రమే. ప్రశాంతమైన రససిద్ధి గలిగించి తన్మయుల జేయుశక్తి ఆతని కవిత్వమున లేదు. ఆతడు కలిగించు హృదయవిస్తృతినిబట్టి “ఓహో!” యని ఆశ్చర్యచకితుల మగుదుమేకాని “ఆహా!” అనెడి పరవశభావమును పొందదు. మనమాతని మెచ్చుకొందుమే కాని ఆతనిలో లీనము కాలేదు. ఆ పరమానుభూతి ఎఱ్ఱన సుకరముగా గల్గించును. కాని ఎఱ్ఱన కవిత్వమున గల్లు పారవశ్యము ఎడనెడ కొన్నికొన్ని ఘట్టములలోనే జరుగుచుండగా సోమన కలిగించు నాశ్చర్యము ప్రతిపద వ్యక్తమగుచుండును. దీనికి ఇతివృత్తముకూడ కొంతకారణ మైయుండును.

శృంగారరసాధిదేవత ఎఱ్ఱనకువలె సోమనకు స్వచ్ఛ మూర్తితో కానరాలేదు. దాంపత్యమును పరమపవిత్ర ముగ నొనర్చు ప్రణయ వాత్సల్య దాస్య సాహచర్యాది మధుర కోమల భావములు శృంగార కవులందఱు నెఱుంగరు. కాళిదాస భవభూతులవంటి జగదేకకవులకే ఆ పవిత్రమూర్తి గోచరించెను. తక్కిన లోక సామాన్య కవులకు శృంగారమనగా దంపతుల శరీర సంయోగమేకాని వేఱకాదు. ఎఱ్ఱన ఆ ఉత్తమ జాతి వర్గమున జేరగా, సోమన యీ రెండవ వర్గములో చేరును. ఎఱ్ఱన శృంగారమునకు ప్రేమబీజము. సోమన దానికి కామము బీజ మని సాహసించి చెప్పవచ్చును.

సోమన నాగర జన మర్యాద తెలిగినమేటి. ఆయన వర్ణించు వనవిహారములు ద్యూతక్రీడలు లోనగునవన్నియు ఇందుకు ప్రబల నిదర్శనములు. ఎఱ్ఱన సమగ్రముగా

నెఱిగినది పల్లీజన జీవితము. గోకులము మిషగానైకొని ఎఱ్ఱన చిత్రించిన నిరాడంబర జానపద జీవితము పోతన చిత్రమును గూడ మించి పోయినది. యుద్ధాదులను వర్ణించు నప్పుడును సోమనదే పైచేయి. మొత్తముమీద సందర్భ చిత్రమును, ప్రసన్నమును, సాత్త్వికభావ జనకమును రస స్పందియుగా కథనడపునేర్పు సోమన కెన్నడునురాదు. ఆ భావకూడ కంటకశిలా ప్రదేశములలో ప్రవహించు ఝరీవేగ మున పరుగిడును గాని ప్రసన్న గంభీరముగా నడవదు. ఈ సోమన భారతమును వ్రాయవలసివచ్చుచో యుద్ధ పంచక మున కొన్ని ఘట్టములు వ్రాయగలడేమో కాని తిక్కనవలె తుది పర్వములను గాని ఎఱ్ఱాప్రెగడవలె ఆరణ్య పర్వమును గాని వ్రాయలేదు. ఆ రచన కావశ్యకమైన నిగ్రహమే ఆ చిత్తమునకులేదు. సంస్కృతమున వ్యాస వాల్మీకి కాళిదాసాది మహాకవులకును, నైషధాది కావ్యకర్తలకును ఏవాసియుండునో ఆవాసియే తెలుగులో కవిత్రయము వారి కిని ఇతర ప్రబంధ కర్తలకును కలదు. అదియే ఈ యిరువురకును ఉన్నవాసి.

భాస్కరరామాయణము ఏకకాలముననే బహుకర్తృ కమగుటకు హేతువు, ఎఱ్ఱన రామాయణమునకు అది సమ కాలికమగుటచే దానికంటెముందు పూర్తికావలెననెడి కృతిపతి కోరిక కావచ్చును. ఆ కవులు నలువురిలో హుళక్కి భాస్కరుడు ఉత్తమజాతి కవి. గ్రంథమును పూర్తిచేసిన అయ్యలార్యుడు ఇంచుమించు అంతవాడే. వీరిరువురును భారతకవుల మర్యాదలను నేర్చి అనుకరించిన సమర్థులు.

మల్లికార్జునభట్టు తండ్రి యంతటివాడుకాడు. ఈతని రచన గుణదోషసమ్మితమై ఇతనిని మధ్యమజాతి కవిగా విశదీకరించును.

రుద్రదేవునిది అప్పుడప్పుడే బాల్యదశవదలిన కవిత్వము.

శ్రీనాథుని యుగము (1350-1500)

ఆంధ్రకవులలో తిక్కన తరువాత ఇంతటి విద్వత్కవి ఇంకొకడులేదు. కవిబ్రహ్మవలె కవిసార్వభౌముడును తన కాలమున సాహితీగురుసీత మలంకరించిన మహామూర్తి. ఆయనవలెనే ఈయనయు రాజాస్థానములలో అధికారము నెఱిగి రాజభోగముల నన్నిటిని అనుభవించిన పుణ్యశాలి. ఆయనవలెనే తన పేర ఒకతైలిని వెలయించి అర్వాచీనులకు

శ్రీ రాజప్ప అనంతకృష్ణశర్మ,
మైసూరు విశ్వవిద్యాలయ
తెలుగు వండితులు.

వివిధదిశల నొసర్చిన
సంచారము శ్రీనా
థుని ఆంధ్రలోకైక
కవినిగా చేసినవి.
కొండ వీటి చరిత్ర
వ్రాయుటతిహాసికుడు
శ్రీనాథునకు ఒక ప్రక
రణమేనియు అంకిత
మీయక తప్పదు. శ్రీ
నాథుని జీవితము వ్రా
యు చరిత్రకారుడు
రెడ్డిరాజ్యచరిత్రముతో
కలిపిగానివ్రాయలేడు.

కనకాభిషేకమును వర్ణించు కవి కన్నడ రాజ్యలక్ష్మిని గురించి
వర్ణింపక తప్పదు. రాచకొండలోని విద్యా ప్రదర్శనమును
ఉద్గడించునప్పుడు వెలమరాజులకును రెడ్డి రాజులకును గల
వైరమును వివరింపక మానలేము. ఈ విధముగా ఆ మహా
నుహుని జీవితమంతయు ఆనాటి రాజులయు, మంత్రులయు,
రాజబంధువులయు జీవితములతో పడుగుపేకగా అట్లుకొని
యుండుటచేత ఈ మహాకవికి అట్టి చారిత్రక ప్రసిద్ధి లభిం
చినది.

శ్రీనాథుని సమకాలికులలో ప్రథముడును, ఆంధ్రకవి
ప్రవక్తలలో ద్వితీయుడును అయిన పోతనామాత్యుని భాగ
వతము ఏల ఉత్సన్నమై, బహుకర్తృత్వకు పాల్పడినదో
చెప్పలేము. ఈ భక్తుడు చైతన్యస్వామికంటె నలుబది
రైదు సంవత్సరములు పూర్వము. ఆ భక్తిశిఖామణి వంగ
దేశమున కాధా ప్రణయాత్మకమైన కృష్ణతత్త్వమును ప్రబో
ధింపక పూర్వమే ఈ భక్తిశిఖామణి ఆంధ్రదేశమున నవరస
మూర్తియగు శ్రీ కృష్ణతత్త్వమును గానముచేసి ఆంధ్రుల
మనోలోకమున ఒక పరివర్తనము గలిగించెను.

తెలుగునగల పురాణేతిహాసములలో భాగవతమువలె
సర్వజనసమ్మతమైన గ్రంథ మింకొకటిలేదు. శిల్పమున
భారతము దీనికంటె మిన్నయైనను దీనివలె సార్వజనీనమైన
అనురంజకత్వమును పొందలేకపోయెను. ఇందుకు రెండు
మాడు కారణములు కలవు.

1. భారతమునందలి పరమార్థము — సంసారతరణో

పాయముగా అది నిర్దేశించిన నిష్కామ కర్మయోగము—
తిక్కనాదులైన పరిపూర్ణలకుతప్ప అందఱకును అవలంబ
నీయముకాదు. అది ఎంత ఉత్తమ మార్గమైనను లోకము
దాని ననుగమింపజాలదు. ఇక భాగవతమో, సర్వజంతు
తారకమగు భక్తియోగమును స్ఫుటముగా ఆదేశించెను.
సంసారభిన్నమైన లోకము ఎట్టి జ్ఞాన విజ్ఞానములతోను
సంబంధము లేకుండ, పూలు పఱచినట్లు మెత్తనైన ఈ
మార్గమున నడచి దరిజేరవలయునని ఆశించుటలో వింతలేదు.
సాధారణ లోకముయొక్క మనశ్శిథికి సంస్కారమునకు,
అనురూపమును ప్రియమును అయిన ఈ ఆలంబనము ప్రసా
దించిన గ్రంథరాజమగుటచేతనే, లోకము భాగవతము నెడ
భక్తిబద్ధమైనది. ఆపద్వేశల గజేంద్రమోక్షమును సంతోషనీ
మంత్రముగా ఉపాసించు ఆంధ్రులును, గోపికా గీతలను
భగవద్గీతవలె అధ్యయనముచేయు ఆంధ్రులును నేటికిని అనే
కులు కలరు.

2. భారతమునందలి శిల్పచాతురి సర్వకళా వేత్తృత్వగల
ప్రాళ రసికులకేగాని ఇతరులకు గోచరముకాదు. తిక్కన
సోమయాజి-భారత విరాణ్మూర్తి-నిర్మాణములో ఏ పద్య
మున కెంత ప్రాధాన్యముండునో అంతమాత్రమే యిచ్చి
అన్నిటి కలయికచే సిద్ధిని పొందిన మూర్తిసౌష్ఠ్యవమునెడ
దృష్టి నిల్పెనుగాని, పద్యముల సాగసుకోసమే ఎచ్చటను
పద్యములు వ్రాయలేదు. అందుచేతనే సందర్భమునుండి
విడదీసి విడిగా, అలవోకగా పాడుకొని సంతోషింపదగిన
పద్యములు భారతమున మచ్చునకైనను ఉండవు. ఇక,
పోతన కృతములైన భాగవత పద్యములో, మధురాతి
మధురములై భజన కీర్తనలవలె, పెండ్లి పాటలవలె, ఏల
పదములవలె ఎల్లరును ఎల్లవేళల పాడుకొనుటకు అనువై
సర్వత్ర వ్యాపించినవి. వానిలోని శ్రుతి లయలు ఉచ్చారణ
మాత్రముననే మనస్సును లోగొనును. ఉత్తమ మధుర
కవిత్వమునకు ఒక లక్షణమైన గీతి (Music in lyrical
Poetry) భాగవత పద్యములందు నిండాని యుండుటచే
వానికింత వ్యాప్తి వచ్చినది.

3. కవి అనుభవించిన దారిద్ర్యము, అకాశరాత్రి
నెదుర్కొని పోరిన ఆయన ధీరత్వము, ఆశ్చర్యజనకములై
లోకగుహ్యకు ఆయనయెడ నిరతిశయ పూజ్య భావమును
కలిగించినవి. ఇవిగాక ఇంకేమేని కారణములుండవచ్చును.

పురాణములలో పోతన భావకవి (Lyrical Poet.) అని పిలువబడుచున్నాడు. భావములు వర్ణించు పట్టున అతి ప్రబలముగా ఉన్నాడు. భావములును, ఆ ఘట్టములలో ప్రవర్తించునట్లు ఆయన ఆత్మభావమే ప్రతిఫలించుచున్నది. తెలుగులో ఇట్టివాడు పాల్కురికి సోమనాథుని మాత్రమే. పురాణ కర్తలలో ఇంత శృంగార ప్రియుడైనవాడు లేడు. ఆ శృంగారము ప్రబంధ శృంగారము అని పిలువబడుచున్నది. ఆ శృంగారము ప్రబంధ శృంగారము అని పిలువబడుచున్నది. ఆ శృంగారము ప్రబంధ శృంగారము అని పిలువబడుచున్నది. ఆ శృంగారము ప్రబంధ శృంగారము అని పిలువబడుచున్నది.

అంధకారములలో తిక్కన సూర్యనివంటి వాడనియు, పోతన చంద్రునివంటి వాడనియు ఒకచోట ప్రసంగవశమున పోతనను శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారనిరి. అలా అంధకారమునకు పీరిరువురును రెండు వెలుగులన్న మాట. ఇరువురును తమతమ కాలములలో తెలుగుజాతికి తెలుగు వేదములవదగిన మహాగ్రంథముల ప్రసాదించిన గురుమాత్రులు, ప్రవక్తలు అని చెప్పదగిన మహాకవులు.

పోతన జీవితము తిక్కన జీవితమువలె పరిపూర్ణమైనది కాదు. ఆయన నిస్పృహత్వము కతన ఐహిక సుఖానుభవము మారమైనది. తిక్కన లోక ప్రవృత్తియందువలెనే కవిత్వమునందును వ్యత్యాసము స్వరూపుడుగా పట్టువడియు పట్టువడక నుంచుచును. ప్రతివాక్యమునందును ఆయన మూర్తి స్ఫురించుచునే యుండును; మఱల కాదనిపించుచుండును. ఇక పోతనయో సంసారమున పట్టువడక పోయినను కవిత్వమున తడవినంతనే చేతి కందును. ఇది పాదాభివ్యక్తిగా నాటకకవులకును భావకవులకును గల తారతమ్యములలో నొకటి. ఛందోనిబద్ధమగు శబ్దము, కళాభివ్యక్తిమైన శ్రుతి లయలను ఎంతవఱకు సాధింపగలుగునో పోతనవలె దృష్టాంతపూర్వకముగా చూపిన పూర్వకవి యింకొకడు లేడు. ఆయన శబ్దాలంకార ప్రియత్వము దీనికి మహాకొంత వన్నె పెట్టినది. సముచిత ప్రయుక్త మైన పోట్ల ఆయన అనుప్రాసాలంకారము భాగవత కవితా గాములకు మృదంగ వ్యాపారము నిర్వహించుచున్నట్లుండును. కవి స్వేచ్ఛగా పాడుకొను భక్తిగానము, ఆ గానమున కనురూపమైన మధురాతి మధుర శబ్దము, ఆ శబ్దముల కూర్పునకు మకుటాయమానమైన అంత్యప్రాసము

కారణములుగా భాగవత పఠనము తాళము మద్దెల సవకారులుగా ప్రవర్తిల్లు గానసభ కాక మఱేమగును!

ఈ యుగమున ప్రసిద్ధులైన ఇతర కవులు చాలామంది కలరు; గౌరన, జక్కన, అనంతామాత్యుడు, పినవీరన, దుగ్గన, నందిమల్లయ, ఘంటసింగయ మొదలైనవారు.

చిరకాలము క్రిందనే వెనుకబడిపోయిన ద్విపద రచనను పునరుద్ధరించినవాడు గౌరన. శ్రీనాథుడు నాందీశ్వోకమును పఠించిన ప్రబంధ మహానాటకమునకు శృంగార శాకుంతల రూపమున ప్రస్తావన జరిపిన సూత్రధారుడు పిల్లలమట్టి పినవీరన. పురాణ కథలను కాక, కొంతవరకు చారిత్రాత్మకములైన చిత్రకథా కావ్యములను వ్రాసినవారు జక్కన అనంతామాత్యులు. సంస్కృతనాటకమును తెలుగు ప్రబంధముగా అవతరింప జేసినవారు నంది మల్లయ, ఘంటసింగయ. మొత్తముమీద వీరందఱి యత్నములును ప్రబంధ రచనోన్ముఖములుగానే పరిణమించినవి. ఆ శాఖకు తగిన దోహదమంతయు ఇయ్యెడనే యేర్పడెను. ఈ కాలమున బుట్టిన పురాణములయందు నైతము పురాణోతిహాసోచితమైన సాధుత్వము తగ్గి ఆలంకారికశైలి (Ornate Style) యేర్పడుటచే ఈ కాలమును పురాణ ప్రబంధముల సంగమ స్థానముగా చెప్పుకొనవచ్చును. ఎఱ్ఱనలో బీజముగను, సోమనలో అంకురముగను పొడసూపిన ప్రబంధలత ఈ కాలమున కొనలుసాగి చిగిర్చి మాతాకు వేసినది. ఇది పుష్పఫల సమన్వితమగుట రాయలకాలమున. మఱియు ఈ శక ప్రారంభదశలో కొండవీడును, మధ్యకాలమున రాజమహేంద్రవరమును, తుదకు విజయనగరమును సాహిత్య పీఠములుగా ఏర్పడినవి. రాబోవు యుగమున అచ్చటనే రాజసింహాసనముప్రక్క కవిరాజుసింహాసనమును నెలకొల్పబడినది.

కృష్ణరాయలయుగము (1500-1600)

మూడు శతాబ్దాలనుండి ఆంధ్రులుచేసిన తపస్సు ఫలించినదేమో అనునట్లు సమగ్ర దక్షిణభారత వ్యాప్తమైన ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్యమేర్పడి ప్రజలు వైభవోత్సాహయుతులైరి. ఆ సామ్రాజ్యస్థితికి హేతుభూతుడైన శ్రీకృష్ణరాయలు సరస్వతీసేవాసక్తతగల సహృదయుడగుటచేత, సామంత రాజులకంటె ముందు కవిరాజులకే అగ్రపూజలు జరిగినవి. ఆ పూజ లందుకొనవలెనని, ఆ మహారాజు ప్రాపు పొంద

వతాని ఉత్కంఠతో, కవులొకరిని మించి యొకరు కావ్య రచనలకు వారకొనిరి. భోజరాజాస్థానమును గుఱించి విన్న కథలు కట్టు కథలుగను, రాయల ఆస్థానసాహితీగోష్ఠి యధాస్థానమును అయ్యెను. ఈ మహాస్థానములో చేరిన యితర దేశభాషాకవిపండితసమక్షమున విద్యా ప్రసంగ ములలో, కవితా పరీక్షలలో “దేశ భాషలందు తెలుగు లెస్స” అనెడి సిద్ధాంతము అపవాదముగాని, పూర్వపక్షము గాని తేకుండ నిరూఢమయ్యెను.

నూత్న తేజముతో వెలుగొందు ఈ సామ్రాజ్య వైభవ ముతోపాటు నవనవోన్మేషమైన స్వతంత్ర సారస్వతరూపము కూడ వెలసినది. అదియే మన నవ్యకవితోద్యమములలో మొదటిది. (The First Romantic movemet) అది యే ప్రబంధావిర్భావము. ఈ ప్రబంధమే ఆంగ్లము తమ ప్రత్యేక కావ్యసిద్ధిగా కొనియాడుకొనదగిన ప్రక్రియ. అన్ని కావ్య శేదములును రాశిభూతమై ఒక్కచోటనే కానవచ్చు త్రేత్రమును ఇదియే. పురాణ మహారణ్య సంచారమును పదిలి ఆంధ్ర సరస్వతి విహరించిన ఉద్యానవనమును ఇదియే. రాయల ఆదేశమున, ఈ ఉద్యానపాలకతా భారమును మొదట వహించిన మహా పురుషుడు—

ఆంధ్రకవితాపితామహుడు, అల్లసాని పెద్దన.

మనుచరిత్రము శాంత శృంగారములు సంగమించిన తీర్థము. సహజ శృంగారప్రియుడైనకవి శాంతోన్ముఖుడైనపుడు రచింప బడిన గ్రంథమని అందలి ప్రతి ప్రకరణమును చెప్పకచెప్పను. ఈ ఉభయరస సంఘర్షణమే ఆ కావ్యములోని శిల్పరచనకు మూలప్రకృతి. ఆ సంఘర్షణము తాల్చిన మొదటిరూపమే వరూధినీ ప్రవరాఖ్యులనెడి జంట. కావ్యపూర్వాస్థమున తొండవించు ఈ రెండు పాత్రలు పెద్దనగారి పాత్రనిర్మాణ సిద్ధికి, సంభాషణ చాతుర్యమునకు, బుద్ధి విన్యాసమునకు, అంగాంగి రసముల సముచిత పరిపోషణకు లక్ష్యభూతములుగా నున్నవి. అంత ఆత్మిక శక్తితో (Intellectual Energy) సృష్టించిన పాత్రలు కావుననే వరూధినీ ప్రవరాఖ్యులు నేటికిని సజీవులైయున్నట్లే భావుకుల మనోనయనములకు గోచరించుచున్నారు. మనుచరిత్ర పుట్టినదాదిగా వలపు ప్రయోగమునకు రంభను, జితేంద్రియత్వమునకు శుకమహర్షిని పేర్కొనుట మఱచి ఆంగ్లము వరూధినీ ప్రవరులను చెప్పి కొనుచున్నారు. ఆ పాత్రల సజీవతకు ఆంగ్లంల మన

ప్రపంచమున అవి కలిగించిన పరివర్తనమునకు ఇదియే తార్కాణము. తిక్కనగారు సృష్టించిన భారత పురుషులకు పిమ్మట పాతకలోకముతో ఇంత సన్నిహితత్వముగల పాత్రలు, భారతమునకును మను చరిత్రమునకును నడుమ వెలసిన వాఙ్మయములో ఇంకొకచోట లేవు. ఈ రెండు పాత్రలను దిద్దుటలో కవి వహించిన నాటకీయ తటస్థ పద్ధతి (Dramatic Objectivity) శ్రవ్యకావ్య కర్తల కందఱుకును సాధ్యమైనది కాదు. మనుచరిత్రమును చదివిన రసికు లెవ్వరును, వేశ్య అనిగాని, శ్రోత్రియునకు వ్రతభంగముచేయ నెంచిన వలపుకత్తె అనికాని వరూధినిని గర్హింపరు. మీదు మిక్కిలి ఆమె అనురాగము అస్థానపతిత్వమైనదని చింతిల్లు సహృదయులును ఉందురు. ఆమెవలలో పడక ధీరుడై తప్పించుకొన్న ప్రవరుని దలచి భక్తిపూర్వకముగా మగల వారే జోహారులానరింతురు.

నైలిలో శ్రీనాథుడు పెట్టిన బరవడిని పెద్దనగారు చక్కగా అనుకరించి, ఆయనకు పరోక్షశిష్యుడయ్యెను. అట్లయ్యు ఇరువురకును కొంతవాసియు కలదు. ప్రాయిక ముగా శ్రీనాథుని వాగ్దాంభీర్యము దుందుభిధ్వానము వంటిది. పెద్దనగారి వాక్కు అపేలవముగా, మంద్ర ముగా వినవచ్చు నృదంగ నాదమువంటిది.

అల్లసాని పెద్దన రాయల ఆస్థానమున అగ్రపూజ లందగా, ఆస్థానముననేగాక, అంతఃపురమునను చనవు లందినవాడు నందితిమ్మన. ఆ చనవు బలిమినే ఈ కవితల్ల జుడు తన కృతికవ్యను (పారిజాతాపహరణము) అడుగకయే రాయలకిచ్చెను. మను చరిత్రకు పూర్వభాగమువలె ఈ పారిజాతాపహరణమునకు ప్రథమాశ్వాసము ప్రాబుల్యము. వర్ణనాబాహుళ్యమును, కథావిస్తృతియు లేని ఆ చిన్న ప్రబంధము దక్షిణాంధ్రకవులలో పెక్కురకు మల్లదర్శక మయ్యెను. నాయకరాజులకాలములో వెలసిన సత్య భామా సాంత్వనము, రాధామాధవసంవాదము మొదలైన విప్రలంభశృంగారకావ్యములన్నియు తిమ్మనగారి పారి జాతమునకు సాక్షాదనుక్రతులే.

అయ్యలరాజు రామ భద్రుడను, మాడయగారి మల్ల నయు ఇంతవారు కాకున్నను, ఏవో కొంత విశిష్టత యుండుటచేతనే అష్టదిగ్గజములలో చేరగలిగిరి. ఈ వర్ణ ములోచేరిన ఇంకొక మేటికవి ధూర్జటి. శ్రీ కాళహస్తి

ఆంధ్ర ప్రచారిణి గ్రంథమాలా స్థాపకులు; వీరిలో ఎడమప్రక్కన శ్రీ బాలాంత్రపు వెంకట్రావు, కుడిప్రక్కన శ్రీ ఓలేటి పార్వతీశం.

మహాత్మాగాంధీ కేంద్రములను రాకపోయినను, కొంత సమయము వరకు. అందులోని కొన్ని ప్రకరణములు, ప్రజాసేవ, జాతీయత, వ్యవస్థాపకముల నిదర్శనములుగా నిర్వహించబడినవి. అందులోని చాలామంది బిక్కానూరు ప్రభుత్వమును వారు. మన వాఙ్మయములోని శిల్పకళాపరిపుష్టిలో ఈ కవిత్వము. జగద్వంచనము, అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు, అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. ఈ కవిత్వము నిర్వయముగా చాటుచున్నది. అందులోని రాములు; ఉపేక్షించి ఉపేక్షించి, అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. రాజద్వారములను, అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. త్రేంపుకొనలేక అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. భూమికి చిక్కిన గజేంద్రములను, అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. ప్రవృత్తినుండి నివృత్తికి, అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. తన చిత్తమునకు నివృత్తి చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. అశక్తి ననుగ్రహించును అశ్రువన్నులు, అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. ఇంత అంత శుద్ధిగల కవిత్వము, అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. ఈ కవిత్వమునెడి మహాత్మాగాంధీ కేంద్రము.

శ్రీ కృష్ణరాయలు :—

అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. ఈ రాజ కవిత్వము. పెద్దన కృతములు. రాయల పాపాలెడి హృదయాలు. కీర్తికి ధ్వజప్రాయమైన ఈ కావ్యము, సామాజ్యము సర్వధా సంపన్నమై నిరుపద్రవమైన రాజులలో వ్రాయబడింది. గోదాదేవి విష్ణుచిత్తుల భక్తి ప్రవృత్తి ప్రాంత భావ్యమిహాముల నాశ్రయించియున్నవి. గోదాదేవి యాదవీ సమ ఆమె భక్తి శృంగారరూపమును వాఙ్మయము. ప్రవాసప్రవాసమును విష్ణుభక్తికి పోషకముగా వ్రాయబడినది. పాపాలెడి హృదయాలు కొన్ని ప్రాంతములకు నాము కల్పించి అతికెను. ఆ యతుగు కవిత్వము. కావ్యములను వెల్లివెల్పినది. మొత్తము పాపాలెడి హృదయాలు. కైఫియతను సర్వత్ర తానయి వెలుగును. అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. భిన్నభిన్నరూపముల గొంతులు, పట్టుచుండు భావనాశనము చేయుచున్న కవిత్వము. అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. ఈ కావ్యము ప్రదర్శించు నిర్వహించి. అతి కీర్తిమైన భావనలో రాయలు ఒక్కొక్కటి విష్ణువు తలపించుచుండును. కాని దురదృష్టవశాత్తూ, అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. ఆ శక్తి మటుగుపడిపోయి భావనకు అపరాధముల చేయు పాపి పాపాలెడి హృదయాలు. పద్యరచనలో కూడ

అపరాధ ప్రచారిణి గ్రంథమాలా స్థాపకులు; వీరిలో ఎడమప్రక్కన శ్రీ బాలాంత్రపు వెంకట్రావు, కుడిప్రక్కన శ్రీ ఓలేటి పార్వతీశం. ఇట్టి గుణదోషమిశ్రభావమే కలదు. ఒక్కొక్కయెడ ముక్కుతిమ్మనవలె ఎంతోముద్దుగా వ్రాయనేర్చినకవి, మహాకవియెడ ముదురు నారికేళ పాకమునకు ముటియు చుండును. అట్టిచోట్ల, భావవ్యక్తి కుదరక పెనగులు వానివలె కన్నట్టును. సహజముగా సంస్కృతకవియై యుండి కాలక్రమమున తెలుగుకవిత్వము నభ్యసించినాడేమో అనుటకు అట్టి పద్యములే నిదర్శనములు. నన్నెచోడుని తరువాత ఇంత వర్ణనామతూహలము గలకవి ఇంకొకడులేడు. ఒక్కపెట్టున మూడు ఋతువులను వర్ణించిన మేటితనము ఆయనకే చెల్లినది. రాయలనాటి ఆచార వ్యవహారము లెటుంగవలె నన్నచో, ఈ గ్రంథమువలె ఇంకే గ్రంథమును అక్కఱకురాదు. ఇతర గ్రంథములలో నామ మాత్రమునకైనను పేర్కొనబడని పేదసాదులయు, సంపన్న గృహస్థులయు సాంసారిక స్థితిగతులను ఎన్నిటిలో వర్ణించి, తన ఏలుబడిలోని ప్రజల జీవితమును అద్దమునందువలె గోచరించునట్లు లోకమున కనుగ్రహించెను. ఆ ఘట్టమున వ్యక్తమగు రాయల ప్రకృతిపరిశీలకత, లోకవృత్త పరిజ్ఞానము అన్యకవిరాజదుర్లభములు. ఈ ప్రజ్ఞకుతోడు ఆయనచూపిన పాతంజలాది బహుశాస్త్ర పరిజ్ఞానముకూడడ అన్యరాజదుర్లభమే.

సంకుసాల నృసింహకవికి ఆస్థాన ప్రవేశము దొరకలేదు గాని అష్టదిగ్గజములలో చేరవలసినవాడే. యతిని విటు నిగాజేయు శృంగారమును, విటుని యతిగాజేయు వైరాగ్య మును వర్ణించుట ఈయనకే చెల్లినది. ఈ కవిత్వములో పూర్వకవుల అర్థసౌలభ్యమును, ప్రబంధకవుల శబ్దజటిలతయు ఎడములేక హత్తుకొని యుండును.

రాధామాధవ ప్రబంధము వ్రాసి, రాయల మెప్పించి 'రాధా మాధవకవి'యనెడి బిరుద నామమును పొందిన చింతలపూడి ఎఱ్ఱనార్యుడును, తన శృంగార మల్లమును రాయలకే కృతి యియదలచి ప్రతికూల కాలవశమున మనో రథ పూర్తికాక ఇతరులకిచ్చిన ఎడపాటి ఎఱ్ఱనయు రాయల దర్శనభాగ్య మనుభవించిన సమకాలిక కవులే. పింగళి సూరనాదులకు ఆ భాగ్యము లేకపోయినది. వారు ఆ ఆస్థానవైభవమును స్మరించుకొని మాత్రమే తనివి చెందిరి.

ఆంధ్ర కవులలో నిరుపమానప్రతిభా సాకల్యముగల తిక్కన సోమయాజికి ధర్మాచార్యకత్వమున పోతనా మాత్యుడువలె, శిల్పాచార్యకత్వమున పింగళి సూరన సాటి కళా పూర్ణోదయము స్వతంత్రస్పృష్టి యగుటయు భారతము అనువాదమగుటయు కారణములుగా తిక్కనకంటె సూరనకు సూత్న నిర్మాణకౌశలాది శిల్పప్రదర్శనమునకు ఎక్కువ సదవ కాశము చిక్కినది.

మన సారస్వతములో అచ్చటచ్చట మొదటినుండియు సకృత్తుగా పొడసూపుచువచ్చిన శ్లేష కవిత్వ రచనకు సూరన రాఘవపాండవీయము పరిణామరూపము. తరువాత వెలసిన ద్వ్యర్థి త్రి్యర్థికావ్యము లన్నియు ఈ మాతృస్తవ్య మును గ్రోలిన శిశువులే.

కళాపూర్ణోదయము అప్పటి కవిపండితలోకమున ఒక మహా సంచలనము కల్గించియుండును. కృత్రిమ రత్నమని కొందఱు, వేశ్యానాయికమని కొందఱు, వంకర కథయని కొందఱు, ఇంకేమో అని మఱికొందఱు ఆ కావ్యరత్నమును ఆక్షేపించియుండురు. విశ్వలీలకు ఆదికారణమగు శృంగార భావము, ఆలంబనతారతమ్యమును బట్టి ఎన్నివిధముల వర్తించుచుండునో, ఎట్టి రూపాంతరముల బొందుచుండునో ధ్యానించి సాక్షాత్కరింపజేసికొని, ఆదర్శమునకు రూప కల్పన మొసంగుట బ్రహ్మసంకల్పమున కర్థమై చెప్పట. ఈ కావ్యమున ప్రతిపాదింపబడిన ధర్మరహస్యమిది. కళా

పూర్ణోదయమనగా ప్రణయదేవతా విశ్వరూప ప్రదర్శనము. ఈ రహస్యము వ్యక్తీకరించుటకు, పురాణోపాసములలో ఏ ఉపాఖ్యానములును సూరనకు అక్కఱకురావు. కావుననే తన ప్రపంచమును తానే సృష్టించుకొనెను. అది బ్రహ్మ సృష్టియని తెల్పుటకే కథాబీజము బ్రహ్మమానస క్షేత్రమున నాటెను. మఱియు, ఆంధ్ర ప్రబంధకవులలో ఇంత మనోవిజ్ఞానముగల కవి ఇంకొకడుండెనా అను ప్రశ్నకు వెంటనే సమాధానము చెప్పుటయు కష్టమే. కావ్య పాత్రలకు ప్రాణప్రతిష్ఠచేయునది కవిలోని ఈ మనో విజ్ఞానమే. కళా పూర్ణోదయమున ప్రతి పాత్రయు నామ మాత్ర స్మరణమున మనకు ప్రత్యక్షమగుటకు హేతువు ఈ కవితా శక్తియే. చూడచూడ, ఈయన స్త్రీ పాత్రములు పురుషపాత్రములకంటె మేల్తరములుగా గోచరించును. అట్లనుటచే ఆ పురుషచిత్రముల రేఖలుగాని రంగులుగాని, భావముగాని చెడినవని తలంపరాదు. మఱేమన లోకములో ప్రణయ రహస్యమందు పురుషులకంటె స్త్రీలు ఎట్లు గంభీర వర్తనలుగా నుందురో అట్లే సూరన సృష్టించిన శృంగార ప్రపంచమునందును స్త్రీ పాత్రలే గంభీరములుగా నుండును. మన ప్రబంధములలో పెక్కు నాయకప్రధానములుగానే వెలువడినవి. నాయకా ప్రధానములయినవి చాల తక్కువ. ఆ ఉన్నవానిలో కళా పూర్ణోదయము ఉత్తమోత్తమము. శృంగారభావమును విషాదరేఖాశబలితము చేయుట ఈయన శిల్పధర్మములలో నింకొకటి. ఆ విషాదము కేవలము దుఃఖాత్మకమేకాదు, అన్యుతాపహముకూడ. అట్లయిన నేకాని అది పుష్టినొందదనియు, ప్రీతిగొల్పదనియు ఆయన మతమో, లేక అనురాగమునకు త్యాగమునకుగల సన్నిహితత్వమును ఎఱుక పఱచుటకో పెక్కుచోట్ల ఆ సంకలనము చేయును. శృంగారానుభూతి ఇన్ని క్లేశములు తరించిన పిమ్మట లభింపవలసినదేగాని మాటమాత్రమున చూపుమాత్ర మున అందదగినదికాదని ఈకవి సిద్ధాంతము. ఈ స్త్రీ పాత్రలలో ప్రేమమూర్తులు కొన్ని, ప్రజ్ఞామూర్తులు కొన్ని. (Characters of Love and Characters of Intellect) ఆ ప్రజ్ఞామూర్తులలో శుచిముఖివంటి బుద్ధిశాలిని ఏలోక మునను ఏవాఙ్మయమునను గూడలేదు. ఆ రాజహంసి సృష్టి కొఱకే సూరన ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమును ఊహించియుండు ననిపించును. శుచిముఖి ఆలోచనా నిమగ్నులును, ఇతికర్త వ్యతామూఢులును అయియున్న ఇంద్రోపేంద్రులకు

కర్మమును నిర్వహించిన
మార్గము. అట్లు పురాణాధారములనే హరిమంశమునందలి
ఈ విషయములను, అనందకర్మములునగు అంత
మంత్రములను నిర్వహించుచు నున్నది. నూతనాభ్యుదయ ఆ
భ్యుదయముల పరిష్కరించి పురాణాధారము ప్రబంధక
మయముల వస్తు నిర్మాణానికి ధ్వజప్రాయమైన
ప్రభుత్వ ప్రదర్శనమును తెలియజేయును. “ఏ యర్థమును
నిర్వహించుచు కలిసి నియునె బుధుడూహించి
నేమి గుణవిశేషముల అచ్చపుబుద్ధికి లేవగమ్యముల్”
అని అనందకర్మమున నూతన చెప్పిన ప్రజ్ఞా విశేషములు
జునును అయినవి. ఈ రెండు కార్యములును ఏ తత్త్వజ్ఞా
వహితములే.

నూతనకాల రామరామమూలమును కథను నాటకీయ
ముగా వ్రాసినట్లు. అయినను వస్తుసన్నివేశములను
నాటకీయముగా పొందింపగలిగినేగాని నాటకత్వమునకు
అనుగుణమున గణితపాత్రసృష్టి చేయలేకపోయెను.
వీరభారీ ప్రేమలవలె, కలహాపిణి మణికంధరులవలె, గిరికా
వసుదాములు శృంగారమాత్రమున సాక్షాత్కరింపరు. అయిన
నేమియు, కను చరిత్రకు మన వాఙ్మయమున మహాప్రభావము
కలదు. అంద్రకార్యములలో అంత ప్రాథమికతను
గలి కార్యము ఇంకొకటిలేదని బహు పండితుల అభిప్రాయము.
అదియునుగాక లయయు గమకమునుగలిగి కీర్తన
వలె పాడవలసిన పద్యము, కమ్మమ్మ తీసినగతి జవరగా సాగి
వచ్చు పద్యపాదములు, ఆప్రయత్న సిద్ధములైన వ్యంగ్య
శ్లోకములు, నానాకాస్త్ర నిష్ఠాతమైన కవి బుద్ధిసంపద
కారణములగా ఈ గ్రంథమునకు రావలసిన మహాఖ్యాతి
వచ్చినది. ప్రాథమికతనుగలదలచినవా రెల్లరును
దీని ననుకరింప మొదలెడి, ఎన్నియో పిల్లవసుచరిత్రలను
వ్రాసిరి. అదియన్నియు నామమాత్రానుకరణములే.
వాటిలో అద్దంకి గంగాధరకవి తప్ప తక్కినవారందఱు క్షీణ
యజ్ఞములోనివారు. వారి అనుకరణాభిలాషయే ఆ
యజ్ఞమునకు క్షీణత నాపాదించినది. కథ భరించలేని వర్ణ
నల కవితాయుతయందును, శ్లోకాది చిత్ర కవిత్వమునందును
రామరామమూలమునకు అంత రక్తియుండుట శోచనీయము.
కందర్పాచితముగా గూజముగానున్న శ్లేషలన్నియు పర్వత
నిశోధభుక్తులను నున్నవి. శ్లేషపోషణమునందే కాక,
కథన సువాదములయందును ఈ ఘట్టమే ఎక్కువ చమ

త్కారాపాదిగానున్నది. అనగా ఆధికారిక వృత్తము
కంటె ప్రాసంగికమే మేల్తరమనుట.

వీరితో సమ ప్రాధాన్యముకలవాడే తెనాలి రామకృష్ణ
కవి. ఈయన రాయలకు సమకాలికుడును అర్వాచీను
డును అగును. సమకాలికుడయ్యు దిగ్విజయ మాత్రము
కాదు. ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర, పాండురంగ మాహాత్మ్యము,
ఘటికాచల మాహాత్మ్యము అను మూడు కృతులలో
ఈయన యశమునకు నిధానమైనది పాండురంగ మాహా
త్మ్యము మాత్రమే. వీనిలో మొదటి రెండిటికిని ఏకోద
రత్వమును సంబర్ధించు పోలికలు చాల గలవు. ఈ రెంటి
పుట్టుకకును నడుమ చాల కాలవ్యవధియు నున్నది. ప్రథమ
రచనలో భాష ఎంతమృదువుగ నున్నదో భావము అంత
ప్రసన్నముగా నున్నది. రెండవదానిలో క్వాచిత్యముగా
అప్రసన్నత కలదు. అయినను స్వతంత్రములును గంభీర
ములును అయిన భావములకు, ఆ భావములను వ్యక్తము
చేసిన విశిష్టపదగుంఫనకు ఆకరమైన ఈ గ్రంథము, రామ
కృష్ణుని భావగతికిని, భాషాగతికినిగల ప్రత్యేకతకు నిధా
నమై వెలసినది.

వీరి తరువాత పేర్కొన తగినవారు సారంగు తమ్మయ్య,
చదలవాడ మల్లయ్య, కందుకూరి రుద్రయ్య, పొన్నగంటి
తెలగన్న, అద్దంకి గంగాధరకవి. వీరిలో మొదటి ఇరువు
రును శృంగార హాస్య ప్రధానములుగా పరమభక్తుడగు విప్ర
నారాయణచరిత్రము వ్రాసిన సాధురచయితలు. కందు
కూరి రుద్రయ్య ఒక విధమైన సాంఘికేతివృత్తమును ప్రబం
ధించిన స్వతంత్రుడు. కాశీఖండములోని గుణనిధియు,
రామకృష్ణుని మదాలస నిగమశర్మలును రుద్రకవి నిరంకుశుని
సహాధ్యాయులే. కాని ఈ నిరంకుశుడు వారివలె ఏక్షేత్ర
మాహాత్మ్యమువల్లనో, ఏ శివరాత్రి జాగరమువల్లనో అకస్మా
త్తుగా మోక్షమును జెందజూచినవాడుకాదు. ఆ క్షేత్ర
మాహాత్మ్యములును, ఆ కథలలోని పరిణామ కృత్రిమత్వ
మును రుచింపకకాబోలు, రుద్రయ్య గ్రంథమున ఒక
నూత్న సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించునెంచెను. కాని దానిని
సహజముగా సాగనీయక తుది భాగమున తానును ఒక
కృత్రిమకల్పనమేచేసెను. అందుచే, ఈయన కల్పించు
కొన్న సమస్య సమ్యక్పరిష్కృతము కాలేదు. రుద్రయ్య
కీర్తిని చిరస్థాయిగా నిలుపుటకు నిరంకుశోపాఖ్యానమే

అక్కఱలేదు, జనార్దనాష్టకమే చాలును. మేఘ సందేశమందు కాళిదాసు వరించిన మందాక్రాంతమువలె రుద్రయ భావానుగుణముగు వృత్తము నేటికొని వృత్తగతమైన గీతికి అనురూపమైన భాషనేటికొని త్నేత్రయ పదముల వంటి సాగసుదనపు కుప్పలైన ఎనిమిది జనార్దనాంకిత పుష్ప మంజరులను—ఎన్నటికిని వాడని వానిని—ఆంధ్రలోకమున కర్పించిపోయెను. పూర్వ ప్రబంధకర్తలలో మొదటియైన గాన కర్తయు రుద్రయగానే కానవచ్చుచున్నాడు. అదే సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము.

పొన్నగంటి తెలగన్నకు గలప్రత్యేకత అచ్చతెలుగు కావ్యరచన. పూర్వగ్రంథములలో క్వాచిత్కముగానున్న శ్లేష పద్యములనుచూచి ప్రత్యేక శ్లేష ప్రబంధముచేసిన పింగళి సూరనవలె, తెలగన్నయు, పూర్వులలో అచ్చటచ్చట గాననకు అచ్చతెలుగుపద్యములను చూచి ప్రత్యేకముగా అచ్చతెలుగు ప్రబంధము వ్రాయబూనెను. ఆయన వలె ఈయనయు తన చిత్రమార్గములో ప్రథముడగుటయే గాక ప్రముఖుడుకూడ. ఆ గ్రంథముపేరు యయాతిచరిత్ర. తరువాత అచ్చతెలుగురచనను సాగించినవారిలో ఏమాత్రమో కూచిమంచి తిమ్మనకు తప్ప తక్కినవారికి తెలగన్న సరళత అబ్బలేదు. ఈ అచ్చ తెలుగురచనలు శుద్ధ కృత్రిమములని నాతలంపు. వానిలో అచ్చతెలుగు లేదు సరికదా, తత్సమ తద్భవ దేశ్యాత్మకమైన ఆంధ్రభాషలో, తత్సమము పరిహరింపబడుటచే భాషా సౌష్ఠవముకూడ లేకపోయినది. ఈ తెలగన్నయు ఈయన సమకాలికుడు అద్దంకి గంగాధరకవియు తురక ప్రభువులచే ఆదరింపబడిన తెలుగు కవులు. గంగాధరకవి 'తపతీ సంవరణోపాఖ్యానము' మొదటి పిల్లరసుచరిత్ర.

ఈ శతాబ్దిని పేర్కొనబడవలసిన కవులు లెక్కకు మిక్కిలిగానుందురు. ఈ స్థూలచరిత్రలో వారి కందఱుకును తావులేదు.

దక్షిణాంధ్రయుగము (1600-1775)

ఈ యుగమునకు మూలపురుషుడు విజయవిలాసకృతిపతి అచ్యుతేంద్ర రఘునాథరాయలు. ఈయన తంజావూరు నాయకరాజులలో మూడవవాడు. విజయనగరరాజ్యము, ప్రాధవమునందువలె సారస్వతమునందును క్షీణదశనొంది,

ఆ రాజవంశీయులలో పునరుద్ధరింపగల సమర్థులెవ్వరునులేని స్థితిలో కవియు, పండితుడు, కవిపండితపోషకుడు అగు రఘునాథుడు తంజావూరులో తలయెత్తి ఆంధ్రవాణి కాశ్రయములేని లోటును సవరించెను.

ఈ శతాబ్దికి ప్రారంభమునను, రఘునాథరాయల అభ్యుదయమునకు కొంచెము ముందుగాను కువలయాశ్వచరిత్ర, బహుభాష్యచరిత్ర మొదలగు కొన్ని ప్రబంధములు పుట్టినవి. వాని నన్నిటిని ఈ యుగమునకు పూర్వరంగముగా భావించవచ్చును.

కృష్ణరాయల కీర్తిప్రతాపములకు తొలుదొల్ల ఉదయగిరి జయము ఎట్లు హేతుభూతమయ్యెనో రఘునాథుని కీర్తి ప్రతాపములకును తొలుదొల్ల తోపూరు విజయము అట్లే హేతుభూతమయ్యెను. ఇందేకాదు, ఈ రాజులకిరువురకును పెక్కింట సామ్యముకలదు. ఇరువురును మహావీరులు. ఇరువురును ప్రజారంజకులు. ఇరువురును సహృదయులు. ఇరువురును కవులు, గ్రంథకర్తలు. ఇరువురును లక్ష్మీకంటె సరస్వతీకే ప్రథమ పూజచేసిన భక్తులు. తుదకిరువురును నడివయస్సుననే మృత్యుగోచరులైనవారు. కృష్ణరాయలకు నలుబదియారేండ్లకును, రఘునాథునకు నలుబదియేండ్లకును నూతేండ్లు నిండినవి. ఈ మహాపురుషులిరువురే పూర్ణ పురుషాయుషజీవులైనచో ఎన్ని మనుచరిత్రలు, ఎన్ని విజయవిలాసములు పుట్టెడివో దేవునికెఱుక.

ఈ రాజకవి మూలముననే దక్షిణాంధ్రమున తంజావూరు ముఖ్యసాహిత్యకేంద్ర మయ్యెను. ప్రాధాన్యమును బట్టి రెండవకేంద్రము మధుర. మూడవది పుదుకోట.

ఈ యుగమునకు విలక్షణతను ప్రాధాన్యమును సంపాదించిన అంశములలో మొదటిది కావ్యస్వరూపవైవిధ్యము. సృష్టించిన సాహిత్యములో సంప్రదాయసిద్ధములైన పూర్వ ప్రబంధములవంటి ప్రబంధములును కలవు. తెలుగున కొంగ్రొత్తగా కేవలవచన కావ్య సృష్టికావించినవారునువారే. గేయ కవిత్వమునకు ప్రబంధకవిత్వముతో సమానగౌరవము లభించినది ఆనాడే. పల్లెలలో ప్రాకులాడు యక్షగానములను ఆస్థానకవులు చేపట్టి రాజాస్థానమునుచేర్చిన శుభకాలమును అదియే. మనకు సాంఘిక కావ్యములులేవనెడి లోటు తీర్చినది వీరే. కావ్యములందు ఆనావశ్యక వేదాంతబోధను పరిహరించుటయేకాక కళాసౌందర్యమునకును నీతిబోధకును

పరమహంస గ్రంథకర్త. (పోతన వేషధారి శ్రీ చిత్తూరి నాగయ్య).

యెలుగరు. వెల్లివిరియు ఉత్సాహముతో పాడినపాటలకు వ్రాసిన పద్యములకు రసోద్దీప్తిక ఆశించిరిగాని వేలు ప్రయోజనమపేక్షించలేదు. అయినను, వీరికి నైతికనిష్ఠ లేకపోవుటచే ఆ కావ్యములలో పెక్కింటికి ధర్మసౌందర్యలోపము వాటిల్లినది. మఱి కొన్నిటియందు కథా నిర్మాణమున బిగువులేక కూర్పుసాంపు చెడినది. తంజావూరు కవులలో అగ్రగణ్యుడు చేమకూరి వెంకటపతి. తెలుగు మార్దవమన నేమో, తంజావూరు తెలుగులోని లాలిత్య మెట్టిదో లోకమునకు చూపిన గ్రంథము విజయవిలాసము. ఈ చరిత్రభాగమునకు సాయకుడును, విజయవిలాసకృతికి పతియునగు అచ్యుతేంద్ర రఘునాథనాయకుడును ఇంచుమించు వేంకటపతి అంతటి కవియే. వాల్మీకి చరిత్ర ఆయన ప్రజ్ఞామహితత్వమునకు పరమ నిదర్శనము. ఆయన ఆస్థానమునకు అలంకార స్రావ్యులైన కవయిత్రులు మధురవాణి,

అంబములేదనెడి ఒక నూర్న సిద్ధాంతమునకు బీజము నాకినవారును వారే. రచనాసౌలభ్యమునకై ఔచిత్యమునుబట్టి కొన్ని వ్యాకరణ నియమములను ఉల్లంఘించిన వ్యతీకృతులునువారే. కవులతోపాటు కవయిత్రులును వర్ధిల్లుట నాడె.

ఈ వాల్మీకీకావ్య కవులకందఱకు విలాసతత్పరత, శృంగార ప్రయత్నము, హాస్యచతురత ముఖ్యలక్షణములు. వీరు రాజ ప్రముఖులైన భోగములను భగవద్దత్తమైన శరీరపటుత్వముతో నిరసించి అనుభవించిరేకాని జీవితమునెడ ఔదాసీన్యమును, భుంజమునెడ కైరాగ్యమును వహించినవారు కారు. రమణుడై అటుండగ, వారు 'శేష' అనెడి మాటనే

రామభద్రాంబ అను ఇరువురు.

రఘునాథుని కుమారుడు విజయరాఘవుడు బహు యక్షగానములకర్త. ఈయన ఆస్థానము కీర్తనలు పండిన సుక్షేత్రము. ఈ రాజు ప్రియురాలు రంగాజమ్మ, ఈయన కొలువుకూటమునకు వన్నెపెట్టిన ఒక కవయిత్ర. ఆంధ్ర జయదేవుడని పిలువదగిన, మువ్వ గోపాలపదకర్త క్షేత్రయ ఈ విజయరాఘవుని పరమమిత్రుడు. విజయరాఘవుని కుమారుడు మన్నారదాసుకూడ యక్షగాన కవియే. వీరి తరువాత ఆ సింహాసనమెక్కిన మహారాష్ట్రరాజులలోకూడ చాలమంది కవులును కవిపోషకులును కలరు. వారి రోజులలో యక్షగాన నాటకము మఱింత తామరతంపరగా

మెరిగినది. ప్రబంధము లంతగా వెలసినట్లులేవు. ముద్దు పళని రాధికాసాంత్వన మొకటి మాత్రము కానవచ్చుచున్నది. ముద్దుపళని ప్రతాపసింహుని ప్రియురాలు. రాధామాధవ ప్రణయాత్మకములైన శృంగార ప్రబంధములలో దీనిని పోల దగినది ఇంకొకటిలేదు. నందితిమ్మనతో పందెముచఱచినది వలె ముద్దుపళని, రాధికావిప్రలంభశృంగారమును అతి వృష్టిగా కురియించినది. పుట్టుకచే వేశ్యయు, స్కంస్కారముచే సరసురాలునుయైన ఈమె తానే స్వయముగా కావ్యనాయికయై, తన హృదయమునే వ్యక్తముచేసినదా అనునట్లుండును. ఆనాటి ప్రబంధములు కొన్నిటిలో దుస్సహ మనిపించు కామపరశృంగారము ఏదికలదో అది ఈ కావ్యమున దుస్సహతరమైనది.

మధురలో తిరుమలనాయని రాజ్యపాలనముతోనే కావ్యరచనారంభమును అయినదని ఊహింపవచ్చును. తిరు మలనకును తరువాత అతని కుమారునకును ఆస్థానకవియైన లింగనమఱి శ్రీరామేశ్వరకవి సత్యభామాసాంత్వనమునకు కర్త. ఈతని రెండవగ్రంథము ధేనుమహాత్మ్య మనెడి వచన కావ్యము. శృంగారరాధామాధవకర్తయైన వెలిదండల వేంకటపతి ఈ కాలమువాడే. రాధామాధవగాధను పర కీయ శృంగారముగా చిత్రించిన మొదటి తెలుగు ప్రబంధ

మిదియే. స్వేచ్ఛాప్రణయవిహారసిద్ధాంతమును వాచ్యముగా ప్రతిపాదించిన సాహసుడును ఈతడే.

తంజావూరురాజులతో సాటికిని, పోటికిని నిల్వగల పాండ్యరాజకవి విజయరంగచొక్కనాథుడు. వారివలెనే విజయరంగుడును స్వయము గ్రంథకర్త. ఇతని ఆస్థాన కవులేకాక కొందఱు రాజోద్యోగులును కావ్యకర్తలే. వారిలో చొక్కనాథుని సేనాపతియైన సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుడు రెండు పద్యకావ్యములకును, రెండు గద్యకావ్యములకును కర్త. పద్యకావ్యముల రెంటిలో రాధామాధవ సంవాదము కేవల ఖండకావ్యమని చెప్పదగిన ఏకాశ్వాసప్రబంధము. తారాశశాంశ కృతికర్త శేషము వేంకటపతి, కృష్ణప్పనాయని ఆశ్రితుడేకాక మిత్రుడుకూడ.

తంజావూరు యక్షగానములకువలె మధుర వచనరచనలకు ప్రసిద్ధికెక్కినది. ఆ వచనములలో పెక్కు ఇంచుమించు పూర్వ ప్రబంధములకును పురాణగాధలకును యథామాతృ కములైన దండాన్వయములు. శైలిలో అవి యెంత ప్రౌఢ ములో ఇవియు అంతే ప్రౌఢములు. నూతన కథాకల్ప నలుగాని, జనసామాన్యమునకు అక్కఱకు రాదగిన సౌల భ్యముగాని ఆ వచనములలోలేవు. అయినను మనకు ప్రత్యేక వచనములులేనిలోటును తీర్చినవివియే. చారిత్రక

ముగా వీని ప్రాధాన్యమును మఱచుటకు ఎంతమాత్రమును వీలులేదు. ఇవికాక కర్తృత్వ ము తెలియరాని పంచతంత్ర ము, విక్రమార్కుని కథలు, భేతాళ పంచవింశతి మొదలైన చిత్రాఖ్యానములు ఆ కాలము నందు కొన్ని పుట్టినవి. ఇవి అంత ప్రౌఢములుకాక ప్రజా సామాన్యమునకు అక్కఱకు వచ్చునట్లుండును. పుదుకోట రాజధానిగా, తొండమండల మును ఏలిన తెలుగు రాజులలో రఘునాథ తొండమాన్ అను ఇంకొకరాజకవి నుదురుపాటి కవివంశమునకు ఆశ్రయమిచ్చి, వారిచే పెక్కు రచనలను

కవి సార్వభౌమ శ్రీనాథుడు; శృంగార నైషధాది గ్రంథకర్త.
(శ్రీనాథ వేషధారి శ్రీ జంద్యాల గోరీనాథ శాస్త్రి.)

అనుకరణమునకు తాను సాక్షి పరిణయమును ప్రబంధముగా వ్రాసినాడు.

అనుకరణమునకు దక్షిణాంధ్రకవులలో కాలమును బట్టి విభజించుట మేరక మహాత్వమునుబట్టి శ్రోతలను విభజించినాడు. ఆ సాంస్కృతికతలయమునకు ఈ విభజనకు కుళ్ళు కట్టినాడు. కాని వెలుగు వెల్లువలో మహాత్వము అదే పోదరులును మున్నులువేసి పవిత్రులగు మహాత్ములు.

మొదటి యుగము (1775—1875)

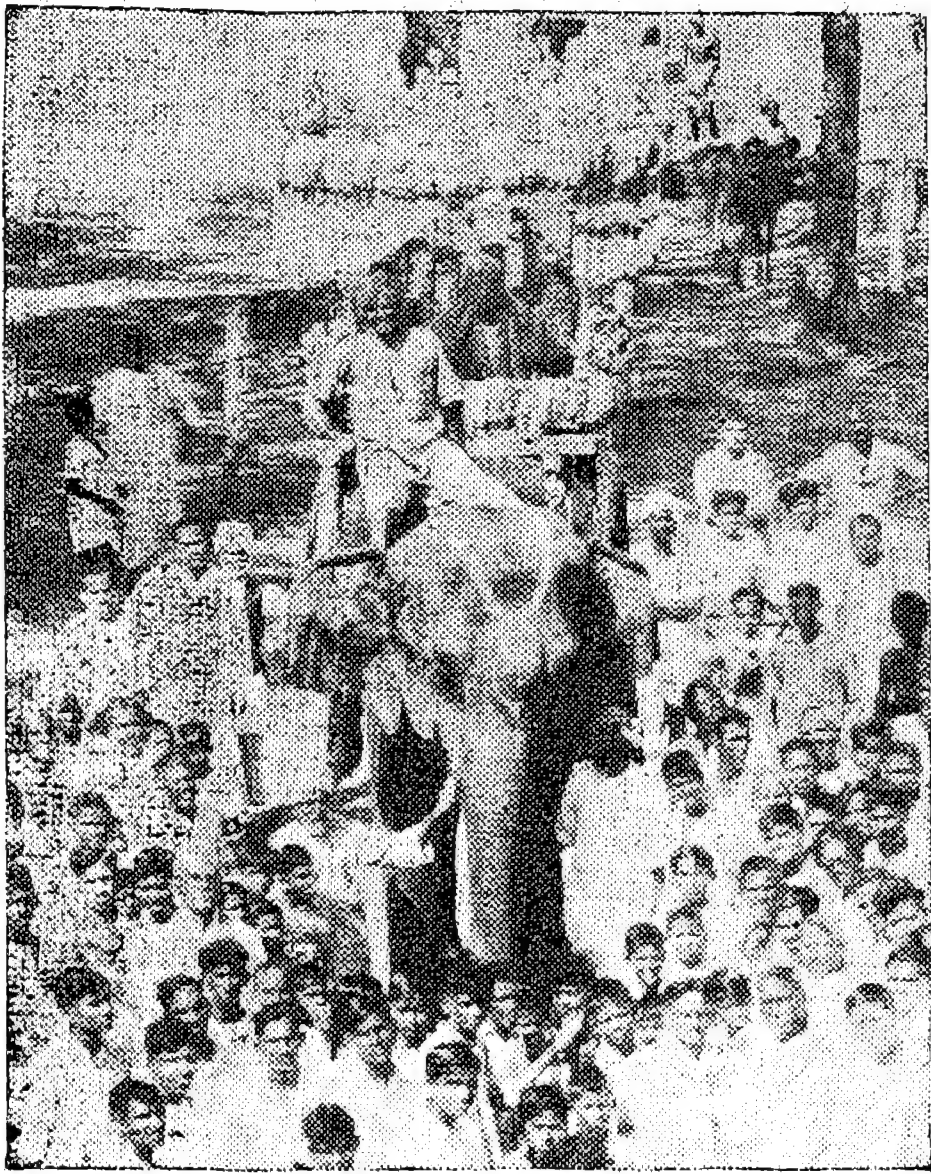
అది సాంస్కృతికముల పతనముతో సామ్రాజ్యస్థాపకులైన అంధ్రులకు సామంతరాష్ట్రములైనను లేకుండ పోయినది. స్వాతంత్ర్య చోరములు, ప్రాచీనైశ్వర్య శూన్యములు అయిన వారు మిగిలినది. బాతి ముఖకళ క్షీణించినది. అట్టివారిని కవిత్వమునకు పట్టినది. బాతియొక్క దారి ద్రవ్య సాహిత్య కవిత్వంలోని భావదాస్యపరాధీనతలకు కారణమైనది. మహాత్మ్యధృతిలో ఉన్నపుడు బాతికి పరమ లక్ష్యములుగా వెలుగొందిన ఉన్నతాశయములు నశించి దుష్ప్రభావములు పాదనూపినట్లే కవులలోను ఉదారాశయములు అదగంతిపోయి దుష్ప్రభ తలనూపెను. పూర్వ సామ్రాజ్యయుగములలో ఐహికాముష్మికముల రెండింటిని సైవము చేసికొను సంకల్పబలముగల మహావీరులు జన్మించి కవిత్వం అభివృద్ధిచేసి ప్రబోధించు ఆత్మబలముగల కవులు జన్మించిరి. వారువైచిన పునాదులమీదనే విజయ సామ్రాజ్య నిర్మాణము జరిగినది. దాని మహాభృదయమే సాంస్కృతికభృదయమునకు హేతువైనది. ప్రజలు ఆ విశిష్ట ప్రవృత్తిలో పూర్వముపడేకించిన ధర్మనిష్ఠను కొంతవరకు మరచిపోయిరి. మఱి సామంతరాజుల కాలమునాటికి రాజులకును కవులకును ఐహికమే ప్రధానమై, మరలు తెలియని భోగలాలసతయే పరమపురుషార్థముగా మారిపోయినది. ఈ ధర్మభ్రంశము కలిగిన రోజులలోనే దేశము కులసాలయ్యెను. ఆంధ్రులు జీవచ్ఛవములైరి. అలాటి వారి ప్రబంధములును జీవచ్ఛవములేయయ్యెను. బాతిని భూరుద్ధరించి పూర్వ ప్రతిష్ఠను నెలకొల్పగల వీరుడు లేకపోయెను. నిర్జీవమైన సాంస్కృతికమును పునరుద్ధరించి క్రొత్త మార్గమున దేశముల మహాకవి—యుగ పురుషుడు క్రాదగిన వాని—లేకపోయెను. అందఱును అస్వతంత్రులే. అంద

ఱును అనుకరణశీలులే. ఏ కవిలోను సూత్రత్వములేదు. జీవములేదు. ఇదియే ఈ యుగమునకు క్షీణయుగమని పేరు తెచ్చిన ప్రబలహేతువు. గ్రుడ్డిలో మెల్లగా వారిలో ఏ మాత్రమేని గుణముకలవారు కంకంటి పాపరాజు మొదలైనవారు.

వస్తుతత్వమునుబట్టి ఉత్తరరాసాయణము పురాణవర్గములో చేరదగినది. దానిని పురాణముగానే ఉంచి ప్రబంధశైలిలో వ్రాసినవాడు పాపరాజు. ప్రబంధ యుగములో పుట్టిన పురాణములు ప్రబంధ శైలితోను, పురాణయుగములో పుట్టిన ప్రబంధములు పురాణ శైలితోను ఉండుట కాలప్రభావమును బట్టియే. పురాణ శైలి ప్రసన్న గంభీరమైన శరన్నది, ప్రబంధశైలి తరంగ ఘోషతో దరు లారసికొనుచు పరుగెత్తు వర్షాకాలనది. ఈతని మిత్రుడు పుష్పగిరి తిమ్మన్న గ్రంథరచనలో కొంత సాయము చేసినట్లు వీరికలో ఉండుటచే ఇది తిమ్మనకృతమే యనువారును కొందఱు కలరు. కాని తిమ్మనకృతమైన సమీరకుమారవిజయముతో దీనిని పోల్చిచూచినచో రెండింటి కర్తలును వేర్వేరు తెలియకపోదు.

మన రెండవ కవిసార్వభౌముడు కూచిమంచి తిమ్మకవి. ఈయన బహు గ్రంథకర్త. అచ్చతెలుగు రచనలను పునరుద్ధరించిన వాడీయనయే. తిమ్మకవి తమ్ముడు జగ్గకవి రచించినదే పేరెన్నికగన్న చంద్రరేఖావిలాసము. ఇది హేళన కావ్యమును పేరునకు తగని మోటుగ్రంథము. వీరికిర్వరకు బంధువును స్నేహితుడును అగు వక్కలంక వీరభద్రకవి వాసవదత్తాపరిణయకర్త. అడిదము సూరకవి కవిజనరంజనము—ఇంకొక పిల్లవసు చరిత్ర—ఈ కాలము నాటిదే. ఈయన చాటు పద్యములు ఆంధ్రమున్నంత వఱకు ఉండునవి. చిత్రకవి సింగనార్యుని బిల్వణీయము, కృష్ణదాసుని రాధా కృష్ణవిలాసము, సంగమేశ్వరుని అహల్యాసంక్రందనము, చెళ్లపిళ్ల నరసకవి యామినీ పూర్ణతిలకా విలాసము మొదలగు ఈ యుగములోని కొన్ని ప్రబంధములు దక్షిణాంధ్ర కావ్యముల ఛాయలుకలవి.

ఈకాలపు కవుల అనుకరణపరాయణత శ్లేషకావ్య రచనలో ఎక్కువ కాన్పించెను. తత్పూర్వము ఎనిమిది శతాబ్దుల కాలములో రెండుమూడుకంటె ఎక్కువలేని శ్లేషకావ్యములు ఈ శతాబ్దిలో ఒక్కపెట్టున ఇరువదివఱకు

కవి సమ్రాట్ శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ ఎమ్.ఎ.,
బెజవాడ వుయ్యూరురాజ కళాశాల ఆంధ్రాధ్యాపకులుకు
గుడివాడ పౌరులు గజారోహణోత్సవము జరిపి,
కవిసన్మానము చేసిరి.

పెరిగినవి. వానిలో రెండర్థములేకాక మూడర్థములు కలవి కూడ కొన్నిఉన్నవి. తాళపత్ర గ్రంథ పరిశోధనలవల్ల నాలుగర్థములు గలవికూడ ఎప్పుడైన దొరకునేమో. ఈ జాతిదేఅయ్యు కొంతపేరు గడించినకావ్యము పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి రావణదమ్మాయము. ఇందలి ఇతివృత్తము ఆత్మవిషయమగుటచే దీనికొక క్రొత్తదనము వచ్చినది. శత్రుకృతాపకారమువలన కలిగిన క్రోధదుఃఖమును స్ఫురింప జేయుచు రెండర్థములు సాధించిన లక్ష్మణకవి చమత్కారము మెచ్చదగియుండును. ఈయుగాంతముననున్న కవివర్గములో ఖ్యాతికెక్కినకవి మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి. ఈయన వ్రాసినన్ని శతకములు తెలుగులో మతీయేకవియువ్రాయలేదు.

నున తెలుగు శతకములనుగుటించి చెప్పవలెనన్నచో అదొక ప్రత్యేక వ్యాసమగును. అట్టిది వీలులేదుగనుక యథాస్థానముగా ఆ చరిత్ర కొంత సంగ్రహపఱచి చెప్పెదను. మొదటినుండియు ప్రబంధ కవిత్వముతోపాటు శతకకవిత్వముకూడ కుడియెడమలుగా వర్ధిల్లుచునే వచ్చినది. ఏ ప్రబంధకవియు ప్రారంభదశలో కొంతచాటు కవిత్వము చెప్పకయే అకస్మాత్తుగా ప్రబంధరచనకు దూకుననుట తత్త్వ విరుద్ధమైనమాట. ఆచాటు కవిత్వమువంటిదే శతక కవిత్వము

కూడ. ఇందు పరిపాలింపబడవలసిన మకుటాది నియమములు కవికి భాషా రచనాది విషయమున మంచి యభ్యాసము నొసగును. ఈ యభ్యాసవశమున చేయి చక్కగా తిరిగినపిమ్మటనే పెద్ద గ్రంథముల రచించుటకు మార్గ మేర్పడును. ఈ ధర్మమునుబట్టి చూచినచో ఇప్పుడు మనకు లభించిన వాఙ్మయముకంటె ఎక్కువ పరిమాణముగల చాటు శతక కవితావాఙ్మయము నశించిపోయియుండవచ్చునని చెప్పవచ్చును. దీనితోపాటు, ఇంతకంటె ఎక్కువ పరిమాణముగల పదకవిత్వముకూడ నశించిపోయినది. ఆ గొడవ కంతకును ఇది అదనుకాదు. పోయినవిపోగామిగిలిన శతకములలో ఉత్తమోత్తమములైనవి, ఉత్తమ ప్రబంధములతోను ఉత్తమ భావ కవిత్వముతోను సర్వధా సాటి రాగలవి, భక్తి శతకములుకొన్ని, శృంగారశతకములు కొన్ని, కథా శతకములుకొన్ని, హేళన శతకములుకొన్ని, నీతి శతకములు కొన్నియు ఉన్నట్లు స్థూలముగా వర్గీకరింపవచ్చును. సూక్ష్మవిచారణమీద మఱికొన్ని వర్గములును తేలవచ్చును. శతకమునకు యథార్థముగా సంఖ్యానియమము ఉండదగియున్నను, ఆ నియమమును ఉల్లంఘించియు శతకము లనిపించుకొన్న పద్య సంపుటములును కొన్నికలవు. వేమన పద్యములట్టివి. దక్షిణాంధ్రమున కుప్పతిప్పలుగా కావ్యములు వెలయు రోజులలో ఉత్తరాంధ్రము కేవలము బీడు వడిపోయెనా అను సందేహమును నివృత్తి చేసినవాడు వేమనయోగి. ఈ మహాపురుషుడు శతక కవులలో చేరదగినవాడు. శాస్త్రాభ్యాసము, ఉపనిషత్ శ్రవణము మొదలగు సాంప్రదాయక సాధనము లేకుండగనే స్వయం కృషివలనను, గురూపదేశముచేతను యోగసిద్ధిబొందిన ప్రతిభాశాలి. శాస్త్రజ్ఞానరహితమైన ఆత్మజ్ఞానమెట్లు సంపాదించెనో, పాండిత్య రహితమైన పద్యరచనాశక్తిని అట్లే సంపాదించెను. ఆ రెండుశక్తులు ఆ ప్రకృతికి నిసర్గములు. ఈ పద్యములలో ప్రతిపంక్తియందును ఆమోఘమైన అంతః కరణశుద్ధి జీవనాడివలె స్పందించుచుండును. తన ఆశయములను నిర్భయముగా, నిర్దయముగా వెలిబుచ్చుటలో ఈ యోగి ఈశ్వరునకును వెఱవలేదు. లోకము తన్ను కవిగా అంగీకరింపవలెనని ఎన్నడును అపేక్షింపలేదు. కాని వ్రాసిన పద్యసమూహమంతయు లోకముకొఱకే, లోకభాషలోనే. ఆ శబ్దములన్నియు ప్రతికుటీరములోను వాడుకలోనున్నవే కాని గ్రంథములనుండి కొనితెచ్చినవికావు. ఏ శతకకర్తయు

ఇంత చక్కని వాడుక భాషలో ఇంత లక్ష్యశుద్ధికలుగునట్లు నీత్యపదేశము చేసినవాడు లేడు. మఱి తిక్కనకు కంద పద్యమువలె, శ్రీనాథునకు సీసమువలె వేమనకు ఆటవెలది కైంకర్యముచేసినది. నా ఉద్దేశములో ఆ పద్యసంపుటిని వేమన కవిత్వమనుటకంటె వేమన సుభాషితములనుటమేలు.

నేను ఉత్తమోత్తమములుగా భావించిన ఇతర శతకములలో ముఖ్యమైనవి ఇవి :—వృషాధిపశతకము, సర్వేశ్వర శతకము, నారాయణ శతకము, ధాశరథి శతకము, శ్రీ కాళహస్తీశ్వర శతకము, ఆంధ్రనాయక శతకము, ఇందు శతకము, సింహాద్రి నారసింహ శతకము.

ఆధునికయుగము 1875.

పూర్వయుగముల యందువలెనే, ఈయుగమునందును, ప్రాచీన లక్షణముగల సాహిత్యము కొంతయు, కేవలనవీన లక్షణములుగల సాహిత్యము కొంతయుకలదు. కాని మొత్తముమీద చూచినచో, పూర్వరూపముననున్న దాని కంటె నవ్యరూపముననున్న వాజ్మయమే ఎక్కువని చెప్పవలయును. ఇందుచే కాలమునుబట్టి దీనిని ఆధునిక యుగ మన్నను గుణమునుబట్టి నవ్యయుగమన జెల్లును. ఈ యుగ మన పూర్వమార్గము ననుసరించినవారిలో ఆద్యుడు గోపినాథుని వేంకటకవి. తొల్లింటి రామాయణములన్నియు యథామూలములు కావని ఈ కవి మరల వాల్మీకి రామా యణమును మూలవిధేయముగా తెలిగించెను. ఈయనవలెనే మఱికొన్ని పురాణోపాసములను ఇటీవల తెలిగించిన మహాకవులు మఱికొందఱుకలరు. వారిలో దాసు శ్రీరాములు పంతులుగారు, తిరుపతివేంకటేశ్వరులు, త్రిపురానన తమ్మయ వార, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, వావిలకొలను సుబ్బారావుగారు, జనమంచి శేషాద్రి శర్మగారు ముఖ్యులు. ఈ పురాణములతోపాటు ప్రాచీనధోరణిని మఱికొన్ని ప్రబంధములు వ్రాసినవారును కలరు. వారిలో చాలా మంది, క్షీణయుగ ప్రబంధములకు పుత్రికలనో పుత్రికా పుత్రికలనో అవతరింపజేసినవారే. స్వతంత్రసృష్టి చేసినవారు తక్కువ. పూర్వభక్తిని ప్రబంధములు వ్రాసియు వానికి సూతనత్వము నాపాదించిన కవులు తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు. వీరిదయవలన ప్రబంధభారతికి నిగళబంధములుతొలగి స్వేచ్ఛా సంచారము లభించినది. అందుచేతనే ఈ మహాకవుల వాక్కు ప్రాచీన సరణికి భరతవాక్యము నవీనసరణికి నాందీ వాక్యము అని పూర్వమొకప్పుడు నేనంటిని.

కొత్త పోకడలలో పేర్కొనదగిన ప్రక్రియలు ముఖ్య ముగా మూడున్నవి. ఒకటి వచనము, రెండు నాటకము, మూడు భావకవిత్వము. నవీనవచన గంగావతరణమునకు చిన్న యసూరి భగీరథునివంటివాడు. దాని నానాముఖాప్రతి హతప్రవాహగతికి హేతుభూతుడు వీరేశలింగము పంతులు గారు. ఒక్క కథానికతప్ప తక్కిన అన్నివచనమార్గము లును వీరేశలింగముగారే నిర్దేశించిరి. నవల, విమర్శము, జీవితచరిత్రము, వ్యాసము, ప్రహసనము—ఇది యది అననేల వచనవాఙ్మయమున ఎన్ని భేదములుండునో అన్నిటిని సృష్టించి, దానిని సర్వభోగ్యమైన సంపదగా పంతులుగారు వెద జల్లిరి. తెలుగులో మొదటినవలయగు వీరి రాజశేఖర చరిత్రము ఆంగ్లమున అనువదింపబడి ఇంగ్లీషువారిచే మిక్కిలి కొని యాడబడినది. ఆంధ్రులకిది గర్వపదము కాదా! గురువు తీసినదానినే మఱికొన్ని సాంఘికనవలలు వ్రాసినకవి చిలక మర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు. వీరి శైలిలో వీరేశలింగము గారి శైలిలోగల సారశ్యముతోపాటు దానికి లేని సౌకు మార్యముకూడ నున్నది. మృదుల హాస్యము ఆ రెండిటికి వన్నెపెట్టినది. ఆ తరువాత ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి చేతిలో సాంఘిక నవల సిద్ధిపొందినది. మాల పల్లి లోని అర్థగాంభీర్యము, భాషా స్వాభావికత, సూత్న ధర్మప్రతిపాదనము మఱి యేతెలుగునవల యందును లేవు. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము పంతులుగారు చారిత్రక నవలకు గురువులు. హేమలత వారి ప్రథమచారిత్రకనవల. దాని ఇతివృత్తము రాజపుత్రస్థాన సంబంధి. ఆంధ్ర చరిత్రపరముగ వీరు ఒక నవలయైనను వ్రాయకపోవుట శోచ నీయము. కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారి రాయచూరు ముట్టడి, దుగ్గిరాల రాఘవచంద్రయ్యగారి విజయనగర సామ్రాజ్యము, వేంకటపార్వతీశ్వరకవుల ప్రమదావసము మొదలైనవి కొన్ని దేశీయచరిత్రపరమైనవి కలవు. వేంకట పార్వతీశ్వరకవుల శైలి కావ్యశైలివలె ఆలంకారికమై, నవలకు 'తేలికరచన' అనెడి నిందను తొలగించినది.

విమర్శమనెడి పేరుమీద ఈ కాలమున మొట్టమొదట కొంత శాబ్దికచర్చ జరిగినది. అప్పడప్పడే ముద్రితములగు చున్న పూర్వగ్రంథములయు సూత్న గ్రంథములయు పఠనము విరివిగా సాగుటవలన, పండితులగ్రంథములలోని శబ్దములయొక్క సాధుత్వాసాధుత్వములను చర్చించుచు, పత్రికలలో వ్రాతలు సాగించిరి. అప్పడప్పడే వెలువడు

టకు మొదలిడిన పత్రికలు ఆ చర్చలకు కొంతదోహద మొసగినవి. ఆ పండితులలో కొందఱు సత్యాన్వేషణ తత్పరులును, కొందఱు దోషైకదృక్కులును గలరు. ఉభయాలచర్చలును శాబ్దికములే. ఆ వాగ్యుద్ధమున పాల్గొన్న యోధులలో వీరేశలింగముగారు ఒకరు. కాని వారిద్దఱి, ఆ చర్చలకంటె వేటొకట నిల్చియుండుటచే, ఆవాదముల కంతప్రాధాన్యమియక వేటువిషయములనుగూర్చి పరిశోధనలుచేసిరి. కవులచరిత్ర ఆ పరిశోధనల ఫలము. ఆ గ్రంథమే మనచారిత్రిక విమర్శనకు మూలభూతమైనది. కాని దానిప్రాధాన్యమంతయు కాలనిర్ణయాత్మకము మాత్రమే యగుటచే కేవలవిమర్శగ్రంథము కాలేకపోయినది. గ్రంథములగూర్చిన విమర్శ వాక్యములు ఎడనెడ ఒకటి రెండున్నను అవి ప్రసంగవశమున చెప్పినవి మాత్రమే. ఇటీవల బయలుదేరిన వాఙ్మయ చరిత్రలకును, శృంగార శ్రీనాథాది ప్రత్యేకకవి చరిత్రలకును వీరేశలింగముగారి కవులచరిత్రయే ఒకవడిపెట్టినది. పూర్వగ్రంథము లచ్చు పడుట కారంభించినదాదిగ, ఆయాగ్రంథముల పీఠికల రూపమున, ఏదోకొంత విమర్శవాఙ్మయము వృద్ధిపొందుచునే వచ్చినది. మనకు పాశ్చాత్యులపద్ధతి ననుసరించి బహిరారాధారములనుబట్టి కాక, వస్తుతత్వమునుబట్టి, సహృదయ విమర్శనము ప్రారంభించినవారు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు. కళాపూర్ణోదయమును నిమిత్తమాత్రముగ చేసికొని, కవిత్వతత్త్వవిచారములోవారు సాహిత్య మూలధర్మములను పెక్కింటిని ప్రతిపాదించిరి. వీరేశలింగముగారు దారిచూపనిది, కేవల నవ్యకవులు ప్రారంభించినది 'కథానిక'. నవ్యకవులలో పెక్కురు వీనిని వ్రాయగలసమర్థులే. నానాముఖముల వెలువడుచున్న, దిన—వార—పక్ష—మాస పత్రికలు ఈ కథలకును, ఈ కథలు ఆ పత్రికలకును ఫరస్పర పోషకములుగా నున్నవి. ఈ పత్రికలే నానావిధ వ్యాసముల ప్రకటించి, ప్రజలలో కలిగిన విద్యాత్పన్నతీర్చి, వారిని విజ్ఞానవంతులుగ చేయుచున్నవి. నేటి ఆంధ్రాభ్యుదయమునకు ఈ పత్రిక లొసగినతోడ్పాటు ఇంతంత కాదు. పత్రికాసంపాదకులలో కృష్ణాపత్రికాధిపతి ముట్నూరి కృష్ణారావుగారి వ్యాసరచనాపటిమ అనన్య సామాన్యము.

ధార్వాడ కంపెనీ ఈ దేశమునకు ఠాకపూర్వము, మనకు యక్షగానములేకాని మార్గనాటకములున్నట్లు కాన

రాదు. నాటినుండియే అట్టివి వ్రాయవలయు ననుతలంపు కవులకును, ఆడవలెనను తలంపు నటులకును కలిగినదట. ఆ ఉత్సాహములో మొదట కేవలగద్యనాటకములే వెలసినవి. పిమ్మట క్రమముగా స్వతంత్రములు, అనువాదములు, అనుసరణములు అవతరించి, నాటకవాఙ్మయశాఖకు చాల పెంపు కలిగించినవి. ఈ పెంపునకు కారకులైన వారిలో ముఖ్యులు—వీరేశలింగముగారు, వడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారు, పానుగంటి లక్ష్మీ నరసింహముగారు, ధర్మవరం కృష్ణమాచార్యులుగారు, కోలాచల శ్రీనివాసరావుగారు, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు, తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు, గురజాడ అప్పారావుగారు. ఈ కవులువ్రాసిన నాటకములు అన్నిగాని, కొన్నిగాని రంగమునరాణించి, సారస్వతమున స్థానము దక్కించుకొన్నవి.

ఈరీతిని నవ్యసాహిత్యము శాఖోపశాఖలై పలువిధముల నలుదెసల విస్తరిల్లుచుండగా, ఆపేరు ఉచ్చరించినంతనే కొందఱు భావకవిత్వమనియే మనస్సునస్ఫురించుట కేమి హేతువో నాకర్థముకాలేదు. ఈ విషయమై లేనిపోని వివాదము లిదివరకే చాలపెరిగినవి. వివాదములదారిని వివాదములు పోవుచుండగా, భావకవిత్వము దారిని భావ

కవిరాజు శ్రీ త్రిపురనేని రామస్వామి చౌదరి,
ఘాతపురాణకర్త, గుడివాడలో గజారోహణోత్సవము,
కవి సన్మానము పొందిరి.

కవిత్వము పుట్టుచునేయున్నది. సాధువో అసాధువో ఈ కవిత్వము మానవునకు అయినది. దీనిలో ఏ గుణవిశేషమునులేదు ఇంతమంది వ్రాయుటయు ఇంతమంది ఆడించుటయు జరుగ నేజరుగదుకదా! ఆంధ్ర సాహిత్య పరిమళమునకు ప్రాచీన సాహిత్య రక్షణార్థమై సాగుచున్నదై, నవ్యసాహిత్యపరిమళము మొదలైన సంస్కృతి ఈ నవ కవిత్వరక్షణార్థము పాటుపడుచున్నది. ఏ కవిత్వ విమర్శనకీ; ఇంతనిరూపమైన వస్తువునకు ఈ యుగములో అన్వేషణమియ్యకతప్పదు. ఈజాతి కవిత్వ మంటయు గుణవంతమే అని నేనను. తరస్కారార్థ మైనది చాలకలదు. పురస్కారార్థమైనదియు కొంతకలదు. ఈ విశేషము అన్ని యుగముల సాహిత్యమునందును ఉండును. ఆయాకాలములలో తేజోహీనములైనరచనలు అభ్యాయుక్తములై అస్తమించిపోగా, ప్రాణవంతములై నిలిచినవే ప్రాచీనకవిత్వ మనుషేర మనకు పఠనీయములై నెరుగుచున్నవి. ఈ కవిత్వములోను జీవముగలది మాత్రమే నిలిచి, భావకాలమువారికి ప్రాచీనకవిత్వముగా పూజార్హ మగునటులు సందియములేదు. ఇక దీనినిగూర్చి ఎంత తిట్టవచ్చిన అంతమేలు.

కాలప్రభావముచేత నైననేమి, పాశ్చాత్య సభ్యతా సంస్కారము చేత నైననేమి మనజాతికి కలిగిన జాతీయతా ప్రబోధమున కనుగుణముగా ఆంధ్రభాషావిహారభూమియు నానాటికి విశాలమగుచున్నది. చరిత్ర సంబంధములు, ప్రకృతి శాస్త్ర విజ్ఞానాత్మకములు, ఆర్థిక రాజకీయ సాంఘికాది సూత్రప్రతిపాదకములు, మఱి యితరములు అయిన రచనలు వ్యాసములుగా గ్రంథములుగా అనుదినము పుట్టుచు, ప్రజాబాహుళ్యమునకు చక్కని చిత్తసంస్కారమును కలిగించుచున్నవి. ఈ భాగమంతయు సాహిత్యము కాక పోయినను లోకమునకు కవిత్వముకంటె ఎక్కువ ఉపకృతి నే చేయుచున్నది. ఆ రచయితలు కవులుకాదున్నను, ప్రజలకు కవులకంటె ఎక్కువ గురుత్వమునే చేయుచున్నారు. వారి కృషివలన తెలుగుభాష కవిత్వమునకు దక్క ఇంకెందుకును అక్కఱకురాదన్న నింద తొలగిపోవుచున్నది. వారి తపము ఫలించి, ఈ భాష సమస్తజ్ఞానవిజ్ఞానాభివృద్ధికి పుష్కల ద్రవ్యముగా పరిణమింపగల శుభముహూర్తము వచ్చుచున్నది. వేచియుండుడు!

మహిమన్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపం, గుండలీంద్రుండు దన్
మహనీయస్థితిమూలమై నిలువ, శ్రీనాథుండు ప్రోవన్, మహా
మహులై సోముండు భాస్కరుండు వెలయింపన్ సొంపు వాటించునీ
బహుశాంధ్రోక్తిమయప్రపంచమునఁ ద్రాప్తిగల్గి మూహించెదన్.

—రామరాజభూషణుడు.

సాహిత్యానుబంధములు 1-6

డాక్టరు గిడుగు వేంకట సీతాపతి, బి.ఎ.,ఎల్.టి.

1. న వ్య సా హి త్య ము

విషయ సంగ్రహము :—ఆధునిక వాఙ్మయమందలి ఒక విశిష్టమైన శాఖ : నవ్యసాహిత్య లక్షణములు ; పద్య రచనకు కవితాకళ ప్రధానమైనది ; ఖండకావ్యమందాదరము ; ప్రాచీన కావ్యలక్షణములు సంప్రదాయము, యథోచితాను సరణములు ; వ్యావహారికభాషగద్యకు తప్పకుండాను, పద్యరచనకు యథాసాధ్యంగాను ; గిడుగు రామమూర్తిగారి కృషిఫలము : సాహితీసమితి ; నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు ; గురజాడ ఆప్పారావు గారు నవ్యసాహిత్య పితామహులు ; రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు అభినవ కవితామండలి స్థాపకులు ; వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు నవీనయుగ సందిలోని జంట కవులు ; తల్లావజ్ఞుల శివశంకర శాస్త్రిగారు నవ్య కవిత్వయుగ స్థాపకులు ; విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు నవ్యసాహిత్యసౌధ గోపురనిర్మాతలు ; బసవరాజు ఆప్పారావుగారు ; దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు ; దేవుల పల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారు ; నండ్లూరి వెంకటసుబ్బారావుగారు ; వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు ; నాయని సుబ్బారావుగారు ; అడవి బాపిరాజుగారు ; రామచంద్ర ఆప్పారావుగారు ; పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు ; కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారు ; అబ్బూరి రామకృష్ణారావుగారు ; మండపాక పార్వతీశ్వర శాస్త్రిగారు ; వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు ; కవికొండల వేంకటరావుగారు ; పెనుమర్తి వెంకటరత్నంగారు ; కొడాలి అంజనేయులుగారు ; నోరి నరసింహశాస్త్రిగారు ; శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగారు ; మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారు ; ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి గారు ; భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు ; మార్దవపెద్ది బుచ్చిసుందరరామశాస్త్రిగారు ; కొడవటిగంటి వేంకటసుబ్బయ్య గారు ; బొడ్డు బాపిరాజుగారు ; చింతాదీక్షితులుగారు ; చిలుకూరి నారాయణరావుగారు ; యనమండ్ర నారాయణమూర్తిగారు ; శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు ; అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగారు మొ॥వారు ; అతివాస్తవిక కవిత : పితాపురం యువరాజుగారు ; శ్రీ రంగం నారాయణబాబుగారు ; జానపదగీతలు రచించినవారు : ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు, గరిమెళ్ల సత్యనారాయణగారు, కొండవల్లి జగన్నాథదాసుగారు మొ॥వారు, ఇతరులనేకులు—

ఆధునిక వాఙ్మయమందు నవ్యసాహిత్యమొక విశిష్టమైన శాఖ. దీని లక్షణము నూత్రప్రాయంగా నిర్వచింపలేముగాని, దీని ప్రత్యేకతకు సంబంధించిన విషయములు దిజ్ఞాత్రసూచనగా చెప్పగలము.

నవ్యసాహిత్యములో పద్యరచనలూ, చిన్నచిన్న కథలు, పెద్దపెద్ద నవలలు, లేఖలు, వ్యాసములు, జీవిత చరిత్రలు, దేశచరిత్రలు మొదలయిన గద్య రచనలూ ఉన్నవి. పద్య రచనలలో పద్యములు, పాటలు, గేయములు కలవు. అయితే ఇందున్న విశిష్టలక్షణమేమనగా ప్రాచీన సాహిత్యములో కవితా చతురత, కవిత్వకళా సౌందర్యములేని

విషయములు సైతము పద్యములో

నవ్యసాహిత్య చెప్పడ మాచారముగా ఉండేది.

లక్షణము అట్టి విషయముల కీనవ్యసాహిత్యమందు గద్యరచనలలోనే కాని

పద్య రచనలలో అవకాశములేదు. అందుచేత, అనేకముగా పద్యములుగల భారతము, స్కంధములుగల భాగవతము, ఆశ్వాసములుగల పురాణములు, ప్రబంధములువంటి పెద్ద కావ్యములు ఈ నవ్యసాహిత్యములో కనబడవు. ఇందు చాటువులవంటి పద్యములకు, ఖండకావ్యములకు ప్రవేశము కలదు. ఖండకావ్యరచన నూతన సృష్టికాదు. భారతమందలి నలచరిత్ర, సావిత్రీకథ, కృష్ణరాయబారము మొదలయిన ఉపాఖ్యానములు, భాగములు, ఇంకా ఇతర కావ్యములలోగల ఇటువంటి కథలు మొదలయిన భాగములు ఖండ కావ్యములే అనవచ్చును. వాటివలెనే ఏదైనా ఒక కథగాని, ఒక విషయముగాని, ఒక భావముగాని ఎత్తుకొని మొదటనుండి కొనవరకు కవిత్వకళను పోషిస్తూ ఖండ కావ్యము రచించడమే నవ్యసాహిత్యపరుల ఆశయము. ఆంగ్లసారస్వత పరిచయముగల యువకులు కొలదిపోటి

నవ్యసాహిత్యముల చిన్నదిన్న కావ్యములను అంగపద్యావళి
యొనరించుచున్నాను. ఇవి ఋగ్వేదమందలి సూక్తిరచనల
వంటివి. కథావస్తు విషయములోను, నాయికా నాయ
కాది పాత్రస్వరూపములోను, ఇతర కావ్యలక్షణములలోను
సాహిత్య లావణీకము, ఆలంకారికము చెప్పిన లక్షణములు
ముఖ్యవిషయముగానే కాని విధిగా ననుసరించవలెనన్న నిర్బం
ధము నవ్యసాహిత్యపరులకు లేదు. అష్టదశవర్ణనలు, చతుర్వి
ధనాయము, అష్టవిధనాయికలు, నఖశిఖపర్యంతముగల
శ్రీ సౌందర్యర్ణవ, అసభ్య శృంగారభావములు, బంధ
వివిధము మొదలయిన గాఢవిద్యలుగల కవిత్వము నవ్య
సాహిత్యపరుల కవిష్టములు. అయితే, నవ్యసాహిత్య
కావ్యములలో స్వేచ్ఛాప్రణయ సిద్ధాంతభావములు, అసభ్య
భావముల విద్రుంధ శృంగారవర్ణనలు కనబడుతున్నవి. గాని,
పీటినగురించి విమర్శలు జరుగుతున్నవి; కొంత సంస్కరణము
కూడా కలుగుచున్నది. కావ్యరచనలో కవికి ముఖ్య
భవ్యము కావ్యకళా సౌందర్యమును పోషించడమేకాని నీతిని
బోధించడము కాదు; గనుక కవి నీతినీ బోధించడు, అవి
నీతినీ బోధించడు. నీతిని బోధించుటకే ఉద్దిష్టమైన గ్రంథ
ములు వేరే ఉండవచ్చునే కాని కావ్యకళా ప్రధానము
లైన రచనలలో నీతి విషయము పాటించరాదని నేటి నవ్య
సాహిత్యపరులందురు. తమ ప్రత్యేకవ్యక్తి జీవితమందున్న,
తమ సంఘ జీవితమందున్న, తమ దేశ పరిస్థితులందున్నగల
వివిధ సమస్యలకున్న సంబంధించిన ఆవేశము, అభిమానము,
అదర్శములు, ఆశయములు, సుఖదుఃఖములుగల అనుభవ
ములు ల మెట్లు చరింపజేస్తున్నదో కథలలోను, నాటకాల
లోను, పద్యాలలోను, చిన్నచిన్న కావ్యాలలోను నేటి
నవ్యసాహిత్య రచయితలు తమ కళావైపుణ్యము చూపిస్తూ
వ్యక్తపరుస్తున్నారు.

భాష విషయములో గద్యరచనంతా నేటివాడుక భాష
లోనే సాగవలెనన్న ఆశయము నవ్యసాహిత్యపరులందరికీ
కలదు. పద్య రచనలలో మాత్రము ప్రాచీనకావ్యభాషే
ఎక్కువగా వాడుచున్నారు. అందుకు ముఖ్యమైన కార
ణము వాడుకభాషలో కవితసాగించే అభ్యాసము ఇంకా
పూర్తిగా కదిరిపోవడమనే చెప్పవలెను. ఇప్పుడిప్పుడు
నేయాలు పూర్తిగానో, ఎక్కువగానో వాడుకభాషలోనే
సాగుచున్నవి. ప్రాచీన కావ్యభాషలో రచనసాగించుటకు
అలవాటుపడియున్న కవులు నవ్యసాహిత్యపరులే అయినా

భాషా విషయములోమాత్రము ప్రాచీన సంప్రదాయాను
సారులుగానే ఉన్నారు. నవ్యసాహిత్య పరిషత్ పత్రిక
యైన 'ప్రతిభ' ప్రకటించడానికి ప్రారంభించినప్పుడు మొట్ట
మొదటి సంచికలో సంపాదకీయవిజ్ఞాపనము లందుగల
వాక్యములు కొన్ని ఈ దిగువ నుదాహరిస్తున్నాను. వాటిని
బట్టి భాషా విషయములో నవ్యసాహిత్యము వారికిగల ఆశ
యములు తెలియగలవు. "...వచన వాఙ్మయమూ,
సాధ్యమయినంతవరకు పద్య వాఙ్మయమున్న ప్రజలకు సుపరి
చితమయిన వ్యావహారికభాషలో నిర్మించి అందు మూల

ముగా ప్రజలలో విజ్ఞానము వ్యాపింప
జేయడమూ — ఇవి సదుద్దేశములు.

కాంధ్రభాషాశయము ఈ పత్రికకు వ్యాసములు వ్రాసే
వారికి ఒకసూచన చేయదలచు
కొన్నాము. భాష, ఏయే మండలాలలో ఏయే భేదము
లతో వాడుకలో ఉన్నదో తెలుసుకొనడము అభినవాంధ్ర
భాషా పాండిత్యలక్షణములలో ఒకటిగదా! ఈ జ్ఞానము
ప్రాచీన భాషాపాండిత్యానికి, ఆ కాలములోని మాండలిక
భేదాలను నిరూపించడానికికూడా కొంతవరకు తోడ్పడు
తుంది. అందువల్ల రచయితలు తమ మండలములలో వ్యవ
హారములో ఉన్న రూపములు, వ్యక్తిగతమయిన ఉచ్చా
రణకు సంబంధించినవిగాక, సమిష్టిమీద ప్రజల వ్యవహార
ములో ఉన్నవి తమ వ్యాసములలో ప్రయోగించవలెనని
కోరుతున్నాము. ఈ విషయము గమనించవలసినదని
రాయలసీమవారికి ముల్కీనాటివారికి ప్రత్యేకముగా మనవి
చేస్తున్నాము. వారి వ్యావహారికభాష స్కూరులవారు
నేర్చుకొనడము విధి అయి ఉన్నది. తెలుగు వాఙ్మయ
ములో మూడువంతులు రాయలసీమలో ఉత్పన్నమయినదే
కదా! గ్రంథములలో మనము చదివేభాష రాయలసీమ
భాషే కనుక, ఆగ్రాంధికభాషా పరిణామము నేటిభాషలో
ఎట్లున్నదో తెలుసుకోవలెనంటే రాయలసీమలోని వాడుక
భాష నేర్చుకోవలెను. నేటిభాషా విషయములో వారికి
మనకూ సన్నిహితత్వము కలిగేటట్లు చేసుకొంటే, భాష
ద్వారా ఇతర విషయములలో వారికి మనకూ భిన్నత్వ
ముంటే అది తొలగిపోయి పొత్తు కుదురుతుంది.

ఈ పరిషత్తు నవ్యవాఙ్మయప్రియులకూ, నవ్య
సాహిత్య రచయితలకూ—అందులో అన్ని సమాజముల
వారికీ, సమితులవారికీ—చెందిన కేంద్రసంస్థ. భిన్నత్వ

ములో ఏకత్వము సమకూర్చడము ఇది నిర్వహించవలసిన పని. భాషాసేవ, దాని మూలముగా దేశసేవ దీని ఉద్దేశములు. అందువల్ల ఈ పత్రికా, ఈ పరిషత్తు భాషాభిమానుల కందరికీ ఆదరపాత్రము అగునుగాక” అని పత్రికా సంపాదకులైన శ్రీ తెలికిచెర్ల వేంకటరత్నంగారు వ్రాసినారు.

ఈ నవ్యసాహిత్యము వికసించుటకు కీ. శే. గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారి అనన్యసాహాయ్యమైన ఆంధ్రభాషాకృషి, వ్యావహారికభాషా ప్రయోజన నిరూపణము ప్రధానకారణములయినవి. వ్యవహారభ్రష్టమైన ప్రాచీనభాషకన్న వ్యవహారసిద్ధమైయున్న నేటి తెలుగు భాషలో గ్రంథరచన సాగించవలెనని వీరు కావించిన వాదము 1908—1909 లో మొదట బయలుదేరినది. ఆరంభములో వీరివాదన నంగీకరించినవారు పట్టుమని పదిమందియైనారే. 1912 వ సం॥ నాటికి విద్యావంతులలో ఏబదిమందిచేరినారు. 1915 లో రామమూర్తి పంతులుగారు తమ వాదమునుగురించి రాజమహేంద్రవర

నవ్యసాహిత్య పితామహులు.

కీ. శే. శ్రీ గురజాడ ఆప్పారావు, బి.ఎ.

మందు ఒక బహిరంగసభలో ఉపన్యసించినప్పుడు ఆ సభ్యులలో రామమూర్తి పంతులు అయిదుగురు తప్ప తక్కినవారందరూ గారి కృషి ఫలమును వారి వాదమునకు వ్యతిరేకులుగానే ఉండిరి. కొందరు వారిని అవమానించడానికికూడా పూనుకొన్నారు. 1916 లో కొవ్వూరిలో జరిగిన ఆంధ్రమహాసభయందు వీరి వాదము సభాసమ్మతమైనది. అప్పుడు వీరి ఉపన్యాసమును విన్న వీరేశలింగముగారు 1919 నాటికి వీరికితోడై, రాజమహేంద్రవరములో స్థాపించిన వ్యావహారికభాషా ప్రవర్తక సమాజమునకు అధ్యక్షులై నేటి వ్యవహారమందున్న ఆంధ్రభాషకు

వ్యాకరణము రచించుటకు సంకల్పించిరిగాని, ఆపని వారు ప్రారంభించుటకు పూర్వమే పరమపదించిరి. ఆ పని సాగించుటకు రామమూర్తి పంతులుగారు అన్ని విధములా సమర్థులయినా, ప్రాచీన సంప్రదాయముల ననుసరించి పండితులై ఉన్నవారిచేతనే ఈ పని సాగించవలెనన్న సంకల్పముతో నుండుటచేత, శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు ఆ పనికి పూనుకొని, ప్రాచీనాంధ్ర వ్యాకరణసూత్రములకు విరుద్ధములయినా శిష్టజన వ్యవహారసిద్ధమైన భాషను

గ్రహించిన మహాకవుల ప్రయోగముల నెత్తుకొని ఆంధ్రభాషానుశాసనమును రచించినారు. అందుకు కావలసిన ప్రయోగసామగ్రి శాస్త్రిగారికి పంతులుగారు అందజేసినారు. 1920 నాటికి పంతులుగారివాదము దేశమందంతటను వ్యాపించినది. వాడుకభాషలో అన్ని విధములయిన గద్యరచనా సాగుటకు ప్రారంభించినది. వీరి వాదము ఫలోన్ముఖమునకు రావడానికి కాంగ్రెస్ జాతీయోద్యమము ఎక్కువగా తోడుపడినది. జాతీయగీతాలు ప్రచారములోనికివచ్చి ఫలముపొందడానికి వాడుక

భాష ఉపచరిస్తుంది గనుక జాతీయగీతాలు, జానపదగీతాలు మొదలయినవన్నీ వాడుకభాషలో సాగినవి. వాటిలో శ్రీ గరిమెళ్ల సత్యనారాయణగారు రచించిన “మాకొద్దు ఈ తెల్లదొరతనము” అనేపాట ఆంధ్రదేశమంతా అల్లుకొనిపోయినది. కవితాశక్తి కలిగిన్న ప్రాచీనభాషాలక్షణము తెలియక పోవుటవల్ల రచన సాగించలేక ఆవేశపూరితులై ఆందోళనపడుతున్న యువకులకు పంతులుగారివాదము అమితమైన ఉత్సాహము, ధైర్యము, నూతనశక్తి కలిగించినవి. అదివర కప్పుడే ప్రారంభమైన నవ్యసాహిత్యరచన కవితా ఫక్కిలోనేకాక భాషావిషయములో నైతము నూతన మార్గములను త్రొక్కుటకు ప్రారంభించినది.

ఆ గోడలలోనే తెనాలిలో సాహితీ సమితి ఏర్పడినది. సమితివారు సాహితీపత్రిక నైతము నెలకొల్పి నవ్యసాహిత్య రచనలకు రచనలకు అవకాశము, ప్రోత్సాహము కలుగజేసి వారు.

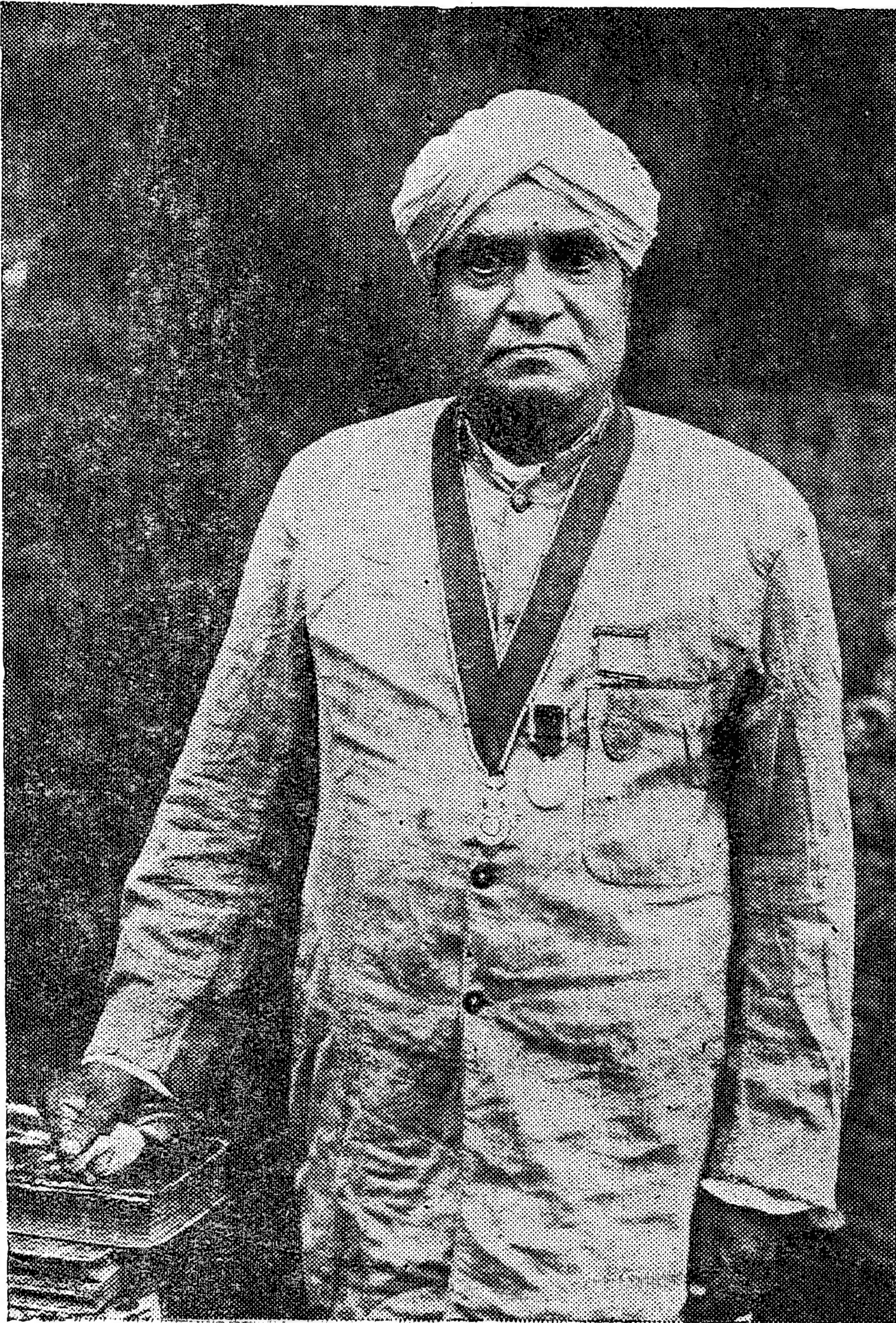
పిమ్మట నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు గుంటూరులో ఏర్పడినది. దీనికి శ్రీ తెలికిచెర్ల వేంకటరత్నముగారు కార్యదర్శులే కాదు, ప్రాణమే అని చెప్పవలెను. స్వార్థపరతలేక అనేక కష్టకష్టములకోర్చి కేవలము నవ్యసాహిత్యాభివృద్ధి కోసము ఈ పరిషత్తును, పరిషత్తుకు అనుబంధముగా ప్రతిభ అనే పత్రికను నడపుతూవస్తున్నారు. 1933 లో ఈ పరిషత్తు వారు రాజు హేంద్రవరమున వ్యావహారికాంధ్రభాషా ప్రవక్తకాగ్రేసరులయిన గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులు గారి సప్తతితమ మహోత్సవము జరిపి, పంతులుగారి రచన లలో వ్యాసావళి, బాలకవిశరణ్యము, పండితభిషక్కుల భాషాభేషజము, ఆంధ్రగద్య చింతామణి అనే గ్రంథము లున్న, వారికి కానుకగా పండితులు, విద్వాంసులు సమర్పించిన వ్యాసములుగల వ్యాససంగ్రహమున్న పరిషత్తువారి దక్షతను ప్రకటించినారు. ఇందు బాలకవిశరణ్యరచనలో తండ్రిగారికి తోడుపడిన శ్రీ సీతాపతిగారు బాలకవి శరణ్య మందలి ప్రధాన విషయములను, ప్రయోగములను ఎత్తుకొని రచించిన భారతీశతకమును నైతము ప్రకటించినారు. ఈ నవ్యసాహిత్యపరిషత్తువారి ప్రకటనలు నేటికి సుమారు నూరున్నవి. పరిషత్తుతో సంబంధముగలవారు వేయికి పైగాగలరు. ఆమెదకులు ఆంధ్రదేశమందంతటను వ్యాపించియున్నారు. నవ్యసాహిత్య రచనలుసాగిస్తూఉన్న వారు దేశములో వేలకొలదిగా ఉన్నారు. అందులో ముఖ్యమైనవారి విషయము సంగ్రహించి తెలియజేస్తున్నాము. ఈ దిగువ వివరించినవారి పేళ్లవరస రచన విషయములో వారి తారతమ్యములను నిర్ణయించి చేసినది కాదు. ఏవో విషయక్రమమును, ప్రక్రమ సౌలభ్యమును మాత్రమేపాటించి చేసినదని పాఠకులు గ్రహింతురుగాక !

కీ. శే. గురజాడ అప్పారావుగారు :— నవ్యసాహిత్యపితా మహులే; కాని వీరు తమ గేయములను రచించుటకు పూర్వమే నవ్యసాహిత్యకళ కొద్దిగా ఉదయమైనదన వచ్చును. అప్పారావుగారి కన్యాశుల్క నాటకము మొదటికూర్పు 1900సం॥కు పూర్వమే ప్రకటితమైనా అంతగా

వ్యాప్తిలోనికి రాలేదు. గంజాం, విశాఖపట్టణము జిల్లా లలో మాత్రమే ప్రచారములోనికి వచ్చి పెక్కండ్ర ఆదర మును పొందినది. దీని ప్రతులు ఇప్పుడు దొరుకుటలేదు. ఆనందవాణిలో ఇటీవల తునకలుగా మద్రించిరిగాని పుస్తక రూపకముగా ప్రకటించలేదు. 1909 లో ఈ నాటకం రెండవకూర్పు—ఇప్పుడు ప్రచారములో ఉన్నది—ప్రకటిత మైనది. ఇది ఆంధ్రదేశమందంతటను వ్యాప్తిలోనికివచ్చి ఆంధ్రుల కాదరపాత్రమైనది. ఇటీవల కన్నడభాషలోనికి నైతము పరివర్తనము పొందినది. నవ్యసాహిత్యమందలి సాంఘిక నాటక రచనలకు మార్గదర్శకమైనది. కొందరు దీనిని అనుకరించి నాటకములను రచించినారుగాని ఈ విషయంలో ఎవరును అప్పారావుగారిని మించలేదు సరిగదా, సమానులైనను కాలేదని చెప్పవచ్చును. 1910 నుండిన్ని అప్పారావుగారి పద్యరచనలు త్రిలింగ మొదలయిన పత్రిక లలో ప్రకటితములగుతూ వచ్చినవి. అదివరకప్పుడే కొందరు ఖండకావ్యములను సూతనాశయములతో నవీన ఫక్కిని ప్రకటిస్తూ ఉండిరి. కీ. శే. ఆచంట వేంకట రాయసాంఖ్యానశర్మగారు ‘చందమామ’ మొదలయిన ఖండకావ్యాలు తమ కల్పలతలో (1903-9) ప్రకటిస్తూ ఉండిరి. ఈ విధముగానే పోలవరం జమిందారులు కీ. శే. కొచ్చెర్లకోట కృష్ణారావు బహద్దరుగారు సంపాదకులుగా ప్రకటించిన సరస్వతీపత్రికలో (1903-9) నైతము నవ్యసాహిత్యరీతులుగల ఖండ కావ్యములు కనబడినవి. శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు 1901 లో రచించి ప్రకటించిన ‘ముసలమ్మమరణము’—విద్యార్థిదశలో రచించినది, కళా శాల బహుమానము పొందినది—నవ్య సాహిత్యములో చేర దగిన ఖండకావ్యమే. ఈ విధముగా ఇంకాకొన్ని కావ్య ములు అప్పారావుగారి పద్యరచనలకుపూర్వమే రచితము లయినా అప్పారావుగారి ముత్యాలసరముల వలె తక్కిన వేవీ నవయువకవులకు మార్గదర్శకములు కాలేదు. అంతే కాక, విజయనగరములో కీ. శే. గిడుగు వేంకటరామ మూర్తి పంతులుగారి ప్రోత్సాహమున 1911 లో ఆంధ్ర సాహిత్యసంఘము ఏర్పడినప్పుడే నవ్యసాహిత్యయుగము వికసించుట కారంభమైనదనవలెను. అందుచేత, అప్పారావు గారి ముత్యాలసరాలు, నీలగిరిపాటలు నవ్యసాహిత్యపు తొలి కృతులనుట కవకాశములేకపోలేదు.

1913 లో ‘అభినవ కవితామండలి’ అనే షేరితో

వ్యావహారిక ఆంధ్రభాషా ప్రవక్తకులు

కళాప్రపూర్ణ, మహాపాధ్యాయ, రావుసాహెబ్.
కీ. శే. శ్రీ గిడుగు వేంకట రామమూర్తి పంతులు, బి.ఎ.

శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు తమ చిన్నకావ్యాలు ప్రకటించారు. రచనలో ప్రాచీనఫక్కి, భావాలలో నవీన శయములు, కవితా సంప్రదాయములలో అందరినీ మెప్పింపగల నేర్పు సుబ్బారావుగారికిగల దొడ్డ ప్రజ్ఞావిశేషము.

నిండియున్నవి. వీరి 'రత్నహారము' నవ్యసాహితీ కర్షింపదగిన కానుక.

తల్లావజ్జుల శివశంకరశాస్త్రిగారు :— నవ్యకవిత్వ యుగస్థాపకులు; నేటి యువకవులలో పెక్కుండ్రు ప్రత్యక్షం

ప్రాచీనాంధ్రాన్నత్యమును, భావశోభను రెంటిని సమానముగా కనబరచగల ప్రాధికవి. వీరు అనువదించిన మధుశాల స్వతంత్ర కావ్యమువలెనే కనబడుతుంది. వీరి తృణకంకణము, కవితాంజలి, జడకుచ్చులు, ఆంధ్రావళి, తెనుగుతోట, రమ్యలోకము మొ॥ రచనలలో ఏదిచూచినా సుబ్బారావుగారి ప్రత్యేకత, విశిష్టత గోచరిస్తుంది. కథావస్తువులోను, ఆశయములలోను, కల్పనలోను నవ్యత దీపిస్తూ ఉంటుంది.

వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు :— (బాలాంత్రపు వేంకటరావు గారు+ఓలేటి పార్వతీశంకరగారు) ఇరువురును ప్రాచీన నవీన యుగ సంధిలోని జంటకవులు. నవ్యసాహిత్య కవులలో అనేకులకు ప్రత్యక్షంగానో పరోక్షంగానో గురువులు, మార్గదర్శకులు. వీరి 'ఏకాంతసేవ', దానికి ఉపోద్ఘాతంగా దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారు రచించిన పీఠిక ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు మొదలయిన నవ్యసాహిత్య యువకవులనుదయింపజేసినవి. వైష్ణవ గీతములలోని ప్రేమాన్మాదము, భక్త్యావేశము ఈ జంటకవుల కవిత నుద్దీపింపజేసినవి. వీరి కావ్యకుసుమావళి (2 భాగములు) హృద్యములైన పద్యములతో

గానో పాటోగంగానో గురువులు, ప్రోత్సాహకులు. పాండిత్యంలో పెద్దలతోను, కవిత్వంలో యువకులతోను మైత్రి వదుల్చుకోగల బహుభాషావిశారదులు, కవులు. ఒక క్రియాశీలక బుగ్గితం, తాను మనసారా ప్రేమించిన హృదయే శ్వేతై రవంతీర నోక కావ్యం రచించి, తన ఆవేదనకు శాంతి కలుగజేసుకొనుటకు యత్నించిన లలితహృదయుడు. వీరి మనోమాళిక, హృదయేశ్వరి, ఆవేదన మొదలయిన గేయములు; నీలకంఠం కథలు; దీక్షితదుహిత, సహజయానపంథి మొదలయిన పెక్కుగీతినాటికలు వీరి కవితాధారను, వ్యక్తమైన తలెయజేయగలవు.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు:- నవ్యసాహిత్య సాధమునకు గోవురము నిర్మించిన మహాకవులు, పండితులు; అభినవ క్రాంతిమండలముల పాండినవారు. వీరి కవితా సామర్థ్య మద్భుతమైనది. “ఛందోమయ సరస్వతీ మాధాన్ని శతశః హృదయంతో విశ్వసించేవాడ”నని వీరు తమగురించి చెప్పినమాట సత్యము. ఆత్మ ప్రత్యయము, రచనలోను కల్పనలోను స్వతంత్రత, ఆంధ్రాభిమానము, ఆంధ్రాత్వములో గర్వము భాషలోను, భావాలలోను ప్రశస్తిములు. వీరి ప్రయోగాలలో కొన్ని “నిరంకుశాః కవయః” అనే లక్షణానికి నిదర్శనములు. “గోదావరీ పావనోదారవాహినీ”మని ఆంధ్ర పౌరుషమును గురించి రచించిన పద్యము, వేగితైత్రి పద్యములు ఆంధ్ర యువకులకు ధ్యాన శ్లోకములవంటివి. ఎంత చిన్న విషయమైనా ప్రాక కవిత్వమునకు తగిన వస్తువు కాగలదనుటకు వీరి మూగ నోము, అంధ బితువు మొదలయినవి తార్కాణములు. వీరి రచన లనేకముగా కలవు. అందులో ఆంధ్ర ప్రశస్తి, కన్నెరసానిపాటలు-కోకిలమ్మ పెల్లి, గిడుమూరుని ప్రేమగీతాలు, వేయిపడగలు, చెలియలికట్ట అనే నవలలు ముఖ్యమైనవి.

కీ. శే. బసవరాజు అప్పారావుగారు :- నవ్య సాహిత్య కవులలో ఎక్కువగా ఆంధ్రుల హృదయములను ఆకర్షించిన కవి. 1914 నాటికే వీరున్న, వీరి మిత్రులు అబ్బూరి రామకృష్ణ రావుగారును తమ నవ్య కవితలను ప్రకటించుకొన్నారు. అప్పారావుగారి గేయాలన్నీ ఆవేశంతో పైకురికినట్లుంటువి. ఆ ఆవేశం అవి చదివినవారికి విన్నవారికి కూడా కలిగించేట్లుంటుంది వారి రచన. కొన్నింటు ఎత్తు బడిలోనే గేయమంతటనుగల సాగసు కనబడుతుంది.

దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు :- పద్యరచనలో ప్రాచీన మార్గాన్నే అనుసరించినా ఆధునిక ఆంధ్ర జాతీయకు, ఆంధ్ర జీవితమునకు అనుగుణములయిన పోకడలు కల్పించి ఖండ కావ్యములను రచించిన నవ్యసాహిత్య కవికోకిల. వీరి కృషివలుడు, జలదాంగన, వనకుమారి, మధుశాల మొదలగు కావ్యములలో వీరి కవితాప్రతిభ కనబడుతుంది. వీరు వాస్తవముగా కవి కోకిల.

దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారు :- కవిత్వమే పురుషార్థము గాను జీవిత పరమావధిగాను పెట్టుకొని, స్వేచ్ఛకై పరుగులెత్తు హృదయముతో ప్రేమగీతాలు, విరహగీతాలు, ఆనంద గీతాలు, దుఃఖగీతాలు పాడి, విన్నవారికి తమ మనోభావాలను పంచిపెట్టగల కవి చతురులు. వీరి కవితా ప్రాభవము నేటి యువకవులలో అనేకుల కవితయందు కనబడుతున్నది. ఏదో ఒక అపూర్వమైన భావము, ఒక చమత్కారము, ఒక మనోహరమైన వర్ణన వీరి గేయములలో ప్రతిగేయమందున్న కనబడుతుంది. వీరి కృష్ణపక్షం, ప్రవాసము-ఉర్వశి, కన్నీరు, శ్రావణి, కార్తికి, మహతి ఆంధ్రుల ఆదరమును ఎక్కువగాపొందిన రచనలు.

నండూరి సుబ్బారావుగారు :- వీరి పేరు యెంకి పాటలతో ఆంధ్రలోకమందంతటా మారుమ్రోగుతూ ఉంటుంది. భావము, గంభీరమైనదేకానీ సున్నితమైనదేకానీ పామర వాక్కులో సూటిగా వ్యక్తపరచగల నిపుణులు. వాడుక భాషలోగల తీయందనము, నుడికారము వీరి రచనలో గోచరిస్తూ ఉంటుంది. వీరు తమ పాటలనుపాడి వినిపిస్తూ ఉంటే వీరిచూపు, వీరి అభినయము పాటకు వ్యాఖ్యానములుగా దీపిస్తూఉంటువి.

వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు :- భావమునకు తగిన భాషను అలవరచుకొని ఎంతక్లిష్టమైన భావాన్నైనా సులువుగా వృత్తాలలో పొందుపరచి, ప్రాచీన కవితా శిల్పానికి ఆధునిక జీవకళ కల్పించి మధురమైన గేయాలు రచించిన కవి. జీవితంలో ఆవేదనకల్గినప్పుడు, పద్యాలు రచించి శాంతినిపొందే కవితా కళాపోషకుడు. వీరి పూర్ణిమ, దీపావళినాడు మొగ్గునవి వీరి కవితను పూర్తిగా నిరూపించగలవు.

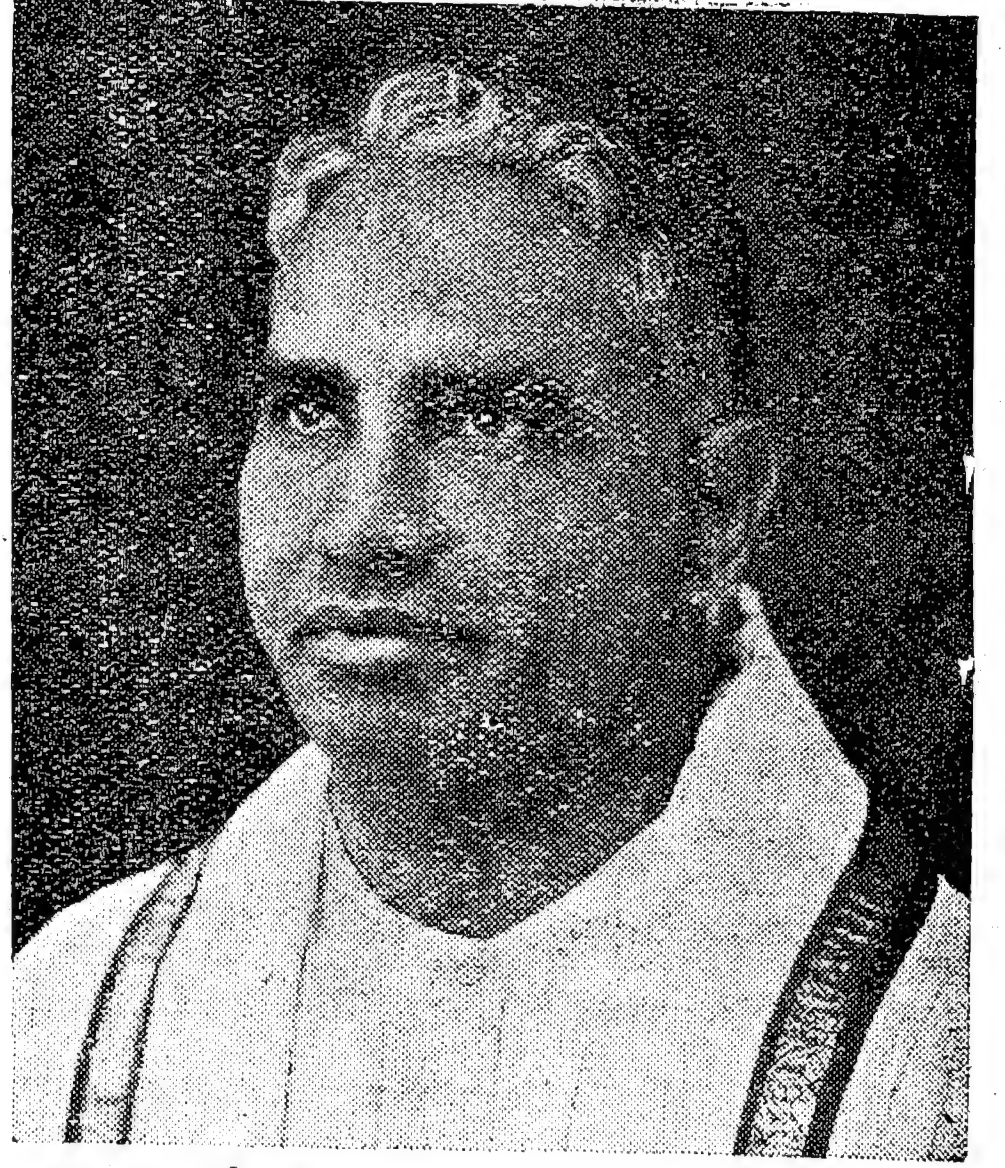
నాయని సుబ్బారావుగారు :- రచించిన పద్యాలలో ఏది చూచినా కవిత్వ వీరిని వరించినట్లుంటుంది. ప్రణయమేకానీ, విరహమేకానీ, వేదనేకానీ, ఆనందమేకానీ, దుఃఖమేకానీ

దేనినివర్ణించినా వీరి పద్యములు వీరి నిండు హృదయములో నుండి పొరలివచ్చినట్లువచ్చి, విన్నవారి గుండెలలోనికి సూటిగా చీల్చుకొనిపోయి ప్రతి ఫలిస్తూఉంటవి. వీరి కృతులలో ముఖ్యమైనవి: సౌభద్రుని ప్రణయయాత్ర, ఫల శ్రుతి, మాతృగీతములు ముఖ్యమైనవి.

ఆదవి బాపిరాజుగారు :—వీరి కళోపాసన సర్వతోముఖ మయినది. చిత్రలేఖనమలవడినంత ఎక్కువగా కవిత్వ మల వడినదని చెప్పలేముగాని రెంటును జీవకళ తాండవిస్తూ ఉంటుంది. వీరి కవిత్వము చిత్రించినట్లుంటుంది ; చిత్రములు కవిత కూర్చినట్లుంటవి. జానపదగీతాలయందు వీరికి మక్కువెక్కువ. వీరి రచనలు యువకులకు ఎక్కువ ఉత్సాహ మును కలిగిస్తూఉంటవి. వీరు రచించిన గంగిరెద్దుపాట ఎన్ని సారులువిన్నా విసువుపుట్టదు. వీరి కృతులలో ముఖ్యమైనవి : తొలకరి, శిల్పబాల, నారాయణరావు ఆనేవల ప్రాథ మైన రచనలో సాగినవి.

రామచంద్ర అప్పారావుగారు :—బాలకవిగా నున్నప్పుడే శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారి మెప్పునుబడసిన తరణము 'అనే కావ్యమును రచింపగలిగిన కవి. భాషలో ప్రాచీన లక్షణములనే అనుసరించినా లాక్షణిక శృంఖలములను తగిలించుకోలేదు. భావములలోను, ఆదర్శాలలోను నవ్య సాహిత్య కళోపాసకులు. వీరి సౌందర్యోపాసన అనే కావ్యములోని తీవ్రత నేటి నూతన కవిత్వానికికూడా నూతనమే ! వీరు రచించిన నీతి రత్నాలు, వసంతగీత మొదలగునవి మెచ్చుకోదగినవి.

పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు :—(ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్—ఆంధ్ర సాహిత్య ప్రధానాచార్యులు) కాటూరి వేంకటేశ్వర రావుగారితో కలిసి కొంతకాలము ఖండకావ్యరచనము సాగించిరి. ఈ బంటకవులు రచించిన ఖండకావ్యము తొలకరి, అంతకంటెను ఎక్కువగా, సౌందరనందనము వీరి కవితాకాశలమును, భావగాంభీర్యమును, పదలాలిత్యమును తెలియజేయగలవు. లక్ష్మీకాంతముగారు నవ్యసాహిత్య పరిషత్తువారి ఆశయములతో పూర్తిగా ఏకీభవించకపోయినా వారి రచనలుమాత్రము నవ్య సాహిత్యమువారి రచనలలో మిన్నయైన రచనలవలెనే ఉంటవి. సర్ సి. రామలింగా రెడ్డిగారు వీరి తొలకరి-తొలిపలుకులో పలికినట్లు “వీరి కవిత్వమున నిక్కంపు మంచినీలములున్నవి. తళుకు

శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు.

బెళుకు తాళ్లులేవు. అయినను రత్న పరీక్షయందు సమర్థు లగువారికిఁగాని సామాన్యులకు వాని గుణము నెఱుంగ నలవికాదు.”

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారు :— నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు కార్య నిర్వాహక వర్గములో సభ్యులుగానున్నారు. వీరు పైనిచెప్పిన సుగుణముల పాల్గొన్నవారు.

అబ్బూరి రామకృష్ణారావుగారు :—వీరి పద్యాలలోని ఉన్నతభావాలు, పదలాలిత్యము, మృదుమధురశైలి చూచిన వారికి వీరిటీవల కవిత్వమంతగా సాగించకపోవడము వింతగా కనబడుతుంది. కవితావేశము కలగలేదా, కలిగినదానిని ప్రయత్నపూర్వకంగా నిరోధించుకొన్నారా అనిపిస్తుంది. వీరు దొడ్డ సంస్కృతి, కవితాభిమానం, పాండిత్యంగలవారు. వీరి రచనలలో ఊహాగానము-అపూర్వప్రేమ, మల్లికాంబ, నదీసుందరి మొదలయినవి వీరికి నవ్యసాహిత్య కవికూట ములో ప్రథమ శ్రేణిలో స్థానమియగలవు. “...కలవు తిక్కనపల్కు తెలుగుపల్కులకు” అని తిక్కన సోమయాజి గురించి వీరు రచించిన పద్యాలలో వీరి కవితామాధుర్యము చఱిచాడవచ్చును. ఇదేకాదు, వీరు రచించిన పద్యమేది చూచినా వీరి కవితాశక్తి కనబడుతుంది.

కీ. శే. మండపాక పార్వతీశ్వర శాస్త్రిగారు :— ఆంధ్ర సంస్కృతసాహిత్యమందు మంచి పాండిత్యముగల కవులు.

వీరు కవిత్వలో కొంతవరకు ప్రాచీన సంప్రదాయములను అనుసరించివారే అయినా, భాషలోను, భావాలలోను, రచనలోను, కల్పనలోను నవ్యసాహిత్య లక్షణములను అనుసరించినవారు. వీరి గేయములు భారతి మొదలయిన పత్రికలలో ప్రకటితములైనవి. వీరి రచనలలో సుజనామోదిని, కృష్ణాభ్యుదయము, రాధాకృష్ణసంవాదము, సావిత్రి సత్యవంతము, ప్రేమ వీరి కవితా సామర్థ్యమును తెలియజేయును.

వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు :—వ్యావహారిక భాషావాదమునకు దొడ్డసహాయులైనవారు. వీరు, ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారములో చాలాకాలము పనిచేసిన ఆంధ్రసంస్కృత ప్రాకృత భాషాపండితులు. ప్రాచీన గద్యరచన వ్యావహారిక భాషలోనే సాగినదని రామమూర్తి పంతులుగారు నిరూపించి, అప్పకవి మొదలయిన లాక్షణకుల లక్షణగ్రంథములలోని వచనములు కథలు, వ్యాసములు, పురాణేతిహాస సంబంధముగల రచనలు మొదలయినవి-వాడుక భాషలో నున్నవి- సంగ్రహించి, గద్య చింతామణి సంప్రతించుటలో శాస్త్రిగారు ఎక్కువగా తోడుపడిరి. శాస్త్రిగారు ఆంధ్రశబ్దముల స్వరూపము అర్థము నిర్ణయించుటలోను, ప్రాచీనకావ్యములను సంప్రతించుటలోను గొప్ప ప్రతిభగలవారు. వీరు కేవలపండితులేకాక మృదుమధుర భాషను కావ్యరచన సాగింపగల కవులు. వీరి ఖండకావ్యములలో కొన్ని భారతిలో ప్రకటితములైనవి. అందులో మూణ్ణాళ్ల ముచ్చట, విశ్వాసము, కడుపు తీపు, కపోతకథ మొదలయినవి వీరి భాషా సౌష్ఠవమును, రచనలోను కల్పనలోనుగల నేర్పు, పద్యాల నడకలోగల పాండిక మొదలగు కవితా లక్షణములను స్పష్టముగా కనబరుస్తూ ఉంటువి.

కవికొండల వేంకటరావుగారు :— భాషలోను, భావములోను, ఊహలోను, కల్పనలోను సర్వస్వతంత్రుడు. ప్రకృతిలోగల ప్రతివస్తువు వీరి కవితకు విషయముకాగలదు. వీరికి ప్రాచీన సంప్రదాయములతోగాని, ప్రాచీనఛందస్సుతోగాని పనిలేదు. భావమున కనువైనభాష, భాషకనువైన ఛందస్సు వీరికి కావలసినది. వీరి పద్యముల నడకలో వీరి ఉత్సాహము, వీరి ఆవేశము కనబడుతూ ఉంటువి. వీరు రచించిన కృతులలో ముఖ్యమైనవి నెలబాలుడు, ప్రకృతి చందము, మాతృదేశ సంకీర్తన, జనపదములు, విల్లాసినీవైన తేయము మొదలగునవి.

కీ. శే. పెనుమర్తి వేంకటరత్నంగారు :—వీరి జీవితము పీన్నవయస్సులో 23 ఏండ్లు నిండినంతనే ముగిసిపోయినదిగాని, లేకున్న నవ్యసాహిత్యకవులలో ఎక్కువ ప్రఖ్యాతిపొందగల కవులు. “నా హృదయ సౌరభముల గంధవహరాజు, తాను గొనిపోవు దశదిశాంతములదాక ; నా యెడదలోని శాంత శృంగారగీతి స్వరములనుదాటి మ్రోగు నిశ్శబ్దరీతి” యని వీరు తమ “అడవిపూవు” అనే గేయములో చెప్పినట్లు, వీరి పద్యములు వీరికిగల కవితానైపుణ్యమును ప్రకటిస్తూ ఉంటువి. వీరు ఈ పీన్నవయస్సులో రచించిన పద్యాలు అనేకము పత్రికలలో ప్రకటితములైనవి. నీతిసుధ, రత్నాపణము ముఖ్యమైనవి.

కొడాలి అంజనేయులుగారు :—ముద్దుముద్దుగా పద్యరచన సాగించగల నిపుణులు. “నీకు వైరాగ్య వృత్తియే?” అని సన్యాసిని సంబోధిస్తూ రచించిన పద్యాలలో కొన్ని సన్యాసిని మరల గృహస్థాశ్రమమునకు రప్పింపగలిగినట్లున్నవి. వీరి ‘పెండ్లికూతురు’లోని భావములు నలుగురికీ తెలిసినవే అయినా క్రొత్తఅందము సమకూరుస్తూ ఉన్నవి. ‘జైలులో చందమామ’నుగూర్చి వీరు రచించిన పద్యాలలో “క్షీతిని నీ కెట్టిమూర్ధాభిషిక్తుడైన నూలుపోగొక్కటిచ్చి సంతృప్తి జెందు ; హర్షముక్తాశ్రుల సువర్ణహారములను గూర్చి నేనిప్పు డర్పించుకొంటి” అని చెప్పినట్లు సువర్ణహారముల గూర్పదగిన పద్యాలు నవ్యసాహిత్యానికి అర్పించారు.

నోరి నరసింహశాస్త్రిగారు :— అనేక ఖండకావ్యాలు రచించినవారేకాని ఏవో కొన్నింటినిమాత్రమే ప్రకాశింపజేసుకొన్నారు. ప్రకృతికాంత నిత్యమూ వారి ఆత్మలో వెలుగుతూ, వారిచేత “తామగ్నివర్ణం తపసాజ్వలంతం” ఇత్యాదికంగా ధ్యానము చేయించుకొంటూ ఉన్నదట. “ఆమెనవ్వు నా హృదయములో ప్రతిధ్వనించినప్పుడే కాని ఇప్పుడు కావ్యము చెప్పలేను” అంటారు శాస్త్రిగారు. గాని వీరి నవనీతము, భాగవతరణము, సోమనాథ విజయము మొదలయిన రచనలు వీరికి నవ్యసాహిత్య రచయితలలో మంచిస్థానమును ఈయక తప్పవు.

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగారు (శ్రీశ్రీ):— వ్యక్తి చైతన్యం సంఘ చైతన్యంగా మారుతూవున్నదన్న భావనతో కష్టజీవులతోనిండిన సంఘమునుగురించి, అందులోను కార్మికులను గురించి గేయాలు, విన్నవారి గుండెలు అదరించేటట్లు రచన

సాగిస్తున్నారు. వీరి 'ఒకరాత్రి'లో ఉహితములైన భావాలకు వీరు పరుగులెత్తే ఆశయము కనబడుతుంది. 'కావాలోయ్ నవకవనానికి' అని నవకవిత అనే గేయములో వీరు పేర్కొన్న విషయాలు ఆదర్శంగా పెట్టుకొన్నవి. అంతకంతకు వీరు అతివాస్తవిక కవితకు భగీరథునివంటి వారయినారు.

మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారు :—తమ “జీవితమంతా కేవలం సూర్యోదయాలలోను, చంద్రకోశ్మలలోను, నూత్న కిసలయాలలోను నిభృతమైనట్లు” భావించి, “పచ్చని పైరులఉయ్యాలలో—ముచ్చటనూగుచు మరియుదమోయి—రావోయి, ఓనా ప్రియుడా, రావోయి” అని తమ తొలిగేయము రచించిననాటనుండి నేటివరకున్న ఛందశ్శాస్త్రాలుగాని, లక్షణ గ్రంథాలుగాని ముట్టుకొని ఎరగని” భావకవి. “ఆ తొలినాటి నా బాలగీతం, నా ప్రేమగీతం అంతర్వాహినిగా నాలో అణగిమణి ప్రవహిస్తూనే ఉంటుంది. అది మరపొందిననాడు నా కవిత్యవాణి అంతరిస్తుందని అంతరాత్మ హెచ్చరిస్తుంది” అని వీరంటారు. వీరి రచనలలో శాంతినికేతనమందు వీరు సంపాదించిన సంస్కృతి గోచరిస్తుంది. ‘ఎనాడు?’ గంభీరమైన భావము, చిన్నమాటలతో చిత్రితము. చైత్రము-వాసంతవిలాసమును కన్నులకు కట్టినట్లుంటుంది.

శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి (ఎడమప్రక్క).

శ్రీ నందూరి సుబ్బారావు (కుడిప్రక్క)

ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు :— మొదట కొంత సంస్కృత పరిజ్ఞానం సంపాదించుకొన్న తర్వాత ఆంధ్ర భాషాభిమానము పొంది తెలుగు కవిత్వం ప్రారంభించారు. భావకవిత్వం అంటే ఏమిటో వారు తమ గురువుగారి సలహాచొప్పున ఏకాంతసేవ, దాని వీరికా చదివితెలుసుకొన్నారు. దాని ఫలితంగా ‘ఒకనాటిగీతి’ రచించి భారతిలో ప్రకటించారు; పిమ్మట ఆంధ్ర ప్రశస్తి పద్యాలు కొన్ని రచించారు. ఆపైని ప్రేయసీగీతాలు, విరహగీతాలు పెక్కురచించారు. తెలుగునుడి సూటిగా పలకాలంటే వృత్తాలు ఉపచరించవని పొక్కురికి సోమనాథుని ద్విపదరచన ప్రోద్బలం హెచ్చుకాగా, “జాను తెనుంగు” గేయము ములను తెనుగువీణ పాటలను రచించడానికి ప్రారంభించారు. “ఏపువ్వ వూసినా, ఏపాటపాడినా ఎందుకో ఈహృదయ మింత కళవళపడును?” అనే పద్యంతో ప్రారంభమయినది వీరి తెనుగువీణ. పాండిత్యంతో కూడుకొన్న కవిత; రసవంతగా ఉంటుంది. వీరి మెత్తని హృదయానికి తగినట్లుగా వీరి రచన మృదువుగా సాగినది.

కర్రా చంద్రశేఖర శాస్త్రిగారు :— సంస్కృతాంధ్ర భాషా పండితులయ్య ప్రాచీన లాక్షణిక సంప్రదాయములకే బద్ధులుకాక, స్వేచ్ఛరీతుల నవ్య కవిత్వరచనలు సాగించి అనేక గేయములు, పద్యములు, కథానికలు రచించి వివిధ పత్రికలలో ప్రకటించినారు. వీరి రచనలలో సామాజిక సంస్కరణాభిలాష ఎక్కువగా స్ఫురిస్తూంటుంది. సాంఘిక దౌష్ట్యములకు గురియైన కష్టజీవుల చరిత్ర విషయములు హృదయ విదారకముగ వర్ణించగల నేర్పరులు. అందుకు వీరి “ఎడా-పెడా; భిక్షుకబాలుడు” మొదలగు రచనలు నిదర్శనములు.

వీరు, పైని చెప్పిన ఇం. హ. శాస్త్రిగారు, కనకదండి గోపాలకృష్ణ శాస్త్రిగారు మొదలగువారు సహాధ్యాయులు, ఒక ‘తరగతి’ లోని వారని చెప్పదగ్గవారు.

కీ. శే. భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు :— విజయనగర సంస్థానమునందలి ఆస్థానకవులు. చాలాకాలము వీరిని బాలకవిగారు అనేవారు. వీరు రచించిన ఖండకావ్యాలలో ‘పండుగకట్నము’ భాషావిషయములోను, భావాలలోను, సాంఘిక కథ నెత్తుకొని కావ్యరచనకు తగినట్లుగా ఒప్పించడములోను, కళానైపుణ్యముగల కావ్యము. వీరి కంకణము

ప్రాథమికములో సాగినది. వీరి విమలాదేవి అనే నవల వీరి పేరు ఆంధ్రకేతనుండు వ్యాపింపజేసినది. ఇంకా అనేక చిన్న కావ్యములను, చాటువులను రచించి ప్రఖ్యాతి పొందినవారు.

మాధవపెద్ది బుచ్చిసుందరరామశాస్త్రిగారు :—నవ్యసాహిత్య కథలకు విద్యుద్దీపము. వీరు తాము రచించిన చాటు పద్యములు, పంచుకటి మొదలయిన కృతులలోని పద్యములు పాడి వినిపిస్తూఉంటే, సభాకార్యాలు జరుగుతున్నవారేదా అన్న విచారము సభాసదులకూ ఉండదు, కార్య నిర్వాహకులకూ ఉండదు. అర్థం విప్పిచెప్పకుండానే విన్నవారికి అవగాహన మవుతూ ఉంటుంది. చమత్కృతిలేని పద్యమొకటి ఉండదు. చక్కనిధార, తియ్యని పలుకు, రసంతమైన భావము ప్రతి పద్యములోను కనబడుతూఉంటుంది. పద్య రచన ప్రాచీన లక్షణ సంప్రదాయాలను అనుసరించినా భావాలు, విధానాలు మొదలయిన లక్షణాలన్నీ నవ్య సాహిత్యమునకు సంబంధించినవే.

కొడవటిగంటి వేంకటసుబ్బయ్యగారు :— సాహితీసమితి ప్రారంభించిన తొలిదినములలో పెద్దపేరుగల నవ్యసాహిత్య కవి. వీరి ఆతిథ్యము, భిక్షువు, సెలయేరు చూచినవారికి వీరు దొడ్డకవులు కాగలవారన్న నమ్మకము కలుగకపోదు. గాని ఆధ్యాత్మికవిద్యాజిజ్ఞాసువులై కుటుంబాన్ని సంఘాన్ని విడచి ఎచ్చటికోపోయినారు. వీరిజాడ తెలియదు. వీరి కృతులలో ముఖ్యమైనది సంధ్యారాగము.

బొడ్డు నావీరాజుగారు :—అనేకంగా పద్యాలు, గేయాలు రచించి ఆంధ్రలోకానికి సుపరిచితులయినవారు. వీరి తొలి కావ్యము “విపంచి” ప్రబంధరచనలో సాగినది. ‘కాత్యాయని’ నవ్య సాహిత్య రచనలో వికసించినది. వెన్నెల, చందమామ మొదలయిన గేయాలు రసవంతములు. ఉత్తమ కావ్యమనదగిన కాత్యాయనిలో కొన్నికొన్ని భాగములు కడు చక్కని రచనలో ముద్దులు మూటకడుతూ ఉంటవి. వీరి రచనలు మొత్తముమీద అన్నీ మృదుమధురములు. కడుసున్నితమైన భావాలతో ఇంపుగా ఉంటవి.

చింతా దీక్షితులుగారు :—ఈ నవ్యసాహిత్య యుగంలో కథకచక్రవర్తి లనదగినవారు. శిష్టజన వ్యవహారసిద్ధమైన తమ వాడుకభాషలో బాలహృదయములను ఆకర్షిస్తూ కథలు రచించగల నేర్పు వీరికలవడినంతమట్టుకు మరియెవ్వరికిని

అలవడలేదనుట అతిశయోక్తికాదు. ఈ విషయము బాల సారస్వతములో తెలియజేసినాను. ఇక్కడ వారికి నవ్య సాహిత్య కవులలోగల స్థానము నిరూపిస్తున్నాను. వీరును కవితాహృదయముగలవారే ; కవితాధర్మము తెరిగినవారే ; కవిత్వము సాగించినవారే; కాని వీరి పద్యాలలో నైతం ఏవి బాలహృదయముల నాకర్షిస్తవో అవే ‘నెమలికన్ను’ వంటివి చక్కగా సాగినవి. ‘వ్యర్థయత్నములు’ అనే గేయములో వీరు ‘ఎందుకో యీ వ్యర్థయత్నము లెందుకో’ అన్నట్లు ప్రశ్నించుకొని, కొంత తడవు “మాన ముద్రనుదాల్చి కూర్చుంటి” అన్నట్లుండి, “ఎందుకో యీ మానమూనుట-ఎందుకో యీ మాంద్యమంతా, పోయి సాంఘిక సేవచేస్తే పుణ్యముండునుగా” అన్నట్లు తోచి, తమ జీవితమింక బాలసాహిత్యంకోసం వినియోగిస్తున్నట్లు కనబడుతుంది.

దీక్షితులుగారు నవ్యసాహిత్యమునకు చేస్తూఉన్న సేవ అపారమైనది. కవుల నేకులు గలరుగాని, వీరివలె కథలు చెప్పగలవారుగాని, చిన్నపిల్లలభాషలో వ్రాయగలవారు గాని ఎక్కువగాలేరు. వీరి రచనలలో ముఖ్యమైనవి: ఏకాదశి, శబరి, లక్కపిడతలు మొదలయినవి.

డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు :—వీరు నైతము నవ్య సాహిత్య కవిత కొద్దిగాసాగించినవారేకాని వీరి ప్రతిభ భాషాపాండిత్య విషయంలో ఎక్కువగా పరిణమించినది. అంబ లేక మొండి శిఖండి, అశ్వత్థామ, అచ్చి లేక కాపువలపు, పెండ్లి మొదలయిన గ్రంథములు రచించి నవ్యసాహిత్యమున కర్పించినారు.

కీ. శే. యనమండ్ర నారాయణమూర్తిగారు :— మంచి సంస్కృతి, ఆంగ్లసారస్వత విజ్ఞానము, ఆంధ్రభాషా పాండిత్యముగల రచయితలు. వీరు ఎక్కువగా కావ్య ములను రచించినవారు కారుగాని, రచించిన అడవిమల్లెలు, రూపలి అనే కావ్యములనుబట్టి వీరు మరికొంతకాలము సజీవులై ఉన్నయెడల ఇంకా ఎక్కువగా నవ్యసాహిత్య మునకు ఖండకావ్యములను రచించి అర్పించియుండురని తోచకమానదు.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు :—కవులు కారుగాని కవులకంటెను నవ్యసాహిత్యాభివృద్ధికి ఎక్కువగా కృషిచేస్తున్నారని చెప్పవచ్చును. వీరిభాష సాంకర్యములేని శుద్ధ గోదా

వరీతీర శిష్టజన వ్యవహారసిద్ధమైనభాష; అందులో జీవకళ, శక్తి ఎంతవరకుగలవో చూడవలెనంటే వీరి కథలు, వ్యాసములు చదివి తెలుసుకోవచ్చును. వాడుకభాషలో వీరి వలె కళాకాశలముచూపి రచనసాగించగలవారు ఎందరో లేరు. ఆంధ్రభాషాభిమానము నైతము వీరికి మెండుగా గలదు. వీరి చిన్న కథలు నాలుగుభాగాలు నవ్యసాహిత్య పరిషత్తువారు ప్రకటించినారు.

కీ. శే. అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగారు :—ప్రాచీన సంప్రదాయానుసారముగా ఆంధ్రసంస్కృత పాండిత్యము ఎక్కువగా సంపాదించుకొన్న పండితులు. ఇట్టి పండితుల ఆదరమువల్ల వ్యావహారికాంధ్రభాషా ప్రయోజనము ఆంధ్రులలో చాలామందికి నచ్చినది. శ్రీనాథుని పలనాటి వీరచరిత్ర వీరు సంప్రదించి, దానికి వీరు రచించిన ఉపోద్ఘాతము ఎన్నదగిన విమర్శక గ్రంథము. తేట తెలుగు మాటలలో తేనె లాలుకునట్లు రచించినారు. వీరి పల్నాటి వీరుల కథలు, త్రిలింగ చిన్నకథలు కథారచనలోగల వీరి కళానైపుణ్యమును తెలియజేయగలవు.

పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు :— నవ్యసాహిత్యానికి ఆచార్యపీఠము నలంకరింపదగినవారు. ప్రాచీన సంప్రదాయానుసారంగా ఆంధ్ర సంస్కృతప్రాకృత పాండిత్యమలవరచుకొని, ప్రాచీనాంధ్ర భాషాలక్షణము గుర్తెరిగి, వ్యావహారిక భాషావాదమును మనసార సమ్మతించి, నవ్యసాహిత్యాశయముల సంగీకరించి, ఈ సూతనోద్యమముల రెంటిని వ్యాపింపజేయడానికి ఎక్కువగా కృషిచేసినవారు. నవ్యసాహిత్యపరిషత్తువారి వార్షికోత్సవములు విజయవంతముగా సాగుటకు కార్యదీక్షవహించేవారిలో వీరు పేర్కొనదగినవారు. యెంకి పాటలలోగల కవితావిశేషములను, కళానైపుణ్యమును ఎక్కువగా ఉగ్గడిస్తూ వీరు రచించిన వ్యాసము చదవదగినది. వాత్సయన కామసూత్రములను తేట తెలుగులో అనువదించిరి; చక్కని తెలుగువ్యాఖ్యానమును రచించిరి.

వీరి వ్యాసములు భారతి, ప్రతిభ మొదలయిన పత్రికలందనేకములుగా గలవు. ప్రతిభ మొదటి సంపుటి మొదటి సంచికలో ప్రకటితమైన వీరి వ్యాసములో నవ్యసాహిత్యవికాసమును గురించి చక్కని విషయములుగలవు.

జి. జాషువాగారు :—కవితావిశారద, కవికోకిల బిరుదాం

కితులు. పదలాలిత్యము, భావగాంభీర్యము వీరి రచన లన్నిటను కనబడుతూ ఉంటవి. వీరి కృతులలో ఫిరదౌసి మెచ్చుకోదగిన చిన్నకావ్యము. గబ్బిలములో అనేక సూతనభావాలు కలవు. ఇవిగాక స్వప్నకథ, ఖండకావ్యములు 2 భాగములు, పద్యములు మొదలగునవికూడా వీరి సామర్థ్యమును తెలియజేయగలవు.

శ్రీ జమ్మలమడక మాధవరాయ శర్మ, సంస్కృత పండితులు.

తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు :— వీరికి దేశాభిమానము, ఆంధ్రాభిమానము మెండు. అది వీరిరచనలన్నిటను కనబడుతున్నది. గాంధీజీ ఆత్మకథనాధారముగా ఎత్తుకొని రచించిన కావ్యము, దేశచరిత్ర, ఆంధ్రుల చరిత్ర, ఆంధ్రవీరులు మొదలగు విషయములకు సంబంధించిన పద్యములు చక్కని శైలిలో రచితములయినవి. అందలి భావములు ఆవేశపూరితములు; విన్నవారికి నైతము ఆవేశము కలిగింపగలవు. వీరి రాష్ట్రగానము ఆంధ్రుల హృదయములను వికసింపజేయగలదు.

నవ్యసాహిత్య సవజీవనముకంటెను నవ్యమైన 'అతివాస్తవిక కవిత' అనేపేర నవ్యసాహితీ ప్రవాహమందు చేరగల ఒక పాద బయలుదేరినది. దీనికి భగీరథునివంటి వారయివారు శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగారు. ఆ పాదలోమనిగి ఓలలాడుతున్న కవులలో ప్రఖ్యాతిపొందినవారు పితాపురం యువరాజు శ్రీ రావు వేంకటమహీపతి గంగాధర రామారావుగారు. వీరు రచించిన తరంగములు, చినుకులచిందులు, తీరనికోరిక తరువాత మొదలయిన గేయములు వీరి కవిత్వ సామర్థ్యమును తెలియజేస్తవి. '—' (నామరహిత) మనే

శ్రీ పితాపురం యువరాజువారు

రచన అపూర్వమైనది; అతివాస్తవిక కవితకు చెందిన గ్రంథము. అందులో "పద్యం, గద్యంకాకుండా, వింతయైన సంగీతంతో క్రొత్తభావాలు

పెంచి, మూడుమాటల్లో ముప్పది తళుకులూ, మూడువందల

హృద్భావాలూ చూపించాలని యత్నించాను. కాని తృప్తికలుగలేదు" అని వీరు వ్రాసుకొన్నారు. నిజము కావచ్చునుగాని, ఇందుకొన్ని కావ్యాలలో కొందరితోపాటు తమకున్న కలిగిన ఆవేదన, సంఘజీవితమందుగల సమస్యలు, కళానైపుణ్యము చూపిస్తూ చిత్రించారు. వీరు రచించిన నాటకములు ఆలోకమునుండి ఆహ్వానము, స్వార్థత్యాగము- కూడా ఆధునిక సంఘజీవితమునకు సంబంధించినవే. అవి నీతిని బోధించనీ, ఆవినీతిని బోధించనీ; ఆ విచారముతో పనిలేక కళాపోషణయే ముఖ్యధర్మముగా పెట్టుకొని రచించిన నాటకములు. పాఠకలోకము మెచ్చుకొంటున్నదా లేదా అన్న చింతయైనా లేకుండా కావ్యరచన సాగించగల ధీరులు, స్వతంత్రులు, సాహసులు ఈ రాజకవులు. "పాడి నానొకపాట ఆడినానొకయాట; ఆటకు పాటకు అర్థమే లేదంచు, ఎవరెవరొ ఏమేమే ఎగిరిపడ్డారు; ఎందుకా కోపము? ఎందుకా తాపము? ఆటకేనా ఇంత అలజడై పోయింది, పాటకేనా ఇంతమండిపోయారు?" అంటారు. తనకృతి లోకంలో నిలుస్తుందా లేదా అన్న చింతతో నిరుత్సాహము పొందరు. "మంచిది నిలుస్తుంది, చెడ్డది నశిస్తుంది, కాలమేచేస్తుంది ఆ పని" అని, "కాలోహ్యాయం నిరవధిర్విపులాచ పృథ్వీ" అనిభవభూతి పలికినట్లు, పలికి దైర్యం పొందుతారు. శ్రీ యువరాజువారు రసజ్ఞులుగాను, సహృదయులుగాను మాత్రమేకాక తమ రచనలవల్ల కవితా నైపుణ్యము, సంస్కృతిగలవారుగా నైతము ఆంధ్ర కవి పండిత లోకానికి సుపరిచితులు.

శ్రీరంగం నారాయణబాబుగారు:— అతివాస్తవిక కవితా ధర్మమును పొటించిన కవివర్గములోనివారే అనవలెను. వీరు రచించిన రుధిరజ్యోతిగేయాలలో వీరి స్వతంత్రకల్పన, తారాజువ్వలవలె మనోవేగంతోమీదికి ఎగిరిపోయేభావాలు, ఏ కట్టుబాట్లకునూ లొంగని పద్యరచన, భాషాప్రయోగాలు కనబడతవి. ఆ రుధిరజ్యోతిలో సామిధేని అనేగేయమందు "నూరన అడిదాన్ని, తిక్కనఖడ్గాన్ని, పేలిన బిజా పూరు, ఖిరంగిగుండు, నా గుండె!" అన్నారు నారాయణ బాబుగారు.

ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు, గరిమెళ్ల సత్యనారాయణగారు, కొండపల్లి జగన్నాథదాసుగారు, నేదునూరి గంగాధరయ్యగారు మొదలగువారు జానపదగీతాలు, స్వరాజ్యగీతాలు, సాంఘిక

పురాణేతిహాసికగీతాలు పండితపామర జనరంజకముగ రచించి ప్రఖ్యాతిపొందినవారు.

గుడిపాటి వేంకటాచలంగారు:— భాషలోను భావంలోను సర్వస్వతంత్రులు; స్వేచ్ఛానురాగవిహారసిద్ధాంతా మోదకులు. వీరి రచనలోను శైలిలోనుగల వీరి ప్రత్యేకత, విశిష్టత వీరి గ్రంథములందు గోచరిస్తూ ఉంటవి. క్రొత్త ఫక్కిని వీరు చిత్రాంగి, సావిత్రి మొదలగు నాటకములను, శ్రీ మొదలగు విమర్శకగ్రంథములను, అనేకకథల పుస్తకములను తమ సొంతవాడుకభాషలో కళానైపుణ్యము ప్రదర్శిస్తూ రచించారు.

మల్లాది విశ్వనాథశర్మగారు:— ఆంధ్ర సంస్కృతపండితులు; ఆంగ్లభాషాపరిచయము, ఆంగ్ల వాఙ్మయపఠనము ఎక్కువగాగలవారు; ఇంటర్మీడియేట్ చదువుతూ ఉండిన విద్యార్థిదశలోనే వ్యావహారిక భాషావాదముతో పరిచయము కలుగజేసుకొని, అందు కనుకూలముగా పద్యాలు, కథలు మొదలగు రచనలు సాగించినారు. వీరి ప్రతిభ ఏకాంక నాటకరచనలో ఎక్కువగా పరిణమించినది. 80 నాటకములవరకు రచించినారు. అందు కొన్ని మాత్రమే ప్రకటితములైనవి.

మల్లాది అవధానిగారు:— విశ్వనాథశర్మగారి పుత్రులు; బాల్యమునుండిన్ని తండ్రిగారితోకలిసి సహాయరచయితలుగా రచనానైపుణ్య మలవడజేసుకొని ఇప్పుడు స్వతంత్ర రచనలు ఎక్కువగా సాగిస్తున్నారు.

డాక్టర్ బుర్రా శేషగిరిరావుగారు:— వీరు వ్యావహారిక భాషావాదమును సాగించిన రామమూర్తి పంతులుగారికి ప్రధాన సహాయులు; అనేక విమర్శన, వ్యాసములు ప్రకటించి, విమర్శకాగ్రేసరులన్న ప్రఖ్యాతిపొందిన విద్యాధికులు. రాజరాజ నరేంద్రుడు, బొబ్బిలికథ అభిషేకరూపము మొ॥ నాటకములు, గేయములు రచించినారు.

కథలు

నాటక రచనకు ప్రఖ్యాతిబడసిన కీ. శే. పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహముగారు సువర్ణరేఖా కథావళిని, మాడపాటి హనుమంత రావుగారు మల్లికాగుచ్చమను కథలను, కీ. శే. అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగారు త్రిలింగకథలను, శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు పూలదండ అనుపేరను కొన్ని కథలను, నందిరాజు చలపతిరావుగారు నూరు వినోధకథలు,

తెనాలి రామలింగని హస్తకథలు, మర్యాదరామన్నకథలు, భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు అక్కరు కథలు, ఇంకా అనేకులు ఇట్టికథలు రచించి ప్రకటించిరి. గాని, సూతన ఫక్కిని కథానికలను కళాకాశలముచూపిస్తూ రచించిన వారిలో సిద్ధహస్తులు చింతాదీక్షితులుగారు, మునిమాణిక్యం నరసింహారావుగారు, మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, కొడవటిగంటి కుటుంబరావుగారు మొదలగువారు.

నవలలు

వంగదేశమందు గత 19 వ శతాబ్దాంతమునుండిన్ని జాతీయతావేశము ఎక్కువయినది; వంగదేశ విభజనముతో (1905) అది మరింత చెలరేగినది. అప్పుడు ఆంధ్రయువకులనేకులు కలకత్తాలో విద్యార్థులుగా ఉండి అక్కడి విశ్వకళా పరీక్షలకు చదువుకొనుచుండిరి. పిమ్మట కొందరు రవీంద్రుని విశ్వభారతనిశేవిస్తూ శాంతినికేతన మందు ఉన్నత విద్య నభ్యసించినారు. అప్పటికి రమేశచంద్రదత్, బంకిమ్ చంద్రఘట్టోపాధ్యాయ, విద్యాసాగరాది రచయితల నవలలు ప్రఖ్యాతిపొందియుండెను; ఆంధ్రవాఙ్మయమందు ప్రాచీన కావ్య లక్షణముల ననుసరించి రచితములైన పద్యకావ్యములే కాని గద్యరచనలు తక్కువ; అందులోను నవలలు కడు కొద్దిగానుండెను. కీ.శే.కందుకూరి వీరేశలింగముగారి రాజశేఖర చరిత్రయే కాబోలు మొదటి తెలుగునవల. అదియైనా, తెలుగు సంఘ జీవనమును ఎత్తుకొని రచించినా, కొంతవరకు ఆంగ్ల భాషలో గోల్డ్స్మిత్ రచించిన 'వికర్ ఆఫ్ వేక్ ఫీల్డ్' అనే నవలకు అనుకరణము. పిమ్మట వారి అనుయాయులైన చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు వంగ రచయితయైన దత్తుగారి 'లేక్ ఆఫ్ పాష్ట' నవలను అనువదించిరి; తరువాత రామచంద్రవిజయము మొదలయిన నవలలను తెలుగునాటి సాంఘిక జీవనమును ప్రధానవిషయముగా ఎత్తుకొని రచించిరి. పిమ్మట నవలారచన క్రమక్రమముగా అధికమగుతూ వచ్చినది. గాని రచయితలు తమ నవలలను అచ్చువేయించు కొనుట కష్టమైనది.

ఈ 20 వ శతాబ్దపు నవ్యసాహిత్యయుగములో ప్రకాశక వర్గములవారు బయలుదేరి గద్యరచనలకు కావలసినంత ప్రోత్సాహమిచ్చి పెద్దల జీవితములు, వివిధశాస్త్రముల సంగ్రహములు, నవలలు మొదలయిన గద్యగ్రంథములను ప్రకటిస్తూ వచ్చిరి.

హాటీలో మొదటిది విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమాల. ఇందు ప్రాచీనకవుల శతకములు, నవలలు, మహాపురుషుల జీవితములు, భౌతికరసాయనశారీరాశోగ్యాది శాస్త్రములకు సంబంధించిన గ్రంథములు ప్రకటితములయినవి. నవలలలో వేలాల సుబ్బారావుగారు రచించిన రాణిసంయుక్త, భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు రచించిన విమలాదేవి మొదలైనవి.

నవలారచనకు ఎక్కువగా ఉపచరించిన ప్రకాశకవర్గములు: ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయము, సరస్వతీ గ్రంథమాల. మొదటిది నిడదవోలులో పుట్టి పితాపురములో విజృంభించినది. రెండవది రాజమహేంద్రవరములోపుట్టి వృద్ధిలోనికి వచ్చినది. మొదటిదానిని ఎక్కువగా వృద్ధిలోనికి తెచ్చిన వారు వేంకటపార్వతీశ్వర కవులు; రెండవదానిని లేవనెత్తి పోషిస్తూఉన్నవారు అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామిచాయడుగారు. రెంటును వంగనవలల అనువాదములు అనుకరణములు ఎక్కువగా బయలుదేరినవి. వీటి ప్రసక్తి స్థలాంతరమునగలదు.

ఇదివరకు స్వతంత్రించి ఆంధ్ర సంఘమునుండి కథావస్తువు నెత్తుకొని ఆంధ్రసాంఘిక జీవనమును ప్రతిబింబింపజేస్తూ రచించిన నవలలు అత్యల్పముగా ఉన్నవనియే చెప్పవలెను. మ రాఘవరావుగారు రచించిన అపరిచిత అనే నవల స్వతంత్రించి రచించినదేకాని అందులోని కథావస్తువు ఆంధ్రసంఘ జీవనమునకు ఆంధ్రుల ఆచార వ్యవహారములకు సరిపోయినది కాదు. సాంఘిక నవలలను రచించినవారిలో సిద్ధహస్తులయినవారు ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు. వీరి మాలపల్లి తెలుగువారి జీవితము, అందులోను పేద కుటుంబముల వారిజీవితము పాత్రోచితమైన వాడుక భాషలో రచితమయిన స్వతంత్ర రచన. అడవిబాపిరాజుగారి నారాయణరావు అనే నవల, వీశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి వేయిపడగలు, చెలియలికట్ట నవలలు, కళాకాశలమును ఎక్కువగా ప్రదర్శించిన రచనలు. మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రిగారు రచించిన బారిష్టరు పార్వతీశ మనేనవల హాస్యరస ప్రధానమైనది; చక్కని రచన.

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారు :—హాస్యరస ప్రధానమైన రచనలకు పెద్ద పేరు పొందినవారు. వీరి రచనలు అన్నియు హాస్యరస పూరితములుగానే యుండును. జయపురం మహారాజులుంగారిచే 'హాస్యబ్రహ్మ' అను బిరుదు నందిరి.

వీరు రచించి, భారతి మొదలగు పత్రికలలో ప్రకటించిన వ్యాసములలో అవును, నిజం, అప్పుడు, ఇప్పుడు మొదలగు పుస్తకములను, హాస్య నాటకములయిన బాగు బాగు, కచటతపలు మొలవాటిని ప్రకటించిరి. వీరి నాటకములు నాటక సమాజములవారు, ముఖ్యముగా వార్షికోత్సవ సమయములందును ఎక్కువ ప్రదర్శింపబడి ప్రశస్తి పొందినవి. గోదావరి జిల్లా తెలుగు నుడికారము వీరి గ్రంథములు చదివి ఎక్కువగా తెలిసికొనవచ్చును. కల్పన లోను, రసవంతములయిన సన్నివేశముల నేర్పరచుటలోను, సాంఘిక జీవనమును ప్రతిబింబింపజేయుటలోను వీరు చక్కని కళాభిజ్ఞులే కలవారు.

కొవ్వలి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు :— ఈ రోజులలో ఒక్క ఆంధ్రదేశమందేకాదు, ఆంధ్రులు ఎక్కడనున్న అక్కడ ప్రత్యక్షములయిన వీరి నవలలు 150కి పైగాగలవు. కొందరి దృష్టిలో ‘రైల్వే సారస్వత’ మయినా ఇంతటి ప్రచారముపొందిన నవలలు మరిలేవనియే చెప్పవచ్చును.

పైని పేర్కొన్న రచయితలేకాక హృదయ విహంగము, ప్రతీక్ష, వనలక్ష్మి మొదలయిన గేయములను రచించిన రెండుచింతల లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగారు : ఆంధ్రహర్షచరిత్ర, కుసుమాంజలి మొదలయిన గ్రంథములను రచించిన కొమాండూరి కృష్ణమాచార్యులుగారు : విరహి రచించిన మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు : కలువలు, జానకిప్రేమ పాల పిట్ట, మిణుగురు పురుగు, వెలుగు మొదలగు గ్రంథములను రచించిన టేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావుగారు; గల్లచీరమొలినవి రచించిన పురాణం కుమార రాఘవశాస్త్రిగారు; బాలగీతావళి, పరిమత్ కన్యక, భారతీశతకం మొదలగునవి రచించిన గిడుగు వేంకట సీతాపతిగారు : రామప్రియ, వేంబు మొదలగు కథానికలు

రచించిన తాతా కృష్ణమూర్తిగారు : కదంబము రచించిన కవిమిత్రులు : ఆధారములు రచించిన అందే నారాయణస్వామి గారు : గేయగుచ్ఛము రచించిన సబ్బవీసు గురునాథరావుగారు : కొంతకాలము క్రిందట ‘ఛాయ’ అను పత్రికకు సంపాదకులుగానుండిన, అనేక గేయములను, కథానికలను రచించిన ఏలూరి సుబ్రహ్మణ్యంగారు : ‘మాతృవాణి’ పత్రికకు సంపాదకులుగానుండిన, భిక్షుకహృదయము, వీరధర్మం, అంధగాయకుడు, మొదలగు కథలను, నాటికలను, గేయములను రచించిన కర్రా ప్రభాకరరావుగారు; రైతుబిడ్డ నాటకమును రచించిన సబ్బవీసు రామారావుగారు : అశ్రుగీతి, నీకోసము మొదలయిన అనేక గేయములను కథలను రచించిన వన్యాల వేంకటరంగనాథరావుగారు : అంజలి, ఆరాధనము మొదలయిన అనేక గేయములను రచించిన జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రిగారు : ప్రాతఃకాలము—సంధ్య మొదలయిన కావ్యము గేయములను రచించిన దేవరకొండ చాల గంగాధరతిలక్కుగారు : నిరాశ, మహాయజ్ఞం మొదలయిన పద్యాలు గేయాలు రచించిన వావిలాల సోమయాజులుగారు : సంక్రాంతికల, గాన మాధురి, జేవా ! మొదలగు గేయములను గీతకలను రచించిన కొనకళ్ళ వేంకటరత్నంగారు : అనేకంగా గీతాలు, గేయాలు, చండిదాసు అనే గేయనాటిక రచించిన బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావుగారు : ప్రేమ, ఆశాగానము, మబ్బల్లారా మొదలగు గేయములుగల ప్రేమరాగమును రచించిన పెనుమర్తి కామేశ్వరరావుగారు : అనేక గేయములను, నాటికలను రచించిన తల్లావజ్ఞుల కృత్తివాసత్థులుగారు : ఇంకా అనేకులు నవ్యసాహిత్యాభివృద్ధికి తోడుపడినవారు కలరు. ఇక్కడ అవకాశము చాలనందునవారి పేర్లు, వారు రచించిన గ్రంథములపేర్లు తెలియజేయలేకపోయినందుకు చింతిస్తున్నాము.

2. శతక వాఙ్మయము

విషయ సంగ్రహము :— శతక రచనకు పునాది యిగ్నేదము : ఆంధ్రశతక ప్రారంభము : దశకము, వింశతి, త్రయశతము మొదలగు విభాగములు : ఏదో ఒకే విషయమునకు సంబంధించిన పద్యావళి; దేవతాస్తుతి, నీతి, శృంగార, వైరాగ్యము మొదలగు విషయములు : వంగూరి సుబ్బారావుగారి శతకకవుల చరిత్రలో ఆరువందల శతకముల పరిశీలనము : మొదటి

తెలుగుశతకము : ప్రతి కవిన్ని సాధారణముగా శతక రచనతో కవిత ప్రారంభించినట్లు కనబడుతుంది : శతకరచనమునకు గౌరవము తక్కువ : శతకములు సాధారణులకు ఆదరణీయములు.

శతకమనగా నూరు పద్యములుగల కావ్యమని యర్థము. ఏ పద్యమునకాపద్యము ఇతర పద్యముల అపేక్షలేక ఏదో ఒక విషయము, ఒక భావము పూర్తిగా కలిగి ఉంటుంది.

అన్ని పద్యములున్న ఒకే మకుటముకలిగి గానీ, లేక గానీ, ఏదో ఒక పెద్ద విషయమునకు సంబంధించి వుంటవి. ఒకే మకుటముగల ఋక్కులున్నా, ఒకే దేవతకు సంబంధించిన ఋక్కులున్నా ఋగ్వేదములో అనేకముగా గలవు.

కనుక శతకరచనకు తొలి బీజము

శతక రచనకు పునాది ఋగ్వేదములోనే కనబడుతుంది.

ఋగ్వేదము ప్రాకృతములో పదేసి పద్యాలు

చొప్పున పదిదశకాలుగల శతకా

లున్నవి. ఒక్కొక్క దశకములోని పద్యములు ఒక్కొక్క విషయమునుగూర్చి రచితములై వుంటవి. శతకములేకాక పెక్కువందల పద్యములుగల కావ్యములు గూడా ప్రాకృతములో కలవనుటకు హామీని సప్తశతి నిదర్శనము.

ఈ సంప్రదాయము ననుసరించియే ఆంధ్ర సారస్వతములో నైతము శతకరచన వెలసినది. ప్రారంభములో శతకములు దేవుని స్తుతించుటకే ఉద్దేశించినట్లు కనబడును.

ప్రతి పద్యమందున్న కేశవాది నామములు స్తోత్రములలో ఉన్నట్లు కనబడుతూ వుంటవి. ప్రాకృతములో చేసిన

దశక విభాగము, మన్నారు 'కృష్ణ

ఆంధ్రశతక శతకము' మొదలైన శతకములలో

రచనప్రారంభము కనబడుతున్నది. కొందరు దశకము

నకు మారుగా వింశతి నియమము

పాటించినారు. దశకముగాని, వింశతిగాని ఏదో ఒక ఉద్దేశమైన విషయమునకు సంబంధించి వుంటుంది. ఇట్లే పెక్కువందలుగల పద్యావళికి నైతము తెలుగులో శతకమే అంటున్నాము. అందుకు వేమన శతకమే నిదర్శనము. వేమన శతకములో 700 పద్యములు కలవు. రానురాను శతకమంటే సరిగా మారు పద్యములే ఉండవలెనన్న నియమము పోయి, మారుకంటే ఎన్నైనను ఎక్కువ పద్యములు ఉండవచ్చునను నియమ మేర్పడినది. క్రమక్రమముగా ఆంధ్ర శతకములు ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వము కలిగి, లోకుల ఆదరణమును పొందినవి.

పండిత వంగూరి సుబ్బారావుగారు రచించిన శతక కవుల పరిశ్రమ చదువదగిన గ్రంథము. వారు ఆరువందల శతకము

లను పరిశీలించినారు. కాని వెయ్యి శతకములు అయినను ఉండి ఉండును. 12 వ శతాబ్దమునాటి పాల్కురికి సోమ నాథ విరచితమైన వృషాధిపశతకము మనకు తెలిసినంతవరకు

ఆంధ్ర సారస్వతములో ప్రాచీన

ప్రతికవిన్ని శతక

రచనతో కవిత

ప్రారంభించెను.

తమమైన శతకము. పాల్కురికి

సోమనాథునివలెనే సాధారణముగా

మన ఆంధ్రకవులందరున్నా తమ

కవితారంభదశలో కనీసము ఒక

శతకమైనా రచించినట్లు కనబడుతుంది. ప్రతికవిన్నీ ఉత్తమ కావ్యము రచించుటకు పూర్వము కొన్ని చాటు పద్యములు, శతకములు అభ్యాసముకొరకు రచించి ఉండవలెనని ఊహించ వచ్చును.

ఆంధ్రలాక్షణికులు మాత్రము ప్రబంధముల కిచ్చినంత గౌరవము శతకముల కిచ్చినట్లు కనబడదు. విన్నకోట పెద్దన్న శతకములను తుద్రకావ్యములలో చేర్చినాడు.

అప్పకవి మాత్రము కొన్ని శతకము

శతకమునకు

గౌరవము తక్కువ

లను ప్రమాణ గ్రంథములుగా పరిగ్ర

హించి అందలి ప్రయోగములు లక్ష

ణములుగా చూపించినాడు.

శతకరచన సాధారణముగా సులభశైలిని ఉంటుంది గనుకను, అందులోని విషయములు భక్తిరస ప్రధానములుగాను, సాంఘికములుగాను ఉంటవి గనుకను శతకములు సాధారణముగా లోకులందరికినీ ఆదరణీయములుగా వుంటవి. అందులో భక్తిరస ప్రధానమైనవి దాశరథీశతకము, కృష్ణశతకము, భక్త చింతామణి శతకము మొదలైనవి. నిత్యము పారాయ

ణగా వర్ణించుకొనేవారు వేలకొలది

శతకములు

గలరు. వేమన శతకము, సుమతీ,

సాధారణులకు

శతకము పిల్లలకుకూడా బోధపడే

ఆదరణీయములు

శైలిలో ఉన్నందున నేటికినీ ఆవే

ఎక్కువగా బడులలో వ్యాప్తిచెంది

యున్నవి.

ఒక పట్టికలో కొన్ని ముఖ్యమయిన శతకములను 'పట్టికలు' అను 7వ అనుబంధములో పేర్కొంటున్నాము.

3. ప్రజావాఙ్మయము

విషయ సంగ్రహము :—వీరశైవులు, మతప్రచారముకోసము జనసామాన్యమునకు బోధపడే జానుతెలుగున పద్యాలూ, పాటలూ రచించుటకు ప్రారంభించినారు. పద్య రచనకు పూర్వము పాట పుట్టినది; తెలుగు పాటలు ప్రజాదరణము పొందినవి; నవ్యసాహిత్యమందు ప్రజావాఙ్మయ మొక ముఖ్యమైన శాఖ; ఇందు పదవాఙ్మయం గురుజాడ అప్పారావుగారు పునరుద్ధరించిరి; బసవరాజు అప్పారావుగారు నీర్ధహస్తులు; వున్నవ లక్ష్మీనారాయణ, నేదునూరి గంగాధరం గార్ల జాన పద గీతాల నేకరణ కృషి; ఆధునిక పదాలు రాజకీయ సంఘ సమస్యలకు సంబంధించినవి, రైతుభజనావళి, క్రాంతి గీతాలు, గేయ గుచ్ఛములు మొదలగునవి; నేటి పెక్కురు ఆంధ్రకవులు, రచయితలు.

జ్ఞానుతెలుగు పద్యాలూ, పాటలూ అనేకము మన కున్నవి. అసలు ఈ జానపదవాఙ్మయమును సృష్టించినది, విదములూ పాటలూ రచించినదీ ఆరంభములో ప్రజలలో పజ్ఞానోదయం కోసం, మతప్రచారం కోసం—వీరశైవులు.

వీరశైవపు ఉద్భవతం తగ్గగానే మతప్రచారంకోసం అదిమూలపడి, రానురాను పురాణ వీరశైవులు ప్రబంధములకే ప్రాబల్యము అధికమైనది. అయినప్పటికినీ జన సామాన్యము హృదయముగాను, చెవికింపుగాను ఉన్న జాను

శ్రీ నేదునూరి గంగాధరం తెలుగులోని జానపదగీతములు 4000ల వరకు నేకరించిన భాషాభిమాని.

తెనుగు కీర్తనలూ, పదాలూ, పాటలూ, రగడలూ ఆదరిస్తూనే వచ్చినది. అది గమనించి ప్రజానురంజకం కోసం, అంతేకాక, అవి రమణీయముగా ఉండటంచేత రగడలను మధ్య మధ్య తమ కావ్యములలో ప్రబంధ కర్తలు చేర్చుకున్నారు.

“పద్యముకంటే పదమే ముందుపుట్టిందని సాహిత్య మీమాంసకుల ఆశయము. నాగరకత ప్రారంభములో

నాట్యము పుట్టింది. మనుషులు పగలంతా కష్టపడి, రాత్రి నలుగురూ ఉల్లాసముగా పాట పుట్టక. కాలము గడిచేటప్పుడు నాట్యము ప్రారంభ మవుతుంది. క్రమేణా కూని రాగము బయలుదేరుతుంది. ఆ తర్వాత మనస్సులో మాట బయటకు అనేటప్పుడు లయ యేర్పడుతుంది. ఆ శబ్దజాలమే పాట అవుతుంది.”

ప్రపంచములోకల్లా అతి ప్రాచీనమైన వేదసంహితలు వివిధ ఛందస్సులలో ఉన్న పాటలు. జానపద సాహిత్యమనే జాతీయవాఙ్మయములో ఊర్జితనిద్ర, కుశలవ కుచ్ఛల కథ, దేశింగుమహారాజుకథ, బొడ్డిలిపాట, పెద కామమ్మకథ, బాలనాగమ్మ కథ, తెలుగు పాటలు బాలచంద్రుని వీరగాథ మొదలైన ప్రజాదరణము. వెన్నో ఉన్నవి. ఇవన్నీ ఉద్రేక పూరితంగా ఉంటవి. తర్వాత, సంగీత పాఠకులుకూడా స్తుతించి పాడుకుంటూఉండే త్యాగయ్య కీర్తనలూ, తేత్రయ్య, సారంగపాణి పదాలూ మొదలైనవి ప్రజాదరణ పొందగలిగినవి. ఈ పదకర్త లందరిలోనూ జాతీయత చిత్రచిత్ర రూపాలలో ప్రతిబింబిత మవుతున్నది. పండితాదరణము లేకపోయినప్పటికినీ దొరలు ఇచ్చిన పాలకన్నా అడుగడుగునా నిత్యపంగల ధరణి ఇచ్చినపాలు మేలన్నట్లు ప్రజాదరణమువల్లనే ఈ పదవాఙ్మయము వికసించినది.

ఆధునిక నవ్యసాహిత్యంలో పదవాఙ్మయమునకు ప్రాప్తి నిల్చినది కీర్తిశేఖరయిన గురుజాడ అప్పారావుగారు. వీరు దేశాభిమానము వర్ధిల్లి, దేశము బౌద్ధత్యము పొందాలంటే తప్పకుండా కవిత కోకిలములు జాత్యభిమానము పురి కొల్పేటట్లు,

“ఆకులందున అణగిమణిగీ
పదవాఙ్మయం గురుజాడ కవిత కోకిల పలుకవలెనోయి,
అప్పారావుగారు పలుకులనువిని దేశమందభి
పునరుద్ధరించిరి. మానములు మొలకెత్తవలెనోయి.”

అనిన్నీ; పదవాఙ్మయముమీద శితు కన్నువేసి అపహసించే పండితుల నుద్దేశించి

“కొయ్యబొమ్మలు మెచ్చుకళ్లకు
కోమలులు సోరెక్కునా.” అనిన్నీ చెప్పి
ఈ వాఙ్మయానికి ఒక విశిష్టత, జగీ సమకూర్చారు.

వీరి పుంతలలోనే పోయి అనేకపదాలు రచించినది
కీ. శే. బసవరాజు అప్పారావుగారు. అసలు భారత జాతికి కీర్తి
స్తంభములాగ నిలచిన గాంధీ మహాత్మునిమీద ‘కొల్లాయి
గట్టితే నేమి—నూ గాంధీ కోమటై పుట్టితే నేమి అనీ;’
‘నల్లవాడే-గొల్ల పిల్లవాడే’ మొ||లగు
సిద్ధహస్తలు మకుటములతో ఆయన వ్రాసిన
బసవరాజు పాటలు, ఆపాల గోపాలమూ
అప్పారావుగారు పాడుకుంటూనే ఉన్నారు. ఇదే,
ఈ కవి ప్రతిభకు నిదర్శనము, ఇంక,
పదాలు వ్రాసినవారిలో చెప్పవలసిన ప్రసిద్ధులలో ఉన్నవ
లశ్రీనారాయణగారు, కవి కొండల వెంకట్రావుగారు
నేదునూరి గంగాధరంగారు మొదలైనవారు.

దేశములో రాజకీయ సంచలనముతో స్వాతంత్ర్యపిపాస
చెలరేగుతున్నది. గరిమెళ్ల సత్యనారాయణగారి ‘మాకొద్దు
తెల్ల దొరతనము’ అనేపాట ఆంధ్రదేశమంతా అల్లుకొని
పోయి కలవరము పుట్టించినది. కోరుగింజలు కొంగులోకి
తెచ్చుకొని అన్నీ పండించే కాపే అన్నానికి కరువున పడి
పోతున్న ఈ కాలంలో కర్షకుల కష్టాలు పోవాలనీ, కార్మి
కుల కష్టాలు పోవాలనీ ఏ కొద్దిమంది వ్యక్తులకో ధన
దాహము తీర్చు ఇప్పటి దౌర్భాగ్యపు ధనధాన్య విభజన
పద్ధతి నశించాలనీ ఉన్నత ఆశయములు ప్రజాహృదయా

లలో నాటుక పోయినవి. కష్ట
ఆధునికపదాలు నివారణమునకో, ఉల్లాసమునకో
సంఘసమస్యకు ఉదయించే కవిత్వములోను, నేటి
సంబంధించినవి. కవి జీవితములోను క్రొత్తక్రొత్త

భావములు ఉదయించి, నూత్న
దేశమును సృష్టించి భావములే చిత్రచిత్రములైన రసా
కృత్తులతో ఆ కవుల కావ్యములలో సుమియిస్తున్నవి.
రైతుల కష్టాలను చూపించి, వాటి నిర్మూలనకు మార్గమును
నూచిస్తూ వ్రాయబడిన పదాలను సేకరించి ఆచార్య
రంగాగారు “రైతు భజనావళి” అనే సంపుటిని ప్రకటిం
చారు. ఇట్టి పద సంగ్రహములే ‘క్రాంతిగీతాలు’,
‘గేయగుచ్ఛము’ మొదలైన గ్రంథములు.

పై పేర్కొనినవారుగాక తుమ్మల వెంకట్రామయ్య,
నాల్ల వెంకటేశ్వరరావు, శెట్టిపల్లి వెంకటరత్నం, చిరుమా
మిళ్ల విజయపార్థసారథి, దువ్వూరి రామిరెడ్డి, ప్రయాగ
కోదండ రామశాస్త్రి, అల్లూరి
నేటి ఆంధ్ర పదకవులు అప్పారావు, చదలవాడ పిచ్చయ్య
గార్లు ఆకలిమంటలు, అబ్బగభీరత,
కూలీలరాజ్యం, ఆవేదనాగ్ని అనే వివిధ శీర్షికల క్రింద
అనేక పదములను ప్రకటించారు. వీరి రచనలన్నింటిలోను
ఆవేశము, సృజనాశక్తి ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తుంది. ప్రయాగ
నభిసంహతాశాస్త్రిగారి పాటలు రేడియోద్వారా తరుచుగా
ప్రజల నాకర్షిస్తున్నవి.

మొత్తముమీద మన సారస్వతములో పదాలదొక ప్రత్యే
కతా, వెలుగును.

4. శ్రీ ల వా జ్ఞ య ము

చదువన్నేర్తురు పూరుపుల్ బలెనె
కాత్తంబుల్ పఠింపించుచో.
నడుమన్నేర్తురు శత్రుసేనల ధనుర్వాపార
ముల్ నేర్చుచో.
సుదితోత్సాహముతోడ నేలగల రీయుర్విన్
బ్రతిడ్డించుచో
ముదితల్ నేరగరాని విద్యగలదే
ముద్దార నేర్పించినన్.

—శ్రీ చిలకమర్తి కవీంద్రుడు.

విషయ సంగ్రహము :— మొదటిప్రకరణము—శ్రీ
విరచితములు-ఆదికాలమునుండిన్ని ఆంధ్ర శ్రీలలో విద్యావతులు
గలరు. సాతవాహనుని ధార్య; నారాయణభట్టు కూతురు
కుప్పమ్మ, కోన బుద్ధరాజు కూతురు ఆంధ్రకావ్య రచయిత్రులు;
కృష్ణదేవరాయని కూతురు మోహనాంగి మరీచి పరిణయమును,
మొల్ల రామాయణమును రచించిరి; రఘునాథనాయకుని
వారాంగనలు; రామభద్రమ్మ గొప్ప పండితురాలు, కవయిత్రి;
రంగాజమ్మ రచించిన ప్రబంధములు; మధురవాణి, సౌందరీదేవి
రచించినవి; ముద్దుపళిని రచించిన రాధికా సాంత్యనము, మదన

సభద్రమ్మ శతకము, దండకములు; తరికొండ వేంకమాంబ రచనలు: బండిబాపము, రత్నాంబ, అమ్మణిఅమ్మమ్మ, వేమూరి భారదాచ, అలివేల మంగమ్మ, రాణి చెల్లాయమ్మారావు రచించినవి; 20 వ శతాబ్దమందలి రచయిత్రులు; బండారు అచ్చమాంబ, గుండు అచ్చమాంబ మొదలగు 200 కు పైగా స్త్రీలు, 400 కుపైగా వారిగ్రంథములు; కవయిత్రులు: కొటికల పూడి సీతమ్మ మొదలగువారు కావ్యములను, గేయములను; మాణిక్యంబ, జూలూరు కలశమ్మ మొదలగువారు నాటకములను రచించిరి; నవ్యసాహిత్యగీతాది గ్రంథ రచయిత్రులలో చావలి బంగారమ్మ, తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మ మొదలగువారు; కథలు, నవలలు రచించిన స్త్రీలు ఎక్కువగా ఉన్నారు; జయంతి సూరమ్మగారి సుదక్షిణాచరిత్ర స్త్రీలనవలలలో మొదటిది కాబోలు;—స్త్రీల పత్రికలు హిందూసుందరి గృహలక్ష్మి మొదలగునవి ఎక్కువగా ప్రచారములో నున్నవి.

రెండవ ప్రకరణము—స్త్రీలకై విరచితములైన గ్రంథములు; చింతాదీక్షితులుగారి వ్యాసము; స్త్రీల పాటలలో మునుపటివి లాలిపాటలు, జోలపాటలు, గుమ్మడిపాట, పురాణకథల పాటలు మొదలగునవి పోయినవిపోగా, నిల్చియున్నవి నందిరాజు చలపతి రావుగారు మొదలగువారు ప్రకటించినవి. ఆ పాటలలోని లక్షణము.

క్రింద్రుల చరిత్రలో ఆదికాలమునుండిన్ని విద్యావంతులయినస్త్రీలు కలరని చెప్పవచ్చును. బృహత్కథామంజరి గుణాధ్యునివద్దనుండి అందుకొని సంప్రదించిన ఆంధ్రరాజు సాతవాహనుడు మొట్టమొదట సంస్కృతభాష బాగుగా తెలియనివాడై ఉండెననిన్నీ, అతనిభార్య సంస్కృత సాంక్షియముగల విద్యావతియనిన్ని తెలియజేసే కథ యొకటి కలదు. ఆ ఇరువురు భార్యాభర్తలున్న జలక్రీడ లాడుకొను సమయమున రాజు తనపైకి జలములను చిమ్ముతూ ఉండగా

ఆమె “మోదకైస్తాడయ” అని పలికి సాతవాహనుడు. నది. ఉదకైః=ఉదకములతో, మా తాడయ=కొట్టవద్దు; అని ఆమె అన్నది. మోదకైః=కుడుములతో, తాడయ=కొట్టుము; అని రాజు అర్థము చేసుకొని వెంటనే మోదకములను తెప్పించి హాస్యాస్పదుడయ్యెనని కథలో ఉన్నది.

నన్నయభట్టుకు సహాయముగానుండిన నారాయణభట్టు కూతురు కుప్పమ్మ దొడ్డ కవీశ్వరురాలట. గాని ఆమె రచించినదేదీ మనకు లభ్యముకాలేదు. ద్విపద రామాయణము

రచించిన రంగనాథునికి సహకారిగానుండిన కోనబుద్ధి రా కూతురు (క్రీ. శ. 1230-12 నారాయణభట్టు-కోన నాటిది) బాల్యమండే విధవబుద్ధిరాజు కూతుళ్లు తన దుస్థితికి అనుగుణముగా రచించిన కరుణరసప్రధాన పద్యము కొన్ని 16 వ శతాబ్దమున కృష్ణదేవరాయల అష్టదిగ్గజులలో నొకడైన అయ్యలరాజు రామభద్రకవి తాను రచించిన కలకథాసారసంగ్రహమందు చేర్చుకొనెనట!

కృష్ణదేవరాయని కూతురు మోహనాంగి మరీచిపరిణామను శృంగార ప్రబంధమును రచించి రాయల ఆస్థాన పంతుల సభలో చదివించి పండితులమెప్పును బడసినది

1509-30 లో వెలసిన కుమ్మ మోహనాంగి - మొల్ల మొల్ల కావ్యశైలిని రామాయమును ప్రబంధముగా రచించినది ఆంధ్ర రామాయణము లన్నిటను మొల్లరామాయణమృదుమధురశైలిని సామాన్యులకు నైతము సుబోధకమగు నట్లు రచితమగుటచేత దేశములో ఎక్కువగా వ్యాప్తిచెందయున్నది.

తంజావూరి నాయకులలో 1630-1640 నాటి రఘునాథ నాయని పోషణలో ఉండిన వారాంగనలందు కొందరు పండితురాండ్రును కవయిత్రులును గలరు. అందులో రామభద్రమ్మ రఘునాథనాయని వీరవిక్రమములను, విద్యావినోదములను కీర్తిస్తూ రఘునాథాభ్యుదయ మనే కావ్యమును సంస్కృతభాషలో రచించెను. ఆమె శతలేఖనీ విద్య యందును సమయలేఖనీవిద్య యందును చతురురాలు. సంస్కృత మేకాక, ఆరుప్రాకృతములను, ఆంధ్రభాషను చక్కగా

నభ్యసించిన విద్యావతి. ఈ ఎనిమిది భాషలందును కవిత్వము చెప్పగల ప్రజ్ఞావతి. అందుచేత ఆమె సాహిత్య సామ్రాజ్యమందగ్ర పీఠము నలంకరించి యుండెను.

ఆమె రచించిన రఘునాథాభ్యుదయమును బట్టి రఘునాథుని ఆస్థానమునగల విదుషీమణులు సాహిత్యమందేకాక సంగీతమందు నైతము గొప్ప నైపుణ్యముగలవారనిన్ని, వీణ, రావణహస్తము మొదలయిన యంత్రములు వాయిస్తూ మధురముగా గానాలాపముచేసే వారనిన్ని

శ్రీమతి బండారు అచ్చమాంబ.

కీ. శే. లక్ష్మణరావు పంతులుగారి సోదరి, అబిలా సచ్చరిత్ర రత్నమాల గ్రంథకర్త్రీ. కీ. శే. రాలు. ములో కలవు. మధురవాణి సంస్కృతమున రామాయణము న్ను, తెలుగున నైషధము, కుమార సంభవమును రచించెను. సౌందరీదేవి, అల్లాడభూపతి సింహనరేంద్రవిలాసమునే ప్రబంధమును రచించెను. ఇది చెన్నపుర ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమందున్నది.

తంజావూరి రాజులలోనే 1765 నాటి ప్రతాపసింహుని వేశ్య అయిన ముద్దుపళిని రాధికాసాంత్వన మను శృంగార ప్రబంధమును రచించినది. గ్రంథమంతా మృదుమధుర శైలిలో ముద్దు లాలుకుతూ మనోహరంగా ఉన్నది. అందలి శృంగారరసప్రధానమైన పద్యాలుకొన్ని నేటి విద్యాధికు లకు అసభ్యములుగా కనబడవచ్చును

ముద్దుపళిని, మదిన గాని, ఆ దేశమం దప్పటివారి అభి సుభద్ర, తరికొండ రుచుల కనుగుణముగా నుండెనని వేంకమ, బండి బాపమ చెప్పగలము. సుమారు 1810 లో మొ॥ మదిన సుభద్రాయమ్మ కొన్ని శతక ములు, దండకములు రచించెను.

అందులో కేశవశతకము, కృష్ణశతకము ముఖ్యమయినవి. ఈమె గొడే నారాయణగజపతిరాయణింగారి మేనత్త. సుమారు 1840 లో వెలసిన తరికొండ వేంకమాంబ ద్విపద లలో భాగవతము, రాజయోగసారము, వాసిష్ఠ రామా యణమును వేంకటాచల మాహాత్మ్యమును ప్రబంధమును రచించెను. 1850 లో బండి బాపమ మినాక్షీ శతక మును 1870 లో రత్నాంబ వేంకటరమణ శతకమును

వారిని రఘునాథుడు ఎక్కువగా ఆదరించి వారికి కనకాభిషేకము చేస్తూ ఉండేవాడని న్ని తెలియవచ్చినది. వారిలో రంగాజమ్మ మన్నారు దాస విలా సము, ఉషా పరిణయ ము అనే రెండు ప్రబంధములు రచించినది.

వీటి వ్రాతప్రతులు తంజావూరి సరస్వతీ పుస్తక భాండాగార

1891 లో అమ్మణి అమ్మళ్ కృష్ణశతకమును, 1891లోనే వేమూరి శారదాంబ మాధవ శతకము నాగ్నజితీ పరిణయ మనే ప్రబంధమును 1892 లో పి. అలివేలమంగమ్మ పద్మినీ హంసునిగానవినోద మనే గేయమును 1900 లో చెలికాని రాణి చెల్లాయమ్మరావు పార్థసారథి శతకమును రచించినారు.

ఈ 20 వ శతాబ్దము ప్రారంభించినసరికి అబలాసచ్చ రిత్ర రత్నమాల, బీదకుటుంబము వచనరూపమున రచించిన బండారు అచ్చమాంబ; శకుంతలమణి, రామేశ్వర యాత్ర చరిత్ర, సత్కథామంజరి మొదలయిన వచనగ్రంథములను రచించిన గుండు అచ్చమాంబ;

20 వ శతాబ్దమందలి మహిళా కళాబోధిని, పాతివ్రత్యము రచయిత్రులు నుంగళహారతులు రచించిన పులు

గుర్త లక్ష్మీనరసమ్మ; భగవత్కీర్త నలు రచించిన నందూరి శ్రీలక్ష్మమ్మ; బాలబోధ వ్యాకరణము రచించిన శ్రీ రంగమ్మవిదుషి మొదలయిన విద్యావ తులు కొంతవరకు నవీన విజ్ఞానమును గ్రహించి నూతన రచన లకు త్రోవ చూపిరి. ఈ 20 వ శతాబ్దములో చదువెరి గిన స్త్రీల సంఖ్య నూటికి నాలుగుకంటె అధికము కాక పోయినా వీరిలో గ్రంథములు రచించినవారి సంఖ్య మాత్రము ఉత్సాహకరముగానే ఉన్నది. ఈ నూతన యుగములో కొత్తగా వెలసిన గద్యరచన స్త్రీలను ఎక్కువ గానే ఆకర్షించినది. కథలు, నవలలు, వ్యాసములు మొద లయిన గద్యరచనలున్న, శతకములు, ఖండకావ్యములు, ప్రబంధములు, పాటలు, పదాలు మొదలయిన పద్యరచన లున్న రచించిన స్త్రీలసంఖ్య 200 కు పైగా ఉండవచ్చును. వీరి గ్రంథములన్నీ మొత్తముమీద 400 కు పైగా నుండునని చెప్పగలము.

పద్యకావ్యములలో శతకములు రచించినవారు కొందరు కలరు. కొటికలపూడి సీతమ్మ 1908 లో సాధురత్నా శతకము రచించెను. అంతేకాక లేడీజేన్ గ్రే అను ఆంగ్ల కావ్యము ననుసరించి 1915 లో ఆంధ్రకావ్యమును అహల్యాబాయి ఉపన్యాసమాలిక, ఉన్నతస్త్రీవిద్య, కందుకూరి వీరేశలింగం చరిత్ర మొద

లయిన నవీన గ్రంథములును రచిం చెను. కాకాణి వేంకట నరసమ్మ కృష్ణ కందార్థములు (1913), కళ్లేపల్లి వెంకట నరసమ్మ

మంత్రి శతకము (1914), కే. లక్ష్మమ్మ ఆదివిష్ణు శతకము (1915), కొటికల పెద్దతులశమ్మ కందార్థ నక్షత్రమాల (1916), కాంచనపల్లి కనకమ్మ రంగశతకము (1916), ఎన్. శేషమాంబ పాండురంగ శతకము (1918) మొదలగు లక్ష్మీరసమాంబ భద్రాచలధీశ్వర శతకము (1919) రచించిరి. వీరిలో కాంచనపల్లి కనకమ్మగారు ఎక్కువగా విద్యా వ్యాసంగముచేసి విద్వాన్ పరిషత్‌లో ఉత్తీర్ణురాలై, చెన్నపురి క్వీన్‌మేరీజ్ స్వకళాశాలలో ఆంధ్రభాషాధ్యాపకురాలుగా నున్నారు. వీరు అమృతవల్లి, గౌతమబుద్ధ చరిత్ర, ఆంధ్ర శాకుంతలము, జీవయాత్రాంతర్గత పద్యముక్తావళి మొదలయిన గ్రంథములు రచించిరి. యం. రంగనాయకమ్మ తులసీదళ శతకమును, కాదాటి నరసమ్మ వరదరాజశతకమును, కొండేపూడి సుందరమ్మ పుండరీకరామ శతకమును, జోహరా పురము కమలమ్మ రామశతకమును, పి. వేంకట సీతమ్మ ప్రసాదసారథి శతకమును ఇటీవల రచించిరి. పాటలు (పెండ్లి పాటలు, మంగళహారతులు, లాలిపాటలు, భక్తి పాటలు మొదలయినవి) రచించిన స్త్రీలు ఎక్కువగా నున్నారు. వారిలో నరసమ్మగారు రచించిన కల్యాణ పాటలు (1909), జాలూరు కలశమ్మ రచించిన యశోదాకృష్ణ సంవాదము (1911), తెలికపల్లి నరసమాంబ రచించిన స్త్రీల పూజ పాటలు (1913), రుద్రభట్ల లోకమాంబ రచించిన భగవత్పార్వీర్థనలపాటలు (1915), కళ్లేపల్లి వేంకటరమణమ్మ రచించిన మహాలక్ష్మీ పూజపాటలు, వంగల వేంకమాంబ రచించిన భజన కీర్తనలు, గుణుపూడి ఇందుమతీదేవి రచించిన లక్ష్మణా పరిణయము మొదలయినవి, కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మ రచించిన సత్యా ద్రౌపదీ సంవాదగేయము ప్రచారములో నున్నవి. 1911లో మామిడన్న సుభద్రమ్మ ద్విపదలో రచించిన అధ్యాత్మ రామాయణకావ్యములో చక్కని శైలి, కవితా చమత్కృతి కనబడును. ఆకాలమండే బుర్రా సూర మాంబ రచించిన సావిత్రి విజయమును కావ్యము పేరుపొంది నది. అమలాపురపు సీతారామమ్మ 1926లో రచించిన సతీ సావిత్రియను ఖండకావ్యము నైతము మెచ్చుకోదగినదే.

నాటకములు రచించిన స్త్రీలు కొందరున్నారు. 1899 లోనే ఆనగా ఆంధ్ర సారస్వతంలో నాటక రచన ప్రారంభ మైన కొద్ది సంవత్సరములకే బు.మాణిక్యం రావణసహార మను నాటకమున్ను, జాలూరు కలశమ్మ 1909 లో పుష్ప రీతివతి, గులేబకావళి అనే నాటకములను, 1912 లో

గుడిపాటి లక్ష్మీనరసమ్మ స్వయం నాటకములు రచించిన వరమనే నాటకమును, 1914 లో త్రీలు సీరము సుభద్రయాంబ సురుచీ విజయమనే నాటకమును, 1917లో విస్మంరాజు సీతమాంబ సావిత్రి నాటకమును, ఎమ్. పి. మందతాయారమ్మ సుల్తానీ కల్యాణమనే నాటకమును, 1918 లో కందాళ చూడమ్మ కమలాపరిణయ మనే నాటకమును రచించిరి; గాని, ఈ నాటకములలో ఏదిన్నీ ప్రదర్శనార్హ ముకాలేదు. అందుచేతనేకాబోలు స్త్రీలలో ఎవరున్న ఇటీవల నాటకములు రచిస్తూ ఉన్నట్లు కనబడదు.

ముద్దుకృష్ణగారు సంకలితముచేసి ప్రకటించిన వైతాళికు, లలో చావలి బంగారమ్మ, తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మ, సోదామిని (బసవరాజు రాజ్యలక్ష్మమ్మ) గార్ల పేర్లు నవ్యసా హిత్య యుగమందలి కవయిత్రులలో ప్రధానమైనవిగా కన బడుతున్నవి. “తెనుగు కడుపున పుట్టి చేవదేరిన నడికారము ఈమె భాష పోకడలలోనూ, తాటాకుబొమ్మలకు ప్రాణము పోసి కన్నబిడ్డగా చంకను ఎత్తగలిగిన పసినాటి తెలుగు భావన ఈమె ఊహ వీధిలోనూ... ఊహ ప్రపంచాన ఎంత గారడీ ఉన్నదో ఆనందించవలెనంటే ‘ఆ కొండ’ లోని చోద్యమునుబట్టి గ్రహించవచ్చును”; అని బంగారమ్మ గారి గురించి ముద్దు కృష్ణగారు వ్రాసినారు. అమె రచించిన ఇతర గీతములలో పేర్కొదగినవి. కప్పతల్లిపెల్లి, కార్తిక పూర్ణిమ, తమస్సు. తల్లాప్రగడ నవ్య సాహిత్య గీతాది విశ్వసుందరమ్మ “అందరాని ఊహ లకు ఆసించే వ్యక్తి”. ఈమె రచించిన “ప్రతిగీతంలోనూ అవ్యక్తంగా

నైనా ఒక వేదన, గుండె చురుక్కుమన్న కోయిల కేకవలె ధ్వనిస్తుంది.” ఈమె గీతములలో ప్రియుడా! : స్నేహరుచి, కుపితవిధి, అంధకారము ముఖ్యమైనవి. సోదామిని రచించిన గీతములలో ప్రియ నిరీక్షణము, చలిగడగడ, ఆకాశమున మబ్బు, ప్రణయినీ గీతము, దురదృష్టము, “చాలా ప్రశస్తమైనవి”. కడుసున్నితము, మహాగభీరము; ఈయమపలుకు; హృదయము... ఒక్కొక్కగీతం ఒక్కొక్క హృదయస్పందనం” అని ముద్దుకృష్ణగారి ప్రశంస.

నవలలు-రచించిన స్త్రీలు ఎక్కువగా ఉన్నారు. వీరిలో జయంతి సూరమ్మగారి సుదక్షిణా చరిత్రముతో స్త్రీల నవలా

రచన 1906 లో మొదలు పెట్టినట్లు కనబడుతుంది. 1914 లో మల్లవరపు సుబ్బమ్మ కళావతి చరిత్ర, కృపాబాయి సత్యనాథమ్ కమలాంబ, ఎస్. స్వర్ణమ్మ ఇందిర 1916లో వి. శ్రీనివాసమ్మ ప్రియాన్వేషణము, సేతుపిండారి, గోపినెట్టి లక్ష్మీనరసమాంబ సుకేశి, సుగుణావళి, 1919-21 లో మాగంటి అన్నపూర్ణా దేవి సీతారామము, నవవర్ష స్వప్నము అనే నవలలు రచించినారు. ఇటీవల ఓలేటి సూర్య ప్రభాదేవి ఇందుమతి, దేశిరాజు లక్ష్మీనరస మాంబ కమలావతి, పులవర్తి కమలావతీ దేవి కుముద్వతి, రాధికాచంద్రావళులు, మల్లాది బుచ్చమ్మ లంకాపతి, కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మ వసుమతి, ఏ. పి. పిరాట్టమ్మ శోభావతి, ఆచంట సత్యవతీదేవి సునందిని, కూచి రామలక్ష్మమ్మ అమల, పి. రాజలక్ష్మమ్మ మదవతి, డి. సత్యనాథస్వామి లలిత, సీరము సుభద్రయాంబ జాగిలము, పులుగుర్తి లక్ష్మీనరసమాంబ యోగీశ్వరి, చిల్లరిగె రమణమ్మ రామాశ్రమము, అట్లూరి వేంకటసీతమ్మ రూపవతి అనే నవలలు రచించినారు.

పైని పేర్కొనబడిన వారుకాక ఇంకా చాలామంది శ్రీలు గద్యపద్య కావ్యములను రచించినవారు గలరు. కేవలము తెలుగు సాహిత్య ప్రచారముకోసము వెలువడిన మాసపత్రికలు :—హిందూసుందరి, శ్రీలు-పత్రికలు సావిత్రి, జనానామేగజీను, వివేకవతి, గృహలక్ష్మి శ్రీల విద్యాభివృద్ధికి ఎక్కువగా తోడుపడి గ్రంథరచన మొనరించి సాగించవలెనన్న ఉత్సాహము శ్రీలకు అధికముగా కలిగించినవి.

2

మొదటి భాగములో చెప్పినదంతా శ్రీలు అందరి కోసము చెప్పిన గ్రంథములకు సంబంధించినది. ఈ భాగములో కేవలము శ్రీలకోసము, పిల్లలకోసము రచితములైన పాటలు, పదాలుగురించి తెలిజేస్తున్నాము. ఈ విషయము ఎక్కువగా కృషిచేసినవారు చింతాదీక్షితులుగారు. కీ. శే. గిడుగు వేంకట చింతాదీక్షితులుగారి రామమూర్తిపంతులుగారికి వారి వ్యాసము సప్తతితమ జన్మ దినోత్సవమునకు విద్వాంసులు సమర్పించిన వ్యాస

సంగ్రహములో దీక్షితులుగారి శ్రీలసారస్వతమనే వ్యాసము చదవదగినది.

శ్రీల పాటలు చాలాకాలమునుండి దేశములో వ్యాప్తి చెందియున్నవి. ఇందులో కొన్ని ఎవరు ఎప్పుడు రచించినారో తెలియదు. ఏవి, తెలుగుదేశమంతటనుగాని ఎక్కువ మేరగాని వ్యాపించియున్నవో, అవి చాలాకాలమునాటివని చెప్పవలెను. “ఏడవకు నాతండ్రి ఏడవకు నాతండ్రి ఏడి నై నిన్నెవ్వ రెత్తుకుంటారు”; “లాలనుచు పాడరమ్మా, ఈబిడ్డ లక్ష్మీవిలాసుడమ్మా”; “లాలిబంగురుబొమ్మ లాలిమాయమ్మ, లాలిముద్దులగుమ్మ లాలి సీతమ్మ” శ్రీలపాటలలో మొదలయిన లాలిపాటలు; “సువ్వీ మునుపటివి సువ్వీ రామచంద్ర, సువ్వీసువ్వీ కీర్తిసాంద్ర, సువ్వీ సీతమ్మ మాకు శుభములిమ్మా” అనే సువ్వీపాట; “నీకి స్త్రీ పాలలో ముంచెత్త వమ్మ పాలనే ముంచెత్తు నేత ముంచెత్తు” మొదలయిన అప్పగింతలపాటలు, కృష్ణాష్టమినాడుపాడే “కస్తూరి రంగ రంగా నాయన్న కావేటి రంగరంగా” అనేపాట, “గుమ్మడేదే గోపదేవీ, గుమ్మడేదే కన్నతల్లి గుమ్మడిని పాడ చూపగదవే అమ్మ గోపమ్మా—అమ్మా గుమ్మడేదే” అనే గుమ్మడిపాట; భాగవతం, భారతం, రామాయణం మొదలయిన పురాణగ్రంథములందలి కథలకు సంబంధించిన పాటలు చాలా కాలమయి అనుశ్రుతంగా వచ్చి దేశమంతటా వ్యాపించి ఉన్నవి.

ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారు బాలికాపాఠశాలలు పెట్టిన తర్వాత ఈ పాటలయెడల ఆదరము చాలామంది బాలి

కీ. శే. శ్రీమతి జూలూరి కలశమ్మ ప్రఖ్యాత కవయిత్రి.

కలకు అంతరించినది. మన నాయనమ్మలకు, అమ్మమ్మలకు వచ్చిన పాటలలో సగము మన తల్లులనాటికి, మన తల్లులకు వచ్చిన పాటలలో మూడువంతులు మన సోదరుల నాటికి అంతరించి పోయినవి. ఏలూరిలో నందిరాజు చలపతి

రావుగారు, కాకినాడలో మంగు వేంకట రంగరాధరావు గారు, రాజమండ్రిలో నేదునూరి పోయినవిపోగా గంగాధరంగారు ఇంకా అక్క నిల్చియున్నవి కొన్ని డక్కడ కొందరు కొన్ని పాటలు సేకరించి ప్రకటించినారు. ఇంకా బ్రతికియున్న ముసలమ్మల నోటను, బిచ్చగాళ్ల నోటను కొన్ని పాటలు ఆడుతూఉన్నవి. వీటియెడల పండితులకు ఎన్నడూ ఆదరములేక పోయినది. అయినా స్త్రీలు వీటిని కాపాడుకొంటూ వచ్చినారు.

ప్రాచీన వ్యాకరణ నిబంధనల ననుసరింపలేదని ఈ పాటలను పండితులు నిరసించినా వీటిలోని భాష జీవద్భాష

కావడంచేత వీటిలోని భావాలు నూటిగా హృదయాన నాటుకొంటవి. కావ్య భాషలో ఆ పాటల లక్షణము రచితములైన అనేక కావ్యముల కంటె ఈ పాటలలో కవిత్వధర్మము ఎక్కువగానే ఉన్నదని చెప్పగలము. ఈ పాటలలోని ఛందస్సు కేవలము దేశీయము. పెక్కుపాటలు ద్విపదలలో ఉన్నవి. కొన్ని సీసములను పోలియుంటవి. మొత్తముమీద మాత్రలసంఖ్యమీద ఆధారపడినవి. కొన్ని మూడు మాత్రలకు కొన్ని నాలుగు మాత్రలకు కొన్ని అయిదుమాత్రలకు కొన్ని ఏడు (3+4) మాత్రలకు విరుగుతూ తిస్ర, చతురస్ర, ఖండ, మిశ్రగతులలో ఉంటవి.

5. బాలవాఙ్మయము

విషయ సంగ్రహము :— బాలవాఙ్మయం నవ్య సాహిత్య యుగంలో ప్రారంభము; అంతకుపూర్వం జోల, లాలి పాటలు, చిన్న శతకాలు మొదలగునవి బాలబుద్ధికి అందని గ్రాంథిక భాషలో రచితములు; బాలభాషలో రచితములగుటకు ప్రారంభము ఇటీవలనే; బాలసారస్వత రచయితలు; సిద్ధహస్తులు చింతా దీక్షితులుగారు; బాలవాఙ్మయమునకు అవకాశ మిచ్చిన పత్రికలు గృహలక్ష్మి, భారతి మొదలగునవి; బాల వాఙ్మయమింకా అల్పం; ఇతర భాషలలో ఎక్కువ; హెచ్చరిక.

బాలసారస్వతము నవ్యసాహిత్యయుగంలోనే ప్రారంభమయినది. స్త్రీల సారస్వతము రెండవభాగములో పిల్లలను ఉయ్యాలలో పడుకోబెట్టి లాలిపాటలు, జోలపాటలుతల్లులు పాడుతూ ఉంటారని చెప్పినాము. ఆ పాటలు పాడుతూ ఉన్నప్పుడు పిల్లల చెవులకు హాయిగా వినబడుతూ వారిని జోగొట్టి నిద్రపుచ్చునే కాని వారికి బోధపడి వారి హృదయములను వికసింపజేయవు. అవి పిల్లలభాషలో రచితములయినవి కావు. “చందమామ రావె జాబిల్లి రావె” మొదలయిన పాటలు, పిల్లలపాట లనదగినవి కొద్దిగా ఉన్నవి. అందులో నైతము పిల్లలకు అర్థముకాని పదములు, భావములు ఉండడంవల్ల పూర్తిగా తృప్తికరమయినవి కావు. పెద్ద బాలశిశు, వేమన

జోల, లాలిపాటలు, శతకము, సుమతీ శతకము, కృష్ణ చిన్న శతకములు శతకము, కుమార శతకము, కుమారీ మాత్రమే ఉండేవి శతకము మొదలయిన కొన్ని శతకములు తప్ప బాల సారస్వతములో

చేర్చదగిన వాఙ్మయమేదీ ఎక్కువగా ప్రకటితము కాలేదు. పాఠశాలలలోని వాచకములు, పిల్లల తరగతులనుబట్టి రచించినవి, మాత్రమే కనబడుతున్నవి. సంవత్సరమున కొక వాచకము, దినమునకొక సగముపాఠముచొప్పున పిల్లలు పాఠశాలలో చదువుకొనుటకు ఉద్దేశించి రచించిన ఈ బడి పుస్తకములు మాత్రమే బాల సారస్వతమని చెప్పవలెను. తమంత తాము సరదాగా గురువుల సాయమక్కరలేకుండ సులువుగా బోధపరచుకొంటూ చదువదగిన పుస్తకాలు మొత్తముమీద లేనేలేవని చెప్పవలెను.

ఇటీవల వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు, టేకుమళ్ల కామేశ్వరరావుగారు మొదలయినవారు కొందరు బాల గీతావళి పుస్తకములు పిల్లల తరగతుల ననుసరించి రచించినారు; గాని అవి పిల్లల భాషలోలేవు. ప్రాచీన భాషలోకాక వ్యావహారికభాషలో అందులో ఇప్పటి పిల్లలభాషలో కథలు, పాటలు, పద్యాలు, చిన్నచిన్న వ్యాసములు రచించవలెన్న విద్యావిధాన మేర్పడినవరకు బాల సారస్వతము అభివృద్ధి పొందదు. ఈ విషయముగ్రహించి కొందరు కథలు, పాటలు,

పద్యాలు పిల్లలభాషలో రచించి బాలసారస్వత మిటీవల పత్రికలలో ప్రకటిస్తూ ఉన్నారు. ప్రారంభించినవారు గిడుగు వేంకట సీతాపతిగారు రచించిన రైలుబండి, చిలుకమ్మ పెండ్లి, ఎలుకా-పిల్లి, ఈగ-సాలెపురుగు, చిలుకా-బాలిక మొదలయిన పాటలు వివేకవతి, భారతి మొదలయిన పత్రి

కలలో ప్రకటితములయినవి. ఇందులో కొన్ని వాచకము లలోనికి వచ్చినవి.

ఈ బాలరచనలో సిద్ధహస్తులయినవారు చింతాదీక్షితులుగారు. వీరు కథలు, పాటలు అనేకముగా రచించి పత్రికలలోను, విడిగా పుస్తకరూపముగాను బాలానంద మనే మకుటతముతో ప్రకటించినారు. శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారికి వారి సప్తతితమ సిద్ధహస్తులు జన్మదినోత్సవసందర్భమున విద్వాం చింతాదీక్షితులుగారు నులు సమర్పించిన వ్యాససంగ్రహ ములో దీక్షితులుగారు రచించిన లీలాసుందరి అనే ఒక పెద్దకథ ప్రకటితమైనది. వీరి లక్క పిడతలు మొదలయిన బాల వినోద కథలు పాటలు అనేకంగా కలవు.

పత్రికలలో బాలవిజ్ఞానమువకు అవకాశమేర్పరచిన వారిలో మొదటివారు నందిరాజు చలపతిరావుగారు. వారి గృహలక్ష్మీలో కొన్నిపుటలు బాల విజ్ఞానమునకు ప్రత్యేకించి, కొన్నికథలు, పద్యములు మొదలయినరచనలు ప్రకటిస్తూ ఉండేవారు. భారతిలో బాలానందభాగంలో అనిసెట్టి వెంకటసుబ్బారావుగారు మొ||వారి రచనలు ప్రకటిస్తూ ఉన్నారు. ఇప్పుడు కేసరి

పత్రికలలో గారి గృహలక్ష్మీ బాలవాఙ్మయమునకు బాలానందభాగము కొంత అవకాశమిచ్చినది. ఉన్నంత వరకు సంతోషించ వలసినదేకాని బాల వాఙ్మయము మన తెలుగుభాషలో ఇంకా అత్యల్పకముగా నున్నందుకు శోచిస్తున్నాము.

ఇతర భాషలలో బాలవాఙ్మయమెట్లు అభివృద్ధి పొందుతూ ఉన్నదో చూడండి. అరవములో ఆనంద

ఏకటా అనే పత్రికయందు బాలవిజ్ఞానమున కొక భాగము ప్రత్యేకించి ఏర్పరిచినారు. అనేక పుస్తకములు-కథలు, పద్యాలు, పాటలు, వినోదములు గలవు. కన్నడభాషలో అంతకన్న ఎక్కువగా బాల విజ్ఞాన వాఙ్మయము కలదు. 'బాల ఇతరభాషా బాలసారస్వ ప్రపంచ' మూడు పెద్ద సంపుట తము వృద్ధి పొందినది ములుగా వందలకొలది చిత్రములతో ప్రకటితమయినది. వంగ భాషలోను, మరాఠీ గుజరాత్ భాషలలోను అంతకంటెను ఎక్కువగా హిందీ భాషలోను బాల వాఙ్మయము ఎక్కువగా అభివృద్ధిపొందియున్నది. ఆంగ్ల భాషలోగల బాలవాఙ్మయము అమితముగా పెరిగియున్నది. వందలకొలది పుస్తకములు రంగురంగుల చిత్రములతో ప్రకటితములయినవి. మూడేండ్ల పిల్లలు మొదలుకొని పండ్రేండ్ల పిల్లలవరకును ఈడుకు తగినట్లుగా పుస్తకములను విభజించి ప్రకటించినారు. వేలకొలది కథలు, పద్యాలు, పాటలు, విజ్ఞానము కలిగించు రచనలు ఉన్నవి. ప్రతి సంవత్సరము పిల్లలకు బహుమతిగా నీయదగిన సంపుటములు గలవు. ఈ గ్రంథములు ఎక్కువగా ప్రకటించేవారు బ్లాక్ అకౌండ్ సన్స్, లాంగ్ మన్ జ్, మాక్మిలన్ మొదలయిన ప్రకాశకులు.

దేశ నాగరికతయొక్క అధిక్యమును కొలచుటకు స్త్రీల విద్య, బాలవాఙ్మయము కొలత బద్దలవంటివి. ఇవి హీన దశలో ఉన్నంతకాలము నేటి మన ఆంధ్రుల నాగరికత కొఱతపడి ఉండు ననుటకు సందేహములేదు; గనుక ఈ విషయమై కవులు, పండితులు, పత్రికలు, విధ్యాధికులు. ఎక్కువ శ్రద్ధవహించవలసి యున్నది.

6. లిపి, భాషా పరిణామములు

విషయ సంగ్రహము :—లిపి పరిణామము : భారత దేశమున లిపి ఏర్పడినది మౌర్యులకాలమున—మొహేంజిదారో, హరప్ప మొ|| స్థలములలో దొరికిన వస్తువులలోని చిత్రలిపి ముద్రికలు—ఖరోష్ఠి లిపి ; మనదేశములోని బ్రాహ్మిలిపులు—ఆదిని అన్ని భాషలకు ఒకటే లిపి ; రానురాను మాండలిక భేదములు—మౌర్య లిపినుండి సాగరి, కర్నాట, తెలుగు లిపుల పుట్టుక—తమిళ భాషకు యితర భాషలకుగల లిపి, ఉచ్చారణ భేదములు—రి వ శతాబ్దమునాటి అహదనకర శాసనము

యొక్క లిపి, వివరణములు—భాషా పరిణామము : ఆదిని తెలుగు భాషకుగల ద్రావిడభాషా స్వరూపము—నన్నయనాటి ప్రాచీనాంధ్రము, కొన్ని యుదాహరణలు—అచ్చ తెలుగు భాష, ఉదాహరణలు. దానిక్షిణత—రాష్ట్రేతరాంధ్రుల తెలుగుభాష ; దానిలో కామాతీ, దాసరీ, బేరడీ భాషా స్వరూపములు, అట్లగుకు కారణములు—వివిధ ఆంధ్రజిల్లాలలోగల ఉచ్చారణ, భాషా భేదములు—స్వచ్ఛమైన వాడుక భాషా ప్రచారమునకు పత్రికలు చేసిన ఉపకారము—తెలుగుతైపులు, తైపుమిషనులు—

(అ) లిపి పరిణామము

మన భారత దేశమందలి లిపి ఎప్పుడు ఏర్పడినదో సరిగా తెల్పబడినది గుర్తించి చెప్పడానికి ఆధారమేదీలేదు. అయితే కానకములనుబట్టి మౌర్యుల కాలమునాటికే లిపి ఏర్పడియున్నట్లు నిరూపించగలము. అంతకు పూర్వ కాల మందలి వ్రాతపీఠీ కనబడలేదు. మొహేంజదారో హరప్ప మొదలగు స్థలములలో ఇప్పుడు కొత్తగా దొరికిన చిత్రలిపి ముద్రకలలోగల గీతలు, బొమ్మలు ఎంతవరకు లిపియన వచ్చునో చెప్పలేము. వాటిని అర్థము చేసుకొనుటకు అనేక విద్వాంసులు ప్రయత్నిస్తున్నారని ఎవరును ఇంత వరకు కృతార్థులు కాలేదు. భావమునకే చిహ్నములుగా నున్న లేఖనము (హియోగ్లిఫిక్స్) ఈజిప్టు దేశములో ఉండేది. అట్టిదే కొంతవరకు ఇక్కడిది కావచ్చునేమో అని కొందరి అభిప్రాయము. లిపికూడా కావచ్చునని కొందరంటున్నారు.

లిపి అనేది ఉచ్చరించే శబ్దముల చిహ్నము. అట్టి లిపి మనకు తెలిసినంతవరకు మన దేశములో రెండువిధము లయి

నవీ వెలసినది. కుడివైపునుండి ఎడమ వైపునకు వ్రాసుకొంటూ పోయేది—ఖరోష్ఠి లిపి; రెండవది ఎడమవైపునుండి కుడి వైపునకు వ్రాసుకొంటూ పోయేది—బ్రాహ్మిలిపి. రెండవదే మన దేశంలో వ్యాపించి వృద్ధిలోనికి వచ్చినది.

అదిని మన దేశమందు అన్ని భాషలకును ఒకటే లిపి. అదే రానురాను ఒక్కొక్క మండలమున ఒక్కొక్కతీరుగా పరిణమించి అనేకవిధములుగా వేరయినది. వేరయిన లిపులుకూడా కొద్దికొద్దిగా మారుతూ వచ్చినవి. ఒక్క తల్లినుండే పుట్టి వేరైన బిడ్డలవలె దేశమందలి లిపులు పరిణ మించినవన్నందుకు క గ ట ప మ ర ల మొ. అక్షరముల తీరు నాగరి, వంగ, ఉత్కళం మొదలయిన ఉత్తర దేశ భాషా లిపులలోను, ఆంధ్ర, తమిళం, కన్నడ, మలయాళ మొదలయిన దక్షిణదేశభాషా లిపులలోను పరిశీలించి చూస్తే బోధపడుతుంది. ఇక్కడ ప్రదర్శించిన లిపి పరిణామమనే పట్టిక (బ్లాకు) పరిశీలించినయెడల మౌర్య లిపి నుండే కర్ణాట-తెలుగు లిపిన్ని, నాగరి లిపిన్ని ఎట్లు పుట్టి, పరిణమించినవో తెలియగలదు.

లిపి పరిణామము

1	మౌర్యలిపి శ్రీ. పూ. 6 నుండి శ్రీ. పూ. 2 వ శతాబ్దము వరకు	𑀀 : 𑀁 𑀂 𑀃 𑀄 𑀅 𑀆 𑀇 𑀈 𑀉 𑀊 𑀋 𑀌 𑀍 𑀎 𑀏 𑀐 𑀑 𑀒 𑀓 𑀔 𑀕 𑀖 𑀗 𑀘 𑀙 𑀚 𑀛 𑀜 𑀝 𑀞 𑀟 𑀠 𑀡 𑀢 𑀣 𑀤 𑀥 𑀦 𑀧 𑀨 𑀩 𑀪 𑀫 𑀬 𑀭 𑀮 𑀯 𑀰 𑀱 𑀲 𑀳 𑀴 𑀵 𑀶 𑀷 𑀸 𑀹 𑀺 𑀻 𑀼 𑀽 𑀾 𑀿 𑁀 𑁁 𑁂 𑁃 𑁄 𑁅 𑁆 𑁇 𑁈 𑁉 𑁊 𑁋 𑁌 𑁍 𑁎 𑁏 𑁐 𑁑 𑁒 𑁓 𑁔 𑁕 𑁖 𑁗 𑁘 𑁙 𑁚 𑁛 𑁜 𑁝 𑁞 𑁟 𑁠 𑁡 𑁢 𑁣 𑁤 𑁥 𑁦 𑁧 𑁨 𑁩 𑁪 𑁫 𑁬 𑁭 𑁮 𑁯 𑁰 𑁱 𑁲 𑁳 𑁴 𑁵 𑁶 𑁷 𑁸 𑁹 𑁺 𑁻 𑁼 𑁽 𑁾 𑁿 𑂀 𑂁 𑂂 𑂃 𑂄 𑂅 𑂆 𑂇 𑂈 𑂉 𑂊 𑂋 𑂌 𑂍 𑂎 𑂏 𑂐 𑂑 𑂒 𑂓 𑂔 𑂕 𑂖 𑂗 𑂘 𑂙 𑂚 𑂛 𑂜 𑂝 𑂞 𑂟 𑂠 𑂡 𑂢 𑂣 𑂤 𑂥 𑂦 𑂧 𑂨 𑂩 𑂪 𑂫 𑂬 𑂭 𑂮 𑂯 𑂰 𑂱 𑂲 𑂳 𑂴 𑂵 𑂶 𑂷 𑂸 𑂹 𑂺 𑂻 𑂼 𑂽 𑂾 𑂿 𑃀 𑃁 𑃂 𑃃 𑃄 𑃅 𑃆 𑃇 𑃈 𑃉 𑃊 𑃋 𑃌 𑃍 𑃎 𑃏 𑃐 𑃑 𑃒 𑃓 𑃔 𑃕 𑃖 𑃗 𑃘 𑃙 𑃚 𑃛 𑃜 𑃝 𑃞 𑃟 𑃠 𑃡 𑃢 𑃣 𑃤 𑃥 𑃦 𑃧 𑃨 𑃩 𑃪 𑃫 𑃬 𑃭 𑃮 𑃯 𑃰 𑃱 𑃲 𑃳 𑃴 𑃵 𑃶 𑃷 𑃸 𑃹 𑃺 𑃻 𑃼 𑃽 𑃾 𑃿 𑄀 𑄁 𑄂 𑄃 𑄄 𑄅 𑄆 𑄇 𑄈 𑄉 𑄊 𑄋 𑄌 𑄍 𑄎 𑄏 𑄐 𑄑 𑄒 𑄓 𑄔 𑄕 𑄖 𑄗 𑄘 𑄙 𑄚 𑄛 𑄜 𑄝 𑄞 𑄟 𑄠 𑄡 𑄢 𑄣 𑄤 𑄥 𑄦 𑄧 𑄨 𑄩 𑄪 𑄫 𑄬 𑄭 𑄮 𑄯 𑄰 𑄱 𑄲 𑄳 𑄴 𑄵 𑄶 𑄷 𑄸 𑄹 𑄺 𑄻 𑄼 𑄽 𑄾 𑄿 𑅀 𑅁 𑅂 𑅃 𑅄 𑅅 𑅆 𑅇 𑅈 𑅉 𑅊 𑅋 𑅌 𑅍 𑅎 𑅏 𑅐 𑅑 𑅒 𑅓 𑅔 𑅕 𑅖 𑅗 𑅘 𑅙 𑅚 𑅛 𑅜 𑅝 𑅞 𑅟 𑅠 𑅡 𑅢 𑅣 𑅤 𑅥 𑅦 𑅧 𑅨 𑅩 𑅪 𑅫 𑅬 𑅭 𑅮 𑅯 𑅰 𑅱 𑅲 𑅳 𑅴 𑅵 𑅶 𑅷 𑅸 𑅹 𑅺 𑅻 𑅼 𑅽 𑅾 𑅿 𑆀 𑆁 𑆂 𑆃 𑆄 𑆅 𑆆 𑆇 𑆈 𑆉 𑆊 𑆋 𑆌 𑆍 𑆎 𑆏 𑆐 𑆑 𑆒 𑆓 𑆔 𑆕 𑆖 𑆗 𑆘 𑆙 𑆚 𑆛 𑆜 𑆝 𑆞 𑆟 𑆠 𑆡 𑆢 𑆣 𑆤 𑆥 𑆦 𑆧 𑆨 𑆩 𑆪 𑆫 𑆬 𑆭 𑆮 𑆯 𑆰 𑆱 𑆲 𑆳 𑆴 𑆵 𑆶 𑆷 𑆸 𑆹 𑆺 𑆻 𑆼 𑆽 𑆾 𑆿 𑇀 𑇁 𑇂 𑇃 𑇄 𑇅 𑇆 𑇇 𑇈 𑇉 𑇊 𑇋 𑇌 𑇍 𑇎 𑇏 𑇐 𑇑 𑇒 𑇓 𑇔 𑇕 𑇖 𑇗 𑇘 𑇙 𑇚 𑇛 𑇜 𑇝 𑇞 𑇟 𑇠 𑇡 𑇢 𑇣 𑇤 𑇥 𑇦 𑇧 𑇨 𑇩 𑇪 𑇫 𑇬 𑇭 𑇮 𑇯 𑇰 𑇱 𑇲 𑇳 𑇴 𑇵 𑇶 𑇷 𑇸 𑇹 𑇺 𑇻 𑇼 𑇽 𑇾 𑇿 𑈀 𑈁 𑈂 𑈃 𑈄 𑈅 𑈆 𑈇 𑈈 𑈉 𑈊 𑈋 𑈌 𑈍 𑈎 𑈏 𑈐 𑈑 𑈒 𑈓 𑈔 𑈕 𑈖 𑈗 𑈘 𑈙 𑈚 𑈛 𑈜 𑈝 𑈞 𑈟 𑈠 𑈡 𑈢 𑈣 𑈤 𑈥 𑈦 𑈧 𑈨 𑈩 𑈪 𑈫 𑈬 𑈭 𑈮 𑈯 𑈰 𑈱 𑈲 𑈳 𑈴 𑈵 𑈶 𑈷 𑈸 𑈹 𑈺 𑈻 𑈼 𑈽 𑈾 𑈿 𑉀 𑉁 𑉂 𑉃 𑉄 𑉅 𑉆 𑉇 𑉈 𑉉 𑉊 𑉋 𑉌 𑉍 𑉎 𑉏 𑉐 𑉑 𑉒 𑉓 𑉔 𑉕 𑉖 𑉗 𑉘 𑉙 𑉚 𑉛 𑉜 𑉝 𑉞 𑉟 𑉠 𑉡 𑉢 𑉣 𑉤 𑉥 𑉦 𑉧 𑉨 𑉩 𑉪 𑉫 𑉬 𑉭 𑉮 𑉯 𑉰 𑉱 𑉲 𑉳 𑉴 𑉵 𑉶 𑉷 𑉸 𑉹 𑉺 𑉻 𑉼 𑉽 𑉾 𑉿 𑊀 𑊁 𑊂 𑊃 𑊄 𑊅 𑊆 𑊇 𑊈 𑊉 𑊊 𑊋 𑊌 𑊍 𑊎 𑊏 𑊐 𑊑 𑊒 𑊓 𑊔 𑊕 𑊖 𑊗 𑊘 𑊙 𑊚 𑊛 𑊜 𑊝 𑊞 𑊟 𑊠 𑊡 𑊢 𑊣 𑊤 𑊥 𑊦 𑊧 𑊨 𑊩 𑊪 𑊫 𑊬 𑊭 𑊮 𑊯 𑊰 𑊱 𑊲 𑊳 𑊴 𑊵 𑊶 𑊷 𑊸 𑊹 𑊺 𑊻 𑊼 𑊽 𑊾 𑊿 𑋀 𑋁 𑋂 𑋃 𑋄 𑋅 𑋆 𑋇 𑋈 𑋉 𑋊 𑋋 𑋌 𑋍 𑋎 𑋏 𑋐 𑋑 𑋒 𑋓 𑋔 𑋕 𑋖 𑋗 𑋘 𑋙 𑋚 𑋛 𑋜 𑋝 𑋞 𑋟 𑋠 𑋡 𑋢 𑋣 𑋤 𑋥 𑋦 𑋧 𑋨 𑋩 𑋪 𑋫 𑋬 𑋭 𑋮 𑋯 𑋰 𑋱 𑋲 𑋳 𑋴 𑋵 𑋶 𑋷 𑋸 𑋹 𑋺 𑋻 𑋼 𑋽 𑋾 𑋿 𑌀 𑌁 𑌂 𑌃 𑌄 𑌅 𑌆 𑌇 𑌈 𑌉 𑌊 𑌋 𑌌 𑌍 𑌎 𑌏 𑌐 𑌑 𑌒 𑌓 𑌔 𑌕 𑌖 𑌗 𑌘 𑌙 𑌚 𑌛 𑌜 𑌝 𑌞 𑌟 𑌠 𑌡 𑌢 𑌣 𑌤 𑌥 𑌦 𑌧 𑌨 𑌩 𑌪 𑌫 𑌬 𑌭 𑌮 𑌯 𑌰 𑌱 𑌲 𑌳 𑌴 𑌵 𑌶 𑌷 𑌸 𑌹 𑌺 𑌻 𑌼 𑌽 𑌾 𑌿 𑍀 𑍁 𑍂 𑍃 𑍄 𑍅 𑍆 𑍇 𑍈 𑍉 𑍊 𑍋 𑍌 𑍍 𑍎 𑍏 𑍐 𑍑 𑍒 𑍓 𑍔 𑍕 𑍖 𑍗 𑍘 𑍙 𑍚 𑍛 𑍜 𑍝 𑍞 𑍟 𑍠 𑍡 𑍢 𑍣 𑍤 𑍥 𑍦 𑍧 𑍨 𑍩 𑍪 𑍫 𑍬 𑍭 𑍮 𑍯 𑍰 𑍱 𑍲 𑍳 𑍴 𑍵 𑍶 𑍷 𑍸 𑍹 𑍺 𑍻 𑍼 𑍽 𑍾 𑍿 𑎀 𑎁 𑎂 𑎃 𑎄 𑎅 𑎆 𑎇 𑎈 𑎉 𑎊 𑎋 𑎌 𑎍 𑎎 𑎏 𑎐 𑎑 𑎒 𑎓 𑎔 𑎕 𑎖 𑎗 𑎘 𑎙 𑎚 𑎛 𑎜 𑎝 𑎞 𑎟 𑎠 𑎡 𑎢 𑎣 𑎤 𑎥 𑎦 𑎧 𑎨 𑎩 𑎪 𑎫 𑎬 𑎭 𑎮 𑎯 𑎰 𑎱 𑎲 𑎳 𑎴 𑎵 𑎶 𑎷 𑎸 𑎹 𑎺 𑎻 𑎼 𑎽 𑎾 𑎿 𑏀 𑏁 𑏂 𑏃 𑏄 𑏅 𑏆 𑏇 𑏈 𑏉 𑏊 𑏋 𑏌 𑏍 𑏎 𑏏 𑏐 𑏑 𑏒 𑏓 𑏔 𑏕 𑏖 𑏗 𑏘 𑏙 𑏚 𑏛 𑏜 𑏝 𑏞 𑏟 𑏠 𑏡 𑏢 𑏣 𑏤 𑏥 𑏦 𑏧 𑏨 𑏩 𑏪 𑏫 𑏬 𑏭 𑏮 𑏯 𑏰 𑏱 𑏲 𑏳 𑏴 𑏵 𑏶 𑏷 𑏸 𑏹 𑏺 𑏻 𑏼 𑏽 𑏾 𑏿 𑐀 𑐁 𑐂 𑐃 𑐄 𑐅 𑐆 𑐇 𑐈 𑐉 𑐊 𑐋 𑐌 𑐍 𑐎 𑐏 𑐐 𑐑 𑐒 𑐓 𑐔 𑐕 𑐖 𑐗 𑐘 𑐙 𑐚 𑐛 𑐜 𑐝 𑐞 𑐟 𑐠 𑐡 𑐢 𑐣 𑐤 𑐥 𑐦 𑐧 𑐨 𑐩 𑐪 𑐫 𑐬 𑐭 𑐮 𑐯 𑐰 𑐱 𑐲 𑐳 𑐴 𑐵 𑐶 𑐷 𑐸 𑐹 𑐺 𑐻 𑐼 𑐽 𑐾 𑐿 𑑀 𑑁 𑑂 𑑃 𑑄 𑑅 𑑆 𑑇 𑑈 𑑉 𑑊 𑑋 𑑌 𑑍 𑑎 𑑏 𑑐 𑑑 𑑒 𑑓 𑑔 𑑕 𑑖 𑑗 𑑘 𑑙 𑑚 𑑛 𑑜 𑑝 𑑞 𑑟 𑑠 𑑡 𑑢 𑑣 𑑤 𑑥 𑑦 𑑧 𑑨 𑑩 𑑪 𑑫 𑑬 𑑭 𑑮 𑑯 𑑰 𑑱 𑑲 𑑳 𑑴 𑑵 𑑶 𑑷 𑑸 𑑹 𑑺 𑑻 𑑼 𑑽 𑑾 𑑿 𑒀 𑒁 𑒂 𑒃 𑒄 𑒅 𑒆 𑒇 𑒈 𑒉 𑒊 𑒋 𑒌 𑒍 𑒎 𑒏 𑒐 𑒑 𑒒 𑒓 𑒔 𑒕 𑒖 𑒗 𑒘 𑒙 𑒚 𑒛 𑒜 𑒝 𑒞 𑒟 𑒠 𑒡 𑒢 𑒣 𑒤 𑒥 𑒦 𑒧 𑒨 𑒩 𑒪 𑒫 𑒬 𑒭 𑒮 𑒯 𑒰 𑒱 𑒲 𑒳 𑒴 𑒵 𑒶 𑒷 𑒸 𑒹 𑒺 𑒻 𑒼 𑒽 𑒾 𑒿 𑓀 𑓁 𑓂 𑓃 𑓄 𑓅 𑓆 𑓇 𑓈 𑓉 𑓊 𑓋 𑓌 𑓍 𑓎 𑓏 𑓐 𑓑 𑓒 𑓓 𑓔 𑓕 𑓖 𑓗 𑓘 𑓙 𑓚 𑓛 𑓜 𑓝 𑓞 𑓟 𑓠 𑓡 𑓢 𑓣 𑓤 𑓥 𑓦 𑓧 𑓨 𑓩 𑓪 𑓫 𑓬 𑓭 𑓮 𑓯 𑓰 𑓱 𑓲 𑓳 𑓴 𑓵 𑓶 𑓷 𑓸 𑓹 𑓺 𑓻 𑓼 𑓽 𑓾 𑓿 𑔀 𑔁 𑔂 𑔃 𑔄 𑔅 𑔆 𑔇 𑔈 𑔉 𑔊 𑔋 𑔌 𑔍 𑔎 𑔏 𑔐 𑔑 𑔒 𑔓 𑔔 𑔕 𑔖 𑔗 𑔘 𑔙 𑔚 𑔛 𑔜 𑔝 𑔞 𑔟 𑔠 𑔡 𑔢 𑔣 𑔤 𑔥 𑔦 𑔧 𑔨 𑔩 𑔪 𑔫 𑔬 𑔭 𑔮 𑔯 𑔰 𑔱 𑔲 𑔳 𑔴 𑔵 𑔶 𑔷 𑔸 𑔹 𑔺 𑔻 𑔼 𑔽 𑔾 𑔿 𑕀 𑕁 𑕂 𑕃 𑕄 𑕅 𑕆 𑕇 𑕈 𑕉 𑕊 𑕋 𑕌 𑕍 𑕎 𑕏 𑕐 𑕑 𑕒 𑕓 𑕔 𑕕 𑕖 𑕗 𑕘 𑕙 𑕚 𑕛 𑕜 𑕝 𑕞 𑕟 𑕠 𑕡 𑕢 𑕣 𑕤 𑕥 𑕦 𑕧 𑕨 𑕩 𑕪 𑕫 𑕬 𑕭 𑕮 𑕯 𑕰 𑕱 𑕲 𑕳 𑕴 𑕵 𑕶 𑕷 𑕸 𑕹 𑕺 𑕻 𑕼 𑕽 𑕾 𑕿 𑖀 𑖁 𑖂 𑖃 𑖄 𑖅 𑖆 𑖇 𑖈 𑖉 𑖊 𑖋 𑖌 𑖍 𑖎 𑖏 𑖐 𑖑 𑖒 𑖓 𑖔 𑖕 𑖖 𑖗 𑖘 𑖙 𑖚 𑖛 𑖜 𑖝 𑖞 𑖟 𑖠 𑖡 𑖢 𑖣 𑖤 𑖥 𑖦 𑖧 𑖨 𑖩 𑖪 𑖫 𑖬 𑖭 𑖮 𑖯 𑖰 𑖱 𑖲 𑖳 𑖴 𑖵 𑖶 𑖷 𑖸 𑖹 𑖺 𑖻 𑖼 𑖽 𑖾 𑖿 𑗀 𑗁 𑗂 𑗃 𑗄 𑗅 𑗆 𑗇 𑗈 𑗉 𑗊 𑗋 𑗌 𑗍 𑗎 𑗏 𑗐 𑗑 𑗒 𑗓 𑗔 𑗕 𑗖 𑗗 𑗘 𑗙 𑗚 𑗛 𑗜 𑗝 𑗞 𑗟 𑗠 𑗡 𑗢 𑗣 𑗤 𑗥 𑗦 𑗧 𑗨 𑗩 𑗪 𑗫 𑗬 𑗭 𑗮 𑗯 𑗰 𑗱 𑗲 𑗳 𑗴 𑗵 𑗶 𑗷 𑗸 𑗹 𑗺 𑗻 𑗼 𑗽 𑗾 𑗿 𑘀 𑘁 𑘂 𑘃 𑘄 𑘅 𑘆 𑘇 𑘈 𑘉 𑘊 𑘋 𑘌 𑘍 𑘎 𑘏 𑘐 𑘑 𑘒 𑘓 𑘔 𑘕 𑘖 𑘗 𑘘 𑘙 𑘚 𑘛 𑘜 𑘝 𑘞 𑘟 𑘠 𑘡 𑘢 𑘣 𑘤 𑘥 𑘦 𑘧 𑘨 𑘩 𑘪 𑘫 𑘬 𑘭 𑘮 𑘯 𑘰 𑘱 𑘲 𑘳 𑘴 𑘵 𑘶 𑘷 𑘸 𑘹 𑘺 𑘻 𑘼 𑘽 𑘾 𑘿 𑙀 𑙁 𑙂 𑙃 𑙄 𑙅 𑙆 𑙇 𑙈 𑙉 𑙊 𑙋 𑙌 𑙍 𑙎 𑙏 𑙐 𑙑 𑙒 𑙓 𑙔 𑙕 𑙖 𑙗 𑙘 𑙙 𑙚 𑙛 𑙜 𑙝 𑙞 𑙟 𑙠 𑙡 𑙢 𑙣 𑙤 𑙥 𑙦 𑙧 𑙨 𑙩 𑙪 𑙫 𑙬 𑙭 𑙮 𑙯 𑙰 𑙱 𑙲 𑙳 𑙴 𑙵 𑙶 𑙷 𑙸 𑙹 𑙺 𑙻 𑙼 𑙽 𑙾 𑙿 𑚀 𑚁 𑚂 𑚃 𑚄 𑚅 𑚆 𑚇 𑚈 𑚉 𑚊 𑚋 𑚌 𑚍 𑚎 𑚏 𑚐 𑚑 𑚒 𑚓 𑚔 𑚕 𑚖 𑚗 𑚘 𑚙 𑚚 𑚛 𑚜 𑚝 𑚞 𑚟 𑚠 𑚡 𑚢 𑚣 𑚤 𑚥 𑚦 𑚧 𑚨 𑚩 𑚪 𑚫 𑚬 𑚭 𑚮 𑚯 𑚰 𑚱 𑚲 𑚳 𑚴 𑚵 𑚶 𑚷 𑚸 𑚹 𑚺 𑚻 𑚼 𑚽 𑚾 𑚿 𑛀 𑛁 𑛂 𑛃 𑛄 𑛅 𑛆 𑛇 𑛈 𑛉 𑛊 𑛋 𑛌 𑛍 𑛎 𑛏 𑛐 𑛑 𑛒 𑛓 𑛔 𑛕 𑛖 𑛗 𑛘 𑛙 𑛚 𑛛 𑛜 𑛝 𑛞 𑛟 𑛠 𑛡 𑛢 𑛣 𑛤 𑛥 𑛦 𑛧 𑛨 𑛩 𑛪 𑛫 𑛬 𑛭 𑛮 𑛯 𑛰 𑛱 𑛲 𑛳 𑛴 𑛵 𑛶 𑛷 𑛸 𑛹 𑛺 𑛻 𑛼 𑛽 𑛾 𑛿 𑜀 𑜁 𑜂 𑜃 𑜄 𑜅 𑜆 𑜇 𑜈 𑜉 𑜊 𑜋 𑜌 𑜍 𑜎 𑜏 𑜐 𑜑 𑜒 𑜓 𑜔 𑜕 𑜖 𑜗 𑜘 𑜙 𑜚 𑜛 𑜜 𑜝 𑜞 𑜟 𑜠 𑜡 𑜢 𑜣 𑜤 𑜥 𑜦 𑜧 𑜨 𑜩 𑜪 𑜫 𑜬 𑜭 𑜮 𑜯 𑜰 𑜱 𑜲 𑜳 𑜴 𑜵 𑜶 𑜷 𑜸 𑜹 𑜺 𑜻 𑜼 𑜽 𑜾 𑜿 𑝀 𑝁 𑝂 𑝃 𑝄 𑝅 𑝆 𑝇 𑝈 𑝉 𑝊 𑝋 𑝌 𑝍 𑝎 𑝏 𑝐 𑝑 𑝒 𑝓 𑝔 𑝕 𑝖 𑝗 𑝘 𑝙 𑝚 𑝛 𑝜 𑝝 𑝞 𑝟 𑝠 𑝡 𑝢 𑝣 𑝤 𑝥 𑝦 𑝧 𑝨 𑝩 𑝪 𑝫 𑝬 𑝭 𑝮 𑝯 𑝰 𑝱 𑝲 𑝳 𑝴 𑝵 𑝶 𑝷 𑝸 𑝹 𑝺 𑝻 𑝼 𑝽 𑝾 𑝿 𑞀 𑞁 𑞂 𑞃 𑞄 𑞅 𑞆 𑞇 𑞈 𑞉 𑞊 𑞋 𑞌 𑞍 𑞎 𑞏 𑞐 𑞑 𑞒 𑞓 𑞔 𑞕 𑞖 𑞗 𑞘 𑞙 𑞚 𑞛 𑞜 𑞝 𑞞 𑞟 𑞠 𑞡 𑞢 𑞣 𑞤 𑞥 𑞦 𑞧 𑞨 𑞩 𑞪 𑞫 𑞬 𑞭 𑞮 𑞯 𑞰 𑞱 𑞲 𑞳 𑞴 𑞵 𑞶 𑞷 𑞸 𑞹 𑞺 𑞻 𑞼 𑞽 𑞾 𑞿 𑟀 𑟁 𑟂 𑟃 𑟄 𑟅 𑟆 𑟇 𑟈 𑟉 𑟊 𑟋 𑟌 𑟍 𑟎 𑟏 𑟐 𑟑 𑟒 𑟓 𑟔 𑟕 𑟖 𑟗 𑟘 𑟙 𑟚 𑟛 𑟜 𑟝 𑟞 𑟟 𑟠 𑟡 𑟢 𑟣 𑟤 𑟥 𑟦 𑟧 𑟨 𑟩 𑟪 𑟫 𑟬 𑟭 𑟮 𑟯 𑟰 𑟱 𑟲 𑟳 𑟴 𑟵 𑟶 𑟷 𑟸 𑟹 𑟺 𑟻 𑟼 𑟽 𑟾 𑟿 𑠀 𑠁 𑠂 𑠃 𑠄 𑠅 𑠆 𑠇 𑠈 𑠉 𑠊 𑠋 𑠌 𑠍 𑠎 𑠏 𑠐 𑠑 𑠒 𑠓 𑠔 𑠕 𑠖 𑠗 𑠘 𑠙 𑠚 𑠛 𑠜 𑠝 𑠞 𑠟 𑠠 𑠡 𑠢 𑠣 𑠤 𑠥 𑠦 𑠧 𑠨 𑠩 𑠪 𑠫 𑠬 𑠭 𑠮 𑠯 𑠰 𑠱 𑠲 𑠳 𑠴 𑠵 𑠶 𑠷 𑠸 𑠹 𑠺 𑠻 𑠼 𑠽 𑠾 𑠿 𑡀 𑡁 𑡂 𑡃 𑡄 𑡅 𑡆 𑡇 𑡈 𑡉 𑡊 𑡋 𑡌 𑡍 𑡎 𑡏 𑡐 𑡑 𑡒 𑡓 𑡔 𑡕 𑡖 𑡗 𑡘 𑡙 𑡚 𑡛 𑡜 𑡝 𑡞 𑡟 𑡠 𑡡 𑡢 𑡣 𑡤 𑡥 𑡦 𑡧 𑡨 𑡩 𑡪 𑡫 𑡬 𑡭 𑡮 𑡯 𑡰 𑡱 𑡲 𑡳 𑡴 𑡵 𑡶 𑡷 𑡸 𑡹 𑡺 𑡻 𑡼 𑡽 𑡾 𑡿 𑢀 𑢁 𑢂 𑢃 𑢄 𑢅 𑢆 𑢇 𑢈 𑢉 𑢊 𑢋 𑢌 𑢍 𑢎 𑢏 𑢐 𑢑 𑢒 𑢓 𑢔 𑢕 𑢖 𑢗 𑢘 𑢙 𑢚 𑢛 𑢜 𑢝 𑢞 𑢟 𑢠 𑢡 𑢢 𑢣 𑢤 𑢥 𑢦 𑢧 𑢨 𑢩 𑢪 𑢫 𑢬
---	---	---

327

వారున్నయెడల వారు ఊరిస్థితిని అనగా పైనిచ్చిన గ్రామ వృత్తిని తప్పినవారు అనగా పోగొట్టుకొన్నవారగుదురు. దీనికి అడ్డువచ్చినవారు ఎదిరి పక్షమువారగుదురు. రెండువాడల ఎలెవవారు అనగా సాక్షులున్న సాక్ష్యములుచేసినదిన్ని చెల్లుబడియగును. వీరిపై నాడు వారు అనగా తెలుసుకో గోరేవారు కలిగినయెడల సాక్ష్యములచేసినట్టివారు చేసినచేత చెల్లుబడి అగును.

ఈ శాసనములో ఇతరభాగములందు ఇంకా ప్రాచీన రూపము లెన్నోకలవు. వాటినిబట్టి వెనుకకు పోయిన కొలది మన తెలుగుభాషకు ద్రావిడభాషా స్వరూపము ఎక్కువగా కనబడుతూ ఉంటుంది.

(ఆ) భాషా పరిణామము

లిపిలోనేకాక భాషలో నైతము ప్రాచీనత ఎట్లు కన బడుతున్నదో పై శాసనములోని భాషలనుబట్టి తెలియ గలదు. వన్నయ నాటి భాష తత్సమశబ్దములతో మిళితమై యుండబట్టికాని లేకున్నయెడల, అదియైనా నేటి తెలుగు వారికి సాధారణముగా బోధపడదు. అందుకు నిదర్శనముగా వన్నయనాటి ప్రాచీన శుద్ధాంధ్రరూపములను వాడుతూ కీ. శే. గిడుగు వెంకటరామమూర్తిగారు రచించిన “ప్రాచీన తెలుగుగ్రంథము” లోని వాక్యములకొన్ని ఇక్కడ ఉదాహరిస్తున్నాము చూడండి.

“ప్రాతాలఁజెక్కిన యక్కరా లిపుడు

సక్కంగఁగాదువో చదువంగనేని

వానిన నేడునున్ గివ్వఁబూనుదురె ?

తొంటి బిరుదులు నేడు వలతురె దొరలు ?

బంబ్రాతు లని వారిఁ గొనియాడఁ దగునె ?

జగనోబ్బగండఁ దన నేకేడు గులుకు ?

నెవఁ డిప్పు డోయంచుఁ బల్కు సుంకరి యన ?

దళవాయి యనఁగను, జంగలి యనఁగ ను,

తెట్టరె మొగమునఁ జప్పటు లటునీరఁ ?

దొంటి యట్టిప్పుడు సానియందురె తల్లి ?”

* * * *

“ఒకయూరి గామిడికిఁ గమ్మొండు గిచ్చి

కమ్మపైఁ బ్రానుడియ వ్రాసియంపుదురె ?

యంచి పుత్తురె వాని నంచెల వారు ?

తెంక నొక్కనిఁజీరి ప్రాచీరు నెప్పి

యొక యూరి కేగంగఁ బనుచుడు వాఁడు

నే నెఱుంగ నదియేటి దేడనున్ననఁడె ?

క్రొన్నుడి ముతకని నేటి పేర్వలుక

మీనాల్క యీ కొనమి మొదలమేల్ నుడియ

పల్కి వెంబడి మీను పని సక్కనెఱవేఱఁ

క్రొన్నుడి యుఁ దెల్లముగ వాక్రువ్వవలయుఁ”

* * * *

సంస్కృతభాషా ప్రాభవము అంతకంతకు మన తెలుగు భాషలో ఎక్కువగుతూరావడంచేత అచ్చతెలుగు శబ్దములు వాడుకనుండి తొలగిపోతూఉన్నవి. అందుచేత మన పూర్వులు వాడుకొన్న అచ్చతెలుగు శబ్దములు మనకిప్పుడు సులువుగా బోధపడవు. సంస్కృతముతో మిళితమైన మన తెలుగుభాషలోనే నన్నయాది కవులందరును గ్రంథ రచన సాగించారు. ఇందులో సంస్కృతభాష ఎక్కువగా ప్రయోగించినా, సంస్కృతభాష ఏమీ రానీయకుండా కేవలము అచ్చతెలుగు పదములనే గ్రంథము రచించినా సాధారణులకు బోధపడదు. ప్రాచీనముగఁ గమ్మ కేవలము అచ్చ తెలుగులో, అందులోను ప్రాచీన రూపములతో ఉన్నది. అదిగాక ఇటీవలి అచ్చతెలుగు ప్రబంధములలోని భాషయైనా సరిగా బోధపడదనడానికి మచ్చవాక్యాలు కొన్ని ఉదాహరిస్తున్నాము :—

పొన్నగంటి తెలగనార్యుని యయాతి చరిత్రము—4 వ అశ్వాస మందలి యొక వచనము (పు. 47):—

మఱియు విరితేనియలాని పూని మత్తిలి తత్తఱుంబునం దిరుగుతేటి మొత్తంబుల యెఱ కల సన్నం గరువలిగట్టువ నటువ గఱప నామని రాతేని కడనాఁడు తీవపాతరుల ముందఱఁ గ్రందుగానెత్తిన మవ్వంపు దుప్ప టంబుల తెరల మరువులనం గ్రుమ్ముపూదమ్ముల మొమ్మరంబు లం గొమ్మలం గానక త్రిమ్మరు కలికి రా చిలుకల పలుకుల రొదల నెదలు గలంగ మెలంగు తెరువరుల నేయ బాసటంబు చిలికిన మరుని చిలుకులు వోని తుమ్మెద దిమ్ముల నలరు నలరులం గాంచి వలతేనికాని పనికిఁ గినుకం గనుంగొను తోఁట కలిమి చెలియ చూపుల సొంపునంగంపు వోసనంబులగు దాసనంబు లును దాసనంబులు చీకటి మ్రాకు మూఁకల

లోన నిరులు దొరలు తమదాయయగు వేడి వెలుంగు నింగికి వెఱచి పఱచిన”

*

*

*

అచ్చతెలుగు ప్రబంధాలు రచించిన కవులు ఇంకా కొందరున్నారు; కూచిమంచి తిమ్మకవి మొదలయినవారు. గత శతాబ్దములో మచ్చ వేంకటకవిగారు శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన నిరోధ్యకుశలవ చరిత్ర రచించారు. ఈ శతాబ్దములో శ్రీ ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారు శ్రీ పోతావ్రగడ కృష్ణమూర్తిగారు అచ్చ తెలుగు కావ్యాలు రచించారు. అందులో నారాయణదాసుగారు ఉమార్ఖయ్యాం తెలిగిస్తూ తద్భవరూపాలు నైతం (అవి అచ్చ తెలుగుకాదని) పరిత్యజించి, కేవలం దేశ్యాలతోనే రచనసాగించారు. ‘మొగము’—ముఖ శబ్దమునకు తద్భవమని, మూతి అనే ప్రాచీనాంధ్ర ప్రయోగం—నేటికిని అరవభాషలో ఉన్నది—ప్రయోగించారు; పూర్ణచంద్రముఖీ అనే అర్థంలో ‘నిండు నెల మూతిదాన’ అన్నారు. దేశ్యమంటూ, తెలుగుదేశ శబ్దములేకాక రుమాల మొదలయిన అన్యదేశ్యాలు నైతం ప్రయోగించారు. ఈ అచ్చతెలుగు కావ్యరచన అంతా వ్యర్థ ప్రయత్నము; నిఘంటు సాహాయ్యంలేకపోతే ఈ అచ్చతెలుగు రచనలు పండితులకైనా బోధపడవు.

అచ్చ తెలుగు

అచ్చ తెలుగుగురించి మతభేదమున్నది. సంస్కృత సమము, ప్రాకృతసమము, సంస్కృతభవము, ప్రాకృత భవము, దేశ్యము—వీటిలో సంస్కృతసమములు కాక తక్కిన వన్నీ అచ్చ తెలుగువులవని ఒక మతము; దేశ్యములు మాత్రమే అచ్చతెలుగు కాగలదని ఒక మతము. తద్భవములు తెలుగులోనికి ఎట్లు వచ్చినవో తెలియజేయుటకు సంస్కృతమునుండిన్ని, ఆరు ప్రాకృతములనుండిన్ని వచ్చిన తెలుగు మాటలకు ఉదాహరణములు ఈ దిగువను కనబరుస్తున్నాము”

(1) సంస్కృతమునుండి :—

కుడ్యమ్ - గోడ

పంక్తి - బంతి

కర్పూరమ్ - కప్పురము, కప్రము

(2) మహారాష్ట్ర ప్రాకృతమునుండి :—

సంస్కృతం	ప్రాకృతం	తెలుగు
బ్రహ్మ	బమ్మ	బమ్మ
కాంస్యమ్	కాంసో	కంచు

(3) శౌరసేనీ ప్రాకృతమునుండి :—

సం॥	ప్రా॥	తె॥
యజ్ఞోపవీతమ్	జన్నోపీదమ్	జన్నిదము
ప్రతిజ్ఞాతమ్	పదిన్నాదమ్	పన్నిదము

(4) మాగధీ ప్రాకృతమునుండి :—

సం॥	ప్రా॥	తె॥
నేదివ్యమ్	నేదిస్తమ్	నేస్తము
రామా	లామ	లేమ

(5) పైశాచీ ప్రాకృతము (పాండ్య, కేకయ) నుండి :—

సం॥	ప్రా॥	తె॥
స్వర్ణమ్	సన్నమ్	సాన్న
నిశ్శ్రేణీ	నీశన	నిచ్చెన

(6) చూలికాపైశాచీ ప్రాకృతము (గాంధార, నేపాల, కుంతల) నుండి :—

సం॥	ప్రా॥	తె॥
స్వర్ణమ్	పన్నో	పాన్న
మృగః	మిక్రో	మెకము

(7) అభీర ప్రాకృతము (పశ్చిమ సముద్రతీరము) నుండి :—

సం॥	ప్రా॥	తె॥
బ్రాహ్మణః	బాంబ్బణ	బాపండు
స్తనమ్	తను	చన్న

రాష్ట్రీయరాంధ్రుల భాష

చెన్నపురి రాష్ట్రముందలి ఉత్తర సర్కార్ల జిల్లాలలోని తెలుగుభాషకున్న నెల్లూరు, చిత్తూరు జిల్లాలలోని తెలుగుభాషకున్న రాయలసీమ జిల్లాలలోని తెలుగు భాషకున్న చెన్నపురిరాంధ్రుల తెలుగు భాషకున్న మాటలలోను, తిజంత సుబంతాది రూపములలోను, ఉచ్చారణ స్వరాదులలోను కొంతకొంత భేదమున్నదిగాని, ఒకరితో నొకరు కలిసి మాటలాడుకొన్నప్పుడు ఒకరి భాష ఒకరికి సులువుగా బోధపడకపోదు. గంజాం జిల్లావారి (అందు లోను అసికా, బరంపురం, ఛత్రపురంవారి) భాషలో

కొద్దిగా ఓడ్రభాషా పదములు, ఉచ్చారణ కనబడుతుంది. గుంటూరు జిల్లాలో పడమటి భాగమందున్నవారి భాషలో కొద్దిగా ఉరుదూ మాటలు చేరియున్నవి. రాయలసీమవారి భాషలో కన్నడమువారి మాటలు, ఉరుదూ మాటలు కలుస్తూఉంటవి. నెల్లూరు చిత్తూరులు, అంతకంటె ఎక్కువగా చెన్నపురివారి భాషలోను అరవపల్కులు చేరుతూ ఉంటవి.

రాష్ట్రేతరాంధ్రులలో ఎవరేదేశమునకు పోయి నివాసము లేర్పరుచుకొన్నాకో వారు ఆ దేశమందలి భాషా ప్రాభవమునకు లోబడి, తమ తెలుగుభాషలో ఆ భాషా పదములను, సంప్రదాయములను చేర్చుకొన్నారు. అదిగాక వారాదేశములకు పోవకమునుపు, తెలుగు దేశములో ఏభాగమందున్నారో ఏ జాతికి చెందినవారో ఆభాగమందున్న ఆ జాతిలోను పరిణమించియుండిన భాషతో వలసపోయిన వారు గనుక, ఆ భాషకే ఈ క్రొత్తమార్పులు కలుగుట సహజము. అందుచేత రాష్ట్రేతరమైన ఒక్క భాగమందే ఉన్న వివిధ జాతులవారి భాషలలో నైతము కొన్ని భేదములు కనబడతవి.

భాషాప్రవాహములో శబ్దరూపములు, అర్థం కావడానికి బాధలేనంత వరకు, అగిపోతూఉంటవి. నన్నయ నాటికే “పూజించితివేనిన్” అనే రూపము “పూజించితే” అయినది. అప్పటికింకా అది మధ్యమ పురుషైకవచనంతో అన్వయిస్తూ ఉండేది. ఆరూప మిప్పుడు ‘పూజిస్తే’ అయినది; మూడు పురుషుల రెండు వచన రూపములతోను అన్వయిస్తుంది. ఇట్టి భాషా పరిణామము మాటలలోను, రూపములలోను కలుగుతూ ఉంటుంది. ఈ అరుగుదల ఇతరభాషాసంస్కర్త మేమీలేని కృష్ణా, గోదావరి జిల్లాలలో ఎక్కువ. వరదలు వచ్చినప్పుడు ఏటికిరువైపులను దూరంగా నీరుపారి, మడుగులు కట్టి నిల్చిఉంటుంది. మరల ఎన్ని సంవత్సరాలకో వరదలు వచ్చినవరకు ఆ ప్రాత నీరే ఆ మడుగులలో ఉంటుంది. గాని, నదీగర్భంలోని నీరు ఆ మరుసటి సంవత్సరానికే మారిపోతుంది. క్రొత్త నీరురాగానే పాతనీరు పోతుంది. ఆ విధముగానే గంజాం జిల్లాలోను. రాయలసీమ జిల్లాలలోను ప్రాత మాటలు ఇంకా నిలిచిఉన్నవి. ఈగ, కాపు, కాగు మొదలయిన మాటలలోని అర్థానుస్వారమింకా గంజాం

జిల్లాలోని తెలుగువారు పల్కుతున్నారు. ఆ జిల్లాలోని మంగలి కుటు మాపుగడ్డము గీయడం కష్టమంటాడు; అల్పార్థమందు కుటు శబ్దప్రయోగం ఆ జిల్లాలోఉన్నది. ప్రాచీనాంధ్రములో వచ్చినవాడను, వచ్చినదానను అనే క్రియావిశేషణ రూపములున్ను, వచ్చితిని అనే క్రియావాచక రూపములున్ను ఉండేవి. రాసురాను సర్కారు జిల్లాలలో వచ్చితిని మొదలయిన క్రియావాచక రూపములు వాడుకలో అంతరించినవి. వచ్చినాడను, వచ్చినాను, వచ్చాను; వచ్చినదానను, వచ్చినాను, వచ్చాను—ఈవిధంగా—వచ్చాను, చేశాను అనే రూపాలు స్త్రీ పురుష లింగభేదం లేకుండా వాడుకలో ఉన్నవి. రాయలసీమ జిల్లాలలో వచ్చితిని వస్తీని అయినది. మీరు వస్తీరి, వారు వచ్చీరి అనే రూపాలు రాయలసీమ జిల్లాలలో అందరూ నిత్యం వాడుకొంటారు. ఇవి సర్కార్ జిల్లాలలో లేవు గనుక ఈ జిల్లాలలోని పండితులు నైతము గ్రాంథికభాషలో వ్రాయబోయినప్పుడు “మీరు వచ్చీరి” వంటి ప్రయోగాలు చేశారు. ఈ తప్పు రాయలసీమలోని పామరడైనా చేయడు. “ఈలాగున” (ఈ విధముగా అనే అర్థములో) గంజాం, విశాఖపట్నం జిల్లాలవారు ప్రయోగిస్తారు. కృష్ణా, గోదావరి జిల్లాలవారు “ఇలా” అంటారు; అదే సాధురూపమనుకొని లాగేమిటి ఇజారా? అని ఆక్షేపిస్తారు; ‘బాలేందు రేఖదోచిన లాలితమగు నపర దిక్కులాగున’ అని పోతనామాత్యుని ప్రయోగం మరచి పోతారు. చెన్నపురినుండి కలకత్తావెళ్లి మరి నాలుగు దినాలకు చెన్నపురి వెళ్లి పోచ్చేశాడు (వెడలి+పోయి+వచ్చి వేశాడు)’ అంటారు గంజాం విశాఖ పట్నం జిల్లాలవారు. గోదావరి (స్త్రీషను) లో దిగడతానంటారు గోదావరి జిల్లా వారు. దేవుడల్లే (దేవుడివలెనే), చివరల్లే, నేలపనసల్లే మొదలగు రూపాలు కృష్ణా, గోదావరి జిల్లాలవారు వాడుతారు. ‘ఏందిరా నీవనేమాట’ మొదలగు రూపాలు గుంటూరు నెల్లూరులలోవినబడతవి. వస్తవి అనడానికి వస్తాయి అని గంజాం విశాఖపట్నం జిల్లాలవారున్ను, వస్తై, వస్తయ్ అని కృష్ణా గోదావరి గుంటూరు జిల్లాలవారున్ను అంటారు. నేరుగా పూడ్చాడు అని చెన్నపురి తెలుగువారంటారు. నాకు కాబట్టదు అనే ప్రయోగం రాయలసీమవారు చేస్తారు. ఈ విధముగా మాండలిక భేదాలు వేలకొలది చూపించవచ్చును. ఇన్ని భేదాలున్నా ఒకరిభాష ఒకరికి సులు

331

పాయింట్లవరకు అన్ని సైజుల టైపులు కలవు. ఈ పాయింట్ల కంటేను భిన్నమయిన విధమున బాడీ టైపులు, రోమను టైపులు, ఆంటిక్ టైపులు మొదలగు వివిధ రకములు తయారై సత్వర ముద్రణాభివృద్ధికి ఎంతయో తోడ్పడినవి. ఈ క్రిందను కొద్ది రకముల టైపులను నమూనాకు చూపించుచున్నాము. ఈ పాయింట్లనుబట్టి మిగిలిన పాయింట్ల టైపుల సైజులు ఎట్లుండునో మీరు సులభముగ నూహించుకొనవచ్చును.

2 లైనుల ఇంగ్లీషు బాడీ టైపు.

దేశ భాష లందు
తెలుగు లెన్న;
ప్రాచ్యభిండపు
ఇటలీ భాషయని
మెప్పువడసిన
భాష.

(గ్రేట్ ప్రైమరు హెడ్డింగ్ టైపు.

భారత దేశ భాషలలో
మూడవ స్థాన మాక్రమించు
కొన్న తెలుగు భాషను గలి
గిన ఆంధ్రులు మిగిలిన ఏ
విషయములందును వెనుక
బడ కూడదు.

గ్రేట్ ప్రైమరు టైపు

‘తేట తేనియలొల్కు.... తెల్లు పలుకు’ల నాలపించిన నాదబ్రహ్మ త్యాగరాజు యొక్క కీర్తనలే కర్నాటక సంగీతమునకు వన్నె బెట్టి, తమిళులకు సంగీతభిక్షునొసగెను. తన ఉచ్చారణ మాధుర్యముతో విశ్వకవి రవీంద్రుని సహితము ఆశ్చర్య చకితుని చేసిన సాంపుగల మన భాషను మనము పోషించుకొనవలెను.

14 వ పాయింట్లు టైపు.

రానున్న నూతన ప్రపంచవ్యవస్థలో ప్రత్యేకాంధ్ర రాష్ట్రనిర్మాణమునకై ఆంధ్రులు వలయు త్యాగమును చేయుటకు సంసిద్ధులై యుండవలెను. రాయలసీమ ఆంధ్రులు, రాష్ట్రేతరాంధ్రులు అనుభేదముల విడనాడి, ఐకమత్యముతో రాష్ట్ర సంపాదనకు బద్ధకంకణులగుట ఆంధ్రుల పరమ ధర్మము.

12 వ పాయింట్లు టైపు.

ఆంధ్రుల సర్వతోముఖ ప్రశస్తిని వాడవాడల చాటి. ఈ భూతలమున పుట్టి పెరిగిన ప్రతియాంధ్రుని తన జాతీయత నిలబెట్టుకొనుటకు ప్రోత్సహించి, ‘విశాలాంధ్ర’ జాతిని ఏ కోన్ముఖము చేయుటకై సర్వవిధములయిన ప్రచారము చేయ సంకల్పించుకున్న మా ‘విశాలాంధ్ర’ ప్రచారిణీ పుత్రికను పెంచి పోషించు భారము వహింప ఆంధ్రులెల్లరు ప్రార్థితులు

హిందీ, ఇంగ్లీషు టైపులలో వివిధ రకములు, వివిధ సంస్థలవారు తయారుచేసియున్నారు. అవి ఇన్ని అని చెప్పటకుకూడ వీలులేదు. అయినను హెడ్డింగ్ టైపులు మొదలుకొని పుస్తకము టైపులవరకు 100 కి పైగా యుండవచ్చును. తమిళమునందును తెలుగు టైపులకంటే ఎక్కువగా టైపులుకలవు. కన్నడమందు తెలుగునందున్న టైపులు లేకపోయినను సగమునకు పైగా నయినను వుండవచ్చును. మలయాళ భాషలోకూడ 10 కి లోపు టైపుల రకములు కలవు.

తెలుగు టైపురైటరు

అచ్చువేయు పద్ధతియేకాక, టైపురైటింగ్ మెషీనుల సంగతి కొంత చర్చింతము. ఇట్టి టైపురైటర్లు భారత

దేశమందలి ప్రధానభాష లన్నింటియందు గలవు. అన్ని భాషలకంటెను ఇంగ్లీషుభాషయొక్క టైపు రైటరు భారత దేశములో మారు మూలలకు వ్యాపించియుండుటకు అది రాజభాషయగుటయు, అక్షరములు చాల తక్కువ యగుటచే టైపు చేయుటకు మిగుల సులభముగానుండుటయు కారణములు. మిగిలిన దేశీయ భాషలలో అక్షరములు ఎక్కువగనుండుటయు, ఆ భాష ఒక ప్రాంతముదాటి మరొక ప్రాంతమునందు చెల్లకపోవుటయు కారణములుగా దేశభాషా టైపు రైటరులు ఆంగ్ల భాషా టైపు రైటరులంత వ్యాప్తిలోనికి రాలేదు. తరువాతి

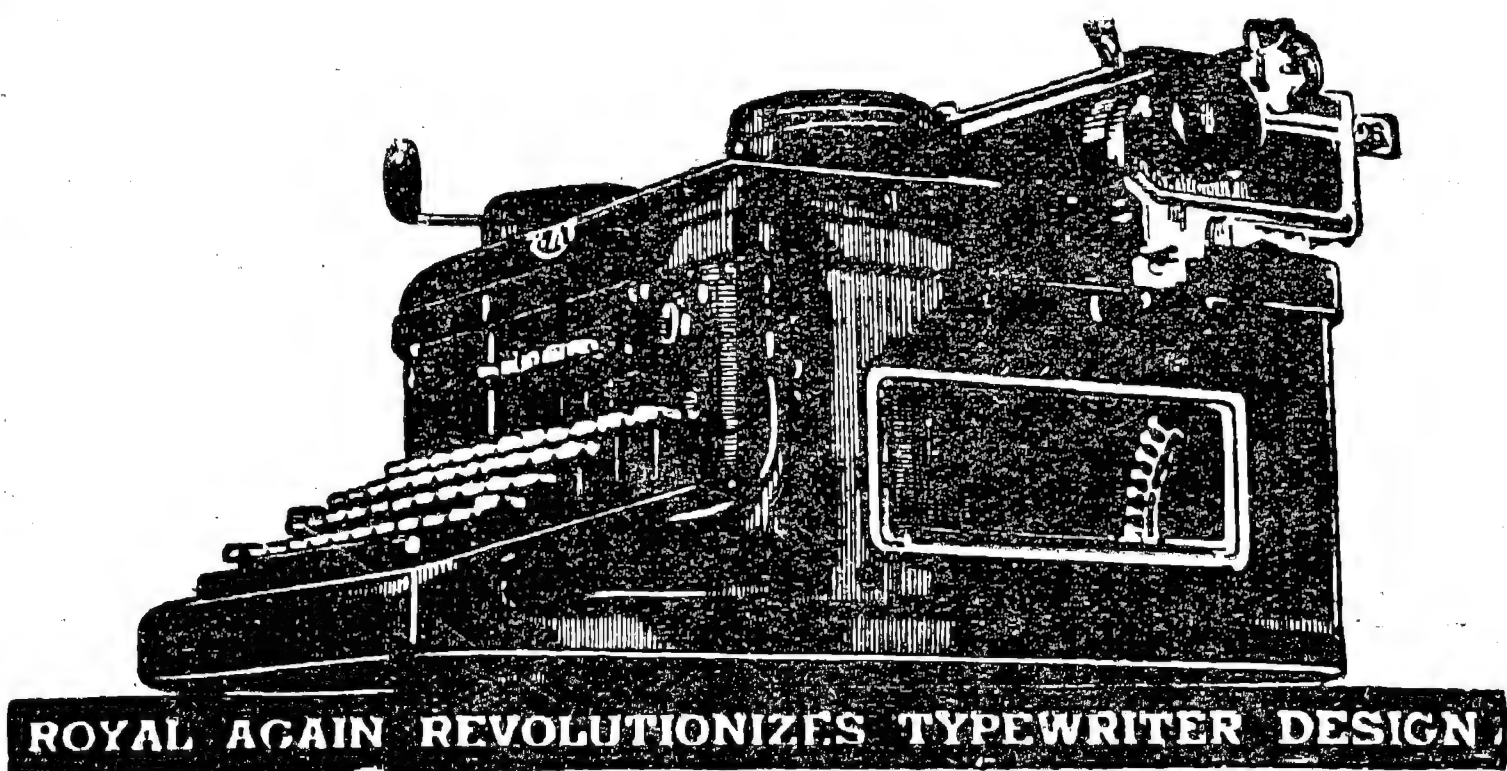
స్థానము హిందీ టైపు రైటరుకు యివ్వవచ్చును. అందుకు కారణము ఆంగ్లము తర్వాత దేశమందంతటను చలామణీయగు భాష హిందీయగుటయే. అంతేకాక

కొన్ని ప్రాంతీయభాషల లిపులు హిందీభాషానిపియైన నాగరి లిపియందుండుటయే.

ఇక దక్షిణభాషలగు తెలుగు, తమిళము, మలయాళములలోకూడ టైపు రైటరులు ఏర్పడినవి.

తెలుగు భాషా టైపు రైటరు లేనికొంత చాలకాలము నుండి యుండెను. కొంతమంది ఈ ప్రయత్నమునకు తలపెట్టి విఘ్నముల కోర్చికొనలేక విరమించియుండిరి. కాని కొద్ది కాలము క్రిందట శ్రీ పీఠికాపుర కుమారరాజావారైన శ్రీ రాజా రావు వేంకట మహిపతి సూర్యారావు బహద్దరు

వారిచే, 4 సం॥రముల కృషిఫలితముగా కనిపెట్టబడినది. ఈ యంత్రముపేరు 'చిన్నమాంబాంధ్ర ముద్రాలేఖిని'. ఈ యంత్రము అమెరికాలో ప్రసిద్ధిచెందిన 'రాయలు' టైపు రైటరు కంపెనీవారిచే నవీనమగు 'విక్టరీ' మోడలున తయారుచేయబడినది. ఈ యంత్రముపై మిగుల సులభ పరిశ్రమతో తెలుగులోని అన్ని విధములయిన వాఙ్మయములను మిక్కిలి శీఘ్రముగా టైపు చేయవచ్చును. దీని వెల రూ. 500/-లు ఉండును. దీనిని ప్రోత్సహించుటకై ప్రభుత్వమువారేర్పరచిన ఉన్నత అధమ తరగతి పరీక్షలందు ఏటేట పెక్కురు విద్యార్థులు ఉత్తీర్ణులగుచున్నారు. ఆంధ్ర దేశమందలి అనేక సంస్థలవారు దీని నుపయోగించుచున్నారు. ఆంధ్ర మహాజను లందరును దీనిని ప్రోత్సహించవలయును. ఈ యంత్రము యొక్క బాహ్య

రూపమును ఈ పైన ప్రదర్శించుచున్నాము.

ఇవిగాక ఇతర భాషలకువలెనే తెలుగుభాషకును షార్టు హాండ్ లేఖనము, 'సైక్లోస్టయిలు మెషీను' వలని ఉపయోగములు కలవు.

మొత్తముమీద తెలుగు లిపిలోని యక్షరములను ఇంకను సంక్షిప్తపరచి తెలుగులిపి టైపులు, టైపు రైటరు, తెలుగు షార్టుహాండ్ లేఖనము ఎక్కువ సులభమైన పద్ధతిని నడచేటట్లు ఆంధ్రులందరు కృషిచేయవలసియున్నది.

సాహిత్యసంబంధములు—7. ప ట్టి క లు

ప్రసిద్ధాంధ్ర కవులు-కాలము - కృతులు
ఆదియుగము

కవి	కాలము	కృతులు
కన్నయ	1022-1063	మహాభారతము (ఆది-సభా-అరణ్య పర్వ భాగములు)
కన్నెచోడుడు	1151-1170	కుమార సంభవము
పాల్కురికిసోమ నాథుడు	1170-1220	పండితారాధ్య చరిత్రము బసవపురాణము
రంగనాథుడు	1200-1276	రంగనాథ రామా యణము (ద్విపద)
తిక్కన	1230-1300	మహాభారతము నిర్వచనోత్తర రామాయణము
కేతన	1250-1270	దశకుమార చరిత్రము విజ్ఞానేశ్వరీయం
బద్దెనకవి	1260-1300	నీతి శాస్త్రముకావళి
అధర్వణాచార్యులు	1240-1300	అధర్వణ కారికలు
మారన	1250-1300	మార్కండేయపురాణం
ఎఱ్ఱాప్రెగడ	1280-1350	అరణ్య పర్వశేషము సృసింహ పురాణము హరివంశము
హుళక్కి భాస్కరుడు	1295-1360	భాస్కరరామాయణం
మంచెన	1300-	కేయూరబాహు చరిత్రము
విన్నకోట ప్రెగ్గన	1300-	కావ్యాలంకార చూడామణి
చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుడు	1300-	విక్రమ సేనము
నాచన సోముడు	1360-	ఉత్తర హరివంశము వసంత విలాసము
రావిసాటితిప్పన	1380-	చంద్ర తారావళి, మదనవిజయం.
జేసులవాడ భీమకవి	1400-	కవిజనాశ్రయము

శ్రీనాథుడు	1400-	క్రీడాభిరామము కాశీఖండము భీమఖండము శృంగారనైషధము పల్నాటివీర చరిత్ర హరీవిలాసము
చిమ్మెర పోతన	1405-1470	భాగవతము వీరభద్ర విజయము భోగినీ దండకము నారాయణశతకము
జక్కయకవి	1406-1422	విక్రమార్క చరిత్రము
మడికి సింగన	1420-	నాసిక్త రామాయణము పద్మ పురాణము భాగవతదశమ స్కంధము
వల్లభరాయుడు	1420-	అంబికాశతకము
అనంతమాత్యుడు	1430-	భోజరాజీయము రసాభరణము అనంతుని ఛందస్సు
నిశ్చంక కొమ్మన్న	1430-1470	శివలీలా విలాసము
గౌరనమంత్రి	1440-	హరిశ్చంద్రో పాఖ్యానం నవనాథ చరిత్రము
పిల్లలమట్టి పిన వీరభద్రుడు	1450-1480	జైమనీభారత అశ్వత మేధ పర్వము శృంగార శాకుంతలము నాచి కేతూపాఖ్యానం కాంచీపురమహాత్మ్యం
దగ్గుపల్లి దుగ్గన	1480-	పంచ తంత్రము
దూబగుంట నారాయణకవి	1480-	విష్ణుపురాణం
బెన్నెలకంటి సూరన్న	1480-	ప్రబోధచంద్రో
నందిమల్లయ్య-ఘంట సింగయ్య	1480-	దయం వరాహపురాణం కాదంబరి పరతత్త్వసారము
కేతనమంత్రి ఫణిభట్టు		

మనుమంచిభట్టు		హయలక్షణసారము	రామరాజ భూషణుడు	1560-	వసు చరిత్ర
కవిభల్లుడు		విక్రమార్కు-చరిత్రము లక్షణ గ్రంథము నిఘంటువు	తెనాలి అన్నయ్య	1565-	సులక్షణాపరిణయము
కవిరాక్షసుడు		ఆదినారాయణ చరిత్ర	మట్టు అనంత భూపాలుడు	1570-1610	కకుత్స్థ విజయము
	మధ్యయుగము		సారంగుతమ్మయ్య	1590-1620	వైజయంతీ విలాసము సారంగధర చరిత్ర
పిడుపర్తి సోమనాథుడు	1510-	బసవపురాణము	పింగళి ఎల్లనార్యుడు	1602-	తోభ్యచరిత్రము
శ్రీ కృష్ణ దేవరాయలు	1510-1530	ఆముక్తమాల్యద	చేమకూర వేంకటకవి	1630-	విజయ విలాసము
అల్లసాని పెద్దన	1510-1535	స్వరోచిషయను చరిత్రము	ఎలకూచి బాలసరస్వతి	1630-	రంగకౌముది
నందితిమ్మన	1510-1526	సారిజాతాపహరణము	హరిభట్టు	1650-	వరాహ, మత్స్యపురా ణములు
నాదెండ్ల గోపన్న	1517-1526	కృష్ణార్జున సంవాదము	కాకమాని మూర్తి	,,	పాంచాలీ పరిణయం, రాజవాహన విజయం, బహులాశ్వచరిత్ర
మాదయగారి మల్లన	1517-1526	రాజశేఖర చరిత్రము	మాతన కవి సూరన	1680-	ధనాభిరామం, విష్ణుమాయావిలాసం
పిడుపర్తి బసవకవి	1520-	ప్రభులింగలీలలు	వెలగపూడి కృష్ణకవి	1690-1717	వేదాంతసార సంగ్రహము మలినీమాధ వీయము
ధూర్జటికవి	1520-1530	కాళహస్తి మాహాత్మ్యము	కందుర్తి వేంకటా చల కవి	1690-1717	మిత్రవిందా పరిణయము
.చింతలపూడి యెల్లకవి (రాధామాధవ కవి)	1520-1540	రాధామాధవము తారకబ్రహ్మ రాజీయము	సముఖము వేంకట కృష్ణప్ప నాయకుడు	1690-1717	అహల్యాసంక్రందనము రాధికాసాంత్యనము సారంగధర జైమినీ భారతము
సంకుసాలన్యసింహకవి	1525	కవికర్ణ రసాయనము	పైడిమట్టి వేంకటపతి	1710-	చంద్రాంగద చరిత్ర
తెనాలి రామలింగకవి	1525-1560	ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర పాండురంగ మహాత్మ్యము	కూచిమంచి తిమ్మన	1715-	రుక్మిణీ పరిణయము, నీలాసుందరీ పరిణయ ము, రాజశేఖర విలాస ము, భల్లానీ చరిత్ర
ఆతుకూరికుమ్మరి మొల్ల	1526-	రామాయణము	వక్కలంక వీరభద్రకవి	1720-	వాసవదత్తాపరిణయము గౌరీ కళ్యాణము
అయ్యలరాజు రామ భద్రుడు	1530-1570	సకల కథాసార సంగ్రహము రామాభ్యుదయము	ఏనుగు లక్ష్మణ కవి	1730-	రామ విలాసము భర్తృహరిసుభాషితము
దోనూరి కోనేరికవి	1547-1515	బాలభాగవతం	కస్తూరి రంగకవి	1736-61	ఆనంద రంగరాట్ ఛందస్సు
అద్దంకి గంగాధవ కవి	1550-1580	తపతీ సంవరణము	కూచిమంచి జగ్గకవి	1740-	చంద్ర రేఖా విలాసము
పొన్నగంటి తెలగన్న	1550-1580	యయాతి చరిత్ర			
శంకరకవి	1550-1581	హరిశ్చంద్రోపా ఖ్యానం			
మల్లారెడ్డి	1550-1600	షట్చక్రవర్తి చరిత్ర కళాపూర్ణోదయము ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము రాఘవపాండవీయము			
పింగళిసూరన	1560-				

అడిదము సూరకవి	1750-80	కవిజనరంజనము ఆంధ్రచంద్రాలోకం ఆంధ్ర నామశేషము కవిసంశయ విచ్ఛేదము
మంగళగిరి ఆనందకవి	1760-	వేదాంత రసాయనము
ఆదూరు కుప్పకవి	1765-88	ఇందుమతీ పరిణయము ఆచార్య విజయము పరమభాగవత చరిత్ర రామాయణ భాగవత ములు
కనుపర్తి అబ్బయ	1770-	అనిరుద్ధ చరిత్ర
దిట్టకవి నారాయణ	1780-90	రంగరాయ చరిత్ర
ముద్దుపళిని	1790-	రాధికా సాంత్వనము
తరికొండ వేంకమాంబ	1840-	ద్విపద భాగవతము, రాజయోగ సారము వేంకటాచల మాహా త్మ్యము
పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి	1840-	రావణ దమ్మియము (లంకాదహనము)
శిష్టాకృష్ణమూర్తి	1840-	సర్వకామదా పరిణ యము
మాడభూషి వేంకటా చార్యులు	1840-	భారతాభ్యుదయము
గోపీనాథ వేంకటకవి	1860-	వాల్మీకి రామాయణము (గోపీనాథరామా యణం) శిశుపాలవధ భగవద్గీత
సాంఠి భద్రాద్రి రామ కృష్ణశాస్త్రి	1860-	చిత్ర సీమ
మండపాక పార్వతీ శ్వరశాస్త్రి	1870-	అనేక శతకములు, మాలికలు
మచ్చవేంకట కవి	1880-	శుద్ధాంధ్రనిర్వచనని రోహిణికుశలవ చరిత్ర

శతకముల పట్టిక

కవి పేరు	కాలము	శతకముల పేర్లు
బద్దెన	1070?	సుమతి శతకము
పండితారాధ్యులు	1170	శివతత్త్వసారము
పొల్కురికి సోమనాథుడు	1180	వృషాధిప శతకము
యథావాక్కుల అన్న మయ్య	1240	సర్వేశ్వర శ
శివదేవమంత్రి	1290	శివదేవ శ
రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు	1380	అంబికా శ
వెన్నెలకంటి జన్నయ	1450	దేవకీ నందన శ
వేమన	,,	వేమన శ
అయ్యలరాజు త్రిపురాం తకుడు	1460	రఘువీర శ
బమ్మెర పోతనానూత్యుడు	1480	నారాయణ శ
భూర్జుటి	1530	శ్రీకాళహస్తీశ్వర శ
తాళ్లపాక అన్నమయ్య	,,	వేంకటేశ్వర శ
తాళ్లపాక చిన్నన్న	1545	,,
కంసాలి రుద్రకవి	1565	బలవదరీ శ
కవి చౌడప్ప	,,	కవి చౌడప్ప శ
పరమానందయతి	1590	సంపగిమన్న, పరమా నంద, దత్తాత్రేయ శ లు
మారవికవి	1600?	భాస్కర శ
బొడ్డుపాటి పేరయ	1600	మల్లికార్జున, సూర్య శ లు
,, కొండయ	1600	తిరుకాళహస్తీ, లింగ శ లు
తేళ్లపూడి కనకరాజు	,,	కళావతీ శ
పట్టాభిరామ కవి	,,	వజ్రపంజర, మరున్నం దన, గువ్వలచెన్న శ లు
గణపవరపు వేంకట కవి	,,	యమక శ
నిమ్మల లక్ష్మణాచార్యుడు	,,	ఏకామ్రలింగ శ
ఎలకకూచి బాలసరస్వతి	1620	భర్తృహరి శ
పైడిపాటి వేంకటస్వసింహ కవి	1660	రామచంద్ర, కృష్ణశ లు
అయ్యలరాజు నారాయణ కవి	,,	అంజనేయ శ

కంచర్ల గోపన్న	1670	దాశరథి శ.	వరాహగిరి కొండ్రాజు	,,	జగన్నాయక శ.
పుసులూరి సోమరాజు కవి	1700	ఇందు, బాలగోపాల, నందనందన శా లు	కొమరగిరి సంజీవ కవి	,,	శశాంకశేఖర శ.
శ్రీపతి భాస్కర కవి	,,	చిత్త శ.	పరశురామపంతుల రామ మూర్తి	,,	పరశురామ, మనోహర, ఈదులవాయి పురాధి నాయక (రామ స్వామి) శా లు
వైదర్సు అప్పయ కవి	1710	బళిరకటి వేల్పు, ఉప మాక వేంకటేశ్వర శా లు	శేషప్ప కవి	,,	నృసింహ శ.
కూచిమంచి తిమ్మ కవి	1715	కుక్కుటేశ్వర శ.	మల్లన యోగి	,,	మల్లన యోగి శ.
గోగులపాటి కూర్మనాథ కవి	1724	సింహాద్రి నారసింహ శ.	రాచవేటి కవి	,,	గణికాగుణ ప్రవర్తన తారావళి
ఏనుగు లక్ష్మణ కవి	1725	భర్తృహరి శ.	సదానంద వరద రాజయోగి	,,	సదానంద వరదరాజ యోగి శ.
రావూరి సంజీవ కవి	1730	వీరనారాయణ శ.	రాయభట్టు వీరరాఘవ కవి	,,	కస్తూరి రంగ శ.
అడిదము సూరకవి	1750	రామలింగేశ శ.	వాడ్రేవుకామరాజు	,,	,,
మటిగంటి సింగరా చార్యులు	,,	సీతాపతి శ.	రామభద్ర కవి	,,	జానకీపతి శ.
ఆణివెళ్ల సీతారాముడు	,,	జానకీపతి శ.	తిరుక్కడయూరి కృష్ణదాసు	,,	కృష్ణ శ.
శేషప్ప కవి	,,	నృసింహ శ.	కాండూరి వేంకటదాసు	,,	దీనచింతామణి శ.
పావులూరి మల్లన	,,	భద్రాద్రిరామ శ.	కాసుల పురుషోత్తమ కవి	,,	ఆంధ్రనాయక, హంస లదీవి, గోపాల, మానసబోధ, భక్త కల్పద్రుమ శా లు
పత్తిరమణప్ప	,,	విష్ణు సర్వోత్తమ శ.			
శంకర శంకరకవి	,,	రాచబిడ్డ శ.			
పుష్పగిరి తిమ్మకవి	,,	భర్తృహరి శ.			
గంగాధర కవి	,,	చెన్న మల్లేశ్వర శ.			
సిద్ధరామ కవి (చెన్నయ)	,,	సిద్ధరామ శ.			
సోమేశ్వరారాధ్యులు	,,	సోమనాథలింగ శ.	వంగూరి నరసకవి	1810	ప్రసన్నరాఘవ శ.
చెన్నాప్రగడ నాగరాజు	,,	గౌణసౌజన్యాఖ్యాన శ.	ఎఱ్ఱమిల్లి సూర్యప్రకాశకవి	,,	హనుమచ్ఛతకము
ఉన్నవ యోగానందుడు	,,	రాజగోపాల శ.	వంకాయలపాటి వేంకటకవి	,,	మదనగోపాల శ.
నృసింహ కవి	1760	కృష్ణ శ.	జూలూరి అప్పయ్య	,,	యదువంశభూషణ శ.
కర్క పాలెము సింగనామా త్యుడు	,,	నరసింహ శ.	సన్నిధిరాజు జగ్గకవి	,,	రాజలింగ శ.
చాట్రాతి లక్ష్మీనరసు	,,	కోదండరామ శ.	కానుకొలను నాయనప్ప	1816	చింతగుంటపాలెపు రామ శ.
పోచిరాజు వీరన్న	1790	భర్తృహరి అనందల హరి, సౌందర్యల హరి శా లు	అడిదము బుచ్చి వేంకట్రాయుడు	1820	శంకర శ.
దేవగుప్తాపు రామభద్ర కవి	,,	భవానీధవ శ.	బుద్ధిరాజు కనకరాజు	,,	శివ శ.
బాణాల వీరశరభేంద్రుడు	,,	సాంబశివ శ.	అమలాపురపు సన్యాసికవి	1830	పంచముఖేశ, ముఖ లింగ, శివ విశ్వనాథాది శా లు
తాడేపల్లి పానకాలరాయడు	,,	మానసబోధ, చిత్తబోధ, శ్రీరక్తిణీపతి, మంగ శగిరి, పార్థసారథి శా లు	మదిన సుభద్రయ్యమ్మ	,,	రఘునాయక, కేశవ, కృష్ణరాఘవ, రామశా లు

ఆంధ్రసర్వస్వము

తరిగొండ వెంకమ్మ	1840	కృష్ణ శ. (ద్విపద)	కూచిమంచి సోమసుందరుడు	,,	కొప్పలింగేశ్వర, భక్త
మత్తూరి అప్పాపుమొదిలి	,,	మాతృ శ.	అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి	,,	చింతామణి శ లు.
పాఠనంది సర్వేశ్వరశాస్త్రి	,,	బ్రహ్మపురివేంకటేశ్వరశ.	పరిమి వేంకటాచల కవి	,,	సింహాద్రిరామ, పాపయ
ఫక్కి వేంకట నరసయ్య	,,	కుమారీ శ.	శిష్టసర్వశాస్త్రి	,,	మంత్రి, కృష్ణభూపతి
మంత్రిప్రగడ సూర్యప్రకాశ	,,	భీమలింగ శ.	ఇంద్రకంటి వేంకటకవి	1862	లలామాది శ లు.
కవి	,,	భీమలింగ శ.	చిలకమట్టి నారాయణాచార్యులు	1865	సంగమేశ్వర శ.
బండి బాపమ్మ	,,	మీనాక్షి శ.	పల్లి పార్వతీశము	,,	జ్ఞానప్రకాశానాంబికా
తోట విజయరాఘవకవి	,,	పార్థసారథి శ.	దూపాటి తిరుమలాచారి	1870	వేంకటాచల రమణ శ.
వేల్పూరి వేంకటకవి	,,	జానకీరామ శ.	చామర్తి శేషగిరిరాయకవి	,,	వేణుగోపాలబాల శ.
మంచెళ్ల కృష్ణకవి	,,	వేంకటనగాధిపతి శ.	విజయనగరపు చెంగల్వరాయ	,,	రామరాఘవ శ.
ఘటికాద్రికవి	,,	శనైశ్వర శ.	కవి	,,	ముకుంద శ.
చీడెళ్ల రామకవి	1845	కృష్ణగురు శ.	మద్దాలి శుబ్బయ్య	,,	నమశ్శివాయ శ.
బహుజనపల్లినీతారామాచారి	1847	సుందరరాజ, వెంకయ్య శ లు	బృందావనము లక్ష్మణదేశికుడు	,,	మదన గోపాల శ.
శాంతానందయోగి	1850	శాంతానందయోగి రామ శ.	చిరావజ్జల సూర్యప్రకాశకవి	,,	శ్రీ హరి శ.
ఝంఝామారుతము వేంకట	,,	సూర్యనారాయణ శ.	మండపాక పార్వతీశ్వర కవి	,,	రఘురామ శ.
సుబ్బకవి	,,	సీతాపతి శ.	తటవర్తి కొండయ	,,	దీన చింతామణి శ.
సాహెబురాణ రామన్న	,,	శ్రీపతి శ.	సందడి నాగదాసు	,,	గోపాలకృష్ణ, నీతారా
ఉండుమూడి సూరపరాజు	,,	లక్ష్మీనృసింహ శ.	రేమల రామదాసు	,,	మాది శ లు.
పాటూరి లక్ష్మీనృసింహకవి	,,	వరదరాజ శ.	తాతరాజు వేంకటసుబ్బదాసు	,,	రామ, మల్లేశ్వర శ లు.
బాలకృష్ణకవి	,,	శ్రీగిరిమల్లేశ, వీరభద్ర శ లు	కొల్లం నీతారామకవి	1880	శ్రీపతి, లక్ష్మీనారాయణ శ లు.
కొమరాజు రామలింగకవి	,,	చూడికుడుత (రంగనాయక) శ.	పాలెపు వేంకట సూర్య గోపాల కవి	,,	మహిజామనోహర శ.
తిరువాయిపాటి రామానుజయ్య	,,	ఆచంట రామేశ్వర శ.	పేకేటి కాశిరాజు	,,	చక్రపాణి శ.
మేకాబాపన్న	,,	రాఘవ శ.	కొమఱ్ఱాజు వేంకటశివుడు	,,	శ్రీరమాకాంతరంగ శ.
మిక్కిలి మల్లికార్జునకవి	,,	చిరుతవజీరు శ.	రఘుపతుల రామమూర్తి	,,	శౌరీ, వల్లూరి గోపబాల శ లు.
పూసపాటి వీరపరాజు	,,	విట్టలేశ్వర శ.	గుట్టుకొండ భక్తవత్సలుడు	1885	కేశవ శ.
కోటిశ్వర దీక్షితుడు	,,	భర్తృహరి శ.	వంగిపురపు నృసింహాచారి	,,	రేపాల రాజలింగ శ.
గురురాజకవి	,,	రమామనోహర శ.	పిట్టల రామయ్య	,,	భావబోధ రసాయన శ.
తటవర్తి వేంకటమంత్రి	,,	రఘురామ శ.	కావూరి వేంకటరామ కవి	,,	సుబుద్ధి శ.
మీసరగండ మునిస్వామి	,,	సరస్వతీ శ.			ఆంజనేయ శ.
వెండిగంటము గురునాథము	1854	వేణుగోపాల శ.			సనాథనాయక శ.
చేకూరి సిద్ధయ్య	1858	త్రిపుర సుందరీ శ.			శ్రీనిమిషాంబికామణి శ.
శ్రీనివాసకవి	1860	ధీరధీ శ.			
మోదుకూరి శంకరకవి	,,				

మందపాటి రామకృష్ణ కవి	,,	శ్రీరామ శ.
బొడ్డు లక్ష్మీనారాయణ	,,	హేలాపురి శ.
ఫక్కి అప్పలనరసు	,,	కుమార శ.
దామరాజు లక్ష్మణదాసు	,,	సీతారామ శ.
మద్దాల గురుస్వామి	,,	నరసింహ శ.
తిమ్మరాజు పేరకవి	,,	శ్రీ రఘురామ, ఆత్మా రామ శ లు.
ముడుంటై వేంకటరామ నృసింహాచారి	,,	రంగేశ కృష్ణ శ.
జయంతి కామేశ్వర కవి	1890	జానకీవర శ.
ముదిగొండ శంకరారాధ్యులు	1900	భావలింగ శ.
నూతులపాటి సుబ్బ కవి	,,	భద్రాద్రిరామ శ.
చెలికాని చెల్లయమ్మ	,,	పార్థసారథి, జానకీ శ లు.
దేవాదుల పెద్దన్న	,,	ఉమామహేశ్వర శ.
అద్దంకి వేంకటాచార్యుడు	,,	నీరజాక్ష శ.
రాచూరి లక్ష్మీరామదాసు	,,	శ్యామలాంబా శ.
దబ్బీరు నరసుకవి	,,	కలువాయి శ.

గ్రంథ ప్రచురణములు
(రిజిస్ట్రారు ఆఫ్ బుక్స్ వారి లెక్కలనుండి)

సంవత్సరం	ఇంగ్లీషు	తమిళం	తెలుగు
1910	521	671	486
1920	451	775	486
1930	717	1189	779
1940	418	1068	530
	2107	3703	2281

ప్రక్కను కనుపరచిన అణా కాసు
బొమ్మ, ప్రభుత్వ నాణెములలో
ఆంధ్ర భాషకు గల స్థానమే
కాక ఇతర దేశభాషలకన్న ప్రా
ముఖ్యము తెలియబరచును.

దేశీయ భాషలలో తెలుగునకు గల స్థానము

వరుస సంఖ్య	భాషపేరు	మాట్లాడువారు	వంతు
1.	హిందూస్థానీ	71,547,000	25.3
2.	బెంగాలీ	53,469,000	18.9
3.	తెలుగు	26,374,000	9.3

(1931 సం॥ జనాభా లెక్కల ననుసరించి)

అటుకొండ యిటుకొండ ఆరెంటినడుమ
నాగుల్లకొండలో నాట్యమాడేటి
దివ్యసుందరనాగ! దేహి యన్నాము,
కనిపెట్టి మమ్మెప్పుడు కాపాడవోయి!

—బసవరాజు.

తెలుగు నాట వంగ సాహిత్య ప్రాభవం

శ్రీ జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి ఎమ్. ఏ., బి. ఎల్.

విషయ సంగ్రహము:—సాహిత్యాంగణమున ఆంధ్ర వంగమాతలకు పరిచయము—ప్రఖ్యాత వంగనవలాకారులు—వేంకటపార్వతీశ్వరకవుల ఆంధ్రీకరణాలు, ఆంధ్ర ప్రచారిణీ గ్రంథనిలయ ప్రచారం—సరస్వతీ గ్రంథమండలి, అద్దేపల్లి అక్షుణస్వామి నాయుడుగారి కృషి—ఇందు జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణగారి కార్య నిర్వహణ, అనేక ఉద్గ్రంథములను అనువదించుట—విశ్వభారతి, వంగ విశ్వ కళాపరిషత్తుల ప్రశస్తి—విదేశ విశ్వ విద్యాలయములలో వంగ భాషాబోధనము—వంగ హిందీ సాహిత్యముల సన్నిహితత్వము—గిడుగు రామమూర్తి గారు ఆంధ్రవంగభాషల చెలికారమునకు చేసిన సేవ—మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవిగారి వంగభాషా పరిచయము, నవలానువాదములు—గోపాలరెడ్డి, డాక్టరు కాకర్ల శకుంతలాదేవి, శివశంకరశాస్త్రి, చక్రపాణి ప్రభృతుల వంగభాషా సంస్కృతి—వైకుంఠరావు, శోభనాదేవిగార్ల రవీంద్రుని వంగనవలల యాంధ్రీకరణ—రవీంద్రుని క్రొత్త పోకడలు—చిత్తరంజనుని సారస్వతసేవ—ఆంధ్రులు గమనించవలసిన విషయములు—

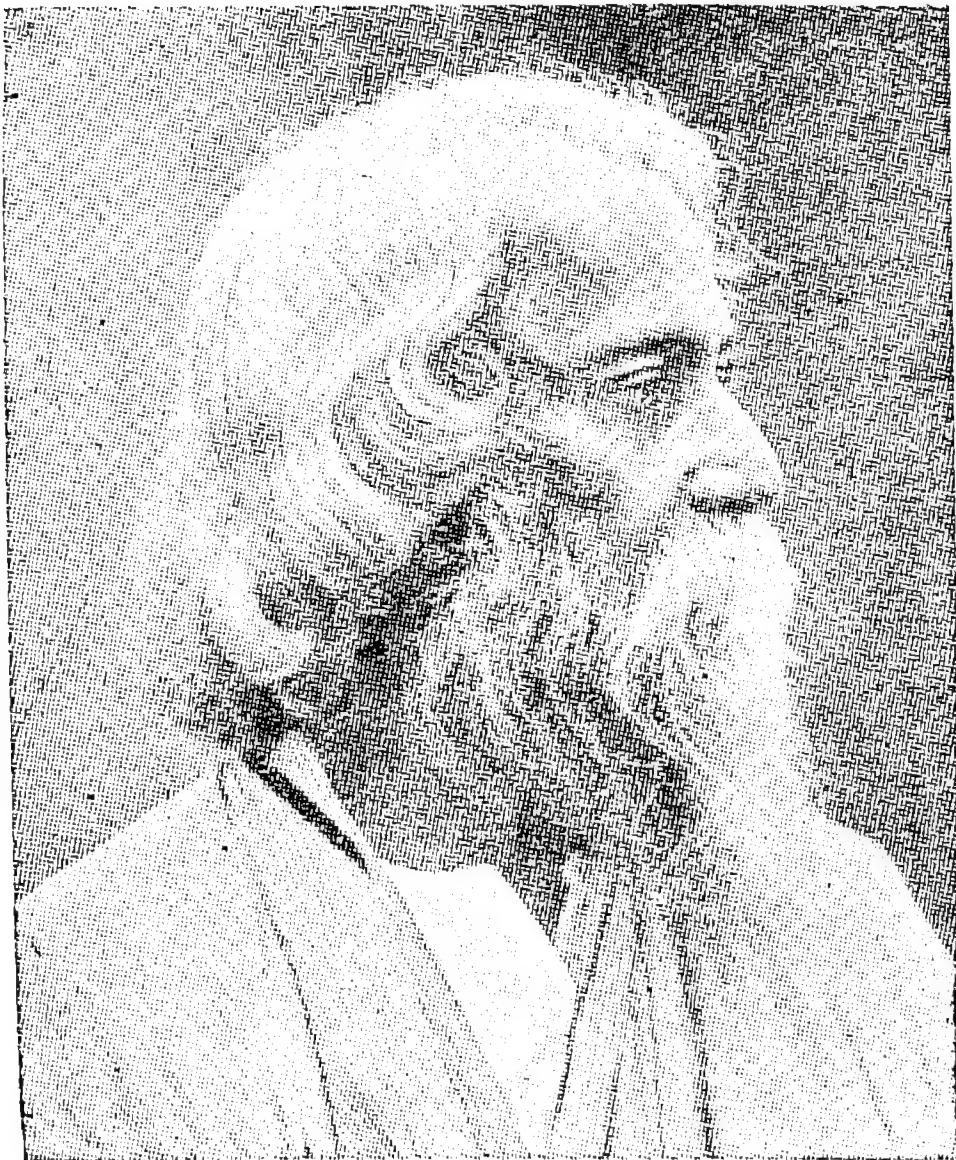
సాహిత్యాంగణమున ఆంధ్రవంగమాతలకు పరిచయము ముప్పదేండ్లకుమున్ను ఆరంభమాయెనని తెలుపవచ్చును. బంకిమ్చంద్రుని రచనలాలమున వంగసీమయందు మిగుల ప్రశస్తి నందినవి. అతని నవలలు మొట్టమొదట హిందీ కర్ణాటకాదిభాషలలోనికి అనువదించబడినవి. వానిని కర్ణాటకమునుండి ఆంధ్రీకరింప గడంగిన ఆంధ్ర ప్రచారిణీ గ్రంథ వారు శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వర నిలయం. కవులు. 1912 లో ఆంధ్రభార వేంకట పార్వతీశ్వర తిని తమ “యాంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథ కవులు నిలయ” పీటస్థానమున అధివసించ జేసి, వీరు తమ సారస్వతారాధనము నారంభించిరి. కాలక్రమమున వీరు వంగవాఙ్మయమున ప్రవేశము నందిరి; ‘పాంచకడీదే’ రచించిన అపరాధ పరి శోధక అను నవలను, రవీంద్రుడు రచించిన గోరా అను నవలను ఆంధ్రీకరించిరి. పిమ్మట రాజమహేంద్రవరమున శ్రీ అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామి నాయుడుగారు సరస్వతీగ్రంథ మండలిని స్థాపించిరి. వంగవాఙ్మయ మహత్త్వమును గ్రహిం

చిన ధీశాలికావున, వంగసాహితీ సందేశమును ఆంధ్రభూమి యందు వినిపింపవలెనని వీరు నిశ్చయించిరి. “ఆంధ్రప్రచా రిణీ గ్రంథ నిలయ”మందును, “సరస్వతీ గ్రంథమండలి” యందును వంగశారద ఆత్మప్రతిబింబము నవలొకించినది. ఆంధ్ర వంగమాతలీ మహాసంస్థలందు ఒండొంటి నెటిగి ఎంతో చెలువమున, ఎంతో చెలికారమున వఱలినవి.

ఈ గ్రంథ నిలయములతో బాల్యమండే సంపర్కము నొందు భాగ్యము నాకు కలిగెను. నాడే సాహితీ జీవి తము నారంభించితిని. నే నాంధ్రీకరించిన వంగసారస్వత గ్రంథములను ఆంధ్రదేశమునందు వ్యాపింపజేయగోరి ఈ గ్రంథనిలయములవారు నా బాల్యప్రయత్నముల కుత్సాహ ప్రోత్సాహములు ప్రసాదించిరి. జొన్నలగడ్డ సత్యనా బహువర్షములు సరస్వతీగ్రంథ మం. రాయణమూర్తిగారి డలియందు ప్రధాన గ్రంథకర్తనై వంగభాషా కృషిఫలము అనేక నవలలను, నాటకములను, కథలను సరస్వతీదేవికి కాన్కలుగా సమర్పించితిని.

బంకిమ్చంద్ర, ద్విజేంద్ర, రవీంద్ర, శరచ్చంద్రుల రచనలు ప్రపంచ ప్రఖ్యాతినిబడసినవి. వంగ రచయితలదేస సమస్త సీమలును గౌరవదృష్టిని సారించినవి. వంగవాఙ్మయము విదేశ విశ్వవిద్యాలయములందు బోధింపబడుచు వచ్చెను. పాశ్చాత్యులు కొందఱు విశ్వభారతి యందును, వంగవిశ్వకళాపరిషత్తు లందును వంగము నభ్యసించి మాతృ దును వ్యాపించినది కలందలి గంభీరభావములను హృద యంగమము గావించుకొన దొడ గిరి. ఆంధ్ర పండితులలో అనేకులకు వంగభాషయందు పరిచయము నందవలెనను మక్కువ కలిగెను. కాని, వంగ సంఘమందు వీరు మృసలకపోవుటవలనను, వంగభాషాభ్యాస మునకు వలసిన వ్యవస్థలు తెలుగుసీమలో లేకుండుటవలనను వ్యావహారిక వంగవాఙ్మయమును వీరెఱుగజాలరైరి. కాని

కీ. శే. గురుదేవుడు

విశ్వకవి రవీంద్రనాథ టాగూరు.

వీరి యుత్సాహమును, జీజ్ఞాసయును ప్రశంసనీయములు. వంగ హిందీభాషలకు సన్నిహితసఖ్య ముండుటచే, ప్రధాన వంగ గ్రంథములు తొలుత హిందీలోనికి పరివర్తనమగు చుండును. వంగ హిందీ గ్రంథములను సమ్ముఖమున నిడి కొని ఆంధ్రసోదరులు కొందఱు వీని నాంధ్రీకరించుచు వచ్చిరి. వీరి యాంధ్రీకరణమును విమర్శించుట నా ప్రస్తుతాశయముకాదు.

ప్రపంచమందు ప్రశస్తి నందిన వాఙ్మయముల పోకడల నెఱుగక ఆంధ్ర వాఙ్మయము తొంటిపుంత ననుసరించి పోవుట గాంచి, ప్రస్తుత యుగధర్మము వాంగిడుగు భించిన చలనము దానికి కలుగజేయ రామమూర్తి సేవ గృతనిశ్చయుడైన ఆంధ్ర మహా పండితుడు శ్రీ గిడుగు వేంకట రామమూర్తి తన కర్తవ్యమునకు అక్కఱైన పరిచయమును వంగభాషయందును బడసి, సునీతకుమార ప్రభృతుల సఖ్యము నంది, వారివలె విశేషభాషా పరిశోధనము సలిపి, వంగవాణి కిని ఆంధ్రశారదకును సముచిత చెలికారమును చేకూర్చుటకై విశేషయత్నము నొనరించెను.

వంగదేశమున కొంతకాలముండి నిజేశునివల్ల వంగవాఙ్మయమున చక్కని పరిజ్ఞానమునంది, అరవిందఘోష్ తన

అర్థాంగికి లిఖించిన లేఖలను, సగభాదేవి నవవర్ష స్వప్నం, ఇవి గాక వివాహమంగళం మొదలైన గ్రంథములు ఆంధ్రీకరించి భారతాంబును సేవించినట్లే ఆంధ్రభారతని నైతముసేవించి, యశస్తిలకయైన సీమంతినీ చూడమణి శ్రీ మాగంటి అన్న పూర్ణాదేవి. ఆంధ్రమాత గళసీమ మాగంటి అన్న యందు శమంతకమణియై తేజరిల్లిన పూర్ణాదేవి సేవ ఈ సోదరి అకాలమున దివంగత యగుట ఆంధ్రుల దురదృష్టము. భారత వియత్తలమునుండి తటాలునరాలిన ఈ నక్షత్రము మరల తెలుగుతల్లి కడుపునబుట్టి, ధర్మక్షేత్రమున తన కర్తవ్యమును తాను నిర్వహించును గాక!

తెలుగుతల్లి బిడ్డ డాక్టరు కాకర్ల శకుంతలాదేవి—శ్రీ కళాశాల ప్రిన్సిపాలు—వంగజనయిత్రి పెంపుడు బాలికయై, విదుషీమణియై వర్ధిల్లుచున్నది. ఇరువురు తల్లుల కీమే భావికాలమున నెంతేని సేవచేయ శకుంతలాదేవి. జాలునని ఆశపడుచున్నాము. శ్రీ గోపాలరెడ్డిగార్ల సేవ గోపాలరెడ్డి సోదరుడు మొదలయిన వారు వంగసీమయందు కొంత కాలమువసించి వంగభాష నభ్యసించి, వంగమహిమను బహుభంగుల తమ సీమయందు వ్యక్తీకరించుచుండుట ముదావహము. కారుమూరి వైకుంఠరావుగారు శోభనాదేవి గారితో కలిసి రవీంద్రనాథుని 'ఇంటా-బయటా' మొదలయిన గ్రంథములు సులభమైన వాడుకభాషలో ఆంధ్రీకరించినారు.

వేంకట పార్వతీశ్వరకవులే కాక, తమ అనువాదముల వలన ఆంధ్రుల మన్నననందిన ఆంధ్రమనీషులు శ్రీపాద కామేశ్వరరావు, తల్లావఙ్మల శివ శంకరశాస్త్రి, ఎలమంచిలి శ్రీరామములు, గారపాటి ఆంజనేయచౌదరి, కౌతా శ్రీరామశాస్త్రి, చక్రపాణి ప్రభృతులు. కీ. శే. అక్కిరాజు ఉమాకాంత పండితులు తర్కసాహిత్య వ్యాకరణ పండితులు; వీరు శాంతి నికేతన మండలవరచుకొన్న సంస్కృతి, వీరు పల్నాటి చరిత్ర సంప్రదించి దానికివ్రాసిన ఉపోద్ఘాతంలో కనబడుతుంది.

రవీంద్రుడు సంచల మెఱుగని సంప్రదాయమున కెన్న దును అంజలి ఘటించలేదు. అన్యభాషాసంపర్కమువలన క్రొత్త పోకడలనెఱిగి మాతృభాష ఘనతరళ క్షిణందునని

అతడెటుగును. ఆంగ్ల సాహితీనుండి అపూర్వాంశముల నాతడు గ్రహించినాడు. శుద్ధశ్రోత్రయులైన వంగపండితులు తనను దూషించినను అతడు పాటిం రవీంద్రుని క్రొత్త పక తన సాహితీకి క్రొత్తవన్నె పోకడలు తెచ్చుకొనుచుండెను. కావుననే అతనివలన వంగశారద ఎనలేని హోయలును వెలయజొచ్చి నది. ఆంగ్లమందలి బ్లాంక్ వెర్సును వంగ రచయితలు పలువురు అనుకరించి విజయులైరి. ఆధునికాంధ్ర కవులు కొం దలు వీరి దృష్టాంతముపై చూపునిలుపుట సంతోషకరము.

సాహితీ స్రవంతిని బోలినది. పోయిన కొలదిని క్రొత్త నీరు చేరుటచే శైవలిని విశాలమగుచుండును. నూతన శబ్ద సంపర్కము వలనను, నవ్యభావ బాంధవ్యమువలనను వాఙ్మ యము ఘనతర దార్ధ్యమును, సౌష్ఠవమును బడయును. నవ్యశక్తికి అనుకూలమైన నడకను ప్రాత నియమములను భాష కాంక్షించును ; నూతన నియ విడిచినను క్రొత్తవి మావళిని అవలంబించును. ప్రపంచ పాటించవలెను. భాషా చరిత్రములను పరీక్షించి నపుడు ఈ విషయము స్పష్టముగా

మానసగోచర మగును. ఆంధ్ర యువకు లీవిషయమును గుర్తించుట సంతోషకరము. సహస్రాబ్దములకు మున్ను సృష్టియైన క్లిష్ట భందోనియమములనే అన్ని వేళలందును నేడు పాటింప నక్కరలేదని వీరు గ్రహించిరి. కాని క్రొత్త తెరువును త్రొక్కినను రవీంద్రాదులవలె నూతన నియమాళిని అవలంబించుట ముఖ్యమని వీరిలో కొందఱు గుర్తింపరైరి. నీతి నియమములు లేనిమాట పిచ్చికూతయని వీరెఱుగరైరి. పరిజ్ఞాన రహితమైన అనుకరణముగాని, అను సరణముగాని, అనువాదముగాని అంధ క్రియయని వీరు గ్రహించియుండవసినది.

చిత్తరంజనునకు ఆంధ్రులు రాజకీయాంగణమందు అను చరులైనట్లు సారస్వత కేదారమున కాలేదు. వంగరాజ కీయవేత్తలు సాహిత్యోపాసకులును అయిరి. చిత్తరంజ నునకు కవులందుకూడ ఉన్నతస్థానము కలదు. ఈతని “సాగర సంగీత్” గంభీర భావ బంధురమైనది. మన యువకవు లీతని రచనలను పరిశీలించుట పాడి.

చిత్తరంజనుడు.

నీచపు దాస్యవృత్తి మననేరని శూరత
మాతృదేశ సేవాచరణమ్మునం
దసువు లర్పణ సేసినవారి పార్థివశ్రీ
చెలువారు చోట,
..... రాలి పోవగ వలెం
దదుదొత్త సమాధి మృత్తికన్.

—వేదుల.

తెలుగు నాట హిందీ భాషా ప్రాభవం

శ్రీ మోటూరి సత్యనారాయణ,

దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ ప్రధానమంత్రి.

విషయ సంగ్రహము :—హిందీ తెలుగు భాషల పురాతన సంబంధము-నైజాం పరిపాలనలోను, విశేషయాత్రికుల కారణముగాను తెలుగులో అరబ్బీ, పార్సీ, ఉర్దూ, మరాఠీ మొ॥లగు భాషా శబ్దముల కలయిక—ఇట్టి పదములు 5000 లుకుపైగా—వీటికుదాహరణముగ ఆపదములుతో కలిసిన వచనము—హిందూస్థానీ ద్వారా, పార్సీ మట్టులను పేరుతో వచ్చిన సంగీతము, భజనలు—తెలుగునాట హిందూస్థానీ నాటక కంపెనీలు—రామదాసు, ప్రతాపరుద్రీయచరిత్రలోని హిందూస్థానీ పదములు—ఏకైక జాతీయ భాషకై హిందీభాషా ప్రచారం—హిందీ భాషాభివృద్ధి—హిందీ తెలుగు అనువాద ములు—తెలుగువారి హిందీ రచనలు—దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభవారి కృషి—ఆంధ్రులైన సుప్రసిద్ధ హిందీ కవులు : మోహనలాల్, పద్మాకరుడు, వల్లభాచార్యులు, కృష్ణరావు మొదలగువారు.

హిందూస్థానీకి తెలుగుగల సంబంధం చాల పురాతనమైనది. వందలకొలది సంవత్సరములనుంచి కాశీ, ప్రయాగ మొదలైన యాత్రా స్థలాలకు వెళ్ళి వచ్చేవారి ద్వారాను, నిరంతరం దేశాటనంచేసే బైరాగుల మూలంగాను, తరతరాలనుంచి యుద్ధాలకోసం ఒక ప్రాంతమునుంచి మరొకప్రాంతమునకు తిరిగిన సైనికుల మూలంగాను హిందీ లేక హిందూస్థానీ శబ్దాలు తెలుగులోకి వచ్చినవి. నిజాం రాజ్యంతో తెలుగుదేశానికిఉన్న పురాతన సంబంధమువల్ల హిందూస్థానీలో వాడబడే పార్సీ, అరబ్బీమాటలుకూడా తెలుగుభాషకు అతుక్కుని పోయినాయి. 'గల్లా' అనే శబ్దము అరబ్బీమాటంటే ఎవరూ నమ్మరు. రోజూ మనం వాడుకునే 'రైతు' 'రోజు' పార్సీ శబ్దాలంటే చాల విచిత్రంగా వుంటుంది. మన పొరుగుననున్న నిజాం రాజ్యంలో 'ఉర్దూ' యే (అంటే పార్సీ లిపిలో వ్రాయబడిన హిందూస్థానీ) రాజభాష కావడంవల్లను, ఆంధ్రదేశం నిజాం ప్రభువుల పాలనలో ఎంతోకాలం వున్నందువల్లను మన కచ్చేరీలలోనూ అంగళ్ళలోనూ వందలకొలది శబ్దాలు తమ స్వరూపాన్నీ, జాతినీకూడా విడిచిపెట్టి తెలుగు భాషశబ్దాల్లో కలిసిపోయినాయి. ఉత్తరదేశమునుండి ఆంధ్రదేశమునకు

వలసవచ్చిన అనేక మహమ్మదీయ కుటుంబాలు, హిందూ వులలో బుందేలీ, రాజపుత్ర కుటుంబాలుకూడా హిందూస్థానీ భాషా సంపర్కాన్ని పెంచి పోషించినవని చెప్పవచ్చు. మహారాష్ట్రుల సంపర్కంకూడా మనకుకొంత హిందూస్థానీ శబ్దాలను తీసుకొని వచ్చినది. మధ్య పరగణాలకు సంయుక్త పరగణాలకు ఉత్తర సర్కారులనుంచి వెళ్ళుతూ వస్తూవున్న తెలుగు కుటుంబాలుకూడా ఈ హిందూస్థానీ సంపర్కాన్ని పోషించినాయి.

తెలుగుభాషలో 5,000 కు పైగా హిందూస్థానీలో చెల్లిపోయే మాటలున్నవని అంచనావేయబడినది. ఈ మాటలు తెలుగులో వాడితే ఇవి పరభాషా శబ్దాలని తెలియడమే కష్టం. ఇది రుజువుచేయడానికి ఈ క్రింద వ్రాసినది నమూనాగా తీసుకోవచ్చును.

“ 'రైతు' కు భూమియే ఆధారం 'రైతే' భూమికి 'కామందు' ఏ 'ఆసామి' యైనా 'జమిందారీ' లో వున్నా 'సర్కారీ' లోవున్నా, అతడు 'జరీబు' దున్నినా 'తరీ' సాగుచేసినా 'ఇశారా' పాడుకున్నా 'మక్తా' కు ఒప్పుకున్నా అతడికి 'రోజూ' 'మున్నబు' తోటీ, 'తహస్సీలుదారు' తోటీ, 'అమల్దారు' తోటీ, ఎంతో పని వుంటుంది. 'కవుళ్ళు' 'కత్తులు' లేకుండా పని జరుగదు. 'కైఫియతు' లు ఇచ్చితీరాలి. 'దర్బాస్తులు' 'అర్జీలు' తప్పవు. 'ఆసామి' 'మోతుబరీ' అయి 'ఖుద్దు'న 'హాజ' రైతే 'బనా' యించిన ఎన్ని 'దావా' లైనా, అతను 'నిశానుదారు' డైనప్పటికీ, 'ఇశారా' మీద 'బర్తరపు' కావచ్చు. 'మున్నబు' వాయిదాలు ఎన్నివేసినా 'ఆఖర' కు 'ఆసామి' మీద 'హంగామా' ఏమీలేకుండా విడిచిపెట్టవచ్చు. 'హల్కా' 'ఆసామి' కి అన్నీ తంటాలే. అతడు ఎంత 'హుషారు' గా వున్నా అన్నిటికీ 'పర్వా' చెయ్యాలి. 'పరాకు' గా వుంటే 'తకరారు'. 'నిఖార్సు' 'రైతు' ఐనా 'ఖరారు' గా మాట్లాడలేడు. ప్రతిదానికి 'ఆదుర్దా' పడాలి. 'ఆదర

బాదర 'చెయ్యకపోతే అంతా 'ఆఫత్తే'. 'ఆసామి' కి 'హమేషా' ఏదో 'హడావిడే.' 'అలగా' జనాన్ని గురించి చెప్పనే అక్కరలేదు. 'అలగా' మనిషినిచూస్తే 'అడేజావ్ బడేజావ్' అని 'జగడం' చేస్తారు. 'అమీనా' సామానంతా 'జబర్దస్తీ' గా 'జప్తు' చేయిస్తాడు. 'జామీ' నిస్తానన్నా 'దబా' యించి 'జులుం' చేస్తాడు. 'జాస్తి దబా' యిస్తే 'రూడించి' 'రూటాఖోరని', 'దగల్ బాజి' అని తిట్టాడు. అతడు పడే 'జంజాటం' చెప్పనక్కరలేదు. అతని 'అవాత్తీ' లు చెల్లవు. అతనికి అన్నీ 'తంటా' లు, 'తకరాన్లే'. హక్కుకోసం పోట్లాడితే అన్నీ 'ధక్కామొక్కిలే'. అతడేమాట మాట్లాడినా 'దఫావతే'. 'అమానతు' గాకూడ 'పైసా' పుట్టదు. 'తఫిరీకు' కూడ ఇచ్చుకోలేని 'బిక్కా పకీరు'. అతనికి ఎవడూ 'తరపుదారీ' చేయడు; 'కుమ్మక్కు' రాడు. పేద 'రైతు' మీద 'హుకుము' చలాయించడానికి అంతా 'కామందు' లే; ప్రతివాడు 'ఫత్వా' ఇచ్చేవాడే. అతడే 'అమీరు' ఐతే, అతడికి 'మహళ్ళు', 'హవేళీ' లు వుంటే అందరు 'సలాములు' చేసేవారే. అందరూ అతని 'తాలూకా' 'ఇలాకా'లవారే. 'ఈనాము' ల కోసం అతని 'కిల్లా' చుట్టూ 'గస్తీ' తిరిగేవారే. ఆయన 'కోఠీ' మీద 'జండా'కు వంగి వంగి 'సలాము' లు చేయడానికి, ఆయనమీద 'గూడుపురానీ' చేసేవాడికి శాస్తి చెప్పడానికి 'తయ్యారు' అయ్యేవాళ్ళే. 'కామ్' కావాలని 'కుషామదు' చేసేవాళ్ళే. 'సర్కారీ గుమాస్తా' లు అతడికి 'తాబేదార్లు'. 'ఘంట ఘంట' కు వచ్చి 'జోహుకుము' అంటారు. 'కళ్ళం' లోని 'గల్లా' నుంచి 'కాటా' వేసిన 'బస్తా' ఒకటి తోలితేచాలు; అతడు 'నఫా నుకసాను' లను తెలియని వాడైనా 'ఫకీరు' దగ్గరనుంచి 'పాక్షసా' వరకు మాట చెలామణిఅయి తీరుతుంది.

ఇదంతా 'ఎతబారీ' మీద నడిచే 'హంగామా'. అతను ఎంతమందికి 'బాకీదారు'డో ఎన్ని 'తనఖా' 'దస్తా వేజు'లు వ్రాశాడో, 'చిరాలు', 'ఆవర్ణాలు', 'ఖాతా' ల్లో 'లెక్కలు' ఎట్లా వున్నాయో, అతని 'కిస్తీ' 'ఇరసాలు' అయిందోలేదో, అతను 'షాయతుదారో', 'ఖర్చుదారో', ఎవడికికావాలి. మామూలుగా పై 'బడాయి' ని బట్టి,

'డాబు' ను బట్టి కథ నడుస్తూ వుంటుంది. అతను 'ఈమాన్దారా', 'గోల్కాలు' చేసేవాడా అనే గొడవ ఎవడికి వుండదు.

'ఎతబారీ'గా పోయే 'ఆసామి' మీద అందరికీ 'భరోసా'యే. అతడు ఎక్కడికీ వెళ్ళినా 'చలా'యించుకోగలడు. అతను 'బజారు'లో బయలుదేరితే 'ఆజూ బాజూ' అనేకమంది 'నాకర్లు'. 'మిరాయి' దుకాణానికి వెళ్ళితే ఏ 'మిరాయి' అయినా 'లడ్డూ, హల్వా, జిలేబీ, పకోడీ, బూందీ, కోవా, రోటీ, పూరీ, చపాతీ, పరోటా' ఏదైనా 'ఇశారాచేస్తే' చాలు 'దుకానుదారు' డు ఇంటికి పంపేస్తాడు. 'దర్జీ' దుకాణానికి కబురు 'పంపిస్తే' చాలు. 'కమీజు, కుడ్డినీ, పాయిజామా, లంగా, జుబ్బా' వగైరాలు ఏ 'దుస్తు' ఐనా 'చమకీలు' వేయమన్నావేసి తయారుచేసి పంపిస్తాడు. 'కంసాలీ కార్ఖానా' లో ఏ నగైనా 'మూజువాణీ' ఆర్డరు ఇచ్చినా చాలు. 'పాంజేబు, బేడీ, బాజూబందు, కమరుబందు, పబ్ కా, జూకా, నత్తు, బుఖాకీ, కంతి; జిగినీలు, కిమ్మతు ఎంతైనా సరే 'పరవా' లేకుండా పంపిస్తాడు. 'కిరానా' 'పచారీ' కొట్లలో 'కిన్ మిన్, ఖర్జూరం, ఆలుబుఖారా, గుల్ కంద్', దాల్చినచెక్క, ఏ 'మసాలా' సామానులైనా 'కిఫాయత్తు'గా వచ్చి పడతాయి. ఇదంతా 'దర్జా' మీద జరిగే సమాచారం."

హిందీ సాహిత్యం తెలుగువలెనే చాల ఆధునికమైన సాహిత్యం. ప్రాచీనతమ సాహిత్యంలో హిందూస్తానీ సంగీతం ద్వారావచ్చిన భజనలు, తుమ్రీలు తప్పితే ఎక్కువ తెలుగులోనికి రాలేదనే చెప్పవచ్చు. కాని హిందూస్తానీ పాటలు ఫార్సీమట్టులనేపేరుతో ఎన్నో ఆంధ్రదేశంలో ప్రచారములోనికి వచ్చినాయి. ధారవాడ్ కంపెనీ అనే పేరుతోనూ, ఫార్సీ కంపెనీ అనే నామంతోనూ 40, 50 సంవత్సరములక్రిందట ఎన్నో కంపెనీలు తెలుగుదేశంలో నాటకాలువేస్తూ ఉండేవారు. వీరి ప్రదర్శనాలవల్ల తెలుగుదేశపు పాటలు, సాహిత్యం బహుభాగం హిందూస్తానీ పలుకుబడికి లోబడిపోయిందని ఒప్పుకోవాలి. రామ దాసులో పాడబడే గవాయిపాటలు, ప్రతాపరుద్రీయం మొదలైనటువంటి నాటకాల్లో ఉండే హిందూస్తానీ సంభాషణలు ఆంధ్రదేశంలోని జనసముదాయం విని, ఎంతో హర్షిస్తునే వుంటుంది.

గత 25 సంవత్సరములనుంచి భారత భూమినందంతటికి జాతీయభాష ఒకటి కావలెనను ఉద్దేశంతో హిందీ భాషా ప్రచారం జరుగుతూవుంది. వాడుకకు కావలసినభాషయే కాక, హిందీ పరీక్షలుద్వారా మంచి హిందీ సారస్వతం కూడా తెలుగు దేశంలో వ్యాపకానికి వస్తుంది. వందల కొలది యువకులు హిందీలో మంచి పాండిత్యం సంపాదించి తెలుగుభాషకుకూడా సేవచేస్తున్నారు. గత 20 సంవత్సరాలనుండి హిందీభాషలో కథాసమ్రాట్ని చెప్పదగిన ప్రేమ్చంద్రుని కథలు, నవలలు ఎన్నో తెలుగులోనికి అనువదించబడినవి. ప్రతిరోజూ హిందీలోవచ్చే రాజకీయ, ఆర్థిక, ధార్మిక విషయాలనుగురించిన వ్యాసాలు విశ్వవాణి, విశాలభారత్, సరస్వతి మొదలగు పత్రికలనుండి తెలుగు పత్రికలలో తర్జుమా అవుతున్నాయి. హిందీలోని ప్రసిద్ధ ధార్మిక గ్రంథం తులసీ రామాయణంకూడా తెలుగులోనికి తర్జుమా అయింది.

హిందీలోనుండి తెలుగులోనికి అనువాదం చేయడమే కాకుండా ఎంతోమంది తెలుగు యువకులు హిందీభాషలో

కూడా తెలుగు సారస్వతాన్ని అనువదిస్తున్నారు. హిందీ మాధ్యమంతో ఆంధ్రప్రశస్తిని శౌత్తరాహులకు తెలియ పరచడం వీరి ఉద్దేశం. తెలుగులోని ఉత్తమ సారస్వతాన్ని క్రమక్రమంగా హిందీలోనికి అనువదించి ప్రచురించడం కోసం దక్షిణభారత హిందీప్రచారసభ వారు ఒక ప్రణాళికను తయారుచేసినట్లు తెలుస్తున్నది. వీరి కృషివల్ల ఎన్నో తెలుగు గ్రంథాలు హిందీలోనికి రావచ్చు.

ఉత్తర హిందూదేశం వలసి పోయి అక్కడనే స్థావర మేర్పరచుకొని హిందీభాషను సేవించిన మహామహులెంతో మందున్నారు. అందులో, ప్రసిద్ధకవియగు మోహన్లాల్ భట్, పద్మాకరుడు, గదాధర్భట్, గోరీలాల్ మొదలైన వారిపేర్లు చెప్పతగినవి. సి. వై. చింతామణిగారి కొడుకు కృష్ణరావు (ఐ.సి.ఎస్.) హిందీలో ఎన్నదగిన కవి. ఆంధ్రోత్తములైన వల్లభాచార్యులువారి సంప్రదాయానికి కుటుంబానికి సంబంధించిన వేలకొలదిమంది హిందీకి అపారమైన సేవచేశారు.

కరుణానిధి యశా

పరమేశుడుంటే

క్రొర్యము జగతిని

ఏలగ నేలా?

శాంతముగూళిని

దొర్లగనేలా?

నాల్గ వెంకటేశ్వరరావు.

KSB

23 వ అధ్యాయము

గ్రంథాలయములు

1

సప్తసంతానములలోఁ బ్రశస్తి గాంచి
ఖిలము గాకుండునది ధాత్రిఁ గృతియకాన
కృతి రచింపుము మాకు శిరీషకుసుమ
పేళలసుధామయోక్తులఁ బెద్దనార్య.

—శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు.

విషయ సంగ్రహము :- ఉద్యమములన్నింటికి జీవదాయకమైనది గ్రంథాలయోద్యమము—పూర్వపు మన గ్రంథాలయములు—1886 సం॥ లో విశాఖపట్నమున మొదటి సార్వజనీన గ్రంథాలయ స్థాపన—మన గ్రంథాలయోద్యమము—ఆయ్యంకి వెంకటరమణయ్య, సూరి నరసింహశాస్త్రి, గాడిచెర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగార్లు మొదలైన ఉద్యమనాయకులు—గ్రంథాలయములు—గోడలపై వార్తలు వ్రాయుట—ఆంధ్ర గ్రంథాలయసంఘము 1924 లో రిజిష్టరుచేయబడుట—గ్రంథాలయోద్యమమున ఆంధ్రుల అఖిలభారత నాయకత్వము—వయోజన విద్య—గ్రంథాలయ యాత్రలు, ప్రచారము—గ్రంథాలయములు ఆంధ్రుల అభివృద్ధికి చేసిన సేవ—అముద్రిత గ్రంథములు—పట్టికలు—ఇతర వివరణములు.

ఉద్యమములన్నింటికి జీవదాయకమైనది, జ్ఞానదాయకమైనది గ్రంథాలయోద్యమము. గ్రంథాలయములు మహాపురుషులబోధలను చిరస్థాయిగా

చేయు సాధనములు. గ్రంథా

పరిచయము

లయములను భారతీయ భాం

డాగారములని ప్రాచీనాచార్యులు

వ్యవహరించుచుండిరి. ఉత్కృష్టములైన

వైజ్ఞానికప్రాంతములని ప్రసిద్ధిచెందిన ప్రాచీన

దేశములన్నింటిలోను గ్రంథాలయములు విలసి

లైనవి. పైత్రెను నదీతీరమువలె గంగాతీరము

జ్ఞానకూలంకషము. నైలునదీ నాగరికతవలె

గంగానదీ నాగరికత ఆకులుదొడిగి పూలుపూసి

నది. గ్రంథసంపత్తి గలిగి విజ్ఞానతేజస్సు,

సంస్కృతిచంద్రికలు వెదజల్లినది. అమరా

వతి, తక్షశిల, నాలంద, కాశీలలోని గ్రంథా

లయములకు చీనా జపాను దేశములనుండి జ్ఞానా

ర్థులు వేలకువేలు వచ్చెడివారు. మొగలాయి

పాదుషాల కాలములో ప్రాచీన పార్సీ, అరబ్బీ

గ్రంథములు వేలకువేలు వారిచే సంతరించ

బడెను. అక్బరుచక్రవర్తి తన గ్రంథాలయ

ములో 25000 (ఐల్పీ) వ్రాతపుస్తకములను, లక్ష

లాది ధనము వ్యయముచేసి సేకరించెను. ఢిల్లీ

పాదుషాలు నిర్మించిన గ్రంథనిలయములు ఢిల్లీ

సామ్రాజ్య విచ్ఛిత్తితో ఔథ్ నవాబుల పరమ

య్యెను. 1857 నాటిమహా విప్లవమున ఖిలా

కొన్ని గ్రంథములు నశించినవి. కాలరాక్షసి కాహుతైనవి పోగా, నాదర్ష-ఫిరోజ్‌ల దండయాత్రలలో కొన్ని నశించిపోయెను. శేషించినవి తర్వాత ఇంగ్లండు జర్మనీదేశములకు కొని పోబడెను. మొత్తముమీద ఒకనాడు అత్యున్నతస్థితిలో నున్న భారతదేశము పారతంత్ర్యమునకు బలియగుటచే దాని పవిత్రసంస్థలన్నియు క్షీణించి పోయినవి.

ఆంధ్రదేశమున ఆంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధి నొందినప్పటినుండిన్ని గ్రంథాలయములు పోషింపబడుచుండెను. ఆర్యావర్తములో బౌద్ధయుగమునాటి గొప్ప సంఘారామములలో, మన ఆంధ్రదేశములో పేరెన్నికగన్నది శ్రీపర్వత సంఘారామము. ఈ సంఘారామము నందు నాగార్జునాచార్యులను సుప్రసిద్ధపండితుడు బౌద్ధమతమునకు సంబంధించిన గ్రంథములు చేకూర్చెననియు, ఈ పర్వతసంఘారామము గొప్ప పుస్తకభాండాగారముతో విలసిల్లిన విద్యాపీఠమనియు మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు 'అమరావతీ స్థూపములు' అను తమ గ్రంథమున వ్రాసిరి.

ప్రాచీన జైనులు ఆంధ్ర చోళరాజ్యములలో అనేక జైనబస్తీలను, మఠము ఆంధ్రదేశమున లను స్థాపించి, అందు అనేక గ్రంథాలయములు గ్రంథనిలయములు నెలకొల్పిరి. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కాలమున పలుప్రాంతములలో గ్రంథాలయములున్నట్లు, పెద్దన "భరమై తోచు కుటుంబరక్షణకుగా..." అన్న పద్యభాగములో 'తాళీదళ సంపుటప్రకరకాంతారంబు' లనుటవల్ల, తెలియుచున్నది. క్రీ. శ. 16 వ శ||న ఆంధ్రనాయకుల ఏలుబడిలో ఆంధ్రలిపితో వ్రాయబడిన సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములు తంజావూరున సేకరింపబడెను. తెనాలిరామకృష్ణుని కాలమున అనేక బ్రాహ్మణగృహములలో గ్రంథాలయము లుండినట్లు, పాండురంగ మహాత్మ్యములో నిగమశర్మ "పుస్తకభాండాగారంబు నిజభర్తృ హస్తాంతరంబున...." అనిచెప్పిన గ్రంథాలయ వర్ణనవల్ల, నూహింపనగును. పూర్వము మతకర్తలు గ్రంథాలయము లకు

ప్రాపు.

కాని సు
మారు 1750
నుండి 1780
వరకును శ్రీ
రామ పురం
(సెరం పూర్)
మిషనరీలు,
తమ మత వ్యా
పకత్వము కొ
రకు ప్రకటిం
చిన పుస్తక

శ్రీ అయ్యంకి వెంకటరమణయ్య,
ఆంధ్ర గ్రంథాలయోద్యమ నాయకులు,
ఆంధ్రదేశ దివ్యజ్ఞానోద్యమ నాయకులు,
బెజవాడ.

ములు కొన్ని ఇప్పటి బ్రిటిషు మ్యూజియములో నున్నవి. వ్రాతప్రతియే ఆధారముగా పెట్టుకొని పుస్తకమంతా బ్లాకు చేయించి అచ్చువేయించిరి. దీనినిబట్టి మనకు ముద్రణాగ్రంథములు 18 వ శతాబ్దముండి యున్నవనవచ్చును. నవీన యుగమున తెలుగుభాషకు అచ్చుఅక్షరములు 1806 వ సంవత్సరమున తయారుచేయబడినవి.

దీనితో ఆంధ్రగ్రంథములు

నేటి మన అచ్చు పడుటకు ప్రారంభమై గ్రంథాలయములు నవి. చరిత్ర పరిశోధనలవలన,

వాటి స్థాపన ఆంధ్రదేశమున ఈయుగమున నెలకొలబడిన మొదటి గ్రం

థాలయము, 1886 వ సంవత్సరమున విశాఖపట్నమున స్థాపితమైన 'సరస్వతీనిలయ' మను సార్వజనీన గ్రంథాలయము. దీని స్థాపకుడు ఒక పేద ఉపాధ్యాయుడు. ఈతనికి మన గ్రంథాలయ చరిత్రలో సుస్థిరమైన స్వర్ణాసనమున్నది. పిమ్మట కడపజిల్లా పులివెందులలో సరస్వతీ గ్రంథాలయము బయలుదేరినది. 1890 వ సంవత్సరమున గుంటూరు జిల్లా ఒంగోలులో సి. వి. ఎల్. గ్రంథాలయము ఏర్పడెను. 18 వ శతాబ్దమున ఆరంభించిన ఈ ఉద్యమము విశాఖపట్నము, కడప, గుంటూరు, పశ్చిమగోదావరి జిల్లాలకు ప్రాకిపోయెను. 1900 సంవత్సరమున గుంటూరునందు సాహితీసంఘము, రాజమహేంద్రవరమున వీరేశలింగ పుస్తక భాండాగారము ఉదయించినవి. నైజాము రాష్ట్రమున 'కృష్ణదేవరాయాంధ్రభాషానిలయము' స్థాపించబడినది. అదేసమయమున రాష్ట్రాందోళన, దేశీయ వందేమాతరోద్యమముల ఫలితముగా నూతనతేజము రాష్ట్రమున వికసింపసాగినది. దీనితో గ్రంథాలయములు పతనమందిరములు వెల్లివిరిసినవి.

గ్రంథాలయ యాత్రలు, ఉత్సవములు, ఉపన్యాసములు, ప్రచారకప్రదర్శనములు, భజనలు, వయోజనవిద్యావ్యాపకముద్వారా ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయోద్యమము "గాంధీయుగము"న

ప్రతి యువకుని ఆకర్షించెను.

మన గ్రంథాలయములు జాతీయత రేకెత్తించి, జ్ఞాన జాతీయోద్యమములకు కాంక్ష రగిల్చి, నిరుత్సాహులకు ప్రోత్సాహమిచ్చి, ఈ

ఉద్యమనాయకులు దీనిని

దేశములో ప్రముఖభూమిక ధరించునట్లు చేసిరి.

ఆంధ్రులు నిర్వహించిన ఉద్యమములలో జీవించి వికసించి, దేశమునకంతకును మార్గదర్శకమైనది

గ్రంథాలయోద్యమమే ! దీని కీర్తివంతమయిన పరిణామమునకు కారణభూతులైన అయ్యంకి వెంకట

రమణయ్యగారు ప్రశంసార్హులు. వీరి కృషికి సూరి నరసింహశాస్త్రి, దివాన్ బహుదూర్

సర్ మోచర్ల రామచంద్రరావు, దేశోద్ధారక,

ఆంధ్రరత్న మొ॥ నాయకశిఖామణుల, జయ

పురం, పానగల్లు, పోలవరం మొ॥ జమిందార్ల

కృషి దోహదమయ్యెను. వీరేకాదు దేశములో

ప్రముఖులు దీనిని దశదిశలా ప్రచారము

చేసిరి. ఇప్పటికీ మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి,

గాడి చెర్ల హరిసర్వోత్తమరావు, వావిళ్ల

వేంకటేశ్వరశాస్త్రి, శరణు రామస్వామి

చౌదరి, తేతలి సత్యనారాయణగార్ల వంటి

త్యాగుల జీవితములు ఈ ఉద్యమమున కంకితము

చేయబడినవి. పూర్వపు దేవాలయములు, గ్రామ

సంఘములవలె ఇప్పుడు గ్రామములు ధర్మ

గ్రంథాలయములు ఈ రెండు ప్రాచీన ప్రతిష్ఠాప

నలయొక్క స్థానము లాక్రమించినవి. మన

గ్రంథాలయముల నాధారము చేసుకొని సంఘ

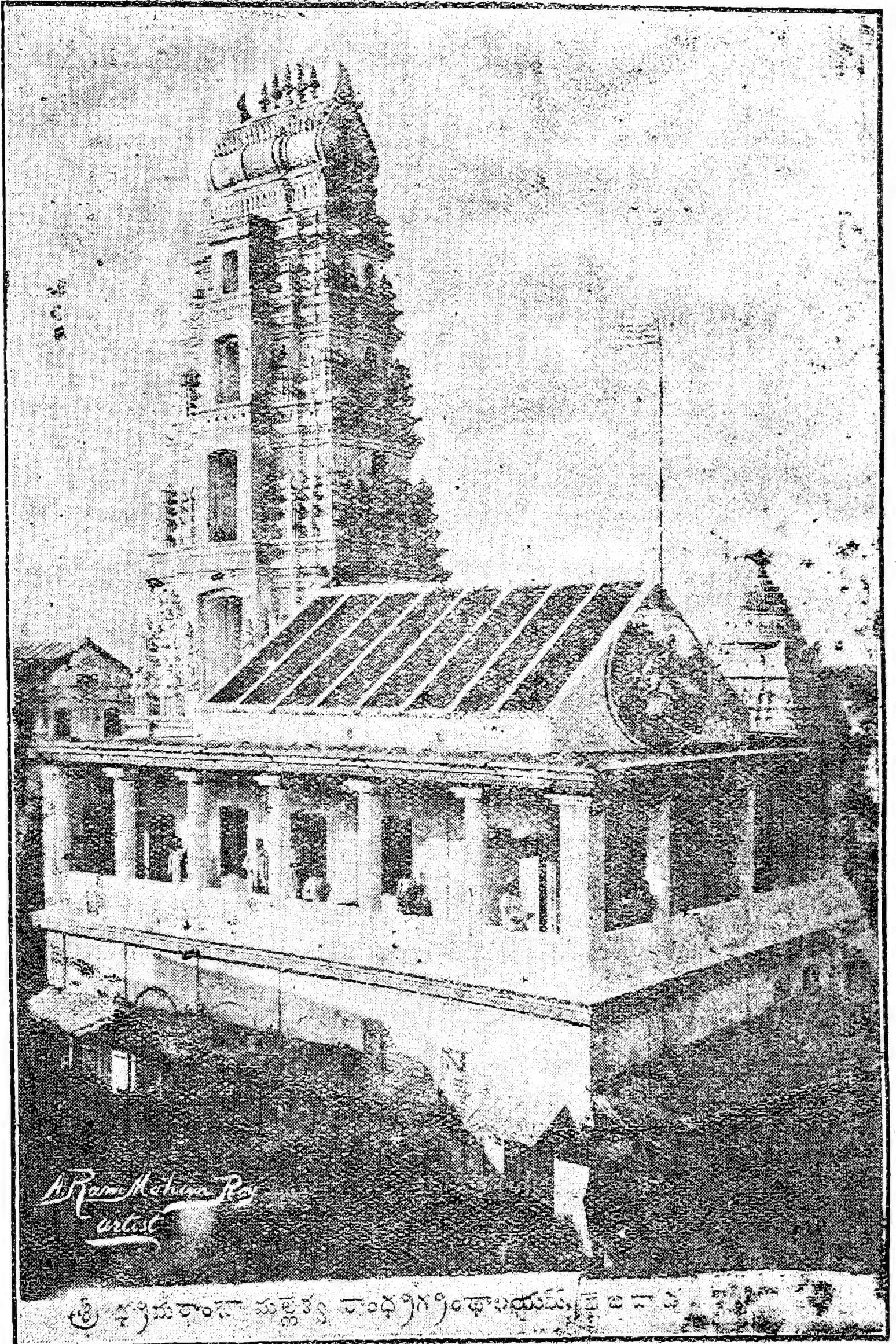
సేవ, మానవసేవ చేయుట ఆచారమైనది.

స్వార్థమునశింపచేసి, పరో
పకారబుద్ధి నభివృద్ధిచేసి,
జాతీయత కివి మన సమీ
పమున గీటు రాళ్లవలె
నున్నవి. ఉద్రేకపూరితు
లైన దేశసేవా దురంధరు
లకు, కాంగ్రెస్‌వారికి సా
ధారణముగా అవి ఉప
న్యాసవేదికలు. నూత్న
సృష్టికి అవి బీజముల నా
టును. సంఘమునకు గ్రం
థాలయము కేంద్రముగా
నున్నది. ఇప్పుడు మన
గ్రంథాలయములు పత్రి
కాపఠనమునకు, రాజ
కీయ చర్చలకు సమిష్టిగా
నిలయములైనవి. జాతీయ
జీవితమును ప్రతిబింబించు
చున్నవి. అసలు అవి
గ్రామములకు విద్యాపీఠ
ములు !

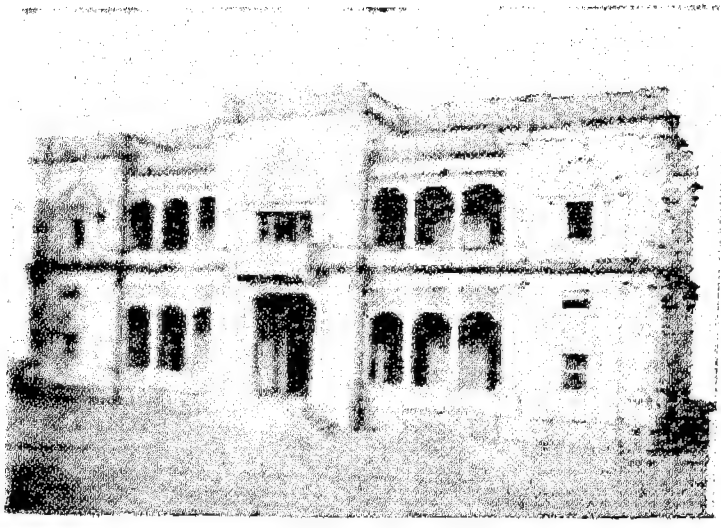
వీరేశలింగముగారి పు
స్తక భాండాగారము స్త్రీ
విద్యకై వారు చేసిన కృషి
ఈనాటి నవీన యుగ
మునకు పునాది వేసినవి.

వీరి సంస్కరణాభి
లాష దేశములో నూతన
గ్రంథాలయములు, వికాసము కల్గించెను. వీరి
స్త్రీలు, రచనలు ఇంటింటవెలసి, చదు
వరులను తయారు చేసెను.
ఆ జ్ఞానతృప్తి గ్రంథాలయ

ములకు మరింత బల మిచ్చెను. స్త్రీలు వీరి రచ
నలు ఎక్కువగా చదివిరి. పంతులుగారి సిద్ధహస్త
ము స్త్రీలను సంఘసేవకురాండ్రుగా మార్చినది.
దీనితో స్త్రీ ఉద్యమము విజృంభించెను. చిలక
మర్తివారు ప్రజాసాహిత్యము సృష్టించిరి. ఈ
మార్పు గ్రంథాలయములకు స్త్రీలకు సంబంధము

గ్రంథాలయము దేవాలయములో స్థాపించవచ్చుననుటకు ఇదియొక నిదర్శనము.

హైదరాబాదు (హైదరాబాద్) లోని
ప్రతి గ్రంథాలయము.

కలిగించెను.

కొన్ని గ్రంథాలయములు ప్రత్యేకముగా స్త్రీల ఉపయోగము

నకై స్త్రీలచే స్థాపించబడి

నవి. కొన్నింటి స్త్రీపురుషులు సామాజికులు. ప్రజాసారస్వతము, స్త్రీసారస్వతము వీరిముఖమున అభివృద్ధి చెందసాగినవి. స్త్రీలలో ప్రేమతి విద్వాం బత్తుల కామాక్షమ్మ, అట్లూరి వెంకటశిలమ్మ, కాంచనపల్లి కనకమ్మ, రావూరి వెంకటసుబ్బమ్మగార్లవంటి, పండితురాండ్రును, కవిమిత్రులును, కళాభ్యాసకురాండ్రును మొదలయిన మేధానువులు వెలసిరి. నిరక్షరాస్యులగుటచే చదువుకొనజాలనట్టి జనుల ఉపయోగమునకై పురాణపఠనము, జంగముకథలు, భాగవతములు మొదలగు పూర్వసంప్రదాయసిద్ధములయిన మార్గముల ననుసరించి, కొందరు స్త్రీలు జ్ఞానవ్యాప్తిని చేయుచున్నారు. గ్రామపారిశుద్ధ్య ప్రయత్నములు, బహుమతి

గ్రంథాలయములు - పరీక్షలు, గ్రంథముల ప్రచు

గోడలపై వార్తలు రణాది ప్రయత్నములు జరి

వ్రాయుట - పిరి. ముఖ్యమైన వయోజన

వయోజనవిద్య - విద్యావ్యాపకమునకై కొన్ని

సంచార గ్రంథాలయ గ్రంథాలయములను రాత్రి

కేటకలు పాఠశాలను నడిపిరి. నెల్లూ

రులో గోడలపై రంగురంగు

గుల నున్నముతో వార్తలు క్లుప్తముగా వ్రాసి,

కూడలిలో ప్రజలు చదువుకొనునట్లు చేయుచు

వచ్చును. ఈ వ్యవస్థ చాలా బాగుగా పనిచేయుచు

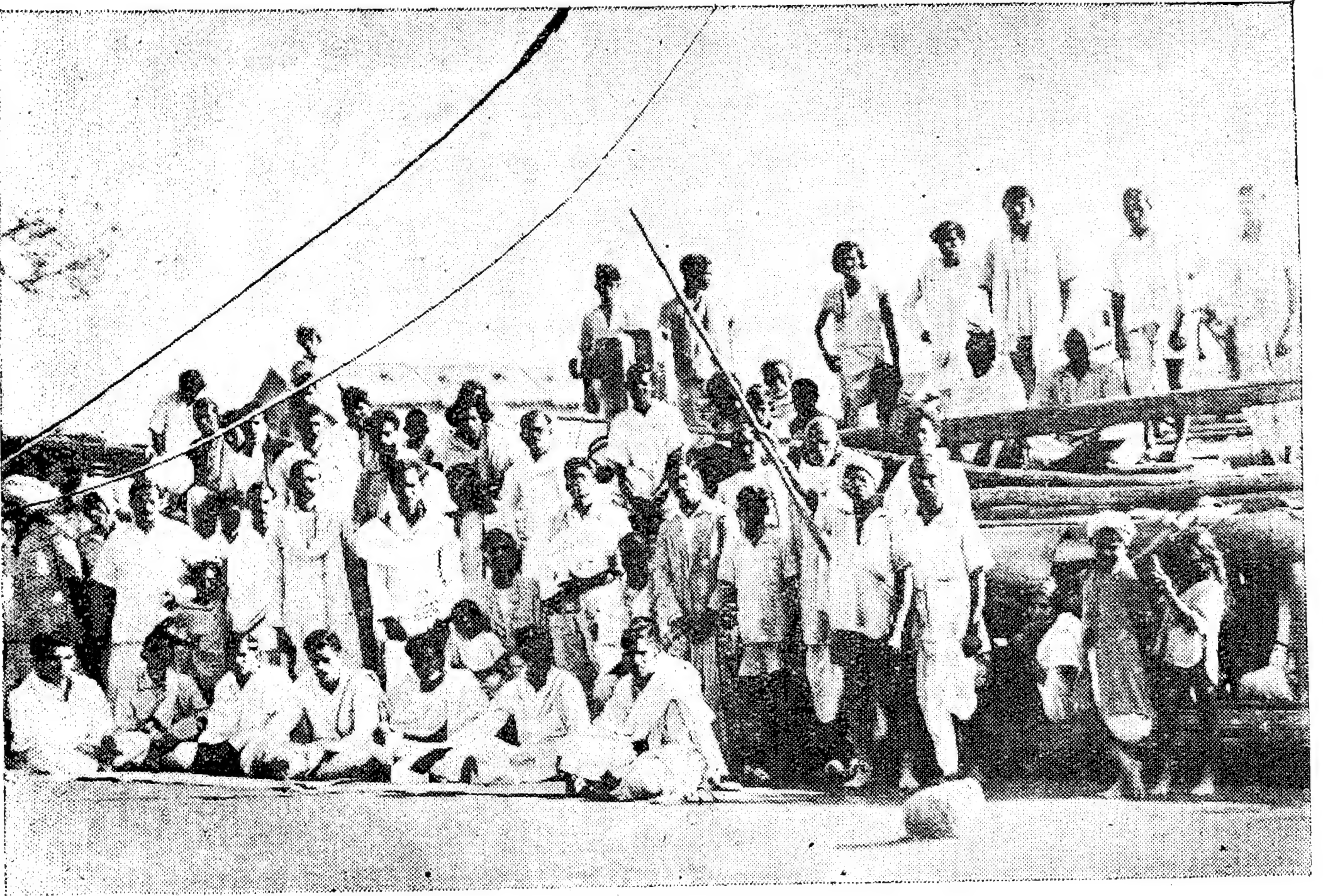
న్నది. చాలామంది వార్తలు తెలుసుకొనుటకు పకరణము. ఈ జ్ఞానవ్యాపక కార్యక్రమభాగముగా, ఆంధ్రదేశమున కొన్ని గ్రంథాలయముల యొక్క ఆదరణక్రింద 'సంచార గ్రంథాలయ పేటికలు', గ్రంథాలయములు లేని చుట్టుప్రక్కల ప్రాంతములకు పంపబడుచున్నవి. ప్రత్యేకముగా గ్రంథాలయముల నిర్వహింపలేనట్టి, నిర్వహింప వాంఛలేనట్టి గ్రామములకు సంచారగ్రంథాలయ పేటికలు మిక్కిలి ఉపయోగకరములు. కుప్పంలో భారతీసంచార గ్రంథాలయము, పెడసనగల్లులో శ్రీరామప్రసాదు గ్రంథాలయము గడప గడపకు పుస్తకముల గొనిపోయి గ్రంథప్రచారము బహుశముగా చేయుచున్నవి. ప్రతి ఆంధ్ర దేశ గ్రంథాలయమునకు, ఆప్రాంతమునకే గాక చుట్టుప్రక్కల గ్రామములతో సంబంధముండుట సర్వసాధారణము. పెదపాలెం సేవాశ్రమమువారు పడవలలో ప్రయాణీకుల సౌకర్యార్థము పుస్తక నిలయ మేర్పరిచినారు. ప్రభుత్వసహాయమున్న బరోడా గ్రంథాలయములతర్వాత, స్వయంపోషకతైన ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయములే ఈ దేశమున ప్రధానస్థానము వహించును.

గ్రంథాలయములకు భవనములవలెనే గ్రంథ వర్గీకరణమునూ ప్రధానమైన అంగము. ఇంగ్లాండు అమెరికాదేశములందు, ప్రత్యేకించి పుస్తకములను విభజించుటకు ముఖ్యముగా రెండువిధముల విభాగపుపద్ధతి వాడుకయందున్నది. అవి సర్వజనామోదమును పొందినవి. మొదటిది డాక్టర్ డలాయీ అనునాతని డెసిమల్ లేక దశాంశపద్ధతి; రెండవది కట్టర్ అనునాతని విస్తరణశీలపద్ధతి. ఇవి

గాక బ్రౌన్, మెరీల్ పద్ధతులు గలవు. అమెరికాదేశపు గ్రంథభాండాధికారి బోర్డ్ను అనునాయన పై రెండుపద్ధతులను మిళితముచేసి ఒక నవీనపద్ధతి నేర్పరచెను. దానిని బరోడా గ్రంథాలయమువారు అమలులో పెట్టిరి. ఈ పద్ధతి నాంధ్ర గ్రంథముల కనువైన మార్పులతో బెజవాడ రామమోహన గ్రంథాలయమున 17 సంవత్సరములకు పూర్వమే అమలులో పెట్టిరి. మిక్కిలి ప్రయోజనదాయకముగా అనుభవములో నున్న ఈ పద్ధతిని ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయము లనుసరించుచున్నవి.

తాలూకా గ్రంథాలయములును, మాండలిక కేంద్ర గ్రంథాలయములును పల్లెటూళ్ల, గ్రామగ్రంథాలయములపని సమీకరణము చేయుచున్నవి.

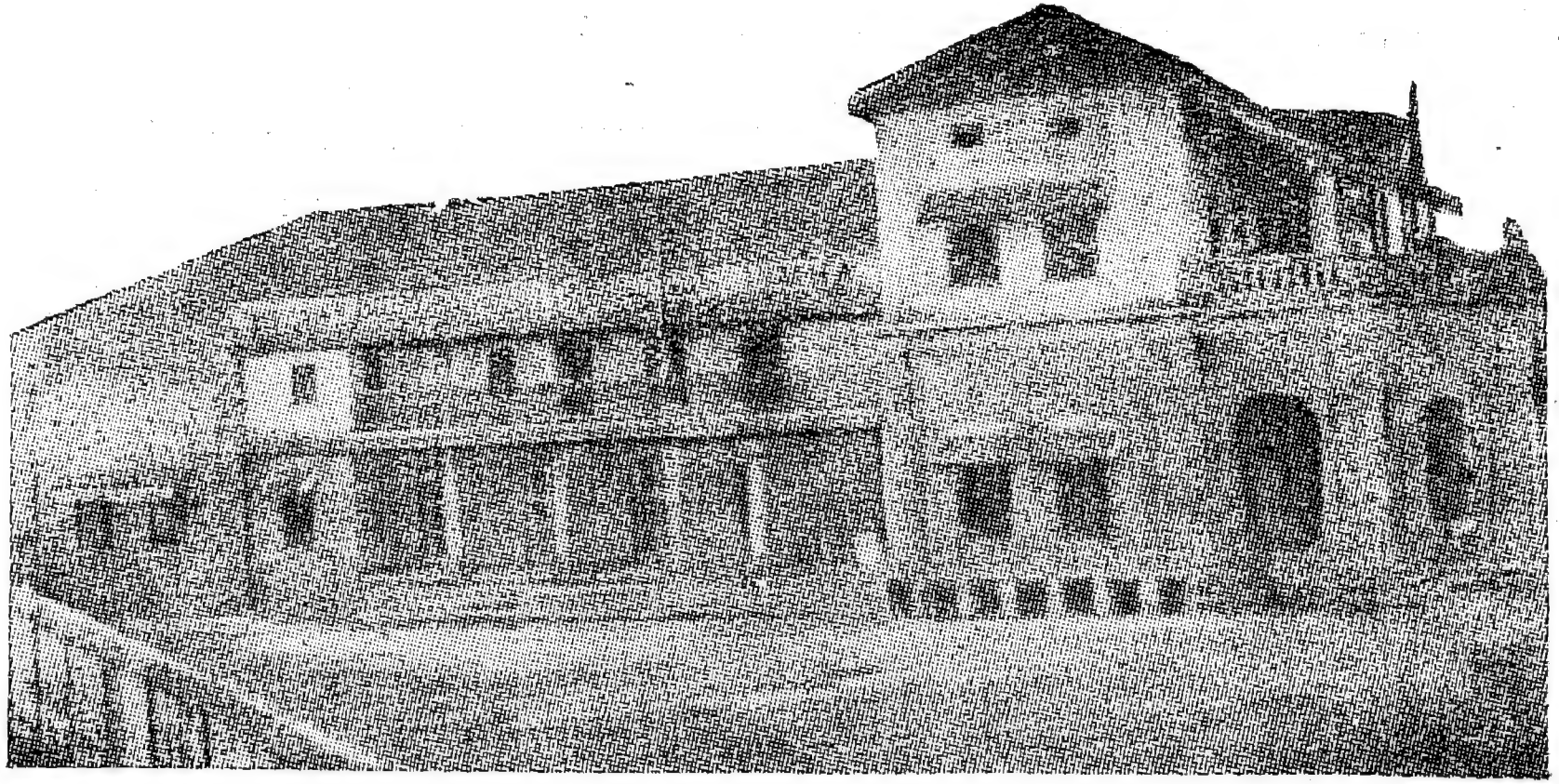
ఈ ఉద్యమమునకు ప్రాతిపదిక 1914 వ సంవత్సరమున. ఆంధ్ర గ్రంథాలయ సంఘమువారి బెజవాడయందున్న రామకృష్ణలితములు- మోహన ధర్మగ్రంథాలయ భారతదేశనాయకత్వము మువారు చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి అధ్యక్షతక్రింద ప్రథమ ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయ ప్రతినిధులమహాసభ జరిపి, ఆంధ్రదేశగ్రంథాలయసంఘ మనుపేర నొక శాశ్వతసంఘమును స్థాపించిరి. 1860 వ సం॥ 12 నెం. ఆక్టుక్రింద ఈ సంస్థ 1924 వ సంవత్సరమున రిజిష్టరు చేయబడినది. ఈ సంఘమువారు గ్రంథాలయ ప్రచారకులను తయారుచేయుటకు, పల్లెటూరి సమస్యలలోను గ్రంథాలయ పాలనలలోను తరిఫీదు నిచ్చుటకు విద్యాలయమును 1926

గుంటూరు జిల్లాలో బ్యాంకు కాలువమీద పడవలోని సంచార గ్రంథాలయము.

ఆంధ్రసర్వస్వము

లోనడిపిరి. ఈ సంఘ పక్షమున గ్రంథాలయ సర్వస్వమును పత్రికను, ప్రచురణలను వెలువరించుచున్నారు. వీరు, 1914వ సంవత్సరమునకు పూర్వపు పరిపాలనా విధులలోకి గ్రంథాల

యము రాదను ప్రభు హిందూయువజనసంఘ గ్రంథాలయము, ఏలూరు. భవనదాత శ్రీ మోతే గంగరాజు జమీందారు.

త్వవైఖరిని, ఆందోళన జేసి మార్చివేసిరి. తెలుగుదేశమున అనేక పురపాలక సంస్థలు, పంచాయతీబోర్డులు, గ్రంథాలయములను నడుపుచున్నవి. 1914 వ సంవత్సరమున 163 గ్రంథాలయములున్న ఆంధ్రదేశమున ఇప్పుడు 1000 కి పైబడి గ్రంథభాండాగారము లున్నవి. ఆంధ్రదేశగ్రంథాలయ సంఘముయొక్క ప్రోత్సాహమున ప్రథమ అఖిలభారత గ్రంథాలయసభ కూర్చబడినది. దానికికూడా ఆం. దేశ. గ్రం. సం. కార్యదర్శి అయ్యికి వెంకటరమణయ్యగారి కార్యదర్శిత్వమే! మన సంస్థ నాయకత్వము, ప్రోత్సాహముక్రింద అఖిలభారత గ్రంథాలయ సమావేశములు బెల్గాం, కలకత్తాలలో జరిగెను. మహారాష్ట్రము, పంజాబు, వంగరాష్ట్రముల వేళ్ళు పాతుకపోయిన గ్రంథాలయములకు విత్తనములు నాటినది మన తెలుగువారు. రాష్ట్రీయోద్యమముల సమీకరణము చేసి దేశీయోద్యమము నడుపు వజ్రసంకల్పముతో అఖిలభారత గ్రంథాలయ పత్రికాప్రచురణ ప్రారంభించి ఈ ఉద్యమమునకు ఆంధ్రులు అభిగామినులైరి! అలయిక లేని ఆంధ్రదేశ సేవకుల కృషి మన ఉద్యమ

ప్రాశస్త్యమునకు దారితీసి, అమెరికా లైబ్రరీ జర్నల్, హిందూ మొదలయిన పత్రికల అభినందనములకు ప్రశంసలకు పాత్రమైనది. ఇటీవల ఆంధ్రదేశగ్రంథాలయ సంఘమునకు స్వంతభవన మేర్పరచవలెనను భావముదయించగనే పటమటలంక వాస్తవ్యులు కొమ్మా సీతారామయ్యగారు వేయిరూప్యములు విరాళ మిచ్చిరి. ఆ ధనముతో పటమటలంకలో 1 యకరము భూమి కొనబడినది. అందు భవనము నిర్మించుటకై ప్రయత్నముచేయబడుచున్నదని తెలుసుకొని సంతోషించుచుంటిమి.

గ్రంథాలయములకు నిర్మాణశక్తి ముఖ్యవిశేషము. కార్మికులకు, వ్యవసాయకజనులకు అనుకూలమగు గ్రంథాలయములు మనదేశమున ఇంకావ్యాప్తిలోనికిరావలెను.

గ్రంథాలయములు, ఇవి గ్రామాదుల గ్రాహకత నిర్మాణ కార్యక్రమము, కనుకూలముగా నుండవలెను. వీటికి ప్రభుత్వము తమ ఆరోగ్య వ్యవసాయక శాఖా ప్రచురణలను ఉచితముగా పంపి ప్రోత్సహింపవలెను. నేటిపిల్లలపై రేపటి దేశభవిష్యత్తు

ఆధారపడియుండును. అందుచే గ్రంథాలయములు పిల్లలవిషయమై ప్రత్యేకశ్రద్ధ తీసుకొనవలెను. ఇందుకు చిత్రపటములు, బొమ్మల పుస్తకములు, ఆకర్షవంతమైన రచనలు ఉపకరించును. గ్రంథాలయములు విజ్ఞానకోశములుగా, సమగ్రముగానుండవలెనని వేరుగాచెప్పుట అనవసరము. వయోజనవిద్యావ్యాపకము ఎంతో అవసరమున్న మనదేశమున గ్రంథాలయములు మ్యాజిక్ లాంతరుల ద్వారా, ఉపన్యాసముల ద్వారా, ఇంకను బొమ్మలతో కంటిని పాటలతో మనస్సును అరికట్టి, అజ్ఞానులకు జ్ఞానోదయము కలిగించవలెను. గ్రంథాలయము స్థాపించుటతోడనే పని పూర్తిఅయినట్లుగా భావించగూడదు. గ్రంథాలయములోని పుస్తకాలు అక్కడివారు ఎక్కువగా చదివేటట్లు చేయవలసియున్నది. అందుకు సాధ్యమైన ఉపాయమేమనగా ప్రతిగ్రంథాలయమునకు అనుబంధముగా ఒక సమితి ఏర్పరచి, ఆ సమితి సమావేశములందు గ్రంథాలయములలోని పుస్తకములను ఆధారముగా చేసుకొని చదివినవారిచే ఉపన్యాసము లిప్పించవలెను. వయోజనవిద్యా వ్యాపకము, గ్రంథాలయోద్యమములను—గాంధీమహాత్ముడు దేశీయోద్యమములుగా పరిగణించిన నేతపనివాండ్రు సంఘము, హరిజన సేవాసంఘములవలె—మూలమూలలకు వ్యాప్తి నొందించవలెను. కాలపరివర్తనతో దేశ పరిస్థితులుకూడ మారును. నవీనపద్ధతుల ననుసరించి మన కార్యము నెరవేర్చుకొనవలెను. విజ్ఞానవిలసనమునకై జ్ఞానజ్యోతిని ప్రజ్వలితము చేయవలెను. పదిసంవత్సరములలో నూటికి ఒక వంతు విద్యావిషయికాభివృద్ధి చూపిన మన

ప్రభుత్వము వారు చేసినపనికి, కార్యదీక్ష గల గ్రంథాలయసేవకులు పదిరెట్లు, క్షణములో సుఖపుగా చేయవచ్చును. ప్రపంచములో మూడవవంతు నిరక్షరాస్యుల గలిగి, అయిదవవంతు విస్తీర్ణము గలిగిన మన భారతదేశమున వయోజనవిద్యాప్రచారపు టవసరము వర్ణించుటకు భాషాపరిమితి చాలదు. ఈ నవోదయవేళలో ఏకైక జాతీయోద్యమముగా గ్రంథాలయోద్యమమును పునరుజ్జీవింపజేయవలెను.

తెలుగు జిల్లాలలోని గ్రంథాలయముల పట్టిక.

జిల్లా లేక ప్రాంతము.	గ్రంథాలయముల సంఖ్య.
విశాఖపట్నము	23
తూర్పుగోదావరి	91
పశ్చిమగోదావరి	137
కృష్ణా	104
గుంటూరు	209
నెల్లూరు	35
కడప	11
కర్నూలు	29
బళ్లారి	6
అనంతపురం	27
చిత్తూరు	9
నిజాంమండలము	51
ఇతర ప్రాంతములు	16
మొత్తము గ్రంథాలయముల సంఖ్య	781

ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయసంఘమువారిచే 1939 లో ప్రకటితమైన పట్టిక ననుసరించి.

2. గ్రంథసంచయము

ముద్రితముద్రిత గ్రంథములు

విజ్ఞాన వ్యాప్తికి మూలాధారము సద్గ్రంథములు. సద్గ్రంథములను సేకరించుట సత్కార్యములలో నొకటి. గ్రంథసేకరణ ఆంధ్రులలో పూర్వము నుండియు గలదు.

పూర్వము మనవారు తాటియాకులమీద సన్నని ఇనుపగంటములతో అక్షరములను చెక్కెడివారు. ఈ చెక్కడము క్రమేణా ఒక కళగా పరిణితి నొందినది. ఆలేఖనమునకే 'వ్రాయుట' అని వాడుకలోనికి వచ్చినది. గ్రంథములను వ్రాయువారు 'వ్రాయసకాండ్ర' యిరి. అచ్చు గ్రంథములు రాక పూర్వము, తాటితో కట్టబడు తాళపత్ర గ్రంథములు వ్యాప్తిలోనున్న రోజులలో వాడబడు "చదువు కట్టిపెట్టు" అన్న మాటలు ఇంకను వ్యవహరింపబడుచున్నవి. పూర్వము ఉత్తరములను గూడ తాటికమ్మలమీద వ్రాసెడివారు. ఈ 'కమ్మ' వ్యవహారములో లేఖ అనే అర్థము నిచ్చుటకై ఇప్పటికీ ఉపయోగించబడు చున్నది.

కర్ర మీదగాని లోహము మీదగాని చెక్కిన చిత్తరువులను తడిమట్టి మీదనో లక్కపలక మీదనో ఒత్తిన అది అంటును. ఆరిన తర్వాత స్పష్టముగా నుండును. దానిని 'అచ్చు' అనెడివారు. మనము వినాయక చవితి పండుగ నాడు ఉపయోగించు మట్టిప్రతిమ ఇట్టి అచ్చుతో చేసినదే. దీనికి సంస్కృతమున 'ముద్రణ' మందురు. కానీ ముద్రణ ఆరోజులలో గ్రంథములకు ఉపయోగింప కుండిరి. ఇప్పటి ఆచ్చువేయ పద్ధతికి మూలసూత్రము అదే.

మనవారు పూర్వము వేదములు, అమరము, కావ్యములు సంత చెప్పుకొని వల్లించెడివారు. వేదములు ఇప్పటికీ సంత చెప్పుకొని వల్లింతురు. స్వర ప్రధానమైనవగుటచే సంప్రదాయము చెడకుండా వానినట్లే వల్లించవలెను. అనేకులు సంత చెప్పుకొన్నవారు లక్షలాది పాటలను, పద్యములను వల్లించగలరు. కానీ, వాఙ్మయము, పురాణాది గ్రంథములు, శాస్త్రములు విస్తరిల్లిన కొలది విరివిగా గ్రంథ ప్రచారము అవసరమై, దానితో వ్రాతయున్నా గ్రంథ సంచయమున్నూ ప్రధాన స్థానము వహించినవి.

ఆదికవి వాల్మీకి రామాయణము రచించి ఫలశ్రుతిలో, పఠించిన వారికిన్ని విన్నవారికిన్ని శుభప్రాప్తి కలుగునని చెప్పి, దానిని లిఖించు వారిని గూర్చి "యే లిఖంతీహ చ నరాస్తేషాం వాస ప్రి విష్టవే" అని చెప్పి యున్నాడు.

"ఆరూఢమతి మల్లికార్జున పండితారాధ్య చరిత మాద్యంతంబు వినినఁ జదివిన, వ్రాసిన.... నరుదొంత వారల కభిమతార్థములు, కరుణించు శివుడు మంగళ మహాశ్రీలు" అని పండితారాధ్య చరిత్రలో గూడా చెప్పబడి యున్నది. ఇదే విధముగా అనేక గ్రంథములలో గ్రంథలేఖనమును గూర్చి ప్రశంసింపబడియున్నది.

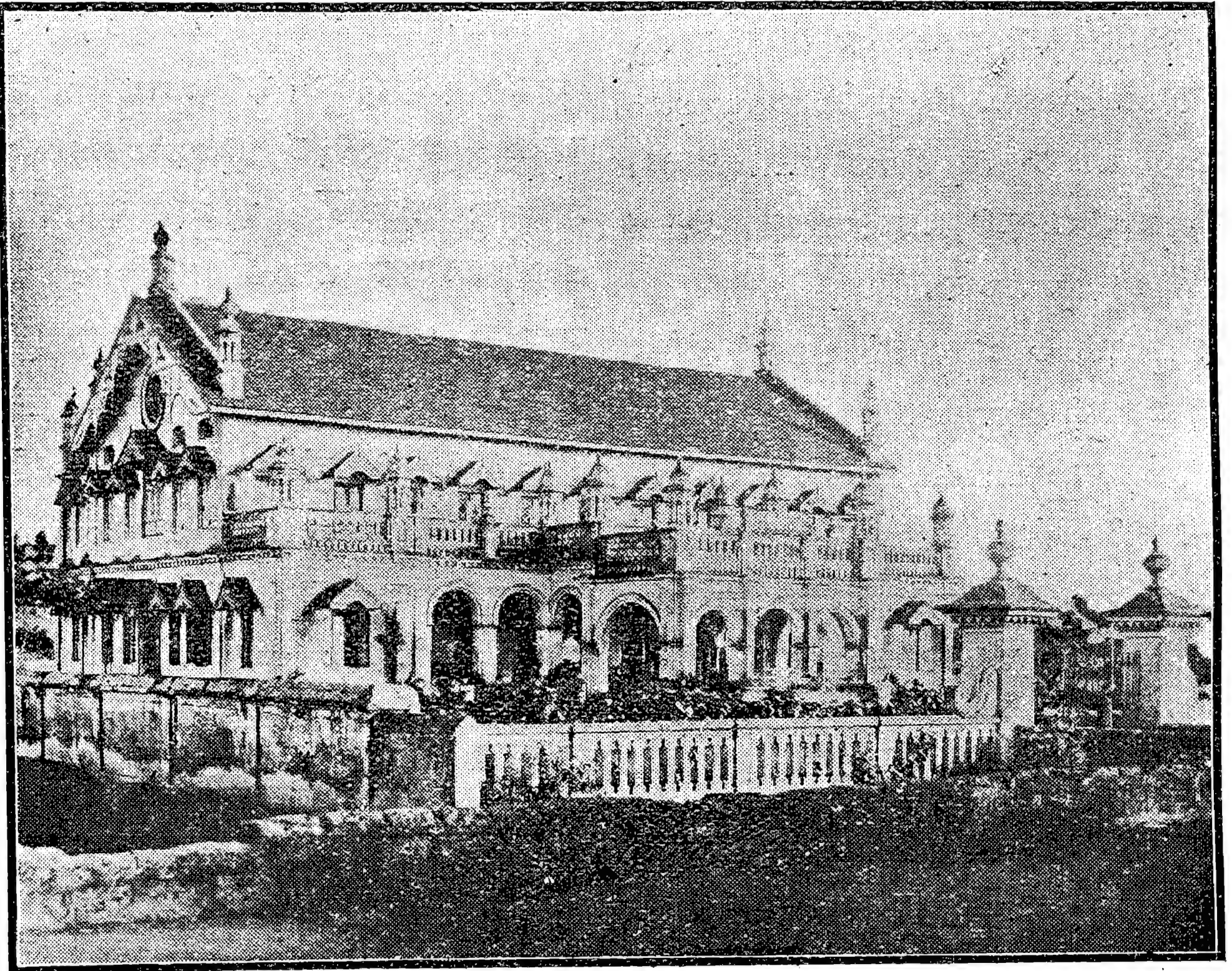
ధనవంతు అనేకులు రామాయణాది గ్రంథముల వ్రాయించియు, రాజులు కవుల పోషించియు స్థిరయశస్సు నార్జించినవారు అనేకులున్నారు. కొందరు గ్రంథములచివర 'శ్రీరామార్పణం'

అని స్వంత ఉపయోగార్థము రచించు కొన్నట్లు వ్రాసినారు.

ఒక వ్రాతప్రతిలో వ్రాసినది ఉదహరించెదము. నన్నెచోడ కుమారసంభవము ప్రతియందు ఆతడు “శ్రీమద్రాజాధిరాజ మహారాజ సహజ రాజభూపాలక సార్వభౌమస్య యిష్టార్థః (ర్థాః) భవానీ శంకరకృపయా సఫలాః సంతు ‘ఉమామహేశ్వరౌ రక్షతు’ శివాయనమ”. అని వ్రాసినాడు.

వ్రాతలో శాశ్వతముగా నుండవలసిన వాటిని రాగిరేకుల మీదను, రాతిపైనను వ్రాయించెడి

వారు. రాగిరేకుల మీద చెక్కించిన వాటిలో తిరుపతిలోని తాళ్లపాక వారి గ్రంథములు. మన గ్రంథములు సేకరించుట పూర్వము నుండి ఉన్న ఆచారము. ఆంధ్ర దేశమునందలి ధాన్యకటకము, కాంచీపురము, అమరావతి విశ్వవిద్యాలయములలో పెద్దపెద్ద గ్రంథ భాండాగారములుండెడివి. సంపన్నులు గ్రంథములను సేకరించి విద్యార్థుల ఉపయోగార్థమిచ్చుచుండెడివారు. నవీనయుగమున గ్రంథాలయములు ఆపనిని చేయుచున్నవి. సి. పి. బ్రౌన్ దొరగారు మన గ్రంథములన్నిటినీ సేకరించి, ఆదిలో మనకు మహోప

శ్రీ రేవాల లక్ష్మీనరసింహరెడ్డి పురమందిరము, నెల్లూరు. రు. 60,000 ల ఖర్చుతో 1912 సం॥లో నిర్మించబడినది.

ఆంధ్రదేశములో విశాఖపట్టణమున బొబ్బిలి రాజువారు, కాకినాడలో పైడా వెంకటాచలపతిగారు, రాజమండ్రిలో కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగార్లు చేతను, ఇట్లే తణుకు, బందరు, గుంటూరు, అనంతపురం మున్నగు పట్నములలో ప్రజల ధన సహాయముతోను పురమందిరములు నిర్మింపబడినవి.

కారము చేసిన విషయము చాలమందికి క్రొత్త గాదు. వారు లండన్ లోని ఇండియా హౌస్ గ్రంథాలయములోను, బోర్డో గ్రంథాలయము లోను గల తెలుగు, కన్నడ గ్రంథములను తెప్పించి, వారు సేకరించిన భారతముల పుస్తకములు ఇతర గ్రంథముల పుస్తకముల మద్రాసు కళాశాల భాండాగారమునకు ఇచ్చిరి. ఇవన్నియు గలిసి ఇప్పుడు మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగార ముగా ఏర్పడినది.

16 శతాబ్దములోనే మన తంజావూరి నాయక రాజులు పెద్దపెద్ద భాండాగారముల నెలకొల్పిరి. ఆ భాండాగారమే తంజావూరు మహారాజా సర్వోజీ సరస్వతీ భాండాగారమని పేరెన్నికగన్న ప్రస్తుత భాండాగారము. ఈ ప్రాచీన గ్రంథాలయ మునుగూర్చి డాక్టరు బర్నెట్ గారు “.....బహుశః అతిముఖ్యము, మిక్కిలి విశాలమైనదై యుండ వచ్చును” అని వ్రాసినారు.

మన గ్రంథముల ముద్రణకు ఆదిలో తోడ్పడినవారు పరవస్తు రంగాచార్యులుగారు, వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రిలుగారు, వావిళ్ల వేంకటేశ్వర శాస్త్రిలుగారు, బరూరు త్యాగరాయ శాస్త్రిగారు మొదలైన వారు. వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు, వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు, గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు మొదలైన వారున్న గ్రంథ విషయములలో అత్యంత శ్రమచేసినారు. శ్రీ పిఠాపురం మహారాజుగారు, శ్రీ వుయ్యూరు, విజయనగరం జమీందారులు ముద్రితగ్రంథ వ్యాప్తికి అనేక విధముల తోడ్పడిరి.

కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు అసలు ఆంధ్ర గ్రంథ ప్రపంచమున ఒక ప్రత్యేక

పీఠము నిర్మించు కొన్నవారు. వీరు ఆంధ్ర గ్రంథ వ్యాప్తికి చేసిన కృషి ఆబాల గోపాల మూ ఎరిగినదే! విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథ మండలి స్థాపకులు కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు, ఆనంద ముద్రణాలమువారు మొదలైన ప్రముఖులు అనేకులు ఈ రంగమున వెలుగు చుక్కలు!

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు వారున్న ముఖ్యముగా జయంతి రామయ్య పంతులుగారు, అక్కిరాజు ఉమాకాంతంగారు మొదలైన ప్రముఖులు అనేక ఉత్తమ గ్రంథముల పరిష్కరించిరి.

తంజావూరి సరస్వతీ మహల్, చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము, హైదరాబాదు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయము, ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ పుస్తక భాండాగారము, ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్ గ్రంథాలయము మొ॥ వాటిలో అనేక అముద్రిత ఆంధ్ర గ్రంథములున్నవి. *

ఇట్లే ఆంధ్ర దేశమున శారదానికేతనము (గుంటూరు), రామమోహన గ్రంథాలయము (బెజవాడ) మొదలైన చోట్ల, పండితులవద్ద అనేక ఉద్గ్రంథములున్నవి. ముద్రణ సౌకర్యములున్న ఈ రోజులలో ఇంకా ఈ ఉద్గ్రంథములను ప్రకటింప జేయుట ఉత్తమము.

* చూ॥ 1. ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక (కా. నాగేశ్వర రావుగారు).

2. A Descriptive catalogue of the Telugu Manuscripts in the Tanjore Maharaja Sarfoji's Saraswathi Mahal Library. (Andhra University Publication Series No. 11)

విద్య

విషయ సంగ్రహము:—ప్రాచీనకాలమునుండి బ్రిటిష్ యుగారంభము వరకును దేశమందుండిన విద్యాసంస్థలు ; వేద కాలమందలి విద్యా పరిషత్తులు ; బౌద్ధయుగమున అందరును విద్య నభ్యసించుట కవకాశము ; తక్షశిల, నాలంద, ధన్యకటకము; కాంచీపురములలో బౌద్ధ బ్రాహ్మణ మత విద్యలు రెండున్ను ; బౌద్ధయుగానంతరము విద్యాసంస్థలునాలుగువిధములయినవి :—1 ఘటికా స్థానములు 2 అగ్రహారములు 3 దేవాలయములు 4 మతములు ; మొదటివి అసనపురము. కాంచీపురముమొ॥ స్థలము లందు; ప్రతి అగ్రహారమున్న ఒక విద్యా సంస్థ ; ప్రోలునాటను వేదవేదాంగములు, వైద్యము, శాస్త్రములు మొ॥ విద్యలు; గురువులకు అగ్రహారములలో వృత్తులు ; దేవాలయములలో మత విద్యా సంస్థలు; మతములలో మత విద్యతోపాటు తక్కిన విద్యలు; జైన బస్తీలు; శైవ, వైష్ణవ విద్యా సంస్థలు, గ్రంథాలయములు, ఆంధ్ర దేశమందలి మతములు, విద్యా సంస్థలు; విజయనగరం, అమలాపురం, తిరువతి మొ॥ స్థలములందు అమరము, ఆంధ్రము, పెద్ద బాలశిక్ష, బాల రామాయణము, శతకములు, గణితము మొ॥ చిన్నపిల్లలకు నేర్పేవారు; పిమ్మట సంస్కృతము నేర్చుకొనేవారి విద్యా విధానము వేరు; బ్రిటిష్ యుగము ప్రారంభించిన తర్వాత ఆంగ్లబడులు 1805 నుండి 1830 వరకును కొద్దిగా ; 1832 లో ఆంగ్లభాషద్వారా పాశ్చాత్య పద్ధతుల ననుసరించి పాశ్చాత్య విజ్ఞానము బోధించే ఏర్పాటు ; 1858 విశ్వ విద్యాలయములు, సర్వ కళాశాలలు, ఉన్నత విద్యాలయములు, చిన్న పాఠశాలలు పూర్తిగా ఏర్పడినవి; ప్రాథమిక విద్యా పరిణామము ; ప్రైమరీ పరీక్ష, మిడిల్ స్కూలు పరీక్ష బడుల విధానము ; మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్ష, హైస్కూళ్లు, కాలేజీలు; ఉపాధ్యాయులు కాగోరువారికి ప్రయోనింగు పాఠశాలలు, కాలేజీలు ; 1880 స్థానిక పరిపాలనము; విద్యా పోషణము; 30 సంవత్సరముల క్రిందటివరకున్న మొదటి పాఠం నుండిన్ని ఆంగ్ల భాషద్వారా విద్యాబోధసాగినది ; దానివలని నష్టములు; మాతృ భాషద్వారా విద్య నేర్పవలెనన్న పద్ధతి ఇప్పటికి హైస్కూల్ ఎన్. ఎన్. ఎల్. సి. పరీక్షల వరకే ; కాలేజీలలో నైతము పెట్టుటకు ప్రయత్నములు; ఏయే శ్రేణులలో బడుల సంఖ్య, విద్యా వ్యాప్తి ఎట్లున్నదో చూపు పట్టికలు.

1926 లో ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు బెజవాడలో ఏర్పడుట;

1931 లో కేంద్ర స్థానము వాల్తేరుకు మారుట ; ఆంధ్ర విశ్వ కళా పరిషత్ చరిత్ర ; జయపురం మహారాజావారి భూరి విరాళములు ; నైన్స్ అండ్ టెక్నాలజీ వృత్తి విద్యలు ; వైద్య కళాశాల డిగ్రీలకు సమాన గౌరవము ; విజ్ఞాన వ్యాపకోపన్యాసముల పద్ధతి ; ఈ సంస్థకు అనుబంధముగానున్న కళాశాలలో నేర్పు విద్యలు ; నైజాం సంస్థానాధీశులు, తిరువాన్కూరు మహారాజా, తిక్కవరపు రామిరెడ్డిగారు, జిల్లా బోర్డులు, మ్యూనిసిపాలిటీలు, సర్ అల్లాడి కృష్ణస్వామి, సర్ సి. ఆర్. రెడ్డి మొ॥ ఉదారుల విరాళములు ; ఈ సంస్థలో చేరిన సర్వ కళాశాలలు 14 ; ఆంధ్ర గీర్వాణ కళాశాలలు 9; వైద్య కళాశాల 1; ఈ సంస్థలో విద్య నభ్యసించి గొప్ప ప్రఖ్యాతి పొందిన విద్యాధికులు ; ఆంధ్ర సంస్కృతములను బోధించే సర్వ కళాశాలలు, విద్యాలయములు, వేద పాఠశాలలు ; జాతీయ విద్యాలయములు; 1910 నుండిన్ని మచిలీపట్టణమందలి జాతీయ విద్యా సంస్థ కోవలై హనుమంతరావుగారి కృషిఫలము; డాక్టరు పట్టాభి సీతారామయ్యగారి దక్షత ; ఇక్కడ నేర్పే సంస్కృతి విద్యలు, వృత్తి విద్యలు ; తక్కిన జాతీయ సంస్థలు రాజమహేంద్రవరము, ఏలూరు, గుంటూరు నెల్లూరు, మొ॥ స్థలములందు ; గుంటూరు శారదా నికేతనము; శ్రీ విద్య ; వేదకాలమునుండిన్ని హిందూ మహాయుగమందు శ్రీ విద్య అధికము; పిమ్మట మహమ్మదీయ యుగమందును, బ్రిటిష్ యుగములో గొంతకాలమున్ను శ్రీ విద్య అడుగంటినది ; శ్రీ విద్యకై పునఃప్రయత్నములు ; మిషనరీలే ముందంజ వేసినవారు ; 1820-30 బ్రహ్మసమాజమతాభివృద్ధితో శ్రీ విద్యకు సరియైనమార్గము ; ఆంధ్ర దేశములో కందుకూరి వీరేశలింగంగారి కృషి; వంగ దేశములో ఉన్నత విద్య నభ్యసించిన డాక్టర్ శకుంతలదేవి, కీ. శే. అన్నపూర్ణాదేవిగార్లు ; ఇంగ్లండులో ఎమ్. ఎస్ సి ఆయిన వసుంధరాదేవిగారు ; ఇప్పుటికింకా ప్రాథమిక విద్య అయినా తెలుగు దేశమంతటా వ్యాపింపలేదు; శ్రీల ఉన్నత విద్యకు కావలసిన హైస్కూళ్ల సంఖ్య ఆత్మల్యము ; శ్రీలకు ప్రత్యేకించి సర్వ కళాశాల ఒకదైనా ఆంధ్ర జిల్లాలలో లేదు; వృత్తి విద్య నేర్పే కళాశాల లేవీలేవు; చదువుటగాని వ్రాయుటగాని రాని నిరక్షరకుజులు తెలుగుజిల్లాలలో నూటికి 86 మొ॥ 94 వరకును; ఆంధ్రుల ప్రతిభ ఆంధ్రదేశముకంటె వైదేశములందే ఎక్కువగుచూ ఉన్నందుకు తార్కాణముగా సర్ రాధాకృష్ణ, డాక్టర్ బి. వి. నాథ్ మొ॥వారు.

మన దేశములో విద్యావ్యాప్తికి అనుకూలమైన విద్యాసంస్థలు వేదకాలము నుండిన్ని ఉన్నవి. ఆంగ్లేయప్రభుత్వము మన దేశములో వ్యాపించిన తర్వాత ఏర్పడ్డ విద్యాపద్ధతి పాశ్చాత్య విద్యా పద్ధతి ననుసరించి పరిణమించినది. ఇప్పటివారికి ఈ పద్ధతితోడనే పరిచయ మెక్కువగా నుండుట చేత, తత్పూర్వముండిన విద్యాపద్ధతి మనలో చాలామందికి తెలియనే తెలియదు. విద్యాసంస్థలు దేశమందు ఎక్కువగా వ్యాపించి యుండే నన్న విషయమైనను కొందరికి తెలియదు. గనుక ప్రాచీనకాలమునుండి బ్రటిషు యుగమువరకును మన దేశమందలి విద్యాసంస్థలు, కొన్ని ముఖ్య విషయములు ఎట్లుండెడివో చూతము.

వేదకాలమందే విద్యాపరిషత్తు లుండేవి. వేదవేదాంగవేత్తలయిన గురువులు శిష్యులకు వాగ్రూపమున విద్య నేర్పేవారు. శిష్యులు తాము నేర్చుకొన్నదెల్ల కంఠస్థము చేస్తూఉండే వారు. ఆ కాలమందు విద్యాసంస్థలలో నేర్పే విద్య అంతా వేదవిద్యే కనుక దానిని నేర్చుకొనుటకు అర్హత గలవారు ద్విజులే కాని ఇతరులు కారు.

ప్రొ॥ మామిడిపూడి వెంకట రంగయ్య,
ఆర్థిక శాస్త్రాధ్యాపకులు,
ఆంధ్ర విశ్వ కళా పరిషత్.

బౌద్ధయుగము లో విద్యాప్రచార విషయమున గొప్ప మార్పు కలిగినది. బౌద్ధ మతము స్వీకరించి ఉత్తమ పదవిని పొందుటకు అంద

పీఠములలో చేరుటకున్న అందరికిన్ని అవకాశ ముండేది. కేవలము భారతీయులే కాక పైదేశ ములవారు సైతము ఆ సంస్థలలో విద్య నభ్యసిస్తూ ఉండేవారు. ఉత్తర హిందూస్థానములో తక్షశిల, నాలంద, ఓదంతపురి మొదలయిన స్థలములలో గొప్ప విద్యా సంస్థ లుండేవి.

దక్షిణదేశములో అజంతా గుహలలోని చిత్రములు, అమరావతి, జగ్గయపేట, నాగార్జునుని కొండ లందలి స్థూపములు మొదలయినవి ఆంధ్రుల కళానైపుణ్యమును తెలియజేయును. ఈ కళలను నేర్పేడి సంస్థలతోపాటు ధాన్యకటకము, వేంగి, కాంచీపురము (కంచి), శ్రీశైలము మొదలయిన స్థలములందు ఆంధ్రుల విద్యాపీఠము లుండేవి. రెండవ బుద్ధుడనుపేరుపొందిన నాగార్జునుని కాలమున ధాన్యకటక విద్యాపీఠము చాలా ప్రసిద్ధిపొందియుండెను. వేంగి విద్యాపీఠమునకు శ్రీ దిక్షాగాచార్యులవారు అధ్యక్షులుగా నుండిరి. ధాన్యకటకములోను కాంచీపురమందును గల విద్యాపీఠములలో బౌద్ధవిద్యలతోపాటు బ్రాహ్మణవిద్యలు సైతము నేర్పుచుండేవారు. అందుచేతనే కాంచీపురములో బౌద్ధమతము క్షీణించిన తర్వాత కూడా బ్రాహ్మణవిద్యలు నేర్పు విద్యాపీఠము పేరుపొంది యుండెను. శ్రీశైలములో నాగార్జునుడు బౌద్ధగ్రంథములనేకముగా సంగ్రహించి అక్కడి విద్యాపీఠమున పుస్తకభాండాగారమును సైతము నెలకొల్పెను. బౌద్ధయుగము కడచినతర్వాత ఇక్కడ కదంబరాజులు బ్రాహ్మణవిద్యల నెక్కువగా పోషించిరి.

బౌద్ధయుగము గుప్తచక్రవర్తులనాటికి కొంత వరకును, హర్ష వర్ధనునినాటికి పూర్తిగను గడచి

పోయినది. నాటనుండి మరల బ్రాహ్మణవిద్యా పీఠములు వృద్ధిలోనికి వచ్చినవి; బౌద్ధుల విద్యా పీఠములందుండిన సంస్థల పద్ధతులను అనుకరించి వేదవేదాంగములనే కాక దర్శనములను, పురాణములను, ధర్మశాస్త్రములను-ఇవి యవి అన నేల-సకల శాస్త్రములను, కళలను నేర్పుటకు అనుకూలమయిన విద్యాసంస్థలు అనేకముగా వెలసినవి. ఇవి నాలుగువిధములుగా నుండెను.

1. ఘటికాస్థానములు 2. అగ్రహారములు
3. దేవాలయములు 4. మఠములు.

1. ఘటికాస్థానములు :—వేంగీ చాళుక్య జయసింహవల్లభుని (క్రీ. శ. 633-666) నిడమట్టు శాసనములో అసనపురమందొక ఘటికాస్థానము ఉండెననిన్ని, ఆ విద్యాపీఠమందు ఘటికాసామాన్యడయిన (అనగా అధ్యాపకుడుగానో సభ్యుడుగానో ఉన్న) మందశర్మ మనుమడు కాటిశర్మ, జయసింహవల్లభ మహారాజునుండి నిడమట్టు గ్రామమును దానముగ ప్రతిగ్రహించెననిన్ని ఉన్నది. కాంచీపురమందు సైతము ఘటికాస్థానముండెను. ఇట్లే మరికొన్నిచోట్లను సైతము ఘటికాస్థానములుండేవి. ఇవి ఇంచుమించుగా బౌద్ధయుగమునాటి విద్యాసంస్థల పద్ధతినే నడచినవి.

2. అగ్రహారములు :—గురువులును పండితులును అయిన బ్రాహ్మణులకు రాజులు అగ్రహారములను ఇచ్చే సంప్రదాయము మొన్నమొన్నటి వరకును సాగుతూవచ్చినది. ప్రతి అగ్రహారమును విద్యాసంస్థగా ఉండవలెనన్న ఉద్దేశముతోడనే రాజులు అగ్రహారములను ఏర్పరస్తూ ఉండిరి. అగ్రహారమునకు మంగల మనిసైతము పేరుండేది. ప్రోలునాటను, అనగా పితాపురం-కాకి

నాడ ప్రాంతమందు, వీరచోడచతుర్వేది మంగలముండేది. వేదవేదాంగ వేదాంతములను నేర్పేవారికే కాక పురాణము చదివేవారికి, వైద్యులకున్న, జ్యోతిష్కులకున్న, వ్రణవైద్యముచేసే మంగళ్లకున్న అగ్రహారములో వృత్తులుండేవి. వృత్తి అనగా భూమిలో ఒక భాగము. అంతే కాదు, విద్యాసంస్థలలో ఉండే గురువులకుగాని శిష్యులకుగాని కావలసిన పరిచర్యలకును, వారి నివాసములకు భోజనములకు కావలసిన పదార్థములను సేకరించుటకును ఏయే వృత్తులవారు అవసరమో వారందరికిని అగ్రహారములో వృత్తులుండేవి. గురువులు తమ వంతుకు వచ్చిన భూములను పెట్టుకొని జీవిస్తూ ఉండేవారు. శిష్యులు గురువుల నాశ్రయించి గురుకులమున మాధుకరవృత్తిని జీవిస్తూ ఉండేవారు. రాజులు అగ్రహారపు భూములపై శిస్తులు, పన్నులు విధించేవారు కారు.

3. దేవాలయములు :—మత ధర్మములను బోధించు విద్యా పీఠములు. మత గురువులు ఇక్కడ ఉపన్యాసముల నిచ్చుచుండే వారు; పౌరాణికులు పురాణములు చదువుతూ ఉండేవారు; భాగవతులు హరికథా కాలక్షేపములు చేస్తూ ఉండేవారు. రాజులు, తక్కిన ధనవంతులు దేవస్థానములకుచేసే దాన

డా॥ ఏచూరి లక్ష్మీనారాయణ, ఎమ్. ఏ., డి. ఎస్. సి., ఎఫ్. ఆర్. ఎ. ఎస్., నక్షత్ర పరిశోధనశాలకు డైరెక్టరు. హైందవులలో ఇట్టి గౌరవము పొందినవారు వీరే !

ములలో కొన్ని విద్యాదానమునకు సైతము ఉద్దేశించి చేసేవారు. ఈ దేవాలయములకు అనుబంధములుగా వైద్యశాలలు సైతము ఉండేవి.

4. మతములు :—జైనుల బస్తీలు, జనాలయములు, శైవ వైష్ణవ మతములు ఆయామతముల వ్యాప్తికే కాక విద్యావ్యాప్తికే సైతము ఎక్కువగా తోడ్పడుచు విద్యా సంస్థలవలెనే ఉండేవి. కృష్ణా జిల్లాలోని బెజవాడ, గుంటూరు జిల్లాలోని ధర్మవరము, విశాఖపట్టణము జిల్లాలోని రామతీర్థము, ఓరుగల్లు జిల్లాలోని అనుమకొండ, కడప జిల్లాలోని దానవులపాడు మొదలయిన స్థలములందు ప్రసిద్ధమైన జైన పీఠములుండేవి. జైనబస్తీ బ్రాహ్మణ-అగ్రహారము వంటిది. జైన యోగులకు యోగినులకు వేరువేరు మతములుగలవు. ఇట్టి మతములలో జైన గ్రంథములు అనేకముగా దొరికినవి. గనుక అక్కడ గ్రంథాలయములు సైతము ఉండెనని చెప్పవచ్చును. ఆంధ్ర దేశములో కాకతీయులనాడును, అటుపిమ్మట శ్రీశైలము, కాళేశ్వరము, భీమేశ్వరము మొదలయిన శైవ క్షేత్రములందును శైవ మతములున్న; కడప జిల్లాలో పుష్పగిరియందున్న, కర్నూలు జిల్లాలో త్రిపురాంతకమందున్న గుంటూరు జిల్లాలో మందడమందున్న శైవగోళకీ మతశాఖలున్న ఉండెను. మందడమందలి విశ్వేశ్వరగోళకీ చాలా ప్రసిద్ధి పొందినది. దానిని నెలకొల్పిన శివాచార్యుడు కాకతీయ గణపతికి చిన్మయదీక్ష నొసగినవాడు. ఇక్కడ వేదములు, శాస్త్రములు, సాహిత్యము నేర్పు పండితులుండేవారు. ఈ గోళకీలో కేవలము విద్యాలయములే కాక ప్రసూత్యారోగ్యశాల సైతము నెలకొల్పిరి.

కృష్ణదేవరాయలు, సదాశివరాయలు మొదలయిన విజయ నగరరాజుల ఆదరమున 16, 17 వ శతాబ్దములందు వైష్ణవ మతములలో విశిష్టాద్వైతమునకు సంబంధించిన విద్యతోపాటు ప్రాచీన విద్యలు సైతము బోధించు సంస్థలు ఉండేవి.

పైని చెప్పిన సంప్రదాయముల ననుసరించి సుమారు నూరేండ్ల క్రిందటి వరకును విశాఖపట్టణము జిల్లాలోని విజయనగర మందున్న, తూర్పు గోదావరి జిల్లా లోని అమలాపుర మందున్న, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలోని కాకర్ల మూడి గ్రామ మందున్న, కృష్ణా జిల్లాలోని ఆకురపల్లి గ్రామ మందున్న, తిరుపతిలోను ఇట్లే మరికొన్ని స్థలములందున్న ప్రాచీన పద్ధతులను, భారత దేశ జ్ఞానవిజ్ఞానములను వ్యాపింపజేసే విద్యాస్థానములు సాగుతూ వచ్చినవి. విజయనగరము, తిరుపతి మొదలయిన స్థలములలో నేటికిని భారతదేశీయ విద్యనొసగు విద్యా సంస్థలు గలవుగాని, అవి నవీన పద్ధతులను అనుసరించి యున్నవి. తంజావూరులో విజయనగర రాజులకాలమునుండి స్థాపితమైన గ్రంథాలయము మహారాష్ట్ర నాయకుల పాలనమందు వృద్ధి పొంది నేటికిని నిల్చియున్నది. అందులో ఆంధ్ర సారస్వతమునకు సంబంధించిన గ్రంథములు వందలకొలది గలవు. వాటిలో అనేకము ఇంకా అచ్చు పడలేదు.

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము దేశములో వ్యాపించిన సరికి పైని చెప్పిన విద్యా సంస్థలే కాక ప్రతి నగరమందును, పట్టణమందును, పల్లె యందును చిన్న పిల్లల కోసము వీధిబడు లుండేవి. ఒకొక్క ఊరిలో ఒకొక్క వీధి కొకొక్క బడి

ప్రొఫెసర్ సూరి భగవంతుం, ఎమ్. ఎస్ సి., డి. ఎస్ సి., ఎఫ్. ఏ. ఎస్ సి., ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ కళాశాల ప్రిన్సిపాల్.

చొప్పన, అన్ని చోట్ల రెండు మూడు వీధుల కొకబడి చొప్పన ఉండేవి. అందు అమరము, ఆంధ్రము, పెద్ద బాలశిక్ష, బాలరామాయణము, కృష్ణ శతకము, నరసింహ శతకము, వేమన శతకము, సుమతీ శతకము, చిన్న గణితము మొదలయినవి పిల్లలు నేర్చుకొంటూ ఉండేవారు. ప్రతి దినము కొన్ని ప్రార్థన శ్లోకాలు, పద్యాలు, సంవత్సరముల పేళ్లు, తిథులు, వారములు, మాసములు, నక్షత్రములు మొదలైన వాటిపేళ్లు ఒకరు చెప్తూ ఉంటే తక్కిన పిల్లలందరున్న వెనుక పాటవలె పాడుతూ వల్లవేస్తూ ఉండేవారు. సంస్కృత మభ్యసించే బాలవిద్యార్థులు అమరము, శబ్దాలు

వల్లించి క్రమక్రమముగా రఘువంశం, కుమార సంభవం, మేఘసందేశం, భారవి, మాఘం అనే పంచ కావ్యాలలోను కొన్ని సర్గలు, దినము నకు రెండుమూడు శ్లోకాలు చొప్పున, శ్లోకములతోపాటువ్యాఖ్యానము సైతము వల్ల వేస్తూ ఉండేవారు. పైని చెప్పిన ప్రారంభవిద్యపూర్తి కాగానే విద్యార్థులు వారివారి ఉత్సాహము, తెలివితేటలు, అభిరుచి మొదలయిన వాటిని బట్టి అభిమాన శాస్త్రములను అభ్యసించే వారు. వేదాధ్యయనము మొట్టమొదట ద్విజులయిన బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య బాలకులందరును చేస్తూ ఉండినా రానురాను వైశ్యులలో చాల అరుదుగాను, క్షత్రియులలో కొద్దిగాను, బ్రాహ్మణులలో ఒక్క వైదిక కుంటుబాలలో అధికముగాను జరుగుతూ వచ్చినది.

ఆంగ్లేయుల ప్రభుత్వం దేశములో ప్రారంభమైన కొంతకాలము వరకును, అనగా 19 వ శతాబ్దము ప్రారంభించిన వరకును, పైని చెప్పిన విద్యాసంస్థలు, విద్యా పద్ధతులు సాగుతూ వచ్చినవి. 1804-5 లో వెల్లస్లి ప్రభువు రాజప్రతినిధిగా ఉన్నప్పుడు మన దేశములో ఉన్న ఆంగ్లేయుల పిల్లల కోసమున్న, కంపెనీవారి కొలువులో పనిచేయవలసిన హిందూ దేశస్థుల కోసమున్న కొన్ని పాఠశాలలు స్థాపించుటకు ప్రభుత్వము వారు మొదలుపెట్టినారు. కంపెనీ గుమస్తా పనులకు కావలసిన విద్య మాత్రమే ఆ పాఠశాలలలో మన దేశస్థులకు చెప్పించేవారు. అయితే అంతకు పూర్వమే జోన్ను, విల్సను మొదలయిన ఆంగ్ల విద్వాంసులు భారతీయ విజ్ఞానము తెలుసుకొని, సంప్రదాయ సిద్ధమై ఉన్న దేశీయ విద్యావిధానమును ఆమో

దించి అభినందిస్తూ ఉండేవారు. 1832-3 నాటికి విద్యా విధానమునకు సంబంధించిన పెద్ద సమస్య చర్చకు వచ్చినది. ప్రభుత్వమువారు స్థాపించే బడులలో బోధించే విషయములు ఎంతవరకు దేశీయ విజ్ఞానము ననుసరించి యుండవలెను? ఎంతవరకు పాశ్చాత్య విజ్ఞానమును అనుసరించి యుండవలెను? బోధించే విషయములు దేశభాషల ద్వారా బోధించవలెనా, లేక ఆంగ్లేయ భాష ద్వారా బోధించవలెనా? అనే విషయములు తీవ్రముగా చర్చింపబడినది. మెకాలే దొరగారు పాశ్చాత్య విజ్ఞానమే ఎక్కువగా బోధించ వలెననిన్నీ బోధించే విషయములు ఆంగ్లేయ భాషద్వారానే బోధించ వలెననిన్ని నొక్కి చెప్పినారు. రాజా రామమోహన రాయలవారు అందుకు అనుకూలముగా తమ అభిప్రాయము వెల్లడించినారు.

మెకాలేగారి సలహానే అనుసరించి మిషనరీ సంస్థలవారున్న ప్రభుత్వమువారున్న ప్రతిజిల్లాలోను కొన్ని నగరములందున్న, కొన్ని గ్రామములందున్న పాఠశాలలు నెలకొల్పినారు. 1858 లో చెన్నపురి రాష్ట్రమునకు చెన్నపురిలోను, బొంబాయి రాష్ట్రమునకు బొంబాయిలోను, బెంగాల్ రాష్ట్రమునకు కలకత్తాలోను విశ్వ విద్యాలయములు (యూనివర్సిటీలు) స్థాపింపబడినవి. నాటనుండిన్ని విద్యాసంస్థలు మూడు శ్రేణులను అనుసరించి ఏర్పడినవి; ప్రాథమిక విద్యాలయములు (ఎలిమెంటరీ స్కూళ్లు), ఉన్నత విద్యాలయములు (సెకండరీ స్కూళ్లు), సర్వ కళాశాలలు (కాలేజీలు).

ప్రాథమిక విద్యా పరిణామము

చాలాకాలము, ప్రభుత్వముతో సంబంధము లేనవారే తమ ఇండ్లలోనో, ఇండ్ల వెలుపలనున్న

అరుగుల మీదనో బడులుపెట్టి ప్రాథమిక విద్య నేర్పతూ ఉండేవారు. బోధించే విషయములు, పద్ధతులు సంప్రదాయానుసారముగానే ఉండేవి. చదువుట, వ్రాయుట, గణితము ఇవే ముఖ్యమయిన విషయములు, ప్రత్యేక నిలయములందు బడులు పెట్టుటకు ప్రారంభించినవారు క్రైస్తవ మిషనరీలు. కొన్నికొన్ని చోట్ల మిషనరీ బడులు 18 వ శతాబ్దములోనే ప్రారంభమైనట్లు కనబడుతున్నది. ప్రభుత్వమువారు ఈ బడులనన్నిటిని మన్నించి, అవి యథాక్రమముగా పనిచేయుటకు ధన సాహాయ్యము చేయుటకు మొదలు పెట్టినారు. అప్పట నుండిన్ని ఆ బడులపైని ప్రభుత్వము వారికి కొంత అధికారము ఏర్పడినది. విద్యార్థులలో తరగతు లేర్పడినవి. తరగతుల ననుసరించి పాఠ్య గ్రంథములు వచ్చినవి. విద్యా ప్రణాళికలు పుట్టినవి. రాష్ట్రమందలి బడులన్నీ ఇంచుమించుగా ఒకే విధానమును అనుసరించి పనిచేసే పద్ధతి వచ్చినది.

ప్రభుత్వము పెట్టిన ప్రైమరీపరీక్షలకు పిల్లలను తయారు చేయ నిశ్చయించిరి బడుల పని సరిచూచి ఏబడికి ఎంతధనము ప్రభుత్వము వారు సాహాయ్యముగా నీయవచ్చునో నిర్ణయించుటకు ఉద్యోగస్థులను ప్రభుత్వమువారు నియమించుటకు మొదలు పెట్టిరి. ప్రైమరీపరీక్షలలో పాటు మిడిల్ స్కూలు (మరికొన్నాళ్లకు లోవర్ సెకండరీ), మెట్రిక్యులేషన్ (ఇటీవల స్కూల్ ఫైనల్) పరీక్షలు ప్రభుత్వమువారున్న, ఎఫ్. ఏ., బి. ఏ. మొదలయిన డిగ్రీ పరీక్షలు విశ్వవిద్యాలయము వారున్న నెలకొల్పిన తర్వాత, ప్రాథమిక విద్యాలయములలో ఉపాధ్యాయులుగా పనిచేసేవారు ప్రైమరీ, మిడిల్ స్కూలు (లేక లోవర్ సెకండరీ) పరీక్షలలో

నై నా ఉత్తీర్ణులయి ఉండవలెనన్న నియమమేర్పడినది. పిమ్మట, ఈ పరీక్షలలో ఉత్తీర్ణులయినా వీరు పిల్లలకు విద్య బోధించే నేర్వ అలవడచేసుకోవలెనని ట్రైనింగు బడులు పెట్టించి, అందులో ట్రైనింగు అయి ట్రైనిసింగ్ పరీక్షలో నెగ్గినవారే ఉపాధ్యాయ పదవికి అర్హులన్న నియమము ప్రభుత్వము వారేర్పరచిరి.

1880 లో స్థానిక ప్రభుత్వమేర్పడి మ్యూనిసిపాలిటీలు, తాలూకా బోర్డులు, జిల్లా బోర్డులు వచ్చిన తర్వాత మ్యూనిసిపాలిటీ గల పురములలోని ప్రాథమిక విద్య మ్యూనిసిపాలిటీల వారున్న తక్కిన స్థలములలోనున్న ప్రాథమిక విద్య బోర్డులవారున్న నిర్వహించ వలసినదన్న పద్ధతి ఏర్పడినది. ప్రతి మ్యూనిసిపాలిటీ పురమందున్న ప్రాథమిక పాఠశాలలు కలవు. జిల్లాలలో 2000 కు మించిన జనసంఖ్యగల ప్రతి గ్రామమందున్న (ఎక్కడో కొద్ది గ్రామాలలో తప్ప) ప్రాథమిక పాఠశాలలు గలవు. 2000 కు తక్కువ జనసంఖ్యగల గ్రామాలలో మాత్రము కొన్ని గ్రామాలలో ఒక్కబడి యైనా లేదు. ప్రతి జిల్లాలలోను ప్రాథమిక పాఠశాలలకు పోయే పిల్లలు మగవారిలో నూటికెందరు పిల్లలు, ఆడవారిలో నూటికెందరు పిల్లలు గలరో ఈ క్రింది పట్టిక తెలియజేయును.

జిల్లా	మగవారిలోనూటికి	ఆడవారిలోనూటికి
విశాఖపట్టణం	8.0	3.4
తూర్పు గోదావరి	9.8	6.9
పశ్చిమ గోదావరి	9.7	7.0
కృష్ణా	9.5	7.4
గుంటూరు	10.2	6.2
నెల్లూరు	7.6	4.2
కడప	8.3	3.4

కర్నూలు	9.2	4.1
బళ్లారి	6.8	2.7
అనంతపురం	7.0	2.9
చిత్తూరు	6.8	3.0

ప్రభుత్వ విద్యాశాఖానివేదిక (1940-41) ననుసరించి.

ఉన్నత విద్యా పరిణామము

ఉన్నత విద్య (అనగా సెకండరీ విద్య) ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వము దేశములో వ్యాపించిన తర్వాతనే ప్రారంభించినది. మిషనరీలు, జమీందారులు, భాగ్యవంతులు, మ్యూనిసిపాలిటీలు, జిల్లా బోర్డులు, ప్రభుత్వమువారు ఉన్నత విద్యాలయములను నెలకొల్పినవారు. ఇవి అంతకంతకు ప్రతి జిల్లాలోను అధికమగుతూ ఉన్నవి. సుమారు 30 సంవత్సరముల క్రిందటి వరకు

శ్రీ డి. సదాశివరెడ్డి, ఎమ్. ఏ., (ఆక్స్) ఎమ్. బి. ఐ., మదరాసు ప్రభుత్వ విద్యాశాఖ డిప్యూటీ డైరెక్టరు.

మొదటి ఫార్మ్ నుండి సెకండరీ స్కూళ్లలోనేర్చే విషయములున్నీ, ఒక్క మాత్రభాషకాక తక్కిన వన్నీ, ఆంగ్లభాషలోనే నేర్పతూ వచ్చిరి. అట్లు చేయుటవల్ల ఆంగ్లభాషా జ్ఞానము అలవడుటకు సాధన మేర్పడినదేకాని విషయము గ్రహించుటకు పరభాష ఎక్కువగా ప్రతి కూలమయినది. అదిగాక మాత్రభాషా జ్ఞానము తగ్గిపోయినది. నేర్చుకొన్న కొద్దిపాటు విషయమైనా విద్యార్థులు తమ మాత్రభాషలో చెప్పలేక పోయిరి. ఆంగ్లభాషలో నైనను నిర్దుష్టముగా చెప్పలేక పోయిరి. మాత్రభాషలో బోధించిన యెడల ఎక్కువ విషయములు తక్కువ కాలములో విద్యార్థులు గ్రహింప గలుగుదురనిన్ని, గ్రహించినది తమ సొంత భాషలలో స్పష్టముగా తెలియజేయ గలుగుదురనిన్ని గ్రహించి మాత్రభాష ద్వారా సెకండరీ బడులలోని విద్య సాగవలెనన్న నియమము విద్యాధికుల ప్రోత్సాహమున ప్రభుత్వము వారేర్పరచిరి. ఈ నియమము మొదట మూడు ఫారముల వరకు విధిగాను, 4, 5, 6 వ ఫారములలో ఐచ్ఛికముగాను సాగుతున్నది. కాలేజీ తరగతులలో ఇది ఇంకా ప్రవేశింపకుండుటచేత స్కూల్ ఛైన్స్ దాటిన విద్యార్థి ఆంగ్లభాషలో విషయములు చదివి యుండని యెడల ఒక్కసారిగా కాలేజీలో నేర్చుకోవలసిన విషయములు ఆంగ్లభాషలో నేర్చుకొన లేడని ఇంకా కొందరు 4, 5, 6 వ ఫారములలో ఆంగ్లభాషలోనే విషయములు బోధిస్తున్నారు. ప్రాథమిక విద్యాలయములలోని 6, 7, 8 స్టాండర్డ్లలో చెప్పే చదువున్న సెకండరీ విద్యాలయములలోని మొదట మూడు ఫారములలో చెప్పే చదువున్న ఇంచుమించుగా ఒకటే; గాని మొదటి వాటిలోని విద్యార్థులు

ఆంగ్లభాష ఐచ్ఛికముగాను, రెండవ వాటిలో విద్యార్థులు నిర్బంధముగాను ఆంగ్లభాష నేర్చుకొందురు. కొంత కాలము క్రిందటి వరకున్న మిడిల్ స్కూల్ పరీక్ష అనుపేరను కొన్నాళ్లు లోవర్ సెకండరీ పరీక్ష అనుపేరను కొన్నాళ్లు ప్రభుత్వమువారు సాగిస్తూ వచ్చిరి. కొన్నికొన్ని విషయములు ఎక్కడివారు అక్కడి పరిస్థితులను బట్టి నేర్చుకోవలసి ఉంటవని గ్రహించి, ఆ పరీక్షలు జేసి ఫలితములు చెప్పే అధికారము ప్రాథమిక విద్యాలయ విషయములో స్కూళ్లు తనికీచేసే అధికారులకే విడిచి పెట్టినారు. సెకండరీ స్కూళ్లలో ఈ పరీక్షలు ప్రధానోపాధ్యాయులే చేస్తూఉందురు. ఆపని వారు సరిగా చేస్తున్నారో లేదో జిల్లా విద్యాధికారులు తెలుసుకొంటూఉందురు.

సెకండరీ స్కూళ్ల విద్య మన తెలుగు జిల్లాలలో ఎట్లున్నదో ఈ క్రిందనున్న పట్టికను చూచి తెలుసుకోవచ్చును.

సెకండరీ తరగతి విద్య

జిల్లా	మగవారిలో పదివేల మందికి	ఆడవారిలో పదివేల మందికి
విశాఖ పట్టణం	61	4
తూర్పు గోదావరి	150	18
పశ్చిమ గోదావరి	118	10.5
కృష్ణా	138	17
గుంటూరు	95	10.8
నెల్లూరు	66	11
కడప	47	7
కర్నూలు	72	8
బళ్లారి	80	7
అనంతపురం	53	6
చిత్తూరు	57	9

ప్రభుత్వ విద్యాశాఖానివేదిక (1940-41 నమసరించి)

తెలి { గ్రాములు 'పేపర్'
 ఫోన్ నెం. 3714

పోస్టు బాక్స్ నెం. 86

ది మద్రాసు వెన్నిల్ ప్యాక్టరీ

(ప్రభుత్వమువారి పూర్వపు వెన్నిల్ ప్యాక్టరీ)

===== ఇరు ప్రక్కలా యుద్ధమే ! =====

గాన

పరికరములతోటి మనుష్యులతోటి సహాయము చేయుడు !!

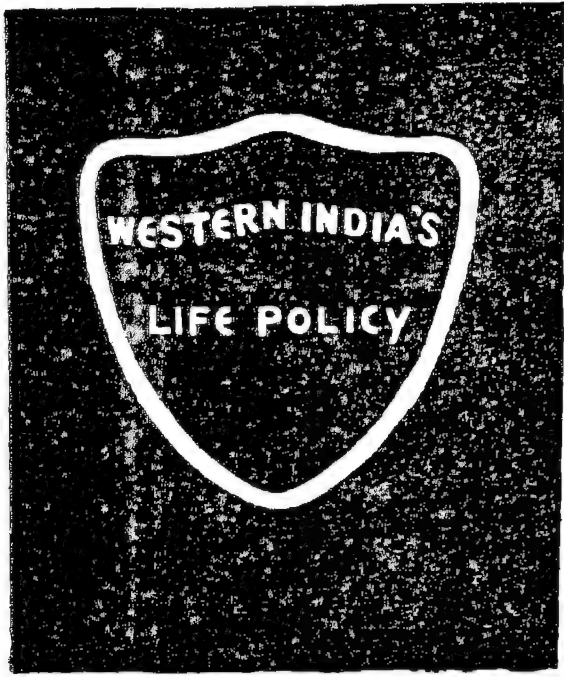
మా నేజింగ్ పార్ట్ నర్లు :

వి. పెరుమాళ్ శెట్టి అందు సన్ను :: మద్రాసు.

రామా అండ్ కో., ఏలూరు,

బ్రాంచెస్ :—గుంటూరు - రాజమండ్రి.

1. శ్రీమద్భగవద్గీత-ప్రతిపదటీకా విశేషార్థసహితము (రామానుజ భాష్యము) (క్యాలికో) 3-4-0	9. అష్టాదశ పురాణ సారములు 4 భాగములు (క్యాలికో) ... 4-8-0
2. శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతము 7 భాగములలో భాగం 1 కి 2-0-0	విడిభాగము 1 కి ... 1-0-0
,, 3 ,, నెట్టు 1 కి 13-0-0	10. మహాభారతము - శాంతిపర్వము 2-0-0
3. శ్రీమదాంధ్ర మహాభాగవతము ఒకేసంపుటి 5-0-0	(మున్నంగి...శర్మ కృతము)
,, 2 సంపుటములలో నెట్టు 1 కి 6-4-0	11. యూనానీ వైద్యామృతసాగర్ 3-8-0
,, 3 ,, ,, 7-8-0	12. బ్రహ్మోత్తరఖండం (హరికథ) 1-0-0
4. భాస్కరరామాయణము ... 4-0-0	13. భగవద్గీత - ఆంధ్రగీతానువాదము (శ్రీ నిడుమోలు కనకసుందరం, ఎం.ఎ.) 0-8-0
5. శ్రీకృష్ణ కర్ణామృతము ... 1-8-0	14. మద్రాసు ఋణస్థుల సహాయపు ఆర్టు మాన్యుఅల్ ... 1-4-0
6. శ్రీరామ కర్ణామృతము ... 1-8-0	15. జాతకానుభవసారము - శ్రీమాన్ పరవస్తు అప్పన్ బుచ్చివెంకటా చార్యులువారిచే ... 1-4-0
7. భర్తృహరి సుభాషితము ... 2-0-0	
8. మోక్షగుండరామాయణము (హరికథ) 2-8-0	

వెస్టర్న్ ఇండియా జీవిత భీమా పాలసీ

| ఈ యుద్ధ ప్రపంచంలో
 - ప్రమాదాలనుండి -
 * ముఖ్యము * మీకు కవచంవలె
 గా మంచి రక్షణ
 - నిస్తుంది! -

ఈ అస్థిర పరిస్థితులలో ఈ పాలసీ లాభదాయకమైన పెట్టుబడియే !!
 అత్యల్ప వ్యయం ! :: అధిక బోనసులు !

వెస్టర్న్ ఇండియా లైఫ్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్,
 స తా రా .

ఛీఫ్ ఆర్గనైజర్లు :—కొమ్మారెడ్డి బ్రదర్స్ : మునిసిపల్ బిల్డింగ్స్ రోడ్డు : ఏలూరు.

ప్రజా విశ్వాసం !

ఏ సంస్థ అయినా ప్రజావిశ్వాసానికి సరియైనప్పుడే అది అభివృద్ధిచెంద కలుగుతుంది. అట్టి ప్రజావిశ్వాసం మూలంగానే వాన్ గార్డ్ సంస్థ, స్థాపితమైన అచిరకాలంలోనే ఖ్యాతి కెక్కినది.

ఇందులో పాలసీ షరతులు మిక్కిలి ఉదారమైనవి. కంపెనీ యాజమాన్యం చక్కగా సాగుతున్నది. క్లెయిములును వెంటవెంటనే తీర్చెదరు. జీవిత భీమా విషయములో అనేక సౌకర్యాలు వున్నాయి. ఈకంపెనీ 1941 సం॥ కు ప్రభుత్వ వాటాలమీద 8%; మామూలు వాటాలమీద 12½% డివిడెండ్లు పంచినది.

మోటారు, జీవిత భీమా వ్యవహారములకు ఉదారమైన షరతులపై ఏజెంట్లు కావలెను. వివరములకు :—

వాన్ గార్డ్ ఇన్ సూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్
 20, బోగ్ రోడ్డు, త్యాగరాయనగర్, మద్రాసు.
 పోస్ట్ నెం. 88188

చేనేత వస్త్రములు కొనండి.

ఇవి అనేక రకములలో సహకార వస్త్రాలయములయందు దొరుకును.

ఇచ్చట మోసము లేదు ; ధరలు నిర్ణీతములు.

10 లక్షల నిరుపేదలైన చేనేతవారికి అన్నము గలిగింపుడు !

మద్రాసు చేనేత పారిశ్రామికుల రాష్ట్రీయ సహకార సంఘము.

డాక్టరు నేలటూరి వెంకటరమణయ్య, ఎమ్. ఏ., పి. ఎచ్. డి.,
మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ చారిత్రకాధ్యాపకులు.

స్కూల్ ఫైనల్ పరీక్షలో ఉత్తీర్ణులయిన విద్యార్థులలో చాలామంది చదువు చాలించి ఉద్యోగములు చూచు కుంటున్నారు ; కొందరు ప్రత్యేక నృత్తివిద్యల నభ్యసిస్తున్నారు. కడు కొద్దిమంది మాత్రమే సర్వకళాశాలలలో (అనగా కాలేజీలలో) ప్రవేశించి ఆంధ్ర విశ్వ కళాపరిషత్తువారి పరీక్షలకు చదువుతున్నారు.

ఆంధ్ర విశ్వ కళాపరిషత్

ఆంధ్ర రాష్ట్రముతోపాటు ఆంధ్రవిద్యార్థుల కోసము ప్రత్యేక మొక విశ్వ విద్యాలయము కావలెనన్న అలజడి ఆంధ్రులలో పుట్టి ఆంధ్ర నాయకులకృషి ఫలితముగా-ఆంధ్ర రాష్ట్రమింకా ఏర్పడకపోయినా-విశ్వవిద్యాలయము మాత్రము 1926 లో వచ్చినది. దీనికే ఆంధ్ర విశ్వ కళా పరిషత్తుని పేరు. దీని కార్యాలయము మొదట బెజవాడలో ఏర్పరచిరి. శీతోష్ణపరిస్థితు లాలో చించి విశాఖపట్టణముజిల్లాలో సముద్రతీరమున వాల్తేరుకు 1930 లో దీని నిలయము మార్చి,

దీనికి సంబంధించిన సర్వకళాశాలలు సైతము అక్కడనే నిర్మించిరి. ఈ విశ్వ విద్యాలయ మేర్పడినా తెలుగు జిల్లాలలోని ఆంధ్రయువ కులు కొందరు చెన్నపురి సర్వ కళాశాలలలో చదివి చెన్నపురి విశ్వ విద్యాలయ పరీక్షలకు వెళ్ళుచున్నారు.

1926 లో ఈ విశ్వ కళాపరిషత్తు స్థాపింపబడి నప్పుడు చెన్నపురి రాజధాని గవర్నరు గోస్సెన్ ప్రభువు చాన్సలరుగాను, సి. ఆర్. రెడ్డిగారు వైస్ చాన్సలరుగాను, సి. డి. చెట్టిగారు రెజిస్ట్రారుగాను నియమితులయిరి. చెన్నపురి రాష్ట్ర మందలి విశ్వ విద్యాలయము లన్నిటికి గవర్నరుగా ఉన్నవారే చాన్సలరు పదవి నుండవలెనన్న నియమము ననుసరించి గోస్సెన్ ప్రభువు తర్వాత, సర్ జార్జ్ స్టాన్లీ, పిమ్మట ఎర్నెస్ట్ ప్రభువు, తర్వాత ఇప్పుడు సర్ ఆర్తర్ హోప్ గార్లు ఈ సంస్థకు చాన్సలర్లు. 1931 లో సి. ఆర్. రెడ్డిగారు రాజీనామా ఇచ్చిన తర్వాత సర్ ఎస్. రాధాకృష్ణగారును, 1936 లో వారు రాజీనామా ఇచ్చిన తర్వాత మరల సి. ఆర్. రెడ్డిగారును వైస్ చాన్సలర్లయినారు. వీరినే ఇప్పుడు మరల ఆపదవిలో నుంచడమయినది. సి. డి. చెట్టిగారి తర్వాత కృష్ణగారు 1936 లో రెజిస్ట్రారుగా నియమితులయిరి. ఇప్పుడు కూర్మా గోపాలస్వామి నాయుడుగారు రెజిస్ట్రారుయినారు. ఈ సంస్థ ప్రారంభించినప్పుడు బొబ్బిలి రాజావారు ప్రోచాన్సలరుగా ఉండేవారు. పిమ్మట నుండిన్ని జయపుర మహారాజావారినే ప్రోచాన్సలరుగా నియమిస్తూ ఉన్నారు. ప్రారంభములో ప్రతిభ లేక ఏదోపేరికి మాత్రమే ప్రత్యేక సంస్థగాఉన్న ఈ ఆంధ్ర విశ్వ కళాపరిషత్తుకు శోభ, తేజస్సు, ప్రతిభ, ప్రతిష్ఠ జయపుర మహారాజుగారి

డాక్టర్ సర్ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ, కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయ ఉపాధ్యక్షులు, ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్ వెనుకటి ఉపాధ్యక్షులు, సుప్రసిద్ధ తత్వవేత్త.

సంస్థగా వెలసినది. అందుకు సర్ జార్జ్ స్టానీగారు చాన్సలరుగా ఉన్నప్పుడు 27 లక్షలు ఒక్కసారిగా సంస్థ కర్చుల నిమిత్తమున్ను, భవనముల నిర్మాణము కోసము 7½ లక్షలున్ను, ప్రతి సంవత్సరము కర్చుల నిమిత్తము 1½ లక్షలున్ను ప్రభుత్వమువారి విరాళము గావచ్చెను. జయపుర మహారాజు వారు సంవత్సరమునకు లక్ష రూపాయల విరాళము గాని ఒక్కసారిగా 15 లక్షల రూపాయలుగాని ఇచ్చుటకు వాగ్దానము చేసిరి. దాని ప్రకారము

ఉదారమైన భూరిదానముతో కలిగెనని చెప్పవలెను. మునుపటివలె కేవలము పరీక్షలు చేసే సంస్థ మాత్రమే కాక ఈ సంస్థ సర్వకళావిద్యాలయముపనిసైతము పూనుకొని ప్రాచీనకాలపు గురుశిష్య సన్నివేశ సంప్రదాయములను, గురుకుల సంస్థల సంప్రదాయమున్ను నూతన పరిస్థితుల కనుకూలమగునట్లు పునరుద్ధరింపజేసే

డాక్టరు సర్ కూర్మా వెంకట రెడ్డి నాయుడు, అన్నామలై విశ్వవిద్యాలయ ఉపాధ్యక్షులు.

విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులు

శ్రీ భవానీశంకరసియోగి అనువారు నాగపూర్
విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులుగనున్న ఆంధ్రులు.

డాక్టరు సర్ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి,
ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్ ఉపాధ్యక్షులు.

కీ. శే. డాక్టరు సర్ రఘుపతి వెంకటరత్నంనాయుడు,
మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ఉపాధ్యక్షులుగాను
కాకినాడ పి. ఆర్. కాలేజి ప్రిన్సిపాల్‌గాను
పనిచేసిన ప్రముఖ విద్యావేత్తలు.

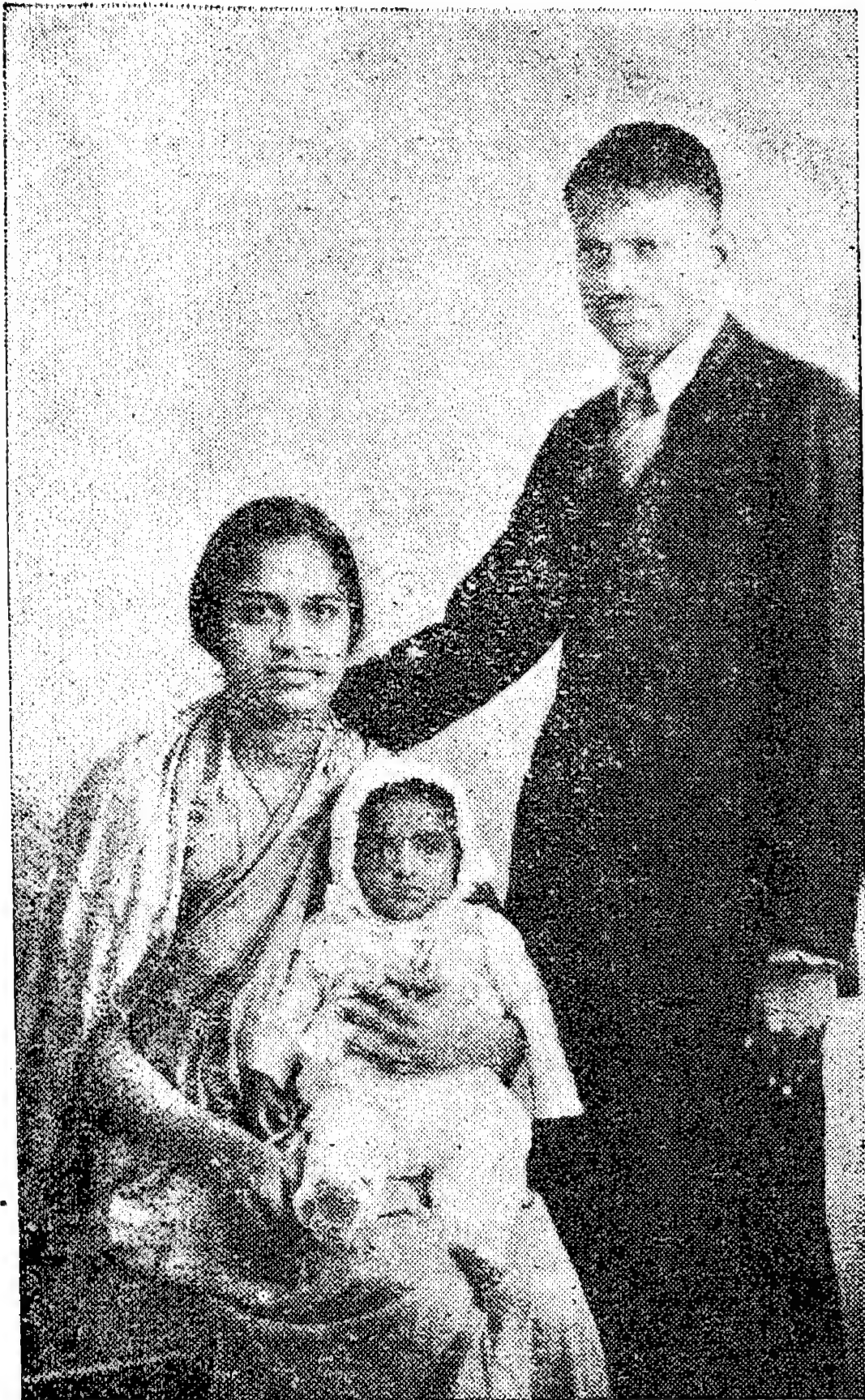
రఘు ఇన్ని సంవత్సరముల నుండిన్ని
మహారాజావారు ఇచ్చుచున్న విరాళ
ములు ఈ సంస్థ కెంతో ఉపచరిస్తూ
ఉన్నవి. వృత్తి విద్యలు (నైట్స్ అండ్
టెక్నాలజీ) విద్యలు బోధించుటకుగాను
ప్రత్యేక శాఖలు ఈ సంస్థలో నిర్మించి
పనిచేయుటకు ప్రభుత్వము వారున్న
జయపుర మహారాజావారున్న ఎక్కు
వగా తోడుపడిరి. ప్రాక్ పాశ్చాత్య
విజ్ఞాన సిధులయిన రెడ్డిగారి యాజ
మాన్యమున పది సంవత్సరములును,
(1926-31, 36-42) ఆధ్యాత్మిక విద్యా
ప్రవీణులని పాశ్చాత్య దేశములందునూ

విఖ్యాతిపొందిన సర్ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణగారి యాజమాన్యమున అయిదు సంవత్సరములున్న (1931-36) పనిచేసి ఈ సంస్థ అనేక విషయములలో వృద్ధి పొందినది. విశాఖపట్టణమున 1926 లో స్థాపించబడిన వైద్య కళాశాల (మెడికల్ కాలేజీ) ఈ సంస్థలోచేరి ఆంధ్ర వైద్య కళాశాలగా మారుట గొప్ప విషయము. ఈ కళాశాలలో ఉత్తీర్ణులయినవారి పదవులు(డిగ్రీలు) ఇతర విశ్వ విద్యాలయములవారున్న, ప్రభుత్వములవారున్న కొంతకాలము సరిగా మన్నింప కుండిరి. అందుకు ఆంధ్ర నాయకులున్న ఈ సంస్థవారున్న తీవ్రముగా అలజడి కలిగించి పని చేసి కృతార్థులయిరి.

ఇంకా ఈ సంస్థ శాఖోపశాఖలుగా పెరిగి ఆంధ్ర దేశమందలి జనసామాన్యమునకు సైతము ఉపచరించునట్లు చేయవలెనని రెడ్డిగారు ప్రయత్నించి, అందుకు తగిన ప్రణాళిక తయారు చేయవలెనని కోరినప్పుడు, బాపినీడుగారు ఒక ప్రణాళికను ప్రదర్శించినారు. దాని ననుసరించి విజ్ఞాన వ్యాపకోపన్యాసములు (ఎక్స్ ప్లెన్ షన్ లెక్చర్లు) వివిధ స్థలములలో విద్యాధికులచేత ఇప్పించే పద్ధతి అమలులోనికి వచ్చినది. సర్వకళాశాలలలో సైతము విద్య ఆంధ్రభాషనే బోధించవలెనన్న ఆదర్శము ననుసరించి ప్రారంభములో ఇంటర్మీడియేట్ పరీక్షలకు సంబంధించిన పాఠ్య గ్రంథములు విశ్వ కళా పరిషత్తువారు వ్రాయించవలెనన్న సలహాసైతము బాపినీడుగారు చేసిరి. దాని ననుసరించి పరిషత్తువారు కొన్ని ఉపసంఘములను ఏర్పరచిరి. ఎవరెవరి చేతను ఏయే విషయములకు సంబంధించిన గ్రంథములు వ్రాయించవలెనో నిర్ణయించడము

సైతము జరిగినది. గాని కొద్ది కాలములోనే ఈ ఉద్యమము కొన్ని కారణములవల్ల విరమించుకో వలసివచ్చినది.

ఈ విశ్వ కళా పరిషత్తువారు గత ఆరుసంవత్సరములలోను గావించిన పని చాలా ప్రశంసనీయమయినది. జయపుర మహారాజావారి భూరి విరాళ సాహాయ్యమున స్థాపించిన నూతన సర్వ కళాశాల శాస్త్రవిద్యలకును వృత్తి కళలకును సంబంధించినది. దాని పేరు మహారాజావారి పేరుతో జోడించి, జయపుర విక్రమదేవు శాస్త్ర వృత్తివిద్యా కళాశాల (జయపూర్ విక్రమదేవు కాలేజ్ ఆఫ్ సయన్స్ అండ్ టెక్నాలజీ) అని పెట్టిరి. ఈ కళాశాల భవనమునకు ఎదురుగా వారి శిలా విగ్రహము 1938 లో నిల బెట్టినారు. ఈ పరిషత్తువారి సర్వకళాశాలలలో గణితము, ఆధ్యాత్మిక విద్య, చరిత్ర, అర్థ శాస్త్రము, తెలుగు, వాణిజ్యము అను విషయములకు సంబంధించిన విద్య అత్యుత్తమ (ఆనర్సు) శ్రేణి వరకును గలదు. ఉత్తమ శ్రేణి విద్య అనగా బి. ఏ. శ్రేణి విద్య, వాణిజ్యము, గణితము, ఆధ్యాత్మిక విద్య, చరిత్ర, అర్థ శాస్త్రము అను విషయములకు సంబంధించి యున్నది. ఇదిగాక జయపుర మహారాజావారి పేరనున్న సర్వ కళాశాలలో అత్యుత్తమ విద్య పదార్థవిజ్ఞాన శాస్త్ర మందును, రసాయన శాస్త్రమందును; చక్కెర పరిశ్రమకు, వృత్తి విద్యకు, వైద్యమునకును సంబంధముగల రసాయన శాస్త్ర పరిశోధనలును బోధించి, శాస్త్ర వేత్తలను ఉదయింప జేస్తున్నారు. పింగాళీ, గ్లాసు పరిశ్రమలకు సంబంధించిన పరిశోధనలు జరుగుచున్నవి. ఇవి ఆంధ్రుల ఆర్థికాభివృద్ధికి ఎక్కువగా తోడుపడును.

డాక్టరు కె. లక్ష్మణరావు, ఎమ్.ఎన్.సి., పిహెచ్.డి.,
గిందీ ఇంజనీరింగ్ కాలేజీలో అధ్యాపకులుగా నుండిరి,
సిమెంటు కాంక్రీటు భవనములు కట్టుటలో నిపుణులు,
ప్రస్తుతము బర్మింగ్ హామ్ విశ్వవిద్యాలయములో
అసిస్టెంట్ ప్రొఫెసర్ గా నున్నారు.

వీరి భార్య శ్రీమతి కె. వరలక్ష్మి,
లండన్ లో సోషల్ సర్వీసు డిప్లమా పొందిరి.

ప్రకృతి-జీవ శాస్త్రములు సైతము నేర్పించవలెనన్న ఉద్దేశముతో ఎర్స్కైన్ ప్రభువు ప్రోత్సహింపగా, అందుకుగాను 1939 లో ప్రభుత్వ విరాళము ప్రత్యేకముగా ఏర్పడినది. దానితో ఎర్స్కైన్ ప్రభువు పేరు జోడించి ప్రకృతి శాస్త్ర కళాశాల (ఎర్స్కైన్ కాలేజ్

ఆఫ్ నాచురల్ సయన్సు) 1941 లో స్థాపించబడినది.

రెడ్డిగారి ప్రయత్నములవల్లనే నైజాం సంస్థానాధీశులున్ను, తిరువాన్కూరు మహారాణి గారున్ను చెరియొక లక్షరూపాయల విరాళమున్ను ఇచ్చిరి. నెల్లూరి నివాసులును ధనవంతులును అయిన తిక్కవరపు రామిరెడ్డి గారున్ను, వారి కుమార్తె లిరువురును సభామందిర నిర్మాణమునకు రూ 25,000 లిచ్చిరి. వారి పేరను ఆ సభా నిర్మాణము జరిగినది. జిల్లా బోర్డులు, మ్యూనిసిపాలిటీలు, సర్ అల్లాడి కృష్ణస్వామి, సర్ సి. ఆర్. రెడ్డి మొదలయిన ఉదారులు ఈ సంస్థకు విరాళముల నిచ్చుచుండుటచేత అనేక పనులు జరుగుచున్నవి. విద్యార్థికులు పరిశోధనలు చేస్తున్నారు.

ఈ సంస్థతో చేరిన సర్వ కళాశాలలు :—

అ. ఆంగ్లవిద్య కళాశాలలు.

- (1) బరంపురం కల్లికోట కాలేజి
- (2) పల్లాకిమిడి మహారాజావారి కాలేజి
- (3) విజయనగరము మహారాజావారి కాలేజి
- (4) విశాఖపట్టణము మిసెస్. ఏ. వి. ఎన్. కాలేజి
- (5) కాకినాడ పితాపురంరాజావారి కాలేజి
- (6) రాజమహేంద్రవరం గవర్నమెంటు కాలేజి
- (7) " ట్రయినింగు కాలేజి
- (8) బెజవాడ శ్రీరాజా రంగయప్పరావు కాలేజి
- (9) బందరు హిందూ కాలేజి

(10) గుంటూరు హిందూ కాలేజి

(11) ,, ఆంధ్ర క్రిస్టియన్ కాలేజి

(12) నెల్లూరు వేంకటగిరి రాజావారి కాలేజి

(13) అనంతపురం గవర్నమెంటు కాలేజి :

ఇది మొదట కొన్నాళ్లు ఈ సంస్థలో ఉండి చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయమున చేరినది.

(14) మదనపల్లి దివ్యజ్ఞాన కళాశాల

ఆ. ఆంధ్ర గీర్వాణ కళాశాలలు.

(1) పల్నాటిమిడి మహారాజావారి సంస్కృత కళాశాల

(2) విజయనగరం మహారాజావారి సంస్కృత కళాశాల

(3) రాజమహేంద్రవరం వైశ్య సేవాసదనం

(4) బె. వెం. స్వామి సంస్కృతోన్నత పాఠశాల, రాజమహేంద్రవరం

(5) కొవ్వూరు ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాపీఠం

(6) చిట్టిగూడెము సంస్కృత కళాశాల

(7) తెనాలి ,, ,,

(8) అమృతలూరు ,, ,,

(9) నెల్లూరు సంస్కృత పాఠశాల

ఇ. ఇతర కళాశాలలు.

ఆంధ్ర వైద్య కళాశాల (మెడికల్ కాలేజి) విశాఖపట్టణము.

ఇంకా న్యాయము (లా), వ్యవసాయము (అగ్రికల్చర్), శిల్పము (ఇంజనీరింగ్) విషయములకు సంబంధించిన సర్వ కళాశాలలు స్థాపించలేదు. అందుకు తగిన ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి.

ఈ విశ్వ కళాపరిషత్తులో చక్కని గ్రంథాలయము కలదు. పరిషత్తువారు కొన్ని గ్రంథములను విద్యార్థికులచేత వ్రాయించి ప్రకటించి

నారు. ఆంధ్రుల చరిత్ర వ్రాయించుటకు సరియైన ప్రయత్నములు జరుగలేదు. ఆంధ్ర నిఘంటు నిర్మాణము కావలసియున్నది. ఆంధ్ర విజ్ఞాన సర్వస్వము—క్రీ. శే. కొమర్రాజు లక్ష్మీరావుగారు మొదలు పెట్టినది—పూర్తి చేయవలసియున్నది.

ఈ సంస్థలో విద్య నభ్యసించి, శాస్త్ర పరిశోధకులుగా పనిచేసి ఇతర స్థలములందున్న ప్రఖ్యాతి వహించినవారు, డాక్టరు రంగధామ రామమూరావు గారు, గోపాలరావు గారు, వేంకటగిరి రావుగారు మొదలయినవారు గలరు. సర్ సి. వి. రామన్ గారి శిష్యులును, గొప్ప శాస్త్ర పరిశోధకులును అయిన ప్రొఫెసర్ సూరి భగవంతుంగారు పదార్థ విజ్ఞాన శాస్త్రవేత్తలయి జగద్విఖ్యాతి పొందిరి. వీరిప్పుడు ఈ సంస్థలోగల సర్వకళాశాలకు ప్రిన్సిపాల్ గా నున్నారు.

* ముద్రాకల్పనాసాంక కేతికార్థము

“సూర్యుడు విశ్వకళాపరిషత్తు. సూర్యకిరణము లేడు బంధములుగా ఏర్పడి వెలునడు చున్నవి.

ఏడు పవిత్రమైన సం

ఖ్య. పద్మముదయి

స్తూ ఉన్న సరోవర

ము ఆంధ్రదేశము.

అందు నైజాంపరగ

ణాలలోని తెలింగాన

దేశము సైతము చేరి

యున్నది. సూర్యో

ఆంధ్ర విశ్వ కళా పరిషత్తుకుట ముద్రక

దయముతో పద్మము వికసిస్తున్నది. సూర్యకిరణములను దాటుతూ స్వస్తిక ప్రకాశిస్తున్నది ; ఆర్య సంతతికి ప్రాచీనతమమైన సకలమాంగళిక

* విశ్వకళాపరిషత్తువారి నిర్వచన మనుసరించి.

డాక్టరు కొలిచర్ల సీతారామయ్య,
వుయ్యూరు వాస్తవ్యులు, ప్రస్తుతము
రష్యాలో ప్రముఖ శాస్త్రజ్ఞ పదవియం
దున్నారు.

చిహ్నము. పీటికి
వెలువల పద్మ
దళముల వలయ
మొకటి ఉన్నది.
ముద్రా కల్పన
లో పద్మమున
కు ప్రయోజన
మున్నది. 64 దళ
ములున్న 64
(చతుస్పష్టి)
కళలను సూచిం
చును. సంస్కృత
వాఙ్మయమందు
గల విజ్ఞాన
మంతా ఈ 64

కళలందును నిశ్చిప్తమై యున్నట్లు వర్గీకరణము
చేసి యున్నారు.

సకలమాంగళిక చిహ్నమైన స్వస్తిక గుండా
ప్రసరిస్తూ ఉన్న తేజస్సు, మనకు ఆదర్శవాక్యమై
యున్న “తేజస్వి నావధితమస్తు” అనే వేద
వాక్యముపై బడుతున్నది. “మా అధ్యయన
విషయములపై వెలుగు పడుగాక” అని దీనికి
అర్థము. ఈ ప్రార్థన మనబక్క మతమునకు
మాత్రమే విశిష్టమైనది కాదు; అన్ని మతముల
వారున్న చేయదగినది.

దీని దిగువను నెలవంక గలదు. ఈ నెల
వంకకు సంస్కృతములో చంద్రకళ అందురు.
కళ అనగా శాస్త్రము; అంతకంటె ఎక్కువగా,
శాస్త్రజ్ఞానమును వినియోగిస్తూ నిపుణతతో
జేసే పని. ఈ విద్యాసంస్థకు ఆంధ్ర విశ్వకళా
పరిషత్తు అనిపేరు.

ముకుటమున్ను, చంద్రుడున్ను ఈ సంస్థలో
ముసల్మానులకుగల అభిమానమును సైతము
సూచించును.

పద్మదళములను ఆస్వాదిస్తూ రెండు సర్ప
ములు కలవు. సర్పమునకు సంస్కృతభాషలో
నాగమని సైతము అందురు గదా! ఆధునిక పరి
శోధనలను బట్టి సంస్కృత వాఙ్మయమందు
పేర్కొనబడిన ప్రాచీన నాగ వంశమువారు
ఆంధ్రులే అని తేలినది. మన పూర్వుల నెందుకు
నాగు లనిరో స్పష్టముగా తెలియదు. మన
పూర్వులు నాగులను పూజించు చుండుటచేతనో,
నాగమును యుద్ధమందు కేతనముగా పెట్టుకొను
టచేతనో ఈ పేరు వచ్చియుండును. మహా
భారతమందు నాగుల ప్రసక్తి కలదు.”

సంస్కృత విద్యాలయములు, సర్వ కళాశాలలు

ప్రాచీన సంప్రదాయముల ననుసరించి
సంస్కృత విద్యను బోధించే విద్యాలయము
లున్న సర్వ కళాశాలలున్న మన దేశములో
ఇంకను కొన్ని చోట్ల గలవు. ప్రభుత్వమువారి
సహాయము పొందినవి ప్రభుత్వమువారి
నిబంధనలను అనుసరించిన్ని, విశ్వ విద్యాలయ
మువారి దక్షతను పొందినవి విశ్వవిద్యాలయము
వారు విధించిన ప్రణాళికను అనుసరించిన్ని పని
చేస్తూన్నవి.

తిరుపతి దేవస్థానమువారి ఆంధ్ర గీర్వాణ విద్యాలయము

ఇది చెన్నపురి విశ్వ విద్యాలయములో చేరి
యున్నా, తిరుపతి చిత్తూరు జిల్లాలో ఉన్నది
గనుక, మన ఆంధ్రదేశమందలి విద్యాలయము
గా పేర్కొన దగినది. ఈ విద్యాలయము
నకు శ్రీ వేంకటేశ్వర సంస్కృత సర్వకళాశాల
(కాలేజి) యనిన్ని, వేదపాఠశాల అనిన్ని పేళ్లు.
కళాశాలలో విద్యార్థులచేత పరీక్షలకు చదివి

చుటకాక పరిశోధనలు చేయించి అపూర్వమైన వ్యాసములు వ్రాయించుచున్నారు.

సంస్కృత విద్యాలయములు మన తెలుగు దేశములో ఏజిల్లాలో ఎన్నిగలవో అందలి బాల బాలికల సంఖ్య ఎంతగలదో ఈ పట్టికలో తెలియజేస్తున్నాము.

జిల్లా	విద్యాలయముల సంఖ్య	విద్యార్థుల సంఖ్య
విశాఖ పట్టణం	7	281
తూర్పు గోదావరి	6*	314
పశ్చిమ గోదావరి	1	18
కృష్ణా	2	51
గుంటూరు	3†	123
నెల్లూరు	1	57
కడప	—	—
కర్నూలు	—	—
బళ్లారి	1	23
ఆనంతపురం	—	—
చిత్తూరు	2	149

ప్రభుత్వ విద్యాశాఖానివేదిక 1940-41 పు. 72

* ఇందులో 2 బాలికల బడులు ; అందు 207 బాలికలు

† ఇందులో 1 బాలికలబడి ; అందు 50 బాలికలు.

మలబారు, దక్షిణ కన్నడ జిల్లాలలో 17 ; 15 విద్యాలయములున్న 1496 ; 1137 బాలబాలికలున్నగలరు. ఇంత ఎక్కువగా రాష్ట్రములో మరి ఎక్కడను కనబడదు.

జాతీయ విద్యాలయములు

1905 లో వందేమాతర మనుచేర నుదయించిన అలజడి వంగ దేశములో పుట్టి దేశమంతటను వ్యాపించినప్పుడు మన ఆంధ్రులు సైతము ఉద్రేకపూరితులయి ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వమువారు స్థాపించిన విద్యాలయములలోని విద్య, దేశాభిమానమునకున్న జాతీయ వికాసమునకున్న దేశాభివృద్ధికిన్ని ప్రతికూలముగా నున్నదని గ్రహించి, జాతీయకళలను జాతీయ విద్యలను పోషింపదగిన విద్యాలయములను నెలకొల్పుటకై ప్రయత్నించిరి. ఆ విద్యాలయములలో

నేర్పే విద్యలు తెలుగు భాషనే నేర్పవలెనన్న ఆశయము సైతము ఆనాడే పుట్టినది. అప్పుడు వెలసిన జాతీయ విద్యా సంస్థలలో, మచిలీపట్టణమందు 1910 లో స్థాపించిన ఆంధ్ర జాతీయ కళాశాల నేటికిని చెక్కుచెదరక ఎప్పటికప్పుడు నూతన జీవన వికాసములతో విలసిల్లుతూ నిలిచియున్నది. కీ. శే. కోపల్లె హనుమంతరావు గారు తమ జీవితము ఈ సంస్థాభివృద్ధికి కైంకర్యము చేసినారు. వారున్న, వారి మిత్రులు డాక్టరు భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారు మొదలయినవారున్న చేసిన కృషివల్ల ద్రవ్య సహాయం, ఆదరము, హెచ్చరిక దేశములో నలుదెసలనుండిన్ని వస్తూఉండేది. ఒక పెద్ద ఆవరణలో కళాశాలకు కావలసిన భవనములు, పెద్ద యంత్రాగారము, గురు శిష్యులకు కావలసిన వసతి గృహములు నిర్మించిరి. వేలకొలది గ్రంథములు సేకరించి పెద్ద గ్రంథాలయము సైతము నిలిపిరి. మచిలీపట్టణమునకు వచ్చిన యాత్రికులకు ఇది యొక చూడదగిన సంస్థగా నుండెను. దేశచరిత్ర, దేశవిద్యలు, లలితకళలు నేర్పుటకు మొదలు పెట్టిరి. జాత్యున్నతికి యంత్రము ముఖ్యమని యెంచే ఆ దినములలో ఈ కళాశాలలో యంత్రములు పెట్టించి యంత్ర విద్యతోపాటు వడ్రంగము, పేమునేత మొదలయిన చేతిపనులున్న, కలంకారీ తివాసీల పరిశ్రమలున్న సాగించిరి.

1920 లో దేశమందలి రాజకీయ వాతావరణమందు గాంధీజీ ఉదయింపగానే జాతీయ విద్యా విధానము కొత్త రూపమును దాల్చినది. యంత్రాగారముల కంటె గృహ పరిశ్రమలే దేశాభ్యున్నతికి ఎక్కువమేలయిన సాధనములని కాంగ్రెస్

ఆదేశించినది. అప్పుట నుండిన్ని ఈ కళాశాల రాట్నమునకున్న, ఖద్దరునకున్న అగ్రస్థాన మిచ్చినది. జాతీయైక్యతకు ఎక్కువగా తోడు పడగల భాష అనే ఆశయముతో హిందీ భాష నేర్పటకు మొదలు పెట్టినది. సాహిత్యశాఖ, ఐతిహాసిక శాఖ, చిత్రకళాశాఖ మొదలగు విద్యా శాఖలు నూతనాదర్శములతో పనిచేయుటకు ప్రారంభించినవి. ఈ కళాశాలలో గురుకుల వాసంచేసిన వారికి కొత్త దృష్టి, కొత్త వికాసం, కొత్త బలము, ఓజస్సు కలిగినవని చెప్పటకు సందియము లేదు.

డాక్టరు బి. వి. నారాయణస్వామి నాయుడు.
మద్రాసు పచ్చయప్ప కాలేజి ప్రిన్సిపాల్.

1930 నుండిన్ని ఈ కళాశాలకు కొత్త దశ ప్రారంభించినది. ఆనాటికి నూతనాశయములు దేశమంతటను వ్యాపించినవి. దేశస్వాతంత్ర్యము కోసము, ఆంధ్ర్రరాష్ట్ర నిర్మాణము కోసము, దేశ పరిశ్రమల అభ్యున్నతి కోసము, హరిజనుల ఉద్ధరణ కోసము దేశస్థులు నడుము బిగించి కార్య రంగములోనికి దిగుతూఉన్న ఆ దినము లలో, యంత్రాలయమును ఇంజనీరింగు శాఖను నడుపుభారము బందరు మ్యూనిసిపాలిటీ భుజము లపై మోపి, గ్రామ సీమలను పునరుద్ధరింప వలెనన్న సంకల్పముతో ఈ కళాశాల, 1932 నుండి 5 ఏండ్లు గ్రామ సేవకులుగా పనిచేయు టకు కావలసిన శిక్షణ అందించింది. వినయ వివేక ములు, సేవాత్మరత, త్యాగశీలముగల యువ కులు గృహ పరిశ్రమలు, దేశ విద్యలు, నూతన విజ్ఞానము ఈ కళాశాలలో నేర్చుకొని గ్రామ, సీమలకు ఆచార్యులుగాను సేవకులుగాను పనిచేయుటకు పోవుచుండిరి.

1937లో రాష్ట్ర ప్రభుత్వము కాంగ్రెస్ వారి చేతికి రాగానే గాంధీజీ వార్ధాలో నూతన

విద్యా విధానమును నిర్దించి పనిచేయుట ప్రారంభమైనది. అట్టిపని అదివరకే సాగిస్తూ ఉన్న ఈ కళాశాల ఇనుమడించిన ఉత్సాహముతో వార్ధా విద్యా విధానమును అవలంబించి కృషి చేస్తున్నది. అదివరకు ప్రతికూలముగా నుండిన ప్రభుత్వము ఆదరించి ఈ సంస్థకు సాహాయ్యము చేయుటకు సైతము ప్రారంభించినది. గాని 1940 లో కాంగ్రెస్ వారు ప్రభుత్వరథమునుండి దిగి పోవుటవల్ల ఈ సాహాయ్యము తప్పిపోయినది. స్థానిక సంస్థలు సైతము దీని యెడల తమకుండిన ఆదరమును పోషించుటయేకాక అనాదరమును సైతము ప్రకటించిరి. అయినను ఆత్మ ప్రత్యయ మున్న, ధైర్యోత్సాహములున్న పోగొట్టుకొనక ఈ సంస్థ దేశ సేవ చేస్తున్నది. సంవత్సరము నకు ఆరువేలకుపైగా ఆదాయం రాదగిన భూవ సత్తితో సర్వ లక్షణ సంపన్నమైయున్న ఈ సంస్థకు దేశాభిమాను లందరును తోడపడగ

లరనిన్ని, శుభదినములు రాగలవనిన్ని ఆశీస్సు
న్నాము.

ఈ ఆంధ్ర జాతీయ కళాశాల పుట్టిన కొద్ది
కాలమునకే రాజమహేంద్రవరములో ఒక
జాతీయ పాఠశాల వెలసినది. కొద్ది కాలము
మాత్రమే చక్కగా పనిచేసి కొంతకాలము ఆగి
పోయినది. 1920 లో రాజకీయ వాతావరణ
మందు గాంధీశకము ప్రారంభించినతోడనే
ఈ పాఠశాల మరల వృద్ధిలోనికి వచ్చి, వృత్తి
విద్యలు నేర్ప జాతీయ కళాశాలగా నున్నది.
ఇవేకాక, ఇంకా కొన్ని జాతీయ కళాశాలలు
పుట్టి పనిచేయుచున్నవి.

వర్తకులు కొందరు కావూరిలో తిలక్ ఆంధ్ర
జాతీయ విద్యాలయం స్థాపించినారు. ఇది జాతీయ
సభలకును, స్వదేశ వస్తు ప్రదర్శనములను కాంగ్రెస్
ఉద్యమమునకు కేంద్ర స్థలముగానున్నది. ఆయు
ర్వేదం, చిత్రలేఖనం, ప్రాథమికవిద్య సైతము
ఇక్కడ నేర్పబడుతున్నాయి. ఏలూరిలో

డాక్టరు కాకర్ల శకుంతలాదేవి ఏ.హెచ్. డి.,
కలకత్తాలో శ్రీల కళాశాలకు ప్రిన్సిపాలుగా నున్నారు.

కీ.శే. మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవిగారిపేర, కలగరి
పిచ్చమ్మగారు, అన్నపూర్ణాదేవి పాఠశాలను
స్థాపించినారు. నెల్లూరిలో పొణకా కనకమ్మ
గారు కస్తూరీదేవి పాఠశాల స్థాపించి కొంత
కాలము నడిపినారు.

గుంటూరిలో ఉన్న వ లక్ష్మీనారాయణ దంప
తులు స్థాపించిన శారదానికేతనము దినదినాభి
వృద్ధిపొంది, శాఖోప శాఖలుగా పెరిగి, సకలజనా
దరణీయమైన పని సాగిస్తూ ఉన్నది. ఇందలి
బాలికలు మెట్రక్యులేషన్, విద్వాన్ పరీక్షలకు
సైతము వెళ్ళుచున్నారు.

శ్రీ విద్య

ఋగ్వేదమందలి సూక్తములు కొన్ని రచిం
చిన దేవహూతి, లోపాముద్ర మొదలయినవారు ;
గార్గి, మైత్రేయి వంటి బ్రహ్మవాదినులు ; శబరి,
కాళిండివంటి తపస్వినులు ; శాండిలి, స్వయం
ప్రభ వంటి యోగినులు ; వేదావతివంటి భవిష్య
వాదినులు ; మీరాబాయి, సక్కుబాయి వంటి
భక్తురాండ్రు ; రుద్రాంబవంటి పరిపాలకురాండ్రు ;
రాణీ సంయుక్త, తారాబాయి వంటి వీరవని
తలు ; యమునాబాయి, లక్ష్మీబాయివంటి యోధు
రాండ్రు ; చిత్రలేఖ, పద్మావతి వంటి కళానిపు
ణలు ; వరాహుని కోడలును మిహిరుని భార్య
యైన ఖన్నవంటి విదుషీమణులు ; భాస్కరా
చార్యుని కూతురైన లీలావతి వంటి గణిత
శాస్త్రధురీణలు ; శశిరేఖ వంటి రసాయనశాస్త్ర
ప్రవీణలు ; భోజుని భార్యయైన భానుమతి వంటి
ఐంద్రజాలికలు మొదలయిన విద్యాశారదలు
వెలసిన మన భారత దేశములో, మహమ్మదీయ
యుగములోను బ్రిటిష్ యుగము ప్రారంభించిన
తర్వాతను శ్రీ విద్య అడుగంటి యుండుట మన

దేశ దౌర్భాగ్యమునకు ప్రధానమైన నిదర్శనము. తక్కిన ప్రదేశములతోపాటు మన ఆంధ్ర దేశమందు సైతము స్త్రీలకు విద్య యెందుకన్న మహాధ్యము ప్రబలియుండెను. అందుచేత బ్రిటిష్ యుగము ప్రారంభించిన నాటికి దేశమందుగల విద్యా సంస్థలందును, ఆ తర్వాత వెలసిన విద్యా సంస్థలందును స్త్రీలకు ప్రత్యేక విద్యాలయములు లేక పోవుటయేకాక, ఉన్న విద్యాలయములందైనను తగిన అవకాశములుగాని ప్రోత్సాహముగాని లేక పోయినది. బాలికా పాఠశాలలు స్థాపించుటలో సైతము మిషనరీ నారే ముందంజ వేసినవారు. వంగ దేశమందు 1820-30 లో రాజా రామమోహనరాయ స్థాపించిన బ్రాహ్మసమాజమతము, మరి నలువది సంవత్సరములకు కేశవచంద్రసేనుని ప్రోత్సాహమున నూతన వికాసమును పొందినప్పుడు, స్త్రీ విద్యకు సరియైన మార్గ మేర్పడినది. మిషనరీ వారు మన తెలుగు జిల్లాలలో నెలకొల్పిన బాలికా పాఠశాలలు ప్రాథమిక విద్యను మాత్రమే బోధించినా స్త్రీ విద్యకు తగిన ప్రోత్సాహమును కలిగించినవి. కమలాసత్య నాథన్, మిసెస్ శ్రీనివాసం, డాక్టర్ లాజరస్ మొదలయిన స్త్రీలు—ఉత్తమకులములో పుట్టిన వారే—క్రీస్తుమతమును స్వీకరించి, ఉత్తమ విద్యల నభ్యసించి గొప్ప పదవులను అలంకరించిరి. విదేశమతముల నవలంబించినగాని స్త్రీ విద్య వృద్ధిలోనికిరాదన్న దురభిప్రాయము పోగొట్ట వలెనన్న పట్టుదలతో బ్రాహ్మసమాజమువారు బాలికా పాఠశాలలకై కృషిచేసిరి. అందులో కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగముగారు స్త్రీ విద్య కొంతవరకు పోషించిరి. అయితే, మొన్న మొన్నటి వరకు ఉన్నత విద్య నభ్యసించుటకు

డాక్టరు కొమరాజు అచ్చమాంబ,
ఇంగ్లండునందు వైద్యవిద్య నభ్యసించి
గొప్ప పట్టము పొందినవారు.

తగిన సౌకర్యములు మన దేశములో లేనందున డాక్టరు అచ్చమాంబ, డా॥ లక్ష్మీదేవిగార్లు విదేశములకు; డా॥ శకుంతలాదేవి కీ. శే. అన్నపూర్ణాదేవి మొదలయిన స్త్రీలు వంగదేశమునకుపోయి ఉన్నత విద్యావతులైరి. వసుంధరాదేవి గారు ఇంగ్లండు దేశమునకుపోయి, విశ్వ విద్యాలయములో రసాయన శాస్త్రమందు ఎమ్. ఎస్ సి. పరీక్షలో ఉత్తీర్ణురాలై ఇప్పుడు చెన్నపురి క్వీన్ మేరీ సర్వకళాశాలలో అధ్యాపకురాలుగా నున్నారు. బాలికా పాఠశాలలు క్రమక్రమముగా ఎక్కువగుతూ ఉన్నవిగాని ఇంకా తగిన్ని లేవనియే చెప్పవలెను.

ప్రాథమిక విద్యనయినా బాలికలకు అందజేయలేని గ్రామములు మన తెలుగు జిల్లాలలో ఇంకా వేలకొలది యున్నవి. మన ఆంధ్ర దేశమందు ఒకొక్క జిల్లాలో బాలురకుగల ప్రాథమిక పాఠశాలలే తక్కువగానున్నవి; బాలికా

ఆంధ్రసర్వస్వము

పాఠశాలలు ఇంకా తక్కువగానున్నవి. ఈ విషయము ఈ క్రిందనున్న పట్టికలో స్పష్టముగా కనబడును.

జిల్లా	బాలర పాఠశాలలు	అందు బాలర సంఖ్య	బాలికా పాఠశాలలు	అందు బాలికల సంఖ్య
విశాఖపట్నం	873	45,999	119	19,112
తూ. గోదావరి	794	44,159	146	28,441
ప. గోదావరి	545	28,626	129	21,908
కృష్ణా	591	23,977	134	19,388
గుంటూరు	674	32,400	141	19,908
నెల్లూరు	508	27,175	67	14,702
కడప	390	15,140	73	6,141
కర్నూలు	490	24,906	25	8,543
బళ్లారి	288	14,507	74	6,827
ఆనంతపురం	476	23,466	73	8,276
చిత్తూరు	471	28,069	19	12,387
మొత్తం	6100	308,424	1000	165,633

ఈ పట్టికలోనివి 1939-40 నాటి ప్రభుత్వ లెఖలు.

బాలుర బడులలోనున్న బాలికల సంఖ్యను బాలికల బడులలోనీ బాలరసను విడదీసి చేర్చిన సంఖ్యలు.

మ్యూనిసిపాలిటీలలో బాలబాలికల విద్యాభివృద్ధికి ప్రాథమిక పాఠశాలలయినా తగినన్ని పెట్టితీరవలసినది. ప్రాథమిక పాఠశాలలకు పోయే బాలబాలికలలో నూటికి ఎంతమందికి మ్యూనిసిపాలిటీలు పెట్టిన బడులలో స్థలము వాలకున్నదో ఈ క్రింది పట్టికవలన తెలుసుకోవచ్చును.

మ్యూనిసిపాలిటీ	ఆవకాశం లేని	
	బాలురు నూటికి	బాలికలు నూటికి
కీకాకుళం	34.5	52.5
విజయనగరం	28.0	37.6
మునిపట్టణం	46.4	54.5

విశాఖపట్టణం	15.0	36.8
అనకాపల్లి	43.1	62.6
కాకినాడ	42.9	28.6
పెద్దాపురం	38.7	46.5
రాజమహేంద్రవరం	9.0	14.4
ఏలూరు	3.9	32.2
పాలకొల్లు	5.2	43.2
బెజవాడ	33.5	34.9
గుడివాడ	60.5	76.5
మచిలీపట్టణం	5.3	32.3
గుంటూరు	19.8	62.7
నరసారావుపేట	45.2	3.6
తెనాలి	51.8	55.1
ఒంగోలు	15.3	27.7
నెల్లూరు	19.3	4.0
కడప	—	34.7
ప్రొద్దుటూరు	32.7	58.1
కర్నూలు	3.1	40.9
నంద్యాల	13.1	41.3
ఆనంతపురం	—	33.2
తాడిపత్రి	22.9	62.6
హిందూపురం	2.2	27.4
హోస్పేట	16.4	75.9
బళ్లారి	39.7	73.4
అదోని	37.9	65.9
చిత్తూరు	14.8	42.3
తిరుపతి	30.7	44.1

1930-40 సం॥ నాటి ప్రభుత్వ లెఖలనుసరించి.

30 మ్యూనిసిపాలిటీలలో బాలుర విషయంలో 50 కు మించినవి రెండే; బాలికల విషయంలో 50 కు మించినవి 11. బాలికల విషయంలో గుడివాడ, హోస్పేట, బళ్లారి, గుంటూరు, తాడిపత్రి, అనకాపల్లి ఎంతవెనక పడి ఉన్నవో!

స్త్రీవిద్య ప్రాథమిక క్రేణిలోనే వెనుకబడి

డాక్టరు లాజరస్, తెలుగు కన్య ;
డిప్టీలోని లేడి హార్డింజ్ కళాశాల ప్రిన్సిపాల్.

యున్నప్పుడు ఉన్నత శ్రేణిలో ఎంత తక్కువగా నుండునో చెప్పనక్కర లేదు. ఈ క్రింది పట్టిక చూస్తే చాలును.

1940 లో సెకండరీ స్కూళ్లలో చదువుచున్న		
జిల్లా	బాలరసంఖ్య	బాలికల సంఖ్య
విశాఖపట్టణం	9,523	746
తూర్పు గోదావరి	11,347	1,689
పశ్చిమ గోదావరి	7,088	654
కృష్ణా	8,756	1,026
గుంటూరు	9,725	1,198
నెల్లూరు	4,915	806
కడప	2,271	287
కర్నూలు	3,755	431
బళ్లారి	3,942	371
అనంతపురం	2,854	349
చిత్తూరు	4,242	639
మొత్తం	68,418	8,196

ప్రభుత్వ విద్యాశాఖానివేదిక 1940-41, రెండవ వాల్యూము, మొదటి భాగము పుటలు 33, 52.

ఇక సర్వకళాశాలలలో విశ్వకళా పరిషత్తు పరీక్షలలో ఉత్తీర్ణులగుతున్నవారి సంఖ్య అత్యల్పమనుటకు వింతపడ నక్కరలేదు. స్త్రీలకు ప్రత్యేకించి సర్వకళాశాల ఒకటైనా ఆంధ్ర జిల్లాలలో లేదు. వాల్తేరులోనో రాజమహేంద్రవరములోనో ఒకటిసిర్మించుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. అందుచేత ఆంధ్రయువతులు చెన్నపురిలోనున్న క్వీన్ మేరీజ్ కాలేజిలోనో ఉమెన్సు క్రిస్టియన్ కాలేజిలోనో చదువుకొంటున్నారు. పై రాష్ట్రములలోని సర్వకళాశాలలందున్న ఆంధ్రయువతులు కొందరు ఉన్నత విద్య నభ్యసిస్తున్నారు.

పెద్ద పరీక్షలలో ఉత్తీర్ణులయి ప్రఖ్యాతి పొందిన కొందరు :—

శ్రీమతి బి. కామేశ్వరమ్మగారు, బి.ఎ. ఈమె ఆంధ్ర విశ్వ కళాపరిషత్తు సెనేటు సభ్యురాలుగా నున్నారు.

శ్రీమతి జాస్తి సీతామహాలక్ష్మమ్మ, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

శ్రీమతి గుమ్మడిదల దుర్గాబాయమ్మ ఎమ్. ఏ., బి. ఎల్.

ఇట్లే చాలమంది కలరు.

వృత్తి విద్య

ఆంధ్ర జిల్లాలలో వ్యవసాయము, పశుశాస్త్రము, శిల్పము నేర్చే కళాశాలలెక్కడా లేక పోవుట పెద్ద లోపముగానున్నది. వృత్తి పరిశ్రమలకు సంబంధించిన పాఠశాలలు మాత్రము కొద్దిగా కలవు.

చదువుటగాని వ్రాయుటగాని రానివారు

మన ఆంధ్ర దేశములో గల విద్యా వ్యాప్తి గురించి ఇంత ఎక్కువగా వ్రాసినామేకాని

విద్యా విహీనుల సంఖ్య తలచుకొన్నప్పుడు ఎంతో దుఃఖము కలుగును. చదువుటగాని న్రాయుటగాని తెలియనివారు మన ఆంధ్ర దేశములో నూటికి ఎంతమందిగలరో చూడండి :—

జిల్లా	నిరక్షరాస్యులు నూటికి
విశాఖపట్టణం	94
తూర్పు గోదావరి	89
పశ్చిమ గోదావరి	86
కృష్ణ	87
గుంటూరు	87
నెల్లూరు	92
కడప	91
కర్నూలు	92
బళ్లారి	92
అనంతపురము	92
చిత్తూరు	92

విద్యా బిత్తుల కామాక్షమ్మ రాజమండ్రిలోని వైశ్య సేవాసదనమునకు ప్రిన్సిపాల్

ఆంధ్రులలో ప్రతిభావంతులు ఎందరో ఉదయించినారు. అయినను, అదియేమో కాని వారి ప్రతిభ మన దేశములో వారు పనిచేస్తూ ఉన్నప్పటి కంటే పై ప్రదేశములందు పని చేస్తూ ఉన్నప్పుడే అధికమగుతూ వచ్చినది. 17 వ శతాబ్దములో, మన ఆంధ్ర దేశములో గోదావరిజిల్లా ముంగండ అగ్రహారములో పుట్టి పెరిగిన ఉపద్రవ్య జగన్నాథపండితరాయలు, మన ఆంధ్ర దేశములో ఉన్నంతకాలము వారి ప్రతిభ ఎవరికిని తెలియకుండెను. ఢిల్లీకి పోయిన తర్వాత వారి ప్రతిభ భారత దేశమందంతటను వ్యాపించినది. అంతకుముందు అక్కరు చక్రవర్తి కొలువున గొప్పపదవిని పొందిన వీర బలుడు (బీర్ బల్) ను ఆంధ్ర దేశములో పుట్టి పెరిగి, ఢిల్లీకి పోయి అఖండ విఖ్యాతిని బడిసియుండెను. ఇట్టివారు పూర్వకాలమందు ఇంకా కొందరు గలరు. మన కాలములో సైతము ఇట్టి ప్రతిభావంతులు పై ప్రదేశములకుపోయి ఎక్కువ కీర్తిపొందియున్నారు. ఆంధ్రరాష్ట్ర మేర్పడి యుండిన యెడల వీరిలో కొందరు మన దేశములోనే ఉండి తమ ప్రతిభ పూర్తిగా రాణింప జేసికొని యుందురు గదా ! వీరి జీవిత చరిత్ర వేరొకస్థలమున సంగ్రహముగా చెప్పి యున్నాము. ఇక్కడ సూచనగా మాత్రము, కొందరి ప్రఖ్యాతి పై స్థలములో ఎట్లు విలసిల్లినదో తెలియ చేస్తున్నాము.

సర్వసర్వేపల్లి రాధాకృష్ణగారు :— వీరు కలకత్తా సర్వ కళాశాలయందు ఫిలాసఫీప్రాఫెసరుగా నున్నప్పుడే వీరిప్రఖ్యాతి అధికమయినది.

డాక్టర్ భాగవతుల విశ్వనాథము :—(బి.వి. నాథ్) వీరు ఆంధ్ర దేశములో పనిచేస్తున్నప్పుడు

వీరి ప్రతిభ కనబడలేదు. కోయంబత్తూరు వ్యవసాయ కళాశాలలో పనిచేసి అనేక పరిశోధనలు చేసి ప్రఖ్యాతి గడించి, ఇప్పుడు ఢిల్లీలో వ్యవసాయక పరిశోధకాలయమునకు ప్రధానాధికారులుగా నున్నారు. ఈ పదవి ఇంతవరకు భారతీయులెవరును పొందియుండ లేదు. వీరే మొదటివారు.

డాక్టరు ఎ. ఎల్. నారాయణగారు :— వీరు విజయనగరము సర్వ కళాశాలలో అధ్యాపకులుగా ఉండి పరిశోధనలు చేసి పేరు పొందిన వారేకాని వీరి ప్రతిభ డైకనాల్ ఆబ్జర్వేటరీలో పనిచేస్తూ ఉన్నప్పుడు బాగాపైకి వచ్చినది.

రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు :— హైదరాబాద్ ఉస్మానియా విశ్వ విద్యాలయములో ఆంధ్ర భాషాధ్యాపకులుగా వెళ్లిన తర్వాత వీరి ప్రతిభ ఎక్కువయినది.

తనికెళ్ల వీరభద్రుడుగారు :— విజయనగరము వారు. ఆంధ్రదేశములో వీరు సామ్యామైన అధ్యాపకులుగా, విజయనగర సర్వకళాశాలలో పనిచేస్తున్నంత కాలము వీరి ప్రతిభ కనబడలేదు. ఉస్మానియా విశ్వ విద్యాలయములో ఆంగ్ల భాషాధ్యాపకులుగా చేరిన తర్వాత వీరి ప్రఖ్యాతి ఎక్కువయినది.

కీ. శే. బసవసు రామచంద్రరావుగారు :— వీరికి ఆంధ్ర దేశములో తగిన పదవి దొరకక పోయి

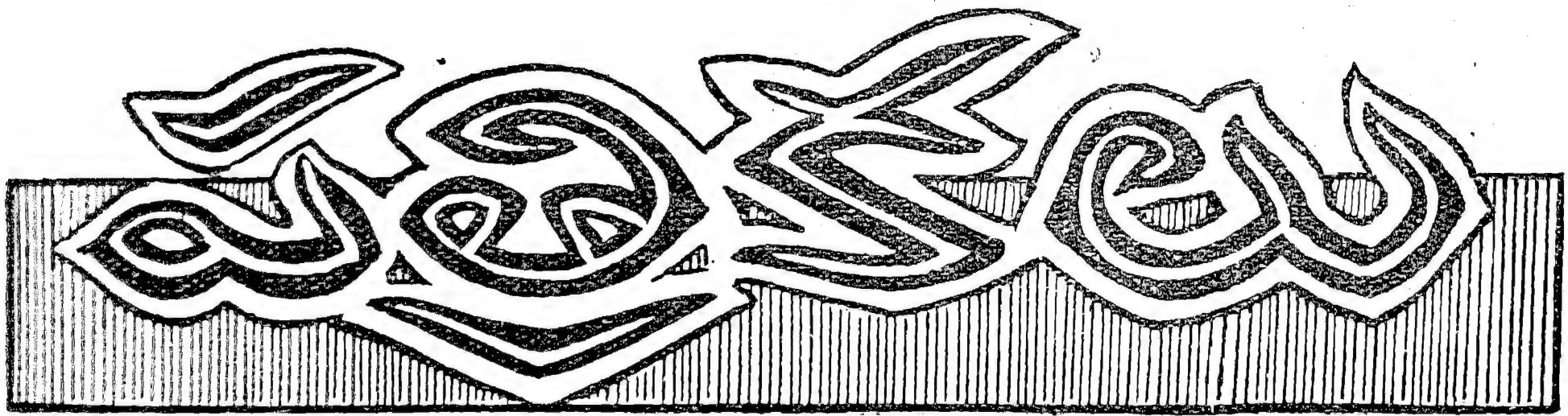
శ్రీ భాగవతుల విశ్వనాథ్, ఢిల్లీలోని భారత కేంద్ర వ్యవసాయక పరిశోధన శాఖ దైరక్ష్యముగా నున్న గొప్ప రసాయనిక శాస్త్రజ్ఞులు; హైందవులలో యిట్టి గౌరవము పొందిన మొదటివారు వీరే.

నది. కలకత్తా విశ్వ విద్యాలయములో అర్థ శాస్త్రములో మంచి పరిశోధనలు చేసి గ్రంథములు రచించి పెద్ద పేరు పొందిరి.

ప్రతాపరిగి రామమూర్తిగారు. కాకర్ల కృష్ణమూర్తిగారు. డాక్టర్ వి. ఎస్. రామ్గారు మొదలగువారు ఇంకను చాలమంది కలరు.

ఉ ॥ విద్య నిగూఢగుప్తమగు విత్తము, రూపము పూరుషాళికిన్,
విద్య యశస్సు భోగకరి, విద్యగురుండు విదేశబంధుడున్,
విద్య విశిష్టదైవతము, విద్యకు సాటిధనంబు లేదిలన్,
విద్య సృష్టాలపూజితము, విద్య నెఱుంగనివాఁడు మర్త్యుడే.

—వీనుగు లక్ష్మణకవి.

వార్తయందు జగము వర్ధిల్లుచున్నది
యదియు లేనినాడె యఖిలజనులు
నందకార మగును లగుదురు గావున
వార్త నిర్వహింప వలయుఁబడికి

—భారతం.

విషయ సంగ్రహము :—పత్రికలు, వాటి ప్రాముఖ్యము—పూర్వకాలపు పత్రికల స్థితి—80 సం॥ల క్రిందట తెలుగు పత్రికా ప్రకటన ప్రారంభం—తైపులు లేనందున విషయములను బ్లాకులుగా చేయించి అచ్చు వేయించుట—క్రైస్తవ మిషనరీలు ఆంధ్రదేశమున మొదట పత్రికా ప్రచారము ప్రారంభించుట—వీరేశలింగం పంతులుగారు తెలుగువారిలో మొదట తమ “వివేకవర్ధని” పత్రిక ప్రారంభించిరి—మొదటి తెలుగు దిన పత్రిక “శశిలేఖ” ప్రకటన—శ్రీలక్ష్మణుడు ప్రత్యేక పత్రికలు—ఈ శతాబ్దిలో పుట్టి ఆగిపోయిన పత్రికలు—సమదర్శిని పత్రిక, బ్రాహ్మణేతరోద్యమము—“కాంగ్రెస్” పత్రిక ప్రచారము—గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారి “తెలుగు” పత్రిక—ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక, ఉదయిని పత్రికలు—కానీ పత్రికలు: గాంతీవము, దేవదత్తము మొదలగునవి—ప్రస్తుతము పాగుచున్న పత్రికలు—ఆంధ్ర పత్రిక, ఆంధ్రప్రభ, జనవాణి, కృష్ణా పత్రికలు, వాటి సంపాదకుల ప్రతిభ—ముఖ్యమైన వార పత్రికలు: వాటి సంపాదకులు—పక్ష పత్రికలు, చిత్రగుప్త మొదలగునవి—మాస పత్రికలు ప్రారంభం; భారతి, ప్రతిభ మాస పత్రికల ప్రాముఖ్యము—సినీమాకళకు సంబంధించిన పత్రికలు, వాటి ప్రచారము—రాష్ట్రేతరాంధ్ర పత్రికలు; సురగరం ప్రతాపరెడ్డి, సాధు వరదరాజంపంతులుగార్ల రాష్ట్రేతరాంధ్ర సేవ—ప్రత్యేక మత, కుల, శాస్త్ర పత్రికలు—మన పత్రికలు ఆంధ్రదేశమునకు చేసిన సేవ—జాతీయ జీవనమునకు రూపమేర్పరచి, రాజకీయ పరిజ్ఞానమును కల్పించుట; ఆంధ్రరాష్ట్రోద్యమ ప్రచారమునకు తోడ్పాటునిచ్చుట—కార్మిక, క్షోద్యమములకు సంబంధించిన పత్రికలు: నవశక్తి, ప్రజా

బంధు మొదలగునవి—ఆంధ్రనాటక కళా పరిషత్తు, నాట్యక పత్రికా ప్రకటన—.

ఆంగ్ల పత్రికా ప్రపంచమున ఆంధ్రుల ప్రతిభా విశేషములు—“హిందూ” ఆంగ్ల దిన పత్రికను శ్రీ న్యాయ సుబ్బారావు మొదలగు వారు స్థాపించుట—సర్ సి. వై. చింతామణిగారి భారతదేశ ఖ్యాతి, పత్రికా నిర్వహణ సామర్థ్యము—ప్రకాశంపంతులుగారి “స్వరాజ్య” ఆంగ్ల దినపత్రిక ప్రచురణ, ఆ కార్యాలయమున ఉత్పత్తియైన ప్రఖ్యాత పత్రికా సంపాదకులగు ఆంధ్రులు—ఇతరరాష్ట్రములలో ఆంగ్ల పత్రికా సంపాదకులుగా నున్న ఆంధ్ర ప్రముఖులు—భాసా సుబ్బారావుగారి ప్రతిభ—ఆంధ్రులకు ఆంగ్ల దిన పత్రిక లేకపోవుటవలని కొరతలు, దానిని స్థాపించవలసిన అవశ్యకత—ఆంధ్రదేశ పత్రికా రచయితల సంఘము, ఆంధ్ర దేశ పత్రికాసంపాదకుల సంఘముల నిర్మాణములు; వాటి కృషి—పత్రికలపై ప్రభుత్వము వారి నిబంధనలు—అఖిల భారత పత్రికా సంపాదకుల సంఘము, ప్రభుత్వముతో రాజీ—ఆ సంఘమందు ఆంధ్రులకు గల స్థానము—ప్రపంచయుద్ధకారణముగా పత్రికలకు వచ్చిన యిక్కట్లు—ఆంధ్రుల కర్తవ్యము—గతశతాబ్దినాటివి, ఇప్పటివియగు పత్రికల పట్టికలు.

జనుల జీవితమును ప్రతిబింబింపజేసి, వారి విజ్ఞానమును వికసింపజేసి, వారి నాగరికతను సంస్కృతిని విజృంభింపజేయుటకు ఈ కాలమున ఎక్కువగా తోడ్పడగలవి వార్తా వైజ్ఞానిక పత్రికలు. అందుచేతనే పత్రికల ప్రాముఖ్యమంతకంతకు అధికమగుచున్నది. ఈ పత్రికలలో కొన్ని కేవల వార్తా పత్రికలు; కొన్ని సాహిత్య పత్రికలు; కొన్ని నానా విధ వైజ్ఞానిక పత్రికలు. కొన్ని జన సామాన్యమునకు, కొన్ని విద్యాధులకు, విద్యాధికులకు, కొన్ని పిల్లలకు, కొన్ని స్త్రీలకు

పత్రికల
ప్రాముఖ్యము

కీ. శ్రీ చల్లా శేషగిరిరావు, బి.ఎ.,బి.ఎల్.,
ఆంధ్ర పత్రికకు సంపాదకులుగా నుండిరి.

ఉద్దిష్టములయినవి. ఈ పత్రికలద్వారా కలిగే మనోవికాసము, విజ్ఞానం, సంస్కృతి మనస్సుకు శ్రమలేకుండా సులువుగాను ఉత్సాహసహితంగాను కలుగుతూ ఉండును.

పూర్వము మన దేశములో వార్తా పత్రికలు లేవుగాని, రాజులు చారులవలన ఇతర ప్రదేశములవార్తలను, తమ దేశమందలివార్తలను తెప్పించుకొనుచూ ఉండేవారు. అశోకుని శాసనములవలె రాజశాసనములు రాజ్యమందలి పలుతావులందు ప్రకటిస్తూ ఉండేవారు. వార్తా గ్రహణము ప్రధాన రాజనీతిగా నుండెననుటకు, కాటిల్వని అర్థశాస్త్రము మొదలయిన గ్రంథములందు దీని ప్రసక్తికలదు. ఈ అధ్యాయము మొదట కనబరచిన భారతపద్యము కూడా ఈ విషయమును సూచిస్తున్నది.

మనదేశములో వార్తా పత్రికల ప్రకటనము ప్రారంభించి

సుమారు 80 సంవత్సరములయినది. ప్రారంభించినవారు క్రైస్తవ మిషనరీలు. ఆరోజులలో అక్షరముద్రికలు (టైప్స్) లేవు. గ్రంథమంతా ఏపుటకాపుట ఒకే ముద్రికగా (బ్లాకుగా) తయారుచేసి అచ్చుకొట్టించేవారు. వారి మొదటి పత్రిక “హితవాది”. తెలుగువారిలో పత్రికా ప్రకటనోద్యమము ప్రారంభించినవారు కీ. శ్రీ. కందుకూరి

వీరేశలింగము పంతులుగారు. ముద్ర

మొదటి కాలయమొకటి నెలకొలిపి, తెలుగు తెలుగు వార్తా పత్రికలు పుస్తకములను, “వివేకవర్ధని” అనే వారపత్రికను ప్రకటించినారు. ఈ పత్రికలో కొద్దిగా వార్తలున్ను, వైజ్ఞానిక విషయములున్ను, దేశమందలి సాంఘిక మత విషయములలోగల దురాచారవిషయ ఖండనమున్ను, సంఘసంస్కార విషయములున్ను ప్రకటిస్తూ ఉండేవారు. ఆ కాలమున బందరులో

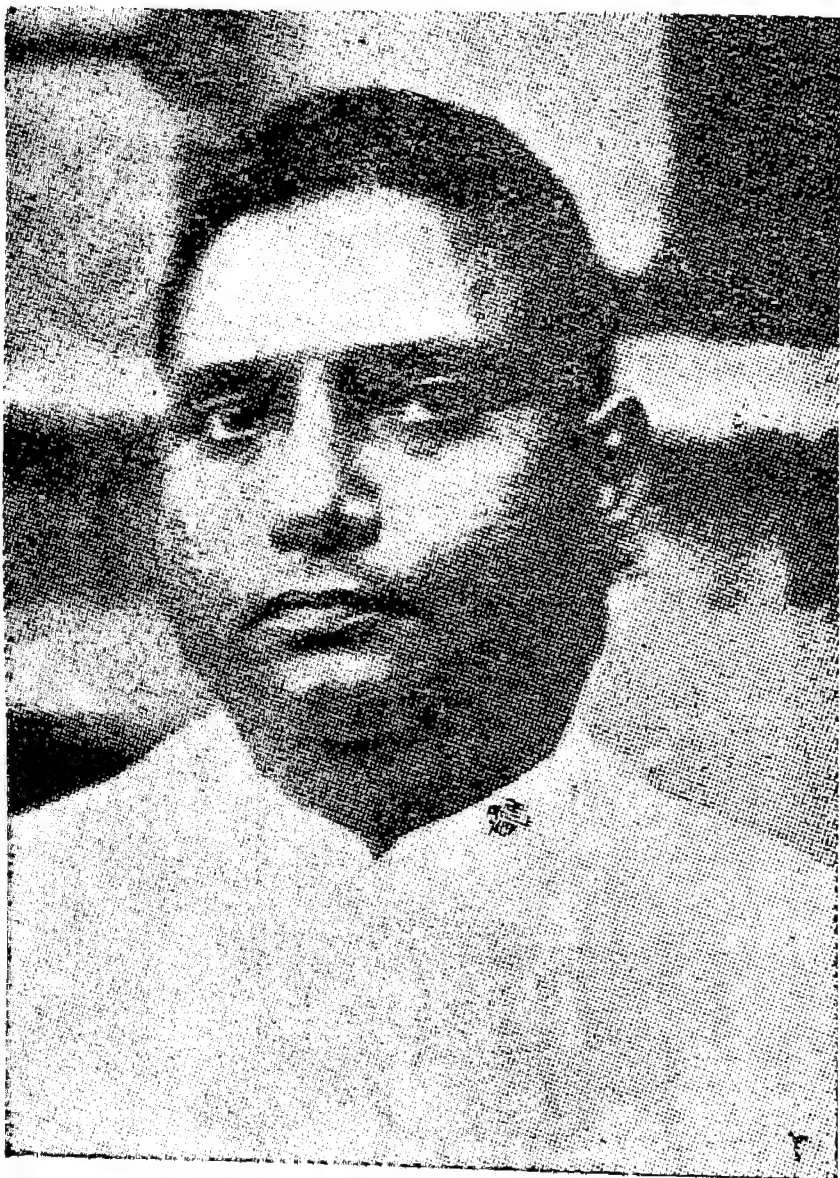

శ్రీ ముట్ూరి కృష్ణారావు,
కృష్ణా పత్రికా సంపాదకులు.

“పురుషోత్తమప్రదాయని” అనే పత్రిక సైతము వెలువడుతూ ఉండేది. మత, సాంఘిక విషయములలో ఈ రెండు పత్రికలకున్న వాద ప్రతివాదములు జరుగుతూ ఉండేవి.

ఆకాలమందే వున్నవ బుచ్చయ్యపంతులుగారు “హిందూ జన సంస్కృతి” అనే పత్రిక నెలకొల్పి, అందులో ఉప నిషత్తులు (ఒక్కొక్క భాగము చొప్పున) మూలము అర్థము, తెలుగు అనువాదములతో ప్రకటిస్తూ, సనాతన వైజ్ఞానికాభి వృద్ధికి మహోపకారము చేసినవారైరి. మరికొద్దికాలము నకే, కొక్కొండ నేంకటరత్నం పంతులుగారు “ఆంధ్రభాషా సంజీవిని” అనే పత్రిక నెలకొల్పి సాహిత్య, మత, సాంఘిక విషయములు ప్రకటిస్తూ ఉండిరి.

మరికొద్దికాలమునకు చెన్నపురిలో ఎ. పి. పార్థసారథి నాయుడు గారు “ఆంధ్ర ప్రకాశిక” అనే వార పత్రికను నెలకొల్పి, దానికి సంపాదకులుగానుండి చాలాకాలము నిర్విఘ్నముగా సాగించినారు. అందులో వారు రాజకీయ విషయములకు, వార్తలకు ఎక్కువ స్థానమిచ్చి ప్రభుత్వ రీతులను నిర్భయముగా విమర్శిస్తూ ఉండేవారు. వారు కాంగ్రెస్ పక్షాభిమానులు గనుక వారి పత్రిక ప్రజాదరము నకు విశేషముగా పాత్రమైనది. 25 సంవత్సరములు వార పత్రికగానుండి పిమ్మట ద్వైవార పత్రికయినది. గాని కొద్దికాలమునకే మరల వారపత్రికగా మారినది.

శ్రీ చల్లా జగన్నాథం, ఎమ్.ఎ., బి.ఎల్., (ఆంధ్రపత్రిక).

పిమ్మట, గట్టుపల్లి శేషచార్యులు గారు “శశిలేఖ” అనే వార పత్రికను చెన్నపురిలో నే స్థాపించినారు. అది ద్వైవార పత్రిక గాను, దైనిక పత్రిక గాను కొద్దికాలము పని చేసినది. ఆ పత్రిక ఆంధ్రోద్యమ వ్యాప్తికి ఎక్కువగా తోడ్పడిన పత్రికలలో

మొదటిదనవలెను. ఆ శ్రీ న్యాయపతి నారాయణమూర్తి, బి.ఏ., కాలమందే రాజమ వాహిని, ప్రభాతము, ఆంధ్రప్రభ, సేంద్రవర మందు సంపాదకులుగా నుండిరి.

నెలకొన్న “గోదావరి”, “ఆంధ్రకేసరి” అనే వార్తా పత్రికలు సైతము ఆంధ్రోద్యమమును ఎక్కువగా వ్యాపింప జేసినవి. నెల్లూరిలో “వీపిల్స్ ఫ్రంట్,” గుంటూరిలో “ధర్మ సాధని,” చెన్నపురిలో “వృత్తాంతమంజరి” అనే వార పత్రికలు ప్రత్యేకాశయములతో కొంతకాలము పనిచేసి, తెలుగువారిలో పత్రికాపఠనాసక్తిని పెంపొందజేసినవి.

ఆ దినములలోనే, ఏలూరిలో సత్తిరాజు సీతారా రామయ్య పంతులుగారి సంపాదకత్వమున కొంతకాలమున్ను, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారి సంపాదకత్వమున కొంతకాల మున్ను ప్రకటితమైన “దేశోపకారి” అనే ఆంధ్రపత్రిక కృష్ణా గోదావరి మండలమందు ఎక్కువగా ప్రచారములో ఉండేది. కాకినాడలో కెనేడియన్ బాప్టిస్ట్ మిషను వారి “రవి” అనే వారపత్రిక, మతప్రబోధమే ప్రధానాశ యముగా ప్రారంభించినా, లోక వృత్తాంతములను సైతము ప్రకటిస్తూవచ్చినది.

పిమ్మట “దేశాభిమాని” అనే పత్రికను దేవగుప్తం శేషచలపతిరావుగారు నెలకొల్పినారు. మొట్టమొదట బెజవాడలో “కృష్ణా వృత్తాంతిని”, “కృష్ణా న్యూజ్” అనేపేళ్లతో ప్రారంభించి, ఇది “దేశాభిమాని” అనేపేరు దాల్చినది. ఇది పక్ష, వార, ద్వైవారపత్రికా దశలు దాటి దినపత్రికగా సైతము కొంతకాలము సాగినది.

వార్తా పత్రికలేకాక సాహిత్య విజ్ఞానాభివృద్ధి కొరకు మాస పత్రికలు నైతము వృద్ధిలోనికి వచ్చినవి. నెల్లూరిలో భూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారి “అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి” ఆంధ్రభాషాభిమానులందరికిని ఆదర్శపాత్రమైనది. పండితుల వాదపత్రివాదములు, కావ్య విమర్శలు, అముద్రిత గ్రంథముల ముద్రణము ఇందెక్కువగానుండెను. మూలపడి పురుగుపట్టిన తాళపత్ర గ్రంథములు పైకితీసి, ముద్రింపించదగిన గ్రంథములను, ఈ మాసపత్రిక ప్రకటిస్తూ వచ్చినది. ఆ కాలమందే, వీరేశలింగం పంతులుగారు “చింతామణి” అనే మాసపత్రిక నెలకొల్పి, అముద్రిత గ్రంథములను, తమ కవుల చరిత్ర ఇతర రచన మొదటి తెలుగు మాస పత్రికలు పత్రికలు పట్టిస్తూ ఉండిరి. పిమ్మట, శ్రీ రాజా భుజంగరావుగారి సాహాయ్యముతో నందిరాజు చలపతిరావుగారు “మంజువాణి” మాస పత్రికను ప్రారంభించి తమకు దొరికిన ప్రాచీన గ్రంథములను ప్రకటిస్తూఉండిరి. వీటివలెనే కొచ్చెర్లకోట రాజాబహద్దరు కృష్ణారావుగారి “సరస్వతి”, ఆచంట వేంకటరాయసాంఖ్యాయన శర్మగారి “కల్పవృక్ష”, చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహముగారి “మనోరమ”, కోపల్లి వేంకటరమణా

శ్రీ నర్ల వెంకటేశ్వరాయ, బి. ఏ., ఆంధ్ర ప్రథ సంపాదకులు; ఇదివరకు సమదర్శిని, వాహిని, వినోదిని, ఆంధ్రజ్యోతి మొదలగు పత్రికా సంపాదక వర్గములలో పనిచేసిరి; యుద్ధము, అంతర్జాతీయ రాజకీయ విషయములలో దిట్ట.

శ్రీ తాపీ ధర్మరావు నాయుడు, బి. ఏ., సమదర్శిని, జనవాణి, కొరడా మొ॥ వాటికి సంపాదకులుగా నుండిరి.

రావుగారి “కల్పవృక్ష”, పనప్పాకం ఆనందాచార్యులవారి “వైజయంతి” ఆచంట సూర్యనారాయణ రాజుగారి “శారద” మొదలగు మాస పత్రికలు బయలుదేరినవి. (చూ. గతశతాబ్దము నాటి ఆంధ్రపత్రికలపట్టిక). ఇవిగాక స్త్రీలకొరకు స్త్రీల పత్రికలు నైతము వెల్వడినవి. వీటిని

స్త్రీల సారస్వతము అనే అధ్యాయములో పేర్కొన్నాము. ఈ శతాబ్దిలో పత్రికల సంఖ్య కొద్దిగా అధికమయినది. అందు కొంతకాలముండి నిలిచిపోయిన పత్రికల విషయము ముందుగా తెలియజేసి నేటికిని, నిలిచియున్న పత్రికల విషయము తెలియజేస్తున్నాము.

జస్టిస్ పార్టీవారి పోషణలో పింజల సుబ్రహ్మణ్యం చెట్టిగారి సంపాదకత్వమున “సమదర్శిని” అనే పత్రిక కొంతకాలము దైనిక పత్రికగా నైతము పనిచేసి బ్రాహ్మణేతరోద్యమమునకు తోడ్పడి, సంపాదకులతో ఈ శతాబ్దములో ఇది నైతము కాలధర్మమెందినది. పుట్టి ఆగిపోయిన “కాంగ్రెస్” పత్రిక రాజమహేంద్రవరమందు మద్దూరి అన్న పూర్ణయ్యగారి సంపాదకత్వమున నడచి తీవ్రమైన జాతీయ వాదమునకు సహాయముగాను ప్రోత్సాహకరముగాను ఉండెను. గ్రాంథిక వ్యావహారిక భాషావాదముల సందర్భమున గ్రాంథిక పక్షమును అవలంబించిన “ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ పత్రిక”, 1911 నుండిన్ని కొంతకాలము ఎక్కువ శ్రద్ధతో పనిచేసి, ఇప్పటికిని ఏదో ఒక విధముగా సాగుతూఉన్నది. గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారి “తెలుగు” పత్రిక-వ్యవహారిక భాషావాదమునకు ప్రధానమైనది-ఒక్క సంవత్సరము(1919-1920) మాత్రము పనిచేసి ఆగిపోయినది. వారి వాదమును ఖండించే ఉద్దేశముతో శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు “వజ్రాయుధము”ను కొంతకాలము సాగించినారు. ఉభయ

కీ. శే. సర్. సి. వై. చింతామణి.

అలహాబాదు 'లీడర్' పత్రికా సంపాదకులు.

పక్షములవారి రచనలకును అవకాశమిస్తూ కాలా శ్రీరామ శాస్త్రిగారు "శారద" అనే మాసపత్రిక నెలకొల్పి కొన్ని అమూల్యములయిన వ్యాసములను ప్రకటించినారు. విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, కోలవెన్ను రామకోటీశ్వరరావు గార్లు "జయంతి" అనే మాసపత్రిక స్థాపించి, నవ్యసాహిత్య రచనలకు ఆశ్రయమిచ్చినారు. కీ. శే. కొంపెల్ల జనార్దన రావుగారు "ఉదయిని" అనే మాసపత్రికను-నవ్యసాహిత్య రచనలకు ముఖ్యమైన పత్రికగా-కొంతకాలము సాగించిరి. కుందుర్తి సరసింహారావుగారి "విశ్వకళ" నైతము సాహిత్య సేవచేసిన పత్రిక.

ఇవిగాక, ఆంధ్రదేశములో ఏలూరినుండి కీ. శే. మున్నంగి లక్ష్మీ నరసింహశర్మగారి సంపాదకత్వమున వెలువడుచుండిన కానీ పత్రికలు: "గాండీవము," "దేవదత్తము" అనునవి, పశ్చిమగోదావరి జిల్లాలోనేకాక ఆంధ్రదేశమంతటను గూడ సంచలనము గలిగించినవి. శర్మగారి వ్రాతలు నిశితములై, హాస్య వ్యంగ్యరసపూరితములై ఉత్తేజకరములుగా నుండేవి. వీరి అకాలమృతివల్ల ఆంధ్రదేశము అత్యుత్తమ శ్రేణికిచెందిన ఒక పత్రికారచయితను గోల్పోయినదని చెప్పవచ్చును. మద్రాసునుంచి ఎస్. గణేశన్ గారి సంపాదకత్వమున 1932 వ సం॥ర ప్రాంతములో "జన్మభూమి"

యను కానీ పత్రిక వారమునకు మూడుసార్లు ప్రకటింపబడుతూ వుండేది. ఈ పత్రిక తీవ్ర జాతీయవాదమును సమర్థిస్తూ, అచిరకాలములోనే ఆంధ్రుల ఆదరాభిమానములకు పాత్రమయ్యెను; గాని తరువాత నిలిచిపోయినది.

పైని తెలుపబడిన పత్రికలుగాక, 1902 వ సం॥మున దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్య ప్రస్తుతమున్న పంతులు, దాసు నారాయణరావు పత్రికలు గార్లచే స్థాపింపబడి, ప్రస్తుతము ముట్నూరి కృషారావుగారి అధ్యక్షము క్రింద నడుపబడుచున్న కృషాపత్రికను ముందు పేర్కొనవలసి యున్నది. సునిశితమై, పండిత పామరుల నైతము ఆకర్షింపగల సులభమైన వ్యావహారికశైలిలో, వ్యాసములు-ముఖ్యముగా సంపాదకీయములు-ప్రకటించుచు నూతనాదర్శములతో సాగుచు, యావదాంధ్రదేశమునందును ఒక ప్రత్యేకత నేర్పరచుకొన్నది.

ఆంధ్రపత్రిక:—ఈ పత్రికను కీ. శే. కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగార్లు 1908 సం॥రములో బొంబాయి నుంచి వారపత్రికగా ప్రారంభించి, 1914 లో కార్యస్థానమును మద్రాసునకు మార్చి, కొంతకాలమువరకు వారపత్రికగానే నడుపుచు, తరువాత దినపత్రికగా మార్చిరి. చిరకాలము అనగా ఇటీవల 5 సం॥ల క్రితంవరకును ఇది యొక్క-టియే స్థిరముగానడచిన తెలుగు దినపత్రిక. కీ. శే. చల్లా శేషగిరిరావుగారు ఈ పత్రికకు విశేషకాలము సంపాదకులుగానుండి దీనికి స్థిరత్వము, పలుకుబడిని కలుగజేసిరి. వారి మరణానంతరము నాగేశ్వరరావు పంతులుగారే దీని సంపాదకత్వ భారముగూడ వహించి, ఈ పత్రికను అఖిలాంధ్ర ప్రజావాణిగా నొనరించిరి. ఆంధ్రుల సర్వతోముఖ పరిజ్ఞానమును, ఒక్క ఆంధ్రదేశముననేకాక యావద్భారతదేశమునను చాటి, ఆంధ్రుల సాంఘిక రాజకీయ సాహిత్య కాభివృద్ధుల గలుగజేసినదీ పత్రికయే. ఈ పత్రిక దినపత్రిక యైనప్పటికినీ, తోడ్కోడ వారపత్రికనుగూడ ప్రచురించుచు నేయుండిరి. ఇది ఇప్పటికిని నిర్విఘ్నముగా సాగుచు వారపత్రికలలో ప్రముఖస్థాన మాక్రమించుకొన్నది. కొంతకాలమునకు "భారతి" అను సచిత్రమాస పత్రికనుగూడ ప్రచురింప ప్రారంభించిరి. ఇది ఈనాటివరకును మాసపత్రికల తల మానికమై వెలుగుచున్నది.

ఈ మూడు పత్రికలవలన ఆంధ్రులన్ని విధముల అభివృద్ధిచెంది ఆంధ్రరాష్ట్రోద్యమము మొ॥ అన్ని విధములయిన ఉద్యమము లకు చేయూత పొందిరి. ప్రస్తుతము ఈ పత్రికల కన్నింటికి శివలెంక శంభుప్రసాద్ గారు సంపాదకులుగానుండి మంచి వ్యాపారదక్షతతో నిర్వహించుచున్నారు.

దినపత్రికలలో, వెనుక “ఆంధ్రభారతి”, “ఆంధ్ర వార్త”, “ఆంధ్రప్రజ” “శశిశేఖ” మొదలైనవి గలవు గాని, అవి ఎక్కువ కాలము నిలువలేదు. తిరిగి 1936 లో శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరుల అండతో “జనవాణి” అను దిన పత్రిక తాపీ ధర్మారావు నాయుడుగారి సంపాదకత్వమున మద్రాసునుంచి ప్రారంభింపబడి, రెండవ ప్రపంచయుద్ధ ప్రారంభకాలములో నిలిచిపోయినది. ఈ స్వల్పకాలము లోనే ఈ పత్రిక, వార్తా ప్రకటనలలోను సంపాదకీయ వ్యాఖ్యలు, తదితర ప్రత్యేకశీర్షికా సముదాయములోను నూతన పోకడలతో వెలువడి, ఆంధ్రుల ఆదరాభిమానములను ఎక్కువగా చూర గొనినది. ఇట్టి పత్రిక నిలిచిపోవుట నిజముగా ఆంధ్రుల దురదృష్టమే.

శ్రీ ఖాసా సుబ్బారావు, బి.ఎ., బి.ఎల్., ‘ప్రీ ప్రెస్’ ఆంగ్లదినపత్రికా సంపాదకులు.

1939 సం॥రములో “ఆంధ్రప్రభ” అను వేరొక దిన పత్రిక మద్రాసునుంచి ఖాసా సుబ్బారావుగారి సంపాద కత్వమున ప్రారంభింపబడి అనతికాలములోనే ఆంధ్రుల ఆదరము పొందినది. కొంతకాలమునకు తర్వాత, దీనికి న్యాయపతి నారాయణమూర్తిగారు సంపాదకులుగానుండి దీని యభివృద్ధికి ఎక్కువగా పాటుపడిరి. పత్రికా ప్రకటనలో కొన్ని నూతన విధానముల ప్రవేశబెట్టి ఆంధ్రదేశపు మారు మూలల నైతము దీనిని వ్యాపింపజేసి, స్థిరత్వము నిలిపి పోయిరి. వీరి తర్వాత ప్రస్తుతము రాజకీయపరిజ్ఞాతలయిన నార్ల వెంకటేశ్వరరావుగారు దీని సంపాదకులుగానుండి, దీనికి యితోధికాభివృద్ధిని చేకూర్చిరి.

ఇక వారపత్రికలలో “ప్రజామిత్ర, ప్రజాబంధు, ఆనందవాణి, ఆంధ్రజ్యోతి, వాహిని, కాగడా మొదలగు పత్రికలు, వరుసగ గూడవల్లి రామబ్రహ్మం, ఎస్.జి. ఆచార్య, ఉప్పలూరి కాళిదాసు, బి. ఎన్. గుప్త, పి. నాగేశ్వరరావు, తాపీ ధర్మారావు నాయుడు మొదలగువార్ల సంపాదకత్వమున ఆంధ్రదేశమున మిక్కిలి ప్రచారమునొందినవి. అందుకొన్ని పత్రికలు కొన్ని విషయములలో ప్రత్యేకత సంపాదించుకుని,

దేశక్షేమమునకు, ఆంధ్రుల సర్వ తోముఖాభివృద్ధికి పాటుబడు చున్నవి. ఈ పత్రికలన్నియు తమ కార్యస్థానములను మద్రాసు నందే పెట్టుకున్నవి. ఇవిగాక ఇంకను చాల పత్రికలు ఆంధ్ర దేశములోని ముఖ్య కేంద్రముల నుండి ప్రకటింపబడుతూ ఉన్నవి. వాటిలో జమీన్ రైతు, యుగంధర, సుధర్మ, శ్రమజీవి, దేశసేవ మొదలగు పత్రికలు గలవు.

పక్ష పత్రికలు :—వీనిలో ముఖ్యముగా పేర్కొనదగినది ఎస్. జి. ఆచార్య గారి సంపాదకత్వమున వెలువడుచున్న చిత్రగుప్త. ఇది తీవ్ర సంస్కరణలతోను, వ్యంగ్య రచనలతోను, అనువాద కథలతోను వెలు

డాక్టరు భోగరాజు పట్టాభిసీతారామయ్య, బి.ఎ., ఎమ్.బి., సి.ఎమ్.,
మహాత్ముని సిద్ధాంతములకు భాష్యకారులు,
ప్రసిద్ధ పత్రికా సంపాదకులు.

వడుచు ఆంధ్రదేశమున విశేషప్రచారముతో, నిర్విఘ్నముగా వెలువడుచున్నది. ప్రస్తుతము మాస పత్రికగానున్న రూప వాణి కొంతకాలము సినీమాపక్షపత్రికగా గూడ వెలువడి, తిరిగి మాస పత్రిక అయినది. మిగిలిన తెలుగు పక్ష పత్రికలు, పత్రికలు పట్టికలలో పేర్కొనబడినవి.

తరువాత చెప్పదగినవి మాస పత్రికలు. ముందు చెప్పినరీతి మొదట పేర్కొనదగినది భారతి. ఈ పత్రిక ఆంధ్ర దేశమున నేటికిని సారస్వతమునకు ఒరపిడిరాయిగా పరిగణింపబడుచున్నదనిన అతిశయోక్తిగాదు. సుప్రసిద్ధ రచయితలకు, కవులకు, పండితులకు, చిత్రకారులకు, కళావేత్తలకు, వైజ్ఞానిక శాస్త్రజ్ఞులకు ప్రోత్సాహమిచ్చి ఆయాకళల యభివృద్ధికి పాటుబడినది. ప్రాచీనార్వాచీన సాహిత్య భేదముల పరిగణింపక అందరికీ సమముగా అవకాశమిచ్చుచున్నది.

ఇవిగాక ఆంధ్రసారస్వతసేవ చేయుచున్న పత్రికలలో, నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు ముఖపత్రమై, తెలికిచర్ల వెంకటరత్నం గారి సంపాదకత్వమున వెలువడుచున్న 'ప్రతిభ'; గ్రాంథిక భాషా వాడులకు, ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తుకు ముఖ్యంగ

మైన 'ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక'; కేవలము స్త్రీల యావద్విషయముల చర్చించుచు, వారి యభివృద్ధికి విశేష కృషిజేస్తూ, డాక్టరు కె. ఎస్. కేశరిగారి సంపాదకత్వమున వెలువడుచున్న 'గృహలక్ష్మి'; కేవల వినోదకథలకై ప్రత్యేకత పొందిన వినోదిని; ఆంధ్రుల సర్వ విషయములగూర్చి ఎక్కువ అభిమానముతో వ్యాసముల అనేకము ప్రకటించుచు ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారి సంపాదకత్వమున వెలు వడుచున్న 'ఆంధ్రభూమి'; ఆంధ్రదేశములో హిందీభాషా ప్రచారము ఎక్కువగా ప్రతిఘటించుచు, శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారి సంపాదకత్వమున తేటతెల్లమైన వ్యావహారిక భాషలో అతి తీవ్రమగుసాహిత్య రాజకీయ, ఆంధ్ర రాష్ట్రీయ సమస్యలపై వ్యాఖ్యలు విమర్శలు ప్రకటించుచు, వెలు వడుచుండి, ప్రస్తుతము తాత్కాలికముగా నిలుపబడినటువంటి 'ప్రబుద్ధాంధ్ర'; ఇంకను థంకా, కథాంజలి, కథావీధి మొదలగు కథల పత్రికలు ఆంధ్రదేశమందు ఎక్కువ ప్రచార ములో నున్నవి.

ఇక సినీమాకళకు సంబంధించిన పత్రికలలో: తెలుగు సినీమా, రూపవాణి, పెంకిపిల్ల, కొరడా, ఫిలింస్టార్ మొదలైన పత్రికలు సినీమాకు సంబంధించిన యావత్తు విషయములను తెలుగుభాషలో ప్రకటించుచు, తెలుగు చిత్రములు, సంస్థలు మొదలగువాటిపై విమర్శలు చేసి వాటి యభివృద్ధికి పాటుబడుచు, ఆంధ్రదేశములో బాగుగా పేరుకెక్కియున్నవి. సినీమా విషయములో ఒక్క ఈ మాస పత్రికలేగాక, ప్రతి దిన వారపత్రికలయందును వార మునకు కొన్ని పుటలు ప్రత్యేకించి, దీనికి సంబంధించిన వ్యాసములతో ప్రకటింపబడుచున్నవి. ఈ కాలములో ప్రపంచమునందలి ఇంచుమించు ప్రతిభాషలోని పత్రికలలోను చర్చింపబడుచున్న విషయములలో ఈ సినీమా పరిశ్రమ కూడ ముఖ్యస్థానము వహించియున్నదనవచ్చును.

ఇంతవరకు ఉదహరించిన పత్రికలు మద్రాసు రాజధాని యందు ప్రచురింపబడుచువచ్చిన పత్రికలు. ఇక ఆంధ్రులు

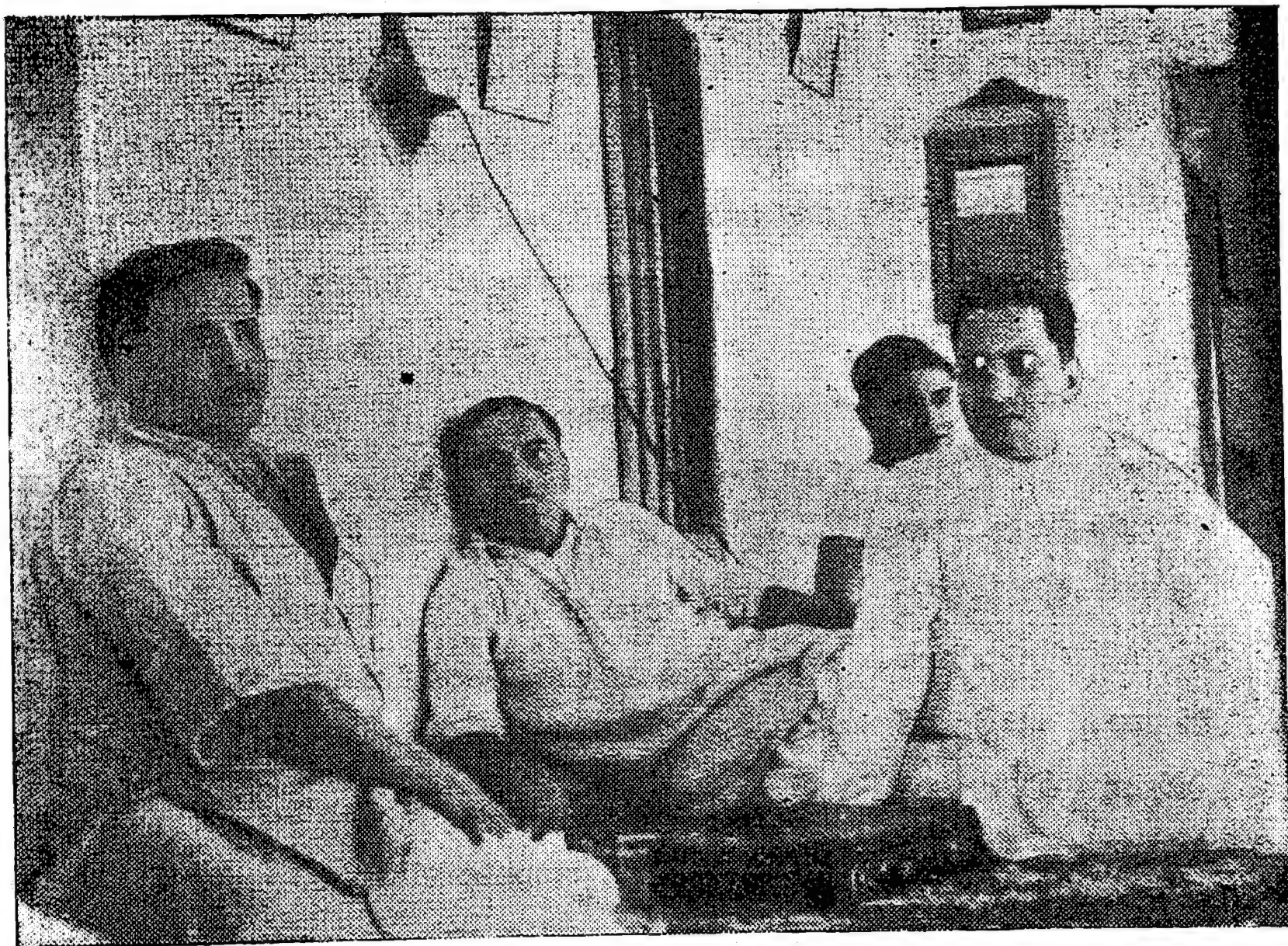
నివశించుచున్న ఇతర రాష్ట్రముల నుంచి ప్రచురింపబడుచున్న పత్రిక లనుగురించి కొంత చెప్పవలయును.

వీటిలో హైదరాబాదునుంచి సుర వరం ప్రతాపరెడ్డిగారి సంపాదకత్వమున ప్రచురింపబడుచున్న

“గోల్కొండ పత్రిక” పేర్కొనదగినది. ప్రతాపరెడ్డి గారు ఈ పత్రికద్వారా నిజాం సంస్థానాంధ్రులకు ఎక్కువ సేవచేయుచు, సంస్థాన విషయములనుగూడ చర్చించుచు, తమ నిశిత విమర్శలచే దీనికి ఎక్కువ ప్రఖ్యాతిని కలుగ జేసిరి. వీరు ఒక్క పత్రికద్వారానేకాక అణగ్రంథ మండలి మొదలగు కొన్ని గ్రంథమాలల ద్వారాకూడా ఆ సంస్థానాంధ్రులకు ఎక్కువసేవ జేయుచున్నారు. తరువాత “ఆంధ్రవాణి” అను వార పత్రికకూడ ప్రచురింపబడుచు తీవ్ర రాజకీయవిమర్శలకు పేరుపొంది ప్రస్తుతము నిలిచి పోయినది. ఇవిగాక శికింద్రాబాదునుంచి మాడపాటి హను మంతరావుగారి “ఆంధ్రకేశరి” రాచమల్ల సత్యవతీదేవిగారి “తెలుగుతల్లి” అను మాసపత్రికలుగూడ ప్రచురింపబడు చుండెను.

దక్షిణాదిని సాధు వరదరాజంపంతులు గారు “దక్షిణాంధ్ర

ఉత్తర హిందూస్థానమందలి ప్రఖ్యాత ఆంగ్ల పత్రికా సంపాదకులగు ఆంధ్రులు.

ఎడమప్రక్కనుంచి

1. శ్రీ జి. వి. కృపానిధి, ఎమ్.ఏ., బి.ఎల్., ఢిల్లీలో ప్రముఖ పత్రికా విలేఖరి.
2. .. చలపతిరావు, ఎమ్.ఏ., బొంబాయిలో
3. .. చావలి వెంకట హనుమంతరావు, ఎమ్.ఏ., ఇండియన్ నేషన్ పత్రికా సంపాదకులు.
4. .. కుందూరి ఈశ్వరదత్తు బి.ఏ., ట్వంటియత్ సెంచరీ పత్రికా సంపాదకులు.

వీరిని గురించిన వివరములు ఈ వ్యాసములో చదువండి.

పత్రిక” అను తమమాసపత్రికద్వారా అచ్చటి ఆంధ్రుల అభివృద్ధికి ఎక్కువ కృషిజేయుచు, ఎంతయు శ్రమించి ఈ పత్రికను నిర్వహించుచున్నారు. తరువాత ఈ మధ్యనే బరంపురంనుండి దేవరాజు వెంకటకృషిరావు గారు “విశాలాంధ్రవాణి” అను వార పత్రికను తెలుగు, ఇంగ్లీషు భాషలలో నడుపుచున్నారు. ఇది ఆంధ్ర మహా సభయొక్క రాష్ట్రేతరాంధ్ర శాఖకు ముఖపత్రము వంటిది. ఇవిగాక బర్హా రాష్ట్రములోని యాంధ్రుల అభి వృద్ధికై రంగూనునుంచి కొన్ని తెలుగు పత్రికలు వెలువడినవి.

ప్రత్యేకముగా ఏకులమువా రాకులముయొక్క అభివృద్ధికి పాటుబడుటకై కొన్ని కుల పత్రికలున్నా బయలుదేరినవి.

కుల పత్రికలు

వాటిలో భారతీయ వైశ్య,

పెరికకుల ప్రకాశిక, మేరు జ్యోతి,

ఆదిఆంధ్ర, నవజీవన్, శికింద్రాబాదు

నందలి దక్కన్ వైశ్య, మ

ద్రాసులోని వాసవి, రంగూ

నునుండి వెలువడు నెట్టి

బలిజ; ఇంకను కమ్మ, రెడ్డి

మహాజన సభల తరపున

కొన్ని పత్రికలు గలవు.

క్రైస్తవ మత ప్రచారము

నకై ఆంధ్రదేశములోని

క్రైస్తవ మిషనరీలు చాల

వార మాసిక పత్రికలను

నడపుచున్నారు. వీటిలో:

రవి, ఆంధ్రలూథరన్, క్రై

స్తవ నిరీక్షణ, బైబిల్ రీడిం

గ్ పత్రిక, క్రైస్తు వర్తమా

నం మొదలగు పత్రికలు

గలవు.

ప్రత్యేక శాస్త్రవిద్యలను

ప్రచారము చేయుటకై వై

ద్యము, న్యాయము, వేదాం

తము మొదలగు ప్రత్యేక

విషయములకు సంబంధించిన

పత్రికలును గలవు. వైద్య

కళ, ఆయుర్వేద చంద్రిక

మొదలగు వైద్య పత్రికలు; ఆంధ్రీ
శాస్త్ర విద్యుదపత్రికలు లా జర్నల్, కింగ్స్ లా వర్తమాని
మొదలగు న్యాయస్థాన పత్రికలు;
'లోకల్ బోర్డు', జిల్లా గెజెట్ లు మొదలగు స్థానిక
సంస్థల విషయములకు సంబంధించిన పత్రికలు; ఇంకను
విజ్ఞానం, నాచుకోపతి, ప్రకృతి వైద్యము మొదలగు వివిధ
పత్రికలు గలవు.

ప్రథమమున, కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారు తమ
సంస్కరణోద్యమమునకు పత్రికలనూ తమ గ్రంథములనూ
ఉపకరణములుగా జేసుకొని, తమ
మన పత్రములు ఆంధ్ర ఉద్యమములను ఎంతయో విజయవం
దేయమునకు చేసిన సేవ ముగ నిర్వహించుకొని యుండుట
అందరకు తెలిసినదే. ఆంధ్రపత్రిక,
కృషిపత్రికలు ఆంధ్రీ జాతీయ జీవనమునకు ఒక స్వరూపము
నేర్పరచి, అనల్పమైన రాజకీయ పరిజ్ఞానమును కల్పించినవి.
ఆంధ్రీప్రభ కొంతకాలము క్రిందటనే ప్రారంభింపబడినను
ఆంధ్రులకు అమోఘమైన సేవ జేసినది.

వారపత్రికలలో ప్రజాబంధు, వాహిని, జమీన్ రైతు,
కాగడా పత్రికలు కార్మిక కర్షకోద్యమములకు అతివాద
ప్రచారమునకూ, సామ్యవాద వ్యాపకమునకూ ఎక్కువగా
తోడ్పడినవి. నవశక్తి పత్రిక మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్యగారి
సంపాదకత్వమున తరువాత మరికొందరి సంపాదకత్వమునను
మొదటి రాజమండ్రినుంచిన్నీ తరువాత బెజవాడనుంచిన్నీ ప్రచు

శ్రీ చావలి వేంకటహనుమంతరావు,
ఎమ్. ఏ., పాట్నాలో 'ఇండియన్
నేషన్' ఆంగ్ల దినపత్రికా
సంపాదకులు.

రింపబడి, తీవ్రమైన
రాజకీయ సంస్కరణల
ప్రచారముకుచేసి, కార్మిక
కర్షకోద్యమముల
కు వారి యభివృద్ధికి
ఎక్కువ తోడ్పాటు
నిచ్చినది. కార్మిక బులి
టెన్ అను పత్రిక
కూడా ఈ విషయము
లందు ఎక్కువ కృషి
జేయుచున్నది.

మిగిలిన సినిమా
పత్రికలు, కులపత్రికలు,

శ్రీ కుందూరి ఈశ్వరదత్తు, బి.ఏ.,
అలహాబాద్ లో 'ట్యూంటీయత్ సెంచెరీ' మాసపత్రికా సంపాదకులు,
మద్రాసులో 'పీపిల్స్ వాయిస్' అను ఆంగ్ల దినపత్రికా
సంపాదకులుగా నుండిరి.

ప్రత్యేక శాస్త్రములకు సంబంధించిన పత్రికలు ఆయా విష
యములలో అపారమైన సేవను జేయుచున్నవి.

ప్రత్యేకముగా నాట్యకళా పునరుద్ధరణకు పాటుపడుచు,
ఆంధ్రీనాటక కళాపరిషత్తు యొక్క ముఖపత్రముగా
'నాట్యకళ' యను మాసపత్రిక ప్రచురింపబడుచుండెడిది.
దీనికి నీలంరాజు వేంకటేశ్వయ్య, కొత్తపల్లి లక్ష్మయ్య,
డాక్టరు గిడుగు వేంకట సీతాపతి, కొమ్మూరి పద్మావతిగార్లు
కొంతకొంత కాలము చొ॥ సంపాదకత్వమును వహించిరి.

ఆంధ్రీలు ఒక్క తెలుగు పత్రికా నిర్వహణమునందే
కాక ఆంగ్ల పత్రికా నిర్వహణము నందును ప్రత్యేక స్థానమును
ఆర్జించు కొన్నారు. మద్రాసునందలి నేటి 'హిందూ'
పత్రికను మొదట స్థాపించుటకు పఖ్యాత ఆంధ్రీ పురుషులు,
దివంగతులైన న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులుగారు మరికొం

దరు ముఖ్యులు కారణము. అప్పటి
ఆంగ్లపత్రికా ప్రపంచ కాంగ్రెసు
మున ఆంధ్రుల ప్రతిభ రాజకీయ సంస్కరణలకు ఈ పత్రిక

ఎక్కువ ప్రచారము చేసి ప్రశస్తి
ఒక్క మద్రాసు రాష్ట్రమునందే

శ్రీ కోల వెన్ను రామకోటిశ్వరరావు, బి.ఏ., బి.ఎల్.,
 త్రివేణి పత్రికా సంపాదకులు.

కాక భారత దేశములోని ఇతర రాష్ట్రములందుకూడ ఆంగ్ల పత్రికలలో ప్రధాన సంపాదకులుగాను, సహాయ సంపాదకులుగాను, విలేఖరులుగాను ప్రసిద్ధికెక్కిన ఆంధ్రులు చాలమంది కలరు. వారిలో కొందరినిగురించి వివరించెదము.

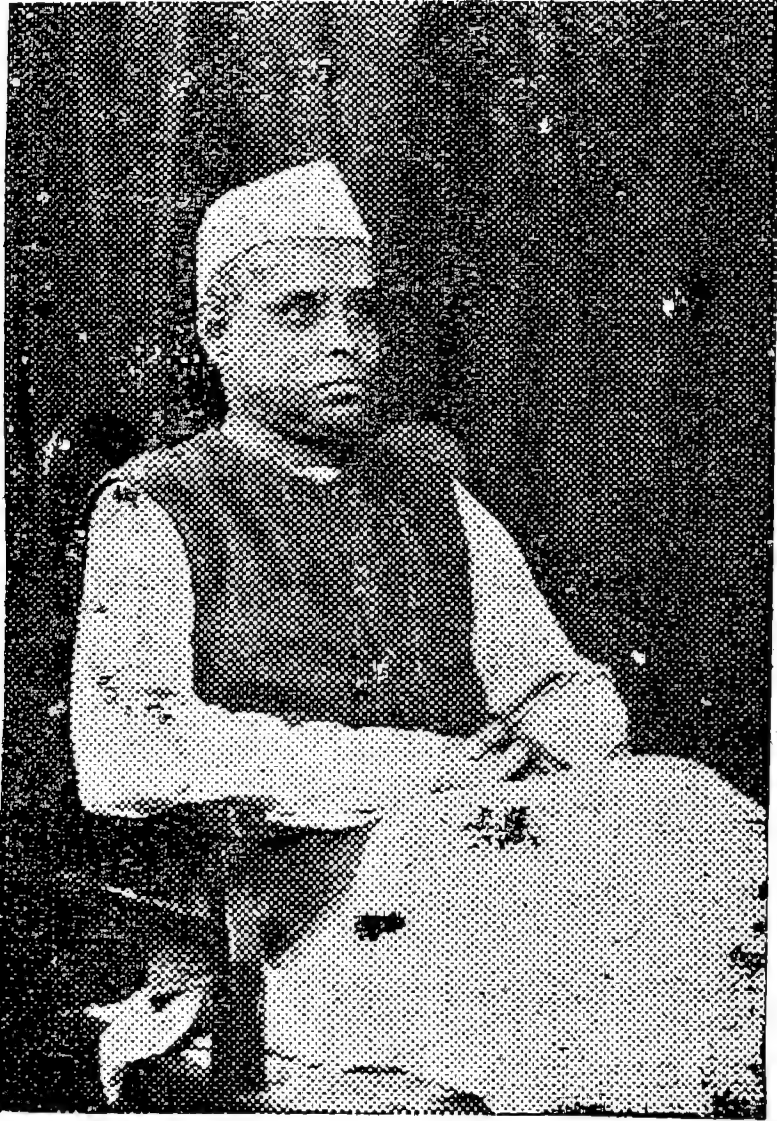
కీ. శే. సర్ చిర్రావూరి యజ్ఞేశ్వరచింతామణి :— మీరు ప్రారంభములో విజయనగరంలోని “తెలుగుహార్స్” పిమ్మట విశాఖపట్టణములోని “వైజాగ్ స్పెక్టేటర్” తిర్తి విజయనగరములోని “ఇండియన్ హెరాల్డ్” అను పత్రికలయందు కొంతకాలము సంపాదకత్వపు భారమువహించిరి. తర్వాత మద్రాసునకువచ్చి “మద్రాసు స్టాండర్డ్” అను పత్రికా సంపాదకవర్గమునందు కొంతకాలము ఉండి, తమ ప్రతిభవలన అలహాబాదులోని “ఇండియన్ పీపుల్” అను పత్రికా సంపాదకులుగా వెడలిరి. తదుపరి 1909 సం॥రం లో మాలవ్యా ప్రభుతులచే స్థాపింపబడిన “లీడర్” పత్రికకు సంపాదకులుగానుండి తమ అనన్య రాజకీయ ప్రజ్ఞా ధురంధరత్వముచే దానికి భారతదేశమంతటను గొప్పపేరు ప్రతిష్ఠలు సంపాదించి పెట్టిరి. 1911-16 సం॥వరకు దానికి సంపాదకులుగానుండి విరమించి, సంయుక్తరాష్ట్ర రాజకీయములందును, శాండ్ టేబిల్ సమావేశమునందును పాల్గొని, క్రమముగా మంత్రిపదవి, సర్ బిరుదముల నందు

కొనీ, భారత దేశపు ప్రసిద్ధ రాజకీయవేత్తగా పేరొందిరి. మరల 1927-36 కాలమువరకు లీడరు పత్రికా సంపాద కర్తవ్యమువహించి పనిచేయుచు 1941 సం॥జూలై 1 వ తేదిన తమ 62వ యేట సర్వస్థులైరి. ఆంధ్రుల ప్రతిభ రాజకీయ పరిజ్ఞానమును భారత దేశమంతటను చాటిన శేముషీనిపు ణుడు. ప్రఖ్యాత రాజకీయనాయకుడు సర్ తేజబహదూర్ సప్రూగారనినట్లు, చింతామణిగారు ఆంధ్రదేశమునపుట్టి సంయుక్త రాష్ట్రములకు దత్తతనీయబడిన ఆంధ్రపుత్రులు!

టంగుటూరి ప్రకాశంపంతులుగారు :— వీరు వేనకపేలు నార్జించు తమ బారిష్టరుపదవి కాలద్రోసి, కాంగ్రెసు ఉద్యమమున దుమికి “స్వరాజ్య” అను ఆంగ్ల దినపత్రికను మద్రాసునుంచి ప్రారంభించిరి. ఈ పత్రిక అప్పటి సమయములో తీవ్ర రాజకీయసంచలనము కలుగజేసి, నిర్భయమైన సంపాదకీయ విమర్శలకు, వ్యాఖ్యలకు పేరుపొంది, నేటి ఆంగ్లపత్రికలకు సంపాదకులుగానున్న ఆంధ్రులలో ఎక్కువమందిని తయారుచేసినది. అట్టివారిలో ఖాసా సుబ్బారావు, కృపానిధి, కుందూరి ఈశ్వరదత్తు, కోలవెన్ను రామకోటిశ్వరరావు మొ||వారు కలరు.

భాసా సుబ్బారావుగారు :—వీరు మొదట బొంబాయి లోని “ఫ్రీప్రెస్ జర్నల్” కు సంపాదకులుగాను తర్వాత

శ్రీ బి. ఎన్. గుప్త. ఆంధ్ర జ్యోతి, ప్రజామాత
మొ॥ పత్రికా సంపాదకులు.

కలకత్తాలోని 'ఇండియన్ ఫ్రెనాన్స్', మద్రాసునందలి "ఇండియన్ ఎక్స్-ప్రెస్" పత్రికలకు సంపాదకులుగా నుండి పనిచేసి, ప్రస్తుతము "ఫ్రీ ప్రెస్" ఆంగ్ల దినపత్రికా సంపాదకులుగా నున్నారు. వీరి తీవ్రమయిన సంపాదకీయ వ్యాసములు, నిర్భయమైన "నైట్ లైట్స్" విమర్శలు యావ ద్భారతదేశమందును వీరికి ఖ్యాతి తెచ్చిపెట్టినవి.

కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు :— స్వరాజ్య పత్రిక అగి పోయినతర్వాత కొంతకాలము మద్రాసులోని "పీపుల్స్ వాయిస్" అను దినపత్రికకు సంపాదకులుగానుండి, ప్రస్తుతము లక్నోలోని "ట్యూంటియత్ సెంచరి" అను సుప్రసిద్ధ ఆంగ్ల మాసపత్రికకు సంపాదకులుగా నున్నారు.

కోటరాజు పున్నయ్యగారు :— కొంతకాలము ఆంధ్ర వారపత్రికకును తర్వాత "హ్యూమానిటీ" అను ఆంగ్ల పక్ష పత్రికకును సంపాదకులుగానుండి ప్రస్తుతము కరాచీలోని "సింధు అబ్జర్వరు" అను ఆంగ్ల దినపత్రికా సంపాదకులుగా సింధురాష్ట్రమున గొప్పపేరు పొందిరి.

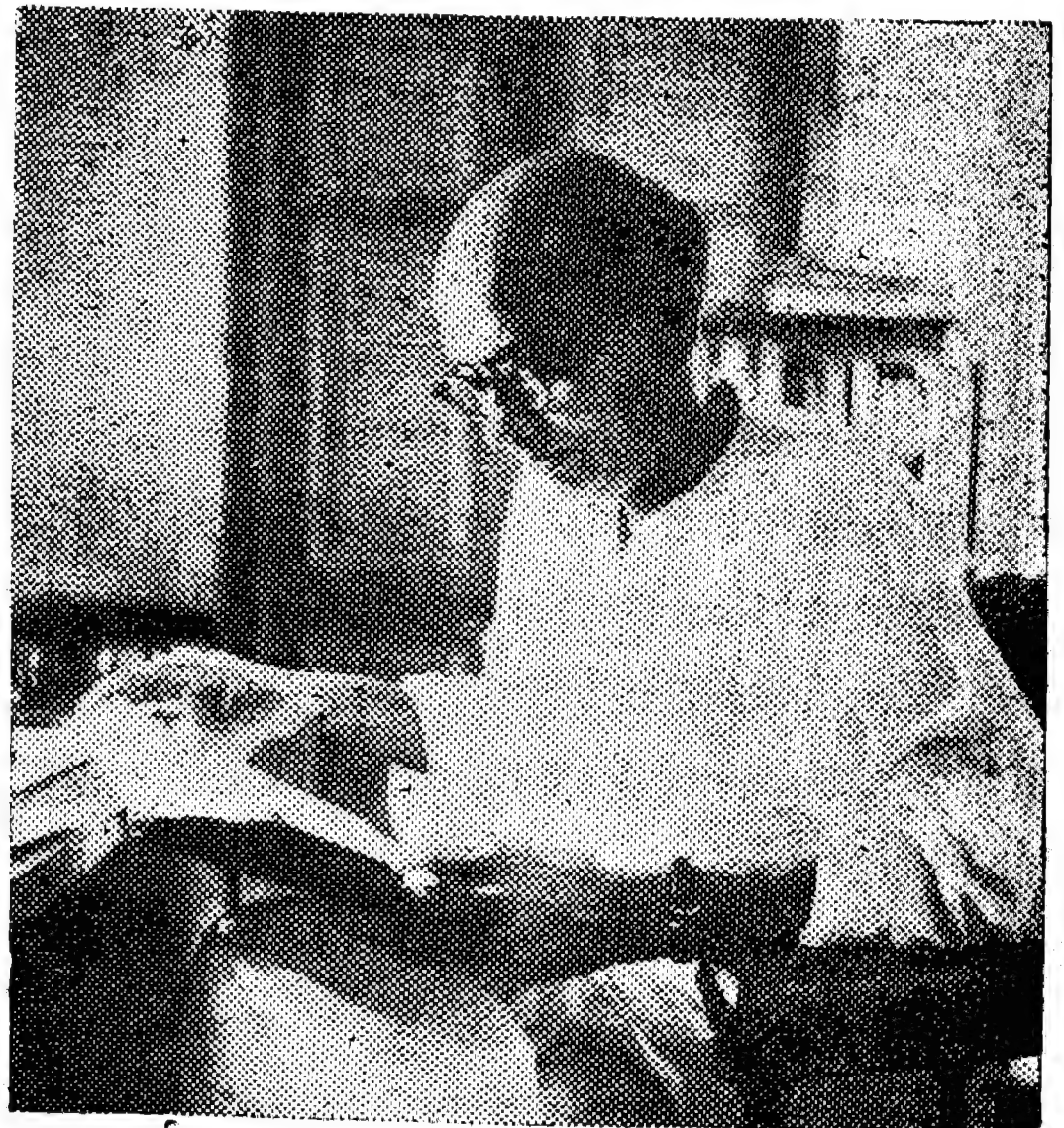
కోటరాజు రామారావుగారు :—పున్నయ్యగారి సోదరులు. మంచి రాజకీయ పరిజ్ఞానముకలవారు. లక్నోలో, పండిత జవహరలాల్ నెహ్రూ ప్రభృతులచే స్థాపించబడి, కాంగ్రెసుసంస్థకు ముఖపత్రము అనదగినటువంటి ప్రఖ్యాతి

ఆంగ్ల దినపత్రిక "నేషనల్ హెరాల్డ్"కు సంపాదకులుగా నున్నారు. వీరి సంపాదకత్వమున ఈ పత్రిక తీవ్రమయిన రాజకీయ ప్రచారముచేసి, ప్రభుత్వమునకు ప్రబల ప్రతిఘటనయై, అనేకమారులు ప్రభుత్వ ఆగ్రహమునకు గురియగుచు, ప్రజల మన్ననలబొంది నిర్విఘ్నముగా సాగుచున్నది. ఈ పత్రికా కార్యాలయములోనే చలపతిరావు గారను ఆంధ్రులు సహాయ సంపాదకులుగానుండి జాతీయ, అంతర్జాతీయ రాజకీయ వ్యాఖ్యానములలో పేరుపొందిరి.

డాక్టరు భోగరాజు పట్టాభిసేతారామయ్యగారు :— వీరు "జన్మభూమి" యన ఆంగ్ల పత్రికనునడపి దేశమునందలి రాజకీయాభివృద్ధికి ఎక్కువ తోడ్పాటునిచ్చిరి. గాంధీ మహాత్ముని భాష్యకారులనదగిన వీరి వాతలు ఎక్కువ ప్రఖ్యాతి పొందినవి. అఖిలభారత సంస్థానప్రజామహాసభయొక్క ముఖపత్రమైన "ప్రెస్ పీపుల్" అను ఆంగ్ల వారపత్రిక వీరి సంపాదకత్వము క్రిందనే నిర్వహింపబడుచున్నది.

చావలి వెంకట హనుమంతరావుగారు :— వీరు ఉత్తర హిందూస్థానమున మంచి పేరుపొంది పాట్నాలోని ప్రముఖ జాతీయఆంగ్లదినపత్రికయైన "ఇండియన్ నేషన్"కు సంపాదకులుగా నున్నారు.

జి. వి. కృపానిధి :— వీరు ఢిల్లీలో యునైటెడ్ ప్రెస్, హిందూస్థాన్ టైముస్, ఆంధ్ర పత్రికల ప్రధాన విలేఖరిగా

శ్రీ గూడవల్లి రామబ్రహ్మం, ప్రజామిత్ర సంపాదకులు.

శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డి,
గోల్కొండ పత్రిక సంపాదకులు,
హైదరాబాదు.

నుండి పనిచేయుచున్నా
రు. జాతీయ అంతర్జాతీ
య రాజకీయములపై చ
క్కని వ్యాఖ్యానములను
చేయుటలో నిపుణులు.

బొంబాయి లోని
“టైమ్స్ ఆఫ్ ఇండియా”
పత్రికా ప్రధాన విలేఖరి
యగు హనుమంత రావు
గారు కూడ ఆంధ్రులే.

కోలవెన్ను రామకోటి
శ్వరరావుగారు :—1925

సంవత్సరములో తమ న్యాయవాద వృత్తినుండి విరమించి
“త్రివేణి” అను త్రైమాసిక పత్రికను ఆంగ్లమున మద్రాసు
నుండి నిర్వహించుచు ప్రఖ్యాతిపొందిరి. ఇందు, ఇతర
భాషలలోని ఉన్నత సారస్వతములోను, ఆంధ్ర సారస్వ
తములోను, పేరుపొందిన ప్రజ్ఞావంతులయొక్క రచనలు
ప్రచురింపబడుచుండును. కళకూ, చరిత్రకూ, సారస్వత
మునకూ, మతమునకూ, సాంఘిక రాజకీయములకు త్రివేణి
వ్యాసములు ఎంతయో తోడ్పడినవి. ఇది ఉత్తమశ్రేణికి
చెందిన ఆంగ్ల పత్రికగా పరిగణింపబడుచు విదేశముల
యందుగూడా పేరుకెక్కినది. ఇది ఇప్పటికిని నిర్విఘ్న
ముగా సాగుచున్నది.

వైద్యుల రమణరావుగారు :—వీరు ఆంధ్రదేశ పత్రికా
రచయితల సంఘ కార్యదర్శిగా పనిచేయుచు స్వయముగ
“ఇండియన్ జర్నలిస్టు” అను ఒక ఆంగ్లమాస పత్రికను
కొంతకాలము నిర్వహించిరి.

పెక్కురు ఆంధ్రులు ఆంగ్ల పత్రికలలో పనిచేయుచు
తమ స్వీయ ప్రతిభను అభివృద్ధి చేసుకొనుచున్నారు. కాని
ఆంధ్ర రాష్ట్రమునకు సంబంధించిన విషయములు, ఉద్య
మములు, అవసరములు మొదలగువా

ఆంధ్రులకు ఆంగ్ల టిని రాష్ట్రీతరులకుగాని, ప్రభుత్వ
దినపత్రికావశ్యకత మునకుగాని, ఇంగ్లండునందలి సామ్రా
జ్యాధికారులకుగాని తెలియునట్లు

ఆంగ్ల పత్రికలద్వారా తెలియపరచుటను వీలులేకున్నది. దీనికి
ముఖ్యకారణము, పై ఎల్లరికి తెలుయుటకు వీలగు ఆంగ్ల దిన

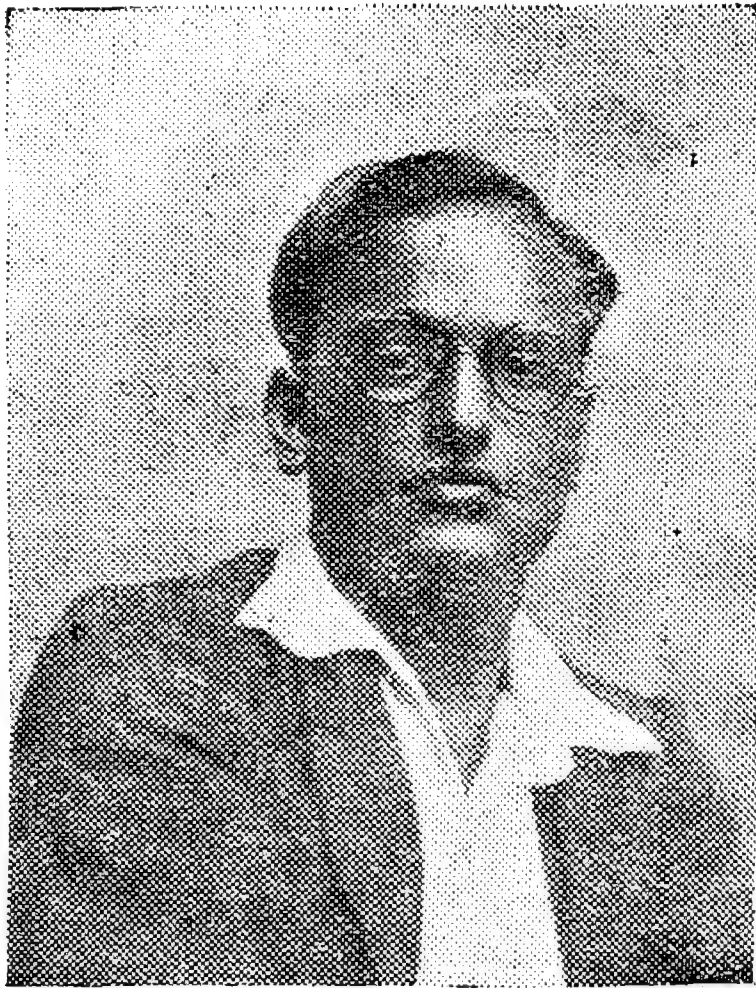
పత్రిక-ఆంధ్రుల పెట్టుబడి, ఆధిపత్యములతో నిర్వహింప
బడుచున్నది-ఒకటియును లేకపోవుటయే. కనీసము అట్టి
వారపత్రికగూడ ఒకటియును మనకు లేకపోవుట మన
దురదృష్టము. ఈ విషయమై పలువురు పెద్దలు ఉపన్యాస
వేదికలపైనుండియు, వ్యాసముల ద్వారాను, సభా తీర్మాన
ములద్వారాను దేశమునకు తెలియపరచిరి. కాని కార్య
సఫలత కాలేదు. ఆంధ్రమహాసభాధ్యక్షసీతమును చాలమంది
జమిందారులు అలంకరించి, ఈ విషయముయొక్క
అవసరమును గుర్తించియు ఒక ఆంగ్ల దిన పత్రికను స్థాపించు
టకు ఎక్కువ కృషిజేయకపోవుట విచారకరము. గాన,
ఇకముందయినను, ఆంధ్రదేశములోని ప్రముఖులెల్లరు సమా
వేశమై, లిమిటెడ్ పద్ధతిపైనయైనను ఒక ఆంగ్ల దిన పత్రికను
నిర్వహించుటకు తగు మూలధనమును, వలయు పరికరము
లను సేకరించి కార్యసాఫల్యతకై పని చేయునట్లు
ఆంధ్రులు కృషిచేయవలసియున్నది.

హైదరాబాదునందలి “రయత్” అను ఉర్దూ దిన
పత్రికకు సంపాదకులుగా ముందుముల నరసింగరావుగారు
పేరు పొందిరి. వీరు ఉర్దూ భాషలో వ్రాయునంతటి నేర్పుగా
ఇతర మహమ్మదీయులుగూడ వ్రాయజాలరును ప్రఖ్యాతి
పొందిన ప్రసిద్ధ రచయితలు.

ఇంకను చాలమంది ఆంధ్రులు భారతదేశమునం
దంతటను పత్రికా సంపాదక, సహాయక సంపాదక పదవుల

శ్రీ మద్వారి అన్నపూర్ణయ్య.
కాంగ్రెసు, నవశక్తి పత్రికల సంపాదకులు.

శ్రీ మిడుతూరి వరదయ్య శర్మ, ఎమ్. ఏ., న్యూ ఓరిస్సాయను ఇంగ్లీషు దినపత్రికకు (కటక్) సంపాదకులుగా నుండి, ప్రస్తుతం ఆంధ్ర పత్రిక సంపాదకవర్గములో నున్నారు, యందును, పత్రికా విలేఖరులుగాను పనిచేయుచు ఆంధ్రుల పత్రికా నిర్వహణ సామర్థ్యమును ఎల్లెడలచాటుచు ఆంధ్రులకు కీర్తిని దెచ్చుచున్నారు.

ఆంధ్ర దేశమందలి పత్రికారచయితల నందరిని ఏకోన్మ ఖమునకు దీసికొని వచ్చుటకై ఆంధ్రదేశ పత్రికారచయితల సంఘము, 1932 లో కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు గారి యధ్యక్షతను ఏర్పరచబడెను. గాని 1939 సం॥ వరకూ ఈ సంఘము కృషిజేసినట్లు కనపడదు. తరువాత ఈ సంఘపు వార్షిక సమావేశమొకటి గుంటూరులో, కలకత్తా “అమృత బజార్” పత్రికాధిపతులు తుషారకాంతి ఘోష్ గారి అధ్యక్షతను జరిగెను. మరుసటి సంవత్సరము “ఇండియన్ ఎక్స్ప్రెస్” పత్రికా సంపాదకులు పోతన్ జోసఫ్ గారి యధ్యక్షత క్రింద ఏలూరిలో, ఆంధ్రదేశ

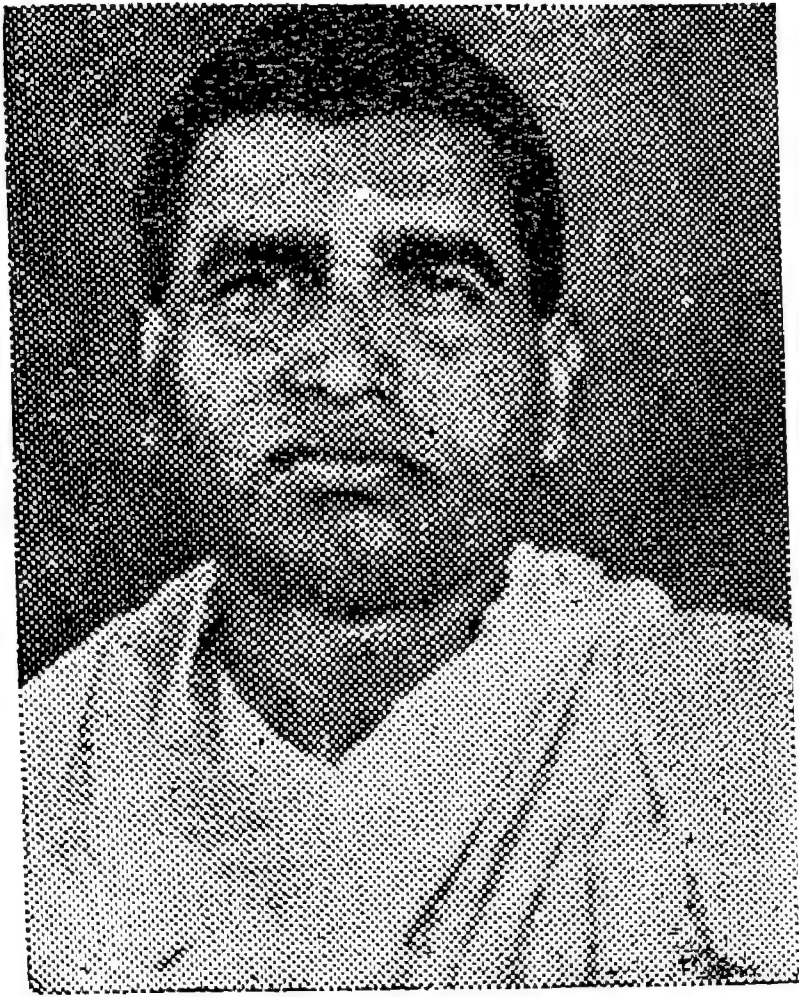
పత్రికార చయితల సంఘము వార్షిక ఆంధ్ర దేశ పత్రికా సమావేశము జరిగెను. ఈ సంఘ రచయితల సంఘము ములో ఆంధ్రదేశమందలి సుప్రసిద్ధ పత్రికారచయితలు సభ్యులుగా జేరి వున్నారు. గాని అనుకొనినంత కృషి జరుగలేదు. ఈ సంఘ మువారి కృషి ఫలితముగా ఆంధ్ర, తమిళ రాష్ట్రముల పత్రికా రచయితల సంఘ కార్యనిర్వాహకవర్గముల సంయుక్త సమావేశములు జరిపి, దక్షిణభారత పత్రికారచయితలను సమా

వేశపరచుటకొక సంఘమును ఏర్పాటు చేయవలయునని తలం చిరి గాని ఇంతవరకు కొనసాగలేదు. అప్పుడే, పై సంయుక్త సమావేశములవారు మద్రాసులోని ప్రెస్ అడ్వైజరీ కమిటీ వారిని దర్శించి, తమకష్టనిష్టరముల దెల్పుకొనిరి. దాని ఫలితముగానేడు, జిల్లాలయందు జిల్లా యధికారులు అప్పు డప్పుడు పత్రికారచయితలను సమావేశపరిచి, వారికి వార్తలు మొ॥నవి లభ్యమగునట్లు చూచుచు, వలయు సమాచారము లను ఇచ్చుచు సహాయపడుచున్నారు. ఈ రాష్ట్ర సంఘ మున కనుబంధములుగా పశ్చిమగోదావరి, కృష్ణా, గుంటూరు, నెల్లూరు, కర్నూలు మొ॥ జిల్లాలలో పత్రికారచయితల సంఘము లేర్పడి పనిచేయుచున్నవి.

చాలకాలమునుంచి, ఆంధ్ర దేశమందలి పత్రికా సంపా దకులనందిరిని ఒక సంఘముగా నేర్పరచి ఆంధ్ర పత్రికల నిర్వహణములో అభివృద్ధి కలుగుజేయవలయునను తలంపు పలువురకు గలదు. గాని అది సఫలీకృతము కాలేదు. తరు వాత బెజవాడ వాస్తవ్యులు శ్రీ అయ్యంకి వేంకటరమణయ్య మొ॥ వారు తీవ్రకృషిచేసి ఎట్టకేలకు 1940 సం॥ మార్చి నెలలో బెజవాడయందు ఆంధ్రదేశ పత్రికా సంపాదకుల ప్రధమ సమావేశము రామమోహన గ్రంథాలయ భవనము

శ్రీ ఎస్. జి. ఆచార్య; చిత్రగుప్త, చిత్రాంగి, ప్రజాబంధు పత్రికలకు సంపాదకులు.

శ్రీ నెల్లూరి వెంకట్రామానాయుడు,
'జమీన్దార్' పత్రికా సంపాదకులు.

నందు జరిపించిరి. ఈ సంఘపు కార్య నిర్వాహకవర్గము నకు తాపీ ధర్మరావుగారు అధ్యక్షులు గాను, అయ్యంకి వేంకటరమణయ్యగారు కార్యదర్శిగాను ఎన్నుకొనబడి, సంఘ కార్యాలయము మద్రాసులో

ఆంధ్రదేశ పత్రికా స్థాపించిరి. మరుసటి సంవత్సరపు సంపాదకుల సంఘము సమావేశ తిరుపతిలో జరుపుటకు ఏర్పాటుచేసిరి; కాని కొనసాగ

లేదు. ఇంతలో ఈ ప్రపంచయుద్ధపు హడావిడి మూలముగా పత్రికా ప్రపంచమునకే చాల ఇక్కట్లు సంభవించి, ఈ సంఘపు వ్యవహారములు ప్రస్తుతము అంతగా సాగుటలేదు.

ఈ రెండవ ప్రపంచయుద్ధము ప్రారంభమయిన తర్వాత

మద్రాసు రాజధాని యందలి పత్రికలు.

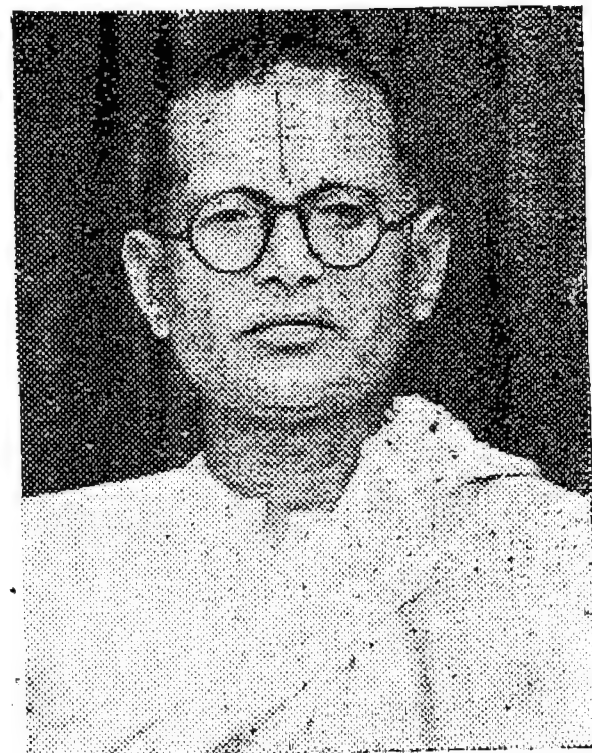
కాలము	ఇంగ్లీషు					తమిళము					తెలుగు				
	పత్రికల సంఖ్య	పత్రికల సంఖ్య	పత్రికల సంఖ్య	ఇతరములు	మొత్తం	పత్రికల సంఖ్య	పత్రికల సంఖ్య	పత్రికల సంఖ్య	ఇతరములు	మొత్తం	పత్రికల సంఖ్య	పత్రికల సంఖ్య	పత్రికల సంఖ్య	ఇతరములు	మొత్తం
1920	7	22	29	17	75	3	19	30	4	56	1	11	20	6	38
1930	5	19	21	13	58	3	35	52	11	101	2	20	18	7	47
1940	5	24	92	132	253	3	46	74	87	210	2	35	88	59	184

(మద్రాసు ప్రభుత్వ పబ్లిక్ (ఎలక్షన్సు) డిపార్టుమెంటువారి పట్టికనుండి.)

పత్రికా నిర్వాహణమునకు ప్రభుత్వమువారు తరచు కఠిన నిబంధనలను జారీచేయుచు వచ్చిరి. వీటినన్నిటిని చక్కచారు చుటకు కొంతకాలము క్రిందట ఢిల్లీలో భారతదేశ పత్రికా సంపాదకుల సంఘము ఏర్పడినది.

అఖిల భారత ప్రభుత్వముతో ఒక ఒడంబడిక కుద పత్రికా సంపాదక ర్చకునిరి; ఆ విషయములలో వ్యవ మహాసభ హరించుటకొరకై ఒకస్థాయి సంఘ ము నెన్నుకొనిరి. ఆంధ్రులగు శివలెంక శంభుప్రసాదు, ఖాసా సుబ్బారావు, కోటంరాజు రామారావు, చావలి వెంకటహనుమంతరావు మొ||వారు ఆస్థాయిసంఘములో సభ్యులుగానున్నారు.

ఈ క్రింద నివ్వబడివి పట్టిక ప్రకారము చూచిన మనఆంధ్ర దేశమునందు కంటెను తమిళ దేశమున పత్రికా ప్రచారము ఎక్కువ అభివృద్ధి లోనున్నట్లు తెలియుచున్నది. గాన ఆంధ్రు

శ్రీ పూర్తి రామచార్యులు,
'సాధన' పత్రికా సంపాదకులు.

లెల్లరు తమ పత్రికలకు, వాటి స్థిరనిర్వహణకు ఆర్థికముగా ఎక్కువ సహాయపడుచు వాటి నుంచినాంఘికరాజకీయ సాహిత్య కాదిసమస్త విషయములందును అ మితముగా ఉపకారము పొందుచు, ఆంధ్రుల ప్రతిభకు దోహద మిచ్చెదరుగాక!

ఈ దిగువను ఆంధ్ర దేశములోని గతశతాబ్దమునాటివి, ఇప్పుడు జరుగుచున్నవి—పత్రికల పట్టికలు ఇవ్వబడినవి.

గత శతాబ్దమునాటి పత్రికలు

సంచిక	సంపాదకులు	ఊరు	కాలము
సుజనమనోల్లాసిని	ఏడునూతుల ముత్తయ్యగారు	చెన్నపురి	1885
హిందూజనసంస్కారిణి	మన్నవ బుచ్చయ్యపంతులుగారు	,,	,,
ఆంధ్రప్రకాశిక	ఏ. సి. పార్థసారథినాయుడుగారు	,,	1886
ఇతిహాసమంజరి	నోరి గురులింగశాస్త్రిగారు	,,	1887
వైజయంతి	పనప్పకము అనంతాచార్యులుగారు	,,	1894
ఆంధ్రభాషాసంజీవని	కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులుగారు	,,	,,
హాస్యసంజీవని	,,	,,	,,
కళలేఖ	నేలటూరి పార్థసారథి అయ్యంగారు	,,	,,
ధీమణి	పుల్లెల శ్రీరామశాస్త్రిగారు	,,	1895
యధార్థవాది	గరడా కూర్యయ్యగారు	విశాఖపట్టణము	1885
వివేకవర్ధిని	కం. వీరేశలింగముపంతులుగారు	రాజమహేంద్రవరం	,,
హాస్యవర్ధిని	,,	,,	,,
మనోరమ	చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహముగారు	,,	1899
చింతామణి	వీరేశలింగము పంతులుగారు	,,	,,
కలావతి	శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు	,,	,,
సరస్వతి	కొచ్చెర్లకోట రామచంద్ర వెంకట కృష్ణారావుగారు కాకినాడ	,,	,,
మందారమంజరి	,,	...
ప్రబంధకల్పవల్లి	,,	...
రాజయోగి	,,	...
మంజువాణి	మంత్రిపెగడ భుజంగరావుగారు	ఏలూరు	1889
సుజనవివోదిని	గోనుగుంట కోటయ్యశాస్త్రిగారు	బందరు	1394
రత్నాకరము	మల్లంపల్లి బైరవమూర్తిగారు	,,	,,
బుద్ధిప్రదాయిని	నందగిరి వెంకటప్పారావుగారు	గుడివాడ	,,
కవిత	రామకృష్ణకవులు	పితాపురము	—
సన్మార్గదర్శిని	—————	,,	1887
సకలార్థదాయిని	కొణకంచి వెంకటాచలముగారు	తుని	1895
దేశాభిమాని	శేషాచలముగారు	గుంటూరు	1886
రసికోల్లాసిని	పాలగుడుగు పానకాలరావుగారు	,,	,,
కల్పవల్లి	కోపల్లి వేంకటరమణరావుగారు	ఒంగోలు	1894
అమృదితగ్రంథచింతామణి	పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు	నెల్లూరు	1885
వార్తాదర్శిని	—————	,,	1894
శారద	ఆచంట సూర్యనారాయణరాజుగారు	బుచ్చిరెడ్డిపాలెము	1895

ఈ శతాబ్దపునాటి పత్రికలు

దిన పత్రికలు			స్వతంత్ర		
పేరు	సంపాదకుడు	ప్రదేశము	త్రిలింగ	వి. ఆంజనేయులు	నెల్లూరు
ఆంధ్ర పత్రిక	ఎస్. శంభుప్రసాదు	మద్రాసు	వేదభూమి	వి. వెంకటేశ్వరశాస్త్రిలు	మద్రాసు
ఆంధ్ర ప్రభ	నార్ల వెంకటేశ్వరరావు	,,	వాహిని	జె. నర్సింహశాస్త్రి	బెజవాడ
వార పత్రికలు			వెన్నెల	పి. నాగేశ్వరరావు	మద్రాసు
ఆంధ్ర వారపత్రిక	ఎస్. శంభుప్రసాదు	మద్రాసు	యుగంధర	ఆర్. వెంకన్న	అమలాపురం
ఆంధ్రప్రజ	డాక్టరు. ఎమ్. ఎస్.		యుగవాణి	ఎన్. సుబ్బారాయుడు	ఏలూరు
	ముత్తు	నెల్లూరు	జమీన్దార్లు	ఎస్. గోవర్ధనరావు	బెజవాడ
ఆంధ్రశాత్ర	పోతాబత్తుల సూర్యనారాయణ	కాకినాడ	ఆంధ్రజ్యోతి	ఎన్. వి. రామానాయుడు	నెల్లూరు
భాగవతసేవ	భక్త సుబ్రహ్మణ్యం	బెజవాడ	విజయవాణి	బి. ఎన్. గుప్త	మద్రాసు
భారతీయ వైశ్య	అన్నవరపు సుబ్బారావు	,,	ఆనందవాణి	ఎమ్. శ్రీరాములు	అనంతపురం
దీపిక	చే. శ్రీరామమూర్తి	కొవ్వూరు	ములుగోల (నెలకు మూడుసార్లు)	వి. కాళిదాసు	మద్రాసు
దేశాభిమాని	పి. వి. కృష్ణయ్యచౌదరి	గుంటూరు		బి. బుచ్చయ్య చౌదరి	బెజవాడ
గోభూమి	పి. నాగేశ్వరరావు	మద్రాసు	పక్ష పత్రికలు		
కాగడా	తాపీ ధర్మారావు	,,	ఆంధ్రామోమియో పత్రిక్	—	—
కేసరి	పి. వి. సుబ్బారావు	నెల్లూరు	తెలుగు జర్నల్	ఎమ్. ఎస్. మాధవరావు	పిఠాపురం
కింగ్స్లావర్తమానము	వి. సూర్యనారాయణ	విశాఖపట్నం	చిత్రగుప్త	ఎస్. మునుస్వామి ముదలియార్	మద్రాసు
కృష్ణా పత్రిక	కోట సుబ్బారావు	మచిలీపట్నం	దర్బార్	పి. రామమూర్తి	గుంటూరు
మంజువాణి	ఎన్. చలపతిరావు	ఏలూరు	హారతి	పి. బుచ్చిరావు	మద్రాసు
ప్రభాత్	టి. సూర్యప్రకాశరావు	బందరు	జయభేరి	కె. ధర్మన్న కవి	రాజమండ్రి
ప్రజాబంధు	ఎస్. జి. ఆచార్య	మద్రాసు	జయభారతి	బి. వి. సుబ్బారావు	గుంటూరు
ప్రకాశ్	డి. బసవరాజు	,,	కల్పవల్లి	పి. రామకృష్ణయ్య	నర్సరావుపేట
ప్రజామిత్ర	జి. రామబ్రహ్మం	,,	కల్యాణి	జి. కృష్ణమాచార్యులు	గుడివాడ
ప్రజాసేవ	జి. సుబ్బరామయ్య	నెల్లూరు	లా జర్నల్	బి. కనకరాజు	,,
ప్రజావాణి	పి. ఎస్. ఆచార్య	చికాకోల్	లా రిపోర్టర్	పి. వెంకటసుబ్రహ్మణ్యం	గుంటూరు
రాయలసీమ	కె. సుబ్రహ్మణ్యం	తిరుపతి	మారుతి కళ	కె. మధుసూధనరావు	బాపట్ల
రెడ్డి పత్రిక	ఎమ్. అప్పలస్వామి రెడ్డి	విశాఖపట్నం	మాతృసేవ	పి. సుబ్బారావు	విజయనగరం
సోంపేట కబుర్లు	ఎస్. సుమతీదేవి	సోంపేట	మోహిని	వై. రామారావు	రాజమండ్రి
శ్రమజీవి	చిలకమర్రి సత్యనారాయణాచార్య	రామమహేంద్రవరం	పదసమస్యా సుధా నిధి	శ్రీపతి పండితాధ్యుల నందయ్య	గుంటూరు
సాధన పత్రిక	పి. రామాచార్యులు	అనంతపురం	రెడ్డి	బి. సుబ్బారెడ్డి	కడప
సుబోధిని	ఎమ్. రామకృష్ణరావు	నెల్లూరు			
స్వరాజ్యగీత	వేదాంతం పూర్ణానందం	బెజవాడ			

రేనాడు	జి. కృష్ణమూర్తి	
	కె. రామయ్య	ప్రొద్దుటూరు
సుదర్శని	డి. నర్సింహారాజు,	రాజోలు
తెలుగు దయాల్బాగ్	పి. యగ్గన్న	కాకినాడ
తెలుగు తల్లి	ఎక. ఆర్. శర్మ	విజయనగరం
తీర్పుల పత్రిక	ఎక. సుబ్బారాయుడు	నెల్లూరు
టాంటాం	ఎల్. రామస్వామి	
	నాయుడు	మద్రాసు
వాణి	ఎమ్. విశ్వనాథం	,,
వాసవి	జె. నమ్మాళ్వార్	,,
	మాస పత్రికలు	
అభినవ సరస్వతి	జానపాటి పట్టాభిరామ	
	శాస్త్రి	గుంటూరు
ఆది ఆంధ్ర	ఎక. లక్ష్మణస్వామి	కాకినాడ
ఆదిత్యైవ పత్రిక	సి. పురుషోత్తం	తెనాలి
ఆది వెలమ	యస్. రంగారావు	గుంటూరు
ఆంధ్రభూమి	ఆంధ్ర శేషగిరిరావు	మద్రాసు
ఆంధ్రలూథరన్	కె. రాజరత్నం, వీటర్ బి.సి.	గుంటూరు
ఆంధ్రరాష్ట్ర		
ప్రారంభవిద్య	ఎమ్. వెంకట్రామయ్య	ఏలూరు
ఆంధ్రమాత	పి. సీతారామయ్య	మద్రాసు
ఆంధ్రవిద్యా సమ్మే	ఎమ్. వెంకటశాస్త్రి	
శన పత్రిక		రాజోలు
ఆంధ్ర	ఎమ్. సత్యనారాయణ	
	శాస్త్రి	పిఠాపురం
ఆయుర్వేద చంద్రిక	డి. రామకృష్ణయ్య	పెరిదేపి
బాలకేశరి	మేడిచెర్ల ఆంజనేయ	
	మూర్తి	బెజవాడ
భక్తి ప్రభోధిని	అ. హనుమయ్య	గుంటూరు
భారతమాత	కామడు వెంకటరెడ్డి	కాకినాడ
భారతి	ఎస్. శంభుప్రసాద్	మద్రాసు
భాషామణి	సి. వెంకట్రామయ్య	రాజమండ్రి
బైబిల్ రీడింగ్ పత్రిక	రెవ. ఎస్. ఎస్. సుబ్బయ్య	మద్రాసు
బ్రహ్మవిద్య	బ్రహ్మ నందగిరిస్వామి	రేపల్లె
బాలమిత్ర	ఎల్. ఏ. బెయిక్	మద్రాసు
చిత్రాంగి	ఎస్. జి. ఆచార్య	,,

ధంకా	బి. టి. నర్సింహాచారి	,,
ధర్మసాధని	జె. వి. అప్పయ్యశాస్త్రి	గుంటూరు
ధర్మజ్యోతి	కామరాజు హనుమంత	
	రావు	రాజమండ్రి
గాంధీ	కందికొండ వీరభద్రయ్య	బెజవాడ
జ్ఞానప్రియ	తత్త్వానందస్వామి	కొల్లూరు
గాస్పెల్ ఇల్యూమి	పాస్టర్. పి. సామ్యూల్	
నేటర్		బెజవాడ
గౌడ పత్రిక	ఆరేపల్లి పోతరాజు	నిడదవోలు
గ్రామసేవ	టి. వి. ఎల్. రామా	
	రావు	కాకినాడ
గ్రామ గురూపదేశిని	ఎమ్. దేవసహాయం	గుంటూరు
గ్రామోద్ధరణ	రావుసాహెబ్ జి.	
	జోగిరాజుపంతులు-	రాజమండ్రి
గ్రామోద్యోగి	బుద్ధిరాజు లక్ష్మీ హను	
	మంతరావు	కొండపల్లి
గురుపత్రిక	బళ్ల సీతారామరాజు	రాయవరం
హరిజన్	ఉండు సుబ్బారావు	రాజోలు
హిందూసుందరి	బాలాంత్రపు శేషమ్మ	కాకినాడ
అంతర్జాతీయవార్తలు	రెవ. ఎల్. వాట్స్	కూసూరు
జీవనప్రభ	సి. వెంకటరత్నం	రాయవరం
కాంతి	పి. టి. జగన్నాథరావు	తిరుపతి
కార్మికబులిటిక్	టి. వెంకటేశ్వరావు	బెజవాడ
కథాంజలి	ఎ. యక్. రాఘవాచారి	మద్రాసు
కళాజ్యోతి	వి. ఆదిశేషయ్య	గుంటూరు
కొరడా	పి. వి. రామమూర్తి	మద్రాసు
కులాలు	దేవగుప్త సత్యలింగం	
	ఉడయర్	నట్టరామేశ్వరం
కుమారమిత్ర	పి. బ. కృష్ణమాచా	
	య్యలు	బెజవాడ
లోకల్ బోర్డు	సి. శేషయ్య	కపిలేశ్వరపురం
మాణిక్యప్రభపత్రిక	పి. రామచంద్రశర్మ	శంకరగిరి
మాతృవాణి	కర్కా ప్రభాకరరావు,	
	ఎల్. సూర్యనారాయణ	బెజవాడ
సత్యరాయబారం	ఎమ్. జె. ప్రకాశం	మద్రాసు
క్షైస్త్రవర్తమానం	రెవ. జాకె. ఎలెర్	నెల్లూరు
మోక్షసాధని	కందుర్తి వెంకటనర్సయ్య	గుంటూరు

నవజీవక్	బి. ఎస్. మూర్తి	మద్రాసు	తెలుగు సినిమా	సి. వెంకట్రామయ్య	మద్రాసు
నిరుద్యోగి	ఎల్. సుందరాజయ్యంగారు	కుప్పం	ఉదయకాంతి	ఎమ్. ఆర్. సైమన్	నర్సాపురం
నిత్యానంద	భక్త సుబ్రహ్మణ్యం	మైలవరం	వైద్యప్రదీపిక	డి. రంగాచార్యులు	గుంటూరు
ఉడయార్ ప్రతిక	పి. సూర్యనారాయణ	మొయ్యేరు	విభూతి	వీరభద్రశర్మ	బెజవాడ
పెంకిపిల్ల	ఎ. కోటిశ్వరరావు	మద్రాసు	వినోదిని	ఆర్. రంగనాయకమ్మ	మద్రాసు
పూర్ణిమ	ఎమ్. వి. శర్మ	చికాకోల్	విశ్వజ్ఞాని	ఎన్. యామినీపూర్ణ తిలకం	"
ప్రబుద్ధాంధ్ర	ఎస్. సుబ్రహ్మణ్య		విశ్వదాత	పి. చిరంజీవిఆచారి	అత్తిలి
	శాస్త్రి	రాజమండ్రి	వివేకవతి	మిస్ ఎమ్. శ్రీనివాసన్.	మద్రాసు
ప్రకృతి	పి. వెంకట్రామయ్య	బెజవాడ	వ్యాయామ కళ	జి. వీరరాఘవులు	గుంటూరు
ప్రారంభ విధ్య	ఎమ్. మార్కండేయలు	ఏలూరు	యుద్ధధ్వని	ఎడ్వర్డ్ వాకర్	మద్రాసు
రవి	జి. బర్నట్	కాకినాడ	యువకళ	పి. వి. భాస్కరరావు	విశాఖపట్నం
రెడ్డిప్రభ	బి. గోవిందరెడ్డి	మొయ్యేరు			
రెడ్డిరాణి	మల్లిడి సత్తిరెడ్డి	రాయవరం			
రూపవాణి	పి. సీతారామయ్య	మద్రాసు			
శంకరం	ఎన్. సత్యనారాయణ	రాజమండ్రి			
శాంతి	స్వామి ఓంకార్ తోటపల్లికొండలు				
సెట్టిబలిజ	పి. వెంకన్న	నాథరామేశ్వరం			
సెట్టిబలిజ సుందరి	"	"			
సేవ	ఎస్. యల్లమందయ్య	మార్కాపురం			
శిల్ప సమ్రాట్	కె. వి. రామమూర్తి	విజయనగరం			
హరనాథమురళి	సేవక్ భగీరథ్	తెనాలి			
శ్రీవైష్ణవ పత్రిక	వి. రాఘవాచార్యులు	పెంటపాడు			
శ్రీరామానుజ పత్రిక	ఎమ్. పార్థసారథి				
	నాయుడు	మద్రాసు			
సుదర్శనం	బి. రామావతారం	విజయనగరం			
సుధ	ఎస్. కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి	రాజమండ్రి			
సండే స్కూల్ లెసన్స్	—	—			
యేసు	ఎమ్. జె. ప్రకాశం	గుంటూరు			
సూర్య ప్రభ	డి. అప్పారావు	మద్రాసు			
శ్యామల	సి. జి. మురుగేశ మొదలియార్	"			
తెలుగు బాపైస్తు	ఎమ్. జె. ప్రకాశం	గుంటూరు			

వారమునకు రెండుసార్లు ప్రకటింపబడు

పత్రికలు

యశోద	టి. కె. యశోదాదేవి	రాజమండ్రి
తెలుగు	జి. సూర్యనారాయణ శర్మ	"

ద్వైమాస పత్రికలు

ఆంధ్ర సాహిత్య	కె. రాఘవాచార్యులు	కాకినాడ
పరివత్సత్రిక		
క్రైస్తవ నిరీక్షణ	ఎస్. ఫాక్సు	మద్రాసు
దక్కన్ వైశ్య	జవ్వాజి సుబ్బరాయగుప్త	నెల్లూరు
నాట్యకళ	సి. పద్మారతి దేవి	మద్రాసు
విజ్ఞానము	కాశీపట్టపు కొండయ్య	రాజమండ్రి

త్రై మాస పత్రికలు

ప్రతిభ	తెలికిచెర్ల వెంకటరత్నం	గుంటూరు
ఉదయభారతి	పాటిబండ మాధవరాయ	
	శర్మ	అంపాపురం
ఆరు నెలల కొకసారి	ప్రకటింపబడు	పత్రికలు
విజ్ఞాన ప్రపంచం	జి. వి. పంతులు	రాజమండ్రి

[మద్రాసు ప్రభుత్వమువారు పత్రికల ననుసరించి. (ఇందులో కొన్ని నిలిచిపోయినవి గలవు.)]

ఎనిమిదవ భాగము-కథ

శ్రీ ఆ డ వి బా పి రా జు, బి.ఎ., బి.ఎల్.

26 వ అధ్యాయము

శిల్పము - చిత్రలేఖనము

విషయ సంగ్రహము :— పూర్వకాలమునుండి ఆంధ్రులన్నికళలందున్న పేరు పొందినవారు ; ప్రాచీనాంధ్ర కళలువెలసిన తావులు ; భారతీయ కళాశయ నిరూపణవాక్యములు ; పాశ్చాత్య కళాశయ నిరూపణవాక్యములు ; శిల్పము—శాత వాహన శిల్పము ; మూడు యుగముల విశేషములు ; ఇక్ష్వాకాది ఆంధ్రుల శిల్పము ; పల్లవశిల్పము ; కళింగాంధ్రుల శిల్పము ; ఆంధ్ర చాళుక్య శిల్పము ; కులోత్తుంగచోడదేవునిపల్ల ఆంధ్రకళా ప్రతిభ దక్షిణ దేశమందును వ్యాప్తిగనుట ; రెండవ కళింగ గాంగుల శిల్పము ; ఆంధ్రవలసరాజ్యముల శిల్పప్రతిభ ; కాక తీయ శిల్పము ; శ్రీకృష్ణ దేవరాయల నాటి శిల్పనైపుణ్యము ; నాయకరాజుల శిల్పము ; మధురమీనాక్షిగోపురములు—.

చిత్రలేఖనము :— చిత్రలేఖన లక్షణము ; శాత వాహన చిత్రలేఖనము ; పల్లవ చిత్రలేఖనము ; ఎల్లోరా చిత్రలేఖనము ; శాతవాహన రాయలయుగ చిత్రలేఖనము ; నేటి వరకును గల అభివృద్ధి—.

గృహ నిర్మాణము :— భారత దేశమందులి ఆలయ నిర్మాణ విధానములు ; పూర్వపు దివ్యహర్మ్యములు, గుహలు, విహారములు, చైత్యములు విహార నిర్మాణ విశేషములు ; స్తూపాలచుట్టునుగల నిర్మాణము ; చాళుక్య, కాకతీయాది ఆంధ్రుల నిర్మాణ కౌశలము ; గోపురముల విశేషములు—.

పూర్వకాలమునుంచీ ఆంధ్రులు లలిత కళ లన్నిటిలోను మహోన్నతస్థానము వహించి, ఇతర దేశాలవారికి మార్గదర్శకులై వుండే వారు. కవిత్వంలో, శిల్పంలో, చిత్రలేఖనంలో, సంగీతంలో, నాట్యంలో, ఆలయ నిర్మాణంలో, ఇతర కళావస్తు నిర్మాణ పరిశ్రమ లోను—పురాతనాంధ్రచరిత్ర కాలంనుంచీ

మొన్న మొన్నటి వరకు—తమ ప్రత్యేకత, ప్రతిభ, ప్రజ్ఞ, వ్యుత్పన్నత ప్రదర్శించినారు.

ఆంధ్రులు మహా సామ్రాజ్యాలను నిర్మించారు. పరిసర రాజ్యాలపై ఛత్రాధిపత్యము వహించారు. పూర్వ పశ్చిమ సముద్రతరంగా లలో వీరి జయభేరిలు మ్రోగినవి. శాతవాహనులు, ఇక్ష్వాకులు, పల్లవులు, చాళుక్యులు, కాకతీయులు, విద్యానగరేంద్రులు ఒకరితర్వాత ఒకరు శ్వేతాంధ్రచ్ఛత్రాన్ని ముడవకుండా, దాని అలంకార రత్నకాంతులను దశ దిశలకు వ్యాపింపజేశారు. ఆ సామ్రాజ్యాల కాలాలలో శిల్పాది లలితకళలు మహోన్నత శిఖరాలపై కుదిరిపోయినవి.

పూర్వాంధ్ర శిల్పుల ఈ శిల్ప చిత్రలేఖన ప్రతిభ కన్నులార దర్శించి, వెనకటి మన జౌన్యత్యానికి ఉప్పొంగి, ముందు రాబోవు మన శిల్పకృషికి ఉత్సాహవంతులై నూత్న దీక్షోన్ముఖులు కావాలంటే ప్రతి ఆంధ్రుడు అజంతా, ఎల్లోరా, నాసిక్, కాల్డేక్, పేర్లి గుహలు, కోనూరు, కొలసి మన శిల్పములుగల పాక, ఒరంగల్లు, పాలంపేట, ధర్మములు, పరిచయము విజయవాడ, అల్లూరు, గరిక పాడు, ఘంటశాల, అమరా వతి, నాగార్జునకొండ, మాచర్ల, చేజ్జెర్ల,

శ్రీ అడివి బాపిరాజు వి.ఎ., బి.ఎల్..

చేబ్రోలు, జగ్గయ్యపేట, భట్టిప్రోలు, గోలి, రామిరెడ్డిపాలెం, వేంగి, ఆరుగొలను, గుంటపల్లి, రాజమహేంద్రవరం, భీమవరము, ద్రాక్షారామము, శాలిహండిము, రామతీర్థము, సంఘారామము, విజయనగరము, సింహాచలము, ముఖలింగము, పూరి, కోణార్క, జగన్నాథము, బాపట్ల, కొండవీడు, నెల్లూరు, కాశహస్తి, తిరుపతి కొండ, చెన్నపట్టణము, తాడిపత్రి, గుత్తి, హంపి, పెనుగొండ, లేపాక్షి, కంచి, మహాబలిపురము, పక్షి తీర్థము, తంజావూరు, తిరుచునాపల్లి, మధుర, రామేశ్వరము మొదలగు ప్రదేశాలకు వెళ్లవలెను.

కళాతత్వ విచారణ పాశ్చాత్యులు ఒక రకంగాను, మనవారు ఒక రకంగాను చేసియున్నారు. కళ-మన దృష్టి రకంగాను జర్మను పండితులు మొట్టమొదటగా పాశ్చాత్యభావాలలో భారతీయ భావాలను జొనిపి, సౌందర్యతత్వ, కళాతత్వ

విచారణలో కొత్త పంథాలు త్రొక్కారు. క్షణమాత్రం వాటి అన్నింటిమీద దృష్టిని త్రిప్పుదాము. శుక్రాచార్యులు వారు, “ధ్యాన యోగస్య సంసిద్ధే ప్రతిమా లక్షణం స్మృతమ్ ప్రతిమా కారకో మర్త్యో యథాధ్యాన రతోభవేత్; తథా నాన్యేణ మార్గేణ ప్రత్యక్షేణాపివా ఖలు దేవానాం ప్రతిబింబాని కుర్యాచ్చేయ స్కరాణి చ, స్వర్గాణి మనవాదీనా మస్వర్గాణ్య శుభానిచ అపిశ్రేయస్కరం నృణాం దేవలంబినులక్షణం సలక్షణం మర్త్యబింబం నహి శ్రేయస్కరం సదా.” అని భారతీయ శిల్పయొక్క ఆశయం అన్ని పురాణాల్లో చెప్పారు.

“ధర్మార్థ కామమోక్షేషు వైచక్షణ్యం కళాసుచ” అని చెప్పియున్నారు.

“చిన్మయ సాక్ష్యాద్వితీయస్య నిష్కలస్సాశరీరిణః ఉపాసకానాం కార్యార్థం బ్రహ్మణో రూపకల్పనా” అనిన్నీ ;

“సాధకానాం హితార్థాయ బ్రహ్మణోరూపకల్పనా” అనిన్నీ కులార్ణవతంత్రమందు చెప్పియున్నారు. ఏ శిల్పకారుడైనా కళ — భగవదన్వేషణార్థం, ధర్మార్థ కామమోక్షాది చతుర్విధ పురుషార్థం అని, స్పష్టంగా చెప్పాడు.

భగవంతుడే సత్యం, శివం, సుందరం అయి నట్టివాడు. కాబట్టి ఆ సత్యాన్ని, ఆ శివస్వరూపాన్ని, ఆ సౌందర్యతత్వాన్ని భావించడం, రూపించడం కళాలక్షణం, శిల్పలక్షణం.

ఈ కళాస్వరూపాలు సంగీతము, కవిత్వము చిత్రలేఖనము, శిల్పము, నృత్యము, ఆలయ నిర్మాణము కదా! ఈ విద్యలు పూర్వకర్మ సముపార్జిత శక్తివల్ల జనించినవి. అందరికీ భగవంతుని ఛాయయైన ప్రకృతినిచూసి ఆనందించే లక్షణం ఉంది. ఆ ప్రకృతి భౌతిక రూపంగా,

మనోమయ రూపంగా, బుద్ధిరూపంగా ప్రత్యక్షమవుతూ ఉంటుంది. అలాంటి అప్పుడు, ఆ ప్రకృతిలో తన మనస్సుకిగాని, హృదయానికిగాని, బుద్ధికిగాని, ఆత్మకుగానీ ఆనందం కలిగించే ఒక దృశ్యం, ఒక రూపం, ఒక జీవితం, ఒక భావము కళాశక్తి గలిగిన రసజ్ఞునికి గోచరించినపుడు అతనిలోవుండే కళాశక్తి వైకి ఒక స్వరూపంగా జన్మించాలని ఆవేదన పొందడంచేత, కళాస్వరూపం ఉద్భవిస్తూన్నది. ఆ కళాస్వరూపంలో ఉన్న ముఖ్యలక్షణం ఆనందం. ఆ సృష్టి భాషాస్వరూపమైతే కవిత్వము, వర్ణస్వరూపమైతే చిత్రలేఖనము, మూర్తి స్వరూపమైతే శిల్పము, అంగవిక్షేపస్వరూపమైతే నృత్యము, భవన స్వరూపమైతే ఆలయము అగును.

కళాతత్త్వ విచారణచేస్తూ పాశ్చాత్యులు రెండు మార్గాలు త్రొక్కారు. ఒకటి గ్రీకు పంథా, రెండవది జర్మను పంథా. సోక్రటిస్, ప్లాటో, అరిస్టాటిల్, ప్లాటినస్ మొదలైన వారల్లాంటి నీతివాదమార్గాన్నే వెళ్ళారు. చాలా కాలంవరకు ఆ నీతివాదమే కళాతత్త్వజ్ఞులు ప్రకటించారు. కానీ కళాసప్తలు మాత్రం, ఈతత్త్వ విచారణలో అవసరం లేకుండా భౌతికము, మనోమయము అయిన సౌందర్యాన్ని గ్రీకు, ఇటలీ దేశములలో సృష్టించి, లోకమున కనుగ్రహించారు. ఫ్రెంచి దేశస్థుడైన మోకెట్ శిల్పి, జపాన్ చిత్రలేఖన సౌందర్యం దర్శించి “అనుభావ చిత్రలేఖన సంప్రదాయం (Impressionism) సృష్టించేవరకు పాశ్చాత్య శిల్పులందరూ గ్రీకు శిల్పులనే అనుగమించారు ” అన్నాడు.

భారతీయ సంప్రదాయ ప్రపంచమును

సందర్శించి ఆనందించిన జర్మన్ పండితులు కళాతత్త్వ విచారణలో రెండవమార్గం త్రొక్కినారు. అది భారతీయవాదానికి దూరపుబిడ్డ. ఈవాదంలో ముఖ్యుడైన హెగెల్ చెప్పిన మాటలు మనవి చేసుకొంటాను.

“ Art is that in which the absolute is immediately present to sensuous perception.....The beautiful is the shining of the idea through a sensuous medium... The form of the beautiful is the unity of the manifold.....The beauty of nature is the immediate unity of notion and reality, but in art it is that where there is the highest revelation of the beautiful.”

“ అనంతతత్త్వము యొక్క భౌతికమూర్తి సందర్శనమే కళ.....జ్ఞానేంద్రియముల ద్వారాభాసించు భావమే సౌందర్యము..... అనేక తత్త్వము యొక్క ఏకదేశిత్వమే సౌందర్య స్వరూపము. సత్స్వరూపము యొక్క మనోమయావతారమే ప్రకృతి సౌందర్యము ; కళయందే సౌందర్యము యొక్క పరమ సందర్శనము కలుగుచున్నది. ”

భారతీయ శిల్పిన్ని సందర్శించి, ఆ ఆశయము శిల్పము యొక్క పరమాద్వైతములని లోకానికి వెల్లడించి చెప్పిన పాశ్చాత్య సౌందర్య తత్త్వజ్ఞుల మాటలను స్మరించటం నానిధియై యున్నది.

ఎరిక్ హిచ్ గారు “In all Indian art there is a recognition of the fact that art is primarily prophecy—that is a translation into material form of the inspiration man receives from God.” అన్నారు.

“ కళ యొక్క మూలసూత్రం ప్రవచన స్వరూపమన్న సత్యమునే ఆదర్శముగా ఉంచు

కొనినట్లు భారతీయ శిల్పమునందు మనకు ద్యోతకమగుతున్నది. భగవంతునినుండి మనుష్యుడు పొందు ఆవేశము యొక్క భౌతికానువాదమే కళ. ”

ప్రఖ్యాత ఫ్రెంచిశిల్పకారుడైన రోజీక్, నటరాజ మూర్తిని దర్శించి నవ్వడు :

“ Full blown in life, the river of life, the air, the sun, the sensibility to be in an overflow—that is how it appears to us—the art of India ”.

“ జీవిత మహాప్రవాహంలో జన్మించి, కాంతిలో విలసిల్లి, దెసలవ్యాపించి, జీవితాన్ని అధిగమించిన శక్తిని అలవరించి-ప్రపుల్లమైనది భారతీయ శిల్పం ” అన్నాడు.

“ గ్రీకు శిల్పము, మనుష్యునియొక్క ఉచ్చస్థితిలో భగవంతునిగా సంభావించినది. కానీ, హైందవభావనము దీనికి విపరీతముగా నడిచినది. అది, భగవంతుని మనుష్యుని యొక్క పరిపూర్ణత్వముగా భావించలేదు; కాని పరిపూర్ణముగాని భగవంతునిగ మనుష్యుని ఎంచినది. అనగా నియమితుడైన భగవంతుడని తాత్పర్యము. ”

శాతవాహనుల కాలమునకు ముందు ఉండే శిల్పము ఎక్కువగ దొరకలేదు. చంద్రగుప్తుడు రాజ్యం చేసేనాటికే ఆంధ్రులు అత్యున్నతమయిన స్థితిలో ఉన్నారని మెగస్తనీసు వ్రాసినాడుగదా! అప్పటికే శాతవాహన శిల్పము ఆంధ్రుల శిల్ప చమత్కృతి విజృంభించి ఉండవలెను.

అజంతా పదియవ శతాబ్దం; డాక్టర్ బర్జెస్ గారి చిత్రము ననుసరించి.

లేనియెడల, హఠాత్తుగా శాతవాహనుల శిల్పము అంత స్వల్పకాలములో వృద్ధిపొందియుండదు.

శాతవాహన శిల్పము నానాటికీ విజృంభించి, ఆంధ్రులు బౌద్ధమతము స్వీకరించే టప్పటికి, మంచి ఉన్నత స్థితిలోనికి వచ్చినది.

కొందరు-శాతవాహన చక్రవర్తులు గాంధార దేశములో రాజ్య మేర్పరచుకొన్న యవన రాజుల శిల్పుల్ని తీసుకొనివచ్చి, వారిచేత శిల్పం చెక్కించిన్నీ, వారి పాదాలమోల ఆంధ్ర శిల్పులకు శిక్షణ కల్పించిన్నీ, ఆంధ్ర శిల్పమంతా అల్లించారని వాదిస్తారు. ఈ వాదన పరిశీలనా శక్తి లేనివాళ్లకు రుచించవచ్చునేమో!

గాంధార శిల్పానికిన్నీ ఆంధ్ర శిల్పానికిన్నీ సంబంధము ఏమి ఉన్నది? గాంధార శిల్పం వృద్ధిపొందిన రోజుల్లోనే, సమకాలికంగా ఉత్తర హిందూస్థానములో ప్రపుల్లమైయున్న భారతీయ శిల్ప విన్యాసము గాంధార విన్యాసమునకు సంపూర్ణముగా దూరమైయున్నది. మూర్తి విన్యాసములో, అలంకార శిల్ప రచనలో, శిల్ప

సమయ గాంభీర్యతలో, గాంధార శిల్పము భారతీయ శిల్పమును ఏమాత్రము చేరలేదు.

గాంధార శిల్పమునకు చాలాకాలము పూర్వముననే ఉన్న శిల్పమును తెలియజేసే ఒక నటియొక్క విగ్రహము పాటలీపుత్రములో త్రవ్వినప్పుడు దొరికినది. దీనిని గురించి డాక్టరు స్పూనరీగారు: “పాట్నా మ్యూజియములోని ముఖ్యమైనది” అన్నారు. ఈ శిల్పము పోలికలే అన్నిట గలిగినది శాతవాహన శిల్పము. గాంధార శిల్పము భారతీయ శిల్పమునకేమీ సహాయము చేయలేదు గానీ, భారతీయ శిల్పమునుండి గాంధార శిల్పము ఎన్నియో శిల్పరీతుల నలవరచుకొన్నది. దీనిని గురించే నివేదితాడేవి 1910 సం॥ లో ‘మాడరన్ రివ్యూ’లో చాలా వ్యాసముల రచించినది. అందులో ఒక వాక్యమును మాత్రము ఉదహరిస్తాను.

“While Gandhara Art made no contribution whatever to the Indian Ideal of Buddha hood, it captured Buddha. Magadha has produced symbols whose dignity Gandhara was never able to approach.”

“గాంధార శిల్పము బుద్ధత్వ ఆశయమునకు ఏమీ నివేదించ లేకపోయినా, బుద్ధుని మాత్రము సంగ్రహించినది. మగధ సంప్రదాయాలలో జనించిన శిల్ప సమయాలను గాంధార శిల్ప మెన్నటికిని గ్రాహ్యము చేసికొనలేక పోయినది.”

పలనాడులో దొరుకు పాలరాతివంటి ఒక విధమైన తెల్లని రాతితో ఈ శిల్ప సంపద మూర్తిభవించినది. మూర్తివిన్యాస లాలిత్యము జీవితాన్ని శిల్పరూపంగా సర్వసపూరితమై ఒప్పేటట్టు చేసే ఓజస్సు, సంయక్త శిల్పాలను

గూర్చే నేర్పు ఆంధ్రదేశమందంతటను వర్షము కురిపించినారు.

అమరావతిలో అశోక చక్రవర్తి కాలంలో నిర్మింపబడిన స్తూపం నానాటికీ వృద్ధిపొంది, వాసిష్ఠీపుత్ర పులుమావి శాతవాహనుని కాలం నాటికి ఉత్తమస్థితికి వచ్చింది.

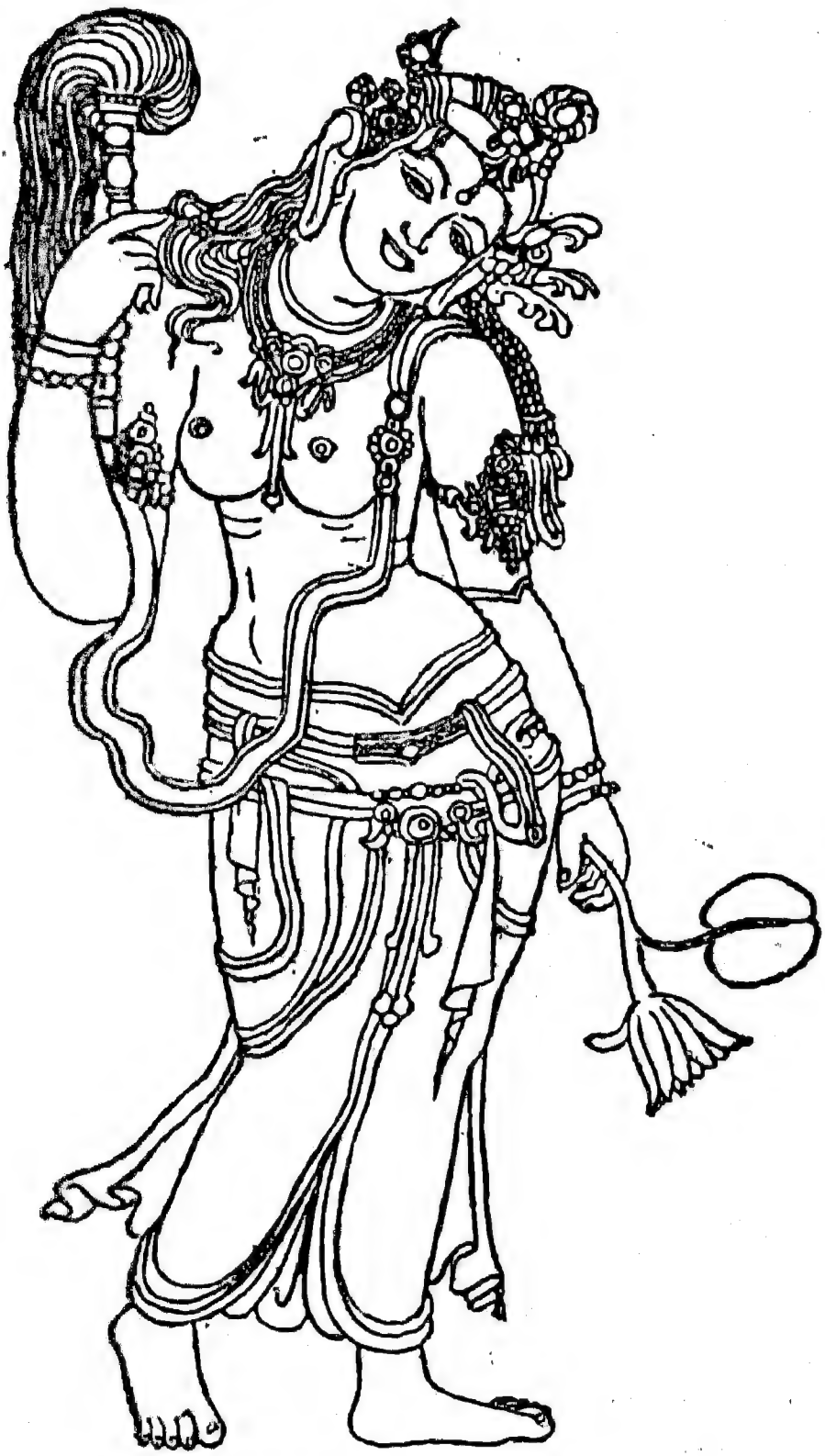
శాతవాహనుల పౌద్ధశిల్ప చరిత్ర రెండు భాగములుగా విభజించవలసి ఉంటుంది. ప్రథమచరిత్ర, క్రీస్తుకు పూర్వకాలం నాటిది. ద్వితీయ యుగము, క్రీస్తువెనుక రెండవ శతాబ్దం వరకు విజృంభించినది. మావకల్పనలో, శిల్ప విన్యాసంలో, ఈ రెండుకాలాల శిల్ప విన్యాసమునకు తేడాలు కన్పిస్తవి.

ఈ మొదటియుగమందలి శిల్పము అమరావతి, జగ్గయ్యపేట, కాక్లి, నాసిక మొదలగు స్థలములలో కనబడుతుంది. ఈ కాలమందలి శిల్పంలో ఆభరణములు తక్కువ; ఆడంబరములేదు.

రెండవయుగమైన క్రీస్తుతర్వాత శకముల నాటిస్థితి, మనకు జగ్గయ్యపేట, కాక్లి, నాసిక, గుంటుపల్లి మొదలగున శిల్పాలలో కనపడుతుంది. ఈ శిల్పంలో మొదటి యుగంలోని శక్తి యున్నది. అప్పుడప్పుడే విగ్రహాలకు సోకు మార్యత ఏర్పడుతున్నది. విగ్రహాలు పెద్దవి. ఏకతల శిల్పము, ఆ శిల్పంలో లోతు తక్కువతో చెక్కడము. ఈ శిల్పము అజంతా ప్రథమ చిత్రలేఖనమువలెనే ఉంటుంది. ఆభరణాలు, శిల్ప భంగులు, తలకట్టులు ఎన్నో పోలికలున్నవి.

పిమ్మట కొంతకాలమునకు, శాతవాహన శిల్పం, అమరావతి నాసికలలో సువ్యక్తమై

యున్నది. ఈ యుగము, క్రీస్తు యుగపు ద్వితీయ శతాబ్దమునాటిది. ఈ శిల్పములో నాగార్జునా చార్యుల మహాశక్తి గోచరిస్తూ ఉంటుంది. పందొమ్మిదవ శతాబ్దాంతాన త్రవ్వితే దొరికినవి. అమరావతి మహాచైత్యంలోని శిల్పం కొంచెం ఇంచుమించుగా ఈ కాలంనాటిది. ఈ శిల్పంలో బుద్ధుని జాతక గాథలన్ని శిల్పించినారు. ఈ కాలపు శిల్పము, విన్యాసలాలిత్యము, విన్నానము, గంభీరశక్తి పూర్ణముగా విదజల్లింది.

అయిదవ శతాబ్దమునాటి బరోబదూరు శిల్పము.

ఏ మతవిషయిక భావమైనా సర్వ జీవిత సంబంధమైనదని, ఆంధ్రులు తమ శిల్పమందు చూపినారు. శాంతభూయిష్టమైన యోగభావముగాని, చలనభూయిష్టమైన సాధారణజీవిత భావముగాని, ఆంధ్రులు అత్యంత నిపుణతతో

మూర్తిభవింపజేసినారు. బాహ్యప్రకృత్యను కరణవాదులు లోపమెంచజాలని బాహ్య స్వరూపసౌందర్యముచే, ఆశయ స్వరూపమైన శిల్పసత్యమునకు పరిచర్య చేయించినారు. జంతువులను శిల్పించడములోనేమి, మానవజీవితములోని రసవత్తర ఘట్టములను శిల్పించడములోనేమి ఆంధ్రశిల్పులు తమ చాతుర్యాన్ని విరజిమ్మినారు. ఆనంద కుమారస్వామిగారు ఈ సందర్భములో “The memory picture or rather a synthetic image based on past experience is from first to last the essential foundation of Indian Art; we cannot recognise here any such innate striving towards realism as that which becomes apparent soon after the primitive developments in Greek and Christian Art. The Indian method is always one of visualisation, unconscious in primitive, systematised in the Nature art. Indian art is always a language employing symbols valid only by tradition and convention” అన్నారు.

“స్మృతి చిత్రము, అనగా జీవితమును పరిశీలించిన పూర్వజ్ఞానము ననుసరించి మూర్తికల్పన జేసుకొనుట, అనాదినుండియు భారతీయ శిల్పమునకు ముఖ్య సూత్రమైన పునాది. భారతీయ శిల్పములో బాహ్యప్రకృత్యను కరణానికి ప్రయత్నములేదు. అట్టి ప్రయత్నము గ్రీకు పాశ్చాత్య క్రైస్తవ శిల్పములలో నున్నది. భారత శిల్పము ఎప్పుడును సర్వానుభూతి సంగ్రహదృష్టిస్వరూపము. ఈ దృష్టి ప్రథమంలో ఉద్భవించి, సహజంగా రానురాను అత్యంత సమగ్రమైన శాస్త్రస్వరూపము దాల్చినది. భారత శిల్పముయొక్క ముఖ్య పరిభాష శిల్పసమయమే”

ఈ విషయము దేనికి చెప్పవలసి వచ్చినదంటే, పాశ్చాత్యులలో చాలామందిన్నీ, ఆంగ్లమానస పుత్రత్వము సంపాదించుకొన్న మనలో కొందరు న్నూ, ఆంధ్రశాతవాహనశిల్పము-Realistic-అనగా బాహ్యప్రకృత్యనుకరణ భూయిష్టమై ఉండేదనిన్ని, నానాటికి ఆంధ్ర శిల్పులు ఇతర భారత శిల్పులతోపాటు మతావేశములోపడి శిల్పసత్యాన్ని కూలద్రోసి, శిల్పమును సమయ భూయిష్టము చేసినారనిన్ని అంటూఉంటారు. వారికి భారత శిల్పసత్యము గోచరింపలేదని మాత్రం మనవి చేస్తున్నాను. భారత శిల్పసత్యమైన శిల్పసమయప్రజ్ఞకు దూరమును, అపశ్రుతియుగాని బాహ్యసౌందర్యమును ఆంధ్ర శిల్పులు మూర్తీభవింప జేసినారు, అంతే. ఆంధ్రదేశములో బౌద్ధమతము విజృంభింపని కాలములోగాని నిండివున్న కాలములోగాని, మరల పౌరాణికయుగము పునర్జన్మ పొందిన కాలములోగాని, ఆంధ్ర శిల్పులు ఈ సంప్రదాయమును ఎప్పుడున్నూ మరచిపోలేదు.

సాంచీస్తూపము, స్తూపముచుట్టూ ఉన్న ద్వారములు ఆంధ్రశిల్పులు నిర్మించినవే. నాసికలోని గుహలు, అజంతాలోని మొదటి గుహలు, ఔరంగాబాదులోని గుహలు పూర్వ శాతవాహనులు నిర్మించినవే. ఆదిదినాలలో వారు బుద్ధుని జీవితము ఏ ఛత్రరూపంగానో, చక్రరూపంగానో, పాదచిహ్నరూపంగానో చిత్రించేవారు. తరువాత తరువాత, బుద్ధునియొక్క మూర్తిని విన్యాసముచేయ ప్రారంభించినారు. స్తూపముచుట్టూ రాతికంచెలు, ద్వారములు ముద్దులు మూటకట్టునట్లు సృష్టించినారు. ఈ రాతికంచెలలోని ఫలకములలోను, స్తంభముల

లోను బౌద్ధగాథలు, సాధారణ మానవ జీవిత సంబంధమైన దృశ్యములు, శిల్ప నృత్యమైన (Decorative Art) అలంకార శిల్పము, గుజ్జ బాలురు, యక్షులు, నాగములు, తొక్కలున్న గుజ్జములు, జానపద జీవిత దృశ్యములు, రాజసభలు, వనవిహారాలు మొదలగు అద్భుత శిల్పవిషయాలను అల్లివేశారు. పోయిన శిల్పములుపోగా, మిగిలిన ఆంధ్రశాతవాహన శిల్పములు లండను, బెర్లిను, మదరాసు, కలకత్తా, బోస్టన్ మొదలగు మ్యూజియముల నలంకరించుచున్నవి.

ఆంధ్ర శాతవాహన సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైనతరువాత, నాగార్జున కొండలో శ్రీ పర్వత విజయపురము రాజధానిగా ఏలిన ఇక్ష్వాకులు

ఇక్ష్వాకులు	సామ్రాట్టులైనారు. నాగార్జునకొండ అనగానే ఆంధ్ర
మొదలగువారి	చరిత్రలో మహాద్భుత పురుషుడైన నాగార్జునుడు మన
శిల్పము	కళ్లెదుట మూర్తీభవిస్తాడు.

ఇతడు బుద్ధుని తర్వాత బుద్ధునియంత జ్ఞాని. నాడు ప్రపంచమున వెలిగిన పరంజ్యోతి. ఇతడు స్థాపించిన సంఘారామ మహావిద్యాపరిషత్తు సర్వకళలను దేశములకు వెదజల్లినది. ఈతడు నిర్మాణం చేయించిన శిల్పములు విదేశములలోను వన్నె కెక్కినవి. నేటి నాగార్జునకొండలో ఇటీవల బయల్పెడలిన శిల్పము శాతవాహన శిల్పానికి అనుగు బిడ్డ. వీరిశిల్పము విన్యాసములో, లాలిత్యములో, గంభీరతలో శాతవాహన శిల్పానికి వన్నెలు తీర్చినది. స్తూపము చుట్టూ అతికించిన తెల్లని పాలరాతిమీద చెక్కిన ఈ శిల్పము, బౌద్ధ జాతక గాథలను ప్రత్యక్షం

జీవిత
మైన
గుజ్జ
లున్న
రాజ
బద్ధుల
శిల్ప
శిల్ప
కత్తా,
కరించు

చ్చిన్న
పర్వత
వుకులు
నాగా
ఆంధ్ర
పురు
మన
స్తాడు.

జ్ఞాని.
ఇతడు
రివత్తు
ఈతడు
కముల
ండలో
గాహన

వనము
గాహన
చుట్టూ
న ఈ
త్యక్షం

చేస్తూఉన్నది. సంఘజీవితములో అలంకార శిల్పము, నాట్యశిల్పము దివ్యప్రపంచమై భాసించినవి.

ఇత్యాదుల రాజ్యమైన వెనుక, వేంగీలోని సాలంకాయనులు, బృహత్పాలాయనులు, కృష్ణా జిల్లాలోని విష్ణుకుండినులు ఒకరితర్వాత నొకరు మహారాజులైనారు. వీరి కాలంనాటి శిల్పము ఇంకా బయల్పడలేదు.

పల్లవులు ఆంధ్రులన్న విషయము ఎవరూ అనుమానించదగినదిగాదు. పలనాడు లేక పల్లవనాడుకు చెందినవారు. తమ రాజ్యమును విస్తరింపజేసుకొని నెల్లూరు, కాంచీపురముల దాటి—శాతవాహనరాజ్యం పల్లవ శిల్పము క్షీణించినప్పుడు - కాంచీపురములో స్వతంత్రులై చక్రవర్తులైరి. శ్రీ. వె. నాలుగయిదు శతాబ్దములలోనే వీరు, ఆంధ్ర శాతవాహన శిల్పానికి ప్రేమ పుత్రికయైన శిల్పాన్ని, మహాబలిపురంలో మూర్తీభవింప జేసినారు.

త్రిలోచనపల్లవుడు ప్రథమ పల్లవ రాజులలో ఒకడు. పల్లవబౌద్ధ, శ్రీ. శ. 100 సం॥న పీరికి ఒక ప్రధానస్థలముగా ఉన్నట్లు మహావంశములో చెప్పబడియున్నది. వీరి సామ్రాజ్యము ఒంగోలునుంచి కాంచీపురము వరకు, కాంచీపురమునుండి పుదుక్కోట వరకూ విస్తరించియున్నది.

నాడు:—కాకుల కలకలము. తూర్పున ఉషాకన్య చిరునవ్వుల కాంతులు ప్రసరిస్తున్నది. మందమలయానిలాలు, సముద్రఘోష. వెనుక ప్రక్కనే పక్షిత్తిరపు కొండలు. “బలియిక్కడ పరిపాలించాడా? నిశాంభాసురుని ఓడించిన

ఆంధ్ర విష్ణు సార్వభౌముడు బలి భక్తిని సంపాదించుకొన్నాడా? సామంతుడై, స్వామిభక్తి యున్నప్పటికీ, ఏనాటికైనా తన సామ్రాజ్యానికి ముప్పుతీసుకొస్తాడని దూరానఉన్న బలిదీప్సాలకు తరిమేశాడా, ఆంధ్ర విష్ణువు?” అని ఊహించుకుంటూ నేను బలేశ్వరమునకు వెళ్లేటప్పటికి భట్లన తెల్లవారింది. శిథిలాలయాలు, జీర్ణ శిల్ప సంపద, పాడుపడిన గోపురాలు సందర్శించి

శిల్ప సందరి

నప్పుడు, యెవ్వడో రాక్షసుడు తన కర్కశ హస్తముతో జీవితాన్ని పిండివేసినట్టుగా వుంటుంది. దీనిలోని చక్కని దేవాలయము-సగము సముద్రములో స్నానముచేస్తూ క్షణంలో మాయమై పోవుటకు సిద్ధంగా వుండి నట్లు-జూచి ఒక నిట్టూర్పు విడిచి, ఆలాగే ఉండి పోయాను!

ఆంధ్ర శాతవాహన సామ్రాజ్యముయొక్క చిట్టచివరలో, ఆంధ్రశాతవాహనశిల్పం తన

తేజాన్ని చాలానరకు కోల్పోయింది. ఆలాంటి సమయంలో మహాబలిపురములో పల్లవులు నూత్నశక్తిని ఉద్దీపనమొనర్చి, ఆంధ్ర శిల్పంలో ఒక నూతనశకము ప్రారంభించారు. మహాబలిపుర శిల్పాన్ని గురించి ఆనందకుమారస్వామి గారు ఇట్లు వచించారు.

“సంచలనశక్తివంతమై, స్వేచ్ఛాపూర్వకమైన విన్యాసము కలిగియున్నది. వీరపురుషుని సింహ మధ్యము, విశాల భుజస్కంధము, స్త్రీ మూర్తుల ఘనకుచాలతో ఈ శిల్పము లాలిత్య భూయిష్టమై, విచిత్రమైన సున్నితాన్ని కలిగి యున్నది.”

ఆంధ్ర శిల్పులు నాశికగుహల నిర్మించిన శక్తితో మహాబలిపుర ప్రాంతాల గుహలను దొలిచినారు. ఆ గుహలలో శిల్పము సంకల్పించినారు. ఒకేరాతిని రథస్వరూపమైన దేవాలయముక్రింద చెక్కినారు. కొండ ప్రక్కన రాతిపైన శిల్ప సంపదను వెదజల్లినారు. కోతులు, గొడుగు పట్టుకొని వెళ్ళు పురోహి హితుడు, వృద్ధ తపస్వి మొదలైన వెన్నియో శిల్పించినారు. రానురాను సముద్రతీరమున కనపడిన గుడివంటి గుళ్ళను నిర్మించినారు. అవి కట్టడపు గుళ్ళు!

మొదటి మహేంద్రవర్మ; మొదటి, రెండవ నరసింహవర్మల కాలములలో మహాబలిపురశిల్పము రూపము తాల్చినది. ఇవిరాతి రథములు, పూర్వకాలపు చైత్యాలు, విహారాలలోనుంచి ఉద్భవించిన దేవాలయ స్వరూపాలు.

విష్ణుకుండినుల కాలంలోనే తూర్పుతీరంలో నేటి గోదావరి, విశాఖపట్నం, గంజాం జిల్లాలు కళింగరాజ్యమని పేరు పొందినవి.

ఆకళింగ దేశమును గాంగవంశజులు, సాలం కాయన విష్ణుకుండినులతో గాంగ శిల్పము సమకాలికులై స్థాపించినారు. శాతవాహనుల కాలం

లోనే ఖారవేలాది కళింగరాజులు ప్రసిద్ధికెక్కిరిగదా! ఈ కళింగదేశ శిల్పులే రానురాను ముఖలింగం దగ్గరను, శాలిహండాం దగ్గరను, రామతీర్థములోను శిల్ప నిర్మాణము కావించిరి. ఈ ప్రథమ గాంగశిల్పము ఇప్పటికిన్నీ శక్తి సమన్వితమై కనిపించుచున్నది.

చాళుక్యులు ఘూర్జర దేశాన్నుంచి వచ్చిన క్షత్రియులమని చెప్పకొంటారు. వారుప్రథమంలో వాతాపీనగరంలో రాజ్యస్థాపనం జేసారు.

ఆంధ్ర చాళుక్య శిల్పము పడమటి తీరంలో చాలా కాలము విజృంభించే యుండిరి. ఈ ఆంధ్ర శాతవా

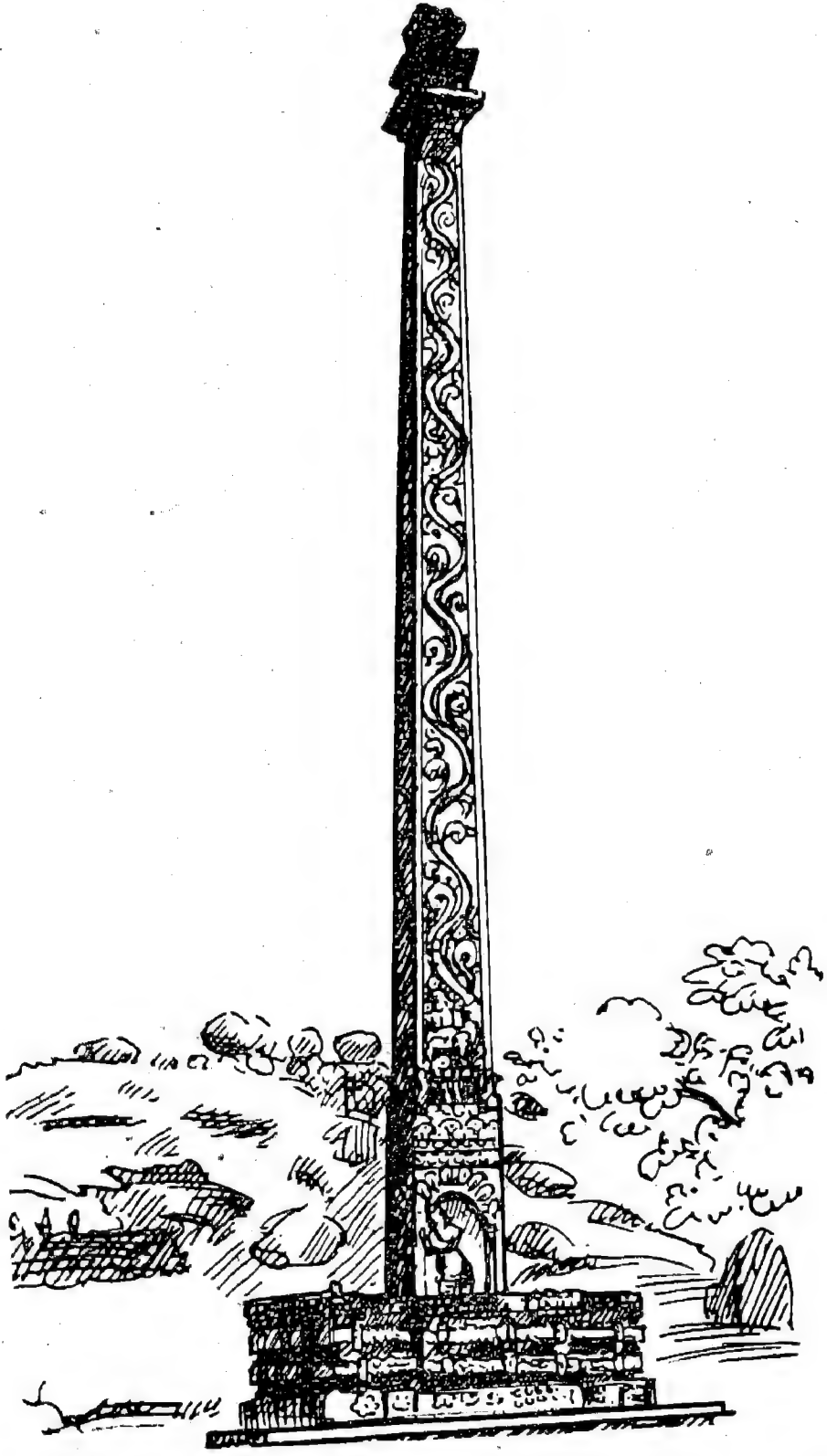
హనుల పశ్చిమ రాజ్యాలలో అజంతా, ఎల్లోరా మొదలైన ప్రదేశాలు ఇమిడి ఉండేవి. పూర్వ కాలపు ఓజస్సు కోల్పోయినా, ఈ రాజ్యాలలోని శిల్పులు ఎల్లోరా పర్వతములోని పెద్ద గుహలను నిర్మించారు; అజంతా గుహలను నిర్మించారు. బలహీనులైన ఈ శాతవాహనుల నోడించి, ఉత్తరా

న్నుంచి వచ్చిన చాళుక్యులు రాజ్యము స్థాపించారు; అజంతా గుహలను నిర్మించారు. బలహీనులైన ఈ శాతవాహనుల నోడించి, ఉత్తరాన్నుంచి వచ్చిన చాళుక్యులు రాజ్యము స్థాపించారు.

కీ. శే. శ్రీ నూతలపాటి నర్సింహం, శతశిల్పి.

చారు. వీరు వచ్చి, విజృంభించుచున్న తమ నూత్న శక్తితో, వాతాపి నగర గుహల్లో శిల్ప సంపదను వెదజల్లింప జేసినారు.

చిత్తూరుజిల్లా సోంపల్లిలో శ్రీ చెన్నకేశ్వరస్వామి ఆలయం ఎదుటగల ఏకశిలా స్తంభం: ఎత్తు 80 అడుగులు: కొన్నివందల సంవత్సరాలక్రిందట చెక్కబడినది.

ఈ చాళుక్యుల ఉద్భవము నానాటికి అధికమై దక్షిణానికి హర్షసిరాకుండాచేసినది. వీరు తమ రాజ్యాన్ని విస్తరించుకొని తూర్పుతీర రాజ్యాన్ని నెగ్గి, వేంగీపల్లవుల నాక్రమించారు. (పశ్చిమ చాళుక్యుల వేంగిరాజ ప్రతినిధి కుబ్జవిష్ణువర్ధనుడు) వీరు స్వతంత్రించి తూర్పు చాళుక్యులై, సంపూర్ణాంధ్రత్వములో స్నాతులై ఆంధ్ర చాళుక్యులైనారు. వీరు నానాటికి విజృంభించి పల్లవ రాజ్యము సంపూర్ణముగా ఆక్రమించుకొని, పల్లవ రాజులను నాశనం చేశారు. చోళులతో

వియ్యాలంది, తమ చక్రవర్తినే (రాజరాజ కులోత్తుంగచోళుని) అచట చక్రవర్తిగా చేసారు.

కులోత్తుంగచోళదేవుని మూలంగా చాళుక్య చోళరాజ్యములు రెండున్ను ఏకమయినట్లే, ఈ రెండు రాజ్యములందలి నాగరికత, సంస్కృతి, కళ కొంతవరకు ఏకమయినవి. కుంభకోణము, చిదంబరము, తిరువన్నామలై మొదలగు స్థలములందలి శిల్పములో ఆంధ్రశిల్ప ప్రభావము కనబడుతున్నది.

ఈ చాళుక్యులు ప్రథమంలో జైన మతావలంబకులై, తరువాత శైవమతదీక్ష వహించారు. కాబట్టి ఆంధ్రదేశంలో మొదట జైన శిల్పం తీసుకొని వచ్చినవారు వీరే. బసవేశ్వరుని శకమైనవెనుక చాళుక్యులందరు జైన మతావలంబదీక్షులు. అక్కడనుంచి రాజమహేంద్రవరం, ద్రాక్షరామము, సింహాచలం, భీమవరం, సామర్లకోట ఇంకా అనేక గ్రామాలలో వీరు శైవమతావేశులై శిల్పం వెదజల్లినారు. సముద్రతీరాలలో అనేక చిన్న గుళ్ళు చాళుక్యుల కాలములో వెలసినవే. ఒక్క ప్రదేశంలోను చాళుక్యుల శిల్ప సంపద పిండు కట్టలేదు. కొంత మహాబలిపురము లోనున్న శక్తియు, కొంత లాలిత్యమును సమ్మిళితము జేసి-అప్పుడే ఉద్భవించిన అనేక శిల్ప గ్రంథాల ననుసరించి-చాళుక్య శిల్పము వెలిసింది. ఈ నాటికిని ఈ తూర్పుతీర జిల్లాలలోని హీనస్థితికి వెళ్లిన చాళుక్య సంప్రదాయములోని ఆంధ్ర శిల్పులు, మూర్తి కల్పనచేస్తున్నారు. రాజమహేంద్రవరం మ్యూజియములోను, మార్కండేయస్వామి గుడిలోను, బిక్కవోలు, సింహాచలము గుళ్ళలోను, భీమవరపు భీమేశ్వరస్వామి,

కోవెలలోను, ఆంధ్ర జాతీయ కళాశాలలోను, బెజవాడ, మద్రాసు మ్యూజియములలోను, ఆంధ్ర చాళుక్య శిల్పముయొక్క ఉచ్చస్థితిలో రూపము పొందిన విగ్రహాలు కనపడుతవి.

ముఖలింగం రాజధానిగా రాజ్యమేలిన తరువాత గాంగులు, చాళుక్యులతోపాటు తమ శిల్ప చమత్కృతిని జగన్నాథంలోను, కొనారకాలోను, గాంగులు-వారి ముఖలింగంలోను పరమాశిల్పము దృఢమైన స్వరూపాలతో ప్రత్యక్షమైనారు. కొనార

కాలో సూర్యదేవాలయము నిర్మించిన ఆంధ్ర శిల్పులు, మహాబలిపురంలోని శిల్పులకు సంపూర్ణంగా ఆత్మపుత్రులే! దేవాలయము అంతా ఒక మహారథం క్రింద చిత్రింపబడివున్నది. రథంలాగే గుర్రాలు జవము, తేజస్సు గలిగినటువంటి మూర్తులు. కొనారక సూర్యరథ దేవాలయాన్ని నిర్మించినది నరసింహగాంగుడు. భువనేశ్వరములో ఈ గాంగవంశమువారు నిర్మించిన దేవాలయములు పరమలాలిత్యాన్ని చేకూర్చుచున్నవి.

బర్మాకు, బలిద్వీపానికి, జవద్వీపానికి, కాంభోజదేశానికి ఆంధ్రులు వలసపోయి రాజ్యాలు ఏర్పరచినట్లు, చరిత్రవల్ల స్పృటమౌతున్నది. జావాలోని బరోబదూరులో కలిసిన శిల్పము, అమరావతిలోని ఆంధ్ర శాతవాహన శిల్పాన్ని అన్ని విధాలా పోలివున్నది. ట్రికాకుళాన్నుంచి, మోటూపల్లినుంచి ఆంధ్రుల నావలు శ్వేత హంసలలా తెరచాప లెత్తుకొని-

ఆంధ్ర శాతవాహనులనాటి ఆంధ్ర వలసరాజ్యముల శిల్పప్రతిభ నుంచి-రోమక, పారశీక, అయిగుప్తాది దేశాలతోను; సువర్ణ, బలి, జావా మొదలైన ద్వీపా

లకు వర్తకముకై వెళ్లేవి. ఈతూర్పుద్వీపాలలో వలసరాజ్యాలు ఏర్పరచారు. బరోబదూరులోని జ్ఞానబుద్ధుడు, ప్రజ్ఞాపరిమితాదేవి, అలంకార శిల్పము, సాంఘిక శిల్పము అన్నీ ధాన్యకటక నగరంలోని నాగార్జునకొండ శిల్పాన్ని పోలివున్నవి. చివరకు బలిద్వీపము, జవద్వీపములలోని ఆచార వ్యవహారాదులు, శిల్పము, నృత్యము చాళుక్యుల, కాకతీయుల కాలంనాటివి.

కాంబోజియా దేశంలో, ఆంధ్ర బ్రాహ్మణుడు ఆదేశపు రాజకుమార్తెను వివాహమాడి, అక్కడి రాజ్యవంశానికి ప్రధానపురుషుడైనాడు. ఆంధ్ర శిల్పులున్నూ, వారి శిష్యులైన ఆదేశ వాసులున్నూ, ఆంగకరు వాటులో ప్రత్యక్షమవుతూవున్న ఆదేశశిల్పాన్ని నీవింపచేశారు.

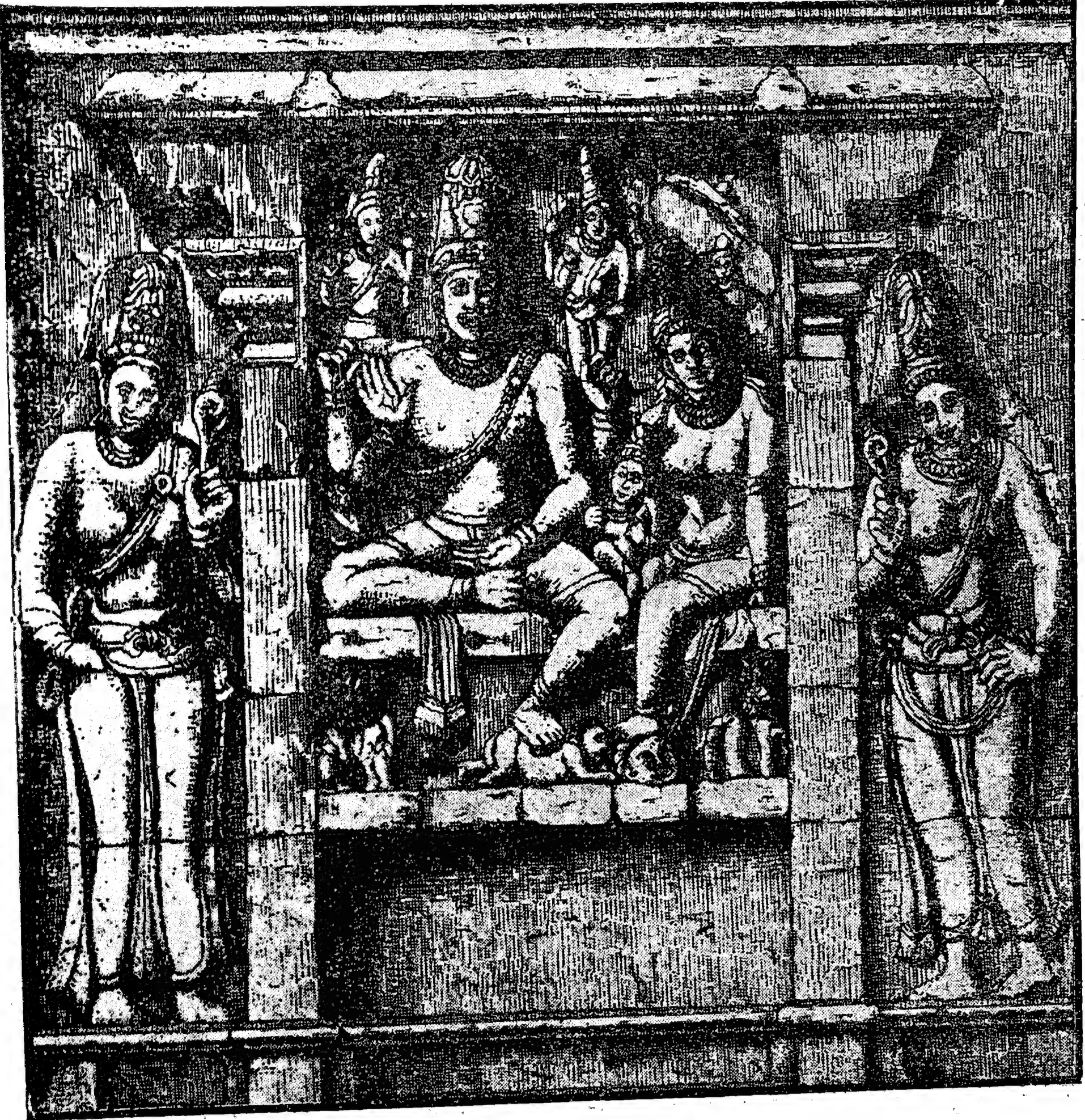
పాలంపేట, హనుమకొండలలోని శిల్పము రసప్రవాహంలో ముంచెత్తుతుంది. నాట్యము, నృత్యము, తాండవము, లాస్యము, ఉదయసంధ్యా నృత్యము, సాయంసంధ్యా నృత్యము, నూడు జగాల పథాలలో ఒక అడుగు అటు ఒక అడుగు ఇటుగా సర్వకళా జనకుడియిన పరమేశ్వరుడు, భౌమ్యాచార-ఆకాశాచార సర్వతాళములు, సర్వకరణాంగ విశ్లేషణలు, అభినయ విలాసాలు,

చిదానందలయములను ఆత్మ కాకతీయ శిల్పము పంథాలలో మూర్తింపగలిగిన మాయా శిల్పాన్ని కల్గించగల్గారంటే, కాకతీయుల శిల్పశక్తి వర్ణింపలేము! పాలంపేటలోని నృత్యమూర్తులు, ఓరుగల్లులోని నృత్యమూర్తులు, ఉన్నత శిల్పాలు—రాజపుత్ర చిత్రలేఖనసూక్ష్మాన్ని సంపూర్ణంగా మరపించే సూక్ష్మ శిల్పము. విశ్వమంతా నృత్య గాంధర్వమై సాక్షాత్కరిస్తుంది. నందులు, ఏనుగులు, హంసలు,

మృదంగవాద్యములు ఆ చుట్టుపట్ల ప్రత్యక్షములై ఉన్నవి. కాకతీయ శిల్పచమత్కృతి అంతా లా లి త్య భూ యి వ్య మై కై శి కీ వృ త్తి స్వరూపమై వున్నది. కాకతీయ దేవాలయ స్వరూపాలు ఆకైశి కీ వృ త్తి నే పుణికి పుచ్చుకొన్నవి. వృ త్తరూపమయిన అలంకార శిల్పము ఈ గు ళ్ల లో ని గ ర్భా ల య ద్వారాలలో నిర్మితములైనవి. స్తంభాలున్నూ, చాళుక్య స్తంభాలకన్న శేముషీత్యము సంపాదించుకొన్నవి.

కాకతి చక్రవర్తుల శిల్పవైభవము కాకతిదేశమంతా పంటలు పండినది !

రసజ్వలగు మీరందరూ, హంపిని ఒక మాటు సందర్శించవలసినదని వినయపూర్వకంగా వేడుకొంటున్నాను. ఆ తుంగభద్రాతీరాన మనుచరిత్రను, ఆముక్తమాల్యదను సంస్మరింప జేసేటట్టి-బరనుండి పెరికిన ఖడ్గపు తళతళలు, శత్రురాజులు తమ

మాచెర్ల శిల్పము.

కిరీటాలుతీసి రాయలసార్వభౌముని పాదాల సమర్పించునట్టి దృశ్యము, కళ్ల యెదుట నాట్యమాడింపజేసేటట్టి ఉత్కృష్ట శిల్పసంపద విరిగి శకలాలై, కొన్ని యోజనాల స్థలమున పడివున్నదంటే యేరసజ్జసి ఆత్మ, హృదయము, దేహము, గడ్డకట్టి ఆ నల్లరాళ్లతోపాటు రాయియై పడిపోదు!

ఓ విజయనగర సామ్రాజ్యమా! నీతోపాటు రాయల ఔన్నత్యముయొక్క ఆఖరి వెలుగు ఆరిపోయినది. ఉత్తమ శిల్పము భూగర్భమున ఒలికిపోయినది. ఆంధ్ర మహాదారహృదయము దివ్యమైన ఒక్క హారతి కర్పూరపు వెలుగు వెలిగి, ఆత్మార్పణ చేసికొన్నది!

ఎల్లోరాను మరపించే గంభీరత, ఒరంగల్లు శిల్పాన్ని మరపించే లాలిత్యము, శాతవాహన కళావైభవాన్ని మరపించే కళాచమత్కృతి, రాయలశకవైశాల్యములో తాండవించి పోయినవి. మహాబలిపురములో ఉన్న ఏకశిలా దేవాలయ సృష్టి విరూపాక్షుని రథమందు వెలుగై, తళుకై వెలిగింది. హనుమకొండలో ఉన్న సహస్రమండపము హంపిలో ఎక్కువ తేజస్సుతో పునర్జన్మ మెత్తినది. ఆ స్తంభములు గాన మొనరిస్తవట!

అదే ఆ కృష్ణదేవుడు తులాభారము తూగినట్టి తులాస్తంభ నిర్మాణము! ఆ మహారాజులు జలక్రీడలాడు స్నాన కమలాకరం! అదే, సార్వభౌముల మహాభవనము! ఇక్కడ ఏనుగులశాల రాళ్ళుపరచియుండి, నేటికిని చెక్కుచెదరదు. విజయనగరరాజవీధిని నడచి గణేశుని గుడి, పంపాపతిగుడి దర్శించితీరవలె. హజార రాముని గుడిలో చక్రవర్తుల సింహాసన శిలావేదికపైన

ప్రత్యక్షమయ్యే శిల్పసంపదను ఎంత వర్ణించినా తీరదు. ఈ సందర్భములో ఆ శిల్పమునుగురించి వ్రాసిన మేజర్ ఎన్. డబ్ల్యూ. వాక్స్టాఫ్ మాటలు జ్ఞప్తికి వస్తున్నవి.

“నిధులు కట్టినశిల్ప సంపద.....వస్తువిన్యాసరచనలో, ఆత్మ విశ్వాసములో, శిల్ప సామర్థ్యములో విజయనగర శిల్పమునకు నోడైన శిల్పము లేదని మనము చెప్పవచ్చును.”

శ్రీ కృష్ణరాయ సార్వభౌములు తన సేనానాయకులైన తెలుగు నాయకులను రాజప్రతినిధులుగా చాలాచోట్ల ఉంచినాడు. తంజావూరులో, మధురలో, కేరళములో ఈ నాయకులు రాజ్యభారాలు వహించి, తమ పాలనలో ఉన్న దేశాన్ని అభ్యుదయస్థితికి తీసుకొనివచ్చి, పరిపాలన చేసేవారు.

ఆ రోజుల్లోను, తర్వాత విజయనగర సామ్రాజ్యం విచ్ఛిన్నమై చక్రవర్తులు నామ మాత్రమై ఉన్న రోజుల్లోను ఈ నాయక రాజుల నాయక రాజులే, మహమ్మదీయులు శిథిలం చేసిన మధుర మినాషి మధుర, తంజావూరు, శ్రీరంగం గోపురములు గం, రామేశ్వరం, మొదలయిన

పుణ్యక్షేత్రాలలోని పవిత్ర దేవాలయాలను పునరుద్ధరణ చేయడంలో చోళ, పాండ్య శిల్పాలకు వన్నెగూర్చే ఆద్భుత శిల్పం, అల్లించివేశారు. విమానాలు, మండపాలు, గోపురాలు, విగ్రహాలు, తోరణాలు క్రొత్తవి అనేకం, వివిధమూర్తి స్వరూపుడైన భగవంతునికి అర్పించారు.

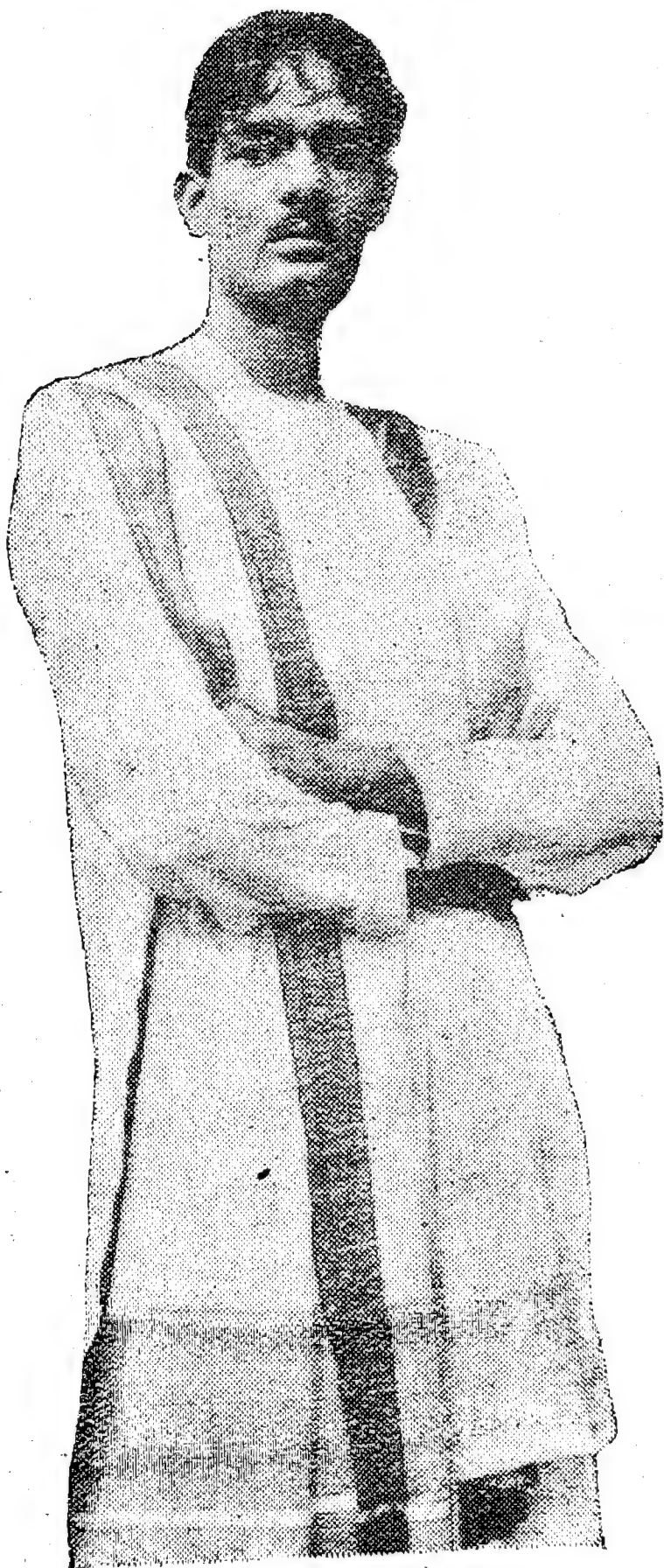
విజయనగర సామ్రాజ్యము విజృంభించకముందు, కాకతీయ సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైన

వెనుక, ఆంధ్ర దేశమంతా రెడ్డి రాజ్యాలు ఏర్పడి
నవి. చాళుక్య సామ్రాజ్యము

ఉపసంహారము విచ్చిన్నమైన వెనుక ఆంధ్ర
దేశమంతటా ఏర్పడిన రెడ్డి

రాజ్యములు, చాళుక్య కాకతీయ సామ్రాజ్యాల
మధ్యకాలంలో విజృంభించిన చిన్నచిన్న రాజ్య
ములు అన్నియు కాకతీయ సామ్రాజ్య శిల్ప
విధానాన్ననుసరించి అనేక శిల్పాలను దేవాల
యములలో ప్రతిష్ఠింప జేసినారు.

ఆంధ్ర జాతీయ చిత్రకళా స్థాపకుడు

కీ. శీ. శ్రీ దామెర్ల రామారావు.

కాకతీయుల శిల్పము మైసూరు రాజ్యము
నందు ప్రవేశించి హలిబేడు మొదలయిన ప్రదేశ

ములలోని శిల్ప లాలిత్యముగా వెలసి, పుష్క
లముగా విజృంభించినది.

ఆంధ్రదేశములో శిల్పము నానాటికీ క్షీణించి
పోయినది. ఈనాడు శిలాశిల్పముగానీ దారు
శిల్పముగానీ, లోహ శిల్పముగానీ మచ్చునకైనా
కనిపించుట లేదు. చేబ్రోలులో ఒక మహా
మ్మదీయ శిల్పి ఉన్నాడు. అతడు ఆంధ్ర శిల్పుల
వంశీకుడు. చేబ్రోలులో ఒక మండపమున్నూ,
మండపము అడుగు భాగమున చుట్టూ ఎర్రరాతి
మీద జంతు శిల్పములున్నూ విన్యాసం చేసి
నాడు. శిల్ప దీక్షవహించినవారిలో, ఆంధ్రులలో
నారాయణరావుగారు మొదలగు ఒక రిద్దరు
మాత్రమే ఉన్నారు. కానీ, ఈ శిల్పకళను పున
రుద్ధరించవలసిన విధి ఆంధ్ర మహాజనులపైన
లేదా ?

చిత్రలేఖనము

శిల్పము వలెనే ఆంధ్ర దేశములో చిత్రలేఖన
ము మహోన్నతదశకు వెళ్లినదనే నిదర్శనములు
అనేకములున్నవి. కవిత్వమునకు చిత్రలేఖనకు
సాదృశ్యము అధికముగానున్నది. రామచరిత్రము
రామాయణము చదివి తెలుసుకొన్నట్లే చదువు
కొన్నవారికి చదువుకోని వారికి ఆహ్లాదం ఇచ్చే
టట్టు రామకథ మన దేవాలయ కుడ్యములమీద
చిత్రించేశారు. శిలతో, దారువుతో, లోహంతో
శిల్ప విన్యాసం చెయ్యడం కష్టం ; గానీ ఫలకా

లపై, కుడ్యాలపై చిత్రరచన

చిత్రలేఖనము చెయ్యడం అంత కష్టంగాదు.

పూర్వం రాకుమారులు, రాకు

మార్తెలు చిత్రరచన చేస్తూవున్నట్టు పురాణాలు
గాథలు స్పష్టంగా చెప్పుచున్నవి. వాతస్యాయన
కామసూత్రాలలోను, విష్ణుధర్మోత్తరములోను

చిత్రలేఖనకళను గురించి, రంగులను గురించి, కుంచెలను గురించి స్పష్టంగా వర్ణించినారు. శిల్పము వలెనే చిత్రలేఖనము శాస్త్రముకాదు. కాబట్టి, ఈ నాడు ఆంధ్ర చిత్రకళా చరిత్ర వ్రాయడం సుగమం కాదు.

తక్కిన హిందూ దేశములోని దేవాలయము లతో పాటు, ఆంధ్ర దేశములో చిత్రలేఖనము వృద్ధిపొందిన మాట నిజము. వాత్సర్యయన కామసూత్రములలో చిత్రలేఖనకు షడంగాలను వాత్సర్యయనుడు బోధించినాడు. ఆదిసూత్రకర్త నారాయణుడు, విశ్వకర్మకు చిత్ర సూత్రములను ఉపదేశించెను. చూ:-

కం॥ ఆ విశ్వకర్మ నిర్మిత

దేవ విమానుండు నిఖిల దివ్యాభరణ

శ్రీవిరచన పరితోషిత

దేవుడు శిల్ప ప్రజాపతియునై నెగడెన్.

“రూపబేధ ప్రమాణాని భావ లావణ్యయో గజనమ్, సాదృశం వర్ణికాభంగ మితి చిత్రం షడంగకమ్॥ అని చెప్పబడియున్నది. కొంచెము వివరించిన, ఈ భావము రూపముయొక్క బాలమూర్తి, కుమారమూర్తి, నరమూర్తి, క్రూరమూర్తి, అసురమూర్తి, మొదలయిన తారతమ్యములను తెలియజేసేదనీ; ప్రమాణము—ఏమూర్తి కొలత ఏంతో నిర్ణయించేదనీ; భావము—బహిరంతర స్వరూపములుగలిగి నవరస ప్రపుష్టమై వ్యక్తికరణము తెలియజేసేదనీ; లావణ్యయోజనము—వివిధ విగ్రహాలయొక్క వర్ణాలను కర్కశాలుగా చిత్రించాలో, లలితంగా రంగులు పూయాలో నిర్ణయించేదనీ; సాదృశ్యమనగా—సంప్రదాయపారంపర్య మనకు సంక్రమించిన విధానాన్ని సాదృశ్యంగా తీసుకొని ఆ ప్రకారం మూర్తి

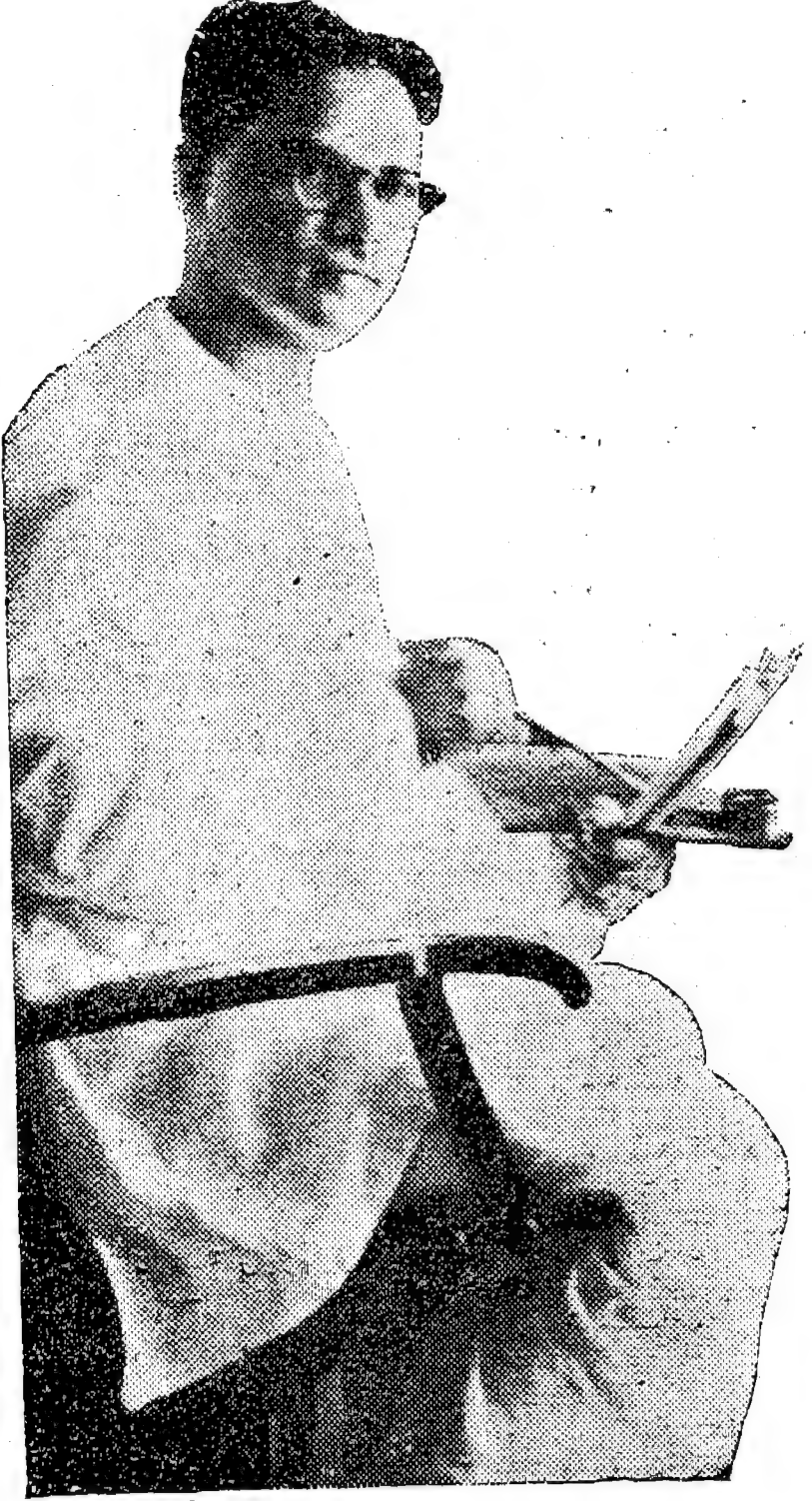
విన్యాసం చేయుటనీ; (ఉదాహరణగా ఇందుముఖ అన్నప్పుడు చంద్రుడు, ఆ సాదృశ్యాన్ని అనుసరించి ముఖం వ్రాయాలి,) సాదృశ్యం శిల్ప సమయమనినీ; వర్ణికాభంగము అంటే ఆకాశానికి ఏవర్ణమో, ఏమూర్తికి ఎట్టిరంగులు ఇవ్వాలో నిర్ణయించేదనీ—తెలుస్తుంది. చిత్రాల్లో గూడా కవిత్వంలోలాగే గర్భ చిత్రాలు, బంధ చిత్రాలు అనేక రకాలున్నవి.

క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్దమందలి జోగిరామ గుహలయందలి చిత్రములు; అమరావతి, ఉండవల్లి, భట్టిప్రోలు, ఘంటసాల, జగ్గయ్యపేట, చినగంజాము మొదలైన ప్రదేశములలోని పౌద్ధస్తూపాలలోని శిల్పములు; అజంతా, కాగ్లీ, ఎలిఫెంటా, ఎల్లోరా గుహలందలి చిత్ర శిల్పములు; మన దేవాలయ, గోపుర ప్రాకారములందలి దక్షిణ ద్రావిడ చిత్రములు—ఇవన్నియు మన చిత్ర సంపదలోని ముత్యాలరాసులు!

ఆంధ్ర శాతవాహన కాలంలో చిత్రలేఖనము హిమాలయపు గౌరీశంకరశృంగస్థానము వరకు వెళ్లినది. ఆంధ్ర శాతవాహన వాహనులు అంతరించేవరకు, చిత్రలేఖనము అజంతాగుహలు నిర్మించి, చిత్రించినది ఆంధ్రులే! అజంతాలో పదియవ గుహలో, ప్రాచీన ఆంధ్ర శాతవాహనుల సభాశిల్పి ఆగుహనిర్మించి, శిల్పించినట్లు శాసనమున్నది.

నా గురువుగారును, రాజమండ్రిఆర్థ్య కాలేజి పూర్వపు ప్రిన్సిపాలు నగు అజంతా చిత్రలేఖనము కూర్చో దొరగారు అజంతా కూర్చోగారి ప్రశంస చిత్రలేఖనముల గురించి వ్రాసిన వాక్యములు జ్ఞాపకము

నకు వచ్చుచున్నది. "The colour scheme at once temperate, rich and bold, conveys the notion of dewy freshness in a hot and somber field." "వర్ణకాభంగము మితమై, శోభావంతమై, శక్తిపూర్ణమై, ఉష్ణభూమికపైని తుమారార్ద్రకోమలత్వానుభూతి నిచ్చుచున్నది".

శ్రీ చామకూర సత్యనారాయణ,
సుప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు.

"The olden painting, therefore, at Ajanta, represents no primitive beginning but an art of some maturity, not the first efforts of individuals groping in the darkness of inexperience but the finished work of a school of artists trained in a high art manifesting great and ancient traditions."—అనగా :

"అజంతాలోని తొలి చిత్రలేఖనము భారతీయ శిల్పముయొక్క ప్రాథమిక దశ కాదు ;

ఆ శిల్పపు పరిణితిదశ. అది, అనుభవాంధకారములో ప్రాకులాడు వ్యక్తుల ప్రాథమిక ప్రయత్నము కాదు ; మహోత్కృష్ట మైనటువంటి పురాతన సంప్రదాయసిద్ధమైన ఉత్తమకళానిష్ఠాతులగు శిల్పుల పరిపూర్ణ శిల్పరచన." అని అన్నారు పెర్సీ బ్రౌనుగారు.

బొంబాయిలో శిల్పాచార్యులుగా ఉండి అజంతాశిల్పాలన్నిటికీ ప్రతిరూపములు తీసి, అజంతాను గురించి యుద్గ్రంథము రచించిన గ్రిఫిత్ గారీలా అన్నారు.

"The artists, who painted there were giants in execution."

పల్లవరాజైన మొదటి మహేంద్రవర్మ కాలములో చిత్రలేఖనము ఉచ్ఛస్థితికి వచ్చినది. ఆ చిత్రలేఖన నాటిగుళ్లనిండా యుండేది. కాల

గర్భమున జీర్ణమైన భాగములు పల్లవ పోను, శీతన్న వాసాల గుహల చిత్రలేఖనం- లోను, పుదుక్కోట సంస్థాన క్రొత్తరీతి ములోను, పల్లవ చిత్రలేఖన కీర్తి చిహ్నములుగా నిలిచిన

భాగములు చూడవచ్చును. శీతన్న వాసాల లోని చిత్ర లేఖనము, అజంతాచిత్రలేఖన సంప్రదాయాన్ని పోలివుంటుంది. ఇవి జైన గుహలు. ఈ చిత్రలేఖనము కొన్ని నూతనమైన లాలిత్యా లను గూడా స్వీకరించుకొన్నది.

ఎల్లోరా శిల్పులు, అజంతా శిల్పులకు చిత్ర లేఖనంలో కొంచెమైనా తగ్గిపోరు. కైలాసాల యము అంతా చిత్రలేఖనంతో నిండివుండేది. ఇది

వరదాకా వెల్లక్రింద అణిగి ఎల్లోరా పున్న ఈ చిత్రలేఖనము, చిత్రలేఖనము నైజాము ప్రభుత్వపు పురాతన శిల్పశాఖాధ్యక్షుడయిన

జనాబ్ యాజ్ డా గారి కృషివలన, (మిగిలిన ఏకొంచెమో) బయలు పడింది. ఆ చిత్ర కల్పనను నైజాము ప్రభుత్వమువారు గ్రంథరూపముగా ప్రకటించారు.

కాకతీచక్రవర్తుల చిత్రలేఖనకళ క్రీడాభిరామము మొదలైన గ్రంథాలలో అభివర్ణితమైనది గాని ప్రత్యక్షముగా లేదు. నశించిపోయినది.

రాయల కాలమునాటికి చిత్రలేఖనము విరివిగా యుండెనని గ్రంథములు చెప్పుచున్నవి. లేపాక్షి నగరమందలి దేవాలయకుడ్యములమీద, అజంతా చిత్రలేఖనా సంప్రదాయ జనితమైన

చిత్రలేఖనా పద్ధతి కొంత

రాయల యుగ తక్కువ స్థితికి వచ్చినను,

చిత్రలేఖనము సౌందర్య స్వరూపమును

ఏమాత్రమును గోల్పోకుండ

ఉన్నది. ఆ బొమ్మలు ఎక్కుడను ప్రకటనగా లేదు. శ్రీ కల్లూరి సుబ్బారావుగారిని ఆ చిత్రసంపుటి ప్రకటించ గోరుతున్నాను.

ఇప్పుడు అనంత్రనాథ్ సంప్రదాయము అనుసరించిన్నీ, బొంబాయిలోని సాల్కూగారి సంప్రదాయము అనుసరించిన్నీ, ఆంధ్ర దేశంలో నవీన చిత్రకారులు, చిత్రాధిదేవతకు నతులూ

నర్చడానికి సంసిద్ధులయ్యారు.

ముగింపు దామెర్ల రామారావు చిత్ర

లేఖనలో నూత్న శకారంభ

ము చేయ దీక్షవహించాడు గానీ, మాయగా, అకాల మృత్యువు అతన్ని మాయం చేసింది.

ప్ర మోదకు మార చటోపాధ్యాయుని కడ, ఆంధ్ర జాతీయ కళాశాలలో ఒక సంప్రదాయము ప్రారంభమైనది. ఆయన పాదాలికడ

కౌతా రామమోహన శాస్త్రి, ఆనంద మోహన శాస్త్రి, గుట్టం మల్లయ్య, తేజోమూర్తుల కేశవ రావు, నేనూ* దీక్ష వహించాము. నాశిష్యులు కొందరు నెలపుపుచ్చుకొని, ఆయాస్థలాల్లో చిత్ర లేఖనం వెదజల్లుతున్నారు. మద్రాసు ప్రభుత్వ కళాశాలలో ఎస్. వి. ఎస్. రామారావు, సుబ్బారావు, నారాయణరావు, దుర్గారావు, గోఖలే మొదలైన యువకులు, అన్నపూర్ణాదేవి, లక్ష్మీదేవి మొదలగు యువతులు దేవీ ప్రసాదరాయునికడ విద్య నారంభించి, వృద్ధి చెంది పేరు ప్రతిష్టలు సంపాదించుకొంటున్నారు. దామెర్ల రామారాయని శిష్యుడును, స్నేహితుడును అయిన వరదా వెంకటరత్నం గారును, రామారాయని సహోదరి శ్రీమతి బుచ్చి కృష్ణమ్మగారును, రామారాయని సంప్రదాయము వృద్ధిపొందిస్తున్నారు. పెనుగొండలో సి.ఎస్. వెంకట్రావుగారున్ను, భీమవరంలో అంకాల సుబ్బారావుగారున్ను, ఏలూరులో మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి, పిలకా నరసింహమూర్తి, సీతాదేవి గార్లున్ను కళాదేవిని పూజిస్తున్నారు. శాంతిని కేతనమువెల్లి, నందలాలు కడ మోకరించి కళనభ్యసించి, శ్రీమతులు కృష్ణాబాయి, కమలాబాయి, సరోజిని మొ||వారు చిత్రలేఖనంలో ప్రఖ్యాతి వహించియున్నారు.

గృహనిర్మాణము

ఆంధ్రదేశంలో గృహనిర్మాణము పూర్వము ఏయే పంథాలు అనుసరించిందో విస్పష్టంగా చిత్రించడానికి ఆధారములు బహుళంగా లేవు.

*నేటి చిత్రలేఖన కళోపాసకులలో శ్రీ అడవి బాపిరాజు గారు తామిందు తెలియజేసుకొన్న దానికంటె ఎక్కువ ఉన్నతమయిన స్థానమును అలంకరింప నర్హులని ఆంధ్రలోకము గుర్తిస్తున్నది—సంపాదకుడు.

స్వీకృతి

—శ్రీ చేమకూర సత్యనారాయణ

ప్రతి యుగంలోను ఆలయ నిర్మాణము, స్తంభ నిర్మాణము ఏయే విధాలుగా మార్పు చెందుతూ వచ్చినదో ఆ పరిణామాన్ని దర్శించడానికి మిగిలినవి—కొన్ని ఆలయములు, వాటిలోని స్తంభ నిర్మాణమే!

మన పూర్వుల దివ్యహర్షములు, రాజప్రాసాదములు పురాణ, బ్రాహ్మణ, ఐతిహాసిక గాథలలో వర్ణింపబడి వున్నవి. రామాయణములోని

రావణాసురుని అంతఃపుర వర్ణననుబట్టి ఊహించినచో, ఆ నాటి ప్రాసాదాలకు నేటి నిర్మాణ విధానములు పూర్వపు దివ్య మన భవననిర్మాణము సరిహద్దులు. పోలదని చెప్పవచ్చును.

మోహంజోదారో, హరప్పా, సింధునదీ ప్రాంతములో బయల్పడిన పట్టణాలను పరిశీలిస్తే మన భారతదేశములోని నిర్మాణము, వైభవము మనకు గోచరిస్తుంది!

శాతవాహనులు వారి యాజమాన్యం క్రింద, కాల్లీగుహలను క్రీస్తు పూర్వం రెండవ శతాబ్దమున నిర్మాణము చేసిరి. కాల్లీగుహల తర్వాత, బాజ్ గుహలు, నాసికగుహలు, కష్టేరిగుహలు, ఔరంగాబాద్, అజంతా

గుహలు, గుహలు నిర్మాణము కాబడి విహారములు, నవి. ఈగుహలలో చైత్యము లనీ, విహారములనీ రెండురకములు. చైత్యములు దేవాల

యముల వంటివి; విహారములు బౌద్ధ ఊపణకులు నివసించే గుహలు. చైత్యము శిఖర సంయుతమైన అర్థానుస్వారంలాగు వుంటుంది. లోపలకు వెళ్లగానే గజపుష్పాకారాంతర్భాగం కనిపిస్తుంది. ముఖద్వారానికి ఎదురుగాను, గుహ అవతల చివరను, బుద్ధధర్మచిహ్నమైన స్తూపశిల్పము చేయబడి వుంటుంది. క్రమేపి ఈ రచనా విధానం అంతటా అల్లుకుపోయింది!

ఈ చైత్యగుహలే, ఇటికలతో రాళ్లతో నిర్మించిన చైత్యాలుగా మారినవి. అమరావతి, నాగార్జున కొండ, భట్టిప్రోలు, జగ్గయ్య పేట మొదలైన ప్రదేశాలలోని చైత్యములలో పూజా స్వరూపమైన స్తూపమున్నూ, రానురాను బుద్ధ విగ్రహములున్నూ గలిగి పూజనీయములైనవి. దానితో విగ్రహపూజ ఏర్పడినది. ప్రథమాన్ని నిర్మించిన ఈ చైత్యశాధదేవాలయాన్ని, తర్వాత వచ్చిన బ్రాహ్మణ మతావలంబులు ఆ విగ్రహాన్ని తీసివేసిగాని, ఆ విగ్రహాలకే వైష్ణవ, శైవ, స్వరూపాలిచ్చిగాని, స్తూపాలకు లింగ స్వరూపాలిచ్చిగాని వీటిని హిందూదేవాలయములుగా మార్చినారు. అట్టి దేవాలయ మొకటి చేజెర్లలో నున్నది.

విహారములు పెద్దవి. అవిమూడు నాలుగు వందల మంది జనులుపట్టు సభామందిరములు. ఇవి సింహద్వారములుకలిగి, కుడ్యోపరిభాగములు లతావితానచిత్రసంయుతాలై వున్నవి. విహారములముందు మొగసాలయున్న, లోపలిసింహ

ద్వారమున కెదురుగా గర్భగుహయున్నావుండును. ఆదినిర్మాణము లో, గర్భగుహలో ఋద్ధమూర్తి చిహ్నములుగాని, రానురాను

విగ్రములనుగాని ప్రతిష్ఠించేవారు. సభకుచుట్టున్న సన్యాసులు నివసించడానికి గదులు చెక్కి వున్నారు. వెలుగువచ్చు ఆధారమేమీ లేకుండి, చీకటి కోణములై యున్నవి. ఒక పెడ శయనించడానికి శిలావేదికలు చెక్కబడినవి.

ఈ విహార స్వరూపాలలో హిందువులు, ప్రథమ దేవాలయములను రాతిలో చెక్కినారు. హిందూ విహారములలో శాద్ధ విహారములలో

వలె భిక్షుకులుండు గదులులేవు. శాద్ధ మతమువల్ల ఆంధ్రదేశములో మొదట ఉద్భవించిన కట్టడము స్తూపము. అశోకుడు కళింగదేశములోను, శాతవాహన ముఖ్యపట్నమైన ధాన్యకటకములోను, భట్టిప్రోలులోను స్తూపముల నిర్మించెను. జగ్గయ్యపేట స్తూపమున్నూ, గుంటపల్లి స్తూపమున్నూ క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్దమునాటివి. అప్పుడే తెలివాహనది గట్టున, రామతీర్థములోను చిన్న చిన్న స్తూపముల నిర్మించిరి. ఇవి రానురాను పెద్దవి చేయబడి, ఛత్రశిఖరాలు గలిగి, వివిధ శిల్పములచే అలంకరింపబడి, పూర్వ సౌందర్యమును ప్రతిబింబింప చేయుచున్నవి. ఉత్తరహిందూస్థానంలోని సాంచీ మొదలైన ప్రదేశములలో స్తూపము లున్నవి. మన ఘంటసాల, గుడివాడలలో ఉన్న స్తూపములు రెండవ శతాబ్దము నాటివే !

శ్రీమతి దిగుమర్తి బుచ్చికృష్ణమ్మ.
ప్రఖ్యాత చిత్రకారిణి.

అమరావతి, నాగార్జునకొండ, గుమ్మడిమర్రు స్తూపశిల్పాలు, ఆయాప్రదేశాలలో ప్రకాశించిన స్తూప స్వరూపాలలో శిల్పము చేయబడి యున్నవి. స్తూపము కోడిగుడ్డు అడుగు భాగము కొట్టివేసి బోర్లించి నట్లుండును. ఇవన్నీ పల్నాటి తెల్లపాలరాయితో కట్టిరి. స్తూపానికి నాలుగు ప్రక్కలా నాలుగు అరుగులున్నవి. ఆనాటి శిల్పులు గుహ, చైత్య శిల్పాలను సమ్మిళితం చేసి, ఉద్భవింప జేసినారు.

ఎడమనుంచి శ్రీ పిలకా నరసింహమూర్తి,
.. కొత్తపల్లి సుబ్రహ్మణ్యం,
.. ముడింటి నర్సింహాచార్యులు,
.. మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి.

స్తూపాలన్నిటి చుట్టూ, ముఖ్యంగా ఆంధ్ర
స్తూపాలన్నిటి చుట్టూ, మొదట కర్రతో నిర్మించి
నట్టిన్ని తరువాత నల్ల
స్తూపాలన్నిటి చుట్టూ రాతితో నిర్మించినట్టిన్నీ, ఆ
కర్ర, పాలరాతితో తరువాత తరువాత పాల
చేసిన రాతితో నిర్మించినట్టిన్నీ కం
కంచెలు చెలు కట్టుచుండెడివారు.
పోడుగునా నిలుపుదూలాలు,
మూడు అడ్డదూలాలతో ఈ కంచెలు నిర్మించి
నారు. ఈ తెల్లరాతి కంచెలుమీద అద్భుత
మైన శిల్పము, ప్రతిభాపూరితమై ఉండేది!

సాంచీలోని మహాస్తూపంచుట్టున్నా నాలుగు
పాణిద్వారాలున్నవి. ఈ నాలుగు శిల్పద్వారా
లున్న ప్రపంచాద్భుతమైన శిల్ప సౌందర్యాన్ని
పుణికి పుచ్చుకొన్నవి. ఈ ద్వారముల నిండా
మహావిన్యాసమైన శిల్పకల్పన వున్నది. ప్రధ

మంలో స్తంభములన్నీ దారు
పాణిద్వారములు, శిల్ప స్వరూపాలు. పూర్వ
ఆంధ్రులు-స్తంభములు కాలంనుంచీ కీర్తి స్తంభాలు,
జయస్తంభాలు, సహగమన
స్తంభాలు, శాసనస్తంభాలు, దీపస్తంభాలు
మొ॥నవి భారతదేశమంతటా నిండివుండేవని
కావ్యాది గ్రంథాలు చెప్పుతున్నవి. అయినా
నేటి వరకు నిలిచివున్నవి మన దేశములో అశోక
స్తంభాలే! ప్రధమంలో అశోకచక్రవర్తి, శిలా
స్తంభాలేకాకుండా లోహస్తంభాలు గూడా
చెక్కించినాడు. ఒక లోహతుల్య స్తంభమును
పాశ్చాత్యులు బర్మింగ్ హామ్ కు తీసుకొని పోయి,
అచ్చటి వారి మ్యూజియములో పెట్టుకొనినారు.
ఇప్పుడు ఢిల్లీలో ఒక అశోకుని స్తంభము,
కుతుబ్ మినార్ లోనున్నది. మన ఆంధ్ర దేశ
ములోని స్తూపాలు చుట్టున్న ఆయకస్తంభాలు,
ధర్మ చక్రస్తంభాలు మొదలైనవి గలవు.

శ్రీ. శ. 3 వ శతాబ్దిలోనే, శాతవాహన
శిల్పమునుంచి ఉద్భవించిన పల్లవ శిల్పము
కాంచి, మహాబలిపురములలోను, నెల్లూరి జిల్లా
తెరవకోనలోను ఆలయశిల్పమై పరథవిల్లినది.
మహాబలిపురంలో ఉన్న రథస్వరూపాలు కొన్ని
చైత్యములలాగు, కొన్ని విహారాకృతి కలిగి
యున్నవి. పశ్చిమ చాళుక్యులు కట్టించిన బాదా
మినగరమును, అజంతా, కాన్హే, నాసిక మొద
లైన గుహలనుజూచి, హైందవ సంప్రదాయంతో
నిర్మించారు. పల్లవాలయ శిల్పనిర్మాణము,
చాళుక్య ఆలయ నిర్మాణము గమనించి రాష్ట్ర
కూటులు ఎల్లోరాలో పరమాద్భుతమైన గుహ
లను నిర్మించారు. ఈ ఎల్లోరా గుహలోని ఆలయ
ముఠి, స్తంభాలు, యాత్రిక మందిరములు మొద

మండపము, కళ్యాణమండపము మొదలైన నిర్మాణములతో - విశ్వకర్మదేవుని నిర్మాణములాగు, వికసించినవి. పాలంపేటలోని బార్హట్ గుహలు ఉన్నత కళాసంపద గలిగినవి.

కాకతీయుల వెనుక, రాయలయుగ శిల్పులు కాకతీయ శిల్పానికి వన్నెలు దిద్దే ఆలయ నిర్మాణాన్ని హంపీ, తాడిపత్రి, పెనుగొండ, లేపాక్షి, స్తూపాలదగ్గర వున్నట్టి స్తంభనిర్మాణములోను పల్లవులు, చాళుక్యులు, కాకతీయులు, రాష్ట్రకూటులు, గాంగులు, తెలుగు చోళులు, విజయనగరం శిల్పులు-ఒకరికన్నా ఒకరు అందమైన శిల్పములను వెలయించారు. ఏకస్తంభ స్వరూపాలు కాకతీయులలోను, వివిధస్తంభగర్భిత ఏకస్తంభములు విజయనగరశిల్పుల పనితనంలోను, రూపుగొన్నవి. విజయనగరంలోని సప్తస్వర స్తంభాలు జగత్తులోని రసజ్ఞులందరకున్న అద్భుత

సింహాచలం మొదలగు అనేక చోట్ల చేయించినారు. రాయల సామంతపాలకులైన నాయకులు మధుర, తంజనగరములలో కట్టించిన ఆలయములు, తిరుమలనాయకుడు చేయించిన మధురవిమానం, రాజమందిరములు, ద్వారములు అద్భుతము కొలుపుతూఉంటవి. ఈయన రాజమందిరము, ఒక్క మేకుగాసి కట్టగాని ఉపయోగించని మహాభవనము. స్తంభాలు చిన్న చిన్న గోపురాలంత ఉన్నవి. ఆంధ్ర గాంగ శిల్పులు ముఖలింగం, కోణార్క, భువనేశ్వరం, జగన్నాథపురం ప్రదేశములలో, చాళుక్యాది ఆలయనిర్మాణానికి సరిపోని వేరొకశిల్ప స్వరూపమైన ఆలయ నిర్మాణం నిర్మించినారు.

అజంతా బౌద్ధ గుహలలోను, అమరావతీ లైనవన్నిటిని ఒక్కరాయైన పైనుండి తీసుకొని రాకుండా నిర్మింపజేసిరి. బెజవాడ, రాజ

రాజమండ్రి కళాశాల ప్రిన్సిపాలుగానుండిన కూల్చేగారు రచించిన చిత్రము.

రసాన్ని నివేదిస్తున్నవి! హంపిలోని పద్మ ప్రాసాదము, ఏనుగులశాల, మహాసభావేదిక, వాసి సోపాదినిర్మాణములు హైందవరాజుల రసజ్ఞతను చాటుచున్నవి. విజయనగర విజయ ద్వారాలు, గోపురద్వారాలు ఇప్పటికీ విచిత్రమైయున్నవి!

మహేంద్రవరములలో చాళుక్యులు నిర్మించిన సుందరమైన దేవాలయములు వెలసినవి.

చాళుక్యుల తరువాత కాకతీయ ఆలయ నిర్మాణము ఇంకాపుష్టిని చేకూర్చుకొని, మూల విరాట్టున్న విమానములు, అర్థమండపము, ముఖ

దేవాలయముల ముందర ముఖ్య, విమానం
కన్నా గోపురాలను ప్రధమంలో నిర్మించినది
కుళోత్తుంగచోళుడు. దీన్ని అనుసరించి నాయక
రాజులున్నూ దక్షిణమున గోపుర నిర్మాణం చేయిం

చిరి. చిదంబర గోపురం
గోపురములు కుళోత్తుంగుడే నిర్మింపజేసి
నాడట! పాలకొల్లు, మం

గళగిరి, తిరుపతి, నెల్లూరులలోని ఆలయములు
ఎత్తై, ఆశ్చర్యము గొలుపుతూఉంటవి. గాంగ
శిల్పులు నిర్మించిన విమానములు అంబరచుంబి
తాలై యున్నవి. తరువాత మన దేశమున వర్ధిల్లి

నది మహమ్మదీయ నిర్మాణము.

గోలుకొండ, బీదరు, అహమ్మద్ నగరము,
హైదరాబాదు, ఓరుగల్లు, చెన్ననగరములలో
బహమనీ రాజులయొక్కయు, నైజాము, కర్నా
టక నవాబుల యొక్కయు మశీదుల, మీనారుల
సౌందర్యం లోచనగోచర మవుతుంది.

ఆంధ్రులు వలసపోయిన బర్మా, జావా,
బోర్నియో మొదలైన ప్రదేశములలోగూడా
ఆంధ్రకళానైపుణ్యం ఆ పరిసరముల కనువైన
స్వరూపం దాల్చి-ప్రతిభావంతంగా భాసిస్తున్నది!

చిన్ని వెన్నెలకందు వెన్నుదన్ని సుధాబ్జి బొడమిన చెలువ తోబుట్టు మాకు
రహిబుట్టు జత్రగాత్రముల రాలగరించు విమలగాంధర్వంబు విద్యమాకు
ననవిల్తు శాస్త్రంపు మినుకులావర్తించు పనివెన్నతోడఁ బెట్టినది మాకు
హయమేధ రాజసూయములనఁ బేర్పడ్డ సవనతంత్రంబు లుంకువలు మాకుఁ
గనకనగసీమఁ గల్పవృక్షములనీడఁ బచ్చరాచట్టుగమి రచ్చపట్టు మాకుఁ
బద్మసంభవ వైకుంఠభర్గసభలు సాముగరడీలు మాకు గోత్రామరేంద్ర.

—అల్లసాని పెద్దన.

27వ అధ్యాయము

సంగీతము, నాట్యము, ఉపకళలు

విషయ సంగ్రహము:— వేదమందు సంగీత ప్రసక్తి: ప్రాచీన తమిళ గ్రంథములందున్న, భరతనాట్య శాస్త్ర మందున్న సంగీతమును గురించి చెప్పిన విషయములు; శార్ద దేవుని సంగీత రత్నాకరము; కర్ణాట సంప్రదాయము శాత వాహన కర్ణాట సంప్రదాయమే; 1650 నాటి రామయామాత్యుడు ముఖ్యాచార్యుడు; అహోబిల పండితుడు, 24 శ్రుతులు, 12 స్వరములతోనే మేళకర్తరాగముల నిర్మాణము; సోమనార్యుడు, రాజమహేంద్రనివాసి—1609 రాగవిభోధరచించినవాడు, జనక జన్యరాగములు నిర్ణయించినవాడు; ఆంధ్రుడైన దీక్షితుని వంశము దక్షిణ దేశములో పేరు పొందినది; వేంకటమఖి 72 మేళకర్తల నిర్మాత, తేత్రయ, త్యాగరాజు, రామదాసు, తాళ్ల పాకవారు; ఈ నాటి సంగీత విద్యాంశులలో ప్రఖ్యాతి పొందిన ఆంధ్రులు—.

నాట్యము:— భారతీయ నాట్య కళాభివృద్ధికి ఆంధ్రులు మొదటి నుండిన్ని తోడుపడినవారు; నందికేశ్వరుని ఆభినయ దర్పణము తెలుగువారిది. దక్షిణ దేశమందు భరతనాట్యకోవిద లయిన దేవదాసీలందరును ఆంధ్రులే; నాట్య లక్షణము—.

ఉపకళలు:— తోలుబొమ్మల నాటకములు; నాటక ములు; యక్షగానాలు, తెలుగు నాటకాలు ప్రారంభము; నేటి నాటక కళాభివృద్ధి; ఆలంకార-వస్తు నిర్మాణము.

సిసీమా కళ:— నవీనకళ, అన్ని కళలయొక్క సం గ్రహమైన కళావిశేషము; ఇందు భాగస్వాములయిన కళాదక్షు లు; చిత్రకళాదర్శకుని ప్రాధాన్యము; సిసీమా నటులు; తారలు; కథా పాముఖ్యము; చిత్రగ్రాహకత్వము; శబ్ద గ్రాహకత్వము; కథలను గురించిన విషయములు; పౌరాణిక, చారిత్రక, సాంఘిక చిత్రములు; తక్కిన భాగస్వాములు, వారి కళాదక్షత; నేటి ఆంధ్ర సిసీమా కళోపాసకులలో విఖ్యాతి పొందినవారు—.

భారతీయ నాగరికతా ప్రారంభస్థితినుంచిన్ని అన్ని కళలు వృద్ధిపొందుచున్నవని మనము ఇదివరకే గమనించి యున్నాము. వేదములందు సంగీతమునుగురించిన్ని, సంగీత వాద్య విశేషములను గురించిన్ని సూక్తములున్నవి. సామ

వేదకాలమునాటికి సంగీతము పూర్తిగా వృద్ధిపొందినది. ఋగ్వేదములో దుందుభి, ఆడంబరము, భూమి దుందుభి, వనస్పతి, ఆపూలు మొదలైన మద్దెల విశేషాలున్న, కాండ వీణ, కర్కరి, బాకుర మొదలైన ముఖవాద్యములున్న చెప్పియున్నారు. యజుర్వేదకాలములో సంగీతశాస్త్రము వృద్ధిపొంది సామగానము చేయు విధానము, రాగములు, శ్రుతులు, తాళములు మొదలైనవి చర్చించబడినవి. శాద్ధ పిటకములలోను, జాతక కథలలోను, పురాణములలోను, గాధలలోను సంగీతమునుగురించి సంపూర్ణముగా ప్రస్తావింప బడినది. క్రీ. పూ. 400 సంవత్సరములో రచింపబడిన ఋక్ ప్రాతిశాఖ్య అనే గ్రంథమునందు సప్తస్వరములు, మందర, మధ్యమ, తార స్థాయి భేదములున్న చర్చించబడినవి. రామాయణములో జతులు, రాగములు, వీణాది వాద్య విశేషములు-భేరి, దుందుభి మొదలైనవి, మహాభారతములో సప్తస్వరములు గాంధార గ్రామము వర్ణింపబడియున్నవి.

ఘోషాదల్ అనే తమిళ గ్రంథంలో కొన్ని స్వరాలను గురించిన్ని “యాల్” అనే వాద్య విశేషాన్ని గురించిన్ని చెప్పబడియున్నది. శిలప్పదికారంలో వీణ, యాల్, వేణు, మృదంగము చెప్పబడినది. అందులో సంగీతశాస్త్ర మును గురించి చెప్తూ, సప్తస్వరములు రాగములు, ఆ స్వర ములకు పేర్లు చెప్పబడియున్నవి. దివాకరం అనే జైన గ్రంథంలో పూర్వ తమిళసంగీతాన్ని గురించి చర్చించబడి వున్నది. సముద్రగుప్తుని నాణెముపై వీణ చెక్కబడివున్నది. పూర్వము మన భరతఖండమున అభివృద్ధిచెందిన కళలలో సంగీత మొకటన్న విషయము మళ్ళీ చెప్పనక్కర లేదుగదా!

ఆంధ్రదేశములో పురాతన గ్రంథాలైన హాలసప్తశతి, బృహత్కథ మొదలైనవానిలో సంగీతము, వాద్య విశేష ములు మొదలైనవానినిగురించి వర్ణింపబడియున్నది. ఆంధ్ర శిల్పులు రచించిన అజంతా చిత్రలేఖనాలలోను, అమరావతి,

నాగార్జునకొండ, గోలి మొదలైన స్తూపశిల్పాలలోను వీణ, కిన్నెర, వేణు, మృదంగము మొదలైనవి రచింపబడివున్నవి.

క్రీస్తు శకారంభకాలమునాటికి, ఈపైని చెప్పిన ఉదాహరణలవల్ల, సేతుహిమాచల పర్యంతము పూర్వ పశ్చిమ సముద్రతీరాలవరకున్న ఈ కళ, కొంచెము తేడాలతో శాస్త్ర స్వరూపాలను పొంది విజృంభించివున్నదని మనము గ్రహింప గలుగుచున్నాము. అదిలో ఈ కళను శాస్త్రము క్రింద చర్చించిన గ్రంథము భరతనాట్య శాస్త్రము. ఈ నాట్య శాస్త్రము లోని 25వ అధ్యాయములో సంగీత శాస్త్రమునుగురించి పిపులముగా చర్చించబడియున్నది. స్వరములు, శ్రుతులు, గ్రామములు, మార్చ్ఛనలు, జతులు వీటినిగురించి చెప్పచూ వీటి విధానములగురించికూడా చర్చించివున్నాడు.

ఆంధ్ర పల్లవరాజు-పుదుక్కోట సంస్థానములోని కుదిమియామలై పర్వతాలలో-ఒక

రాతిపైని సంగీతశాస్త్రమును గురించి ఒక శాసనమును చెక్కించెను. అందులో సప్త స్వరములు, శ్రుతులు, కాకలి, నిషాదము మొదలైన అంతర స్వరాలకు సంబంధించిన ప్రస్తావన ఉన్నది. ఇది దక్షిణాపథ సంగీతములోవుండే వైచిత్ర్యము.

భరతనాట్య శాస్త్రము తర్వాత, దేవగిరిలో 12 వ శతాబ్దిలో నివసించిన శార్ఙ్గదేవుడు సంగీత రత్నాకరమును

మహోత్కృష్ట గ్రంథాన్ని రచించినాడు. ఈయన, ఆనాడు భారతదేశమున వికసించిన సంగీత విధానాల స్థితి గమనించి, పరిశోధించి తన గ్రంథమును వ్రాసినాడు. ఆ రోజులలో సర్వ దక్షిణాపథానికి మహారాజాధిరాజై, తన దివ్యశత్రంతో దశదిశలకూ నీడనచ్చిన కాకతిగణపతి సార్వభౌముని కొలువు

“తనగీతి యరవజాతిని పాటకులనుగా దిద్ది వర్దిల్లిన” నాదబ్రహ్మ

శ్రీ త్యాగరాజు

వస్తున్న సంప్రదాయ జనితములైన సంగీత సిద్ధాంతములన్నిటి గురించిన్నీ చర్చించివున్నాడు. అయినా, అతడు దక్షిణోత్తర సంప్రదాయములు రెంటినీ సమన్వయము చెయ్యాలనిగూడా ప్రయత్నము చేశాడు.

కర్నాటక సంప్రదాయమంటే ఏమిటి? ఆంధ్రశాత

వాహనుల కాలంలో ఔత్తరాహ సంప్రదాయానికి కొంచెం తేడాగావుండిన దాక్షిణాత్య విధానానికి శాత కర్నాట

కూ ట ము లో ఈ శార్ఙ్గదేవుడు ఉండేవాడని తెలియవస్తున్నది. గణపతిరుద్రుని సేనాధిపతులలో ఒకడైన కాటయరుద్రుడు పాలంపేటలో రామప్ప దేవాలయము నిర్మించివున్నాడు. ఆ యాలయములో మహానటుని తాండవ విధానాలు, అప్పర ఆంగనానృత్య స్వరూపాలు, వీణ మృదంగాది వాద్య విశేషాలు, హంగుచేసే వారి చిత్రాలు చిత్రం పబడినవి. వారి శాసనాలలో-84 నియోగాలలో-ఈ కళాభిజ్ఞులందరూ అభివర్ణింపబడి యున్నారు. శార్ఙ్గదేవుడు అత్యంత పురాతన కాలంనుండి

సంప్రదాయము లేక కర్నాట
సంప్రదాయము అని పేరు
వచ్చినది.

ఈ కర్నాట సంప్రదాయానికి గామామాత్యుడు ముఖ్యాచార్యుడని మనము చెప్పవచ్చును. ఈయన 1650 ప్రాంతమున విద్యా నగరేంద్రుల కొలువుకూటమున పూజింపబడినవాడు. ఆరువేలనియోగి బ్రాహ్మణుడు. తోడర్మల్ వంశజుడు. తిమ్మామాత్యుని పుత్రుడు. అభినవభరతాచార్యుడనే బిరుదుగలదు. స్వరమేళ కళానిధి అనే సంస్కృతగ్రంథాన్ని రచించి వడ్డము స్వరకల్పనకు ప్రథమ స్వరమని నిర్ణయించి, దక్షిణ దేశమునందలి రాగములను శుద్ధముచేసి, రాగలక్షణములిచ్చి, కర్నాటక సంగీతానికి మూలములైన రాగములను తీర్చిదిద్దినాడు. ఒకే స్వరము శ్రుతిగా జేసుకొని రాగములు సృష్టింపబడుటచే కర్నాటక సంప్రదాయము నందును, రామామాత్యుని కాలమునాటికే, వీణాది వాద్యస్వరూపము నేటి స్థితిలోనికి వచ్చినదని నిశ్చయింప వచ్చును.

మన తెలుగు గ్రామమైన అహోబలమున పుట్టినవాడే నేను చెప్పబోవు ఈ అహోబలపండితుడు. ఈ పండితుడు సంగీత పారిజాతమును గ్రంథాన్ని ఔత్తరాహ సంప్రదాయానికి మూలగ్రంథంగా రచించినాడు. అహోబలుని మతంలో 24 శ్రుతులున్నవి. కాని తన రాగాలలో 12

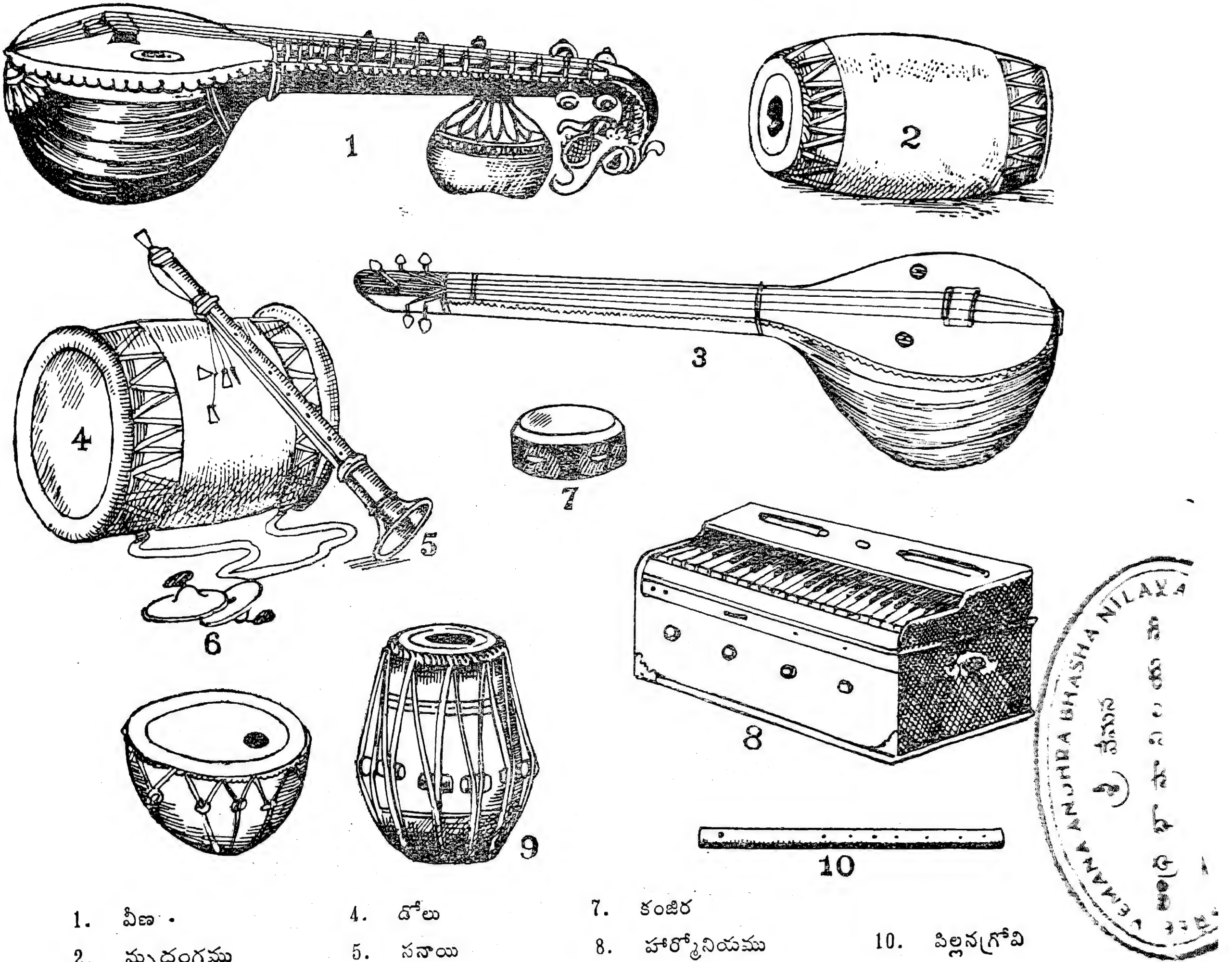

గానకళావిశారద, ప్రొఫెసర్ ద్వారం వెంకటస్వామి నాయుడు.
విజయనగర మహారాజ గానకళాశాల ప్రిన్సిపాలు

శ్రుతులకన్న ఎక్కువ ప్రస్తావించలేదు. ఈయన వీణమెట్ల ననుసరించి స్వరకల్పన చేసినాడు.

రామామాత్యుని శిష్యుడైన పుండరీకవిరలుడు, కర్నాటక సంప్రదాయ మహాలహరిలో కలసిన రెండవ నది. ఔత్తరాహ సంప్రదాయంలో స్థానికమైన సంప్రదాయములకున్న పరదేశ జనితములైన మోగల్, సారశీక రీతులకున్న

ఆంధ్రదేశముందలి సంగీత వాద్యములు

1. వీణ .	4. దోలు	7. కంజీర	
2. మృదంగము	5. సనాయి	8. హార్మోనియము	10. పిల్లనగ్రోవి
3. తంబూర	6. తాళంచప్పలు	9. తబల	

కలగలపుగలిగి, అందులో వివిధమార్గాలవారికిన్ని చాలా కలహములు సంభవించినప్పుడు, మహామేధాసంపన్నుడని పేరుపొందిన పుండరీకవిఠలుని అక్కరు తన ఢిల్లీ నగరానికి సగౌరవముగా తీసుకవెళ్లి ఈ వివిధమార్గములు సమన్వయము చేయుమని అతనినివేడెను.

కర్నాటక సంప్రదాయానికి ఇంకొక మహాగోపురము సోమనార్యుడు; రాజమహేంద్రవర వాసి; 1609 లో రాగ విబోధి అనే గ్రంథాన్ని రచించెను. ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి గన్న సంగీత పాఠకుడు. తన గ్రంథాన్ని-ఆర్య ఛంద

స్సులో, గంభీరమైన మృదుమధురశైలిలో—స్వరములు, వాద్య విశేషములు మున్నగు వాటిని చర్చిస్తూ వ్రాసెను. జనకరాగములనీ, జన్యరాగములనీ నిర్ణయించిన దితడే!

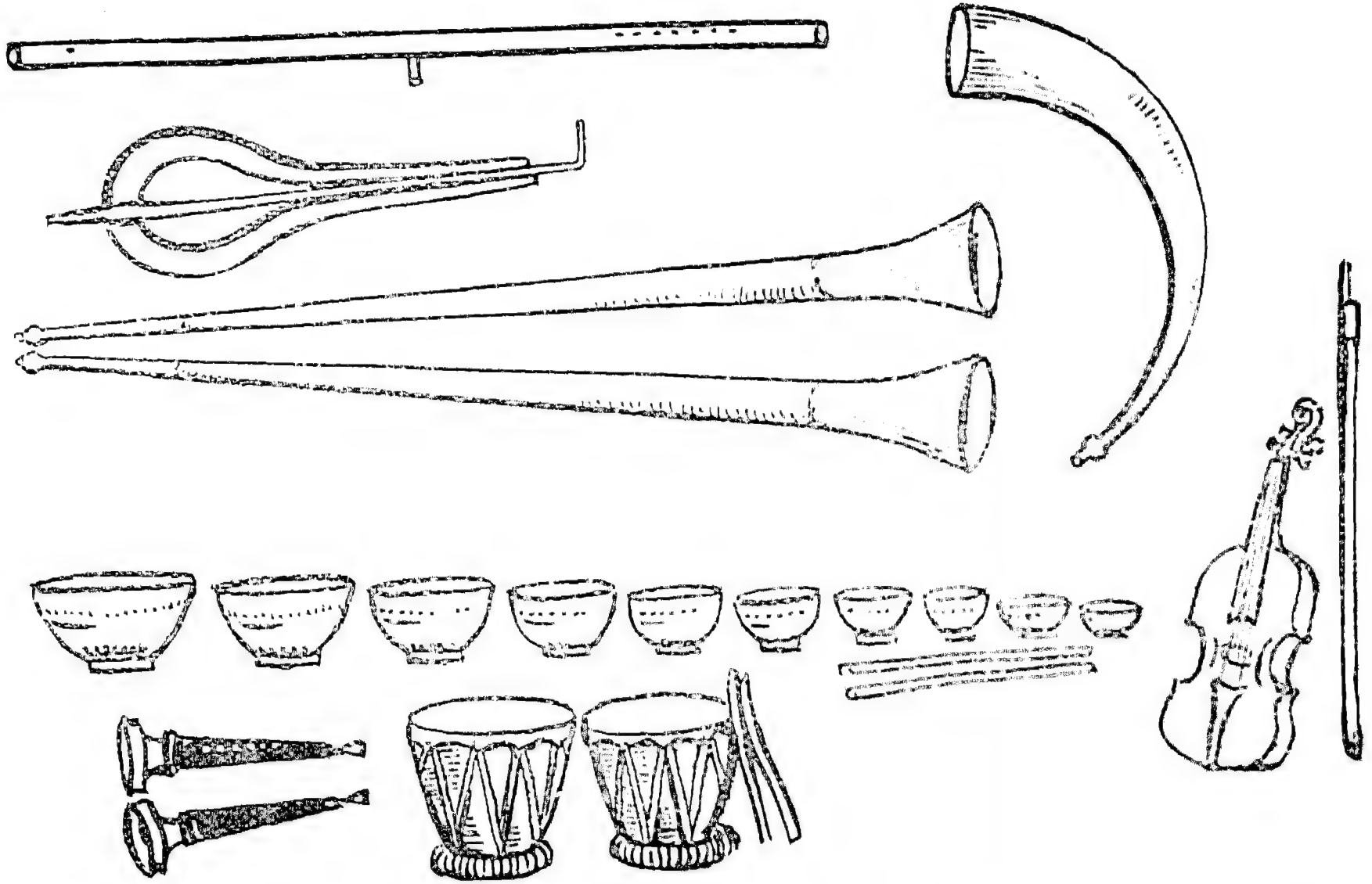
స ర గ మ ప ధ ని (స)

~~~~~
3 శ్రు 2 ,, 4 ,, 4 ,, 3 ,, 2 ,, 4 ,,

ఇది అహోబలుడు మొదలైన వాగ్గేయుల మతము ననుసరించిన శుద్ధ స్వరావళి.

ఆంధ్రదేశమందలి
సంగీత వాద్యములు

వేణు
మోర్సింగ్
బాకా
బూరా
జలతరంగిణి
ఫిడేల్
సనాయి
డమరము

కవినాథుడనే నియోగి బ్రాహ్మణుడు రామామాత్యుని అన్నయైన లక్ష్మణామాత్యుని కుమారుడు. ఇతనికి అభినవ భరతాచార్యుడనే బిరుదుకలదు. శార్ఙ్గదేవుని రచనకు వ్యాఖ్యానము చేసినాడు. ఇమ్మడిదేవుని ఆస్థాన పండితుడు.

దక్షిణాదికి వెళ్లిన తెలుగు వంశీయులలో దీక్షిత వంశము ప్రసిద్ధికెక్కినది. ఆ వంశపువాడైన గోవిందదీక్షితుడు చెవ్వప్పనాయని కాలంలోవుండి అతని పుత్రుడైన అచ్యుతప్పనాయనికి కూడా మంత్రిగా పనిచేసెను. గోవిందదీక్షితుడు సంగీత సుధానిధి అనే లక్షణ గ్రంథము వ్రాసినట్లు చెప్పదురు గానీ ఆరచన లభ్యపడుటలేదు. వేంకటమఖి ఈయన చివర కుమారుడు.

గాన కళా పోషకులు

డి.వి. బహదుర్ కొమ్మరెడ్డి
సూర్యనారాయణ మూర్తి నాయుడు.

దానిలోనుండి జనకజన్య రాగాలను నిర్మించినాడు.

వేంకటమఖి కర్నాటక సంప్రదాయానికి ఇంకొక మహా గోపురము నిర్మించినవాడు. చతుర్దండి ప్రకాశిక అనే మహాగ్రంథ కర్త. 72 మేళ కర్త రాగాలను నిర్మించి,

కర్నాటక సంప్రదాయ దివ్యదేవాలయానికి వేరొక్క మహాగోపురమును నిర్మించినది తేల్చెట్లుడు. ఈయన విజయ రాఘవనాయని కొలువుపూటములోనుండి ఉత్కృష్టములైన ముప్పగోపాలపదములను అనేకము రచించెను. భాషా మాధుర్యంలో, రాగకల్పంలో, నాళగతులలో తేల్త్రయ్య పదాలు దివ్యలోకాల విహరించునుగాని వేరొకటిగాదు. తేల్త్రయ్య త్యాగరాజునకు గురువునంటివాడు.

తేల్త్రయ్య తరువాత కర్నాటక సంప్రదాయానికి నాల్గవ మహాగోపురము కట్టిన పరమభాగవతోత్తముడు శ్రీ త్యాగరాజు. ఇతడు శింశి వెంకటాచలయ్యగారివద్ద సంగీతమును అభ్యసించెను. గురువుద్వారా రచనాశిష్యాపదేశం పొంది, ఆయన ఆజ్ఞచేత ఒకలక్ష ఇరవై యైదువేల రామ నామము వ్రాసినాడు. గాయక శిఖామణియైన రామనామాంకిరాల్లైన కృగు లనేకము రచించినాడు.

మృదంగ వాద్య ప్రవీణ శ్రీ కీ. శే. అశ్వధాటి రామమూర్తి.

పైనచెప్పబడిన వాగ్గేయకారులేకాక, పరమ భాగవతోత్తముడైన రామదాసు, వెంకటాచలపతి భక్తుడైన తోళ్లపాక చిన్న

మార్దంగికాగ్రేసర
శ్రీ పొట్లూరి వీరరాఘవయ్య చౌదరి.

య్య, మినాక్షి ఉపాసకుడైన శ్రీనివాసుడు, ప్రసన్న
రాఘవము రచించిన జయదేవుడు, సీతయ్య, కోసల
ముద్రతో కావ్యాలు రచించిన శేషయ్య, వీరభద్రయ్య,
పాకిజాతాపహరణం రచించిన మాతృ భూతయ్య, వీణ
కాళహస్తయ్య, పెరుమాళ్లయ్య, బాలాజీపేట వెంకట్రా
మయ్య, అయ్యభాగవతారు, కుప్పసామయ్య, చౌకం
సీతయ్య, దొరసామయ్య, శేషచల భాగవతారు, నారా
యణతీర్థులు, స్వయంప్రకాశయతీంద్రులు, సారంగపాణి,
వెంకట్రామశాస్త్రిలు మొదలైన తెలుగు వాగ్గేయకారులు
-జగత్ప్రసిద్ధి గన్నవారు- అనేకులుగలరు.

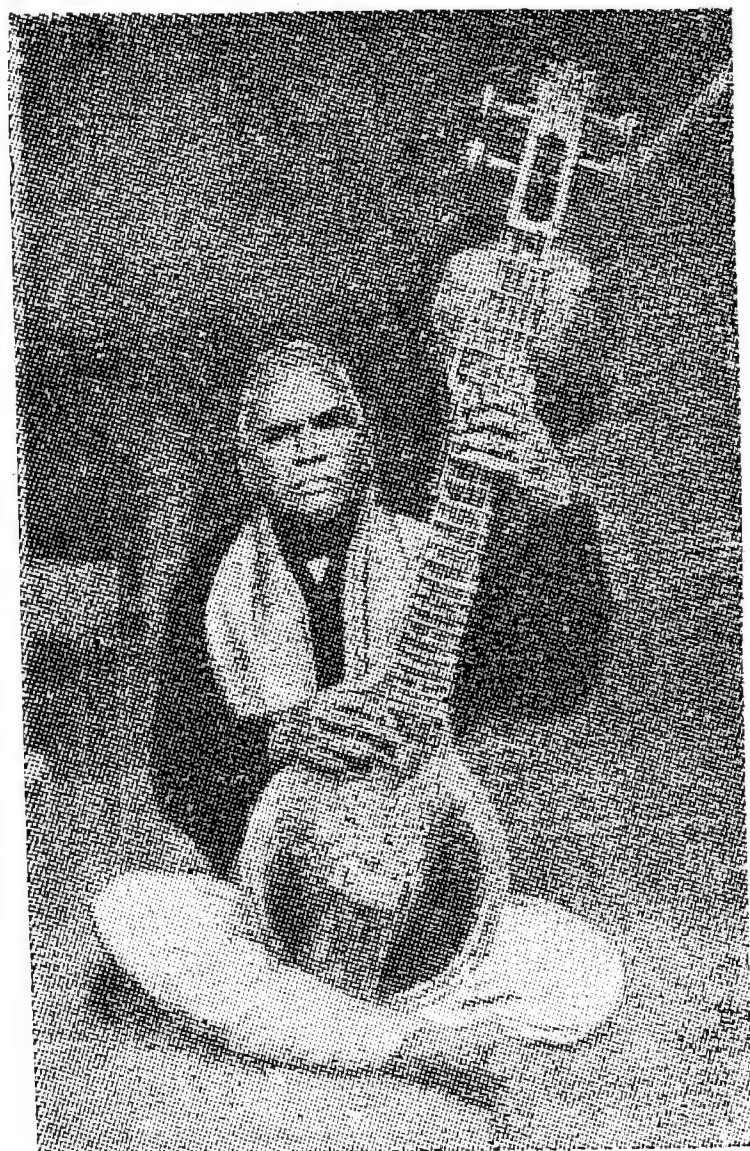

శ్రీ బి. వైడిస్వామి సోదరులు.

కులశేఖర పెరుమాళ్లు, ముద్దు సోమయ్య, చినసోమ
య్య దీక్షితులు, సాహస్రీమహారాజు, శ్యామశాస్త్రిలు
మొదలగువారు తెలుగువారి శిష్యులే. తెలుగుభాష నభ్య
సించి, కర్నాటకసాహిత్యానికి క్రొత్తవెలుగు దిద్దిన పెద్దలు.

తెలుగుదేశం సృజనాశక్తిగలిగిన భూమి. తమిళ
దేశము, తెలుగువారు స్వప్తించినదానిని దాచుకొను 'మూఱి
యము' వంటిది. ఇప్పుడు తెలుగుమాగాణి సృజనాశక్తి
తగ్గి తెలతెల పోవుచున్నది!

మహాభాగులైన శ్రీ నారాయణదాసు, వెంకటస్వామి
నాయుడు, సంగమేశ్వరుడు, హరి నాగభూషణం, పారు

కీ. శే. శ్రీ తుమరాడ సంగమేశ్వర శాస్త్రి,
వీణాచార్యులు, పితాపుర సంస్థాన గాయకులు.

పల్లి రామకృష్ణయ్య మొదలగువారు, లోకోత్తరపురుషులైన
మన పూర్వుల ప్రతిభకు, దిద్దిన వన్నెలు!

చిత్తూరు సుబ్రహ్మణ్యంపిళ్ల, నండూరి సింహాద్ర్యప్పలా
చార్లు, కోవి సత్యనారాయణ, వారణాసి బలరామయ్య,
సుబ్రహ్మణ్యదేవర, పర్వతనేని వీరయ్యచౌదరి, పినాకపాణి,
పొట్లూరి వీరరాఘవయ్య చౌదరి, సుసర్ల నాగేశ్వరశాస్త్రి,
సుబ్బయ్యగుప్త, వెంకటేశ్వరులు, నోరి నాగభూషణం,
శిష్ట కుమారస్వామి, వాల్మీకి శ్రీహరి, ద్వారం నరసింహ
రావు, గున్నయ్య, చల్లపల్లి పంచనాదేశ్వరశాస్త్రి, అచ్యుత
రామశాస్త్రి, సుసర్ల గంగాధరశాస్త్రి, పోతులూరి వీర

రాఘవయ్య, అశ్వధాటి రామమూర్తి, కోలంక వెంకట రాజు, శర్మసోదరులు, పారణాసి ఘంటయ్య, కూచిపూట్ల వెంకటేశ్వర్లు, అట్లూరి వెంకటేశ్వర్లు, రంగాచారి, పిచ్చిహరి, పీరు సోదరులు, గుంటూరి నాగులు, పైడిస్వామి సోదరులు, ముదనూరి వెంకట్రావు, డొక్కా శ్రీరామమూర్తి, చెర్ల సూర్యనారాయణ, వరదాచార్యులు, పసుమర్తి కృష్ణమూర్తి మొదలైన ప్రజ్ఞావంతులు మన ఆంధ్రదేశమున వున్నారు.

విజయనగరంలోని మహారాజావారి సంగీత కళాశాలలో అజ్ఞాడవారివద్ద, బెజవాడలో పారుపల్లి రామకృష్ణయ్యగారి

వద్ద, బందరులో హరి నాగభూషణముగారివద్ద, మద్రాసులో ఈమని బ్రహ్మయ్యగారివద్ద సంగీతము నభ్యసించువారు అనే కులున్నారు. రాయలసీమలోను పెద్దపెద్ద సంగీతశాస్త్ర పారంగతులు విద్యార్థులకు శిక్షణనిచ్చుచున్నారు. సాధారణముగా ఆంధ్రదేశమంతటా సంగీతము చెప్పు ఆచార్యులున్నారు.

“రాల్యరంగించు విమలగాంధర్వ” విద్యను సూతనమార్గాలు పట్టించి, ఆంధ్రకళాయోషకు సుత్నాలంకారాలు సృష్టించి సమర్పించవలసియున్నది !

నాట్యము

మానవదేహ సౌందర్యము, సౌష్ఠవము, సర్వాంగ సంచలన సౌకుమార్యము నాట్యమునందే వ్యక్తమవుతుంది. సంగీతానికి కవిత్వానికి మనుష్యుడు గొంతుక నుపయోగిస్తే, నాట్యానికి యావచ్చరీరాన్ని ఉపయోగిస్తున్నాడు. అద్భుతమైన మానవశరీరముయొక్క కదలిక, లాలిత్యము చెట్ల కొమ్మల కదలికకు, నెలయేటి వంకలకు, తెలిమబ్బుల నడకకు సరిపోతుంది. గంభీరమైన కదలిక నయాగరా జల పాతానికి, ఉత్తుంగతరంగాలకు, దావాగ్నికి సరిపోతుంది. మనుష్యుడు, తనలో వుండే ఉత్తమత్వం తన దేహముయొక్క కదలికమాత్రాన ప్రదర్శించగలడంటే, అది మహా విచిత్రస్పృహ యనిమాత్రము చెప్పవలసి యున్నది. నాట్యకళకు చిత్రలేఖనము, సంగీతము, కవిత్వము, వాస్తు ముఖ్యాంగములైనవి. సంగీతములోని రాగముల ప్రసారమును శరీరము, అంగముల కదలికలలో ద్యోతకం చేస్తాడు. గాన శాస్త్రములోని తాళము నాట్యములోని పాదగతులలో కనపడుతుంది. నాట్యముద్వారా వ్యక్తము చేసే భావము కవిత్వము; నాట్యమునకై వేయవలసిన వేషధారణ శిల్పము; చిత్రలేఖనము, నాట్యము చేయు రంగస్థల

నిర్మాణము వాస్తు శాస్త్ర పూరితము.

ఈలాగు, నాట్యము సర్వకళలను ముఖ్యాంగముల క్రింద చేసుకొన్నది కాబట్టే విష్ణుశక్తి ధార కాదు, ఒక కళకూ వేరొక కళకూ అద్భుతమైన మైత్రీ వున్నదని వ్యక్తపరచినాడు. శిల్పము నేర్చుకొనువారు నాట్యము నేర్చుకొనవలెను. శిల్పానికిగాని, చిత్రానికిగాని ముఖ్యము మానవ ఆకృతి. మనుష్యుడు నాట్యం చేసేటప్పుడు, ఆనందంతో

చూచిపూడి భరతనాట్య బృందము

శ్రీ వేదాంతం రాఘవయ్య మొ॥వారు.

కదిలే టప్పుడు అతని దేహశోభ సంపూర్ణంగా గోచరిస్తుంది. నాట్యానికి ముఖ్యప్రాణము సంగీతము. సంగీతము నకు ముఖ్య ప్రాణము కవిత్యము. కవిత్యానికి ముఖ్య ప్రాణము శిల్పము. ఇదే పై చెప్పబడిన ఒక లలితకళకూ, మరియొక లలితకళకూగల సంబంధము. జగత్తుయొక్క కదలికే, జగత్తులోని వర్ణ సౌందర్యమే, సృష్టిలోని మూర్తి స్వరూపమే, విశ్వంలోని పరనూర్భుతభావమే ఒక మహానాట్యమని మహర్షులు నెలవిచ్చియున్నారు. ఆ మహానాట్యమును సంధ్యానతేశ్వరునిగా భావించ గలిగినారు.

నాట్యమునందు ఆంధ్రులు అతి పురాతనకాలంనుంచినీ ప్రసిద్ధికెక్కిన వారని మన శిల్పాలలో స్పష్టంగా గోచరిస్తుంది. భారతదేశములో ప్రసిద్ధికెక్కిన ఈ కళకు, దాని ఔన్నత్యమునకు ఆంధ్రులు భాగస్వాములు.

నందికేశ్వర విరచితమైన నాట్యశాస్త్రము భరతశాస్త్రమునకు పూర్వపుదని కొందరు పండితులు వాదిస్తారు. భరతాచార్యుడు ఆర్యుడని కొందరు ఔత్తరాహపండితులు వాదిస్తున్నారు. అజంతా చిత్ర లేఖనములో అనేక నాట్య చిత్రము లున్నవి. అమరావతి, భట్టిప్రోలు, గోలి, నాగార్జునకొండ, ఘంటసాల మొదలైన ప్రదేశాలలో దొరికిన దేహభంగిమలు నాట్యశాస్త్రము తెలియనివారికి వ్యక్తము కావు. నాట్యశాస్త్రము వేదకాలంనుంచీ ఉన్నదనుట కుదాహరణలున్నవి. తమిళ గ్రంథమైన శిలప్పదికారములో నాట్యశాస్త్రము వర్ణింపబడి యున్నది. శిలప్పదికారములోని నాయకా నాయకులు ఔత్తరాహనామములు గలవారు: గోపాలుడు, కణ్ణకి, సంగీతమునందు అరితేరిన మాధురి. భరత శాస్త్రములో చెప్పబడిన

ఆంధ్ర పాలికల భరతనాట్య ప్రదర్శనము.

రంగస్థల నిర్మాణమువంటిదే శిలప్పదికారములోని రంగస్థల నిర్మాణము. ఈ రంగస్థల నిర్మాణవర్ణన అధర్వ వేదమునందు గూడా వర్ణింపబడి యున్నది. నాట్యశాస్త్రనిర్మాణమున నిపుణులైన ఆంధ్రులు, దాక్షిణాత్యులకు ఈ శాస్త్రము నేర్పిరనుటకు మనము ఏమియు సందేహింప నవసరము లేదు.

నందికేశ్వర విరచితమైన అభినయదర్పణము పూర్తిగా తెలుగు వారి సొమ్ము. ఇంతవరకును అభినయదర్పణము

తెలుగులిపిలో తప్ప ఇంక నేలిపిలోను దొరకలేదు. దొరికిన గ్రంథాలన్నియు ఆంధ్రదేశములోనివే. ఆంధ్రదేశములో నాట్యశాస్త్ర ప్రసిద్ధులైన పండితులందరూ ఈ శాస్త్రమును ఆమూలాగ్రంగా వప్పజెప్పగలరు.

మధ్యయుగమున ఆంధ్రులు దక్షిణాది వారికి ఈ శాస్త్రము నేర్పిరనుటకు అనేక నిదర్శనము లున్నవి. మన కూచిపూడి లాంటిదే వారి ఊతుకూడి. వారు నాట్యము చేసే నాటకాలన్నీ తెలుగునాటకాలు. దక్షిణదేశంలో దేవుడికి నాట్యంచేసే దేవదాసీ లందరూ తెలుగు పదాలనే నాట్యం చేస్తారు. అభినయముద్రలు, గతులు, ముక్తాయంపులు మొదలైనవి తెలుగురీతులే. 7 వ శ. నుండి 11 వ శ. వరకూ వలస వెళ్లిన తెలుగు బ్రాహ్మణులే నంబూదరీలు. ఈ నంబూదరీలు, మళయాళీలకు తెలుగునాట ప్రసిద్ధి కెక్కిన నాట్యాన్ని నేర్పినారు. ఆ నాట్యము ఆ దేశ కాల పాత్రముల ననుసరించి కొన్ని కొన్ని క్రొత్త మార్పులను పొందినది. దానినే కథకళి సంప్రదాయ మంటారు. ఆంధ్రులు నవద్వీపము, బలిద్వీపము, సువర్ణ ద్వీపము, అమరావతీ ద్వీపము మొదలైన ప్రాంతముల నున్నప్పుడు ఆప్రాంతములలో తమ కళను పెంపొందించిరి.

భావ రాగ తాళ యుక్తములను భారతము అంటారు. నాట్యము నృత్యమనినీ, నృత్తమనినీ రెండు రకాలు. భావాన్ని వ్యక్తపరచడానికి నృత్యము; భావ రహితమై, అలంకార దేశమాత్ర స్వరూపమైనది నృత్తము. ఈ నృత్త మున్నూ రెండు విధాలు: తాండవము, లాస్యము. ఉద్భృతమైన భావాలను తెలియ చేసేది తాండవము; ఒక కావ్యాన్ని అభినయించేది నాట్యము. అభినయించే భావాలు నాలుగు విధాలు. (1) ఆంగికము (2) వాచ్యము (3) ఆహార్యము (4) సాత్త్వికము. ముఖ్యాంగములైన చేతులు, తల; ఉపాంగాలైన కళ్లు, పెదవులు, గ్రీవము; ప్రత్యేకాంగాలైన దేహము, వ్రేళ్లు, పాదములు మొదలగు వానియొక్క కదలిక అంగాభినయము. 'రా' అని పిలచుట తలనూపుటతో, చేతుల కదలికతో, కళ్లు కదపుటతో, హస్తాలతో తెలియజేయవచ్చును. కొన్ని సమయాల నేర్పరచుకొని అసంయుత, సంయుత హస్తాలను, అభినయమునకు ముఖ్యాంగాలను ఏర్పాటు చేశారు. మాటలో, మాటకిచ్చిన ఉదాత్తానుదాత్తాలలో, మాట

నుచ్చరించే విధానంలో, వాచ్యాభినయమున ఒక్క 'రా' అనే పదాన్నిభక్తితో భయంతో అనేకరకాలుగా ఉచ్చరింప వచ్చును.

నటకుని యొక్క భావము తానుభరించే వస్త్రములోను, ఆభరణాలలోను చూపించడం ఆహార్యాభినయ మంటారు. దీనికిన్నీ శిల్పసమయ మేర్పరుపబడినది. ఎర్రగుడ్డ కోపాన్ని, నల్లగుడ్డ దుఃఖాన్ని, తెలుపుగుడ్డ స్వచ్ఛతను తెలియజేస్తుంది. వంగపండుఛాయ నివేదనను తెలియజేస్తుంది. విలాసం కోసం ఒక విధమైన నగలు ధరిస్తాము. ఉదోగ్యం కోసం వెళ్లుతూ ఒక రకపునగలు ధరిస్తాము. ఇంట్లో ఒక రకపు వేషం. ఈ తేడాలే ఆహార్యాభినయములలో నున్నవి. కళ్లు, వ్రేళ్ల కదిలికలు సాత్త్వికాభినయము. ఒక సంపూర్ణ భావాన్ని తెలియజేసే దేహభంగిమ, హస్తముద్రలు, పాదగతి కర్ణమని వ్యవహరిస్తారు. ఇలాంటి కర్ణములు 108 ఉన్నవి. కొన్ని కర్ణములుకలసి అంగహారమవుతుంది. నేటికాలంలో ఆంధ్రదేశములో నాట్య శాస్త్రము అడుగంటిపోయినది. కంకంటి పాపరాజు తన ఉత్తరరామాయణములో తనకాలము నాటికి ఆంధ్రదేశముననున్న నృత్య విశేషములను ఇట్లు వర్ణించెను.

“.....
అభినయంబుల కోపు లరుదైన తిరుపుల్
వెలయగా 'పదచాళి' విధ మొకర్తు
లాగు మైసిరియు, వల్లిటియు 'కర్రియు' వెక్కి
విలసిల్లు 'జక్కణి' విధ మొకర్తు
అలరి వినిపించఁ బలిమెచ్చనంత నేర్పు
రిరుపు రెనమండ్రు బిదియాలుగురును ముప్ప
దిద్ద రిరువది నలుపురు హెచ్చుగాఁగ
బంతులై వంతులూని యయ్యించులెల్ల. ”

ఈయన 18 వ శతాబ్దము నాటివాడు. అప్పుడు ఆంధ్రదేశమున సంగీత నాట్య కళలు విబృంభించినవి. మళ్లీ ఆంధ్రులీకగొపునరుద్ధరణానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. భారతదేశములో ఈ కళను తేజరిల్ల జేయడానికి పాటు పడుచున్నవారిలో ఉదయ శంకరుడు ప్రథముడు!

ఆంధ్ర దేశమున ఆంధ్రనాటకకళాపరిషత్తువారు, చింతా మొకట్రామయ్య, వేదాంతం లక్ష్మీనారాయణ, వేదాంతం రాఘవయ్య, వెంపటి సత్యనారాయణ,

కుమారి నాశం అమృతం.

జగన్నాథశర్మగారు ప్రశంసనీయమైన కృషి చేయుచు

న్నారు. తొండవకృష్ణ, బి. వి. నరసింహారావు సువాసం సత్యనారాయణ, రాజ్యలక్ష్మి, హైమవతి, సిద్ధా బత్తుని రాఘవయ్యగారు మొదలగు కళార్థులు, రసపిపాసు వులు ఈ శాస్త్ర వికసనానికై చేయుచున్న కృషి, వారి ప్రజ్ఞాపాండిత్యాలవల్ల ఫలించ గలదు.

ఔత్తరాహికమైన కథకళి, మణిపుర సంప్రదాయాలను దాక్షిణాత్యమైన కూచిపూడి, ఊతుకూడి, తంజావూరి కథకళి సంప్రదాయాలను పరిశీలించి—అసలు భారతశాస్త్ర ములో నిర్వచించబడిన ఈ కళయొక్క ఉత్కృష్టస్థితిని అవగతం చేసుకొని—నూత్నసృష్టి చేయవలసిన విధి ఆంధ్ర కళాస్రవల పైని వున్నది!

ఇప్పుడు, చలనచిత్రకళా ప్రదర్శనాలలో భరతనాట్యము నకు అవకాశము కలిగిస్తూ కొందరు చిత్రదర్శకులు మొదలైన వారు, ఈ కళను ఆదరించి ఈ కళలో ప్రవేశముగలవారికి తగిన ప్రోత్సాహము కలుగజేస్తున్నారు. ఈ విధముగా కొంతవరకు వెనుకబడిన ఈ కళ అభివృద్ధి పొందుచున్నది.

ఉ ప క ల్ లు

లలిత కళలకు అనుంగుబిడ్డలై, లలిత కళలను స్వతో ముఖంగా ఉపయోగించు కొన్న—తోలుబొమ్మలు, నాటకములు, అలంకారవస్తు నిర్మాణము, క్రీడా ప్రతిమ నిర్మాణము, హరి కథలు, పురాణపఠనము, పగటి వేషాలు, కలంకారీ అద్దకము, రత్న కంబళుల నేత, ఇంద్రజాలము, దొమ్మరి విద్యలు, భిక్షుక వృత్తులు మొదలైనవి మన దేశమునం దెన్నోఉన్నవి.

చిత్రలేఖనము, నాట్యము, సంగీతము, కవిత్వము, ఈ నాల్గింటినీ తోలుబొమ్మల నాటకము తనలో ఇముడ్చు కొన్నది. ఈ తోలుబొమ్మల నాటకములు మన తెలుగు

దేశంలోనేకాకుండా మహారాష్ట్ర,

తోలుబొమ్మల వంగ, మలయాళ, తమిళ దేశము

నాటకములు లలోగూడా వ్యాప్తిలోనున్నవి.

వీటి ప్రారంభ దశ ఎలాంటిదో

మనకు తెలియదుగాని, ఇవి చాలా పూర్వకాలమునుండి ప్రదర్శింపబడుచుండెడివని చెప్పవచ్చును. సాధారణముగా ఈ బొమ్మల నాటకములలో ఉపయోగించు తోలు బొమ్మలు తంజావూరి మహారాష్ట్ర రాజుల కాలంనాటి

వస్తుధారణా, అలంకారములు కలిగివున్నవి. దీనినిబట్టి ఈ కళ తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజుల కాలంలో బాగా అభివృద్ధి పొందిందని చెప్పవచ్చును!

అప్పటికే ఉచ్చస్థితికివచ్చిన ఈ కళ, అంతకన్నా ప్రాచీన మైనదేకదా! ఇప్పటికీ తెలుగుదేశంలోను, తమిళదేశం లోను, మలయాళ దేశంలోను ఈ నాటకాలు విశేషంగా ప్రదర్శిస్తున్నారు. వీటిని ప్రదర్శించేవారు ఆరికాపు లనబడే మహారాష్ట్రజాతి వారవడంచేత తోలుబొమ్మలు మహారాష్ట్ర దేశంనుంచి వచ్చినవేమోనని శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు అనుమానిస్తున్నారు. కాని గోదావరి జిల్లా ప్రాంతపు ప్రదేశంలో తెలుగుగొల్ల, జంగం, వంశాలవారిలో తోలు బొమ్మలు ఆడించేవారున్నారు. మా తాతగారు—తల్లాప్రగడ గంగరాజుగారు—తోలుబొమ్మలు తయారుచేయడంలో సిద్ధ హస్తాలుగా వుండేవారు. ఆయన, తోలుబొమ్మలవారికి అనేక యక్షగానాలు రచించారు. ఈ విద్య నేర్చుకొన్న ఈ తోలుబొమ్మల వంశాలవారు తణుకు తాలూకా పడమట విప్పకుర్రు చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలలో ఉన్నారు. వీరందరున్నూ తెలుగువారే!

సాధారణముగా తోలుబొమ్మలు మేక, గొర్రె, జింక, తోళ్లతో చేయబడును. చిన్నచిన్న పాత్రల చిత్రాలు గొర్రె తోళ్లతోను, శ్రీరాముడు మొదలైన ఉత్తమ నాయకుల చిత్రాలు జింక, దుప్పి చర్మములతోను నిర్మించబడుచున్నవి. తోలును బాగా శుద్ధముచేసి వాటిపైని బొగ్గుతో బొమ్మను వ్రాస్తారు. ఆ గీతలనుబట్టి ఆ తోలును కత్తిరిస్తారు. వజ్ర వైడూర్యాది రత్నాలున్న, బంగారపు పువ్వులు మొదలైన అలంకారాలున్న—సున్నితమైన చిన్న కత్తితో మధ్యమధ్య చిన్నచిన్న రంధ్రాలుగా కత్తిరించి—రచిస్తారు. ఇలా తయారైన బొమ్మపైని ఒకవైపున మాత్రమే, ఓపడులతోను రసాయన ప్రక్రియలతోను తయారుచేసిన రంగులను చిత్రిస్తారు. దీనికిగూడా శిల్పిలు శిల్పసమయాలను అనుసరిస్తారు. ఉత్తమ పురుషులక్షణాలు, మధ్యమ పురుష, అధమ పురుష లక్షణాలు పాత్రాను గుణముగా వుంటవి. ఒక్కొక్క పాత్రకు నాలుగైదు (సమయానుకూలంగా ప్రదర్శించుటకు) బొమ్మలు వుంటవి. రాజ్యారాధుడైన రాముడు, అడవులలో సంచరించే రాముడు, వాలితో యుద్ధంచేసే రాముడు ఈ విధంగా తయారుచేస్తారు. వీనిలో కొన్ని ఎక్కువ పనితనముగల బొమ్మలు వుంటవి. ప్రేక్షకుల రసజ్ఞతను బట్టి వానిని ప్రదర్శిస్తారు. బొమ్మలపై చిత్రకారులపేరు కూడా కత్తిరించబడివుంటుంది.

బొమ్మ అభినయించవలసి వుంటుందిగదా! అభినయ సౌఖ్యంకోసం, నాట్యసౌఖ్యం కోసం చేతులు, కాళ్లు, శిరస్సుల కదలికలు చూపించవలెను. అందుకనే ఈ బొమ్మల భుజం దగ్గర, మోచేయిదగ్గర కదిలేటట్లు అతుకులు పెడతారు. తెరమీద బొమ్మలుపెట్టి దాని వెనుక ఆఖండ దీపాలు వెలిగిస్తే చీకటిలోవున్న ప్రేక్షకులకు ఈ బొమ్మలు సజీవాలై, వ్యక్తిత్వపూర్ణాలై తేజరిల్లుతాయి. తోలు బొమ్మలు ప్రదర్శించడంలోమాత్రం వీరు విశేషాలు చేస్తారు. వాద్యాలచప్పుడు, బల్లలచప్పుడు అధికమవుతూ వుంటే తెరమీదికి ఛాయలలాగువచ్చి సంపూర్ణ రూపంపొందుతాయి చిత్రాలు. వేగగతి, మధ్యమగతి చూపిస్తూ ప్రేక్షకులకు ఆనందం కలిగేటట్లు చేస్తారు. స్త్రీపాత్ర వెనుక స్త్రీ, పురుషపాత్ర వెనుక పురుషుడువుండి తమ కంఠద్వనిని పాత్రకు ఆవిర్భవింపజేసి బొమ్మలను అభినయింప చేస్తారు.

తోలుబొమ్మల జట్టువారు సాహిత్యపరులూ, సంగీత విద్వాంసులుగా వుండాలి. సాధారణప్రజకు వీరి నాటకం ద్వారా విద్య అలవడుతుంది.

వాట్టడిన్నీ చిత్రాలలోని విచిత్రతను వీరు అతిపురాతన కాలంనుంచీ మన ఆంధ్రదేశంలో ప్రదర్శిస్తున్నారు. రాత్రి భోజనంచేసి కూర్చుంటే తెల్లవారేవరకు నవ్వరసాలను ఒప్పిస్తూ నాటకమాడుతారు. వారికి యక్షగాన రామాయణము, భారతము, కీర్తనలు కంఠస్థములే!

పల్లన, కాకతీయరాజుల కాలంలో—వారు యశద్వీపాదులను జయించినప్పుడు—అక్కడకు తమ నాట్యముతో పాటు తోలుబొమ్మలనుగూడా తీసుకపోయిరి. బావా లోని తోలుబొమ్మల నాటకపద్ధతులు మన నాటకపద్ధతుల పునాదిపైనే ఉన్నవి.

ప్రబాదరణ లేక ఈ నాటకాలు పడపోయినవి. సరియైన శిల్పశాస్త్రానుసారంగా తోలుబొమ్మలను రచించి, ఈ కాలానికి అనుగుణములైన నాటకాలను రచింపజేసి, బావా “గామేక” పద్ధతిని సంగీతపు హంగులు ఏర్పాటుచేసి నుత్న స్వరూపంలో ఈ కళను ప్రదర్శిస్తే, కళా ప్రపంచమునకు ఎక్కువ సేవచేయగలమని నమ్ముచున్నాను. ముఖ్యముగా ఇది ప్రజలలో విజ్ఞాన వ్యాప్తికి సుగమముగా తోడ్పడగలదు; రసజ్ఞులకు ఆనందము సమహర్ష్యగలదు.

నాటకములు

మన ప్రాచీనకవులు ‘కావ్యేషు నాటకం రమ్యం’ అనీ; ‘నాటకాంతం కవిత్వం’ అనీ; ‘నాటకాంతంహి అంధ్ర నాటక రంగోద్ధారక, సాహిత్యం’ అనీ పరి

శ్రీ హనుమ గోవిందరావు నాట్యరకా పరిషత్ స్థాపకులు.

చరివిధాల నాటకప్రా శస్త్రమును వర్ణించారు. నాటకాలను దృశ్యకావ్యములనీ, శ్రవ్యకావ్యములనీ రెండు రకాలుగా విభజిస్తారు. రసప్రపుష్టములై, ప్రత్యక్షానందము నిచ్చు నవికాబట్టి శ్రవ్యకావ్యాలకంటె దృశ్యకావ్యాలే అన్నివిధాల

రావుబహద్దూర్ బర్బాది రాఘవాచారి, బి.ఎ., బి.ఎల్.,

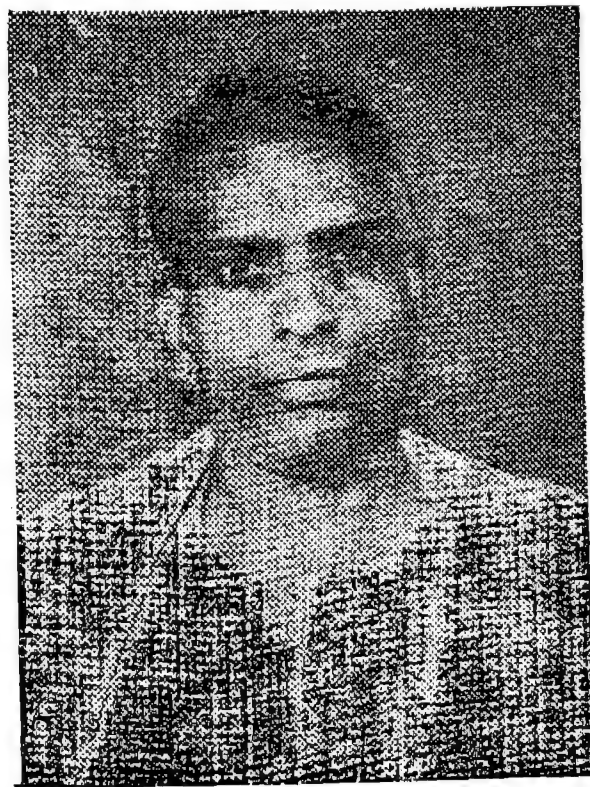
ఆనందమునిచ్చేవనీ, వినోదనాయకములనీ, విజ్ఞాన ప్రబోధకములనీ చెప్పవచ్చును! భావనాశక్తిగల కవిహృదయంలో పరిణామంపొంది కావ్యం ఉద్భవించినట్లు, భావనాశక్తిగల నటునిలో అభినయము నాట్యపరిణామాన్ని పొందుతుంది. భరతాచార్యులు నాట్యశబ్దమును సంక్షిప్తంగా “నానా భావోపసంపన్నం, నానావస్థాంతరాత్మకం, లోకవృత్తానుకరణం, నాట్యమ్ తన్మయాకృతమ్ ; యోగ్యం స్వభావో లోకస్య సుఖదుఃఖ సమన్వితః, సోఽజ్ఞాదభినయైర్యుక్తో నాట్యమిత్యభిధీయతే” అని వివరించియున్నాడు. ఇంక నాటకాలకు సంబంధించిన చర్చ యక్కరలేదు.

తెలుగునాట నాటకాలాడే విధానం, తెలుగు నాటి నాటకాలనుగురించే చెప్పకోవలసి యున్నది. ఈ రోజున తెలుగు దేశమంతటా ప్రదర్శింపబడుచున్న నాటకాలసంగతి మనము బాగా ఎరుగుదుము.

ఈ నాటకాల ప్రదర్శనలకోసం మహాకవులు అనేక నాటకాలను వ్రాసిరి. సంస్కృతంలో భాసుడు, కాళిదాసు, శూద్రకుడు, భవభూతి మొదలైనవారు నాటకాలు వ్రాసినవారిలో అగ్రగణ్యులు. వారి—ప్రతిమ, శాకుంతలము, మృచ్ఛకతిక, ఉత్తరరామచరిత్ర మొదలైన నాటకాలున్నూ ప్రశస్తములైనవే. కానీ మన తెలుగులో పూర్వ కాలంలో ఆంధ్రకవులు రచించిన నాటకాలేమిన్నీలేవు.

వీధి భాగవతాలు, యక్షగానాలు, తోలుబొమ్మలాటలు— ఇట్లాటివి ఉండేవి. ఈనాటికి మనకున్న అనేక నాటకములు, ఉత్తమంగా రచితములై వచ్చుచున్నవి. పాండవ విజయాది భారత నాటకాలను తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు రచించారు. ప్రసన్నయాదవము, గయోపాఖ్యానం మొదలైన నాటకాలను చిలకమర్తివారు రచించారు. చిత్రనళి యము మొదలైన నాటకాలను ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులు గారు రచించారు. బొబ్బిలి నాటకాన్ని కవిసార్వభౌమ కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిలుగారు హరిశ్చంద్రను బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతకవిగారు, వేణీ సంహారాన్ని వడ్డాది సుబ్బారాయకవిగారు రచించిరి. ఇంకా అనేక నాటకాలను అనేక మహాకవులు రచించివున్నారు. వీటిని ఆంధ్రదేశమంతటా ప్రదర్శిస్తున్నారు; ప్రదర్శించారు.

ఇంగ్లీషు నాటకకంపెనీలవారు, మనదేశములో కాపురం వున్న ఇంగ్లీషువారికోసం బొంబాయి కలకత్తాలలో ప్రదర్శించే వారు. వాటినిచూచి ఆ పద్ధతుల ననుకరిస్తూ పాఠశీక కంపెనీలు కొన్నితయారై, పాఠశీక నాటకాలను ఆడటం ప్రారంభించారు. వీరు మన ప్రాంతాలకుకూడా వచ్చి నాటకాలు ఆడేవారు. పార్సీమట్లతో వారి పాటలు, చిత్రవర్ణపు తెరలు, రంగవస్తు పరికరాలు, నటకుల విలువగల దుస్తులు, తబల, హాకోనియం వాద్యాలు పెట్టి వాటికి ఒక క్రొత్త స్వరూపాన్ని, సౌందర్యాన్ని కల్పించి, మన దృష్టిని ఆకర్షింపజేశారు. అదే పద్ధతులలో మన వారున్నూ నాటకాలు ఆడటం ప్రారంభించారు. ఈ కృషిలో చెప్పదగినవారు ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులుగారు.

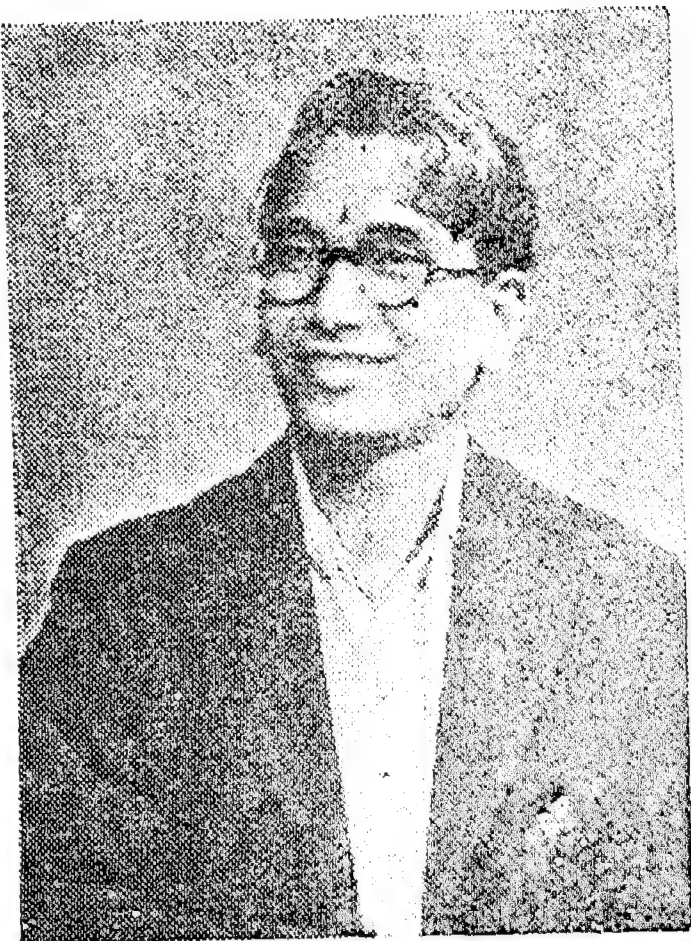
శ్రీ కొత్తపల్లి లక్ష్మయ్య,
నాట్యకళా పరిషత్ స్థాపకులు.

వీరిని ఆంధ్రనాటక పితామహులనడం సముచితం. విజయనగరం ఆనంద గజపతి మహారాజుగారి కొలువుకూటములో సంస్కృత నాటకములు ఆడేవారట! కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి శాకుంతలం కాళిదాసు నాటకమునకు ఆంధ్రీకరణమే అయి

నప్పటికీ నాటక రంగంలో పేరు తెచ్చుకొన్నది. చెన్నపట్నంలో రసికజన మనోరంజనీ సభయున్నా, చెన్నాప్రగడ రామమూర్తి, అడివి కృష్ణయ్యగార్లు భీమవరములో స్థాపించిన నాటకకంపెనీయున్నా, లక్ష్మణరావుగారు బందరు

నటకావతంస

శ్రీ ప్రానం నరసింహారావు.

లో పెట్టిన బుట్టయ్యపేట సమాజమా, ఏలూరులో సీతారామాంజనేయ సమాజం, తెనాలిలో రామవిలాస సభ మొదలైనవి బయలుదేరినవి. సురభి కంపెనీవారు దేశమంతటా ప్రఖ్యాతి బొందిరి.

ఈ ప్రదర్శనలలో పేరు సంపాదించుకొని పైకివచ్చినవారు ఎందరో కలరు. పురుషులలో బల్లారి రాఘవాచార్యులుగారు, హరిప్రసాదరావుగారు, లక్ష్మణరావుగారు, బందరు నాయుడుగారు, వెదురుమూడి శేషగిరిరావు, ముంజులూరి కృష్ణారావుగారు, బుర్రా రాఘవాచార్యులుగారు, బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతంగారు, నెల్లూరి నాగరాజారావుగారు, యడవల్లి సూర్యనారాయణరావుగారు, దామోజీవరపు నరసింహారావుగారు, దొమ్మేటి సూర్యనారాయణగారు, కపిలవాయి రామనాథశాస్త్రిగారు, ఘంటసాల రాధాకృష్ణయ్యగారు, గోవిందరాజుల వెంకట సుబ్బారావుగారు, పెద్దిబొట్ల చలపతిరావుగారు, పిల్లలపర్తి ఆంజనేయులుగారు, మాధవపెద్ది వెంకట్రామయ్యగారు, డి. వి. సుబ్బారావుగారు, బ్రహ్మజ్యోష్యుల సుబ్బారావుగారు, నిడిముక్కుల సుబ్బారావుగారు, పులిపాటి వేంకటేశ్వర్లుగారు, యనమండ్ర సత్యనారాయణగారు, అద్దంకి శ్రీరామమూర్తిగారు, టెంల కొండ సుబ్బారావుగారు, కస్తూరి నరసింహారావుగారు, బందా కనకలింగేశ్వరరావుగారు, సి. యస్. ఆర్. ఆంజనేయులుగారు, జొన్న విఠ్ఠల శేషగిరిరావుగారు, పారుపల్లి సత్యనారాయణగారు, చోరగుడి దాశరథీరావుగారు మొద

లైనవారు. ఆదవేషములలో ప్రథమాన్ని పేరుపొందినవారు కందాళై శ్రీనివాసకొంగారు. రెనువాల పారుపల్లి సుబ్బారావుగారు, ఉప్పలూరి సంజీవరావుగారు, స్థానం నరసింహారావుగారు సిద్ధులైరి. చినలక్ష్మీకాంతం, తోట వెంకటేశ్వర్రావు, బి. వెంకటేశ్వర్లుగార్లుహండా శ్రీభూమికల ధరించిరి. కొమ్మూరి పద్మావతినేవి, అన్నపూర్ణ. సురభి కమలాబాయి, కన్నాంబ, రామతిలకం, కోటిరత్నం, శ్రీరాంబిగార్లు శ్రీలలో పేరుపొందినవారు.

ఇప్పటి నాటకరంగస్థితినిచూస్తే చచ్చడైన ప్రేరణని హృదయము ద్రవించి పోవలసివస్తుంది. ఏ విషయంలోహండా నాటకరంగాలవారు శ్రద్ధ వహించటంలేదు. కళాదృష్టి పోకించటంలేదు. నాటకరంగంలో ఉపయోగించే తెరలు మొదలైన పరికరాలను, ఆహార్యాభిరూపణలోను శ్రద్ధ లేకలేదు. కేయూకానిపోరాలు, కిటాలు, కంకణాలకు బదులు నక్రమొర్ర పూసలపేర్లు వేసుకొని, నక్ర-పెట్టిన మెల్లమన పట్టు లెగిలించుకొని, లోక తలసాగాతో పురుషవేషధారి ప్రవేశిస్తే, పాదల పట్టలలో అతి నవీనంగా వున్నట్లువుంటే శ్రీవేదం ప్రవేశిస్తుంది. పాత్రాచితి పరిగణించడంహండా కొన్నిపట్టల పోగున్నది. నాటకానికి ప్రాబల్యమైన నటున-నాయకమణిలాంటివాడు-నటున ఉత్కృష్టతను గమనించకపోవడం కోరికనియముగా ఉన్నది. మొల్లముపై ఇట్టి స్థితిలో నీతిమూలు ప్రతిబంధకాలై నాటకాలు తగ్గిపోయాయి. ఆదర్శ నాట్య

దాక్షు గోవిందరాజుల వెంకటాచార్యులు.

రంగాలు, నాట్య కళాశాలలు ఉద్భవించి కంట్రాప్టు నాటకాలుపోతే ఈకళ భాసిస్తుంది. దీని ఉన్నతికై ఆంధ్రదేశమున ఆంధ్రనాటకకళాపరిషత్తు కృషిచేయుచున్నది.

స్థలాభావంవల్ల నటకుల లక్షణాలు, మన నాటకాల లోపాలు వివరించడానికి అవకాశంలేదు. కానీ ఈనాట్య కళ, ఉద్భవించవలసిన ఉత్తమకళయన్నమాట మరవకూడదు. లలిత కళలంటే అభిరతి వుంటేనేకదా జాతికి సభ్యత !

హరి కథలు—పురాణములు

హరికథలు పురాణవతనము మొదలైనవాటిలో ఆంధ్రులకి అగ్రతాంబూలము ! ప్రజా విజ్ఞానమును పెంపొందింపజేసే కళలలో హరికథలు చెప్పడం, పురాణం చెప్పడం ఒక కళ. ఇవి మనకు అనుశ్రుతంగా వస్తున్నవి. వీనిలోనూ సంగీతము, పారమార్థికచింత, నాట్యము, కవిత్వము లీనమై లాస్యం చేయును. ఆంధ్రదేశమున హరికథలకు అగ్రగేసరుడు శ్రీ అజ్ఞాద ఆదిభట్ల నారాయణదాసు.

అలంకారవస్తు నిర్మాణము

మనుష్యుడు ఆనందంకోసం దైనందిన చర్యకు సంబంధించిన ప్రతివస్తువునూ శిల్ప స్వరూపంగా చేసుకుంటున్నాడు. ఉదయం లేవగానే స్నానాదికములకు ఉపయోగించే పాత్రలు, ధరించేదుస్తులు, ఆభరణాలు, కాళ్లకు ముచ్చెలు, కూర్చునే ఆసనములు, గదులలో గోడలకు తగిలించే బొమ్మలు, వ్రేలాడగట్టు తెరలు, తివాసీలు, చాందినీలు, గ్రామోఫోనులు, పండుకొను మంచములు, బిడ్డలాడుకొను దుప్పట్లు మొదలైన సమస్త వస్తుజాలమున్నూ కళాస్వరూపంగా చేసుకొని, లలితకళలద్వారానే గాకుండా వీటి ద్వారాగూడా ఆనందం సంపాదించుకుంటున్నాడు. మన పూర్వీకులు ఈ విషయాలలో ఎక్కువ శ్రద్ధ తీసుకొనేవారు.

ఈరోజులలో రానురాను మనుష్యుని హృదయములో పొడితనము, అనుమానము, హేతువాదము ఉద్భ

వించి, అతని జీవితంలోని కళను దూరదూరంగా తరిమివేస్తున్నవి.

కానీ భారత జాతీయోద్యమము బయలుదేరినప్పట్నుంచీ తిరిగి కళలన్నిటినీ పునరుద్ధరించుకోవడంలో ఆంధ్రులు శ్రద్ధ వహిస్తున్నారు.

కొండపల్లి బొమ్మలు, దశావతారీ ఆటలు, పెద్దాపురం లోహప్రతిమలు, మచిలీపట్టణం కలంకారీ అద్దకాలు, తిరుపతి చందనపుబొమ్మలు, విశాఖపట్నం దంతశిల్పాలు, పల్లకిమిడి కొమ్ము పరిశ్రమలు, నక్కపల్లి బొమ్మలు, ఏలూరు తివాసీలు తిరిగి తలలెత్తినవి. చెంబులు, అగరువత్తుల చెట్లు, కంచాలు అలంకారస్వరూపాలై, కళా కాంతులతో విలసిల్లుతున్నవి. అజంతా, ధాన్యకటకాల కాలంనాటి అలంకారాకృతులు నేడు పునరుజ్జీవితమగు చున్నవి.

ఆంధ్ర వనితామణులు కట్టుకున్న చీరలయంచులు, ఫలపుష్పదులతో భారతీయ లేజస్సును తిరిగి ఉదయింపజేస్తున్నవి.

ఈ కళావాహిని వెడలై, లోలై ఆంధ్రదేశపు అన్ని దిక్కులందూ ప్రసరించే గువర్ణయుగము వచ్చినది ! తూర్వ రావములు గానము చేస్తున్నది !

హరికథాగ్రేసర, శ్రీమదజ్ఞాద ఆదిభట్ల నారాయణదాసు, పంచభాషా కోవిదులు.

మన జీవితం సౌందర్యవంతం చేసుకొని సర్వాపశ్రుతులను లయం చేసుకొని ఆనందంలోమునిగి వెన్నెలరజను, సముద్రపుకెరటాల అంచుల చిరురేకలు, పూవులలోని మార్దవము, పంటలలోని పసిమి, ఫలములలోని మధురరుచులు,

తుమ్మెద ఝంకారము, సుడిగుండాల గంభీరత ఈలాంటి దివ్య సౌందర్యనిధులు ప్రోవుజేసి, లలిత కళానంద యోగములో లయమైపోదాము !

—::—

సి నీ మా క త

సినిమాకళను చలన చిత్రకళ అని అంటున్నారు ; గాని సినిమా అన్న పేరు ఎక్కువగా వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినది. ఆబాలగోపాలం అందరికీ తెలుసును. విదేశీయమైన ఈ కళతోపాటు విదేశీయమైన ఈ పేరు నైతము ప్రచారము లోనికి రావడం సహజమే.

సినిమాకళ ఒక నవీన కళా విశేషము. ఇందులో అనేక కళలు చేరియున్నవి ; ఛాయాగ్రాహకత్వము (ఫోటోగ్రఫి), శబ్దగ్రాహకత్వము (ఆడియోగ్రఫి), సంగీతము, కథారచన, నాట్యకళ, శిల్పము, చిత్రలేఖనము మొదలయినవి. ఈ కళల కూడికవలన ఏర్పడ్డ కళే అయినా, సినిమాకళలో ఒక విచిత్రమైన నూతనత్వము, విశిష్టత ఉన్నది. ఈ వివిధ కళలలోను ఏది ఎక్కడ ఎంతవరకు ఏవిధముగా చేరవలెనో నిర్ణయించుకొంటూ ఈ చలన చిత్రాన్ని నడపే కళాపాసకుడు చిత్రదర్శకుడు (డైరెక్టరు) ; సూత్రధారివంటి కళాదత్తుడు. ఏకళ మట్టుకు ఆకళ ప్రత్యేకించి చూచినప్పుడు చక్కగా సాగినా, వాటిని కళాదత్తుడు కేంద్రీకరించి సంప్రతించినప్పుడు ఏ మాత్రము లోపము కలిగినా చలన చిత్రము చెడిపోవుట తప్పదు. గనుక, ఏదైనా ఒక చలన చిత్రము మెచ్చుకోదగినదయితే, ఆ మెప్పుకు కారకులు పైని వివరించిన వివిధ కళాదత్తులే కాక, అంతకంటె ఎక్కువగా అన్నిటిని సంప్రతించి, చిత్రమును నడపిన చలన చిత్ర దర్శకుడు నైతము ప్రధానకారకు డనవలెను. గనుక, ఈ కళాదత్తుని కుండవలసిన లక్షణములను, ఇతడు చేయవలసిన కార్యములను ముందుగా పరిశీలించవలెను.

చిత్రదర్శకుడు (డైరెక్టరు) కొంత పరిజ్ఞానము, సంస్కృతి కలవాడై ఉండవలెను ; పైని పేర్కొన్న వివిధ కళలలోను కొంత పరిచయము కలవాడై ఉండవలెను ; అంతేకాక అతనికి లోకజ్ఞానము, భాషాజ్ఞానము, ఉచ్చారణ సౌష్ఠ్యము, కార్యదీక్ష, పెద్దలతోను పిన్నలతోను వ్యవహరించుటకు కావలసిన సాభావము, ఓర్పు, నేర్పు, సౌశిల్యము మొద

లయిన సద్గుణము లుండవలెను ; డబ్బు మదుపుపెట్టి చలన చిత్రము తీయించే ప్రాధ్యూసర్లకు లాభసాటిగాను, ఆ చలన చిత్రము తయారగుటకు తోడుపడే నటీనటులు మొదలయినవారికి సదుపాయములకు లోపము రాకుండాను పని చేయగల నేర్పు, హృదయము ఉండవలెను.

చలనచిత్రము విజయవంతమగుటకు అన్నిటికంటెను ఎక్కువ ముఖ్యమయినది కథ. కథలో ఉండవలసిన కల్పన, చమత్కారము, బింకము మొదలయిన కళానైపుణ్య విశేషములు ఏవి కొరతపడినా కథ చెడుతుంది. కథ చెడిన తర్వాత, పైని పేర్కొన్న ఇతర కళాభాగములు అన్నీ ఉండవలసినట్లున్నా ప్రయోజనములేదు ; గనుక కథ ముఖ్యమయినది. తర్వాత కొన్ని ముఖ్యవిషయములు తెలియజేస్తున్నాము.

కథ తర్వాత నటీనటుల పని ముఖ్యమైనది. ఏయే పాత్ర కేయే స్త్రీ పురుషులు తగిఉందుకో ఎంచుకోవలసిన బాధ్యత డైరెక్టరే వహించవలెను. నటులు తమ పాత్ర లక్షణమెట్టిదో పూర్తిగా గ్రహించుకోగలవారు కాకపోతే వారిపట్ల డైరెక్టరు ఎంతో శ్రమపడవలసివస్తుంది. కొందరు నటులు తాము ధరించే పాత్రకు అన్నివిధములా సహజముగా అమరి ఉంటారు. అట్టివారి విషయములో డైరెక్టరు పని సులభమవుతుంది. ఆకారములోను, స్వరూపములోను కొందరికి కొన్ని లోపాలుండవచ్చును. అవి వేషరచన (మేక్ అప్) వల్ల తీర్చి దిద్దుకోవచ్చును. ఈ వేషరచన నైతము సినిమాకళా సంగ్రహములో ఒక ముఖ్యమైన కళా విశేషము. ఇందులో తగిన శిక్షపొందినవాడు మేక్ అప్ చేయవలెను. పెద్ద పెద్ద సినిమా సంస్థలలో ఈ కళయందు ఆరితేరినవారిని పెద్ద వేతనములిచ్చి పెట్టుకొంటారు. మన దేశములో, అందులోను మన తెలుగు సినిమా సంస్థలలో—తమిళ సంస్థలంత అన్యాయంగా కాక పోయినా—ఈ కళతో కొద్దిగా పరిచయము గలవారితోనే

శ్రీమతి పసుపులేటి కన్నాంబ

తెలుగుదేశంలోని సుప్రసిద్ధ సినిమాతార. నాటకరంగం మీదకూడ పేరు సంపాదించిన విదుషీమణి. 'హరిశ్చంద్ర', 'ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణం,' 'భోజ కాళిదాస,' 'చండిక,' 'తల్లిప్రేమ,' 'సుమతి'—మొదలగు తెలుగు చిత్రాలలో ఈమె నటించినారు. 'కృష్ణ తూతు,' 'అశోకకుమార్,' 'కన్నగి' మున్నగు తమిళ చిత్రాలలోగూడా నటించి అరవ ప్రేక్షకుల హర్షధ్వనుల నందుకొన్నారు.

కాలక్షేపము చేస్తూఉండడంవల్ల వేషరచనలో లోపాలు ఎక్కువగా కనబడుతూఉన్నవి. మనదేశ పరిస్థితులనుబట్టి నటులలో స్త్రీలవేషరచనకు స్త్రీలున్ను, పురుషుల వేష రచనకు పురుషులున్ను నియుక్తులయి ఉండడము మంచిది. తగిన వేషరచనాభిజ్ఞు లున్నయెడల, నటులు కొద్దిపాటి లోపములవల్ల తమ పాత్రకు సహజసిద్ధముగా అమరినవారు కాకపోయినా వేషరచన వల్ల తగినవారు కావచ్చును; గనుక, ఇతర విషయములలో సమర్థులయినవారై తే వారిని డైరెక్టరులు ఎంచుకోవచ్చును. వాక్ శుద్ధి ఉచ్చారణ సైతము నటనటులకు పాత్రోచితముగా ఉండవలెను. అది కొందరికి సహజసిద్ధమై ఉంటుంది; కొందరికి సులువుగా అలవడుతుంది; కొందరికి కొంత తర్ఫీదు అవసరము. కొందరి కంఠధ్వని సహజముగా బొంగురుపడి మందరస్థాయిలో ఉంటుంది; గాని భీకరముగా వెలువడవచ్చును.

కొందరి కంఠధ్వని కీచుగా ఉన్నత స్థాయిలో ఉంటుంది. గాని, చెవులు బ్రద్దలైపోవునట్లు వెలువడవచ్చును. గనుక కంఠస్వరమునుబట్టికూడా ఏ పాత్ర కెవరు తగిఉందుకో డైరెక్టరు నిర్ణయించుకోవలెను. కంఠధ్వని ఎట్లున్నా శబ్ద గ్రాహియంత్రము నడపే కళాభిజ్ఞుడు కొంతవరకు దానిని సరిపెట్టుకొనుటకు అవకాశమున్నది. ఈ విషయములో శబ్దగ్రాహియంత్రము నడపేవారికి, నటులు ఉచ్చరించే వాక్యములు పూర్తిగా అర్థము చేసుకొనే భాషాజ్ఞాన ముండవలెను.

తెలుగు చిత్రాలతీసే కళామందిరములలో తెలుగు రాని తమిళులు, బెంగాలీలు మొదలయినవారు ఈ యంత్రములను నడపుతున్నారు. అందుచేత శబ్దగ్రాహకత్వము, ఆడియోగ్రఫి కొన్ని చిత్రాలలో చెడిపోతూఉన్నది. నటుల అభినయ విషయములోను, సార్థకముగా వాక్యముచ్చరించుటలోను, నవరసములను కనబరచుటలోను ముఖ్యముగా గుర్తించవలసిన విషయమేమంటే—ఉద్దిష్టభావమును ప్రకటించుటలో నటులు ఆభావమును తాత్కాలికముగా అనుభవించి, అది లోపలినుండి పుట్టుకొని వచ్చినట్లు భినయించవలెను. అట్లుగాక, కేవలము డైరెక్టరు చెప్పినట్లు మాత్రమే చేయుటవల్ల భావప్రకటనము కృత్రిమముగా తెచ్చిపెట్టుకొన్నట్లే ఉంటుందిగాని సహజముగా కనబడదు. ఈ విషయములో డైరెక్టర్ల తోడుపాటు నటులకున్న, నటుల తోడుపాటు డైరెక్టర్లకున్న కావలసి ఉన్నది. ఈ విషయమందు సమర్థతలో లోపమున్ననటులు డైరెక్టర్లు చెప్పినట్లు చేయడమే మంచిది. సమర్థత బాగా ఉన్న నటుల విషయములో, సాధ్యమయినంతవరకు వారికి డైరెక్టర్లు స్వేచ్ఛ ఇవ్వడమే మంచిది. ఇప్పుడు జరుగుతున్న దేమంటే, నేర్పుగల డైరెక్టర్లు సమర్థత తక్కువయిన నటులను చక్కగా రాణించునట్లు చేయగలుగుతున్నారు; నేర్పులేని డైరెక్టర్లవల్ల సమర్థత బాగా ఉన్న నటులు చిత్రంలో చెడిపోతున్నారు.

నటులతర్వాత ముఖ్యమైనది ఛాయాగ్రాహకత్వము (ఫోటోగ్రఫి). విని అనందించవలసిన మాటలు, పాటలు మూడు గంటల చిత్రములోను పూర్తిగా ఒక గంటసేపయినా వెలువడవుగాని చూచి అనందించవలసిన దృశ్యమంతా మొదటనుండి కొనవరకు చిత్రము పొడవునా వ్యాపించి ఉంటుంది. గనుక చిత్రమంతా ఛాయాగ్రాహకత్వము మీదనే ఆధారపడి ఉంటుంది. ఏయే సన్నివేశములలో

శ్రీ చిత్తూరి నాగయ్య.
ప్రఖ్యాత నీనీమా నటులు

ఏయే స్థలములందు ఏప్పుడు ఎంత వెలుగు ఉండవలెనో ఛాయాగ్రాహి యంత్రమును నడపేవాడు పూర్తిగా తెలుసు కోవలెను. అందుకు కావలసిన విషయములన్నీ డైరెక్టరు అతనికి ముందుగా చెప్పిఉండవలెను. ఈ విషయములో ఒకరి తోడ్పాటు ఒకరికి పూర్తిగా ఉండవలెను. లేని యెడల చిత్రము పాడవుతుంది.

ఛాయాగ్రాహకత్వము తర్వాత ముఖ్యమైనది శబ్దగ్రాహకత్వము. దీని విషయము, నటుల కంఠధ్వని ఉచ్చారణము గురించి చెప్పినప్పుడు కొంత చర్చించినాము.

శబ్దగ్రాహకత్వము తర్వాత ముఖ్యమైనది సంగీతము. కేవల వచన రచనగల చిత్రమైనా విజయవంతము కాగలదు గనుక సంగీతమున కెక్కువ ప్రాముఖ్య మియలేదుగాని, దేశములో అందును మన తెలుగువారికి నైతము, తమిళుల కున్నంత లేకపోయినా—చిత్రంలో పాటలు ఎక్కువగా వినబడవలెనన్న కోరిక ఎక్కువగా ఉండడంవల్ల చలన చిత్రంలో సంగీతమునకు ముఖ్యమైన స్థానమునే ఈయవలసి ఉన్నది. అయితే సంగీతమెంత విరివిగా చిత్రములో వ్యాపించిఉండవలెను? సంగీతపుకత్తు పాటలవరస ఎట్లుండ వలెను? పాటలో ప్రాముఖ్యము భావాల కెక్కువగా నుండవలెనా? రాగాల కెక్కువగా నుండవలెనా? టిట్టి

ప్రశ్నలకు సమాధానము ఎవరి అభిరుచులనుబట్టి వారు చెప్తున్నారు.

ఆంధ్ర కర్ణాటక సంగీతములో—మొత్తముమీద దక్షిణ దేశ సంగీతమంతటిలోను—సంగీతశాస్త్రమార్గ మెక్కువ జిలుగులుతోను, బింకముతోను, సమయ ధర్మములతోను పరిణమించినది. ఉత్తర దేశ సంగీతములో శాస్త్రసమయ పరిశ్రమ తక్కువ; గాని హాయి ఎక్కువ. పాటలలో వారికి భావముమీదను దృష్టి ఎక్కువ; శాస్త్రముమీదను పట్టుదలలేదు. అందుచేతను శ్రుతిరంజకముగా ఉండే హిందీ పాటలు సర్వసాధారణముగా అందరికీ ఇష్టమే; కాని, దక్షిణదేశ సంగీతాభిమానము గలవారు మాత్రము హిందీపాటల సంగీతము పామరజనరంజకమేకాని పండితులు మెచ్చుకోదగినది కాదంటారు. హిందీపాటల సంగీతము మెచ్చుకొనేవారిలోనైతము చాలామంది ఆంధ్రులు వాటి ననుసరించుటకు సమ్మతించరు. “ఆ సంగీతము మంచిదే. గాని అట్టి దేనియగానము మన తెలుగు జాన పదాలలోను, పల్లె పాటలలోను లేకపోలేదు; గనుక, దానిని ఉద్ధరించి సంస్కరించరాదా? అనుకరణ దుస్థితికి పాల్పడనేల?” అంటున్నారు.

చాలమందిహిందూస్థానీ పాటవరస (మట్టు) ఇచ్చి, పాటలు వ్రాయించు కొంటున్నారు. హిందూస్థానీ పాట వరసలకు హిందూస్థానీ భాష అమరికట్లు తెలుగుభాష అమరదు. అందుచేత, ఈ అనుకరణపద్ధతి అవలంబించినంతకాలము ఈ తెలుగు పాటలు, ఎందుకూ పొందని పాటలగుతున్నవి. ఏవో రెండు మూడు పాటలు—‘లేలో లేలో’ అనే పాటనుబట్టి రచించిన ‘పూలో పూలో’ అనే పాటవంటివి ఇంపుగా ఉన్నవి; గాని సాధారణముగా హిందీ వరసపాటలు అందము చెడియున్నవనే చెప్పవలెను. ఆబాలగోపాలం అందరికీ ఇంపుగా ఉండి, విన్న వెంటనే వీధులలో పిల్లలూ పెద్దలూ పాడుకొంటూ ఆనందించే పాటలేవో చూస్తే, ఏ పాటలు తెలుగుభాషకు అన్ని విధములా అమరిఉంటువో బోధ పడుతుంది. “నల్లవాడే గొల్ల పిల్లవాడే” అనేపాట, “వస్తాడే మాబావ” అనేపాట, యెంకి నాయుడుబావ పాటలు అందరూ మెచ్చుకొనే పాటలు. చెన్నపరెడ్డి మొదయిన జానపద గీతాలు నైతము ఆకర్షణీయములుగా ఉన్నవి. వీటినిబట్టి చూడగా మన తెలుగుపదాలు ద్విప

శ్రీ రేణుకా ఫిల్మ్స్

వారు

ఈ నూతన సంవత్సరమునకు

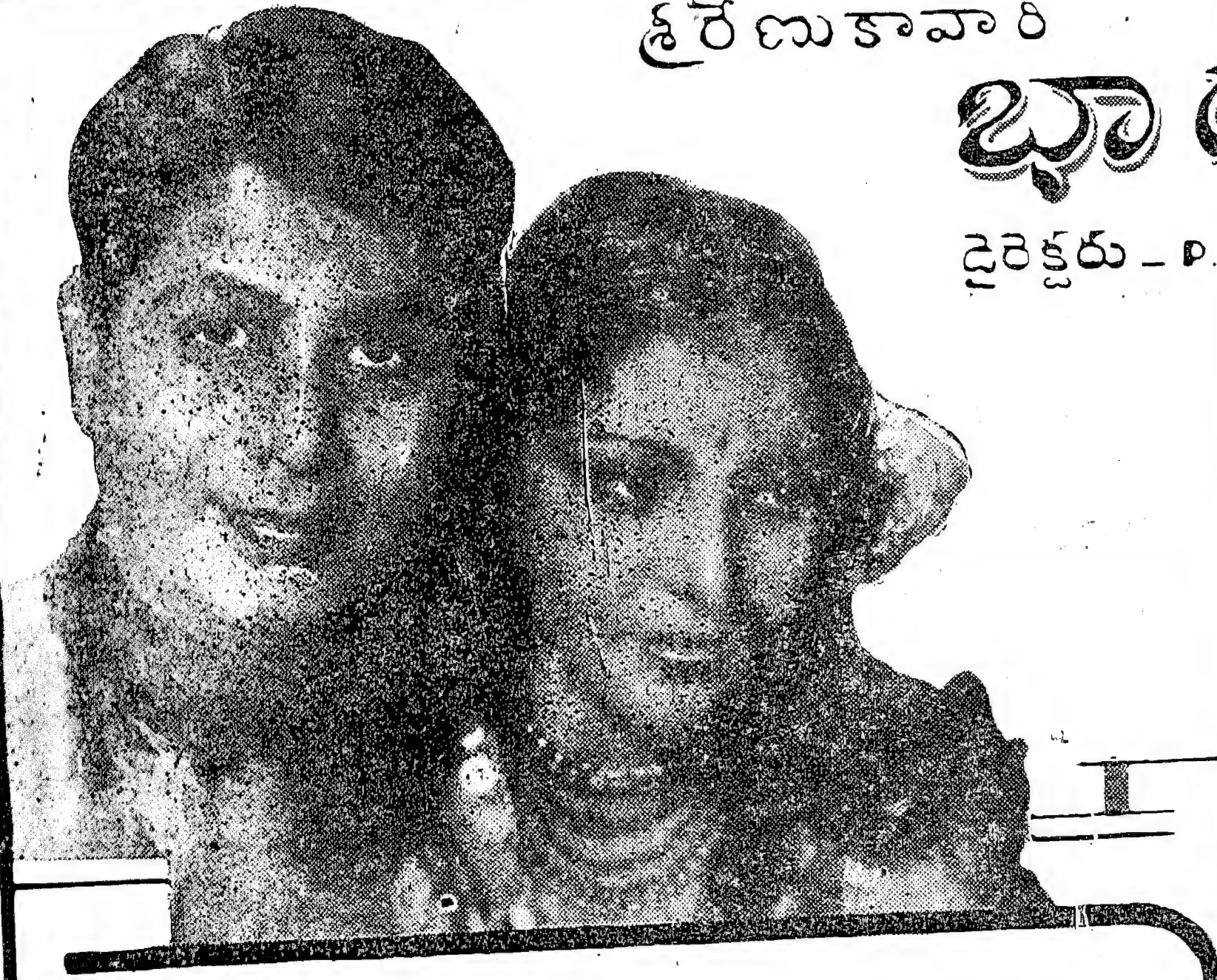
స్వాగతమొసగి

దక్షిణ భారత దేశమందు అసంఖ్యాకులయిన చలన చిత్రద్రవ్యలకు ప్రణతి పూర్వకముగా సమర్పించిన
కానుక చిత్రము

శ్రీ రేణుకావారి

భూద్వలక్ష్మి

డైరెక్టరు - P. పుల్లయ్య - B.A

తారాగణము :—నాగయ్య, మాలతి, దొరస్వామి, టి. సూర్యకుమారి,
గిరి, ఉమామహేశ్వర రావు, కమల,
ఎస్. ఎస్. కృష్ణన్, టి. ఏ. మధురం.

ఉత్కృష్టమైన కథ * ప్రసిద్ధమైన భూమికా సంవిభాగము * సుకృతదాయకమైన చిత్రము
త్వరలోనే విడుదల. ప్రదర్శనమునకై నిరీక్షింపుడు.

సాత్. ఇండియన్ పిక్చర్స్

డిస్ట్రిబ్యూటర్లు :

కార్తెకుడి, బెజవాడ, బెంగళూరు నగరము.

ఓ రియంట్ పేపరు :: :: :: :: మిల్సు లిమిటెడ్

మేనేజింగ్ ఏజెంట్లు:—బిర్లా బ్రదర్స్ లిమిటెడ్

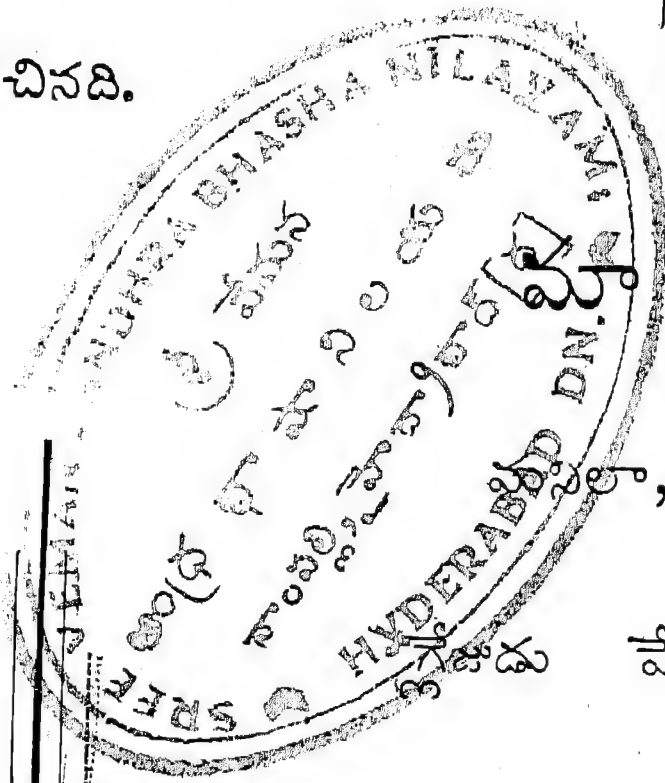
8, రాయల్ ఎక్స్చేంజ్ పాలెస్, కలకత్తా

మా 'రినో' బ్రాండు క్రాఫ్ట్

పేపరు గత 2 సంవత్సరముల నుంచి

విరివిగా వాడబడుచు దాని మన్నికను,

గట్టితనమును రుజువు పరచినది.

ప్రత్యేకతలు

పొడవు మొదలగు మిషన్

పేపర్లు, ప్రింటింగ్, రైటింగ్

పేపర్లు, అన్నిరకముల బోర్డు పేపర్లు-

డూబ్లెక్స్, ట్రిప్లెక్స్ సహా.

వివరములు తెలుసుగొన

ఆహ్వానించుచున్నాము

దలు, రగడలు మొదలయిన జాతీయ ఛందస్సులలో, సూర్యోద్రగణములతోనో నియమిత మాత్రాగణములతోనో నడచే గేయాలుగా ఉంటున్నవి. ఈ విషయము గ్రహించి సంగీత దర్శకులు చిత్రములందలి పాటలు పాడి స్తే మంచిది. సంగీతమెంత ఉండవలెనన్న విషయం నాటకం విషయములోను చిత్రం విషయములోను పెద్ద ప్రశ్నగానే ఉన్నది. నాటక చిత్ర ప్రదర్శనాలు రెండూ కేవలము వేడుకకోసమే అనే పక్షంలో సంగీతం ఎంతఎక్కువగా ఉంటే అంతమంచిది అనవచ్చును. అట్లుగాక ఇవి కళాధర్మమును పోషించవలెను అంటే, లోకంలో సహజముగా ఎట్టి సమయములందు సంగీతమునకు అవకాశముంటుందో అట్టి సన్నివేశములు కథలో ఉన్నప్పుడే సంగీతముండవలెను. సంగీత మెక్కువ చేయుటకు అట్టి సన్నివేశాలను సహజవిరుద్ధంగా చేస్తే కథా రచనలోని కళాధర్మము చెడుతుంది.

ఇక కథ, చిత్ర ప్రదర్శనమున కనుకూలముగా ఆ కథాభాగములను ప్రదర్శించే రీతి, నటీనటుల సంభాషణ ప్రత్యేకముగా పరిశీలించవలెను. కథలు మూడు విధములుగా ఉన్నవి—పౌరాణికములు, చారిత్రకములు, సాంఘికములు. మొదటి రెండు విధములయిన కథలలోను కథావస్తుకల్పన, కళావిశేషాలకు అవకాశము లేదు; ఉన్నా అత్యల్పము. సిద్ధముగా ఉన్న కథను తెరమీది కెక్కించడమే పని; గాని, ఆ పని ప్రాజ్ఞుల మెప్పును పొందేటట్టు జరుగవలెనంటే చాల కష్టమైన పని. కథ ఏనాటిదో ఆనాటి పరిస్థితులు, వేషభాషాది విషయములు, నాగరికత అంతా పూర్తిగా తెలుసుకొని చిత్రదర్శకుడు తన పని నెరవేర్చుకోవలసి ఉంటుంది. ప్రదర్శించే కథా భాగాలలోగానీ, నటుల సంభాషణలోగానీ, రంగస్థల రచనలోగానీ, కథ ఏనాటిదో ఆనాటికి సహజముకాని విషయములేవీ రానీయకూడదు. శకుంతలకు రవికతోడిగినా, అర్జునునకు రిస్తువాచీ పెట్టినా, భీమునికి కండ్లజోడు పెట్టినా, రామునికి బూట్సుతోడిగినా, సావిత్రికి లోలకులు పెట్టినా, పురాణకథలలో రంగస్థలముపై పి. ఆర్. అడ్స్ సన్‌జు వారి గడియారమో, రివాల్వింగ్ కుర్చీయో, విద్యుద్దీపమో అమర్చినా, సంభాషణలో ఇంగ్లీషు మాటలో హిందీ మాటలో దొర్లించినా చిత్రము హాస్యాస్పద మవుతుంది. ఇట్టి విషయాలలో లోపాలేవీ రాకుండా చేయడము చాలా కష్టమైన పని. ఏమాత్రము లోపమున్నా

విమర్శకులు ఆక్షేపణ చేస్తారు. జనసామాన్యానికి ఈ లోపాలు అంతగా కనబడవు.

ఈ జనసామాన్యము వల్లనే చిత్రానికి డబ్బు ఎక్కువగా వస్తుందిగనుక—జనసామాన్యానికి నచ్చితేచాలు, లోపాలను విమర్శకులు ఆక్షేపిస్తేనేమి—అని చిత్ర నిర్వాహకులు కొందరు పౌరాణిక కథలు తెరమీదికి ఎక్కించారు. దేశంలో మూఢభక్తి ఎక్కువగా ఉండడముచేత వేంకటేశ్వరమాహాత్మ్యము వంటి చిత్రాలకు డబ్బు ఎక్కువగా రావడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. అందులో కళాదర్శకత్వప్రతిభ అట్టే లేదు. చారిత్రక కథలు తెరమీదికి ఎక్కించడము మరీకష్టము. గుర్రాలు, ఏనుగులు, సైన్యాలు, దుర్గాలు, యుద్ధాలు మొ॥ చూపించాలంటే ధనం ఎక్కువగా వ్యయమవుతుంది. కథ ఏనాటిదో ఆనాటి చరిత్రవిషయాలు కష్టపడి నేర్చుకొని ఆనాటి వేషాలు, దుస్తులు, అలంకారాలు సమకూర్చు కోవాలి. ఇందులోగల కష్టముగాని, లోపాలుగాని, మెరుగులుగాని జన సామాన్యానికి బోధపడవు. జన సామాన్యానికి కావలసి

శ్రీ తాండవకృష్ణ, ఎమ్.ఎ.
భరతనాట్య శాస్త్రప్రవీణులు

ద్రోణరాజు చిన కామేశ్వరరావుగారు :- విద్యాధికులు. 'కచ-దేవయాని' లోను 'జీవనజ్యోతి' లోను ఆయనలో అణగున్న శక్తికొంతవరకు బయటపడ్డది" కీ. శే. కొచ్చెర్ల కోట రంగారావుగారు :- "నాటకరంగంలో నటుడుగా పేరుపొంది, సినిమారంగంలోనికిదిగి కొన్ని చిత్రాలు తీశారు. నరనారాయణ కొంతవరకు ఆయన్ని దర్శకుడనిపించింది. పాపం, హరవిలాసం ఆయన్ని పొట్టను బెట్టుకొంది."

ఆమంచర్ల గోపాలరావుగా :- "విద్యాధికుడైన యువకుడు. ఉన్నతాశయాలు ఆయన దృష్టిసమక్షాన విహరిస్తుంటాయి. నిజంగా గోపాలరావు, పైకెగ్రబాకి అంతరిక్షాన్ని అందుకుందామన్న యువక దర్శకులలో అగ్రతాంబూలాని కర్తుడు."

నటులలోప్రఖ్యాతి పొందినవారు :- బళ్లారి రాఘవాచారిగారు నాట్యరంగవిషయంలో యావద్భారతదేశ ప్రఖ్యాతి పొందినవారు; సినిమారంగంలో అంతప్రఖ్యాతి పొందక పోయినా అభినయములోను భావప్రకటనము లోను ఏరంగమందైనా వారిని మించిన వారరుదు. చిత్తూరి నాగయ్య, సి. ఎన్. ఆర్. ఆంజనేయులు, డాక్టరు గోవిందరాజుల సుబ్బారావు, టి. రామకృష్ణశాస్త్రి, మాధవపెద్ది వెంట్రామయ్య, వేమూరి గంగయ్య, అద్దంకి రామమూర్తి, ఎమ్.సి. రాఘవన్, దొరస్వామి, పారుపల్లి సత్యనారాయణ, సుబ్బారావు, దైతాగోపాలం, ఎమ్. రామానుజాచారి, ఆరణి సత్యనారాయణ, పులిపాటి వేంకటేశ్వరులు, బండా కనకలింగేశ్వరరావు, డాక్టరు వేంకటచలం, నారాయణ రావు, లంక సత్యం, డా॥ గిడుగు వెంకటసీతాపతి, భీమవరపు నరసింహారావు, మాచిరాజు రామచంద్రమూర్తి, ఉమామహేశ్వరరావు, ఎమ్. లింగమూర్తి, అవసరాల శేషగిరి రావు, మాస్టర్ విశ్వం మొదలయినవారు.

తారలలో శ్రీమతి కన్నాంబ, కాంచనమాల, లక్ష్మీ రాజ్యం, సూర్యకుమారి, భానుమతి, పుష్పవల్లి, కృష్ణ వేణి, మాలతి, కుమారి, పార్వతీబాయి, రాజరత్నం, బళ్లారి లలిత, బాలసరస్వతి, హేమలత, శాంతకుమారి, శేషమాంబ, ఋష్యేంద్రమణి, సురభి కమలబాయి మొదలయినవారు మంచి పేరు పొందినవారు.

ఎడిటింగ్ పనిచేస్తూ పేరు పొందిన ఆంధ్రులలో వేణు గోపాలరావుగా రొక్కరే కనబడుతున్నారు.

సంగీత దర్శకత్వములో ప్రఖ్యాతులు శ్రీభీమవరపు నరసిం

హారావు, చిత్తూరి నాగయ్య, రాజేశ్వరరావు, కొప్పరపు సుబ్బారావు, ఎచ్. ఆర్. పద్మనాభశాస్త్రి, గాలిపెంచల నరసింహారావుగార్లు మొ॥ వారు.

మాటలు, పాటలు రచించిన కవులలో సముద్రాల రాఘవాచారి, తాపీ ధర్మారావు, బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతం, వారణాసి సీతారామశాస్త్రి, త్రిపురారిభట్ల వీరరాఘవస్వామి గార్లు మొదలయినవారు విఖ్యాతులు.

శిల్పదర్శకులలో అడవి బాపిరాజు, టి. వి. ఎన్. శర్మ, ఎన్. వి. ఎన్. రామారావు, అంకాల వెంకట సుబ్బారావు, కే. నాగేశ్వరరావు, బసవయ్యగార్లు మొదలయినవారు పేరు పొందినవారు.

ఛాయాగ్రాహకత్వమునకు డాక్టరు పి. వి. పతిగారు దేశ ప్రఖ్యాతిని పొందిన ఆంధ్రులు; పారిస్ నగరమున శిక్షణ పొందినవారు. ఆర్. ఎన్. ప్రకాష్ గారు ఛాయాగ్రాహకత్వములో చాలామందికి గురువులు.

శబ్దగ్రాహకత్వమునకు విఖ్యాతులు పి. రంగారావు, ఎన్. ఎల్. రంగయ్యగార్లు.

స్తూడియో పరిజ్ఞానము, అనుభవము ఎక్కువగా సంపాదించిన ఆంధ్రులలో చెప్పదగినవారు ఎమ్. గోపాలయ్యగారు.

ఆంధ్ర దేశమందుగాని ఆంధ్రుల పెట్టుబడితోగాని మూడు నాలుగు స్టూడియోలు మాత్రమే వెలసినవి. అందులో విశాఖపట్టణమందలి ఆంధ్రసినిటోను, రాజహేంద్రవరమందలి దుర్గాసినిటోను కొంతకాలం చక్కగావే పనిచేసి ఆంధ్రుల దురదృష్టవల్ల ఆగిపోయినవి. మీర్జాపూరంరాజా వారి స్టూడియో ఒక్కటే ప్రస్తుతం ఆంధ్రుల స్టూడియో అని చెప్పదగిది. కీ. శే. పి. వి. దాస్ గారు పేర్పెక్చర్లు స్థాపించుటలో ఎక్కువగా పనిచేసిన ఆంధ్రులు.

ఆంధ్ర సినిమా పరిశ్రమకు ఆర్థికంగా గొప్ప సహాయులుగా ఉండి చిత్రవ్యాపకత్వమును సాగిస్తూఉండిన పి. వి. శేషయ్యగారి అకాలమరణముపలన గొప్పలోపము వాటిల్లినదని చెప్పవలెను.

ఆంధ్ర చిత్ర కళాభివృద్ధి అనుకొన్నంత చురుకుగా సాగడంలేదు. ఛాయాగ్రాహకత్వం, శబ్దగ్రాహకత్వము, సంప్రతింపు (ఎడిటింగ్) పని ఇంకా ఆంధ్రేతురల చేతులలోనే ఎక్కువగా ఉన్నది. స్టూడియోలు ఆంధ్రులవి ఎక్కువగా కావలెను. విద్యాధికులు, కులస్త్రీలు గూడ ఈ కళోద్ధరణకు ఎక్కువ కృషి జేయవలెను.

వలెనని తీర్మానింపబడి యుండుటచే, బంగ
ఇండియాలో ఇతర ప్రాంతములలోన
చుండెను.*

హరిజనోద్యమమున

తొమ్మిదవ భాగం-జాతీయోద్యమములు

28 వ అధ్యాయము

1. కాంగ్రెసు ఉద్యమము

శ్రీ డాక్టరు భోగరాజు పట్టాభిసేతారామయ్య, బి.ఎ., ఎమ్.బి., సి.ఎమ్.

విషయ సంగ్రహము :—1885 లో కాంగ్రెస్ పుట్టెను; 1911 వరకు కాంగ్రెసులో ఆంధ్రదేశమునకు ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము లేదు; 1908 ఆంధ్రమహాసభ; నాగేశ్వరరావుగారి ఆంధ్ర పత్రిక, జొన్నవిత్తుల గురునాథంగారి ఆంధ్రోద్యమమునకు ప్రారంభము; 1917 లో ఆంధ్రరాష్ట్రము కోసము ఉద్యమ ప్రారంభము; 1918 ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెస్ సంఘస్థాపనము; వారినేవ; ఆనందాచార్యగారి కాంగ్రెస్ అధ్యక్షపదవి; ప్రారంభములో పేరుపొందిన నాయకులలో ముఖ్యులు—న్యాయపతి సుబ్బారావు తేజపతిళ్ల మొదలగువారు, వారినేవ; కాంగ్రెస్ ప్రముఖులుగా ఉండి, ప్రభుత్వోద్యోగులైన ఆంధ్రులలో ముఖ్యులు, సర్ బి. ఎస్. శర్మగారు.

1918లో ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెస్ సంఘ మేర్పడ్డతర్వాత, ప్రముఖులు కొండా వేంకటప్పయ్య, ప్రకాశం, నాగేశ్వరరావు, సాంబ మూర్తి, పట్టాభి మొగువారి ఉద్యమప్రచారం; అఖిలభారత కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గ అధ్యక్ష కార్యదర్శులుగా వేంకటప్పయ్య, దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగార్ల నేవ; బెజవాడలో అఖిలభారత కాంగ్రెస్ సంఘ సమావేశము; కాంగ్రెసు నిధికి గొప్ప తోడ్పాటు నిచ్చుట; ఆంధ్ర ఖద్దరు ప్రాశస్త్యము; అస్పృశ్యతా నివారణోద్యమము—వీరేశలింగం, వేంకటరత్నం నాయుడుగార్ల హరిజన నేవ; ఆంధ్రరాష్ట్ర హరిజన నేవాసంఘ స్థాపన-నాగేశ్వర రావు, బాపినీడుగార్ల కృషి; జాతీయ విద్యాలయములు, బందరు ఆంధ్ర జాతీయ కళాశాల ప్రాముఖ్యము; పట్టాభిగారి పరిపాలనా దక్షత; ఆంధ్రదేశములో సత్యాగ్రహ సంచలనములు, ఆంధ్రుల ముందంజ; వేలకొలదిమంది జైళ్ల నలంకరించుట—.

తెలుగుస్త్రీలు గూడ సత్యాగ్రహోద్యమములో ఉత్తమమైన పాత్ర నిర్వహించుట; 1921 సంవత్సరోద్యమములో ఆంధ్ర

దేశమున స్త్రీలతరపున తీవ్రసంచలనము కలుగజేసి ఉద్యమ మును జయప్రదముగ నడపిన మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవి; ఆమె మృతి. 1940 సంవత్సరంనుంచి అట్టి ప్రచారమునే గావించిన గుమ్మడిదల దుర్గాబాయిమ్మ; ఆమె ధైర్య శూరత్వములు, కార్యదీక్ష; ఆంధ్రుల మానసిక తత్త విచారము; బహు నాయకత్వ ప్రాబల్యం; వారు పట్టుదల కార్యదీక్ష అలవరచుకొనవలసిన అవశ్యకత; ఎట్టి ఉద్యమమునకైనను వెనుదీయని వారిత్యాగసంపత్తి; ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసు సంఘ అధ్యక్ష, కార్యదర్శుల పట్టిక—.

ఆంధ్రదేశమునకును కాంగ్రెసునకును గల సంబంధము మొదటినుండియు సన్నిహితమైనది, గాఢమైనది. కాని కాంగ్రెసు పుట్టినప్పుడు, అనగా 50 ఏండ్ల క్రిందట, ఆంధ్రదేశమునకు ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము ఏర్పడివుండి వుండలేదు. 1911 సంవత్సరము వరకు, ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వము వుండవలెనన్న కోరిక ఆంధ్రులకు ఉదయించినట్లే కనిపించదు. కానీ, తత్పూర్వము బొంబాయినుంచి, 1908 సం॥లో కీ. శే. నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు 'ఆంధ్ర పత్రిక' అను పేర వారపత్రికను స్థాపించుటయు, దానికి కొద్దికాలమునకు పూర్వము బందరులో రాజకీయేతర విషయములకు సంబంధించిన 'ఆంధ్ర మహాసభ' 1908 సం॥ ఏప్రిలుల జరుగుటయు, ఆ ప్రాంతములోనే గుంటూరులో 'ఆంధ్ర' అను పత్రిక, కీ. శే. జొన్నవిత్తుల గురునాథంగారి యాజమాన్యమున జరుపబడియుండుటయు మున్నగు విషయములనుబట్టి చూడగా, లోలోన ఈవిత్తనము మొలకెత్తి

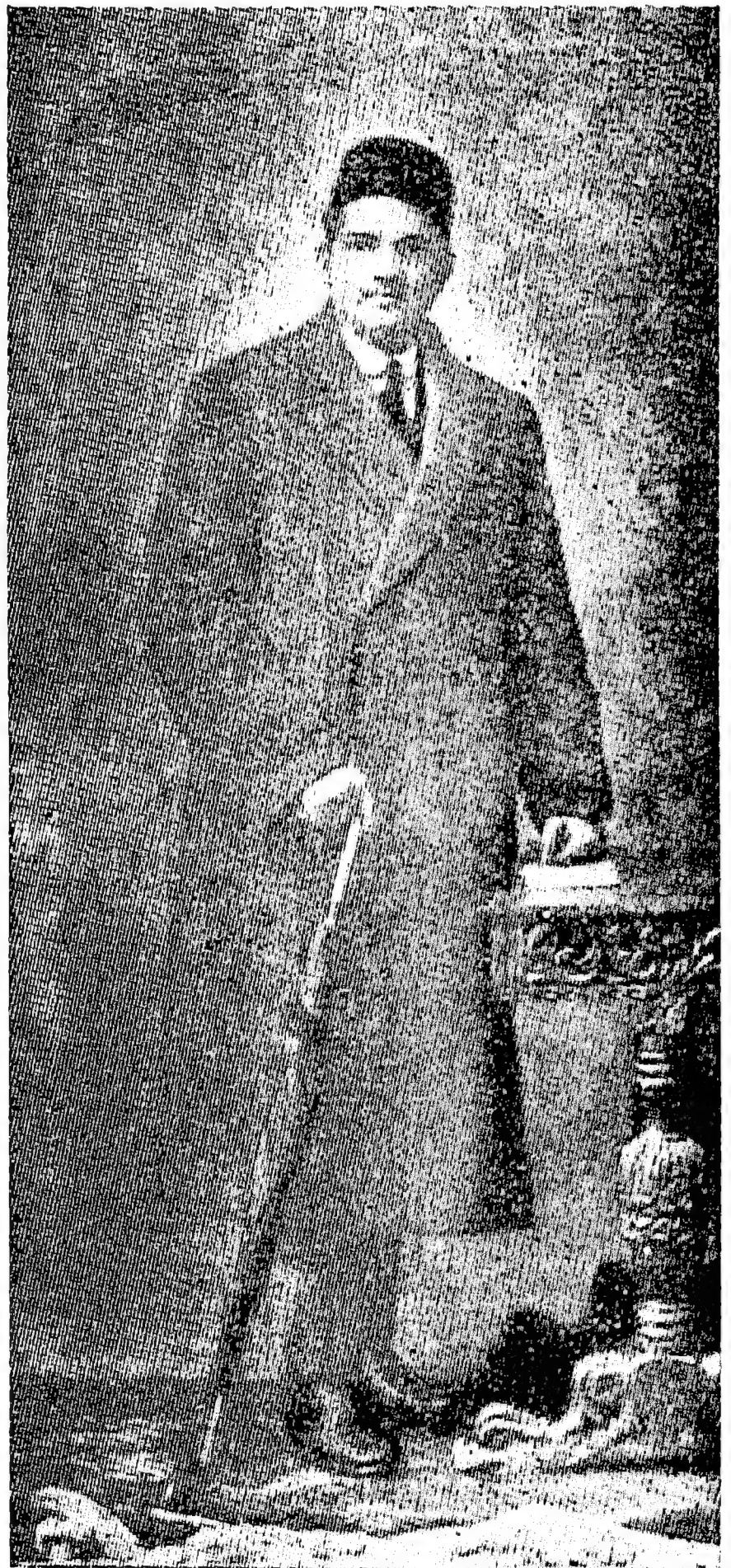
కీ. శే. శ్రీ వి. ఆనందాచార్యులు.

(1891) నాగపూరు కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులు.

ఆంధ్రులలో ఇంతవరకు యిట్టి గౌరవము పొందినవారు వీరే :

యున్నదనియే చెప్పవచ్చును. అయితే, కొబ్బరి విత్తనపు కాయ కొన్నాళ్లు నూతిలో తడిసి నాని, కొన్ని మాసములు భూమిలో క్రుళ్ళిన పిమ్మటనే మొక్క మొలిచినట్లు, 'ఆంధ్రోద్యమ' బీజముగూడా 1908 మొదలు 1911 వరకు లోలోన పక్వమై క్రమముగా వృద్ధిపొందినది. 1911 వ సంవత్సరము డిసెంబరు మాసములో హార్డింజ్ ప్రభువు జెంగాలు విభజనమును రద్దుచేసి, బీహారు రాష్ట్రమును భాషా ప్రయుక్తరాష్ట్ర సిద్ధాంతముమీద విడదీసి, రాజధాని స్వాతంత్ర్య నూతన శకము నొక దానిని స్థాపించెను. 1917 సం॥ ఆగస్టు మాసమున ఈ సంగతులను పొందుపరచుచు కలకత్తాలో వ్రాసిన ప్రకటన ప్రకటించినమీదటనే, ఆంధ్రుల మనమున తమకు ప్రత్యేకరాష్ట్రము కావలెనను గాఢమయిన కోరిక ఉదయించెను. 1913 సం॥లో మొదటి ఆంధ్ర మహా సభ జరిగినది. 1916 సం॥లో కాకినాడలో జరిగిన నాల్గవ ఆంధ్రమహా సభలో గావింపబడిన తీర్మానానుసరణ ముగా, ఆంధ్రులకు మున్ముందుగా ప్రత్యేక కాంగ్రెస్ రాష్ట్రము కావలసినదనే కోరిక ననుసరించి, 1917 సం॥ డిసెంబరులో బినెంటమ్మగారి అధ్యక్షత క్రింద కలకత్తాలో

జరిగిన కాంగ్రెస్ ఆర్. పద్మనాభశాస్త్రి, గాలిపెంచల విడదీసి, ఆంధ్రరాష్ట్రముగాను. వేరుచేసిరి. అప్పటినుండి ఆంధ్రులలో సముద్రాల రాఘవ కాంగ్రెస్ లో బయటపడెను. కీ. కాంతం, వార దక్షిణాదివారిని, మళయాళీలను, కన్నడులను లని కాంగ్రెస్ లో పిలవటము వాడుక. ఇప్పటికీ ఆవి మి కొంత నిలచియే యున్నది. కావున ఆంధ్రులు కాంగ్రెస్ కార్యములలో ఎంత జోక్యము కలిగించుకొని యుండినది వ్యక్తి రూపముగా కొన్ని పేళ్లకుమాత్రమే ప్రాముఖ్యము నిచ్చుచు చెప్పగలమేకాని, ఆంధ్రదేశమునంతకును ఇట్టి సంబంధము వుండెనని చెప్పటకు వీలులేదు.

కీ. శే. శ్రీ దుర్గిదాల గోపాలకృష్ణయ్య, ఎమ్.ఎ.

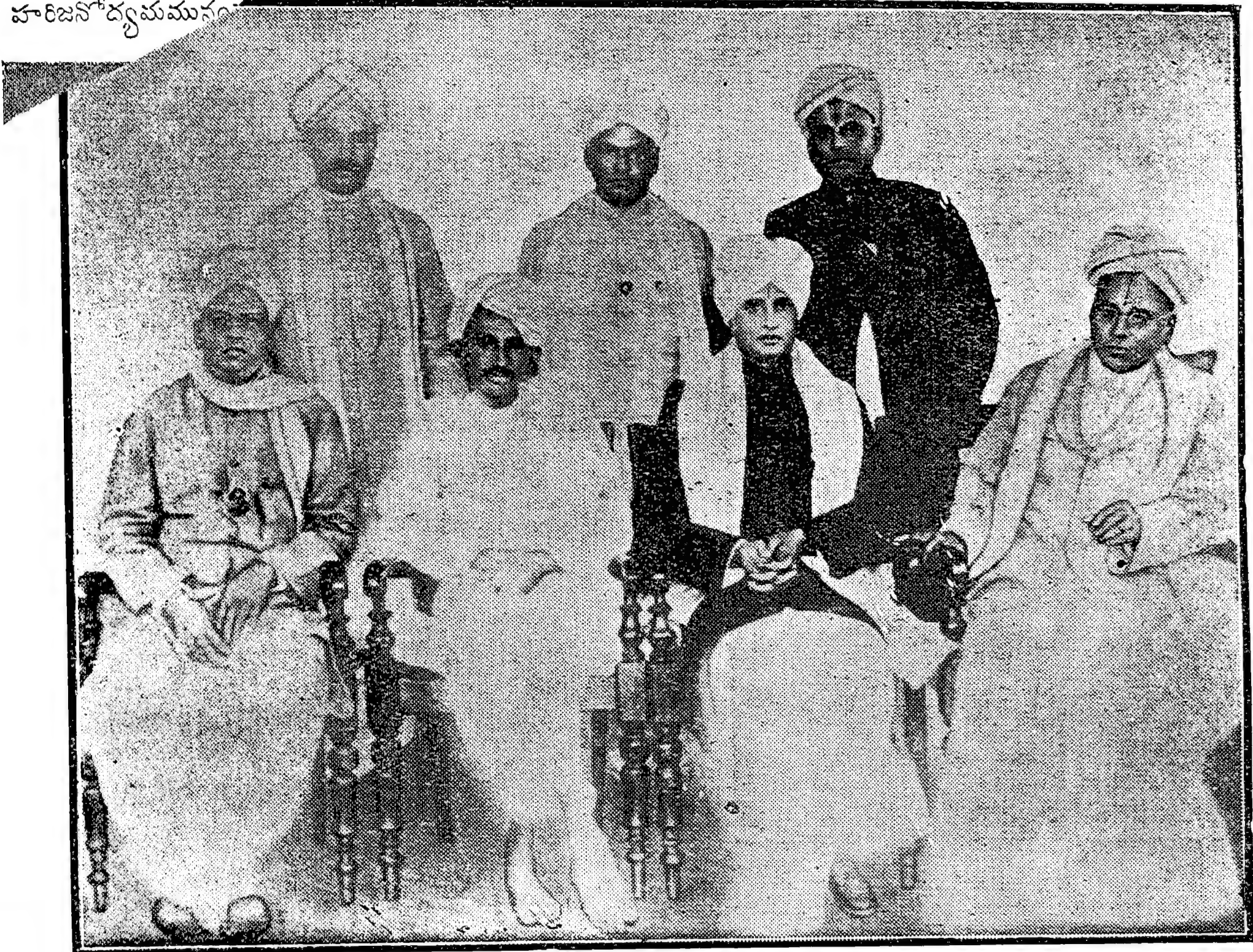
కొంతకాలము అఖిల భారత కాంగ్రెస్ సంఘ కార్యదర్శి.

చీరాలపేరాల వీరుడు రామదండునాయకుడు.

వలెనని తీర్మానింపబడి యుండుటచే, బంగా జరిగిన రాష్ట్రీయ రాజకీయ మహాసభ సందర్భమున ఇండియాలో ఇతర ప్రాంతములలోనుండి సాగి మహాత్ముడు ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చుట. చుండెను.*

హరిజనోద్యమమున

కూర్చున్నవారు (ఎడమనుంచి):—1. రైటినరబుల్ వి. ఎస్. శ్రీనివాసశాస్త్రి
2. గాంధీ మహాత్ముడు

3. శ్రీ రేబాల లక్ష్మీనరసింహారెడ్డి
4. కీ. శే. శ్రీ ఎస్. శ్రీనివాసయ్యంగారు

నిలుచున్నవారు (ఎడమనుంచి):—1. శ్రీ వెంకటరంగం నాయుడు 2. శ్రీ జి. ఏ. నటేశన్ 3. కీ.శే. శ్రీ కస్తూరి రంగయ్యంగారు

కాంగ్రెస్ సంస్థ స్థాపించబడిన తర్వాత 1885 సం॥లో జరిగిన కాంగ్రెస్ లో గౌరవవార్డులైన పి. రంగయ్యనాయుడు గారు ఒక ప్రతినిధిగా వుండివుండుట మన మెరుగుదుము. అప్పటి సమావేశమునగల 72 గురిలో ఒకడైనా ఆంధ్రుడు ఉండెనని వినుటకు ఎంతయు సంతోషముగా ఉన్నది. పిమ్మట అదివరకే రాజకీయవ్యవహారములలో పాల్గొనుచు పనిచేయుచున్న కీ. శే. న్యాయపతి సుబ్బారావు పంతులుగారు 'హిందూ' పత్రిక స్థాపకులైన నల్లరు ఆదిపురుషులలో ఒకరై వుండి, కాంగ్రెసునందు ఉత్సాహముగా పనిచేయుచు, రాసురాసు ఇటుప్రక్క చెన్నపురి శాసనసభలోను అప్పుడు కలకత్తాలోవున్న కేంద్ర శాసనసభలోను సభ్యులుగావుండి,

మిక్కుటమగు దేశసేవను గావించియుండిరి. వారికి పూర్వులు అనందాచార్యులుగారు. వారు పట్టణములో హైకోర్టు వకీలుగావుండి పేరు ప్రతిష్ఠలు, సిరి సంపదలు సంపాదించి, ప్రథమ కాంగ్రెస్ సభయందు బొంబాయిలో హాజరయిరి. 1891 వ సంవత్సరమున నాగపూరులో జరిగిన ఏడవ కాంగ్రెస్ మహాసభకు అధ్యక్షులై గంభీరోపన్యాసము ఒసగి, ఆంధ్రదేశమునకును దక్షిణ భారతమునకును శాశ్వత గౌరవాన్ని కలుగజేసిరి. వీరు, ఇరవై సంవత్సరములు రాజకీయ ప్రపంచములో దక్షిణ దిశయందు ప్రకాశవంతముగా మెరసిన నక్షత్రము! పైనిక వాలంటీర్లను గూర్చి ముచ్చటించుచు నాగపూరు కాంగ్రెస్ లో వీరు ఈ విధముగా

అంధ్రకేశరి

శ్రీ టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులు.

బ్యారిష్టరు పదవిని కాలదన్ని మద్రాసు రాజధానియంతట ఉద్యమ ప్రచారముచేసిన వీరులు.

నుడివిరి. “మనలను సైనికులనుండి (Recruitment) తగ్గించారు. ఇతర స్థానములనుండి పిలిపించుచున్న అంగ్లేయులు, నీగ్రోలు, ఆర్మనియనులు, పశ్చిమాఫ్రికా మ్యూలటోలు, నామరూపములులేని ఇతరులు, కలకత్తా మురికికాలవలలో నివసించే జనులు-వీరందరు వాలంటీర్లుగ వుండుటకు అర్హులు. వారు మన యోధులు. వారు మన యిండ్లను, సంసారములను, రక్షించు భటులు. ఇట్టి విభేదములు గావించుట ఎంతయు హేయము! మనము జరుపు శాస్త్రీయమైన సంతోభమువలన ఇవన్నియు తొలగిపోవలెను. బ్రిటిష్ శాసనమునకిది విరుద్ధము. అన్ని శాసనములకంటె ఉన్నతమైన శాసనము-ప్రకృతి శాసనమునకు-విరుద్ధము.”

ఇంక న్యాపతి సుబ్బారావుగారిని గురించి రెండు ముక్కలు చెప్పవలసియున్నది. సుబ్బారావుగారు, మన దేశ శాసన సభలలో ఎన్నిక సభ్యులను చేర్చుట ప్రారంభించిన

1893 సం॥ హరి నాగయ్య, రాజేశ్వరరావు, కొప్పరపు
రులు అనగా ఆరు ఆర్. పద్మనాభశాస్త్రి, గాలి పెంచల
ఉభయ సభలలో సభ్యులు.

కేంద్రశాసనసభలో సభ్యులై రి. చులలో సముద్రాల రాఘ
బాదులో జరిగిన నాల్గవ కాంగ్రెస్ మహా కాంతం, వార
కాంగ్రెస్ వాదిగా వుండి, గంభీరోపన్యాసముల స్వేమి
ఉప్పపన్ను, జూడిషియల్-ఎక్స్‌క్యూటివుల విభజన, ఇండి
యనులను కార్య నిర్వాహక సభలలో సభ్యులుగా చేర్చటం,
జూరీవలన విచారణ, చక్షు మొక్త హక్కులు మొ॥వాటినిగూర్చి
కాంగ్రెస్ వేదికనుండి ఉపన్యసించుచుండిరి. కేంద్రశాసన
సభలో ఉన్నప్పుడు పబ్లిక్ సర్విస్‌నుగురించి తీర్మానముప
పాదించి, ఏతత్ ఫలితముగ ఒక కమిషన్‌ను నియమింపజేసిరి.

క. శే. శ్రీమతి మాగంటి అన్నపూర్ణదేవి,
ఆంధ్ర వీర నారీమణి, గ్రంథకర్త.

వలెనని తీర్మానింపబడి యుండుటచే, బంగాళా దేశములోను ఇండియాలో ఇతర ప్రాంతములలోను అట్టివి స్థాపించబడుచుండెను.*

హరిజనోద్యమమునందు ఎక్కువగా నుండును వందన

కీ. శ్రీ డారు రాజారావు, అఖిల భారత కాంగ్రెస్ సంఘ సహాయ కాంగ్రెస్ మహాసభ కార్యదర్శులుగా చాలాకాలము కు, ఆహ్వాన సంఘా పనిచేసిన అంధులు. భ్యతులుగ ఎన్నుకొనబడిరి. 1914లో కాంగ్రెస్ జనరలు కార్యదర్శిగా నియమించబడి, 1915, 1916, 1917 సం॥లలో స్వంత ఖర్చు మీద యావత్ భారతమును సంచారముచేసి ప్రబోధము చేసిరి. చివరకు, 1917 డిసెంబరు మాసమున కలకత్తాలో జరిగిన సభలో వారిని తిర్గి జనరలు శైక్రెటరీగ ఎన్నుకొను సరికి, దానిని గౌరవముగా తిరస్కరించిరి.

కాంగ్రెస్ యొక్క అదిపురుషులుగ చెప్పదగినవారిలో మరొకరు దివాన్ బహదూర్ కేశవపిళ్ళెగారు. వారున్న సుబ్బారావుపంతులుగారితోపాటు, కాంగ్రెస్ జనరలు శైక్రెటరీగవుండి, 1918 సం॥ములో తమ పదవికి రాజీనామాయివ్వడము, ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెస్ సంఘమును విడదీయబడు తీర్మానము గావింపబడడము—1917సం॥లో డిసెంబరు నెలలో కలకత్తాలో జరిగిన కాంగ్రెస్ లో—ఏక కాలము నందు సంభవించినవి. అప్పటివరకు మన ఆంధ్రులనుండి పంతులుగారున్న, మోచర్ల రామచంద్రరావు పంతులుగారున్న, శ్రీ బి. యె. శర్మగారు తప్ప, అఖిల భారత కాంగ్రెస్ సంఘ సభ్యులుగాఉన్నవారు తక్కువ. బందరువాసి శ్రీ లింగరాజు వెంకటసుబ్బారాయుడుగారు—మరణించిన పెద్దలలో నొకరని—మూడవ కాంగ్రెస్ మద్రాసులో జరిగినప్పుడు, తమ అధ్యక్ష ప్రసంగములో శ్రీ త్యాగబ్జీగారు చెప్పిరి.

ఇంక. ఆంధ్రులయొక్క సంబంధముగూర్చి తిరిగి చెప్పదము. అంతవరకును గాఢముగా పనిచేసినటువంటివారు

కాంగ్రెసు మరీ ఇతరులునుగలరు. శ్రీ కె. వి. రెడ్డి కొయుడుగారు, సర్ ఏ. పి. పాత్రోగారు. బినెంటమ్మగారు “హోమురూలు” ఉద్యమము సాగించిన మీదట, మొదట నాయుడుగారు పిమ్మట పాత్రోగారు విడిపోయి “సోత్ ఇండియన్ లిబరల్ ఫెడరేషన్” అనే పేరుగల జస్టిస్ పార్టీలో చేరిరి. రామచంద్రరావుగారు లిబరల్ పార్టీలో చేరిరి. వీరేకాక ఆకాలమునందు పనిచేసినవారు ఇంకను అనేకులు కలరు. గంజాం వేంకటరత్నంపంతులుగారు, సోమంచి భీమశంకరంగారు, కె. శ్రీనివాసరావుగారు, జంబులింగం మొదలియ్యారుగారు మున్నగువారందరు తమతమ కాలములలో, తమతమ శక్తికొలది కాంగ్రెస్ సేవ చేయుచుండిరి. ముఖ్యముగా ఎన్నుకొనతగిన వారు నెమలికంటి సుబ్బారావుగారనే మహావ్యక్తి ఉండెనని చెప్పెదరు.

పూర్వము కాంగ్రెస్ లో బాగా పనిచేయుచున్నటువంటి వారిని రాజకీయ పాలనయందు గొప్ప ఉద్యోగులుగా నియమించు ఆచార ముండెడిది. ఈప్రకారము కొందరు

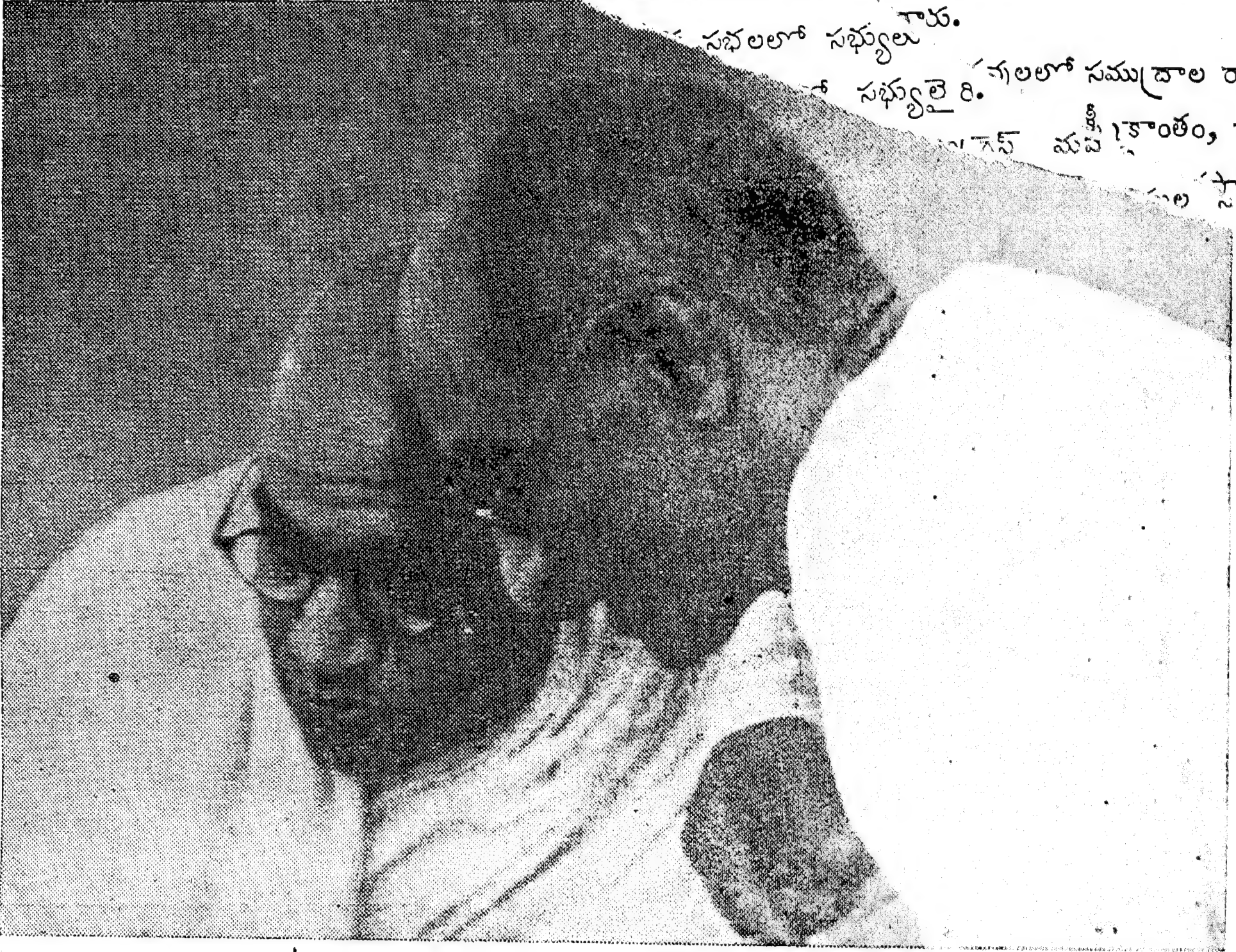

శ్రీ కళా వెంకట్రావు, ఎమ్. ఎల్. ఏ., ఆంధ్ర రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ సంఘ ప్రధాన కార్యదర్శి.

దక్షిణాది

1893 సం॥ నాగయ్య, రాజేశ్వరరావు, కొప్పరపు
రులు అనగా ఆరు ఆర్. పద్మనాభశాస్త్రి, గాలిపెంచల
సభలలో సభ్యులు.

మహర్షి బుర్రు సాంబమూర్తి, మాజీ అసెంబ్లీ స్పీకరు (ఎడమ)

శ్రీ చక్రవర్తి రాజగోపాలాచారి, మాజీ ప్రధానమంత్రి (కుడి)

హైకోర్టు జడ్జిలు అయిరి. చంద్రావర్కరు, అవతోష
చాదరి మొదలైనవారు ఇందులకు ఉదాహరణములు.
చెన్నపట్నములో జస్టిస్ సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యరుగారు
కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడుగా ఎన్నుకోబడిన పిమ్మట, ఆపదవి న
లంకరించకముందే హైకోర్టుజడ్జిగ నియమించబడిరి. 1909లో
కృష్ణసామయ్యరుగారు హైకోర్టు జడ్జిఅయి ఆ పదవినుండి,
బొబ్బిలిరాజాగారు ఖాళీచేసిన ఎక్జిక్యూటివ్ కమిషిలు సభ్యత్వ
మునకు, 1910 సం॥లో నియమించబడిరి. వీరు ఎక్జిక్యూటివ్
సభ్యులైనప్పుడు సుందరయ్యగారు జడ్జి పదవి పొందిరి.
వీరందరు కాంగ్రెస్ వాదులే! ఇట్టి పారితోషికము ఆంధ్రు
లలో శ్రమగారికి లభించినది. ఆ రోజులలో అనగా 1916,
1917 ప్రాంతములలో కాకినాడలో జరిగిన నాల్గవ ఆంధ్ర
మహాసభ అయినతరువాత, కేంద్రశాసన సభకు యిద్దరు
సభ్యులను ఎన్నుకొనవలసియుండెను. అప్పటిలో ఎన్నికలు
కాంగ్రెస్ పేరును జరుపబడక పోయినప్పటికీ, కాంగ్రెస్ లో

పనిచేసినటువంటివారికి ఎక్కువ ప్రశస్తి, అవకాశము వుండి
వుండెను. తరువాత 1917 లో కేంద్రశాసనసభకు శ్రీని
వాస శాస్త్రిలుగారు, బి. ఎన్. శర్మగారు ఎన్నుకొనబడిరి.
1920 సం॥లో గవర్న మెంటు ఆఫ్ ఇండియాలో ఎక్జిక్యూటివ్
కాన్సిలరు పదవి ఖాళీ వచ్చినప్పుడు శర్మగారు నియమించ
బడిరి. వీరి నియామకమునకుగల చరిత్ర ఆకర్షణవంతమైనది.
మొదట షెమ్స్ ఫర్దు ప్రభువు బర్మాకును నియమించి అతని
పేరు శైక్రెటరీ ఆఫ్ స్టేట్స్ అయిన మాంటేగ్యూవర్డ్లకు
పంపగా, ఆయన ఆపేరును తిరస్కరించి, శాసనసభా
సభ్యులలో అనుభవము గలవారి నెవరినైనా నియమించవల
సినదనియు, తనను సూచించమనిన శాస్త్రిగారిపేరు చెప్పె
దననియు వ్రాసియుండిరి. షెమ్స్ ఫర్దు ప్రభువుకు శ్రీనివాస
శాస్త్రిగారిపేరు నచ్చలేదు. ఎందుచేతననగా 1919 సం॥
ములో అమృతసరులో జరిగిన కాంగ్రెసునందు, షెమ్స్
ఫర్దును వైస్రాయి పదవినుండి తొలగింపవలసినదను తీర్మాన

వలెనని తీర్మానింపబడి యుండుటచే, బంగాళా దేశములోను
ఇండియాలో ఇతర ప్రాంతములలోను అట్టివి స్థాపించబడు
చుండెను.*

హరిజనోద్యమమునందు ఎక్కువగా సమాతన సంస్థా
 అప్పుడు శర్మగారు ఈ
 అమృతసరునందు ప్రతిఘటించిరి. మాంలేగ్య
 గారి ఉత్తరము వచ్చినపిమ్మట పెమ్సెఫర్డు, శ్రీనివాసశాస్త్రి
 గారిపేరు ఆక్షేపణీయమనియు, సకాలములో తమకు సహా
 యము చేయలేదనియు, అట్లు సహాయముచేసినవారు శర్మగా
 రనియు, వారికి శాసనసభయొక్క అనుభవము చిరకాలమునుంచి

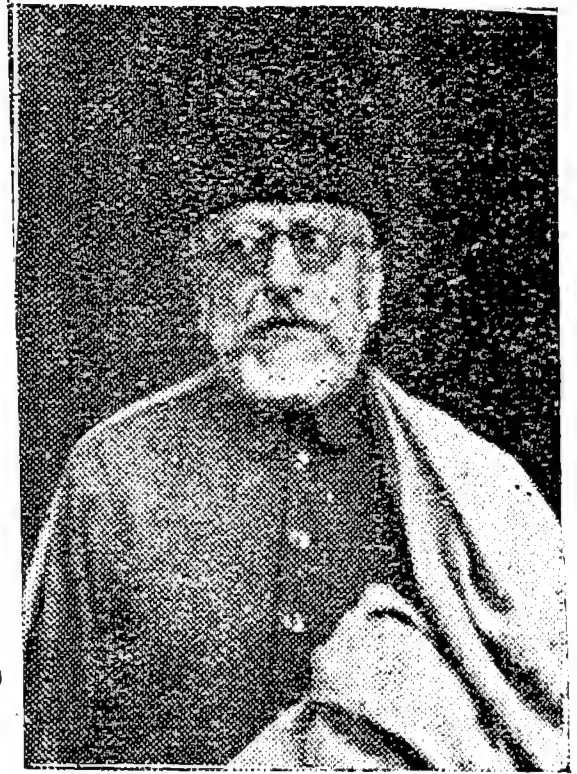

పండిత జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ,
భారతజాతి భావినాయకుడు.

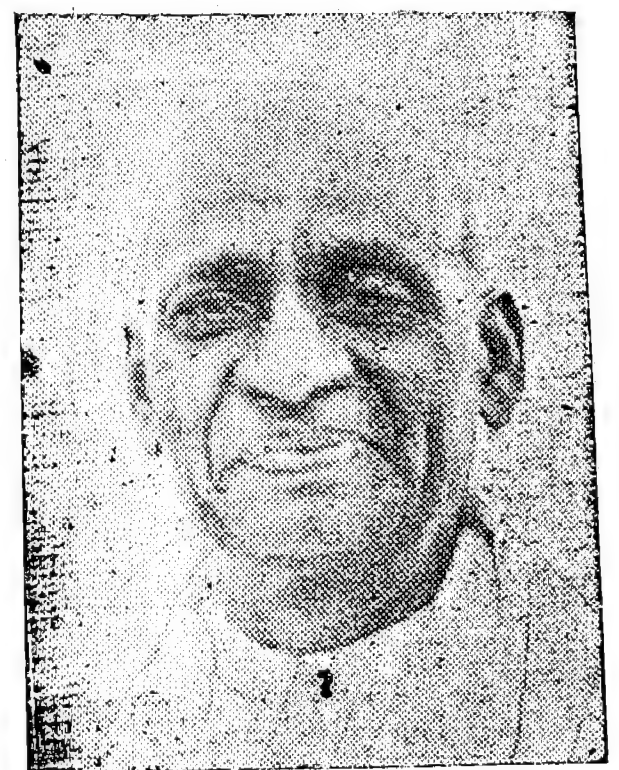
గలదనియు, వారిని నియమించవలసినదనియు వ్రాసినారు. మాంటేగ్యువారి పేరును అంగీకరించి, శర్మగారిని గవర్నమెంటు ఆఫ్ ఇండియా ఎగ్జిక్యూటివ్ మెంబరుగా ఏర్పాటుచేసిరి.

1918 వ సం॥లో ఆంధ్రరాష్ట్ర) కాంగ్రెస్ సంఘము ప్రారంభించబడినప్పటికీ, దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్య గారు—అందుకు మూడు సంవత్సరముల పూర్వమే తమ స్నేహితునిని మానుకొని—ఆంధ్రోద్యమములో నడుముకట్టి పని చేయుచుండి, ఆంధ్రరాష్ట్ర) కాంగ్రెస్ సంఘ-అధ్యక్షులుగా ఉండి చిరకాలము ఈసభను జయప్రదముగా నడిపి, ఈ రోజువరకు కాంగ్రెస్ భక్తి పరులుగను, గాంధీమతావలంబ

కాంగ్రెసు హంసా తత్వ
కోవిబోధకులుగాను పని
చేయుచున్నారు. వా
రికి కుడి భుజముగా
వున్న గొల్లపూడి సీతా
రామ శాస్త్రి గారు
1921 వ సంవత్సరము
నుండి, కాంగ్రెస్ లో
కార్యదర్శిగవుండి, ని
ర్మాణ కార్యక్రమ రచ
నయందు అత్యంత ఉ

మౌలానా అబుల్ కలామ్ ఆజాద్
కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు.

సర్గార్ వల్లభాయి పటేల్ .

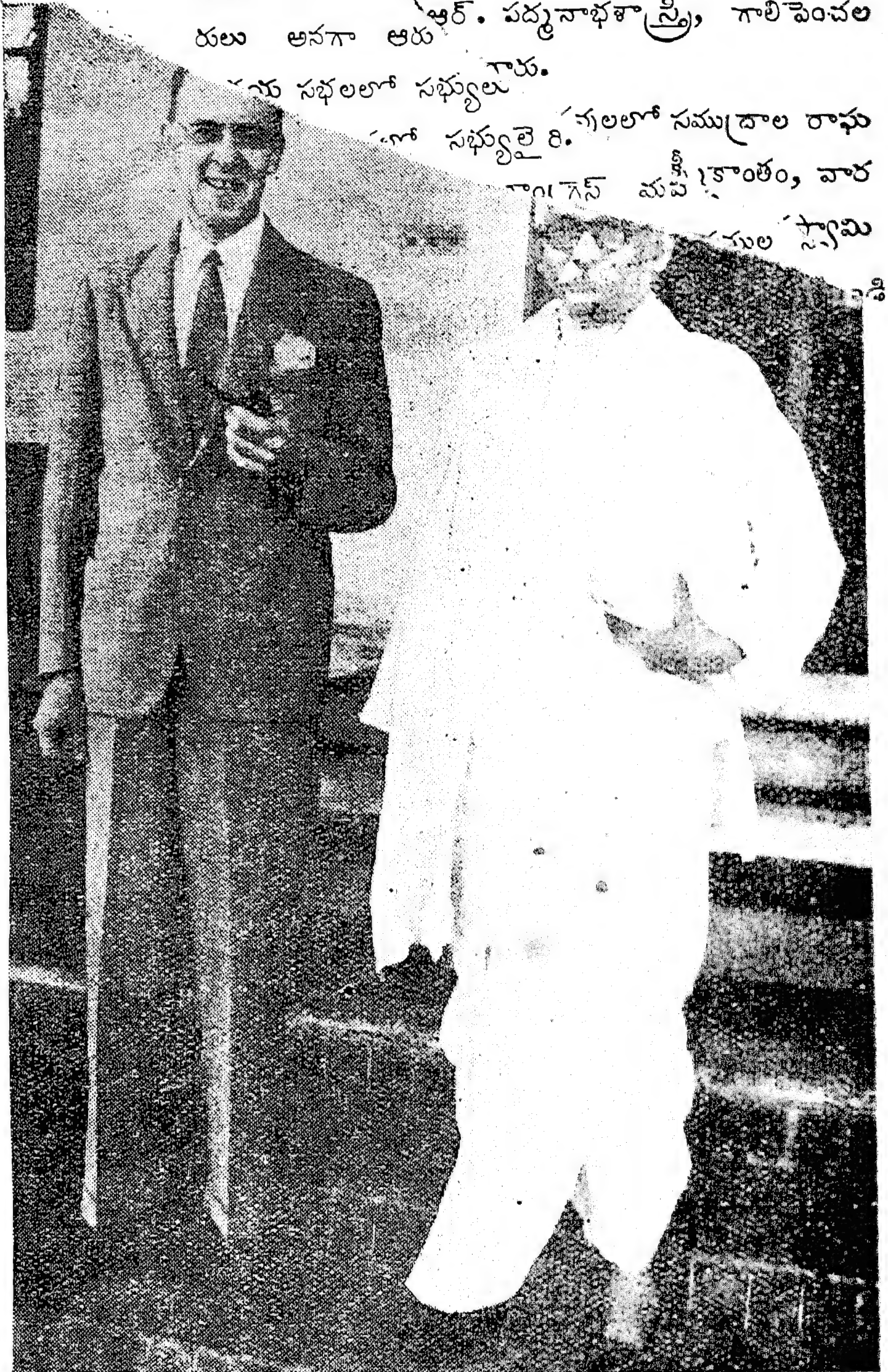

బలాఘాత్యయ ఉద్యమమున అనేకులు లాయర్లు, విద్యార్థులు, శాసన సభల పదవులకు రాజీనామాయిచ్చి దేశసేవలో నిమగ్నులైరి. శాసనసభలనుండి వెంకటప్పయ్య పంతులు మొలవారు రాజీనామా నిచ్చిరి.

ఇంక అఖిలభారత కాంగ్రెసు వర్కింగు కమిటీలో 20 సంవత్సరములనుంచి ఆంధ్రులు—కొంత హెచ్చు తగ్గు—అవిచ్చిన్నముగ సభ్యులుగావుండి పనిచేయుచుండిరి. ప్రప్రథమున శ్రీ కొండవెంకటప్పయ్య పంతులుగారు సభ్యుడుగా వుండిరి. పిమ్మట వారు కొంతకాలము వర్కింగు కమిటీ అధ్యక్షులుగను, కీ. శే. శ్రీ దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారు కార్యదర్శిగను వుండిరి. పిమ్మట ప్రకాశంపంతులుగారు, డా॥ పట్టాభిగారు సాంబమూర్తిగారుకూడ సభ్యులుగా వుండిరి. ఈ 22 సంవత్సరములనుండియు ఆంధ్రులు తమ కర్తవ్యమును తక్కిన రాజధానులతో పాటుగాని, అంతకంటె ముందంజవేసిగాని నెరవేర్చి, తమ భాషా ప్రాంతమున కెంతయు కీర్తి తెచ్చిరనుటకు సందేహములేదు. 1921 సం॥మున 31 వ మార్చి, 1 వ ఏప్రిలుతేదీలలో బెజవాడలో జరిగిన అఖిల భారత కాంగ్రెసు సంఘమునందే, ఇప్పటి కాంగ్రెసుకు పునాదియని చెప్పదగిన ప్రణాళిక ఏర్పరుపబడ్డది. తదనుసరణముగ ఆంధ్రులు, కోటి రూపాయల నిధికి, మూడు లక్షల రూపాయలు వసూలు చేసి ఇవ్వగలిగిరి. ఇక ఖద్దరు విషయములో ఆంధ్రులకిది క్రొత్తవిద్యకాదు. శ్రీకాకుళములో అవిచ్చిన్నముగ పూర్వమునుండి జరుగుతూనే వచ్చినది. తక్కిన ఖద్దరు యావత్తు పునర్నిర్మితమై—భారతదేశమునందు యే ఇతర ప్రాంతమునకు వెళ్ళినను—ఆంధ్ర ఖద్దరునే కొనవలెనను కోరికను గలుగజేసినది.

అస్పృశ్యతా నివారణయందు ఆంధ్రులు వెనుకంజ వేయలేదు. ఈ విషయమై కీ. శే. వీరేశలింగం పంతులుగారు,

1893 సం॥ మార్చి నాగయ్య, రాజేశ్వరరావు, కొప్పరపు రులు అనగా ఆరు ఆర్. పద్మనాభశాస్త్రి, గాలిపెంచల గారు.

అఖిల భారత సంస్థాన ప్రజల సంఘ పక్షమున డాక్టరు పట్టాభి సీతారామయ్యగారు. బ్రిటిష్ మంత్రిమండలి రాయబారి సర్ స్టాఫర్డ్ క్రిప్స్ గారితో సంప్రతించుట.

ఆర్. వెంకటరత్నం నాయుడుగారు చేసిన సేవ నిదర్శనము. అస్పృశ్యులను స్పృశ్యులుగ యెంచుకొను సంస్థ చిరకాలము క్రిందట ఏర్పడినది.

జాతీయ విద్యగురించి చెప్పనక్కరలేదు. 1907 సం॥ములో స్థాపింపబడిన జాతీయ కళాశాల ఈనాటికిని జాతీయ విద్యకు పునాదిగా నిలిచివున్నది. 1907 లో మారట్ కాంగ్రెసులో, జాతీయ సంస్థలను దేశమంతటా నెలకొల్పి

వలెనని తీర్మానింపబడి యుండుటచే, బంగాళా దేశములోను ఇండియాలో ఇతర ప్రాంతములలోను అట్టివి స్థాపించబడు చుండెను.*

హరిజనోద్యమమునందు ఎక్కువగా పనిచేయుచున్న

శ్రీమతి విజయలక్ష్మి వండిట్,
సం. రా. స్థానిక స్వపరిపాలనా
శాఖ మాజీ మంత్రిణి.

వారిలో శ్రీ బాపి నీడుగారిపేరు చెప్పు దగియున్నది. రామ దాసు పంతులుగారు ఈ సభకు అధ్యక్షులుగా వున్నారు. మొదటిలో కీ. శే. కా. నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు ఈ సభకు అధ్యక్షులుగా ఉండిరి.

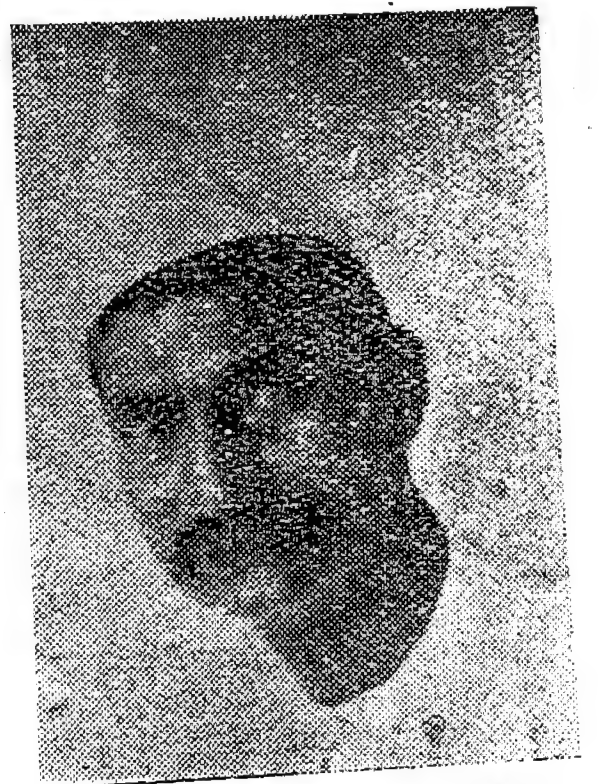
ఆంధ్ర దేశమునందు,

* మచిలీపట్నములో మేధావంతులును, త్యాగ మూర్తియునగు శ్రీ కోపల్లె హనుమంతరావు ఎమ్.ఏ., బి.యస్. గారు తమ ప్రభుత్వోద్యోగమును, తర్వాత స్వీదరీపుత్తినిగూడా వదలుకొని, ఆంధ్రజాతీయ కళాశాలను స్థాపించి, ధనమునకై దేశాటనముచేయ మొదలిడిరి. ఆయనకు కుడిచేయిగా వారి ప్రాణమిత్రులు భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారు, ముట్నూరి కృష్ణరావుగారు, వల్లూరి సూర్యనారాయణరావుగారు దాని అభివృద్ధికై పాటుబడిరి. ఆంధ్రులకేకాక, భారత జాతీయతకే ఈ కళాశాల వన్నె పెట్టినది.

పాలనాచక్రం త్రిప్పటకు తగిన సామర్థ్యం పొందిన సీతారామయ్యగారు, హనుమంతరావుగారి తర్వాత ఆ భారము తమపై వేసుకొని, జయప్రదముగా దీనిని నిర్వహించుచున్నారు. హనుమంతరావుగారి తర్వాత సీతారామయ్యగారి రొక్కరు ఈ సంస్థకు 40 వేల రూపాయలు సంపాదించి సిరాస్థికొనిరి! రాజమహేంద్రవరములోని జాతీయ పాఠశాల, ఏలూరులోని జాతీయ కళాశాల, గుంటూరులోని శారదా నికేతనము మొదలైనవి, ఇంకను ఇతర ఆశ్రమములు నేటివరకు జాతీయ విద్యకు నిలయ ములుగ నున్నవి.—సంపాదకుడు.

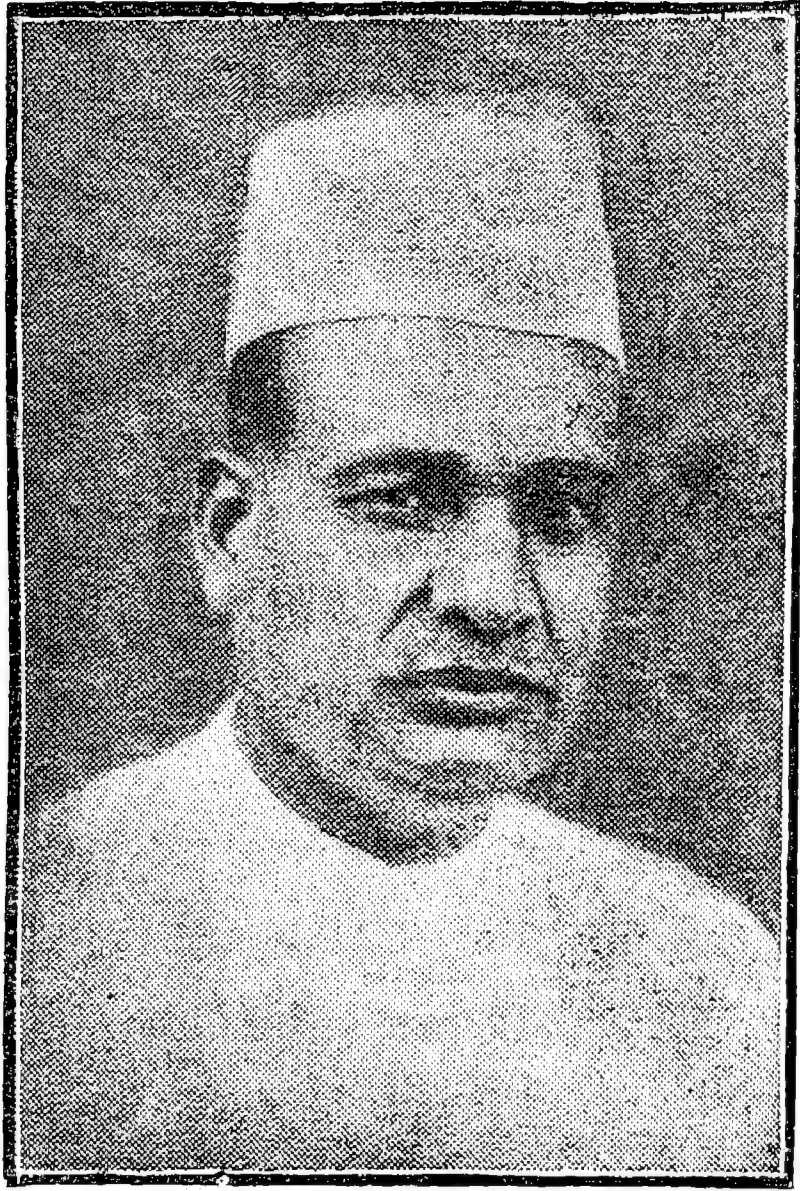
కాంగ్రెసు ఉద్యమమునందలి నూతన శకములో దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులుగారు ఆదిపురుషులు. వారికిప్పుడు 70 సంవత్సరములు నిండినను, ఎక్కువ ఉత్సాహముతోను, శ్రమకు ఓర్చియు తమ కర్తవ్యమును నెరవేర్చుచున్నారు. 1921, 31, 32, 40 సంవత్సరములలోని సత్యాగ్రహములందును ఆంధ్రులు తమ కర్తవ్యమును సంపూర్ణముగా నెరవేర్చిరి అందరును చెప్పుకొన్న విషయము. ముఖ్యముగా 1941 సంవత్సరము సత్యాగ్రహమునందు వారియొక్క చర్యలు, కార్యములు ఎక్కువ ప్రశంసింపబడినవి.

ఇక ముగించకముందు ఒక మాట చెప్పవలసియున్నది. ఆంధ్రులలో ఉత్సాహము మెండు. నూతన భావములను తొందరగా స్వీకరించుశక్తి వారికి విశేషము. బ్రహ్మసమాజము అనండి, ఆర్యసమాజము అనండి, భజనమందిరము అనండి, సంఘసంస్కరణ మనండి, విధవోవివాహము అనండి, యువతీ వివాహము అనండి, మద్యపాననిషేధ మనండి, సత్యాగ్రహ మనండి, శాసనసభాబహిష్కార మనండి—ఏ క్రొత్త ఉద్యమమువచ్చినను ఆంధ్రులు ముందంజవేసి పురోభివృద్ధికి తోడ్పడుచున్నారు. కాని వారియందు కొంతలోపము కనిపించుచున్నది. ఇతరులవలె ఆంధ్రులకు ఒక నాయకుని అనుసరించి వెళ్లే స్వభావము లేదు. ఇది ఆక్షేపణీయమైనదికాదు; ఏలయన అనేకమంది, దామాషా ప్రకారము గల్గిన త్యాగబుద్ధి, కార్యదీక్ష కల్గినవారు. అందుచేత ఆంధ్ర వనము ఒక పెద్ద తాళవృక్షవనము; తక్కిన పొట్టి మొక్కలతోనిండియున్న వనముగాదు. ఇది అరణ్యములోవలె దట్టముగా అలముకొనియున్న వృక్షజాలము. ఇందులోని నిమోన్నతములు గుర్తించుట కష్టము. తక్కిన రాజధానులలో అట్లుగాదు. అందుచేత ఈ తారతమ్యము కనిపించుచున్నది. ఈ కారణముచేతనే ఆంధ్రులలో ప్రతి రూపాయను 16 అణాల క్రింద ఖరీదవలె ననియు

డాక్టరు టి.బి. రాజేంద్రప్రసాద్

కీ. శ్రీ. శ్రీ జన్నాలాల్ బజాజ్.

ప్రతి అణాను 12 పైసల క్రింద పంచవలెననియు కోరిక పొటమరించినది. దానిని మూలధనముగా పెట్టి, దానివలని ప్రయోజనమును బాహుళ్యమున కందజేయ వలెనను కోరిక ఇతర ప్రాంతములలో విశేషముగా వున్నది. ఇందాక చెప్పినట్లువంటి విషయము, ఈ విషయము రెండూ కూడ ఒక్కటే. ఆంధ్రులు ఎంత త్వరగా క్రొత్త భావాలను స్వీకరింతురో అంత త్వరగా భావ విస్మయ చేయగలరు. బహిష్కారోద్యమమునందు వెంటనే రాజీనామాలు యిస్తారు. అందుకు సందేహము పొడచూపినదో, వెంటనే బహిష్కారము మానుకుంటారు. వీరి స్వభావము గడ్డివామి వంటిది. భగ్గున మండి చట్టున చల్లారుతుంది. సత్యాగ్రహమున ప్రవేశించుటయందుకూడ ఇట్టి స్వభావమునే చూపియున్నారు. వెళ్లదలచుకున్నవారంతా ఒక్కపట్టున వెళ్లడము; తరువాత దేశము గొడ్డుపోయినట్లు ఎవరూ లేక పోవడము ఇంతవరకూ సంభవించిన విషయమే! కానీ, 1941 సం॥లో అట్లుగాక కొంత క్రమబుద్ధిని కనబరచినారు. అట్లే సమాజవాదము ప్రవేశించగానే యువకులు ఆ వాదము నందుచేరి, అచ్చటనుండి కమ్యూనిజములోచేరి, ప్రజాహితైక జీవనమును భీభత్సము గావించినారు. అహింసా తత్వమును ఎంతత్వరగా అవలంబించెదరో అంత త్వరగా విస్మరించుటకు గూడా సంసిద్ధులుగా వుందురు.

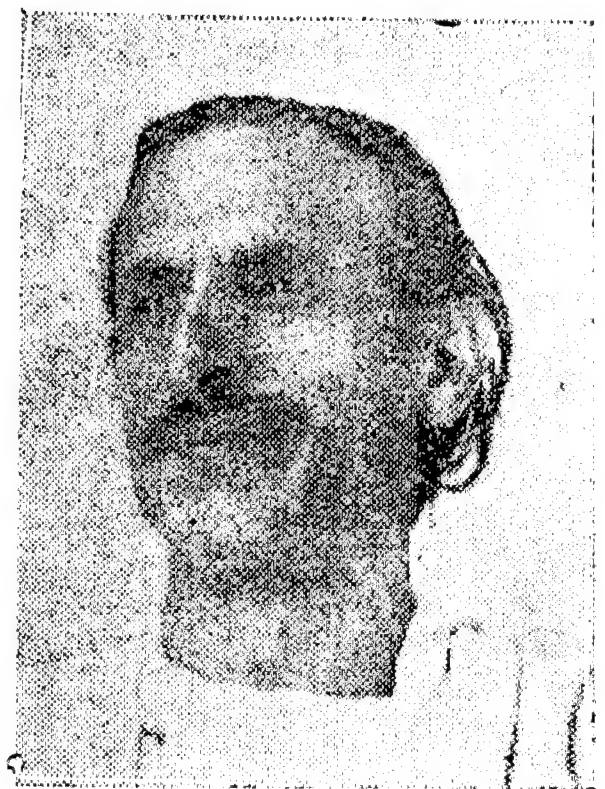
ఇంక ఆంధ్రదేశములో కాంగ్రెస్ ఉద్యమములోను, ఉప్పు సత్యాగ్రహము, సహాయ నిరాకరణోద్యమము మొదలైన అభివృద్ధికరమైన ప్రజాహితైక కార్య నిర్వహణములలోను స్త్రీలు ప్రశంసార్హమైన పాత్ర ధరించిరి.

1930 సంవత్సరములో మూడువేలమంది ఆంధ్రులు కారాగృహవాసము స్వీకరించిరి. 1932 వ సంవత్సరములో అంత కన్న బహుళముగా జైళ్లకు వెళ్ళిరి. 1941 వ సంవత్సరోద్యమములో దరిదాపు రెండువేలమందికి పైగా సత్యాగ్రహముచేయ సన్నద్ధులైరి. వారిలో ఒక వెయ్యిమంది నిర్బంధింపబడి, రకరకముల శిక్షలకు గురియైరి.

తెలుగు స్త్రీలు, తమ ఉత్తరదేశ సోదరీమణులవలె ప్రతి బంధకములతో, అడ్డంకులతో నిండియుండని పథములోనే పోవుచున్నారు. పర్దాపద్ధతి వీరికిలేదు. సంఘజీవనములోను దేశ విషయములలోను సత్వరముగా పాల్గొనెదరు. 1921, 30, 32 స్వాతంత్ర్యోద్యమములలోను, ఇటీవలి 1941 సత్యాగ్రహోద్యమములోను, పైన చెప్పినట్లు ఆంధ్ర స్త్రీలు ప్రముఖ భూమికల ధరించిరి.

ఆదిలో రాజకీయములలో—1921 వ సంవత్సరములో మహాత్ముడు సహాయ నిరాకరణోద్యమము, ‘నోవోటు కాంపైక్’ ల నారంభించగానే ఆంధ్రదేశపు స్త్రీలలో—అప్పడు అమెరికలో వ్యవసాయిక విద్య నభ్యసించుచున్న శ్రీ మాగంటి బాపినీడుగారి సతీతిలకము—శ్రీమతి అన్నపూర్ణాదేవి ముదంజవేసి ఆ ఉద్యమములో పాల్గొన్నది. ఆమె తనజీవితాన్ని సర్వస్వమును జాతీయోద్యమమున కంకితమొనర్చిన పవిత్రమూర్తి. మూడువేల రూపాయల

విలువైన తన ఆభరణములను మహాత్మునికి అర్పించినది. ఆనాటి నుండి, అశేష ప్రజకు దుఃఖ కారణమైన ఆమె మృతిచెందిన తుదిక్షణమువరకు, సరియైన ఉనికి, నిద్రాహారముల లక్ష్యము చెయ్యక నిరంతరము దేశసేవ చేయుటలో

శ్రీ ఆచార్య కృపలాని, కాంగ్రెస్ కార్యదర్శి.

శ్రీ భూలాభాయి దేశాయి.

1930 సంవత్సరములో ఇంకొక సోదరి రాజకీయరంగంలో అగ్రస్థానం అలంకరించినది; ఆమెయే దుర్గాబాయి ! ఆమె ఝాన్సీరాణి లక్ష్మీబాయిలాగు, ఫ్రెంచి విజేత దేవీజోర్జ్ లాగు అనేకులు వెనుకడుగు వేస్తున్నప్పుడు, నాయకులను నిర్బంధించినప్పుడు, మద్రాసు నగరమున ఉద్యమ నిర్వాహకురాలై ఉద్యమమునకు ఉజ్జీవనము, ఉత్సాహము కల్పించి, అనల్పమైన కృషి చేసినది. ఆమె ధైర్యము, కార్యశూరత్వము అప్పటి మద్రాసు పోలీసుకమిషనరును నఖిశిఖ పర్యంతము కంపింప జేసినవి. ఈ కోటిలో అనేకులు చెప్పదగిన వారున్నప్పటికీ అందరినీ పేర్కొనుట కవకాశము లేదు.

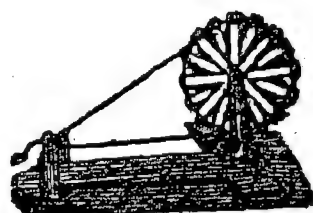
ఆంధ్రులకు కావలసినది ఎక్కువ పట్టుదల, తదేకనిష్ఠ, సువిచారముగు ఆలోచన, అవిచ్ఛిన్నమగు యత్నము, కార్యాంతము వరకు పాటుబడుట. ఈ గుణములు ఆంధ్రులు సంపాదించగలిగినట్లయితే, భారత శ్రీ జయంతిపురం రాజా, ఎమ్.ఎల్.ఏ., దేశమునందు ప్రథమ సంస్కృతాంధ్ర పండితులు, సత్కాగ్రహిణులను వారే నిర్వహింతురని చెప్పటకు సందేహములేదు !

నిమగ్నురాలై, ఉత్సాహము అభిలాష కలిగియుండెను. ఆయా దర్శనీవి నీనాటికిని ఆంధ్రదేశపు స్త్రీలు, పురుషులు మరువరు. ఆమె జ్ఞాపకచిహ్నముగా ప్రతిసంవత్సరము సాంవత్సరీకముల జరిపి, ఉచితరీతిని సత్కరించుచుందురు.

ఆంధ్ర రాష్ట్ర కాంగ్రెసు కమిటీ

సం॥ము	అధ్యక్షులు	కార్యదర్శి
1918	కొండా వెంకటప్పయ్య	జొన్న విత్తుల గురునాథం
1919	"	విష్ణుబొట్ల సూర్యనారాయణ
1920	"	"
1921	"	గొ. సీతారామ శాస్త్రి
1922	"	"
1923	"	అ. కాశేశ్వరరావు
1923	టం. ప్రకాశం	"
1924	కా. నాగేశ్వరరావు	"
1925	టం. ప్రకాశం	"
1926	"	"
1927	"	కా. నాగేశ్వరరావు
1929	బు. సాంబమూర్తి (4 నెలలు)	మం. రంగయ్య నాయుడు
	కె. నాగేశ్వరరావు	గ. రంగయ్య నాయుడు
1930	"	అ. కాశేశ్వరరావు
1931	గంపల గూడెం కుమారరాజా (3 నెలలు)	"
	రాజినామా నిచ్చిరి. సెప్టెంబరు మాసము నుండి అధ్యక్షులు లేరు.	
1932	అధ్యక్షులు లేరు	"
1933	"	"
1934	కా. నాగేశ్వరరావు (జూలై నుండి)	"
1935	టం. ప్రకాశం	బు. సాంబమూర్తి
1936	"	"
1937	"	"
1937	భో. పట్టాభి (ఆగస్టు 17 నుండి)	గొ. బ్రహ్మయ్య
1938	"	"
1939	"	"
1940	టం. ప్రకాశం	కళా వెంకట్రావు
1941	"	"
1942	"	"

2. ఆంధ్రోద్యమము

శ్రీ కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులు.

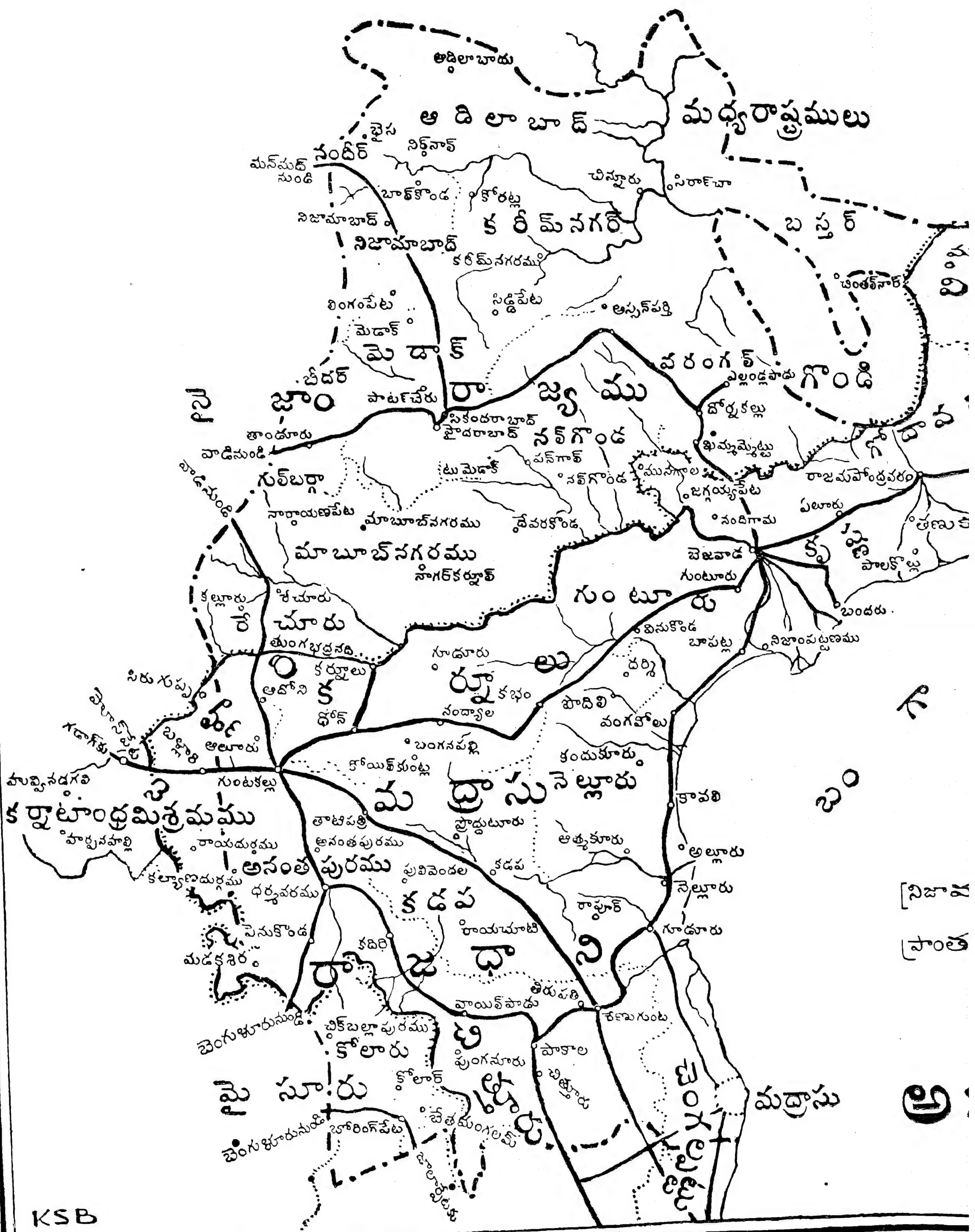
విషయ సంగ్రహము:— సామ్రాజ్య సౌభాగ్య మనుభవించిన ఆంధ్రులు, ఇప్పుడు చెన్నరాజధానిలో ఒక భాగ మం దణగిమణిగి యుండవలసిన అవస్థకు పాల్పడుట; 1885-1905 వరకును ఆంధ్ర రాష్ట్రము కావలెనన్న అభిలాష అంత ర్గతముగా మాత్రమే ఆంధ్రులలో ఉండుట; 1905 నుండిన్ని బెంగాల్ విభజనవల్ల కలిగిన అలజడి దేశమందంతటను ప్రాకి ఆంధ్రులను ఆంధ్రరాష్ట్రోద్యమమునకు పురికొల్పుట; 1912 నిడద వోలు మహాసభకు ఆంధ్ర నాయకులు విచ్చేసి ఆంధ్ర మహాసభ లకై ఏర్పాటుచేయుట; ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణమునకై ఉద్య మము; ప్రతి సంవత్సరము ఆంధ్ర మహాసభా సమావేశములు జరుగుట; ఆంధ్రరాష్ట్రసిద్ధికి తీర్మానములు; వీటితోపాటు 1921 మాంటెగ్యు-పెల్మోత్ ఫర్డ్ గార్లువద్దకు ఆంధ్ర నాయకుల రాయబారము, భాషాప్రయుక్త రాష్ట్ర నిర్మాణ సూత్రము ప్రభుత్వమువారి రంగీకరించుట; రాయలసీమలో కొంత ప్రతి కూల వాతావరణ మేర్పడుట; 1937 లో శ్రీకాగ్ సమాఖ్య; సర్ రాధాకృష్ణగారి యాజమాన్యమున జరిగిన సభలో తీవ్రమైన ఆందోళన-తీర్మానములు; 1941 లో సర్ విజయానంద గజ పతిగారి అధ్యక్షతను జరిగిన తీర్మానములు; ఇంతను ఆంధ్ర రాష్ట్రము సిద్ధింపకుండుటకు ఆంధ్రులు పరితపించుట; ఆంధ్ర మహాసభాధ్యక్షుల పట్టిక—.

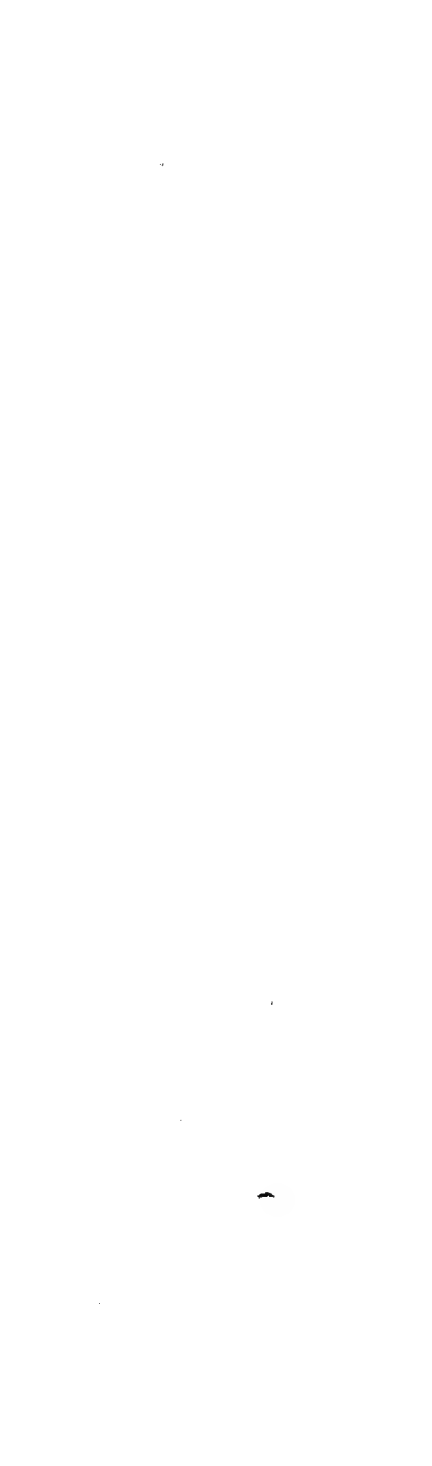
బ్రితరేయ బ్రాహ్మణములనుండియు విఖ్యాత చరిత్ర గలిగి వర్ధిల్లి, శతాబ్దముల కొలది సామ్రాజ్యాధికారము వహించి స్వాతంత్ర్యము ననుభవించి, బలపరాక్రమము లందును, రాజ్యపాలనా విధానమునందును, విద్యా విశేషము లందును, కళానైపుణ్యము నందును దట్టులై ప్రసిద్ధిగాంచిన ఆంధ్రు లిప్పుడు, స్వాతంత్ర్యము గోల్పోవుటయేకాక విడ గొట్టుబడి చెల్లాచెదరై—“కుంజర యూధంబు దోమకుత్తుక జొచ్చె” నో యనునట్లు—చెన్నరాజధానిలో అణగిమణి, సరియైన ఆలన పాలనలేని అంతర్భాగముగా నుండవలసి వచ్చుటయు సంభవించినది.

రమారమి 1880 ప్రాంతమునుండి ఇట్లుండ, కీ.శే. కందు కూరి. వీరేశలింగం పంతులుగారి గ్రంథములును, వారిచే

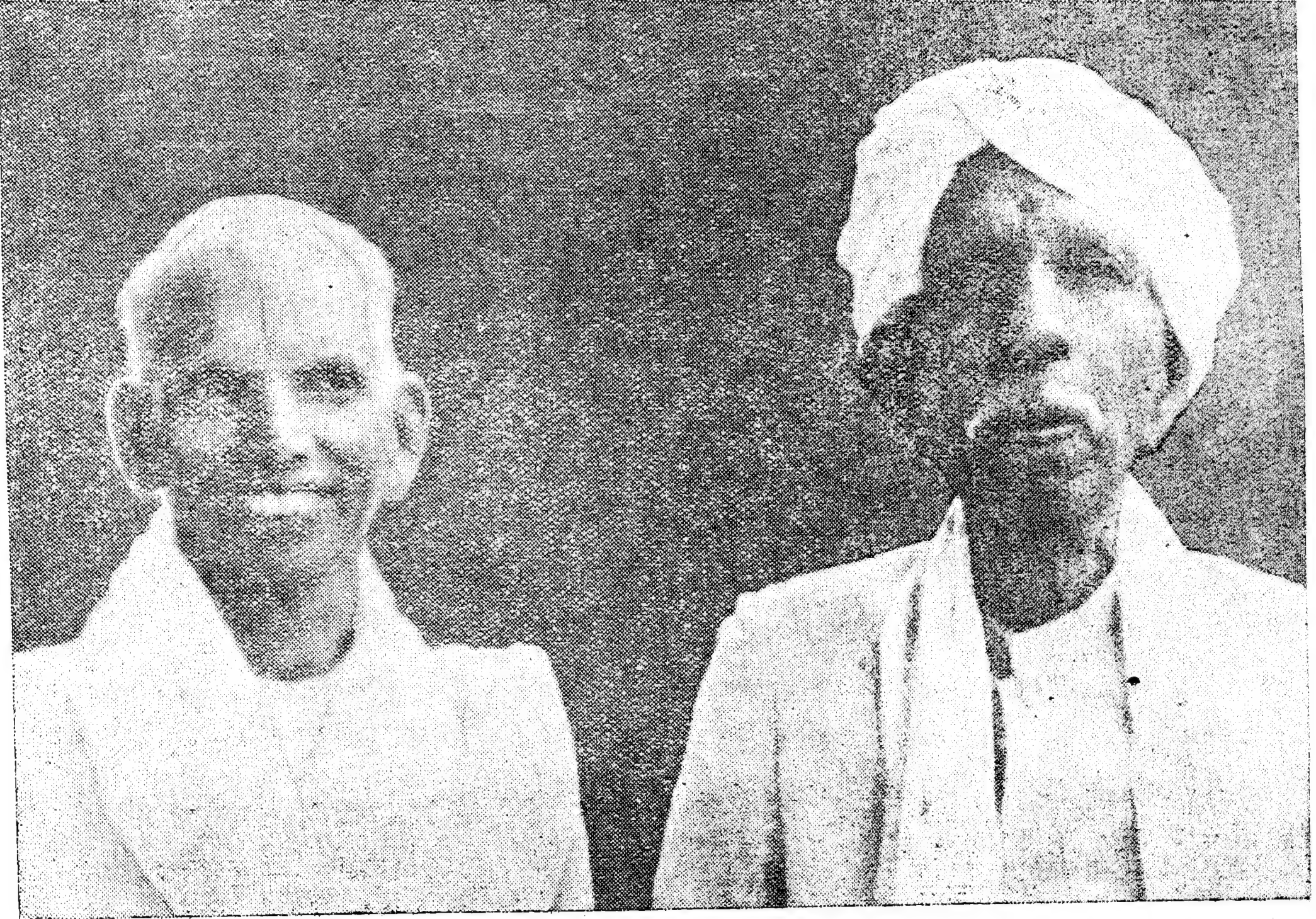
ప్రకటింపబడుచుండిన వివేకవర్ధని పత్రకయు, వారు సాగించిన సాంఘిక సంస్కరణప్రయత్నములును, బ్రహ్మసమాజము, దివ్యజ్ఞాన సమాజము మొదలగు మత సంబంధములైన సంస్థలును ప్రజల మనస్సులలో నూతన భావముల నంకురింప జేసినవి. మరియు కాంగ్రెసు మహాసభా ప్రచారములును, జిల్లాసంఘ సభలును, రాజకీయ సమస్యలను గూర్చి సంచలనము కల్పించినవి. కృష్ణాజిల్లా కాంగ్రెస్ మహాసభ ప్రప్రథమమున 1874 వ సం॥లో గుంటూరులో సమావేశమైనది. ఇదియే, జిల్లా మహాసభలలో భారత దేశమంతటికిని మొదట జరిగిన సభయని చెప్పవచ్చును. ఇట్లు ఆంధ్ర దేశమున జనులలో ప్రబోధము పలువిధముల రూప మెత్తుచుండ, 1905 సం॥మున బంగాళాదేశ విభాగము అచ్చటి ప్రజలలో తీవ్రమగు సంచలనము గావించినది. ఒక్కబాతి, ఒక్కభావ, ఒక్క చరిత్ర గలిగి, విద్యావ్యాప్తి చేతను నూతనోద్యమముల ప్రబోధము చేతను వికృతభావమును, కార్యదీక్షయును బడసి, భారత దేశమున కంతకును మౌనదృక్పథమై, సాంఘిక రాజకీయములందు మేల్కొలుపులను దిద్దిపెట్టుచున్న వంగదేశీయుల జాతీయ వికృతకును, పురోభివృద్ధికిని భంగకరమైన రాష్ట్రవిభాగము ఆ ప్రజలలో మహాత్తరమగు ఆందోళనకు కారణమయ్యెను. అందుకు ప్రతిహతముగ విదేశవస్తు బహిష్కారమును, స్వదేశోద్యమమును సాగించి, వాటిని ఆసేతు హిమాచలమువరకు వ్యాపింపజేసి, కాంగ్రెసు మహాసభా మూలకముగా భారత దేశమంతటా తీవ్రసంచలన ముద్భవింపజేసిరి. చేసిన విభాగమును మార్పు చేయుట లేదని ఆడంబరముగ ప్రకటించి పట్టుబట్టిన ప్రభుత్వమువారు, ఆ తీవ్రమహోద్యమము చేత తమ పట్టునువదలి ప్రజల కనుకూలమగు మార్పు గావించిరి! ఆతరుణమున నడచిన ప్రసంగముల వలనను, రాజప్రతినిధి మొదలగువారి రాజకీయ లేఖలవలనను, భాషా సామ్యము, జాత్యైక్యత ప్రత్యేక రాష్ట్ర నిర్మాణమునకు ముఖ్య కారణములని స్పష్టికరించబడినది. అప్పుడు రాజప్రతినిధిగానున్న హార్డింజ్ ప్రభువు

శ్రీ కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులు

కీ. శే. శ్రీ న్యాయతి సుబ్బారావు పంతులు

బంగాళారాజ్యవిభాగమును గూర్చిన వివాదమును ప్రజాసమ్మతముగా పరిష్కరించుట యుక్తమని యోచించి, ప్రత్యేక రాష్ట్ర విభాగమున కావశ్యకమగు మూడు విధానములను నిరూపించెను. అందు—పరిపాలనాయోగ్యములగు స్థానములుండవలయుననియును, అవి సమంజసములగు ప్రజల ఆశయముల సంతృప్తిపరచవలెననియును, విశాలమగు రాజనైతిక పాలక సంబంధములగు హేతువులు అందుకు కారణములై యుండవలెననియును సూచించెను.

పైని వివరించిన మూడు పరిస్థితుల ననుసరించి, వంగ భాష మాట్లాడు అయిదు జిల్లాలను ఒక్క రాజధానిగా నేర్పరచవలెనని వక్కాణించెను. మరియు అప్పటికి బంగాళారాజ్యములో చేరిన బీహారీలను గురించి ఇట్లు వివరించెను. “ఇంతవరకు బంగాళారాష్ట్రములో చేర్చబడినట్టియు హిందీ భాష మాట్లాడుచున్నట్టియు బీహారీలను విడదీసి, ప్రత్యేకపాలనలోనుంచుట అత్యంతావశ్యకమని నాకు స్పష్టమగుచున్నది. ఇంతవరకును వీరు జోడుసరిపోవని

బంగాళీయులతో ఒక్కకాడిన కట్టివేయబడి యుండుట చేత వారి అభివృద్ధికి తగిన అవకాశములు లేకపోయినవి. మరియు గడచిన కొలది సంవత్సరములనుంచి, బీహారీయులలో విస్పష్టమగు తీవ్రమైన సంచలనము కలిగినది. బంగాళీయులలోనుండి విడిపోయిన నేగాని, తాము అభివృద్ధికి రాజాలమను గాఢమగు విశ్వాసము వారిలో ప్రబలినది. వారికోర్కెను తీర్చుట కావశ్యకములేనియెడల, కొలది కాలములో ఆందోళనకు కారణమగును; కాబట్టి అందు కిదియే యుక్తమగు సమయము.”

ఇట్టి వ్రాతలలోని ఉత్తమాశయములు, అప్పటికే ఆంధ్ర యువకుల రక్తనాళములలో జొచ్చి, హృదయసంచలనము గావించుచున్న జాతీయోద్యమముతోపాటు, ఆంధ్ర రాష్ట్ర నిర్మాణము గావించుట అత్యవశ్యకమను అశయమును ప్రబోధించినవి.

1912 వ సంవత్సరమున కృష్ణాజిల్లా కాంగ్రెస్ మహాసభ, విజాలహృదయడగు కీ. శే. శ్రీ కోవూరి చంద్రారెడ్డి

గారిచే ఆహ్వానింపబడి నిడదవోలులో సమావేశమైనది. అందుచేత ఆంధ్ర దేశమునందలి ప్రముఖులగువారు ఒక్క చోట సమావేశమగుట సంభవించినది. అత్యంత వైభవము తోడను, ఉత్సాహముతోడను నడచిన ఆ సమావేశములు, వారి హృదయసీమలయందు అన్యోన్యత పురికొల్పుటకు కారణభూతములై నవి. ఆంధ్రుల ఐక్యతకును, వారి పురోభివృద్ధికిని ఒక్కొక్కతరి వారెల్ల రొక్కచోట సమావేశమగుటకు గొప్పసాధనముగ గన్పడినది. జిల్లా సభలవలననే ఆంధ్రదేశ మంతటికిని ప్రతి సంవత్సరమును ఒక్కొక్కచోట, ఆంధ్ర మహాసభలు జరిపించుట యుక్తమని తోచినది. ఆంధ్ర మహాసభా సమావేశము ఆంధ్రవ్యక్తిత్వమును దృఢపరచి, సర్వతోముఖముగా ఆంధ్రజాతి మద్దరింపజేయుటయే ముఖ్యోద్దేశమగుటచే, ఒక్క భాష, ఒక్క చారిత్రము, ఒక్క సంస్కృతి గలిగిన ఆంధ్రులెల్లరను ఒక్క రాష్ట్రములో ప్రత్యేకింపబడుట అత్యంతావశ్యక మనుభావము తోడ్పడన ఆంధ్రయువకుల హృదయములలో మొలకెత్తినది. అట్టి యువకులలో కీ. శే. జొన్నవిత్తుల గురునాథము, కీ. శే. చల్లా శేషగిరిరావు పేర్కొన దగినవారు. ఆంధ్ర రాష్ట్ర నిర్మాణమును గూర్చిన తీర్మానము, పైన జెప్పినట్లు నిడదవోలులో జరిగిన కృష్ణాజిల్లా మహాసభలోనే ప్రవేశపెట్టబడినదిగానీ, సకాలములో తేబడనందున సభాధ్యక్షులు దానిని సభలో విచారణకు పెట్టకయే నిరాకరించిరి.

పిమ్మట ఆయువకులును, శ్రీ వింజమూరి భావనాచార్యులుగారు, శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు మొదలగు పెద్దలును జేరి ఆంధ్ర్రరాష్ట్రనిర్మాణ విషయమును చర్చించి, దాని ఆవశ్యకతను గుర్తించి, సర్వతోముఖమగు అభివృద్ధికై ఆంధ్ర్రులలో ప్రబోధము గలగించుటకు ఆంధ్రోద్యమమును సాగించిరి.

ఈ ప్రయత్నమునకు ప్రథమ ఫలితముగా బాపట్లలో 1913 సం॥న ప్రథమ ఆంధ్ర మహాసభ సమావేశము జరుపబడినది. అప్పుడు చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభలో సభ్యులుగా నుండి ఘనతగాంచిన కీ. శే. బయ్య నరసింహేశ్వరశర్మ గారు అధ్యక్షత వహించిరి. ఆంధ్రులలో ప్రముఖులగు వారనేకులు ఆసభకు విచ్చేసిరి. ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణము గురించి తీవ్రమగు చర్చ జరిగిన పిమ్మట, సెటిల్ మెంటు ఆఫీసరుగా నున్న దివాన్ బహదూర్ ముట్నూరి అదినారాయణయ్య

గారిచేత ఈదిగువ నుదహరించిన తీర్మానము ప్రతిపాదింపబడి
మహాసభవారిచేత అంగీకరింపబడినది.

“పరిపాలనా సౌష్ఠ్యము కొరకును, ప్రజాశ్రేయోభివృద్ధి నిమిత్తమును భాషలను అనుసరించి రాష్ట్ర విభాగము చేయుట ఎప్పటికైనను అవసరమనియును, కాంగ్రెస్ మహాసభవారు కోరుచున్న అధినివేశస్వపరిపాలనకును, రాష్ట్రీయస్వపరిపాలనమును సహజముగను భృడముగను నెలకొల్పుటకును భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర విభాగము అవసరమనియును, ఆంధ్రులలో కొందరు అభిప్రాయపడుచున్నారు. కావున ఈ రాజధానిలో తెనుగు జిల్లాల నొక ప్రత్యేక రాష్ట్రముగా జేయుటకు ప్రభుత్వము వారిని గోరవచ్చునో యను విషయమును గూర్చి, ఆంధ్రమహాసభాంగవిధానమును గూర్చి విమర్శించుట కేర్పడిన సంఘమువారు ప్రజల అభిప్రాయములను నిర్ధారణజేసి, రాబోవు ఆంధ్ర మహాసభవారికి నివేదించునటుల ఈ సభవారు తీర్మానించుచున్నారు.”

ఈ తీరుమానము ననుసరించి, ఆంధ్ర) మండలము నందం
తటను ముఖ్యముగా రాయలసీమలోను నిండుగ ప్రచా
రము చేయబడినది. రెండవ ఆంధ్ర) మహాసభ బెజవాడలో
1914 సం॥న, చాలాకాలము చెన్నరాష్ట్ర) శాసనసభలోను
సామ్రాజ్య శాసనసభలోను సభ్యులుగానుండి, ఆంధ్ర)
భీష్మ యనుపేరు పొందిన కీ. శే. శ్రీ న్యాయపతి సుబ్బారావు
గారి అధ్యక్షతను అత్యుత్సాహముతో నడిచినది. ఆంధ్ర)
రాష్ట్ర) నిర్మాణమును గూర్చి ప్రజలలో తీవ్రమగువాంఛ
పొడమినందున ఈ దిగువ నుదహరించిన తీర్మానము సభవారి
చేత అత్యుల్లాసముతో అంగీకరింపబడినది.

తీర్మానము : (అ) పరిపాలనా సౌకర్యమునకును, ప్రజల పురోభివృద్ధికిని భారతదేశమును భాషలనుబట్టి రాష్ట్రములుగా విభజించుట అవసరమనియు ; (ఆ) కాంగ్రెసు మహాసభ వారు వ్యక్తీకరించిన స్వపరిపాలనా విధానమును, ఇండియా గవర్నమెంటువారు రాజకీయలేఖలో నూచించిన స్థానిక స్వాతంత్ర్య విధానమును సిద్ధించుటకు భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రములే అనుకూలములనియును; (ఇ) ఈ రాజధానిలోని తెలుగు జిల్లాలను ప్రత్యేక రాష్ట్రముగ చేయుట వాంఛనీయమనియును ; (ఈ) సమితులను స్థాపించుట మొదలగు మార్గములచే, ఈచర్చ విషయమున జనాభిప్రాయమును ఏకా

కీ. శే. సర్ బయ్య నరసింహేశ్వర శర్మ,

ప్రథమాంధ్ర మహాసభాధ్యక్షులు,

వైస్రాయి ఎగ్జిక్యూటివ్ కౌన్సిలులో సభ్యులుగానుండిరి.

న్యుఱుముగావించుట యావశ్యకమనియును—ఈ సభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

ప్రచారము చక్కగా నడుపుటకును, ఉద్యమము దేశ మందంతటను వ్యాపింప జేయుటకును, ప్రభుత్వము వారితో మహా సభవారిచేత అప్పటప్పటికి చేయుబడుచున్న ఆంధ్ర రాష్ట్ర తీర్మానమును గూర్చియు, విద్యావ్యాపకము, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ స్థాపనము మొదలగు వానిని గూర్చిన ఇతర తీర్మానములను గూర్చియు ప్రభుత్వమువారికి నివే దించి ఉత్తరప్రత్యుత్తరముల జరుపుటకును ఒక స్థాయి సంఘ మేర్పరుపబడెను. ఈ సంఘము అప్పడప్పుడు ఆంధ్ర జిల్లాలలోని ముఖ్యస్థానములలో సమావేశమగుచుండెను.

మూడవ ఆంధ్ర మహాసభ విశాఖపట్టణములో 1915 సం॥న కీ. శే. పానగల్ రాజా శ్రీ రామారాయణిం గారి ఆధిపత్యమున జయప్రదముగ నడిచినది. పీఠకొంత

కాలము సామ్రాజ్య శాసన సభ్యులుగా నుండుటయేగాక, పిమ్మట చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభలో సభ్యులై, ప్రభుత్వ కార్య నిర్వాహక సభలో ప్రధానతను బడసిరి. 1916 సం॥న నాల్గవ ఆంధ్ర మహాసభ కాకినాడలో కీ. శే. దివాన్ బహదుర్ సర్ మోచర్ల రామచంద్రరావు పంతులుగారి అధ్యక్షతక్రింద మహాత్మాహముతో జరిగినది. మొత్తమున 1913 సం॥ మొదలు ఇంతవరకును 23 మహాసభలు ఆంధ్ర దేశమున ముఖ్యస్థానములలో సమావేశపరుపబడినవి. ఆయాసభల అధ్యక్షుల పేళ్లను, అవి సమావేశములు కాబ డిన పట్టణముల పేళ్లను చివర జతపరచిన పట్టికయందు వివరింపబడినవి.

1938 సం॥ చెన్నపురిలో సమావేశమైన ఆంధ్ర మహా సభకు, హిందూ విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులైన ఎన్. రాధా కృష్ణగారు అధ్యక్షత వహించిరి. చెన్నపురి ప్రధాన న్యాయ స్థానమునందు న్యాయమూర్తిగా నుండిన ముత్తా వెంకట సుబ్బారావుగారు ప్రారంభకులుగా నుండిరి.

విశాఖపట్టణమున జరిగిన మూడవ ఆంధ్ర మహాసభ తక్కిన సభలన్నింటిలోను పూర్వమువలె ఆంధ్ర రాష్ట్రము వాంఛనీయమనుటతో సరిపుచ్చక, ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణము ఆవశ్యముగాన ప్రభుత్వము వారు త్వరితముగా రాష్ట్ర నిర్మాణము గావింపవలసినదనియే కోరుచు, తీర్మానములు గావింపబడుచు వచ్చినవి.

1941 సం॥లో మరల విశాఖపట్టణములో సర్ విజయానంద గజపతిగారి అధ్యక్షత క్రిందనడచిన 23 వ ఆంధ్ర మహాసభలో—ఇంతకాలము ఆంధ్రులు తీవ్రముగా ఆందోళన గావించుటకు మహాభలు జరిపి, అనేక ప్రయత్న ములు చేసినను ప్రభుత్వమువారు అంగీకరింపక పెడచెవిని పెట్టుచుండుటవలన, మరల శాసన సభా కార్యములు సాగి నప్పుడు అందలి ఆంధ్ర శాసనసభ్యులు రాష్ట్ర నిర్మాణముకు వలయు కృషికి ఎట్టి ఆటంకములు వచ్చినను వానిని తొల గించవలెననియు, అప్పటికిని సాధ్యముగాని యెడల ఆంధ్ర శాసన సభ్యులును తక్కిన ఆంధ్ర ప్రజలును గూడ అన్ని విధముల త్యాగముగావించి రాష్ట్రనిర్మాణము సిద్ధింపజేయ వలెననియు—చేయబడిన తీర్మానము సర్వజనాంగీకారము బడసినది.

ఇట్లు 1913 సం॥ నుంచీ, ఇంతవరకును ఆంధ్రమహా సభలు సమావేశమగుచుండుటయేగాక, 1921 సం॥ములో భారతదేశ రాజ్యాంగ విధానమునందు మార్పులు జేయ సందర్భమున ఇండియాదేశ కార్యదర్శి మాటేంగ్యుగారును, చెన్నైపట్టణమువచ్చినప్పుడు, భారత దేశమున భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్ర నిర్మాణము యొక్కయు, ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణముయొక్కయు ఆవశ్యకత నివేదించు టకు కీ. శే. శ్రీ న్యాయపతి సుబ్బారావుగారి అధ్యక్షత క్రింద కొందరు ఆంధ్రప్రముఖులతో గూర్పబడిన నొక రాయ బారము నడపింపబడినది. దాని ఫలితముగా ఆంధ్ర రాష్ట్ర నిర్మాణము గావింపబడకపోయినను—ఆయా రాజధానుల లోని శాసనసభలలో అధికసంఖ్యాకులగు సభ్యులచేత ప్రత్యేక రాష్ట్ర నిర్మాణము అంగీకరించుచు తీరుమానములు చేయబడినయెడల, ప్రభుత్వమువారు అంగీకరింపవచ్చు— నను నియమము, 1916 సం॥మున గావింపబడిన ఇండియా దేశ రాజ్యాంగ విధాన చట్టమునందు చేర్చబడినది.

ఈ అవకాశమునుబట్టి, చెన్నైపురి శాసనసభలో నాలుగు సారులు ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణము విషయము చర్చకు వేయ బడి, బహుసంఖ్యాకులవలన అంగీకరింపబడెను. కాంగ్రెసు వారు ప్రభుత్వాధికారమును చేబట్టిన రోజులలో అట్టి తీర్మా నము ప్రవేశపెట్టబడి సభాంగీకారము బడయుటయు, మద్రాసు గవర్నరుగారు గూడా సముఖులై చెన్నైపురము నందే ఆంధ్రరాష్ట్రమునకును, తమిళ రాష్ట్రమునకునుగూడా ప్రత్యేక రాజ్యస్థానములేర్పచి, రెంటికినీ గవర్నరుగానుండ వచ్చునను అనుకూలాభిప్రాయమును వెల్లడించిరి. ఆవార్త అంతటను వ్యాపించుటయు ప్రజలలో ఆంధ్రరాష్ట్రము తప్పక సిద్ధించునను ఆశ గొప్పగా కలుగుటయు నేర్పడినది. ఇండియా కార్యదర్శిగారు దానిని అంగీకరించకపోవుటతో ప్రజలయాశ నిరాశయయ్యెను.

ఇండియా కార్యదర్శిగారి ఉత్తరువు ప్రకటితముగాక పూర్వమే చెన్నైపట్టణములో సమావేశమైన ఆంధ్రమహా సభకు, మద్రాసు హైకోర్టులో న్యాయమూర్తిగానుండి సుప్రసిద్ధులైన శ్రీ ముత్తా సుబ్బారావుగారు ప్రారంభకులుగా నుండిరి. తత్త్వశాస్త్ర పండితులుగా ఖ్యాతిగాంచి, దేశాంతరములందు సహితము గౌరవము బడసిన సర్ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణగారు అధ్యక్షతవహించిరి. (ఈ విషయముపైన

తెలిపియే యుంటిమి) ఇట్టి ప్రముఖుల తోడ్పాటు గలిగియు ఆంధ్రరాష్ట్రము సిద్ధించక పోవుట శోచనీయమే!

ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణమునకు రాయలసీమ ప్రముఖులలో కొందరి విముఖతను నివారించి, వారి సంశయములు నివర్తించు టకు 16-7-37 తేదీన చెన్నైపట్టణములో తూర్పుతీర వాసు లగు ఆంధ్రులపక్షమున, రాయలసీమయొక్క ఆర్థికాభి వృద్ధికై తగిన అవకాశములు ముందు కల్పించుటకును, రాజ ధానికి తగిన స్థానమును నిర్ణయించు విషయమునను కొన్ని పరతులతో నొక సమాఖ్య—“శ్రీ బాగ్ సమాఖ్య” అను పేరుతో—ప్రకటించిరి.

మరియును ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణావశ్యకతను ఇండియా కార్యదర్శిగారికి “రాండు టేబుల్ కాన్ఫరెన్సు”లో నివేదించుటకు 1931-34 సంవత్సరములో జరిగిన ప్రత్యేక ఆంధ్ర మహాసభలో కీ. శే. వి. వి. జోగయ్య పంతులు గారిని రాయబారిగా నియమించిరి. మరియొకసారి శ్రీ దేశపాండ్య సుబ్బారావుగారిని గూడా అందునిమిత్తమే పంపియుండిరి. ఇంత ప్రయత్నము గావించబడినను ప్రభు త్వమువారు రాష్ట్ర నిర్మాణము అంగీకరించకపోవుటకు కారణము దురూహ్యముగా నున్నది.

ఆంధ్రులు ప్రత్యేక రాష్ట్ర నిర్మాణముకై గావించుచున్న ఆందోళన సమంజసము, సహేతుకమనుటకు, పై నుడివిన రాజప్రతినిధి హార్డింజ్ ప్రభువు వ్రాసిన రాజకీయభేదాని యంశములు ప్రమాణవాక్యములుగా గమనించదగినవి. అది కాక, 1930 సం॥లో భారతదేశ నూతన రాజ్యాంగ నిర్మాణ మునుగూర్చి విమర్శించుటకేర్పడిన నైమక్ కమిషన్ వారు తమ నివేదికలో ఆంధ్రరాష్ట్రమునుగూర్చి ఈ విధముగా వ్రాసియున్నారు :—

“భారతదేశములోని వివిధరాష్ట్రములలో భాషా భేదములవలన విడిపోవలెనను అభిలాష ప్రజలలో పుట్టుటచేత కొలది సంవత్సరములనుండి ఈ భాషా భేదములు ముఖ్యముగ నొక రాజకీయసమస్యగా పరిణమించినవి...పదునేడు సంవత్సరముల క్రిందట తెలుగు మాటలాడు జిల్లాలవారు గావించిన మహాసభలో ప్రత్యేక ఆంధ్రరాష్ట్రము కావలెనని కోరబడినకోర్కె ఇన్ని సంవత్సరములనుండి ఎడతెగక కోరబడుచునేయుండి, ఇప్పుడు ఒక ప్రాముఖ్యమైన రాజకీయ సమస్యగా తేలినది. కొలది సంవత్సరముల క్రిందట రెండ

సారులు మదరాసు శాసనసభలో క్రమముగా చర్చించబడి, బహుసంఖ్యాకులగు సభ్యులచేత అంగీకరింపబడినది.

మరియు ఈ రాష్ట్రములోని పరివర్తనములు, భాషా సమస్యవలెనే ప్రాధాన్యతవహించి, రాజకీయములలో ప్రవేశించి, ప్రత్యేకరాజకీయ పక్షములు ఏర్పడుటకు కారణములైనవి.”

ఇంకను, సైమన్ కమిషన్ వారు తమ నివేదికలో మరియొకచోట ప్రత్యేకరాష్ట్ర నిర్మాణమునకు ఆవశ్యకమైన పరిస్థితుల ఈ క్రిందివిధముగా వివరించినారు.

“ఏకభాషను మాట్లాడు ప్రజలు నివసించు దేశభాగము ప్రత్యేక రాష్ట్రముగా చేయబడినప్పుడు, ఆరాష్ట్ర పరిపాలనా భారమును నిర్వహించుటకు తగిన ఆధారములును అవకాశములును కలిగి, స్వయంపోషక సామర్థ్యము కలిగియుండిన యెడల, భాషాసామ్యము ప్రత్యేక రాష్ట్ర నిర్మాణమునకు తగిన కారణమే కాని, అది యొక్కటియే చాలదు. జాతి మత సామ్యము, ఆర్థిక విషయములందు ఐక్యత, దేశమంతయు కలసి ఏకభండముగానుండుట, పట్టణములకు తగినట్లు పల్లెలు, సముద్రతీరమునకు తగినట్లు లోపల మెరక భాగములు కలిగియుండుట, అమలులో పెట్టుటకు అన్నిటికంటె ముఖ్యముగా నుండు విషయమేమనగా ఏ భాగము నూతనముగా ప్రత్యేక రాష్ట్రము చేయబడుచున్నదో ఆ వైపు నుండియును, ఎందుండి ఈ నూతన రాష్ట్రము విడిపోవుచున్నదో ఆ వైపునుండియును సాధ్యమయినంతవరకు అత్యధికమగు అనుకూలాభిప్రాయము సమకూడుట.” ఈ షరతులను నిష్పక్షపాతబుద్ధితో యోచించినయెడల, ఆంధ్రదేశమును ప్రత్యేక రాష్ట్రముగా జేయుటకు ఎట్టి ఆటంకములు లేవనియు, ఆ షరతులన్నియు ఆంధ్రదేశమున పూర్ణముగా సిద్ధించినవనియు అంగీకరింపక తప్పదు.

ప్రత్యేక రాష్ట్రముగా నిర్మించవలెనని కోరబడు దేశము 75050 చ. మై. వైశాల్యము కలది. అందు (17000000) ఒకకోటి డెబ్బదిలక్షల జనము రాకపోకలకు తగిన రాజమార్గములును చెన్నపట్టణమునుండి గోపాలపురము వరకును దాదాపు ఆరువందల మైళ్ల పొడవున సముద్రతీరమును, రేవు పట్టణములును గలవు. పట్టణములకును, పల్లెలకును కొరువలేదు. మదరాసు ప్రభుత్వమువారి వార్షిక మొత్తపు ఆదాయములో సగభాగము తెలుగు జిల్లాలనుండి

విజయనగర మహారాజకుమార్ సర్ పూసపాటి విజయానంద గజపతి రాజబహద్దూర్, ఆంధ్ర మహాసభాధ్యక్షులు, ఎమ్.ఎల్.ఏ., సంయుక్త రాష్ట్ర మూడీ మంత్రి.

వసూలగుచున్నది. 1938 సం॥లో శాసనసభలో అడుగబడిన ప్రశ్నకు, ప్రభుత్వమువారిచ్చిన లెక్కలను బట్టి, ప్రతి సంవత్సరము తెలుగు జిల్లాలనుండి వచ్చేడి ఆదాయము మొత్తము, ఆ జిల్లాలకై చేయబడు వ్యయములకంటె ఒక కోటి రూపాయలు అధికముగా నున్నట్లు తేలినది. మరియు, తెలుగు జిల్లాలు మొత్తమున ఎక్కువ ఫలవంతమైన దేశము. వీని ఆదాయమును హెచ్చుచేయుటకు పలువిధములగు మార్గములు గలవు. నూతన వ్యవసాయ శాస్త్ర పద్ధతులవలన భూములను ఎక్కువ ఫలప్రదము గావింపగును. మెట్ట ప్రదేశములలో చెరువులను, బావులను ఏర్పరచి తోటలను పెంచవచ్చును. దేశము ఖనిజసమృద్ధి కలదగుటచేత పరిశ్రమలను సాగించవచ్చును. ఇట్లు దేశమునకు సంపత్తి సమకూర్చి, విద్య వ్యాపింపజేసి, వృత్తులను పోషించి, ప్రజలకు సౌఖ్య మొనగూర్చుటకు మార్గములను ఏర్పరచుచో, తక్కిన రాష్ట్రములతోపాటుగ, భారతదేశ స్వాతంత్ర్య సౌభాగ్యముల నొడగూర్చి పోషించుటకు తగిన బలిష్ఠ రాష్ట్రముగా జేసి, తగినంత పలుకుబడియు గౌరవమును సంపాదించవచ్చును.

ఆంధ్రరాష్ట్రము ఏర్పడినప్పుడుగాని, ఆంధ్ర వ్యక్తిత్వము పూర్ణముగా వికసించుటకు తగిన అవకాశములేదు.

ఆంధ్ర జిల్లాలతో పోల్చినయెడల, మిక్కిలి చిన్న వైశాల్యముగలిగి, కొలది జనసంఖ్యగలిగి, ఆర్థిక సంపత్తిలో

మిక్కిలి వెనుకబడియున్న సింధు, ఉత్కళరాష్ట్రములను నిర్మాణముచేసిన ప్రభుత్వమువారు ఆంధ్రుల ఆశయములు నెరవేర్చక ఉపేక్షజేయుట అసమంజసము, అన్యాయమని వక్కాణింపక తప్పదు.

కాంగ్రెసు మహాసభ మహాత్మాగాంధీగారి యాజమాన్యమున నడిపింపబడుకాలము ఆరంభమగుటతోడనే, భారత దేశమందలి రాష్ట్రములన్నియు భాషాప్రయుక్తములుగ విభజింపబడినవి. అంతకు ఇంచుక ముందుగ కాంగ్రెసు, ఫిర్కాలుగ ప్రత్యేకింపబడి యుండుటచేత అవియును కాంగ్రెస్ వ్యవహారముల నిమిత్తము ప్రత్యేకరాష్ట్రముగ నేర్పరుపబడినవి.

కాబట్టి మనకు ఆంధ్రరాష్ట్రము సిద్ధించుటకు, భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర నిర్మాణ సూత్రమును అంగీకరించి అమలులో పెట్టి వ్యవహరించుచున్న కాంగ్రెసు సహాయము మిక్కిలి ఆవశ్యకము. భారత దేశములోని రాష్ట్రము లన్నిటిలో ప్రాధాన్యతవహించి, మార్గదర్శకముగా ఉండిన బంగాళా రాష్ట్రమువారు అత్యంత తీవ్రమగు ఆందోళన గావించి, కాంగ్రెస్ మహాసభా మూలకముగా ఆసేతు హిమాచలమువరకు దానిని వ్యాపింపజేసి, రాష్ట్ర విభాగమును అనుకూలముగ మార్పించుకొనగలిగిన విషయమును గమనించి, కాంగ్రెసు మూలకముగనే కార్యసిద్ధి బడయుటకు మనము ప్రయత్నింపవలెను. అన్యథాగావించిన ప్రయత్నము సిద్ధించిన సంతోషమేగాని, అట్టి కృషికి తావు లేదనియే చెప్పవచ్చును. ప్రజలు సామాన్యముగా కాంగ్రెసు ప్రజలే యగుటచేత కాంగ్రెసు కార్యములనే బలపరచి, కాంగ్రెసువారు ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణ సమస్యనుగూడ వారి బాధ్యతలలో నొకటిగా అంగీకరింపజేయుట కర్తవ్యము, ముఖ్యమార్గమునుగా నున్నది.

అట్లు జేయుటవలన కాంగ్రెసు మూలకముగా భారత దేశమునకు స్వరాజ్యము సిద్ధించినను, లేక స్వరాజ్యము విషయమై ప్రభుత్వమువారితో ఏదియైన ఒక సమాఖ్య సమకూడినను, దానితోపాటు ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణము సిద్ధించును; ఆంధ్రుల ఆశయములు సఫలీకృతములగును.

ఆంధ్రమహాసభ సమావేశములు

సం॥ము	ప్రదేశము	అధ్యక్షులు
1913	బాపట్ల	గౌ॥ బి. ఎల్. శర్మ
1914	బెజవాడ	న్యాపతి సుబ్బారావుపంతులు
1915	విశాఖపట్నము	పానగల్లు రాజావారు
1916	కాకినాడ	మోచర్ల రామచంద్రరావు
1917	నెల్లూరు	కొండా వెంకటప్పయ్యపంతులు
1918	గుంటూరు (ప్ర. స.)	కాళినాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు
1918	కడప	నెమిలి పట్టాభి రామరావు
1919	అనంతపురం	గాడిచెర్ల హరిసర్వోత్తమరావు
1920	మహానంది	ఎ. రంగనాథ మొదలియారు
1921	బరంపురం	రాజా కోటగిరి వెంకటకృష్ణారావు జమిందారు, గంపలగూడెం
1922	చిత్తూరు	వేదం వెంకటరాయశాస్త్రి
1924	మద్రాసు	కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి
1925	మచిలీపట్నం	సామి వెంకటాచలంశెట్టి
1926	ఏలూరు	రాజాబహుదూర్ వెంకటాద్రి అప్పారావు జమిందారు, పుయ్యూరు
1927	అనంతపురం	వొ. లక్ష్మణస్వామిరావు
1928	నంద్యాల	సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణయ్య
1929	బెజవాడ	కె. కోటిరెడ్డి
1931	గుంటూరు	వి. వి. జోగయ్య
1931	మద్రాసు	(ప్ర. స.) కె. కోటిరెడ్డి
1932	బెజవాడ	కె. వి. రెడ్డినాయుడు
1934	విశాఖపట్నం	(ప్ర. స.) దేశపాండ్య సుబ్బారావు
1936	కాకినాడ	వేమవరపు రామదాసుపంతులు
1937	బెజవాడ	కె. కోటిరెడ్డి (రజతోత్సవ సమావేశము)
1938	మద్రాసు	సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణయ్య
1939	గుంటూరు	ఎమ్. అనంతశయనం
1941	విశాఖపట్నము	విజయానందగజపతి

3. స్త్రీ ఉద్యమము

“యత్ర నార్యస్తు పూజ్యంతే నందంతే తత్రదేవతాః
యత్రైతాస్తు సపూజ్యంతే సర్వాస్తత్రా ఫలాః క్రియాః”

—మనుస్మృతి.

విషయ సంగ్రహము :—భారత దేశమున స్త్రీల స్థానము ; ప్రాచీన కాలమందు పురుషులతో సమానముగాను, కొన్ని విషయములలో అధికముగాను ఉన్నందుకు నిదర్శనములు ; ఆంధ్ర దేశమందలి చారిత్రక ప్రసిద్ధులైన నారీమణులు ; ఆంధ్ర మహిళా-ఉద్యమ ప్రశస్తి ; 1939, బేగం అమిరుద్దీన్ సతీమణిగారి వాక్యములు ; నారీ-ఉద్యమాశయములు ; స్త్రీ విద్య. బాలికా విద్య, వయోజన స్త్రీ విద్య ; సంఘ దురాచారములందలి స్త్రీలను బాధించేవాటిని తొలగించుకొనుటకు స్త్రీ ఉద్యమములు ; వారసత్వపు హక్కుకు సంబంధించిన కృషి ; వివాహముల విషయంలో శారదాచట్టము, అది ఇంకా బలపడవలెనన్న కోరిక ; శ్రీమతి రాధాబాయి సుబ్బరాయణగారి బిల్లు జయము పొందవలెనన్న కోరిక ; డా॥ కేశరిగారి సేవ ; నేటి ఆంధ్ర నారీమణులలో స్త్రీ ఉద్యమమును సాగిస్తున్నవారు ; స్త్రీలలో జాతీయోద్యమములో పాల్గొని జైల్లకు వెళ్లిన వీరాంగనలు ; ఉన్నత విద్యను నేర్చిన విద్యుషీమణులు ; విదేశములందున్నత విద్య నభ్యసించి పెద్ద పరీక్షలలో ఉత్తీర్ణులైనవారు ; హిందీ నేర్చిన స్త్రీలు ; స్త్రీ స్వాతంత్ర్యము ; సంఘాన్నత్యము—.

“ఎచ్చట స్త్రీలు పూజింపబడుదురో అచ్చట దేవతలు క్రీడింతురు. ఎచ్చట పూజింపబడరో అచ్చట అన్నిక్రియలు ఫలశూన్యము లగుచున్నవి.” అని మనువు నిర్వచించినాడు. మనువు

నిర్వచనము నిజమే ! కానీ భారతదేశమున భారతీయుడు స్త్రీని దేవిగా స్త్రీల స్థానము విస్తరించి చాలాకాలమైనది. సంఘమున స్త్రీకి సంకుచిత

స్థానము ఇవ్వడముతోనే ఉద్గమనశీలమగు బుద్ధి, ఉన్నతదృక్పథము పతనోన్ముఖమై, భారతమాత నుదుటి తిలకదీధితి మాసి, దైన్యము సంచెడి

కన్నులతో అధోముఖమైనది. ఒకప్పుడు స్త్రీని ఈ గడ్డమీద ‘ఊష’తో సమముగా భావించిరి. అందుకే ఆదిదంపతులైన పార్వతీపరమేశ్వరుల నుండి, మన జీవితాలకు ఒరిపిడిరాల్సిన పౌరాణిక దంపతులు-సీతారామచంద్రులు, ప్రజాకుటుంబ జీవితానికి పట్టుగొమ్మైన పతివ్రత సావిత్రి, చారిత్రక గోళంలో వెలుగుచుక్కలలాగు వెలుగుతున్న ఝూన్సీ, చాంద్ బీబీలు వెలసిరి. అందుకనే భవభూతి మహాకవి “ప్రియ గృహిణీం ,

గృహస్యశోభాం” అనినీ, స్త్రీయే సంసారానికి “మూలకందం, ముకుందం” అనినీ ధ్రువపరచినాడు. “ప్రకృతిః కర్త్రీ పురుషస్తు పుష్కర పన్నిరేషః”

శ్రీమతి గుమ్మడిదల దుర్గాబాయమ్మ. ఎమ్.ఏ., బి.ఎల్., చెన్నపురి ఆంధ్ర మహిళా సభ స్థాపకురాలు.

రాణిక దంపతులు-సీతారామచంద్రులు, ప్రజాకుటుంబ జీవితానికి పట్టుగొమ్మైన పతివ్రత సావిత్రి, చారిత్రక గోళంలో వెలుగుచుక్కలలాగు వెలుగుతున్న ఝూన్సీ, చాంద్ బీబీలు వెలసిరి. అందుకనే భవభూతి మహాకవి “ప్రియ గృహిణీం ,

గృహస్యశోభాం” అనినీ, స్త్రీయే సంసారానికి “మూలకందం, ముకుందం” అనినీ ధ్రువపరచినాడు. “ప్రకృతిః కర్త్రీ పురుషస్తు పుష్కర పన్నిరేషః”

శ్రీమతి బి. కామేశ్వరమ్మ బి.ఎ.,
నెనెట్టు మెంబరు, మైసూరు
మ్యూనిసిపల్ కౌన్సిలర్.

అను సాంఖ్య మత
సూక్తి, ప్రకృత్యంశ
మగు స్త్రీ ఉన్నత
దశను వేనోళ్ల చాటు
చున్నది!

మన తెలుగు పొల
ములో గూడా, “ఆం
ధ్రుల చరిత్రమున
కెల్ల న ను ప మా న
దీప్తిగూర్చిన” రుద్ర
మదేవిరాజ్ఞి, కాకతి
గణపతి పుత్రిక ; ప
ల్నాటి బ్రహ్మనాయని
మూడుచెరువుల నీరు
త్రాగించిన ప్రజ్ఞాధు
రీణురాలు నాగమ్మ ;
పదునారేండ్ల ప్రాయ
మున, కౌగిటిలోని

ఆంధ్రదేశము పతికి కరవాలమిచ్చి, ‘రతిరాజ
చారిత్రక ప్రసిద్ధులు సౌందర్య — రణరంగధీర,
శాత్రవవిజయంబు-సమకూరు
నీకు’ అని చెప్పి కదనరంగమున కంపిన ధీరచిత్త
మాంచాల ; “విరిగివచ్చిన ప్రాణవిభుసకు, పసు
పిచ్చి వేడినీళ్లను తోడు కోడలొకతె” అని కీర్తి
గాంచిన ఖడ్గతిక్కన ధర్మపత్ని ; సారస్వత వీధిలో
సన్నుతి కెక్కిన మొల్ల, తరిగొండ వెంకమ, ముద్దు
పళని మొదలైన మంచిపుష్పాలు పూచినవి !
‘ఇంటింట దేశసాహిత్య దీపాలతో’ ఆంధ్ర
తేజస్సు ఆనాడు రాపాడినది !

పతనోన్ముఖమైన తమ సముజ్వల శక్తులను
కూడదీసుకొని, ఆంధ్రరమణులు తమ ఉద్యమ

మునకు పునరుజ్జీవనము కలిగించి, తమ ఉద్యమ
ప్రాశస్త్యము పెంపొందించుచున్నారు. 1939

సం॥ డిసెంబరు నెల 16,
ఆంధ్రమహిళా- 17 తేదీలలో కడపలో
ఉద్యమ జరిగిన 14 న ఆంధ్రరాష్ట్ర
ప్రశస్తి మహిళా సభకు అధ్యక్షత
వహించుచు, శ్రీ బేగం అమి

రుద్దీక్ సతీమణిగారు: “12 సంవత్సరముల క్రిందట
ఉత్సాహపూరితులగు గోదావరీమండల మహిళా
మణులు కొందరితో కలిసి కృషిచేయు భాగ్యము
నాకు కలిగియుండెను. దాని ఫలితముగనే
అప్పుడు రాజమండ్రిలో ప్రథమ గోదావరీ
మహిళా సభను, కాకినాడలో ప్రథమ ఆంధ్ర
మహిళాసభను జరిపియుంటిమి. అది మొదలుగా
ఆంధ్రదేశ మహిళామణులు తమ సహతోత్సాహ
ములతో, ప్రతి సంవత్సరము ఈ మహాసభను
విజయవంతముగా జరుపుచుండుట చాలా ముదా
వహము. అఖిలభారత మహిళాసభయొక్క-

శ్రీమతి గంధం అమ్మన్నరాజు, బి.ఎ., ఎల్.టి., ఎమ్.ఎల్.ఎ.,
నెనెట్ మెంబరు.

ప్రాంతీయ సమావేశములను జరుపుటలో అన్ని ప్రాంతములవారికంటే, ఆంధ్ర మహిళామణులే పైచేయిగా నున్నారు. భారత దేశములోని అనేక ప్రాంతములకన్నను, ఆంధ్రదేశ స్త్రీ జనమందు ఎక్కువ ప్రబోధము కలిగిన దనుట నిశ్చయము; దీని నెవ్వరు కాదనజాలరు. భారత భూమికి, స్త్రీ జనోద్యమమునకు సేవ జేయుటలో వీరితో దీటు రాగలవారెందరో యుండరు. నేను ఆంధ్ర దేశములో ఆరేండ్లు నివసించి, అనుభవ

శ్రీమతి వల్లభనేని సీతామహాలక్ష్మమ్మ.

హలం, స్వనిశ్చయం ప్రకటించడంలో నిదానం, పునరాలోచనకు సంసిద్ధత- నారీఉద్యమము- ఇవి విజ్ఞాన దృష్టికి లక్షణములు. విద్యలేకున్న విజ్ఞాన చక్షువులేదు. స్త్రీకి జ్ఞాన మని వార్యము. తల్లికి తెలియనిది తనయునికి తెలి

శ్రీమతి చుండూరు రత్నమ్మ, జమీందారిణి. ఏలూరు పురపాలక సంఘాధ్యక్షురాలుగా కొంతకాలము పనిచేసిరి.

ముతో చెప్పుచున్నమాట లివి. భారతదేశ భావి భాగ్యోదయమునకు ఆంధ్రమహిళలు ప్రశస్త ముగా తోడ్పడి, తమ బాధ్యత నెరవేర్చుకొందు రనుట నిస్సంశయము.” అని ఆంధ్రమహిళా ఉద్యమముపై, వారి అభిప్రాయమును వ్యక్త పరచినారు.

“ తెలుసుకోవాలన్న కోరిక, సందేహించ డానికి వలసిన ఓపిక, ఆలోచించడానికి కుతూ

దేశబాంధవి, దువ్వూరి సుబ్బమ్మగారు,

• రాజమండ్రిలో శ్రీ సనాతన విద్యాలయ స్థాపకురాలు. •

యదు. భవిష్యద్భారతజాతికి తల్లియగు ప్రకృత
స్త్రీకి విద్యలేకపోయిన భారత జాతికి భవిష్యత్తు
సున్న. సిర్బంధ విద్యావిధానము స్త్రీలకవసరము.
బాలికల విద్యావిషయక వ్యయమునకు, బాలికల
విద్యావిషయక వ్యయమునకు గల తేడా మన దేశ
మున చూచిన యెడల స్త్రీల విషయములో గల

శ్రీమతి కడప రామసుబ్బమ్మ, కడప జిల్లాబోర్డు అధ్యక్షురాలు.
స్త్రీలలో ఈ పదవి పొందినవారు వీరే; ఇదివరకు జిల్లా
ఎడ్యుకేషనల్ కౌన్సిల్ అధ్యక్షురాలుగా కొంత కాలముండిరి.

అశ్రద్ధ తెలియగలదు. ఉన్నత పాఠశాలలో
బాలికల విద్యయన్న అశ్రద్ధ.
స్త్రీ విద్య దీనికై పాఠశాలాసంరక్షణ
సంఘము లేర్ప చ వ లె ను.
సభ్యరాండ్రు పిల్లల బాగోగుల గమనించుచు,
వారి విద్యా విషయములో తలదండ్రుల సహ

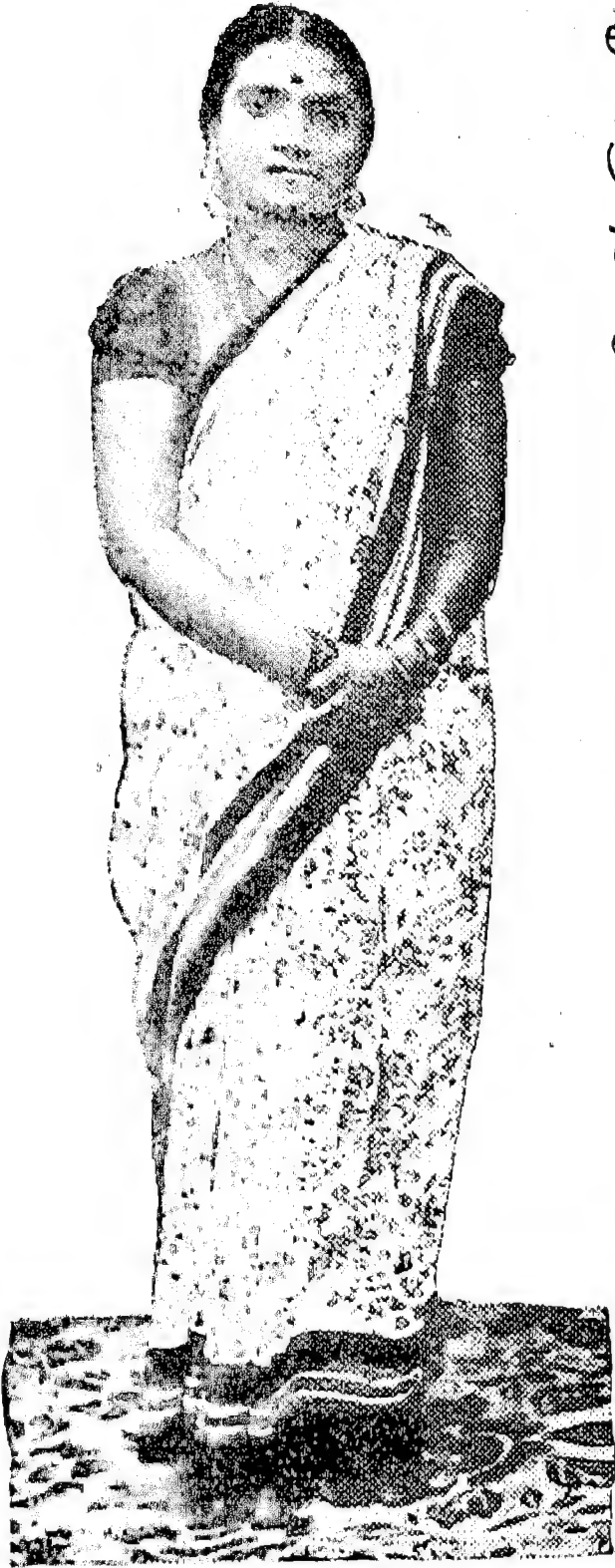
శ్రీమతి గోనుగుంట్ల లక్ష్మీనరసమ్మ.

కారము సంపాదించుచుండవలెను. బాలికల
విషయములో ఇట్టి సంఘాలు తోడ్పడగలవు.
వయోజన స్త్రీవిద్యా కేంద్రములను గూడా
ఏర్పరచి, విద్యావ్యాప్తి చేయవలెను. ఈ స్త్రీ
విద్య నభివృద్ధిపరచు ఆశయముతో, దేశములో

శ్రీమతి మూల్పూరి చుక్కమ్మ,
పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా బోర్డు మెంబరు.

శ్రీమతి జాన్తి సీతామహాలక్ష్మమ్మ, వి.ఏ., ఎల్.ఎల్.బి., అఖిల భారత మహిళా సంఘ కార్య నిర్వాహక పర్గమన ఆంధ్రదేశ పక్షమున సభ్యురాలు.

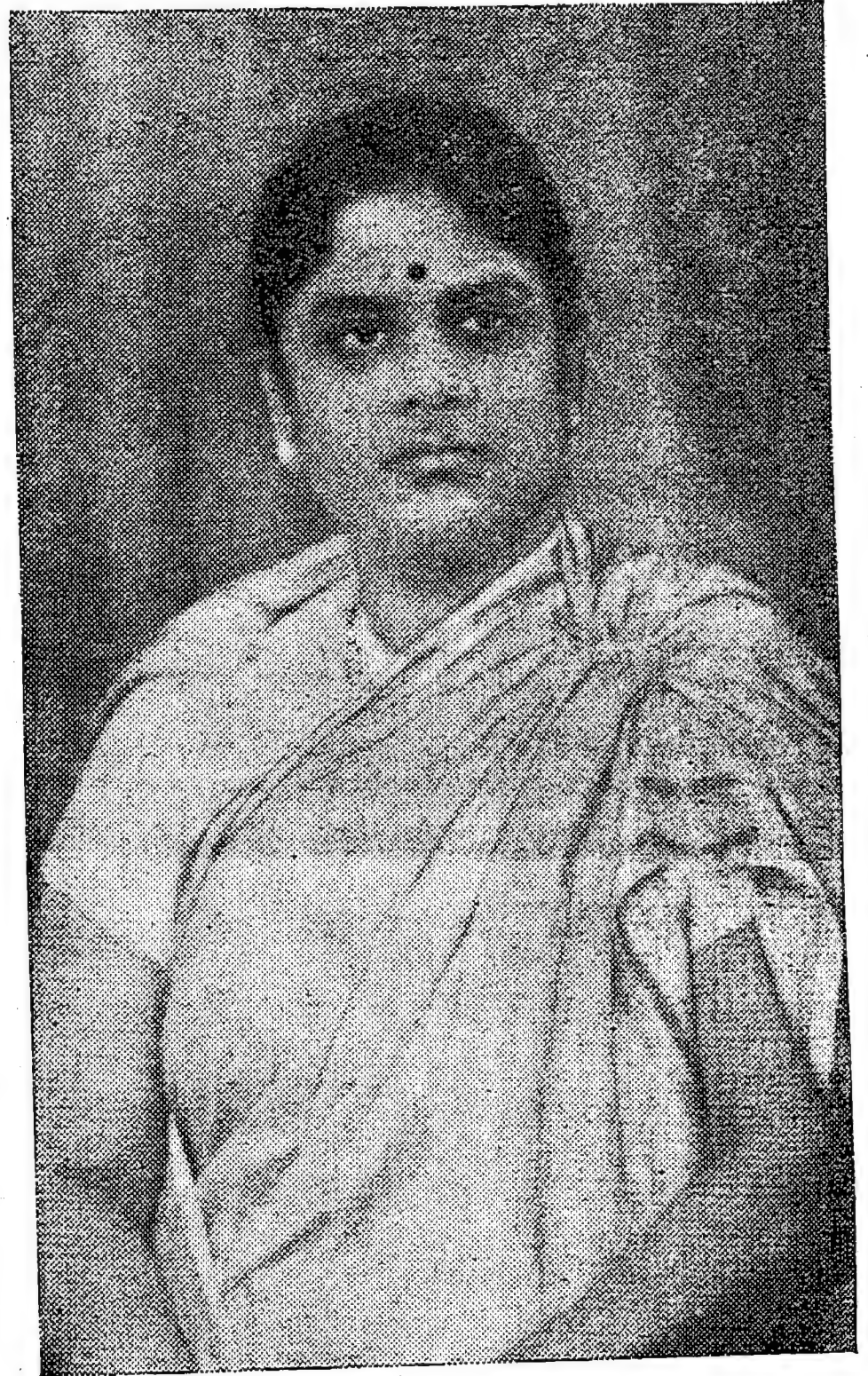
అనేక ప్రాంతముల స్త్రీ విద్యాభివృద్ధి సంఘములు నెలకొల్పబడ్డవి.

బాల్య వివాహములు, వ్యభిచారము, దేవదాసీవృత్తి, కట్నములు, దారిద్ర్యము మున్నగునవన్నీ సంఘానర్థదాయకములని నారీ ఉద్యమములు వాటిని ప్రతిఘటించుచున్నవి. విధవా వివాహములు, స్త్రీ విద్య మొదలైన సంస్కరణలకు స్త్రీలు విశేషముగా తోడ్పడుచున్నారు.

హిందూ సుందరి, గృహలక్ష్మి, తెలుగు తల్లి మొదలైన స్త్రీలపత్రికల ప్రచారము ద్వారాను, గ్రంథరచన ద్వారాను ఇప్పుడసంఘ దురాచారములు, డిప్పుడు స్త్రీ ఉద్యమములు వారసత్వపు హక్కు, ముందంజ వేయుచున్నవి. స్త్రీ ఉద్యమముల ప్రసవ సమయములలో మరకృషి. గించు చున్నవారి అధిక సంఖ్య తగ్గించుటకు, గర్భిణుల సహాయమునకు, శిశురక్షణార్థము తగిన ధనముతో ప్రతి గ్రామంలోను రక్షణ శాలలను నిర్మించుట ఈ సంఘముల విహితమై

యున్నది. ఈ సంచలనము వల్ల అనేక మంది ఉన్నత విద్యల నభ్యసించి, పెద్దపెద్ద పరీక్షలలో ఉత్తీర్ణులగు చున్నారు. ఆంధ్ర జిల్లాలలో స్త్రీల క్లబ్బులు-సంఘసేవ జేయుటకు వేరే సంస్థ లేనిచోట్ల-తోటివారి అభివృద్ధికై పాటుపడుచున్నవి.

వారసత్వపు హక్కు మానవజాతి హక్కులలో సర్వసాధారణమైనది. హైందవ స్త్రీ జాతి నేడు ఈ ప్రాథమిక హక్కునే కోరుచున్నది. ఆర్థికవ్యవస్థలో హిందూ స్త్రీకి న్యాయము జరుగలేదు. కోల్ దంపతులన్నట్లు. “ అనేక మంది తినడానికి తిండి, ఉండటానికి కొంప, కట్టడాడనికి గుడ్డ లేక బాధపడుతూ, అజ్ఞానములో

శ్రీమతి ముత్తా అండాళ్లమ్మ, సర్ ముత్తా వెంకట సుబ్బారావు గారి సతీమణి, మద్రాసులో శ్రీ సేవాసదనము స్థాపించి శ్రీ జనాభ్యుదయానికి పాటుబడుచున్నవారు.

శ్రీమతి కలగర పిచ్చమ్మ,
మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవిగారి తల్లి.

మునిగి బ్రతుకుతూ ఉండడమూ, అందుకు వారు స్వయంగా చేసుకున్న అపరాధమేమీ లేక పోవడమూ పరిశీలిస్తే, ఆ పరిస్థితికి అన కాశమిచ్చే సంఘ వ్యవస్థను విమర్శించక తీరదు. ” శ్రీల ధనమునకు ఇప్పుడు శ్రీ ఎట్టేటు అను పేరు పెట్టారు. ఈ ఆస్తిని విక్రయించుటకుగాని, ఇతర ఆస్తిలోనుండి వేరు చేయుటకుగాని హిందూ శ్రీకి హక్కులేదు. దానిపై వచ్చు ఫలసాయము మాత్రము అనుభవించవచ్చును. చట్టరీత్యా హిందూ శ్రీల అధికారమును గురించి విచారణ చేయుటకు ప్రభుత్వము వారు ఒక ఉపసంఘ మును ఏర్పాటు చేసిరి. ఈ సంఘము శ్రీ పోషణ, వసతులు మొదలైన సౌకర్యములను గురించి ఆలోచించునేకాని ప్రధాన విషయము చర్చించదు. దేశముఖ్ గారు శ్రీ హక్కుల విషయములో కొంత కృషి జేసిరి. శ్రీకి పురుషు నితోసమమైన హక్కులుగావలెనని వీరి పాదము.

బాల్య వివాహములు పూర్తిగా తొలగించ

డానికి శారదా చట్టము బలపడవలెను. శ్రీ వారసత్వపు హక్కులు కేవలం అసంతృప్తికర ములుగా నున్నవని, బహుపత్నీత్వమువల్ల శ్రీ లకు కలుగుచున్న పరితాపభూయిష్టమైన కష్ట నష్టములు తొలంగించుటకై ఉపపాదించబడిన రాధాబాయి సుబ్బరాయగారి బిల్లువంటిది, సర్వజనామోదమును పొందవలెను. దేవ దృష్టియందు శ్రీ పురుషులు సమానులుగాన శ్రీలు పురుషులతో పాటు సరియైన అవకాశ ములగలిగి, భావిమనోదయములో వారున్న భాగములు పొందువారు కావడానికి అభిలషి స్తున్నారు.

ముఖ్యంగా శ్రీల అభివృద్ధికి శ్రేయస్సుకూ చేయూతనిస్తూ, గృహలక్ష్మి ద్వారా అనిర్వ చనీయమైన సేవ చేస్తున్నందుకు డా॥ కె. ఎస్. కేశరిగారు ప్రశంసాపాత్రులు.

నేడు ఆంధ్రదేశమున రాజకీయములలో, సాహిత్యములో, సంఘ సేవలో, స్వదేశ విదేశ విద్య

శ్రీమతి పొణకా కనకమ్మ.

లలో, కళలలో ఆంధ్ర రమణులు అప్రతిహత
మైన స్థానము సముపార్జించు
నేటి ఆంధ్ర కొన్నారు. ఇందుకు తార్కా
నారీమణులు ణములు: — శకుంతలాకన్య,
డా॥ లాజరస్, డా॥ అచ్చ
మాంబమొదలైనవారు. సాహిత్యములోను సంఘ
సేవలోను ఆరితేరిన

శ్రీమతి డా. లక్ష్మీదేవి బిల్లారి
యమ్.ఎల్.ఏ

వారు కాంచన
పల్లి కనకాంబ,
పులవర్తి కమలా
వతీదేవి, కనకపర్తి
వరలక్ష్మమ్మ, బా
లాంత్రపు శేషమ్మ,
జూలూరికలశమ్మ,
దిగుమర్తి బుచ్చి
కృష్ణమ్మ, కొ
మ్మూరి పద్మావతీదేవి, ఉన్నవ లక్ష్మీబాయిమ్మ,
కుముదం భోగిరి, వి. సౌందరమ్మ, గంధం అమ్మ
న్నరాజా, బి. కామేశ్వరమ్మ గార్ల నేకులున్నారు.
ఆదిని రాజకీయాల్లో ఆంధ్ర దేశపు స్త్రీలలో
తొలుదొత్త పాల్గొని, దేశానికి స్త్రీ లోకానికి
నిరంతర కృషిచేసి ఖ్యాతి నార్జించి కీర్తిశేషురా
లైన మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవి, ఆంధ్ర దేవిజోన్
అనిపించుకున్న దుర్గాబాయిమ్మ, జయంతి సూర
మ్మ, కీ. శే. వేదాంతం కమలాదేవి, భారతీదేవి
రంగా, కె. రామసుబ్బమ్మగార్ల వంటివారు
గలరు.

స్త్రీలు జాతీయ ఉద్యమములలో ధారాళ
ముగా పాల్గొని అఖండసేవ చేసిరి. ఆరోజులలో
అనేకులు కారాగారములకు వెళ్లిరి. ఉప్పు
సత్యాగ్రహము చేసిరి. జాతీయ ఉద్యమములలో

జైల్లకు వెళ్లినవారిలో చెప్ప
స్త్రీలలో జాతీయ దగినవారు దువ్వూరి సుబ్బ
ఉద్యమములలో మ్మగారు, జయంతి సూరమ్మ
పాల్గొని, గారు, వేదాంతం కమలా
జైల్లకు వెళ్లిన దేవిగారు, మూల్పూరి చుక్క
వీరాంగనలు మ్మగారు, గుమ్మడిదల దుర్గా
బాయిమ్మగారు, పెద్దాడ

కామేశ్వరమ్మగారు, కోటమర్తి కనకమ్మగారు,
వంగల పిచ్చమ్మగారు, చుండూరి రత్నమ్మగారు,
జవ్వాజిరత్నమ్మగారు, సత్తిరాజు శ్యామలాంబగారు,
ముడుంబి వెంకటరత్నమ్మగారు, నల్లభనేని సీతా
మహాలక్ష్మమ్మగారు, గోనుగుంట్ల లక్ష్మీనర్సమ్మ
గారు, పాదర్తి సుందరమ్మగారు, దరిశి సుభద్రమ్మ
గారు, ఉన్నవ లక్ష్మీబాయిమ్మగారు, కొల్లా కనక
వల్లి తాయారమ్మగారు, వాసిరెడ్డి హనుమాయ
మ్మగారు, పొణకా కనకమ్మగారు, బెజవాడ గోపా
లరెడ్డిగారి పత్ని లక్ష్మీకాంతమ్మగారు మొదలైన
ఆంధ్ర వీరాంగనలు; మూడు సంవత్సరములైన
దాటసి పిల్లలు-ముడుంబి నర్సింహాచార్యులగారి
కుమారుడు,
మాగంటి బా
పినీడుగారి కు
మార్తె మొ॥
వారు.

కొందరు బి.
ఏ., ఎమ్.ఏ., పరి
క్షలలో ఉత్తీ
ర్ణులై పై చెప్పి
నట్లు విదేశము
లకు కూడా
వెళ్లి విద్య

శ్రీమతి బెజవాడ లక్ష్మీకాంతమ్మ
(గోపాలరెడ్డిగారి సతీవణి.)

నభ్యసించిన ఆంధ్ర రమణీమణులుగలరు. కోకా కృష్ణవేణమ్మగారు ఎడ్యుకేషనల్ కౌన్సిలునకు అధ్యక్షులుగా నుండిరి. చుండూరి రత్నమ్మగారు ఛైర్మన్ గా బహుకాలము పనిచేసిరి. కె. రామ్మ సుబ్బమగారు జిల్లా (కడప) బోర్డు అధ్యక్షురాలు. వీరు పరిపాలనా నిర్వహణములోనూ, వైజ్ఞానిక విషయములోను ఆరితేరిన మహిళలు !

స్త్రీ సంఘములకు సంఘీభావ మున్నది. స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యముండినగాని, ఏదేశము అత్యున్నత పదవి నందజాలదు. స్త్రీ స్వాతంత్ర్యము మూలముననే కదా స్త్రీస్వాతంత్ర్యము చైనా, జపాను, టర్కీ సంఘాన్నత్యము మొదలైన దేశాలు అభివృద్ధి కరమైన స్థితిలో నున్నవి ! భారతదేశ నారీమణుల ప్రధానధర్తము భారత

శ్రీమతి రత్నాల సరోజిని నాయుడు. ఎమ్.ఏ., ఎల్.టి., ఢిల్లీలో ఇండ్రప్రస్థ చారికల విద్యాలయమునకు ప్రిన్సిపాలుగానుండి, ఇప్పుడు మద్రాసులో అవ్వాయి హోమ్ సూపర్వైజరుగానున్నారు.

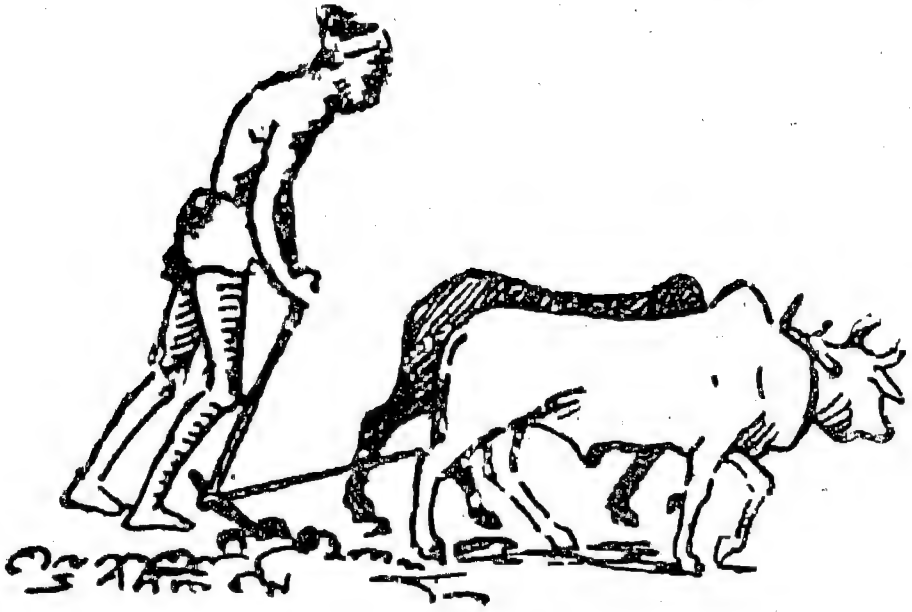
ఉన్నతాశయములతో, ఉదాత్తతతో సాగుచున్న ఈ ఉద్యమము సఫలీకృతమై, కార్యవ్యగ్రహృదయుల చేయగలదు !

దేశ దాస్యశృంఖల విచ్ఛేదనము. దీనికి ఐక్యత మార్గమునంటిది. ఐక్యతకు, శాంతికి కుటుంబము పాదు. గృహము ప్రథమ రంగస్థలము. గృహములోని శాంతి, ఐక్యత దేశమునకు, దేశమునుండి ప్రపంచమునకు వెదజల్లవలెను. ఇట్టి

4. రైతు ఉద్యమము

ఏటి లంకల మేతమేసీ—పూతగిల్లిన జోడుగిత్తల
పైడి నాగటి కట్టులో జీ—వాల జీవితముండె నారా
దున్నరా ఈ తెలుగుభూమిని—తొలుకరించిన పుణ్యభూమిని
కలుపులేసి స్వర్గరాజ్యపు—దొరపు నీవయ్యెదవురా !
—తురగా వెంకట్రామయ్య.

విషయ సంగ్రహము :—18, 19 వ శతాబ్దము లందు దుర్భరమైన రైతు సమస్యలు, రైతులలో సంచలనము ఉండేవి; 1820-30 లో సర్ టామస్ మన్రో రాయలసీమలో రైతుల బాధలు తగ్గించి రైతువారీ పద్ధతి ఏర్పరచెను; ఇది రైతు విజయమునకు ప్రారంభము; ఔమనివారణము ప్రభుత్వము వారు కొద్దిగా సాగించిరి; 20 వ శతాబ్దంలో జాతీయోద్యమ ముతోపాటు రైతు ఉద్యమము బయలుదేరినది; 1923 ఆచార్య రంగాగారు రైతు-కార్మిక సంఘములను నెలకొల్పుట; రైతు ఉద్యమము—పరిణామదశ; సెంట్రల్ రిసెట్ మెంటు కమిటీ నిర్బంధములు; కీ. శే. కానూరి వేంటాచలపతిగారు, మాగంటి సీతయ్యగారు మొ॥ వారి సేవ; బిల్లా రైతు సంఘములు; గోదావరి కృష్ణ జిల్లాల రిసెట్ మెంటు వచ్చినప్పుడు దండు నారాయణరాజుగారు ఏర్పరుపజేసిన కమిటీకి కార్యదర్శులు రంగాగారు, సెంట్రల్ రిసెట్ మెంటు కమిటీకి బాపినిడుగూరు కార్యదర్శులై పనిచేయుట; 1928 మొదటి ఆంధ్రరాష్ట్ర రైతు సంఘమును, పిమ్మట ఆంధ్రరాష్ట్ర రైతు రక్షణ సంఘమును రంగాగారు స్థాపించుట; పిమ్మట అఖిలభారత కిసాన్ ఉద్యమముగా రైతు ఉద్యమము పరిణమించుట. ఆంధ్ర రాష్ట్ర కిసాన్ సంఘము-భారతదేశ నాయకత్వము-రంగాగారి సేవ;

జమీన్ రైతు సంఘముల ప్రాముఖ్యము; శ్రీ రె. మందేశ్వర శర్మగారు మొదలయినవారి కృషి; జిల్లా సంఘము, రాష్ట్ర సంఘములు; ఏలూరిలో జరిగిన మహాసభ రైతుల కనీసపు కోర్కెల ప్రణాళిక తయారుచేసినది (27-8-1933); పిమ్మట 1934 లో సంఘ నిబంధనావళి, 1936 లో పట్నాయక్ శిస్తు రెమిషన్ సవరణ నిరసనము మొ॥ పనులు సాగించినది; 1921-36 సరికి సర్వతోముఖమైన ఉద్యమమయినది; 1930లో స్థాపించిన జమీన్ రైతు పత్రిక; 1937లో ప్రకాశంగారి జమీన్ దారీ విచారణ సంఘము; 1938లో విజయనగరమండలి రైతుసభ

తీర్మానము. మాడుగల కొండజాతుల సంఘము, వారి కష్టముల నివారించే తీర్మానములు; చోడవరములో సంఘ కార్యాలయము; కొన్నిచోట్ల దురంతములైన సంఘటనలు; రైతు సంఘాల ప్రస్తుత దశ—.

ప్రారంభములో రైతు ఉద్యమములు ఇప్పటి వలె ఒక స్వరూపమును పొందియుండకపోయినను, ఈనాటివలెనే అప్పుడున్నా రైతులను బాధించు సమస్యలు లేకపోలేదు. వారిలోను విపరీతమైన సంచలనము కలుగకపోలేదు. కాని, ఆ సంచలనమునకు, సంఘ రైతులలో సంచలన సంయుక్త శక్తికి తగినంత నము—19 వ శతా ప్రబోధము వారిలో లేకపోబ్దము—ప్రారంభదశ యెను. కర్షకులలో వారిచైతన్యమును రగుల్కొల్పిన నాయకుడునూ లేకపోయెను. ఈరైతు సమస్యలు రానురాను ఒక స్వరూపమునుదాల్చి నేటిరైతు ఉద్యమమునకు కారణములయినవి. ఈ రైతు సమస్యలకు కారణములయిన కొన్ని సంఘటనలను స్మరించవలెను.

ఇప్పుడు దత్తమండలములని వ్యవహరింపబడుచున్న కడప, కర్నూలు బల్లారి, అనంతపురం జిల్లాలపై నైజాము తన అధికారము వదలుకొని

ఆంగ్లేయుల హస్తాంతముచేసినమాట మీరు చరిత్రలో చదివియున్నారగుదా! ఆ రోజులలో నైజాము, రైతులపై దుర్భరమయిన పన్నులు విధించి వసూలు చేయుచుండెను. పన్నుల భారము అధికమై, రైతులు అధిక కష్టములకు లోనగుచుండిరి. కొన్ని క్లిష్టసమయములలో తమ కష్టములను ప్రభుత్వమునకు నివేదించు కొనుచుండిరి. బ్రిటిష్ వారు పన్నుల నధికము చేయుటయేకాని, రైతుల మొర వారికి చెవిటి వానికి శంఖ మూదినట్లుండెను!

కలెక్టరు, ఆదాయము అధికము చేసుకొను నిమిత్తమై ప్రతిరైతును కొంత భూమి సాగుచేసు కొనవలసినదని బలవంతపరచి, ఆ సాగుబడి భూమికి-రైతు సాగుచేసుకొన్ననూ లేకున్ననూ, అతనికి ఇష్టమైననూ లేకున్ననూ-అధికముగా పన్నులు వసూలు చేయుచుండిరి. ఈ ఒత్తిడికి తట్టుకొనలేక ఆ జిల్లాలనుండి భీతావహులైన రైతులు ఇండ్లు-వాకిళ్లు, పొలమూ, పుత్రు, గింజా, గిట్రా వదలుకొని సామీప్యముననున్న మైసూరు అడవులకు వలసపోవ నారంభించిరి. అప్పుడు ప్రభుత్వమువారు, భూమి సాగుచేసుకొనువారు లేకపోవుటచే నష్టమువచ్చి, రైతుల కష్ట విషయములపై దృష్టి మరల్చిరి.

దానితో రైతుల సమస్యల పరిష్కరించుట కున్నా, భూమిపన్ను నిర్ణయముల చేయుటకున్నా సర్ టామస్ మన్రోను, గాయలసీమకు ప్రభుత్వము వారు పంపిరి. 1820-30 లలో ఆయన భూమి పన్నుల తగ్గింపుకు క్రొత్త విధానమును ఏర్పరచెను. దీనిని, ప్రభుత్వమునకు తమ కష్టముల ప్రకటించి రైతులు పొందిన ప్రథమ విజయముగా పరిగణించుట ఉచితము. ఇదే 19 వ శతా

బ్దములోని ప్రప్రథమ రైతు విజయమూ, రైతుల చరిత్రలో సుప్రభాతమూను!

1770-1897 వరకున్నా హిందూదేశమంతటా కరువులు కాటకములు అధికమై, దరిద్రదేవత ఇనుప పాదాలతో చిందులు త్రొక్కుతున్నట్లుండెను. ఇంక గాయలసీమ మాట ఏమిటి? 1770-1894-1897 కరువులలో లక్షలాదిజనులు తిన తిండిలేక మృత్యువునకు అనువుల నర్పించిరి. దీనికితోడు పాటకపు జనులలో కలరా, మశూచి మొదలైన అంటువ్యాధులు వాస్తవమై అనేకులు పిల్లలనూ, పెద్దలనూ తమ పొట్టన పెట్టుకొన్నవి. ఈ సంక్షోభమూ అలజడి అంతగా ఉన్నప్పటికినీ వాటిని ఎదుర్కొనే సంఘములేదు; సమిష్టి పోరాటములను సాగించిన నాయకుడూ లేడు!

కొందరు-ప్రాణములకు తెగించిన సాహసులు- దోచుకొని, ఆకలి మంటలకు ఆహుతిగాకుండా మృత్యువునే భయపెట్టుచూ-మృత్యువునేగాదు, భూస్వాములనూ ధనికులనూ కంపింపజేయుచూ-భయంకరమైన జీవితమును గడుపజొచ్చిరి. తోటి అధికారులు, ధనికులున్నా ఈ బాధ తప్పించుకొనుటకు పేదలకు తోడ్పడనలెనన్న కోర్కెతో ప్రభుత్వమునకు విన్నపములనంపి, ఔషధ నివారణ కార్యక్రమమును అమలుపరుపజేసిరి. ఈ కరువుబాధానివారణ సంఘమువారున్నా కూలీలకు పనిపాటలు చూపిరేకాని, పనికితగిన దానిలో పదియవవంతునను వేతనముల నివ్వకపోవుటచేత, బాధితులకు అవి అంతగా సాయపడలేదు. అవి మాత్రము ఆకలి మంటలనూ, రైతుల ఉద్ధృతమునూ కొంత చల్లార్చినవేకాని, అంతకన్న మరేమియు పరిష్కరించ లేదు.

శ్రీ ఆచార్య గోగినేని రంగనాయకులు, ఎమ్.ఎల్.ఎ.,
అఖిల భారత కిసాన్ ఉద్యమనాయకులు.

తర్వాత 20 వ శతాబ్దములో బెంగాలు కర్షక పోరాటములు, చంపరన్ సంఘటన ములూ, మహాత్ముని అసహాయోద్యమమూ రైతులలో ఉజ్వలితములగుచున్న జ్వాలలను, బాధలను వారు గుర్తెరుగునట్లు చేసినవి. మరిన్ని 'నోటాక్స్ కాంపైన్' వల్ల రైతులు త్వరలో తమకు స్వాతంత్ర్యము రానున్నదనినీ, పన్నుల బాధలు నివృత్తిగానున్నవనీ ధైర్యము చేసుకొనిరి. అది వారిలో స్వాతంత్ర్యభావముల పెనబెట్టినది.

తర్వాతవచ్చిన మాస్టా విప్లవము, అల్లూరి సీతారామరాజు పోరాటమున్నూ రైతులకు, పాటకపు ప్రజకూ అనేక క్రొత్త పాఠముల నేర్పి వారికి ఒక క్రొత్త వెలుగునిచ్చినవి.

రైతులలో చైతన్యము, వారి సమస్యలవల్ల ప్రబోధము కలుగుచుండెను. ఇంతలో 1923 లో ఇంగ్లండునుంచి వచ్చిన ఆచార్య రంగాగారు రైతుల అవస్థనూ, వారి ఆర్థిక పరిస్థితులనూ సాంగముగా అవలోకించి, రైతు సంఘములు కార్మిక సంఘములు నెలకొల్పి రైతుల పురోభివృద్ధికి పునాదులు కట్ట నారంభించిరి. దత్త

మండలములలోవలెనేకృష్ణా, రైతు ఉద్యమము- గుంటూరు, గోదావరి జిల్లా పరిణామదశ; లలోగూడా రైతులు ఇబ్బంది సెంట్రల్ రిసెటిల్ దులు వచ్చినప్పుడు సమ్మెలు మెంటు కమిటీ కట్టినట్లు మన పెద్దలు చెప్పు నిర్బంధములు చుండగావినియుంటిమి. రైతు లలో భావపరిణామము

కల్పించి, రైతుల ఆందోళన కొక స్వరూపమును కల్పించిన నాయకులలో కీ. శే. కానూరి వెంకట చలపతిగారు, మాగంటి సీతయ్యగారు, పాతూరి అప్పయ్యగారు, కలిదిండి నరిశింహంగారు, చెరు కూరి శివరామరాజుగారు, పెనుమాక బాపిరాజు గారు మొదటివారు. పిమ్మట దుగ్గిరాల సూర్య ప్రకాశరావుగారు, శనగపల్లి రామస్వామి గుప్త గారు కృషిచేసినవారిలో చెప్పదగినవారు.

కానూరి వెంకటచలపతిగారు రైతు సమస్యలలో ఆరితేరిన వీరులు. ఆంధ్రదేశము నందు ఏ సభలు వచ్చిననూ, ప్రభుత్వమువారికి నివేదనలు ఇవ్వవలసినవచ్చినప్పుడున్నూ అగ్ర స్థానమువహించి రైతులకు ఈ పెద్దలందరూ నాయకత్వము వహించుచుండెడివారు. ఆ రోజు లలో జిల్లా సంఘములు రైతులకై ఎక్కువగా పనిచేయుచుండెడివి. ఇప్పటికినీ తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో జిల్లా సంఘము పనిచేయుచున్నది. దానిని, రైతు సమస్యలలో అనుభవముగల దుగ్గిరాల సూర్యప్రకాశరావుగారు నడుపుచున్నారు. ఏ జిల్లా సభలు ఆ జిల్లా పరిస్థితులకు అనుగుణముగా, ఒక పద్ధతిమీద జరుగుచుండెడివి. కాని ఇప్పటివలె రాష్ట్రమునంతటికినీ సంబంధించినవిలేవు. కాంగ్రెసు వాదులున్నూ రైతుల వ్యవహారములలో కొంత పనిచేయుచుండెడివారు.

ప్రభుత్వమువారివద్దకు రైతుల ఇక్కట్లకు సంబంధించిన రాయబారములనూ - గ్రంథాలయ యాత్రలను సాగించినటుల-రైతు యాత్రలనూ సాగించుటలో ఆంధ్రులు ముందంజ వేసిరి.

ఉభయగోదావరి, కృష్ణా జిల్లాల రిసెటిల్ మెంటు వచ్చినప్పుడు దండు నారాయణరాజు గారు శాసనసభలోఉండి, ఒక కమిటీని ఏర్పాటు చేసిరి. దానికి రంగాగారు కార్యదర్శి. తర్వాత మూడు జిల్లాలకున్నా సమిష్టిగా ఏర్పాటు చేయబడిన సెంట్రల్ రిసెటిల్ మెంటు కమిటీకి మాగంటి బాపినీడుగారు కార్యదర్శి. వీరు రైతుల కద్వర్యమువహించి, కార్యక్రమమును కొనసాగించుచుండగా, ఆ ఉద్యమ నాయకులైన బాపినీడు, రంగా, దుగ్గిరాల బలరామకృష్ణయ్య, మొసలికంటి తిరుమలరావుగార్లను ప్రభుత్వము వారు నిర్భంధించిరి. ఇది రైతు ఉద్యమ పరిణామదశలో ఒక చారిత్రక ఘట్టము. తరువాత రైతు ఉద్యమములపట్ల ప్రభోధము అధికముగా జరుగ మొదలిడెను.

కాంగ్రెసులో రైతు సంఘములపట్ల కొంత విముఖతగూడా యుండెను. దీనిని గమనించి అమెరికాలో విద్యాభ్యాసము చేసివచ్చి, అమెరికాలో రైతు సంఘములను వాటి కార్యక్రమమునూ గమనించి, మన రైతు ఉద్యమములతో

సంబంధముకలిగి, కర్షక ఆంధ్ర రాష్ట్ర రైతు విద్య నభ్యసించిన మాగంటి సంఘమును రంగా బాపినీడుగారు 'రైతు సంఘ గారు స్థాపించుట- ములు ఎందుకు?' అనే (1928) శీర్షిక క్రింద కర పత్రములు అచ్చువేయించిన్నీ, మ్యాజిక్ లాంతరు ఉపన్యాసముల ద్వారానూ రైతులలో

తీవ్రమైన ప్రచారముచేసిరి. వీటి ఫలితముగాను, వికసించిన రైతుల దృక్పథము అనుకూలముగా నుండుటచేతను, ఆచార్య రంగాగారు మొదటి ఆంధ్రరాష్ట్ర రైతు సంఘమును (1928)-బి. వి. రత్నం ఎం. ఎల్. సి. గారు అధ్యక్షులుగను, మాగంటిబాపినీడుగారు కార్యదర్శిగను-స్థాపించిరి. రంగాగారు స్థాపించిన రాష్ట్ర రైతు సంఘ విజయమునకు తోడ్పడినప్రముఖులు, దండు నారాయణరాజుగారు, గొట్టెపాటి బ్రహ్మయ్యగారు, కీ. నే. కొమ్మారెడ్డి సత్యనారాయణగారు, నెల్లూరి వెంకట్రామానాయుడుగారు.

రంగాగారు రాష్ట్ర సంఘమునేకాక, ఆంధ్ర రాష్ట్ర రైతురక్షణ సంఘమునే పేర మరియొక సంస్థ నెలకొల్పి పనిచేసిరి. అటుపిమ్మట ఈ రైతు ఉద్యమము రంగాగారి నాయకత్వము క్రిందికి వచ్చినది. కొమ్మారెడ్డి సత్యనారాయణగారు ఆంధ్ర రాష్ట్ర రైతు సంఘ అధ్యక్షులుగా నుండి, రాష్ట్రమంతటనూ రైతుసమస్య ప్రచారము గావించిరి. జిల్లా రైతు సంఘములు, రాష్ట్ర రైతు సంఘములు స్థాపించబడినవి.

సామ్యవాద దృక్పథము ఏర్పడిన తర్వాత ఈ రైతు ఉద్యమమును అఖిల భారత కిసాన్ ఉద్యమముగా మార్చి, ఆచార్య రంగాగారు మూల పురుషులైరి.

వీరు పట్టించిన ఎర్ర జండాలు వేద రైతుల విజయముద్రలలాగు దేశములో ఎగుర జొచ్చినవి. కిసాన్ సంఘము అనేక ఆంధ్రరాష్ట్ర కిసాన్ సమావేశములను జరుపుచు, సంఘము-భారతదేశ రైతు సమస్యలకు సంబంధించిన అనేక పత్రములను ప్రకటించెను. మద్రాసు రాజ

ధాని ప్రధాని దగ్గరకు ఋణ విమోచనము మొదలైన విషయములలోను (1937-38), జమిందారీ టెనెంట్ ఇన్ క్వైర్ వరీ కమిటీ వద్దకు సాక్ష్యముల తీసుకొని వెళ్ళుటలోను రాయబారముల నడిపిరి. అనేక రైతు రక్షణ యాత్రలు సాగించి, ఆంధ్ర దేశమున 9 జిల్లాలను 130 దినములలో-1500 మైళ్ళు కాలినడకమీద నున్నా, 525 మైళ్ళు బస్సులమీదనున్నా ప్రయాణము చేసిరి. ఆంధ్రదేశపు కిసాన్ నాయకులగు రంగాగారు, భారతదేశ నాయకత్వము వహించి, ఆంధ్రావనికీన్నీ, అఖండ భారతమున కున్నా అనల్పమైన సేవ చేయుచున్న ఆదర్శ వంతులు! కిసాన్ సంఘ సభ్యత్వము 70,000 మందికి దాటిపోయినది. 1936 లో ఈ సంఘము రిజిస్టరు చేయబడినది.

ఆంధ్రదేశమున రైతు, ఉద్యమములు జయ ప్రదముగా సాగుచున్నవి. ఆం. రా. రైతు

శ్రీమతి గోగినేని భారతదేవిరంగా,

అఖిల భారత కిసాన్ సంఘ కార్యదర్శినిగా పనిచేసియుండిరి.

సంఘమునకు, జిల్లాలలో శాఖలుండి పనిచేయు చున్నవి. ఈ రైతు ఉద్యమములలో జమిందారీ రైతుల దొక ప్రముఖ శీర్షిక.

ఇందు “జమిందారులు” అనే శీర్షిక గల అధ్యాయములో చెప్పబడిన రైతులు, జమీన్ రైతులు, జమీన్ రైతుల బాధలు, ఏయే ప్రాంతముల జమీన్ రైతులున్నారు మొదలగు విషయములు మీకు సుపరిచితములే.

ఆ జమిందారీరైతుల బాధల నివృత్తిచేసి, వారిలో ఐక్యతనూ, సంయుక్త శక్తిని కూడదీసి, వారి హక్కులను కాపాడుటకై ఆంధ్రరాష్ట్ర రైతుసంఘ మేర్పడినది. ఈ సంఘాభ్యుదయమునకు పాటుబడుచున్నవారు : టి. రె. మందేశ్వరశర్మ గారు, నెల్లూరు వెంకట్రామానాయుడుగారు, వెంటకోట శ్రీరాములు నాయుడుగారు. ఆంధ్ర రాష్ట్రజమీన్ రైతుసంఘపు జమీన్ రైతు సంఘ పూర్వ చరిత్ర తెలుసుకొను ముల ప్రాముఖ్యము టకు, ఆంధ్ర రాష్ట్ర జమీన్ రైతు సంఘమువారు ప్రకటించిన “ఆ. రా. జ. రై. సం. చరిత్ర-కార్యక్రమ నివేదిక” అనే కరపత్రములోని కొన్ని భాగములను ఉద్ధరించుచున్నాము.

“అవి, కృష్ణా జిల్లాల రిసెటిల్ మెంటు శిస్తు రేట్లను రైతులు భరింపజాలరని మంచి ఆందోళన జరిపే రోజులు. ధర్మవరం జమిందారీ విధించిన శిస్తు జకొలను గురించి జిల్లా కోర్టులో అప్రీళ్లు దాఖలుచేస్తున్న రోజులు. అంతకు పూర్వము నుంచీ జమీన్ రైతుల హక్కులకై శాసన సభలలో జాగిలములాగు పట్లు పడుతూవుండే శ్రీ విశ్వనాథదాసు, రామానాయుడు, శర్మ గార్లు, ఆంధ్ర శాసనసభకు వెళ్ళేటప్పుడు వచ్చే

టప్పుడు జమీన్ రైతుల కష్టనివారణనుగూర్చి ఒక రూపంలో అందోళన లేవదీసిన బాగుండు నని అనుకోవటం కలదు. కానీ ఆ మననమువలన, అంకురాలు తెలియకుండగనే పుట్టుచుండెను. అప్పటికే గంజాం జిల్లా రైతు సంఘము పనిచేస్తూ ఉండేది. ఆ వివరాలు ఇక్కడ అవసరంలేదు.

గానీ 14 ఆగష్టు 1929 సం॥న ఆంధ్రరాష్ట్ర) ఆంధ్రరాష్ట్ర) జమీన్ రైతు జమీన్ రైతు సంఘ ఉద్యమ స్థాపననుగూర్చి ఒక స్థాపనము సమావేశము ఏలూరులో

శ్రీ విశ్వనాథదాసుగారి అధ్యక్షతను జరుపబడి, ఆ సభలోనే ఆంధ్ర రాష్ట్ర) జమీన్ రైతు సంఘము తొలుదొల్త స్థాపించబడినది. దీని పిలుపు నందుకొని వెంకట గిరి జమీన్ రైతు సంఘము, నెల్లూరి జిల్లా రైతు సంఘము అప్పుడే ఏర్పడినవని జ్ఞాపకము. వీరు, రాష్ట్ర) సంఘానికి తమ ప్రాతినిధ్యము పంపించిరి. తిరుత్తని జమీన్ రైతు సంఘముగూడా అప్పటికే పనిచేస్తున్నది. వెంటనే జమీన్ రైతు సంఘము తరఫున జిల్లాలవారీ సభలు, ఎస్టేటు సభలు జరిగాయి. జమీన్ రైతులు వందల కొలది సంవత్సరాలనుంచీ అనుభవించుచున్న దుర్భరకష్టాలు వెల్లడించుకొనుటకు ఒకమార్గము ఏర్పడినది. అందుపై సంఘాలుగూడా కొన్ని ఏర్పడినవి.

ఈ బాధలు నివారించుటకుగాను ఎస్టేటు ల్యాండు చట్టమూ, తదితర చట్టములూ ఎలా సవరణ కావాలో రాష్ట్ర) సంఘం యోచించుటకు ప్రారంభించినది. ది. 3-11-29 వ తేదీని విశాఖపట్నంలో జరిగిన జిల్లా జమీన్ రైతు సంఘ సభలో చేసినతీర్మానములు చాలా

ప్రసిద్ధమైనవి. ఆ సమావేశములలోనే, ఆక్షేత్ర ముననే ముందు పెరుగనున్న మహా అశ్వధ వృక్షమగు జమీన్ రైతు ఉద్యమముయొక్క బీజములు చల్లబడినవి. జమీందారీ విధాన మునే రద్దుచేయుట ఈ సంఘముయొక్క లక్ష్య ములుగా స్పష్టపరచబడినది. పిమ్మట జరిగిన ఏలూరు మహాసభ జమీన్ రైతుల కనీసపు కోర్కెల ప్రణాళిక తయారు చేసినది. (27-8-1933).

ఆ సభలోనే రంగాగారి అధ్యక్షతను, ఒక విచారణ సంఘం ఏర్పడి, జమీందారీలలోని రైతుల కష్టములు, పరిస్థితులు ప్రప్రథమమున గ్రంథస్థము చేసినది.

అటుపిమ్మట 29-12-34 తేదీన జరిగిన విశాఖపట్నము మహాసభలో సంఘపు నింబభ నావళి సంస్కరించబడినది. ఇందు ప్రస్తుతపు రష్యా రాజ్యంగ విధానములోని సూత్రాలు కూడా అనుసరించబడినవి. అటుపిమ్మట 1936 మార్చి ఆఖరువారంలో శ్రీకాకుళములో జరిగిన మహాసభలో, అప్పటిలో శాసన సభవారు గావించిన పట్నాయక్ శిస్తు రెమిషన్ సవరణను నిరశిస్తూ, తీర్మానములు చేయబడినవి. ఈ విధంగా 1921 మొదలు 1936 లోపుగా పర్లాకిమిడి మొదలు కుప్పం వరకూ జమీన్ రైతు సంఘాలు, సభలు, యాత్రలు జరుపబడి రాష్ట్ర) జమీన్ రైతు ఉద్యమము సర్వతోముఖ మైనది. 1930 సం॥లో స్థాపించబడిన జమీన్ రైతు పత్రిక—క్షీరసాగరంమధనంలో చంద్రుని వలె బయలుదేరి—అఖండ సేవ చేస్తున్నది. సంఘపక్షమున ఊరు అన్ని కాంగ్రెసు సంఘములవారికీ, ప్రభుత్వమునకూ నివేదికలను పంపి

దేశము, ప్రభుత్వము, కాంగ్రెసు
నాయకుల యొక్క దృష్టిని
జమీన్దార్లైతు సంఘం ఆకర్షిం
పగలిగినది. రామానాయుడు,
అప్పారావు, జగన్నాథదాసు,
రంగాచారి, శెట్టిపల్లి మున్నగు
వారు రైతు గీతాలు రచించి
నారు. రైతు సభలు, రైతు
హరికథలు బయలుదేరినవి.
వారి సహాయంతో ఈ ఉద్య
మం నేడిట్టి అభివృద్ధికి రాగలిగి
నది. ఇట్టి దశలోనే, 1937 సం॥
లో కాంగ్రెసు మంత్రివర్గము
వచ్చినది. శ్రీ ప్రకాశంగారి
అధ్యక్షతన ప్రభుత్వము
జమీందారీ విచారణ సంఘ
మొకటి ఏర్పరచినది. ఆ సంఘ
మునకు, కాంగ్రెస్ ఉపసంఘ
పక్షమున 200 మంది జమీన్దార్
రైతులు, 200 పైన ఎస్టేటు
రైతులువచ్చి ఆయా కేంద్రము
లలో ఘనమైన సాక్ష్య మి
చ్చిరి. 4000 దస్తావేజులను
దాఖలు చేసారు. వారి ఎస్టే
టులలోని కడగండ్లు, దుప్పరి
పాలనను ఉదాహరణతో,
సాక్ష్యబలంతో రైతులు వెల్లడిస్తూవుంటే
దుఃఖ కరుణ రసాలు పొంగిపొర్లుతూ వుండేవి.
జమీన్దార్లైతు ఉద్యమముయొక్క ధర్మతత్త్వం,
ఈ విచారణవల్ల లోకానికి అద్భుతముగా వెల్లడి
అయిన దనుటకు సంశయము లేదు. .

ఆంధ్రరాష్ట్ర రైతు సంఘ పక్షమున కి. శే. కొమ్మారెడ్డి సత్యనారాయణమూర్తిగారి
ఆధ్వర్యమున జరిగిన ఆంధ్రదేశ రైతు రక్షణ యాత్ర,
పలువురు రైతు సేవకులు ఇందుగలరు.

జమీందారీ కమిటీ రిపోర్టుకు తమ ఆమో
దము తెలియజేయుచు, 4-1-1938 తేదీన, విజయ
నగరములో జరిగిన సమావేశములో—ప్రస్తుత
మున్న జమీందారీ విధానం ఆర్థికంగానూ,
రాజకీయంగానూ రైతులను పీడించడమే

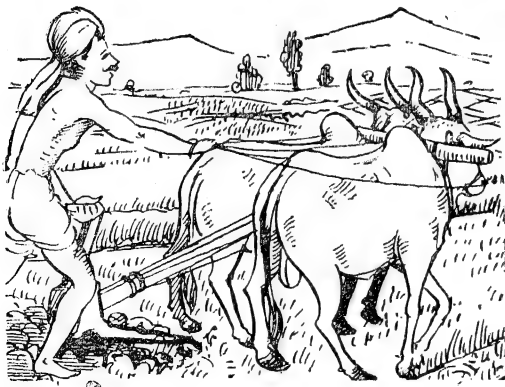
అందాసర్వస్వము

గాకుండా జాతియొక్క ఆర్థిక రాజకీయ వైజ్ఞానిక అభివృద్ధికి హానికరముగా నున్నందున దానిని పెంటనే రద్దుచేసే పద్ధతికి, ప్రస్తుత జమీందారీ కమిటీవారు చేసే సూచనలను తాత్కాలిక పరిహారంగా ఆమోదించిరి. రైతు సభవారు, తమ కోర్కె సఫలీకృతమగుటకు అత్యంతమైన కృషి, 1938-39 సం॥లో చేసిరి.

విశాఖపట్నం, మాడుగుల, చోడవరం, గూడెం మొ॥ ప్రదేశములకు చెందిన కొండజాతి వారు సుమారు 20 వేలమంది మాడుగుల వుందురు. వీరిలో ప్రతిముఠాకు కొండ జాతులు ఒక ముఠాదారుడు వుండును. వారి కష్టనివారణ ఈ ముఠాదారులు ఒక వంక జమీందారుల ప్రతినిధులు గాను, వేరొక వంక ప్రభుత్వమునకు కరణము, మునసబులగానూ పనిచేయుదురు. అందుచేత వీరి ఆధిపత్యము కొండజాతులలో హెచ్చు. ఆం. రా. జ. రైతు సంఘము వారు ఈ జాతివారితో 1937 లో సంబంధము కలుగజేసుకొని, వారిలో ఒక సంఘమును, ఆం. రా. జ. రైతు సంఘపు అనుబంధముగా ఏర్పాటు చేసిరి. వారిబాధలు నివారించు కృషితో సంతృప్తి

పడక నిర్మాణ కార్యక్రమమును ఏర్పరచియు, అనేకవిధముల వారిపూర్ణాభివృద్ధి కోసముపాటు బడుచున్నారు. కొండ జాతులవారి విషయములలో కృషి చేయుటకు, ఆం. రా. జ. రై. సం. శాఖాకార్యాలయము చోడవరమునుండి స్థానిక మిత్రుల సహాయముతో నడుపు బడుచున్నది.

జమీందారైతు సంఘ చరిత్రలో కాశీపట్నం, మునగాల, మందాసా సంఘటనలు ముఖ్యమైనవి. ఈ రైతు సంఘ సేవకులలో కీర్తిశేషులైన కొమ్మారెడ్డి సత్యనారాయణగారు, పుల్లెల శ్యామసుందరరావుగారు మొ॥ వారు స్ఫూర్తి యులు. వీరు వివిధ కార్మిక ప్రచారకుల సహావేతముల నేర్పరచి, రైతు ఉద్యమ ఆదర్శము, జేషీయ పరిస్థితులు, సభ్యత పరిశీలిస్తూ ప్రస్తుతకాలానుసారంగాను, ఆర్థికసమస్యపరంగాను తమ కార్యక్రమమును నిర్ణయించుకొనుచు, నిర్మాణాత్మకమైన కార్యక్రమమును ఏర్పరచుకొని నడువవలయుననే ధృక్పథముగలిగి—సంపూర్ణ స్వరాజ్యస్థితి, ఆర్థిక సమత్వ సూత్ర మందుండి ఎంత మాత్రము చీలకుండా గట్టిపరచుకుంటూ, ఈ రైతు సంఘాల ద్వారా భారతదేశ భావి కల్యాణమునకు కృషి జేయుచున్నారు.

అగునా బీవాలు
సాగునా లోకాలు
రాజుగా మనమెంచి
రైతు జూడకపోతే
దేశాలు తలలెత్తునా
దాస్యపున్
పాశాలు తా వీడునా ?

—చ. వెంకటరత్నం, గి. రామరావు

5. కార్మికోద్యమము

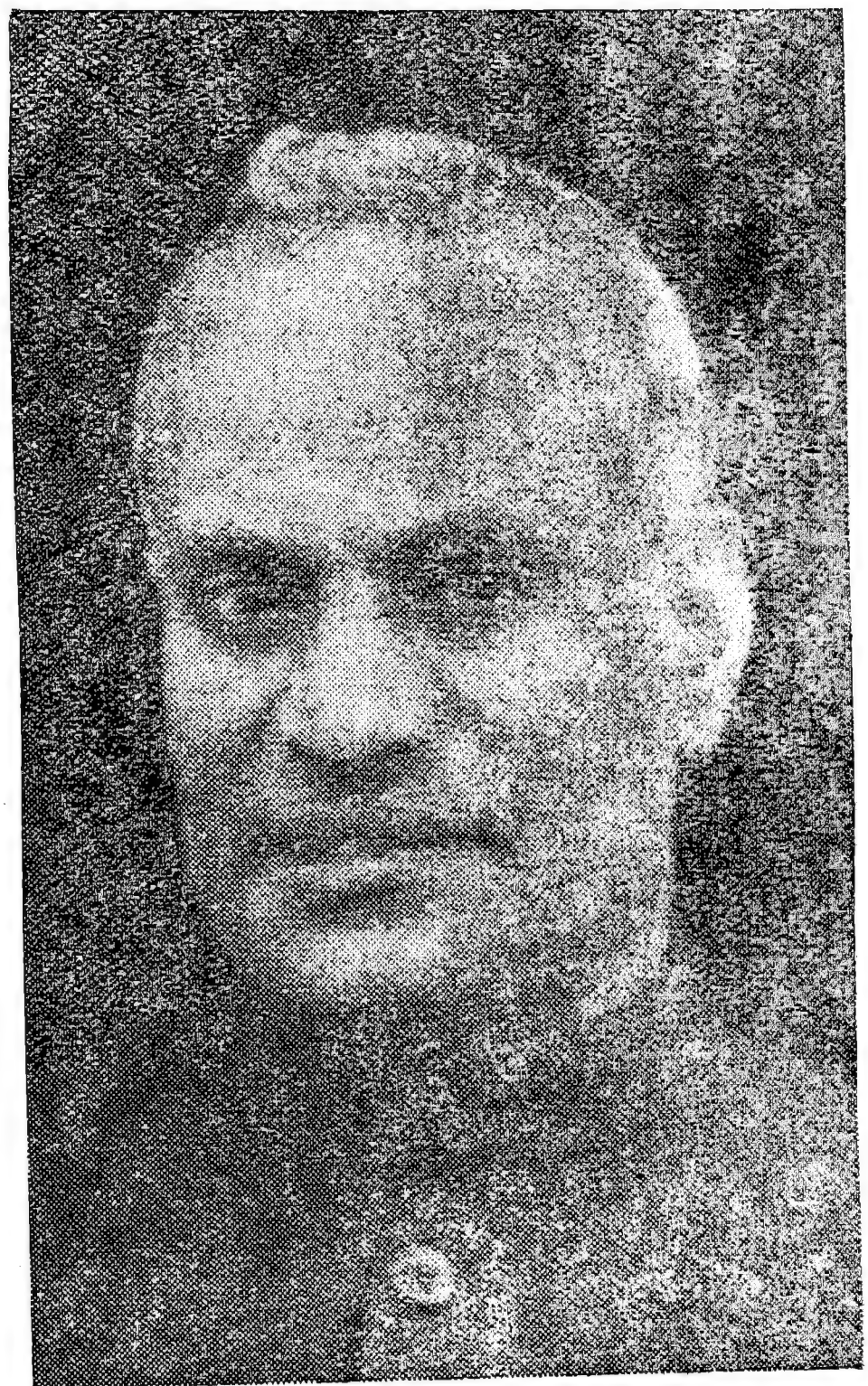
విషయ సంగ్రహము :—కార్మికోద్యమము ఇంకా ప్రారంభదశలో ఉన్నది ; అందుకు కారణం దేశమందు పారిశ్రామికాభివృద్ధి లేకపోవడం ; కార్మిక వర్గాలు రెండు : కార్మికులు (కర్మాగారాలలో పనిచేసేవారు ; వ్యవసాయ కూలీలు.) ఆంధ్రదేశమందు పెద్ద నగరాలు తక్కువ ; బెజవాడ, విజయనగరం పరిశ్రమల కునికిపట్లు కాదగినవి ; జనపనార పరిశ్రమ కేంద్రాలలో కార్మిక సంఘములు ; అన్నీ ట్రేడ్ యూనియన్ నాయకత్వమున పనిచేస్తున్నవి ; సమ్మెలు ; చిట్టివలసలో సమ్మెల విజయము ; ఆడకూలీలుకూడా సంఘాలలో చేరుతున్నారు—

పెద్ద పరిశ్రమల శ్రేణికి చెందినవాటిలో చీరాల పొగాకుపరిశ్రమ ఒకటి ; ఇక్కడి కార్మికసంఘం, సమ్మెలు, తగవులు ; రైల్వే స్టేషన్లలో పనివాండ్ర సంఘములు ; ఇండియన్ లేబర్ యూనియన్ ; ఎమ్. ఎస్. ఎమ్. రైల్వే ఎంప్లాయిజ్ యూనియన్లు ; కార్మిక నాయకుడు వి. వి. గిరి ; ఈ సంఘముల శాఖలు అనేక స్థలములలోగలవు ; కార్మిక బులెట్టు బెజవాడలో ప్రకటితము ; విశాఖపట్టణం హార్బర్, నౌకా నిర్మాణ కార్మికుల సంఘం, సామర్లకోటలో చక్కెర మిల్లు పనివాళ్ల సంఘం, కాకినాడలో పీచుపనివాళ్ల సంఘం మొదలగునవి ; గుంటూరు, బెజవాడ ముఠాపనివాళ్ల సంఘాలు, బెజవాడలో అల్యూమినియమ్ పనివాళ్ల సంఘం మొదలయినవి ; ఆంధ్రరాష్ట్ర మ్యూనిసిపల్ లిండు లోకల్ టోర్స్ పనివారల సంఘం. వ్యవసాయ కూలీ సంఘాలు ; వీటి ప్రాముఖ్యము ; కార్మికోద్యమమున పాటుపడుచున్న నాయకుల పేర్లు—

హిందూ దేశములో కార్మికోద్యమము ఆరంభదశలోనే ఇంకా ఉన్నది. ఇందుకు కారణం దేశానికి విస్తారంగా పారిశ్రామికాభివృద్ధి లేక పోవడమే ! గత ఐరోపా సంగ్రామ కాలంలో, పెద్దపెద్ద క్రొత్త దేశీయపరిశ్రమలు స్థాపించారు ; కాబట్టి మన కార్మికోద్యమచరిత్ర ప్రారంభమైనది ఇరవయ్యో శతాబ్దపు చివరి భాగంలోనే. అఖిల భారత కార్మిక సంఘాల ప్రోత్సాహం, పలుకుబడి వాటి ఆదర్శంతో అనుబంధంగా కార్మిక సంఘాలు ఆంధ్ర దేశములో

ఏర్పడి, పనిచేస్తున్నవి. ఈనాటికి గూడా ఆంధ్ర దేశంలో పెద్దపెద్ద పరిశ్రమలు, చెప్పు దగ్గవి ఏర్పరచబడలేదు.

పారిశ్రామిక కేంద్రాలలో పనిచేసే కూలీలనే కార్మిక వర్గంక్రింద పరిగణిస్తూ, ఈ దేశపు ఆర్థిక సంపదకు ముఖ్యులైన వ్యవసాయ కూలీలను మరువకూడదు. కూలీలందరినీ-కార్మికులు, అనగా కర్మాగారాల్లో పనిచేసేవారనీ, వ్యవసాయ కూలీలనీ రెండు వర్గములుగా విభజించుట ఉచితము.

శ్రీ వరహగిరి వెంకటగిరి,
అఖిలభారత ట్రేడ్ యూనియన్ కాంగ్రెస్ సంఘాధ్యక్షులు ;
కార్మికుల విషయములలో విదేశములకు భారతదేశ
ప్రతినిధిగా చాలసార్లు వెళ్లియుండిరి.

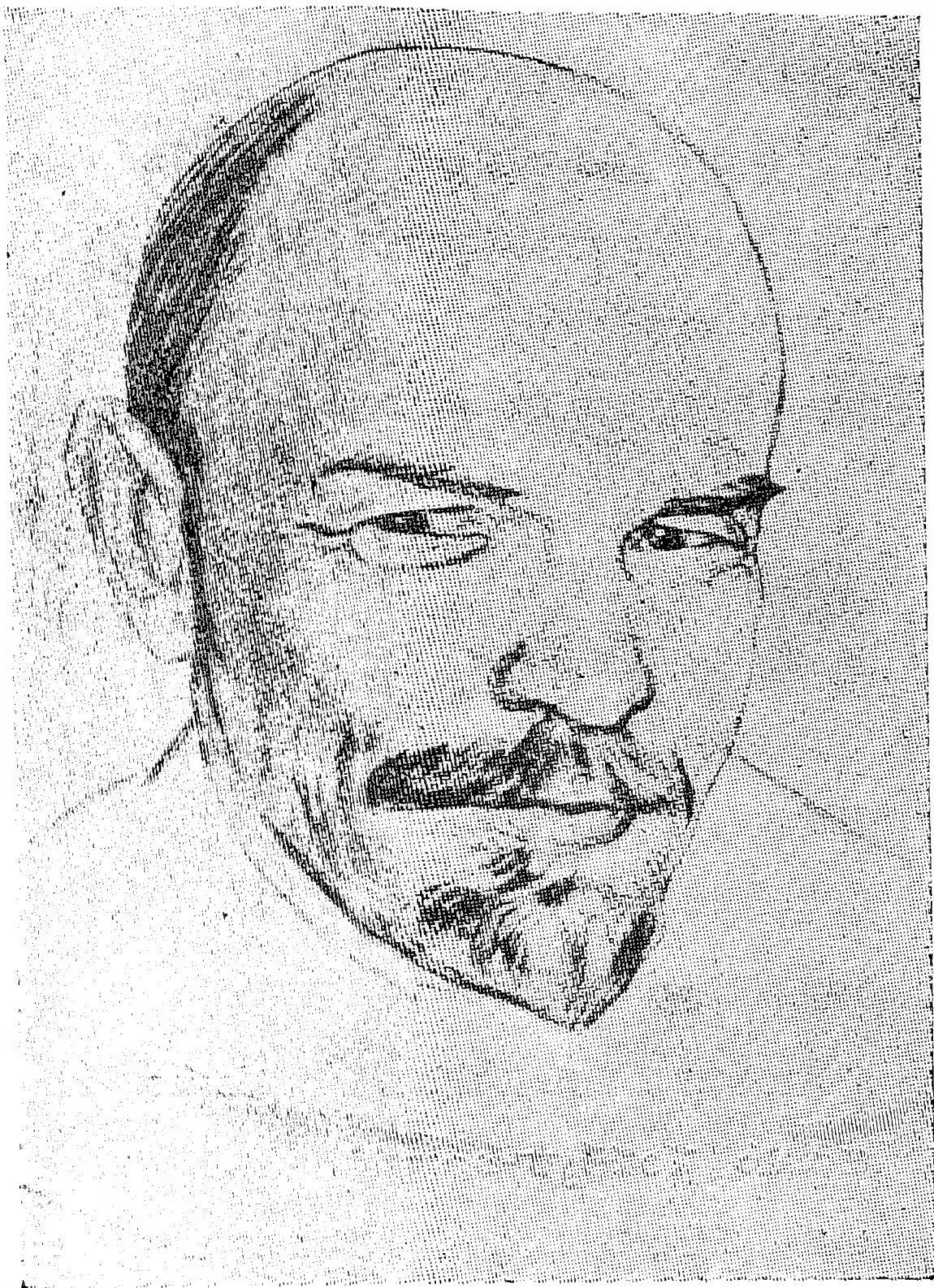
ఆంధ్ర రాష్ట్రములో కార్మికోద్యమం శైశవావస్థలో నున్నదని చెప్పకతప్పదు. కార్మికోద్యమాభివృద్ధి పారిశ్రామికాభివృద్ధిపై ఆధారపడి వుంటుంది. పారిశ్రామికాభివృద్ధి భారతదేశములోనే తక్కువయినప్పుడు, ఆంధ్రదేశంలో లేక పోవడం ఆశ్చర్యం కలిగించదు. పారిశ్రామికంగా భారతదేశంలో వెనుకబడివున్న రాష్ట్రాలలో ఆంధ్ర దేశము ఒకటి. ఈ వెనుకపాటుకు ప్రభుత్వ నిర్లక్ష్యమే ప్రధాన కారణం. పెట్టుబడి పెట్టగలిగిన వారికి కూడా పారిశ్రామిక సంస్థలందు ఆసక్తి లేకుండుట కోచనీయమైన రెండవ కారణము. ఇవియే, మన ప్రాంతాలలో బొంబాయి, పోలాపూరు, మధుర, కోయంబత్తూరులవంటి పారిశ్రామిక నగరాలు లేక పోవడానికి కారణములు. మనకు బెజవాడ, విజయనగరము తప్పితే మరిరెండు అట్లాంటి నగరాలైనా లేవు. అసలు, మన ప్రాంతముల కొత్త పద్ధతులమీద రైతు ఉద్యమాలు, కార్మిక సంఘాలు ఏర్పరచి, “రైతుల కవీసపు కోర్కెలు, కష్టాలు, ఆకలిమంటలు” మొలిన విషయములను ప్రచారం చేసినవారు, ఇంగ్లాండు నుంచి విద్యాభ్యాసానంతరం వచ్చిన మన ఆచార్యురంగారు. అప్పట్లో వారి యత్నాలు సిష్టలితాలైనాయి. ఆ బీజాలే ఇప్పుడు మొల కలెత్తినవి. వీరి తర్వాత అతివాదులు, కాంగ్రెసు నాయకులు, కమ్యూనిస్టులు వీటికి దోహదకారులై చేయుతసిచ్చారు. పాటకపుజనంలో వున్న అజ్ఞానం, మూఢనమ్మకాలు గూడా కొంత ఈ ఉద్యమాభివృద్ధికి అడ్డుగావున్నవి.

ఆంధ్ర రాష్ట్రములో ముఖ్యంగా జనపనార పరిశ్రమ కొంతవరకు అభివృద్ధి గాంచినదనే

చెప్పవచ్చును. జనపనార పరిశ్రమ కేంద్రములు చిట్ట వలస, నెల్లిమర్ల, కూరీ సంఘములు ఏలూరు, గుంటూరు పట్నాల్లో వున్నవి. ఈ కేంద్రాలన్నిటియందు ఆ పరిశ్రమకు సంబంధించిన కార్మిక సంఘములు ఏర్పడి పనిచేయు చున్నవి. మద్రాసు కార్మిక సంఘంవారి యాజమాన్యము క్రింద నెల్లిమర్ల జనపనార మిల్లుకూలీల సంఘము నెలకొలుపబడెను. చిట్టివలస కూలీలు మొదట 1928 వ సంవత్సరంలో, డి. వి. రామస్వామిగారి అధ్యక్షతక్రింద సంఘంస్థాపించి, దానిని గుర్తించు మని అధికారులను కోరిరి. మరియు వారికోర్కె నెరవేరడానికి సమ్మెచేశారు. కూలీని హెచ్చించు మని కూడ అప్పుడే కోరారు. కానీ తర్వాత ఆ సంఘం కొంతకాలమాగిపోయి మరల కరుణా కరంసుబ్బారావు ఎమ్.ఎల్.ఎ. గారి అధ్వర్యం క్రింద ముందుకు వచ్చింది. 1937 లో మరల ఒక సమ్మె జరిగింది. పోలీసులు సమ్మెదార్లను కాల్చారు. చిట్టి వలసలో పనివారి సంఖ్య 3000. సంఘ సభ్యత్వము 2000 వరకు ఉన్నది. నెల్లిమర్ల సంఘం 1000 మంది సభ్యులను కలిగి ఉన్నది; ఇచ్చటి పనివారి సంఖ్య 1500. ఏలూరు సంఘంలో అయిదారువందలకన్న ఎక్కువ సభ్యులు లేరు; పనివారి సంఖ్య 1000. గుంటూరు జనపనార పనివారల సంఘం ఏర్పడినాల్లు సంవత్సరాలయినది. మొత్తం పనివాళ్ల సంఖ్య 800 ; సభ్యుల సంఖ్య 400. ఈ సంఖ్యలన్నీ కూడా ట్రేడ్ యూనియన్ కాంగ్రెసు నాయకత్వము క్రిందనే పనిచేయుచున్నవి. అన్ని కేంద్రాలలోను, కార్మికులు తమ వేతనాలు అధికం చేసుకొనేందుకు తీవ్రంగా ఆందోళన చేస్తున్నారు. చిట్టివలసలో సమ్మెలు జరగడము

ఆధునిక రష్యన్ జాతి నిర్మాత 'లెనిన్'

రష్యాదేశములో కార్మిక కర్షక ప్రభుత్వమును స్థాపించి,
ప్రపంచ కార్మికోద్యమమునకు మూలపురుషుడైనాడు.

కూలీల కోర్కెలు ఈడేరుటయు జరిగింది. సమ్మెలు, సంచలనంనల్ల వీరిలో చైతన్యం వృద్ధిచెందుతున్నది. ఆడ కూలీలు గూడా పురుషులతో గలిసి సమ్మెల్లో పాల్గొంటున్నారు. ఇదిపురోగమనానికి మార్గదర్శక మాతుంది!

ఏలూరు జనపనార కార్మిక సంఘము అనేక సంఘటనలు దాటుతూవస్తున్నది. ఇటీవల మిల్లు యజమానులు, లాభములు లేవన్న మిషతో మిల్లు మూసివేసిరి. కార్మికులు తిరిగి మిల్లుల తెరుచుటకై ఆందోళన చేసిరి. తర్వాత మిల్లులు పనిచేయడం మొదలుపెట్టాయి. సాకర్యాల

లోపము, స్వల్పవేతనాలు, అధికశ్రమవల్ల కూలీలు సమ్మెచేశారు. సమ్మెవల్ల ప్రభుత్వం నాయకులను కఠిన శిక్షవిధించి, జైళ్లకు పంపించింది. నెల్లిమర్ల, గుంటూరు సంఘాలు కూడా తమ హక్కుల రక్షణకు పొరాడుచున్నవి. ఇంత సంచలనం వున్నప్పటికీ, కార్మికుల కనీసపు కోర్కెలు అనుకోదగినంతగా ఈడేరలేదు. యజమానుల దౌర్జన్యం ఇంకా అప్రతిహతంగా సాగుతున్నది. కండలు కరుగునట్లు పని చేయుచు కూటికి గుడ్డకు చాలని స్వల్పవేతనముతో కూలీలు అసంతృప్తి జీవనమును సాగిస్తున్నారు. రగిలే ఆకలి మంటిలలో చైతన్య జ్వాలలు, ఐక్యత నిరంతరంగా ప్రజ్వలిల్లుతునే వున్నవి. ఈ సంఘములలో పనిచేసే తీవ్రవాదులు కొందరు కార్మికుల ఆశయాలను దృష్టిపథంలో పెట్టుకొని స్వార్థం త్యజించి, సర్వ మర్పించి పాటుపడుచున్నారు.

ఆంధ్రా సిమెంటు కంపెనీ కార్మిక సంఘం, కృష్ణా సిమెంటు కంపెనీ కార్మిక

సంఘము రెండున్నూ నాల్గు సంవత్సరముల క్రిందట ఏర్పడి, 350 మంది సభ్యులను గలిగి వున్నవి. ఈ సిమెంటు పనివార్ల మొత్తం సంఖ్య 575. దైనందినహక్కులను కాపాడుకోవడం, వీరు ప్రధానంగా అమలు పెట్టుచున్న కార్యక్రమం.

ఆంధ్రా రాష్ట్రములో పెద్ద పరిశ్రమల శ్రేణికి చెందిన వాటిలో చీరాల పొగాకు పరిశ్రమ ఒకటి. ఇది ఐ. ఎల్. టి. డి. కంపెనీ వారిది. పొగాకు రోజులలో 6000 మంది వరకు కార్మికులు పనిచేయుదురు. తక్కిన రోజు

లలో రోజుకు 1000 కి పైబడి పనిచేయుదురు. చీరాల పోగాకు కార్మిక సంఘం ఏర్పడి అయిదు సంవత్సరాలయినది. ఇక్కడ అప్పుడు కూలీలకు నాయకుడు యజ్ఞన్నారాయణగారు. 1938 సంవత్సరంలో సమ్మెలు, ప్రచండమైన పెద్ద కాల్పులు జరిగినవి. తమ వేతనాల నెక్కువ చేయుమని కార్మికులు కోరగా, సమ్మెనాయకులను ప్రభుత్వం నిర్బంధించినది.

ఆంధ్ర రాష్ట్రంలో అన్ని పెద్ద రైల్వేస్టేషనులలోను రైల్వే పనివారి సంఘములు పనిచేయుచున్నవి. వీరందరిలోను గాఢమైన ఐక్యత వున్నది. ఈ సంఘములు శ్రేణు యూనియన్ల ద్వారా, బి. ఎ. ఆర్. రైల్వే సంఘములతో సంబంధాలు గలిగివున్నవి. ఇండియన్ లేబరు యూనియన్, ఎమ్. ఎస్. ఎమ్. రైల్వే ఎంప్లాయిజ్ యూనియన్లు, 1919-1920 సంవత్సరములో నిర్మాణము చేయబడినవి. ఆంధ్ర రాష్ట్ర రైల్వే పనివారి సంఘము ఐదు వేలు మొ|| ఆరు వేలదాకా సభ్యత్వము కలిగివున్నది. మన కార్మిక నాయకులు, మాజీపారిశ్రామిక మంత్రి వి. వి. గారు ఈ సంఘ విజయానికి పాటుపడిరి. వీరే ఆంధ్ర దేశంలో ఎన్నో సమ్మెలను గూడా పరిష్కరించారు. ఎమ్. ఎస్. ఎమ్. రైల్వే పనివారల కేంద్రసంఘ శాఖలు బెజవాడ, హుబ్లి, గుంటకల్లు, దొనకొండ, గుత్తి, సిడదవోలు, రాజమండ్రి, విశాఖ పట్నము, గుంటూరు, తెనాలి, చీరాల, నెల్లూరు, బిట్రగుంట, గూడూరు మొదలైన పట్టణాలలో వున్నవి. మొత్తము రాష్ట్రమంతటా అయిదు వేలమంది సభ్యులున్నారు. వీరందరు, సంఘటితమైన కార్మిక పోరాటములు సాగిస్తున్నారు. వీరి

కోరికలు :—వేతనములు ఎక్కువ చేయుట, యుద్ధపు అలవెన్సులు బోనసు ఇచ్చుట, సక్రమమైన శైలవులు, వెట్టిచాకిరి చేయించకుండుట, గౌరవంగా సమానప్రతిపత్తితో చూచుట మొదలైనవి. వీరు తమ కష్టాలు తెలియ బరచుటకై ప్రచారమునకు “కార్మిక బులిటెన్” అను పత్రికను బెజవాడనుండి నడుపుచున్నారు.

విశాఖపట్టణంలో హార్బరు పనివారల సంఘము, నౌకా నిర్మాణ కార్మికుల సంఘము కూడా పనిచేయుచున్నవి. మొదటిది స్థాపించి ఏడు సంవత్సరాలయినది; రెండవది స్థాపించి రెండు సంవత్సరాలయినది. సామర్లకోటలో చక్కెరమిల్లు పనివాళ్ల సంఘములు ‘సుగర్ మిల్లు వర్కర్స్ ఫెడరేషను’ ఉన్నది.

కాకినాడ పీచు పనివాళ్ల సంఘం ఏర్పడి అయిదు సంవత్సరాలయినది. ఆంధ్ర రాష్ట్ర అచ్చు పనివారి సంఘం ఏర్పడి దాదాపు ఆరు సంవత్సరాలయినది. దీని శాఖలు దాదాపు అన్ని పట్టణాలలోనూ వున్నవి. ఈ నాయకులకు కమ్యూనిస్టు దృక్పథం. మొత్తము సభ్యుల సంఖ్య 6000 మంది. ముఖ్యముగా తెనాలి, గుంటూరు, బెజవాడ, కాకినాడ మొదలైన పట్టణాలలో కార్మికులు తమ హక్కుల కోసం, అభివృద్ధి కోసం అలజడిచేశారు. వీరి నాయకులు, సమ్మె చేసినందుకు ప్రభుత్వ కారాగారాల్లో ఉండి నలసివచ్చింది.

గుంటూరు, బెజవాడలలోని ముఠా పనివాళ్లు, 1 సం|| క్రిందట సంఘములు ఏర్పరచుకొని పని చేయుచున్నారు. వీరు మొత్తం 5000కన్న ఎక్కువ లేరు. సభ్యుల సంఖ్య 1, 2 వేలుదాకా ఉన్నది. సంఘం స్థాపించినది ఈ మధ్యనే అయినప్పటికి

శ్రీ కరుణాకరం సుబ్బారావు.
కార్మికుల పక్షమున మద్రాసు
శాసనసభా సభ్యులు.

వీరిలో సంచలనం,
కొంచము అభివృద్ధి
కనిపించును. ఇప్పు
డు యజమానులు
వీరిని తిట్టడం, నీచం
గా చూడటం కొంత
తగ్గింది. సంఘటిత
శక్తి అభివృద్ధిదాయ
కము గదా! బెజ
వాడలో అల్యూమి
నం పనివాళ్ళు సం

ఘం, ఎలక్ట్రిక్ పనివారల సంఘము ఉన్నవి.
నెల్లూరు జిల్లాలో అభ్రకపు పనివారి సంఘము,
ఏనాదివారి సంఘము పనిచేయుచున్నవి. ఆర్థిక
బాధలు, నిరక్షరాస్యత నిర్మూలించడానికి ఈ
సంఘాలు పనిచేయుట ముదావహము. ఈ సంఘ
ములు వెన్నెలకంటి వీరరాఘవయ్యగారి నాయ
కత్వంక్రింద పనిచేయుచున్నవి. మౌఢ్యం నశించి,
చైతన్యంకలిగి సంఘాలు ముందంజ వేస్తున్నవి.

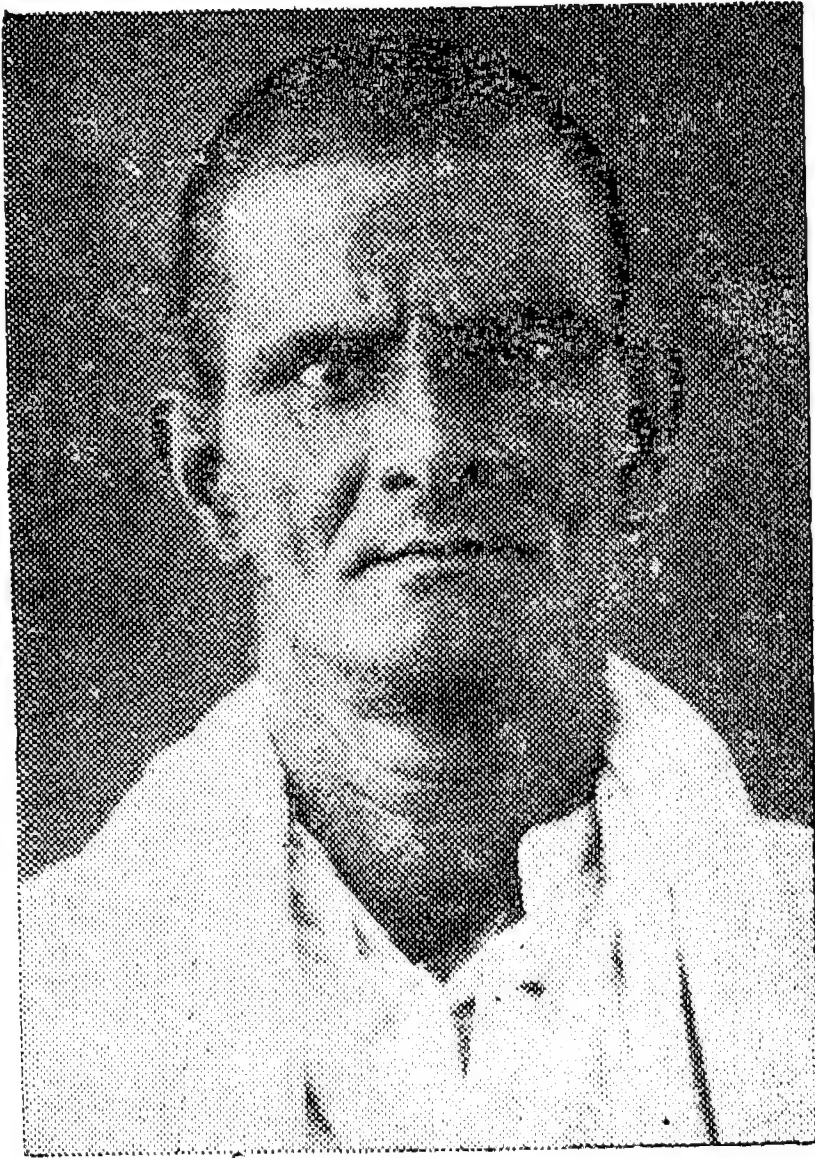
ఆంధ్రరాష్ట్ర మ్యూనిసిపల్ అండ్ లోకల్
బోర్డు పనివారల సంఘం స్థాపించి సంవత్సరం
దాటినది. రాష్ట్రీయ సంఘము ఏర్పడక పూర్వమే
కొన్ని మ్యూనిసిపాలిటీలలో ఈ సంఘాలు ఏర్పడి
పని చేయుచున్నవి. గుంటూరు, నెల్లూరు, కృష్ణా,
పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలలో ఈ సంఘాల
కేంద్రాలున్నవి. ఈ కార్మికుల సంఖ్య దాదాపు
60 వేలు దాటుతుంది. అనంతమైన కార్యదీ
క్షతో, పట్టుదలతో కృషిచేసినచో ఈ సంఘానికి
సంఘటితశక్తి ఏర్పడి, ఆంధ్రదేశంలో బలవత్తర
శక్తిగా తయారు అగును.

ఈ సంఘాలుకాక ఇట్లాంటివి దేశంలో
అన్నిచోట్లా పనిచేస్తున్నవి.

వ్యవసాయం, నాగలితో నేలదున్ని బ్రతకుట
మనలో అసంఖ్యాకులకు పారంపర్యవస్తున్న
అనువంశికవృత్తి. ఇన్ని సంఘాలు పనిచేస్తూ,
ఇంతచైతన్యం వున్నప్పటికీ వ్యవసాయ కూలీల
సంఘాలు ఇంకా కావలసినన్ని ఏర్పడలేదు.

వీరిది అసలు ఈ ప్రధాన
వ్యవసాయ కూలీ మైన కూలీ సంఘములలో
సంఘాలు-వాటి ఒక ప్రత్యేకవర్గము. వీరిలో
ప్రాముఖ్యము చాలామంది సెంటుభూమి
కూడా లేనివారు గనుక, వీరు

నికృష్టమైన జీవితం గడుపుతూ ఉండడంచేత
వీరిలో సంఘైక్యం, చైతన్యం తక్కినవారిలో
కన్నా త్వరలో ఏర్పడుతుంది. ఈ వ్యవసాయం
మనకు నిన్నామొన్నా వచ్చినది గాదు. అనాది
నుంచీ వచ్చినవృత్తి. ఈ వృత్తిలో కొన్నిచోట్ల
యజమానికి-కూలీకిమధ్య, పెట్టుబడికి - కూలీకి
మధ్య అంతరం అంతగాలేదు. చాలామంది రైతు
లకు స్వంతకవతం వున్నది. కొందరు, కూలీలను
పెట్టి పని చేయించుకుంటారు. వీరిలో పరస్పరం
ప్రేమ, పరిచితి వుంటుంది. కొన్నిగ్రామాలలో
కొన్నికుటుంబాలు అరకలు కట్టుకొని, ఒకరికొ
కరు సాయంగా పండించుకోవడమూ కలదు.
మళ్ళీ కూలీ విషయములో, డబ్బు రూపకంగా
గాక గింజలు, ధాన్యం మూలకంగా వుంటుంది.
వ్యవసాయక కూలీకి, “ పాలేరు ” అనే పదం
వ్యవహరిస్తాము. ఇది భాగస్వామి అని అర్థం
ఇస్తుంది. మొత్తంమీద కూలీ ధాన్యరూపంగానే
వుంటుంది. ఇప్పుడు ఈ పద్ధతి నశించి, ఐకమత్యం
పోయినది. పొలందున్ని, నట్టనడి ఎండలో పని
చేయు కాపుకు కడుపుకు పిడికెడు కూడైన లేక
పూరిగుడిసెలో కండల్లో ప్రాణాలు పెట్టుక

శ్రీ వి. వి. నరసింహం,
కార్మిక పక్షమున మద్రాసు శాసన సభా సభ్యులు.

బ్రతకవలసి వచ్చిందంటే, వారి కష్టాలు అధికత
మమై విషమిస్తున్న వన్నమాట.

వీటికితోడు, సాంఘికంగా వ్యవసాయ కూలీ
లకు తగినస్థానం లేకున్నది. హరిజనులు, యానా
దులు, ఎరుకల వారెంతోమంది వ్యవసాయ
కూలీలలోని రకమువారు. విశాఖపట్నం జిల్లా
నుండి, తూర్పు గోదావరిజిల్లాకు వచ్చిన కూలీలు

కొందరు భూమిని సంపాదించుకొనిరి. కానీ హరి
జనులేమీ సంపాదించ లేకుండుట విచిత్రము.
ముఖ్యంగా మనవ్యవసాయపు పద్ధతులమీద
ఆధారపడ్డ రైతుకు, వాన సకాలంలో లేకపోయి
కొన్ని కష్టాలు కలుగుచున్నవి. రాష్ట్రంలో ఏర్పడ్డ
వ్యవసాయ కూలీ సంఘానికి, అనేక ఉపశాఖలు
గా, అన్ని చోట్ల వివిధ సంఘాలు ఏర్పడి పనిచేస్తే
వీరి దారిద్ర్య పిశాచమును పారద్రోలవచ్చును.
ఈ కార్మికోద్యమమునకు పై చెప్పినవారేకాక
పులుపుల శివయ్యగారు, పుచ్చలపల్లి సుంద
రయ్యగారు, ప్రతాప రామసుబ్బయ్యగారు,
కేలం అప్పలస్వామిగారు, మరుపిళ్ళ చిట్టిగారు,
దిగుమర్తి రామారావుగారు, టి. వెంకటేశ్వరరావు
గారు, గిరిరాజు సత్యనారాయణగారు మొద
లైనవా రనేకులు తోడ్పడుచున్నారు. రాజ
మహేంద్రవరములో శ్రమజీవి అనే వారపత్రికను
చిలకమర్రి సత్యనారాయణాచార్యులుగారు
నడుపుచున్నారు.

ఈ ఉద్యమం భారత దేశ భావిస్వాతంత్ర్య
చరిత్రలో ఒక స్వర్ణపుటను వ్రాసుకొని, తన
ధర్మం నెరవేర్చుకోగలదని ఆశించవచ్చును!

అవని అంతా పెద్ద అక్షయ పాత్ర !
అఖిలేశు హస్తమే అన్నపూర్ణమ్మ !
ఆరిపోవనిది నా ఆకలే ఐతే
అంతు దొరకనిది ఆ అమృతాబ్ధికాదా ?
అన్నమో, అమృతమో ఆకొన్న పేదకో
కన్నతల్లి బ్రతుకునిండ భిక్షాండేహి !

—దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి.

6. విద్యార్థి ఉద్యమము

విషయ సంగ్రహము :—ఉద్యమము—దాని ప్రారంభము : తక్కిన దేశీయ జాతీయోద్యమములతోపాటు విద్యార్థుల ఉద్యమముకూడా 1920-'23, '30-'31 లో బయలుదేరి '34-'36 లోని అంతర్జాతీయ సంఘటనలవల్ల బలపడినది ; '36 లో అఖిల భారత విద్యార్థి సంఘము ఏర్పడి రాష్ట్రీయోద్యమాలకు దారి తీసినది ; తత్ఫలస్వరూపము ప్రతి కళాశాలలోను గల విద్యార్థి సంఘములు ఈ ఉద్యమానికి పునాదులు ; అందులో ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్ విద్యార్థి సంఘము ప్రధానమైనది. 1937 లో గుంటూరులో బాట్లవాలాగారి అధ్యక్షతన ఆంధ్రరాష్ట్ర విద్యార్థి సభ జరిగినది; కామ్రేడ్ ఎం. బసవపున్నయ్యగారు దానికి కార్యదర్శి; ఉద్యమాదర్శములు ; ఆంధ్రరాష్ట్ర విద్యార్థిసంఘ కార్యనిర్వహణమునకు ప్రధాన అంగములు. స్థానిక సంఘములు మొ॥ ; ఇవి పాల్గొనుచున్న స్థలములు.

విద్యార్థుల ఆంధ్రోద్యమము—సర్ రామలింగా రెడ్డిగారి ప్రోత్సాహము : '37 లో వాల్తేరునందు ఆంధ్రవారము : చెన్న పురిలో నైతము :

ఈ ఉద్యమమునకు ప్రతిబంధకములు : దానినిగూర్చి గాంధీ గారి అభిప్రాయము—.

“ఆధునిక నాగరికత నశించకుండా రక్షించి, దానిని ఉజ్జీవిత మొనర్చే ఆశయం అవసరం. ఈనాటిజగత్తులో విజ్ఞానం వహించవలసిన పవిత్ర కర్తవ్య మేమంటే, సంఘ జీవనంలో దానిని ప్రవేశపెట్టడం, ఆమూలంగా మానవజాతి సంపూర్ణ వికాసం చెందగలదన్న విశ్వాసం కలిగించడమూను.”

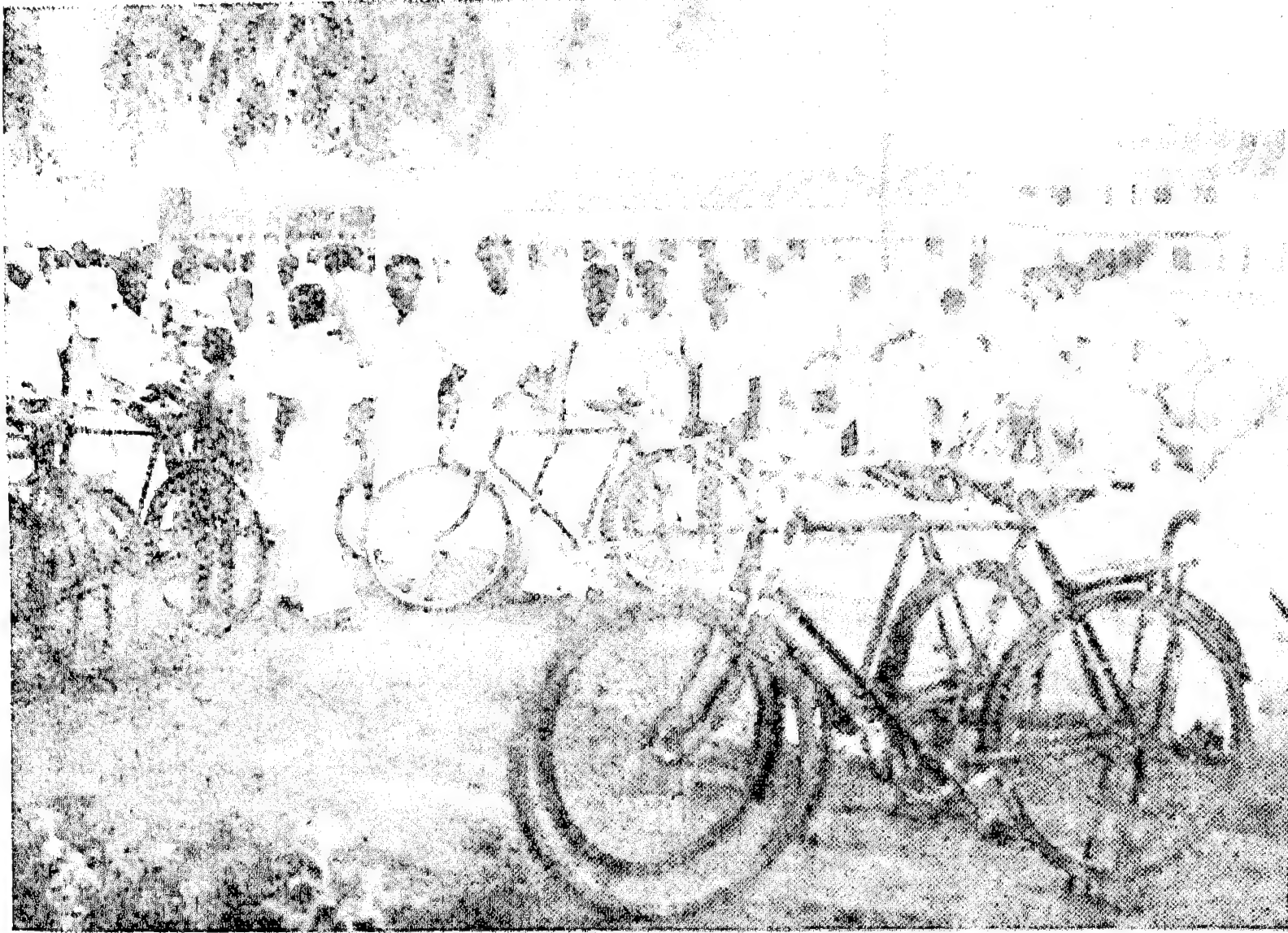
ఉత్తమ ఆశయముల కలిగి, విజ్ఞానవికాసముల వ్యాప్తికి అనవరతమూ కృషిచేయుచున్న ఈ నవయుగపు ఉద్యమములలో ఆంధ్రరాష్ట్ర విద్యార్థి ఉద్యమము ఒకటి. ఆంధ్రరాష్ట్ర విద్యార్థి సంఘము అఖిల భారత విద్యార్థి సంఘముతో కలిసి కార్యక్రమము నిర్ణయించుకొని పనిచేయును.

ప్రపంచపు పునాదులనే కదలించిన 1929 ఆర్థిక సంక్షోభమునల్ల సామ్రాజ్యవాదదేశములలో తీవ్రమైన కార్మికోద్యమములు బయలుదేరినవి. ఆపైని, బానిస దేశములలో జాతీయ

ఉద్యమములు విలసిల్లి బలపడినవి. ఆర్థికంగాను, రాజకీయంగాను, సాంస్కృతికంగాను, పుస్తకములను

తాపరంగాను తీవ్రమైనమార్పులు జరుగుచున్నవి. గాంధీ, మార్టన్, మార్క్స్, లెనిన్, ప్లాటో, రోమేరోలా, రవీంద్రుడు, అరవిందుడు, స్టాలిన్ మొదలైన మహనీయులు ఉద్భవించి, నిత్యనూతన త్యాగిని అనుసంధానిస్తూ స్రవ్యతై, మానవకుటుంబములో మహత్తరమైన ఆవేశమునూ, ఊహలను ప్రజ్వలింపజేసిరి. ఈ ప్రముఖ సన్నివేశములన్నీ విద్యాలయములలోను విద్యార్థుల జీవితములోను, శరవేగముతో అనేక మార్పులను తెచ్చినది. ప్రజాశక్తి ప్రస్ఫుటమైనది.

1920-23, 1930-31 జాతీయ ఉద్యమములు విద్యార్థుల నాకర్షించి వారిలో తీవ్రసంచలనము, రాజకీయ చైతన్యము కలిగించినవి. 1934-36 మధ్య జరిగిన అంతర్జాతీయ, జాతీయ సంఘటనలు కూడా విద్యార్థుల కొక పాఠమును చెప్పినవి. ఫాసిజానికి గురియైన ప్రజాస్వామ్య రాజ్యములు, చీనా స్యాతంత్ర్య పోరాటము, 1936 ప్రపంచ విద్యార్థుల సమ్మేళనం, గాంధీజీ నాయకత్వం, 1934 కాంగ్రెసు సోషలిస్టుపార్టీ

బండరులో విద్యార్థులు సమ్మె సందర్భమున పికెటింగ్ చేయుట.

స్థాపన, కిసాన్ సార్వీ ప్రచారము, కాంగ్రెసుకు నెహ్రూ అధ్యక్షత మొదలైనవన్నీ, ఇప్పటి విద్యార్థి ఉద్యమమునకు తోడ్పడిన అంశములు. విద్యార్థులు విద్యార్థి సంఘముల ద్వారా ఉన్న తికి రావలెననే నెహ్రూపండితుని సందేశము విద్యార్థుల హృదయములలో నాటుకొనెను. 1936లో వివిధరాష్ట్ర విద్యార్థుల మధ్య నెహ్రూ సామరస్యమును కల్పించుటకు, విద్యార్థులను భావి పౌరులుగా తయారుచేసి జాతీయ స్వాతంత్ర్యసమరములో పాల్గొనుటకు సన్నద్ధుల చేయుటకు అఖిల భారత విద్యార్థి సంఘము నెలకొల్పబడి, రాష్ట్ర ఉద్యమాలకు దారి తీసినది. ప్రస్తుత విద్యావిధానం లోపభూయిష్టముగానుండి విద్యార్థుల నిర్మాణశక్తికి (Creative intellect) దోహద మివ్వలేక పోవుటచేతను, విద్యాలయాధికారులు విద్యార్థుల స్వేచ్ఛను కొంత అరికట్టుటచేతను విద్యార్థులలో విజ్రంభించుచున్న స్వాతంత్ర్యకాంక్ష, ప్రజాసేవాభిలాష

విద్యాలయములలోని తమనకు బయటి ప్రాచీన చరిత్రమునకు సామరస్యము నునర్పి తమ వ్యక్తిత్వమును స్థిరపరచుకొనవలెనన్న వాదనలతో సరితమే ఈ విద్యార్థిసంఘ నిర్మాణము.

ఈ విద్యార్థి సంఘముల ఏర్పాటుచేయు పూర్వము ప్రతి కళాశాలలోను, పాఠశాలలోను విద్యార్థి సంఘములున్నవి. అది, సాంస్కృతిక

సంఘము, చారిత్రక సంఘము వివిధమున ఉపసంఘములు కలిగియుండెడివి. విద్యార్థుల సాంస్కృతిక, వైజ్ఞానికాభివృద్ధికి కొంత ఉపసంఘములుండెడివి. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థి సంఘమునూడా ఈ సాంస్కృతిక సంఘ స్వరూపమునే కలిగియుండెడిది. కానీ అప్పటిలో అది, ఇప్పటి విద్యార్థి ఉద్యమములాగు ప్రజాచిన్తనములో ఒక భాగముయ్యండలేదు. సూతనమ్మేద ఈ ఉద్యమానికి దాని పరిణామానికి ముఖ్యముగా కారణము నిచ్చినది. ఇప్పటి ప్రాచీన చరిత్రము, ముఖ్యముగా మన దేశములోని రాజకీయ సంచలనముల వేరే చెప్పవచ్చునట్లేను.

గుంటూరు విద్యార్థులు 1937న సంవత్సరమున గుంటూరులో బాట్లీవాలాగారి అధ్యక్షతక్రింద ఆంధ్రరాష్ట్ర విద్యార్థిసభ జరిపిరి. ఈ సమావేశము విద్యార్థి ఉద్యమమునకొక స్థిరస్వరూపము తీర్చి గలిగినది. ఆ సభకు గుంటూరు, కృష్ణా, నూర్పల్లె పర్చిమ గోదావరి, విశాఖపట్నం జిల్లాలనుండి

సభ్యులువచ్చి పాల్గొని, సంఘ విషయములను చర్చించిరి. కామ్రేడ్ ఎం. బసవపున్నయ్య గారు దానికి కార్యదర్శిగా ఎన్నుకొనబడిరి.

విద్యార్థుల భౌతిక మానసికాభివృద్ధికి వైజ్ఞానిక అభ్యుదయము, ఐక్యత - జాతి మత విద్వేషముల నశింపజేయుట-నేటి విద్యావిధాన

మున దైనందిన జీవితానికి

ఆదర్శములు అనుగుణమైన మార్పులు

చేయ సూచించుట-విద్యా

ర్థుల హక్కులను సంరక్షించు కొనుట-విద్యా

ర్థులలో రాజకీయ చైతన్యముకల్పించి పౌరులుగా

తయారు చేయుట - విద్యార్థి సంఘముల

గుర్తించుమనీ, ఇప్పటి ఆర్థిక పరిస్థితులలో

అధికముగానున్న విద్యార్థుల ఖర్చులు, పరీక్ష

రుసుములు తగ్గించుమని, ఎక్కువమందికి చదువు

కొను అవకాశము కల్పించుమని, హిందీ దేశ

భాషగా చేయవలెనని అధికారులను కోరుట-

ఉచిత నిర్బంధ సైనిక శిక్షణ విద్యాలయముల

లో ప్రవేశపెట్టుట-పాఠ్య గ్రంథములు జాతీయ

జీవితమును చిత్రించేవిగా ఉండునట్లు చేయుట

మొ॥ ఉన్నతాదర్శములతో 1937 సంవత్సరము

లోనే విద్యార్థి సంఘము ప్రారంభమైనది. ఆంధ్ర

రాష్ట్ర విద్యార్థి సంఘ శైశవదశలో, సంచల

నము కలిగించి మార్గదర్శకులైనవారు గుంటూరు

ఆంధ్ర క్రైస్తవ కళాశాలా విద్యార్థులు.

విద్యార్థుల కనీసపు కోర్కెలు అధికారులు

నెరవేర్చుటలేదనియు, డిటెన్షన్ పద్ధతి విద్యా

ర్థులకు కేవలము హానికరముగా నున్నదనియు

విద్యార్థులందరూ అనేకచోట్ల ప్రతిఘటించిరి.

కొన్నిచోట్ల ఈ ప్రతిఘటన సామ్రేల రూపము

దాల్చినది.

ఆంధ్ర రాష్ట్ర విద్యార్థి సంఘ కార్యనిర్వహణ మునకు ప్రధాన అంగములు స్థానిక సంఘములు,

జిల్లా సంఘములు, ఆంధ్ర

ఆం. రా. వి.

సంఘము-దాని

శాఖలు

రాష్ట్ర విద్యార్థి సంఘ కార్య

నిర్వాహకవర్గము, రాష్ట్ర

మహాసభ. 1937 లో కృష్ణా,

గుంటూరు జిల్లాలలోను,

1938 లో నెల్లూరు, తూర్పు-పశ్చిమ గోదావరి,

విశాఖపట్నం జిల్లాలలోను సంఘములు ఏర్పడి

నవి. విద్యార్థుల ప్రాథమిక హక్కులకోసం,

ఆశయములకోసం కృషిసల్పుటకు 1940 నాటికి

అన్నిచోట్ల విద్యార్థి సంఘము లేర్పడినవి. 1941

లో రాయలసీమ విద్యార్థి సంఘములుకూడా

ఆంధ్రరాష్ట్ర విద్యార్థి సంఘములో కలియుటచే

విద్యార్థుల ఐక్యం మరింత బలిష్ఠమైనదని చెప్ప

వలెను. 1940 నాటికి మొత్తపు రాష్ట్ర

సభ్యత్వపు సంఖ్య 4000.

గుంటూరు, బాపట్ల, ఒంగోలు, నర్సారావు

పేట, తెనాలి, పొన్నూరు, కొవ్వూరు, పెదనంది

పాడు, రేపల్లె స్థానిక విద్యార్థిసంఘాలతోకూడిన

గుంటూరు జిల్లా సంఘ సభ్యత్వపుసంఖ్య 1280.

కృష్ణాజిల్లా విద్యార్థి సంఘములో 11 స్థానిక సంఘ

ములు పనిచేయుచున్నవి. బందరు, గుడివాడ,

బెజవాడ, జగ్గయ్యపేట, కైకలూరు, పామర్రు,

పునాదిపాడు, నందిగామ, అవనిగడ్డ, గన్నవరం,

చల్లపల్లుల సభ్యత్వము 1000. పశ్చిమ గోదావరి

జిల్లాలోని ఉండి, మారుతేరు, తణుకు, ఏలూరు,

పాలకొల్లు, కొవ్వూరుల స్థానిక సంఘములలోని

సభ్యత్వము 244. తూర్పు గోదావరి జిల్లా సంఘ

మునకుచెందిన కాకినాడ, రాజమండ్రి, పెద్దా

పురం, పితాపురం, రామచంద్రపురం, అమలా

శ్రీ పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య.

విద్యార్థి, యువజనోద్యమములకై ఎక్కువ పాటుపడిరి,

పురం కొత్తపేట, రాజోలు, సామర్ల కొటలలోని స్థానిక సంఘముల సభ్యత్వపు సంఖ్య 636. విశాఖ పట్నం జిల్లాలోని విజయనగరం, వాల్తేరులలో మాత్రమే స్థానిక సంఘము లున్నవి. నెల్లూరి జిల్లాలో కావలి, గూడూరు, వెంకటగిరి, కందుకూరు, బుచ్చిరెడ్డిపాలెం, నెల్లూరులలో స్థానిక సంఘములు గలవు. 1941 నాటికి రాష్ట్ర సంఘ సభ్యత్వము 6000 పైబడియున్నది. సభ్యత్వములో కృష్ణా జిల్లా ప్రధానస్థానము అలంకరించినది.

1937 నాటినుంచి విద్యార్థులు ముఖ్యముగా అనేకచోట్ల సారస్వత, చారిత్రక కృషి చేయుచుండిరి. ముఖ్యముగా ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారు వాల్తేరులో ఆంధ్రవారము జరిపి, సత్వర ఆంధ్రరాష్ట్రసిద్ధికి తోడ్పడుటకై సంచలనము ప్రారంభించిరి. ఆంధ్ర

విద్యార్థులు- దేశపు చరిత్ర, సారస్వతము, ఆంధ్రోద్యమము కళ, రాజకీయములు మొదలయిన ప్రధాన విషయము

లకు సంబంధించిన పుస్తకములను, కరపత్రములను ప్రకటించిరి. దీనికి డాక్టరు సర్ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి మొదలయినవారున్ను, ఆంధ్రదేశపునాయకులున్ను ప్రోత్సహమిచ్చి, జయప్రదముగా సాగించిరి. 1937 లో వాల్తేరులో ఆంధ్రవారము జరిపి కార్యక్రమము నిర్వహించిన ప్రధాన విద్యార్థులు—శ్రీ ఎ. వి. కృష్ణమూర్తి, జి. ముకుందరావు గార్లు. ఈ ఆంధ్రవారమును ప్రతి సంవత్సరము కొన్ని కళాశాలలు చేయుచున్నవి. మద్రాసు విద్యార్థులున్ను ఈ ఆంధ్రవారములనతి జయప్రదముగా నిర్వహించినారు. మద్రాసులోని విద్యార్థి ఉద్యమమునకు పుచ్చలపల్లి రామచంద్రారెడ్డిగారు, తోటలక్ష్మయ్యనాయుడుగారు తోడ్పడిరి. మన విద్యార్థి ఉద్యమములలో ప్రధానపాత్ర వహించి పనిచేయుచున్నవారిలో కంభంపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు, ఎమ్. రాధాకృష్ణ ఎమ్. ఏ. గారు మొదలైనవారు అనేకులున్నారు.

ఇవేకాక విద్యార్థులు రాజకీయ కార్యక్రమములోను, విద్యావ్యాపక కార్యక్రమములోను వైజ్ఞానిక సమావేశముల నేర్పరచి పాల్గొని స్వాతంత్ర్యము-శాంతి-అభ్యుదయములకై తమ పతాకము ప్రతిష్ఠించి, ముందంజ వేయుచున్నారు.

“రైతు సంఘ కార్మిక సంఘముల పద్ధతి విద్యార్థి సంఘములు స్థాపించుటవసరము. కాని ఇప్పటి మనస్థితిలో విద్యాశాఖాధికారులు నిఘమైన సంఘసేవకుల రీతిగా లేరు. వారు సర్కారు ఉద్యోగులు. సర్కారు ఉద్దేశములు దేశీయ ఉద్దేశములు భేదించుచున్నవి. బ్రిటిషు ప్రభుత్వ వారు ఒక ప్రత్యేకోద్దేశంతోనే ఇప్పటి విద్య నేర్పుచున్నారు. కనుక జాతీయాశయాలతో ప్రతి

తులైన విద్యార్థులకూ, జాతీయతా వ్యతిరేకులయి
సర్కారు ఆజ్ఞకులోబడు ఉపాధ్యాయులకూ మధ్య
సంఘర్షణము జనించెను. విద్య నిమిత్తం, పిమ్మట
జీవిత వృత్తి నిమిత్తం ప్రభుత్వము పైన ఆధార
పడునంతవరకు దానితో పోరి నెగ్గుట విద్యార్థుల
కసాధ్యము. అట్టి సర్కారుసంస్థలలో నుండి
యే రాజకీయాలలో చిక్కుకొనుటవల్ల వారి

విద్యాభ్యాసపు పటుత్వము తగ్గిపోవును. కనుక
దేశబాధల వెల్లడించి, అందుకు పరిహారము
పొందుటకుగాక, తమకిప్పటి విద్యలోని లోప
ములను పోగొట్టుటకే విద్యార్థి సంఘములు...."
అని గాంధీగారు—తమ నిర్మాణ కార్యక్రమ
ములో-విద్యార్థి సంఘములనుగూర్చి వ్రాయుచు
చెప్పియున్నారు.

7. యువజన సంఘములు

రాజకీయ సంచలనము తీవ్రముగానున్న
సమయములో దేశమంతటా అనేక యువజన
సంఘములు వెలసినవి. బానిసత్వ నిర్మూల
నకూ, విజ్ఞాన ప్రచారమునకూ, రాజకీయ
పరిజ్ఞానం కలిగించుటకూ ఇవి ఏర్పడినవి. కొన్ని
ప్రదేశములలో ప్రత్యేక వృత్తులనుబట్టి, కులము
లను పురస్కరించుకొని సంఘములు స్థాపించిరి.
కొందరు యువకులు తమ రాజకీయోద్దేశములు,
తమ దృక్పథము ననుసరించి కొన్ని భిన్న భిన్న
సంఘములు ఏర్పచిరి.

యువజన సంఘములలో పాల్గొన్నవారంద
రున్నూ కాంగ్రెసు, రైతు, విద్యార్థి సంఘములతో
సంబంధమున్న యువకులు. అతివాద సంఘ
ములు, రైతు సంఘములు, విద్యార్థి సంఘములు
ప్రధానపాత్ర ధరించి, ప్రజాజీవిత రంగంలో

పనిచేయ మొదలుపెట్టినప్పటి నుంచి, అందలి
యువకులు ఆయా సంఘములలోనే పనిచేయ
మొదలుపెట్టిరి. దేశస్వాతంత్ర్యము, జాతీయవికృత
మొదలైన సదాదర్శములుగల ఈ సంఘము
లన్నియు కులభేదములను పాటించరాదు.

పైని పేర్కొన్న సంఘములకు పూర్వము,
సమిష్టిగా వాటి కార్యక్రమము యువజన సంఘ
ములే నిర్వహించుచుండెడివి. అనేకులు యువ
కులు వీటిలో పనిచేసిరి. కాట్రగడ్డ రాజగోపాల
రావు, తాపీ మోహనరావుగార్లు మొదలైనవారు
యువజన సంఘములలో అధికముగా పాల్గొని
పనిచేయుచున్నారు.

యువజన సంఘములు ప్రజాహితైక జీవిత
ములో ఉత్తమ భూమిక ధరించినవని చెప్ప
వలెను!

జాతిశౌర్యమే తాండవింపగా
జాతితేజమే దిక్కులబారగ
ఉబికుబికోచ్చే వేడిరక్తమున
వెలిగించండి జ్ఞానజ్యోతిని ;
స్వేచ్ఛాహోమపు సమిధలుగండి,
యువకుల్లారా రండి ముందుకు !

—కృత్తివాసతీధరు.

8. కుల సంఘములు

విషయ సంగ్రహము :— ప్రతికులమందును కలుగుతూఉన్న సాంఘికాచార సంబంధములైన మార్పులవలన, ఆచారములను నియమబద్ధములుగా చేసుకొని తమ కులోన్నతికి పాటుపడవలెనన్న కోరిక అన్ని కులములవారికిని పుట్టినది : తత్ఫలితముగా వైశ్య, మహాజన సంఘములు మొదలగునవి పుట్టినవి; 1910 ఆర్యవైశ్య మహాసభ ; నాటనుండిన్ని దానికి సంబంధించిన సంఘములు, సభలు; ఈ సంఘశ్రేయస్సుకై కృషిసల్పిన వారు కీ. శే. ఆత్మూరి లక్ష్మీనరసింహసోమయాజిగారు; 1926 లో సామి వేంకటాచలం చెట్టిగారు 'ఆర్యవైశ్య వ్యవస్థా వివక్షణి' అనే గ్రంథము ప్రకటించినారు : 1914 లో కమ్మ మహాజన సంఘము; దీనికి 29 వేల రూ॥లకు పైగా మూలధనము ; 1920 లో రెడ్డిమహాజన సంఘము ; దీనికి 85 వేల రూ॥లకు పైగా మూలధనం; 1918 లో ఆంధ్రఅగ్నికుల క్షత్రియ మహాజన సంఘము ; ఈ కులసంఘములు తమ కులమువారికి చేస్తూఉన్న సేవ, ఉపకారము—.

ఆంధ్రదేశమున ఈ శతాబ్దిలో అనేక క్రొత్త క్రొత్త మార్పులు వచ్చినవి. దైనందిన జీవితములో రైళ్లు, కోర్టులు, కళాశాలలు మొదలైనవి ప్రాధాన్యము వహించినవి. ఈ క్రొత్త జీవితమువల్ల ప్రతికులములోను, మతములోను మార్పులు వచ్చినవి. జాతి కులధర్మములు మారుచుండుట గమనించి వాటిని సంస్కరించి, తమ ధర్మములను నియమబద్ధము చేసుకొన వలెనన్న కాంక్ష అందరిలోను అంకురించినది. దీనికి తోడు ప్రతికులమువారికిన్నీ తమ పిల్లలకు పాఠములు చెప్పటకు తమకులమునందలి ఉపాధ్యాయులు కావలెననియు, తమ వ్యవహారముల నడపుటకు తమ కులమందలి స్టీడర్లు కావలెననియు భావము లేర్పడినవి. దానితో ప్రతికులము వారు తమ సంస్థల స్థాపించి, తమ కులమువారి అభ్యున్నతికై కృషి చేయుటకు పూనుకొనిరి. తత్ఫలితముగా ఆంధ్రదేశములో వైశ్యమహాజన

సంఘములు, కమ్మ మహాజన సంఘములు, రెడ్డి మహాజన సంఘములు మొదలైనవి వెలసినవి.

ఆర్యవైశ్య సంఘస్థులు, వైశ్య కులముయొక్క సాంఘిక నైతిక మత విద్యా విషయములలో అభివృద్ధిచెందవలెననియు, దేశములో కృషి-వాణిజ్యములలో పెంపుగాంచి, ధనాభివృద్ధి గలిగియుండవలెననియు లక్ష్యములుగా పెట్టుకొని, 1910 సంవత్సరమున “ఆర్యవైశ్య మహాసభ” జరిపిరి. అప్పటినుండియు ఆంధ్రదేశమున అనేక ప్రాంతముల ఆర్యవైశ్య సంఘములు వెలయుచు, నేటికి ప్రతి గ్రామమునను అల్లుకొని పోయినవి. ఈ సంఘమువారు అనేకవేల రూపాయల ధనము ప్రోవుచేసి, బీద విద్యార్థులకు ఉచిత విద్య నిప్పించుట, సత్రములు నిర్మించుట, అన్నదాన సమాజములు స్థాపించుట, ఆలయ నిర్మాణము గావించుట మొదలైన అనేక సత్కార్యములను చేసిరి. ఆదిలో ఈ సంఘ శ్రేయస్సుకై కృషి సల్పినవారు కీ. శే. ఆత్మూరి లక్ష్మీనరసింహ సోమయాజిగారు. ఆర్యవైశ్య సంఘమునకు సంబంధించిన సర్వవివరణములను తెలుపుచూ, సామి వేంకటాచలం చెట్టిగారు ‘ఆర్యవైశ్య వ్యవస్థావివక్షణి’ అనే గ్రంథమును వ్రాసి, 1926 లో ప్రకటించినారు.

కమ్మ మహాజనులలో ప్రబోధముచేసి వారి నైతిక, వ్యావసాయిక, పారిశ్రామిక, శాస్త్రీయ విద్యాభివృద్ధి చేయుటకు, దురాచారములు తొలగించుటకు, కమ్మ మహాజన సభలు జరుపుటకు “కమ్మ మహాజన సంఘము” ఏర్పాటు చేయబడి

నది. (1914). ఈ సంస్థకు రు 29,000 లకుపైగా మూలధనము కలదు. సంఘమువారి యాజమాన్యముక్రింద ఇప్పటికి 14 మహాజన సభలు జరిగినవి.

కమ్మ సంఘములో వీరు ముఖ్యముగా ప్రశంసనీయమైన విద్యావిషయిక కృషి చేయుచున్నారు. ఇప్పటికి వేతనములు పొందిన విద్యార్థుల సంఖ్య 1433. ఈ సంస్థకు బెజవాడ, గుంటూరు మొదలైన పట్నములలో స్వంత భవనములున్నవి. వేతనములు ఒక్క మద్రాసు రాష్ట్రములోని విద్యార్థులకేగాక మైసూరు, నిజామురాష్ట్రములలోని విద్యార్థులకుగూడా నిచ్చుచున్నారు. ఇప్పటికి వేతనముల మూలమున వెచ్చింపబడిన ధనము రు 26,425 లు. కమ్మ సంఘీయుల అభివృద్ధికి కృషిచేయుటే దీని ముఖ్య ఆదర్శము.

పై సంఘములవలెనే రెడ్డి మహాజనుల అభ్యుదయమునే వాంఛించుచూ 1920 సంవత్సరములో రెడ్డి మహాజన సంఘము స్థాపించబడినది. రెడ్డి విద్యార్థులకు సాయపడుటకు వసతి గృహముల నిర్వహించుట, సంఘశ్రేయస్సుకై సద్గ్రంథప్రకటన, వివిధ అంతర్జాఖిలలోని భేదముల నివారించుట—ఈ సంఘ ప్రధానాశయములు. ఈ సంఘమువారి కార్యరంగములో మద్రాసు రాష్ట్రమే కాకుండా హైదరాబాదు గూడా చేరియున్నది. సంస్థకు రు 85,800 ల మూల ధనమున్నది. విద్యార్థి వేతనములక్రింద సంవత్సర

మునకు అయిదువేల రూపాయలు వెచ్చించుచున్నారు. వీరున్న వార్షిక సమావేశములు నేతేటా జరిపెదరు.

సంఘీభావముతో తమ కులాభివృద్ధికి పాటుబడుటకై 1918 సంవత్సరములో ఆంధ్ర అగ్నికులక్షత్రియ మహాజన సంఘము, రావుసాహేబు పెర్నింగు వెంకటరంగయ్యగారి అధ్యక్షతక్రింద స్థాపించబడినది. 1885 సంవత్సరమున దక్షిణాగ్రామ జిల్లా పరింపేటలో డాక్టరు పి. గురుస్వామి రాయరుగారి నాయకత్వమున 'అగ్నికులక్షత్రియ సంఘము' అను పేరుతో ఈ జాతి సంస్థ అభివృద్ధిచెంది, పై పేర్కొనినట్లు మహాజన సంఘ మైనది. వీరునూ అనేకచోట్ల విద్యార్థులకు వసతిగృహము లేర్పరచియు, వేతనము లిచ్చియు తోడ్పడుచున్నారు. పెర్నింగు వెంకటనారాయణగారు ఈ సంఘ కార్యదర్శి.

ఇట్లే ఇతర కులములకు జెందినవారు తమ తమ సంఘస్థుల శ్రేయస్సును వాంఛించుచూ పనిచేయుచున్నారు. గానీ, కొన్నికొన్నిప్రాంతములలో ఈ సంఘములు గమ్యస్థానమున వక్రించి, కులకక్ష్యలకు త్రోవతీయుటయు తటస్థించుచుండుట పరితాపకరమైన విషయము. ఎవరి అభివృద్ధికి వారు పాటుబడుట తప్పుకాదుగానీ, కులభేదముల పెట్టుకొనుట కూడదు. “వెన్నా మీగడ వంటి శబ్దముల నొప్పు” నట్లు అన్ని కులముల వారు ఐక్యముగలిగి ఆశయసిద్ధికి యత్నించుట శుభకరము!

9. నిర్మాణ కార్యక్రమము

భారతదేశ స్వాతంత్ర్యోద్యమమును కొనసాగించుచున్న ఈరోజులలో నిర్మాణకార్యక్రమము యొక్క ప్రాముఖ్యము అనిర్వచనీయమైనది. సంఘ వివక్షతలు పాటించకుండా, దాస్యశృంఖలావిచ్ఛేదన కొరకు ప్రతి భారతీయుడు కృషి చేయుచున్నాడు.

గాంధీ మహాత్ముడు; అసహాయోద్యమ కార్యక్రమము, రాజకీయాందోళనలతో పాటు నిర్మాణ కార్యక్రమమును గూడా సూచించి, సత్యాగ్రహముకు—స్వాతంత్ర్యోద్యమమునకును గలసంబంధమును నిరూపించి, జీవితరంగములన్నిటిని దానిలో నిమిడ్చి, ప్రతి భారతీయునకు అనుగుణముగా దానిలో అన్ని అంశములకున్నా అభివృద్ధిని సూచించు ఏర్పాట్లు చేసియున్నాడు.

సాంఘికమైత్రి, అస్పృశ్యతానివారణ, త్రాగుడు నిషే

ధము, ఖాదీ-గ్రామ పరిశ్రమలు, గ్రామపరిశుద్ధి, వయోజన విద్య మొదలైనవన్నియు అందలి ప్రధాన ఖండములు.

అస్పృశ్యతానివారణకు హరిజన సేవాసంఘములు; మన గ్రామములు స్వయంపోషకములుగా నుండుటకు, జీర్ణించి పోవుచున్న గ్రామ పరిశ్రమలను పునరుద్ధరించుటకు (అనగా నేత, కమ్మరి, కుమ్మరి, వడ్డీంగము మొదలైనవన్నీ), ఖద్దరు వ్యాపకము మొదలైన కార్యక్రమము ఏర్పరచ బడియున్నది. గాంధీగారు, 13 అంగాలుగల నిర్మాణ కార్యక్రమమును, 18-8-1940 తేదీ హరిజన పత్రికలో వివరించియున్నారు.

క్రింద వివరించు—ఖద్దరు, హరిజనసేవ, వయోజన విద్య మొదలైన వన్నియు ఈ నిర్మాణ కార్యక్రమములోని భాగములే.

(అ) హరిజనోద్యమము

విషయ సంగ్రహము :— హరిజనులను అస్పృశ్యులుగ నెంచు ఆచారము కొంతకాలమయి ఏర్పడియున్నది : ఇది ఆచారమేకాని శాస్త్రసమ్మతముకాదు; హరిజనుల బాధలు; వారిలో జాతీయోద్యమమువల్ల కలిగిన ప్రబోధము; డాక్టర్ అంబేద్కర్ నిమ్నజాతులకు ప్రత్యేక నియోజన వర్గాధికారము కోరుటను ప్రతిఘటించుచు గాంధీమహాత్ముని ప్రాయోపవేశము; ఆంధ్రదేశమున హరిజనోద్యమము వీరేశలింగం, వేంకటరత్నంనాయుడుగార్ల ప్రారంభించియుండిరి; దానికి మహాత్ముని ఉద్యమము తోడయినది : 1932 ఆంధ్రరాష్ట్ర అస్పృశ్య సేవాసంఘము—అఖిల భారత హరిజన సేవాసంఘమునకు ఆంధ్రశాఖగా ఏర్పడినది; ఇందలి ప్రచారకులు : హరిజననిధి : హరిజన యాత్రలు : తిరువాన్కూరు యాత్రలు : అక్కడి దేవాలయములలోనికి హరిజనులు ప్రవేశించుటకుండిన నిర్బంధము తొలగిపోవుట : ఆంధ్రదేశమందలి హరిజనుల సంఖ్యలు : హరిజనులలో విద్యావ్యాప్తిగల నేటి సౌకర్యములు : మహాత్ముని హరిజన యాత్ర, మహాత్ముని హితవాక్యములు—.

సాంఘిక జీవితమును భయంకర మొనర్చి, ఐక్యము నిర్మూలించి మాలలనీ, మాదిగలనీ అంటరాని తనమును

సృష్టించిన హింసాత్మకమైన పెను భూతము—హిందూ సంప్రదాయము. ఇది నింద్యమైన పరిగణన. దీనిని మతాచార మనుటకన్న అసత్యము మరియొకటి లేదు. అసలు సవర్ణులచే, మాలమాదిగ లంటరానివారిగా నెంచబడుచున్నప్పుడు, వీరిలో కొన్ని శాఖలవారు (మాలలు, మాదిగలు, శబరులు) ఇంకొక శాఖవారిని అస్పృశ్యులుగా నెంచుచున్నారు. ఈ అంటరానితనము వేళ్లు పాతుకపోయినది. నీచము, మలినముని సవర్ణులెంచు వృత్తులే ఈ నిమ్నజాతుల వృత్తులై, వారికి

సంఘమున 'చ్యుతి' కలిగించినది. హరిజనులలో దానితో వారికి దేవాలయములు, ప్రబోధము- బడులు, సూతులు, చెరువులు మొదలైన చోట్ల అర్హత పోయినది. ప్రారంభ దశ యిన చోట్ల అర్హత పోయినది. పాఠశాలలు మొదలయిన వానిలో

ప్రవేశము, సంఘములో తగిన స్థానము లేక పోవుటచేత వీరు విద్యా విషయికముగా వెనుకబడి బీదలై, సంఘములో ఉన్నతస్థానమును కోల్పోయిరి. సంఘములో వీరికుష్ట బాధలు, కష్టములు అనిర్వచనీయములు. హరిజనులు తరతర

మహాత్ముడు 1933 సం॥లో ఆంధ్రదేశ హరిజన యాత్రకు బయలుదేరుట.

ములుగా బాధపడుచు, హీనులమను భావముతో త్రాగుడు మొదలైన కొన్ని దురభ్యాసముల పాలై నారు. అంటరాని తనము నిర్మూలించి, నిమ్మజాతులను సంస్కరించుట ప్రతి జాతీయ సేవకుని కర్తవ్యము!

మానవులందరినీ భగవంతుడు సమాన హక్కులతో సృష్టించి యున్నాడు. ఆ దివ్యసృష్టిలో హెచ్చు తగ్గులు, అంట తగినవారు, అంటరానివారు అను వివక్షతలు లేవు. మన మందరము హరిజనులము ; అనగా హరికి జేందిన మనుష్యులము. సంఘములో ఏర్పడిన అంటరానివారనే ఈ కాలువ్యమును తుడిచివేసుకొనవలెనని మహాత్ముడు ఉద్బోధించుచు, అస్పృశ్యతానివారణకు కృషి జేయుచున్న మాట జగద్విదితమే కదా!

రెండవ రౌండు టేబిల్ సభకు, నిమ్మజాతి ప్రతినిధు

లుగా వెళ్లిన డా॥ అంబేద్కర్ మొదలయిన వారు, నిమ్మజాతులకు ప్రత్యేక నియోజకవర్గములు ఇవ్వవలసినదిగా ప్రభుత్వము వారిని కోరిరి. దీనికి గాంధీగారు ఎంత మాత్రమూ అంగీకరించ లేదు. అస్పృశ్యులు హిందూ సంఘములో ఒక శాఖ అనిన్నీ, హిందూ సంఘసౌష్ఠవమునకు గానీ, భారతదేశ పురో

మహాత్ముడు - భివృద్ధికి గానీ ప్రత్యేక హరిజనుల సేవ నియోజక వర్గములు హాని కరములనిన్నీ, నిమ్మజాతు

లకు అట్టి ఏర్పాటులు చేసిన తన ప్రాణము నైనా అర్పించి దానిని ప్రతిఘటింప సిద్ధముగా నుంటినని ఆయనచెప్పెను. తరువాత కమ్యూనిస్ట్ ఎవార్డు ప్రసాదించబడి, నిమ్మజాతులకు ప్రత్యేక నియోజకవర్గములే గత్యంతరములని నిర్ణయింప బడుటచేత, మహాత్ముడు దానిని ప్రతిఘటించుచు ప్రాయోపవేశము చేయసంకల్పించితి నని, లేఖా ముఖమున మ్యాన్ డాట్ మంత్రికి తెలిపెను. ప్రతిజ్ఞా పాలకుడగు మహాత్ముడు 1932 అక్టోబరు 26 వ తేదీన, తన నిశ్చయానుసారము ప్రాయోప వేశమును ప్రారంభించెను. అంతటితో ప్రపంచ మంతటినీ గాంధీ ప్రాయోపవేశము కళవర పరచి

నది. ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వమువారు కూడా మహాత్ముని ప్రభావమును గుర్తెరిగి, తమ ధృక్పథమును మార్చుకొని, నిమ్మసంఘీయులకు ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్య ముండ నక్కరలేదని నిశ్చయించిరి. 1932 సెప్టెంబరు 7 వ తేదీన గాంధీమహాత్ముడు తన ప్రాయోపవేశ ఉపసంహారమును శ్రీ సత్రూ, జయకర్, అంబేద్కరు, సరోజిని, రవీంద్రుల సమక్షములో జరిపెను. తరువాత, మహాత్ముడు పూనా ఒడంబడిక పిమ్మట హరిజనోద్యమమునకు కృషిచేయ మొదలు పెట్టెను.

ఆధునికాంధ్ర) జాతి వికాసమునకు మూల పురుషులగు వీరేశలింగంగారు వెదజల్లిన సంఘసంస్కరణ బీజములు, యుగ పురుషుడగు మహాత్ముని పిలుపు నందుకొని అస్పృశ్యతా నివారణమునకు అనుకూల వాతావరణము సృష్టించెను. మహాత్ముని చరిత్రాత్మకమగు ప్రాయోపవేశము సహజ సంస్కరణాభిలాషులగు ఆంధ్రుల నాకర్షించి, అమానుషచారమైన

ఆంధ్రనర్వస్వము

అస్పృశ్యతను నివారించు ప్రయత్నములకు పురికొల్పెను.

యేలూరులో జరిగిన సప్తమ ఆది

ఆంధ్ర దేశమున మాంధ్ర సభయందు సమిష్టి నియో
హరిజనోద్యమము - జకవర్గముల బలపరచుచు, మహా

ఆంధ్ర-రాష్ట్ర హరిజన తుని యందు సంపూర్ణ విశ్వాసము

సేవా సంఘము ప్రకటించబడి,

పూనా ఒడంబడిక

కూడా ఆమోదించబడినది. ఈ సమయ
ముననే ఆంధ్రరాష్ట్ర అస్పృశ్య నివారణ
సభ, విజయవాడలో ఆంధ్రభీష్మ న్యాయపతి
సుబ్బారావు పంతులుగారి అధ్యక్షత క్రింద
జరిగి, ఆంధ్రరాష్ట్ర అస్పృశ్య సేవా
సంఘము 16-10-32 తేదీన నిర్మించబ
డెను. దానికి దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు
పంతులుగారు అధ్యక్షులుగను, మాగంటి
బాపినీడుగారు ప్రధాన కార్యదర్శిగను,
నరాలశెట్టి దేవేంద్రుడు, వేముల కూర్మయ్య
గార్లు (హరిజనులు) సంయుక్త కార్య
దర్శులుగాను ఎన్నుకొనబడిరి. ఈ సంఘము
అఖిల భారత హరిజన సేవాసంఘమునకు
ఆంధ్ర శాఖగా చేర్చుకొనబడినది. రాష్ట్ర
సంఘమునకు అనుబంధముగా జిల్లాసంఘము
లున్నవి. మాగంటి బాపినీడుగారిలో సం
యుక్త కార్యదర్శిగా ఇప్పుడు బి. ఎస్.
మూర్తిగారున్నారు. కాశీనాథుని నాగేశ్వర
రావు పంతులుగారి స్థానమున వేమవరపు
రామదాసు పంతులుగారు అధ్యక్షులైరి.

అస్పృశ్యతా నివారణోద్యమమునకు
మహాత్ముని ఆంధ్రరాష్ట్ర హరిజన యాత్ర
(1933) కొంత

ఆంధ్రదేశము - బలమిచ్చినది. అంతయగాక

అస్పృశ్య నివారణ - రాజకీయ సభలలో, ఆస్తిక మహా
హరిజనోద్యమప్రచారము సభలలో అస్పృశ్యతా నివారణము
ప్రచారకులు గూర్చి ఆందోళన చేయబడు
చున్నది. వీరేశలింగం పంతులుగారు,

చి|| లక్ష్మీనరసింహంగారు ఆది ఆంధ్రులకు పాఠశాలల
పెట్టిరి. పిఠాపురం రాజాగారి కళాశాలలో ఆదిఆంధ్రులకు

ప్రవేశమిచ్చిరి. గుడివాడలో గూడూరు రామచంద్రా రెడ్డిగారు

సేవాశ్రమము నెలకొల్పిరి. ఈ ఉద్యమమునకు పెదపాద

ములో నల్లసాటి హనుమంతరావుగారు, బందరులో వేమా

రాంజీరావుగారు, మోచెర్ల రామచంద్రరావుగారు, డా||

జోగయ్య శర్మగారు సర్వవిధముల తోడ్పడిరి.

* హరిజన యాత్రకు ముందు మహాత్ముని సందేశము.

My Dear Bapikeder,
Please tell all the
workers that I
expect great things
from Andhra Pradesh.
With merely good long-
tired but also many
pure hearted and
self sacrificing
servants working
26/11/33 Yours with
sincerely

* నా ప్రియమైన బాపినీడు: నేను, గొప్ప విరాళము

హృదయ పూర్వకమగు త్యాగశక్తి గలిగిన హరిజన

కులనే కాకుండా ఇంకను అనేక విశేష కార్యములను ఆంధ్ర

దేశమునుండి కోరుచున్నానని సహచరులందరికీ చెప్పము.

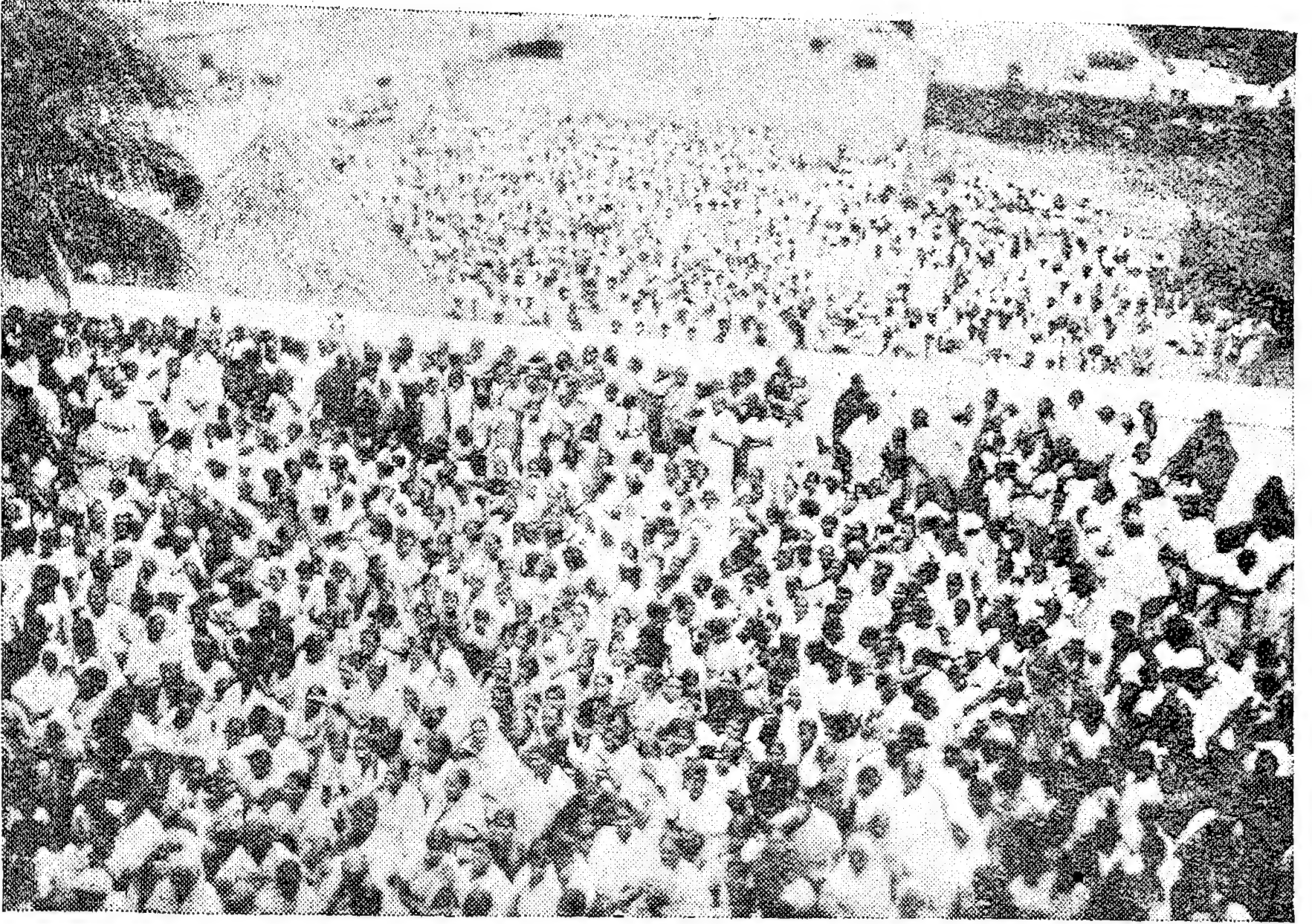
ఇట్లు

‘బాపి

26-11-33.

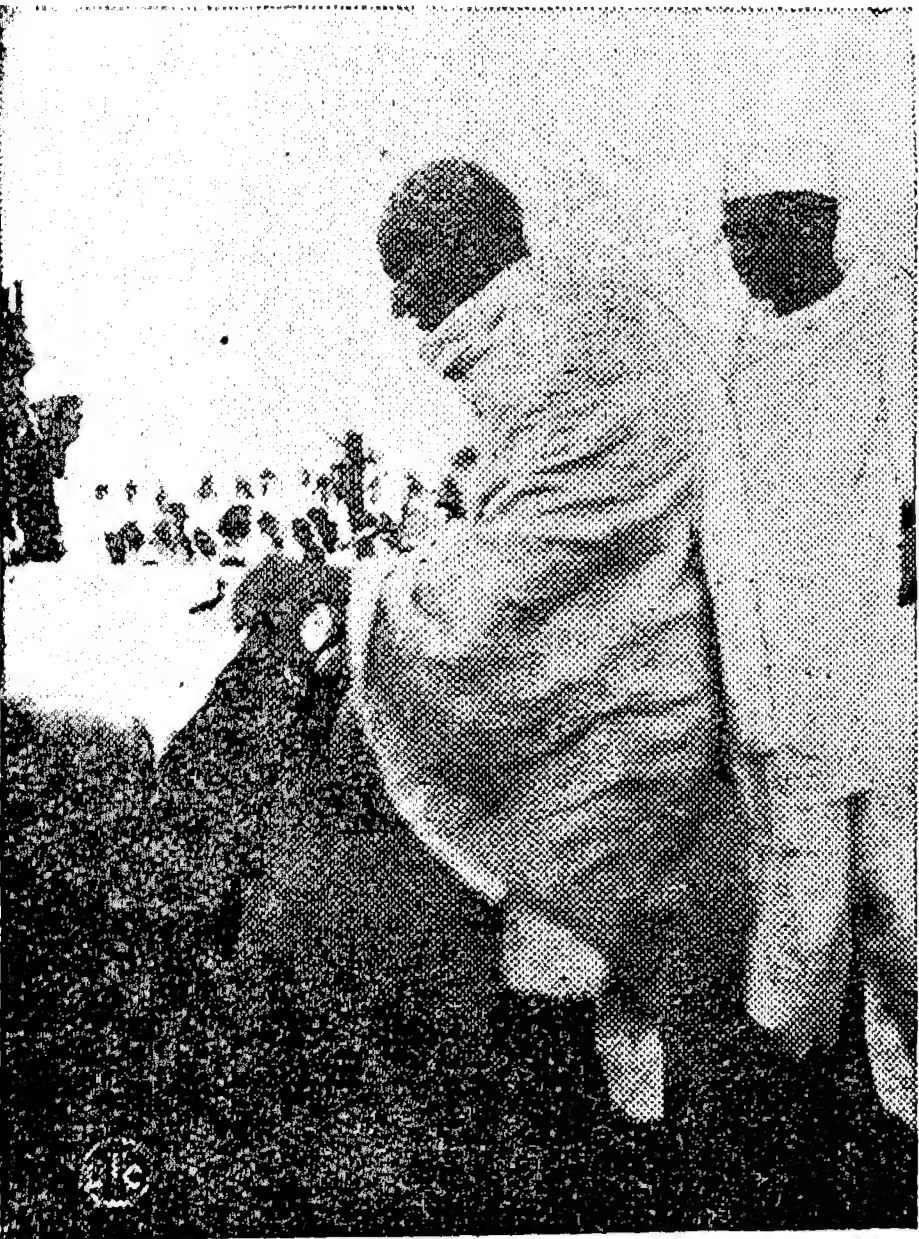

బ్ర|| శ్రీ|| బం
కుమల్లి మల్లయ్య
శాస్త్రీగారు, నరా
లశెట్టి దేవేంద్రు
డుగారు, కుసుమ
ధర్మన్న కవిగారు,
ఉండూరి సుబ్బా
రావుగారు, రా
యుడు గంగయ్య
గారు, మంగళగిరి
రాఘవదాసు గారు
సాకేటి గురువులు
గారు, కుసుమ
వెంకట్రాయుడు
గారు, వెన్నేటి
సత్యనారాయణ
గారు, తలారి గో

వేనకువేలు ప్రజలు మహాత్ముని ఉపన్యాసమధువును గ్రోలుచుండుట.

పాలరావు నాయుడుగారు, దుగ్గిరాల సూర్యప్రకాశరావు
గారు, తల్లాప్రగడ నరసింహశర్మగారు, అన్నదాత ఆదినారా
యణగారు, స్వామి నారాయణానందగారు, కాశీనాథుని

సభలో మహాత్ముడు హరిజన ప్రబోధము గావించుచుండుట.

నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు, ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు,
అయ్యదేవర కాశేశ్వరరావుగారు, గొల్లపూడి సీతారామ
శాస్త్రీగారు, రాయసం వెంకటశివుడుగారు, కల్లూరి సుబ్బా
రావుగారు, ఆచార్య రంగాగారు మొ||వారు ప్రచారములో
పాల్గొని ఉద్యమమును వికసింపజేసిరి. కవులం మణ్మథము
గారు తమ నందనారు హరికథలతోను, చెరుకువాడ నరసిం
హంపంతులుగారు హాస్యరసోక్తియుక్తములైన ప్రసంగముల
తోను, మాగంటి బాపినీడుగారు మ్యాజిక్ లాంతరు ఉపన్యా
సములతోను ప్రజాదృష్టి నీవిషయముపై మరల్చిరి. మంగి
పూడి వేంకటశర్మగారు నిరుద్ధభారతమును రచించి, హరిజ
నుల దైన్యస్థితి—రాతిబొమ్మైన కన్నీరు రాల్చునటుల—
చిత్రించి, హరిజనాభ్యుదయమునకై పాటుపడిరి.

ఉత్సాహముగల యువకులతో యాత్రలు, సేవాదశ
ములు బయలుదేరి పాటలుపాడుచు, ఉపదేశములను ఉద్బో
ధించుచు, ప్రదర్శనముల నేర్పాటు చేయుచు దేశములోని
పల్లెపల్లెలకు వెళ్లి సంచారము చేసెను.

హరిజన యాత్రలు - ఇట్టివి ప్రథమమున తల్లాప్రగడ
తిరువాన్కూరుయాత్ర నర్సింహశర్మ గారిచే నర్సాపురం
తాలుకాలో జరుపబడెను. ఆంధ్ర

శ్రీ మాగంటి దావినీడు.

ఆంధ్ర రాష్ట్ర హరిజన సేవాసంఘ కార్యదర్శి.

దేశమున హరిజనులు, సవర్ణ హిందువులు గలసి 149 స్థలములయందు సంయుక్తభజనలు చేసిరి. మొత్తము మీద ఈ ఉద్యమ ఫలితముగా హరిజనులకు ఆలయప్రవేశము లభించి, వారికిగల ఆలయప్రవేశార్హత స్థిరపడినది. నూతులు, చెరువులు సవర్ణులతోపాటు హరిజనులు ఉపయోగించుకొనుట అరంభమై, సవర్ణుల ధృక్పథములో కొంత మార్పు వచ్చినది. హరిజనులపై ప్రత్యేకముగా హరిజనసేవా సంఘమువారు 5వ నూతులను, రెండు చెరువులను త్రవ్వించి సాయపడిరి. శ్రీ పద్మనాభదాస వంచిపాల సర్ బలరామవర్మ—తిరువాన్కూరు మహారాజు—తన రాజ్యమందలి దేవాల

డా. ఘంటశాల సీతారామశర్మ,
ప. కృ. జిల్లా హ. సేవా
సంఘ కార్యదర్శి.

యము లన్నిటిలో నూ
సమస్త హిందువులకు సమా
నముగ దర్శనపూజా ప్రసాద
స్వీకరణాది హక్కులను కలి
గించుచు మహోత్సృష్టమైన
ప్రకటన చేసెను. దీనితో
అక్కడ హిందూమత మాలి
న్యము, నికృష్టావస్థ రూపు
మాసెను. ఆదర్శవంతమైన ఆ
యాలయముల సంస్కరణ
ఫలితముల దర్శించుటకై

‘ఆంధ్రహరిజన తిరువాన్కూరు యాత్ర’ను హరిజన నాయకులు చేసి వచ్చిరి.

ఆంధ్ర దేశములో—

విశాఖపట్నం జిల్లాలో నూ
టికి 10 మంది, తూర్పు
గోదావరి జిల్లాలో నూటికి
21 మంది, పశ్చిమ గోదావరి

జిల్లాలో నూటికి 20 మంది, క. శ్రీ మండపాళ రంగయ్య,
కృష్ణా జిల్లాలో నూటికి 16 తూ. గో. జిల్లా హ. సేవా
మంది, గుంటూరు జిల్లాలో సంఘ కార్యదర్శిగా నుండిరి.
నూటికి 8 మంది, నెల్లూరు

జిల్లాలో నూటికి 18 మంది, కడప జిల్లాలో నూటికి
12 మంది, కర్నూలు జిల్లాలో నూటికి 11 మంది, బళ్లారి
జిల్లాలో నూటికి 11 మంది, అనంతపురం జిల్లాలో నూటికి

11 మంది, చిత్తూరు జిల్లాలో

ఆంధ్ర దేశములోని

హరిజనులు

నూటికి 17 మంది చొప్పున—జననం

భ్యుత్ హరిజనులున్నారు. వీరిలో

విద్యా విషయిక కృషి, ముఖ్యముగా

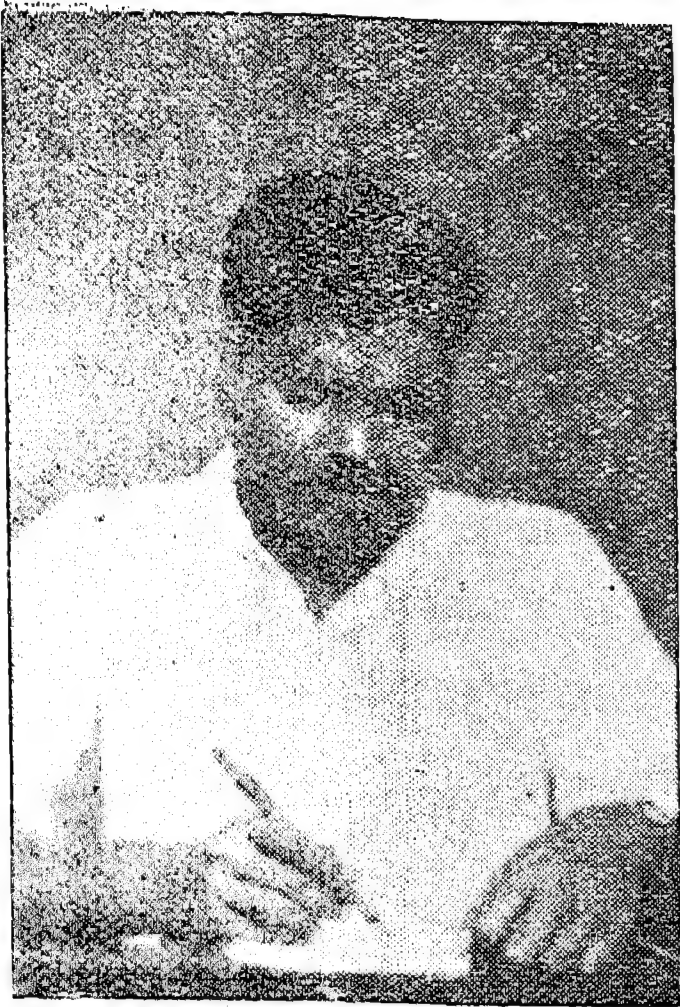
ఆంధ్ర రాష్ట్ర హరిజన సేవాసంఘమువారి ద్వారా జరుగు

శ్రీ రాడిమేటి కుటుంబిశాస్త్రి,

ప. గో. జిల్లా హ. సేవా సంఘ కార్యదర్శి.

చున్నది. ఆంధ్ర రాష్ట్ర హరిజన సేవా సంఘము వారి యాజమాన్యము క్రింద 27 వసతి గృహములున్నవి. వానిలో 4 ప్రత్యేకముగా లా, ఇంజనీరింగ్, వైద్యము మొలగు ఉన్నత పరీక్షలు స్త్రీల కొరకు

నేర్పు పాఠశాలలు నడిపిరి. కొన్ని జిల్లాబోర్డు పాఠశాలలలో హరిజనులకు ఉచితవిద్య నిచ్చుచున్నారు.

చాలమంది హరిజనులు ఉన్నత పదవులలో నుండుట ముదావహము. హరిజన విద్యార్థులకు వసతి గృహములతో పాటు గ్రంథాలయములుగూడా ఏర్పరచబడినవి. నాగేశ్వర రావు పంతులుగారు హరిజన నాయ ఆంధ్ర హరిజనసేవా కులకు, గ్రంథాలయములకు ఉచిత సంఘ కృషి - తముగా పత్రికలను, ప్రచురణము విద్యావ్యాప్తి లను ఇచ్చి తోడ్పడిరి. మాగంటి బాపినీడుగారు ఏడువేల గ్రంథము లకుపైగా సేకరించి గ్రంథాలయముల కిచ్చిరి. అనేకులు

శ్రీ వీరవనేని గోపాలకృష్ణయ్య. ఏర్పరచ బడినవి. తూ. కృ. జిల్లా హ. సేవా సంఘ కార్యదర్శి. వ్యవసాయక పరీక్షలకు చదువుటకు హరిజన విద్యార్థులకు అవకాశములు ఏర్పడినవి. విద్యార్థులకు, విద్యార్థినులకు వసతి గృహములలో భోజన సౌకర్యములు కల్పించియు, ఉచిత వేతనములు ఇచ్చియు తోడ్పడుచున్నారు. కొన్నికొన్ని ప్రాంతముల వృత్తి పాఠశాలలు, రాత్రి-పగటి పాఠశాలలు, విద్య

శ్రీ. వి. ఎన్. మూర్తి వి.వి., వి.ఇడి.,

మాజీ పార్లమెంటరీ కార్యదర్శి, రాష్ట్ర సంఘ స. కార్యదర్శి ఈ ఉద్యమమునకు పలువిధముల సాయపడిరి. హరిజనాభ్యుదయమునకై రాష్ట్ర సంఘము చేయుచున్న కృషిని గుర్తించి, మద్రాసు ప్రభుత్వము హరిజన వసతి గృహములకు కొన్ని గ్రాంటులను, హరిజనులకు రాష్ట్ర సంఘములలోను, పాలనా నిర్వాహక సంఘములలోను సభ్యత్వమును ఇచ్చెను. భారతదేశపు హరిజన బాలికా వసతిగృహములలో ఆంధ్రదేశ హరిజన బాలికా వసతి గృహములదే ప్రధాన స్థానము. ఆంధ్రరాష్ట్ర హరిజన సేవాసంఘము హరిజనుల అభ్యున్నతికై అన్నివిధముల కృషిచేయుచున్నది.

శ్రీ భూత రాజారావు. హ. సే. సంఘ గాంధీ విద్యార్థి వేతనము తో ఉన్నత న్యాయపట్టమును పొంది, జిల్లా పంచాయతీ ఆఫీసరు పదవియం దున్నారు.

ఆంధ్ర సర్వస్వము

ఆంధ్ర రాష్ట్ర హరిజన సేవా సంఘమువారి యాజమాన్యము
నందలి వసతి గృహములు

తూర్పు గోదావరి జిల్లా

1 హరిజన విద్యార్థుల వసతి గృహము	కాకినాడ	సంఖ్య 34
2 ,, విద్యార్థినుల ,,	,,	22

పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా

1 హరిజన విద్యార్థుల వసతి గృహము	తణుకు	32
2 ,, ,, ,,	నిడదవోలు	19
3 ,, ,, ,,	నర్సాపురం	28
4 ,, విద్యార్థినుల ,,	ఏలూరు	24

పశ్చిమ కృష్ణా జిల్లా

1 హరిజన విద్యార్థుల వసతి గృహము	గుడివాడ	54
2 ,, ,, ,,	పెడననగల్లు	24

నెల్లూరు జిల్లా

1 హరిజన విద్యార్థుల వసతి గృహము	బుచ్చిరెడ్డిపాలెం	46
2 ,, విద్యార్థినుల ,,	నెల్లూరు	11
3 ,, విద్యార్థుల ,,	కందుకూరు	11

గుంటూరు జిల్లా

1 హరిజన విద్యార్థుల వసతి గృహము	బ్రాహ్మణకోడూరు	4
2 ,, ,, ,,	గురివాల	4
3 ,, ,, ,,	సంతమూలంపాడు	4
4 ,, ,, ,,	నల్లెపల్లి	4
5 ,, ,, ,,	గుంటూరు	4

6 శ్రీ కృష్ణశ్రీమ వసతి గృహము	,,	4
7 హరిజన విద్యార్థుల వసతి గృహము	పెదనందిపాడు	4

అనంతపురం జిల్లా

1 హరిజన విద్యార్థుల వసతి గృహము	పురవకొండ	4
2 శ్రీకేశవ విద్యానికేతనము	అనంతపురం	4

కడప జిల్లా

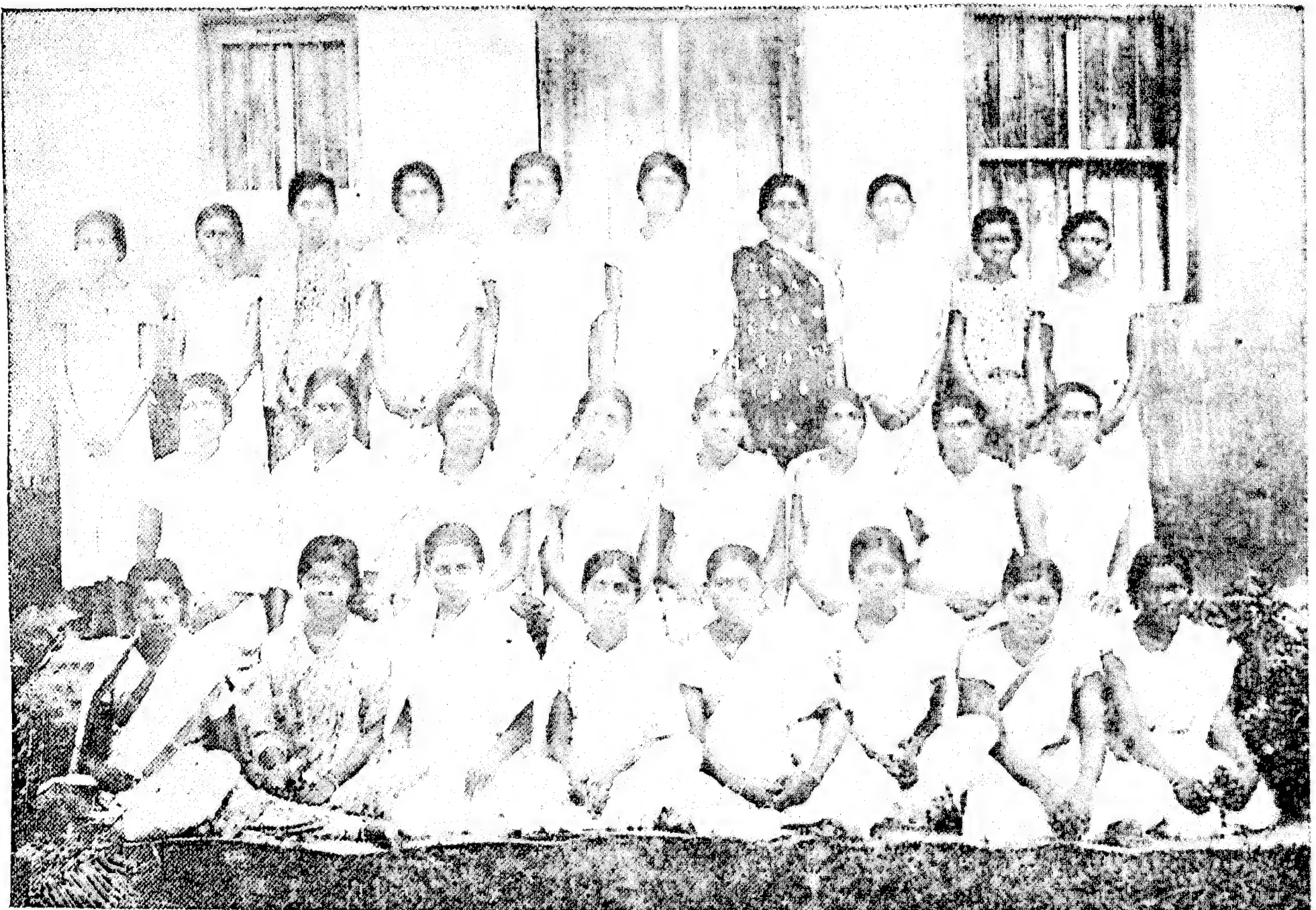
1 హరిజన విద్యార్థి వసతి గృహము	కడప	4

చిత్తూరు జిల్లా

1 హరిజన విద్యార్థి వసతి గృహము	తిరుపతి	4

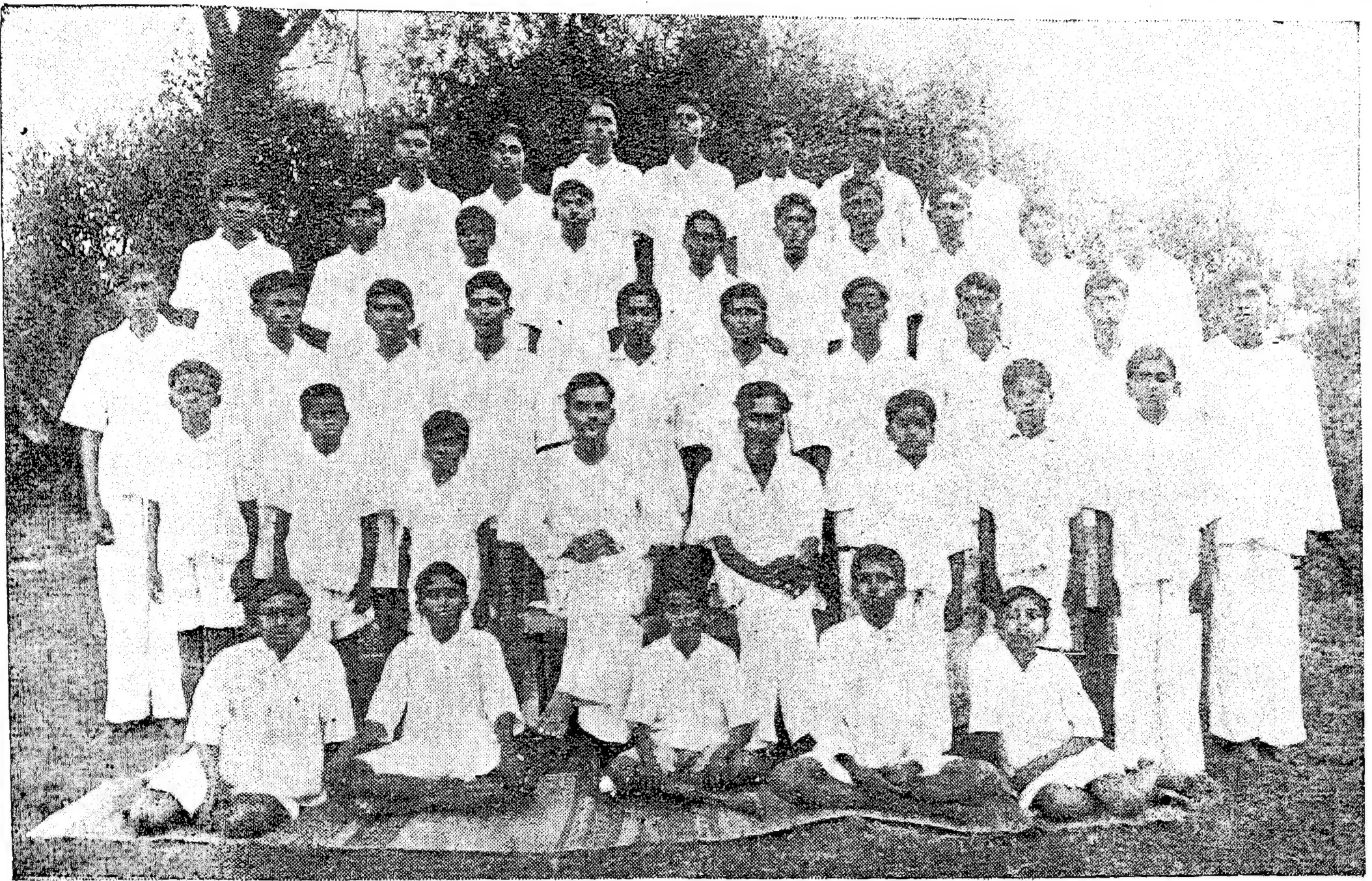
కర్నూలు జిల్లా

1 హరిజన విద్యార్థి వసతి గృహము	కర్నూలు	4
23		6

ఏలూరు హరిజన బాలికల వసతిగృహము. వ. గో. జిల్లా హరిజన సేవా సంఘమువారిచే నడుపబడుచున్నది ;
హిందూదేశమున హరిజన సేవాసంఘము వారిచే మొదట స్థాపించబడిన దిదియే.

హరిజన బాలుర వసతిగృహము, అనంతపురము.

మహాత్ముని హరిజన యాత్ర

మహాత్ముడు అఖిలభారత హరిజన యాత్ర 1933 వ సం॥ నవంబరు 8 న మొదలు పెట్టి—జూలై నెలాఖరువరకు వివిధ రాష్ట్రములలో సాగింపవలెనని సంకల్పించి—16-12-33 వ తేదీనుండి 4-1-34 తేదీ వరకు ఆంధ్రప్రదేశ్‌ను సంచారము చేసెను. ఆ సంచార ఫలితముగా ఆంధ్రప్రదేశ్ హరిజనోద్యమము బలపడినదని యిదివరలోనే చెప్పియుంటిమి. అస్పృశ్యతా నివారణమునకై ప్రబోధముగావించుచు మొత్తము 10 జిల్లాలు సంచారము చేసెను. 1024 మైళ్లు రైలు మీదను, 662 మైళ్లు మోటారు మీదను, 15 మైళ్లు స్ట్రీటులాంఛీల మీదను, 2 మైళ్లు కాలినడక మీదను—మొత్తము 1708 మైళ్లు సంచారము చేసెను. 76 గ్రామములు, పట్టణములు దర్శించెను. 60 సభలలో ఉపన్యసించెను. 620000 మందికి వారి ఉపన్యాసము వినుటకు అవకాశము కలిగెను. దాదాపు 120000 మందికి వారిని దర్శించు భాగ్యము కలిగెను. యాత్ర మొత్తముపై రూ. 69000 రూపాయలు హరిజన నిధికి సేకరించెను. ఈ మొత్తపు నిధిలో సుమారు 50000 రూపాయలు జిల్లా సంఘములకు వచ్చెను. మహాత్ముని ప్రబోధము, మహితదీక్ష ఉద్యమముపట్ల అనుకూల వాతావరణ మేర్పరచి ప్రజలలో తీవ్రసంచలనము కలిగించెను.

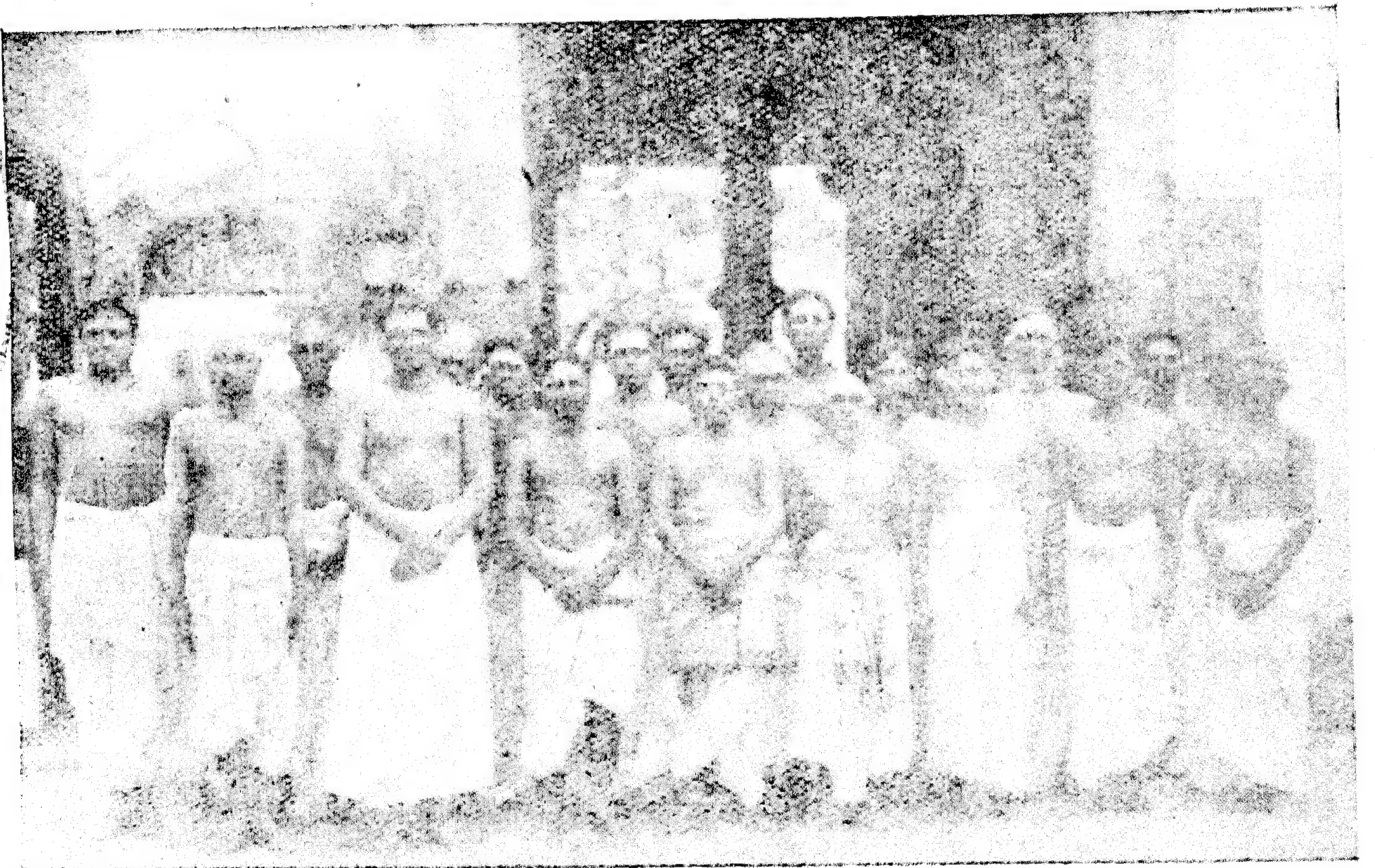
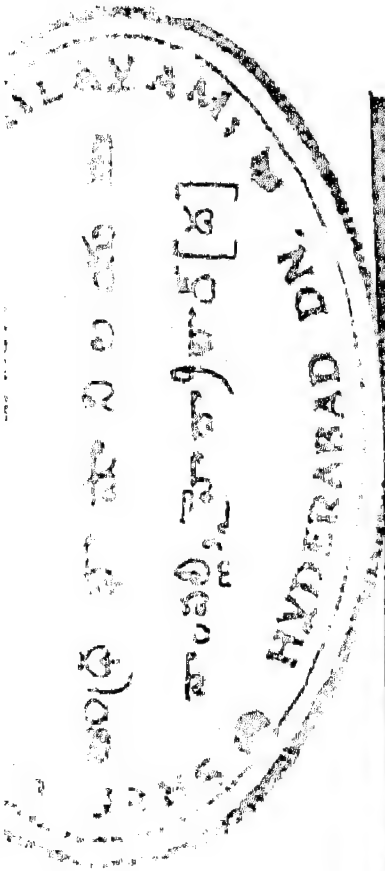
మహాత్ముని హరిజన నిధి వివిధ జిల్లాలలో విరాళములు, ఖర్చులు

జిల్లా పేరు	రూ॥ పొందుట	రూ॥ ఖర్చు	జమీన్	అప్పుడే పొందుముద్రు చేసిన ఖర్చు	మొత్తం నిధి 75 వంతున జిల్లా సంఘములకు
విశాఖ పట్నం	7538	838	8376	87	6283
తూ. గోదావరి	7257	443	7700	105	5775
ప. గోదావరి	8186	2315	10501	243	7876
ప. కృష్ణా	5988	1387	7375	476	5532
తూ. కృష్ణా	3855	1172	5027	396	3770
గుంటూరు	6997	1035	8032	696	6025
నెల్లూరు	10682	1576	12258	496	9193
చిత్తూరు	1308	—	1308	—	981
కడప	1423	49	1472	—	1104
అనంతపురం	5389	434	5823	—	4368
	58628	9252	67881	2503	50910
రాష్ట్రసంఘము	549		549	408	
	59177	9252	68430	2911	50910

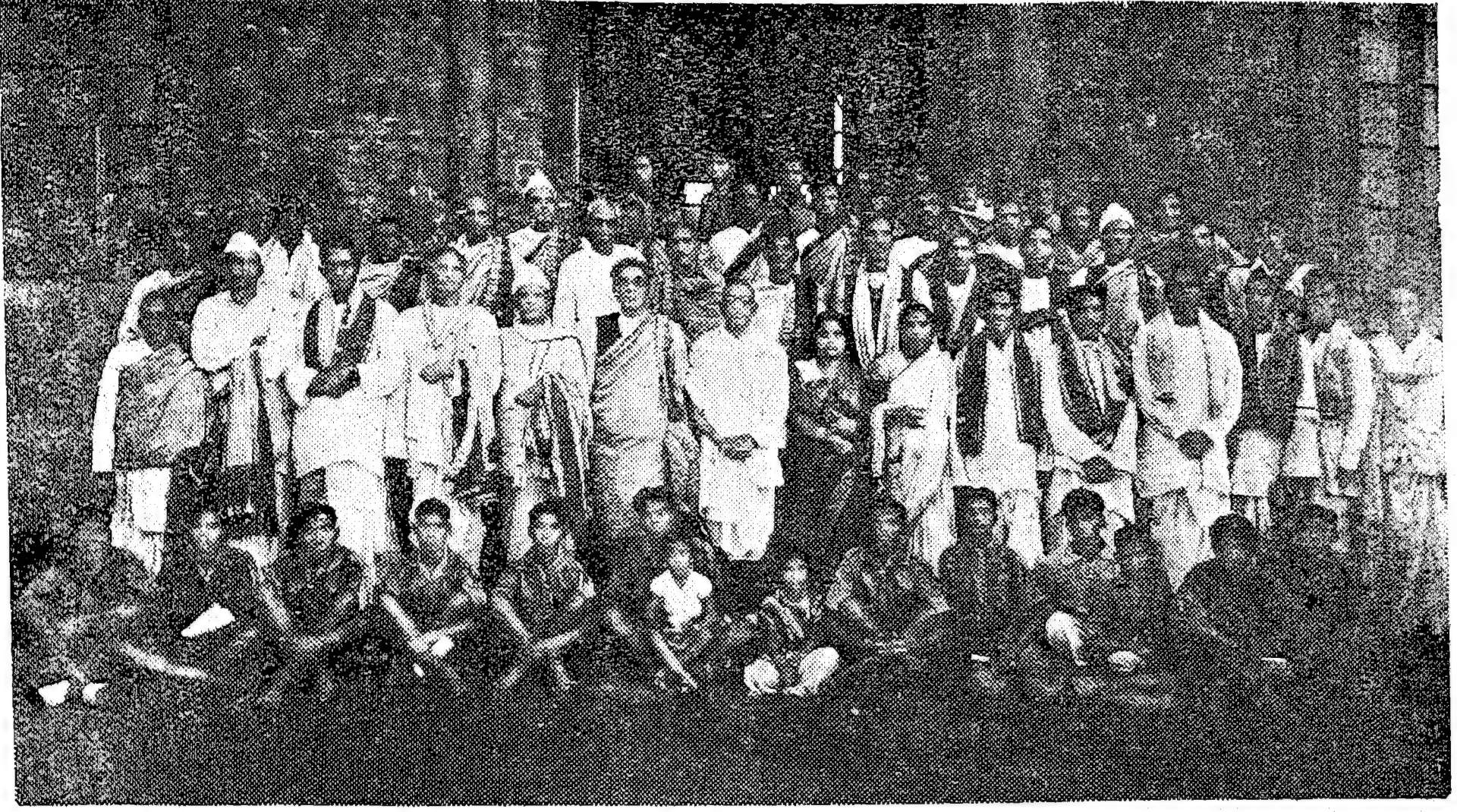

శ్రీ వేముల కూర్మయ్య, శ్యామలాదేవి దంపతులు బెజవాడలో నడుపుచున్న హరిజన వారికల వసతిగృహము.

ఆంధ్రరాష్ట్ర హరిజన సేవాసంఘ పక్షమున హరిజన నాయకులు, సేవకులు తిరువాన్కూరు హరిజన దేవాలయ ప్రవేశ సందర్భములో (1938), మాగంటి బాపిగోడుగారి నాయకత్వముక్రింద అచటికి యాత్రచేయుట.

చెన్నపురి ఆంధ్ర మహాసభా రజతోత్సవ సందర్భమున హరిజన నాయకులకు, సేవకులకు సన్మానమిచ్చిన దృశ్యము.

మహాత్ముడు హిందూపురమునందు తన సంచారమును ముగించి, ఆంధ్రులకు అమూల్య సలహాల నొసంగుచు యుచ్చిన ఉపన్యాసములలోని కొన్ని అంశములను ఉదాహరించుట అవసరము. “నా ఆంధ్రదేశ పర్యటనము ముగియుచున్నది. గంజాం, కర్నూలు జిల్లాలు తప్ప మిగతా జిల్లాలలో పర్యటనము సల్పితిని. ఈ పర్యటనమున హరిజన నిధికై సుమారు అరువదివేలరూపాయలు సంపాదించ గల్గితిని. ఈ అస్పృశ్యతా పెనుభూతమును నేడే పారద్రోలుడని భారతీయులతో నేను మొరపెట్టుచున్నాను. నేను ఆంధ్ర దేశమున లక్షలకొలది జనులనుచూచి యుంటిని. అస్పృశ్యతా పెనుభూతము మరణశయ్యయందు మూల్గుచున్నదని నాకు ధృఢమైనది. నా అభిప్రాయము సత్యమో, అసత్యమో ధృవపరచు భారము మీపై నున్నది. మీరందఱునూ అస్పృశ్యతాభావమును మీహృదయక్షేత్రములనుండి

పెకలించి వేయుదురని సంపూర్ణముగా విశ్వశించుచున్నాను. ఈశ్వర సృష్టి విచిత్రమైన దనుటకు సందియము లేదుగానీ, ఆసృష్టియందు ఉచ్చ, నీచ భావములు గలవని ఎవరును చెప్పజాలరు. భగవత్సృష్టిలో వృక్షమునకు అసంఖ్యాకములగు ఆకులు కలవుగదా! అందొకయాకు గొప్పది, రెండవయాకు తక్కువదని ఎవరైనను నుడువగలరా? దేవుడు మానవుల నందరిని సమానహక్కులతో సృష్టించి యున్నాడు. మన మావిషయము గుర్తెరింగి, హరిజనులపట్ల భేదభావముల నిర్మూలించిన, అంతఃకలహములు నశింపగలవు.”

ఆంధ్ర దేశమున అత్యధికమయిన భావోద్రేకమును, శ్రద్ధాభక్తులును గలవు. శ్రద్ధాభక్తులతోపాటు విమర్శనా యుక్తమైన జ్ఞానమును సంపాదించ గోరుచున్నాను. మీ రట్టి జ్ఞానమును సంపాదించ గలిగినచో మీశక్తి ఇనుమడించ గలదు. అప్పుడే మీరుచేసిన సేవ సార్థకమై, ప్రయోజనకారికాగలదు!”

మాల మెట్టిన నేల—మాలముట్టిన సీమ
మాలపాడిన పాట—మాలలాడిన మాట
మైలపడెనంటారు—పనికిరాదంటారు
నీగుడికిరానీరు—నినువేడికోనీరు
నిన్ను రాతిగజేసి నిలుపుకున్నారు
గుడిలోని దైవమా ఆలింపవోయి!

—పురిపండా అప్పలస్వామి.

(ఆ) ఖద్దరు ఉద్యమము

విషయ సంగ్రహము :—ఆల్ ఇండియా స్పిన్నర్స్ అసోసియేషన్ వారి మూడు ప్రధాన రాష్ట్రీయ శాఖలలో నొకటి మన ఆంధ్రరాష్ట్ర చరఖా సంఘము; ఆంధ్రదేశములో ఖద్దరు వ్యాపకము; ఆంధ్ర బ్రాంచికి బందరు ప్రధాన కేంద్రము; 1929 వరకు కొండా వేంకటప్పయ్య పంతులుగారు, 1929 నుండి డాక్టర్ పట్టాభిగారు ప్రధాన కార్యదర్శులు; ఖద్దరు నిధి, పట్టిక; రు. 256000 లు వసూలు; 1931 లో ఆర్థికమాంద్యము, ఖద్దరు నకు అరిష్టము; 1936 లో ఢిల్లీ షెడ్యూల్ వేజెస్ వద్దతి ఉద్యమమునకు ఉపయోగకరమయినది; 1937 కాంగ్రెస్ మంత్రుల వల్ల ఉద్యమము వృద్ధి పొందినది; ఖద్దరుచేసిన మహోపకారము; 1925-1940 ఆంధ్ర దేశమందలి ఖద్దరు వ్యాపకమును సూచించు పట్టిక; కరువు బాధ నివారించుటకు 1937-39 లో ఖద్దరు కేంద్రము లేర్పడినవి; గూడూరు, యమ్మిగనూరు కైమబాధ నివారణ కేంద్రములు—.

ఇప్పుడు 'ఖద్దరు' అనే పదము విననివారు లేరు. ఈ పదము మహాత్ముని నాయకత్వములోనే ఇంత ప్రచారమునకు వచ్చినది. మనదేశపు పని ఖద్దరు అననేమి? వారిచేత, మన పొలములోని ప్రత్తి నుపయోగించి, మన బట్టలను మనమే తయారుచేసుకొనవలెను. స్వాతంత్ర్య సముపార్జన కుపకరించు ప్రబల సాధనమే ఈ ఖద్దరు. గాంధీజీ ఈ ఖద్దరు ఉద్యమ వ్యాపకమునకు 'అఖిల భారత స్పిన్నర్స్ అసోసియేషన్'ను స్థాపించి, దాని ప్రధాన శాఖల రాష్ట్రములలో నెలకొల్పి, అనన్యమైన కృషిచేయుచున్నాడు.

ఆంధ్రరాష్ట్ర చరఖా సంఘము, 'ఆల్ ఇండియా స్పిన్నర్స్ అసోసియేషన్' వారి మూడు ప్రధానరాష్ట్రీయ శాఖలలో ఒకటిగా పరిగణింప బడుతూ, ఆంధ్రదేశములో రాష్ట్రమంతటా ఖద్దరు ప్రచారము ఖద్దరు వ్యాపకము చేయుచున్నది.

1929 సం॥మునకు పూర్వము దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులుగారు ఏజెంటు గను, గొల్లపూడి సీతారామశాస్త్రిగారు ఆంధ్ర బ్రాంచికి కార్యదర్శిగను వుండి, గుంటూరు ప్రధాన కేంద్రముగా పనిచేసిరి. 1929 సం॥ ఆగస్టు నెలలో, ఇప్పుడు ఏజెం

టుగను, ఆంధ్ర బ్రాంచికి గౌరవ కార్యదర్శిగను ఉన్న డాక్టరు పట్టాభిసీతారామయ్యగారున్న, వారి సహాయ కార్యదర్శిగ వేమూరి నారాయణమూర్తిగారున్న నియమితులైరి. అప్పటినుండి సీతారామయ్యగారు మచిలీపట్నము ప్రధాన కేంద్రముగా పెట్టుకొని పనిచేయుచున్నారు.

మహాత్ముడు తన సంచారమున ఆంధ్రరాష్ట్రమునకు వచ్చి ప్రజల నుద్బోధించినపిమ్మట, ప్రజలు రెండులక్షలయ్య వేలకుపైగా రూపాయలు, ఖద్దరు ఉద్యమమునకు విరాళముగా నర్పించిరి. అందులో ఒకలక్ష

ఖద్దరు నిధి

86 వేల రూపాయలు ఆంధ్రరాష్ట్ర

స్పిన్నర్స్ అసోసియేషన్ వారికి యిచ్చ

బడినది. దీనిని, మహాత్ముడు జాతీయకార్యక్రమమున ప్రధాన విషయముగా పరిగణించి పనిచేయుచున్న విషయము మెరిగినదేగదా!

1929 సం॥లో గాంధీగారి భాదీనిధి వసూళ్లు.

జిల్లాల పేరు	సంచారము		వసూళ్లు		మొత్తము
	చేసిన గ్రామములు	ఖాదీ	నగలు	రూ.	
విశాఖపట్నం	16	13446	700		14146
తూర్పు గోదావరి	50	43520	2500		46020
పశ్చిమ గోదావరి	48	39436	2000		41436
పశ్చిమ కృష్ణా	27	22189	850		23039
తూర్పు కృష్ణా	52	27341	1500		38841
గుంటూరు	52	45253	2000		47253
నెల్లూరు	31	27217	200		27417
కడప	8	4579	100		4679
కర్నూలు	13	5813			5913
బళ్లారి	2	1591	100		1691
అనంతపురము	8	5836			5936
చిత్తూరు	10	7255			7255
హైదరాబాదు (దక్షిణ)	2	13			13
	319	243495	9850		253345

1930 సం॥, శారదాచట్టపు నిర్బంధములనుండి తప్పించు కొనుటకు దేశములో అంతటా అనేక వివాహములు జరిగినవి. అప్పుడు ఖద్దరు విరివిగా అమ్ముడుపోయినది. ఉప్పు సత్యాగ్రహోద్యమం, అభివృద్ధిచెందుచున్న ఈ ఉద్యమ మునకు అభివృద్ధి చేకూర్చెను. ఆ రోజులలో ఖద్దరే విరివిగా అమ్ముడుపోయినది. వాడుక అధికమై భాండా గారము లన్నిటిలోని ఖద్దరు అమ్ముడయి, అధికముగా ఉత్పత్తి చేయవలసివచ్చినది. అప్పుడు విరివిగా ఖద్దరు

ఉత్పత్తిచేయు అవకాశము కల్పించుటకు పై విరాళములు, ప్రజలిచ్చిన ధృఢమైన ప్రోత్సాహములే వునాది.

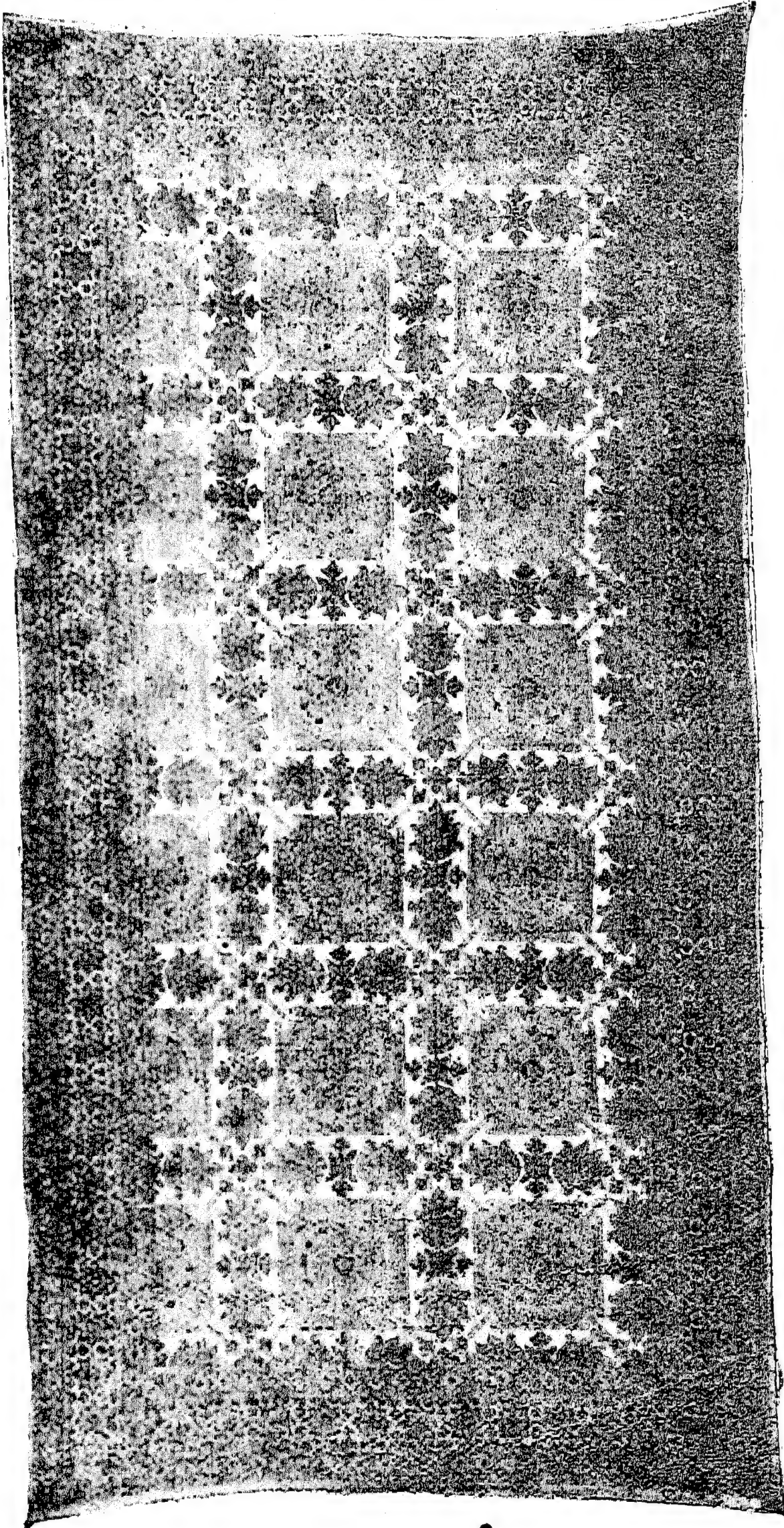
1931 సం॥లో వచ్చిన ఆర్థికమాంద్యమువల్ల ఈ ఖద్దరు వ్యాపకమునకుకూడా కొంతముప్పు వచ్చినది. అప్పుడు ఈ అరిష్టము ఒక్క ఖద్దరుకేగాదు, ఆర్థికమాంద్యము - ప్రపంచమంతటను ఆర్థిక మాంద్యము ఖద్దరునకు అరిష్టము ఆవరించినది. ప్రత్తి ధరలు పడిపోవడముతో ఖద్దరు ధరలు విపరీతముగా

తగ్గి, భాండాగారములకు అపారమైన నష్టము వచ్చినది. 1930-36 సంవత్సరములవరకున్న పడిపోయిన ధరలు, వక్రించిన వ్యాపారమును సరళమైన పద్ధతులలో పెట్టుటకు ఖద్దరు ప్రచారకులు విపరీతమైన కృషిచేయవలసి వచ్చినది. మన ఆంధ్ర రాష్ట్ర ఖద్దరు ప్రచారకులు 1932 లో తమ సర్వస్వమును ఉద్యమమునకు ఇచ్చి ఖద్దరు కొను వారికి, గాంధీజయంతి సందర్భములో ఖద్దరు అమ్ముడు పోవుటకు, ఉత్పత్తిఅయిన సరుకు విడుదలగుటకు ఆడబ్బు కమిషనులుగా యిచ్చి ఖద్దరు ప్రచారము బాహుళ్యముగా చేసిరి.

1936సం॥రం, అఖిలభారత ఉద్యమచరిత్రలో క్రొత్తశకం. ఖద్దరు ఉత్పత్తిదారులకు కూలీయిచ్చు విధానములో 'థిల్లీ షెడ్యూల్ వేజెస్' అను నవీనపద్ధతి మహాత్ముడు ప్రవేశపెట్టెను. పనివారలకు శ్రమకుతగ్గ ఫలమిచ్చి, వారి లాభాలను అధికము జేయుటచే ఈ ప్రయత్నము ఫలించి, ఉద్యమ మునకు ఉపయోగకారియైనది. దీనికితోడు 1937 లో కాంగ్రెస్ మంత్రులు అధికారము వహించుటచే విజయోన్ముఖమైనది. మన మద్రాసు రాజధానిలోని ఆల్ ఇండియా సిస్టర్స్ అసోసియేషన్ వారికి అనల్పమైన తోడ్పాటు

లభించినది. కాంగ్రెస్ మంత్రివర్గ థిల్లీ షెడ్యూల్ వేజెస్ మువారిచ్చిన గ్రాంటులు సబ్సిడీలు, ఫలితము—కాంగ్రెస్ ఉత్పత్తి విరివిగా చేయుటకు, పని వారికి హెచ్చు వేతనములు యిచ్చుటకు, హెచ్చువేతనములు ఇచ్చినను

మునుపటి ధరలకే విక్రయించు సౌలభ్యము నేర్పరచుటకు తోడ్పడినవి. ఇంతేకాక ఉత్పత్తిదారులకు క్రొత్త పరికరములు ఇచ్చుటకు, వడకుట నేయుట మొదలైన శిక్షణ దాదాపు పదివేలమంది విద్యార్థుల కిచ్చుటకు ఉప

బందరులో అఖిల భారత చరణ సంఘమువారిచే తయారు చేయబడుచు ప్రసిద్ధికెక్కిన కలంకారీ అద్దకపు దుప్పటి.

యోగపడినవి. 44 గురు ప్రచారకులుగూడా శిక్షితులైరి. ప్రజలకుగూడా ఇది లాభదాయకముగదా!

ఈ దిగువ పథకములోని అంకెలు ఖద్దరు ప్రాశస్త్యమును ధృవపరచుచు, అది గ్రామీణుల కెంత ఆధారభూతమైనదిన్నీ, ఈ ఉద్యమ ప్రచారకులు కొద్ది కాలములో చేసిన సఫలీకృత యత్నములను ఉద్ఘాటించుచున్నది!

1925-1940 సంవత్సరములలో ఆంధ్ర దేశము

నందలి ఖద్దరు వ్యాపకపు సూచిక.

ఖద్దరు ఉత్పత్తి	
విలువ	రూ॥ 69,51,358
మొత్తము	చ॥ గజములు 123,71,456
బరువు	(పౌనులు) 32,89,266
ఖద్దరు అమ్మకము	రూ॥ 64,50,915
ప్రచారము చేయబడిన గ్రామములు	8,526
లాభము పొందినవారు	3,01,989
లాభముపొందిన నేతగాండ్రు	18,885
,, యితరపనివారు	3,014
ఇచ్చినకూలి :—	
వడకుటకు	రూ॥ 16,44,812
నేయుటకు	,, 17,55,888
ఇతరపనులకు	,, 3,67,191
మొత్తము	,, 37,67,921

ఈ 37,67,921 రూ॥ లున్న—పనివారు తమతమ గృహములలో ఒక రద్దరు కుటుంబీకుల సహాయముతో, విశ్రాంతి వేళల పనిచేసి సంపాదించిరి. వారిస్వాతంత్ర్యాన్ని అరికట్టే కర్మాగార నిబంధనలుగానీ, వారి వ్యావసాయక జీవనోపాధిని ఆటంకపరిచే ఘట్టాలుగానీ ఈ క్రొత్త వృత్తివల్ల వారికి ఏర్పడలేదు. ఇదివారికి ఉపరి జీవనోపాధి. ఇంకా 1938 సం॥ నుండిన్నీ పనివాళ్ల సామర్థ్యం అధికం చెయ్యడానికి అనేక ప్రయత్నాలు చేయబడుచున్నవి. ఢిల్లీ షెడ్యూలు ప్రకారం, రోజుకు మూడు అణాలకన్న అధమం ఆర్జించే పనివాడు వుండవీలులేదు. ప్రజాభ్యుదయాన్ని వాంఛిస్తూ, ప్రజాసేవ పరామర్థంగా పెట్టుకున్న ఈ ఆలిండియా స్పిన్నర్స్ అసోసిషన్ వంటి అనధికారి

సంస్థ యొక్క ఆమోశుక్పసి ఫలితంగానే ఇంత కార్యసిద్ధి కలిగినది.

ఢిల్లీ షెడ్యూలు గాంధీజీ ప్రవేశపెట్టిన పిదప, ఖద్దరుకు ఒక క్రొత్త నిర్వచనం ఏర్పడినది. ఇది మనచేతులతో మన దేశములో, మన పనివారలతో తయారుచేయబడిన దేశీయమైనదేకాక, ఖద్దరు పనివాళ్లకు అధికలాభములను చేకూర్చే ఉపరి సాధనముగా కూడా పరిణమించినది. ఖద్దరుకు ఆదరణ వచ్చిన తర్వాత అనేకులు ఈ వర్తకము చేయచున్నారు. భృవపత్రిము పొందని ఖద్దరు వర్తకులు తక్కువ వేతనములిచ్చి వడకించి, గుడ్డ తయారు చేయించి, అధికధరలకు విక్రయించి, అటు పనివారికి ఇటు ఖద్దరు ఉద్యమమునకు అపకారముచేసి, అపారనష్టముగలిగించుచున్నారు. ప్రజలకు మంచినరుకు నివ్వక, కొన్నిచోట్ల మోసము చేయుట కూడా కద్దు. అందుచే ప్రజలు, ప్రజాసేవకులు ఇట్టి వినాశకరమైన, హానికరమైన వర్తకులను ప్రోత్సహించరాదు. ఒక వేళ కొన్ని సమయములలో ఆల్ ఇండియా స్పిన్నర్స్ అసోసిషన్ వారి ఖద్దరు ధరలు కొంచెము ఇంచుమించు అధికముగా కనిపించినప్పటికీ దానినే కొని, ఉద్యమమును పెంపొందించుటే లక్ష్యము నందుంచుకొనవలెను.

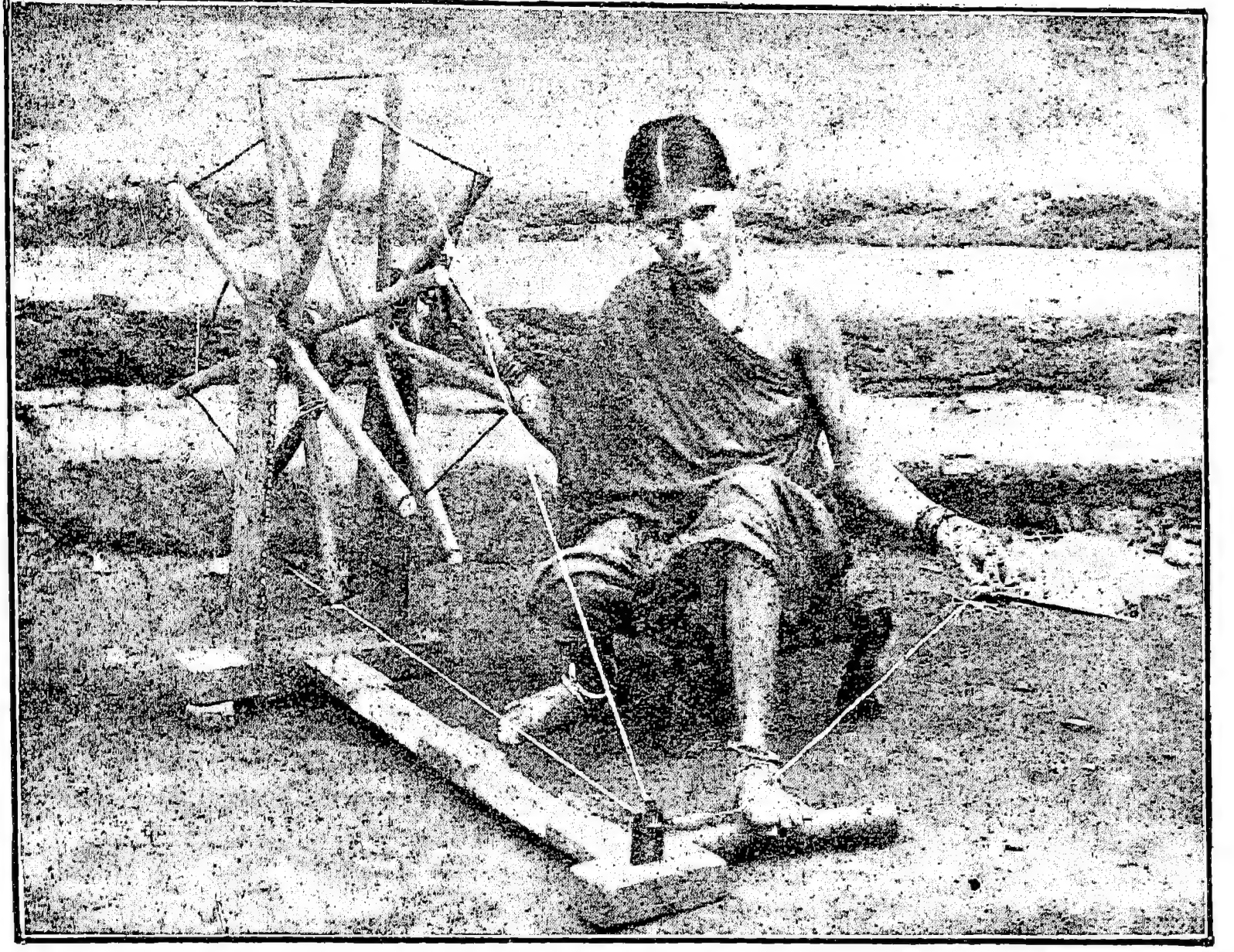
ఈ ఖద్దరు ఇంతగా వ్యాపకమునకు రావడానికి కారణం-ప్రజలలో చైతన్యం, రాజకీయ సంచలనము కలుగుటచేతను పేదలకు, పనిలేక ఆకటిచిచ్చుతో మలమలమాడుచున్న మన సోదరులకు తోడ్పడ వలెననే భావం నాటుక పోవడమే. దారిద్ర్య పిశాచాన్ని పారదొలీలను విశాల నృపతియం దూరదృష్టి గలవారు ఖద్దరు ప్రోత్సహించితేనే చాలు. ఖద్దరు విలువను గూర్చి గాంధీగారు : “ ఖద్దరు ఒక్కటే దేశమును ఆవరించిన బానిసత్వం పారదొలీలి, మన యిండ్లలో నట్టింట దీపం పెట్టుకోవడానికి శక్తిలేక, అంధకారంలో ఆకలితో మాడిపోవుచున్న పేదలకు-పెట్టనిదీపం కట్టినికోట” అని చెప్పాడు. ఖద్దరును పోషించడమంటే వేరే మాటలలో పేదలను సంరక్షించడమే!

ఇటీవల కొన్ని అనుభవాలవల్ల, చారిత్రకఘట్టాల ననుసరించి, ఉద్యమంవిలువ అధికమైనది. అసలు కరువుకాల

ములో యిది ముఖ్యమైన జీవనాధారముగా రమైనది. మన తెలుగు సీమలో కరువు బాధానివారణ కర్మాలు జిల్లాలోని గూడూరు లోను, బళ్లారి జిల్లాలోని యెమ్మిగ

నూరులోను కరువు వచ్చినప్పుడు (1937), మద్రాసు గవర్నమెంటువారు అక్కడ టౌను నివారణ పనులు కను, ఖద్దరు కేంద్రముల స్థాపనకును కొంత గ్రాంటునిచ్చిరి. కొంత కాలవ్యవధితో 1938 లో అక్కడ పని ప్రారంభమైనది. క్రమాభివృద్ధి చెంది, ఇప్పుడు అక్కడ నెలకు 100 రూ॥లు మొదలు 400 రూ॥లు వరకు విలువైన సరుకు ఉత్పత్తి చేయబడుచున్నది. మరల ఈ ప్రాంతమున ప్రతిష్ఠించబడిన ఈ పరిశ్రమ వేళ్లునాటుక పోయినది. పెడకడుబూరులో

గూడా ఇట్లాంటి కేంద్రం,

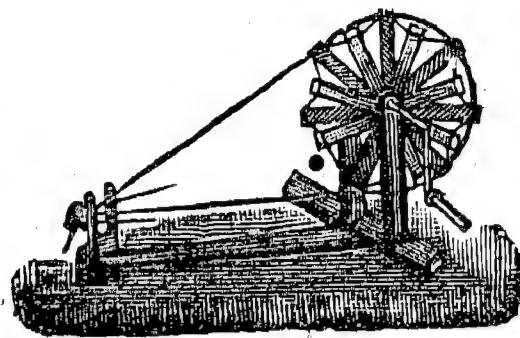
అంధ్ర మజిలిస్టు తయారుచేయుటకై సన్నని పొందూరు నూలు తీయుచున్న ఆంధ్ర ప్రీ.

కరువుబాధ తప్పించడానికి 1939 లోనే నెలకొల్పబడినది. ఈ కేంద్రానికి అనువైన, అవసరమైన పరిస్థితులు కొన్ని లోపించుటచే, యిచ్చటినండి యెమ్మిగనూరుకు మార్చబడినది. 1941 సం॥ మొదటి అర్థభాగంలో ప్లేగు బాధ ఈ ప్రాంతమున ప్రబలి, ఖాదీ ప్రచారానికి ఆటంకం కలిగించినది. 1941-42 సం॥ లకు కూడ ప్రభుత్వము గ్రాంటు నిచ్చుటచేతను, మళ్లీ ఆ కేంద్రము పెడకడుబూరులో ప్రారంభించబడినది. ప్రస్తుతపు రిపోర్టులను బట్టి, ఈ ఖద్దరు ఉత్పత్తి తృప్తికరముగా సాగుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. జూన్ 1941 నుండి యిక్కడ ఖాదీ ఉత్పత్తి దినదిన ప్రవర్ధమానమై అనేకవేల మందికి జీవనోపాధి కల్పించినది. 1941 జూన్ నుంచీ గూడూరులో 1100 మొదలు 1200 రూపాయలు విలువగల సరుకు ప్రతి మాసము తయారగుచున్నది. యెమ్మిగనూరులో మాసమునకు 400 రూ॥లు విలువగల సరుకు ఉత్పత్తి అగును.

1941 నుండి అక్టోబరు మాసాంతము వరకు యిక్కడ,

1940 సం॥పు అమృతముకన్న ఒక లక్షరూపాయలు ఎక్కువ విలువగల సరుకు అమ్ముడయినది. 1940 సం॥లో ఉత్పత్తి అయిన సరుకుకన్న ఈయేట 50 వేల రూపాయల విలువైన సరుకు అధికముగా తయారైనది. ఢిల్లీ పెడ్యూలు ప్రకారము ఇవ్వబడు వేతనముల ననుసరించి, నూటికి 12½ రూ॥లు చొప్పున ధర పెంచవలసి వచ్చినప్పటికీ—దాదాపు రెండు అణాల వేతనము యిచ్చునాడు అమ్మిన ధరలకే అమ్ముచున్నారు. ఇందుకు మద్రాసు ప్రభుత్వం, ప్రజల ఔదార్యం, లోడ్పాటులు కారణమని మళ్లీ విస్తరించి చెప్ప నవసరము లేదు.

దేశ సేవాభిమానులు, స్వాతంత్ర్యం కాంక్షించే ఉదాత్తులు, పీడిత జనోద్ధరణానికి నడుంకట్టుకొన్న త్యాగులు, ప్రజా ఉద్యమాభిమానులు, ప్రజ్ఞావంతులు ఇంకా ఈ ఖద్దరుకు అధికమైన ప్రోత్సాహం యిచ్చి, ఖద్దరు వాడకము అంతటా విరివిగా ఉండునట్లు జేసిన, ఒక క్రొత్త ఒరవడి దిద్దిన మేలుబంతులు కాగలరు !

ఆంధ్రసర్వస్వము

రావుగారు పెట్టిన వేసంగి పాఠశాల—దానిని పోలీసులు ముట్టడించుట అందరును ఎరిగినదే గదా! అనేక చోట్ల ఇప్పుడిప్పుడు వేసంగి పాఠశాలలు, రాత్రి పాఠశాలలు వయోజనులకు ఏర్పరచబడుచున్నవి.

విద్యార్థులు గూడా, అభివృద్ధిదాయకమై జాతీయ జీవితమును పునరుజ్జీవింపజేసే ఈ ఉద్యమమునకు తమ సంఘముల ద్వారా చేయూత నిచ్చుచున్నారు. గుంటూరు, బెజవాడ, విశాఖపట్నములలో 1939 లో వయోజన విద్యా కేంద్రముల నేర్పరచిరి. తరువాత తూర్పు-పశ్చిమ గోదావరి, నెల్లూరు జిల్లాలలో ఈ కేంద్రములు ఏర్పాటు చేయబడినవి.

అసలు మన భారత దేశములో చదువుకున్నవారి సంఖ్య నూటికి పదిమంది. అందులోను ఆంధ్ర దేశంలో నూటికి ఆరుగురు మాత్రమే. ఇంత వెనుకపాటుగా ఉన్న ఈ తరుణములో వయోజన విద్యా వ్యాపక కార్యక్రమము యొక్క అవసరము వర్ణించుట కష్టము.

భావి దేశభాగ్యోదయానికి వయోజన విద్యా ప్రచారం ఆయువుపట్టు అన్నమాట విస్మరించరాదు! వయోజన విద్యా వ్యాపక కార్యక్రమమువలన కొద్ది వ్యయముతో ఎక్కువ ఫలితములను పొందవచ్చును. గ్రంథాలయోద్యమము వయోజన విద్యా వ్యాపకమున కెట్లు తోడ్పడినదో ఆ భాగములో విపులీకరించ బడినది.

ఉ॥ హర్తకుఁ గాదు గోచర మ

హర్మిశమున్ సుఖపుష్టిసేయు స

త్కిర్తి ఘటించు విద్యయను

దివ్య ధనం బఖిలార్థ కోటికిం

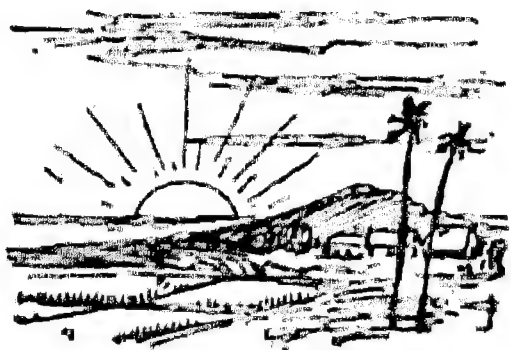
బూర్తిగ నిచ్చినన్ బెరుగు

బోదు యుగాంతపు వేళనైన భూ

భర్తలు తద్ద నాధికుల

పట్టున గర్వము మానుటొప్పుగున్.

—ఏనుగు లక్ష్మణకవి : భర్తృహరి సుభాషితం.

10. హిందీ ప్రచారోద్యమము

భారతభూమియందు పరిపూర్ణమయిన జాతీయత ఏర్పడుటకు దేశమంతటికి ఒక సామాన్య భాష కావాలన్న విషయం దృఢపడింది. అట్టి భాష ఒక్క హిందీభాష మాత్రమే. అందుకు తగిన పునాదులు గాంధీగారు 1918 సం॥లో వేయుటయు తటస్థించినది. ఈ ప్రచారమును సక్రమముగా సాగించుటకు, గాంధీగారు తన కుమారుడయిన దేవదాస్ గాంధీగారిని దక్షిణ హిందూదేశానికి పంపించినారు. ఆయన ఈ కార్యక్రమము మద్రాసులో పండిత హరిహర శర్మగారితోడ్పాటుతో ప్రారంభించి, క్రమముగా 1919 సం॥రమునాటికి పండిత హృషీకేశశర్మగారి ద్వారా బందరులోని ఆంధ్రజాతీయ కళాశాల లో హిందీ భాషాబోధన జరుగునట్లు ఏర్పాట్లు చేసిరి.

1920 సం॥రంలో రాజమహేంద్రవరంలో, ఒక విద్యాలయము ఏర్పాటు చేయబడినది. 1921 సం॥రంలో ప్రచారకులను తయారుచేయుటకుగాను నెల్లూరిలో ఒక ప్రచారక విద్యాలయము ప్రారంభింపబడినది. ఆంధ్రదేశములోని వివిధ జిల్లాలనుండి చాల మంది ప్రచారకులు శిక్షణపొందిరి. ఉత్తరదేశీయులగు శ్రీ అవధ నందన్, భాలచంద్ర ఆప్టే, దేవదూత విద్యార్థి, ప్రజనందన్ గార్లు ఆంధ్రదేశములో హిందీ భాషా ప్రచారమునకు ఇతోధికాభివృద్ధిని చేకూర్చిరి. ఈ ప్రచారకుల ప్రయత్నముల ఫలితముగా రాజమండ్రి, మచిలీపట్టణము, నెల్లూరు మొదలగు స్థలములలో హిందీ విద్యాలయములు తెరువబడ్డాయి. హిందీ ప్రచారకుల పంఖ్యకూడ

పెరుగ నారంభించినది. 1927 సం॥రము మద్రాసులో 'దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ' స్థాపించబడినది. దీనికి ప్రస్తుత ప్రధాన మంత్రియగు శ్రీ మోటూరి సత్యనారాయణగారిది ఆంధ్ర దేశంలో హిందీ ప్రచారోద్యమ చరిత్రలో అందరికంటెను అధిక మహత్వపూర్ణమైనస్థానము. 1930 లో ఆంధ్ర దేశములో వాడ వాడల హిందీ భాషాధ్యయనం చేయువారి సంఖ్య విపరీతముగా పెరిగినది. డాక్టర్ పి. సుబ్బారాయన్ గారు ప్రధాన మంత్రిగా ఉన్న సమయ మందు ఆంధ్రదేశములోని అనేక విద్యాలయములలో హిందీ ఐచ్ఛికముగా నేర్పుట ప్రారంభమయినది. ఆంధ్ర రాష్ట్ర హిందీ ప్రచార సంఘం 1936 సం॥రంలో బెజవాడలో స్థాపించబడినది. దీనికి అధ్యక్షులు శ్రీ కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులుగారు; ఉపాధ్యక్షులుగ భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య గారు కొంతకాలము, ప్రస్తుతము బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారు, కార్యదర్శిగ మొదట శ్రీ పీసు పాటి వెంకటసుబ్బారావుగారును వారి మరణానంతరము ప్రస్తుతం శ్రీ ఉన్నవ రాజగోపాల కృష్ణయ్యగారును; కోశాధ్యక్షులుగ శ్రీ ఎర్నేని లక్ష్మీనారాయణగారును ఇంకను కొందరు పాలకవర్గ సభ్యులుగను వుండి ఆంధ్ర దేశములో హిందీ ప్రచారమునకు ఎక్కువ కృషి జేయుచున్నారు.

ఈ సంఘము బెజవాడలో కార్యాలయము పెట్టుకుని ఒక హిందీ గ్రంథాలయమును, ఒక హిందీ పుస్తక విక్రయ శాలనుగూడ నిర్వహించుచున్నది.

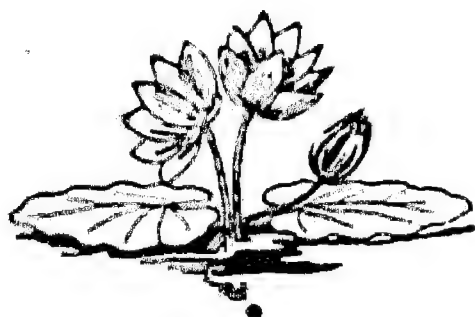
అను వారపత్రికనూత్రము పి. బాలసుబ్రహ్మణ్య మొదలియారు గారి సంపాదకత్వమున, ఉత్సాహ కరముగా సాగుతూఉన్నది. ఇటీవల కాంగ్రెస్ నాయకులు, ప్రస్తుత మహాసంగ్రామ మందు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారికిగల ఆశయ విషయ ములో వైషమ్య మేర్పడుటవల్ల తమ పదవులకు రాజీనామాలుచ్చి మరల సహాయ నిరాకరణోద్య మము ప్రారంభింపగానే, జస్టిస్ పార్టీ వారు కొంత

వరకు మరల వీజ్యంభించుటకు అవకాశము కలిగినది. 1942 సం॥ సెప్టెంబరు 14 తేదీని 'యంగ్ జస్టిస్ పార్టీ లీగ్' వారి మహాసభ సమావేశమై స్వర్గస్థులైన సర్ కె. వి. రెడ్డి గారియెడల తమ కుగల భక్తికిసూచనముగా సభనాపి, మరల 18వ తేదీని కలుసుకొని ప్రస్తుత యుద్ధములో ప్రభుత్వమువారికి తగిన తోడ్పాటు సమకూర్చుటకు తీర్మానముచేసిరి.

12. పీ పి ల్స్ పార్టీ

1935 సం॥రపు ఇండియా చట్టం క్రింద రాష్ట్రీయ శాసనసభలకు కొంత స్వాతంత్ర్యము కలుగుటయు, ప్రజలకు వాటిపై మునుపటికంటె కొంత పలుకుబడికలుగుటయు, తిర్గి 1937 సం వర్సరములో దేశములోని అన్ని రాష్ట్రములలోని ఉధయశాసనసభలకు ఎన్నికలు జరుగుటయు భారతదేశ చరిత్రలో నూతనాధ్యాయమును ప్రారంభించె ననకతప్పదు. అంతవరకూ శాసన సభలను బహిష్కరిస్తూవుండిన కాంగ్రెసుపార్టీ వారును ఇదే పోటీ చేసిరి. ఆ సయయములోనే మద్రాసు రాష్ట్రమునందు ఈ ఎన్నికలలో పోటీ చేయుటకై, నూతనముగా 'పీపిల్స్ పార్టీ' అనుపేర కొక పార్టీ బయలుదేరినది. దీని స్థాపకులు శ్రీ పీకాపురం మహారాజావారు, యన రాజగారున్నా. వీరి ఆదర్శములలో—రైతులకు—

జమీందారులకు ఉండిన వైషమ్య విషయముల లో రైతులకు తదితర జనసామాన్యమునకు మైత్రి సమకూర్చుట; జస్టిస్ పార్టీ వారంత తీవ్రముగకాక పోయినను కొంతవరకైనను బ్రాహ్మణేతరోద్యమమును బలపరచుట; కాంగ్రెస్ వలె ప్రభుత్వాన్ని ప్రతిఘటించకుండా క్రమ క్రమముగా స్వరాజ్యప్రాప్తికి పాటుపడుట— మొదలగునవి అని తెలియుచున్నది. ఇంతకూ శాసనసభలకు తమ ప్రతినిధులను పంపించ వలెనన్న కుతూహలముతో ఆ ఎన్నికల సమయమందు పుట్టి, ఎన్నికలలో తమ కపజయము కలుగుటచేత శీఘ్రకాలములోనే అంతరించుట చేత ఈ పార్టీ పనిగాని, అభివృద్ధిగాని గుర్తించుటకు అవకాశము లేకపోయినది.

ఆంధ్ర జిల్లాల చరిత్ర

డా. గిడుగు వేంకట సీతారావు

ఏమేదేములకా పనిచెడిది మీ రేమేగిరుల్ మాచినా
రేమే తీర్చుములందు గ్రుంపిడిర రేమే దీప్తిమరుల్ పెట్టినా
రేమే పుణ్యవనాగ్నెడిమ్మరిర రేమే తోయిరుల్ జాచినా
రాయ చోటలగొల్లుమింపలు మహాత్మా నాచెరిగింపరే ||

—మనుచోత్ర.

విషయసంగ్రహము :—ఈ అధ్యాయములో అంధ్ర జిల్లాల చరిత్ర మొదలునుండి గ్రహించి ప్రస్తుతపరిస్థితివరకు

బహు సంగ్రహించి చెప్పినాము. అంతేకాక, ప్రతి జిల్లాలోను చరిత్ర ప్రసిద్ధ స్థలములను పుణ్యక్షేత్రములను పేర్కొని ముఖ్య విషయములు తెలియజేసినాము.

విశాఖపట్టణం జిల్లా చరిత్రలో మునుపటి గంభీర జిల్లాయం దుండి ఇప్పుడు ఒకప్పు రాష్ట్ర మేర్పడ్డ తర్వాత విశాఖపట్టణం జిల్లాలో చేర్చిన స్థలముల చరిత్ర వైతమువలదు.

నూతన విశాఖపట్టణము జిల్లా చరిత్ర

1936 లో నూతన జిల్లాను స్థాపించిన ద్వితీయ ప్రాంత గంభీర జిల్లాలోనుండి ప్రాంతము తొలగించి, నరసన్న పేట తాలూకా, తక్కులి తాలూకా, ఇద్దాపురము తాలూకా, పాలపట్టణం తాలూకాలను విశాఖపట్టణము జిల్లాలో చేర్చారు. ఈ ఆయా తాలూకాల చరిత్రలో పాటు ప్రాంత విశాఖపట్టణము జిల్లా చరిత్ర వైతము తెలియ జేస్తున్నాము.

ద్వితీయ ప్రాంతములో ప్రాంతములనుండి ఉత్తర వాయవ్య భాగములు కలసిపోయి, పడమటి భాగములు గడపూ, బాగేపూ, గోదూరు మొదలయిన ఆదివనివాసుల తోనూ, సముద్రతీర ప్రదేశము కాలింగులు, కాపులు, తెలంగాలు మొదలయిన తెలుగు బాగులవాసినోను నిండియుండెను. శ్రీ. శా. 9 వ శతాబ్దమునాటికి కలంగదేవు (తెలంగా) దక్షిణదేశమున గోవావంశమునకు వ్యాపించిన దేశమునకు కలంగదేవు వచ్చి పేరు వచ్చియుండెను. అందు ఉత్తరమునుండి ఋషిగుర్జరదేవు వ్యాపించిన దేశమునకు ఉత్కలింగమనినీ, అక్కడనుండి ఇల్లిమర్లదేవు వ్యాపించిన దేశమునకు మధ్య కలంగమనినీ, దానిని దక్షిణమునకున్న ప్రదేశమునకు దక్షిణకలంగమనినీ అనేవారు. కుష్టలు ఉత్కలింగదేశము నుండివారు గమకదే ఉత్కలకు లయివారు.

శ్రీ. శా. 261 లో అగోరుకు కలంగదేశమును జయించెను; అప్పుడున్న వలస యుద్ధములో పెద్దపేల జనులు ఛని

పోవుటయొక పూర్వపుడే బాధ మరలను కలంగించి, యుద్ధములలో రాజ్యములు జయించునని మానుకొనెను. అందు ప్రాంతాధిపతులగు ఆ రెండువారి కాలాల ఆదేశము వల్లను కలంగదేశమును తొలగివలెను వ్యాపించినది. అందుకు వివిధముగా కలంగపట్టణమునకు చేరువగానున్న పాలపట్టణం నామకట్టను, విజయనగరమునకు చేరువగానున్న కాచనీర్లము వద్దను, అనంతపురి చేరువగానున్న తోడ్పాటి గుండ్లపాడును తొలగి విజయములు, నుకూలు, పూసమున, వనోదూరు మొదలయినవి ఏర్పడిన కలంగదేశమునకు.

అగోరుని తర్వాత చక్రవర్తియగు అంతరించిపోడవ కలంగ రాజ్యము స్వతంత్ర్య రాజ్యమయినది. సుమారు శ్రీ. శా. 160 లో భారతీయుడు కలంగరాజ్యాధిపతి. ఆకాలమున ఆంధ్రుల ప్రాధిపత్యం ఎక్కువగుటకు ప్రారంభించినది. శ్రీ.శ. 275 లో సింహళ ద్వీపరాజ్యమున మహేంద్రుడు కలంగ రాజునుండి ఋద్ధుని దంపతునటి సంపాదించి కాండి పట్టణమున ఒక హక్కులయములో భద్రపరచెను. దక్షిణభాగమును తాలూకాచేయుటకు, పిమ్మట ఇచ్చెవలకును, ఆపిమ్మట విజయనగరమునకు తెలిసిన ఆంధ్ర రాజ్యమునుండిని చెప్పి వచ్చును ; గాని, అది ఎప్పుడెప్పుడు ఎంత పేర వ్యాపించి యుండెనో తెలియదు.

శ్రీ. శ. 326-375 లో నువ్వు సామ్రాజ్యమునైన సముద్ర నువ్వు దక్షిణదేశమును దంపయాత్ర చేసికప్పుడు కలంగ

దేశములో నాలుగు రాజ్యములు—గిరికొత్తూరును స్వామి దత్తుడును, ఏరండపల్లెను దమనుడును, దేవరాష్ట్రమున కుబేరుడును, విష్ణుపురమున మహేంద్రుడును—ఆయా ప్రాంతముల నేలుచుండిరి. వీరేశ్వరమువారో తెలియదు. వీరు స్వతంత్ర రాజులలో లేక వేంగీపుర మహారాజులైన సాలంకాయనవంశ హస్తినపురికి కప్పము చెల్లించుచుండిన రాష్ట్రాధిపతులొ తెలియదు. పైని చెప్పిన స్థలములలో గిరికొత్తూరు మహేంద్ర గిరికిని సోంపేట గ్రామమునకును నడుమనున్న కొత్తూరు గ్రామము కావచ్చును; ఏరండపల్లె ఆముదాలవలస (శ్రీకాకుళముతోడ్డు స్త్రీపనువద్ద నున్నది) కావలెను. దేవరాష్ట్రము వికాఖపట్టణము జిల్లాలోని దక్షిణభాగమందు వెలసి ఉండవచ్చును. విష్ణుపురము=పితాపురము. పిమ్మట కొద్దికాలమునకే విష్ణుపురమున వెలసిన మాతర వంశరాజ్యము, కళింగదేశమందు పితాపురమునుండి మహేంద్రగిరి వరకును వ్యాపించినది. గాని రాజధాని నగరములలో మార్పు కలిగినది. వేంగి రాజ్యమును పాలించుచుండి, సాలంకాయనులు విష్ణుపురమునకును తమ రాజ్యమును వ్యాపింపజేసుకొనుట చేత, మాతర వంశరాజులు నాల్గవ శతాబ్దము అంతమొందిన పరికి విజయసింహపురమునకు తమ రాజధానిని మార్పుకొనిరి. ఇది శ్రీకాకుళమునకు చేరువగానున్న సింగుపురము కావచ్చును. మరికొద్ది సంవత్సరములకే టెక్కలి వద్దనున్న విజయనగరపురము రాజధాని నగరమయినట్లు కనబడును. పిమ్మట దక్షిణమందు విష్ణుకుండినులు ప్రబలులయి సాలంకాయనులను అణచివేయుటచేత మాతర రాజ్యము మరల విష్ణుపురమునకును వ్యాపించినది గాని అట్టేకాలము నిలువలేదు. విష్ణుకుండినుల విజయమువలన కళింగదేశమందలి దక్షిణభాగము మాతరరాజుల అధికారమునుండి బారిపోయినది. విష్ణుకుండినుల వారసులు—సింహముఖ చిహ్నములు గలవి—వికాఖపట్టణము జిల్లాలో దొరికినవి. అంతేకాక క్రీ.శ. 440 తర్వాతిరాజులు మధ్యకళింగ దేశమందు రాజ్యమేలుచుండిరిగాని, త్రికళింగాధిపత్యము మరి వహింపలేదు. ఎంతకాలము ఏప్రాంతమందు వీరు రాజ్యముచేస్తూఉండిరో ఆ విషయము స్పష్టముగా తెలియదు.

పిమ్మట గంగవంశము రాజుల పాలనము ఈ ప్రదేశమున వెలసినదిగాని, అందులో రెండుశతాబ్దములు కనబడుతున్నవి. సుమారు క్రీ. శ. 720 నుండి కామార్జునుని సంతతిరాజుల

విషయము తెలిసినంత స్పష్టముగా అతని పూర్వము వెలసిన మొదటి గంగవంశపురాజులపేర్లు వరసగా కొన్ని పేర్కొనుటకు అవకాశము కలుగదుగాని, ఈ మొదటివంశపువారిలో మొదటివాడు ఎవడో, ఏనాటివాడో, ఈ వంశమువారికిని కామార్జునుని సంతతివారికిని గల సంబంధమెట్టిదో స్పష్టపడుటలేదు. మొదటి గంగవంశమురాజుల శాసనములను బట్టి ఈ వంశరాజ్యము క్రీ. శ. 497 లో ప్రారంభమైనట్లు కనబడుతుంది. రెండవ గంగవంశమురాజుల శాసనములను బట్టి క్రీ. శ. సుమారు 720 లో ఈ వంశరాజ్యము ప్రారంభమైనట్లు కనబడుతుంది. మొదటివంశమురాజులు గంగా తీరమునుండి కొల్హాపురము (కోలాహలపురము) పోయి, గంగవాడి వంశము ఏర్పరచుకొన్న పశ్చిమ గంగవంశమువారికి సంబంధించినవారు అయిఉండవలెను. క్రీ. శ. 720 తర్వాతను రెండువంశముల రాజులును కొంతకాలము రాజ్యము లేలుచుండిరి. ఈ రెండును ఎట్లు కలిసిపోయినవో, లేదా మొదటిది ఎట్లు అంతరించినదో తెలియదు.

రెండవ గంగవంశము రాజులలో ఎక్కువ ప్రసిద్ధిపొందినవాడు అనంతవర్మచోడగంగదేవు. ఇతడు గంగవంశపు రాజరాజునకును చోళవంశపు రాజేంద్రచోళుని కూతురయిన రాజసుందరికిని పుట్టినవాడు. క్రీ. శ. 1078 నుండి సుమారు 1142 వరకును కళింగదేశమందలి మధ్యభాగమును, కొంతవరకు దక్షిణభాగమును పరిపాలించెను; 1136 లో ఉత్కళ రాజ్యమును జయించి కటకపురి రాజధాని నగరముగా చేసుకొనెను; అదివరకు రాజధాని నగరముగానుండిన ముఖలింగమునందు తన కుమారుని రాష్ట్రపాలకునిగా నియమించెను. ఈ విధముగానే అతనితర్వాతి గంగవంశపు మహారాజులును కటకపురి రాజధానిగా నుంచుకొని, ముఖలింగము మండలాధిపతి రాజధానిగాచేసి, కళింగ సామ్రాజ్యమును 1430 వరకును పరిపాలించుచుండిరి.

కటకపురిలో 1430 సరికి గంగవంశము అంతరించి నూతనవంశపు కపిలేంద్రరాజుల వంశము ప్రారంభించినా, గంజాం జిల్లాలో గంగవంశపు పిల్లరాజ్యము అంతకుముందే ప్రారంభమైనది. ఇదియే కిమిడిరాజ్య మనుపేరుపొందినది. దీనినుండియే పెద్దకిమిడి, చిన్న కిమిడి, పల్లకిమిడి రాజ్యములు పుట్టినవి. ఇందులో మొదటి రెండును ఇప్పుడు త్రొత్తగా ఏర్పడిన ఒరిస్సా రాష్ట్రమందు చేర్చిన గంజాం

జిల్లా భాగములందు పూర్తిగా కలిసియున్నవి. పర్లాకిమిడి రాజ్యమందు ఒక మూడవ భాగము మాత్రమే ఒరిస్సా రాష్ట్రములో చేరినది. కడమ రెండు భాగములున్న చెన్నపురి రాష్ట్రమంటే నిలిచియున్నవి.

కపిలేంద్రదేవునితో 1430 లో ప్రారంభమైన సూర్య వంశపు రాజ్యము దక్షిణదేశమున ఎక్కువగా వ్యాపించినది. కపిలేంద్రుడు, అతని కొడుకు పురుషోత్తముడు, అతని కొడుకు ప్రతాపరుద్రగజపతి క్రమక్రమముగా నెల్లూరి జిల్లాలోని ఉదయగిరివరకును తమ అధికారమును వ్యాపింపజేసుకొనిరి. కిమిడి రాజులు వారికి లోబడి కప్పము చెల్లిస్తూ తమ రాజ్యము లేలుకొనుచుండిరి.

1520 లో కృష్ణదేవరాయలు ఒరిస్సా ప్రతాపరుద్రుని ఓడించి, సింహాచలమువరకును తన అధికారమును బలపరచుకొనెను. 1565 లో తల్లికోట యుద్ధమందు విజయనగర సామ్రాజ్య మంతరించిన తర్వాత కొంతకాలము (1575-1687) గోల్కొండ నవాబుల అధికారము గంజాం జిల్లాలో నైతము వ్యాపించినది. పిమ్మట ఔరంగజేబు (మోగల్ పాదుషా) దక్కను దేశమును జయించి, 1687 లో దక్కను సుభా ఏర్పరుచుట జరిగినది. మరికొద్ది కాలమునకే హైదరాబాద్ నైజాము స్వతంత్రాధికారముపొంది ఉత్తర స్కార్పరులు ఏలుతూ, శ్రీకాకుళంవద్ద ఒక స్కార్పర్ అధికారిని నిలిపి కప్పము రాబట్టుకొనుచుండెను. అతనికి తోడుగా ఇచ్చాపురమందు ఒక నవాబు నియమితుడై ఉండెను. ఈ మహమ్మదీయుల అధికారము 1575 మొదలు 1768 వరకును సాగినది. ఈ కాలములో పర్లాకిమిడిరాజులు శ్రీకాకుళము స్కార్పరుకు కప్పము చెల్లిస్తూ, తమ ప్రదేశమందు రాజ్యమేలుకొనుచుండిరి. 1753 లో నైజాము ఢ్రెంచి వారికి ఉత్తర స్కార్పరులు ఇచ్చివేయుటచేత, ఢ్రెంచిబుస్సీ దొర విజయనగరము రాజైన విజయరామరాజును శ్రీకాకుళం స్కార్పరుకు మానేజరుగా నియమించెను. 1756 నాటికి శిస్తు వసూళ్లు తిన్నగా కాకపోవుటవల్ల బుస్సీ దొర స్వయముగా విశాఖపట్టణము జిల్లాకు దండుతోవచ్చెను. ఆ కాలమున విజయనగరము బొబ్బిలి రాజులకు వైరము ఎక్కువగా నుండుటచేతను, బొబ్బిలిరాజు పైకము చెల్లించుటమాని ఢ్రెంచివారి అధికారమును ఎదిరించినట్లు వినుటచేతను బుస్సీ విజయరామరాజు సాయముతో బొబ్బిలికోట ముట్టడించుట

యున్న, బొబ్బిలి నాశనమగుటయున్న, బొబ్బిలి నాయకులతోపాటు విజయరామరాజు నైతము మరణించుటయున్న జరిగినవి. 1758 లో బుస్సీ గంజాం జిల్లా విడిచిపెట్టి హైదరాబాదుకు పోయెను. ఆనెంటనే అతడు ఢ్రెంచి వారికిని ఆంగ్లేయులకును జరుగుతూ ఉన్న యుద్ధములో పని చేయుటకు చెన్నపట్టణము పోవలసివచ్చినది. ఈలోగా విజయరామరాజు కుమారుడైన ఆనందరాజు ఢ్రెంచివారికి విరుద్ధముగా ఆంగ్లేయులతో కలిసి కుట్రలు పన్నుటచేత ఆంగ్లేయులు అశగలవారై, కర్నల్ పోర్టును విశాఖపట్టణమునకు పంపించిరి. అతడు త్రోవలో పితాపురమునకు చేరువగానున్న గొల్లప్రోలులో ఢ్రెంచివారిని ఓడించెను. బుస్సీ వెడలిపోయిన తర్వాత నైజాం ప్రభువు సలాబత్ జంగు ఆంగ్లేయులకు గుంటూరు తప్ప తక్కిన ఉత్తర స్కార్పర్లన్నిటిని 1759 లో ఇచ్చివేసెను. అతనికి అన్ని విధములను తోడుపడుటకు ఆంగ్లేయులున్ను, వారి సాహాయ్యముతో దక్కను నుండి ఢ్రెంచివారిని పారదోలుటకు నైజామున్ను ఒప్పుకొనిరి. 1759 లో సలాబత్ జంగుచేసిన ఈ ఏర్పాటు, 1760 లో అతనిని చంపి నైజాం రాజ్యమునకు ప్రభువైన అతని సోదరుడు నిజామ్ అలీ నైతము సమ్మతించెను. 1762 లో మోగల్ ప్రభుత్వమువారు నైతము దీనిని అంగీకరించిరి. 1764-1766 లో ఆంగ్లేయులు ఉత్తర స్కార్పరుల పరిపాలనము సాగించుకొనుటకు ప్రారంభించిరి. 1767 లో చెన్నపురిలోనున్న ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వమువారు కాట్స్ ఫర్డువొరను విశాఖపట్టణము, గంజాం జిల్లాలకు అధికారిగా నియమించి పంపించిరి. 1759 లో ఢ్రెంచి అధికారము జిల్లాలనుండి తొలగిపోయినది మొదలు కాట్స్ ఫర్డువొర వచ్చినవరకును విజయనగరపు రాజయిన ఆనందరాజుతమ్ముడు సీతారామరాజు విశాఖపట్టణము జిల్లాయున్న, పర్లాకిమిడి రాజయిన నారాయణదేవు గంజాం జిల్లాయున్న స్వతంత్ర రాజులవలె పరిపాలించుకొనిరి. కాట్స్ ఫర్డువొరకు విజయనగరరాజున్ను అతనితమ్ముడు సీతారామరాజున్ను లొంగిరిగాని నారాయణదేవు లొంగలేదు. అంతేకాక ఆంగ్లేయులతో యుద్ధమునకు సిద్ధపడెను. 1768 లో కాట్స్ ఫర్డువొర, నైజాంవారు ఆంగ్లేయులకిచ్చిన ఫర్మానా శ్రీకాకుళం కచ్చేరీలో బహిరంగంగా చదివించెను. అప్పటికిని నారాయణదేవు ఆంగ్లేయులను ఎదిరించెను. అప్పుడు తిలారు స్టేషనుకు చేరువగా నున్న జలుమూరు గ్రామమువద్ద అతనికిని ఆంగ్లేయులకును

యుద్ధమయినది. నారాయణదేవు ఓడి, మాళువా ప్రదేశ ములకు పారిపోయెను. సుమారు 40 సంవత్సరములకాలము పర్లాకిమిడి రాజులు ఆంగ్లేయుల అధికారమునకు లోబడక అధికారులను ఎదిరిస్తూనే ఉండిరి. విశాఖపట్టణము, విజయ నగరము మొదలయిన దక్షిణభాగములు సులభముగానే ఆంగ్లేయుల అధికారమునకు లోబడినవి. 1802 లో పెర్మ నెంట్ రివెన్యూ సెటిల్మెంటు చట్టము ననుసరించి జిల్లా లోని జమీందారీలు ఏర్పడినవి. అదివరకు స్వతంత్రులై రాజ్యము లేలుకొంటున్న రాజులు జమీందారులయినారు.

ఈ జిల్లాలో చారిత్రక ప్రసిద్ధిపొందినవి :—

ముఖలింగము :—రెండవ గంగవంశము రాజులకు కళింగ నగరమనుపేర రాజధాని నగరమయి యుండెను. పర్లాకి మిడికి దక్షిణమున 20 మైళ్ల దూరముగా నున్నది.

కళింగపట్టణము :—గంగవంశరాజులకు ప్రధానమైన రేవు పట్టణము. వంశధారానది సముద్రమున కలిసేచోట నున్నది.

దీర్ఘానీ :—కళింగ పట్టణమునకు చేరువగా నదికి ఆవలి యొడ్డున ఉన్నది. ఇక్కడ ప్రాచీన శిలాశాసనమున్నది.

దంతవక్త్రుని కోట :—శ్రీకాకుళంకోట్టు స్టేషనుకు వాయ వ్యముగా ఆరుమైళ్లదూరమున ములగాలవలస గ్రామమునకు చేరువగా ఉన్నది. పురాణములలో చెప్పిన దంతవక్త్రుడు కట్టించిన కోట కాబోలు! కోట గోడలు, బురుజులు పడి పోయినవి గాని వాటి చిహ్నములు మాత్రము నేటికిని కన బడుతున్నవి. ఇదియే అనంతవర్మ చోడగంగుదేవుని శాసన ములలో చెప్పిన దంతాపురము అయిఉండును. రెండవ గంగవంశమును స్థాపించిన కామార్లపుడు, ఆ ప్రాంతమును పరిపాలించుచుండిన శబరాదిత్యుని (సవరరాజును) ఓడించిన స్థలము. (చూ. భారతి 1925-కొన్ని శాసనములు.)

ఆలుమూరు :—1768 లో ఆంగ్లేయుల కాట్స్పర్డు పర్లా కిమిడి రాజయిన నారాయణదేవుని ఓడించిన స్థలము. తిలారు స్టేషనుకు చేరువగా ఉన్నది.

శ్రీకాకుళము :—1575 (గోల్కొండ నవాబుల కాలము) నుండి 1767 వరకును మహమ్మదీయుల అధికారమున ఉన్న కాలమందు చికాకోల్ సర్కారు ఫౌజ్ దారులకు రాజధాని నగరము. 1641 లో గోల్కొండనవాబు అబ్దుల్లాకుతుబ్ షా శ్రీకాకుళం సర్కారుకు షేర్ మహమ్మద్ ఖానును ఫౌజ్

దారుగా పంపెను. అతడు శ్రీకాకుళంలో అప్పడుకట్టించిన మసీదు నేటికిని నిల్చియున్నది.

ఇచ్చాపురం :—గోల్కొండ కుదుబ్ షా-నైజాం అధికార ముగల కాలమందు శ్రీకాకుళం సర్కారుకు సహాయముగా నుండిన నవాబు నివాసస్థలము. (1575-1758)

విజయనగరం :—పదమూడవ శతాబ్దమునుండి వూస పాటివారి సంస్థానమునకు ప్రధాన నగరము.

బొబ్బిలి :—15వ శతాబ్దములో వెలమదొరలు రాజ్య మేర్పరచుకొనిరి. 1757-8లో బుస్సీ విజయరామరాజు సాయముతో బొబ్బిలికోట ముట్టడించి యుద్ధముచేసి జయ ముపొందెను.

మహేంద్రగిరి :—సుమారు 5000 అడుగులు ఎత్తుగల కొండ; మందసావద్ద నున్నది. అందు గోకర్ణస్వామి ఆలయము చాల ప్రాచీనమైనది. చోళరాజయిన, రాజరాజు చెక్కించిన శాసనములు రెండు అరవభాషలో నున్నవి.

ఆముదాలవలస :—సముద్రగుప్తుని విజయయాత్ర విషయ మున పేర్కొనబడిన ఏరండపల్లి; చికకోల్ కోడ్ స్టేషన్ వద్ద నొక గ్రామము.

సింగుపురము :—క్రీ. శ. 400 సరికి మాతరవంశరాజులకు రాజధాని నగరము; అప్పడు సింహపురమనిపేరు.

పొట్నూరు :—క్రీ.శ. 1516-20 కృష్ణ దేవరాయలు ఒరిస్సా ప్రతాపరుద్రగజపతి సేనలను ఓడించి పారదోలిన స్థలము.

ఆరోగ్య విషయమున ప్రసిద్ధికెక్కినవి :—

(1) వాల్తేరు, విశాఖపట్టణము :—ఇక్కడ ఉష్ణతీవ్రత వేసవికాలములో నైతము తక్కువగానుండును.

(2) భీమునిపట్టణము :—ఆరోగ్యవిషయములో విశాఖ పట్టణం తర్వాత చెప్పదగిన స్థలము. ఇక్కడి బావులలోని నీరు తీయగానుండును.

పుణ్యక్షేత్రములు :—

1. సింహాచలము :—స్టేషనుకు చేరువగానున్న కొండ పేరు. కొండ కీవలితట్టు నరసింహస్వామి ఆలయమున్ను, త్రోవలో అనేకధారలున్ను, ఆవలితట్టు మాధవధారయున్ను, మాధవస్వామి ఆలయమున్ను కలవు. గంగవంశ రాజులు, ఒరిస్సారాజులు, కృష్ణ దేవరాయలు చెక్కించిన దానశాసనము లనేకముగా కలవు.

2. ముఖలింగము :— మధుకేశ్వరస్వామి ఆలయము, సోమేశ్వరాలయము, భీమేశ్వరాలయములు కలవు. ఇందు మొదటిది, ఎనిమిదవ శతాబ్దమున రెండవ కామార్జునుడను గంగ వంశపురాజు కట్టించినది. ఇక్కడ శివరాత్రికి గొప్ప ఉత్సవము జరుగును.

3. శ్రీకూర్మము :—శ్రీకాకుళమునకు తూర్పున 6 మైళ్ల దూరాన సముద్రతీరమం దున్నది. కూర్మావతారమెత్తిన విష్ణువుగల ఆలయము ఇక్కడతప్ప మరియెక్కడను లేదు.

4. భీమునిపట్టణము :— విజయనగరమునకు దక్షిణమున 16 మైళ్ల దూరములో సముద్రతీరమం దున్నది. ఇక్కడి కొండపై నరసింహస్వామి ఆలయముకలదు.

5. అరసవల్లి :—శ్రీకాకుళమునకు ఒకమైలు దూరమున ఉన్నది. ఇక్కడ సూర్యుని ఆలయముకలదు.

6. సోంపేట :—బి. ఎస్. ఆర్. రైల్వే స్టేషనుకు రెండు మైళ్లదూరాన కలదు. ఇక్కడ బిడారు లింగేశ్వరాలయ మున్నది. చాల ప్రాచీన దేవాలయము.

తూర్పు గోదావరి జిల్లా చరిత్ర

ప్రాచీనకాలమందు కొండలలోను, కొండల దిగువనున్న అడవులలోను కోదులు, చెంచులు, ఎఱుకులు మొదలయిన ఆదిమనివాసు లుండేవారు. ఇప్పటికిని వీరి సంతతివారు ఈ తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో పెక్కుచోట్ల అడవులకు చేరువగానున్న పల్లెలలో కనబడుతున్నారు.

ప్రాచీన కళింగరాజ్యము గోదావరినది వరకును వ్యాపించి యుండెను. శాతవాహనులును, వారితర్వాత ఇక్ష్వాకులును, కదంబులును ఈ జిల్లాలో సైతము తమ రాజ్యములను వ్యాపింపజేసుకొనిరి. కాని, వీరి రాజ్యములలో ఈ జిల్లాకు సంబంధించిన వివరణములు మాత్రము తెలుసుకొనుటకు ఆధారములులేవు. సముద్రగుప్తుడు (క్రీ. శ. 326-375) దక్షిణదేశమందు విజయయాత్ర సలిపినప్పుడు పిష్టపురమున (పిఠాపురము) మహేంద్రుడు రాజ్యమేలుచుండెను. ఇత డేవంశపు రాజో తెలియదు; స్వతంత్రరాజో లేక వేంగీ పురమందలి సాలంకాయనవంశ హస్తీవర్మ మహారాజునకు లోబడి కప్పము చెల్లిస్తూఉండిన మండలాధిపతియో లేక పల్లవులకు సంబంధించిన రాజో స్పష్టముగా చెప్పలేము. పిమ్మట కొద్దికాలమునకే పిష్టపురమున మాతర వంశరాజుల రాజ్యమేర్పడినది. మరికొద్ది సంవత్సరములకు సాలంకాయన మహారాజులు (400-450) తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో ప్రబలి యుండిరి. పిమ్మట 5 వ శతాబ్దములో విష్ణుకుండినులు ప్రబలి సాలంకాయనులను అణచివేయుటచేత, మాతరవంశ రాజులు మరల పిష్టపురమువరకును తమ అధికారమును వ్యాపింపజేసుకొనిరి. కాని, వారి రాజ్యపాలనము ఈ జిల్లాలో అట్టేకాలము నిలువలేదు. విష్ణుకుండినుల అధికార మైనను అట్టేకాలము నిలువలేదు. పిమ్మట పల్లవులు కొంత

కాలము ఈ జిల్లాలో సైతము కొంతమేర తమ అధికారం వ్యాపింపజేసుకొని యుండవచ్చును.

ఏడవ శతాబ్దములో (615) చాళుక్య రాజులు వేంగీదేశ మును జయించిరి. రెండవ పులకేశి వేంగినగరమున తన సోదరుడైన కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని మండలాధిపతిగా నియమించెను. ఇతడు కొద్దికాలములోనే స్వతంత్రుడయి, 642 లో వేంగీ దేశమందు తూర్పు చాళుక్య రాజ్యమును స్థాపించెను. ఈ రాజ్యము శీఘ్రకాలములో విస్తరించి తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో సైతము వ్యాపించినది. 10 వ శతాబ్దమున రాజ మహేంద్రుడు (అమృరాజు విష్ణువర్ధనుడు) తన రాజధాని వేంగీనగరమునుండి రాజమహేంద్రవరమునకు మార్చుకొనెను. ఆ రాజమహేంద్రుని పేరే ఈపురమునకు పెట్టుటవలన రాజమహేంద్రవరమున పేరు వచ్చినది. రాజరాజనరేంద్రుని కాలమున (1022-1063) ఈ నగరము మంచి ఉన్నతదశలో నుండెను. అతని ఆస్థానకవి నన్నయభట్టు సంస్కృత మహా భారతమును ఆంధ్రీకరించుటకు పూనుకొని, అది సభాపర్వ ములున్న, అరణ్యపర్వమందలి కొంత భాగమున్న రచించెను.

గోదావరి, కృష్ణ, గుంటూరు జిల్లాలలో వ్యాపించి యుండిన చాళుక్యరాజ్యపు రాజులకున్న, దక్షిణదేశమందు వ్యాపించియుండిన చోళరాజ్యపు రాజులకున్న సంబంధ బాంధవ్యము లుండేవి. రాజరాజనరేంద్రునితల్లి రాజరాజ చోళుని కూతురు. ఆమె సోదరుడైన రాజేంద్రచోడుని కూతురిని రాజరాజనరేంద్రుడు పెండ్లియాడెను. రాజరాజ నరేంద్రునికొడుకు రాజేంద్రచోడుడు సైతము తన మేన మామ కూతురిని పెండ్లియాడెను. అంతేకాక అతడు తన మేనమామలకు పుత్రసంతానము లేనందున చోళరాజ్యమునకు

నైతము రాజయి, కుళోత్తుంగచోళదేవు అను పేరు వహించెను. ఇతని కూతురైన రాజసుందరిని కళింగదేశపు గంగ వంశరాజయిన రాజరాజు పెట్టియాడెను. ఈ రాజరాజు నకు రాజసుందరివలన పుట్టిన అనంతవర్మ చోడగంగదేవ కళింగ గంగవంశపు రాజులలో పెద్ద పేరుపొందినవాడు. ఈ విధముగా కళింగవంశపు రాజులున్ను, తూర్పు చాళుక్య రాజులున్ను, చోళవంశపు రాజులున్ను సంబంధ బాంధవ్యములు కలిగియుండిరి.

కుళోత్తుంగచోళదేవు చోళరాజ్యమునకు రాజయిననాట నుండిన్ని తూర్పు చాళుక్య రాజ్యము చోళసామ్రాజ్యమందొక భాగముగానుండి, చోళ సామ్రాజ్యాధికారమునకు లోబడి యుండుటచేత మండలాధిపతులయిన వెలనాటి చోళప్రభువుల పరిపాలనము ఈ జిల్లాలో కొంతకాలము ప్రబలియుండెను. ఈ ప్రభువులకు లోబడి హైహయ నాయకులు కోనసీమలో ప్రజాపాలనము సాగిస్తూఉండిరి. ఈకాలమందే స్థానిక ప్రభువులు—ఏలూరిలో నాదెండ్ల నాయకులున్ను, రాజమహేంద్రవరం తాలూకాలో కోరు కొండవద్ద అన్నలరెడ్డి మొదలయిన రెడ్డినాయకులున్ను తమ ప్రభుత్వమును సాగించుకొంటూ ఉండిరి. క్రీ.శ. 1300 నాటికి చోళసామ్రాజ్యము క్షీణించినది. కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుడు ఈ జిల్లాను జయించెను. ఇతడు ఈ జిల్లా పరిపాలనము నకై పెద్దమల్లరాజు, చిన్న మల్లరాజు అనే ఇద్ద రన్నదమ్ములను మండలాధిపతులుగా నియమించెను. వీరు చాలా క్రూరులై ప్రజలను హింసిస్తూ ఉండుటచేత, ప్రతాపరుద్రుడు వీరిని తప్పించి, ప్రజలకు హితమైన రాజ్యపాలనమునకు కావలసిన ఏర్పాట్లుచేసెను.

కోరుకొండ రెడ్డిరాజులు 1325 నుండి 1395 వరకున్న స్వతంత్రరాజులయి ఇప్పటి రాజమహేంద్రవరము తాలూకా ఏలుచుండిరి. కోన (కూన) రెడ్డి ఈ రెడ్ల రాజులలో మొదటివాడు. పిమ్మట ముమ్మిడిరెడ్డి తుని వరకును తన రాజ్యము విస్తరింప జేసుకొనెను.

పిమ్మట రాజమహేంద్రవరము కొండవీటి రెడ్ల అధికారమునకు కొంతకాలము (1422-1450) లొంగియుండెను. ఈ జిల్లాలోగల ప్రసిద్ధనగరములనుగూర్చి చెప్పిన ప్రకరణములో ఈ రెడ్ల పరిపాలనావిశేషములు రాజమహేంద్రవర చరిత్రలో వివరించినాము.

ఇంతలో ఉత్తర దేశమందు కళింగ గంగవంశపురాజుల అధికారము పడిపోయినది. అందు కడపటి రాజైన నాల్గవ భానుని అతని మంత్రియైన కపిలేంద్రదేవు తొలగించి, క్రొత్తఒరిస్సా రాజ్యమును 1430 లో స్థాపించెను; 1454 లో భామినీకుల్చర్లరాజు సాయమున తెలుగుదేశమును నైతము జయించి, తన అధికారమును కొండవీటిసీమ పర్యంతము వ్యాపింపజేసుకొనెను. అతని మంత్రి 1458 లో రాజమహేంద్రవరమందు నిలిచి, మండలాధిపతిగా రాజ్య పరిపాలనము సాగిస్తూ ఉండెను. అంతకంతకు ఈ ఒరిస్సారాజుల అధికారము కపిలేంద్రదేవుని కుమారుడైన పురుషోత్తమదేవు కాలమందును, అంతకంటె ఎక్కువగా అతని కొడుకైన ప్రతాపరుద్రగజపతి కాలమందును అధికమయి, నెల్లూరి జిల్లాలోని ఉదయగిరి వరకును వ్యాపించినది.

16 వ శతాబ్ద మారంభమైన కొద్ది సంవత్సరములకు విజయనగర సామ్రాజ్యము కృష్ణదేవరాయలతో అత్యున్నత దశకు వచ్చినది. 1515 లో కృష్ణదేవరాయలు కొండపల్లి స్వాధీనము చేసుకొని, కొండవీడు నగరమున ప్రతాపరుద్ర గజపతి సేనల నోడించి పారదోలి, అతని భార్యను, కొమార్తెను చెరయం దుంచెను. అంతేకాక గజపతిని వెంటదరిమి, విశాఖపట్టణము జిల్లాలోని పొట్నూరివద్ద మరియొకసారి పూర్తిగా ఓడించి, సింహాచలమున తన విజయస్తంభమును ఎత్తించెను. అప్పుడు జరిగిన ఒడంబడిక ననుసరించి గజపతి కూతురిని కృష్ణదేవరాయలు వివాహమాడుటయున్ను, కృష్ణదేవరాయలు గజపతి భార్యను చెరనుండి విడిపించుటయున్ను జరిగినవి.

కృష్ణదేవరాయలు 1530 లో చనిపోయిన తర్వాత విజయనగర సామ్రాజ్యము క్షీణించుటకు మొదలుపెట్టుట చేతను, తుదకు 1565 లో తల్లికోట యుద్ధమందు విజయనగరమువారు పూర్తిగా ఓడిపోవుటచేతను గోల్కొండ కుతుబ్షా అధికారము ఎక్కువయినది. 1540 లోనే కృష్ణా జిల్లా అతనికి లోబడినది. 1571 లో గోదావరి జిల్లా నైతము గోల్కొండవారికి స్వాధీనమయినది. నాటినుండిన్ని ఈ జిల్లాలో మహమ్మదీయుల బలము ఎక్కువగుతూ వచ్చినది. 1687 లో మొగల్ పాదుషా ఔరంగజేబు దక్కను దేశమును జయించి, దక్కను సుభా ఏర్పరచెను. ఈ సుభా దోరు పరిపాలనమందు సముద్రతీరమునగల తెలుగు దేశములో

శ్రీకాకుళము, రాజమహేంద్రవరము, ఏలూరు, కొండపల్లి, గుంటూరు, స్కూరులు ఏర్పడినవి.

ఔరంగజేబు 1708 లో చనిపోయిన కొద్దికాలమునకే మోగల్ సామ్రాజ్యము క్షీణించుటచేత, 1724 నాటికి దక్కను సుభాదారైన నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ స్వతంత్రుడైనాడు. గాని 1748 లో అతడు చనిపోగానే అల్లరులు ప్రారంభమైనవి. ఈలోగా వాణిజ్య వ్యాపారములకై మన దేశమునకు వచ్చి, అనేక స్థలములందు తమ నిలయముల నేర్పరచుకొనియుండిన ఫ్రెంచివారును, ఆంగ్లేయులును దేశములో తమ అధికారమును సైతము నెలకొల్పుకొనుటకు ప్రయత్నిస్తూ, తమలో తాము కలహించుకొంటూ ఉండిరి. 1750-3 లో ఫ్రెంచివారి పలుకుబడి నైజాం రాజ్యములో అధికమయినది. బుస్సీ హైదరాబాదులో నివాస మేర్పరచుకొని సముద్రతీరమందలి తెలుగు దేశములోగల స్కూరులు ఫ్రెంచివారి అధికారమునకు లోబడునట్లు నైజామునుండి యొక ఫర్మానా ఫ్రెంచి ప్రభుత్వమువారి కిప్పించెను. పిమ్మట జరిగిన చరిత్ర విషయములు విశాఖ పట్టణము జిల్లా చరిత్రలో చెప్పినవే కనుక ఇక్కడ మరల చెప్పనక్కరలేదు.

తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో పేరుపొందిన స్థలములు.

చరిత్ర విషయములో ప్రసిద్ధిపొందినవి :—

1. పిఠాపురము :—దీనికి ప్రాచీనకాలమందలి పేరు పిఠ్యపురము. సముద్రగుత్తుడు దక్షిణదేశమందు విజయ యాత్ర సలిపినప్పుడు ఇక్కడ మహేంద్రుడు రాజ్య మేలుచుండెను. పిమ్మట మారతవంశ రాజులును ఇక్కడనే రాజ్య మేలుచుండిరి. 1186 నుండి 1301 వరకు ఈ ప్రాంతమందు రాజ్యమేలిన వెలనాటి చోడులకు ఇదియే రాజధాని నగరము.

2. రాజమహేంద్రవరము :—తూర్పు చాళుక్య రాజు రాజమహేంద్రుడు కట్టించిన నగరము. నాటినుండిన్ని తూర్పు చాళుక్య రాజ్యమునకు రాజధాని నగరము. కుళోత్తుంగ చోళదేవుడు చోళరాజ్యమునకు రాజయిన తర్వాత ఇది అతని మండలాధిపతులకు ముఖ్యనగరమయినది. చోళ సామ్రాజ్యము క్షీణించుటకు మొదలుపెట్టగానే రాజమహేంద్రవరం తాలూకాలోని కోరుకొండ వద్ద రెడ్డిరాజులు

తమ ప్రభుత్వమును నెలకొల్పుకొనిరి. వీరిలో అన్నల రెడ్డి ప్రభుత్వము 1300 వరకు సాగినది. అప్పుడు కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుడు తెలుగు దేశములో చాలభాగము జయించి తన అధికారమును రాజమహేంద్రవరప్రాంత ప్రదేశమందును వ్యాపింపజేసుకొనెను. పిమ్మట కొండవీటిరెడ్ల ప్రభుత్వము వ్యాపించినది. వారిలో కుమారగిరి తన మరదియు, మంత్రియు అయిన కాటయవేమారెడ్డిని రాజమహేంద్రవరమున మండలాధిపతిగా 1385 లో నిర్వేషించెను. 1422 లో ఇతడు చనిపోయిన తర్వాత మరియొక రెడ్డివంశమునకు సంబంధించిన దొడ్డారెడ్డి కుమారుడు అల్లారెడ్డి రాజమహేంద్రవరరాజ్యమును జయించి తన రాజవంశమును స్థాపించెను. అంతకుముందే 1415-1417 లో అతని శాసనములు పాలకొల్లు, పలివెల, దాక్షారామములలో గలవు. వాటినిబట్టి చూడగా ఇతడు కాటయవేమునికి మిత్రుడైనట్లును, ఒరిస్సా ప్రభువైన కపిలేంద్రదేవుతోను, విజయనగరరాజుతోను కలిసి అల్పభాగమును మహమ్మదీయవీరుని ఓడించినట్లును, పిమ్మట కొండవీటి రెడ్లను ఎదిరించి తుదకు రాజమహేంద్రవరరాజ్యమును జయించినట్లును కనపడుతున్నది. 1458-1459 లో ఒరిస్సా కపిలేశ్వరుని మంత్రి రాజమహేంద్రవర రాజ్యమేలుచుండెను. 1470-71 లో భామినీసుల్తానులు రాజమహేంద్రవరమును ముట్టడించి పట్టుకొనిరి. ఆ కాలమందు ఈ నగరమును స్వాధీన పరచుకొనుటకు ఒరిస్సా గజపతులున్ను, భామినీసుల్తానులున్ను, విజయనగరరాజులున్ను ప్రయత్నిస్తూ ఉండిరి. అందుచేత ఒకప్పుడు వారు, ఒకప్పుడు వీరు ఈ నగరమును ఏలుచుండిరి. 1478 లో దీనిని విజయనగరము వారు పట్టుకొనిరి. 1479-80 లో కులబర్గ మహమ్మదీయులు స్వాధీనపరచుకొనిరి. పిమ్మట ఇది ఒరిస్సా గజపతి అధికారమునకు లోబడినది. 1515 లో కృష్ణదేవరాయలు ప్రతాపరుద్రగజపతిని పారదోలి రాజమహేంద్రవరమును స్వాధీనపరచుకొనెను. కృష్ణదేవరాయలు చనిపోయిన తర్వాత విజయనగర సామ్రాజ్యము క్షీణింపగానే ప్రతాపరుద్రుని తర్వాతి ఒరిస్సా రాజులు మరల ఈ జిల్లాలో తమ అధికారమును వ్యాపింపజేసుకొనిరి. 1545 లో విజయనగరమువారు ఒరిస్సా విద్యాధరరాజును రాజమహేంద్రవరమునుండి పారదోలిరి. తుదకు 1571 లో ఇది గోల్కొండ నవాబుల పాలనములోనికివచ్చి ఈ జిల్లా చరిత్రలో చెప్పినట్లు మోగల్ సామ్రాజ్యమందలి డక్కన్ సుభాదారు అధికార

మునకు లోబడి, డ్రెంచివారి చేతులలో పడి, తుదకు ఆంగ్లేయుల ప్రభుత్వములోనికి వచ్చియున్నది.

3. కోరుకొండ :—రాజమహేంద్రవరం తాలూకాలో, రాజమహేంద్రవరమునకు ఈశాన్యదిక్కున 11 మైళ్లదూరాన కలదు. 1263 లో అన్నలరెడ్డి ఇక్కడ నొక కోట కట్టించెను. 1320-3 లో ఇది కాకతివంశ ప్రతాపరుద్రుని అధికారమందుండెను. పిమ్మట కోన (కూన) రెడ్డితో మరియొకరెడ్డి రాజులరాజ్యము 1325 నుండి 1395 వరకును సాగినది. వీరిలో ముమ్మిడిరెడ్డి యధికారము ఉత్తరమున తుని వరకును వ్యాపించియుండెను.

4. బెండపూడి :—14 వ శతాబ్దము ప్రారంభింపగానే కాకతీయప్రతాపరుద్రుడు ఈ జిల్లానైతము జయించినప్పుడు, పెద్ద మల్లరాజు, చిన్న మల్లరాజు అనే ఇరువురు సోదరులను మండలాధిపతులుగా నియమించెను. వారు తుని తాలూకాలో ఈ బెండపూడి వద్ద నివాసమేర్పరచుకొని ఈ జిల్లా ప్రదేశమును ఏలుచుండిరి.

5. గొల్లప్రోలు :—విశాఖపట్టణము జిల్లా చరిత్రలో చెప్పినట్లు బొబ్బిలి యుద్ధానంతరము విజయనగరపు ఆనందరాజు డ్రెంచివారికి విరుద్ధముగా ఆంగ్లేయులతో కలిసి కుట్రలు పన్నుటచేత ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వమువారు ఆశగలవారై, కర్నూల్ ఫోర్టును విశాఖపట్టణమునకు పంపించినప్పుడు అతనికిని డ్రెంచి వారికిని మార్గములో పితాపురమునకు చేరువగానున్న ఈ గొల్లప్రోలు వద్ద యుద్ధము జరిగినది. 9-12-1758 లో కర్నూల్ ఫోర్టు పితాపురము ప్రవేశించినప్పుడు డ్రెంచివారు గొల్లప్రోలులో విడిసియుండిరి. గనుక, అప్పుడు జరిగిన యుద్ధము గొల్లప్రోలు వద్ద జరిగినదని చెప్పదురుగాని, వాస్తవముగా యుద్ధము జరిగిన స్థలము చందూర్తి (చంద్రురు) గ్రామము నంటియున్నది.

6. కాండూర్ :—ఇదియే పైని చెప్పిన చందూర్తి (చంద్రురు) పితాపురమునకు ఈశాన్యదిక్కున 7 మైళ్లదూరాన కలదు. చంద్రురు విదేశీయుల నోట చాందూర్, కాండూర్ గా మారినది. పైని చెప్పిన యుద్ధము ఇక్కడనే జరిగినది.

7. పెద్దాపురము :—ఇచ్చట పాండవుల మెట్ట కలదు. అక్కడ నొక గుహలో రాజమహేంద్రవరము వరకును పోవు సొరంగము కలదట !

పుణ్యక్షేత్రములు

1. అన్నవరము :—పెద్దాపురమునకు ఈశాన్యమందు 25 మైళ్ల దూరాన కలదు. ఇక్కడ సత్యనారాయణాలయమున్నది. సంతానము లేనివారు ఈ దేవుని ఆరాధించి, మొక్కుబడి చెల్లించిన యెడల సంతానవతు లగుదురన్న నమ్మకము కలదు.

2. మూలపేట :—పితాపురమునకు తూర్పున 7 మైళ్లదూరాన ఉన్నది. ఇక్కడ మొండిజగన్న దేవాలయము కలదు. ఒరిస్సారాజుల దండయాత్రల తర్వాత ఒరిస్సావారి సంపర్కము కలుగుటచేత నిర్మితమైన దేవాలయము. ఆషాఢ శుద్ధ విదియ మొదలు ఏకాదశి వరకును రథోత్సవము జరుగును.

3. ధవళేశ్వరము :—రాజమహేంద్రవరమునకు చేరువగానున్నది. ఇక్కడ ప్రాచీనకాలములో నారదుడు కొంతకాల ముండెననిన్ని, ఇక్కడనున్న ధవళిగిరిపై జనార్దన స్వామి ఆలయము కట్టించెననిన్ని ఇక్కడి వారు చెప్పుదురు. ఈ ధవళిగిరి కొకప్రక్కనున్న గుహలో సొరంగము కలదు. దానిగుండా కాశీవరకును పోయే మార్గమున్నదట ! ఆ గుహలో సంతానగోపాలస్వామి విగ్రహము కలదు. సంతానము లేనివారు ఈ గోపాలస్వామిని ఆరాధించిన సంతానవంతు లగుదురన్న నమ్మకము కలదు. ఇక్కడనున్న ఆంజనేయాలయములోగల రెండు పెద్ద రావిచెట్లు పూర్వము సీతారాములు నాటిన రావి మొక్కలకు సంబంధించినవేనట ! ఈ కొండమీదనున్న పాదముద్రలు సీతారాముల పాదముద్రలే అందురు. పండ్రెండేండ్ల కొకసారి ఇక్కడ పుష్కరములకు సంబంధించిన ఉత్సవములు జరుగును.

4. కోటిలింగాలు :—రాజమహేంద్రవరమునకు చేరువనున్న కోటిలింగాలను 101 శివాలయములను రాజరాజనరేంద్రుడు ప్రతిష్ఠించి కట్టించెనట.

కాశీనుండి వచ్చిన యాత్రికులు ఈ కోటిలింగాల రేవు వద్ద తాము తెచ్చుకొన్న కాశీగంగ కొంత గోదావరిలో పోసి, గోదావరినీరు కలుపు కొందురు.

5. బిక్కవోలు :—(బిక్కవానిప్రోలు బిక్కనిప్రోలు గా మారి బిక్కవోలయినది ; బిక్కోలు అనికావచ్చును) రామచంద్రపురమునకు ఉత్తరమున 9 మైళ్లు దూరముగా ఉన్నది. ఇక్కడ సుబ్బారాయుడి (సుబ్రహ్మణ్యస్వామి) ఆలయం కలదు. మార్గశిర కృష్ణ వృత్తికి ఉత్సవము జరుగును.

6. దాక్షరామము :—(దక్షుని ఆరామము) రామచంద్ర పురమునకు ఆగ్నేయ దిక్కున 4 మైళ్ల దూరములో ఉన్నది. ఇక్కడనే దక్షయజ్ఞము జరిగినదట. దక్షునిపై తీవ్రమైన కోపము వచ్చుటచేత, శివుడు తన స్వేదమునుండి వీరభద్రుని సృజించి, అతనిచేత దక్షుని చంపించెను.

ఇక్కడి దేవాలయములలో గొప్పది :—

భీమేశ్వరాలయము :—సుబ్రహ్మణ్యము తారకాసురుణ్ణి చంపినప్పుడు అతని మెడలోనున్న శివలింగము ముక్కలయి 5 చోట్ల పడినది—(1) కాకినాడ తాలూకాలోని భీమవరమందు (2) రామచంద్రపురం తాలూకాలోని దాక్షరామమందు (3) గుంటూరు జిల్లాలోని అమరావతి యందు. (4) పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలోని పాలకొల్లు నందు (5) కుమారారామమందు (ఎక్కడిదో తెలియదు).

ఈ దాక్షరామమందలి చెరువు సప్తగోదావరీజలము కలదట! ఇక్కడ వ్యాసుడు ప్రతిష్ఠచేసిన లింగము, నాటిన రావి చెట్టు కలవు. ఈ పుణ్యక్షేత్రమునకు దక్షిణకాశి యందురు. ఈ స్థలము మహమ్మదీయులకును పవిత్రస్థలమే. ఇక్కడ సాధు సయ్యద్ షాభాజీఆలియా ఘోరీ, మసీదు కలవు. 550 సంవత్సరములక్రిందట అతడు ఇక్కడ ఉండేవాడట. ఒకసారి హిందువులకును అతనికిని ఎవరిదేవుని మాహాత్మ్య మెక్కువో పోటీ పరీక్ష వచ్చినప్పుడు ఒక లింగమును అక్కడి చెరువులో పడవేసి, ఎవరు తమమంత్రశక్తి ప్రభావమున పైకి తెప్పించగలరో చూతమని పందెము వేసినట. అప్పుడు హిందూవులలో ఎవరును నెగ్గలేకపోయినట. అతడు మాత్రము నెగ్గినట.

7. గంగవరము :—రామచంద్రపురమునకు దక్షిణమున 7 మైళ్ల దూరములో నున్నది. ప్రాచీన కాలములో గంగానది ఇక్కడికి కాకి రూపమున వచ్చి పవిత్రమై, హంస రూపమున ఎరిగిపోతూ ఉండేదట.

8. కోటిపల్లి :—రామచంద్రపురమునకు దక్షిణమున సుమారు 10 మైళ్ల దూరాన ఉన్నది. ఇక్కడచేసిన మంచి కార్య మొక్కటియైనా చాలును-కోటి ఫలమును ఇచ్చును గనుక కోటిఫలి అన్న పేరు వచ్చినదనిన్ని, అదే కోటిపల్లిగా మారినదనిన్ని అందురు. ఎంత ఘోరమైన పాపములు చేసినవాడైనా సరే ఈ పుణ్యస్థలమువకు వచ్చిన యెడల అతని పాపములు నశించును; గనుక, ఇది మాతృగమనాఘ్న

హరి అనిన్ని యెన్నుదురు. గురుభార్యను గూడిన చంద్రుడు, తన పాపవిముక్తికై ఒక ఆలయమును కట్టించెనట. అదియే ఇక్కడి సోమేశ్వరాలయమట. అహల్యను మోస పుచ్చి కూడిన ఇంద్రుడు సైతము ఇక్కడనే ఒక ఆలయము కట్టించెనట. అదియే ఇక్కడి కోటిేశ్వరాలయమట. ఇక్కడ శివరాత్రికి గొప్ప ఉత్సవము జరుగును. 12 సంవత్సరముల కొకసారి పుష్కర-ఉత్సవములు సైతము జరుగును.

9. రామఘట్టాలు :—ఇక్కడ నొక శివాలయముకలదు. రాములవారు, రావణుని చంపినందువల్ల వచ్చిన పాపమును పరిహరించుకొనుటకై అనేక శివాలయములను కట్టించిరనిన్ని అందులో ఒకటి ఇక్కడి శివాలయమనిన్ని చెప్పుదురు. యాత్రీకులు చుట్టుపట్ల గ్రామములనుండి ఇక్కడికి వచ్చి, మూఖమాసమందు ఆదివారస్నానాలు చేస్తూఉందురు. ఇక్కడ నొకరాతిపలకపై కనబడుతున్న పాదముద్రలు రామపాదముల ముద్రలని ఇక్కడివారి నమ్మకము.

10. తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామి ఆలయము :—తుని తాలూకాలో తిరుపతి అగ్రహారమం దున్నది. చైత్రమాసములో 5 దినములు ఉత్సవము జరుగును.

11. కేశనకుర్రు :—అమలాపురమునకు ఈశాన్యమున 11 మైళ్ల దూరమున నున్నది. ఇక్కడి చెరువులో ఒక్కసారి స్నానముచేసిన చాలును. పాపములు నశించునన్న నమ్మకము చాలామందికి కలదు. వ్యాసులవారు దాక్షరామమును కాశీ అంతటి పుణ్యక్షేత్రముగా చేయుటకు చూడగా ఇక్కడ “కాశీ న కురు” అన్న ఆకాశవాణి శబ్దము వినబడినదట. అదే కేశనకుర్రుగా మారినదట.

12. కడలి కపోతేశ్వరాలయము :—రాజోలు(రాజవోలు) కు ఆగ్నేయ దిక్కున 3½ మైళ్ల దూరములో ఉన్నది. కడలి గ్రామములో ఒక సాధువు కపోతరూపమున ఈశ్వరుని పూజిస్తూ ఉండుటచేత కపోతేశ్వరుడు అనే పేరున్న, కాదంబరి వారున్న, కాశీభట్లవారున్న, కటికరెడ్డివారున్న ఉండుట చేత ఈ స్థలమునకు కకారపంచకస్థలమన్న పేరున్న వచ్చిన వందురు.

13. శివకోడు :—రాజోలుకు ఆగ్నేయదిక్కున 2 మైళ్ల దూరమున గలదు. రాములవారు రావణుని చంపినందు వల్ల వచ్చిన పాపమును పరిహరించుకొనుటకు కట్టించిన కోటి శివాలయములలోను ఇక్కడ కట్టించిన శివాలయము కట్టకడపటి దందురు.

14. భీమవరము :—(కాకినాడ తాలూకాలోనిది)

దాక్షారామము గురించి చెప్పినదానిలో ఇక్కడి విషయముకలదు. ఇక్కడి భీమేశ్వరాలయమును బట్టి భీమవరమున్న పేరు వచ్చినది.

15. కోరంగి :—ఇది ప్రసిద్ధ స్థలమగుటకు కారణము దీని ప్రక్కనున్న మసకపల్లి గ్రామము. ఈ గ్రామమందున్న కోరంగినది అత్రమహర్షి తెచ్చిన నదియట. సప్తసాగర యాత్రచేసే యాత్రికులు ఆత్రేయ సాగరసంగమము కలదని ఇక్కడికి తప్పకుండ వత్తురు. ఇక్కడనే మాయామృగవేషమున వచ్చిన మారీచుణ్ణి రాములవారు చంపిరని చెప్పుకొందురు.

16. సర్పవరము :—కాకినాడకు ఉత్తరమున 4½ మైళ్ల దూరమున ఉన్నది. ఇక్కడనే తక్షకుడు పరిక్షుత్తును కరచి చంపెనట. అందుచేతనే దీనికి సర్పవరమున పేరు వచ్చినదట. అంతేకాక దీనికి నారదక్షేత్రమున పేరు నైతము గలదు. నారదుడు ఇక్కడి గుండములందు ఒక దానిలో మునిగి ఆడరూపము దాల్చి, మరి యొకదానిలో మునిగి మరల పురుషరూపమును పొందెనట. మొదటిది నారదగుండము; రెండవది ముక్తిగుండము.

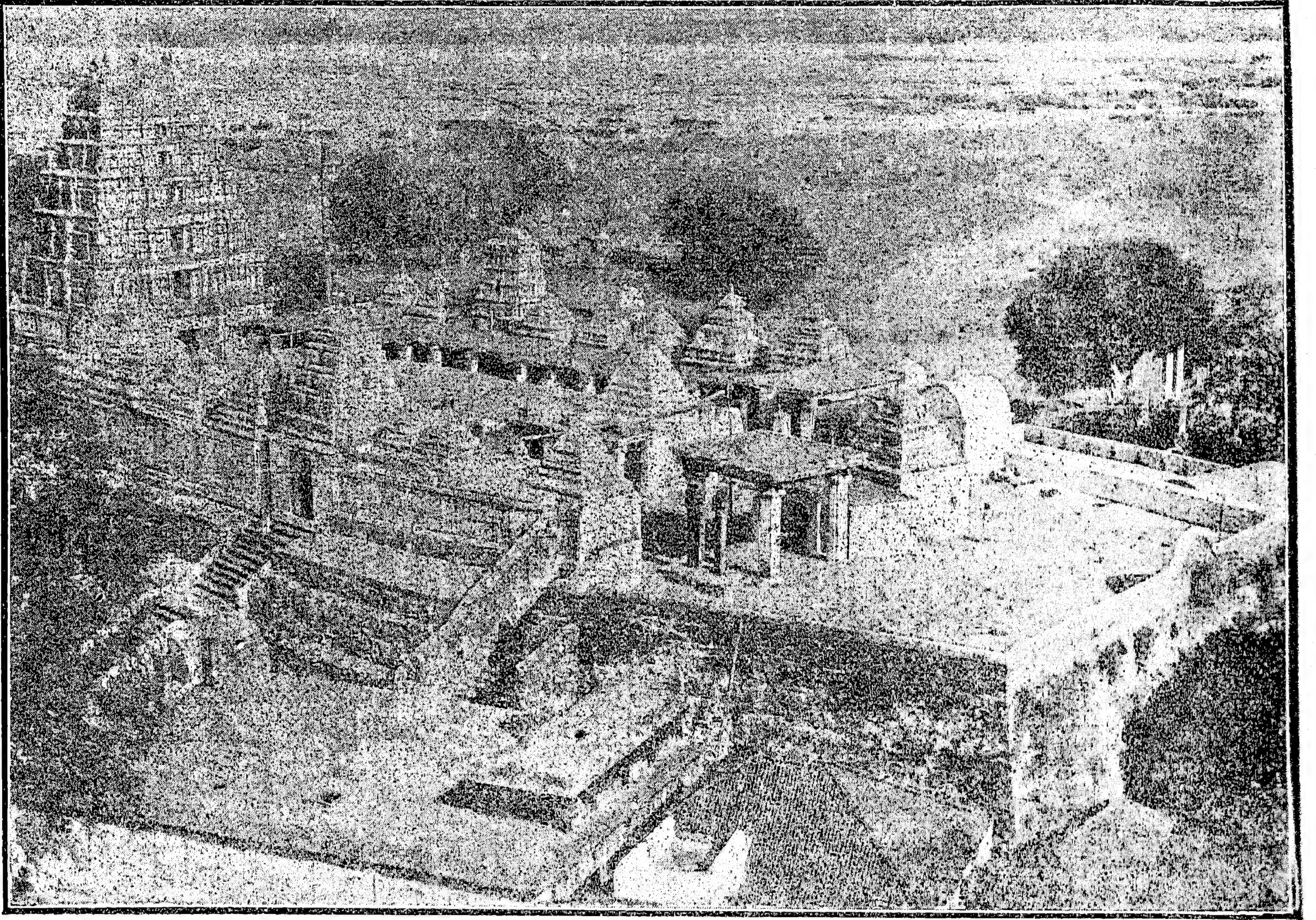
17. అంతర్వేది :—రాజోలు తాలూకాలో వసిష్ఠగోదావరీ ముఖమున నున్నది. సప్తసాగర యాత్రాస్థలములలో ఇది కడపటిది; చాలా ముఖ్యమైనది. వసిష్ఠుని కోరిక ననుసరించి విష్ణువు రక్తవిలోచనుని చంపిన స్థలము. లక్ష్మీనరసింహస్వామి ఇక్కడ ఒక పుట్టలో ఉండిపోయెనట. ఒక గొల్లవాని ఆవు ఈ పుట్టపై, నిలిచి బాలరూపమున పైకి వస్తూ ఉండిన విష్ణువుకు పాలుకుడుపుతూ ఉండుట గొల్లవాడు కనిపెట్టిన తర్వాత, ఆలయ నిర్మాణము జరిగినదని కథగా చెప్పుకొందురు. ప్రతి సంవత్సరము మాఘమాసములో స్వామి కళ్యాణోత్సవము జరుగుచుండును. అప్పుడు సుమారు లక్షజనులు చూడవత్తురు. ఈ కళ్యాణమందు కోనసీమ ద్రావిడులు పెండికూతురు వంకవారుగా గౌరవము పొందుతూ ఉందురు.

18. పట్టిసము :—(పాతపట్టిసము కొత్త పట్టిసము అని రెండు గ్రామాలు, అందులో పాతపట్టిసమే ముఖ్యమైన పుణ్యక్షేత్రము) ఇది ఏజెన్సీ మన్య ప్రాంతములోనే పోలవరమునకు దక్షిణముగా మూడుమైళ్ల దూరాన గోదావరీనది

నడుమను ఒక రాతి దిబ్బగానున్న లంకలో ఉన్నది. ఒకసారి యావద్భారతదేశ పర్వతాల మహాసభ జరిగినప్పుడు ఇక్కడి పట్టిసం కొండకూడా ఆ మహాసభకు వెల్లిందట. గాని అక్కడ దీనికి ఆదరం జరుగలేదు. అందుచేత ఈ పట్టిసం కొండ తిరిగివచ్చి ఘోరమైన తపస్సు చేసినదట. అప్పుడు శివుడు దాని పట్టుదలకు, భక్తికి మెచ్చి హిమాలయ పర్వతమును విడిచి ఈ పట్టిసం కొండపై కాపురముండడానికి వచ్చి ఇక్కడి వీరభద్రాలయంలో ఉన్నాడట!

19. భద్రాచలము :—ఇది తూర్పు గోదావరిజిల్లా ఏజెన్సీ మధ్యప్రదేశమందు గోదావరి ఒడ్డున ఉన్న పుణ్యక్షేత్రము ప్రాచీనకాలమందు రాములవారు సీతను రావణాసురు డెత్తుకొనిపోయిన తర్వాత ఆమెకై వెదకుతూ ఈ భద్రాచల ప్రాంతానికి వచ్చినపుడు, ఇక్కడ భద్రుడనే ఒక సిద్ధుడుండేవాడట. అతడు రాములవారిని సత్కరించి అక్కడ కొన్నాళ్లుండవలసినదని కోరగా సీతను తెచ్చుకొని వచ్చినప్పుడు అక్కడ కొన్నాళ్లు సీతతోకూడా ఉందునని చెప్పి రాములువారు తమమాట ప్రకారం వచ్చి ఆ సిద్ధునకు ముక్తి ఒసగిరట. ఆ భద్రుడున్న కొండ గనుక ఆ ప్రదేశ మనకు భద్రాచలమున పేరు వచ్చినది. ఇక్కడ రాముల వారు వచ్చి ఉండిరి గనుక ఇది పుణ్యక్షేత్రమైనది. ఒక బైరాగి రాములవారి విగ్రహము కర్రపై చెక్కి ఒక చిన్న గుడి కట్టించి అందులో ఈ విగ్రహాన్ని పెట్టి ప్రతిష్ఠ చేసినాడట. అదే క్రమక్రమముగా భద్రాద్రి రామదేవాలయముగా వృద్ధిపొందినది. 1725 లో నైజామ్ ప్రభువు (తానీషా అని వాడుక) కొలువులో ఉండిన గోపన్న (రామదాసు) సర్కారు పైకము 6 లక్షలు కర్చుపెట్టి ఈ దేవాలయాన్ని వృద్ధిపరచి దీనికొక గోపురము కట్టించి, రాములవారికి లక్ష్మణస్వామికి సీతాదేవికి ఆభరణాలు చేయించినట్లును, అందుకు నవాబు ఆగ్రహించి రామదాసును చెరసాలలో పెట్టించి హింసించినట్లును ఇతి వృత్తము కలదు. చెరసాలలో ఉండి రామదాసు చనిపోయినట్లు ఒక కథగలదు. అతడు చెరసాలలో బాధపడుతూ ఉండగా రామలక్ష్మణులు నవాబుకు రాత్రి అతని పడకగదిలో ప్రత్యక్షమై, రామదాసు బాకీపడిన మొత్తం చెల్లించి, రామదాసును చెరనుండి తప్పించినట్లు ఒక కథ దేశమందు ప్రచారము చెంది ఉన్నది. చెరనుండి విముక్తుడైన రామదాసు భద్రాచలమునకు వచ్చి భద్రాద్రి రామేశ్వరము,

భద్రాచలంలోని శ్రీరామ దేవాలయము.

భద్రాద్రి కీర్తనలు రచించి దేవునిలో లీనమయిపోయి పరమ పదించినట్లు భక్తులు చెప్పకొంటూ ఉంటారు.

శ్రీరామనవమికి భద్రాచలంలో గొప్ప ఉత్సవం జరుగుతూ ఉంటుంది.

పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా చరిత్ర

ఈ జిల్లా 1918 లో ఏర్పడినది. అంతకుముందు ఇది కొంత కాలము గోదావరి జిల్లాలోను, కొంతకాలము కృష్ణా జిల్లాలోను ఉండుటచేత దీనిచరిత్ర ఆ జిల్లాల చరిత్రల ననుసరించి ఉన్నది; గనుక, ప్రత్యేకించి ఇక్కడ వ్రాయనక్కరలేదు; ఆ జిల్లాల చరిత్రలచూచి తెలుసుకొనవచ్చును. చరిత్ర విషయమున ప్రసిద్ధికెక్కిన స్థలములగురించి చెప్పినప్పుడు ఈ జిల్లా చరిత్రకు సంబంధించిన విషయములు కొన్ని తెలియ జేస్తున్నాము.

ఈ జిల్లాలో చారిత్రక ప్రఖ్యాతి గల స్థలములు :—

(1) ఏలూరు :—ఇది పూర్వము కొంతకాలము రెడ్డి రాజులకు ముఖ్యనగరముగా నుండెను. ఆ రెడ్డిరాజుల

కొట ఇప్పుడు శిథిలమై పోయినది. ఆ కొట ఏదిబృహత్ నుండెనో ఆ దిబ్బమిదనే ఇప్పుడు తాలూకా కచేరీ, పోలీస్ స్టేషను, మ్యునిసిపల్ హైస్కూల్ కలవు. దీని పూర్వ చరిత్ర పెదవేంగి చరిత్ర ననుసరించి యున్నది. 1480 సరికి ఉత్తరమునుండి ఒరిస్సా రాజు నైన్యములున్న వాయవ్యము నుండి ముసల్మాన్ నైన్యములున్న పడమటనుండి విజయ నగరంవారి నైన్యములున్న వస్తూ, ఏలూరు పరిసర ప్రాంతములను తమ అధికారములోనికి తెచ్చుకొనుటకు యుద్ధములు చేస్తూ ఉండెను. 16 వ శతాబ్దమున గోల్కొండ నవాబు అధికారమునకు ఏలూరు లోబడినది. ఆ పిమ్మట జిల్లా చరిత్రలో చెప్పినట్లు ఈ ప్రదేశమంతా మోగల్

సామ్రాజ్యములో చేరి దక్కన్ సుభాద్యాలైన నైజాం ప్రభుత్వమున నిలిచి, తుదకు బ్రిటిష్ వారి ఆధీనమునకు వచ్చినది. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమేర్పడే తర్వాత ఏలూరు మొదట మచిలీ పట్టణం జిల్లాలో ఉండేది; పిమ్మట 1859లో గోదావరి జిల్లాలో చేర్చినారు. ఇటీవల పశ్చిమగోదావరి జిల్లా ఏర్పడిన తర్వాత దీనికి ముఖ్యపట్టణమైనది.

(2) పెదవేంగి :—కుబ్జవిష్ణువర్ధనుడు ఇక్కడనే తూర్పచాళుక్యరాజ్యమును స్థాపించెను. అతని కాలమునుండి రాజమహేంద్రుని కాలమువరకును (642-935), ఇదియే ఆ రాజ్యమునకు రాజధాని నగరము. తత్సార్వము (275 నుండి 450 వరకును) సాలంకాయనులు వేంగీపురమున రాజ్యము స్థాపించి పశ్చిమ గోదావరి మండలమును పరిపాలించుచుండిరి. వీరుకట్టించిన సూర్య దేవాలయము ఇటీవల శిథిలమైనను నేటికిని వారికీర్తికి చిహ్నముగా నిల్చియున్నది. ఈ సాలంకాయనరాజులలో విజయనందివర్మ సూర్యవిష్ణు భక్తుడనిన్ని, ఇక్కడి విష్ణు దేవాలయమునకు అనేకముగా దానాలు చేసినవాడనిన్ని పెదవేంగి శాసనమువల్ల తెలిసినది. సాలంకాయనుల తర్వాత విష్ణుకుండికులు (350-610) వేంగిలో (460 నాటికి) రాజ్యము స్థాపించిరి.

(3) దెందులూరు :—(లెందులూరు) వేంగికి సమీపమున ఉన్నది. పైని చెప్పిన విష్ణుకుండికులకు ముఖ్యపట్టణము.

(4) నరసాపురం :—ఏలూరుకు తూర్పు ఆగ్నేయములుగా 43 మైళ్ల దూరాన ఉన్నది. 1665లో ఇక్కడ డచ్ వారు (ఒలందులు) ఇనుపకార్థానా పెట్టుకున్నారు. 1677 లో ఈ నరసాపురానికి ఉత్తర భాగాన ఉన్న మాడపాలెం ఆంగ్లేయులు ఆక్రమించి ఒక కార్థానా పెట్టుకొన్నారు. 1658 లో ఫ్రెంచివారుకూడా ఒక కార్థానా పెట్టుకొన్నారు.

పుణ్యక్షేత్రములు

(1) ద్వారకాతిరుమల :— ఏలూరు తాలూకాలో జరుగును.

ఉన్నది. ఇక్కడ కొండమీద శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి ఆలయముకలదు. అందుచేత దీనికి చిన్న తిరుపతియను పేరు నైతము కలదు.

(2) పెనుగొండ :— తణుకు తాలూకాలో ఉన్నది. ఇక్కడ కన్యకాపరమేశ్వరి ఆలయము కలదు. అందుచేత ఇది వైశ్యులకు గొప్పపుణ్యక్షేత్రము.

(3) తడికలపూడి :—ఏలూరుకు ఈశాన్యంగా 14 మైళ్ల దూరాన ఉన్నది. ఇక్కడ ప్రాచీనకాలపు గంగేశ్వరస్వామి ఆలయం కలదు. ఇది భీష్ములవారు కట్టించిన దంటారు.

(4) జలివె :—ఏలూరు తాలూకాలో ఉన్నది. ఇక్కడ మహాశివరాత్రికి ఉత్సవం జరుగుతుంది.

(5) కొండగనిజెర్ల :— చింతలపూడి తాలూకాలో ఉన్నది. ఇక్కడ శ్రీరామనవమికి ఉత్సవం జరుగుతుంది.

చింతలపూడి, ధర్మాజీగూడెములలో భద్రాచల యాత్రికులకు తగిన సౌకర్యములు ఆరోగ్యశాఖవారు చేస్తూ ఉంటారు.

(6) తేతలి :—(తణుకు తాలూకా) శ్రీరామనవమికిన్ని మహాశివరాత్రికిన్ని ఉత్సవములు జరుగును.

(7) తీర్థరు	} ఈ మూడు స్థలములలోను మహాశివరాత్రి ఉత్సవం జరుగుతుంది.
(8) దువ్వ	
(9) నత్తరామేశ్వరం	

దువ్వలో వేణుగోపాలస్వామి కల్యాణంకూడా ఎక్కువగా జరుగుతుంది.

(10) నడుపూడి	} నరసాపురం తాలూకాలో ఉన్నవి. ఇక్కడ సుబ్రహ్మణ్య వ్రష్టి ఉత్సవం ఎక్కువగా జరుగును.
(11) కొడమంచిలి	
(12) ఆచంట	

నరసాపురంలో అంతర్వేది తీర్థమునకు తగిన యేర్పాట్లు

కృష్ణ జిల్లా చరిత్ర

ప్రాచీన కాలములో అదిమనివాసులయిన చెంచులు, యేనాదులు కోదులు ఉండేవారు. తర్వాత ద్రావిడులు చేరినారు. క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్దమున ఆంధ్రులు తమ రాజ్యమును ఈ జిల్లాలో వ్యాపింపజేసుకొని కృష్ణానదీతీరము

లందు నగరములు నిర్మించుకొనిరి. బౌద్ధమతమును అవలంబించినవారు గనుక బౌద్ధస్తూపములు, చైత్యములు, ఆలయములు పెక్కుచోట్ల వెలసి యుండెను. నాల్గవ శతాబ్దము నాటికి పల్లవరాజ్యమందు ఈ జిల్లా చేరియుండెను. పిమ్మట

కొంతకాలము సాలంకాయనులు విష్ణుకుండినులు రాజ్య మేలిరి. ఏడవ శతాబ్దము నుండి 11 వ శతాబ్దము వరకును ఇది తూర్పు చాళుక్యరాజ్యమందున్న పిమ్మట 17 వ శతాబ్దము ప్రారంభించిన వరకు వెలచోళరాజ్యమందున్న ఉండేవారు. పిమ్మట కొద్దికాలము మాత్రము కాకతీయులకు లోబడి 1328 నుండి 1424 వరకు కొండవీటి రెడ్ల పరిపాలనమం దుండెను. ఆ పిమ్మట కటకపురి ఒరిస్సారాజ్యము నేలుచుండిన కపిలేంద్రదేవు, పురుషోత్తమదేవు, ప్రతాపరుద్రగజపతి రాజులు నెల్లూరి వరకును తమ దండయాత్రలు సాగించి, తమ యధికారమును వ్యాపింప జేసుకొనుచుండిరి. 1516 నాటికి కొండపల్లిలోనున్న దుర్గము ఒరిస్సారాజుల అధికారమం దుండిన ప్రదేశమందలి దక్షిణపు పొలిమేర దుర్గమై యుండెను. పిమ్మట కృష్ణదేవరాయల విజయమువలన ఒరిస్సారాజుల అధికారము ఉత్తర సర్కారులనుండి తొలగిపోయినది గాని, ఈ జిల్లా నైతము మరి కొంతకాలమునకు మోగల్ సామ్రాజ్యమందలి దక్షిణ సుభాలోచేరి నైజాంవారి అధికారమునకు లోబడినది. 1750 సరికి ఫ్రెంచివారును ఆంగ్లేయులును దేశములో తమ పలుకుబడిన్ని అధికారమున్న విస్తరింప జేసుకొనుటకు, ఒకరితో నొకరు పోటీగా దేశమందలి పరిపాలకులతో కలిసి యుద్ధములు నైతము జరుపుకొనుచుండిరి. ఉత్తర సర్కారులలో మొదట ఫ్రెంచివారి పలుకుబడియే ఎక్కువయినది. ఫ్రెంచి బుస్సీ నైజాముకుతోడుగా అతని వద్దనే ఉండి అధికారము చెలాయించుచుండెను. మచిలీ పట్టణము (బందరు) ఫ్రెంచివారికి ముఖ్యస్థానమై ఉండెను. పిమ్మట ఈ జిల్లా, విశాఖపట్టణము జిల్లా మొదలయిన ఉత్తర సర్కారుల జిల్లాలవలెనే 1762-1765 లో ఆంగ్లేయుల పరిపాలనములోనికి వచ్చినది.

ఈ జిల్లాలో చారిత్రక ప్రఖ్యాతిగల స్థలములు :—

(1) మోటుపల్లి :— బాపట్లకు 6 మైళ్ల దూరమున ఉన్నది. మొదటి శతాబ్దమునుండి 15 వ శతాబ్దమువరకును ప్రఖ్యాతిపొందిన ఓడరేవు. దీని ప్రాచీన నామము మోసల పురము. ఈ ప్రదేశము కాకతీయ రాజ్యములో చేరియున్నప్పుడు మంచి ఉన్నతదశలో ఉండెను. కర్పూరము, ముత్యములు, పన్నీరు, దంతము, కస్తూరి, జవ్వాజి, సుగంధ ద్రవ్యములు, మిరియములు, పట్టునూలు, రాగి, సత్తు మొదలయిన సామగ్రి ఈ రేవులో మన దేశమునకు పై దేశముల

నుండి దిగుమతియగు చుండెను. 'మార్కోపోలో' ఈ పట్టణమును చూచి దాని వైభవమును మెచ్చుకొనెను.

(2) నంగెగడ్డు :—దీని ప్రాచీన నామము నానెగట్టు. కాకతీయుల కాలమున ఇదియును గొప్ప ఓడరేవు. జయప నాయకుడు కాకతీయగణపతి పేరను గణపేశ్వరమును ఒక గ్రామమును, ఆలయమును ఇక్కడ కట్టించెను.

(3) కోటూరు :— ఇది మరియొక ఓడరేవు. బృహత్పాలాయనులకు కొంతకాలము రాజధానిగా నుండెను.

(4) శ్రీకాకుళము :— ఇది ప్రాచీనాంధ్ర రాజులకు మొట్ట మొదటి రాజధాని.

(5) ఘంటసాల :— ఇప్పుడిది దివి తాలూకాలో ఒక పెద్ద గ్రామముగా మాత్రమే నిలిచియున్నది. ప్రాచీన కాలములో ఇదియొక పెద్ద నగరము. అప్పుడు దానిపేరు కంటకనెల. ఇదియును ప్రాచీన కాలపు ఓడ రేవులలో పేరు పొందినది. 'టాలమీ' దీనిని వాణిజ్యకేంద్ర స్థలముగా పేర్కొని కీర్తించెను. ఇక్కడనుండి ఈజిప్ట్, రోమ్ మొదలగు విదేశములకు మన దేశమునుండి వజ్రములు, వస్త్రములు ఎగుమతియగు చుండెను. అందుచేతనే ఇక్కడ ఆంధ్రుల నాణెములతోపాటు క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్దినాటి రోమన్ చక్రవర్తుల నాణెములు నైతము దొరుకుచుండును. మొదటి శతాబ్దపు బౌద్ధస్తూపమొకటి ఇక్కడ నున్నది. దీనివంటి మంచిస్తూపము దక్షిణ దేశములో మరి యొక్కడను లేదు. ఇక్కడనే ఆంధ్రుల శిల్పిచాతుర్యమును కనబరచు సరస్వతీ విగ్రహముకలదు. [చూ. పు. 113] జావా, సుమిత్రా, బోర్నియో మొదలయిన ప్రాకీర్ష్యపములకు ఈ రేవునుండియే ఎక్కువగా ఆంధ్రులు పోయి, తమ నాగరికత వ్యాపింప జేసుకొంటూ ఉండిరి. తూర్పు చాళుక్యరాజుల కాలములో నైతము ఇది గొప్పరేవు పట్టణముగానే ఉండెను. 13 వ శతాబ్దము వరకును ఇది ప్రఖ్యాతి పొంది యుండెను.

(6) కొండమూడి :—బందరు సమీపమున గలదు. ఇక్కడ క్రీ. శ. 275 నాటి బృహత్పాలాయనుల శాసనము దొరికినది.

పుణ్యక్షేత్రములు :—

1. చిలుకలపూడి :— బందరునకు మూడు మైళ్ల దూరములో నున్నది. ఇక్కడ పాండురంగదేవాలయము

కలదు. ఒక భక్తుడు తదేకదీక్షతో ప్రార్థింపగా పాండు రంగడు ఇక్కడ వెలసెనట. ఆ వెంటనే ఒక పెద్ద దేవాలయము నిర్మించిరి. కొద్దికాలము క్రిందట నుండిన్ని దీని ఆధిక్య మెక్కువయి పండరపురమందలి పాండురంగ దేవాలయముతో తులతూగుతున్నది. ఆషాఢశుద్ధ ఏకా దశినాడు ఇక్కడ గొప్ప ఉత్సవము జరుగును.

2. మోవిదేవి :— ఇక్కడ శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరాల యము కలదు. మార్గశిర శుద్ధపక్షికి ఉత్సవము జరుగును.

3. శ్రీకాకుళము :— ఇక్కడ శ్రీకాకోశస్వామి (ఆంధ్ర విష్ణువు) ఆలయముగలదు. వైశాఖ పూర్ణిమనాడు స్వామి కల్యాణోత్సవము జరుగును. శ్రీ కృష్ణ దేవరాయలు 11-2-1509 లో ఇచ్చటికి వచ్చి స్వామిని సేవింపగా, స్వామి అతని స్వప్న మున ప్రత్యక్షమై విష్ణుచిత్తీయము (ఆముక్తమాల్యద) కథా వస్తువుగా ఎత్తుకొని ఆంధ్రప్రబంధము రచించవలసినదని కోరెనట. స్వామియాజ్ఞ ననుసరించి అతడా ప్రబంధమును రచించెను.

4. కళ్లేపల్లి :— దీని ప్రాచీన నామము కడలుపల్లి, కృష్ణా తీరమున గలదు. ఇందు నాగేశ్వరాలయమున్నది. శివరాత్రికి

గొప్ప ఉత్సవము జరుగును. వేలకొలది యాత్రికులు వత్తురు. దీనికి దక్షిణకాశి యను నామాంతరము సైతముగలదు.

5. ఘంటసాల :— ఇక్కడనున్న కాలభైరవ సరస్వతి విగ్రహముల శిల్పము మొహంజదారో శిల్పమును బోలి యున్నది. సరసింహస్వామి విగ్రహము చాలా అందముగా నుండును. బౌద్ధుల స్తూపము, పాలరాతి విగ్రహములును గలవు. ఇక్కడి సరస్వతీ విగ్రహము ఆంధ్రుల శిల్పి చాతుర్యమును తెలియజేయును (చూ. పు. 113).

6. హంసలదీవి :— దీనినే త్రివేణీ సాగర సంగమమని సైత మందురు. మాఖపౌర్ణమికి పెద్ద ఉత్సవము జరుగును. ఇక్కడ కృత్తివెంటి వేంకటాచలముగారు గోపాలస్వామి ఆలయమును కట్టించినారు. కాసుల పురుషోత్తమకవి హంసలదీవిగోపాలశతకము రచించెను.

7. విశ్వనాథపల్లి :— ఇక్కడ నాంచారమ్మగుడి కలదు. ఫాల్గుణశుద్ధ పౌర్ణమినాడు పెద్ద ఉత్సవము జరుగును. నాంచారమ్మకు మ్రొక్కుబడి చెల్లించుటకు జను లనేక ముగావచ్చి కోళ్ళు, గొట్టెలు, దున్నలు మొదలయిన జంతు వులను బలిగా ఇస్తూఉంటారు.

గుంటూరు జిల్లా చరిత్ర

జిల్లా ఏర్పాటు :— దక్కనులో నైజాం రాజ్యము 18 వ శతాబ్దములో ఏర్పడినప్పుడు సముద్రతీర మందున్న తెలుగు ప్రదేశమంతా నైజాం ప్రభుత్వమునకు లోబడినది. పరిపాలన సౌకర్యములకోసము నైజాం ప్రభుత్వమువారు తమ రాజ్యములో స్కార్పరు లనుపేరను మండలము లేర్పరచి ఒక్కొక్క స్కార్పరు ఒక్కొక్క అధికారి పాలన మందుంచిరి. ఉత్తర స్కార్పరులనేవి ఈవిధముగా ఏర్పడినవి. నేడు తూర్పు గోదావరి, పశ్చిమ గోదావరి, కృష్ణ, గుంటూరు అనే నాలుగు జిల్లాలున్న నైజాం ప్రభుత్వమున్న కాలములో రాజమహేంద్రవరము స్కార్పరు, మచిలీపట్టణము (బందరు) స్కార్పరు, గుంటూరు స్కార్పరు అని మూడు స్కార్పరులక్రింద ఉండెను. ఉత్తర స్కార్పరులు అంగ్లేయుల అధికారములోనికి వచ్చినతర్వాత సైతము ఈ యేర్పాటే కొంతకాలము నిలిచినది. 1859 లో పైని చెప్పిన మూడు స్కార్పరులున్న కృష్ణా జిల్లా, గోదావరి జిల్లా

అనే రెండు జిల్లాలుగా అంగ్లేయప్రభుత్వమువా లేర్పరచి నారు. కృష్ణా జిల్లాలో ఈ గుంటూరు జిల్లాచేరియుండెను. ఆ పిమ్మట పైని చెప్పిన నాలుగు జిల్లాలున్న ఏర్పడినవి.

చరిత్ర

గుంటూరు జిల్లా చరిత్ర కొంతవరకును కృష్ణా జిల్లా చరిత్ర వలెనే సాగినది. అందుచేత ఈ జిల్లాకు విశిష్టమైన చరిత్ర విషయములనే ఇక్కడ తెలియజేస్తున్నాము. ఆదిమ నివాసులలో చెంచులు, ఎఱుకులు మాత్రమేకాక నాగులు సైతము ఈ జిల్లాలో ఉండేవారు. నాగులే రనేపేరు ఈ నాగులనుండే వచ్చినది. మొదటి మూడు శతాబ్దముల కాలములోను ఆంధ్రులు, తర్వాత కొన్నాళ్లు పల్లవులు (240-340), ఇక్ష్వాకులు (250-340), కొద్దికాలము బృహత్పాలాయనులు (275), విష్ణుకుండినులు (350-610) తమ ప్రభుత్వమును ఈ జిల్లాలో సైతము వ్యాపింపజేసుకొనిరి. క్రీ. శ. 620 నుండి 1080 వరకును తూర్పు చాళుక్యులును

1080 నుండి 1280 వరకును చోళులును, పిమ్మట 1328 వరకును కాకతీయులును తమ ప్రభుత్వ మిక్కడ నైతము సాగించిరి. పిమ్మట ఈ జిల్లాలో కొండవీటి ప్రదేశమున రెడ్లరాజ్య ముదయించి పై జిల్లాలకు నైతము వ్యాపించినది. పోలయవేమారెడ్డితో 1328 లో ప్రారంభమైన రెడ్లరాజ్యము రాచవేమారెడ్డి (1424-1427) నాటివరకును—ఒక సూరేండ్లు సాగినది.

కొండవీటి రెడ్డి రాజులలో అనేకులు విద్యను కవిత్వమును కళలను పోషించిరి. అందులో కొందరికి ఆంధ్ర సంస్కృత భాషలందు ఎక్కువ పాండిత్యము నైతము ఉండెను. కుమారగిరిరెడ్డికి (1382-1395) సంస్కృత భాషా పాండిత్యము ఎక్కువగానుండెను. అతని మరది కాటయవేమరెడ్డి కాళిదాస మహాకవి నాటకముల మూడింటికిని కుమారగిరిరాజీయ మనే పేర వ్యాఖ్య రచించెను. పెదకోమటి వేమారెడ్డికి గల సంస్కృత భాషా పాండిత్యము సుప్రసిద్ధమగుటచేత అతడు “సర్వజ్ఞ చక్రవర్తి” యను బిరుదము వహించినవాడు. ఇతడనేక గ్రంథములు రచించెను. అందులో అమరు శతకమునకు వ్యాఖ్యయైన శృంగారదీపిక, సాహిత్య చింతామణి ముఖ్యమైనవి. ‘గద్య కవిసార్వభౌము’ డను బిరుదమువహించిన వామనభట్ట బాణకవి అతని ఆస్థానమున విద్వాంసుడుగానుండి, వేమభూపాల చరిత్ర మొదలయిన గ్రంథములను రచించెను. ఈ పెదకోమటి వేమారెడ్డి ఆస్థానమునందే విద్యాధికారిగాను, కవీశ్వరుడుగాను ఉండిన శ్రీనాథుడు తెలుగు ప్రబంధములేకాక సంస్కృత భాషలో నైతము ఉత్కృష్టములయిన గ్రంథములను రచించెను.

1360-1482 ఈ కాలములో వాయవ్య దిక్కునుండి గోల్కొండ నవాబులున్ను, ఈశాన్యమునుండి ఒరిస్సారాజులున్ను ఈ జిల్లాకు దండెత్తి వచ్చుచుండిరి. 1516 సరికి విజయనగరపు కృష్ణదేవరాయలు కొండవీటి రాజ్యమును జయించెను. 1536 సరికి నల్లకొండ, కొండవీడు దుర్గములు గోల్కొండ కుతుబ్షాకు లోబడినవి. పిమ్మట ఈ జిల్లా నైతము గోల్కొండ నవాబులకు లోబడి, మోగల్ సామ్రాజ్యములో చేరి, పిమ్మట నైజాం రాజ్యమందుండి, ఫ్రెంచివారి అధికారమునకు కొద్దికాలములోబడి, తుదకు 1770 సరికి ఆంగ్లేయుల పరిపాలనములోనికి వచ్చినది.

గుంటూరు జిల్లాలో పేరుపొందిన స్థలములు.

చరిత్ర విషయమున ప్రసిద్ధిపొందినవి :—

(1) అమరావతి :—ఇది గుంటూరు నగరమునకు ఉత్తరమున సత్తెనపల్లి తాలూకాలో 20 మైళ్లదూరముగా కృష్ణానది యొడ్డున ఉన్నది. ఆంధ్రరాజ్య మీ ప్రదేశమున విస్తరించియున్న కాలములో, అనగా క్రీస్తు శకము రెండవ శతాబ్దములో గొప్ప పట్టణమై యుండెను. ఆ కాలమున బౌద్ధులయిన ఆంధ్రులు నిర్మించిన పెద్దపెద్ద కట్టడములలో కొన్ని నేటికిని కనబడుతున్నవి. అప్పటి బౌద్ధస్తూపములలో ఇక్కడ కట్టించిన స్తూపము కడుపెద్దది.

(2) ధరణికోట :—అమరావతికి సమీపమందే పడమటి వైపున వున్నది. పూర్వకాలమున ఇది ధాన్యకటకమున పేరను ఆంధ్రరాజులకు రాజధాని నగరమై ఉండెను. పిమ్మట కోట రాజులకును రాజధానిగ నుండెను. ఆ పిమ్మట దీని వైభవము క్షీణించినది; నగరము పాడయినది.

(3) బెల్లంకొండ :—సత్తెనపల్లి తాలూకాలో గుంటూరు మాచెర్ల రైలుమార్గమున ఉన్నది. 1516 సరికి కొండపల్లి, ఒరిస్సా గజపతుల దక్షిణపు పొలిమేర దుర్గమయి ఉన్నప్పుడు బెల్లంకొండ సీతాపతిరాజు వశమైయుండెను. అతడు ఒరిస్సా గజపతులకులోబడి వరంగల్, కమ్మంమెట్ట దుర్గములు నైతము స్వాధీనము చేసుకొనియుండెను. అప్పుడు కుతుబ్షాకును సీతాపతి రాజుకును యుద్ధము జరిగినది. సీతాపతిరాజు ఓడి, కమ్మంమెట్టకు పారిపోయెను. బెల్లంకొండ కుతుబ్షాకు స్వాధీనపరచుకొనెను. సీతాపతిరాజు అంతటితో ఊరుకొనక, చుట్టుప్రక్కలనున్న హిందూనాయకుల సాహాయ్యముపొంది కుతుబ్షాకు ఎదిరించెను. కమ్మంమెట్టలో యుద్ధమైనది. అందును మహమ్మదీయులకే విజయము కలిగినది. పిమ్మట సీతాపతిరాజు కొండపల్లెకు పారిపోయెను. అక్కడి ఒరిస్సా గజపతి విజయనాథదేవురాజు కొడుకైన రామచంద్రదేవుడు ఉండెను. అతని సాహాయ్యముపొంది కుతుబ్షాకు యుద్ధము సాగించెను. పాలించెన్నారు (పెనుకంచిప్రోలు) వద్దయుద్ధము జరిగినది. అక్కడను మహమ్మదీయులే గెలిచిరి. దానివలన కుతుబ్షా అధికారము గోదావరివరకును వ్యాపించినది. 1536 సరికి నల్లకొండ, కొండవీడు దుర్గములు నైతము మహమ్మదీయులకు పూర్తిగా స్వాధీనములయినవి.

(4) పల్నాడు తాలూకాలో పల్నాటి వీర చరిత్రకు సంబంధించిన గ్రామములు గురిజాల, మాచర్ల, కారెంపూడి మొదలగునవి కలవు.

గోలి :—కృష్ణానదీతీరమున ఉన్నది. ఇక్కడ ప్రాచీన శిల్పము లెక్కువగా దొరికినవి.

(5) ఉండవల్లి :—గుంటూరు తాలూకాలో ఉన్నది. ఇక్కడ ప్రాచీనకాలపు బౌద్ధ విగ్రహములున్న కొండల యందు గుహలును కలవు.

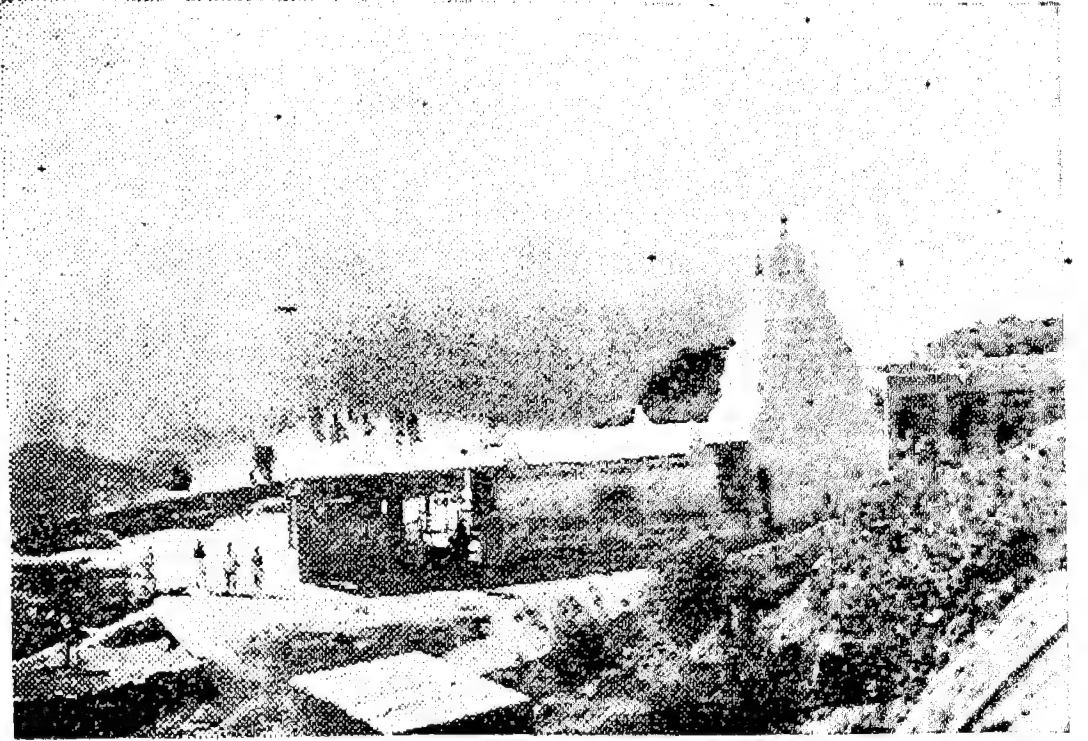
పుణ్యక్షేత్రములు :—

1. మంగళగిరి :—గుంటూరు తాలూకాలో ఉన్నది. ఇక్కడ మంగళాద్రియను కొండమీదను పానకాలరాయని దేవాలయమున్ను, కొండదిగువను నృసింహస్వామి ఆలయ మున్ను కలవు.

2. క్రోసూరు :—సత్తెనపల్లి తాలూకాలో ఉన్నది. ఇక్కడ ఒక చిన్న కొండమీదను విష్ణుదేవాలయమున్నది.

3. అమరావతి :—ఇచ్చట క్రౌంచగిరిపై ఒక గొప్ప శివాలయమున్నది. ఆ శివలింగమునకు అమరేశ్వరస్వామి యని పేరు.

4. అమీకాద :—సత్తెనపల్లి తాలూకాలో ఉన్నది. ఇక్కడి గుట్టలమీద దేవాలయము లనేకముగా కలవు. అందు రాతిస్తంభములమీదను రాతిగోడలమీదను పురాణకథ లకు సంబంధించిన చిత్రములు అనేకముగా చెక్కియున్నారు.

కోటప్పకొండపైని కోటిశ్వరాలయము

5. కోటప్పకొండ :—కోటిశ్వరాలయముకలదు. ఇక్కడ శివరాత్రికి గొప్ప ప్రభల మహోత్సవము జరుగును.

6. కోట్లూరు :—ఇదిన్ని సత్తెనపల్లి తాలూకాలోనే ఉన్నది. ఇక్కడ ప్రసిద్ధిపొందిన హనుమంతుని విగ్రహము గలదు.

7. చేబెర్ల :—పూర్వము శిబిచక్రవర్తి, డేగకు తన తొడ లోని మాంసము కోసిఇచ్చిన స్థలమని ప్రతీతి. ఇక్కడ కపోతేశ్వరస్వామి ఆలయమున్నది.

8. చేబ్రోలు :—ఇక్కడ నాలుగు ముఖములుగల బ్రహ్మ దేవుని ఆలయమున్నది. శివరాత్రికి గొప్ప ఉత్సవముజరుగును.

9. పొన్నూరు :— భావనారాయణస్వామి ఆలయ మున్నది. వైశాఖ శుద్ధపౌర్ణమికి గొప్ప ఉత్సవము జరుగును.

నెల్లూరు జిల్లా చరిత్ర

ఇతర జిల్లాలవలెనే ఈ జిల్లాలో సైతము ప్రాచీన కాల మందు ఏనాడులు, ఎఱుకులు, చెంచులు మొదలయిన ఆదిమ నివాసులు మెండుగా ఉండేవారు. ఈ జిల్లా ప్రాచీన చరిత్ర విషయములు స్పష్టముగా కాలనిర్ణయముచేసి చెప్పటకు తగిన ఆధారములు లేవుగాని, తెలిసినంతవట్టుకు ప్రాచీన పల్లవరాజ్యము (క్రీ. శ. 225-340) ఈ జిల్లాలో సైతము కొంతవరకు వ్యాపించినదనిచెప్పవచ్చును. కొంతకాలం పిమ్మట ఆంధ్ర చోళరాజులు ఈ ప్రదేశమును స్వాధీనము చేసుకొనిరి. అప్పడీ ప్రదేశమునకు పాకనాడని పేరు. 11 వ శతాబ్దములో, చోళరాజులకు కప్పముచెల్లిస్తూ నెల్లూరు జిల్లాలో రాజ్యమేలుచుండిన మకుంటిరాజు తన దేశమునకు దండెత్తివచ్చిన చాళుక్యులను పారదోలెను. 13 వ శతాబ్ద

ములో నెల్లూరి జిల్లాయందలి దక్షిణ భాగమున సూర్యవంశేపు రాజయిన మనుమసిద్ధి రాజ్యమేలుచుండెను. అతని ఆస్థాన మున తిక్కనసోమయాజి మంత్రిగానుండెను. ఇతడు కాకతీయ గణపతి రాజునకు (1190-1256) సమకాలికుడు. మనుమసిద్ధిని అతని జ్ఞాతులయిన అక్కన బయ్యనలు రాజ్య మునుండి తొలగించినప్పుడు, తిక్కనసోమయాజి ఓరుగంటికి పోయి, తన ప్రభువును మరల రాజపదవియం దుంచుటకు తగిన సహాయము చేయవలసినదని గణపతి రాజును వేడు కొనెను. అతని కోరిక ప్రకారము గణపతిరాజు పెద్ద సైన్యముతో వెడలి అక్కన బయ్యనలను పారదోలి, మనుమ సిద్ధికి మరల రాజ్యము లభించునట్లు తోడుపడెను. ఇట్లు చేయుటవల్ల నెల్లూరు జిల్లాపై సైతము కాకతీయ రాజుల

ఆంధ్రసర్వస్వము

యధికారము చెల్లుచుండెను. ఢిల్లీసుల్తానుల దండయాత్రల వలన కాకతీయ సామ్రాజ్యమునశించిన తర్వాత గుంటూరు జిల్లాలో కొండవీటి సీమ వెలసిన రెడ్లరాజ్యము (1328-1427) ప్రబలినది. నెల్లూరు జిల్లాలో చాలాభాగము సైతము రెడ్డి రాజుల అధికారమునకు లోబడినది. ఇంతకు పూర్వమే రేచెర్ల చెవిరెడ్డిని అతని వంశమువారున్న వేంకటగిరిలో రాజ్య మేర్పరచుకొనిరి. చెవిరెడ్డి రాజ్య మేర్పడుటకున్న రేచెర్ల అనేపేరు కలియుటకున్న ఒక కథ ఆనాటనుండిన్ని అను శ్రుతంగా వస్తూఉన్నది. చెవిరెడ్డి అనమగల్లు అనే గ్రామంలో ఒకరైతు భూమి దున్నుతుండగా ఒకచోట 9 లక్షల రూపాయలు విలువగల నిక్షేపమున్న ఒక రాగి పట్టాశాసన మున్న దొరికినది. ఇది ఎవరికి దొరుకునో వారు నరబలి ఇచ్చి ఆ ధనము వాడుకోవలెననిన్ని అట్లు చేసినయెడల సంపన్ను లగుదురనిన్ని ఆ శాసనములో ఉన్నది. అప్పుడా రైతువద్దనున్న సేవకుడు రేచెర్ల అనువాడు రెండు వరతులకు చెవిరెడ్డి ఒడబడినయెడల తానేబలియగుటకు ఒడబడుదునని చెప్పెనట. చెవిరెడ్డిని అతని సంతతివారున్న రేచెర్ల అనే పేరు తమ ఇంటిపేరుగా పెట్టుకోవలెననిన్ని, రెడ్డి సంతతివారు తమఇంట పెండ్లికార్యము తలపెట్టినప్పుడు రేచెర్ల కులము వారిలో ఒకరికి పెండ్లి చేయకుండా తమ ఇంటిపెండ్లి పని జరిపించకూడదనిన్ని ఆ సేవకుడుకోరెను. చెవిరెడ్డి అందుకు సమ్మతించగా రేచెర్ల బలియయ్యెను. కాకతీయరాజుల అధికారము చెల్లినన్నాళ్లు చెవిరెడ్డి సంతతి నాయకులు కాకతీయులకు కప్పము చెల్లిస్తూ ఉండిరి.

ఒరిస్సా ప్రతాపరుద్రగజపతి 15 వ శతాబ్దము ప్రారంభించిన సరికి ఉదయగిరివరకును తన రాజ్యాధికారము వ్యాపింప జేసుకొనెను. పిమ్మట కొద్దికాలమునకే విజయ నగరపు కృష్ణదేవరాయలు ప్రతాపుని ఉదయగిరికోట ముట్టడించి అతని సేనలను పారదోలెను. అప్పటనుండిన్ని కొంతకాలము ఈ జిల్లా విజయనగరమువారి అధికారమునకు లోబడి యుండెను. తల్లికోట యుద్ధములో విజయనగరము వారు పూర్తిగా ఓడిపోవుటవలన ఈ జిల్లా సైతము గోల్కొండనవాబుల అధికారమునకు లోబడినది.

నెల్లూరు జిల్లాలో పేరుపొందిన స్థలములు ఈ జిల్లాలో చరిత్రక ప్రసిద్ధిపొందినవి :—

(1) శ్రీహరికోట :—ఇది ఒక ద్వీపము. ఆదిమనీవాసులైన ఏనాదులకు మాతృస్థానము.

(2) ఉదయగిరి :—కావలి రైల్వేస్టేషనుకు పడమట 50 మైళ్ల దూరాన ఉన్నది. ఒరిస్సా రాజులలో ప్రతాపరుద్రగజపతి, 15 వ శతాబ్దాంతముసరికి తన అధికారమును ఉదయగిరివరకును వ్యాపింపజేసుకొని, ఇక్కడ దుర్గమును నిలబెట్టుకొనెను. పిమ్మట కొద్దికాలమునకే కృష్ణదేవరాయలు ప్రతాపరుద్రుని సేనలను పారదోలి, ఉదయగిరి జయించి తన అధికారమును నెలకొల్పెను.

(3) పడుగుపాడు :—నెల్లూరు పట్టణమునకు ఈశాన్యమున ఉన్నది. కుమ్మరి మొల్ల జన్మించి, నివసించిన ఊరు.

(4) కందుకూరు :—పల్లవ శివస్కందవర్మ కాంచీపురము నుండి ప్రకటించిన తామ్రశాసనములలో ఒకటి ఈ గ్రామములో దొరికినది. (చూ. పు. 112)

పుణ్యక్షేత్రములు :—

1. నెల్లూరు :—జిల్లా ముఖ్యపట్టణము ; పినాకినీ తీరమున ఉన్నది. నదికి సమీపముగా శ్రీరంగనాయకుల దేవాలయము కలదు.

2. మూలస్థానేశ్వర దేవాలయము :—నెల్లూరిలో నైర్వతి మూల నున్నది.

3. జొన్నవాడ :—నెల్లూరికి 8 మైళ్ల దూరాన ఉన్నది. కామాక్షమ్మ ఆలయము గలదు.

4. నరసింహులకొండ :—నెల్లూరికి సమీపముననే ఉన్నది. ఇక్కడ నరసింహస్వామి దేవాలయము కలదు. ఇదిగాక 'పెంచెలికోన' అనే నరసింహక్షేత్రము సైతము కలదు.

5. బుచ్చిరెడ్డిపాలెము :—ఇచ్చట ఒక పెద్ద దేవాలయమున్నది.

6. తిరుముడికొండ :—అహోబిల నరసింహస్వామి ఆలయము-క్రీ. శ. 1435 లో కట్టినది-కలదు.

7. సోమసిల్ల :—(ఆత్మకూరు తాలూకా) సోమేశ్వరాలయమున బ్రహ్మోత్సవము పే, జూన్ మాసముల నడుమ జరుగుతుంది.

8. కోటిశ్వరస్వామి ఆలయం :—(ఆత్మకూరు తాలూకా) కోటరాజులకు కోటిశ్వరుడు ప్రత్యక్షమైనప్పుడు కట్టినదట.

9. కలువాయి :—(ఆత్మకూరు తాలూకా) చెన్నకేశ్వరస్వామి ఆలయము గలదు.

10. నసిరి :—వరదరాజస్వామి ఆలయము ; చోళ రాజులు కట్టించినది కలదు.

క డ ప జిల్లా చ రి త్ర

జిల్లాచరిత్ర :—చరిత్రకందని ప్రాచీన కాలమునాటి చిన్నచిన్న రాతి గుహలు జిల్లా అంతటను అక్కడక్కడ అనేకముగా కనబడుతున్నవి. వీటిని పాండవుల గుడులు అని అంటారుగాని, వాస్తవముగా ఇవి ప్రాచీనకాలమందు మనుష్యులు నివసించిన ఇండ్లయి యుండును. పల్లవులనాటి వరకును ఈ జిల్లా చరిత్ర మనకు తెలియదు. క్రీ. శ. 225-630 లో పల్లవులు, రాయలసీమ జిల్లాలోను, చిత్తూరు, చెంగల్పట్టు, నెల్లూరు, గుంటూరు జిల్లాలలోను ప్రబలి యుండిరి. మొదట అదోని, తర్వాత కంచి (కాంచీపురము-కాంజీవరము) ఈ రాజ్యమునకు రాజధాని. ఆ కాలమున కడపజిల్లా పల్లవుల రాజ్యములో చేరియుండెను. వింధ్య పర్వతములకు దక్షిణమున చాళుక్య రాజ్యము వ్యాపించి యుండెను. పల్లవులును చాళుక్యులును తమ రాజ్యములను దేశములో ఎక్కువగా వ్యాపింపజేసుకొనుటకు ప్రయత్నించుచు ఒకరితోనొకరు కలహించుచుండిరి. రెండు రాజ్యముల వారికిని యుద్ధములు జరుగుచుండెను. అట్టి యుద్ధములలో ఒకటి జమ్మలమడుగు తాలూకాలో పెద్దముడి యము వద్ద చాళుక్య విజయాదిత్యునకును, త్రిలోచన పల్లవు నకును జరిగినది. ఆ యుద్ధములో చాళుక్యులకు విజయము కలిగినను కడప జిల్లా చాళుక్యుల వశము కాలేదు.

పల్లవుల తర్వాత కడపజిల్లా చోళరాజ్యములో చేరినది. 7 వ శతాబ్దములో మన దేశమునకువచ్చిన హ్వన్ త్సాంగ్ అను చీనాయాత్రికుడు రచించిన గ్రంథములో 'మాల్యరాజ్య'మని చెప్పినది చోళరాజ్యము. అందు కడప, కర్నూలు, అనంతపురంజిల్లాలలో పెక్కు భాగములు చేరియుండెను. 9 వ శతాబ్దము అంతమయినసరికి కడపజిల్లా అంతా కాకపోయినా అందులో ఉత్తరభాగము బాణవంశరాజుల పరిపాలనములో ఉన్నట్లు కడబడుతుంది. రాష్ట్రకూట రాజ్యమేలుచుండిన రాజులలో మూడవ కృష్ణరాజు రాజ్యమేలుచుండిన కాలమందు—అనగా క్రీ. శ. 940 నుండి 956 వరకు కడప జిల్లాలో తూర్పు భాగము తప్ప తక్కిన జిల్లా అంతా రాష్ట్రకూటరాజుల పరిపాలనములో నుండెను. పండ్రెండవ శతాబ్దములో ఈ జిల్లా మరల చోళుల వశమయినది. నెల్లూరు, కడప, కర్నూలు జిల్లాలలో చోళరాజ్య భాగము నేలుచుండిన చోళరాజులకు తెలుగుచోళులని పేరు.

ఇందులో పడమటనున్న కడప, కర్నూలు జిల్లాలకు మేర్ (ఎగువ) పాకనాడు, నెల్లూరు జిల్లాకు పాకనాడు, తూర్పుతీర ప్రదేశమునకు కీర్ (దిగువ) పాకనాడు అని ఆనాటి పేళ్లు. పిమ్మట 13 వ శతాబ్దములో కాకతీయులు కడప జిల్లాలో ప్రవేశించి పడమటి భాగము కొంత, మధ్య భాగము కొంత స్వాధీన పరచుకొన్నారు. మరికొద్ది కాలమునకే హోయ్ సలారాజులు, రాయచోటి తాలూకా తప్ప తక్కిన జిల్లా అంతా తమ ఏలుబడిలోనికి తెచ్చుకొన్నారు. గాని మరికొద్ది కాలములోనే మారికొకప్పుడు దండయాత్రలు జరిగినవి. దక్షిణ దేశమందలి చాలా ప్రదేశములతోపాటు కడపజిల్లా సైతము మహమ్మదీయులకు వశపడినది. క్రీ. శ. 1336 లో విజయనగరరాజ్యము వెలసిన తర్వాత క్రీ. శ. 1646 వరకున్న కడప జిల్లా అంతా రాయలసీమలో చేరియుండెను.

విజయనగర సామ్రాజ్య చక్రవర్తులలో ప్రఖ్యాతిపొందిన కృష్ణదేవరాయలు చనిపోయిన తర్వాత, సదాశివుని కాలములో ఆతని బావలు—రామరాజు, తిరుమలరాజు—సర్వాధికారులయి, పరిపాలనము సాగించుచుండిరి. క్రీ. శ. 1565 లో తల్లికోట యుద్ధములో హిందువులు పూర్తిగా ఓడిపోయిన తర్వాత, రామరాజు చనిపోగా తిరుమలరాజు పెనుకొండ రాజధానిగా పెట్టుకొని కడప నేలుతూ ఉండెను. క్రీ. శ. 1576-7 లో మహమ్మదీయులు పెనుకొండ సైతము పట్టుకోగా తిరుమల కొడుకు రంగ, చంద్రగిరికి పారిపోయి నివసించినాడు. క్రీ. శ. 1646 వరకున్న కడప జిల్లా ఈ రంగని సంతతివారే ఏలుతూ ఉండిరి. తల్లికోట యుద్ధమైన తర్వాత బిజాపురం గోల్కొండ నవాబులు తక్కిన రాయల సీమ జిల్లాలు తీసుకొనిరి గాని; కడపజిల్లా మాత్రము రాయల వారికి సంబంధించిన హిందూ రాజుల పరిపాలనములోనే ఉండేది. క్రీ. శ. 1646 లో కడప సైతము గోల్కొండ నవాబులు తీసుకొన్నారు. క్రీ. శ. 1687 లో మోగల్ పాదుషా ఔరంగజేబు గోల్కొండ రాజ్యాన్నే జయించడం వల్ల కడపజిల్లా మోగల్ సామ్రాజ్యంలో చేరిపోయినది.

తల్లికోట యుద్ధమైన తర్వాత జిల్లాలో తగిన పరిపాలనము లేకపోవుటవల్ల, జిల్లాలో ఎక్కువ బలము, పలుకుబడిగలవారు తిథిరాజులయినవారికి లోబడి కప్పము చెల్లిస్తూ, వాస్తవమైన

పరిపాలకులయి ప్రజలపై అధికారము చెలాయిస్తూ ఉండే వారు. అట్టివారికి పాలిగార్లు అని పేరు. ఆ పాలిగార్లలో మట్ల వారు ముఖ్యులు. 'కాకుస్థ విజయము' అనే తెలుగు ప్రబంధము రచించిన మట్ల అనంతుడు ఈ మట్ల కుటుంబ మునకు చెందినవాడే. క్రీ. శ. 1775-1779 లో హైదర్, టిప్ప సుల్తానులు కడప జిల్లా నైతము బయించి స్వాధీన పరచుకొనిరి. ఈలోగా మోగల్ సామ్రాజ్యమందలి సూబా లలో దక్కను సూబా పరిపాలకుడైన నైజాం (అనగా హైదరాబాద్ పరిపాలకుడు) స్వతంత్రుడై, దక్షిణదేశములో ప్రబలియుండెను. ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారిని అణగ ద్రొక్కి, చెన్నపురి రాజ్యము స్థాపించి, ఉత్తర సర్కారులు స్వాధీన పరచుకొని, రాజ్య మభివృద్ధి చేసుకొంటూ ఉండిరి. నైజాము వారున్న ఆంగ్లేయులున్న మిత్రులయి హైదర్, టిప్ప సుల్తానులను ఓడించి, అతని రాజ్యములో కొంతభాగము తీసుకొనిరి.

టిప్పసుల్తానుతో క్రీ. శ. 1792-1799 లో ఆంగ్లే యులు చేసుకొన్న ఒడంబడికల ప్రకారము, టిప్పసుల్తాను నైజామువారికి రాయలసీమ జిల్లాలు అన్నీ ఇచ్చుకోవలసి వచ్చినది. ఆ సమయములో రాయలసీమ జిల్లాలు నైజాం వారికి ఇప్పించకుండా, ఆంగ్లేయులు తామే తీసుకొని యుందురు. అందుకు తగిన సమర్థత వారికి లేకపోలేదు గాని, నైజాముమైత్రి కోరి వారా పనిచేయలేదు. అప్పుడు ఆంగ్లే యులకు నైజామువారికిని కలిగిన మైత్రి నిబంధనల ప్రకారము ఉభయులకును కావలసిన సైన్యములను నిలబెట్టుకొనుటకుగాను సిబ్బంది కర్చులకు నైజామువారు ఆంగ్లేయులకు కొంత ధనము చెల్లించవలసియుండెను. అది నైజామువారు చెల్లించలేక రాయలసీమ జిల్లాలు క్రీ. శ. 1800-1 లో ఆంగ్లేయులకు ఇచ్చివేసి, వీటిపై వచ్చేశిస్తు ఆ సిబ్బంది కర్చుల కుపయోగించుకొండన్నారు. అట్లు నైజాము వారు ఇచ్చిన మండలము గనుక ఈ జిల్లాలకు దత్తమండలము జిల్లా లనుపేరు వచ్చినది. నాటినుండిన్ని కడపజిల్లా ఆంగ్లే యుల పరిపాలనమునకు లోబడి యున్నది.

కడప జిల్లాలో పేరుపొందిన స్థలములు చారిత్రక ప్రసిద్ధి పొందినవి :—

(1) గండికోట :—ఇక్కడ పెన్నానది ఎత్తైన గండి గుండా ప్రవహిస్తూ ఉన్నది. ఆ నదికి దక్షిణపు ఒడ్డున

ఒక పురాతనమైన కోటగలదు. ఆ గండియు ఈ కోటయు గల పురము గనుక దీనికి గండికోట యనే పేరువచ్చినది. ఈ కోటలో కొంతకాలము హిందూ రాజులున్న కొంత కాలము మహమ్మదీయ పాలకులున్న నివసించియుండిరి.

(2) మారెల్లమఠ :—పాపఘ్నినది, పాలకొండనుండి వచ్చే కనుమద్వారమున ఇదిగలదు. ఇక్కడ చాలాపురాతన మైన ఆంజనేయ దేవాలయమొకటి కొండమీద నున్నది. వాయుదేవుడిక్కడ తపస్సుచేసుకొంటూ, రాములవారు యుద్ధానంతరము అయోధ్యకు ఈ దారిని మరలిపోతూ ఉం డగా వారిని ఆహ్వానించి ఆతిథ్య మిచ్చెనట. అక్కడనుండి అయోధ్యవరకును రాములవారుపోయే మార్గమంతా పూవుల దారిగా వాయుదేవుడు ఏర్పరచెనట. రాముడు ఆ ప్రదేశ మునుండి బయలుదేరేముందు తన ధనుస్సు చిహ్నమును అక్కడ నొక శిలపై నుంచెనట. వ్యాసుడు, అక్కడ వాయుపుత్రుడైన హనుమంతుని విగ్రహము చెక్కించెనట. పిమ్మట నొక దేవాలయము ఎవరో కట్టించి అందులో ఈ విగ్రహమును ప్రతిష్ఠించిరి. వాయుదేవు డేర్పరచిన పువ్వుల దారిలో పుణ్యాత్ములయినవారికి, చచ్చుటకుముందు ఇష్టము పువ్వులుకనబడునన్న నమ్మకము కలదు. సర్ టామన్ మన్రో గారికి పువ్వులు కనబడినవట ; కనబడిన మరకొద్దిదినములకే వారు మరణించినారు.

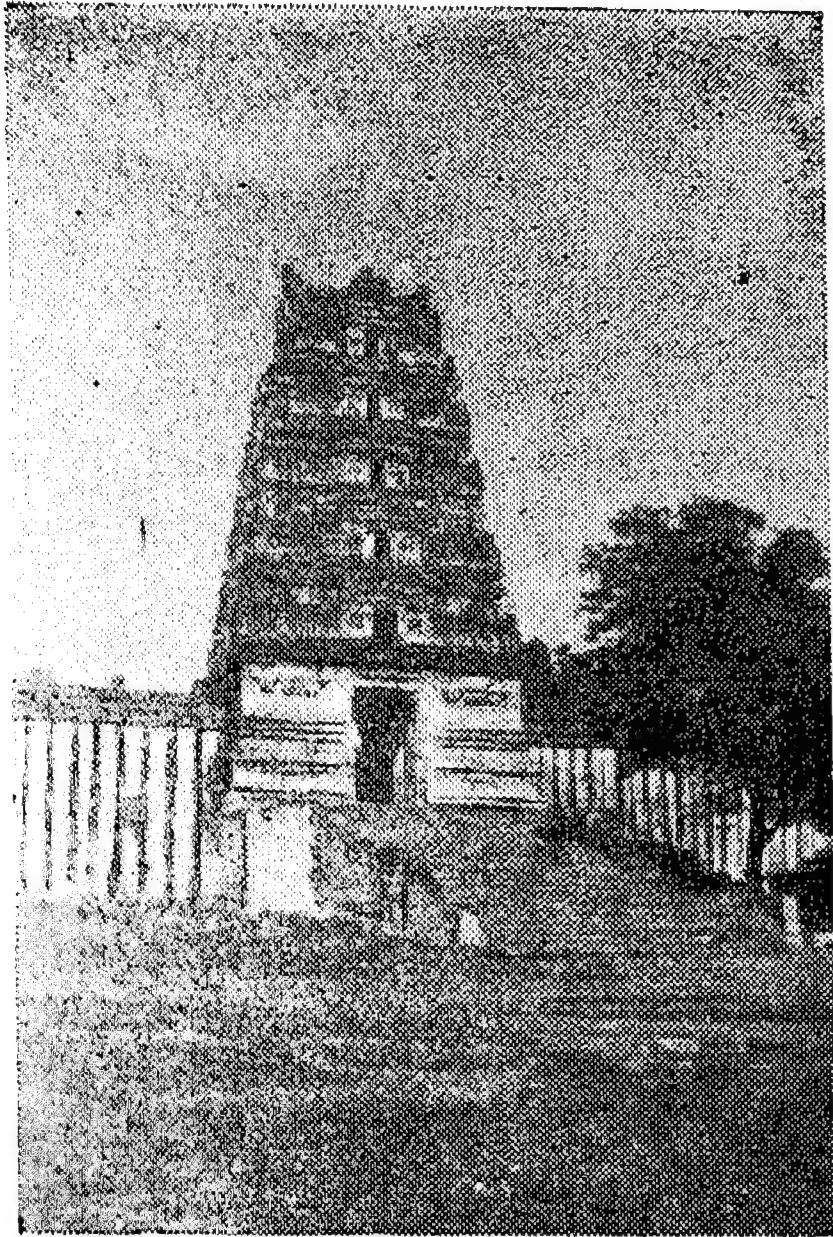
(3) పోరుమామిళ్ల :—బద్వేలు కుత్తరమున 20 మైళ్ల దూరములో కడప-కంభం రోడ్డు ప్రక్క నున్నది. అక్కడ నొక పెద్ద చెరువుగలదు. ఆ చెరువు కట్టమీదను హైదర్ సామి కెదురుగా రెండు శిలాశాసనము లున్నవి. హరిహర బుక్కరాయని కాలమున అతని కుమారుడు భాస్కర రాయడు ఉదయగిరి రాష్ట్రాధిపతియై, ఈ చెరువు త్రవ్వించి నని శాసనములలో ఉన్నది.

పుణ్యక్షేత్రములు :—

1. రామేశ్వరము :—ప్రాద్దుటూరు తాలూకాలో ఉన్నది. శ్రీరాములవారు రావణుని చంపి అయోధ్యకు వెళ్తూ ఇక్కడ ఆగి, లింగప్రతిష్ఠ చేశారట. మంచిలింగం కాళీనుండి తెమ్మని ఆంజనేయుని పంపించారటగాని, అతడు ఆలస్యంచేసినందున వేళలేదని ఇసుకలింగం పెట్టించినారట.

2. ఒంటిమెట్టి :—కోదండ రామస్వామి ఆలయము సిద్ధవట్టం తాలూకాలో ఉన్నది. ఏప్రిల్ నెలలో రథో

శ్రీ కోదండ రామస్వామి ఆలయము, ఒంటిమెట్ట.

త్సవమున్ను, శ్రీరామనవమికి తేప్ప ఉత్సవమున్ను జరుగుతూ ఉంటుంది.

3. వుష్పగిరి :—కడప తాలూకాలో పెన్నేరు ఒడ్డున ఉన్నది. ఇక్కడ చెన్నకేశవస్వామి ఆలయం కలదు.

స్వామి ప్రసాదం పుచ్చుకొన్నయెడల వటునకు వివాహమున్ను, గొడ్రాలికి కాన్వన్ను వేగముగా కలుగునన్న నమ్మకము చాలామందికి కలదు.

4. రాయచోటి :—వీరభద్రస్వామి ఆలయమున్నది. ఖైబ్రువరి నెలలో 7 దినాలు రథోత్సవము జరుగుతుంది. ఉత్సవ దినాలలో గర్భగుడి తలుపులువేసి లోపల స్వామి కనుబొమలనడుమ జాజికాయ అంత కెంపు తగిలించి స్వామిని ముక్కంటిగా తయారుచేస్తారు. వెలుపలను స్వామి కెదురుగా అన్నము రాసిగాపోసి ఉంచుతారు. అప్పుడు తలుపులు తీస్తారు. ఆ సమయంలో స్వామి కండ్లకు అన్నమురాసి తప్ప మరియేదిన్ని కనబడరాదు. ఎవరైనావచ్చి స్వామికి కనబడిన యెడల వారు వెంటనే నశిస్తారన్నభయము భక్తులందరికిని కలదు.

రాయచోటికి పూర్వము రాచవీడు అనేవారు. పురాతన శాసనములలో రాచవీడు అనే పేరు కనబడుతున్నది.

5. కందిమల్లయపల్లె :—ఇక్కడ వీరబ్రహ్మంగారి మఠమున్నది. రాబోవు పరిస్థితులు చెప్పటలో వీరబ్రహ్మానికి పెద్ద పేరుగలదు. శివరాత్రికి ఇక్కడ గొప్ప ఉత్సవము జరుగును.

కర్నూలు జిల్లా చరిత్ర

జిల్లా చరిత్ర :—ఈ జిల్లాలోను దీనికి ఉత్తరమునగల నైజాం రాజ్యమందలి మహబూబ్ నగర మండలమందున్న నేడు కనబడుతూఉన్న చెంచుల మూల పురుషులు, కిరాతులు ఈ ప్రదేశమందు ప్రాచీన కాలములో ఆదిమనివాసులుగాఉండే వారని ఇక్కడివారు చెప్పుకొంటారు. అంతకంటే ఎక్కువగా ఈ జిల్లా ప్రాచీన చరిత్ర తెలుసుకొనుటకు ఆధారములేవీ లేవు. పాండవవంశపు ఉత్తుంగభోజుని కుమారుడైన నందన చక్రవర్తి రాజమహేంద్ర వరప్రాంతము నుండి వెన్నదేశానికి వచ్చి ఇక్కడ నొక రాజ్యము స్థాపించినాడనీ ; అతడే ఉత్తరదేశమునుండి 500 బ్రాహ్మణకుటుంబాలను తెప్పించి వారికి నందవరమనే అగ్రహారమిచ్చాడనీ ప్రతీతి. నందనగుళ్లను గ్రామము నంద్యాలపాలిమేర బంగనపల్లి రాజ్యములో నున్నది. ఈ ప్రాంతమందు నందవరీకులనే బ్రాహ్మణులు ఎక్కువగా ఉన్నారు. వీరందధును అనాటి

ఆ 500 బ్రాహ్మణ కుటుంబములవారి సంతతివారే కావలెను. ఈ నందవరీక బ్రాహ్మణులకు చాడేశ్వరి కులదేవత.

అదోని రాజధానిగా వెలసిన పల్లవ రాజ్యములో (క్రీ.శ. 225-340) ఈ జిల్లా సైతము చేరియుండెను. పిమ్మట మరికొన్ని శతాబ్దములు గడచినవరకు ఈ జిల్లా చరిత్ర స్పష్టముగా తెలియదు.

పశ్చిమ చాళుక్య రాజ్యములో కర్నూలు జిల్లా క్రీ. శ. 1060 నాటికి చేరియుండెను. ఆకాలమందున్న, తర్వాత కొంతకాలము వరకున్న చాళుక్యులకున్న చోళులకున్న తరుచుగా యుద్ధములు జరుగుతూ ఉండేవి. చోళులు కర్నూలు మీదికి దండెత్తివచ్చి కొల్లబెట్టి పోవుచుండిరి. క్రీ. శ. 1120 నాటికి కర్నూలు జిల్లాలో ఎఱ్ఱమల కొండలకు తూర్పునగల పెద్ద భాగము చోళులున్న, పడమటగల చిన్న భాగము యాదవులున్న తీసుకొనిరి.

13 వ శతాబ్ద మారభించిన కొద్దికాలమునకు కాకతీయ గణపతి నెల్లూరివరకు దండెత్తి వచ్చి కర్నూలు, నెల్లూరు జిల్లాలు జయించెను. మార్కాపురం తాలూకాలో ఉన్న త్రిపురాంతక గ్రామంలో కొంతకాలముండి, తాను జయించిన ఈ ప్రదేశమందలి పరిపాలనమునకు కావలసిన యేర్పాట్లు చేసెను. అవికొనసాగుటకు అక్కడ అతని మంత్రియైన గోపరాజు రామన్నఅనే ఆరువేల నియోగిబ్రాహ్మణుడు గణపతి యనుమతిని పొంది. గ్రామకరణాలుగా ఆరువేల నియోగిబ్రాహ్మణులనే నియమించెను. అంతకుముందు బలిజ వంశపు కవరీలు గ్రామకరణాలుగా ఉండేవారు. ఇప్పటి కిన్ సముద్ర తీరమందలి గ్రామాలలో వీరే కరణాలు. కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలములో కర్నూలు జిల్లా అంతా కాకతీయుల పరిపాలనమందే ఉండేది. పిమ్మట జిల్లాలోని స్థానిక ప్రభువులు స్వతంత్రులయి అధికారము చెలాయిస్తూ ఉండేవారు. క్రీ. శ. 1328-1460 లో జిల్లాలోని తూర్పు భాగము, కంభం, మార్కాపురం తాలూకాలు అనవేమరెడ్డి పరిపాలనములోనికి వచ్చినవి. నంద్యాలభాగము విజయ నగరపు బుక్కరాయలు వశపరచుకొన్నాడు. క్రీ. శ. 1520 నాటికి కర్నూలు జిల్లా అంతా కృష్ణదేవరాయల రాజ్యంలో చేరినది. క్రీ. శ. 1565 లో తల్లికోట యుద్ధ మందు విజయనగరంవారు పూర్తిగా ఓడిపోగానే ఈ జిల్లాలో చాలాభాగము బిజాపురం నవాబు తీసుకొన్నాడు; గాని, క్రీ. శ. 1625 వరకు జిల్లా అరాజకంగానే ఉండేది. పిమ్మట బిజాపురం నవాబు పరిపాలన విషయములో కొంత శ్రద్ధ తీసుకొన్నాడు. క్రీ. శ. 1674 లో జిల్లా బిజాపురం వారి పరిపాలనలో ఉండగానే, శివాజీ దండెత్తివచ్చి దోచుకుంటూ ఉండేవాడు. పిమ్మట ఔరంగజేబ్—మోగల్ పాదుషా—దక్కనుజయించుటయున్న, దక్కన్ సూబాకు ప్రభువైన నైజామ్ స్వతంత్రుడై నైజామ్ రాజ్యము స్థాపించడమున్న జరిగినవి. క్రీ. శ. 1775-1779 లో హైదర్ కర్నూలు కడప జిల్లాలు స్వాధీనపరచుకొన్నాడు. తర్వాత, కడప జిల్లావలెనే ఈ జిల్లా సైతము నైజామువశమై తుదకు క్రీ. శ. 1800-1 నాటికి బ్రిటిష్ ప్రభువులకు దత్తమండలమయి, నేటివరకును ఆంగ్లేయుల పరిపాలనమందున్నది.

బంగనపల్లె రాజ్యమును పరిపాలించు రాజౌక నవాబు. హైదరాబాదు నవాబు వలెనే ఇతడు స్వతంత్రుడు; సర్వాధికారి.

శ్రీశైల మల్లికార్జునస్వామి దేవాలయము.

పుణ్యక్షేత్రములు :—

1. శ్రీశైలము :—దక్షిణ దేశములో మిక్కిలి పురాతనమైన పుణ్యక్షేత్రము. దీని మాహాత్మ్యము స్కాందపురాణ మందును, మహాభారతమందును కలదు. ఈ శ్రీశైలమందు ప్రాచీనకాలములో శిలాధిముని గొప్ప తపస్సు చేసెనట. అతనికి పర్వతుడను నొకకొడుకు సైతము ఉండెనట. ఆ తపస్సు నకున్న పర్వతుని ప్రార్థనలకున్న మెచ్చి, శివుడు లింగాకారమును దాల్చి శ్రీశైలమున ప్రత్యక్షమయ్యెనట. దేశమునగల 12 జ్యోతిర్లింగములలో ఇదియొక ప్రధానమైన లింగమట. ఈ లింగముతోపాటు దేశమందుగల 18 శక్తులలోను ప్రధానమైనశక్తి—భ్రమరాంబయను పేరుగలశక్తి—సైతము ఇక్కడ వెలసినది. గుప్తవంశపు రాజకన్య, చంద్రావతీయను భక్తురాలు, మల్లికార్జునములుతో ఈ లింగమును పూజించుటవల్ల ఈ దేవునకు మల్లికార్జునస్వామి యనిపేరు వచ్చెను.

శ్రీశైలమునకు చేరువగానున్న కృష్ణానదిలో నొక భాగమునకు సాతాళగంగయని పేరు. యాత్రకులు ముందుగా ఈ గంగలో స్నానముచేసి దేవుని దర్శించవలెను. ఉత్సవ దినములలో ధనవంతులు ఇక్కడ అన్నదానము చేస్తూ ఉంటారు. శ్రీశైలశిఖరము చూచి స్వామిని దర్శించి కొలచినవారికి మరి పునర్జన్మ లేదన్న నమ్మకము భక్తులందు మెండుగాగలదు. ఇది ఇంత పుణ్యక్షేత్రము గనుకనే, దూర

దేశములనుండి నైతము వేలకొలది యాత్రికులు వస్తూ ఉండురు.

క్రీ. శ. 1058 లో చాళుక్య రాజయిన త్రైలోక్యడు శ్రీశైలమునకు వచ్చి స్వామిని దర్శించెను. అతడును తక్కిన హిందూరాజుల నేకులును, ఈ ఆలయమునకు స్వామి వారి రాగభోగాదుల నిమిత్తము చాలా దానములు చేసి యున్నారు.

(2) మహానంది:—ఇదిన్ని అడవులనడుమ నున్నది. ఇక్కడమహానందియొక్క ఆలయముకలదు. ఇక్కడ నైతము శివరాత్రినాడు ఉత్సవము జరుగును.

(3) అహోబిలము :—ఇది సిరివేల్ తాలూకాలో రుద్ర వనమువద్ద నున్నది. ఇదిన్ని అడవుల నడుమనే కలదు. ఇక్కడ నొక కొండమీదను శ్రీ నరసింహస్వామి ఆలయమున్నది. విష్ణువు నరసింహవతార మెత్తి, హిరణ్యకశిపుని చీల్చిచంపిన స్థలము ఇక్కడనే కలదని త్రేత్రమాహాత్యములో ఉన్నది. ప్రతి సంవత్సరము ఫాల్గున మాసములో ఉత్సవము జరుగును. కొండపీటి రెడ్డిరాజులును విజయనగర రాజులును ఈదేవాలయ మునకు అనేక దానములు చేసియుండిరి.

(4) ఓంకారము :—నంద్యాలకు చేరువగానే ఉన్నది. ఇక్కడ ఆంజనేయ దేవాలయము, శివాలయము గలవు. అవి గాక ఇక్కడ నొకరావిచెట్టు కలదు.

(5) సంగమేశ్వరము :—నందికొట్టూరు తాలూకాలో కృష్ణా, తుంగభద్ర, భవనాశి కలసినచోట నుండుటచేత గొప్ప పుణ్యక్షేత్రమయినది. నదీతీరమున ఒక శివాలయమున్నది. అది ఎత్తైన ప్రదేశమం దుండుటచేత అక్కడనుండి చూచిన యెడల దిగువను పారుతున్న నదులు, పల్లపునేలలు కడు రమ్యముగా కనబడును.

(6) చెన్నకేశవస్వామి ఆలయము :—మార్కాపురం తాలూకాలో కలదు. స్వామి ఆదిఆంధ్రులకు, అందులో చెన్నయ్య దాసరులకు ఇష్టదేవత.

(7) మల్లంపల్లి వేణుగోపాలస్వామి ఆలయము :—మార్కాపురం తాలూకాలో ఉన్నది. ఆలయమును క్రీ. శ. 1518లో విజయనగరరాజ వంశములోనివాడైన వరదరాజు నిర్మించెను ; గాని, విగ్రహము మాత్రము చాలా పురాతన కాలమునుండిన్ని ఉండెనట.

(8) నెమలిగుండము రంగస్వామి ఆలయము :—కంభం తాలూకాలో నల్లమలల అడవుల నడుమ, ఒక్కజలధార దిగువ

నొక మడుగు వెనుక తట్టున ఉన్నది. కార్తవీర్యార్జున పరశు రాముల యుద్ధమును నూచించు చిత్రము కలదు.

(9) తురిమల్లేశ్వరాలయము :—శివాలయము. ఇక్కడ లింగముయొక్క తలపై నొక ముక్క ఊడినట్లు కనబడును. దానికీకారణముగా ఒక కథ కలదు. కార్తవీర్యుని ఎదిరించుటకు సాహాయ్యముకోసము తిరుగుతూ, కామధేనువు తన కాలి డెక్కలను లింగము తలమీద పెట్టినప్పుడు, దాని రాపిడికి ఒక ముక్క విరిగిపోయినదట.

(10) భైరవస్వామి ఆలయము :—అకవీడు అనే అడవు లలో ఒక రాతిపైని గలదు. అక్కడి గుహలో ప్రాచీనకాల మందు సిద్ధులు ధ్యానతత్పరులై కూర్చుంటూ ఉండేవారట.

(11) చెన్న కేశవాలయము :—పత్తికొండ తాలూకాలో గుండాం గ్రామమువద్ద నున్నది. ఈ ఆలయనిర్మాణములో ఒక చిత్రమైన విశేషముగలదు. గుడి తలుపులు అన్నియు మూసి, ఒక చిన్న కన్నము గుండా మాత్రము వెలుతురు లోపలికి పోనిచ్చిన యెడల, మీది గోపురపు ప్రతిబింబము అడుగు నేలపై కనబడును.

(12) కొలుట్ల చెన్నకేశవాలయము :—కర్నూలుజిల్లాలో పడమటి దిక్కున, కర్నూలునుండి బల్లారికి పోయే మార్గము నకు 5 మైళ్లు దూరాన గల కొండప్రదేశమునకు కొలుట్ల స్వామిమలై అని పేరు. అక్కడి అడవి నడుమ ఒక కోనలో ఒక దేవాలయమున్నది. అందలి దేవునికి కొలుట్ల స్వామి యనిన్ని, కొలుట్ల చెన్నకేశవస్వామి యనిన్ని నేటి వాడుకలోనున్న పేళ్లు. గాని ప్రాచీనకాలమున కొండిన్య చెన్నకేశవస్వామి అనే పేరుండేది. ఈ ప్రాంతమందు కొండిన్య మహాముని ప్రాచీనకాలమందు తపస్సు చేసు కొనుచుండగా జనమేజయమహారాజు ఆ ముని ఆశ్రమ మునకు వచ్చి, అక్కడి ప్రశాంతస్థలమునుజూచి ఒక దేవాలయము కట్టించి, అందు శ్రీ చెన్నకేశవుని విగ్రహము ప్రతి స్థింపజేసెనట. కొండిన్యమహాముని యెడల తనకుగల గౌరవమును చూపిస్తూ, ఆ దేవునికి కొండిన్యచెన్నకేశవుడనే పేరు పెట్టెను. కొంతకాలమునకు పూజాపురస్కారములు లేక ఆ దేవాలయము పాడయినది. పిమ్మట నేటికి 2000 ఏండ్ల క్రిందట ప్రార్థేశమందు అనగా గుంటూరు సీమలో గొప్ప కరవు పట్టినప్పుడు కొలుట్ల అనే ఒక ఎర్రగొల్ల తన పశువులను తోలుకొంటూ ఆ తూర్పు సీమనుండి ఈ ప్రాంతమునకు వచ్చెను. ఇక్కడ పచ్చికబీళ్లు మెండుగా

నుండుటచేత, తన పశువులను ఇక్కడ మేపించుకొంటూ జీవనము చేయుచుండెను. తన ఆవులలో ఒక ఆవు తనకు ప్రతిదినము ఈయవలసిన పాలు ఈయక వట్టిదగుటచూచి ఆశ్చర్యపడి, ఒకదినము రాత్రింబవళ్లు కనిపెట్టి చూచెను. ఒక పుట్టలోనుండి ఒక బాలుడు పైకివచ్చి, ఆ ఆవు పొదుగులో తలపెట్టి దానిపాలు కుడుచుకొనిపోవుట తెలిసికొనెను. ఆ బాలుని పట్టుకోవలెనని కాలుట్ల ప్రయత్నించెనుగాని ఆ బాలుడు వానికి పట్టువడక పుట్టలోనికి పారిపోయి, ఆ పుట్టలోనుండి తాను చెన్నకేశవుడైనట్లును, తన ఆలయము పాడైనది గనుక మరల ఒక ఆలయముకట్టి తనను ప్రతిష్ఠింప జేయవలెనిన్ని అందుకు కావలసిన ధనము ఆ పుట్టలోనే కలదనిన్ని పలికి మాయమయ్యెను. ఆ మాటల ననుసరించి

కాలుట్ల దేవాలయము కట్టించి, చెన్నకేశవుని విగ్రహము అక్కడనే నిలిపి ప్రతిష్ఠాకావించెను. ఆ దేవుని విగ్రహము ముందు కాలుట్లయొక్క పుట్టు-శిలావిగ్రహము కొద్ది కాలములో దానంతట అదే లేచినది. రెండును ఒక్క పాను వట్టమందే ఉన్నవి. అందుచేత ఆ దేవాలయమునకు కాలుట్లస్వామి ఆలయము, కాలుట్ల చెన్నకేశవస్వామి ఆలయము అనే పేళ్లు వచ్చినవి. ఆలయ శిఖరమం దొక ఇత్తడికలిశ గలదు. దానిపై శకసంవత్సరములు 1155 అని ఉన్నది. గనుక క్రీ. శ. 1253 లో ఎవరో ఆలయ శిఖరము కట్టి, కలశ పెట్టించినట్లున్నది. ప్రతి సంవత్సరము మాఖమాసములో జరిగే బ్రహ్మోత్సవమునకు వేలకొలది యాత్రికులు పై జిల్లాలనుండి సైతము వస్తూఉండురు.

అనంతపురము జిల్లా చరిత్ర

కల్యాణదుర్గమునకు తూర్పున మూడుమైళ్ల దూరానగల ముదిగల్లువద్దను దేవదులబెట్ట పైని పురాతన శిలాగుహలు కడపజిల్లాలో కనబడునట్లే ఈ అనంతపురము జిల్లాలో సైతము కనబడును. వీటినిబట్టి పురాతనకాలములో ఇక్కడ సైతము ఆదిమనివాసులు నివసించియుండే వారన్న విషయము మాత్రము తెలియగలదు; గాని, ఇంతకుమించి ఈ జిల్లా పురాతన చరిత్ర తెలిసికొనుటకు ఆధారము లేపి లేవు. తక్కిన రాయలసీమ జిల్లాలతో పాటు ఈ జిల్లా సైతము క్రీ. శ. 225-340లో వేలసిన పల్లవుల రాజ్యములో చేరియుండెను. 7వ శతాబ్దములో ఈ జిల్లాలో చాలాభాగము పశ్చిమ చాళుక్యుల పరిపాలనమందుండెను. పిమ్మట రెండు శతాబ్దములు (750-950) పల్లవుల శాఖవారయిన నొలంబుల పరిపాలన మందుండెను. ఈ నొలంబు లయినను స్వతంత్రాధికారము గలవారు కారు. ఆ కాలములో రాష్ట్రకూటులు బళ్లారి జిల్లా ఏలుచుండిరి. వారికి లోబడి కప్పము చెల్లిస్తూ, ఈ నొలంబులు అనంతపురముజిల్లా పరిపాలిస్తూ ఉండిరి. పిమ్మట కోలాహలపురమందు (కొల్హాపూర్) రాజ్యము స్థాపించు కొన్న పశ్చిమ గంగవంశపురాజు మారసింహుడు నొలంబుల నోడించి అనంతపురముజిల్లా జయించెనుగాని, మరి 40 సంవత్సరములకే దీనిని చోళులు జయించిరి. రాజరాజచోళుని కాలము మొదలుకొని కుళోత్తుంగచోళుని కాలమువరకును (అనగా 985-1076 వరకును) ఇది చోళరాజ్యములో చేరి

యుండెను. పిమ్మట 1076 నుండి 1191 వరకును పశ్చిమ చాళుక్యులును; 1191 నుండి 1212 వరకును ద్వారసముక్త చోళ హోయ్సలావంశపు బెల్లాలరాజులును; 1212 నుండి 1247 వరకును యాదవవంశపు సింగనరాజును ఈ జిల్లాకు పరిపాలన లయి ఉండిరి. పిమ్మట మాలిక్-కాఫూర్ దండయాత్రల వలన హోయ్సలా, యాదవుల రాజ్యము లంతరించినవి. ఆ పిమ్మట శివులికాలములోనే విజయనగరరాజ్య మేర్పడినది. గుత్తి, పెనుగొండ దుర్గములను విజయనగర రాజులు కట్టించి, ఈ జిల్లా స్వాధీనపరచుకొనుటకు ప్రారంభించిరి. కృష్ణదేవ రాయలనాటికి జిల్లా అంతా విజయనగరరాజ్యములో చేరి యుండెను. 1565లో తల్లికోట యుద్ధమందు విజయనగరము వారు పూర్తిగా ఓడిపోవుటచేత సదాశివరాజును తోడుకొని తిరుమలరాయడు, కోట్లకొలది విలువగల జవాహరితో పెనుగొండ పారిపోయెను. 1568లో సదాశివుని చంపి తిరుమల రాయడు పెనుగొండలో సింహాసనమెక్కి రాజపదవిని పొందెను. అక్కడనైనను మహమ్మదీయుల బాధ తప్పక పోవుటవల్ల తిరుమలరాయని కుమారుడైన రంగ చంద్రగిరికి 1575లో వచ్చి నివసించెను. ఈ రంగని వంశమువాడై 1639లో చెన్నపట్టణము ఆంగ్లేయుల కిచ్చినవాడు. 1590-1680 అనంతపురంజిల్లా బిజాపురంవారి పరిపాలనములో ఉండేది. 1687 లో షాగల్ పాదుషా ఔరంగజేబు దక్షిణ దేశమును జయించినప్పుడు ఈ జిల్లా సైతము మోగల్

సామ్రాజ్యములో చేరినది. 1723 లో దక్కన్ సూబాదారుగానుండిన నిజామ్ స్వతంత్రుడై రాజ్య పరిపాలనము చేస్తూ ఉండెను. అయితే 1680 లో శివాజీ ఈ జిల్లాకు వచ్చినప్పుడు జిల్లా భాగములకు అధికారులుగానుండిన పాలిగార్లు అతనికి కప్పము చెల్లించిరి; గాని మహారాష్ట్ర రాజ్యములో చేరలేదు. 1746 లో మురహారావు మాత్రము గుత్తిలో ప్రవేశించి పెనుగొండ నైతము స్వాధీనపరచుకొని శిస్తు వసూలుచేస్తూ ఉండెను. 1761 లో హైదరు మురహారావును చెరలో పెట్టించి, 1775 లో బళ్లారి, గుత్తి తీసుకొని తన అధికారమును ఈ జిల్లాలో నైతము నెలకొల్పుకొనెను. కడప, కర్నూలు, బళ్లారి జిల్లాలవలెనే ఈ జిల్లా నైతము 1792-1799 లో మైసూరు యుద్ధములలో ఆంగ్లేయులు జయించి నైజామువశము చేయుటయున్ను, నైజాము వద్దనుండి ఆంగ్లేయులు మరల 1800-1 పుచ్చుకొనుటయున్ను జరిగినవి. నాటనుండిన్ని ఈ జిల్లా నైతము ఆంగ్లేయుల పరిపాలనమం దున్నది.

అనంతపురం జిల్లాలో పేరుపొందిన స్థలములు చరిత్రలో ప్రసిద్ధికెక్కిన స్థలములు :—

(1) గుత్తి దుర్గము :—గుత్తినగరమునకు ఎగువను రాతి కొండలపై రాతికోటగానున్నది. దుర్గము మొదట కట్టించినవాడు కృష్ణదేవరాయలు (1509-1530). తర్వాతను నైతము విజయనగరమురాజులు దుర్గమును కట్టుదిట్టముగానుంచిరి. త్రాగుటకు నీరున్న తినుటకు భోజన పదార్థములున్న దుర్గములోనివారికి అందకుండజేసి దుర్గమును పట్టుకొనవలెనేకాని దుర్గములోనివారిని ఓడించి దుర్గమును పట్టుకొని లోనికి ప్రవేశించుటకు మాత్రము సాధ్యముకానంత దిట్టముగా ఈ దుర్గము కట్టియుండిరి. అందుచేత, ఈ దుర్గమును 1775 లో హైదరు ముట్టడించెనే కాని పట్టుకొని స్వాధీనము చేసికొనలేకపోయెను. పిమ్మట దుర్గములోనివారికి త్రాగుటకు నీరు పోకుండ జేయుటవలన దుర్గములోనివారు హైదరునకు పూర్తిగా లోబడిరి. ఆ దుర్గముయొక్క శిఖరము అక్కడి భూతలమట్టమునకు 989 అడుగులున్ను, సముద్ర మట్టమునకు 2,171 అడుగులున్ను ఎత్తుగానుండును. ఆ దుర్గముగల కొండపై ఒక ఎత్తైన ప్రదేశమందు మురహారావు కూర్చుండి దర్బారు చేయుచుండిన మందిరము కలదు. మహారాష్ట్రనాయకులు అక్కడ కూర్చుండి చద

రంగమాడుకొంటూ, ముచ్చటలు చెప్పకొంటూ, దిగువనున్న నగరమందలి ముచ్చటలు చూస్తూ కాలక్షేపము చేస్తూ ఉండేవారు. ఈ దుర్గముగల రాతికొండ దిగువను జిల్లా కలెక్టరుగాను, పిమ్మట చెన్నపురి రాజ్యమునకు గవర్నరుగాను పనిచేసి, రైతులపాలిటి తండ్రీవలెనుండి, 1827 లో పత్తికొండలో కలరా వచ్చి చనిపోయిన సర్ టామస్ మన్రో దొరగారి సమాధి గలదు.

(2) పెనుగొండ :—(పెనుకొండ) ఇది హిందుపురంగుంటకల్ రైలుమార్గమున ఉన్నది. విజయనగర రాజ్యము ఉన్నతదశలో నున్నప్పుడు పెనుగొండ నైతము మంచి దశలో ఉండేది. 1565లో తల్లికోటయుద్ధము అయిన తర్వాత విజయనగరము రాజున్ను అతని అనుచరులున్ను ఇక్కడికే వచ్చి నివాసము లేర్పరచుకొనిరి. కొంతకాలము హిందూరాజులున్ను, కొంతకాలము మహమ్మదీయ సుల్తానులున్ను పెనుగొండ స్వాధీనము చేసుకొని యుండుటవల్ల ఇక్కడి కట్టడములందు హిందూ ముసల్మానుల శిల్ప లక్షణములు రెండున్ను మిళితములై కనబడుతున్నవి. ఇక్కడి గగనమహల్, రామస్వామి ఆలయము, ఈశ్వరాలయము, బాబాఫకిరుద్దీను గోరీ, షేర్ అలీ మసీదు ముఖ్యమైన కట్టడములు.

పెనుకొండ సముద్ర మట్టమునకు 2000 అడుగులు ఎత్తైన భూతలమున నుండుటచేతను, మంచి శీతోష్ణస్థితి గలిగి మన ఆరోగ్యమునకు అనుకూలమయిన తావుగా నున్నది.

పుణ్యక్షేత్రములు :—

1. లేపాక్షి :—హిందూపురమునకు తూర్పున 9 మైళ్ల దూరములో ఈ గ్రామము కలదు. ఇక్కడ ఆపూర్వ శిల్పకళానిలయమైన వీరభద్రేశ్వరాలయము కలదు. ఆచ్యుత దేవరాయలకాలమున పెనుగొండలో కోశాధిపతిగా నుండిన లక్ష్మీనెట్టి కొడుకు విరుపణ్ణ, వీరభద్రుని ప్రతిష్ఠించి కట్టించిన దేవాలయము. అంతకుముందు ఇక్కడి కూర్మశైలముమీద (తాబేటి ఆకారమున ఉన్న రాతిమీదను) “చిన్నచిన్న గుళ్లు, చిల్లర దేవుళ్లు” మాత్రమే ఉండేవి. ఈ దేవాలయమందే రామాలయము నైతము కలదు. లేపాక్షి రామాయణమనే యక్షగానము ఈ గ్రామకవులే రచించినారు. ఇక్కడి చిత్రములలో కళానైపుణ్యము ఎక్కువగా గలవి ‘శుద్ధినీజాతి స్త్రీ-సాంచాల పురుషుడు’, శివతాండవకేళి,

తుంబురును మొదలయిన వారుగల విగ్రహము, నాగేంద్రుని విగ్రహము, లేసాక్షికి తూర్పున ఒక ఫణ్ణాంగు మూలమున బసవల్లి విగ్రహము ఎక్కువగా మెచ్చుటోదగినవి. ఇంత పెద్ద సంవిగ్రహము దక్షిణదేశములో మరి ఎక్కడను లేదు. ఎత్తు 14 అడుగుల 10 అంగుళములు, పొడవు 27 అడుగుల 4 అంగుళములు, వెడల్పు 23 అడుగుల 7 అంగుళములు.

2. కదిరి :—పాకాల-భగవదము రైలుమార్గమున కదిరి స్టేషనుకు ఆరేమైలు దూరాన శ్రీ లక్ష్మీనరసింహస్వామి ఆలయము గలదు. 1000 సంవత్సరములక్రిందకు భృగుమహర్షి కట్టించినట్లు చెప్పకొంటారు. ఇక్కడ ప్రతి సంవత్సరము ఫిబ్రవరి 26 నుండి మార్చి 10 వరకు జరిగే రథోత్సవము చాలా గొప్పది. రథోత్సవము జరిగిన రెండునెలలకు ఆది యాంధ్రులు నెలము నుడిలోనికి పోవచ్చును.

3. కొత్తచెరువు :—పెనుగొండ తాలూకాలో ఉన్నది. ఇక్కడ ఒక ఆలయములో మాస్తాన్ సాహెబు మొన్న మొన్నటివరకు ఉండెను. అతడు గొప్ప మహర్షి డనిన్ని అతని దగ్గర ప్రసాదములవల్ల కష్టములు నివారించి ముఖము పొందవచ్చుననిన్ని ఎంచి, అనేకులు హిందువులు, మహమ్మదీయులు తీర్థయాత్రకు పోవునట్లు చెప్తూ ఉంటారు.

4. కాచిపల్లి :—ఇక్కడ చింతల తిరుదేవకటస్వామి ఆలయమున్ను, రామేశ్వరాలయమున్ను కలవు. ఇంక మొదటి దానిలో రామాయణ, మహాభారత పురాణగ్రంథములలోని

కథలకు సంబంధించిన చక్కని చిత్రము లనేకము గోడల మీదను స్తంభములమీదను చెక్కియున్నారు. రెండవది జైనులది. క్రీ. శ. 1198 లో జైనులకిచ్చినట్లు కనబడును. పెన్నేటి మదలకు సాదయినది.

5. గంపమల్లి :—ఇది అనంతపురమునకును గుత్తికిని నడుమ నున్నది. ఇక్కడ వెంకటాచలపతి ఆలయము కలదు. ఇక్కడ దాసరిగొల్ల పూజారి. ఆది ఆంధ్రులు (మాల మూరిగలు) నుడిలోనికి పోయి, దేవుని దర్శించి పూజలు జరిపించుకొనవచ్చును.

6. దర్మపరం :—కాకి విశ్వనాథాలయము కలదు. ఇక్కడనున్న నీటిగుండములో నీరు ఎప్పుడును మెండుగా నుండును. వానలులేక ఎన్నాళ్లు ఎండలుపెట్టినా ఆ గుండ మండిపోదు.

7. చిర్రచేరు :—గుత్తితాలూకాలో ఆగ్నేయమాల నున్నది. ఇక్కడ కొండపై హనుమంతుని ఆలయమున్నది. హనుమంతుని విగ్రహము చాల పెద్దది. 15 అడుగులు ఎత్తుగాను, 9 అడుగులు వెడల్పుగాను ఉన్నది.

ఇంత పెద్ద హనుమంతుని విగ్రహము మరెక్కడను లేదు.

8. హేమావరి :—ఇది నోలంబులనాటి దేవాలయ ము! ఇక్కడి నొడ్డేశ్వరాలయములో రాతి స్తంభములపైని రామాయణ మహాభారత కథలకు సంబంధించిన చిత్రము లనేకము చెక్కియున్నారు.

బల్లారి జిల్లా చరిత్ర

విజయనగర రాజ్యము ఆనగొందివద్ద వెలసినట్లు బల్లారి జిల్లా చరిత్ర స్పష్టముగా తెలిసికొనుటకు రెగిన ఆధారములు లేవు. ఇంచుమించుగా అనంతపురము, కర్నూలు జిల్లాల చరిత్రవలెనే ఉండునని ఊహించవచ్చును. రామాయణ ములో చెప్పిన విషయములు యధాస్థములయితే క్రింద డేశము ఈ జిల్లాలోనే ఉండియుండునని యనుకోవచ్చును. క్రీ. శ. 225-340 లో జరిగిన పల్లవులరాజ్యము రాయల సీమ జిల్లాలందును చిత్తూరు, నెల్లూరు నుంటూరు జిల్లాల లోను వ్యాపించియుండెను. కిశన్కొండవర్మమొక్క హిర హాహర్లి (హర్షహర్లి) కాసమునుబట్టి అదోని ఈ పల్లవ రాజ్యమునకు రాజధానిగా ఉండేదని తెలియవచ్చినది.

కంప యను నడదును, అతని కొమారుడైన సంగమ యను,

నడదును బల్లారిరాయిలకో కాకతీయ ప్రభావమధ్యలో టోబడి బల్లారి జిల్లా ప్రాంత ప్రదేశమునందు రాజ్యమేలు చుండిరి. ఆకాలమున మాలిక్ కాఫుర్ దండయాత్రల వలన దక్కనుదేశము మహమ్మదీయుల యధీనమున నుండ వలసి వచ్చునన్న భయము దేశములో వ్యాపించియుండెను. సంగమునివద్ద మంత్రిగానుండిన మాధవుడు శంకరాచార్యుల స్థాపించిన శృంగేరి సీతమునందు వేదవేదాంగాది విద్యల నభ్యసించి, విద్యారణ్యులను బిరుదము పొందియుండెను. మహమ్మదీయుల దాడివలన స్థిరమైన రాజ్యములేక, ఏమి చేయుటకును తోచక తగుమాత్రమైన అనుచరులతో తిరుగు చున్న సంగముని కుమారులను, బుక్క హరిహరులను—ఇరు వురసు కలుసుకొని తనకెట్లో సంప్రాప్తమైన భనమునిచ్చి

ఒక హిందూ రాజ్యము స్థాపించవలెనని కోరెను. జైనుల వల్లను మహమ్మదీయులవల్లను హిందూమతము నశించిపోవుచున్నది గనుక హిందూమత సంరక్షణార్థమొక హిందూ రాజ్య ముండవలెనన్న దీక్షతో విద్యారణ్యులును, రాజ్యాభిలాషతో బుక్క హరిహరులును ఆనగొందివద్ద నొక రాజ్యమును క్రీ. శ. 1336 లోనో 1370 లోనో స్థాపించిరి. అది క్రమముగా వృద్ధిచెంది బళ్లారి జిల్లా అంతా మాత్రమేకాక దాని చుట్టునుగల ప్రదేశములకు నైతము వ్యాపించినది. 1510-1530 లో కృష్ణదేవరాయల ప్రాభవమువలన అత్యున్నతదశకువచ్చిన విజయనగర సామ్రాజ్యము అతని తర్వాత క్షీణించుటకు మొదలుపెట్టి, 1565 తల్లికోట యుద్ధములో విజయనగరమువారు పూర్తిగా ఓడిపోవుటచేత, నాశనమయి పోయినది. బిజాపూరపు నవాబు అదోని, నంద్యాల ప్రదేశములు తీసుకొన్నాడు. అతని అధికారమునకు లోబడి, పాలిగార్లు బళ్లారి జిల్లాభాగములను పరిపాలించుచుండిరి. ఒక నూరుసంవత్సరములు గడచిన తర్వాత శివాజీ, బిజాపూరమువారి దుర్గములను పట్టుకొనుటకు మొదలుపెట్టి బళ్లారి జిల్లాలోగల బళ్లారి, అదోని మొదలయిన దుర్గములను నైతము పట్టుకొనెను. శివాజీ విజృంభణమును అడచివేయుటకు ప్రయత్నించి విఫల మనోరథుడైన బిజాపూరపు సుల్తాను, తుదకు శివాజీని మంచి చేసుకొని అతని తోడ్పాటు సంపాదించుకొనుటే మేలని యెంచి, అతనికి బళ్లారి, అదోని కోటలు ఇచ్చివేసినని ప్రకటించి శివాజీకి స్వాధీనపరచెను. రాయదుర్గం, అనంతపురం, హర్షనహల్లి పాలిగార్లు మాత్రము తమ ప్రదేశములను తామే పరిపాలించుకొనుచుండిరి; అయినను మహారాష్ట్రులు చాల్ మాత్రము చెల్లిస్తూ ఉండిరి. 1680 లో శివాజీ చనిపోయిన తర్వాత అతని కుమారుడు సాంభాజీ సమర్థతగల పరిపాలకుడు కాకపోవుటచేత, మోగల్ దండయాత్రలను అరికట్ట లేకపోయెను. అదివరకే దక్కను దండయాత్రలు ప్రారంభించిన ఔరంగజేబు 1688 బళ్లారి అంతా స్వాధీనపరచుకొనెను. తర్వాతి చరిత్ర అనంతపురం జిల్లా చరిత్రనే పోలియుండును. 1800-1801 నాటికి ఈ జిల్లా నైతము ఆంగ్లేయుల పరిపాలనమునకు లోబడినది.

బళ్లారి జిల్లాలో పేరుపొందిన స్థలములు

చరిత్ర విషయములో పేరుపొందినవి :—

(1) హంపి :—తుంగభద్రానది ఒడ్డున హాస్పెట్ స్టేషనుకు చేరువగా 8 మైళ్ల దూరములో ఉన్న విజయనగరమునకు

సంబంధించిన కట్టడములు, రాజమందిరములు, దేవాలయములు మొదలయినవి తల్లికోట యుద్ధమయిన తర్వాత మహమ్మదీయులవలన నశించినవి. వాటి జీర్ణమైన శిథిలభాగములు నేటికిని కనబడును. వీటినిబట్టి నైతము విజయనగరము మంచి ఉన్నతదశలో నున్నప్పుడు ఎట్లుండెనో ఊహించుటకు సాధ్యమగును. అందుచేత వీటిని చూచుటకు తీర్థయాత్రకులవలె ప్రతిసంవత్సరము వేలకొలది జనులు—మన దేశములో వారేకాక పై దేశములవారు నైతము—వస్తూ ఉందురు. ఇందులో విట్టలరాయని దేవాలయము, రాజమందిరము, ఏనుగుల సాలలు, స్త్రీలు జలక్రీడలాడి స్నానములు చేయుటకు నిర్మించిన కట్టడములు మొదలయినవి అనాటి శిల్పిచాతుర్యమును వేనోళ్ల చాటుతూ ఉన్నవి.

(2) అదోని :—(ఆదవాని) క్రీ. శ. 225-340 లో వెలసిన పల్లవులరాజ్యమునకు రాజధానిగా ఉండేది.

(3) హర్షణహల్లి :—(హిరహడగల్లి) పల్లవ శివస్కందవర్మ తామ్రశాసనములలో ఒకటి ఈ హిరహడగల్లి లోనిది. పుణ్యక్షేత్రములు :—

1. హంపి :—ఇచ్చటి విరుపాక్షస్వామి ఆలయములో ఏప్రిల్ నెల నడుమ పెద్ద ఉత్సవము జరుగును. సంపాపతి గోపురము అందమైనది.

2. కుడ్లిగి :—తాలూకాలో కొత్తూరువద్ద బసవేశ్వరస్వామి ఆలయము కలదు. ఫిబ్రవరి నెలలో కడపటి దినములందు ఉత్సవము జరుగును.

3. మైలారు :—(హుడగల్లి తాలూకా) ఇచ్చట లింగప్పస్వామి ఆలయము కలదు. ఫిబ్రవరి నెల నడుమ ఉత్సవము జరుగును. ఉత్సవదినములలో ఒకనాడు లింగప్పస్వామి ఒక చిన్న బాలునిలో ప్రవేశించి రాబోవు సంవత్సరము ఎట్లుండునో ఏమి జరుగునో ఆబాలుని నోట పలికించును. స్వామి పూనిన బాలుని ఒక పూజారి తన భుజములపై కూర్చుండ బెట్టుకొనును. అప్పుడాబాలుని చేతులలో స్వామి తాలూకు విల్లుపెట్టి అది ఇనుపవిల్లు గనుక బరువుగా నుండుటచేత మరియొక పూజారి పట్టుకొనును. అప్పుడు ఆ బాలుడు పలికిన మాటలు స్వామి పలుకులుగా భావించి వాటిని వినుటకు వేలకొలది జనులు అక్కడ చేరుదురు.

4. కురువల్లి :—(హర్షణహల్లి తాలూకా) ఇచ్చట గోని బర్రప్పస్వామి ఆలయము కలదు. మార్చి నెల నడుమ ఉత్సవములు జరుగుచుండును.

5. మంచాల:—(అదోని-ఆదవాని-తాలూకా) ఇచ్చట రాఘవేంద్రస్వామి ఆలయం కలదు. ఆగస్టునెల నడుమ ఉత్సవము జరుగుచుండును.

6. శ్రీ రాఘవేంద్రస్వామి ఆలయము :—ఇది మద్రాసు-

రాయచూరు రైలుమార్గమున తుంగభద్ర మంత్రాలయమును స్టేషనుకు తూర్పున 9 మైళ్ల దూరములోగల మంత్రాలయ మువద్దనున్నది. ప్రతిసంవత్సరము ఇక్కడ ఆగస్టునెలలో గొప్ప ఉత్సవము జరుగును.

చిత్తూరు జిల్లా చరిత్ర

ప్రాచీనకాలమందు ఈ జిల్లాలోని ప్రదేశమంతయు— కొండలే కాక పల్లవు నేలలు నైతము—అడవులతో నిండి యుండెను. ఇందులో దక్షిణమునగల పల్లవు ప్రదేశము అరవ దేశముతోను, ఉత్తరమునగల సీతభూమి భాగములో పడమటి ప్రదేశము కర్ణాటక దేశముతోను, తక్కిన ప్రదేశము తెలుగు దేశముతోను సంబంధము కలిగియుండెను. ఈ ప్రదేశముల ప్రాచీన చరిత్ర తెలుసుకొనుటకు ఆధారములు లేవు.

క్రీ. శ. 3 వ శతాబ్దమునుండి కొంతకాలము పల్లవుల రాజ్యములో ఈ జిల్లా ప్రదేశము చేరియుండెను. తర్వాత ఇది చోళ రాజ్యములో నొక భాగమయినది. 13 వ శతాబ్దమున చోళ సామ్రాజ్యము క్షీణించిన తర్వాత, కార్యేటిసగర జమీనులో పుత్తూరు డివిజనుకుచేరిన నారాయణవనము ఒక గ్రామము రాజధానిగా చేసుకొని కొంతకాలము సాలువ రాజులును, పిమ్మట కొంతకాలము యాదవరాజులును రాజ్యమేలిరి. ఇతర ప్రదేశములలో సామంతరాజులు తమ పరిపాలనము సాగించు కొనుచుండిరి. పిమ్మట కొద్దికాలము ఢిల్లీ సుల్తానులకు లోబడినది. విజయనగరరాజ్యము విస్తరించిన కొద్ది కాలములోనే ఈ జిల్లా ప్రదేశము ఆ రాజ్యమం దొకభాగముగా నుండెను. తల్లికోట యుద్ధము (1565) లో హిందూ రాజులు పూర్తిగా ఓడిపోయి విజయనగరమును దాని తర్వాత 1576-7 లో పెనుగొండయున్న మహమ్మదీయుల వశము కాగానే విజయనగరపు తిరుమలుని కొడుకు రంగ రాజు చంద్రగిరికి పారిపోయి అక్కడ ఒక చిన్న రాజ్య మేర్పరచుకొనియుండెను. మరికొన్ని చిన్న చిన్న రాజ్యములును అప్పడే పుట్టినవి. గోల్కొండ నవాబు అధికారము వ్యాపించినది. అతని అధికారులలో కడప నవాబు పుంగనూర్, మదనపల్లి, వాయల్ పాడు తాలూకాలున్న, ఆర్కాటు నవాబు తక్కిన భాగములున్న పాలించుచుండిరి. 17-18 వ శతాబ్దములో మహారాష్ట్రలు దండెత్తి

వచ్చి చాత్ (శిస్తులో నాల్గవభాగము) వసూలు చేసుకొంటూ ఉండిరి. క్రీ. శ. 1760 నుండి మైసూరు రాజ్య మేలుచుండిన హైదర్ అలీ యున్న ఆ పిమ్మట, అతని కుమారుడైన టిప్పసుల్తానున్న ఈ జిల్లా ప్రదేశమందు నైతము తమ అధికారమును నిలబెట్టుకొనిరి. పిమ్మట కడప, కర్నూలు, అనంతపురం, బళ్లారి జిల్లాల చరిత్రవలెనే ఈ జిల్లా చరిత్రయు సాగినది. ఈ జిల్లా ప్రదేశము టిప్ప అధికారమునుండి తప్పించినప్పుడు మదనపల్లి, వాయల్ పాడు, చంద్రగిరి తాలూకాలు నైజామునకున్న, తక్కిన భాగములు ఆర్కాట్ నవాబునకున్న ఆంగ్లేయులు ఇప్పించిరి; గాని, మరికొద్దికాలమునకే సేన సిబ్బంది కర్చులకుగాను నైజాము వారున్న ఆర్కాట్ నవాబును తాము పుచ్చుకొన్న ప్రదేశములు ఆంగ్లేయులకు ఇచ్చివేయవలసివచ్చినది. అప్పట నుండియు అనగా 1801 నుండిన్ని ఈ జిల్లా ప్రదేశమంతా ఆంగ్లేయుల పరిపాలనములోనికి వచ్చియున్నది.

చిత్తూరు జిల్లాలో పేరుపొందిన స్థలములు చరిత్ర విషయమున ప్రసిద్ధి పొందినవి :—

(1) వేల్కూరు :—చిత్తూరు తాలూకాలో ఉన్నది. ఇది పూర్వము ఒక గొప్పనగరముగా నుండెననిన్ని, ఇక్కడి మార్కండేయాలయము పూర్వము జనమేజయరాజు కట్టించినదనిన్ని ఇక్కడివారు చెప్పుకొంటూ ఉండురు.

(2) పల్లిమలై :—ఇదిన్నీ చిత్తూరు తాలూకాలో ఉన్నది. ఈ గ్రామములోను, దీని చుట్టుపట్లను జైనుల కట్టడములున్న పురాతనపు కోటలున్నగలవు.

(3) దావన త్తము :—ఇది పలమనేరు తాలూకాలో ఉన్నది. దీనికి సమీపమున పాండవగుళ్లు అనే ప్రాచీనజనుల సమాధులు కలవు.

(4) దండపల్లి :—ఇదిన్నీ పలమనేరు తాలూకాలో ఉన్నది. ఇక్కడి ఆలయము పూర్వము చోళరాజులు కట్టినది.

(5) సోమపత్ని :—మదనపత్ని తాలూకాలోనిది. ఇక్కడ పురాతన దేవాలయములు కలవు.

(6) వాయల్పాడు :—తాలూకాకు ముఖ్య పట్టణము. దీనిని వర్మీకపుర మందురు. ఇక్కడి శ్రీరామాలయము చాల పురాతనమైనదట; రామ విగ్రహము ఒక పుట్టిలో దొరికినదట.

(7) చంద్రగిరి :—క్రీ. శ. 1576-77 లో మహమ్మదీయులు పెనుగొండ సైతము పట్టుకొనగా తిరుమలరాజు కొడుకు రంగరాజు చంద్రగిరికి పారిపోయి, రాజ్యము స్థాపించుకొనెను. కొండపై నరసింగరాజు కట్టిన కోట నేటికిని నిలిచి యున్నది.

(8) నారాయణవనము :—(పుత్తూరు డివిజన్ లోనిది) పూర్వము ఇక్కడి ప్రదేశమేలిన సాలువ రాజులలో అక్కరాజు కూతురైన పద్మావతిని తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు పెండ్లి చేసుకొనిరట.

(9) పల్లిపట్టు :—(తిరుత్తణి డివిజన్ లోనిది) ఇక్కడి ప్రదేశము మహ్మదీయుల పరిపాలనములోనున్నప్పుడు ఇది యొక సైన్య స్థానమై యుండెను.

(10) గుట్టకొండ :—(వాయల్పాడు తాలూకాలోనిది) విజయనగర సామ్రాజ్యములో ఈ ప్రదేశమున్నప్పుడు ఇక్కడ కోటకట్టి పరిపాలకాధికారులకు తాణాగా ఉంచిరి. ఆ కోట ఇప్పటికిని నిలిచియున్నది.

(11) తరిగొండ :—పేరు పొందిన ఆంధ్రకవయిత్రి తరిగొండ వేంకమాంబ నివసించిన స్థలము.

పుణ్యక్షేత్రములు :—

1. మొగిలి :—(చిత్తూరు తాలూకా) ఇక్కడి శివాలయము చాలాప్రాచీనమైనది.

2. మేల్పాడి :—(చిత్తూరు తాలూకా) ఇక్కడి శివాలయమున్న చాలా ప్రాచీనమైనది. శైవ మతాచార్యులు ఈ స్థలమును గూర్చి రచించిన పాటలు పెక్కు గలవు.

3. వల్లిమలై :—మేల్పాడికి రెండుమైళ్ల దూరములో ఉన్నది. ఇక్కడ సుబ్రహ్మణ్యస్వామి ఆలయము కలదు. కుమారస్వామి ఇక్కడనే వల్లిని పెండ్లి చేసుకొనెనని చెప్పుకొందురు.

4. కలకడ :—వాయల్పాడు తాలూకాలో కడప జిల్లా సరిహద్దున ఉన్నది. ఇక్కడి సిద్ధేశ్వరాలయము చాలా పురాతనమైనది. శివరాత్రికి గొప్ప ఉత్సవము జరుగును.

5. తనకోన :—(వాయల్పాడు తాలూకా) శివాలయములో శివరాత్రికి గొప్ప ఉత్సవము జరుగును. ఇక్కడ 80 అడుగుల ఎత్తునుండి పడే జలప్రపాతము కలదు.

6. తిరుపతి :—ఈ క్షేత్రము దేశమంతటను ప్రసిద్ధి పొందిన పుణ్యక్షేత్రము. తిరుపతి యనే పేరు దిగువనున్న పట్టణమునకున్న కొండలపైనున్న క్షేత్ర స్థలమునకున్న కలదు. అందుచేత మొదటిది దిగువ తిరుపతి. రెండవది ఎగువ తిరుపతి రెండింటికిన్ని 7 మైళ్లు అంతరము. దిగువ తిరుపతిలో గోవిందరాజుల గుడికలదు. ఎగువ తిరుపతిలో గల వేంకటేశ్వరుల దేవాలయమే దేశ ప్రఖ్యాతిగలది. ఏడుకొండలు (శేషాద్రి కొండలు) ఎక్కినగాని వేంకటేశ్వరాలయము చేరలేము. అందుచేతనే ఈ దేవునికి ఏడుకొండలవాడని పేరు వచ్చినది. ఆ కొండలపైని ముందున్న గాలిగోపురము, దాని వెనుకనున్న ప్రాంగణము, వేయి స్తంభముల మంటపము, బంగారు ధ్వజస్తంభము ఆ వెనుకనున్న వేంకటేశ్వరాలయము భక్తులయిన మన దేశస్థులకే కాక విదేశస్థులకును దర్శనీయములై ఆనందమును కలిగించును. సెప్టెంబరు మాసములో బ్రహ్మోత్సవము జరుగును. ఈ దేవత, శివ విష్ణుమూర్తులు రెండును కలిసిన దేవతయని శైవులును వైష్ణవులును యాత్రికులుగావచ్చి స్వామిని దర్శింతురు.

7. తిరువానూరు :—తిరుపతి పట్టణమునకు 3 మైళ్ల దూరాన స్వర్ణముఖీ నదీతీరమున గలదు. ఇక్కడ వేంకటేశ్వరులు పెండ్లియాడిన పద్మావతీదేవి ఆలయము గలదు. ఆమెకు అలువేలుమంగమ్మ అనియు పేరుగలదు.

8. కాశహస్తి :—ఇదిన్నీ స్వర్ణముఖీ నదీతీరమున ఉన్నది. కాట్వాడి-రేణిగుంట-గూడూరు రైలుమార్గమున గలదు. శివుని అయిదు లింగములలోను వాయులింగము ఇక్కడి ఆలయములో ప్రతిష్ఠ అయిన దందురు. మహాశివరాత్రికి ఇక్కడ గొప్ప ఉత్సవము జరుగును. ఒక సాలె పురుగు, ఒక సర్పము, ఒక ఏనుగు మూడున్న ఇక్కడ శివుని ఆరాధించి మోక్షము పొందెనని చెప్పుదురు.

9. నారాయణవనము :—(అలమేలుమంగమ్మ) పద్మావతి పుట్టిన ఊరు. ఇక్కడ కల్యాణ వేంకటేశ్వరుల ఆలయమున్నది.

10. కెంపులపాశము :— (నారాయణవనమునకు 3½ మైళ్ల దూరాన) అమ్మయజాక్షి గుడి కలదు. ఇక్కడ ఆవణి నెలలో గొప్ప ఉత్సవము జరుగును.

11. తిరుత్తణి :—పట్టణమునకు పడమటిభాగమున గల కొండలమీద శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యస్వామి ఆలయము కలదు. ప్రతి కృత్తికకును ఉత్సవము జరుగును.

12. ఆరుంగుళము :—(తిరుత్తణి డివిజనులో) ఇక్కడ పురాతనమైన జైనాలయము కలదు.

13. తిరువాలాంగాడు :—శివుడు నర్తనముచేసి, కాళిని ఓడించిన స్థలమని చెప్పుదురు. మార్గశిర మాసములో ఆరుద్ర దర్శనమునకు వేలకొలది యాత్రికులు వత్తురు.

ఆరోగ్య విషయమున పేరు పొందిన స్థలములు :—

1. మదనపల్లి :—భర్మవరం - పాకల - కాట్వాడి రైలు మార్గములో ఉన్నది. మదనపల్లిరోడ్డు స్టేషనుకు 8 మైళ్ల దూరాన ఈ ఆరోగ్యవర స్థలము కలదు. త్తయరోగము నివారించుటకు తగిన వీరోచ్ఛస్థితి, గాలి, నీరు గల ప్రదేశము. రైల్వేస్టేషనుకు నాలుగు మైళ్ల దూరాన త్తయరోగుల చికిత్సాలయము కలదు. ఇక్కడి ప్రదేశము సముద్ర మట్టమునకు 2,500 అడుగులు ఎత్తున ఉన్నది.

2. పలమనేరు :—తాలూకాకు ముఖ్య పట్టణము. ఇదిగ్గి 2240 అడుగులు ఎత్తుగానుండుట చేత చల్లగానుండును. వేసవికాలము వాసయోగ్యమయిన స్థలము.

ఓరుగల్లు (వరంగల్) జిల్లా చరిత్ర

ఇది ప్రస్తుతము నైజాం రాజ్యములో ఉన్నా, తెలుగు దేశమే కనుక దీని చరిత్రయున్ను, ఈ ప్రాంతమందలి ప్రసిద్ధ స్థలముల విశేషములున్ను తెలియజేస్తున్నాము.

ఓరుగల్లు నగరము చాలా ప్రాచీనమైనది. దీని పేరుగురించి భిన్నాభిప్రాయము లున్నవి. ఇది ఒక పెద్ద రాతిమీద నున్నది గనుక ఒక రాయి అనే అర్థములో దీనిమొదటి పేరు ఒరుక్కల్ అనిన్ని, దానినుండే ఓరుగల్లు, ఒరుంగల్, ఒరుంగల్, వరుంగల్, వొరుంగల్ అనే పేర్లు వచ్చినవనిన్ని వ్యుత్పత్తిర్థము ననుసరించి దీనిని సంస్కృత భాషలో ఏక శైలనగరమని పేర్కొనిరనిన్ని కొందరి అభిప్రాయము. టాలమీ (ఈజిప్టు జ్యోతిషాస్త్రవేత్త) (క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్దమునకు రచించిన భూగోళశాస్త్రములో ఈ ప్రదేశమున గల దని పేర్కొన్న కోరుంకుల నగరమే ఓరుంకులయై ఒరుంగులయై తుదకు వరుంగలయినదని జనరల్ కనింగ్ హాము చెప్పెను. ఏదైనా శాతవాహనుల (అనగా ఆంధ్రుల) వంశపు రాజులే ఈ ప్రదేశమున ఈ నగరము నిర్మించినారనవచ్చును. మొట్టమొదట ఆంధ్రులు, తర్వాత ఇక్ష్వాకులు, తర్వాత పశ్చిమ చాళుక్యులు దక్కను ఆంధ్రదేశమునకు పరిపాలకులు గనుక అందులో ఉన్న ఈ ప్రదేశము నైతము వారిపరిపాలనమందే ఉండె ననవలెను. అయితే, 7 వ శతాబ్దమునందే కాకతిరాజవంశమువారు ఓరుగంటి రాజ్యము నేలుచుండిరనుటకు బలమైన ప్రమాణము గలదు. హ్యూన్ త్సాంగు దక్కనులో దాన కాకత్యరాజ్యమును

పేర్కొనెను. బహుశా ఈ కాకతిరాజులు పశ్చిమ చాళుక్య మహారాజుల అధికారమునకు లోబడి తమ చిన్న రాజ్యము నేలుకొనుచుండిరి కాబోలు. 8 వ శతాబ్దములో దక్కను దేశమందు పశ్చిమ చాళుక్య మొదటివంశము అంతమొంది, రాష్ట్రకూట వంశరాజుల అధికారము ఏర్పడినప్పుడు ఈ కాకతిరాజులు స్వతంత్రులయి క్రమక్రమముగా ఎక్కువ బలము సంపాదించి—పశ్చిమ చాళుక్య రెండవవంశము రాష్ట్రకూటలను జయించి వృద్ధిలోనికి వచ్చేసరికి—మరల వారికి లొంగకుండిరి. క్రీ. శ. 1150-1163 పశ్చిమ చాళుక్య కుల తిలకుడని గొప్ప పేరుపొందిన మూడవ శైలపుని కాకతి ప్రోలరాజు ఓడించి, తన స్వాతంత్ర్యమును నిలబెట్టుకొనెను. ప్రోలరాజు కొడుకు మొదటి రుద్రదేవుడు అనుమకొండలో దేవాలయము కట్టించెను. ఇతని కాలములోను, అంతకంటె ఎక్కువగా ఇతని తర్వాత రాజ్యమునకు వచ్చిన గణపతి దేవుని కాలములోను కాకతిరాజ్యము ఎక్కువమేర వ్యాపించినది. “ప్రాక్తిరమునందలి విశాఖపట్టణమునుండి బస్తూరు సంస్థానపు టుత్తరపు సరిహద్దు ననుసరించి, మధ్య పరగణాలలోని చాందా జిల్లాను, బేరూరులోని దక్షిణ భాగమును, నైజాం రాజ్యములోని తెలుగు జిల్లాలను, చిత్తూరు మండలమును, కడప, కర్నూలు, అనంతపురము జిల్లాలను గలుపుకొని కాంచీపురము వరకును, అటునుండి తూర్పు సముద్రము వరకు నొక గీతను గీచినతో నేర్పడు సువిశాలభూభాగము నాటియాంధ్ర మహాసామ్రాజ్య మగును” అని గణపతి దేవ

రామారావుగారు తమ 'తెలుగువెలుగు'లో (పు. 21.) వ్రాసి నారు. ఈ వైభవము ప్రతాపరుద్రదేవు అస్తమించిన వరకును నిలిచియుండెను. గాని, తర్వాత క్రమక్రమముగా ధిస్తీ సుల్తానుల దాడివలన క్షీణించి నశించినది. పిమ్మట గోల్కొండ నవాబుల అధికారము 15 వ శతాబ్దమునుండి 16 వ శతాబ్దములో కడపటికాలము వరకును నిలిచినది. పిమ్మట ఔరంగజేబు పాదుషావారి విజయమువలన ఓరుగల్లు మోగల్ సామ్రాజ్యమం దొక భాగమైనది. ఆ పిమ్మట నైజాం స్వతంత్రత పొందినప్పటనుండిన్ని ఇది నైజాం రాజ్యములో చేరియున్నది.

ఓరుగల్లు ప్రదేశమందలి ప్రసిద్ధ స్థలములు

1. అనుమకొండ :—(హనుమ-కొండ) ఇచటి వేయి స్తంభముల దేవాలయము క్రీ. శ. 1162-1163 నాటిది. ఇందు శివుని కొకగుడి, విష్ణువు కొకగుడి, సూర్యుని కొకగుడి కలవు. శివాలయము నెదుటనున్న నంది విగ్రహము ఏక శిలా విగ్రహము. ముఖద్వారమునందలి రాతిపలకలపై చెక్కిన శాసనములో కాకతి (కాకతీయ) రాజుల వంశావళి గలదు.

2. ఓరుగంటికోట :—గణపతిదేవు కట్టుటకు ప్రారంభించెను; రుద్రమదేవి పూర్తిచేసెను. ఈ కోటచుట్టును రెండు ప్రాకారములు గలవు. లోపలి ప్రాకారము రాతిగోడలును వెలుపలి ప్రాకారము మట్టిగోడలును గలవి. వెలుపలి ప్రాకారము చుట్టును నీటితో నిండియున్న కందకము గలదు. అనుమకొండకు దక్షిణమునకు ఆరుమైళ్ల దూరములోగల తిమ్మపురము నరసిమలిగూడెము అనే గ్రామాలవద్దను నేటి కిది కనబడుతున్న మట్టిగోడ మొండిభాగములనుబట్టి ఓరుగంటి కోటచుట్టును మూడవమట్టిప్రాకారము నైతము ఆ కాలమున నుండెనని ఊహించవచ్చును. కోట సమమైన భూతలమున నుండుటచేత మూడు ప్రాకారములు కావలసి వచ్చెను. కోటలో నడుమనొక దేవాలయము-గణపతిదేవు కట్టించినది-కనబడునుగాని అది పూర్తియైనట్లు కనబడదు. కోటకు లోపలి ప్రాకారమందు నాలుగు ద్వారములు గలవు. ఉత్తర దక్షిణ ద్వారములు మూసియున్నవి. పడమటి

ద్వారము (హైదరాబాద్ దర్వాజా), తూర్పుద్వారము (బందరు దర్వాజా) తెరచియున్నవి.

3. పాలంపేట :—వరంగల్ జిల్లా మిలగ తాలూకాలో ఒక గ్రామము. అనుమకొండకు వాయవ్యదిక్కున 40 మైళ్ల దూరాన ఉన్నది. ఇక్కడను ఒక పెద్ద దేవాలయము, మూడు చిన్న దేవాలయములు, మరి రెండు మూడు చిన్న గుడులు కలవు. దేవాలయములందలి రాతిగోడలపైని రాతి స్తంభములపైని అనేక చిత్రములు చెక్కియున్నారు. రామాయణ మహాభారత కథలకు సంబంధించిన చిత్రములు గలవు.

ఆంధ్రులలో ఇంటి పేళ్లకు ఆధారములైన వాటిలో ముఖ్యము లయినవి గ్రామనామములు. వాటిలో కొన్ని ఈ దిగువను తెలియజేస్తున్నాము :—

అందుర్తి, అక్కుర్తి అజ్ఞవరము, అజ్ఞాడ, అత్తిలి, అత్తులూరు, అద్దంకి, అన్నవరము, అప్పికట్ల, అబ్బూరు, అల్లూరు, ఆకిపేడు, ఆచంట, ఆత్మకూరు, ఆదపర్రు, ఆలపాక, ఆలపాడు, ఆలమూరు, ఇచ్చాపురము, ఈదర, ఈదరపల్లి, ఉప్పలూరు, ఏలూరు, ఐతవరము, ఒంగోలు, ఓలేరు, కందుకూరు, కదిరి, కనగాల, కంభంపాడు, కానుకుర్రు, కావూరు, కాళీపట్టము, కాళూరు, కొత్తపల్లి, గంజాం, గండికోట, గరికవలస, గార్లపాడు, గుంటూరు, ఘంటసాల, చుండూరు, చెందుర్తి, చేబ్రోలు, చేమకూరు, చోడవరము, జలుమూరు, జూలూరు, జొన్నలగడ్డ, రూపాడుపూడి, టంగుటూరు, దొంకినవలస, తటవర్తి, తరిగొప్పల, తాడిపర్రు, తాడూరు, తాడేపల్లి, తుమ్మలపల్లి, తూమకూరు, దెందులూరు, దేవగుప్తాము, దేవులపల్లి, నడింపల్లి, నండూరు, నందివాడ, నంద్యాల, నిడదవోలు, నెల్లూరు, పాకనాడు, పాకల, పాలకొలని, పాలకొల్లు, పాలూరు, పులకుర్రు, పుల్లూ, పూండ్ల, పెనుమర్రు, ప్రత్తిపాడు, బయ్యవరము, బల్లారి, బాపట్ల, బిజాపురము, బిట్రగుంట, బెజవాడ, భట్టిప్రోలు, భీమవరము, మల్లవరము, మల్వల, మండపాక, మండపల్లి, మాకవరపు, మాచర్ల, మేడపాడు, మేడేపల్లి, మోచర్ల, మోడేకుర్రు, మైసూరు, యర్రగుంట, యర్రమిల్లి, రాయపోలు, రాయవరము, రేపల్లి, లక్కవరము, వడ్డాది, వడ్లమన్నాడు, వెణుతురుపల్లి, వేజండ్ల, శ్రీరంగం, సత్తెనపల్లి, సాలూరు, సిరిపురం మొదలనునవి.

ఆంధ్రదేశభివృద్ధి ఎట్లు చేయనగును?

డాక్టర్ భోగరాజు పట్టాభిసీతారామయ్య బి. ఏ., ఎమ్. బి., సి. ఎమ్.

ఆంధ్రదేశము నవీనవికాసమును పూర్తిగా పొంది, భారతదేశజాతీయతా నిర్మాణమునకు సకలవిధముల సహకారి యగునట్లు చేయుటకు ఏమి కావలెనని అడిగితే నేను మొట్టమొదట చెప్పవలసిన విషయములు మనవిచేస్తున్నాను.

ఆంధ్రయువకులు శుచిశుభ్రతలందు తమకుగల నిర్లక్ష్యము, కష్టపడి పనిచేయడానికి బద్ధకించి కులాసాగా కాలక్షేపం చేదామనే అభిలాష, అమితవ్యయము, దీనిలో ఏముందని ప్రతీది చులకనగా మాచే నిరసనభావము మొదలయిన దురభ్యాసములు విడిచిపెట్టుకోవాలి. విశ్వకళాపరిషత్తు విద్యయందు తమకువిశ్వాస మున్నంతకాలము అది చక్కగా అలవరచుకొందామనే సంపూర్ణాసక్తితో విశ్వవిద్యాలయాలలో ప్రవేశించవలెను. అందులో ప్రవేశించినవారు పరీక్షలందు ఉత్తమశ్రేణిలో మొదటివారుగా ఉత్తీర్ణులగుటకు ప్రయత్నించవలెను. అంతేకాని, ఏదో నీచంగా ఉత్తీర్ణులయి, ఉత్తీర్ణులయినవారి పేళ్లపట్టికలో కట్టకడపట సంతకము పెట్టిన రెజిస్ట్రారువారి పేరికి చేరువగా నైనా తమమేరు ఉన్నదిగదా అని తృప్తిపొందరాదు. ఐ.ఎమ్.ఎస్; ఐ.సి.ఎస్., పోటీ పరీక్షలకు మన ఆంధ్ర యువకులు ఎక్కువగా వెళ్లక పోవడానికి ప్రతిబంధక మేమి వచ్చినది? వెళ్లిన కొద్దిమందిలోను కడుకొద్దిమంది మాత్రమే విజయం పొందడమేమి? అందులో విశ్వాసంలేని వారు వెళ్లనే వద్దు. పోనీ, జీవనకోసం తమ కిట్టమైన పని సంపూర్ణమైన తత్పరతతోను, భక్తి శ్రద్ధలతోను చేయడానికి పూనుకోరాదా? అదీచేయరు! ప్రతి విషయంలోను దిల్ ఖుషీగా వ్యవహరిస్తారు. శాంతి యుత జీవనానికి భంగకరముగా కలహస్పర్శలతో దేశాలు కొట్టుకొంటూ ప్రయాస పడతూఉన్న ఈ యుగంలో ఇటువంటి ఉదాసీనత, నిర్లక్ష్యం ఎందుకూ పనికిరావు. అన్యుతచర్యలకు, తీర్క్లభావోద్రేకానికి, చిత్తప్రవృత్తులకు, చైతన్య విదంబనానికి యోవనం తగినదశ. కార్యములు ప్రారంభించి, ప్రయత్న పూర్వకంగా నిర్వహించి సాధించడానికి తగినదశ ఆతర్వాతిది. అందుకు కావలసిన పునాది యోవనదశలోనే పడవలెను. శాస్త్రజ్ఞాన విషయంలోను,

స్వతంత్రబుద్ధి కుశలతలోను, కల్పనాశక్తిలోను, పరిశ్రమలలోను, వాణిజ్యములోను, పరీక్షలలోను, జీవయాత్రయందలి ఉద్యోగాలలోను, ఆశయాలలోను, విజయార్హతలలోను ఆంధ్రులు వెనుకబడి యున్నారంటే, అందుకు కారణము వంశవరంపరగా వస్తూఉన్న దురభ్యాసమేకాని పరిసరముల ప్రభావముకాదు. చేయవలసిన ప్రయత్నంచేయక, ఏదో నెమ్మదిగా ఉన్నదానితో తృప్తిపొంది ఉందామనే కోరికే కాని దుస్తరమైన పరిస్థితులు కావు.

సంఘంలోను, జీవితంలోను ఈర్ష్యతగ్గిపోవాలి. నియమానికి విధేయత ఎక్కువకావాలి. సంఘంలో మొత్తంమీద అందరిమన్ననను పొందిన నాథుడుండవలెను. అతడు లేని లోపం సంఘంవారి సమర్థత మొత్తము మీద సగటున మా క్షేత్ర అధికంగానే ఉందని తృప్తిపడి ఉండకంటే తీసుకుందా? ఆంధ్రులు విమర్శకులు; బాగ్రత్తగా పరిశోధించి మంచి చెడ్డలు గ్రహిస్తారు. కనుక ఎవరుచేసిన పనియైనా పది స్తనశల్యపరీక్షచేసి ఖండించి, కార్యం భగ్నంచేసే బుద్ధిగల వారు కావచ్చు ననవచ్చునా? ఒక వ్యక్తియేకాని, ఒక దేశంవారేకాని తమగురించి ఇతరులు ఏమనుకొంటున్నారో తెలుసుకోవడంవల్ల మేలు కలుగకపోదు. ఇతరులు చెప్పు సక్రరలేకుండా తమలోపాలను తామే గ్రహించి దిద్దుకోవడం మరీమంచిది; మెచ్చుకోదగినదే.

ఇంతవరకు, వ్యక్తిగతంగా నాకుతోచినది నేను మనవి చేశాను. అందుకు నన్ను మన్నింతురుగాక! ఇకను ఆంధ్ర దేశానికి కావలసినదేమిటో మనవి చేస్తాను. వ్యవహారములో నలుగురుచేరి సుఖుటితమైన పని వికార్యంతో చేయడం కావాలి. చూడండి—బందరులో సుమారు 25 సంవత్సరాల క్రిందట స్థాపించిన చక్కెర ఫ్యాక్టరీ, బెజవాడలోని బట్టలు నేరే మిల్లు, ఏలూరిలోని నారమిల్లు, గుంటూరు నారమిల్లు, రాజు మహేంద్రవరంలోని కాగితం మిల్లు, విశాఖపట్టణంలోని చలనచిత్ర నిర్మాణాలయం, చెన్నపట్టణంలోని 'స్వరాజ్య' దిన పత్రిక—వీటిలో ప్రతీదానికి వ్రాసి పెట్టుకోదగిన చరిత్రభాగం వుంది. వుయ్యారు కో-ఆపరేటివ్ సుగర్

ఫ్యాక్టరీ ఇంకా సాగుతూవుంది. వీటిలోకొన్ని చచ్చి శవములుగా ఉన్నవి ; కొన్నిరోగంతో మంచము పట్టి ఉన్నవి. వీటికి మృతపరీక్షా వద్దు, చికిత్సా వద్దు. స్థూల దృష్టితో చెప్పాలంటే, ఆంధ్రజాతి యొక్క మానసిక వికాస విషయమై మీద చెప్పిన వాక్యాలే ఆంధ్ర పారిశ్రామిక విషయంలో కూడా వర్తిస్తవి. సాంఘిక జీవనము మన ఆదర్శమై ఉండాలి. సంస్థాగతమైన కార్యనిర్వహణము మన సంఘాభివృద్ధికి సాధనముగా చేసుకోవాలి. పరస్పర నిశ్వాసము పుట్టి అధికం కావడానికి ఇరు పక్షములవారికిన్ని సరలత్వం, నిష్కాపట్యం అధికంగా ఉండాలి. అన్నిటికంటే ఎక్కువగా కావలసినదేమంటే సంఘంలో ప్రతివాడు పెద్దలు నలుగురు చెప్పినదానికి తన నిర్ణయాన్ని లోబరచు కొంటూ ఉండాలి. ప్రధాన విషయాలేవో అప్రధాన విషయాలేవో గుర్తించే బుద్ధిసూక్ష్మత ఉండాలి. మన ఇరుగు పొరుగుల నున్న వారు, సహకారులు, సహచరులు తెలివితేటలలోగాని బుద్ధికుశలతలోగాని, సంస్కృతిలోగాని మనకంటే తక్కువవారని అహంభావంతో తలచి, వారిని మనము చులకనగా చూచి సాటోపంగా నిరసించగూడదు. ఇట్టి అహంభావ ముండబట్టే, ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు విషయంలో నష్టం పొందాము. దాని కేంద్రనిలయం బెజవాడనుండి గుంటూరికి, రాజమహేంద్రవరంనుండి అనంతపురమునకూ నెట్టుకొంటూ చివరకు వాల్తేరులో ఎట్లు నిరపరచడ మయినదో ఆ విచారకరమైన కథ ఒకసారి జ్ఞప్తికి తెచ్చుకోవలసినదే. అయితే, ఎందుకు ? మన భావి కార్యాలకు మార్గదర్శకంగాను ఆదర్శ పూర్వకంగాను ఉంటుందనికాదు ; ఇట్టి తప్పు మరియెన్నడును చేయరాదని చెప్పడానికి మాత్రమే. ఈ విశ్వకళాపరిషత్తువాసము వాల్తేరులోనే ఉండనీయడానికి రాయలసీమలోని మన ఆంధ్ర సోదరులు నైతము ఉదారభావంతో తమ అంగీకారములను సగౌరవముగా శ్రీబాగ్ సమాఖ్య సమయమున తెలియజేసినారు. అందరూ ఏకీభవించి రోరితేనే తప్పు దాని శాశ్వతనివాసము మార్చనేవద్దు. ఇకముందు రాజధాని నగరము ఏది కావలెను ? హైకోర్టు ఎక్కడుండవలెను ? అనే విషయాలనుగురించి మనము మరి తగవులాడవద్దు. ఆ శ్రీబాగుసమాఖ్య భక్తితో అనుసరించి వ్యవహరిద్దాము. ఆ విధంగా వ్యవహరిస్తే ఆంధ్రరాష్ట్రము 1946 సరికి ఏర్పడి తీరుతుంది.

మన విద్యావిధాన పద్ధతి మన దేశానికి, సంఘానికి, జాతీయతకు కావలసిన ప్రయోజనములను అనుసరించి మార్పు చెందవలసియున్నది. ఈ విద్యార్థిగణశ్రేణులలో 3 వ ఫారము చదువు పూర్తి అయిన తర్వాత ఒక మజిలీయున్ను, స్కూల్ పైనల్ చదువు పూర్తి అయిన తర్వాత ఒక మజిలీయున్ను విద్యార్థులకు కావలసియున్నది. మొదటి మజిలీకి విద్యార్థులు, తమకు వ్యవసాయ విద్యావ్యాసంగము కావలెనో, పారిశ్రామిక విద్యావ్యాసంగము కావలెనో ఎంచుకొని, అందుకు ప్రత్యేకంగా ఏర్పడిన విద్యాలయములలో ప్రవేశించవలెను. రెండవ మజిలీకి విశ్వకళాపరిషద్విద్యుల నభ్యసించుటకు అర్హులైన వారెవరో తెలుసుకొనుటకు ఒక వడబోత కావలెను. అన్నివిధములా అర్హులైన వారినే ఆ విద్యకు విడిచిపెట్టి తక్కినవారిని పరిశ్రమలలోనో, వాణిజ్యములోనో, నైస్యములోనో, ఉద్యోగాలలోనో ప్రవేశ పెట్టడానికి తగిన ఏర్పాట్లు చేయవలెను. విశ్వకళాపరిషద్విద్యాలయములందు ప్రవేశింపదలచిన విద్యార్థులలో ఎవరు అందుకు తగిన తెలివితేటలు, సమర్థత గలవారో వారినే చేర్చుకోవలెను. విశ్వకళాపరిషత్తువారి పరీక్షలలో ఉత్తీర్ణులైన వారికే ప్రభుత్వశాఖల ఉద్యోగములు లభిస్తవన్న అభిప్రాయం కలగనీయకపోతే ఆ విద్యనభ్యసించవలెన్న రోరిక కేవలం ఆ విద్యయెడల మక్కువగలవారికేకాని ఉద్యోగవ్యామోహ మున్నవారికి ఉండదు. వాస్తవంగా పరీక్షల పద్ధతే పోవాలి. విద్యార్థులు తమ గురుకులవాస యోగ్యతను బట్టి తమ విద్యాగౌరవము నిలబెట్టుకోవాలి. డాక్టర్ మిల్లర్, డా. స్కిన్నర్, ప్రొఫెసర్ లక్ష్మీనరసు నాయడు, ప్రొ. చిన్నతంబిపిల్లె, పండిత వీరేశలింగం, సర్ ఆర్. వెంకటరత్నం నాయడు, మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బారాయ శాస్త్రి, కళాప్రపూర్ణ వేదం వేంకటరాయశాస్త్రి వంటి మహనీయులక్రింద విద్యనభ్యసించడం వల్లనే విద్యార్థులకు ఘనత రావలెను.

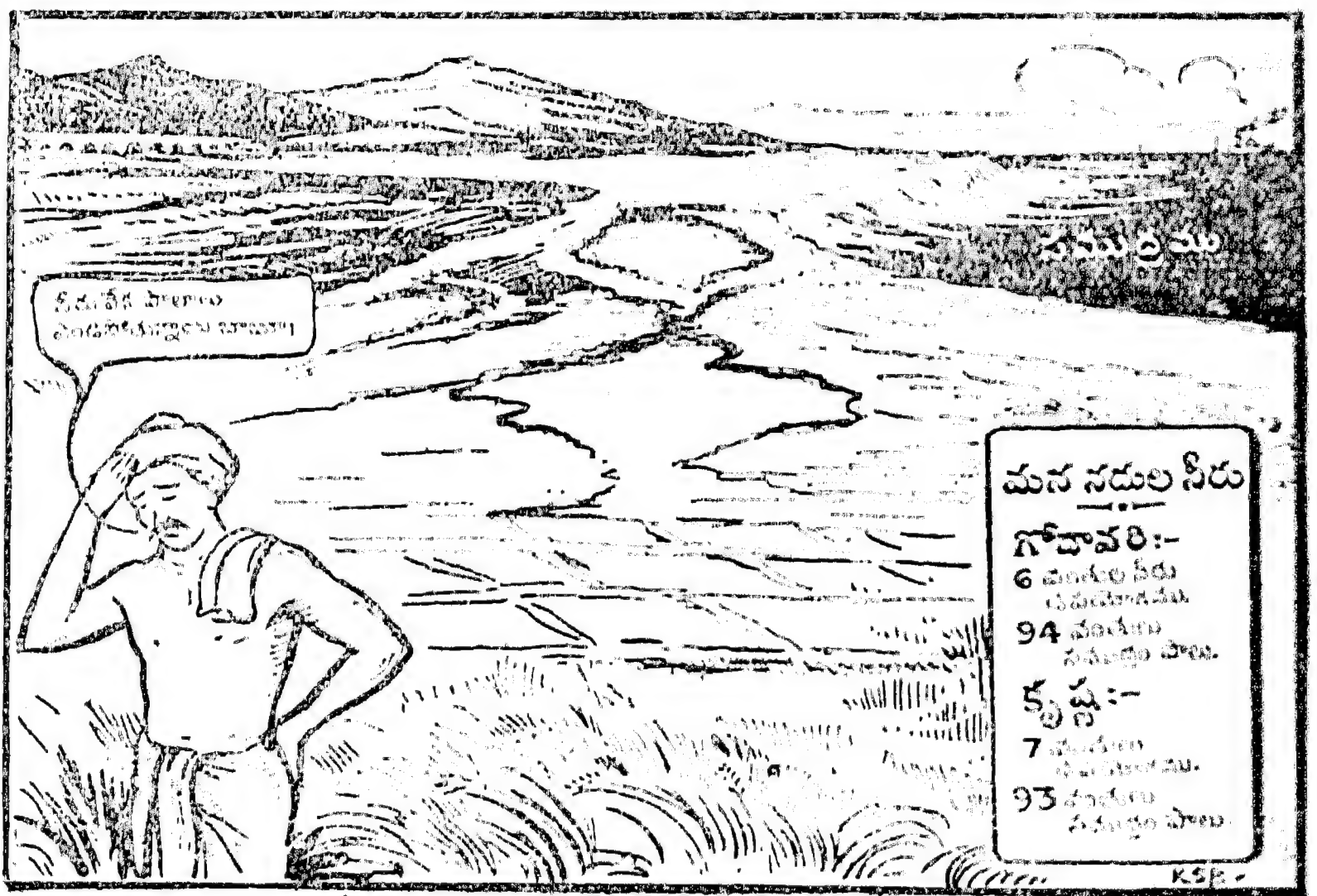
కళలు, వృత్తి విద్యలు—వీటి విషయంలో కావలసిన దేమంటే, ఆట వస్తువులు, నేతవస్తువులు, అచ్చుపోత, రంగు పూత పొందిన వస్తువులు, దంతంతోను చందనంతోను చేసిన వస్తువులు, కర్రమీదను, రాతిమీదను చెక్కి చేసిన వస్తువులు, తివాసీలు, జముఖానాలు మొదలయిన వస్తువులన్నిటిలోను ఇదివరకు వాడుకలోనున్న ధాతు సంబంధమైన రంగులకు మారుగా వృక్షజాతి సంబంధమైన రంగులు కావలెను. లేపాక్షి

దేవాలయములోపైకప్పు లోపలి తట్టుగల తైలవర్ణ చిత్రాల నమూనాలు తీయించి నలుగురికీ తెలిసేటట్లు ప్రచారము లోనికి తెచ్చి, అందరికి ఆదర పాత్రమైనట్లు చేయవలెను. తాడిపత్రి, పెనుగొండ, అమరావతి, నాగార్జునకొండ మొ॥ స్థలములలోని శిల్పముల నమూనాలు నైతము తీయించి నలుగురికి తెలియజేయవలసి యున్నది. తంజావూరిలోని సుస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయ మందలి తెలుగు గ్రంథములు (అన్నీ వ్రాతప్రతులే) ప్రభుత్వమువారి అనుమతిని బడసి రిశ్వకళాపరిషత్తువనము లందో లేదా ఈ రాయలసీమలోనే ఎక్కడనైనా ఒక కేంద్ర స్థలమందో పెట్టించి, అక్కడ విశ్వకళాపరిషత్తులో సమానాశయములుగలిగి అనుషంగికంగా ఉండే విద్యుత్పరిషత్ కేంద్ర మేర్పరచి, అచ్చు కావల సిన గ్రంథములు అచ్చొత్తించి ప్రకటించవలసి యున్నది."

ఆంధ్రదేశంలో చెప్పడానికి సాధ్యముకానంత ఎక్కువగా ఖనిజసంపద కలదు. క్రోమియమ్, ఇనుము, మెగ్నీసియమ్, అభ్రకం, గనిబొగ్గు, బంగారం, వెండి, గ్రాఫైట్, వజ్రములు మొ॥ ఎన్నో ఉన్నవి. ఇవి అన్నీ భూగర్భంనుండి బయటకు తీయడానికి ప్రజాసంఘమో ప్రభుత్వమువారో పూనుకోవలసియున్నది. భూగర్భ శాస్త్ర సంబంధమైన పరిశోధనలు మన దేశంలో సరిగా జరగడంలేదు. వజ్రములు దొరికే స్థలములు పరిశోధించడం విషయములో కొందరు మిత్రులు మెచ్చుకోదగినపని సాగించారు. ఆ పని పూర్తి కావలసియున్నది. విద్యుత్ శక్తి అధికంగా జనింప జేయుటకు కావలసినన్ని అవకాశములు వున్నవి. ఆ విద్యుత్ శక్తి పల్లెలకు నైతము అందజేస్తే కశల వృత్తుల ఆధిక్యం హెచ్చి భూతల స్వరూపమే మారి పోవునట్లు చేయవచ్చును.

రాక పోకల సదుపాయముల గురించి తగినశ్రద్ధ వెంటనే తీసుకోవలసియున్నది. బ్రిటిష్ వారి పరిపాలనములో బర్మాకు ఉన్నట్లు, ఎక్కడెక్కడైతే ఓడ ప్రయాణాలకు అవకాశాలున్నవో అక్కడక్కడ ఇండియాకు రైలుమార్గాలు

లేకుండా పోయినవి. ఉన్నా తక్కువ. ఎక్కడెక్కడ రైలు మార్గాలున్నవో అక్కడక్కడ నీటిసారుదల, నీటి బాటల రాకపోకలు పాడయినవి. జర్మనీ దేశంలో రైలు మార్గాలు ఎంతముఖ్యమో అంత ముఖ్యముగానే నీటి బాటల రాకపోకలు కూడా చూచుకొంటారు. అంతేకాదు ఇవి చొకగాకూడా ఉంటవి. బెజవాడనుండి చెన్నపట్టణము పోయే బకింగ్ హామ్ కాలువ క్రిందటి సంవత్సరము మరల మరమ్మత్తుచేసి రాక పోకల సౌకర్యములకు అనుకూలంగా చేయడం వల్ల వ్యవసాయానికి, ఎగుమతి దిగుమతులకు ఎంతో లాభంకలిగినది. కీ. శే. ఎస్. ప్రినివాస అయ్యంగారికి, గంగా నదినుండి కావేరీ నదివరకు కాలువ తీయించి రెండు నదులున్న కలుప వలెనన్న ఆలోచన వుట్టినది. అది దివ్యమైన ఆలోచనేకాని పిచ్చితలంపు కాదు. కృష్ణా గోదావరీ నదులను కలుపుతూ తీసిన కాలువలు, మరిమూడింతలు వెడల్పుగా త్రవ్వించి స్టీమ్ బోట్లుకూడా పోవుటకు వీలగునట్లు చేయవలసి యున్నది. గోదావరినుండి ఉత్తరముగా మహానదికి-యాపవాణి, హుగ్లీ కిన్ని ; దక్షిణంగా పెన్నార్, కూమ్నదులకున్న కాలువలు తీసి చెన్నపట్టణము నుండి కలకత్తాకు కాలువలద్వారా సంబంధము కలుగజేయవలసి యున్నది. కాలువ మీదుగా చెన్నపట్టణము నుండి బెజవాడకు పంపించే సామాను 12 దినాలకు బెజవాడ చేరుతున్నది. అదే గుడ్స్ ట్రెయినులో పంపిస్తే 24 దినాలకో 36 దినాలకోగాని చేరడంలేదు. ఇవ్వడీయద్దం వచ్చినట్లు ఏదైనా ఆపదకాలంవస్తే కాలువల ఉపయోగం

తెలుస్తుంది. అప్పుడు కాలువ లేందుకని వాదించేవారు సైతము వాటివల్ల కలిగే మేలు ఒప్పుకోకతప్పదు.

రైలు మార్గాలు సైతము ఇంకా ఎక్కువగా వ్యాపించ వలసియున్నది. గోదావరి జిల్లా ఏజెన్సీ ప్రదేశంలోనికి రైలుపడితే కోయస్థాన దేశభాగ్యం అభివృద్ధి పొందుతుంది. కోయలపరిస్థితులు కూడా చక్కబడతవి. వారిని పీడిస్తూ ఉన్న షావుకార్లు పెట్టే బాధలు, వారి దుస్థితిని తగిన అవకాశంగా తీసుకొని వారిని మోసపుచ్చి స్వలాభం చూచుకొంటూ ఉన్న నాగరికులు పెట్టే బాధలు తగ్గి, కోయలు అనేక విధాల బాగుపడగలరు. మనకు డెల్టాభూములలో ఉన్న నాగరికులు ఎంతకావలెనో, కొండలలోనున్న కోదులు మొదలయిన ఆది మనివాసులున్న అంతకావలెను.

పంటకాలువల నీటిపారుదల పనులు దుర్బరించి వృద్ధిలోనికి తేవలసియున్నది. వాటివలన దేశమునకు కలిగే మేలు ఎంత ఎక్కువగా చెప్పినా అతిశయోక్తికాజాలదు. పూర్వకాలంలో ఒక చెరువు కొకచెరువు గొలుసు చూదిరిగా అంటిపెట్టుకొని ఉండేవి. ఎగువచెరువు ఎత్తైన స్థలముమీద ఉండేది. అక్కడికి పారుతూవచ్చే నీరంతాచేరి ఆచెరువు పూర్తిగా నిండిన తర్వాత దానినుండి ఒక కాలువ తీసి దిగువను కొంత దూరంలో ఉన్న మరియొక చెరువుకు నీరు పారించేవారు. అదిపూర్తిగానిండిన తర్వాత అక్కడనుండి ఈ విధంగానే మరికొంత దూరంగా దానికి దిగువనుండే మరియొక చెరువు లోనికి నీరు పారించేవారు. ఈ ఏర్పాటు ఇప్పుడు అంత రించి పోయినది. ఈ నీటిపారుదల సదుపాయములు రాయలసీమ జిల్లాలలోను, నెల్లూరు జిల్లాలోను ఎక్కువగా కావలసియున్నది గనుక అక్కడ దీనికి సంబంధించిన ఎంజనీ రింగ్ శాఖవారి పనులు వెంటనే పునరుద్ధరించవలసి యున్నది. కలకత్తాలోని పారిట్ పారిశ్రామిక విద్యాలయము, అలాహాబాద్, బెంగళూర్ పారిశ్రామిక విద్యాలయములు వంటి సంస్థలకంటే ఆంధ్రదేశంలో అందరికీ అందుబాటులో ఉండే ఒక కేంద్రస్థలమందు స్థాపించవలసి యున్నది. భౌతిక, శారీరకశాస్త్ర పరిశోధనలు సైతము జరిపించడానికి అనుకూలమైన మానసిక విద్యాసంస్థ ఒకటి కావలసియున్నది. పిచ్చితనమును, ఉన్మాదమును మానసిక రోగములుగా భావించి, చికిత్సకులోబడ గలవని పరిగణింపవలెనేకాని అవమానా స్పదంగాను, జుగుప్సావహంగాను ఎంచి నిరసించ

రాదు. ఈ పిచ్చితనం, ఉన్మాదం యెడలను మన కిదివరకున్న అభిప్రాయాలు పైనిచెప్పినట్లు మారితే దేశంలో అపరిమితంగా ఉన్న సంతాపం కొంతవరకు ఉపశమిల్ల గలదు.

ఇంకామన ఆంధ్రదేశానికి కావలసినవేళంటే :—

1. ఒక కేంద్ర స్థలమందు రేడియో స్టేషన్
2. ఎక్స్‌రే సంస్థ
3. రేడియం చికిత్సాలయం
4. కుష్టు రోగనివారణాలయం
5. పత్తిత స్త్రీ శరణాలయం
6. అంధ బధిరైక మూక విద్యాలయం
7. దీన వృద్ధాశ్రయం
8. భ్రష్టుజన శరణాలయం
9. అనాథబాల శరణాలయం
10. స్త్రీలకు ప్రత్యేక వైద్యవిద్యా కళాశాల
11. వాస్తుయంత్ర విద్యాకళాశాల
12. ఖని ధాతు సంబంధ విద్యాలయం
13. శిల్పచిత్ర కళాశాల
14. జ్యోతిష విద్యాలయం
15. ఆధ్యాత్మిక విద్యాలయం
16. వివిధమత విమర్శనాలయం
17. సాంఘిక విషయ విద్యాలయం
18. సహకార విద్యాలయం
19. పత్రికా సంబంధ కళాశాల.
20. కళలు, వృత్తిపనులు నేర్పే విద్యాలయం

(ఇది అన్నిటికంటే ఎక్కువ ముఖ్యంగాను, శీఘ్రంగాను కావలసినది)

ఇవిగాక ఆంధ్ర దేశానికి ఒక చక్కని చిత్రవస్తు ప్రదర్శనాలయముండవలెను. అందులో ఆంధ్ర దేశమందు భూగర్భ శాస్త్రమునకు, శిల్ప శాస్త్రమునకు సంబంధించిన వస్తువులు, ఆంధ్రుల కళలకు, వృత్తిపనులకు సంబంధించిన వస్తువులు ఆంధ్రుల పారిశ్రామిక వస్తు సంపద, వ్యవసాయసంపద భూసార నిరూపణవస్తువులు, ఆహార పదార్థములు వాటి శక్తి నిరూపణములు మొ॥ నవి మాత్రమే కాక యావద్భారత దేశమునకు సంబంధించిన వస్తువులు సైతము ప్రదర్శించాలి. ఏదో ఒక పెద్ద జాబితా ఇచ్చాను. ఇవి సేకరించిన తర్వాతమరి యొక జాబితా చేర్చుతాను.

మనరెవరు

సాం కేలికాక్షరముల టిప్పణి :—జ = జననం ;
గ్రం = రచించిన గ్రంథములు ; రా. సా ; రా. బ.,
ది. బ మొ॥ = రావుసాహెబు మొ॥ విరుదములు ; కాం.
పా., జ. పా. మొ॥ = కాంగ్రెస్, జస్టిస్ మొ॥ పార్టీలు ;
వి., తూ. గో., ప. గో., కృ., గు., నె., కడ., కర్నూ.,
బ., అ = విశాఖపట్నం మొ॥ జిల్లాలు ; డా = డాక్టర్.

అనంతశయనం మాడభూషి బి. ఏ., బి. ఎల్. చిత్తూరు
జ. 1891. సెంట్రల్ ఎం. ఎల్. ఏ., ఆఖిల భారత
కా. పా. సభ్యులు, ఆంధ్ర) మహాసభాధ్యక్షులు (1934,
1939). సంస్కృతాంధ్ర పండితులు.

మాడభూషి అనంతశయనం

అప్పలస్వామి రెడ్డి చుక్కా జ. 1898 రాజమహేంద్ర
వరం. 1934 నుండి మ్యూనిసిపల్ డిప్యూటీ మేయర్. ఉత్తర స్కూల్
రెడ్డి మహాజన సంఘమునకు మొదటి అధ్యక్షులు. జ. పా.

అప్పారావు దురిసేటి బాగిస్టర్. శ్రీవెంగిరావు పంతులుగారి
పుత్రులు. జ. 1889 కాకినాడ. హైకోర్టు రిజిస్ట్రార్.
మైసూరు-మద్రాస్.

అప్పారావు నాయుడు కోకా బి. ఏ., బి. ఎల్. జ. 1888.
జ. పా. ఇంగ్లండ్ వెళ్లి రాజకీయ సంస్కరణములగురించి
జా. పా. కమిటీ ముందు వాఙ్మూలమిచ్చిరి. 1922 గం. వి.
ఆంధ్రసభకు ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షులు.

అంజనేయులు ఎస్. వి. డా. బెన్గళూర్ ఎంజనీరింగ్.
కలకత్తా. గవర్నమెంట్ మెటల్ ఇండ్ స్టీల్ ఫ్యాక్టరీ
ఎంజనీర్. ఆంధ్రాభిమాని.

ఈశ్వరదత్తు కుంటూరి బి. ఏ. జ. 1898. తిక్కా, రిచయిల్;
1928 స్వరాజ్య పత్రిక ; 1929-30 హిందూ ; 1931-34
అల్లాబాద్ లీడర్ ; విమ్మట టెంపిటియర్ సెంచరీ మాస
పత్రిక-అల్లాబాద్ పత్రికలలో పని. గ్రం. 'ప్రార్థి అండ్
ప్రూమ్జు' (ఆంగ్లం).

ఓవిరెడ్డి సి బి. ఏ., బి. ఎల్., ఎం. ఎల్. ఏ., కా. పా.
అ. జిల్లా బోర్డు అధ్యక్షులుగానుండిరి.

కనకయ్యనాయుడు కొతారి మేజర్ జ. 1895. నాగపూర్
హిస్టప్ కాలేజీలో చదువుచున్నప్పటినుండిన్ని క్రికెట్
ఆటలో ప్రసిద్ధిపొందిన మేటియూటగాడు. 1931 లో
ఇండియన్ జంఖానా తరపున ఇంగ్లండులో జరిగిన పోటీ
పందెమందు 1000 పరువులుచేసి ఘనత చెందియుండెను.
ఇందూర్ మహారాజా బోర్డరుకు ఏ డి కాంగ్. "ఇండి
యన్ బ్రాడ్ షున్" అనే బిరుదు పొందిన ఘనము.

కామేశ్వరరావు వి. ఐ. సి. ఎస్. మిడ్లపూర్ సబ్ కలెక్టర్. తర్వాత కలకత్తా ప్రభుత్వపు పైచాన్సు డిపార్టుమెంటు అసిస్టెంట్ సెక్రటరీ. ఆంధ్ర మహా సభా సభ్యులు.

కామేశ్వరరావు పురాణపండ ఎం. ఏ., ఎం. ఎల్. జ. 1894 మత్స్యపూరి, ప. గో. జిల్లా. విద్యాభ్యాసం కాకినాడ కాలేజీ, మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ, లా కాలేజీలలో. 1925 లో లా కాలేజీ అసిస్టెంట్ ప్రొఫెసరు. '26-'38 ప్రాక్టీసు మద్రాసులో. 36-38 బారు లెక్చర్స్ నిచ్చిరి. పలుసార్లు ఎఫ్.ఎల్., బి.ఎల్., ఎమ్.ఎల్. బోర్డు ఆఫ్ ఎగ్జామినర్స్ లో సభ్యులు. 1938 నుంచి హిందూరెలిజియస్ ఎండోమెంటు బోర్డు కమీషనరుగా పనిచేయుచున్నారు. ఇంగ్లండు వెళ్లివచ్చిరి.

కా శే శ్వ ర రా వు
అయ్యదేవర వి. ఏ.,
బి ఎల్. జ. 1881.
కా. పా. 1926-29
ఎమ్. ఎల్. ఏ. కా.
మంత్రివర్గమున ప్రధా
న పార్లమెంటరీ కార్య
దర్శి; 'ఫీఫ్ విఫ్'.

కుప్పస్వామి చౌదరి జాగర్లమాడి రా. బ. లక్ష్మయ్య నాయుడుగారి కుమారులు. భూస్వాములు. 1919 సంస్కరణ ముఖ జరిగిన తర్వాత మొదటి రెండుసార్లు ఎం.ఎల్.సి. (గుంటూరు). ఆంధ్రాభిమానము ఎక్కువగాగల ఉదారులు.

కుమారస్వామిరెడ్డి యస్. సర్. బి. ఏ., బి. ఎల్. పాళియంకోటలో బహుకాలము లాయరుగాను, పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరుగాను, తిన్న వెల్లి డిస్ట్రిక్టుబోర్డు అధ్యక్షులు గాను ఉండిరి. చెన్నరాష్ట్ర ప్రభుత్వములో విద్యా శాఖా మంత్రిగా నుండిరి. దక్షిణాంధ్రులు.

కృష్ణ పి. జి. డా॥ బి. ఎస్.సి., పి ఎచ్. డి. జ. 1900 పిక్కెట్టు. సికింద్రాబాద్ మహబూబ్ కళాశాలలోను, మద్రాసులో కేంబ్రిడ్జి సీనియర్ పరీక్షకు చదివి, 1920 సం॥న అమెరికా ఉన్నత విద్యాభ్యాసమునకై పోయిరి. కార్నెల్ విశ్వవిద్యాలయమున పి హెచ్. డిగ్రీని పొంది, అమెరికా

శ్రీ జాగర్లమాడి కుప్పస్వామి చౌదరి.

సానెటీ ఆఫ్ అగ్రామనీ సభ్యులైరి. రట్టర్స్ విశ్వవిద్యాలయమువారు వీరికి ఫెలోషిప్ నిచ్చి సత్కరించిరి. వ్యావసాయక రసాయనశాస్త్రములలోను, భూగర్భశాస్త్రములోను ప్రావీణ్యము గణించిరి. ఇంగ్లండు మొదలైన విదేశములకు పోయి, వ్యవసాయక కళాశాలలను కేంద్రములను సందర్శించిరి. 1930 సంవత్సరమున మాస్కో, లెనిన్ గ్రాడ్ లో జరిగిన అంతర్జాతీయ సాయిల్ ఫిజిస్టు సమావేశమునకు యిండియా సభ్యులుగా పోయిరి. 1935 సం॥ ఇంగ్లండులో జరిగిన ఈ సభ తృతీయ సమావేశమునకు గూడా వీరు పోయిరి. ఫ్రెంచి, జర్మను భాషలలో ప్రవేశమున్నది. వ్యావసాయక శాస్త్ర పారంగతులు. 1931 సం॥ నిజాము ప్రభుత్వపు వ్యావసాయక శాస్త్రజ్ఞులుగా నియోజితులైరి.

కృష్ణమూర్తి కాకర్లపూడి డా. డి. ఎస్.సి. నాగపూరు విశ్వవిద్యాలయ కళాశాలకు ప్రిన్సిపాలుగా పనిచేయుచున్నారు. వీరు Colloidal Chemistry లో చేసిన పరిశోధనలు విఖ్యాతిగాంచినవి. లండన్ విశ్వవిద్యాలయములో పనిచేసి అక్కడ డి. ఎస్.సి. డిగ్రీ సంపాదించియున్నారు.

కృష్ణమూర్తి ఎచ్. బి.ఏ. రా.సా. గంజాం జిల్లా భూస్వామి-సర్ పాత్రోగారి అల్లుడు. 1923లో బి.ఏ. అయి, రెజిస్ట్రేషన్ శాఖలో ప్రవేశించి '26 లో అన్యూరెస్సెడ్ రెజిస్ట్రారయి,

డా. సా. ఎచ్. కృష్ణమూర్తి.

ఇప్పుడు ఇన్స్ పెక్టర్ జనరల్ ఆఫ్ రెజిస్ట్రేషన్ ఉద్యోగ మందున్న ప్రతిభావంతులు.

కృష్ణస్వామయ్య అల్లాడి సర్ డి. బి. బి. ఏ., బి. ఎల్. జి. 1883. అడ్వకేట్ జనరల్. ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్ వారు ఏర్పరచిన బహుమతులలో నొకదానికి భూరి విరాళము నిచ్చినవారు. ప్రసిద్ధ న్యాయవాది.

కేసరి కె. ఎన్. డాక్టర్ ఆయుర్వేద భిషగ్వరుడు. కేసరీ కుటీరము, రాయపేట. ఆంధ్ర ప్రీతి విద్యాభివృద్ధికి తోడ్పడుతూ ఉన్న గృహలక్ష్మి అనే మాసపత్రికాధిపతి. తమిళ భాషాభివృద్ధికి నైతము సహాయముగు పత్రిక నడుపుచున్న విద్యాభిమాని. ప్రతి సంవత్సరము ఆంధ్రభాషతో ఉత్తమ రచయిత్రులకు సువర్ణ కంకణ బహుమానము చేస్తున్న విద్యా పోషకుడు.

కోటిరెడ్డి కడప బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి. (లండన్), బి. సి. ఎల్. (ఆక్స్ ఫర్డ్), బారిస్టర్. ఎం. ఎల్. ఏ. జ. 1887. కాం. పా.

కోటిశ్వరన్ పి. డి. ఎస్. సి. గు. జిల్లా. ఆలిఫూర్ జ్యోతిస్ పరిశోధనాలయము (అబ్జర్వేటరీ) లో పని. ఆంధ్ర మహాసభా సభ్యులు. ఆంధ్రాభిమానులు.

కోటిశ్వరం పంచేటి డా. జి. 1915 నెల్లూరు. 13వ సం॥ న్యూలుపైసలు పరీక్షలో ను తీర్చులై, ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయ

మున ప్రధానులుగా ఇంటర్మీడియేట్ పరీక్షలో ను తీర్చులై, బి. ఎస్. సి. (ఆనర్స్) మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో చదివెరి. 1934-36 సం॥లలో గుంటూరు ఆంధ్ర క్రైస్తవ కళాశాలలో పనిచేసి, తర్వాత బందరు హిందూ కళాశాల లోను, మద్రాసు పచ్చయప్ప కళాశాలలోను పనిచేసి, ఆంధ్ర మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములచే పరిశోధనలకు డి. ఎస్. డి. పట్టముల పొందిరి. 1940 సం॥ నుంచి "ఇండియా మెట్రోలాజికల్ సర్వీస్" లో కలకత్తాలో పనిచేయు చున్నారు.

గంగరాజు మోతే ఏలూరు ప. గో. జి. జమిందారులు, వ్యాపారులు, ఉదారులు, దాతలు. రా. బ. 1903 ; వస్తిపూర్తి నాడు తులాభారము తూగి, విశేషధనము దానము చేసినవారు. అనేక సంస్థలకు పోషకులు.

గణపతి వంతులు సాదు బి. ఏ., బి. ఎల్. వీరు దివాన్ సాదు రామకృష్ణయ్యగారి అన్నకుమారులు. దక్షిణ దేశమున సకల సాంఘిక సంస్థలలోను వీరు పాల్గొందురు. డిప్రీట్టు బోర్డు, తాలూకా బోర్డు మెంబరుగా బహుజనసేవ చేసి యున్నారు. తిరునల్ వెల్లి పురపాలక సంఘమునకు చేర్మన్ గానుండిరి. దివ్యజ్ఞాన సమాజ సభ్యులు.

గిరి, వరహగిరి వెంకట జి. 1894 బరంపురం గం. జిల్లా. 1913-16 డబ్లిన్ లో విద్య, బారిస్టర్. 1922 బి.ఎస్.ఆర్. యూనియన్ వైస్ ప్రెసిడెంట్. 1924 ఆల్ ఇండియా

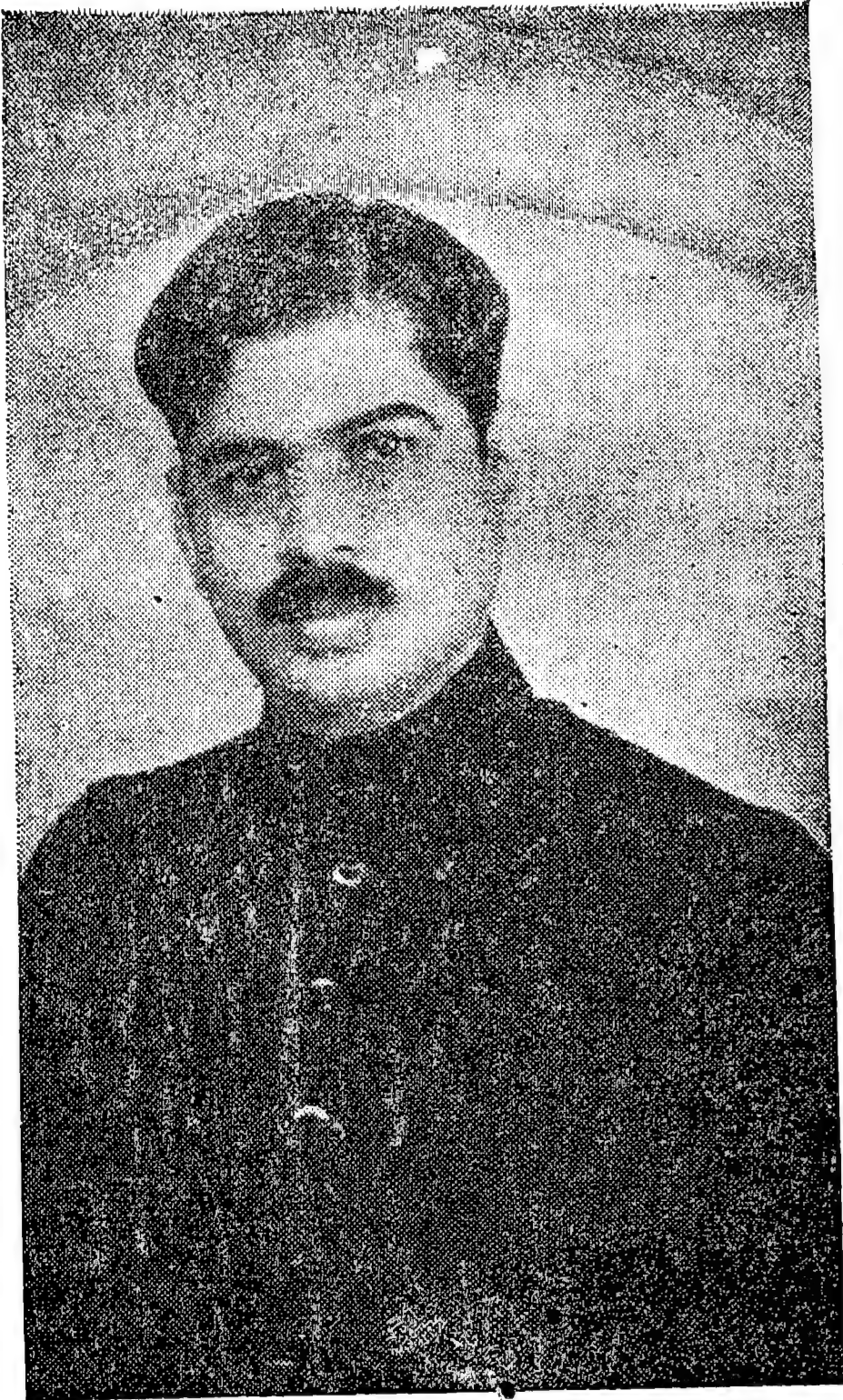
శ్రీ కడప కోటిరెడ్డి.

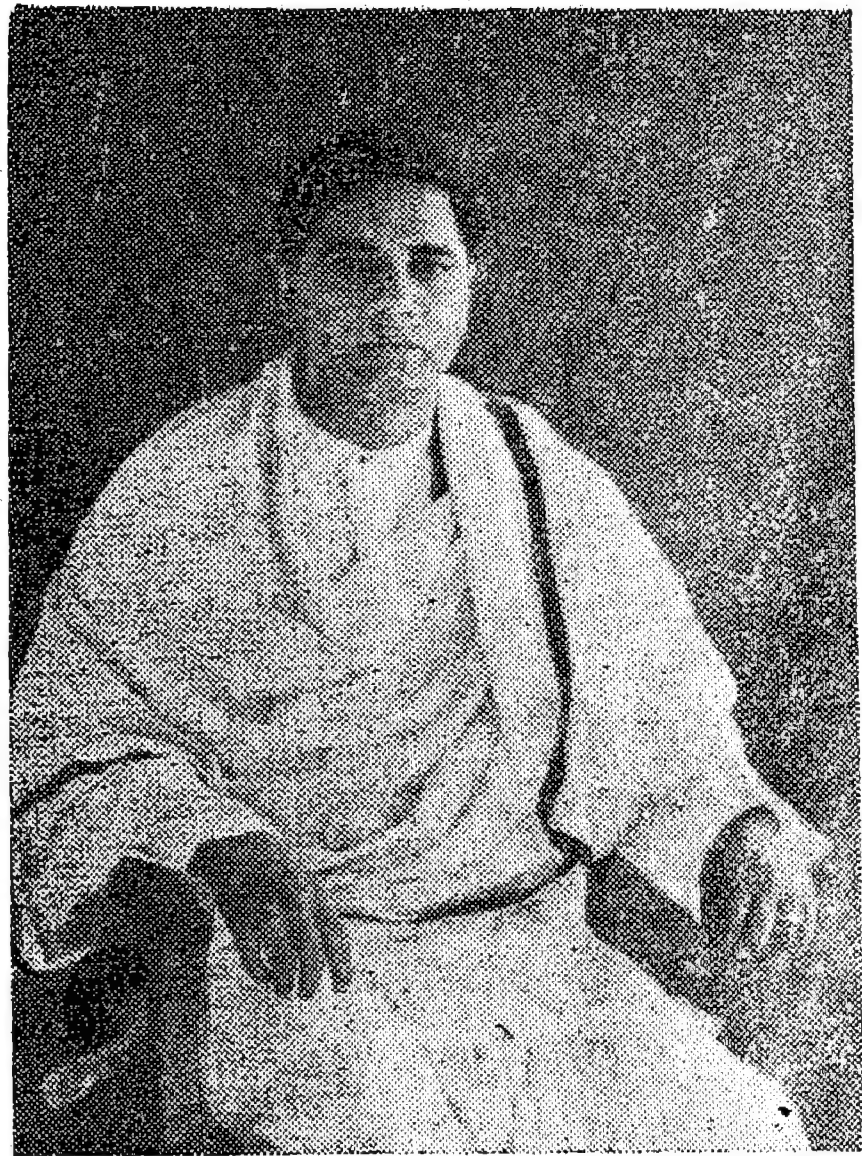
రైల్వే షెడరేషన్ ప్రెసిడెంట్. 1927 నానాజాతి సమితి జినీవా లేబర్ కాన్ఫరెన్సు డెలిగేట్. 1931లో 2వ రాండ్ టేబిల్ కాన్ఫరెన్సుకు ఆహ్వానం పొంది వెళ్లిన సభ్యులు. 1931-36 సెంట్రల్ అసెంబ్లీ సభ్యులు. 1937 ఎమ్. ఎల్. ఏ. చెన్నపురి ప్రభుత్వమందు లేబర్ అండ్ ఇండస్ట్రీజ్ శాఖా మంత్రి.

గురుమూర్తిఅయ్య రేమా, బి. ఏ., బి. ఎల్., వీరు చిర కాలము న్యాయవాదిగా ఉండిరి. హిందూ ధర్మశాస్త్ర ములందు మంచి ప్రజ్ఞ, తెలుగుభాషలో మంచి వాగ్ధాటి గలిగియుండిరి. తిరునల్ వెల్లి పురపాలక సంఘ సభ్యులు. ప్రస్తుతము మధురలో నున్నారు.

గోపాలరెడ్డి బెజవాడ జ. 1907 బుచ్చిరెడ్డిపాలెం, సె. జిల్లా. చదువు ఆంధ్ర) జాతీయ కళాశాల, రవీంద్రుని విశ్వభారతి, కాశీ విద్యాపీఠం, తిలక్ విద్యాపీఠం. హిందీ, మరాఠీ, గుజరాతీ, బెంగాల్, ఉరుదూ, తమిళ భాషలలో కొంత పరిజ్ఞానమున్నది. తెలుగు సవ్యసాహిత్యాభిమానులు. జాతీ

శ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి.

శ్రీ కల్లూరి చంద్రమౌళి.

యోద్యమములందు పనిచేస్తూ ఉంటారు. అ. భా. కాం. సంఘం, ఆంధ్ర) రాష్ట్ర కాం. సం. సభ్యులు. 1937 చెన్న పురి ప్రభుత్వమందు స్థానిక, స్వపరిపాలనా శాఖ మంత్రి. మంత్రి వర్గమందు అందరిలోను చిన్నవారు.

గోపాలరావు గండికోట డా॥ ఆంధ్ర) విశ్వవిద్యాలయ మందలి రసాయన శాస్త్ర శాఖలో పరిశోధకులుగా పని చేయుచున్నారు. వీరు కొంతకాలము అలహాబాదులో ప్రొఫెసర్ ఎస్. ఆర్. ధార్ గారివద్ద సోషల్ కెమిస్ట్రీలో పరిశోధనలు సలిపి, అలహాబాదు విశ్వవిద్యాలయమువారి డి. ఎస్. సి. డిగ్రీని పొందిరి. వీరు Ceramics అను శాఖ యందు ఎక్కువ కృషి సలిపినారు.

గోవిందరాజాచారి వింజమూరి, బి. ఏ., బి. ఎల్., జననం 1896 వి. జిల్లా. 1921 నుండిన్ని చెన్నపురిలో ఆడ్వకేట్. శీఘ్రకాలంలో పెద్దపేరుగల లాయరు. 1932 నుండిన్ని మద్రాస్ యూనివర్సిటీ లీగల్ అడ్వైజరు. దేశీయ సంస్థ లకు ఉద్యమములకు సహాయులు.

చంద్రమౌళి కల్లూరి స్కాట్ లందు విశ్వవిద్యాలయ మందలి ఉన్నత పరీక్షలం దుత్తీర్ణులయి వ్యవసాయాభివృద్ధికై మనదేశమందు పనిచేస్తున్నవారు. కాం. పా. గుంటూరు జిల్లా కాం. కమిటీ అధ్యక్షులు. అఖిల భారత కాం. కమిటీ సభ్యులు.

చల్లపల్లి రాజావారు—శ్రీ యార్లగడ్డ శివరామప్రసాద్ రాజా బహదూర్ జ. 1906. కృ. జిల్లా బోర్డు ప్రెసిడెంట్. కళాభిమాని; విద్యాపోషకులు. ప్రజామిత్ర వారపత్రికా స్థాపకులు. సారథి ఫిల్మ్స్ స్థాపకులు.

జగన్నాథదాసు బచ్చు. ఎం. ఏ., ఎం. ఎల్., చెన్నపురి ఆంధ్ర ఆర్ట్స్ కేటలలో పెద్దపేరు గలవారు. గంజాం జిల్లా బరంపురంవారు. కాం. పా. చెన్నపురి కార్పరేషన్ సభ్యులు. జాతీయోద్యమమందు పాల్గొంటున్నవారు.

జగన్నాథరాజు జి. రా. బ., బి. ఏ., బి. ఎల్., వి. జిల్లా బోర్డు ప్రెసిడెంటుగా కొంతకాలము, ఆంధ్ర సైనిక్స్ డైరెక్టరుగా కొంతకాలము పనిచేసినవారు.

జోగినాయడు ఏ., ఎం. ఎల్. ఏ., జ. 1895 వి. జిల్లా. కాం. పా. ధర్మవరంలో ఖద్దరు పరిశ్రమ కార్యాలయం స్థాపించిరి. స్థానికపరిపాలనా సంస్థలందు జిల్లా బోర్డు నందు మెంబర్. తాలూకా బోర్డు వై. ప్రెసిడెంట్.

తిరుమలరావు మొసలికంటి, ఎం. ఎల్. ఏ., జ. 1901. 1923లో ప. గో. జిల్లా కాంగ్రెస్ సంఘ కార్యదర్శి. తెలుగు

శ్రీ మొసలికంటి తిరుమలరావు.

స్వరాజ్య పత్రికా సంపాదకీయ వర్గమందు సభ్యులు; ఆంధ్ర రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ కమిటీ ప్రకటన శాఖాధికారిగా పనిచేసిరి.

నరసింహంబోదరి-నూతలపాటి శతశిల్పి. జ. నెల్లూరులో. విద్యాభ్యాసములలో గాక వివిధ వస్తు నిర్మాణంలో కృషి

సల్పిరి. దేశీయ సామ్రాజ్య మనుషేర శిల్పాన్ని గురించి గ్రంథం రచించేరు. 1916లో బెడవాడలో శిల్పశ్రమము స్థాపించి వివిధ కళలను బీదల కుచితంగా నేర్పుతున్నారు. 'శతశిల్పి' బిరుదాంకితులు. వీరు నిర్మించిన దేవాలయాలను వివిధ వస్తు నిర్మాణ కౌశలమును విదేశీయులుకూడా మెచ్చుకున్నారు.

నరసింహంపంతులు మంత్రిప్రగడ, బి. ఏ., బి. ఎల్., రా.బ. జిల్లా కలెక్టరు గాను చెన్నపురి సెర్విస్ కమిషన్ మెంబరు గాను పనిచేసి రిటైరయినవారు. చెన్నపురి ఆంధ్ర మహాసభకు ఉపాధ్యక్షులు.

నరసింహరాజు, పి. ఎల్. జ. 1884. వి. జిల్లా. ఎం. ఎల్. ఏ. విజయనగరం తా. బోర్డు అధ్యక్షులుగ రి సార్లు ఏకగ్రీవంగా ఎన్నుకోబడిరి. దేశీయ సంస్థలందు పాల్గొన్న కాం. పా. (పి. సి. సి.) సభ్యుడు. వి. జిల్లా బోర్డు అధ్యక్షులుగనుండిరి.

నారాయణ పి. ఎన్. జ. 1900. చిత్రపురము. బరంపురం, విజయనగరం కళాశాలలలో చదివిరి. బ్యాంకింగ్, అకౌంటెన్సీలలో పాండిత్యము గణించిరి. 1920లో సెంట్రల్ బ్యాంకు ఆఫ్ ఇండియాలో పనిచేసి, 1921లో కలకత్తా ఇండస్ట్రియల్ బ్యాంకున కధికారి యయ్యెను. తర్వాత ఆగ్రా టెక్నికల్ మిల్లులకు డైరెక్టరు, మేనేజరైరి. 1921 ప్రశస్త మైన లిమిటెడ్ కంపెనీల కార్యదర్శిత్వము వహించిరి. కలకత్తా ఆంధ్రులలో వీరు ప్రముఖులు. ఆంధ్రాభ్యుదయ మునకై అచ్చట అనిర్వచనీయమైన కృషిచేసిరి. ప్రస్తుతము లక్నోలో కరమ్చంద్ వాపర్ అండ్ బ్రదర్స్ కంపెనీ మేనేజరుగాను, గోపాల్ పేపర్ మిల్సు, అసోసియేటెడ్ మైనింగ్ ఇండస్ట్రీల దర్శకులుగాను, మేరిటైమ్స్టోర్సు అధ్యక్షులుగా పనిచేయుచున్నారు. ప్రజ్ఞాశాలి. పారిశ్రామిక వర్తకశాలలో సిద్ధులు.

నారాయణ పెదసింగు వెంకట అగ్నికుల క్షత్రియులు. బందరు, కృ. జిల్లా. అనేక విద్యా సంస్థలతోను అందలి క్లబ్బులతోను సంబంధముగల వారు. ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్ సెనేట్ సభ్యులు. శైజవాడ ఆంధ్ర నావికా సంఘాధ్యక్షులు "పల్లవరత్న" బిరుదాంకితులు. అగ్నికుల ప్రబోధిని అనే పత్రికకు సంపాదకులు. నాకాస్వాములు, నాకావర్తకులు.

నారాయణరాజు దండు
జ. 1889. బి. ఏ.,
బి. ఎల్., ఎం. ఎల్.
ఏ., కాం.పా., ఏలూ
రు. ప. గో. జిల్లా.
బోర్డు అధ్యక్షులు.
ఎం.ఎల్.సి 1926-30;
ఏలూరు కోఆపరేటివ్
సెంట్రల్ బ్యాంకు
గౌరవ కార్యదర్శి.

నారాయణస్వామిచెట్టి గోపతి. డి. బి. కౌన్సిల్ ఆఫ్ ఫీల్డ్
మెంబరు. జ. 1881 వ్యాపారి ; భూస్వామి. 1927-28

కాల్పోరేషను (మద్రాసు) మేయరు. ప్రసి
డెన్సీ జైల్ విజిటరు.
మద్రాసు లేబరుబోర్డు,
ఎస్. ఐ. కామర్సు ఛేం
బరు, సెంట్రల్ రైల్వే
బోర్డు, మొ. అనేక
సంస్థలలోను, మద్రా
సులోని వివిధ ఆస్ప

త్రుల కమిటీలు, పాఠశాలల కమిటీలు, ట్రస్టులు, ఫండు స్సానైటీల కమిటీలు మొ. వాటిలోను సభ్యులు. ఇంజీరియల్ అగ్రికల్చరల్ రీసెర్చ్ కౌన్సిలు పాలక వర్గ సభ్యులు. బోర్డాఫ్ ఇండస్ట్రీసు, రోడ్సు కమిటీ సభ్యులు. సెంట్రల్ లెజిస్లేచరు యొక్క ఒట్టోవా కమిటీలో మెంబరుగా నుండిరి.

నారాయణస్వామి నాయుడు, బి. వి. డా. ఎమ్. ఏ., బి.
కాం., పి. ఎచ్. డి., గొప్ప ఆర్థిక శాస్త్రవేత్త. అన్నా
మలే విశ్వవిద్యాలయమున 12 సం॥ నుండి అధ్యాపకులు.
అన్నామలై, ఆంధ్ర, మైసూరు, మద్రాసు, పంజాబు,
లక్నో, డక్కా, బొంబాయి, తిరువాన్కూరు, విశ్వవిద్యా
లయముల పరీక్షాధికారి. విజ్ఞాన సంపన్నులు, 1941 సం॥
మద్రాసు రాష్ట్ర కో ఆపరేటివ్ కాన్ఫరెన్సుకు అధ్యక్షులు.
మద్రాసు పచ్చయప్ప కాలేజీ ప్రిన్సిపాల్.

పట్టాభి సీతారామయ్య భోగరాజు డా. బి.ఏ.,ఎం.బి.,సి.ఎం.,
జ. 1880. 1906 మొ 1916 వరకు వైద్యవృత్తి. పిమ్మట
వృత్తి త్యజించి దేశసేవకు గడంగిరి. 1916 నుండియును

అ. భా. కాం. కమిటీ సభ్యులు. ఆంధ్ర ఇన్స్ట్రక్షన్స్ కమిటీ;
ఆంధ్ర బ్యాంకు, ఆంధ్ర జాతీయకళాశాల హిందూస్థాన్
మ్యూజియం మొదలగు అనేకాంధ్ర సంస్థల స్థాపనకు కార
కులు. ఆం. రా. కాం. కమిటీ మాజీ అధ్యక్షులు. కాంగ్రెసు
వర్కింగు కమిటీ సభ్యులు. సంస్థాన ప్రభావంవలె అధ్య
క్షుడు. సంస్థానములన్నీ సంచారము చేసిరి. కాంగ్రెసు
మహాసభ చరిత్ర రచించెను. గొప్పమేధావి. మహావక్త.
రాజకీయాల్లో పండితుడు. ఆంధ్రనాయక శిఖామణి.

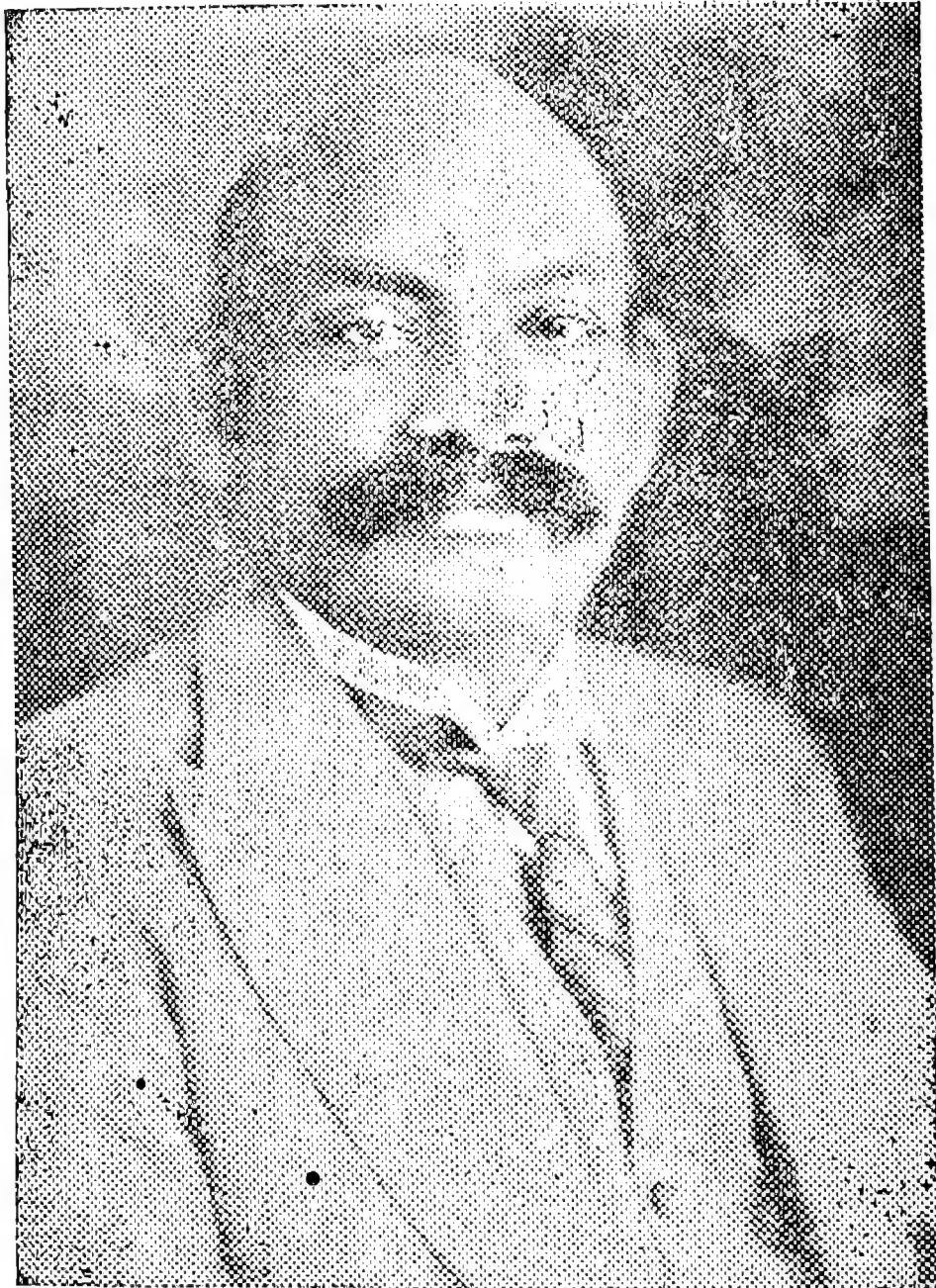
పల్లంరాజు ఎమ్, ఎం. ఎల్. ఎ., జ. 1899 తూ. గో.
జిల్లా బాలాంతరం. గ్రామమునసబు. కాం. పా. జాతి
యోధ్యమ కృషిగలవారు. జిల్లా కాం. కమిటీ కార్యదర్శి,
అధ్యక్షులు. జిల్లా బోర్డు అధ్యక్షులు. 1931 సాంబ
మూర్తి గారితో గలిసి హిందూస్థానీ సేవాదళమును ఏర్పర
చిరి. అఖిల భారత కాం. కమిటీ సభ్యులు.

శ్రీ ఎమ్. పల్లంరాజు.

పాత్రో సర్, ఎ. పి., బి.ఎ.,బి.ఎల్.,బరంపురంలో న్యాయ
వాది. అనేక సంవత్సరములు శాసన సభా సభ్యులు.
జస్టిసుపార్టీ నాయకులు ; స్టేటు కౌన్సిలు సభ్యులు. జస్టిస్
పార్టీవారి ప్రభుత్వకాలమందు విద్యాది శాఖా మంత్రి.
ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు చట్టమునకు ప్రధాన కారకులు.
1931 లో లీగ్ ఆఫ్ నేషన్సుకున్న, 1931-37 లో శాండ్
చేబిల్ కాన్ఫరెన్సుకున్న, 1933 లో జాయింట్ పార్ల
మెంటరీ కమిటీకిన్ని ఇండియన్ డెలిగేటు.

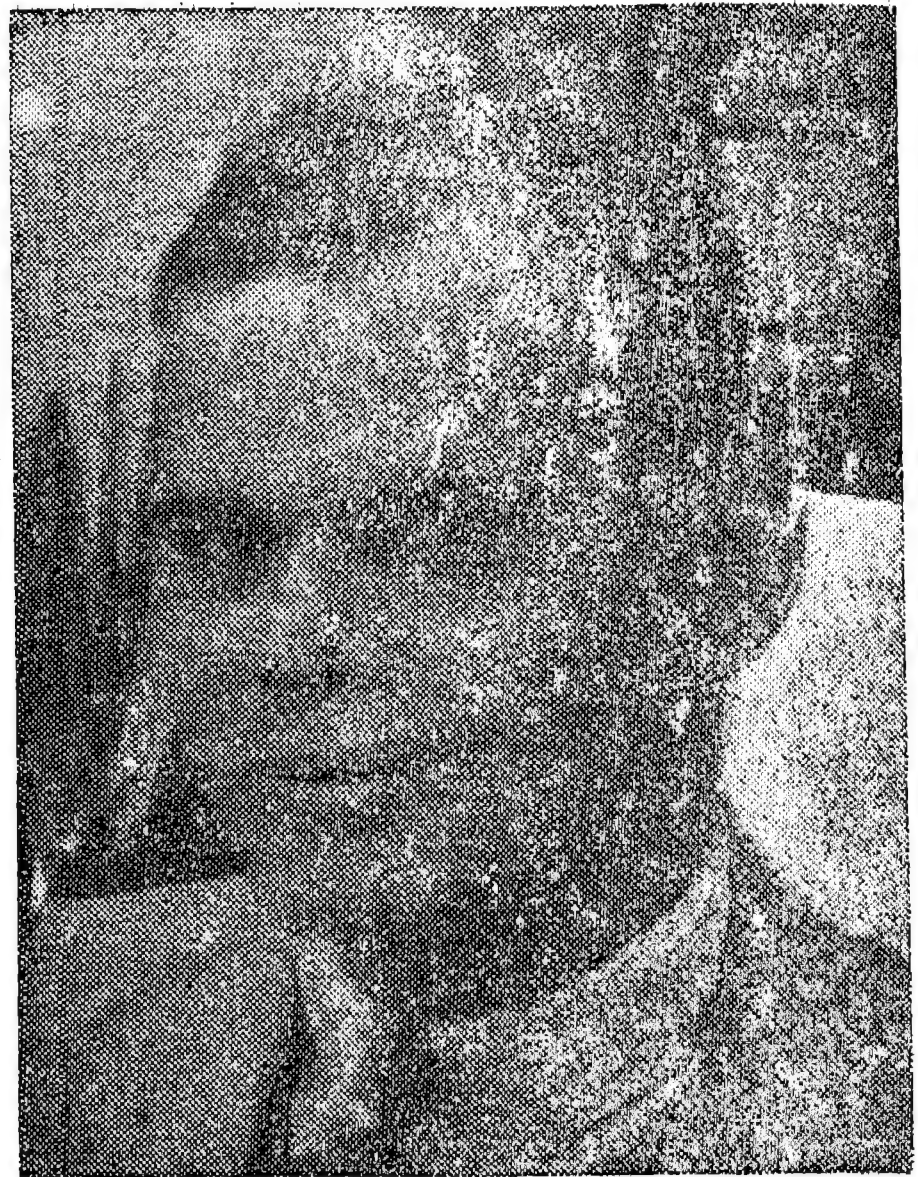

సర్. ఏ. వి. పాత్రో.

పాపయ్యచెట్టి బి. జ. 1893. రా. సా. ద్వారకానాథ్ అన్వేషకంపెనీ ప్రొమోటరు. దక్షిణ భారత వైశ్యాసంఘ కార్యదర్శి. 1921-22 న్యాయ దీపిక పత్రికా సంస్థలో కార్యదర్శి. ఆంధ్ర ఛేంబర్ ఆఫ్ కామర్స్ గా. కార్యదర్శి. గ్రంథకర్త-భగవద్గీత, ఉపనిషత్తులు, సాయిలీలా మొ. గ్రంథములు ఆంధ్ర భాషలో రచించిరి.

పితాపురం మహారాజా రావు వేంకట కుమార మహీపతి జిప్టిన్ పార్టీ కాలములో విద్యాశాఖా మంత్రి. యూరప్ లో సంచారము చేసెను. జ. 1885. 1906 లో సింహాసనమెక్కెను. మద్రాసు శాసన సభ, విశ్వ విద్యాలయముల సభ్యులు. సంస్కర్త; బ్రహ్మ సమాజ పోషకులు. సర్. వెంకటరత్నం నాయుడుగారి శిష్యులు. అనాధశరణాలయము, ఒక కళాశాల, రెండు పాఠశాలలు స్థాపించారు. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు స్థాపించి పోషిస్తూ, శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు వెలువరించిరి. 1937 లో పీఠుల్సుపార్టీ నాయకులు. జనవాణి అను ఆంధ్ర దిన పత్రిక పీఠుల్సు వాయిస్ అను ఆంగ్ల దినపత్రిక స్థాపించారు. కాని కొద్దికాలం మాత్రమే నిలబడ్డాయి. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం వారు డి. లిట్ బిరుదముతో గౌరవించిరి.

పి. ఓ. పుల్లారెడ్డి.

పుల్లారెడ్డి ఓ. ఐ.సి.ఎస్. చెన్నపురి కార్పొరేషను కమిషనరుగా ఉండి అభినందనముల నందుచున్నారు. లోగడ కొంతకాలము జయపుర సంస్థానమునకు దివానులుగా నుండిరి.

పెద్దిరాజు పెన్నచ్చు జ. 1886. ఏలూరు బి.ఏ., బి. ఎల్., ఎం. ఎల్. సి. (1923-26, 32 - 37, 37 -). ఏలూరు తాలూకా బోర్డు (1920-22) అధ్యక్షులు; జిల్లా బోర్డు అధ్యక్షులు (1927-32).

ప్రకాశంపంతులు టంగుటూరి. ఆంధ్రులలో మొదటి బారిష్టరు. జ. 1872. 1894లో రాజమండ్రిలో స్టీడరు. 1901 రాజమండ్రి మ్యునిసిపాలిటీ చైర్మన్. 1903 లో ఇంగ్లాండు పయనం. 1907 మద్రాసులో బారిష్టరుగా ప్రాక్టీసు. జడ్జికానున్న సమయంలో (1920) వృత్తిమాని కాంగ్రెసులో చేరిరి. జిప్టిన్ వెంకట సుబ్బారావు, వెంకట రమణారావు గార్లు వీరి క్రిందజూనియర్లు. 1921 లో స్వరాజ్య అనే ఆంగ్ల దిన పత్రిక స్థాపించి చాలకాలం నడిపెరు.

శ్రీ టంగుటూరి ప్రకాశం.

1926-30 సెంట్రల్ అసెంబ్లీ సభ్యులు. కాంగ్రెసు వర్కింగు కమిటీ సభ్యులు. ఆంధ్ర రాష్ట్ర కాంగ్రెసు సంఘం అధ్యక్షులు. 1937 లో కాంగ్రెసు రివెన్యూ మంత్రి. జమిందారీరైతు రిఫార్మ్స్ తయారు చేసిరి. 1939 గ్రామ స్వరాజ్యం అవేవార పత్రికలు అంగ్లాంధ్ర తమిళ, భాషలో స్థాపించిరి.

డాపిసీడు మాగంటి జ. 1895. ఏలూరులో కార్నెల్ విశ్వవిద్యాలయంలో బి. ఎస్.సి. అగ్రికల్చర్ ప్యాస్, కాలిఫోర్నియాలో ఎం.ఎస్.సి. పట్టమునందిరి. న్యూయార్కువ్యవసాయ కళాశాల ఇంటర్ నేషనల్ అగ్రికల్చరల్ స్కూలైటీ ప్రసిడెంటు. ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్ సెనేటు మెంబరు. కాం. పా. మద్రాసు అసెంబ్లీకి ఏలూరునుండి ఎన్నుకోబడి, ప్రచురణశాఖా మంత్రికి కార్యదర్శిగా పని చేసిరి. ఆంధ్ర రాష్ట్ర హరిజన సేవా సంఘ కార్యదర్శి.

టొబ్బలి రాజా సర్ స్వేతాచణ్ణతి రామకృష్ణరంగరావు బహద్దూర్. కె. సి. ఐ. ఇ. జ. 1901. 1920 లో

గద్దెనెక్కిరి. స్టేటు కాన్సిలు మెంబరు. 1925-27 ఎస్. ఎల్. సి. 1930 లో గవర్నరుగారి గౌరవ ఎయిడ్ డి కాంగ్. 1930 మొదలు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం ప్రోఫెసరు. 1932-37 మద్రాసు గవర్నమెంటు ప్రధాన మంత్రి. జ. పా. నాయకులు.

భగవంతం సూరి ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాల కళాశాలకు ప్రిన్సి పాలుగ పని చేయుచున్నారు. సుమారు ఆయిదు సంవత్సరములు కలకత్తాలో 'రామన్ ఎఫ్ఫెక్టు' మున్నగు విషయముల పరిశోధించిరి. ప్రస్తుతము వీరుపరిశోధనలు జరుపుచున్న Raman effect and Crystal structure మున్నగు విషయములు ముఖ్యములు. వీరి పరిశోధనలకు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమువారు వీరికి ఆనర్స్ డి. ఎస్.సి. డిగ్రినొసంగి బహూకరించిరి. రామన్ ఎఫ్ఫెక్టుకు సంబంధించిన ఉద్బోధముల రచించిరి.

భగవంతంగుప్త తుంపూడి. జ. 1874. విద్యాభ్యాసం కాకినాడ. బి.ఎ. క్రిస్టియన్ కాలేజీ 1894. బి.ఎల్ 1897. నెల్లూరు కలెక్టరాఫీసులో ఉద్యోగం 1899. ఉత్తర ఆర్కాడు జిల్లాలో డిప్టీ కలెక్టరు 1917. అనేక ధర్మకార్యములు చేసిరి. మద్రాసులో ప్రసిడెన్సీ మేజిస్ట్రేటు. అఖిల భారత ఆర్యవైశ్య మహాసభా స్థాపకులలో నొకరు. ఇండియన్ నేషనల్ సోషల్ కాన్ఫరెన్సు ఉపాధ్యక్షులు. సంస్కరణాభిలాషి.

మాధవరావు న్యాపతి. రాజమండ్రి ప్రభుత్వ బి.ఎ., బి.ఎల్., జ. బందరులో 1887. విద్య నోబిల్ కాలేజీ మదిలీ పట్టం, మద్రాసు పచ్చయప్పకాలేజీ, లా కాలేజీ. 1907 మైసూరు సివిల్ సర్వీసులో ప్రొవేషనరీ ఆసిస్టెంటు కమిషనరుగా చేరిరి. ట్రెజరీ ఆఫీసరు, సబ్ డివిజన్ ఆఫీసరు, ఆడిట్ ఆఫీసరుగా పని చేశారు. మైసూరు గవర్నమెంటు యొక్క బ్లూబుక్ జర్నల్ అనే పత్రిక మొదటి సంపాదకులు. మైసూరు దివానుకు ప్రైవేటు సెక్రెటరీ 1919. 1924 లో మైసూరు సిటీ మునిసిపల్ కాన్సిలు ప్రసిడెంటు. 1927-33 గవర్నమెంటు ఛీఫ్ సెక్రెటరీ. 1929 మార్చి-డిసెంబరులలో లండను, న్యూయార్కు-వెల్లి మైసూరు చందనం కొనుగోలు మార్కెటు ఏర్పరచారు. లండనులో మొదటి మైసూరు ప్రభుత్వపు ట్రేడు కమిషనరుగా పని చేశారు. 1933 మైసూరు రివెన్యూ కమిషనరు. పాలిటికల్ అఫైర్సు

కమిటీ అధ్యక్షులు. ఇంపీరియల్ అగ్రికల్చరల్ రీసెర్చ్ కౌన్సిలు మెంబరు. 1936 దసరాలో 'రాజమంత్రి ప్రవీణ' బిరుదము. కాఫీ మార్కెట్ ఎక్స్ ప్లైన్ బోర్డు చైర్మన్. 1938 మైసూరు ఎగ్జిక్యూటివ్ కౌన్సిల్ సీనియరు మెంబరు. 1941 మైసూరు దివానుగా నియమింపబడ్డారు.

మీర్జాపురం జమీందారు శ్రీరాజా మేకా వేంకటరామయ్య అప్పారావు బహదూర్ ఎం. ఎల్. ఏ., 1914లో కృ. జి. బోర్డు ఎలెక్టెడ్ ప్రెసిడెంట్ లో వీరే మొదటివారు. వీరి ప్రోత్సాహమున ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తుకు కృ. జిల్లా బోర్డు వారు 3½ లక్షల రూప్యములు ఇచ్చిరి.

మునగాల జమీందార్ శ్రీనాయని వేంకట రంగారావు. పఖ్యాత రెడ్డిరాజ వంశమువారు. జ. 1879. దేశీయ పరిశ్రమలకు ఉద్యమములకు ఆంధ్ర సారస్వతాభివృద్ధికి సహాయులు.

మూర్తి, బి. ఎన్. బి. ఏ., బి. ఇడి., జ. 1906. నగరం తూర్పు గోదావరి జిల్లా. కవి. నవజీవన పత్రికా సంపాదకులు. గ్రంథరచయిత. ఆంధ్ర రాష్ట్ర హరిజన సంఘ సహాయ కార్యదర్శి 1936. అసెంబ్లీ సభ్యులు; పారిశ్రామిక మంత్రికి పార్లమెంటరీ కార్యదర్శి. కృతులు: ఆంధ్ర వీరకుమార శతకము; ఆవేదన.

మూర్తి కె.ఎన్.ఎన్. ఎమ్.ఎ., ఆర్.ఏ., రా.సా. జ. 1890 తుని. తూ. గోదావరి జిల్లా. బెంగాలు నాగపూర్ రైల్వేలో అసిస్టెంటు ఆడిటర్ గా పని చేయుచున్నారు. కలకత్తా ఆంధ్రులలో వీరు ప్రముఖులు. రివెన్యూ శాఖలో 10 సంవత్సరములు పని చేసి, మద్రాసుకు సామీప్యమున పల్లవరములో మిలటరీలో చేరిరి. గత ఐరోపా మహాసంగ్రామకాలమున ఫిజాబాద్, కామ్పి, జలుల్పూరులలో పనిచేసి, 1919 సంవత్సరము దాదర్ మిలటరీ ఆఫీసుకు అకౌంటెంటుగ పోయిరి. 1920 సం॥ బెంగాలు నాగపూరు రైల్వేలో చేరిరి. 'బుక్ కీపింగ్' శాస్త్రమునకు సంబంధించిన గ్రంథములను ఆంధ్రమున వ్రాసిరి. వీరి ప్రజ్ఞకు, కుశలతకు మెచ్చి వీరికి ప్రభుత్వమువారు 1936 లో రావుసాహెబ్ బిరుదునిచ్చిరి.

రంగధామారావు కొచ్చెర్లకోట ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయములో ఫిజిక్స్ శాఖలో ఆచార్యులు. మొదట విజయనగరములో డా॥ ఎ. ఎల్. నారాయణగారివద్ద పరిశోధనలుచేసి,

మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారి డి. ఎస్.సి. డిగ్రీని పొంది, తర్వాత ఇంగ్లండులో ప్రొఫెసర్ ఫాలర్ వద్ద పరిశోధనలుచేసి, లండన్ విశ్వవిద్యాలయమువారి డి. ఎస్.సి. డిగ్రీని పొందిరి. వీరు చేసిన Atomic spectra, Band spectra పరిశోధనలు ప్రశంసార్హములు.

రాఘవయ్య దివాన్ బహద్దర్ తొడ్ల బి. ఏ., జ. 1872. డిప్యూటీ కలెక్టరు. స్పెషల్ ఫారెస్టరు. కార్పొరేషను రివిన్యూ ఆఫీసరు 1908. రివెన్యూ బోర్డు సెక్రటరీ 1913. జిల్లా కలెక్టరు 1917-20. 1920 నుండి తిరువాన్కూరుకు దివానుగా పనిచేసిరి.

రాధాకృష్ణయ్య సర్వేపల్లి సర్. డాక్టర్ జ. 1888. చిత్తూరు జిల్లా. క్రిస్టియన్ కాలేజీలో విద్యాభ్యాసం. ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలోనూ మైసూరు కాలేజీలోను ఫిలాసఫీ ప్రొఫెసరు. కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయం కింగ్ జార్జి ఫిలాసఫీ ప్రొఫెసరు. ఇంటర్మీడియట్ ఇంటర్మీడియట్ కమిటీ మెంబరు. 1931-36 ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులు. 1936 లో ఆక్స్ ఫర్డులో కంపెరటివ్ రెలిజన్సు థియాలజీ స్పెల్లింగు ప్రొఫెసరు. అమెరికా, జీనీవా మొ॥ విదేశాల్లో అనేక ప్రన్యాసాలిచ్చి మేటివక్త అని ప్రఖ్యాతిపొందిరి. 1926 చికాగో, ఆక్స్ ఫర్డులలో ఉపన్యాసాలిచ్చిరి. ప్రస్తుతం కాలిఫోర్నియా విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులు. గ్రం. హిందూ పూర్వ ఆఫ్ లైఫ్, కల్కి, ఇండియన్ ఫిలాసఫీ, ఐడియలిస్టు పూర్వ ఆఫ్ లైఫ్ మొ॥

రామ్ వి. ఎన్. డాక్టర్ జ. 1895. అత్తలి, ప. గో. జిల్లా. 1917 కాలిఫోర్నియాలో బి. ఏ. ఆనర్సు. 1918 హార్వర్డులో ఎం. ఏ. 1920 పి. హెచ్. డి. (హార్వర్డు). లక్నో విశ్వవిద్యాలయంలో ప్రధాన రాజకీయాధికారిగా పనిచేసిరి. 1936-37 అంతర్జాతీయ సభ కార్యదర్శిత్వ సభ సభ్యుడుగా పనిచేసిరి. 1941 ఇండియన్ పాలిటికల్ సైన్సు అసోసియేషనుకు అధ్యక్షులుగా ఎన్నుకోబడ్డారు. లండను, కేంబ్రిడ్జి, జీనీవా, హిందూదేశం మొ॥ పలుతావుల్లో రాజకీయ శాస్త్రోపన్యాసాలిచ్చిరి. అనేక గ్రంథాలు రచించారు. 1934 లో అఖిల భారత గ్రంథాలయ సమావేశం, 1931 లో 10 వ ఆంధ్ర విద్యార్థి మహాజన సభకు, 1934 ప్రథమ యు. పి. విద్యార్థి సభకు అధ్యక్షులు; కాశీ, లక్నో విశ్వవిద్యాలయాల సినేటు, ఫేకల్టీల మెంబరు.

శ్రీ వెలగపూడి రామకృష్ణ.

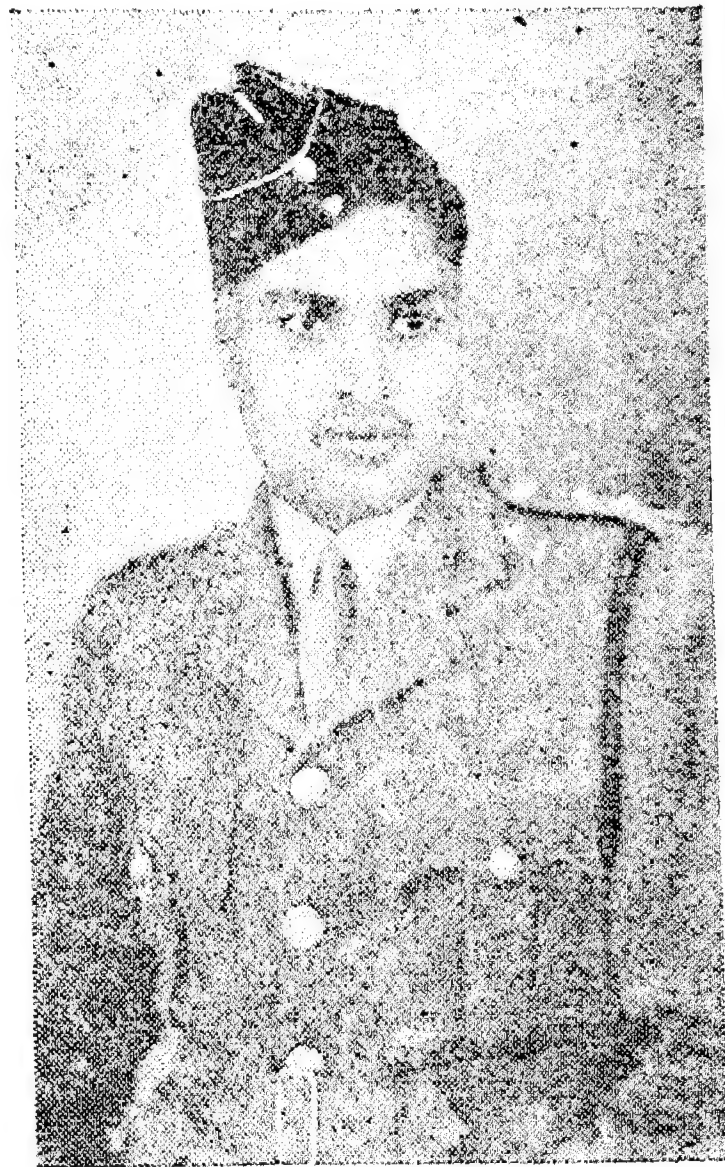
రామకృష్ణ వెలగపూడి ఐ. సి. ఎస్. జ. 1896. ఎం. ఏ. ఆనర్స్ (ఎడింబరో) 1916. బి. ఎస్.సి. 1916. 1922లో ఐ. సి. ఎస్. చెంగల్పట్టు అసిస్టెంట్ కలెక్టరు. 1925లో జయపురం దివానులై సంస్థానం రాబడి హెచ్చించి అనేకవిధముల అభివృద్ధిచేసిరి; వేద సంస్కృత పాఠశాల స్థాపించిరి. మద్రాసు ఇండస్ట్రీసు డైరెక్టరు. లేబరు కమిషనరుగా మద్రాసు గవర్నమెంటులో నున్నారు. 1942 లేబర్ ట్రిబ్యునల్ బోర్డు ఛైర్మన్ గా నియమింపబడ్డారు.

రామకృష్ణారావు ఇచ్చాపురపు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ ములో ఫిజిక్స్ శాఖలో పరిశోధకులు. మొదట కలకత్తాలో సర్ సి. వి. రామకృష్ణగారివద్ద క్లాసికల్ అండ్ రామన్ స్కాటరింగ్ లో పరిశోధనలు సల్పి, కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమువారి పి హెచ్. డి. డిగ్రీని బడసిరి. ఇంగ్లండు వెళ్లి ప్రొఫెసర్ రిచర్డుసన్ వద్ద రామన్ ఇఫెక్టులో పరిశోధనలు చేసి, లండన్ విశ్వవిద్యాలయమువారి డి. ఎస్.సి. డిగ్రీని పొందిరి. రామన్ ఇఫెక్టుకు సంబంధించిన అనేక పరిశోధనలుచేసిన ప్రసిద్ధులు.

రామకోటిశ్వరరావు కోలవెన్ను బి.ఏ., బి.ఎల్., ఎమ్., ఎల్.ఏ. జ. 1894. 1925లో న్యాయవాద వృత్తినుండి విరమించి, ఆంధ్ర రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ కమిటీ ప్రచురణ శాఖాధికారి గాను, స్వరాజ్య పత్రిక సంపాదక వర్గములోను, బందరు

జాతీయ కళాశాలకు కులపతిగాను పనిచేసిరి. 1927-28లో త్రివేణి మాసపత్రికను స్థాపించి, దానిని ఆంగ్ల పత్రికలలో ప్రశస్తమైనదిగా చేసిరి. 1939లో ఎం.ఎల్.సి. కాం. పా. కళోపాసకులు, రచయిత, సంస్కారి.

రామచంద్రరావు ధన్వాద డాక్టర్ జ. 1879. క్రైస్తవ మత ములో కలిసిన ప్రథమ ఆంధ్ర బ్రాహ్మణుల కుటుంబమునకు చెందిరి. ఎం. ఏ. (ఎడింబరో) ఎం. డి., సి. హెచ్. డి., ఎం. డి. (ఎడింబరో) లండను హాస్పిటలులో 1915-17 డాక్టరు. లండను యుద్ధ కార్యాలయం ఉపన్యాసకులు. 1906-10 వరకు మద్రాసు పచ్చయప్ప కారేజీ లెక్చరరు. చెవి, ముక్కు, గొంతు, కండ్ల జబ్బులలో ప్రత్యేక వైద్యులు. బెజవాడ మునిసిపల్ ఛైర్మను. బెంగళూరులో ప్రాక్టీసు చేసిరి. కృష్ణ జిల్లాబోర్డు అధ్యక్షులు. ఆంధ్ర వైద్య సమ్మేళనము అధ్యక్షులు.

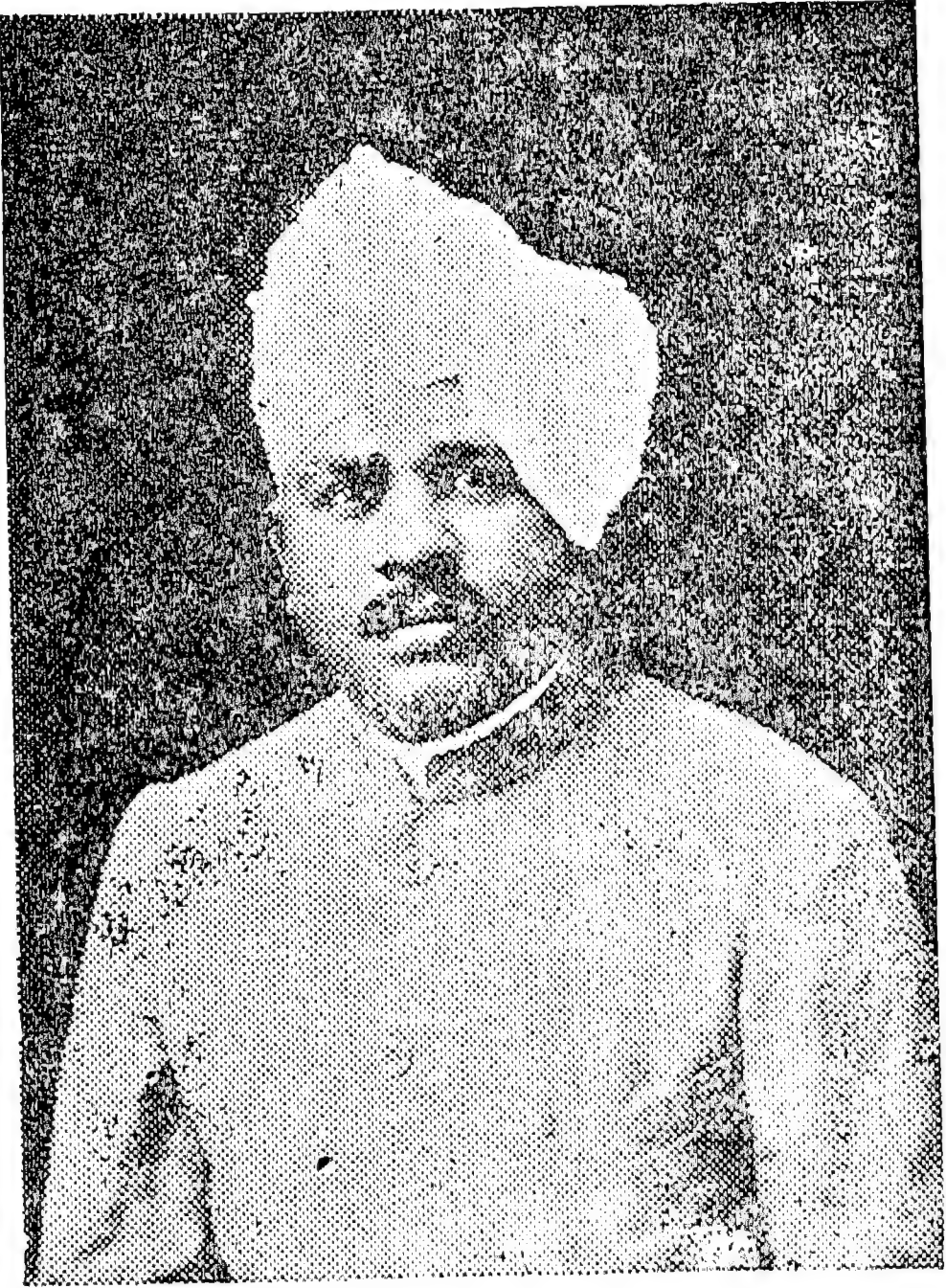

శ్రీ పాలూరి రామచంద్రరావు.

రామచంద్రరావు పాలూరి ఎమ్. బి., బి. ఎస్. జ. 1911. కెప్టన్; ప్రస్తుత మహా సంగ్రామ సేవలో ఈజిప్ట్ ప్రాంత మున వైద్యసేవ చేయుచున్నారు.

రామచంద్రా రెడ్డి బెజవాడ బి. ఏ., సి. బి. ఇ., జ. 1894 నెల్లూరు జి. నె. జి. బోర్డు అధ్యక్షులు 1929-30. మె. లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిల్ ప్రెసిడెంట్ 1930-37. ఆంధ్ర విశ్వ కళాపరిషత్ సెనేటెమెంబరు. లాండ్ రెవెన్యూ కమిటీ

శ్రీ బెజవాడ రామచంద్రారెడ్డి.

మెంబరు (1937) ఆంధ్ర నాట్యకళాపరిషత్తు అధ్యక్షులు కళాభిమానులు.

రామచంద్రారెడ్డి సుదృఢ దత్తమండలములోని ప్రాచీన కుటుంబములో ఉన్న తపశ్శ్రమ జన్మించిరి. కడప జిల్లాలోని సుదృఢ వీరి స్వగ్రామము. దానధర్మబుద్ధి, పరోపకార గుణము గలిగినవారు ; ధనాధ్యులు. కర్నూలు జిల్లా ఆర్థ గర్జ గ్రామములో 30 వేల రూపాయల విలువగల శివాలయమును నిర్మించిరి. అహోబిల ఆలయమున తిరునాళ్లలో అన్నసత్రము జరుపుటకు అరవై ఎకరముల భూమిని దానము చేసిరి. పదివేల రూపాయలు కర్నూలు జిల్లా చాగలమర్రి వైద్యశాలకిచ్చి దానిని స్థాపన గావించిరి.

రామదాసు పంతులు వేమపరపు గౌ. బి. ఏ., బి. ఎల్. జ. 1873. విద్యాభ్యాసము క్రిస్టియన్ కాథేడ్రీ, లా కాథేడ్రీలలో (మద్రాసు). 1925 నుండియు స్టేటు కాన్సిలు మెంబరు. 1926 నుండి కాన్సిలులో స్వరాజ్యపార్టీ నాయకుడు. మద్రాసు ప్రొవిన్షియల్ కో ఆపరేటివ్ బ్యాంకు, మద్రాసు. ప్రా. కో. యూనియను, దక్షిణ ఇండియా కో. ఇన్సురెన్సు సొసైటీ, ఇండియన్ ప్రా. కో. బ్యాంకుల అసోసియేషనులకు అధ్యక్షులు. లండనులో జరిగిన 14వ అంతర్జా

తీయ కో ఆపరేటివ్ కాంగ్రెసుకు ఇండియా తరపున డెలిగేటు. సెంట్రల్ ఛేంబరు ఎన్క్వయిరీ కమిటీలోను, ఇంసీరియల్ అగ్రికల్చరల్ రీసెర్చ్ కాన్సిలులోను పరిపాలకవర్గ సభ్యుడు. అఖిల భారత కాంగ్రెసు కమిటీ మెంబరు. ఆంధ్ర మహాసభాధ్యక్షులు.

రామన్ సర్. సి. వి. డా. కే. టి., ఎమ్. ఏ., డి. ఎస్.సి., పి.హెచ్. డి., ఎల్. ఎల్. డి., ఎఫ్. ఆర్. ఎస్., ఎన్. ఎల్. జ. 1886 విశాఖపట్నంలో. 1907-17 ఇండియన్ సైనాన్ను కమిటీ ఆఫీసరు. కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయం పొలిట్ ప్రొఫెసరు 1917-33. బ్రిటిష్ అసోసియేషను లెక్చరరు (బోర్నో) 1924. కాలిఫోర్నియా టెక్నాలజీ ఇన్స్టిట్యూటు రీసెర్చ్ అసోసియేటు 1924. ఇండియన్ సైన్సు కాంగ్రెసు (1928) మెటూక్ మెడలిస్టు (1929 కోమ్). 1930 రాయల్ సొసైటీ హ్యూజెస్ మెడలిస్టు. 1929 సర్ బిరుదము. 1930 కోలెజ్ లారియేటు ('రామన్ ఎఫెక్టు' అను కిరణములలో కొత్త విషయము కనిపెట్టినందుకు) బహుమానము పొందెను. విదేశాలల్లోని అనేక సైన్సు సంఘాలలో మెంబరు. భారత దేశంలో అనేక విశ్వవిద్యాలయాల గౌరవ ప్రొఫెసరు. బెంగుళూరు సైన్సు ఇన్స్టిట్యూటు డైరెక్టరు.

రామలింగారెడ్డి కట్టమంచి సర్. డా. జ. 1880. చిత్తూరు జిల్లా కట్టమంచి గ్రామం. 1902-6 గవర్న మెంటు విద్యార్థి వేతనంవీడ కేంబ్రిడ్జిలో ఎం. ఏ. చదివి ప్రథమ తరగతిలో వచ్చెను. 1906లో కేంబ్రిడ్జి యూనియనుకు ప్రథమ భారతీయ ఉపాధ్యక్షుడు. 1907 అమెరికా సంచారము. బరోడా కాలేజీ వైస్ ప్రిన్సిపాలు. మైసూరులో అసోసియేటు ఇన్స్పెక్టరు జనరల్ ఆఫ్ ఎడ్యుకేషన్ గాను, మైసూరు మహారాజా కాలేజీ ప్రొఫెసర్ గాను ఉండిరి. 1913-14లో విదేశములలోని విద్యావిధానాన్ని తలకించి మైసూరు విశ్వవిద్యాలయానికి స్కీము తయారుచేసిరి. తిరిగివచ్చి 1916-18 వరకు మైసూరు కాలేజీ ప్రిన్సిపాలుగాను. 1918-21 ఇన్స్పెక్టరు జనరల్ ఆఫ్ ఎడ్యుకేషన్ గాను పనిచేస్తూ 1921 లో రాజకీయాలవల్ల రాజీనామా నిచ్చిరి. ఆలిండియా ఎడ్యుకేషన్ ల్ ఎడ్యుకేషరీ బోర్డు మెంబరు. 1926 ఎం. ఎల్. సి. 1924 ఆంధ్ర మహా సభాధ్యక్షులు. 1926 ప్రధాన ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ స్థాపనాధ్యక్షులు. ఎం. ఎల్. సి. చిత్తూరు జిల్లా బోర్డు ప్రెసిడెంటు, తిరిగి రెండుసార్లు ఆంధ్ర

విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులుగా ఎన్నుకోబడిరి. 1936 లో డి. లిట్ బిరుదము. 1942 సర్ (కె. సి. ఐ. ఇ.) బిరుదము పొందిరి. అనేక గ్రంథముల రచయిత; తెలుగులో గూడా గొప్ప కవి; మేధావి; మహావక్త.

రామారావు పి. ఎమ్., ఎమ్. ఏ., బి. ఎస్.సి. (ఫారెస్ట్రి) బి. ఎస్.సి. (అగ్రికల్చరల్) ఎడింబరో. జ. 1888. ఇండియన్ అగ్రికల్చర్ సర్వీసులోను, కోయంబుత్తూరు అగ్రికల్చరల్ కళాశాలకు ప్రిన్సిపాలుగను, ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ ప్లాంటు ఇండస్ట్రీ డైరెక్టరుగాను, మధ్యరాష్ట్రముల, రాజపుత్రస్థానపు సంస్థానముల వ్యవసాయక సలహాదారులుగను పనిచేసినారు. మద్రాసు వ్యవసాయక డైరెక్టరుగా ఇప్పుడు పనిచేయుచు, ఈ రాష్ట్రమున గోధుమ, ప్రత్తి ఉత్పత్తుల విషయమై పరిశ్రమచేసిరి.

రామేశం వేపా సర్. జ. 1876. బి. ఏ., బి. ఎల్. ప్యానె 1896-1900 వరకూ విశాఖపట్నంలో న్యాయవాది. 1900-1920 మద్రాసు హైకోర్టు న్యాయవాది. 1916-20 గవర్నమెంటు ప్లీడరు. 1920 మద్రాసు హైకోర్టు జడ్జిగా నియమింపబడ్డారు. గణిత భగోళ జ్యోతిషశాస్త్రాల్లో ప్రవీణులు. సంతాన నిరోధము మొ॥ సాంఘిక సమస్యల్ని ప్రచారంచేసి అనేక గ్రంథాల్ని రచించేరు. సర్ బిరుదము పొందిరి.

రావు జి. వి. బి. ఎస్.సి. ఇ. జ. 1886. రాజమండ్రి ఆర్ట్స్ కాలేజీ, సికింద్రాబాద్ మహబూబ్ కాలేజీ, మద్రాసు ఎంజనీరింగ్ కాలేజీ, స్కాట్లండు గ్లాస్గో విశ్వవిద్యాలయములలో, విద్యాభ్యాసము గావించిరి. కాంక్రీటు కట్టడములు కట్టించుటలో వీరు గణనకెక్కిరి. రెండుకోట్ల రూపాయల విలువైన నిర్మాణములు వీరి అధ్వర్యముక్రింద జరిగెను. ఎంజనీరింగు శాఖలో వీరు విజయులై మద్రాసు ప్రభుత్వపు ఎంజనీరుగా చాలాకాలము పనిచేసిన అనుభవశాలి.

రుక్మిణి లక్ష్మీపతి ఆచంట బి.ఏ., జ. 1891. డా॥ లక్ష్మీపతిగారి సతి. పదియవ అంతర్జాతీయ మహిళాసమావేశానికి 1926 లో ప్యారిసుకు డెలిగేట్ గా వెళ్లినవారు. 1930 లో బి.ఏ. రాజకీయ, మహిళాభ్యుదయ కృషి గలవారు. కా. పా. మద్రాస్ శా. సభ. డెప్యూటీ ప్రెసిడెంటు.

ప్రెసిడెంట్ ఆచంట లక్ష్మీపతి

వరదరాజం వేంకట సామి. బి. ఏ. బి. ఎల్. విశ్వవిద్యాలయములలో విశ్వవిద్యార్థులు. ఇంజనీరింగ్ కాలేజీలో విద్యార్థిగా ఉండి, వర్తనీ సంఘమును స్థాపించి, విద్యార్థి సంఘములకు కీ. శే. సామి రామకృష్ణయ్య సహాయకారులు. పురం దివాన్ గారి ముగ్గురే కమారులు. విద్యార్థి శ్యామబుద్ధి, సేవావీక్ష గలవారు. విద్యార్థులకు ఉపాధ్యక్షులుగా విశ్వవిద్యాలయములో వివిధ విధులు నిర్వహించి కారినానుండిరి. విద్యార్థులకు వీరు కమిటీలలో ఉండి మెచ్చి వీరికి "విద్యార్థి సేవావీక్ష" "విద్యార్థి" అని బిరుదము లిచ్చి గౌరవించిరి.

విక్రమదేవ బర్మ ప్రెసిడెంట్ ఆచంట లక్ష్మీపతి. 1921. సంస్కృతం, తెలుగు, కన్నడ భాషల్లో అతి గ్రంథాలు రచించిన కవి, విజ్ఞానవీ. ఉన్న విద్యార్థి సంఘ ప్రాధాన్యత. సాహిత్య విమర్శ, పద్య, వియాదాంకితులు. అంధ విద్యార్థులకు "ప్రకాశాభివృద్ధికి సారీ" అని మూడవ ముద్రపెట్టి

దానకర్ణులు. అనేక కవులకృతులకు భర్తయై, కవులను పోషించి ఆంధ్రభోజుడని కీర్తనందిన భాషోద్ధారకులు.

విజయానంద్ మహారాజకుమార్ సర్. జ. 1905. విద్యాభ్యాసము అజ్మీరు రాజకుమార్ కళాశాల, ఇంగ్లాండు హెయిలీబెరీ కాలేజీ. చిన్నతనముననే క్రికెట్టు టెన్నిసులలో ప్రవీణులు. గొప్ప వేటకారులు. 1934 సెంట్రల్ అసెంబ్లీ 1936 యు. పి. లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిలు సభ్యులు. 1937 న్యాయశాఖా మంత్రి. అమెరికా, ఇంగ్లాండు తొలి దేశములన్నియు తిరిగి గొప్ప ఆటకాడని పేరుపొందిరి. కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయ బోర్డు మెంబరు. 1940 కార్యనిర్వాహకవర్గ సభ్యులు. కాశీ విశ్వవిద్యాలయం బ్లూరిబ్బన్ పొందిరి. విశాఖపట్నం 22 వ ఆంధ్ర మహా సభాధ్యక్షులు 1941-.

విశ్వనాథ్ భాగవతుల రావుబహద్దర్ జ. 1889. విజయనగరం. ఏ డిగ్రీలేక భారత దేశమంతటికీ రసాయన శాస్త్రంలో అగ్ర గణ్యులైన ఆంధ్ర ప్రముఖులు.

విజయనగరంలో రసాయన పారిశ్రామికశాల స్థాపించెను. 1934 వరకు కోయంబుత్తూరులో వ్యవసాయ రసాయన శాస్త్రజ్ఞుడుగా నుండెను. మద్రాస్ ప్రభుత్వపు అగ్రికల్చరల్ కమిషన్. 1934 పూవన్యావసాయ శాస్త్ర పరిశోధకుడు. 1935 నుండి ఢిల్లీ ఇంపీరియల్ అగ్రికల్చరల్ రీసెర్చ్ ఇన్ స్టిట్యూట్ డైరెక్టరు. అనేక శాస్త్ర సభలకు అధ్యక్షత వహించిరి. అనేక పరిశోధనలు చేసిరి. జొన్నలు. వరినుండి పట్టుచేయుపద్ధతి కనుగొన్నవారు వీరే. అనేక గ్రంథాలు వ్రాచిరి.

శ్రీ విక్రమ దేవవర్మ.

విశ్వనాథం తెన్నేటి ఎం. ఏ.. బి. ఎల్. జననం 1896.

ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీ ఎం.ఏ., తిరువాన్కూరు బి. ఎల్. విశాఖ పట్నంజిల్లా కాంగ్రెసు సంఘం కార్యదర్శి, పిమ్మట ప్రెసిడెంటు. అ. భా. కాం. కమిటీ మెంబరు. 1934 లో ఆంధ్ర మహాసభ ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షులు. అసెంబ్లీ సభ్యులు, వక్త. రివిన్యూ మంత్రికి పార్లమెంటరీ కార్యదర్శి. ఆంగ్లాంధ్ర సారస్వత పాండిత్యము గలవారు. రెండు భాషలలోను మనోజ్ఞమైన వైశిని రచన సాగించగలవారు. తెలుగులో నవ్యసాహిత్య ప్రియులు ; గేయరచయితలు.

విశ్వేశ్వరయ్య మోక్షగుండం సర్ కె.సి.వి.ఇ., ఎల్.ఎల్.డి.,
డి.ఎస్.సి., డి.లిట్., ఎం.వి.సి.ఇ., జననం 1861. విద్య
బెంగళూరు సెంట్రల్ కాలేజీ, పూనా ఇంజనీరింగు కాలేజీ.
బొంబాయి గవర్నమెంటులో 1884 అసిస్టెంటు ఇంజనీరు.
1904 నూపరింటెండింగు ఇంజనీరు. 1908 లో రిటైరయారు.
1909 నైజాం స్పెషల్ సలహా ఇంజనీరు. పి. డబ్లియు.
రైల్వే ఛీఫ్ ఇంజనీరు మైసూరు గవర్నమెంటు. 1912-18
మైసూరు దివాను. 1921-22 బొంబాయి ఇండస్ట్రియల్
టెక్నికల్ కమిటీ అధ్యక్షులు. 1922 న్యూకేపిటల్
ఎంక్వయరీ కమిటీ (థిల్లి) మెంబరు. 1924 ఇండియా
ప్రభుత్వంవారిచే భారతీయ అర్థిక విచారణసంఘం అధ్యక్షు
లుగా నియమింప బడ్డారు. 'బేకాబే' ఇంక్వయరీ కమిటీ
మెంబరు. 1928 బొంబాయి ఇన్ఫ్రీమ్ కమిటీ అధ్యక్షులు.
అనేకసార్లు ప్రపంచమంతా చుట్టివచ్చిన అనుభవశాలి. అర్థిక
వేత్త. గ్ర-“ఇండియన్ రికన్స్ట్రక్షన్”, “ప్లేన్ డ్ ఎకాన
మి ఫర్ ఇండియా.”

పుయ్యూరురాజా శ్రీ వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరు
నూజివీటి జమిందార్లలో పెద్ద ఎట్టెటుగల ప్రభువు; కావ్య
కళా ప్రపూర్ణులు, కావ్యరచన, కళాపోషణ వీరికి ప్రధాన
మైన జీవితార్థములు. ప్రత్యేక నాట్య నాటకశాలలు, బెజ
వాడలో సర్వకళాశాల, నూజివీడులో హైస్కూలు స్థాపిం
చిరి. విద్యా సంస్థలకు సహాయులు. గ్ర. రామదాసు,
జ్యోతిర్లిల మొ|| నాటకాలు ఆంధ్రగీత గోవిందం, ఆంధ్రా
వృషదులు శోభనాచల మహాత్మ్యము మొ|| కావ్యాలు
ఆంధ్ర జాతీయ క్రీడలయెడల అభిమానము గలదు; బాల
భటు సంఘానికి నాయకత్వం వహించిరి. వేటలో మేటి.
ఆంధ్రరాష్ట్రం, ఆంధ్రాభ్యుదయం వాంఛిస్తూ ఆంధ్రో
ద్యమమునకు పోషకులుగా నుందురు.

వెంకట కృష్ణారావు భావరాజు. ఎం.ఏ., బి.ఎల్. జ. 1895.
రాజమండ్రి. 1920 నుండి వకీలు. ఆంధ్రేతిహాస పరి
శోధక ముండలి స్థాపించి ఆ మండలి తరపున ఒక ఆంగ్ల
మాస పత్రికకు సంపాదకులుగానున్నారు. 1938 లో
ఆంధ్ర దేశంలోని పురాతన రాజవంశాల్ని గురించి చేసిన పరి
శోధనకై ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం వారు ఎం.ఏ. డిగ్రీ నిచ్చిరి.
సరియైన హిందూదేశ చరిత్రవ్రాయుటకు ఇండియన్ హిస్టరీ
కమిటీవారిచే ఎన్నుకొన బడిన ఆంధ్రు డీతడొక్కడే.

గ్ర. - ఆంధ్రుల సాకాయాన చరిత్రము, ఆంధ్ర దేశము-
పాశ్చాత్య యాత్రికులు మొ||

వెంకట నారాయణ నాయుడు జయంతి జ. 1875. ఏలూరు.
పశ్చిమ గోదావరి స్పెషల్ సెటిల్మెంటు ఆఫీసరుగను,
జిల్లా కలెక్టరుగను, లేండు రికార్డు నూపరింటెండెంటు
గను. పని చేసిరి. 1922 లో ఇన్స్పెక్టర్ జనరల్ ఆఫ్
రిజిస్ట్రేషన్ గా పనిచేసిరి సంస్కర్త. మద్రాసు కార్పొ
రేషను కమిషనరుగ పని చేసిరి.

వెంకటపతి రాజు భూపతి బి.ఏ., బి.ఎల్., సి. వి. ఇ. జ.
1861 వి. జిల్లా కొంతకాలం ఎం. ఎల్. సి. (చెన్నపురి)
ఎం. ఎల్. ఏ, (థిల్లి) సాంఘిక సహకారోద్యమ సభలకు
అధ్యక్షులుగాను. లిబరల్ ఇండిపెండెంట్ గా రాజకీయోద్య
మందును దేశసేవ చేసినవారు: ఇండియా గవర్నమెంటు
తరపున ఫిజీ దీవులకు వెడలిన ర్గాయబార వర్గమునకు
అధ్యక్షులు. విదేశ సంచారము చేసి విద్యా సంస్థల
గురించిన్ని. పరిశ్రమలగురించిన్ని అనుభవములు సంపా
దించినవారు.

వెంకటప్పయ్య. కొండా దేశభక్త. జ 1866. గుంటూరు
బి. ఏ., బి. ఎల్. ప్యానై బందరులో ప్రాక్టీసుపెట్టెను.
కృష్ణా పత్రిక స్థాపకులలో నొకరు. పిమ్మట ప్రాక్టీసు
గుంటూరుకు మార్చిరి. అ. భా. కాం. క. మెంబరు.
1923 లో అధ్యక్షులు. కాకినాడ కాంగ్రెసు ఆహ్వాన
సంఘాధ్యక్షులు, ఆం. ప్రాం. కాం. క. ప్రిసిడెంటు,
చరఖా సంఘం మెంబరు. కాంగ్రెసు ఉద్యమంలోను.
ఆంధ్ర ఉద్యమంలోను ఎక్కువగా పాటుపడిరి. 1917
లో మాంటేగ్యూ షెల్టన్ ఫర్డు రాయభారం (ఆంధ్ర రాష్ట్రం
భాషా ప్రయుక్తంగా విడదీయడానికి) 1937 లో అసెంబ్లీ
మెంబరు, అసెంబ్లీ కాంగ్రెసు పార్టీ కార్యదర్శి. ఆంధ్ర
మహా సభాధ్యక్షులు (1917 నెల్లూరు.)

వేంకటరత్నవర్మ నూకాడ బందరు, కృష్ణా జిల్లా.
సంగీత విద్యుషిమణి. శంఖవీణయను నొక మాతన వీణను
నిర్మించి, మద్రాసు మ్యూజికల్ అకాడమీ వారి ప్రశంసయు,
విద్వాంసుల మన్ననయు పొందిన ప్రసిద్ధురాలు.

వెంకటరమణయ్య అయ్యంకి బెజవాడ. అఖిల భారత
గ్రంథాలయ సంఘాన్ని స్థాపించి, దాని కార్యదర్శిగా

ఆంధ్రసర్వస్వము

వున్నారు. ఆంధ్ర గ్రంథాలయ సర్వస్వానికి 25 సంవత్సరములుగా కార్యదర్శి; ఆపేరనున్న పత్రికకు సంపాదకులు; ప్రకృతి శాస్త్రవైద్యులు.

వెంకట రామన్ టి. ఎన్. సర్ డి.ఎస్.సి. (ఆంధ్ర) రా. బ., సి. ఐ. ఐ. జ. 1884 ఇండియాలో ఉత్కృష్టమైన చెరకు పండించుట అసాధ్యము కాదని గవర్నమెంటు వారికి నచ్చజెప్పి, పరిశోధనలు చేసి చూపించిన శాస్త్రజ్ఞులు. ఇండియన్ సైన్సు కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులు 1937.

వేంకటరావు ఈదర జననం 1881 ఏలూరు. వేంకటరామా ప్రెస్, వేంకటరామా అడ్స్ కంపెనీ-అధిపతులు. ప్రారంభ విద్య అనే తెలుగు మాస పత్రిక స్థాపించి, బడి పుస్తకముల ప్రకాశకులుగా ప్రారంభించి ఎక్కువ పలుకు బడిగల గ్రంథ ప్రకాశకులుగా ప్రసిద్ధి కెక్కినవారు. దేశీయోద్యమములందు సేవ చేస్తున్నారు. ఏలూరులో ఒక పేట వేంకటరావు పేట అనేపేర నున్నది.

వెంకట్రావు కళా జననం 1900 బందరులో. బి.ఏ. చదువుమాని కాంగ్రెసు ఉద్యమంలో (1921) చేరెను. 1923 గుజరాతు విద్యాపీఠ పట్టభద్రుడు. అ.భా.కాం.క. మెంబరు. తూ. గోదావరి జిల్లా కాం. 13 సంవత్సరములు మెంబరు. ఆం. రా. కాం. కమిటీ కార్యదర్శి. కోన సీమ కో. ఆపరేటివ్ బ్యాంకు కార్యదర్శి. ఎం. ఎల్. ఏ.

వెంకట సుబ్బారావు ముత్తా సర్ ఎం. ఏ., బి. ఎల్. జననం 1878. మద్రాసులో హైకోర్టు న్యాయవాది 1903-21. ఎలక్షన్ కమిషనర్ '21 - '22. మద్రాసు హైకోర్టు జడ్జి 1921-38. 35-36 మద్రాసు హైకోర్టు ఛీఫ్ జస్టిస్ (ఆక్సింగు) రెండుసార్లు. ఇండియన్ డెలిగేషన్ కమిటీ మెంబరు 1935-36. సర్ బిరుదము 1936. సంఘ సంస్కర్త. జడ్జిగా రిటైరయిన పిమ్మట (1939 లో) బీరూరులో నైజాం గర్నమెంటు ఏజంటుగా నియమింపబడ్డారు. మద్రాసు ఛీఫ్ స్కూల్ కమిషనర్.

వెంకటసుబ్బారావు ముత్తా (ఆంధ్రాశమ్మ) సేవా సదనం అనే స్త్రీ విద్యాలయాన్ని మద్రాసులో స్థాపించి కార్యదర్శినిగాను, కోశాధికారిణిగాను పనిచేస్తున్నారు. అనేక మంది బీదల కుచితంగా విద్యనిస్తూ స్త్రీ విద్యకు లలితకళల

అభివృద్ధికి పాటుబడుతున్నారు. 1935 లో సిల్వర్ జూబిలీ పతకమును, 1937 లో కైజర్-ఇ-హింద్ పతకమును పొందిరి.

వెంకటస్వామినాయుడు. కె. బి.ఏ., బి.ఎల్. జననం 1896. మద్రాసులో స్థిరనివాసులై చెన్నకేశవ మల్లేశ్వరాలయములు కట్టించినది వీరి పూర్వులే. 1924 మద్రాసు హైకోర్టు ఎడ్వోకేటు. 1928 నుండి కార్పొరేషన్ మెంబరు. 1938లో మద్రాసు మేయరు. సచ్చయప్ప ట్రస్టు బోర్డు, పరశువాకం అన్నదాన సమాజం వగైరా అనేక సంస్థలలో మెంబరు. 1937 లో శాసన కాన్సిల్ సభా సభ్యులు, ఉపాధ్యక్షులుగా ఎన్నుకోబడ్డారు. మందులు కిరాణాసామానులు అమ్ము “అప్ప” కుటుంబమునకు చెందినవారు. మద్రాసు ఇండస్ట్రియల్ అసోసియేషన్ ప్రసిడెంటు.

వెంకటాచలం చెట్టి సామి జననం 1887 ఒంగోలు తాలూకా అల్లూరు. 1911 నుండి మద్రాసులో వ్యాపారము. కన్యకా పరమేశ్వరీ దేవస్థాన పాలక బోర్డు సభ్యులు. ప్రెసిడెన్సీ అసోసియేషన్ అధ్యక్షులు. అనేక ధర్మసంస్థలు, పాఠశాలలకు ట్రస్టీ. 1923 నుండి కేంద్రశాసన సభాసభ్యులు. 1925 బందరు ఆంధ్ర మహా సభాధ్యక్షులు. వైశ్యాభివృద్ధికి పాటుబడిరి. మద్రాసు ప్రథమ కాంగ్రెసు మేయరు.

వెంకటేశ్వర్లు వావిళ్ల జననం 1885 నెల్లూరు జిల్లా అల్లూరులో. వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రిలు అండ్ సన్సు అను పేరుతో అనేక సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల గ్రంథాలు ప్రచురించియు, త్రిలింగ ఫెడరేటెడ్ ఇండియా అను తెలుగు, ఆంగ్ల వారపత్రికల నడపుచు భాషా సేవచేస్తున్నారు. భాషాధారక బిరుదాంకితులు.

వెంకయ్య ఈదర జ. 1883 ఏలూరు రామా అండ్ కంపెనీ ప్రొప్రైటర్. అనేకాంధ్ర గ్రంథ ప్రకాశకులు కా. పా. దేశీయ సంస్థలకు సహాయులు.

శకుంతలాకన్య. ఎం.ఏ., పి.హెచ్.డి. కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయం ఘోష్ప్రతాపలింగు స్కాలర్ షిప్ పొందెను. వివిధదేశములు సంచారముచేసి ఆయా దేశములలో శాస్త్రములు నేర్చు పద్ధతులపై నాపన్యసించెను. సర్ సి.వి. రామన్ పొందిన ప్రత్యేక స్కాలర్ షిప్ పొందెను.

ప్రాఫెసర్ శేఖర్.

శేఖర్ ప్రాఫెసర్ ఏలూరు గొప్ప జ్యోతిషులు; మానసిక శాస్త్రవేత్తలు. ప్రశ్న భాగములో దివ్యమైన కృషిచేసినవారు. వీరి ప్రకటనలు వివిధ పత్రికలలో ప్రకటితములగుచున్నవి.

శేషాద్రిశర్మ జనమంచి జ. 1882 కలువాయి, నె. జిల్లా. పండిత కుటుంబము. 11 వ యేటనుండి కాసిలో సంస్కృతాధ్యయనము; పిమ్మట విజయనగరం, కసింకోటలో జ్యోతిషాధ్యయనము. కడప ఉన్నత పాఠశాలలో అధ్యాపకుడు. గ్రంథములు మొ॥ బహు గ్రంథములు.

శ్రీరామమూర్తి డి. ఎం. ఎల్. సి. కొంతకాలము రాజమండ్రి మ్యూనిసిపల్ కౌన్సిల్ కార్యదర్శి; తర్వాత స్థిరము. కాన్సిలరు. అనేక జాతీయోద్యమములందు పాటుపడువారు నీతానగరాశ్రమము నుద్ధరించినవారు.

శ్రీ హరిరావునాయుడు బి. వి. డి. బి. డి. ఏ., బి. ఏ., బి. ఎల్. ఇన్స్పెక్టర్ జనరల్ ఆఫ్ రిజిస్ట్రేషన్ పదవినుండి రిటైరయినారు. జ. 1887. పోలవరము తూ. గో. జిల్లా.

సత్యనారాయణ మోటూరి జ. 1902 దొండపాడు, కృ. జిల్లా. హిందీ భాషలో శ్రీప్రకృషిజేసి అమితమైన జ్ఞానము సంపాదించి, మద్రాసు నందలి దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభకు ప్రచార మంత్రిగాను, పరీక్షా మంత్రిగాను, ప్రస్తుత

మోటూరి సత్యనారాయణ.

ముచేసి. హిందూత్వ సేవలోనూ శ్రమచేసి. హిందీ ప్రచారము కొరకు ఒక పత్రికతో మద్రాసు చేరి. యానాథాన శేషయ్య నాయకులతో విశ్వ పరిషత్తును, మొదలుపెట్టి, సేవలోని హిందీ ప్రచారోద్యమమును స్తంభము చేసెదాడు. హిందీ ప్రచార నాశక్తికి ముఖ్యమైన ప్రయత్నము చేసినవారిలో 'హిందీ ప్రచార సమాచార' అను హిందీ మాస పత్రికా సంకలనము. హిందీ భాషయందు తెలుగు భాషయందును అనేక వ్యాసముల రచించియు, గ్రంథములను తెలిపియు ఉభయ భాషలయందును మంచి నాణ్యత, కీర్తిని సుపాదించి.

సత్యనారాయణమూర్తి నాయుడు కావిహాటి సమీపాగిరినుండి స్వతంత్రముగా వైక విద్య అభ్యసించి, కేంద్ర నాగపూర్ వైద్య అసిస్టెంటు అయినాడు. అతడు అన్నింటకు కేంద్రాలు-నాగపూర్ వైద్య అసిస్టెంటు అయినాడు. ఉపాధ్యక్షులు; అంధ్రాధికారి.

సాంబమూర్తి నాయుడు అనంతపురం జిల్లా, విజయనగరం మహాకాళి కాలేజీలో విద్య అభ్యసించి, 1911-20 కాకినాడలో క్రిమియల్ న్యాయము. 1921 అగహాదోద్యమంలో కేరళ ప్రార్థన మొనరించు. 1922 కాకినాడ కాలేజీలో కార్యదర్శి. 1923-27 ఆంధ్ర. కా. కాం. సం. అధ్యక్షులు, 1931-37 ఆంధ్ర. కా. సం. కార్యదర్శి. 1936 కాంపూర్ కార్యమండలి కార్యదర్శి. హిందూస్తాన్ సేవలోని అధ్యక్షులు. నాలుగవ క్యాబినెట్ కార్యమండలి. 1939 కాలేజీలో విద్య అభ్యసించి.

శ్రీ బులుసు సాంబమూర్తి.

సభ్యులు. సర్వము కాంగ్రెసు కర్పించిన త్యాగి. మహర్షి యను బిరుదుపొందెను. 1937 అసెంబ్లీ అధ్యక్షులు. చెన్నపురి ఆంధ్ర మహాసభాధ్యక్షులు.

సాంబశివరావు చేట్రోలు ఎమ్. ఏ., డి. ఎస్. సి. మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కళాశాల 1930 సం॥ ఎం. ఏ. పట్టము గైకొనిరి. విద్యా విషయక జీవితములో వీరు అనేక బహు మతులను పొందిరి. 1934 సం॥ 'డాక్టరు ఆఫ్ సైన్సు' బిరుదము మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ మిచ్చినది. ప్రస్తుతము ఇండియా ప్రభుత్వ రక్షణ శాఖలో నియుక్తులై యున్నారు. కలకత్తా 'ఆంధ్ర అసోసియేషన్' గౌరవాధ్యక్షులు. ప్రజా ఉద్యమాభిమానులు.

సాంబశివరావు సి. డాక్టర్ డి. ఎస్. సి. ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయంలో ఉన్నత విద్యనంది విదేశాల్లో (కలకత్తా) ఆంధ్రుల అభివృద్ధికి పాటుబడుచున్నారు. ఆంధ్ర మహాసభ కార్యదర్శి. గవర్నమెంటు ఆలివూరు పెన్షన్ పొందుచున్నాడు.

సీతారామయ్య కొల్చేల డాక్టర్. జ. 1899 కృష్ణా జిల్లా వుయ్యూరు. మద్రాసులో బి.ఎస్.సి. 1922 అమెరికా వెళ్లిరి. చికాగోలో ఎం.ఎస్.సి., కార్నెలులో పి.హెచ్. డి., పట్టాన్ని పొందిరి. పెట్రోలియం ఆయిలు కంపెనీలో పని చేస్తూ పరిశోధనలు సాగించారు. కాని అభివృద్ధి కడ్డంపచ్చే ఉద్యోగాన్ని కాలదన్ని 1931 లో రష్యా వెళ్లి తన రసాయన శాస్త్రజ్ఞానం వల్లనూ పెట్రోలియం పరిశోధనల వల్లనూ రష్యా ప్రభుత్వ కంట్రాక్టర్ల ఆటోమోబైలు పరిశోధనాలయం ప్రధాన ఇంజనీరుగా నియమింపబడ్డారు. జర్మన్ సోవియట్ స్ట్రీని వివాహమాడెను.

సీతారామరెడ్డి కె. బి. ఏ., బి. ఎల్. రా. బి. వీరు కొంత కాలము దక్షిణాఫ్రికా డిప్యూటీ బోర్డు అధ్యక్షులుగా నుండిరి. ధర్మాదాయచట్ట సంఘమునకు కమిషనర్ గా, కొంతకాలము తిరుపతి దేవస్థానము స్పెషల్ ఆఫీసరుగా నుండిరి.

సుబ్బయ్యనాయుడు ఆర్. దివాన్ బహద్దర్. జననం 1885. డిప్యూటీ కలెక్టరు 1917 వరకు. 1921 అసిస్టెంటు లేబరు కమిషనరు. 1922 రామనాథ్ దివాను. పిమ్మట మలయాష్ట్రేట్సు ఏజెంటు. 1939వరకు మద్రాసు కార్పొరేషన్ కమిషనరు. ప్రస్తుతం ఉత్తర హిందూస్థానంలోని కూచ్ బీహారు దివానుగానుండిన ఆంధ్రులు. గ్ర. రిజనరేషన్ అనే ఆంగ్ల గ్రంథము, సుజనమైత్రి అనే తెలుగునవల.

సుబ్బరాజు నడింపల్లి ఎం. ఎల్. సి. జ. 1886. అమలా పురం తా. బోర్డు అధ్యక్షులు 1932. రాజమండ్రి జిల్లా బోర్డు అధ్యక్షులు. కా. పా. కోనసీమ కో ఆపరేటివ్ సెంట్రల్ బ్యాంకు అధ్యక్షులు.

సుబ్బారామరెడ్డి లేబూరు ఎం. ఎల్. సి. జ. 1892. కా. పా. నెల్లూరు జిల్లా కాంగ్రెస్ కమిటీ అధ్యక్షులు రెండేండ్లు నెల్లూరు ఖద్దరు బోర్డు కార్యదర్శులు. 1924-27 హరిజన సేవాసంఘమందు, అనాథ జనోద్ధరణమందు సేవచేసిరి. బుచ్చిరెడ్డిపాలెము, నెల్లూరు.

సుబ్బారావు కరుణాకరం ఎం. ఎల్. ఏ. జ. 1889. ప్రియ, వి. జిల్లా. 1920 నుండి కా. పా. జిల్లా రాష్ట్ర అ. భా. కా. కమిటీల సభ్యులు. బ్రా. రంగాగారితో రైతుసంఘము వి. జిల్లాలో స్థాపించిరి; దానికి 4 సం. అయి అధ్యక్షులు.

చిట్టివలస లేబర్ యూనియన్ దక్కన్ చక్కెర ఫ్యాక్టరీ పనివాండ్రు సంఘము (సామల్కోటు) ల అధ్యక్షులు.

సుబ్బారావు కె. వి. ఏ. ఎం. ఏ. సి. భిషగ్వర. బి. టి.
యు. ఎం. డి. (హోమియోపతి) కా. పా. వెల్నాటి వైదికి
పత్రికా సంపాదకులు. పేదలకు వైద్య సహాయము చేయు
ఉదారులు. గ్ర. సుబ్రహ్మణ్య నిఘంటు. కళాభిమానులు.

సుబ్బారావు లక్ష్మరాజు ఎం. ఎల్. సి. 1937-40. కా.
పా. ఆంధ్ర విశ్వ కళా పరిషత్ లీగల్ అడ్వైజరు. అం
దన్ని శాఖలందును సభ్యులు; కాకినాడ మ్యూనిసిపల్
చైర్ మను 1916-38 అనేక సంస్థలలో సేవచేయువారు.

సుబ్బారావు, కల్లూరు జననం 1897 పెనుగొండ. మదన
పల్లి జాతీయ కళాశాలలో చదివెను. హోంరూలు ఉద్య
మంలో చేరెను. 1920 మొ॥ కాంగ్రెసు సేవ ; లోకమాన్య

శ్రీ కల్వారు సుబ్బారావు.

పత్రిక సంపాదకులు. జిల్లా కాం. కమిటీ అధ్యక్షులు.
అ. భా. కాం. సం. సభ్యులు. ఆంధ్ర రాష్ట్ర సంఘ
కార్యదర్శి మంచివక్త. అసెంబ్లీ మెంబరు. ఆంధ్ర నేనేటు
మెంబరు.

సాక్షాత్కారమునకు తీసుకొని వెళ్ళినప్పుడు అతడు
 ౧౯. ౪. ౧౯౭౦. వరకు, పట్టణం నుండి ౧౦ కి. మీ. దూరమున
 ఉన్న, 10 కి. మీ. చుట్టూ పొడవున, 10 కి. మీ. వెడల్పున
 ఉన్న ఒకటివరకు, గోదావరి నదిలోని నీరునుండి నీరును
 త్రేసిపెట్టుచు, పట్టణం నుండి ౧౦ కి. మీ. దూరమున
 నాన రెండువరకు ఉన్నట్లుగా, 10 కి. మీ. వెడల్పున,
 సుమారుగా ౧౦ కి. మీ. వెడల్పున, 10౦౦ అడుగుల
 సుమారుగా నాన రెండువరకు, 10౦౦ అడుగుల
 లుకు 9 కి. మీ. వెడల్పున, 10౦౦ అడుగుల
 కానరావడము.

1. பெரிய கிணறு - பெரிய கிணறு
 2. பெரிய கிணறு - பெரிய கிணறு
 3. பெரிய கிணறு - பெரிய கிணறு
 4. பெரிய கிணறு - பெரிய கிணறு
 5. பெரிய கிணறு - பெரிய கிணறு
 6. பெரிய கிணறு - பெரிய கிணறு
 7. பெரிய கிணறு - பெரிய கிணறு
 8. பெரிய கிணறு - பெரிய கிணறு
 9. பெரிய கிணறு - பெரிய கிணறு
 10. பெரிய கிணறு - பெரிய கிணறு

స్వామి. కె. వి. లక్ష్మణం ఈ పాఠశాలను 1926-30 మధ్యకాలం నాటికి స్థాపించి దానిని 20. 25. 6.

SECRET

హానిపాలకాపు హానిపాలకాపు హానిపాలకాపు హానిపాలకాపు
 లలో ప్రముఖులు. హానిపాలకాపు హానిపాలకాపు హానిపాలకాపు హానిపాలకాపు
 భాష నిలయము, శ్రీ కృష్ణ దేవరాయ భాష నిలయము
 పాపము, పాపము పాపము పాపము పాపము
 పురుషులు. హానిపాలకాపు హానిపాలకాపు

అవి-ఇవి

1. ఉన్నత పదవులలోని ఆంధ్రులు

(అ) గవర్నరుగా పనిచేసినవారు

సర్. కె. వి. రెడ్డి.

కీ. శే. సర్ కూర్మా వెంకటరెడ్డి నాయుడు :—బి. ఏ., బి. ఎల్. రాయబహదూర్ ; కె. సి. ఐ. ఇ., డి. లిట్., ఎమ్. ఎల్. సి. 1937లో చెన్నపురి ప్రభుత్వమందు ప్రధాన మంత్రిలు. 1936లో చెన్నపురి రాష్ట్ర గవర్నరుగా పని చేసినవారు. అంతకుముందు 1920-1923 అభివృద్ధి శాఖా మంత్రి. 1924లో చెన్నపురి ప్రభుత్వమునకు లా మెంబరుగా నియుక్తులు. మొదటి రెండుసార్లు ఎం. ఎల్. సి. 1934 మరల లా మెంబరు. ప్రారంభదశలో స్థానిక ప్రభుత్వమందు పాల్గొన్నవారు. గోదావరి జిల్లా బోర్డు, తాలూకా బోర్డు సభ్యులుగాను తాలూకాబోర్డు అధ్యక్షులుగాను పని చేసియుండిరి. జ. పా. బ్రాహ్మణేతరోద్యమమందు ప్రధానులు. కడపటి దశయందు చిదంబరం అన్నామలై విశ్వ విద్యాలయమందుపాధ్యక్షులు. 1942లో దివంగతులు.

కీ. శే. సర్. ఈడ్పుగంటి రాఘవేంద్ర రావు జ. 1890. సి. పి. మధ్యరాష్ట్రములలో గవర్నరుగా పనిచేసినవారు, ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వమందు మంత్రిగను, ప్రధాన మంత్రిగను, ఇండియా కార్యదర్శి ఆలోచన సభా సభ్యులుగను పని చేసిరి. ఆంధ్రులలో ఇట్టి గౌరవము పొందినవారు ఇప్పటికి వీరే. కడపటి దశలో వైసరాయి కార్య నిర్వాహక సంఘ సభ్యులై 15-6-1942 లో దివంగతులయిరి. ప. గో. జిల్లా వారు. వీరి తండ్రి నాగన్నగారు వ్యవహార కారణమున నాగపూరు, బిలాసపూర్ నగరములకు పోవుటచేత వీరు సి. వి. ప్రాంతమందు నివసించిరి. బారిష్టరయి రాజకీయ రంగం లోకి దిగిరి. మొదట బిలాసపూరు చైర్మను ; పిమ్మట నాగపూరులో ప్రధానమంత్రి, గవర్నరు. ప్రజ్ఞాశాలి ; దేశాభిమాని ; అఖండపండితుడు ; వాదచతురుడు ; వక్త ; రైతు బాంధవుడు ; నిరాడంబరజీవి ; ఆంధ్రాభిమాని.

సర్. ఈ. రాఘవేంద్రరావు.

(ఆ) హైకోర్టు జడ్జిలు—చెన్నపురి.

సర్. వేపా రామేశం బి. ఏ., బి. ఎల్., జడ్జి (1920-38),
చీఫ్ జస్టిస్ (1931, 33, 35)

సర్. పి. వేంకటసుబ్రహ్మణ్యం బి. ఏ., బి. ఎల్.
జడ్జి (1935-1941)

సర్ ముత్తా వేంకట సుబ్బారావు బి. ఏ., బి. ఎల్.
జడ్జి (1921-38) చీఫ్ జస్టిస్ (1935).

కా॥ కె. సోమయ్యగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.
జడ్జి (1939-)

ఇతర రాష్ట్రములందు హైకోర్టు జడ్జిలయిన
ఆంధ్రులు

గౌ. శ్రీ. మా. భవానీ శంకరనియోగి.

గౌ. శ్రీ. మాచిరాజు భవానీ శంకరనియోగి (సి. పి.)
శ్రీ నంబూరి గోపాలకృష్ణరావు (కూచ్ బిహార్)
,, పి. చెంచయ్య (పుదుకోట)

(ఇ) విశ్వకళా పరిషత్తులందు వైస్ ఛాన్సలర్లుగా
పనిచేసిన ఆంధ్రులు.

సర్. రఘుపతి వెంకటరత్నం నాయుడు (మద్రాసు)
సర్. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ (ఆంధ్ర); ఇప్పుడు కాశీ)
సర్. కె. వి. రెడ్డి నాయుడు (అన్నామలై)
సర్. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి (ఆంధ్ర)
శ్రీ మాచిరాజు భవానీ శంకరనియోగి (నాగపూరు)

(ఈ) దినానులు, మంత్రులు
(1) పూర్వులు

శ్రీ అక్కన్న మాదన్నలు
,, తిక్కన్న
,, తిమ్మరుసు
,, పూర్ణయ్య

(2) ఇప్పటివారు

శ్రీ ఆర్. సుబ్బయ్యనాయుడు
,, సేలం రామదాసునాయుడు
,, ఏ. యస్. శేషయ్య
శ్రీ పానగల్లు రాజా రామారాయణం గారు ఎం. ఏ.
సర్. కె. వి. రెడ్డినాయుడు బి. ఏ., బి. ఎల్.
సర్. ఎ. పి. పాత్రో, బి. ఏ., బి. ఎల్.

రాజమంత్రి ప్రభాకర శ్రీ న్యాయపతి మాధవరావు
బి. ఏ., బి. ఎల్. (మైసూరు)

సర్. మోక్షగుండం విశ్వేశ్వరయ్య (మైసూరు)

విహార్ శ్రీ నాగచయ్య తిరువాయ్మూర్తి

శ్రీ బొట్టిలిరాజు, రావు స్వేచ్ఛాచరిత్ర గ్రంథము
రంగారావు డి. ఏ. డి. ఎల్. (మైసూరు)

శ్రీ టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులు వారిచే
,, వి. వి. గిరి వారిచే
,, జెనరాల్ గోపాలరాజు

కీ. శే. బొట్లని మునుస్వామినాయుడు బి. ఏ., బి. ఎల్.

(జి) చెన్నపురి కాలా వాక్యములు

కీ. శే. చింతలపాటి నాగరాజు వారిచే
డి. ఏ. డి. ఎల్.

శ్రీ జెనరాల్ రామచంద్రారావు
,, యలసా సాయిమూర్తి డి. ఏ. డి. ఎల్.

(ఉ) ఉపాధ్యక్షులు

శ్రీమతి డా॥ ముత్తులక్ష్మి రెడ్డి

శ్రీ పి. కేశవపిళ్ల

,, జగన్నాథరాజు

శ్రీమతి ఆచంట రుక్మిణి (లక్ష్మీపతి సతి)

(ఋ) ఎగ్జిక్యూటివ్ కౌన్సిలర్లు

కీ. శే. సర్. బయ్య నరసింహేశ్వర శర్మ బి.ఎ., బి.ఎల్.

బొబ్బిలి రాజా శ్రీ రా. స్వే. రామకృష్ణ రంగారావు

(ఋ) దక్షిణాఫ్రికా ఏజెంటు

సర్. కె. వి. రెడ్డినాయుడు

(ఋ) బెరార్ ఏజెంటు

సర్. ముత్తా వెంకటసుబ్బారావు

(ఋ) ఇండియా కార్యదర్శి, ఆలోచన

సభా సభ్యులు

కీ. శే. సర్. ఈడ్పుగంటి రాఘవేంద్రరావు

(ఎ) మద్రాసు మేయర్లు

సర్. పి. టి. త్యాగరాయచెట్టి

శ్రీ శ్రీరాములు నాయుడు

,, సామి వెంకటాచలం చెట్టి

,, కె. వెంకటస్వామి నాయుడు

,, గోపతి నారాయణస్వామిచెట్టి

,, బి. బాసుదేవు

(ఎ) కార్పరేషన్ కమిషనర్లు

శ్రీ జె. వి. నారాయణస్వామి నాయుడు

జనాబ్ జవద్ హుసేన్

,, ఆర్. సుబ్బయ్యనాయుడు

,, ఓ. పుల్లారెడ్డి

(ఐ) ఇతర ఉన్నతాధ్యక్షులు

శ్రీ వెలగపూడి రామకృష్ణ—ఇండస్ట్రీస్ డైరెక్టరు,

లేబర్ కమిషనర్, జయపూర్ దివాన్

,, పి. సత్యనారాయణరావు

డిప్యూటీ కమిషనర్ (నాగపూర్)

నాబ్ మహబుద్దీన్ జిల్లా జడ్జి

శ్రీ పెండ్యాల సత్యనారాయణ ఐ. సి. ఎస్.

శ్రీ డబ్ల్యు. ఆర్. ఎస్. సత్యనాథన్

కో ఆపరేటివ్ సోసైటీస్ రిజిస్ట్రార్

,, భాగవతుల విశ్వనాథ్,

థిలీ ఎగ్రికల్చరల్ రిసర్చ్ ఇన్స్టిట్యూట్ డైరెక్టరు

(బి) ప్రెసిడెన్సీ ఉద్యోగులు

శ్రీ పి. హెచ్. రామిరెడ్డి-డైరెక్టరు ఆఫ్ అగ్రికల్చర్

,, సి. రామస్వామి నాయుడు-మార్కెటింగ్ ఆఫీసరు

,, ఆనందరావు-ప్రిన్సిపాల్, అగ్రికల్చరల్ కాలేజి

,, శ్రీ బండి శ్రీ హరిరావు నాయుడు

ఇన్స్పెక్టరు జనరల్ ఆఫ్ రిజిస్ట్రేషన్

,, రావుసాహెబ్-హెచ్ కృష్ణమూర్తి

ఇన్స్పెక్టరు జనరల్ ఆఫ్ రిజిస్ట్రేషన్

,, వెంకట్రావు నాయుడు

ఇన్స్పెక్టరు జనరల్ ఆఫ్ రిజిస్ట్రేషన్

,, జి. వి. రావు-శానిటరీ ఇంజనీరు

శ్రీమతి రామమూర్తి, ఎం. ఎ., ఐ. సి. ఎస్.

(ఓ) ప్రవక్తలు

- శ్రీ నాగార్జునుడు
,, వల్లభాచార్యులు
,, వేమన
,, బసవేశ్వరుడు
,, జిడ్డు కృష్ణమూర్తి

(బి) జాతీయ విద్యావ్యాపకులు

- శ్రీ ముట్నూరి కృష్ణారావు
,, కోపల్లె హనుమంతరావు
,, భో. పట్టాభి సీతారామయ్య

(సి) ఆంధ్ర వికాసానికి

త్రోడ్పడినవారు

- శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం
,, కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు

లెఫ్టెనంట్ కర్నల్ తాడేపల్లి శంకరశాస్త్రి ఐ. ఎం. ఎస్.
పెక్కు జిల్లాలలో మెడికల్ ఆఫీసర్ 1914-18, 1941-42 సంగ్రామ
ములందు ఈజిప్టురంగమున పనిచేసిరి.

2. భావి ఆంధ్ర రాష్ట్రము

విస్తీర్ణము	67,500 చ. మై.	సింధు	39,00,000
ఇతర రాష్ట్రములు	చ. మై.	నార్తు వెస్టు ఫ్రాంటియర్	24,00,000
అస్సాము	64,000 ,,	ఆదాయము 7.5 కోట్ల రూపాయలకు పైబడి	
ఉత్కళము	46,000 ,,		
సింధు	32,000 ,,		
నార్తు వెస్టు ఫ్రాంటియర్	13,000 ,,		
జనసంఖ్యలో	1,77,00,000 పైబడి	ఇతర రాష్ట్రములు	ఆదాయము
ఇతర రాష్ట్రములు	జనసంఖ్య	బీహారు	రూ. 5.00 కోట్లు
మధ్య రాష్ట్రములు	1,55,00,000	మధ్య రాష్ట్రములు	రూ. 4.75 ,,
అస్సాము	86,00,000	అస్సాము	రూ. 2.84 ,,
ఉత్కళము	83,00,000	ఉత్కళము	రూ. 1.88 ,,
		సింధు	రూ. 1.00 ,,
		నార్తు వెస్టు ఫ్రాంటియర్	రూ. 1.70 ,,

3. ఊళ్ల పేళ్లు ఉచ్చారణలో మార్పు

వాడుకలోనున్న నాణెము లరిగి పోవునట్లు వాడుకలో నున్న పదములు నైతము ఉచ్చారణములో మారిపోతూ ఉంటువి. అందులో ఏయేపదములుగాని సమాసములుగాని ఎక్కువగా పెక్కుజనుల నోటను నలుగుతూ ఉంటువో అవి మరింత నొక్కడు పడి వ్యవహారములో చెల్లుబడికి లోపము రాకుండు సంతవరకు అరిగిపోతూ ఉంటువి. “చూచితి వేనిన్” ‘చూస్తే’; ‘వింటివేనిన్’ ‘వింటే’ అయినవి. ‘యజ్ఞోపవీతము’ అనేపదము జన్నిదము, జందియము అయి ఇప్పుడు జందె మయినది. ఇట్టి ఉదాహరణములు వందలకొలదిగా నున్నవి. వెన్న (వెల్ల+నేయి), నూనే (నూవు+నేయి) మొదలయిన మాటలు సమస్త పదములన్న విషయము చాలామందికి తెలియదు. మనుష్యుల పేళ్లు, ఊళ్ల పేళ్లు నిత్యం వాడుకలో ఉండడము వల్ల వీటి ఉచ్చారణములోని మార్పు ఇంకను ఎక్కువగా ఉంటుంది. లచ్చయ్య (లక్ష్మణ-అయ్య), ఐస్కోల్ల గుర్నాథం (అయ్యలసోమయాజుల గుర్నాథము), సోదెమ్మ (సోమిదమ్మ), విస్సన్న (విశ్వనాథం), సామినేని ఎంకయ్య (స్వామినాయని వేంకటయ్య) మొదలయినవెన్నో ఉదాహరణములు కలవు. ఇంక ఊళ్ల పేళ్లు ఎట్లు మారిపోయినవో చూడండి!

నగరములు, పట్టణములు మొదలయిన పెద్ద స్థలముల పేళ్లలో ప్రోలు, నగరము, పురము, పట్టణము అనే మాటలు

కనబడుతూ ఉంటువి. ఉ॥ గొల్లప్రోలు, విజయనగరము, ఇచ్చాపురము, భీమునిపట్టణము మొదలయినవి. ఇవి ఎట్లు మారినవో చూడండి :—

బిక్కోలు = (బిక్కవోలు - బిక్కనిప్రోలు - బిక్కవాని ప్రోలు); చేబ్రోలు = (చేబ్రోలు - చేంబ్రోలు); నిడుద వోలు = (నిడుదంబ్రోలు); నిడుబ్రోలు = (నిడుంబ్రోలు); ఒంగోలు = (వంగవోలు - వంగంబ్రోలు); బరంపురం = (బ్రహ్మపురం) - ఇంగ్లీషు వారి ఉచ్చారణలో బెర్హంపూర్ డెరంపూర్; కొల్హాపూర్ = (కోలాహలపురం); పితా పురం = (పిత్తపురము); వైజాగపటెం = (విశాఖపట్టణము) - ఇంగ్లీషువారి ఉచ్చారణ; బీమ్లపటెం = (భీముని పట్టణము) - ఇంగ్లీషువారి ఉచ్చారణ; సిన్హోటం = (సిద్ధపట్టం-సిద్ధపట్టణము).

‘ఊరు’ అంతమందున్న ఊళ్ల పేళ్లలో మార్పు:—
టాంజూర్ = (తంజావూరు) - ఇంగ్లీషువారి ఉచ్చారణము
బాంగలూర్ = (బెంగుళూరు) ,, ,,
మాంగలూర్ = (మంగళూరు) ,, ,,

కొన్ని గ్రామాలు ‘కుట్టు’ అంతముగా కలవి. సంబంధము తెలియజేసే వృత్తి విభక్తియందేకాక ప్రథమేతర విభక్తులన్నిటను కుట్టు కుర్తి గా మారుతుంది. కానుకుట్టు గ్రామనామము కానుకుర్తి అంటే కానుకుట్టు అనే గ్రామానికి సంబంధించిన అని అర్థము. ఉ॥ కానుకుర్తి వారు, కానుకుర్తి నరసింగరావు

మొ॥ అంతేకాక కానుకుర్తికి, కానుకుర్తినుండి, కానుకుర్తిలో అనికూడా ప్రయోగాలు. గ్రామనామమయినప్పుడు ప్రధమావిభక్తిలో కానుకుర్తి అని ఉంటుంది. గాని కొన్ని గ్రామాల పేర్లు కుర్తితో అంతమగుతున్నవి. ఉ॥ అక్కుర్తి, పులకుర్తి.

కుర్తి వలెనే తుర్తి, పర్తి అంతములుగాగల గ్రామనామములలో కొన్ని టను తుర్తి, పర్తి అంతమందు కనబడుతున్నవి. ఉ॥ పెందుర్తి, (పెన్ = తుర్తి), అనపర్తి, వనపర్తి, చింతపర్తి, గూడపర్తి.

ఈ క్రింది పట్టికలో మరికొన్ని గ్రామనామములందలి మార్పులు ఎట్లు కలిగినవో చూడండి :—

ఈ పేర్లు ఇంగ్లీషువారి ఉచ్చారణములో జరిగిన మార్పుతో ఉన్నవి.

కైకారం = కైకవరము ; పూళ్ల = పూండ్ల ; రాజమండ్రి = రాజమహేంద్రవరము ; అదోని = ఆదవాని ; మసూలా = మచిలీపట్టణము ; గుంటకల్ = గుంతకల్లు ; గూటీ = గుత్తి ; వరంగల్ = ఒరుగల్లు ; చికాకోల్ = శ్రీకాకుళము ; కాండ్ూర్ = చెందుట్టు ; బెనారీస్ = వారణాసి ; కలకత్తా, కల్కటా = కాళీఘట్టము ; కోకనాడా = కాకినాడ ; కంజీవరం = కాంచీపురము ; సెరింగపటం = శ్రీరంగ పట్టణము ; సెరంపూర్ = శ్రీరామపురము ; మిడ్నపూర్ = మేదినిపురము.

4. ఆంధ్రులు - అ ప్పదు ఇ ప్పదు

సాహిత్యభూషణ జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి ఏమ్. ఏ., బి. ఎల్.

యూరప్ ఖండ దేశములకంటె మున్నే భరతఖండము, చైనా, బాబిలన్, ఈజిప్టు దేశములు విశేష నాగరకత నందియుండెను. ప్రాచీన సభ్యతాంగణమున ఇటాలియన్లతో సంఘం శకమందలి తమిళులవలె ఆంధ్రులును నెయ్యముతోడను వియ్యముతోడను వజలియుండిరి. ఆంధ్ర ప్రశస్తి ప్రాచీ ప్రతీచీ భూములందు శమంతకమణివలె తేజరిల్లినది. ప్రపంచమందలి మరియేయున్నత సంస్కృతికిని ఆంధ్ర సంస్కృతి తీసిపోలేదనియు, భూతలమున వెలసి సంస్కృతి గల జాతులలో ఆంధ్రజాతియు పేర్కొనదగిన జాతియనియు తెలుపుట నా యాశయము.

ప్రాచీన భారత సారస్వతమున మాత్రమేకాక పాశ్చాత్య సీమల చరిత్రములందును భూగోళ శాస్త్రములందును ఆంధ్ర సంస్కృతి గుఱించియు ఆంధ్ర విభూతి గుఱించియు ఉల్లేఖనము లొనరింపబడెను. ఉపనిషచ్చిఖరములందును, పౌరాణిక ప్రాంగణములందును చారిత్రిక వీధులందును చరచర నడచినను ఆంధ్ర సంస్కృతిని గుఱించిన బహుశాంశములను గ్రహింపగలము. పురాణములందు ముప్పదుగురాండ్రు చక్రవర్తుల అభిధానములు వివరింపబడినవి. శ్రీకాకుళము ధాన్యకటకము, ప్రతిష్ఠానగరము, కల్యాణి మున్నగు నగరములు ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమున వెలసినవి. ఆంధ్ర శాతవాహన సామ్రాజ్యము తర్వాత పల్లవ, ఇక్ష్వాకు, బృహత్పలాయన, సాలంకాయన, తూర్పు చాళుక్య, తెలుగుచోడ, కాకతీయ,

విజయనగర, రెడ్డి, నాయక రాజ్యములు ఆంధ్రభూమిని వెలసినవి. గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి, రాజమహేంద్ర, గణపతి దేవ, ప్రాథ దేవరాయ, శ్రీకృష్ణ దేవరాయ, వీరారెడ్డి, వేమారెడ్డి మున్నగు రాజులును; రుద్రమదేవి గణపాంబాదేవి బోలరాణులును తెలుగుతల్లి అంకతలమున వర్ధిల్లిరి. చాణక్య, సిద్ధ నాగార్జున, భావవివేక, భవభూతి, విద్యారణ్య, పండిత రాయలాది మహా విద్వాంసులును; యుగంధర, తిమ్మరసు, అక్కన మాదనలాది సచివోత్తములును; ఖడ్గ తిక్కన, బ్రహ్మ నాయక, వీరబలాది వీరవరులును; నన్నయ, తక్కన, యెఱ్ఱన నాచనసోమ, పోతన, శ్రీనాథ, పెద్దన, తిమ్మన, నూనాదుల బోలు కవినాధులును ఆంధ్ర జనయిత్రి స్తన్యమునందిన వారే.

ఆంధ్ర రాజులును, పిమ్మట ఆంధ్రవసుంధరను పరిపాలించిన చక్రవర్తులును యశస్తిలకులై విదేశ చక్రవర్తులతో సన్నిహిత సంబంధముల నెలకొలుపుకొని విదేశ రాయబారుల కాదరానురాగముల జూపుచు-సముద్రయానమున సిద్ధహస్తులగుడు-విదేశములతో వాణిజ్య సంబంధముల నేర్పఱచుకొనిరి. ఈ యంశమును దృష్టాంతీకరించుటకై పాళీ ప్రాకృత సారస్వతములనుండి బహు విషయములను పేర్కొనవచ్చును. మౌర్యరాజులు, కళింగ చక్రవర్తులు, ఆంధ్ర సార్వభౌములు మహా జిజ్ఞాసువులై, సాహసోపేతులై, విశాలదృష్టి సమన్వితులై విశాల భారతావధులను

విస్తృతమొనర్చిరి. హిందూ మహాసముద్రమందలి దీవులందు ను, సయామ్, కాంబోడియా, మున్నగు తావులందును ఆంధ్ర సంస్కృతి నుగ్గడించు వివిధ చిహ్నములును గలవు.

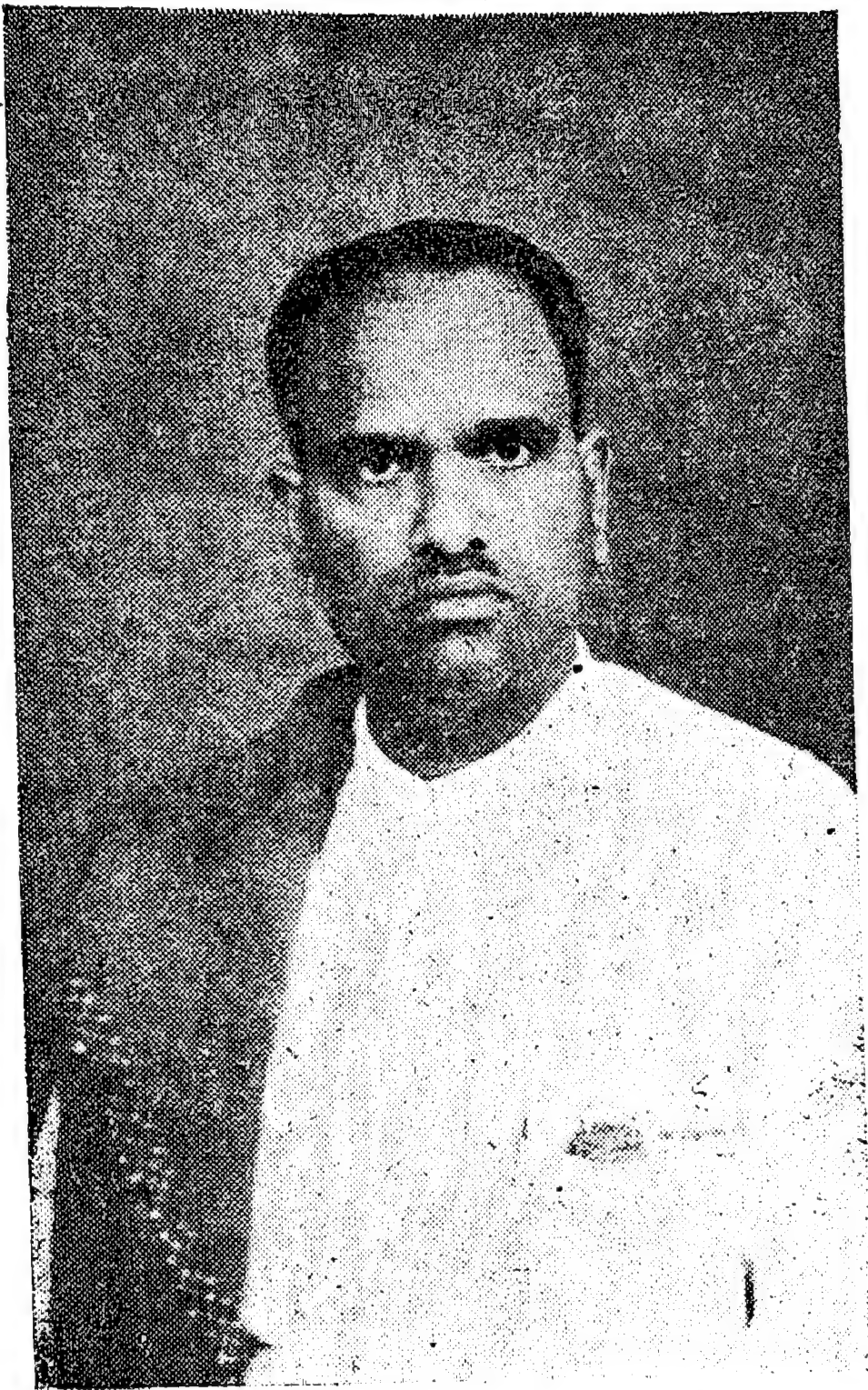
పూర్వము, కొంతకాలము, బ్రాహ్మణ బౌద్ధమతములు రెండును ద్విపద పంక్తులవలె వర్ధిల్లినవి. రాజులును, పరార్థ పరులైన వణిజులును, తక్కుంగల ధనాధ్యులును విహారములను, విశ్రాంతి గృహములను చైత్యములను గట్టించిరి. ఆ కాలమందే పశ్చిమ భారత సీమయందును గిరిగుహలందాలయములు నిర్మితములైనవి. వీటిని పరికించినయెడల ప్రాచీనాంధ్రుల భక్తివైభవము, శిల్ప నైపుణ్యము ఎట్టివో గ్రహింతుము. అజంతా గుహలందలి శిల్ప విభూతియు చిత్ర రచనా చాతురియు ఆంధ్ర ప్రతిభా సముత్పన్నములే. సుమారిరువది మూడేండ్లకు మున్ను కలకత్తాలో కాలేజీ స్వేచ్ఛరునందు నిర్మితమయిన 'శ్రీ ధర్మరాజచేతీయ' విహారమున గంగులీయను సుప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు అజంతా గుహయందలి చిత్రములకు ప్రతిరూపములు చిత్రించెను. భట్టిప్రోలు స్తూపమున లభించిన బుద్ధదేవుని అస్థి ఇండియా ప్రభుత్వమువారి అనుమతి ననుసరించి అందు ప్రతిష్ఠించిరి. ఈ విహారమున ఆంధ్ర త్వమెట్లు వెలయుచున్నదో పరిశీలింపుడు.

బౌద్ధమతబోధకులు సంస్కృతభాషలో గాక ప్రజాభాషయైన పాళీయందు తమ భావములను వ్యక్తీకరింప సాగిరి. ఆంధ్ర భూపతులు బౌద్ధమతమునకు చేయూత నిచ్చినవారు గనుక ఆంధ్ర వాఙ్మయమునకును, పాళీభాషలో నున్న బౌద్ధ వాఙ్మయమునకును కొంత మైత్రిచేకుటైనని నా యభిప్రాయము. పాళీవాఙ్మయము నెఱిగిన పండితులు ఆంధ్రభూమియందు నేడు లేరనియే చెప్పవలెను. కావున ఈ విషయమును గుఱించిన పరిశోధనమేదియు జరుగలేదు. గాని, ఆంధ్ర పాళీ శబ్దములలో అందందు కొంత వియ్యము కలదని సోదాహరణముగా తెలుపగలను.

కనిష్ఠునికాలమున సంస్కృత భాష మరల మత ప్రవక్తల దృష్టినాకర్షించినది. సుప్రసిద్ధ బౌద్ధ విజ్ఞానియైన అశ్వఘోషును, నాటి యాంధ్ర మహామనీషియైన నాగార్జునుడును సంస్కృతభాషలో తమ రచనలు గావించిరి. నాగార్జునునిబోలు మహిమోపేతుడు ఆంధ్రులందు పుట్టుట ఆంధ్రుల అదృష్టము. అతని జన్మవలన ఆంధ్రజాతి పావనమై విశ్వవిఖ్యాతి నందినది. ప్రపంచమందు ఏదేశమందైనను

ఏ యుగమందైనను జనించిన ఏ మహాత్మునకును, ఏ ప్రజ్ఞాధురీణునకును ఆతడు తీసిపోడు. తపో మహిమచే ననుడు, పలుకుల కందని దీక్షా శక్తిచే ననుడు మనుష్యుడు ఈశ్వర సముడు కాజాలుచో సిద్ధనాగార్జునుడు అట్టివాడాయెనని కంఠమెత్తి వచింతును. శ్రీ శంకరుడు మహిమోపేతుడై 'సోహమ్' అనెను. శ్రీ శంకరభగవత్పాదులకు సుమారు తొమ్మిదివందల సంవత్సరములకు మున్నే ఆంధ్రమండలమున నాగార్జునుడుదయించి యద్వితీయమైన కీర్తిపొందెను. బ్రాహ్మణుడై జన్మించి, అచిరకాలములోనే వేదవేదాంగ పారంగతుడై, సర్వజ్ఞుడై, బౌద్ధమతమును స్వీకరించి ఇతడు బౌద్ధ మతగురు పరంపరలో నొక్కడై తుదకు రెండవ బోధి సత్త్వుడాయెను. కవీంద్రులందును, మనీంద్రులందును, తత్త్వవేత్తలందును, మంత్రవేత్తలందును, జ్యోతిషకులందును, రసవాదులందును, చికిత్సకులందును, త్యాగులందును యోగులందును ఇతడు శిరోమణియయ్యెను. ఇతడెఱుగని శాస్త్రములేదు, అందని శక్తిలేదు. మహాజ్ఞానియై ఇతడు హీనయాన బౌద్ధమతశాఖనే అనుస్థించినను అసంఖ్యాకులయిన పామరులకు భక్తిమార్గము ఎక్కువ సుబోధకమగునని యూహించి మహాయాన శాఖను స్థాపించి, శాక్యసింహుడు బుద్ధభగవానుడని తెలిపి జనుల హృదయములందు అద్భుతమైన మతావేశమును బుట్టించెను. ఈ మహాత్ముని కృషి కతన వివిధ బౌద్ధ సంస్థలు జగతిలో తల నూపినవి. ఆంధ్ర వసుంధరలో అమరావతి, నాగార్జునుకొండ, భట్టిప్రోలు, వేంగీపురము, ఆలూరు, ధరణికోట, గుంటుపల్లి, జగ్గయపేట, కామవరపుకోట మున్నగు తావులందు స్తూపములును, చైత్యములును, విహారములును నిర్మితములయ్యున్నవి. బుద్ధభగవానుని అస్థు లీ కట్టడములందు ప్రతిష్ఠింపబడినవి. బౌద్ధ యాత్రికులు బహు సీమలనుండి యరుదించి యీ ప్రదేశములను దర్శించి పోవుచుండిరి. నాగార్జునుని యుదంతము కొంత కథా సరిత్సాగరమందుండుట నిక్కమే ; కాని, బౌద్ధధర్మము నెడలను, బౌద్ధమత ప్రబోధకులయెడలను గల ద్వేషము కతన ఆనాటి భారతీయులితనికిని ఇతనివలెనే ప్రజ్ఞాధురీణులైన దిక్షాగాచార్య భావ వివేకులకును జూపవలసిన గౌరవము చూపరైరి. వీరిని గుఱించిన విపులోదంతములను టిబెట్ జపాను భాషలందు చూడవచ్చును. వీరి మహిమ నుగ్గడించు శథలెన్నో ఆ దేశములలో ప్రచారమందున్నవి. నాగార్జునుని రచనలు టిబెట్ వైనా జపాన్

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణ మూర్తి, ఎమ్. ఏ., బి. ఎల్.

దేశముల వాఙ్మయములలోనికి అనువదించబడినవి. సుప్రసిద్ధ పద్య కావ్యమయిన “సుహృత్లేఖ”యును, తాత్త్విక మహా గ్రంథమైన “ప్రజ్ఞా పారమితనూత్ర వ్యాఖ్యయు”ను, “గీత”, “దశభూమి విభాగశాస్త్రము” “ప్రజ్ఞా ప్రదీపశాస్త్రము” మున్నగు మహా గ్రంథములును సిద్ధనాగార్జునుడు రచించినవి. ఇతడు రచించిన గ్రంథములలో అనేకము నశించినవి; సుమారు ఇరువది గ్రంథములు చైనా టిబెట్ వాఙ్మయము లందు అనువాదములుగా గోచరించుచున్నవి. నాగార్జునుడు అద్భుతమైన శారీరకశక్తిని, అనిర్వచనీయమైన ఆధ్యాత్మిక శక్తిని బడసెను. ఈ శక్తుల కతన భారత ఋషులు బహు శతవర్షములు మనియుండువారని చదువుచుందుము. నాగార్జు నుడును ఆ యద్భుతశక్తుల నంది నూటయిరువదేండ్లు జీవించె నని కొన్ని బౌద్ధ గ్రంథములు తెలుపుచున్నవి. అంతేకాక భీష్మునివలె స్వచ్ఛందమరణము నొందెననికూడ తెలియవచ్చు చున్నది. ఆంధ్రదేశమునబుట్టి పరివ్రాజకుడై బహు సీమ లందు మసలి, పదపడి స్వీయభూమికి మరలి అందేయు సురుల బాసెను. గుంటూరు మండలమున పల్నాటి.

తాలూకా మాచెర్ల కుత్తరదిశయందు సుమారు పదునేనుమైళ్ల దూరమున శ్రీ పర్వత సంఘారామమనియు, ద్రమగిరియని యు పేరుపొందిన నాగార్జునుకొండ ఈ మహానియుని పేర నేటికిని నిలిచి చరిత్రకారుల మానసములందును బౌద్ధ శాస్త్రవేత్తల హృదయములందును అశేష భావబృందమును బుట్టించుచున్నది. ఈ నాగార్జునుకొండ అశేష ప్రబోధ బంధురమైనది.

నాగార్జునునివలెనే మహాపాసకుడై సర్వశాస్త్ర పారంగతుడైన ఆంధ్ర మహాపురుషుడు భావ వివేకగు. ఈతని గ్రంథములుకూడ చైనా టిబెట్ వాఙ్మయములలోనికి అను వదించబడినవి. ఈతడు క్రీ. శ. 6 వ శతాబ్దమున మణిలి యుండెను.

దిక్ష్వాగాచార్యుడు ఆంధ్రుడు కాకున్నను స్వీయ కాంచి పురమును వీడి నలంద, పూరి మున్నగు ప్రదేశములందు సంప రించి పండిత ప్రకాండుడని ప్రసిద్ధిపొంది వేంగీపుర సమీప మందలి పర్వతములందు వసించి వేంగీ విజ్ఞానపరిషత్తున కధ్య త్తుడై అందే నిర్యాణము నందెను.

రాజ్యవైధవమున వేంగీపురము అమరావతి కీడైనది. ఎని మిది శతాబ్దము లిది పల్లవ సాలంకాయన పూర్వ చాళుక్య రాజ్యములకు ముఖ్యనగరమై వాసి గాంచెను. “హేతు విద్యాశాస్త్ర” రచయితయైన జినబోధి సత్తుని యునికి కతన ఇది పూతవాతావరణపూరిత మైనది.

భారతదేశ పర్యటన మొనరించుచు క్రీ. శ. 637 లో కళింగదేశమున గాలిడి, పదపడి కోసలనాటను సంచారము సలిపి, 638 లో వేంగీపురమును ప్రవేశించిన సుప్రసిద్ధ చైనా యాత్రికుడు హ్సన్ త్సాంగు చాళుక్యరాజ్యవైధవమును వర్ణించెను.

తూర్పు చాళుక్యరాజులు బ్రాహ్మణమతమును పునరుద్ధ రించి పెక్కుచోట్ల విష్ణుదేవాలయములను శివాలయములను కట్టించిరి. వారిలో క్రీ. శ. 800-843 వరకును ఏలిన రెండవ విజయాదిత్యుడు కళింగ గంగులపట్ల అగ్నిహో త్రుడు; తన నిశితకరవాలముతో శత్రు మస్తకములను రెండు తునకలుగా చీల్చిన వీరపుంగవుడు, పండ్రెండేండ్లలో గంగ రాష్ట్రకూట రాజులను 108 యుద్ధముల నోడించి 108 శివా లయములను నిర్మించెనని శాసనములు తెలుపుచున్నవి. పిమ్మట క్రీ. శ. 918-925 వరకును పాలించిన అమృతరాజు

వేంగీపురము విడిచి రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగా చేసి కొనెను. ఆ పిమ్మట తూర్పు చాళుక్య రాజులకు చోళ రాజులతోను గంగవంశ రాజులతోను వివాహ సంబంధములు కలియుచుండెను. దీని ఫలితముగ రాజరాజ నరేంద్రుని పుత్రుడైన కుళోత్తుంగ చోడుడు చోళ తూర్పు చాళుక్య రాజ్యములకు రాజాధిరాజయ్యెను.

రాజరాజ నరేంద్రుని ఆస్థాన కవీంద్రుడైన నన్నయ భారతమును ఆంధ్రీకరించుటకు ప్రారంభించెను. మనకు తెలిసినంతవఱకు ఈ గ్రంథరాజముతోనే మన ఆంధ్ర సారస్వతము వృద్ధిచెందుటకు ప్రారంభించినది.

సారంగధర చరిత్రము ఈ రాజరాజ నరేంద్రునకు ముడిపెట్టి అందలి కథా వస్తువునకు బలమొసగుటకై కాబోలు సారంగధర మెట్టయనియు, చిత్రాంగి మేడయనియు పాతేరనియు పేళ్లు సృష్టించి రాజమహేంద్రవరమున కొన్నిటిని చూపుచుందురు; గాని ఇది కేవలము కల్పితము. ఇందుకు చారిత్రికాధారము లేవియును లేవు, రాజరాజ నరేంద్రునకు కుళోత్తుంగచోళు డొక్కడే కుమారుడు.

పూర్వ చాళుక్యుల తర్వాత సామ్రాజ్య వైభవమందిన ఆంధ్రులు కాకతీయులు. కొన్ని శతాబ్దాలు వీరు తూర్పు చాళుక్యుల యధికారమును శిరసావహించినవారే కాని కొంతకాలమునకు ఓరుగల్లు పరిసరమున వ్యాపించిన తమ రాజ్యమును స్వతంత్రులుగా పాలించుటకు ప్రారంభించిరి. క్రిస్తుకాలములోనే కాకతి సామ్రాజ్యము నలుదెసల వ్యాపించి ప్రసిద్ధిబడసినది. క్రీ. శ. 1223 లో సింహాసనము నధిష్టించిన గణపతిదేవు దొడ్డరాజు. ఇతనికి రుద్రమాంబ గణపాంబయను పుత్రికలే కాని పుత్రులు లేనందున 1260లో రుద్రమాంబకు పట్టాభిషేకము గావించెను. గణపతి యనంతరము ఈమె 31 సంవత్సరములు రాజ్యమేలి గొప్ప విఖ్యాతి బడసినది. 1240-1250లో ధన కటకమును రాజధానిగా గల ఆటువేలనాటికి రాజయిన కోటవంశపు బేతరాజుకు గణపాంబ అర్ధాంగ లక్ష్మీయైనది. అతడు కాంచీపురమునకు గణపతిదేవునితోగూడ దండయాత్ర సలిపి మరణించుట చేతను, బిడ్డలు లేనందునను గణపాంబయే రాజ్యభారము వహించినది. రుద్రమగణపాంబ లిరువురును సమర్థతతో రాజ్యమేలి అనేక సత్కార్యముల నొనరించిరి; తండ్రి శ్రేష్ఠుడగుటచే ఇరువురును శివ సేవా తత్పరలయిరి. బేత తన కత్తితో కీర్తిపొందెను.

రాజు విష్ణుభక్తుడై యుండినను గణపాంబ అతనికి శివసాయుజ్యము లభించుటకై ధరణికోట యనమదల పురము లందు మహేశ్వరాలయములు నిర్మించి వాటిపై బంగారు కలసెలను నిలిపెను. తండ్రికి చిన్మయ దీక్షనొసగిన విశ్వేశ్వర శివ మహామునికి రుద్రమాంబ మందర వెలగపూడి గ్రామములను దానముచేసెను.

సుప్రసిద్ధ వెనిస్ యాత్రికుడు, మార్కోపోలో 1291 లో ఆటువేల నాటనుండిన మోటుపల్లి రేవులో ఓడదిగి ఆంధ్రసీమలో కొంతకాలము తిరిగి రుద్రమ గణపాంబా దేవుల రాజ్యపాలన విశేషములను, వారి గుణగణములను, వారి రాజ్య వైభవములను బహుభంగుల నుగ్గడించెను. మోటుపల్లి ప్రాంతమున పెద్ద వజ్రములు లభించుననియు, మేలయిన వజ్రములు ఆంధ్రభూపతులును, ఐశ్వర్యవంతులును ఉపయోగింతురనియు, తక్కువరకపు వజ్రములే పాశ్చాత్య దేశములకు ఎగుమతియగుచుండుననియు, నాడు ఆంధ్రదేశమునందు సన్నని నూలు దొరుకుచుండుననియు, ఆ నూలుసెల్లాలు రాజులకును రాణులకును ప్రీతికరములుగ నుండుననియు మార్కోపోలో తెలియజేసెను. ఆ కాలమున ఆంధ్రులకును ప్రతీచీ వాసులకును వాణిజ్యవైజ్ఞానికాంగణములందు దగ్గటి చుట్టటికము కుదిరెను.

రుద్రమాంబ తర్వాత రాజ్యమేలిన రెండవ ప్రతాప రుద్రదేవు సైతము దొడ్డరాజే: విద్యానాథాది పండితులను పోషించి కీర్తిగన్నవాడే కాని విధివశమున ముసల్మానుల దండయాత్రలకు ఓడిపోయెను.

అతని తర్వాత కాకతి సామ్రాజ్యము క్షీణించి అంతరించినది. ఇందలి చిన్నరాజ్యములు స్వతంత్రత పొందినవి. అందొకటి కొండవీటి రాజ్యము; ఆంధ్ర సాహిత్య లక్ష్మి కొంతకాలము వజ్రలినస్థానము; రెడ్డి భూపతుల ప్రతిభా విశేషములకు ఆటపందిరి. కవిసార్వభౌముడైన శ్రీనాథుడు బహువిధ రాజసన్మానములను పొందిన ప్రదేశము.

చోళుల యధికారము అస్తమించిన యనంతరము నెల్లూరురాజ్యము ఆంధ్రదేశమందొక ప్రసిద్ధ రాజ్యమై వెలసినది. మనుమసిద్ధి నెల్లూరిలో వెలసెను. తిక్కన సోమయాజి భారతాంధ్రీకరణమున తన యద్భుత ప్రజ్ఞను ప్రకటించెను. తిక్కన తన ఘంటముతో కీర్తి పొందినట్లు ఖడ్గ తిక్కన తన కత్తితో కీర్తిపొందెను.

ఓరుగల్లు సామ్రాజ్యము తర్వాత విజయనగర సామ్రాజ్యము విశేష ప్రశస్తి నందినది. ఈ సామ్రాజ్యమేలిన రాజులలో క్రీ. శ. 1421-1448 వఱకును రాజ్యమేలిన రెండవ దేవ రాయలనాటికి రాజ్యవైభవము ఎంత ఘనత చెందియుండెనో అతని కాలమున మన దేశమునకు వచ్చిన కామటియను ఇటలీదేశ యాత్రికుడును అబ్దుల్ రజక్ అను పాఠశీకపు రాయబారియును రచించిన వర్ణనలను బట్టి తెలియగలదు. ఈ సామ్రాజ్యము దక్షిణదేశమందు ఎక్కువమేర వ్యాపించి యుండెననియు, సముద్రతీరమున మున్నూరు ఓడరేవులుండె ననియు రజక్ తెలిపెను. విజయనగరము గురించియు, ప్రజలనుగురించియు చక్రవర్తి గుణగణముల గురించియు, మహోత్సవముల గురించియు అతడు గావించిన వర్ణనములు మనోహరములు. నిరుపేదలు సైతము రత్నాభరణ భూషి తులైయుందురని అతడు తెలిపెను. దేవరాయల పాలనము శాంతియుతముగ నుండెను. అతనికాలమున అన్యదేశములలో వాణిజ్య మెక్కువగా జరుగుచుండెను. అతడు కవి, కవి పోషకుడు. అతని మత్యాలశాలయందే గొడడిండిమ భట్టునోడించి వాని కంచు ధక్కను పగులగొట్టించి కవి సార్వ భౌముడైన శ్రీనాథుడు ఈ చక్రవర్తివలననే కనకాభిషేకము నందెను. 'మహా నాటక సుధానిధి'యను శ్రీరామచరిత్ర ము నీ రాజు రచించెను.

దేవరాయల తర్వాత క్షీణించిన విజయనగర సామ్రా జ్యము మరల శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమున 1509-29 విజృంభించినది. ఇతడు విద్యావంతుడు, కవి, కవిపోష కుడు. ఇతనికాలమున పెద్దన, తిమ్మన మొదలయిన కవులు ఆంధ్ర సారస్వతమందు ప్రబంధ యుగమునకు త్రోవ చూపిరి. వారిలో ఆంధ్ర కవితా పితామహుడని రాయలచే సన్మానితుడైన ఆలసాన పెద్దన మనుచరిత్ర ప్రబంధమును రచించి ప్రఖ్యాతినందెను. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు సంస్కృత భాషలో కొన్ని నాటకములు గ్రంథములు రచించెను ; తెలుగుభాషలో ఇతడు రచించిన ఆముక్తమాల్యద ఇతని రాజ్యపాలన చాతురియేకాక, ఇతని కవితా నైపుణ్యము, విస్తృతి చెందియుండిన లోకానుభవము, పరిశీలన, విమర్శన, మొదలయిన ప్రజ్ఞావిశేషములు తెలియజేయును. విజయనగర రాజులు విష్ణుభక్తులు. 11, 12, 13 శతాబ్దములందు చోళ, కాకతిరాజుల యాదరముచే వైవస్వతము వర్ధిల్లినట్లు,

16-17 శతాబ్దాలలో విజయనగరరాజుల యాదరమున వైష్ణవ మతము వర్ధిల్లినది.

ప్రాచీన కాలమునుండి విజయనగర సామ్రాజ్యమును అం దుండి యేర్పడిన తంజావూరు, మధుర మొదలయిన చిన్న రాజ్యములును క్షీణించిన వరకునుగల ఆంధ్రులచరిత్ర పరిశీ లించినపుడు మేధాశక్తియందును, హృదయశక్తియందును, సంకల్పశక్తియందును, భావనాశక్తియందును, చింతనాశక్తి యందును, క్రియాశక్తులందును, ఆంధ్రులు భారతదేశమందే కాక అఖిల ప్రపంచమందునుగల జాతులలో ఏ జాతికిని తీసిపోలేదని పాఠకులు గ్రహింతురు గాక.

ఇంతవఱకును ఆంధ్రులు రాజ్యాధికారము గలిగియుండిరి గావున వివిధ క్రియాంగణములందును సకల సంస్కృతి రంగములందును తమ ప్రజ్ఞను వ్యక్తీకరించుకొనుటకు వారె న్నేని అవకాశములనందిరి. గాని ఆ తర్వాత ఆంధ్రుల యున్నతి అన్ని విషయములలోను క్షీణించుటకు మొదలు పెట్టినది. చిన్న చిన్న ఆంధ్రరాజ్యములన్నియు మొట్ట మొదట బిజాపూర్-గోల్కొండ సుల్తానుల వశమయినవి ; ఆ పిమ్మట మోగల్ సామ్రాజ్యమందలి భాగములయి దక్కన్ సుబేదారుగానుండి స్వతంత్రుడైన నైజాం అధి కారమునకు వశపడినవి. మరికొంతకాలమునకు ఫ్రెంచివారి అధికారమునకు లోబడి తుదకు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకు లొంగి హైదరాబాదులోనున్న ఓరుగల్లు మొదలయిన కొద్ది ప్రదేశములుకాక తక్కిన తెలుగు ప్రదేశమంతయు చెన్నపురి రాజధానిలో చేరియున్నది. ఆంధ్రులకొక స్వతంత్రరాజ్యమే కాదు ప్రత్యేక రాష్ట్రమైనను నేటికింకను ఏర్పడలేదు ! ఆంధ్రులు మద్రాసీలయినారు !

స్వతంత్రత గోల్పోయి బ్రిటిషు ప్రభుత్వమునకు లోబడి నను వంగదేశము ఈ నవీన యుగమందు నూతన వికాసమును పొంది మరల వృద్ధి నందుచుండగలిగినది. అందుకు దగిన కారణములు గలవు. ముప్పదియేండ్ల క్రిందటివఱకును వంగ దేశమునకు ప్రధానమైన కలకత్తానగరము బ్రిటిష్ ఇండియాకు రాజధాని నగరమైయుండుటచేత నవీన సంస్కృతి జీర్ణము చేసుకొని వంగీయులు ప్రాక్ పశ్చిమ సంస్కృతి సమ్మేళనము పొందుపఱచుకొనగలిగిరి. వారిలో రాజా రామ మోహన, రామకృష్ణపరమహంస, కేశవచంద్రసేన, వివేకా నంద, రవీంద్రనాథ్ ఠాకురు మొదలయినవారు కొందరు తమ

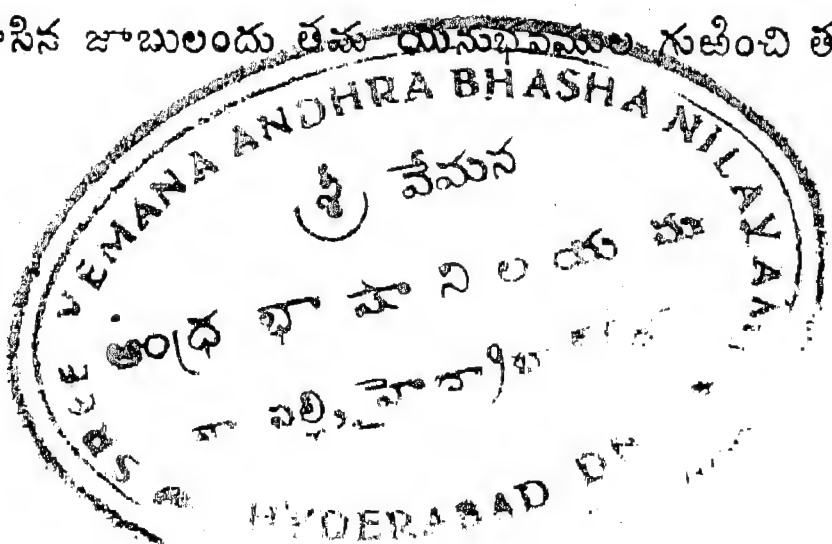
ప్రాభవమును తమ ప్రదేశమందే కాక భారతదేశమందంతటను వ్యాపింపజేసికొనగలిగిరి. వంగీయులు ప్రత్యేక రాష్ట్రమును గలిగియుండుటచేతను, వంగ వాతావరణము గంభీర భావబంధురమై యుండుటచేతను, పైని చెప్పినట్లు వంగ రాష్ట్రమందలి ప్రధాన నగరము 150 యేండ్లు భారతదేశ రాజధానియై ప్రపంచ వైజ్ఞానిక కేంద్రములతో ఆంతరంగిక బాంధవ్యమందుటచేతను, ప్రపంచ పథికులును వైజ్ఞానిక యాత్రికులును—ప్రాచీనకాలమున గ్రీకులు, తక్షశిల జేరినట్లు, కలకత్తా నగరమును జేరి ప్రాచీ ప్రతీచీ విజ్ఞాన స్రవంతులచ్చట గంగాయమునలట్లు సంగమించుటగని వంగ హృదయమున నవ్యభావ ఫలసాయమును పుట్టించుటచేతను, వంగ వాసులు బహుభాంతరంగిక శక్తుల నందజాలిరి. రాజ్య రహితులే కాక ప్రత్యేక రాష్ట్ర రహితులును అయిన ఆంధ్రులు సర్వతో ముఖమైన ఆత్మాభివృద్ధికి వలసిన సౌకర్యములను ఆందక అల్లాడుచున్నారు. ప్రత్యేకాంధ్ర రాష్ట్రము లేనంత కాలము ఆంధ్రులు అభివృద్ధి నందజాలరు; నూతన వికాసమును తగినరీతిని పొందజాలరు.

వంగసారస్వత ప్రాభవము మన తెలుగునాట ఎంత వఱకు గలదో క్లుప్తముగా మరియొక వ్యాసమందు తెలియజేసితిని. ఆ వ్యాససంగ్రహముకూడ ఈ గ్రంథమందు కలదు. ఉత్కృష్టమైనది ఎచ్చటనున్నను ఎవ్వరిదైనను తెచ్చుకొనుట, అనుకరించుట మంచిదేకాని అది మనదిగా జేసుకొని ఆంధ్రత్వముతో అనుకూలింప జేసికోవలెను. అంతే కాక స్వతంత్రశక్తి పునరుద్ధరించవలెను.

వంగదేశమందలి రామమోహనాదులవంటి వీరులుదయింపకున్నను ఈ నవీనయుగమున మన ఆంధ్రులందును కొందఱు మహనీయులు పుట్టకపోలేదు; గాని, పైని చెప్పిన కారణములవల్ల వీరి ప్రఖ్యాతి అంతగా వ్యాపింపలేదు. 1780-1836 మధ్యకాలమందు మద్రాసులో నివసించి నూప్రీమ్ కోర్టులో ద్విభాషి పదవియందుండి ఏనుగుల వీరాస్వామయ్యగారు వివిధరీతుల ప్రజాసేవజేసిరి. వీరు భారతదేశ పర్యటనము సలిపి, వివిధ ప్రదేశముల ఆచార వ్యవహారములను పరిశీలించి, కోమలేశ్వరపురం శ్రీనివాస పిళ్లగారికి వ్రాసిన జాబులందు తమ యనుభవముల గుఱించి తమ యభి

ప్రాయములను తెలిపిరి. నవయుగ మహోద్యమమును గుఱించిన ఉల్లేఖనము వీరి 'కాశీయాత్ర చరిత్ర'లో అంతగా గానరాదు, గాని, మద్రాసులో వీరు ఈ యుద్యమ విజయమునకై శ్రీనివాసపిళ్ల, వెంబాకం రాఘవాచార్యులగార్లతో డ్వాటున కృషిసలిపిరి. గాజుల లక్ష్మీనరసు నెట్టిగారు వర్తకులును, వదాన్యులును అయి వారి యత్నములకు దోహద మొనర్చిరి. ప్రతికూల పరిస్థితులెదుర్కొన్నను ఆంధ్రుల పారిశ్రామిక వాణిజ్య వ్యవస్థలు తమ కాలము నాటి కింకను నిలిచియున్నవని వీరాస్వామయ్యగారు తమ కాశీయాత్ర చరిత్రలో తెలియజేసినారు. గంజాము, పూడీ, బారువ, స్వర్ణపురము, కళింగపట్టణము మున్నగు ఓడరేవుల గుండా చక్కగా వర్తకము సాగుచుండెననియు, ఈ రేవులకు చేరువగానున్న గ్రామములందు బట్టల నేత జరుగుచుండెననియు, వేటపాలెములో వేయిమంది నేతగాండ్లు నివసించుచుండిరనియు, మనప్రదేశమందు నేసిన బట్టలు తోపునెల్లాలు, రుమాలా తానులు, చీరలు మొదలయినవి విదేశములకు ఎగుమతి యగుచుండెననియు వీరాస్వామయ్యగారు తమ గ్రంథమున దెలిపిరి.

ఆంధ్రులలో మేధా శక్తిగలవారు లేకపోలేదు. కీ. శే. రా. బ. వీరేశలింగం పంతులు, సర్. ఆర్. వేంకటరత్నం నాయుడుగార్లవంటి సంఘ సంస్కర్తలు, దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులువంటి ఉదారులు, సర్. ముత్తా సుబ్బారావుగారివంటి సంస్కృతి పారీణులు, సర్. రాధాకృష్ణగారివంటి మేధావులు గలరు; గాని, వీరి బుద్ధి, ఘనత, ప్రజ్ఞ ఉద్దిపించుటకు తగిన అవకాశములు లేవు. సారస్వత మందును గొప్ప పండితులును కవులును గలరు. మహామహాపాఠ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు దేశ విఖ్యాతులేకాని అట్టివారు మరికొద్దిగా మాత్రమే కలరు. రవీంద్రునివలె లోక విఖ్యాతిగల కవీంద్రుడు ఆంధ్ర సారస్వతమున ఇంకను పుట్టలేదు. గాని పుట్టుట అసాధ్యముకాదు. రాజకీయ సాంఘికార్థిక వాతావరణము అనుకూలమైనది కావలెను. అందుకు ఆంధ్రులకు ప్రత్యేక రాష్ట్ర నిర్మాణము అత్యవసరమైనది. దానికై ఆంధ్రులెల్లరును దీక్షతో పాటు పడి కృతకృత్యులగుదురు గాక!

14 వ భాగము - 33 వ ఆధ్యాయము

ఆధార గ్రంథముల పట్టిక

భాగము 1.

గ్రంథము రచయిత లేక ప్రకటనకర్త

విశ్వరూపము—కాశీపట్టపు కొండయ్య
హిందూదేశ కథా సంగ్రహము—కొ. వేం. లక్ష్మణరావు
జగత్కథ—కొ. శరణోపాచార్యులు
Madras Govt., Departments Administration Reports

Hindustan Year Book
Nalanda Year Book
Times of India Year Book
The Indian Year Book } 1941

Linguistic Survey of India
బౌద్ధ మహా యుగము—వేలూరి సత్యనారాయణ
Is it Indian?—M. Bapineedu, Secretary, Madras Industrial Association
హిందూదేశ చరిత్ర—డా॥ గిడుగు వేంకట సీతాపతి
Famine reports of the Madras Govt.
ఆంధ్రప్రదేశ్ సంవత్సరాది సంచికలు—భారతి సంచికలు-
గృహలక్ష్మీ సంచికలు

ఆంధ్ర విజ్ఞాన సర్వస్వం—కొ. వేం. లక్ష్మణరావు

భాగము 2.

The C. M. S. Telugu Mission—F. F. Gladstone
ఇస్లాం మతము-అహింస—డా॥ ఎమ్. హెచ్. సయ్యద్

భాగము 3.

స్వీయచరిత్ర—కం. వీరేశలింగం పంతులు
నానారాజన్య విఖ్యాత జనచరిత్ర—శ్రీరాం వీరబ్రహ్మకవి
సూర్యనారాయణీయము—వల్లూరి సూర్యనారాయణ
మల్లాడి సత్యలింగం నాయకరు విల్లు
ఆర్యవైశ్య వ్యవస్థా వివక్షణి—సామి వెంకటాచలం శ్రేష్ఠి
Rise of Christian Power in India—
Major B. D. Basu

భాగము 4.

ఆంధ్రుల చరిత్ర—చిలుకూరి వీరభద్రరావు
విశాలాంధ్రము—అవుటుపల్లి నారాయణరావు

Census Register of the Madras, Bombay,
U. P., C. P. and other Provinces

The Madras Tercentenary Volume (1777)

The official Hand Books of Madras

కాశీమూర్తి చరిత్ర—విజయ నారాయణ

నిరంధారి విషయ నిర్ణయము—శ్రీరాం

Castes and Tribes of India—Thurston

భాగము 5.

Problem of India
Planning Committee Reports
National planning—N. Das
A note on Economic resources of the
Province—Goswami
Live Stock of Southern India—B.W. Littlewood
పంతు (భా 1, 2 లు)—గోపాల కృష్ణ
A collection of the Telugu Sayings and
Proverbs on Agriculture—
డా. రామస్వామి శాస్త్రి

Sea-borne trade of Madras

భాగము 6.

The Hand book and Souvenir of the VIII
All India Medical Conference, Vizagapatam
జంతు వైద్యము—చుట్టే శ్రీరామమూర్తి

భాగము 7.

History of the Telugu language—
డా॥ చిలుకూరి నారాయణరావు
వ్యాకరణసంగ్రహము—మం. శేరిలింగం పంతులు
ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర సంగ్రహము—
డా. వెంకట నారాయణరావు

వైతానికులు—చుట్టే శ్రీరామమూర్తి

ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక—కాశీనాథుని నాగభూషణ

కవి జీవితములు—మహాదేవ శ్రీరామమూర్తి

భక్త కవుల చరిత్ర—మహాదేవ శ్రీరామమూర్తి

ఆంధ్రసర్వస్వము

Telugu Literature—

P. Chenchiah and Raja M. Bhujanga Rao
A Descriptive catalogue of Telugu Manuscripts
—Andhra University, Waltair

Andhra University Code ('38—40)
" " ('39—41) } Andhra
The Annual Register } University,
The 4th Annual Report of the } Waltair
Andhra University }

ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయముల పట్టిక—

ఆ. గ్రం. సంఘం, బెజవాడ

మన గ్రంథాలయములు—సురవపు ప్రతాపరెడ్డి

భాగము 8.

Buddhist remains in Andhra—

K. R. Subramanian

భారతీయ చిత్రకళ—తలిశెట్టి రామారావు

అమరావతి స్తూపములు—మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ

Andhra Week Commemoration Vol. Waltair

కృష్ణా పత్రిక (సంక్రాంతి సంచిక)

Ajanta and Ellora Caves—The Archeological
Department Reports—Nizam's State Railway

భాగము 9.

కాంగ్రెస్ చరిత్ర—డా॥ భో. పట్టాభి సీతారామయ్య
ఆంధ్ర నారీమణులు—ఆంధ్ర శేషగిరిరావు

భాగము 10.

History of Northern Circars-Grant
District Mannuals

District Gazetteers

జిల్లా భూగోళములు—వెంకట్రామా అండ్ కో

M. S. M. Railway Guide

Cochin calling—Cochin Government

Holiday Tour in Mysore

Where to go and what to

see in Mysore?

Mysore State
Railway

Humpi Ruins in pictures—Balasundaram

Warangal—Nizam's State Railway

భాగము 12.

The Directory of Andhra Desh—C. Ranga Rao
Who's who in Madras, 1940.

(The Pearl Press, Cochin).

ఆంధ్ర సర్వస్వ సంపాదకీయ వర్గము

శ్రీ మాగంటి బాపినీడు

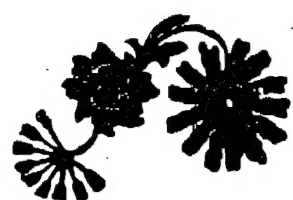
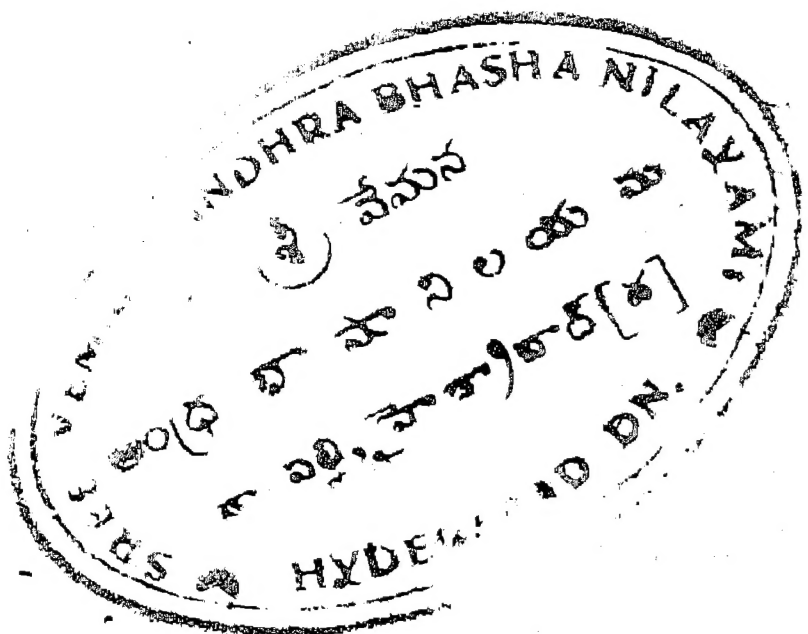
బి. ఎస్.సి., (కార్నెల్)., ఎమ్. ఎస్.సి., (కాలిఫోర్నీ)., ఎమ్. ఎల్. ఏ.

డా. గిడుగు వేంకట సీతాపతి

బి. ఏ., ఎల్. టి., డి. లిట్., (ఏ. ఐ. ఏ. వాషింగ్టన్).

శ్రీ మోటూరి సత్యనారాయణ

దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభా కార్యదర్శి.

దేశభక్తి

కీ. శే. గురజాడ అప్పారావు.

1. దేశమును ప్రేమించుమన్నా,
మంచి అన్నది పెంచుమన్నా,
వొట్టిమాటలు కట్టిపెట్టోయ్
గట్టిమేల్ తలపెట్టవోయీ

2. పాడిపంటలు పొంగిపొర్లే
దారిలో నువు పాటుపడవోయ్ ;
తిండికలిగితే కండకలదోయ్,
కండకలవాడేను మనిషోయ్ !

3. యీసురోమని మనుషులుంటే
దేశమేగతి బాగుపడునోయ్ ?
జల్దుకొని కళలెల్ల నేర్చుకు
దేశిసరుకులు నించవోయీ.

4. అన్ని దేశాల్ క్రమ్మవలెనోయ్,
దేశిసరుకుల నమ్మవలెనోయ్ !
డబ్బుతేలేనట్టి నరులకు
కీర్తిసంపద లబ్ధవోయీ.

5. వెనకచూసిన కార్యమేమోయ్ ?
మంచిగతమున కొంచమేనోయ్
మందగించక ముందుఅడుగేయ్
వెనకపడితే వెనకేనోయీ !

6. పూనుస్పర్థను విద్యలందే
వైరములు వాణిజ్యమందే,
వ్యర్థకలహం పెంచబోకోయ్
కత్తివైరం కాల్చవోయీ !

7. దేశాభిమానం నాకుకద్దని
వొట్టిగొప్పలు చెప్పకోకోయ్ ;
పూనియేదైనాను వొకమేల్
కూర్చిజనులకు చూపవోయీ !

8. ఓర్వలేమి పిశాచి దేశం
మూలుగులు పీల్చేసెనోయీ,
ఒరులమేలుకు సంతసిస్తూ
ఐకమత్యం నేర్చవోయీ !

9. పరులకలిమికి పొర్లియేడ్చే
పాపి కెక్కడ సుఖంకద్దోయ్ ?
ఒకరిమేల్ తనమేలనెంచే
నేర్పరికి మేల్ కొల్లలోయీ !

10. స్వంతలాభం కొంతమానుకు
పొరుగువాడికి తోడుపడవోయ్
దేశమంటే మట్టికాదోయ్,
దేశమంటే మనుషులోయీ !

11. చెట్టపట్టాల్ పట్టుకుని దే
శస్థులంతా నడవవలెనోయ్,
అన్నదమ్ముల వలెను జాతులు
మతములన్నీ మెలగవలెనోయ్.

12. మతంవేరైతేను యేమోయ్ !
మనసులొకటై మనుషులుంటే
జాతమన్నది లేచిపెరిగి
లోకమున రాణించునోయీ !

13. దేశమనెయెడి దొడ్డవృక్షం
ప్రేమలను పూ లెత్తవలెనోయ్,
నరులచెమటను తడసిమూలం,
ధనంపంటలు పండవలెనోయ్ !

14. ఆకులందున అణగిమణగి
కవితకోవిల పలకవలెనోయ్
పలుకులనువిని దేశమందభి
మానములు మొలకెత్తవలెనోయ్ !

మంగళం

ఆంధ్రమాత శ్రీసమేత ।
అనుపమ ప్రపూతచరిత ।
అఖిలభక్త పారిజాత ।
అమల మంగళం ॥

మొల్లముఖ్య కవియిత్రుల ।
మల్లమాది సాధ్వీమణుల ।
అల్లరుద్రమ దేవిగన్న ।
తల్లి మంగళం ॥

రామదాసాది భక్త ।
రత్నములను గన్నతల్లి ।
వల్లభాది మతకర్తల ।
తల్లిమంగళం ॥

తిమ్మరసు యుగంధరాది ।
దివ్యరాజ నీతిపరుల
నన్నయాది కవులగన్న
తల్లిమంగళం ॥

